

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ
ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО УГКЦ

«ДОБРИЙ ПАСТИР»

Богослов'я. Філософія. Історія

Випуск 12-13

2018

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО УГКЦ

«ДОБРИЙ ПАСТИР»

Богослов'я. Філософія. Історія

Науковий журнал

Випуск 12-13

ISSN 2522-1558 (print)

Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого УГКЦ «Добрий Пастир» заснований в березні 2007 р. Івано-Франківською Теологічною Академією як періодичне наукове видання – збірник наукових праць, реорганізований в грудні 2018 р. у науковий журнал.

Видається щорічно з 2007 року.

Зареєстровано головним управлінням юстиції в Івано-Франківській області. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: Серія ІФ № 580-53-р від 03.03.2008 р.

Адреса редакції: Івано-Франківська академія Івана Золотоустого УГКЦ,

вул. Софрона Мудрого, 22, м. Івано-Франківськ, Україна, 76019

Тел. (0342) 72-47-30 – головний редактор

Тел. (0342) 72-47-31 – відповідальний секретар

Ел. пошта: dobryi.pastyr@gmail.com

Редакція наукового вісника може публікувати статті й матеріали, не поділяючи позиції авторів.

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та назв несуть автори.

Подані рукописи рецензуються і не повертаються.

Редакція залишає за собою право виправляти мову і редагувати матеріали.

Редакція не вступає у листування з авторами.

При передруку посилання на «Науковий вісник ІФА «Добрий Пастир» обов'язкове.

Усі права застережені ©

Івано-Франківськ

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого УГКЦ

2018

УДК 215-08

Н-34 Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого УГКЦ «Добрий Пастир». Богослов'я. Філософія. Історія: науковий журнал / Гол. ред. Р. А. Горбань. – Івано-Франківськ: ІФА, 2018. – Вип. 12-13. – 454 с.

У збірнику вміщені наукові статті з канонічного права, літургійного богослов'я, морального богослов'я, догматичного богослов'я, релігієзнавства, історії Церкви в Україні. Для фахівців з соціально-гуманітарних та богословських наук, докторантів, аспірантів і здобувачів, студентів вищих навчальних закладів, а також усіх, хто цікавиться богослов'ям, філософією та історією.

Редакційна рада:

Голова редакційної ради: Володимир Війтишин, кандидат наук з богослов'я, доцент;

Головний редактор: Річард Горбань, габілітований доктор богословських наук, доктор філософських наук, професор;

Заступник головного редактора: Олександр Левицький, кандидат наук з богослов'я, доцент;

Відповідальний секретар: Ольга Маслій, кандидат історичних наук;

Редакційна колегія:

* з богослов'я:

Василь Гоголь, кандидат наук з богослов'я, доцент;

Олег Каськів, кандидат наук з богослов'я, доцент;

Андрій Чорненко, кандидат наук з богослов'я, доцент;

Віталій Козінчук, кандидат наук з богослов'я, доцент;

Святослав Кияк, доктор філософських наук, доктор теологічних наук, професор;

Володимир Шеремета, доктор богослов'я, професор;

Дмитро Степовик, доктор богослов'я, професор;

Ярослав Москалик, габілітований доктор богословських наук, професор (Польща);

Чеслав Станіслав Бартнік, габілітований доктор богословських наук, професор (Польща);

Кжиштоф Гуздзь, габілітований доктор богословських наук, професор (Польща);

Кжиштоф Гузовскі, габілітований доктор богословських наук, професор (Польща);

Мірослав Ковальчик, габілітований доктор богословських наук, професор (Польща);

Кароль Клявза, габілітований доктор богословських наук, професор (Польща);

Лешек Адамовіч, габілітований доктор канонічного права, професор (Польща);

* з філософії:

Анатолій Колодний, доктор філософських наук, професор;

Петро Яроцький, доктор філософських наук, професор;

Людмила Филипович, доктор філософських наук, професор;

Вікторія Ларіонова, доктор філософських наук, професор;

Володимир Возняк, доктор філософських наук, професор;

Іван Климишин, доктор фізико-математичних наук, професор, академік;

Ольга Климишин, доктор психологічних наук, професор;

Василь Костицький, доктор юридичних наук, професор;

Михайло Марчук, доктор філософських наук, професор;

Віктор Москалець, доктор психологічних наук, професор;

Микола Сидоренко, доктор філософських наук, професор;

* з історії:

Василь Балух, доктор історичних наук, професор;

Олег Білоус, кандидат політичних наук, доцент;

Руслан Делятинський, кандидат історичних наук;

Олег Єгрешій, кандидат історичних наук, доцент;

Степан Качараба, доктор історичних наук, професор;

Олександр Лисенко, доктор історичних наук, професор;

Василь Марчук, доктор історичних наук, професор;

Ігор Пилипів, доктор історичних наук, професор;

Ігор Райківський, доктор історичних наук, професор;

Олексій Сухий, доктор історичних наук, професор;

Петро Шкраб'юк, доктор історичних наук, професор.

Друкується за ухвалою Вченої ради Івано-Франківської академії Івана Золотоустого УГКЦ, протокол № 16 від 30.01. 2019 р.

© Івано-Франківська академія Івана Золотоустого УГКЦ, 2018

© Р. А. Горбань, 2018

© Автори статей, 2018

ISSN 2522-1558 (print)

Науковий журнал

«Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого УГКЦ

«Добрий Пастир». Богослов'я. Філософія. Історія» (випуск 12-13)

видано за сприяння Івано-Франківського Архиепархіального Управління

Української Греко-Католицької Церкви

Збірник присвячено

175-літтю від дня народження єпископа Юліана Пелеша

та 1030-літтю Хрещення України

ЗМІСТ

Від Редакції

Передмова до видання 7

Богослов'я

Канонічне право

Любов Геник

Церковне правило східних обрядів та його джерела 9

Марія Християна Голомідова

Пропозиції до оновлення статуту Мирянського Чину
Святого Василя Великого 38

Олег Каськів

Богослужбові книги Київської Церкви – джерело
Партикулярного права 57

Літургійне богослов'я

Василь Гоголь

Суспільна діяльність та літургійні погляди Юліана Пелеша в його
концепції справжнього пастиря УГКЦ 68

Олег Савчук

Успіння Пресвятої Богородиці у візантійській літургійній
традиції: історичний контекст 74

Моральне богослов'я

Олег Огірко

Морально-етичне вчення Андрея Шептицького про гріх та його
наслідки в суспільстві 85

Людмила Потравич, Андрій Випасняк

Екологічна криза світу як наслідок занепаду духовності:
історичний та екологічний аспекти 103

Догматичне богослов'я

Василь Тучапець

Сучасні виклики християнства у визнанні віри у Пресвяту Трійцю
у світлі нових єретичних вірувань у Бога 119

Біблійне богослов'я

Андрій Яцишин

Наративний аналіз Ів. 10,40 – 12,50 131

Філософія

Релігієзнавство

Ольга Ігнатюк, Любов Геник

Роль Джованні Боска й Максимілана Кольбе у вихованні молоді в кризові
періоди історії людства (капеланство серед молоді та його форми) 154

Андрій Міщук, Мар'яна Міщук

Держава в соціальній доктрині католицизму 181

Володимир Сабадуха

Роль церкви, громадянського суспільства, школи й держави щодо впровадження в громадську свідомість державної ідеології персоналізму 193

Юрій Максим'юк

Особливості національного наповнення киеворуської християнської традиції 201

Петро Яроцький

Стратегія «східної політики» Ватикану в контексті католицько-православного діалогу Рим – Константинопіль, Рим – Москва 212

Історія

Історія Церкви в Україні

Наталія Винник

Греко-католицьке духовенство в структурі етнонаціональних трансформацій: покутський простір в міжвоєнний період (на прикладі села Марківці) 229

Олена Гайдукевич

Греко-Католицька Церква Галичини – українська національна Церква 237

Галина Гладка

Становлення Західно-Української Народної Республіки та митрополит Андрей Шептицький (1918-1923 рр.) 250

Лев Давибіда

Діяльність Згромадження дочок милосердя св. Вінкентія де Поля у галузі охорони здоров'я на території Східної Галичини у XVIII – першій третині XX ст. 260

Руслан Делятинський, Юрій Друляк, Наталія Іванюк

Розвиток богословської освіти УГКЦ як засіб євангелізації суспільства на початку XXI ст. 271

Оксана Дрогобицька

Громадська діяльність греко-католицького сільського духовенства на Покутті (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.) 312

Руслан Делятинський, Олег Єгрешій

Єпископ Юліан Пелеш в релігійно-церковному і громадському житті України (за матеріалами науково-популярної виставки) 326

Олег Єгрешій, Андрій Королько

Інтронізація єпископа Юліана Пелеша на сторінках українського часопису «Діло» 391

Дмитро Кавацюк

Парламентська діяльність о. Степана Качали 400

Наталія Концур-Карабінович

Початки підпілля УГКЦ 409

Роман Лехнюк

Часопис «Церковний Востокъ» як джерело до вивчення світоглядних

дилем священників-русофілів напередодні Першої світової війни 417

Світлана Флис

Постать отця Мелетія Недільського в історії Галичини

кінця XIX – початку XX ст. 431

Хроніка наукового життя

Олег Єгрешій, Руслан Делятинський

Всеукраїнська науково-практична конференція «Єпископ Юліан Пелеш в релігійно-церковному і громадському житті України (до 175-річчя від дня народження)» (м. Івано-Франківськ, 27 лютого 2018 р.)

..... 437

Руслан Делятинський

Презентація книги про Владику Володимира Стернюка 440

Олег Білоус

Всеукраїнська наукова конференція «Християнство в Україні: історичні витоки, сучасний стан і виклики XXI століття (до ювілею 1030-ліття

Хрещення України)» 442

Олег Білоус

Урочистості з нагоди вшанування пам'яті Владики Софрона Мудрого 444

Олег Білоус

Презентація фільму і книги про Опришівці 446

Відомості про наших авторів 447

До відома авторів 450

Від Редакції

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого
ПЕРЕДМОВА ДО ВИДАННЯ

Динамічний розвиток богословської освіти і науки в Україні на початку ХХІ ст. сприяв крокам держави назустріч Церкві у процесі визнання богослов'я як окремої освітньої та наукової спеціальності. Передбачені державним законодавством механізми визнання богословської освіти через «узаконення» раніше виданих духовними ВНЗ дипломів, можливості заснування закладів вищої богословської освіти в системі вищої освіти України, ліцензування та акредитацію спеціальності 041 «Богослов'я» у дозволили Церкві проявити відповідні ініціативи.

10 травня 2018 р., відповідно до декрету Архієпископа і Митрополита Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ Володимира Війтишина, засновано приватний заклад вищої освіти «Івано-Франківська академія Івана Золотоустого». Академія пройшла процедуру ліцензування освітньої діяльності, в результаті якої 30 листопада 2018 р. отримала від Міністерства освіти і науки України ліцензію на підготовку бакалаврів за спеціальністю 041 «Богослов'я».

Успадкувавши та продовжуючи кращі традиції попередніх закладів, від духовної семінарії до богословського університету, Академія, поряд з освітньою діяльністю, провадить також науково-дослідну, культурно-просвітницьку, видавничу й інформаційну роботу. Одним з інструментів наукової діяльності є видання збірника наукових праць, тому Академія продовжує видання «Наукового вісника «Добрий Пастир»», заснованого 2007 р. За рішенням Вченої ради Академії та редакційної ради «Наукового вісника...» від 16 листопада 2018 р., у зв'язку із формальною зміною засновника (з Університету на Академію) проведено реорганізацію наукового видання, зокрема, змінено його вид із «збірника наукових праць» на «науковий журнал», конкретизовано і доповнено у назві «серію» наукових спеціальностей – «Богослов'я. Філософія. Історія», розширено сферу розповсюдження з місцевої на загальнодержавну, а також розпочато процедуру ререєстрації в Міністерстві юстиції України.

Основними цілями нашого наукового журналу є сприяння розвитку богословських, філософських, історичних та інших соціально-гуманітарних наук, плекання інтелектуального життя Церкви, сприяння всебічному осмисленню християнського світогляду; публікування результатів дисертаційних робіт.

Запропонований черговий випуск наукового журналу «Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія» містить наукові дослідження з канонічного права, літургійного богослов'я, морального богослов'я, догматичного богослов'я, релігієзнавства та історії Церкви в Україні, а також хроніку наукового життя. Авторами цих праць є науковці як Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, так й інших освітніх і наукових закладів, зокрема Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Івано-Франківського національного медичного університету, Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, Університету Короля Данила, Національного університету «Львівська політехніка», Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова у м. Київ, Івано-Франківського обласного осередку Всеукраїнської кампанії «Пам'ять Нації», Музею етнографії та екології Карпатського краю м. Яремче. Значна частина статей пройшла апробацію на всеукраїнських наукових конференціях «Єпископ Юліан Пелеш в релігійно-церковному і громадському житті України (до 175-річчя від дня народження» (Івано-Франківськ, 27 лютого 2018 р.), «Християнство в Україні: історичні витоки, сучасний стан і виклики XXI століття (до ювілею 1030-ліття Хрещення України)» (Івано-Франківськ, 7 листопада 2018 р.).

Богослов'я

Канонічне право

УДК 348.5; 246.8:264-911+264-914

ЦЕРКОВНЕ ПРАВИЛО СХІДНИХ ОБРЯДІВ ТА ЙОГО ДЖЕРЕЛА

Любов ГЕНИК

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», філософський факультет, кафедра філософії, соціології та релігієзнавства, вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна

e-mail: genyk-sas@ukr.net

В статті встановлено джерела (Біблія та її переклади, східні Статути – Єрусалимський та Студитський; типікони та інші богослужбові книги) та зміст церковного правила у Східних Церквах, в тому числі й в Українських Церквах Київської традиції, подано його коротке визначення: “Церковне правило – це певний порядок богослужінь у Церкві Христовій”.

Церковне правило складається із добового, тижневого і річного кола богослужінь.

Добове коло богослужінь: дев'ятий час, вечірня, повечір'я, північна, утрєня, перший час, третій час, Божественна Літургія, шостий час.

Тижневє коло передбачає богослужіння присвячені: неділя – торжеству Христового воскресіння, понеділок – ангелам; вівторок – Івану Предтечі; середа – Хресту і Марії Богородиці; четвер – апостолам і святому Миколаєві; п'ятниця – хресним мукам Ісуса, субота – субота – всім святим і померлим.

Річний цикл богослужінь триває з 1 вересня по 31 серпня і має: постійні (Різдво, Богоявлення, Преображення), змінні (Пасха, Вознесіння, Трійця), переносні (до прикл.: Покрова чи Перенесення мощей святого Миколая) свята.

Ключові слова: церковне правило; богослужбові книги: акафісник, апостол, Євангеліє-апракос, ірмологій (ірмологіон), літургікон (служебник), мінея загальна, мінея місячна, мінея святкова, октоїх (восьмигласник), парастасник, псалтир, типікон (типик, устав), требник, тріодь пісна (трипіснець), тріодь цвітна, часослов.

Добове коло богослужінь, тижневє коло богослужінь, річне коло богослужінь – певний порядок церковних служб і свят протягом усього року. Свята: постійні, переносні, змінні.

В статтє систематизировано источники (Библия и её переводы, древние Уставы – Иерусалимский и Студитский и богослужебные книги) и чётко определено содержание церковного правила в Восточных Церквях (суточный, недельный (седмичный), годовой круг богослужений), в том числе и в Украинских Церквях Киевской традиции, установлено его цель и дано его краткое определение: “Церковное правило – это определённый порядок богослужебный в Христовой Церкви”.

Церковное правило состоит из суточного, недельного и годового круга богослужебный.

Суточный круг богослужений: девятый час, вечерня, повечерье, полунощница, утрєня, первый час, третий час, Божественная Литургия, шестой час.

Недельный (седмичный) круг богослужебный предвидит богослужения посвященные: воскресенье – торжеству Христового воскресения; понедельник – ангелам; вторник – Ивану Предтече; среда – Кресту и Марии Богородице; четверг – апостолам и святителю Николаю Мирликийскому; пятница – крестным страстям Иисуса Христа; суббота – всем святителям и умершим.

Годовой цикл богослужебный длится с 1 сентября по 31 августа (по григорианскому календарю) и имеет: постоянные (Рождество, Богоявление, Преображение), сменные (Пасха, Вознесение, Троица), переносные (к примеру: Покров Пресвятой Богородицы или Перенесение мощей святого Николая Угодника) праздники.

Ключевые слова: *церковное правило и его источники; богослужебные книги: акафистник, апостол, Евангелие-апракос, ирмологий (ирмологикон), литургикон (служебник), минея общая, минея месячная, минея праздничная, октоих (осьмогласник), парастасник, псалтырь, типикон (типик, устав), требник, триодъ постная (трипеснец), триодъ цветная, часослов.*

Суточный круг богослужений: вечерня, повечерье, полунощница, утренняя, Божественная Литургия; первый, третий, шестой, девятый час.

Недельный круг богослужений: понедельник – ангелам; вторник – Ивану Предтече; среда – Иисусу Христу и Богородице; четверг – апостолам и святителю Николаю Мирликийскому; пятница – Иисусу Христу; суббота – всем святителям и умершим; воскресенье – Богу и воскресшему Христу.

Годовой круг богослужений: определённый порядок церковных богослужений на протяжении всего года.

Праздники: постоянные, переменные, переносные.

К статье прилагаются соответствующие словари (в приложениях).

*The paper source is set (Bible and its translations, ancient Charters - Jerusalem and Studite, Typikon (rubrics) and other religious books) and the contents of the Divine Praises in the Eastern Churches, including the Church of the Kiev Ukrainian tradition, filed its brief zeal and definition: “**Praises** – is a certain order of worship in the Church”.*

Church usually consists of daily, weekly and annual range of worship.

Daily worship circle: the ninth hour (time), evening, Compline, northern, matins, the first hour (time), three hours (time), Divine Liturgy, six hours (time).

Week range provides dedicated service: Sunday – God and the triumph of Christ's resurrection; Monday – angels; Tuesday – John the Baptist; Wednesday – Cross and the Virgin Mary, Thursday – Apostles and St. Nicholas; Friday – Jesus Christ and Cross torments Jesus; Saturday – to all the saints and the dead.

The annual cycle of worship runs from September 1 to August 31 and has: constant (Christmas, Epiphany, Transfiguration), variables (Easter, Ascension, Pentecost), portable (for example: Protection or transfer of the relics of St. Nicholas) holidays.

Keywords: *curch rule; religious books: Akafisnyk, Apostle, Gospel – aprákos, rmologion, Liturhikon (Missal), Menaion Overall, Menaion Moon, Menaion Holiday, Oktoikh (Vosmyhlasnyk), Parastasnyk, Psalms, Typicon (Statutes), Formulary, transistor, Lenten lean (trypisnets), Lenten cauliflower, Book of Hours.*

Daily worship circle: evening, Compline, northern, Matins, Liturgy, times.

Weekly worship circle: Monday – angels; Tuesday – John the Baptist; Wednesday – Cross and the Virgin; Thursday – Apostles and St. Nicholas; Friday – Jesus Christ; Saturday – to all the saints and the dead; Sunday – God and the risen Christ.

Annual Circle of worship: the order of services throughout the year. Celebration: constant, variable, portable.

On the article attached glossary of liturgical terms.

Церковне правило не так часто було об'єктом наукової уваги ні в теології, ні в релігієзнавстві. Але детальне вивчення змісту церковного правила і богослужінь, що входять до нього, і становить предмет дослідження, дасть можливість точно з'ясувати чи була проблема латинізації в історії розвитку східних обрядів (*актуальність теми*).

Церковне правило частково *вивчалось* рядом теологів-літургістів різних церков, які в своїх працях старалися коротко прослідкувати історію виникнення та формування церковного правила. Це можна відмітити в працях: “Историческое обозрение богослужебных книг Греко-Российской Церкви” [37], Мирослава-Івана Любачівського “Літургіка” [33], Мирослава Марусина “Божественна Літургія” [34], Родіона Головацького “Пояснення богослужень” [13], Мелетія Соловія [46], інших.

Піднімалося питання про церковне правило на ХХІ (Другому Ватиканському) соборі та в його рішеннях, особливо щодо діяльності чернечих спільнот [3; 5].

Більшість дослідників-теологів звертали увагу на способи дотримання церковного правила та його значення. Серед них варто виділити роботи отця Юліана Катрія “Господи, навчи нас молитися” [27], Р. Ёрефа “Так Отче”, щодня з Богом” (в перекладі отця Іринія Назарка) [16], вже згадуваного отця Р. Головацького “Пояснення Богослужень” [13] тощо.

Спеціальні наукові дослідження церковного правила та його історії серед вчених-теологів зробили: австрійський теолог Л. Аллатіса [37], хорватський – В. Ягіч [37], російські дослідники І. Мансветов, [37], Лісідин [37], К. Нікольський [37], митрополит М. Булгаков [37], а серед українських дослідників поясненню церковного правила присвятили свої праці А. Дмитрієвський (Опись литургических рукописей, хранящихся в библиотеках православного Востока. Т.1. – К., 1895) [37], М. Марусин [34] та Р. Головацький [13].

Українські літургісти Ісидор Дольницький та Степан Рудь обмежились тільки поясненнями обрядів і зробили уточнення українського “Уставу Богослужень”, що виданий у Римі 1959 року [13, с.3], який перевиданий з нагоди 2000-ліття християнства у Львові [49].

Відсутність в Україні взагалі перекладів документів Вселенських соборів створює певні труднощі для дослідників, адже навіть старогрецькою чи латинською мовою матеріалів I-XXI Вселенських соборів немає [61]. Правда, вже стараннями доктора Я. Туркала існують переклади “Правил Святих Апостолів” та лишень канонів перших семи Вселенських соборів під заголовком “Джерела канонічного права Православної Церкви” [4], в яких згадуються деякі приписи щодо церковного правила.

В літургічній науці церковне правило займає важливе місце, але тільки такі об'ємні праці як “Настольная книга священнослужителей” [37], “Божественна Літургія” Марусина М. [34], “Пояснення богослужінь” Головацького Р. [12] подають загалом дуже коротко історію його окремих частин. Окремої монографічної праці, присвяченої історії церковного правила досі немає. **Проблема дослідження** полягає в тому, що літургісти розходяться щодо змісту церковного правила. В наукових енциклопедичних виданнях поняття “церковне правило” не подано й не розкрито зовсім [38; 41; 45].

Щодо **джерельної бази дослідження**, то варто відмітити, що вийшов перший том правил чернецтва Студійського уставу під заголовком “Типікони” [9], який є дуже потрібним збірником чернечих правил, потрібних для дослідників історії християнства взагалі, історії церковного правила й музики та в історії чернецтва в Україні зокрема.

У даному дослідженні ми ставили такі **завдання**:

а) дати визначення поняття “богослужіння” у східному обряді взагалі й українському зокрема;

б) визначити зміст і структуру церковного правила та виділити види богослужінь в Христовій Церкві;

в) з'ясувати мету богослужінь і встановлення церковного правила;

г) уточнити зміст поняття “церковне правило”;

г) визначити, які є види джерел церковного правила.

Підручник катехизму православної Церкви Київського патріархату “Закон Божий” наголошує: **“Богослужінням взагалі** називається Богошанування чи догода Богові добрими думками, словами і ділами, тобто виконання волі Божої” [44, с. 469].

Визначення (з лат. definitio) терміну “богослужіння” теологічна література подає різні. Зокрема, “Абетка християнської науки і обряду” наголошує: “Богослужіння – культ, обряд, священнодійства, котрі віддзеркалюють віру всіх членів Церкви. В усіх культурах присутні таїнства переломлення хліба і хрещення” [10, с.49].

Згаданий православний підручник катехизму “Закон Божий” дає таке визначення поняття богослужіння, а саме: “Православним церковним Богослужінням називається служіння чи служба Богові, яка складається з читання і співання молитов, читання Слова Божого і священнодійств (обрядів), здійснюваних за визначеним чином, тобто порядком, на чолі із священнослужителем (єпископом чи священником)” [44, с.470].

Прослідковуючи історію встановлення богослужіння ми з'ясували, що з погляду теологів, воно було встановлене ще в раю, і полягало у вільному

прославленні Бога, Його премудрості, благості, всемогутності та інших Божих досконалостей, явлених під час створення світу і в промислі про нього. Після первородного гріха (Бут. 3: 7-28) люди повинні були ще більше молитися до Бога, благаючи про своє спасіння і приносити жертви, які встановив Господь. Поєднання молитов з жертвоприношеннями повинно було нагадувати людям, що Бог приймає їхні молитви заради тієї жертви, яку згодом приніс за всіх людей Спаситель (гр. – Христос), Син Божий, який прийшов на землю, “щоб всіх грішників спасти” [45, с.469].

З повеління Божого, в Старому Завіті була спочатку встановлена скинія, а потім Єрусалимський храм (див. додатки), де були обрані священничі особи (левіт, священник, первосвященик), визначені жертви [43, с.469]. З приходом на землю, Господь Ісус Христос навчав поклонятися Небесному Отцеві в будь-якому місці, проте Він не усунув храм, як місце особливої Божої благодаті. Звідси видно, що певний порядок священнодійств існував ще в старозавітні часи.

Біблійна книга “Дії апостолів” [1; 2; 3; 8] констатує той факт, що вони мали відповідні місця для зібрання вірних та уділення Святих тайн. Крім того, **апостоли** під дією Святого Духа, як наступники Ісуса Христа, зробили **остаточне впровадження християнського Богослужіння** за вказівкою апостола Павла: “Усе повинно бути благопристойним і за чином” (1 Кор. 14: 40) [44, с.470].

З якою метою були встановлені богослужіння? Доктор богослов'я Серафим Слободський наголошує: “**Богослужіння має на меті**, для повчання віруючих, у читанні та піснеспівах викласти істинну науку Христову і підвести їх до молитви та каяття, а в образах і діях зобразити найважливіші події святої історії, які відбулися для нашого спасіння, як до так і після Різдва Христового. При цьому мається на увазі викликати в учасників молитви подяку Богові за всі одержані благодійства, посилаючи молитву за майбутні ласки до нас від Нього й отримання спокою душі, а головне – через богослужіння увійти у таємниче спілкування і єднання з Богом через участь у Святих Тайнах” [44, с.470].

За **метою** нашого наукового **дослідження** дуже важливо визначити, що ж розуміє релігієзнавство і теологія (богослов'я) під словосполученням “**церковне правило**”. На жаль, жоден науковий чи теологічний словник не подає пояснення словосполучення “церковне правило”. Відсутнє пояснення цього словосполучення у словнику “Абетка християнської науки і обряду” [10, с.237; 315] “Словнику іншомовних слів” [44], “Малому теологічному словнику” [38], “Релігієзнавчому словнику” [41] тощо.

Архієпископ УГКЦ і доктор теології М. Марусин підкреслює, що “Церква, наслідуючи самого Спасителя, що подав нам у молитві “Отче наш” незмінну формулу молитви, встановила також і певний незмінний порядок молінь, який називається правилом” [34, с.311]. Тому богослови наголошують, що “*під церковним правилом розуміємо ціле богослужіння, яке складене святими Отцями і відправлялося в церкві або поза нею, але завжди від імені Церкви, тобто народу Божого*” [34, с.311].

Дуже важливо з'ясувати, які види релігійних відправ відносяться до церковного правила, адже теологічна література по-різному трактує **зміст церковного правила**.

Отець УГКЦ Родіон Головацький у своїй праці “Пояснення богослужень” у переліку релігійних відправ називає: вечірню, повечір'я, північну, утреню, часи, **але не згадує Літургію**. Проте у вступі до своєї книги він наголошує: “Це “Пояснення Богослужень” ми уклали так, щоб окремі частини з собою поєднувались і себе взаємно доповнювали – за ходом літургійного дня, життєвим осередком якого є свята Літургія: найвище прославлення Бога у Пресвятій Трійці єдиного” [13, с.4].

Фундаментальна праця доктора теології Мирослава Марусина “Божественна Літургія” [34], який був секретарем Конгрегації Східних Католицьких Церков підкреслює: “До **правила**, в ширшому значенні, належать, всі чини богослужб разом з Божественною Літургією, а в стислішому розумінні тільки всі ті богослужбові чини, з яких складається щоденне богослужіння. *Божественна Літургія*, як найбільше і найсвятіше діло, – *осередок всіх інших богослужінь*. До неї всі інші богослужіння відносяться, до неї нас підготовляють, і як планети від сонця, беруть від неї світло і тепло” [44, с.311].

Катехизм православної Церкви Київського патріархату “Закон Божий” в переліку добового кола богослужінь називає Божественну Літургію [44]. Виходячи з пояснення, яке подає “Абетка християнської науки і обряду”: “В Апостольській Церкві (Католицька, Православна, давні Церкви) *існує свій єдиний богослужбовий устав* (статут – уточн. Г.Л.)” [10, с.49].

Упорядкована єпископом РПЦ Макарієм Булгаковим “Настольная книга священнослужителя” ще в 1900 й перевидана в 1977 році з благословення патріарха Московського і всієї Русі Пімена I (Ізвєкова) у розділі “Краткий Устав соединения церковных служб” в переліку щоденних богослужінь подає і Божественну Літургію [37, с.62].

Як бачимо, у Православних Церквах зміст церковного правила визначається так само, як у Східних Католицьких Церквах. Це

підтверджують “Настольная книга священнослужителя” [37] та підручник “Закон Божий” С. Слободського, який підкреслює: “Усі християнські церковні богослужіння діляться на **три види: добове коло, тижневе коло, річне коло богослужінь** [43, с.485].

Добовим колом богослужінь (Додаток А) називаються богослужби, які здійснюються в Церкві на протязі доби у певному порядку [44, с.485]. До добових богослужінь відносяться: дев'ята година (час), вечірня, повечір'я, північна, утренья, перша година (час), третя година (час), літургія; шоста година (час) [34, с.311; 44, с.485].

Тижневим колом – називаються богослужіння, які здійснюються на протязі семи днів тижня і мають конкретну посвяту. Зокрема, понеділок – ангелам, вівторок – Івану Предтечі, середа – Христу і Богородиці, четвер – апостолам і святому Миколаєві, п'ятниця – Ісусові Христові та Його мукам (страстям), субота – всім святим і померлим, неділя – Богові і воскреслому Христові [34; 44, с.487].

Тижневе коло богослужінь передбачає щоденну Літургію та прославлення у всі дні тижня Ісуса Христа, Богородиці й святих.

Річним колом богослужінь називається певний порядок служб протягом усього року, які присвячуються Богові, Ісусові Христові, Марії Богородиці, пам'яті тих чи інших святих та мучеників-християн і починається переважно з 1 вересня (нового стилю), але не у всіх Східних Церквах.

У східних і західних християнських обрядах є **спільних** дванадцять **річних свят (виділені)** і свята, що мають обрядові відмінності (в українському [11; 27] або кирило-методіївському¹ обряді; виділені курсивом), а саме:

Різдво Марії Богородиці ((8) 21 вересня), *постійне* свято;

Воздвиження Чесного і Животворящого хреста Господнього ((14) 27 вересня) *постійне* свято;

Свято Покрови Пресвятої Богородиці (1 (14) жовтня), *переносне* свято на найближчу неділю, якщо не є храмове;

день пам'яті святого і мученика Дмитра Солунського ((26 жовтня) 8 листопада) *постійне* свято;

день пам'яті святого Несторія ((27 жовтня) 9 листопада), *переносне* свято на найближчу неділю, як що не є храмове це – *постійне* свято;

¹ Генік Л. Я. Роль Апостольської столиці у формуванні ідентичності християнства Кирило-Методіївської традиції // Україна і Ватикан. Серія зб. наук. праць. Вип.І: Українсько-ватиканські відносини в контексті суспільних і міжконфесійних проблем. – Івано-Франківськ-Київ, 2008. – С.257-269.

день архистратига Михаїла – покровителя Києва ((8) 21 листопада) постійне свято;

день пам'яті святого Йосафата Кунцевича (12 (25) листопада), переносне свято на найближчу неділю, як що не є храмове;

Уведення до Храму Діви Марії (21 листопада, 4 грудня) постійне свято;

день пам'яті апостола Андрія Первозванного (1 (13) грудня) постійне свято;

день пам'яті св. Миколая – єпископа м. Мир у Лікії ((6) 19 грудня) постійне свято;

надвечір'я Різдва Господнього (Свят-вечір; (24 грудня (6 січня)), постійне свято;

Різдво Ісуса Христа (25 грудня (7 січня), постійне свято);

Собор Пресвятої Богородиці та Йосифа Обручника (26 грудня, 8 січня), постійне свято;

день пам'яті першомученика Степана (27 грудня, 9 січня), постійне свято;

день пам'яті святої Меланії (31 грудня; 13 січня) – маланка, постійне свято;

Найменування Господнє, а також день пам'яті Василя Великого та початок Нового року за старим юліанським календарем (14 січня), а за григоріанським - 1 січня, постійне свято;

надвечір'я Богоявлення (другий Свят-вечір; 6 січня (18 січня)), постійне свято;

Богоявлення Господнє або Хрещення Ісуса Христа в р. Йордан – ((6)19 січня), постійне свято (див. детально [12, с.37-43]) ;

Трьох святих – Івана Золотоустого, Григорія Богослова та Василя Великого – ((31 січня) 12 лютого), постійне свято;

Стрітєння Господнє ((2)15 лютого), постійне свято;

Благовіщення Пречистої Діви Марії (25 березня, 7 квітня), постійне свято;

В'їзд Господній у Єрусалим (Квітня, Вербна чи Шуткова неділя; у неділю за тиждень до Великодня), змінне свято;

Великий четвер (страсний, чистий, білий – перед Воскресінням), змінне свято;

Велика п'ятниця (страсна – перед Пасхою), змінне свято;

Воскресіння Ісуса Христа або Пасха (дата Великодня або пасхи міняється щороку), змінне свято;

Вознесіння Господнє (завжди в четвер на 40-й день після Великодня), змінне свято;

пам'ятна (задушна) субота перед Трійцею (змінне свято) – день молитви за загиблих у всі часи за волю України;

Зіслання Святого Духа – день П'ятидесятниці (Зелені свята, Трійця; завжди на 50-й день після **Воскресіння**), *змінне свято;*

Різдво Івана Хрестителя (24 червня, 7 липня), постійне свято;

день пам'яті верховних апостолів Петра й Павла (29 червня, 12 липня), постійне свято;

день пам'яті хрестителя Руси-України Володимира (Василя) Великого (15 (28) липня), переносне свято на найближчу неділю, як що не є храмове;

Преображення (Перевтілення) Господнє – Спаса ((6)19 серпня), *постійне свято;*

Успіня та Внебовзяття з тілом Пресвятої Богородиці ((15) 28 серпня), *постійне свято;* тощо (дати подані за григоріанським та юліанським календарями). Літургійний рік усіх Українських Церков закінчується за григоріанським календарем 31 серпня [17; 27, с.263-299; 28; 38; 44].

До того ж кожен день у році присвячується пам'яті всесвітньовідомих (тобто загальнохристиянських) чи національних святих, а також і особливим священним подіям – святам і постам [28; 34; 44, с.488].

Річний цикл богослужінь у православних і католиків триває з 1 вересня по 31 серпня за григоріанським календарем і має: **постійні** (Різдво (25 грудня), **Богоявлення** (6 січня), **Преображення** (6 серпня)), **змінні** (**Пасха**, **Вознесіння**, **Трійця**), **переносні** (до прикладу: *Покрова* (14 жовтня) чи *Перенесення мощей святого Миколая* (22 травня) – урочисті богослужіння переносять на найближчу неділю) **свята** [27; 28; 33; 34].

Але в окремих Східних Церквах **річне коло богослужінь** може відрізнитися. Наприклад, у Коптській Церкві річний цикл богослужінь починається не 1 вересня, як у Католицькій і Православних Церквах, а 29 серпня. Із 12-и головних християнських свят у Коптській Церкві збережено тільки 7, а саме: Благовіщення, Різдво, Богоявлення, В'їзд Господній у Єрусалим, Воскресіння, Вознесіння і Зіслання Святого Духа, які по даті святкування збігаються із святкуванням у Православних Церквах, а Успіня Богородиці – 16 січня і **Взяття в Небесну славу Марії Богородиці – 22 серпня** святкуються як різні свята. До того ж є ще окреме свято – **День прибуття Святого сімейства до Єгипту (18 травня)**. А у Вірменській Апостольській Церкві свято Різдва Ісуса Христа та Хрещення Ісуса Христа у Йордані відзначаються разом 6 січня як одне свято – **Богоявлення Господнє** [48; 57].

На основі усього згаданого вище, ми дійшли висновку, що до **церковного правила Церков східних обрядів входять богослужіння таких видів: добові** (вечірня, повечір'я, північна, утрень, часи: 9-й, 1-й, 3-й, 6-й, Божественна Літургія), **тижневі** (щоденна Літургія з окремими молитвами у всі дні тижня), **річні (постійні, змінні, переносні)** – вони й становлять **зміст церковного правила.**

Таким чином, ми чітко визначили *зміст церковного правила*, тобто *перелік відповідних богослужінь, які мають здійснюватися у Христовій Церкві протягом доби, тижня, року.* Але такий перелік стосується тільки Апостольських Церков (Католицької, Православної, Давніх Орієнтальних Церков), тобто тих Церков, які дотримуються апостольського передання, адже вони користуються в основному єдиним уставом щодо добового і тижневого кола богослужінь (особливо в монастирях), яке може відрізнитися за датою святкування у річному колі богослужінь. У протестантських общинах, які не дотримуються апостольського передання [21, с.5-70; 47, с.60-186], цей перелік богослужінь повністю не зберігається.

Відповідно **метою встановлення даного правила** є прагнення Церкви Христової дати священнослужителям такий закон про порядок богослужб, щоб відправляючи їх, вони знали, коли і як вони мають шанувати Бога і Йому служити, і були впевнені, що повністю виконали свій обов'язок.

Аналізуючи **джерела церковного правила** слід наголосити, що воно формувалося протягом тривалого часу існування Христової Церкви, а тому найосновнішими джерелами церковного правила були перш за все книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Крім того, церковне правило розвивалося і формувалося у час місіонерської діяльності апостолів, у творах Отців і Вчителів Церкви та на помісних і Вселенських соборах. До відомих науці богослов'я, історії християнства, історії музичного мистецтва **джерел церковного правила** можна віднести наступні:

а) матеріали помісних соборів I-III століть поширення християнства та рішення помісних соборів та синодів Західної та Східних Церков наступних століть [4; 6; 14];

б) документи перших 7-и Вселенських соборів до 1054 року [4; 6];

в) документи Вселенських соборів після 1054 року до XX ст. [5; 61];

г) Статути найдавніших чернечих згромаджень, які стали зразком для пізніших чернечих чинів та орденів у католицькій та православної Церкві [37], а саме:

- Статут преподобного Пахомія Великого (+348 р.) для Тавенісійського монастиря у Єгипті;

- Просторий виклад правил для монахів чину святого Василя Великого (бл. 329-379 рр.) в Малій Азії;
- Твори преподобного Івана-Кассіана Римлянина “Про статут спільного життя” (в 12 книгах);
- Статут преподобного Бенедикта Нурсійського (+543 р.) для монастиря в Монте-Кассіно в Італії;
- Розповідь святого Софонія, єпископа Єрусалимського і преподобного Івана Мосха про відвідування ними Синайського монастиря (авви Ніла Синайського);

г) різні богослужбові книги, зокрема: типики, требники, псалтирі, літургіїкони (служебники), часослови, мінеї, октоїхи, тріоди, апостоли, Євангелії-апракос, ірмологіони, парастасники тощо [37, с. 22-58], де викладені різні вимоги до церковного правила (*Див. Додаток Б*).

До давніх джерел можна віднести також “Життя преподобного Сави Посвяченого”, в якому є багато свідчень про чернечі богослужіння V-VI століть, і ранні пам’ятки такі як: “Апостольське Передання” святого Іполита Римського (бл.170-235), Єрусалимський канонарій, ранні чернечі Статути: Єрусалимський (III-V ст. ст.) та Студитський (IV, VII ст.) [37, с.9] тощо.

Усі названі вище джерела беруть свій початок зі Святого Письма (Біблії) [1; 2; 3; 8], де в Старому Заповіті згадується певний порядок богослужінь, а в Євангеліях подано опис земного життя Господа нашого Ісуса Христа, Його науку, чудеса, хресні страждання, смерть, славне воскресіння і вознесіння Його на небо, що є основним джерелом церковного правила [9].

Святе Письмо власне і є тією богослужбовою книгою, яка використовується у щоденній літургійній практиці. Для нашого дослідження як джерела були цікавими Євангелія, які носять додаток “апракос”. *Євангеліє-апракос* – це Євангеліє, яке побудоване за порядком читання по неділях починаючи від Великодня, а точніше від свята Зіслання Святого Духа на апостолів (Трійці) – дня завершення заснування Церкви Христової. Вони були поширені в Київській Русі з XI ст., що підтверджує “Житіє святого Кирила” (М., 1900) [37].

До *слов’янських рукописних джерел церковного правила*, написаних кирилицею і глаголицею, що збереглися до наших днів, відносяться такі тексти *Святого Письма Старого і Нового Заповітів*:

а) “**Зографське Євангеліє**”, 304 листи, переписано в XI ст. у Македонії глаголицею (перевидане хорватським лінгвістом, палеографом і археографом, літературознавцем, істориком, філологом-славістом, професором

Ватрославом Ягічем (1838-1923) 1879 р. в Берліні), зберігається в Санкт-Петербурзькій (колишній Ленінградській) публічній бібліотеці;

Б) **“Маріїнське Євангеліє”**, яке має сьогодні 173 листки, написано *глаголицею* в XI ст. в Сербії (видано академіком В. Ягічем 1883 р. у Санкт-Петербурзі), зберігається у Москві в Російській державній бібліотеці [56];

в) **“Асеманієво Євангеліє”**, яке має на сьогодні 158 *глаголичних* листів, зберігається у Ватиканській бібліотеці, відоме ще як **Ватиканське** [42, с.687];

г) **“Гршковичів апостол”**, уривок, записаний *глаголицею* у Хорватії, датується кінцем XII початком XIII століть [42, с.687].

ґ) **“Савина книга”**, зроблена як Євангеліє-апракос (для читання церковного по неділях) й переписана в XI ст. *кирилицею*, видана 1903р. російським дослідником Щепкіним В. Н., зберігається в Московському головному архіві, фонд Типографської бібліотеки [43, с.687];

д) **“Остромирово Євангеліє”** (Євангеліє-апракос), яке має всього 294 *кириличні* листки великого формату, списані в 1056-1057 роках із східноболгарського оригіналу. Останнє перевидано в 1889 році в Санкт-Петербурзі, зберігається в Санкт-Петербурзькій публічній бібліотеці [22].

Серед джерел церковного правила з часів Київської Русі слід назвати:

а) **“Новгородський кодекс”** (також “Новгородський псалтир”, за найрозбірливішим текстом) – найстародавніша книга Русі, яка була знайдена у 2000 році. Складається із липових дощечок із чотирма воцаними сторінками. Пам'ятка є палімпсестом, найгорішнім, а отже й найрозбірливішим шаром якого є власне Псалтир. За стратиграфічними, радіовуглецевими і палеографічними даними, воцаним кодексом послуговувалися у першій чверті XI століття і, можливо, починаючи з останніх років X століття. Таким чином, він на кілька десятиліть старший од Остромирового Євангелія, яке вважалося найстародавнішою книгою Русі, із точно встановленою датою написання (1056-1057рр.). Ранішими слов'янськими документами є лиш деякі давньоболгарські і хорватські написи X століття, які, однак, не можна віднести до категорії “книг”[55].

б) **“Архангельське Євангеліє”**, записане *кирилицею* 1092р. [42, с.687];

в) **“Мстиславово Євангеліє”**, переписане *кирилицею* 1117р. [42, с.687];

г) **“Юрьєвське Євангеліє”**, записане *кирилицею* 1120р. [42, с.687];

ґ) **“Галицькі Євангелія”** (XII-XIII ст.ст.):

• **Галицьке Євангеліє” 1144р.**, переписане *кирилицею* з південнослов'янського оригіналу в Галичі (арк. 1-228, а аркуші 229-260 переписані в XII-XIII ст.). Це є найстаріший збережений текст, з

відтворенням деяких особливостей місцевої мови (хорватська мова, описана дослідником В. Ягічем). Рукопис зберігається у Москві в Головному архіві [22, Т.1, с.340-341; 42, с.687].

- **“Галицьке Євангеліє 1266-1301** рр. (текст – Євангеліє-апракос), всього дійшло 175 аркушів. Переписане пресвітером Григорієм з болгарського оригіналу. Зберігається у Санкт-Петербурзькій публічній бібліотеці [22, Т.1, с.340-341].

Релігієзнавець, кандидат філософських наук, доцент Прикарпатського університету ім. В. Стефаника Фіглевський М. К. згадує чотири галицькі Євангелія, які дійшли до нашого часу. Він підкреслює, що деякі з них зберігаються у Росії, одне – в Польщі. Матеріали про два з них поки що не знайдено [51].

г) **“Добрилово Євангеліє”**, записане *кирилицею* **1164** р. [42, с.687];

д) **“Мирославово Євангеліє”** переписане у **XII** ст. *кирилицею* у Сербії [42, с.687];

е) **“Добромирово Євангеліє”** **XII** ст. переписане *кирилицею* у Болгарії [42, с.687];

є) **“Вуканово Євангеліє”** переписане *кирилицею* у **XIII** ст. в Сербії [42, с.687];

ж) **“Добрейшево Євангеліє”** **XIII** ст. записане *кирилицею* у Болгарії [42, с.687];

з) **“Христинопільський Апостол”**, церковнослов'янський текст **XII** ст. з рисами української мови того часу, писаний правдоподібно в Галичині (291 подвійна сторінка). Зберігався у василіанському монастирі в Христинополі [60].

и) Біблія доктора *Франциска Скорини* (1490-1540), яка вийшла друком під заголовком **“Біблія Руска”** (в м. Полоцьку) у 1517-1519 рр.

Окремо слід виділити *староукраїнські рукописні та друковані джерела церковного правила:*

а) *рукописне* Пересопницьке Євангеліє 1556-1561рр., яке, на щастя, зберігається в Україні [24, с.26].

б) Переклади друкованих богослужбових книг Івана Федоровича (1542? – 5 (15 грудня) 1583р.) – диякона московської Густинської церкви:

- **“Апостол-апракос”** та **“Учительне Євангеліє”**, що вийшли друком відповідно 1564 р. і 1568 р. у Москві;

- Переклади **“Апостола”** і **“Біблії”** Іваном Федоровичем у Львові та Острозі, **“який своїм тцанієм друкованіє занедбаное обновил”** (як написано на його надгробній плиті) [55]. Це – львівський **“Апостол”** (1574), **“Новий Завіт із Псалтирем”** (Острог, 1580р.), **“Острозька Біблія”** (1581 р.) [24, с.17];

в) переклад біблійних книг (*рукопис*) здійснений Іоаном Максимовичем (1651-1715), вихованцем Києво-Могилянської колегії, ігуменом Єлецького монастиря, а з 1697 року архієпископом Чернігівським. Максимович, як викладач чернігівського колегіуму і родич гетьмана Мазепи, після Полтавської битви 1709 р. був призначений Петром I митрополитом Тобольським у 1711 р., де й помер (+1715р.) [22.Т.3, с.883; 22.Т.4, с.1443].

Серед сучасних **українських джерел церковного правила** слід назвати:

1. Переклад Євангелій українською мовою в 30-40-х роках ХІХ ст., зроблений випускником Львівської семінарії Святого Духа УГКЦ, одним із засновників “Руської Трійці” отцем *Маркіяном Шашкевичем* [24].

2. Переклад у ХІХ столітті протоієреєм Київської духовної академії, професором юдаїстики (гебраїстики) Іоаном Максимовичем “Псалтиря” українською мовою здійснений (1859р.), який брав участь у перекладі біблійних книг Старого Заповіту для видання Біблії російською мовою Синодом РПЦ у середині ХІХ століття.

3. Повний переклад Святого Письма (*рукопис*) був здійснений професором Київської духовної академії **Пилипом Морачевським** (1806-1879). Закінчений до 1860 р., та не був надрукований через валуєвський указ. Виданий тільки Новий Заповіт у 1906 р. Щойно 1921р. Всеукраїнська православна Церковна Рада (1917-1921) схвалила його переклад для вживання у практичному духовному житті [24; 58; 59].

4. **Повний переклад Біблії**, зроблений українською мовою доктором **Іваном Пулюєм (1845-1918)**, **Пантелеймоном Кулішем (1819-1897)** й, завершеним після смерті останнього, **Іваном Нечуєм-Левицьким (1838-1918)** у 1897р., виданий Біблійним товариством у Великобританії без другоюканонічних книг в 1903 р. [24; 59].

5. **Переклад Біблії українською** (та виданий з паралельним текстами *церковнослов'янською* мовами) здійснений отцем-доктором *Олександром Бачинським (1844-1933)*, вийшов друком 1903 р. у Львові (Новий Заповіт і Псалтир) малим тиражем [6, с.VII].

6. Переклад українською мовою П'ятикнижжя, Нового Заповіту, 1921 р. та книги Псалмів 1925 р., зроблений професором Львівської Богословської академії отцем-доктором *Ярославом Левицьким (1878-1961)*, виданий у Жовкві отцями-Василіанами [24].

7. Перекладацька комісія УАПЦ у 1926р. врахувала переклад Пилипа Морачевського й видала Євангеліє і Псалтир у Києві та в Херсоні. Головою

цієї Комісії був архієпископ Української Автокефальної Православної Церкви (далі – УАПЦ) Нестор Шараївський (1865-1929) [24; 58].

8. УАПЦ у Польщі 10 грудня 1922 р. створила перекладацьку Комісію до складу якої увійшли митрополит Діонісій, доцент Київського університету імені св. Володимира *Іван Огієнко* (у майбутньому митрополит Іларіон), професор Київської духовної академії Олександр Лотоцький (1879-1939). Переклад Нового Заповіту проф. І. Огієнко завершив 1938 року [24].

9. Переклад Біблії українською мовою академіка *Михайла Кравчука* (1892-1942), виданий 1937 року на Волині [24; 59].

10. Український переклад Біблії за редакцією доктора теології, доктора філології, професора Львівського університету отця *Теодосія-Тита Галущинського* (1880-1952), видрукований у Римі видавництвом отців Василіан 1947 р. ще до знахідок у Кумранських печерах на півдні Палестини [6].

11. **Повний переклад Біблії** доктора **Івана Огієнка (1882 – 1972)**, доцента історії та філології Київського університету імені святого Володимира, міністра освіти і віросповідань уряду УНР (1917-1918), ректора Кам'янець-Подільського університету, а пізніше професора Українського таємного університету у Львові (1919-1923) й Варшавського університету (1923-1944), а з 1942 року – митрополита УАПЦ та з 1943 року – архієпископа УАПЦ. Його переклад книг Святого Письма (**повний слов'янський біблійний канон**) Британське Біблійне товариство видало без другоканонічних книг у 1962 році [3; 24; 59].

12. **Повний український переклад Святого Письма** (за католицьким каноном із другоканонічними книгами) за редакцією отця-доктора **Івана Хоменка (1892-1981)** (і редагований групою перекладачів із 18 осіб, в тому числі отцем, доктором філософії, пізніше професором біблістики в 1994-1996 рр. Івано-Франківської теологічної академії (далі – ІФТА) УГКЦ Тарасом Олійником, ЧСВВ – автором передмови до Святого Письма) в 1963 році й затверджений Двадцять першим Вселенським (II Ватиканським) собором [6, с.І-XXI; 22, с.35-75; 38].

13. **“Біблія: Книги Священного Писання Старого та Нового Заповіту”** – це переклад з російської мови, здійснений патріархом УПЦ КП **Філаретом Денисенком (1929 р.н.)** усіх біблійних книг **повного слов'янського канону** із III Макавейською, III Езри та молитвою Манасії, що виданий в Україні 2004 року, за синодальним виданням Російського Біблійного товариства (XIX століття) [2].

14. Узгоджений з різними релігійними конфесіями **повний переклад сучасною українською мовою “Біблія. Книги Святого Письма Старого і**

Нового Заповіту”, з давньоєврейських, давньоарамейських і давньогрецьких текстів, звірений із слов'янськими, англійськими та латинськими й іншими текстами, здійснений за сприяння і за замовленням Українського Біблійного Товариства групою фахівців-перекладачів різних конфесій та фахівців українських державних академічних установ під керівництвом отця-доктора **Рафаїла Турконяка** (1949 р. н., ЧСВВ), вийшов у світ 2008, 2011 роках (повний католицький і православний канон) [1; 59].

Крім перекладів Біблії до сучасних джерел церковного правила можна віднести *Типики*, якими користувались українські священнослужителі й християни, зокрема Студитський, Єрусалимський, Почаївський, Перемиський, Ужгородський та анонімні Типики; ТИПІК Української Католицької Церкви, виданий 1997 у Римі та перевиданий у Львові 2002 року [48] та упорядкований отцями Ісидором Дольницьким, Родіоном Головацьким, отцем-доктором Парфентієм Павликом, отцем Йосафатом Романчиком з примітками отця-доктора Доротея Шимчія (ЧСВВ). [48, с.3-4], а також остання збірка Правил ченців Студійського статуту “Типікони”, що вийшла 2007 року [9].

Серед інших сучасних джерел церковного правила слід виділити такі сучасні **богослужбові книги** (див. Додаток Б): *Служебник, Часослов, Требник, Книга молебних співів, Октоїх, Мінея місячна, Мінея загальна, Мінея святкова, Тріодь для посту, Тріодь цвітна, Типікон (чи Устав – Статут), Ірмологій, Канонник* [27; 33; 34; 36; 37; 43; 43; 44; 46; 52; 53], *Псалтир* [35], які писалися на основі Святого Письма та документів Вселенських і помісних соборів.

На жаль, для дослідників України не всі документи помісних та Вселенських соборів є доступними для читання й аналізу через відсутність їх текстів українською чи іноземними мовами в бібліотеках.

Таким чином, методом компаративістики та аналізу текстів Святого Письма [1; 2; 3; 8], документів Вселенських і помісних соборів [4; 5; 6; 7]; шляхом систематизації богословської літератури різних конфесій [9; 10; 13; 18; 26; 27; 28; 29; 33; 34; 36; 37; 44; 49], а також методом узагальнення нам вдалося з'ясувати, що:

А) “**Богослужінням** називається певний спосіб Богошанування через читання і співання молитов, читання Слова Божого (Біблії), священнодійства (обряди і культу), здійснювані за визначеним порядком на чолі із священнослужителем (єпископом чи священником), чи догода Богові добрими думками, словами і ділами, тобто виконання волі Божої”;

Б) **Метою існування богослужіння є необхідність** викласти для віруючих через читання Святого Письма та піснеспіви істинну науку Ісуса

Христа (Його головні повчання і морально-етичні закони), підвести їх до молитви та каяття, а в образах і діях обрядів і культів відобразити найважливіші події святої історії, які відбулися для людського спасіння (в часі Старого і Нового Заповіту), та викликати в учасників молитви подяку Богові за всі благодійства, за одержані і майбутні ласки від Нього й спокій душі, а головне – через богослужіння ввійти у сакраментальне спілкування і єднання з Богом через участь у Святих тайнах;

В) ми дійшли висновку, що **“Церковне правило – це описаний ще в Старому Заповіті, а згодом установлений Ісусом Христом, апостолами та їх наступниками й зафіксований у Новому Заповіті, документах Вселенських і помісних соборів та інших канонічних книгах певний порядок богослужінь у Христовій Церкві”**;

Г) виявити, що **суть церковного правила становлять усі богослужіння, що здійснюються Церквою Христовою протягом добового** (дев'ятий час, вечірня, повечір'я, північна, утренья, перший час, третій час, Свята Літургія, шостий час); **тижневого** (із воскреслими та щоденними гласами, тропарями й кондаками, причасними та ще додатковими молитвами на кожен день тижня: **понеділок** – ангелам, **вівторок** – Івану Предтечі, **середа** – Христу і Богородиці, **четвер** – апостолам і святому Миколаєві, **п'ятниця** – Ісусові Христові, **субота** – всім святим і померлим, **неділя** – Богові й воскреслому Христові); **річного кола богослужінь** (з 1 вересня до 31 серпня за річним календарем свят з Літургією апостола Якова (1 раз в рік), Василя Великого (12 разів на рік), Івана Золотоустого (щоденно) та Літургією Раніше Освячених Дарів і святого Епіфанія (додатково на час Великого посту) із **постійними, змінними, переносними річними святами** [27; 37; 44];

Г) уточнити, що **метою встановлення церковного правила** було бажання монахів та ієрархії Церкви Христової дати порядок богослужб із метою пошани до Бога та найточнішого Йому служіння.

Д) встановлено, що є такі **види джерел церковного правила**: Біблія та її давні переклади та переклади на словянські та українську мову; східні Статути – Єрусалимський та Студитський; типікони та інші богослужбові книги (див. Додаток Б).

Підсумовуючи вище зазначене, наголошуємо, що церковне правило для вивчення своєї історії має хоч і не повну, але досить значну джерельну базу, яка допоможе з'ясувати його походження та історію розвитку, що могло би бути предметом окремого дослідження.

ДОДАТКИ

Додаток А

Добове (денне) коло богослужінь

При вивченні першого (добового) кола богослужінь слід дослідити, які богослужіння туди входять й визначити як вони відправляються.

Християнська доба починається з півночі, але богослужіння продовжують рахувати з вечора: *дев'ятий час, потім вечірня, повечір'я, північна, утрєня, перший час, третій час, шостий час, Божественна Літургія* [46, с.487].

Вечірня – це служба, яка здійснюється у кінці дня, увечері. Нею християни дякують Богові за минулий день.

Повечір'я – богослужба, яка складається із читання ряду молитов, у яких віруючі просять у Господа Бога прощення гріхів, і щоб Він дав їм щасливий сон, спокій тілові й душі, зберіг їх від підступів диявола.

Північна – це служба, яка здійснюється опівночі, на згадку про нічну молитву Спасителя у Гетсиманському саду. Ця служба закликає віруючих завжди бути готовими до Страшного суду, який настане раптово, мов наречений закличе дів (як у притчі про десять дів). Звідси моління, які називаються нічні чування (очікування).

Утрєня (ранішня) – це служба, яка здійснюється вранці, до схід сонця. Цією службою християни дякують Богові за минулу ніч і просять у Нього милостей на прийдешній день, що вже настав.

Перший час (I час) відповідає нашій сьомій годині ранку, освячує молитвою день, що вже настав.

Третій час (III час) – відповідає дев'ятій годині ранку (за місцевим часом) й такій важливій новозавітній події як Зіслання Святого Духа на апостолів.

Шостий час (VI час), що припадає приблизно на дванадцяту годину дня, присвячений такій важливій події як розп'яття Господа нашого Ісуса Христа.

Дев'ятий час (IX час; близько п'ятнадцятої години дня) – згадують віряни хресну смерть Господа нашого Ісуса Христа.

Божественна Літургія – найголовніше богослужіння. На ній згадується все земне життя Спасителя та здійснюється Тайна (таїнство – рос.) євхаристії, установлена самим Ісусом Христом на Тайній вечері (у страшний четвер).

Всі богослужіння в перші століття поширення християнства проводились окремо у певний, визначений для цього час. Згодом для зручності віруючих вони були об'єднані в три групи богослужінь: вечірні, ранкові і денні.

Вечірнє богослужіння складається з IX часу, *вечірні, повечір'я.*

Ранкове – з північної, *утрені, I часу.*

Денне – з III часу, VI часу та Літургії.

Напередодні недільних свят та інших урочистих днів проводиться вечірня служба, в якій з'єднуються *вечірня, утрєня, перший час*. А через те, що в давні часи таке богослужіння тривало всю ніч, то його називали й називають **нічним чуванням** (*церковнослов'ян. – всенічне бдіння*), адже у перших християн воно тривало всю ніч, а означає це пильнування (сторожа, неспання, очікування, як в Ісуса Христа напередодні арешту і мук в Гетсиманському саду).

Додаток Б

Богослужбові книги – джерела церковного правила

Акафісник – богослужбова книга, де містяться тексти молитов-величань до Ісуса Христа, Марії Богородиці та окремих святих.

Апостол – це богослужбова книга разом з текстом “Дій апостолів”, “Посланнями апостолів”, прокіменами, аलिлуаріями, причасними.

Євангеліє - апракос – це богослужбова книга, яка крім звичайного поділу тексту Євагелій на розділи і вірші, ділиться на особливі частини, названі “зачалами”.

Євангеліє (з грец. Ευαγγέλιον – добра звістка) – твір раннього християнства, книга, що входить до другої частини Біблії – Нового Заповіту й розповідає про прихід у цей світ Месії в особі Ісуса Христа (це і є добра звістка) та основні ідеї його вчення.

Ірмологій (гр. м. **Ірмологіон**) – книга з текстами тих молитов, які призначені для співу, тобто церковними піснями, покладеними на ноти – **ірмосами**.

Літургікон – див. **Служебник**.

Мінея загальна – це богослужбова книга, яка має піснеспіви, що є спільними в цілому списку святих (пророків, апостолів, мучеників). Використовується тоді, якщо даному святому не складено окремої служби у **Мінеї місячній**.

Мінея місячна – це богослужбова книга, яка містить у собі молитви на честь святих на кожен день року й урочисті Служби Божі на свята Господні та Богородичні, що припадають на певний день місяця. За числом місяців їх є 12 книг.

Мінея святкова – це частина Місячної мінеї, в якій містяться Служби Божі на великі урочисті свята.

Октоїх (церк.-сл. **восьмигласник**) – це книга, де містяться тексти 8-и гласів (голосів), які співаються на Службі Божій. Склав Іван Дамаскин. Існують *воскреслі* (недільні) та *щоденні* гласи візантійського наспіву. Є ще гласи болгарського, сирійського, коптського та ін. наспіву.

Парастасник (від гр. Παραστά) – книга, де містяться молитви і тексти богослужінь похорону і парастасів.

Псалтир (від гр. ψαλτήρι) – це книга, в якій містяться тексти 150 псалмів, що записані у Біблії (біблійна книга Псалмів), але християнський Псалтир поділяється на 20 катизм (гр. Κάθισμα – сидіння), а кожна катизма поділяється на 3 частини, що закінчується славослов'ям: “Слава Отцю і Сину і Святому Духу”. Під час Великого посту увесь псалтир перечитується протягом тижня [35].

Типик (з гр. Τυπικόν, церк.-сл. – **устав**) – це книга, яка містить детальні вказівки у які дні і години, при яких Службах Божих і в якому порядку читати та співати молитви, що містяться в *служебнику*, *часослові*, *октоїху* та інших богослужбових книгах, тобто **документ, де зафіксоване церковне правило**.

Требник (гр. Συνταχολόγιον) – книга, в якій містяться тексти молитов священника (від Святих Тайн до благословень і освячень) на всі потреби вірних. (Найвідоміший Требник склав Київський митрополит Петро *Могила* (1596-1647)).

Тріюдь пісна (від гр. **Трія τραγούδια** – 3 пісні; тріюдь, що означає трипісонець) – книга, в якій містяться молитвослови на дні Великого посту і на підготовчі дні тижня до нього від неділі митаря й фарисея до Пасхи не за повним канонам, а скорочено: по три пісні замість дев'яти.

Тріодь цвітна – книга, яка містить піснеспіви з дня Великодня (Пасхи) до тижня Всіх святих, тобто до 9-ї неділі включно з днем Христового Воскресіння.

Служебник (гр. м. λειτουργικόν) – це книга, в якій містяться тексти Літургій Василя Великого, Івана Золотоустого, Раніше Освячених Дарів; Місяцеслов; частини утрени й вечірні; тропарі, кондаки на будні й свята, прокімени.

Часослов (лат. **Libro Horarum**; гр. **αλφαβητάρι**) – книга, де містяться тексти щоденних молитов, тропарі, кондаки на усі дні й свята, крім вечірні, утрени, часів, обітниць.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение А

Суточный круг богослужебный

Вечерня – это богослужение, которое совершается в конце дня, вечером. Им христиане благодарят Бога за день, что прошёл.

Повечерня – богослужение, состоящее из чтения ряда молитв, в которых верующие просят у Господа прощения грехов и благословения на счастливый сон, покоя телу и душе, защитил их от подступов дьявола.

Полуночица – это богослужение, которое совершается в полночь, на воспоминание о ночной молитве Спасителя в Гетсиманской роще. Это богослужение призывает верующих всегда быть готовыми к Страшному суду, который наступит внезапно, как будто жених призовет дев (как в притче о десяти девах и женихе). Отсюда моления, которые называют ночные бдения (ожидания).

Утренья – это богослужение, которое совершается утром, до восхода солнца. Этим богослужением христиане благодарят Бога за прошедшую ночь и просят у Него милости на пришедший день, что уже наступил.

Первый час (I час) соответствует седьмому часу утра, освящает молитвой день, что уже наступил.

Третий час (III час) – соответствует девятому часу утра (по местному времени) и такому важному евангельскому событию как Сошествию Святого Духа на апостолов.

Шестой час (VI час), который совпадает приблизительно с двенадцатым часом дня, посвящён такому важному событию, как распятие Господа нашего Иисуса Христа.

Девятый час (IX час; около пятнадцатого часа дня) – посвящён воспоминанию верующих о крестной смерти Иисуса Христа.

Божественная Литургия – основное богослужение дневного круга. На нём вспоминают жизнь Спасителя и совершается Таинство евхаристии, установленное самим Иисусом Христом во время Тайной вечери (у страстный четверг).

Все богослужения в первые века распространения христианства проводились отдельно в определённое, предназначенное для этого, час. В скором времени для удобства верующих мирян они были объединены в три группы богослужений: вечерние, утренние и дневные.

Вечернее богослужение состоит из IX часа, вечерни, повечерья.

Утреннее богослужение состоит из полуночицы, утрени и I часа

Дневное богослужение состоит из III часа, VI часа и Литургии.

Накануне воскресных праздников и других праздничных дней проводится вечерние богослужения, в которых объединяют вечернюю, утреню и первый час. А из-за

того, що в древніе времена такое богослужение длилось всю ночь, его называют **всеночным бдением** (из церковнославян. – *всеночное бдение*), так как у первых христиан оно длилось всю ночь, а значит люди не спали и дежурили (дежурство, ожидание, как в Иисуса Христа накануне ареста и страстей в Гетсимнии).

Приложение Б

Богослужбные книги – источники церковного правила

Акафистник – богослужбная книга, содержащая тексты молитв-прославлений Иисуса Христа, Марии Богородицы и отдельных святых.

Апостол – это богослужбная книга с текстом “Деяний апостолов”, “Посланий апостолов”, *прокименов, алилуариев, причастных*.

Евангелие - апракос – это богослужбная книга, в которой кроме обычного деления текста Евангелий на разделы и стихи, выделяются особенные части, названные “зачалами”.

Евангелие (с гр. *Ευαγγέλιον* – добрая новость) – сочинение раннего христианства, книга, которая входит во вторую часть Библии – Новый Завет и рассказывает о приходе в этот мир Месии о особе Иисуса Христа (это и есть добрая новость) и об основных идеях Его учения.

Ирмологий (с гр. *Ирмологион*) – книга с текстами тех молитв, которые предназначены для пения, т. е. церковными песнями, положенными на ноты – **ирмосами**.

Литургикон – см. **Служебник**

Минея общая – это богослужбная книга, которая содержит песнопения, что есть общими для целого списка святых (пророков, апостолов, мучеников). Используется тогда, когда для определённого святого не составлено отдельной богослужбы в **Минее месячной**.

Минея месячная – это богослужбная книга, которая содержит в себе молитвы в честь святых на каждый день года и торжественные Литургии на праздники Господские и Богородичные, которые попадают на определённый день месяца. По числу месяцев их есть 12 книг.

Минея праздничная – это часть Минеи месячной, в которой содержатся Литургии на большие торжественные праздники.

Октоих (церк.сл. **осьмигласник**) – это книга, где содержатся тексты 8-и гласов, которые поют на Литургии. Их составил Иоанн Дамаскин. Существуют *воскресные* (на воскресенья) гласы и *повседневные* гласы византийского напева. Есть ещё гласы болгарского, сирийского, коптского и других напевов.

Парастасник (от гр. *Παραστά*) – это книга, где содержатся молитвы и тексты заупокойных богослужбных чина панихиды и парастасов.

Псалтырь (от гр. *ψαλτήρι*) – это книга, в которой содержатся тексты 150 псалмов, записанных в библейской книге Псалмов, но христианский Псалтырь делится на 20 кафизм (гр. *Κάθισμα* – сидение), а каждая кафизма, в свою очередь, разделяется на 3 части, которые заканчиваются славословием: “Слава Отцу и Сыну и Святому Духу”. Во время Великого поста на протяжении недели Псалтырь перечитывают полностью [37, с.722].

Типик (с гр. *Τυπικόν*, церк.сл. – **устав**) – это книга, в которой содежатся точные указания в какие дни, часы и при каких Литургиях, а также в каком порядке читать и петь молитвы, которые содержатся в *служебнике, часослове, октоихе* и других богослужбных книгах, то есть **документ, где зафиксировано церковное правило**.

Требник (гр. Συναγωγή) – книга, в которой содержатся тексты молитв для священника (все чиноположения – начиная от Святых Таинств до благословений и освящений) т.е., все необходимые благословения для верующих. (Все Украинские Церкви используют и сегодня Требник, составленный митрополитом Киевским Петром Могилой (1596-1647)).

Триодь постаная (от гр. **Τρία τραγούδια** – 3 песни; триодь, что обозначает трипеснец) – богослужебная книга, в которой содержатся молитвословы на все дни Великого поста и на подготовительные дни недели до него: от воскресенья мытаря и фарисея до Пасхи не по полному канону, а сокращённо: по три песни вместо девяти.

Триодь цветная – это богослужебная книга, в которой содержатся песнопения со дня Пасхи до недели Всех святых, т. е. до 9-го воскресения включительно с днем Христового Восресения.

Служебник (гр. λειτουργικών) – это богослужебная книга, которая содержит тексты Литургий Василия Великого, Иоанна Зластоуста, Преждеосвящённых Даров; Месяцеслов; части утрени, вечерни; тропари и кондаки на праздники и будни, прокимены.

Часослов (лат. **Libro Horarum**; гр. **αλφαβητάρι**) – это богослужебная книга, которая содержит тексты ежедневных молитв, тропарей, кондаков на все дни и праздники, кроме вечерни, утрени, часов, обетни.

APPLICATIONS

Appendix A

Daily worship circle

Vespers (Evening) – a service that is carried out in the late afternoon, evening. She Christians give thanks to God for the previous day.

Compline – the service, which consists of reading a series of prayers in which believers ask the Lord God, the forgiveness of sins, and he gave them a happy dream, peace body's and souls, kept the snares of the devil.

Midnight – a service that is carried out at midnight, in memory of the night prayer in Gethsemane Savior. This service encourages believers always be ready for doomsday, which comes suddenly, like a bride call on virgins (as in the parable of the ten virgins).

Matins (Morning) – a service which is carried out in the morning, before sunrise. Christians thank God this service for past night and ask from Him favours on a coming day which came already.

First time (I time) in line with our seven o'clock in the morning (Kiev time), prayer sanctifies the day which is at hand.

Third time (III time)– meets nine o'clock in the morning (local time) on such important events as the New Testament Pentecost the Apostles (Descent of the Holy Spirit upon the Apostles).

Sixth time (VI time) per day of twelve hours (local time) dedicated to such an important event as the crucifixion of our Lord Jesus Christ.

The ninth time (IX time; about fifteen hours of the day) – remember the faithful death on the cross of our Lord Jesus Christ.

Divine Liturgy (lat. Messa; eng. Mass) – the main worship. It mentions all earthly life of the Savior and implemented Sacrament of the Eucharist, established by Jesus Christ at the Last Supper (in passionately Thursday).

Evening worship consists of the *ninth time, evening, Compline*.

Morning worship : the northern, Matins, and first time.

Full service : *Third time, Sixth time and Liturgy*.

Appendix B

Liturgical books - sources church rules

Akafisnyk - liturgical book that contains prayers, magnified to Jesus Christ, the Virgin Mary and some saints.

Apostle – a liturgical book with the text “Acts of the Apostles”, “Epistles of the Apostles”, of Prokimen, allyluariyy, communion.

Gospel - apracos – a liturgical book that in addition to plain text presented in the Bible and the partitioning poems divided into specific parts called “conceived”.

Gospel (from the Greek. Ευαγγελιον – good news) – a work of early Christianity, the book, which is the second part of the Bible – New Testament also tells of the coming of the Messiah into the world in the person of Jesus Christ (this is good news) and its main ideas teaching.

Irmologion – a book with texts of the prayers that are designed for singing church songs is entrusted to note – **Heirmos** .

Liturhikon – see **Missal**.

Menaion general – a liturgical book that has songs that are common in the general list of saints (prophets, apostles, martyrs). Then used when the saints are not made in a separate service **Menaion month**.

Menaion month – a liturgical book that contains the prayers in honor of the saints for every day of the year and solemn Liturgies on the feasts of the Lord and the Blessed Virgin , attributable to a particular day of the month. According to the number of months they have 12 books.

Menaion holiday – is part of the Lunar Saints, which contains Liturgies for large celebrations.

Oktoikh (Church Slavonic language – **Vosmyhlasnyk = octo vocibus**) – a book that contains texts and 8 voices (votes), sung at Mass. Compiled by John Damascene. There are resurrected (Sunday) and daily Byzantine singing voices. There are voices Bulgarian, Syrian, Coptic and others melody .

Parastasnyk – a book containing prayers and worship lyrics and Parastas, into the funeral service.

Psalter – a book that contains the text of Psalms 150, recorded in the Bible (Biblical book of Psalms), but Christian Psalter is divided into 20 katyzm (gr. Κάθισμα – seat), and each katyzma divided into 3 parts, ending thanksgiving “Glory be to the Father and to the Son and to the Holy Spirit”. During Lent entire Psalter is read during the week [35].

Typicon (gr. Τυπικική, Church Slavonic language – **Ustav**) – a book that contains detailed instructions on what days and hours at which the service of God and in what order to read and sing the prayers contained in the missal, chasoslov, oktoyich and other liturgical books that document which fixed **ecclesiastical rule**.

Formulary (Gr. Συνταγολόγιο) – a book that contains the prayers the priest (of sacraments to the blessings and consecrated) to all the needs of the faithful. (Ukraine Church use formulary, which compose monsenijor of Kyiv Petro (Peter) Mogyla (1596-1647)).

Lenten Song (from Gr. **Τρία τραγούδια** – three songs; which means trypisnets) – book, which contains Prayer in the days of Lent and the week to prep him on Sunday of the Publican and Pharisee before Easter is not the full canon and short: three songs instead of nine " mint.

Lenten Cauliflower – book containing songs from the date of Easter (ukr. Velykden) Week to All Saints, ie the 9th day including Sunday Resurrection of Christ.

Missal (*gr.* Λειτουργικόν, **Liturhikon**) – a book that contains the texts of the Liturgy of Basil the Great, St. John Chrysostom, Presanctified Gifts; mesyatseslov; part of the morning and evening; Troparion, Kontakion on weekdays and holidays, Prokimen.

Prayer Book or **Book of Hours** (Lat. **Libro Horarum**; Gr. **αλφαβητάρι**) – a book containing texts of daily prayer, troparion, kontakia on all days and holidays, except Vespers, Matins, times, promise.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Документи:

1. Біблія. Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту / за ред. отця-доктора Р. Турконяка. 4-е повне вид. укр. мовою. – К.: УБТ, 2011. – 1214 с.
2. Біблія / перекл. з рос. синодального вид. патріарха Філарета (Денисенка). – К.: Вид-ня УПЦ КП, 2004. – 1416с.
3. Біблія / перекл. І. Огієнка. – К.: Укр.. Бібл. Т-во, 2000.
4. Джерела Канонічного права православної Церкви. Вип. І. / Пер. з грец. Я. Туркало. – Харків: Вид-ня Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 1997. – 117с.
5. Документи II Ватиканського собору. Конституції, декрети, декларації. – Львів: Свічадо, 1996. – 790с.
6. Дьяния Вселенских Соборов. В 7 т. (4кн.). – Санкт-Петербург: Воскресение, 1996. – 2144 с.
7. Кодекс канонів Східних Церков / Пер. з лат. проф. Й. Кобіва.– Львів: Видання оо. Василіан, 1995. – 471с.
8. Святе письмо / пер. І. Хоменка. – Рим, 1982.
9. Типікони / Редкол. ерм. Венедикт та ин. Т.1. – Львів: Свічадо, 2007. – 140с.

Література:

10. Абетка християнської науки і обряду. Скороч. вид. – Івано-Франківськ: ІФТА, 2002. – 339с.
11. Безклубенко С. Д. Музы на ложе Прокруста. – К.: Мыстэцтво, 1988. – 195с.
12. Генік, Любов. Народно-релігійні традиції в сучасному педагогічному процесі // Рідна школа. – 2002. - №6 (869). – Червень. – С.37-43.
13. Головацький Р. Пояснення богослужень. – 2-е вид. – Львів: Місіонер, 1998. – 304с.
14. Головащенко С. І. Біблієзнавство: Вступний курс: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2001. – 496 с.
15. Гузік К. Як розмовляти з Богом (Короткі поради для бажаючих навчитися молитись) / Пер. К. Галазюк. – Красилів: Вид-во оо. Францисканців “Християнське слово”, б.р. – 32 с.
16. Грєф Р. “Так Отче” щодня з Богом / З нім. перероблене о. І. Назарком, ЧСВВ. – Торонто: Вид-во оо. Василіан, 1977. – 98 с.
17. Дзерович Ю. Катехитика. – Львів: Праці Львівської Богословської Академії, 1930. – 141 с.
18. Дзерович Ю. Педагогіка. – Львів: Накладом греко-католицької Богословської Академії, 1937. – 240 с.
19. Дзерович Ю. Проповіді катехитичні. Т. 1. – Перемишль, 1903. – 293 с.

20. Дзерович Ю. Християнське релігійно-моральне виховання молоді // Нива. – 1935. – Ч. 11. – С. 369-378.
21. Дудар Н., Филипович Л. Нові релігійні течії: український контекст (огляд, документи, переклади). - К.: Наукова думка, 2000. – 132с.
22. Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. В 10-и т. Т. 1-10 / Гол. ред. В. Кубійович. – Нью-Йорк: Молоде життя, 1955 – 1984.
23. Єдність Церкви. Екуменізм // Сопричастя. – 1996. – №3-4. – 200 с.
24. Жукалюк М., Степовик Д. Коротка історія перекладів Біблії українською мовою. – К.: Українське Біблійне Товариство, 2003. – 110с.
25. Карташєв А. В. Вселенские соборы. – М.: Республика, 1994. – 542с.
26. Катехизм для парохів / Упоряд. о.д-ра М.-І. Любачівського. В 4 ч. – Нью-Йорк – Мюнхен, 1961. – 344 с.
27. Катехизм Католицької Церкви. – Жовква: Місіонер, 2002. – 772 с.
28. Катрій Ю. Пізнай свій обряд. – Торонто – Рим, 1981. – 485 с.
29. Керн К. Евхаристия (из чтений в Православном Богословском Институте в Париже). – Изд. 2-е. – М.: Изд-во храма св. Космы и Дамиана, 1999. – 336 с.
30. Кунцман П., Буркард Ф.-П., Відман Ф. Філософія: dtv- Atlas: Пер. з 10-го нім. вид. / Худож. Аксель Вайс; Наук ред., пер. В. П. Розумний. – К.: Знання Прес, 2002. – 270 с.
31. Лаба В. Патрологія./ Василь Лаба. Вид. 2-е. – Рим: Вид-во Українського Католицького ун-ту ім. Св. Климента папи, 1974. – 552 с.
32. Лежогубський Т. Де знайти правду?/ Теодозій Лежогубський. – Львів: Накладом Товариства Св. ап. Павла, 1912. – 285 с.
33. Любачівський М.-І. Літургіка. Ч. I, II. – Рим, 1990. – 180 с.
34. Марусин М. Божественна Літургія/ Мирослав Марусин. – Рим, 1992. – 529 с.
35. Молитовний Псалтир: Псалтир з катизмами. – Вид. 2-е доповн. – Львів: Місіонер, 2005. – 494 с.
36. Наука про Службу Божу. – К.: Либідь, 1993. – 56 с.
37. Настольная книга священнослужителя. Т.1. – М.: Издание Московской Патриархии, 1977. – 768 с.
38. О'колінз Д., Фаруджі Е. Г. Малий теологічний словник / Заг. ред. д-ра С. Мудрого. – Івано-Франківськ: ІФТКДІ, 1997. – 448 с.
39. Олійник Т. Сила Хрищення: Засади Духовного життя /Тарас Олійник.. – Куритиба: Вид-во оо. Василіан, 1990. – 330 с.
40. Ортинський І. Вірити /Іван Ортинський. – Рим-Мюнхен-Фрайбург: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 292 с.
41. Релігієзнавчий словник / За ред. А. Колодного, Б. Лобовика. – К.: Четверта хвиля, 1994. – 389 с.
42. Ропс Д. Ключ к пониманию Священного писания Ветхого и Нового Заветов / Ключ к пониманию Священного писания. – Брюссель: Жизнь с Богом, 1982. – 698 с.
43. Рудницький А. Українська музика: історико-критичний огляд. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1963. – 406 с.
44. Слободський С. Закон Божий. Підручник для сім'ї та школи / [Пер. на укр. мову О. І. Кислюка]. – К.: «ФЕНТЕЗІ» ЛТД, 1996. – 571 с.
45. Словник іншомовних слів / За ред. чл-кор. АН УРСР О. С. Мельничука. – К.: Головредакція УРЕ, 1977. – 774 с.

46. Соловій М. Божественна Літургія/Мелтій Соловій. – Торонто, 1982. – 358 с.
47. Степовик Д. В. Релігії, секти і культу світу. – Вид. 3-є. – Івано-Франківськ: Івано-Франківський теологічний інститут, 1998. – 266 с.
48. Східні Церкви // Сопричастя. – 1997. – №1. – 138 с.
49. ТИПІК Української Католицької Церкви / Уклад. о. Ісидором Дольницьким. – Львів: Свічадо, 2002. – 756 с.
50. Федорів М. Українські богослужбові співи з історичного і теоретичного огляду. Ч.ІІІ. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1997. – 143 с.
51. Фіглевський М. К. Галицькі Євангелія // Українське релігієзнавство. – 2002. – № 10. – С. 22-28.
52. Хабурський С. Епikleза: Причинки до розв'язки питання епikleзи. – Йорктон, 1968. – 94 с.
53. Черемський П. Основні поняття літургіки/Петро Черемський. – Львів: Місіонер, 1996. – 159 с.
54. Шреєр-Ткаченко О. Я. Історія української музики. Частина перша: Розвиток української музики від найдавніших часів до середини ХІХ ст. – К.: Музична Україна, 1980. – 198с.
55. Новгородський_кодекс [Електронний ресурс] // Режим доступу: [/http://uk.wikipedia.org/wiki//11.11.2012_17:51](http://uk.wikipedia.org/wiki//11.11.2012_17:51)
56. Ватрослав_Ягич [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/11.11.2012_18:41.
57. Коптська Церква // Древо [Електронний ресурс] // Режим доступу: drevo-info.ru/articles/354.html / 17.01.2015/15:51:18
58. Пилип_Морачевський [Електронний ресурс] // Режим доступу [/http://uk.wikipedia.org/wiki/11.11.2012_15:53](http://uk.wikipedia.org/wiki/11.11.2012_15:53).
59. Переклади_Біблії_українською_мовою [Електронний ресурс] // Режим доступу http://uk.wikipedia.org/wiki/П/11.11.2012_16:00
60. Христинопольський_Апостол // [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://uk.wikipedia.org/wiki/11.11.2012/18:21>.
61. Conciliorum Oecumenicorum Decreta /a cura di Gragiuseppe Alberigo – Giuseppe L. Dosetti.Pericles – P. Joannou, Xlaudio Leonardi – Paolo Prodi. Consulenta di Hubert Jedin / Edizione bilingue. – Bologna: EDB, 1991. - 1135 Pt. INDICI 169* P.- ISBN 88-10-20550-2// Conciliorum Oecomenicorum Decreta. – Romae, 1969. // Introduction and translation taken from Decrees of the Ecumenical Councils, ed. Norman P. Tanner // [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_EN.doc.html /27.04.2011/ 19:38.

REFERENCES

Dokumenty:

1. Bibliia. Knyhy Sviatoho Pysma Staroho i Novoho Zapovitu / za red. ottsia-doktora R. Turkoniaka. 4-e povne vyd. ukr. movoiu. – K.: UBT, 2011. – 1214 s.
2. Bibliia / perekł. z ros. synodalnoho vyd. patriarkha Filareta (Denysenka). – K.: Vyd-nia UPTs KP, 2004. – 1416s.
3. Bibliia / perekł. I. Ohienka. – K.: Ukr.. Bibil. T-vo, 2000.
4. Dzherela Kanonichnoho prava pravoslavnoi Tserkvy. Vyp. I. / Per. z hrets. Ya. Turkalo. – Kharkiv: Vyd-nia Kharkivsko-Poltavskoi yeparkhii UAPTs, 1997. – 117s.
5. Dokumenty II Vatykanskooho soboru. Konstytutsii, dekrety, deklaratsii. – Lviv: Svichado, 1996. – 790s.

6. Дѣянія Vselenskykh Soborov. V 7 t. (4kn.). – Sankt-Peterburh: Voskresenie, 1996. – 2144 s.
  7. Kodeks kanoniv Skhidnykh Tserkov / Per. z lat. prof. Y. Kobiva.– Lviv: Vydannia oo. Vasylian, 1995. – 471s.
  8. Sviate pysmo / per. I. Khomenka. – Rym, 1982.
  9. Typikony / Redkol. yerm. Venedykt ta yn. T.1. – Lviv: Svichado, 2007. – 140s.
- Literatura:
10. Abetka khrystyianskoi nauky i obriadu. Skoroch. vyd. – Ivano-Frankivsk: IFTA, 2002. – 339s.
  11. Bezklubenko S. D. Музы на lozhe Prokrusta. – К.: Мыстѣтство, 1988. – 195s.
  12. Henyk, Liubov. Narodno-relihiini tradytsii v suchasnomu pedahohichnomu protsesi // Ridna shkola. – 2002. - #6 (869). – Cherven. – S.37-43.
  13. Holovatskyi R. Poiasnennia bohosluzhen. – 2-e vyd. – Lviv: Misioner, 1998. – 304s.
  14. Holovashchenko S. I. Bibliieznavstvo: Vstupnyi kurs: Navch. posibnyk. – К.: Lybid, 2001. – 496 s.
  15. Huzik K. Yak rozmovliaty z Bohom (Korotki porady dlia bazhaiuchykh navchytysia molytys) / Per. K. Halaziuk. – Krasyliv: Vyd-vo oo. Frantsyskantsiv “Khrystyianske slovo”, b.r. – 32 s.
  16. Gref R. “Tak Otche” shchodnia z Bohom / Z nim. pereroblene o. I. Nazarkom, ChSVV. – Toronto: Vyd-vo oo. Vasylian, 1977. – 98 s.
  17. Dzerovych Yu. Katekhytyka. – Lviv: Pratsi Lvivskoi Bohoslovskoi Akademii, 1930. – 141 s.
  18. Dzerovych Yu. Pedahohika. – Lviv: Nakladom hreko-katolytskoi Bohoslovskoi Akademii, 1937. – 240 s.
  19. Dzerovych Yu. Propovidy katekhytychni. T. 1. – Peremyshl, 1903. – 293 s.
  20. Dzerovych Yu. Khrystyianske relihiino-moralne vykhovannia molodi // Nyva. – 1935. – Ch. 11. – S. 369-378.
  21. Dudar N., Fylypovych L. Novi relihiini techii: ukrainskyi kontekst (ohliad, dokumenty, pereklady). - К.: Naukova dumka, 2000. – 132s.
  22. Entsyklopediia Ukrainoznavstva: Slovnykova chastyna. V 10-y t. T. 1-10 / Hol. red. V. Kubiiovych. – Niu-York: Molode zhyttia, 1955 – 1984.
  23. Yednist Tserkvy. Ekumenizm // Soprychastia. – 1996. – #3-4. – 200 s.
  24. Zhukaliuk M., Stepovyk D. Korotka istoriia perekladiv Biblii ukrainskoiu movoiu. – К.: Ukrainske Bibliine Tovarystvo, 2003. – 110s.
  25. Kartashëv A. V. Vselenskye sobory. – М.: Respublyka, 1994. – 542s.
  26. Katekhyzm dlia parokhiv / Uporiad. o.d-ra M.-I. Liubachivskoho. V 4 ch. – Niu-York – Miunkhen, 1961. – 344 s.
  27. Katekhyzm Katolytskoi Tserkvy. – Zhovkva: Misioner, 2002. – 772 s.
  28. Katrii Yu. Piznai svii obriad. – Toronto – Rym, 1981. – 485 s.
  29. Kern K. Evkharystiya (yz chtenyi v Pravoslavnom Bohoslovskom Ynstytute v Paryzhe). – Yzd. 2-e. – М.: Yzd-vo khrama sv. Kosmy y Damyana, 1999. – 336 s.
  30. Kuntsman P., Burkard F.-P., Vidman F. Filosofiia: dtv- Atlas: Per. z 10-ho nim. vyd. / Khudozh. Aksel Vais; Nauk red., per. V. P. Rozumnyi. – К.: Znannia Pres, 2002. – 270 s.
  31. Laba V. Patrolohiia./ Vasyl Laba. Vyd. 2-e. – Rym: Vyd-vo Ukrainskoho Katolytskoho un-tu im. Sv. Klymenta papy, 1974. – 552 s.

32. Lezhohubskiy T. De znaity pravdu?/ Teodozii Lezhohubskiy. – Lviv: Nakladom Tovarystva Sv. ap. Pavla, 1912. – 285 s.
33. Liubachivskiy M.-I. Liturhika. Ch. I, II. – Rym, 1990. – 180 s.
34. Marusyn M. Bozhestvenna Liturhiia/ Myroslav Marusyn. – Rym, 1992. – 529 s.
35. Molytovnyi Psal'tyr: Psal'tyr z katzymamy. – Vyd. 2-e dopovn. – Lviv: Misioner, 2005. – 494 s.
36. Nauka pro Sluzhbu Bozhu. – K.: Lybid, 1993. – 56 s.
37. Nastolnaia knyha sviashchennosluzhytel'ia. T.1. – M.: Yzdanye Moskovskoi Patryarkhyi, 1977. – 768 s.
38. Okolinz D., Farudzhi E. H. Malyy teolohichnyy slovnyk / Zah. red. d-ra S. Mudroho. – Ivano-Frankivsk: IFTKDI, 1997. – 448 s.
39. Oliinyk T. Syl'a Khryshchennia: Z zasady Dukhovnoho zhyttia /Taras Oliinyk.. – Kurytyba: Vyd-vo oo. Vasylian, 1990. – 330 s.
40. Ortynskiy I. Viryty /Ivan Ortynskiy. – Rym-Miunkhen-Fraiburh: Vyd-vo oo. Saleziian, 1990. – 292 s.
41. Relihiieznavchy slovnyk / Za red. A. Kolodnoho, B. Lobovyka. – K.: Chetverta khvyliya, 1994. – 389 s.
42. Rops D. Kliuch k ponymaniyu Sviashchennoho pysaniya Vetkoho y Novoho Zavetov / Kliuch k ponymaniyu Sviashchennoho pysaniya. – Briussel: Zhyzn s Bohom, 1982. – 698 s.
43. Rudnytskiy A. Ukrainska muzyka: istoryko-krytychnyy ohliad. – Miunkhen: Dniprova khvyliya, 1963. – 406 s.
44. Slobodskiy S. Zakon Bozhyi. Pidruchnyk dlia simi ta shkoly / [Per. na ukr. movu O. I. Kysliuka]. – K.: "FENTEZI" LTD, 1996. – 571 s.
45. Slovnyk inshomovnykh sliv / Za red. chl-kor. AN URSS O. S. Melnychuka. – K.: Holovredaktsiia URE, 1977. – 774 s.
46. Solovii M. Bozhestvenna Liturhiia/Meltii Solovii. – Toronto, 1982. – 358 s.
47. Stepovyk D. V. Relihii, sekty i kul'ty svitu. – Vyd. 3-ye. – Ivano-Frankivsk: Ivano-Frankivskiy teolohichnyy instytut, 1998. – 266 s.
48. Skhidni Tserkvy // Sopyrchastia. – 1997. – #1. – 138 s.
49. ТУРЬК Украинской Католической Церкви / Уклад. о. Исидором Долнытским. – Lviv: Svichado, 2002. – 756 s.
50. Fedoriv M. Ukrainski bohosluzhbovi spivy z istorychnoho i teoretychnoho ohliadu. Ch.III. – Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 1997. – 143 s.
51. Fihlevskiy M. K. Halytski Yevanheliia // Ukrainske relihiieznavstvo. – 2002. – # 10. – S. 22-28.
52. Khaburskiy S. Epikleza: Prychynky do rozv'iazky pyttannia epiklezy. – Yorkton, 1968. – 94 s.
53. Cheremskiy P. Osnovni poniattia liturhiky/Petro Cheremskiy. – Lviv: Misioner, 1996. – 159 s.
54. Shreier-Tkachenko O. Ya. Istoriia ukrainskoi muzyky. Chastyna persha: Rozvytok ukrainskoi muzyky vid naidavnishykh chasiv do seredyny KhIKh st. – K.: Muzychna Ukraina, 1980. – 198s.
55. Novhorodskiy_kodeks [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu: /<http://uk.wikipedia.org/wiki/> /11.11.2012 17:51
56. Vatroslav_Yahych [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu : <http://uk.wikipedia.org/wiki/> 11.11.2012 18:41.

57. Koptska Tserkva // Drevo [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu: drevo-info.ru/articles/354.html / 17.01.2015/15:51:18
58. Pylyp_Morachevskiy [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu /http://uk.wikipedia.org/wiki / 11.11.2012 15:53.
59. Pereklady_Biblii_ukrainskoiu_movoiu [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu http://uk.wikipedia.org/wiki/P / 11.11.2012 16:00
60. Khrystynopolskyi_Apostol // [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu http://uk.wikipedia.org/wiki/11.11.2012 / 18:21.
61. Conciliorum Oecumenicorum Decreta /a cura di Gragiuseppe Alberigo – Giuseppe L. Dosetti.Pericles – P. Joannou, Xlaudio Leonardi – Paolo Prodi. Consulenta di Hubert Jedin / Edizione bilingue. – Bologna: EDB, 1991. - 1135 Pt. INDICI 169* P.- ISBN 88-10-20550-2// Conciliorum Oecomenicorum Decreta. – Romae, 1969. // Introduction and translation taken from Decrees of the Ecumenical Councils, ed. Norman P. Tanner //[Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu: http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_EN.doc.html /27.04.2011/ 19:38.

Дата надходження до редакції: 13.11. 2018

**ПРОПОЗИЦІЇ ДО ОНОВЛЕННЯ СТАТУТУ
МИРЯНСЬКОГО ЧИНУ СВЯТОГО ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО**

Марія Християна ГОЛОМІДОВА

*Івано-Франківський богословський університет імені св. Івана Золотоустого,
кафедра східного канонічного права, вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-
Франківськ, Україна*

e-mail: golomidova_marija@ukr.net

В статті досліджується історико-канонічний розвиток Статутів та гілок Мирянського Чину Святого Василя Великого впродовж його історії з часу заснування в 1897 р. Праведним митрополитом Андреем Шептицьким до наших днів. Розглядається питання оновлення Статуту Чину, щоби мати єдиний оновлений Статут МЧСВВ для всіх членів і представляються для оновлення Статуту МЧСВВ Пропозиції.

Ключові слова: Статут Мирянського Чину Святого Василя Великого, Мирянський Чин Святого Василя Великого, МЧСВВ, Братство закону св. Василя Великого, Третій Чин Святого Василя Великого, III ЧСВВ, Праведний митрополит Андрей Шептицький, єпископ Яків Тимчук, УГКЦ.

В статье исследуется историко-каноническое развитие Уставов и ветвей Мирянского Ордена Святого Василия Великого в течение его истории с момента основания в 1897 г. Праведным митрополитом Андреем Шептицким до наших дней. Рассматривается вопрос обновления Устава Ордена, чтобы иметь единый обновленный Устав МЧСВВ для всех членов и представляются для обновления Устава МЧСВВ Предложения.

Ключевые слова: Мирянский Орден Святого Василия Великого, МОСВВ, Третий Орден Святого Василия Великого, Братство закона Святого Василия Великого, Братство Святого Василия Великого 3-го закона, Праведный митрополит Андрей Шептицкий, епископ Яков Тимчук, III ЧСВВ, УГКЦ.

The article explores the historical and canonical development of the Charters and branches of the Lay Order of Saint Basil the Great during its history since its foundation by the Righteous Metropolitan Andrey Sheptytsky in 1897 to the present day. The question of updating the Charter of the Order is being considered, in order to have a single updated Charter of the Lay Order of Saint Basil the Great for all members and proposals for updating the Charter of the Lay Order of Saint Basil the Great are submitted.

The conducted researches relate to the historical and canonical development of the Lay Order of Saint Basil the Great which was founded by the Righteous Metropolitan Andrey Sheptytsky in the Ukrainian Greek-Catholic Church in the time of the Dobromil's reform of the Basilian Order within the territories of Przemyśl, Lviv and Stanislaviv eparchies.

The author has attempted to collect information relating to the historical and canonical development of all Charters of the Lay Order of Saint Basil the Great from the time of the foundation of the Order: "Rules of St. Father N. Vasyl V. for Mirsky people" (1912, the second edition), "Charters of the Third Order of Saint Basil the Great" (1955), Charter III of the Order

of Saint Basil the Great (underground period) and the Charter of the Lay Order of Saint Basil the Great” (1992) which was concluded for the members of the Order after the proclamation of the Code of Canons of the Eastern Churches by the Pope John Paul II in 1990.

The Lay Order, which was founded by the hegumen of the monastery of Saint Onuphrius in Lviv, father Andrey Sheptytsky, the Order of Saint Basil the Great, which at that time was called the Brotherhood of Law of Saint Basil the Great, had four branches: 1. Monastic communities of the Third Order. 2. Brotherhoods founded at the monastic churches. 3. Brotherhoods founded at the secular parish churches. 4. Priestly branch.

During the underground period of the Ukrainian Greek-Catholic Church (1946-1989), another branch of the Order functioned - centres of the Order, which were founded at the domestic churches. After the Ukrainian Greek-Catholic Church emerged from the underground in 1989, the Lay Order of Saint Basil the Great had and currently has only two branches: the priestly branch and the centres of the Order which were founded at the monastic churches in Lviv, Zhovkva and Ivano-Frankivsk.

Proposals for updating the Charter of the Lay Order of Saint Basil the Great are made because there are two Charters, according to which more than 500 sisters and brothers of the Order spend their spiritual life in the Province of the Most Holy Savior in Ukraine - Charter III (the third) of the Order of Saint Basil the Great, which was concluded by the archbishop Yakiv Tymchuk, the Order of Saint Basil the Great, in the underground period of the Ukrainian Greek-Catholic Church and the Charter of the Lay Order of Saint Basil the Great. The article provides a list of documents of the Church, from which proposals are made in order to have a single updated Charter for all members of the Order. An approved single updated Charter of the Lay Order of Saint Basil the Great will promote the successful development of the Order in Ukraine and beyond its territory.

Keywords: *Charter of the Lay Order of Saint Basil the Great, Lay Order of St. Basil the Great, LOSBM, Third Order of St. Basil the Great, III OSBM, Righteous Metropolitan Andrey Sheptytsky, Bishop Jacob Timchuk, Ukrainian Greek-Catholic Church.*

Мирянський Чин Святого Василя Великого був заснований в УГКЦ в часі Добромильської реформи Василянського Чину в 1897 р. ігуменом монастиря св. Онуфрія у Львові о. Андреем Шептицьким, ЧСВВ, майбутнім Праведним митрополитом¹. Початковими назвами Мирянського ЧСВВ були -

---

¹ Голомідова М. Заснування Мирянського Чину Святого Василя Великого в УГКЦ Митрополитом Андреем Шептицьким та віднова його діяльності в підпіллі в Галичині: на прикладі осередку МЧСВВ у Івано-Франківську. С. Християна Марія Голомідова, МЧСВВ. *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир». Збірник наукових праць. Богослов'я.* Гол. Ред. Р. А. Горбань. Вип. 9: до 70-тих роковин Львівського псевдо-собору. Івано-Франківськ: ІФБУ, 2016. С. 194-211; Голомідова М. Мирянський Чин Святого Василя Великого - динаміка розвитку. С. Християна Марія Голомідова, МЧСВВ. *Науковий журнал з проблем Карпатознавства Прикарпатського Національного університету імені Василя Стефаника «Карпати: людина, етнос, цивілізація».* Головний редактор М. Кугутяк. Відповідальні редактори Світлана Боян – Гладка, Лілія Богачевська. Матеріали міжнародної наукової конференції «Гошівська обитель у духовному і культурно-історичному житті України: феномен українського греко-католицького чернецтва. До 400-річчя Чину Святого Василя Великого (5-6 жовтня 2017 р.). Івано-Франківськ: ПНУ ім. В. Стефаника, 2017-2018. Вип. 7-8. С. 201-220.

Братство закону св. Василя Великого², Братство св. Василя Великого 3-го Закону³. У василіянській хроніці вже в 1906 р. Братство записувалось як III (Третій) Чин⁴. Після Другого Ватиканського собору (1962-1965 рр.) «Треті чини» в Католицькій Церкві отримали нову назву: «Мирянські чини» даної чернечої родини і відповідно до прийнятих соборових рішень Третій Чин отримав назву - Мирянський Чин Святого Василя Великого⁵.

В Україні в Провінції Найсвятішого Спасителя в нашому часі є понад 500 сестер і братів Мирянського Чину. Більшість з них - члени Львівського, Жовківського та частина членів Івано-Франківського осередків ще з часів підпілля провадить своє духовне життя згідно Уставу III ЧСВВ, укладеного владикою Яковом Тимчуком, ЧСВВ⁶. Ще одна частина - члени Івано-Франківського осередку, головно в м. Івано-Франківську, з 2005 р. провадять своє духовне життя згідно Статуту Мирянського ЧСВВ, укладеного для Чину після проголошення в 1990 р. Кодексу Канонів Східних Церков Папою Іваном Павлом II і схваленим на Генеральній Капітулі Василіянського Чину в Римі в 1992 р.⁷.

Враховуючи реальну ситуацію, яка історично склалася, де частина членів Чину користується Уставом III ЧСВВ, а частина – Статутом МЧСВВ, автором зроблена спроба вирішити цю проблему шляхом оновлення Статуту Мирянського ЧСВВ, щоби мати єдиний оновлений Статут для всіх членів Чину в Україні і поза її межами.

Дослідження історико-канонічного розвитку Мирянського ЧСВВ, який відіграв важливу роль, коли УГКЦ в Україні була в підпіллі і сприяв її легалізації в 1989 р., є важливими для історії Василіянського Чину та нашої Церкви. Проведені нами дослідження історико-канонічного розвитку Статутів і гілок Чину є важливою складовою в дослідженні всього історико-

---

² Записні книжки, щоденник Шептицького А. // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 358. Оп.1. Спр. 28. Арк. 4 зв.; Невстановлена особа. Роз'яснення правил ЧСВВ. «Правила (братства) Закону св. Василя В. для світських людей». Кін. XIX ст. Рукопис з доповненнями Ю. Дація (приписки олівцем). Матеріали з архіву о. Юліана Дація, Протоархимандрита ЧСВВ, Настоятеля Кристинопільського монастиря. Львівська національна бібліотека ім. В. Стефаника. Ф. 3 (МВ), 851/19. 1 зш. арк. 1.

³ Списки членів релігійного товариства «Братство закона св. Василя Великого» // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 684. Оп.1. Спр. 2606. арк. 2.

⁴ Хроніка монастиря св. Онуфрія у Львові, 1903 – 1917 рр. // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 684. Оп.1. Спр. 2195. Арк. 25.

⁵ Статут Мирянського Чину Святого Василя Великого. Рим: При Генеральній Курії ОО. Василіян, 1992. С.6.

⁶ Устав III Чину Святого Василя Великого. На більшу Божу славу і честь Пресвятої Богородиці, Святого Йосифа Обручника, Святого Василя Великого, Святого Священномученика Йосафата, Святого Ангела Хоронителя, Святої Мокрини і всіх Святих. Фотокопія рукопису Уставу III ЧСВВ (часу підпілля) с. Єлизавети Розалії Струк, III ЧСВВ. Архів с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ; Устав III Чину Святого Василя Великого. На більшу Божу славу і честь Пресвятої Богородиці, Святого Йосифа Обручника, Святого Василя Великого, Святого Священномученика Йосафата, Святого Ангела Хоронителя, Святої Мокрини і всіх Святих. Крехів, 1991. 40 с.

⁷ Статут Мирянського Чину Святого Василя Великого. 1992. 32с.

канонічного розвитку Мирянського Чину. Дослідження на дану тему проводяться вперше. Важливість даної теми потребує глибшого дослідження історико-канонічного розвитку Мирянського ЧСВВ і широкого публічного висвітлення.

Метою статті є дослідження історико-канонічного розвитку Статутів і гілок Мирянського Чину Святого Василя Великого та представлення пропозицій до оновлення Статуту Чину.

В проведених дослідженнях застосовані наукові методи – історико-критичний метод, об'єктивності і історизму, загального зв'язку і взаємодії, загальнонауковий (системно-структурний), загальноісторичний (періодизації, ретроспективний, проблемно-хронологічний), емпіричний (спостереження, порівняння) та емпірично-теоретичний (аналізу і синтезу), теоретичний загальнонауковий (логічний і узагальнення). Методика виконання досліджень в даній статті включала також пошуково-дослідницькі роботи, що передбачало пошуки документів, які стосуються Мирянського Чину, зокрема всіх Статутів МЧСВВ, які були протягом його всієї історії.

Для напрацювання пропозицій до оновлення Статуту МЧСВВ було здійснено аналіз і опрацювання всіх Статутів Чину; запозичено відповідні частини зі Статуту Василянського Чину Святого Йосафата і їх відкоректовано для Статуту Мирянського Чину; взято певні канони, які стосуються мирян, з Кодексу Канонів Східних Церков, Канонів партикулярного права УГКЦ і Кодексу канонічного права Католицької Церкви. Були опрацьовані і інші документи Церкви та використані повчання св. Василя Великого.

В Пропозиціях відображено також результати спільної праці над оновленням Статуту МЧСВВ з сестрою Марією Галиною Печіль, МЧСВВ (2007 р., 2017 р.) та з членами Ради МЧСВВ: с. Марією Галиною Печіль, МЧСВВ, с. Марією Надією Кирилюк, МЧСВВ, с. Анною Родікою Гатало, МЧСВВ та с. Анастасією Любов Березовською, МЧСВВ (2010 р.).

У статті хронологічно відображено рамки двох періодів в історико-канонічному розвитку Статутів і гілок Мирянського Чину. Перший період можна визначити від часу виникнення Братства закону св. Василя Великого в УГКЦ, самою ранньою датою якого вірогідно є 30 травня 1897 р. - закладання осередку в селі Дідушиці і дочерній церкві в селі Угольна Стрийського району Львівської області, до проголошення Кодексу Канонів Східних Церков Папою Іваном Павлом II в 1990 р. Другий період – з часу нової кодифікації - від проголошення ККСЦ в 1990 р. до наших днів.

Основні одержані висновки є такі: в статті проведено дослідження історико-канонічного розвитку «Правил св. Отця Н. Василя В. для людей мірських», «Статутів Третього Чину Святого Василя Великого», 1955 р., Уставу III ЧСВВ (часу підпілля) та Статуту Мирянського Чину Святого Василя Великого», 1992 р. Зокрема розглянуті питання коли і ким вони були прийняті і хто їх впроваджував.

Досліджено, що Мирянський ЧСВВ з часу свого заснування мав чотири гілки: монаші спільноти Третього Чину, Братства закону заложені при монастирських церквах, Братства закону заложені при світських парафіяльних церквах і священича гілка. В часі підпілля УГКЦ (1946-1989 рр.) діяла ще одна гілка Третього Чину – осередки Чину, закладені при домашніх церквах. Мирянський Чин після виходу УГКЦ з підпілля і на даний час має тільки дві гілки. Це священича гілка та осередки Чину, заложені при монастирських церквах у Львові, Жовкві та Івано-Франківську.

В статті також розглянуто питання подання пропозицій до оновлення Статуту Мирянського ЧСВВ, які вносяться з причини наявності двох Статутів у Чині – Уставу III ЧСВВ і Статуту МЧСВВ і подається перелік документів, з яких вони вносяться.

В 2021 р. припадає 800-та річниця з часу заснування світського братства Третього Ордену в Католицькій Церкві, засновником котрого є італійський святий Франциск з Асізі. В 1221 р. Папою Гонорієм III була затверджена Регула (Статут) Третього Францисканського Ордену - «Memoriale Propositi», написана кардиналом Уголіно, майбутнім Папою Григорієм IX⁸.

В Українській Греко-Католицькій Церкві Братство Третього Чину вперше було закладене Праведним митрополитом Андреем Шептицьким в 1897 р. В коментарі до Кодексу Канонів Східних Церков «Східне Католицьке Церковне право» Віктор Поспішл пояснює, що: «Треті чини – це об'єднання, у яких члени, як миряни, розділюють дух якогось чину або інституту посвяченого життя, ведучи духовне життя та прагнучи до християнського вдосконалення»⁹.

У 1913 р. в часописі Місіонар була надрукована стаття «Треті Чини» в якій отці василіяни пояснювали суть Третіх Чинів і їх важливість в духовному житті мирян, зокрема є згадка і про Третій Чин св. Василя Великого. Головним редактором часопису був о. Яким Фецак, ЧСВВ.

⁸ Жерноклеєв О. Третій чин. Миряни в католицьких чернечих спільнотах: нариси історії / Олег Жерноклеєв. Івано-Франківськ: Фоліант, 2014. С. 27.

⁹ Поспішл В. Східне Католицьке Церковне право / Віктор Поспішл. Львів: Свічадо, 1997. С. 232.

Отці писали: *«Треті Чини є такі братства або стоваришення для людей світських, котрі мають за ціль представляти своєю поведінкою досконале християнське життя. Про це написав св. Отець Лев XIII так:*

«Найголовнішим джерелом злого, котре нам дошкулює і небезпек, які нам грозять є те, що люди забули за християнські чесноти. Щоби отже тому зарадити і небезпеку усунути, немає іншої ради як те, щоби прискорити повернення до Христа і то поодиноких осіб і цілого суспільства... Цю ціль осягається через заложення школи для досконалого практикування християнського життя».

І справді, треті чини мають бути живим образом і прикладом як жити по християнськи і як у світі досконало сповняти Божу волю.

До нього можуть вступати всі люди, що живуть в стані світським і можуть або творити правдиві монастирі, тобто жити спільно так як монахи першого Чину, або жити собі осібно, чи далеко від людей, чи між людьми, віддаючися всім дозволеним працям і заняттям, які і другі люди сповняють, але так, щоб кожне їхнє діло і ціле життя було правдиво після волі Божої.

Такий третій Чин є і в нас в Галичині в руським народі і зветься «третій Чин св. Василя Великого». Є він правдивим чином законом, іншим від звичайного братства і іншим від Чина першого і другого, і є залежний виключно від верховного настоятеля першого Чину...¹⁰.

Тож молим гаряче Найсолодше Серце Христове, щоб поблагословило Треті Чини, щоб вони розрослися і розвивалися по цілім світі і так відновили в Христі всіх людей, щоб всі стали добрими і милими синами Божими»¹¹.

Третій Чин св. Василя Великого, зложений ігуменом о. Андреем Шептицьким, ЧСВВ в нашій УГКЦ на теренах Перемиської, Львівської та Станіславівської єпархій, мав чотири гілки:

1. Монаші спільноти Третього Чину, зложені в с. Крехові Жовківського району Львівської області, с. Дідушицях і с. Угольні Стрийського району Львівської області, м. Стрию Львівської області, с. Стільську Миколаївського району Львівської області, с. Дахнові, що біля м. Любачева (тепер Польща), с. Рожневі Косівського району Івано-Франківської області, с. Русові Снятинського району Івано-Франківської області¹², с. Олешичах що біля м. Любачева (тепер Польща)¹³, м. Раві-Руській

¹⁰ Треті чини. *Місіонар*. Львів. 1913. Ч. 9 (вересень). С. 250.

¹¹ Треті чини. *Місіонар*. Львів. 1913. Ч. 9 (вересень). С. 252.

¹² Св. Далмат і Фавст. *Місіонар*. Львів. 1897. Ч. 5 (1 вересня). С. 78-79.

¹³ Ibid, П. 2

Жовківського району Львівської області¹⁴, с. Скваряві Золочівського району Львівської області¹⁵, в с. Желдець Кам'янка-Бузького району Львівської області та ін.¹⁶.

2. Братства заложені при монастирських церквах в містах Кристинополі (тепер м. Червоноград Львівської області), Львові, Бучачі, Дрогобичі, Станіславові¹⁷.

3. Братства заложені при світських парафіяльних церквах. В 1914 р. Братство Св. Василя Великого в Стрию налічувало 181 членів¹⁸.

4. Священнича гілка – священники, які належали до Братства і згідно Правил св. Василя Великого для людей світських могли бути Навідателями Братств¹⁹.

Осередки Братства св. Василя Великого були заложені також на Закарпатті в Провінції св. Миколая і за межами України - в Бразилії, Канаді, США, Сербії, Словачії.

Зробимо короткий історико-канонічний огляд Статутів Мирянського Чину впродовж його 120-літньої діяльності в Українській Греко-Католицькій Церкві.

Для заложеного Братства закону св. Василя Великого ігумен о. Андрей Шептицький, ЧСВВ уклав «Правила сьв. Отця Н. Василя В. для людей мірських»²⁰. До наших днів зберігся рукопис першого розділу Правил: «О прийнятю, новіціяті і професії», який на думку автора, написаний рукою самого ігумена о. Андрея, ЧСВВ²¹.

В повному обсязі також зберігся рукопис 1-го видання Правил - «Правила (братства) закону св. Василя В. для сьвицких людей», час написання котрого визнаний кінцем ХІХ століття²².

З друкованих видань збереглося 2-ге видання Правил (1912 р.), яке має назву «Правила сьв. Отця Н. Василя В. для людей мірських» за підписом митрополита Андрея про дозвіл на друк цих Правил. Також зазначено в Правилах, що їх уложив о. Андрей Шептицький ЧСВВ, ігумен Львівського

¹⁴ Записні книжки, щоденник Шептицького А. Арк. 4.

¹⁵ Ibid, арк. 10.

¹⁶ Списки членів релігійного товариства «Братство закона св. Василя Великого». 1898. Арк. 11.

¹⁷ Голомідова М. Мирянський Чин Святого Василя Великого - динаміка розвитку. С. 207-209.

¹⁸ Стрий: від витоків до сучасності. Частина 3. URL: <http://www.stryi.com.ua> > Історія > Загальна історія міста.

¹⁹ Шептицький А. Правила сьв. Отця Н. Василя В. для людей мірських. Уложив о. Андрей Шептицький, ЧСВВ. Жовква: Печатня оо. Василян. 1912. С. 11.

²⁰ Ibid, 32 с.

²¹ Списки членів релігійного товариства «Братство закона св. Василя Великого». 1898. Арк. 8.

²² Невстановлена особа. Роз'яснення правил ЧСВВ. «Правила (братства) Закону св. Василя В. для світських людей». 14 арк.

монастиря св. Онуфрія²³. Правила були мовно виправлені²⁴ і в 1932 р. було їх третє видання: «Правила св. отця н. Василя В. для людей світських»²⁵.

Коли і ким були прийняті ці перші Правила Братства, в Правилах не вказано і документів відповідних наразі не віднайдено.

Зі спогадів підпільного владики Софрона Дмитерко, ЧСВВ Правила були затверджені Митрополитом Андреем Шептицьким: «...Преосвященный Митрополит Андрей своего часу уложив і затвердив такий Устав для Братства Третього Чину. То є товариство побожне, яке має за мету на взір Василіянського Чину організувати своє духовне життя, яке полягає на удосконаленні свого життя духовного і поширенні католицької віри, католицького духу в нашій народі»²⁶.

Правила впроваджував протягом 1897-1898 рр. сам ігумен о. Андрей, ЧСВВ, закладаючи осередки Братства в Перемиській, Львівській та Станіславівській єпархіях в часі василіянських місій або опісля²⁷. Правила впроваджувались також через часопис «Місіонар» в 1897-1898 рр., в якому друкувались відповідні статті, зокрема про життя святих Далмата і Фавста²⁸. Розповідаючи про монастир св. Ісаакія, в котрому жили святі, отці василіяни заохочували читачів створювати такі ж монастирі у своїх селах – монастирські спільноти Братства Третього Чину.

В травневому номері Місіонаря за 1898 р. отці василіяни писали: «Звертаємо увагу вашу на ту повість, що її починаємо друкувати, а зветься «Християнська громада». Читайте її уважно – бо ми в ній опишемо вам не тільки християнське життя, але і той закон, котрий тепер скрізь по місіях за ласкою Божою позакладано»²⁹.

Повість «Християнська громада» друкувалась в 12 числах Місіонаря з травня по грудень 1898 р. В ній описано християнське життя і життя в законі - в Братстві закону св. Василя Великого 3 закону. Через розповідь про життя св. Далмата і Фавста та св. Ісаакія, через повість «Християнська громада»

²³ Шептицький А. Правила сьв. Отця Н. Василя В. для людей мірских. 1912. 32 с.

²⁴ Електронний лист о. Порфирія Підручного, ЧСВВ до с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ по питанню мовного виправлення «Правил Св. отця н. Василя В. для людей світських», 3-те видання, 1932 р. та щодо видання Статутів Третього Чину в 1955 р. в Римі. Рим, 17 травня 2016. Архів с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ.

²⁵ Шептицький А. Правила Св. отця н. Василя В. для людей світських. Уложив о. Андрей Шептицький, ЧСВВ. Жовква: Вид-во ЧСВВ. 1932. 32с.

²⁶ Інтерв'ю з владикою Софроном Дмитерко, ЧСВВ від 26 листопада 1993. м. Івано-Франківськ. Інтерв'ю'єр: д-р Борис Гудзяк. Архів Інституту історії Церкви Українського католицького університету у Львові, П-1-1-419.3. С. 20.

²⁷ Голомідова М. Заснування Мирянського Чину Святого Василя Великого...С. 196-198; Голомідова М. Мирянський Чин Святого Василя Великого - динаміка розвитку. С. 204.

²⁸ Св. Далмат і Фавст. *Місіонар*. Львів. 1897. Ч. 4 (1 серпня). С. 60-62; Св. Далмат і Фавст. *Місіонар*. Львів. 1897. Ч. 5 (1 вересня). С. 76-79; Св. Далмат і Фавст. *Місіонар*. Львів. 1897. Ч. 6 (1 жовтня). С. 93-95.

²⁹ Вісті місіонарські. *Місіонар*. Жовква. 1898. Ч. 1 (1 травня). П. 4. С. 15.

подано приклад духовного життя для членів Братства згідно Правил, тим самим ці Правила впроваджуючи.

Правила св. Василя Великого для людей світських діяли до видання нових Статутів Третього Чину в 1955 р.

В 1953 р. на Генеральній Капітулі Василянського Чину в Римі, як написано: *«були зроблені перші спроби укласти Статут для III ЧСВВ, називаючи згуртування «Третім Чиним Святого Василя Великого»³⁰*. В 1955 р. «Статути Третього Чину Святого Василя Великого» в Римі були видані і затверджені³¹. Ті ж самі Статути були видані латинською мовою: *«Statuta Associationis Aggregatorum Ordinis S.ti Basilii Magni» (ad instar Tertii Ordinis)*, р. 19³².

У листі протоархимандрита о. Павла П. Миськіва, ЧСВВ, написаному в Римі 28 серпня 1955 р., яким проголошувалися Статути Третього Чину, сказано, що Генеральна Капітула 1953 р. *«на своїх нарадах узяла під увагу, щоб оновити колишні світлі традиції Василянського Чина, які з різних причин і лихоліть або призабулися або завмерли. Серед цих традицій була одна, щоб мати при своїх домах і церквах організації світських осіб, що змагаючи, згідно з своїм станом, до християнської досконалости були віддані Чиніві та його ідеалам. Ці організації створені на зразок Третіх Чинів, розвивалися головню в Галицькій Провінції Св. Спасителя, а по часті й в Закарпатській Св. О. Николая. Цю похвальну традицію згадана Генеральна Капітула не тільки вирішила відновити, але й включити до Конституцій окремою постановою. Ця постанова за схваленням Апостольського Престола найшла своє місце у нових Конституціях під ч.278: «Нехай стараються мати вірних аґрегованих до нашого Чина згідно з нашою традицією, щоб і вони мали частку в привілеях і духовних допомогах нашого Чина. А Протоархимандрит буде чувати, щоб в аґрегуванні їх та проводі по всіх провінціях придержувалися того самого способу, щоб через те їхня спільнота була неначе наш третій Чин».*

Між іншим, постанова не лише порочує, щоб наш Чин організував при своїх домах прихильників Чина, які за свою прихильність, відданість і працю мали б участь у привілеях і духовних заслугах Чина, але, щоб організація цього Третього Чина була під однією кермою та мала свій спільний внутрішній устрій у залежності від Верховної Влади Чина. Щоб усе так було й діялося завжди, над цим повинен чувати сам Протоархимандрит ЧСВВ.

³⁰ Статут Мирянського Чину Святого Василя Великого. 1992. С. 6.

³¹ Статути Третього Чина Св. Василя Великого. Гроттаферрата: Вид-во оо. Василян. Рим: 1955. 23 с.

³² Statuta Associationis Aggregatorum Ordinis S-ti Basilii Magni (ad instar Tertii Ordinis), 1955. P.19.

Виконуючи цю постанову Генеральної Капітули та наших Конституцій, видаю оці статуту, провірені компетентними чинниками, для Третього Чина, щоб надати усім його клітинам один спільний напрям і, щоб усі місцеві товариства творили неначе одну спільну цілість і одну родину.

Передаючи до відома статуту, допорукаємо Впр. ОО. Протоігуменам поназначувати краєвих оо. Провідників, а ці назначать по наших домах відповідних оо. Провідників, які зуміли б і позасновувати і гідно попровадити такі товариства.

Підкреслити треба, що сила і справність нашого Третього Чина буде не в числі, а добірності його членів, які своїм взірцевим життям, своєю непохитною відданістю Чинові та його ідеалам насправді заслуговували б на те багатство привілеїв та духовних ласк, що ним їх зо свого боку обділяє наш Чин.

Коли Впр. оо. Провідники докладуть старань, щоб члени нашого Третього Чина виконали ті завдання, що на них накладають статуту, то ми впевнені, що це вийде тільки на скріплення святої віри серед вірних, доручених нашій опіці, до їх тіснішого прив'язання до Апостольського Престола, до піднесення святости души, а теж і до розквіту апостольських діл і праць нашого Чина»³³.

Статуту Третього Чину в Римі були видані і затвержені в тому часі, коли в Україні УГКЦ після Львівського Псевдособору 1946 р. була заборонена і перебувала в підпіллі. Наразі невідомо, чи в Україні в підпіллі ці Статуту впроваджувались.

В 1960-1980-тих роках для допомоги підпільній УГКЦ відновлюється діяльність Третього Чину і Апостольства Молитви та засновуються нові осередки. Особлива заслуга в організації їх діяльності належить їх духовному провіднику владиці Якову Тимчуку, ЧСВВ. Відомо, що в Україні в період підпілля члени Третього Чину користувались Уставом III ЧСВВ, який зі спогадів підпільного протоігумена о. Дам'яна Богуна, ЧСВВ, був укладений о. Яковом Тимчуком, ЧСВВ (єпископ з 1976 р.)³⁴. Наразі невідомо, коли був укладений Устав, бо деякі його речення наводять на думку, що можливо він був укладений ще в мирний час.

На думку доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри всесвітньої історії Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

³³ Статуту Третього Чина Св. Василя Великого. 1955. С. 3-6.

³⁴ Устав III Чину Святого Василя Великого (часу підпілля)...; Дуткевич В. Промова на Академії Владики Якова Тимчука, ЧСВВ. URL:<http://www.buchacheparchy.org.ua/pro-vladyku-jakova-tymchuka.html>

О. С. Жерноклеєва в підпіллі користувались саме Уставом III ЧСВВ, враховуючи тогочасні реальні умови життя.

На даний час на Івано-Франківщині самою ранньою датою прийняття вірних владикою Яковом Тимчуком, ЧСВВ до Третього Чину є 1977 р. Владика Яків, ЧСВВ приймав вірних і священників УГКЦ до Третього Чину, зорганізовував осередки Чину у багатьох містах і селах Галичини, вірогідно, в порозумінні з тогочасним протоігуменом Василянського Чину. Він також сам впроваджував Устав. Йому допомагали отці василіяни, духовні провідники Третього Чину і священники, що належали до Третього Чину, які допомагали владиці і в духовному проводі членів Чину на місцях. Допомагала впроваджувати Устав III ЧСВВ і с. Ореста Ольга Колюх, ЧСВВ, генеральна настоятелька Третього Чину в Івано-Франківську і області. В часі підпілля в структурі УГКЦ, можна сказати, діяла ще одна гілка Третього Чину – осередки Чину, закладені при домашніх церквах.

Після легалізації УГКЦ 1989 р. в Україні і відновлення легальної діяльності Василянського Чину св. Йосафата, осередки Третього Чину в Провінції Найсвятішого Спасителя були відновлені при монастирських церквах у Львові та Івано-Франківську і закладено новий осередок при монастирській церкві в Жовкві. Мирянський Чин після виходу УГКЦ з підпілля і на даний час має тільки дві гілки. Це священнича гілка та осередки Чину, заложені при монастирських церквах у Львові, Жовкві та Івано-Франківську.

Після проголошення Кодексу Канонів Східних Церков Папою Іваном Павлом II в 1990 р. для членів Третього Чину було укладено новий Статут - «Статут Мирянського Чину Святого Василя Великого», схвалений на Генеральній Капітулі Василянського Чину, яка відбулася в Римі від 21 червня до 5 липня 1992 року³⁵.

У своєму духовному житті і діяльності сестри і брати Івано-Франківського осередку Чину керуються саме цим Статутом Мирянського Чину, переданий їм в 2005 р. ігуменом монастиря Царя Христа о. Володимиром Палчинським, ЧСВВ. Статут МЧСВВ впроваджувався духовними провідниками Мирянського Чину через відповідні духовні науки для членів Чину.

Питання єдиного Статуту для Мирянського Чину Святого Василя Великого розглядалось на декількох останніх Генеральних Капітулах Василянського Чину в Римі. На ім'я Протоархимандрита о. Генезія Віомара, ЧСВВ та делегатів Генеральної Капітули, яка відбулася в Римі з 11 по 30

³⁵ Статут Мирянського Чину Святого Василя Великого. 1992. 32с.

липня 2016 р. був надісланий 5 липня 2016 р. електронний лист настоятельки Івано-Франківського осередку Мирянського Чину с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ та її заступниці с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ з пропозиціями вирішення проблеми двох Статутів в Чині через оновлення Статуту МЧСВВ і згодом було отримано усну позитивну відповідь від протоігумена о. Йоана Школика, ЧСВВ.

Щодо питання оновлення Статуту в листі пропонувалось: *«Оновити Статут Мирянського ЧСВВ, доповнивши його розділами, які в ньому відсутні, розділами з Уставу III ЧСВВ. Наприклад, додати до Статуту МЧСВВ з Уставу III ЧСВВ розділи: покровителів; новіціят; обіти; обряди облечин, обітів і віднови обітів; вибору Управи; обов'язків настоятеля, заступника настоятеля, учителя, секретаря, скарбника і радних; загальні збори (місцеві); молитви (набоженства); щоденне правило церковне; покута; звільнення; диспензи; відпусти та ін., відповідно відкориговані»³⁶.*

15 липня 2017 р. на Всеукраїнському з'їзді Мирянського Чину, який відбувся в Івано-Франківську з нагоди 120-тої річниці з часу заснування Чину Праведним Митрополитом Андреем Шептицьким та 40-вої річниці від дня організованого в часі підпілля осередку Мирянського Чину в Івано-Франківську владиною Яковом Тимчуком, ЧСВВ, с. Християна Марія Голомідова, МЧСВВ представила присутнім Пропозиції до оновлення Статуту МЧСВВ. Було прийнято рішення обговорити подані Пропозиції в усіх осередках Чину і створити робочу групу для подальшого їх опрацювання. Настоятелям осередків були роздані примірники Пропозицій для ознайомлення і була домовленість про зустріч членів робочих груп весною 2018 р. задля обговорення Пропозицій і прийняття відповідних рішень.

Пропозиції до оновлення Статуту Мирянського ЧСВВ вносяться з таких документів: Апостольського післясинодального повчання Папи Івана Павла II Богопосвячене життя (*Vita consecrate*)³⁷; творів св. Василя Великого: Гомілії³⁸, Морально-аскетичні твори³⁹, Вибрані листи⁴⁰; Документів Другого Ватиканського Собору (1962-1965) - Декрету про апостолят мирян

³⁶ Електронний лист с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ та с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ делегатам Генеральної Капітули Василянського Чину в Римі. 5 липня 2016 р. Архів с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ.

³⁷ Апостольське післясинодальне повчання Папи Івана Павла II Богопосвячене життя (*Vita consecrate*). Переклад з італ. о. Порфірія Підручного, ЧСВВ. Львів: «Місіонер», 1997. П. 55, С. 76.

³⁸ Василій Великий. Гомілії. Пер. з давньогрецьк. Л. Звонської. Львів: Свічадо, 2006. 312 с.

³⁹ Василій Великий. Морально-аскетичні твори. Пер. з давньогрецьк. Л. Звонської. Львів: Свічадо, 2006. 380 с.

⁴⁰ Вибрані листи св. Василя Великого. Пер. з грецької мови о. С. Фединак, ЧСВВ. Нью-Йорк, Н.Й., З.Д.А.: Вид-во ОО. Василян, 1964. 216 с. URL: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/7017/file.pdf>

Apostolizam actuositatem⁴¹; Катехизму Католицької Церкви⁴²; Катехизму Української Греко-Католицької Церкви: Христос – наша Пасха⁴³; Кодексу Канонічного Права - Codex Juris Canonici. Constitutio Apostolica Ioannis Pauli PP. II «*Sacrae disciplinae leges*», 25 Іануарії 1983⁴⁴; Кодексу Канонів Східних Церков⁴⁵; Канонів Партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви (Березень 2015)⁴⁶; Статуту Василянського Чину Святого Йосафата⁴⁷; Правил сьв. Отця Н. Василя В. для людей мірських (1912 р.)⁴⁸; Правил Св. отця н. Василя В. для людей світських (1932 р.)⁴⁹; Статутів Третього Чина Св. Василя Великого (1955 р.)⁵⁰; Уставу III Чину Святого Василя Великого (часу підпілля)⁵¹; Уставу III Чину Святого Василя Великого (1991 р.)⁵².

Також враховані усні пропозиції членів Ради МЧСВВ Івано-Франківського осередку: с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ та с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ (2007 р.)⁵³; с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ, с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ, с. Марії Надії Кирилюк, МЧСВВ, с. Анни Родіки Гатало, МЧСВВ та с. Анастасії Любові Березовської, МЧСВВ (2011 р.)⁵⁴; с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ та с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ (2017 р.)⁵⁵.

Внесення Пропозицій і подальша праця над оновленням Статуту Мирянського ЧСВВ дасть можливість в майбутньому мати єдиний оновлений Статут МЧСВВ для усіх членів Чину .

⁴¹ Декрет про апостолят мирян Apostolizam actuositatem. Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі. Переклад з лат. Український Католицький Університет. Львів: Свічадо, 2014. С. 227-252.

⁴² Катехизм Католицької Церкви. Львів: Місіонер, 2002. 772 с.

⁴³ Катехизм Української Греко-Католицької Церкви: Христос – наша Пасха. Львів, 2011. 336 с. + 64 іл.

⁴⁴ Codex Juris Canonici. Constitutio Apostolica Ioannis Pauli PP. II «*Sacrae disciplinae leges*», 25 Іануарії 1983. URL: http://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/latin/documents/cic_liberII_lt.html#TITULUS_V

⁴⁵ Кодекс Канонів Східних Церков проголошений Іваном Павлом II. Авторизований переклад: Й. Кобів. Канонічна комісія: Протоархимандрит о. І Патрило, о. С. Мудрий, о. К. Корчагін і о. Т. Галицький. Львів: Вид-во ОО. Василян, 1995. 472 с.

⁴⁶ Канони Партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви: Спецвипуск «Благовісника Верховного Архієпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви 2015 року». Березень 2015. URL: ugcc.tv/media/files/partykulyarne_pravo1.pdf

⁴⁷ Статут Василянського Чину Святого Йосафата: історія-правила-статут-додатки. Жовква: Місіонер, 2010. 368 с.

⁴⁸ Шептицький А. Правила сьв. Отця Н. Василя В. для людей мірських. 1912. 32 с.

⁴⁹ Шептицький А. Правила Св. отця н. Василя В. для людей світських. 1932. 32с.

⁵⁰ Статут Третього Чина Св. Василя Великого. 1955. 23 с.

⁵¹ Устав III Чину Святого Василя Великого (часу підпілля).

⁵² Устав III Чину Святого Василя Великого. Крехів, 1991. 40 с.

⁵³ Усні пропозиції до оновлення Статуту МЧСВВ членів Ради МЧСВВ Івано-Франківського осередку с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ та с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ. 2007 р.

⁵⁴ Усні пропозиції до оновлення Статуту МЧСВВ членів Ради МЧСВВ Івано-Франківського осередку: с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ, с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ, с. Марії Надії Кирилюк, МЧСВВ, с. Анни Родіки Гатало, МЧСВВ та с. Анастасії Любові Березовської, МЧСВВ. 2011 р.

⁵⁵ Усні пропозиції до оновлення Статуту МЧСВВ с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ та с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ. 2017 р.

Висновки: Отже, в статті проведені дослідження, які стосуються історико-канонічного розвитку Мирянського Чину Святого Василя Великого, заснованого в УГКЦ в часі Добромильської реформи Василянського Чину в 1897 р. на теренах Перемиської, Львівської та Станіславівської єпархій Праведним митрополитом Андреем Шептицьким.

Автором, зокрема, зроблена спроба зібрати відомості, які стосуються історико-канонічного розвитку всіх Статутів Мирянського ЧСВВ з часу заснування Чину до наших днів: «Правил сьв. Отця Н. Василя В. для людей мірських» (1912 р., друге видання), «Статутів Третього Чину Святого Василя Великого» (1955 р.), Уставу III ЧСВВ (часу підпілля) та Статуту Мирянського Чину Святого Василя Великого» (1992 р.), укладеного для членів Чину після проголошення в 1990 р. Кодексу Канонів Східних Церков Папою Іваном Павлом II.

В статті також проведені дослідження гілок Мирянського ЧСВВ. Заложений Мирянський ЧСВВ ігуменом монастиря св. Онуфрія у Львові о. Андреем Шептицьким, ЧСВВ, який в тому часі мав назву Братство закону св. Василя Великого, мав чотири гілки:

1. Монаші спільноти Третього Чину.
2. Братства заложені при монастирських церквах.
3. Братства заложені при світських парафіяльних церквах.
4. Священича гілка.

В часі підпілля УГКЦ (1946-1989 рр.) діяла ще одна гілка Чину – осередки, закладені при домашніх церквах.

Після легалізації в Україні УГКЦ в 1989 р. осередки Третього Чину в Провінції Найсвятішого Спасителя були відновлені при монастирських церквах у Львові та Івано-Франківську і закладено новий осередок при монастирській церкві в Жовкві. Мирянський Чин після виходу УГКЦ з підпілля і на даний час має тільки дві гілки. Це священича гілка та осередки Чину, заложені при монастирських церквах у Львові, Жовкві та Івано-Франківську.

В статті розглянуті також пропозиції до оновлення Статуту Мирянського ЧСВВ, які вносяться з причини наявності двох Статутів, згідно яких провадять своє духовне життя понад 500 сестер і братів Чину в Провінції Найсвятішого Спасителя в Україні – Уставу III (Третього) ЧСВВ, укладеного владикою Яковом Тимчуком, ЧСВВ в часі підпілля УГКЦ і Статуту Мирянського ЧСВВ. В статті подається перелік документів Церкви, з яких вносяться пропозиції, щоби мати єдиний оновлений Статут для всіх членів Чину. Затверджений єдиний оновлений універсальний Статут

Мирянського ЧСВВ сприятиме успішному розвитку Чину в Україні і поза її межами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апостольське післясинодальне повчання Папи Івана Павла II Богопосвячене життя (*Vita consecrate*)/Переклад з італ. о. Порфірія Підручного, ЧСВВ. Львів: Місіонер, 1997. 155 с.
2. Василій Великий. Гомілії / Пер. з давньогрецьк. Л. Звонської. Львів: Свічадо, 2006. 312 с.
3. Василій Великий. Морально-аскетичні твори / Пер. з давньогрецьк. Л. Звонської. Львів: Свічадо, 2006. 380 с.
4. Вибрані листи св. Василя Великого. Пер. з грецької мови о. С. Фединяк, ЧСВВ. Нью-Йорк, Н.Й., З.Д.А.: Вид-во ОО. Василян, 1964. 216 с. URL: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/7017/file.pdf>
5. Вісті місіонарські. Місіонар. Жовква. 1898. Ч. 1 (1 травня). С. 14-15.
6. Голомідова М. Заснування Мирянського Чину Святого Василя Великого в УГКЦ Митрополитом Андреем Шептицьким та віднова його діяльності в підпіллі в Галичині: на прикладі осередку МЧСВВ у Івано-Франківську / С. Християна Марія Голомідова, МЧСВВ. Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир». Збірник наукових праць. Богослов'я. Гол. Ред. Р. А. Горбань. Вип. 9: до 70-тих роковин Львівського псевдо-собору. Івано-Франківськ: ІФБУ, 2016. С. 194-211.
7. Голомідова М. Мирянський Чин Святого Василя Великого - динаміка розвитку / С. Християна Марія Голомідова, МЧСВВ. Науковий журнал з проблем Карпатознавства Прикарпатського Національного університету імені Василя Стефаника «Карпати: людина, етнос, цивілізація». Головний редактор М. Кугутяк. Відповідальні редактори Світлана Боян – Гладка, Лілія Богачевська. Матеріали міжнародної наукової конференції «Гошівська обитель у духовному і культурно-історичному житті України: феномен українського греко-католицького чернецтва. До 400-річчя Чину Святого Василя Великого (5-6 жовтня 2017 р.)». Івано-Франківськ: ПНУ ім. В. Стефаника, 2017-2018. Вип. 7-8. С. 201-220.
8. Декрет про апостолят мирян *Apostolicam actuositatem*. Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі. Переклад з лат. Український Католицький Університет. Львів: Свічадо, 2014. С. 227-252.
9. Дуткевич В. Промова на Академії Владики Якова Тимчука, ЧСВВ. URL: <http://www.buchacheparchy.org.ua/pro-vladyku-jakova-tymchuka.html>
10. Електронний лист о. Порфірія Підручного, ЧСВВ до с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ по питанню мовного виправлення «Правил Св. отця н. Василя В. для людей світських», 3-тє видання, 1932 р. та щодо видання Статутів Третього Чину в 1955 р. в Римі. Рим, 17 травня 2016 р. Архів с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ.
11. Електронний лист с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ та с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ делегатам Генеральної Капітули Василянського Чину в Римі. Рим, 5 липня 2016 р. Архів с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ.
12. Жерноклеєв О. Третій чин. Миряни в католицьких чернечих спільнотах: нариси історії / Олег Жерноклеєв. Івано-Франківськ: Фоліант, 2014. 232 с.
13. Записні книжки, щоденник Шептицького А. // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 358. Оп.1. Спр. 28. 270 арк.

14. Інтерв'ю з владикою Софроном Дмитерко, ЧСВВ від 26 листопада 1993 р. м. Івано-Франківськ. Інтерв'ю'ер: д-р Борис Гудзяк. Архів Інституту історії Церкви Українського католицького університету у Львові, П-1-1-419.3.
15. Канони Партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви: Спецвипуск «Благовісника Верховного Архiepіскопа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви 2015 року». Березень 2015. URL: ugcc.tv/media/files/partykulyarne_pravo1.pdf
16. Катехизм Католицької Церкви. Львів: Місіонер, 2002. 772 с.
17. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви: Христос – наша Пасха. Львів, 2011. 336 с. + 64 іл.
18. Кодекс Канонів Східних Церков проголошений Іваном Павлом II. Авторизований переклад: Й. Кобів. Канонічна комісія: Протоархимандрит о. І. Патрило, о. С. Мудрий, о. К. Корчагін і о. Т. Галицький. Львів: Вид-во ОО. Василян, 1995. 472 с.
19. Невстановлена особа. Роз'яснення правил ЧСВВ. «Правила (братства) Закону св. Василя В. для світських людей». Кін. XIX ст. Рукопис з доповненнями Ю. Дація (приписки олівцем). Матеріали з архіву о. Юліана Дація, Протоархимандрита ЧСВВ, Настоятеля Крестинопільського монастиря. Львівська національна бібліотека ім. В. Стефаника. Ф. 3 (МВ), 851/19. 1 зш., 14 арк.
20. Поспішил В. Східне Католицьке Церковне право / Віктор Поспішил. Львів: Свічадо, 1997. 613 с.
21. Св. Далмат і Фавст. Місіонар. Львів. 1897. Ч. 4 (1 серпня). С. 60-62.
22. Св. Далмат і Фавст. Місіонар. Львів. 1897. Ч. 5 (1 вересня). С. 76-79.
23. Св. Далмат і Фавст. Місіонар. Львів. 1897. Ч. 6 (1 жовтня). С. 93-95.
24. Списки членів релігійного товариства «Братство закона св. Василя Великого» // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 684. Оп.1. Спр. 2606. 17 арк.
25. Статут Василянського Чину Святого Йосафата: історія-правила-статут-додатки. Жовква: Місіонер, 2010. 368 с.
26. Статути Третього Чина Св. Василя Великого. Гроттаферрата: Вид-во оо. Василян. Рим: 1955. 23 с.
27. Статут Мирянського Чину Святого Василя Великого. Рим: При Генеральній Курії ОО. Василян, 1992. 32с.
28. Стрий: від витоків до сучасності. Частина 3. URL: <http://www.stryi.com.ua> > Історія > Загальна історія міста
29. Треті чини. Місіонар. Львів. 1913. Лист 9 (вересень). С. 246-252.
30. Усні пропозиції до оновлення Статуту МЧСВВ членів Ради МЧСВВ Івано-Франківського осередку с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ та с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ. 2007.
31. Усні пропозиції до оновлення Статуту МЧСВВ членів Ради МЧСВВ Івано-Франківського осередку: с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ, с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ, с. Марії Надії Кирилук, МЧСВВ, с. Анни Родіки Гатало, МЧСВВ та с. Анастасії Любові Березовської, МЧСВВ. 2011.
32. Усні пропозиції до оновлення Статуту МЧСВВ с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ та с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ. 2017.
33. Устав III Чину Святого Василя Великого. На більшу Божу славу і честь Пресвятої Богородиці, Святого Йосифа Обручника, Святого Василя Великого, Святого Священномученика Йосафата, Святого Ангела Хоронителя, Святої Мокрини і всіх Святих.

Фотокопія рукопису Уставу III ЧСВВ (часу підпілля) с. Єлизавети Розалії Струк, III ЧСВВ. Архів с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ.

34. Устав III Чину Святого Василя Великого. На більшу Божу славу і честь Пресвятої Богородиці, Святого Йосифа Обручника, Святого Василя Великого, Святого Священномученика Йосафата, Святого Ангела Хоронителя, Святої Мокрини і всіх Святих. Крехів, 1991. 40 с.

35. Хроніка монастиря св. Онуфрія у Львові, 1903 – 1917 рр. // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 684. Оп.1. Спр. 2195. 179 арк.

36. Шептицький А. Правила сьв. Отця Н. Василя В. для людей мірських. Уложив о. Андрей Шептицький, ЧСВВ. Жовква: Печатня оо. Василян. 1912. 32 с.

37. Шептицький А. Правила Св. отця н. Василя В. для людей світських. Уложив о. Андрей Шептицький, ЧСВВ. Жовква: Вид-во ЧСВВ. 1932. 32с.

38. Codex Juris Canonici. Constitutio Apostolica Ioannis Pauli PP. II «Sacrae disciplinae leges», 25 Ianuarii 1983. URL: http://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/latin/documents/cic_liberII_lt.html#TITULUS_V

39. Statuta Associationis Aggregatorum Ordinis S-ti Basilii Magni (ad instar Tertii Ordinis), 1955. P.19.

REFERENCES

1. Apostol's'ke pisljasynodal'ne povchannja Papy Ivana Pavla II Bogoposvjachene zhyttja (Vita consecrate)/Pereklad z ital. o. Porfirija Pidruchnogo, ChSVV. L'viv: Misioner, 1997. 155 s.
2. Vasylij Velykyj. Gomiliji / Per. z davn'ogrec'k. L. Zvons'koji. L'viv: Svichado, 2006. 312 s.
3. Vasylij Velykyj. Moral'no-asketychni tvory / Per. z davn'ogrec'k. L. Zvons'koji. L'viv: Svichado, 2006. 380 s.
4. Vybrani lysty sv. Vasylija Velykogo. Per. z grec'koji movy o. S. Fedynjak, ChSVV. N'ju-Jork, N.J., Z.D.A.: Vyd-vo OO. Vasylijan, 1964. 216 s. URL: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/7017/file.pdf>
5. Visti misionars'ki. Misionar. Zhovkva. 1898. Ch. 1 (1 travnja). С. 14-15.
6. Golomidova M. Zasnuvannja Myrjans'kogo Chynu Svjatogo Vasylija Velykogo v UGKC Mytropoljtom Andrejem Sheptyc'kym ta vidnova jogo dijalnosti v pidpilli v Galychyni: na prykladi osередku MChSVV u Ivano- Frankivs'ku / S. Hrustyjana Marija Golomidova, MChSVV. Naukovyj visnyk Ivano-Frankivs'kogo bogoslovs'kogo universytetu UGKC «Dobryj Pastyr». Zbirnyk naukovyh prac'. Bogoslov'ja. Gol. Red. R. A. Gorban'. Vyp. 9: do 70-tyh rokovyn L'vivs'kogo psevdo-soboru. Ivano-Frankivs'k: IFBU, 2016. S. 194-211.
7. Golomidova M. Myrjans'kyj Chyn Svjatogo Vasylija Velykogo - dynamika rozvytku / S. Hrustyjana Marija Golomidova, MChSVV. Naukovyj zhurnal z problem Karpatoznastva Prykarpats'kogo Nacional'nogo universytetu imeni Vasylija Stefanyka «Karpaty: ljudyna, etnos, cyvilizacija». Golovnyj redaktor M. Kugutjak. Vidpovidal'ni redaktory Svitlana Bojan – Gladka, Lilija Bogachevs'ka. Materialy mizhnarodnoji naukovoji konferenciji «Goshivs'ka obytel' u duhovnomu i kul'turno-istorychnomu zhytti Ukrajiny: fenomen ukrajins'kogo greko-katolyc'kogo chernectva. Do 400-richchja Chynu Svjatogo Vasylija Velykogo (5-6 zhovtnja 2017 r.). Ivano-Frankivs'k: PNU im. V. Stefanyka, 2017-2018. Vyp. 7-8. S. 201-220.
8. Dekret pro apostoljat myrjan Apostolikam actuositatem. Dokumenty Drugogo Vatykans'kogo Soboru (1962-1965): Konstytuciji, dekreti, deklaraciji. Komentari. Pereklad z lat. Ukrajins'kyj Katolyc'kyj Universytet. L'viv: Svichado, 2014. С. 227-252.

9. Dutkevych V. Promova na Akademiji Vladyky Jakova Tymchuka, ChSVV. URL: <http://www.buchacheparchy.org.ua/pro-vladyku-jakova-tymchuka.html>
10. Elektronnyj lyst o. Porfyrija Pidruchnogo, ChSVV do s. Hrystyjany Mariji Golomidovoji, MChSVV po pytannju movnogo vypravlennja «Pravyl Sv. otcja n. Vasylija V. dlja ljudej svits'kyh», 3-tje vydannja, 1932 r. ta schodo vydannja Statutiv Tret'ogo Chynu v 1955 r. v Rymi. Rym, 17 travnja 2016 r. Arhiv s. Hrystyjany Mariji Golomidovoji, MChSVV.
11. Elektronnyj lyst s. Hrystyjany Mariji Golomidovoji, MChSVV ta s. Mariji Galyny Pechil', MChSVV delegatam General'noji Kapituly Vasylijans'kogo Chynu v Rymi. 5 lypnja 2016 r. Arhiv s. Hrystyjany Mariji Golomidovoji, MChSVV.
12. Zhernokljejev O. Tretij chyn. Myrjany v katolyc'kyh chernechych spil'notah: narysy istoriji / Oleg Zhernokljejev. Ivano-Frankivs'k: Foliant, 2014. 232 s.
13. Zapysni knyzhky, schodennyk Sheptyc'kogo A. // Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrajinny, m. L'viv. F. 358. Op.1. Spr. 28. 270 ark.
14. Interv'ju z vladykoju Sofronom Dmyterko, ChSVV vid 26 lystopada 1993 r. m. Ivano-Frankivs'k. Intervju'er: d-r Borys Gudzjak. Arhiv Instytutu istoriji Cerkvy Ukrajin'skogo katolyc'kkogo universytetu u L'vovi, P-1-1-419.3.
15. Kanony Partykuljarnogo prava Ukrajin'skoho Greko-Katolyc'koho Cerkvy: Specvypusk «Blagovisnyka Verhovnogo Arhyjepyskopa Kyjevo-Galyc'kogo Ukrajin'skoho Greko-Katolyc'koho Cerkvy 2015 roku». Berezen' 2015. URL: ugcc.tv/media/files/partykulyarne_pravo1.pdf
16. Katehyzm Katolyc'koho Cerkvy. L'viv: Misioner, 2002. 772 s.
17. Katehyzm Ukrajin'skoho Greko-Katolyc'koho Cerkvy: Hrystos – nasha Pasha. L'viv, 2011. 336 s. + 64 il.
18. Kodeks kanoniv Shidnyh Cerkov progoloshenyj Ivanom Pavlom II. Avtoryzovanyj pereklad: J. Kobiv. Kanonichna komisija: Protoarhymandryt o. I Patrylo, o. S. Mudryj, o. K. Korchagin i o. T. Galyc'kyj. L'viv: Vyd-vo OO. Vasylijan, 1995. 472 s.
19. Nevstanovlena osoba. Roz'jasnennja pravyl ChSVV. «Pravyla (bratstva) Zakonu sv. Vasylija V. dlja svits'kyh ljudej». Kin. XIX st. Rukopys z dopovnennjamy Ju. Dacija (prypysky olivcem). Materialy z arhivu o. Juliana Dacija, Protoarhymandryta ChSVV, Nastojatelja Krystynopil's'koho monastyrja. L'viv'ska nacional'na biblioteka im. V. Stefanyka. F. 3 (MV), 851/19. 1 zsh. 14 ark.
20. Pospishil V. Shidne Katolyc'ke Cerkovne pravo / Viktor Pospishil. L'viv: Svichado, 1997. 613 s.
21. Sv. Dalmat i Favst. Misionar. L'viv. 1897. Ch. 4 (1 serpnja). S. 60-62.
22. Sv. Dalmat i Favst. Misionar. L'viv. 1897. Ch. 5 (1 veresnja). S. 76-79.
23. Sv. Dalmat i Favst. Misionar. L'viv. 1897. Ch. 6 (1 zhovtnja). S. 93-95.
24. Spysky chleniv religijnogo tovarystva «Bratstvo zakona sv. Vasylija Velykoho» // Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrajinny, m. L'viv. F. 684. Op.1. Spr. 2606. 17 ark.
25. Statut Vasylijans'kogo Chynu Svjatogo Josafata: istorija-pravyla-statut-dodatky. Zhovkva: Misioner, 2010. 368 s.
26. Statuty Tret'ogo Chyna Sv. Vasylija Velykoho. Grottaferrata: Vyd-vo oo. Vasylijan. Rym: 1955. 23 s.
27. Statut Myrjans'kogo Chynu Svjatogo Vasylija Velykoho. Rym: Pry General'nij Kuriji OO. Vasylijan, 1992. 32s.

28. Stryj: vid vytokiv do suchasnosti. Chastyna 3. URL: <http://www.stryi.com.ua> > Istorija > Zagal'na istorija mista
29. Treti chyny. Misionar. L'viv. 1913. Ch. 9 (veresen'). S. 246-252.
30. Usni propozyciji do onovlennja Statutu MChSVV chleniv Rady MChSVV Ivano-Frankivs'kogo oseredku s. Mariji Galyny Pechil', MChSVV ta s. Hrystyjany Mariji Golomidovoji, MChSVV. 2007.
31. Usni propozyciji do onovlennja Statutu MChSVV chleniv Rady MChSVV Ivano-Frankivs'kogo oseredku: s. Mariji Galyny Pechil', MChSVV, s. Hrystyjany Mariji Golomidovoji, MChSVV, s. Mariji Nadiji Kyryljuk, MChSVV, s. Anny Rodiky Gatalo, MChSVV ta s. Anastasiji Ljubovi Berezovs'koji, MChSVV. 2011.
32. Usni propozyciji do onovlennja Statutu MChSVV s. Mariji Galyny Pechil', MChSVV ta s. Hrystyjany Mariji Golomidovoji, MChSVV. 2017.
33. Ustav III Chynu Svjatogo Vasylija Velykogo. Na bil'shu Bozhu slavu i chest' Presvjatoji Bogorodyci, Svjatogo Josyfa Obruchnyka, Svjatogo Vasylija Velykogo, Svjatogo Svjaschenomuchenyka Josafata, Svjatogo Angela Horonytelja, Svjatoji Mokryny i vsih Svjatyh. Fotokopija rukopysu Ustavu III ChSVV (chasu pidpillja) s. Jelyzavety Rozaliji Struk, III ChSVV. Arhiv s. Hrystyjany Mariji Golomidovoji, MChSVV.
34. Ustav III Chynu Svjatogo Vasylija Velykogo. Na bil'shu Bozhu slavu i chest' Presvjatoji Bogorodyci, Svjatogo Josyfa Obruchnyka, Svjatogo Vasylija Velykogo, Svjatogo Svjaschenomuchenyka Josafata, Svjatogo Angela Horonytelja, Svjatoji Mokryny i vsih Svjatyh. Krehiv, 1991. 40 s.
35. Hronika monastyrja sv. Onufrija u L'vovi, 1903 – 1917 rr. // Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrainy, m. L'viv. F. 684. Op.1. Spr. 2195. 179 ark.
36. Sheptyc'kyj A. Pravyla s'v. Otcja N. Vasylija V. dlja ljudej mirskyh. Ulozhyv o. Andrej Sheptyc'kyj, ChSVV. Zhovkva: Pechatnja oo. Vasylijan. 1912. 32 s.
37. Sheptyc'kyj A. Pravyla Sv. otcja n. Vasylija V. dlja ljudej svits'kyh. Ulozhyv o. Andrej Sheptyc'kyj, ChSVV. Zhovkva: Vyd-vo ChSVV. 1932. 32s.
38. Codex Juris Canonici. Constitutio Apostolica Ioannis Pauli PP. II « Sacrae disciplinae leges», 25 Ianuarii 1983. URL: http://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/latin/documents/cic_liberII_lt.html#TITULUS_V
39. Statuta Associationis Aggregatorum Ordinis S-ti Basilii Magni (ad instar Tertii Ordinis), 1955. P.19.

Дата надходження до редакції: 24.12. 2018

УДК 271.4–282.7-74(477)

**БОГОСЛУЖБОВІ КНИГИ КИЇВСЬКОЇ ЦЕРКВИ - ДЖЕРЕЛО
ПАРТИКУЛЯРНОГО ПРАВА**

Олег КАСЬКІВ

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я,
вул. Гарбарська 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна*

e-mail: kaskiv@ukr.net

У статті досліджено богослужбові книги Київської Церкви. Серед даних книг найбільш вживані були євангелії, апостоли, псалтирі, мінеї, тріоди, часослови, октоїхи, акафістники, требники, служебники, архиєритикони. У даних книгах, а особливо у їх рубриках є різні вказівки для священнодіяння, які відносяться до джерел права УГКЦ. Оскільки у служебниках і требниках є найбільше канонічних постанов та правил, то в даній статті проаналізовано найбільш вживанні служебники і требники Київської Церкви.

Ключові слова: богослужбова книга, требник, служебник, архиєритикон, Київська Церква, партикулярне право, митрополит.

В статье исследованы богослужбные книги Киевской Церкви. Среди данных книг наиболее употребительные были Евангелия апостолы, псалтыри, минеи, триоде, часословы, Октоиха, акафистники, требники, служебники, архиєритиконы. В данных книгах, особенно в их рубриках есть разные указания для священнодействия, которые относятся к источникам права УГКЦ. Поскольку в служебниках и требниках является наиболее канонических постановлений и правил то данной статье проанализированы наиболее употреблении служебники и требники Киевской Церкви.

Ключевые слова: богослужбная книга, требник, служебник, архиєритикон, Киевская Церковь, партикулярное право, митрополит.

In the article the researcher presents the liturgical books of the Church of Kyiv. Among these books are gospels, apostles, psalteries minaiia, triodes, octoichi, akapistniki, trebniks, liturgikon, archieratikon. In these books, as well as in their rubrics, there are various indications for the sacramental duty that relate to the source of the law of the UGCC. Since in the liturgical books have the largest canonical regulations and rules, the article analyses the most commonly used books in the Church of Kyiv.

Key words: liturgical book, trebnik, liturgikon, archieratikon, Church of Kyiv, particular law, metropolitan.

Розглядаючи тематику джерел партикулярного права перш за все звертається увага на Номоканони, Кормчі Книги, устави князів Володимира Великого та Ярослава Мудрого, рішення синодів та соборів, але крім вище зазначених джерел є також богослужбові книги у яких маємо нагоду

побачити багато канонічних постанов та правил¹.

Перші богослужбові книги слов'янською мовою були написані у рукописному вигляді, проте перші друковані требники починають появлятися у XV-XVI століттях.

Серед богослужбових книг в Київській Церкві найбільш вживані були євангелії, апостоли, псалтирі, мінеї, тріоди, часослови, октоїхи, акафістники, требники, служебники, чиновники, архиєритикони. У даних книгах у особливо у рубриках маємо нагоду побачити різні вказівки для священнодіяння, які відносяться до джерел права. Оскільки у служебниках і требниках є найбільше канонічних постанов та правил то даній статті дещо проаналізую найбільш вживанні служебники і требники Київської Церкви.²

1. Служебники

1.1. Стратинський служебник єпископа Гедеона Балабана.

Провідне між богослужбовими книгами значення має служебник, в ньому є богослужіння, що належать до священника та диякона, головним чином богослужіння Літургії, через що, має також назву літургікона. В кінці служебника є витяг з требника митрополита Петра Могили, в якому поміщена наука дияконові та священникові на всякі несподівані випадки, що можуть бути під час Служби Божої.³

Особливе місце серед служебників мали служебники Стратинський 1604 р. єпископа Львівського Гедеона Балабана та Київський 1629 р. митрополита Київського Петра Могили.

Стратинський служебник, як це зазначено в передмові, видано стараннями єпископа Гедеона Балабана та його родича Федора Балабана, що започаткували в с. Стратині⁴ друкарню і гімназію. Варто звернути увагу на послідовність українських наголосів, що свідчить про певну традицію української вимови церковнослов'янського тексту вже на початку XVII століття.⁵

1. 2. Служебник митрополита Кипріяна Жоховського

Упродовж майже сотні років після проголошення Берестейської унії в Київській Церкві не було офіційного видання тексту для відправи Літургії. Митрополит Кипріян Жоховський зробив зрештою, конкретні кроки у

¹Каськів О. Історично-юридичний розвиток партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви у світлі Кодексу Канонів Східних Церков, докторська дисертація, Рим 2000, С. 13.

²Мудрий С. Юридично-канонічний аспект, В пошуках ідентичності: Документи східних католицьких Церков. – Львів: Свічадо, 2000, С.54.

³Див. Федорів Ю. Історія Церкви в Україні. - Торонто, 1990, С. 37-45.

⁴с.Стратин, Рогатинського району, Івано-Франківської області. Перша згадка 8 листопада 1445 року в книгах галицького суду. Перша писемна згадка про село датується 1464 року. На межі XVI - XVII століть, тут розташовувалась знаменита Стратинська друкарня котра діяла під керівництвом Федора Балабана.

⁵Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931, С. 39 - 40.

вирішенні цієї проблеми. Митрополит прагнув видрукувати необхідні книги, але з огляду на брак часу не звертався до Конгрегації Поширення Віри, як це передбачало церковне законодавство, але сам намагався видрукувати Службник. З огляду на велику важливість даної справи Апостольський Нунцій наполегливо рекомендував митрополиту змінити своє рішення.⁶ Проте, нажаль, Нунцію не вдалося переконати митрополита Жоховського. За основу для цього видання був взятий грецький літургікон 1683 р. виданий в м. Римі для василіан з Гротаферати.⁷ Цей службник, був єдиним друкованим унійним службником, яким користувалася Київська Церква. У перших згадках про цей службник висувалося припущення, що він стане типовим чи стандартним виданням. Проведена в 1703 р. Василіанська капітула вже звично закликала до одностайності у літургійних відправах, особливо у Службі Божій. Проте цього разу було сказано, що орієнтуватися слід на новий службник. Наступна капітула в 1709 р. знову наголосила на потребі досягнути одностайності у відправі Літургії, обстоюючи також друкування необхідних літургійних книг, зокрема часослова і требника.⁸

Службник, який видрукував митрополит Кипріян Жоховський у Вільні 1692 р. дав початок традиції Жоховського, що її дотримувалися упорядники всіх друкованих службників аж до римського видання 1942 р.

Характерними ознаками традиції Жоховського є великий формат і великий обсяг матеріалу, невелика кількість рубрик, що стосуються диякона, докладні рубрики, пов'язані з положенням рук священника, зміни у відправі літургії, яких немає в тогочасних православних текстах. Ці добре помітні характерні риси часто викликали звинувачення в тому, що традиція Жоховського є латинізованою. До певної міри латинізація справді відбувалася, проте навряд чи доцільно накладати ярлик із цим терміном на кожен варіант, який не має відповідників у Могилянській чи інших традиціях.

Жоховський, як і Могила та інші упорядники до нього, дав пояснення свого методу. Взірцем для нього були грецькі тексти - зокрема грецький євхологійон, який видрукував 1683 р. в Римі для василіан з Гротаферати їхній опікун кардинал Нерлі.⁹

У час, коли широко використовувалися рукописи, причиною виникнення літургійних варіантів було близьке географічне розміщення, а

⁶ Бичко І. Софійність діалектичного мислення. - Київ: Світогляд і духовна творчість, 1993, С. 167 - 174.

⁷ Гуцуляк Д. Божествена Літургія Йоана Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом. - Львів: Свічадо, 2003, С. 95-100.

⁸ Гуцуляк Л. Літургійний аспект, В пошуках ідентичності: Документи східних католицьких Церков. - Львів: Свічадо, 2000, С.92-94.

⁹ Грушевський М. Історія української літератури, т. 2. - Київ, 1993, С. 263-292.

також церковні та політичні кордони. Коли у місцевості, де вживалися переважно рукописи, друкувався служебник, то в ньому певною мірою фіксувалася літургійна традиція, характерна для цієї місцевості. Так, у Могилянських текстах віддзеркалилися Київські звичаї, в текстах традиції Жоховського - білоруські й литовські.

На тексти традиції Жоховського впливали і Никонівські видання. Тут варто згадати про Почаївські служебники 1778 і 1788 рр., а також примірник Львівського видання 1759 р.

1.3. Служебник митрополита Петра Могили

Серйозним виданням служебника було видання митрополита Петра Могили. Це було видання, щодо тексту не тільки правильне, але й найбільш повне. Крім самої технічної богослужбової сторони, порядку служб, є тут ціла низка трактатів, що мають на меті пояснити внутрішнє значення обрядів та усвідомити священослужителів. Для такого усвідомлення, мається в служебникові перш за все широкий трактат про Літургію Тарасія Земки. Трактат має церковно-історичний характер. Автор пояснює загальні відомості про Літургію, її назви, складові частини, історію виникнення. Крім того, в самому тексті служебника подано основні пояснення щодо самого порядку богослужінь та різні випадки, що могли при тому виникнути.¹⁰

За основу для служебника стали грецькі оригінали, які можна порівняти із старими рукописними текстами. Це була дуже поважна праця з метою дати бездоганний текст Божественної Літургії. В передмові подаються деякі думки, що є в основі даної праці. Головна засада редактора притримуватися грецького оригіналу, але пристосовувати до місцевих практик. Поруч з грецьким оригіналом приймаються і слов'янські тексти. Митрополит Петро Могила подав даний служебник на розгляд і потвердження собору 1629 р., а собор одногolosно його потвердив.¹¹

В 1639 р. Митрополит Петро Могила видав внове видання служебника, переглянувши його та порівнявши з текстом грецького і вживаних українських і московських служебників. Нове видання має багато відмінностей та значно доповнено. Видавець додав в кінці новоукладені екстенії та молитви на 27 окремих випадків.¹²

Служебник митрополита Петра Могили широко розповсюджено і поза межами України та зокрема на Московщині. Теперішні служебники Російської Церкви це майже дослівні передруки служебника митрополита

¹⁰ Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931, С. 40-41.

¹¹ Мудрий С. Юридично-канонічний аспект, В пошуках ідентичності: Документи східних католицьких Церков. – Львів: Свічадо, 2000, С.54-55.

¹² Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931, С. 41.

Петра Могили, лише з більшими чи меншими скороченнями.¹³ Цікавий внутрішній розвиток можна простежити також у київських службениках 1629 і 1639 рр., більша частина видань, що з'явилися пізніше, фактично ідентичні зі службеником 1639 р. Важливим фактором впливу на зміни в Могилянських текстах була богословська дискусія, що стосувалася моменту освячення.¹⁴

2. ТРЕБНИКИ КИЇВСЬКОЇ ЦЕРКВИ

Важливим джерелом партикулярного права маємо в дуже цінній і багатій категорії джерел в Требниках. Требник це богослужбова книга, що містить в собі молитви і чини, визначені іменем «треб» звідки й сама назва «требник». Назва «треб» найбільше належить таїнствам, але належить взагалі до молитов, благословень, посвячень, які охоплюють усе життя вірного церковної громади від народження до його смерті. Требник на сході має назву евхологійон або молитовник. Перший требник, перекладений святими Кирилом та Мефодієм, появився в Київській Церкві від Болгарської Церкви. Перший друкований слов'янський требник появився в кінці XV століття. В Україні друковані требники вперше появились у 1606 р., коли одночасно появились два требники в Острозі. Згодом требник кілька разів перевидано, з більшими чи меншими змінами, у Вільні (1617 р., 1618 р., 1622 р., 1624 р.), в Києві, де 1646 р. було видано требник митрополита Петра Могили.¹⁵

2.1. Требник єпископа Гедеона Балабана

Требник єпископа Гедеона Балабана видрукувано в Стратині, де надруковано було і службеник. В передмові до требника видавець розповідає, що ще задовго до того, кілька десятиліть тому на одному з єпископських соборів, а саме на соборі 1591 р. обговорювана справа про великі відмінності в церковних чинах. Тоді доручено було зробити виправлення слів. Взявшись до справи єпископ Гедеон зібрав багато списків требників та службеників як на Україні, Молдавії, Сербії, та крім того, звернувся за порадою та допомогою до патріарха Олександрійського Мелетія Пігаса.¹⁶ Патріарх поставився з великою увагою до цього прохання і передав требник, з власноручним потвердженням та благословенням на друк. Єпископ Гедеон віддав переклад цього требника на розгляд собору досвідчених священників, і собор вирішив за необхідне доповнити текст требника матеріалом із давніх слов'янських примірників, який був

¹³Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931, С. 40-41.

¹⁴Провінційний Синод у Замості 1720 р. Постанови. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006, С. 56 – 78.

¹⁵Мудрий С. Юридично-канонічний аспект, В пошуках ідентичності: Документи східних католицьких Церков. – Львів: Свічадо, 2000, С.56-57.

¹⁶Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931, С. 40-41.

прийнятий в богослужбовій практиці Київської Церкви. В цей требник перенесено деякі чини із старих рукописних требників, хоч тих чинів не було в патріаршому списку. Збережено в требнику єпископа Гедеона звичаї та молитви, яких не має в требниках грецьких. Для нас в даному випадку велике значення мають ці зміни і додатки, якими требник відрізняється від грецького оригіналу і в яких можемо дослідити тільки обряди української церковної діяльності.¹⁷

Крім матеріалу богослужбового, є в требнику єпископа Гедеона частина церковно-правова у якій містяться канонічні постанови, які є в рубриках.

В полемічній українській літературі требник єпископа Гедеона став улюбленою книгою, на яку покликалися різні автори. До видання требника митрополита Петра Могили він був зразком для інших видавців. Єпископ Гедеон був ініціатором в справі виправлення і видання богослужбових книг - попередником митрополита Петра Могили.¹⁸

2.2. Требник митрополита Петра Могили

Найповнішим требником для дальших часів став требник Петра Могили. В передмові до нього, видавець пише, що все життя серце його боліло, коли бачив він, як противники та фальшиві браття кривдять безсоромно називаючи наших духовних осіб неуками та грубіянами в богослужбових справах. Закидають українцям, що вони єретики, не знають числа, форми, матерії, інтенції наслідків святих Тайн та по-різному їх відправляють. В требниках, виданих в Острозі, Львові, Стратині, Вільні трапляються похибки і граматичні помилки. Метою требника Петра Могили було довести до однозгідності церковну практику та обряди. Не могли служити для цієї цілі самі лише грецькі требники, незалежно від їх придатності, тому що українська церковна практика виробила багато оригінальних особливостей, які треба було зберегти, очистивши їх на основі джерел Східної Церкви. Тому поруч з грецькими оригіналами широко використані в Могилянському требникові старі рукописні требники.¹⁹

В передмові требника подано, що складено його на основі грецьких евхологіонів та старих рукописних слов'янських требників. В требнику Петра Могили є 37 чинів, яких не було та немає сьогодні в грецьких требниках. До требника увійшли нові церковні звичаї, що, очевидно були в старій традиції української церкви або на тій традиції базувалися. Наприклад, при заснуванні нової церкви ставилося хрестовидний камінь. Осіб, що брали

¹⁷Мудрий С. Нарис історії церкви в Україні. Рим: вид-во ОО. Василіан, 1995, С. 51-84.

¹⁸ Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931, С. 50 - 51.

¹⁹ Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931, С. 52-53.

шлюб, запитували чи мають вони добровільне бажання взяти шлюб та багато іншого.²⁰

Крім грецьких та старослов'янських, в тім числі українських, требників, Петро Могила користувався і відповідними латинськими виданнями. З цих останніх взято деякі статті пояснення значення, як статті про святі Тайни Хрещення, Миропомазання, Покаяння, про відвідування хворих. Відповідні чини з латинського требника було включено в требник Петра Могили. Дані чини та молитви були пристосовані до місцевих традицій та потреб.²¹

Требник митрополита Петра Могили складається з трьох частин. В першій міститься богослужбовий порядок (чин) всіх сімох святих Тайн з додатком деяких чинів. Ця частина містить 42 статті. В другій частині є 60 різних чинів, а саме посвячення церковних речей. Деякі з цих чинів требник вперше вводить в практику Східної Церкви. В третій частині подано чини, яких є 24, молебнів та молитов на різні випадки життя:, під час посухи, голоду, пошесті та багато інших.²²

В кінці требника поміщено збірник дванадцяти місяців та форми метричних книг. Цілий требник має 1673 сторінки.

Митрополит Петро Могила не обмежився самим викладом молитов та обрядів, а додав до нього трактати пояснень про суть церковних служб та науки на різні випадки церковної практики - не тільки літургічні, але й канонічні. Таким чином, требник став для церковних осіб підручником не лише богослужбовим, але церковно-правничого значення. У статтях требника є вказівки для священика, як він має готуватися до виконання богослужби, зокрема тайни. Довершуючи тайну, дотримувати треба матерії, форми та інтенції, тобто умовного наміру щодо своєї чинності.²³

Порівнюючи требник Петра Могили з попередніми требниками, знаходимо в ньому значні зміни. Деякі чини, молитви та обряди, що бачимо в попередніх требниках, він не включив у свій требник. Крім цього у требнику біля 37 нових чинів, яких не має в попередніх требниках. Деякі з тих чинів, як вже згадувалося, складено по зразках однорідних чинів латинського требника (про посвячення церковного одягу, образів, хреста, дзвонів). Поза тим є ще біля 20 чинів, яких не має в друкованих грецьких та слов'янських

²⁰ Каськів О. Історично-юридичний розвиток партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви у світлі Кодексу Канонів Східних Церков, докторська дисертація, Рим 2000, С. 13-14.

²¹ Гуцуляк Д. Божествена Літургія Йоана Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом. - Львів: Свічадо, 2003, С. 40 - 48.

²² Каськів О. Історично-юридичний розвиток партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви у світлі Кодексу Канонів Східних Церков, докторська дисертація, Рим 2000, С. 13-14.

²³ Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931, С. 55.

требниках і які митрополит Петро Могила міг взяти зі старих рукописів, або з сучасної йому практики Київської Церкви.²⁴

Ця праця довершена Петром Могилою, не могла бути вільною від вад, проте дані похибки не зменшують величезного позитивного значення богослужбового твору митрополита Петра Могили.

Требник Петра Могили мав також велике значення для партикулярного права. Це найбільш повний і систематичний із усіх требників, який став основою для видання требників і на далі в Україні та на Московщині.²⁵

В Україні в XVII столітті требник видавався багато разів. За життя Могили його перевидано шість разів.²⁶

Для партикулярного права дуже важливі канонічні постанови, які є у даному требнику. Перед кожним чином святої тайни у требнику є канонічні постанови та повчання, які є джерелом партикулярного права, а саме:

1. У тайні Хрещення митрополит чітко повчає про матерію даної тайни,²⁷ служителя тайни,²⁸ постанови та повчання священнослужителю як здійснювати чин тайни Хрещення на дорослою людиною²⁹ та постанови відносно хрещення еритиків.³⁰

2. У тайні Євхаристії окреслено постанови відносно самої тайни та різних випадків, які можуть статись³¹ а також повчання про матерію і форму тайни Євхаристії.³²

3. У чині заручинів наречених митрополит Петро Могила зобов'язує священника запитувати, чи наречені мають добру і непримушену волю.³³

4. У тайні Подружжя є схеми щодо ступені спорідненості та пояснення до даних схем. Митрополит даними схемами чітко визначає та представляє священникові в яких моментах наступає споріднення; шлюб між даними особами не може бути перед

²⁴ Огієнко І. Українська церква. - Київ, 1993, С. 235.

²⁵ Бичко І. Софійність діалектичного мислення. - Київ: Світогляд і духовна творчість, 1993, С. 117 - 142.

²⁶ Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931, С. 51 - 58.

²⁷ Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.28.

²⁸ Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.29.

²⁹ Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.34-36.

³⁰ Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.36-37.

³¹ Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.238-247.

³² Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.261.

³³ Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.416-417.

Церквою укладений і священник не може благословити дане подружжя.³⁴

5. Щодо усиновлення, то у требнику є постанова як потрібно його здійснити.³⁵

6. У тайні Покаяння митрополит заохочує, щоб вірні часто приступали до тайни Покаяння, особливо в часі чотирьох постів, які подає Церква. Чин Покаяння має здійснюватися в Храмі. Якщо ж не можливо чин покаяння здійснити в Храмі, то в іншому достойному місці. Якщо Покаяння здійснюється в Храмі, то бажано перед Царськими дверима щоб стояло Євангеліє і хрест. Достатньо при уділенні цієї тайни мати епітрахиль, але для більшої урочистості можна вживати також фелон. У випадку надзвичайних обставин Тайну Покаяння можна уділити без священничих риз.

7. У тайні Оливопомазання приписує участь семи священників та необхідні постанови відносно підготовки хворого до прийняття тайни та умови прийняття і безпосередньо сам хід здійснення даного чину.³⁶

Проаналізувавши Требник Петра Могили, можна побачити, що Петро Могила був умілим і второпним реформатором, який здійснюючи видання требника брав до уваги різні джерела, які були йому доступні, перш за все це писанні требники, а також друковані книги, значна частина яких була видана Латинською Церквою, як наприклад «Ритуалом», виданий папою Павлом V 1614 р. Дані джерела до требника митрополит пристосовував до звичаїв у традицій, які були в Київській Церкві.

Розглянувши і проаналізувавши специфіку і особливості богослужбових книг Київського християнства, можна зауважувати той факт, що християнство в Русі-Україні мало цілий ряд притаманних йому особливостей. Заслугу ролі богослужбових книг в християнстві та в культурі і духовному житті Київської Русі, можна з певністю відмітити її прогресивну роль в розвитку вітчизняної писемності, освіти, літератури, науки та звичайно впливу на розвиток церковного права.

Провідників і реформаторів Київської Церкви постійно переслідувала одна ідея - забезпечення однозгідності в богослужіннях. В Київській Церкві даного періоду не було єдиних приписів щодо Літургійного богослужіння на

³⁴ Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.383-411.

³⁵ Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.412.

³⁶ Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.463-466.

взірець чітко викладених правил, що існують сьогодні. В цьому немає нічого дивного, якщо зважити на те, що в зазначений період під час богослужінь широко використовувалися рукописні тексти. Поняття однозгідності поширювалося разом із появою друкарень, де можна було видрукувати велику кількість примірників одного й того ж тексту. За підтримки церковної та світської влади певні богослужбові тексти ставали поширенішими, ніж інші, і мимохіть створювали таку бажану однозгідність.

Розглядаючи богослужбові книги Київської Церкви, можемо побачити, як розвивалось книгодрукування, а також як відбувався історично-юридичний розвиток партикулярного права Київської Церкви.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бичко І. Софійність діалектичного мислення. - Київ: Світогляд і духовна творчість, 1993. - 230 с.
2. Грушевський М. Історія української літератури, т. 2. - Київ, 1993. - 410с.
3. Гуцуляк Д. Божествена Літургія Йоана Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом. - Львів: Свічадо, 2003. - 432с.
4. Гуцуляк Л. Літургійний аспект, В пошуках ідентичності: Документи східних католицьких Церков. – Львів: Свічадо, 2000, С.91-94.
5. Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988. – 1673 с.
6. Каськів О. Історично-юридичний розвиток партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви у світлі Кодексу Канонів Східних Церков, докторська дисертація, Рим 2000. – 231 с.
7. Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931. - 318с.
8. Мудрий С. Нарис історії церкви в Україні. Рим: вид-во ОО. Василіан, 1995. - 404 с.
9. Мудрий С. Юридично-канонічний аспект. В пошуках ідентичності: Документи східних католицьких Церков. – Львів: Свічадо, 2000, С.49-90.
10. Огієнко І. Українська церква. - Київ, 1993. - 310 с.
11. Провінційний Синод у Замості 1720 р. Постанови. - Івано- Франківськ: Нова Зоря, 2006. - 304 с.
12. Федорів Ю. Історія Церкви в Україні. - Торонто, 1990. - 362 с.

References

1. Bychko I. Sofiinity dialektychnoho myslennia. Kyiv: Svitohliad i dukhovna tvorchist, 1993. 230 s.
2. Hrushevskiy M. Istoriia ukrainskoi literatury, t. 2. Kyiv, 1993. 410s.
3. Hutsuliak D. Bozhestvena Liturhiia Yoana Zolotoustoho v Kyivskii mytropolii pislia unii z Rymom. Lviv: Svichado, 2003. 432s.
4. Hutsuliak L. Liturhiinyi aspekt, V poshukakh identychnosti: Dokumenty skhidnykh katolytskykh Tserkov. – Lviv: Svichado, 2000, S.91 94.
5. Evkholohion abo Trebnyk Mytropolyyta Petra Mohyly, Kyiv 1646, foto peredruk Oleksy Horbacha, Rym 1988. – 1673 s.
6. Kaskiv O. Istorychno-yurydychnyi rozvytok partykuliarnoho prava Ukrainskoi Hreko-

Katolytskoi Tserkvy u svitli Kodeksu Kanoniv Skhidnykh Tserkov, doktorska dysertatsiia, Rym 2000. – 231 s.

7.Lototskyi O. Ukrainski dzherela tserkovnoho prava, t. 5 Varshava, 1931. 318s.

8.Mudryi S. Narys istorii tserkvy v Ukraini. Rym: vyd-vo OO. Vasylian, 1995. 404 s.

9.Mudryi S. Yurydychno-kanonichni aspekt. V poshukakh identychnosti: Dokumenty skhidnykh katolytskykh Tserkov. – Lviv: Svichado, 2000, S.49 90.

10.Ohiienko I. Ukrainska tserkva. Kyiv, 1993. 310 s.

11.Provintsiinyi Synod u Zamosti 1720 r. Postanovy. Ivano- Frankivsk: Nova Zoria, 2006. 304 s.

12.Fedoriv Yu. Istoriiia Tserkvy v Ukraini. Toronto, 1990. 362 s.

Дата надходження до редакції: 17.10. 2018

Літургійне богослов'я

УДК 27-184:271.4

СУСПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЛІТУРГІЙНІ ПОГЛЯДИ ЮЛІАНА ПЕЛЕША В ЙОГО КОНЦЕПЦІЇ СПРАВЖНЬОГО ПАСТИРЯ УГКЦ

Василь ГОГОЛЬ

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я,
вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна*

e-mail: basilio_ua@yahoo.it

У статті проаналізовано передумови «літургійного руху» в Галичині у середині XIX ст., досліджено суспільні та літургійні погляди єпископа Юліана Пелеша, викладені ним у праці «Пастирське богослов'я» та практично реалізовані в постановах Львівського синоду 1891 р. Доведено, що літургійні погляди Ю. Пелеша базувалися також на приписах Замойського синоду, що захищали Унійну Церкву від надмірної латинізації та окциденталізації. У своїй концепції «справжнього пастиря» Ю. Пелеш також наголошував на потребі суспільної праці священників.

Ключові слова: «літургійний рух», Юліан Пелеш, пастирське богослов'я, літургіка, Львівський синод, Замойський синод, літургійні погляди.

В статье проанализировано предисловия «литургического движения» в Галиции в середине XIX в., исследованы общественные и литургические взгляды епископа Юлиана Пелеша, изложенные им в работе «Пастырское богословие» и практически реализованные в постановлениях Львовского синода 1891 г. Доказано, что литургические взгляды Ю. Пелеша базировались также на приписаниях Замойского синода, которые защищали Униатскую Церковь от надмерной латинизации и окцидентализации. В своей концепции «истинного пастыря» Ю. Пелеш также акцентировал на общественной деятельности священников.

Ключевые слова: «литургический рух», Юлиан Пелеш, пастирское богословие, литургика, Львовский синод, Замойский синод, литургические взгляды.

The article analyzes the prerequisites of the "liturgical movement" in Halychyna in the middle of the 19th century. The social and liturgical views of Bishop Julian Pelesh, described in the work "Pastoral Theology" and practically implemented in the decrees of the Lviv Synod of 1891, were examined. Yu. Pelesh's views were also based on the prescriptions of the Zamość Synod, which protected the Union Church from excessive Latinization and Occidentalisation. In his conception of the "true shepherd," J. Pelesh also emphasized the need for public work for priests.

Key words: "liturgical movement", Julian Pelesh, pastoral theologian, liturgy, Synod of Lviv, Zamoysky Synod, liturgical views.

Особа Юліана Пелеша є визначальною у вивченні пастирства на Галичині у роки його служіння, – це друга половина XIX ст. Особливість погляду Юліана Пелеша на пастирство є в тому, що він його представляє не

тільки в рамках духовного отцівства, але й у світлі церковного учительства, літургійного життя, адміністрування та патріотичної діяльності. Тому й літургійні погляди цього діяча тісно пов'язані із бажанням укріплення самобутності УГКЦ. З огляду на це доречно коротко представити літургійну реальність того часу.

Після Берестейської унії відчувається необхідність, якщо не літургійної реформи, то принаймні впорядкування літургійного життя в УГКЦ. Потреба ця диктувалась кризовою ситуацією у тогочасному церковному житті: нестача освічених священиків, немале число серед яких взагалі не вміло читати. Тому не дивно, що літургійне життя не відбувалась належним чином. Щоб покращити ситуацію, Лев Кревза та Йосафат Кунцевич творять «Поученіє, полезное». Цей твір виступає як одна із перших спроб досягти певної літургійної однозгідності. Намагання через це повчання викристалізувати чистий грецький обряд мало бути доказом також для православних, що прийняття унії жодним чином не є відмовою від чи взагалі зрадою Візантійського обряду та прийняття Латинського. Пошук ідентичності між цими двома полюсами не міг не відобразитися у літургійній практиці.

Особливо важливим у цих процесах став синод у Замості 1720 р. Рішення цього синоду викликали незадоволення як серед православних, для яких латинізуючі втручання у літургійні тексти були знаком створення «гібридного» обряду, так і серед католицьких русинів, для яких ці реформи не відповідали духові Східної традиції¹. Таке протистояння всередині унійної церкви створило літургійний рух у середині 19 ст. Новий статус УГКЦ в імперії Габсбургів заохочував до вивчення власної літургійної традиції так, що вже у 1862 р. австрійська влада у Галичині говорить про певний «літургійний рух». Теоретичні зацікавлення власною літургійною спадщиною часто переростали у їх практичні впровадження у парохіальному житті: відновлення іконостасів, видалення бічних вівтарів, впровадження музичної літургійної спадщини як противагу «польським» набоженствам, довгі бороди, грецькі рясни знову почати з'являтися у храмах Галичини. Рим відреагував дуже гостро на ці тенденції. Листом «Omnen Sollicitudinem» (1874 р.) папа Пій IX заборонив будь-які зміни у літургії, навіть якби там йшлося про відновлення давніх традицій. Натомість наголошено було на тому, що необхідно зберегти «мішаний» обряд, не в останню чергу й тому, щоб відрізнитись від схизматиків (православних).

---

¹ Рудейко В. Оновлення літургійного благочестя в УГКЦ у світла повернення до джерел [Електронний ресурс] // Літургіка УКУ. – 2013. – URL: <http://liturhika.blogspot.com/2014/05/blog-post.html>.

Боротьбу за самоідентифікацію Церкви єпископ Юліан Пелеш розпочав ставши єпископом Станіславівської єпархії. Він відразу взявся до її організаційної розбудови. Для цього було проведено цілу низку заходів, визначаючи ними повноваження єпископа, окреслення кордонів єпархії, створення єпископської капітули і Консисторії та багато ін. Наполегливою працею єпископ добився значних успіхів в організаційній розбудові єпархії².

Діяльність у сфері організаційного зміцнення Станіславівської єпархії була зумовлена загальною метою владики Юліана: ця розбудова повинна була створити міцні підвалини для розгортання діяльності цілою Греко-Католицькою Церквою, яка повинна бути провідником національного руху в суспільстві. Вся діяльність владики була спрямована на зростання і зміцнення УГКЦ та базувалась на концепції «трьох патріотизмів»: австрійського (австрофільство), римо-католицького (вірність Апостольській столиці) і руського (вірність народові)³.

На цій основі владики Юліан намагався вести боротьбу з молодим радикальним рухом в Галичині за зміцнення позицій Церкви у галицькому суспільстві. З цією метою він всіляко підтримує розвиток церковного життя в єпархії, виступає за захист прав Церкви у австрійському парламенті, проводить канонічні візитації парохій своєї дієцезії, видає низку пастирських листів. З метою протистояння впливам радикального руху та православ'я Юліан Пелеш намагається запровадити в єпархії контроль за освітою, підтримує ідею конфесійної католицької школи, надає широкі повноваження церковному комітету по цензурі. На основі аналізу його «Літургіки», можна зробити висновки про виразне обстоювання поглядів та приписів, прийнятих на Замойському Синоді, захищаючи таким чином нашу церкву від надмірної латинізації та окциденталізації. Без сумніву, на це були і політичні причини.

Літургійна діяльність Юліана Пелеша

Своїми богословськими думками та служінням владики Юліан поєднує елементи латинського богослов'я із галицькою традицією в аспекті пастирського служіння. Отже, він є пастирем, для якого головне – не захист богословських ідей (за будь-яку ціну), що виражаються у благочесті, але утвердження їх у любові до Бога, у світлі своєї традиції, яка для галичан є не лише обрядом, а ознакою непорушної віри⁴. Всі свої богословські думки він викладає у своїй праці «Пастирське богослів'я», яка складається із трьох

² Делятинський Р. І. Історія Станіславівські Єпархії (1885-1900). – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. – С.23-25.

³ Делятинський Р. І. Історія Станіславівські Єпархії (1885-1900). – С.26.

⁴ Дзиндзюра В. «Пастирське служіння за працею д-ра Юліана Пелеша «Пастирське богослов'я»... – URL: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/diploms/2006/329-dzyndzyura.html>.

частин: «Літургіка», «Теорія душпастирства» та «Дидактика». На основі його праць можна виділити деякі особливості його поглядів на те, як має виглядати літургійна традиція УГКЦ.

Найперше необхідно звернути увагу на погляди Пелеша щодо вживання літургійних мов. Адже з одного боку, германізація та подальша полонізація міської культури Галичини робили саме церковнослов'янську мову одним з джерел руської літературної мови, а також одним з маркерів національної та конфесійної ідентичності кінця XVIII – початку XIX ст. В цей час появилася так звана ідея «вдосконалення» церковнослов'янської мови. Вважалося, що церковнослов'янську варто лише урізноманітнити й осучаснити польськими та німецькими неологізмами та пристосувати до галицьких русинів⁵. Юліан Пелеш в цей час активно виступає за збереження цієї мови мотивуючи потребу використання церковної слов'янської мови у Службі Божій самою психологічною природою людини, (яка мусить вживати для богослужіння окремої, вищої за звичайну, мови/«бесіди»), і навіть природою самої літургії (яка через сакральну мову краще передає таємниці віри).

При цьому владики категорично заперечував можливість вживання «жиючої бесіди» замість церковнослов'янської мови під час Служби Божої: Пелеш вважав, що жива, поточна мова – занадто мінлива, натомість Літургія потребує незмінної церковної мови⁶.

Також стосовно дотримання літургійного обряду Юліан Пелеш наголошує на необхідності виконання постанов Замойського Синоду, і «дотримуватись їх без найменшого скорочення. Адже «до обряду не можна без порушення його досконалої цілісності ані нічого додати, ані нічого перемінити»⁷, а в літургійних приписах неприпустимо говорити про маловажні речі. Цікаво, що він говорить про Ісуса Христа, який точно дотримувався літургійного обряду в синагозі: «Сам Спаситель вчив нас своїм прикладом як точно заховувати літургійні приписи, адже за законом старозавітньої синагоги не дозволено було в суботу більше читати як три, п'ять або сім стихів, що Христос точно виконав (Лк. 4, 16). Так само поступала і Церква у всі часи»⁸.

Свої літургійні принципи Юліан Пелеш висував на ініційованому ним разом з митрополитом С. Сембратовичем Львівському Провінційному

⁵ Голик Р. Генеза слов'янської душі: рецепція кирило-мефодіївської спадщини в Галичині XIX- XX ст. / Роман Голик. // SLAVICA SLOVACA. – 2015. – №50. – С. 21.

⁶ Пелеш Юліан. Літургіка. Біографічні матеріали / [упорядник А.Черемський]. – Харків: Видавець:Савчук О.О, 2013. –С. 202-203.

⁷ Там само. –С. 56.

⁸ Пелеш Юліан. Літургіка. Біографічні матеріали... – Харків, 2013. –С. 57.

Синоді 1891 р. Однак участь у самому Синоді єпископ Ю.Пелеш брав уже в ролі Перемиського єпископа, а від Станіславівської єпархії – другий її єпископ Ю. Куїловський. Цей собор покликаний був навести порядок у літургійному житті Церкви. Скликання собору у вересні - жовтні 1891 р. не в останню чергу це було спричинене також вже згаданим «обрядовим» рухом. Він отримав назву як Львівський Провінційний Синод.

У Львівському синоді 1891 р. взяли участь митрополит Сильвестр (Сембратович), Перемиський єпископ Юліан (Пелеш), Станіславівський єпископ Юліан (Куїловський), Апостольський делегат архієпископ Августин Чяска і 156 священників (Львівської, Перемиської та Станіславівської єпархій). Собор видав «рішення і постанови» у 15 розділах – щодо віри, Святих Тайн, благословення народного культу, церковної ієрархії, виховання духовенства і монашества, постів, похоронів, церковних судів, єпархіальних синодів, церковних маєтків⁹.

На ньому зустрілись дві течії – консервативна, яка обстоювала непорушність власних східних традицій Церкви, та реформаторська, що закликала до більшого наближення до Латинської Церкви. Юліан Пелеш виразно дотримувався свого принципу вірності Апостольському престолу та Руському народові, підтримуючи як Церковні приписи, так і місцеві звичаї, про що він описує у своїй Літургії: «Так, отже, совість зобов'язує кожному священникові свято і точно заховувати всі літургійні приписи та рішення Престолу Апостольського в справах літургійних і одобрених церковною владою літургійних звичаїв, а Літургіка повинна на них спиратись і виводити свої правила і засади»¹⁰. До літургійних джерел він додає також розпорядження державної влади, адже в його концепції справжнього пастиря кожен священник не тільки слуга Церкви, але і державний урядник і суспільний діяч¹¹.

В таких важких політичних, догматичних та обрядових історичних умовах довелося працювати єпископу Юліану Пелешу. Тому неможливо говорити про нього як тільки про літургійного діяча. Радше можна сказати, що літургіка і обрядові дослідження були для нього одним із фронтів боротьби за самобутність УГКЦ.

⁹ Чинности і рішення руского провінціального Собора в Галичині одбувшегося в Львові в році 1891. – Львів: Накладом Митрополичого Ординаріату з типографії Ставропігійського Ін-та, 1896. – 272 с.

¹⁰ Там само. –С. 67.

¹¹ Пор. Пелеш Юліан. Літургіка. Біографічні матеріали... – Харків, 2013. –С. 67.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Делятинський Р. І. Історія Станіславівської Єпархії (1885-1900). – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. – 96 с.
2. Голик Р. Генеза слов'янської душі: рецепція кирило-мефодіївської спадщини в Галичині XIX- XX ст. // SLAVICA SLOVACA. – 2015. – №50. – 104 с.
3. Дзындзюра В. «Пастирське служіння за працею д-ра Юліана Пелеша «Пастирське богословіє» [Електронний ресурс] // Дрогобицька Духовна Семінарія. – URL: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/diploms/2006/329-dzyndzyura.html>.
4. Пелеш Юліан. Літургіка. Біографічні матеріали / [упорядник А. Черемський]. – Харків: Видавець:Савчук О.О., 2013. – 677 с.
5. Рудейко В. Оновлення літургійного благочестя в УГКЦ у світла повернення до джерел [Електронний ресурс] / Василь Рудейко // Літургіка УКУ. – 2013. – URL: <http://liturhika.blogspot.com/2014/05/blog-post.html>.
6. Чинности і рішення руского провінціального Собора в Галичині одбувшегося в Львові в році 1891. – Львів: Накладом Митрополичого Ординаріату з типографії Ставропігійського Ін-та, 1896. – 272 с.

REFERENCES

1. Deliatynskiy R. I. Istoriiia Stanislavivski Yeparkhii (1885-1900). – Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 2001. – 96 с.
2. Holyk R. Geneza slovianskoi dushi: retseptsiia kyrylo-mefodiivskoi spadshchyny v Halychyni KhIKh- KhKh st. // SLAVICA SLOVACA. – 2015. – #50. – 104 с.
3. Dzyndziura V. «Pastyrskoe sluzhinnia za pratseiu d-ra Yuliana Pelesha «Pastyrskoe bohosloviie» [Elektronnyi resurs] // Drohobytska Dukhovna Seminariia. – URL: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/diploms/2006/329-dzyndzyura.html>.
4. Pelesh Yulian. Liturhika. Biohrafichni materialy / [uporiadnyk A. Cheremskiy]. – Kharkiv: Vydavets:Savchuk O.O., 2013. – 677 s.
5. Rudeiko V. Onovlennia liturhiinoho blahochestia v UHKTs u svitla povernennia do dzherel [Elektronnyi resurs] / Vasyl Rudeiko // Liturhika UKU. – 2013. – URL: <http://liturhika.blogspot.com/2014/05/blog-post.html>.
6. Chynnosty i rishennia ruskoho provintsialnoho Sobora v Halychyni odbuvshegosia v Lvovi v rotsi 1891. – Lviv: Nakladom Mytropolychoho Ordynariatu z typhrafii Stavropihiiskoho In-ta, 1896. – 272 s.

Дата надходження до редакції: 09.10. 2018

УСПІННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ У ВІЗАНТІЙСЬКІЙ ЛІТУРГІЙНІЙ ТРАДИЦІЇ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Олег САВЧУК

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра соціально-гуманітарних дисциплін, вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна, e-mail: savvok1979@gmail.com

У статті аналізується історичний контекст становлення свята Успіння Пресвятої Богородиці та особливості формування літургійного шанування пам'яті Успіння Пречистої Діви Марії. Шляхом семантико-семіотичного з'ясування особливостей вживання богородичних лексем доводиться значимість святкування цього празника у числі дванадцяти найбільших літургійних свят.

З'ясовано, що перше літургійне поминання Марії пов'язане із святкуванням Різдва Христового, що набуло поширення у Східній традиції в кінці III ст. Приблизно з IV ст. відоме також літургійне поминання Богородиці у зв'язку із святкуванням стрітення, яке ознаменовувало зустріч Христа з Семеоном, в якій Марія взяла безпосередню участь.

Обґрунтовано, що у візантійській традиції святкуванні Успіння особливої вагомості набувають два дні тижня: середа і п'ятниця. Середа асоціювалася з Вифлєсом, місцем де апостоли зібралися біля Діви, а п'ятниця із днем положення у гріб, тому саме у цей день і здійснювалася процесія.

Доведено, що Богослужіння на Успіння у східній християнській традиції являли собою своєрідний розповідний комплекс. При цьому їх комплексний характер виявляється не стільки у тому, що вони, як і будь-які інші богослужіння мають теологічне наповнення, а передусім тим способом, яким досягалася мета єднання вірних із Творцем через гармонійне поєднання трьох складових: слова, образу і звуку.

Ключові слова: *Успіння Пресвятої Богородиці, літургійне шанування, стихира, процесійний хід, піснесловець.*

В статье анализируется исторический контекст становления праздника Успения Пресвятой Богородицы и особенности формирования литургического чествования памяти Успения Пречистой Девы Марии. Путем семантико-семиотического выяснения особенностей употребления богородичных лексем доказывается значимость празднования этого праздника в числе двенадцати наибольших литургических праздников.

Выяснено, что первое литургическое поминовение Марии связано с празднованием Рождества Христового, которое получило распространение в Восточной традиции в конце III ст. Приблизительно из IV ст. известно также литургическое поминовение Богородицы в связи с празднованием Сретенья, которое ознаменовало встречу Христа с Семеоном, в которой Мария приняла непосредственное участие.

Обоснованно, что в византийской традиции празднования Успения особенной весомости приобретают два дня недели: среда и пятница. Среда ассоциировалась с Вифлиемом, местом где апостолы собрались около Девы, а пятница с днем положения в гроб, потому именно в этот день и осуществлялась процессия.

Доказано, что Богослужения на Успение в восточной христианской традиции являли собой своеобразный повествовательный комплекс. При этом их комплексный характер оказывается не столько в том, что они, как и любые другие богослужения имеют теологическое наполнение, а прежде всего в том каким образом достигалась цель единения верующих с Творцом через гармоничное сочетание трех составляющих: слова, образа и звука.

Ключевые слова: *Успение Пресвятой Богородицы, литургическое чествование, стихира, процессионный ход, песнеслов.*

The historical context of becoming of holiday of Dormition of most Holy our Lady and feature of forming of liturgical celebration in honour of memory of Dormition of Virgin Mary is analysed in the article. By the semiotic finding out of features of the use of theotokion lexemes there is meaningfulness of celebration of this holiday in the number of twelve most liturgical holidays.

It is found out, that first liturgical remembrance of Mary is related to celebration of Christmas dominical, that got distribution in East tradition in the end III of century. Approximately from IV of century liturgical remembrance of Holy Mary is known also in connection with celebration of Candlemas, that marked meeting of Christ with Symon, in that Mary accepted direct participation.

Reasonably, that in Byzantium tradition celebration of Dormition of the special ponderability acquire two days a week: Wednesday and Friday. An environment was associated from Betlehem, by a mestome where apostles gathered near Virgin, and Friday with the day of position in rowed, that is why exactly in this day and a procession came true.

It is well-proven that divine Services on Dormition in east christian tradition showed a soba an original narrative complex. Thus them complex character appears not so much in that they, as well as any other divine services have the theology filling, and foremost by a that method that was arrive at the aim of unity of faithful with Creator through harmonious combination three constituents: word, character and sound.

By authors these the stichir there were Constantinople patriarchs of Anatoliy and Herman. These stichirs are written in V- IX to the century. and differ in the special fervor of maintenance, for what they were adopted by «others stichirs». A lot of stichirs are characterized plugging in major divine services and implementation an original tune not similar on none other. Special fervor these a stichir can be explained also and that they have for an object preparation of faithful to next part of large Evening Liturgy. It should be noted that Liturgy called to add the special festivity in celebration and for this reason, divine services of Dormition up to a point are equated with Easter divine services. Namely saint name other - by Theotokion, or by second Easter. Implementation these a stichir was produced on prayers by the special impression, in fact them by the personal touch first calmed down, that confirmed a hypothesis about Easter character of assumption hymns: «Rosen My God in dwelling Your».

Keywords: *Dormition of the most Holy Mary, liturgical celebration in honour, stichirs, religious motion, Psalter.*

Актуальність досліджуваної проблематики полягає у практичній відсутності розробок у вітчизняному богослов'ї, у дуже важливій його сфері,

а саме еортології. Присутність Богоматері у Візантійській літургії слід розглядати через есхатологічну перспективу. Причиною цього є недостатня кількість християнських реліквій, які стосуються Богоматері, у патристичному середовищі призвело як до браку інформації, так і до недостатньої кількості відповідних інтерпретацій.

У зарубіжній теології еортологічним дослідженням Успіння пресвятої Богородиці займались: М. Жюжі, О. Стародубцев, тощо. Фактично будь-яка з еортологічних проблем, що розглядається у розвідці для вітчизняного богословського корпусу становить новизну, адже ця проблематика розглядалася в українській теології лише з гомілетичної точки зору.

Метою дослідження є започаткувати комплексний еортологічний аналіз на прикладі свята Успіння Пресвятої Богородиці в українському богослов'ї. з поставленої мети випливають наступні завдання: з'ясувати історичний контекст становлення свята Успіння Пресвятої Богородиці у Візантійській традиції; розкрити літургійні особливості святкування Успіння Пресвятої Богородиці у Візантійській традиції.

Виклад основного матеріалу. Перше літургійне поминання Марії пов'язане із святкуванням Різдва Христового, що набуло поширення у Східній традиції в кінці III ст. Приблизно з IV ст. відоме також літургійне поминання Богородиці у зв'язку із святкуванням стрітення, яке ознаменовувало зустріч Христа з Семеоном, в якій Марія взяла безпосередню участь.

Перші богослужбові тексти свята почали формуватися вже в V столітті – вони прийшли на зміну першим церковним піснеспівам, які прославляли Успіння Пресвятої Богородиці. Із часом богослужбові тексти доповнювалися і навіть змінювалися. Їхніми авторами прийнято вважати патріарха Антонія (449–458), що жив у V столітті, святого Івана Дамаскина, святого Косму Маюмського, патріарха Германа, Теофана митрополита Нікейського, що жили у VIII столітті, та інших. Вони особливо радісно і торжественно оспівують перехід Пречистої Діви зі світу земного до небесного.

До IV ст. у жодного ранньохристиянських авторів ми не знаходимо життєпису пресвятої Богородиці у період після Вознесіння Ісуса Христа. З'ясованою ця прогалина стала в історії богословської думки після появи еретичних вчень про Богородицю, особливо ересі Несторія. Саме в цей період усне церковне передання поступово трансформується у письмову традицію. Успіння і події з ним автор висвітлено в слові Івана Архієпископа Солунського, датованому не раніше ніж V століттям.

І лише з V ст. в Єрусалимській громаді почали святкувати торжество Пресвятої Богородиці, а в VI ст. це свято змінило свою назву і в різних богослужбових книгах почало називатися по-різному – Успіння, Перехід, Взяття на небеса (koimesis, Transitus, analapsis), що свідчить про зміщення акцентів у свідомості християн із факту Богоматеринства Марії на день її народження для неба. Звідси можемо стверджувати, що зародки вчення про особливу смерть Божої Матері слід датувати V ст.

Як зазначає у своїх дослідженнях П. Жужі вперше думка про те, що Марія не померла і звилася у Тимотея, священника з Єрусалима або Антіохії, яка жив у V ст. з іншого боку згаданий дослідник висвітлює і точку зору так званих «моралістів», прихильники природної смерті Божої Матері. Цей богослов стверджує, що популярності позиції «моралістів» додавав той факт, що незрілою була віра у непорочне зачаття Богородиці. Адже повіривши у Непорочне зачаття Марії легше сприйняти істину про її Успіння. Фактично позиція «моралістів» у дослідженні Юга зводиться до наступного «Пресвята Богородиця була досконалим чином з'єднана із Сином. І хоча вона ніколи не мала первородного гріха і тому не повинна була померти, але все таки померла, адже помер її Христос»¹.

Святий Епіфаній Кіпирський (кін. IV ст.) твердить, що нічого не відомо ні про смерть Діви Марії, ні про те, що вона не померла, ні про її гріб. У перших століттях християнства, культ святих, який щойно формувався і переважно стосувався мучеників був нерозривно пов'язаний із місцями їхніх поховань. Вже після Епіфанія неодноразово йшла мова про можливе місце поховання Богородиці, а той факт що точно не могли визначитись це місце не дозволяв належним чином розвинути культ земної Матері Христа. Саме тому, візантійський богородичний культ продовжував розвиватися у напрямку особливого вшанування частин одягу Пречистої Діви. Так зокрема, з початку V ст. у Візантії з'являється свято Положення Риз Пресвятої Богородиці, яке можна вважати важливим аргументом в контексті формування богословських уявлень про тілесне воскресіння Богородиці. Іншим підтвердженням на користь саме такого розуміння завершення земного життя Марії виступають тропарі і кондаки самого свята Успіння Пречистої Діви. Ці тексти стали своєрідною відповіддю на запитання Єрусалимського патріарха Теогноса, який у V ст. запитував у своїх гоміліях «Чи непорочне тіло Матері Життя могло зазнати тління і смерті?».

---

¹M. JUGIE, La Mort et l'Assomption de la sainte Vierge. Étude historico-doctrinale, Città del Vaticano 1944, 156-157

Як засвідчує дослідник Р. Жанен, який систематизував з грецьких джерел наявний історичний матеріал про святкування Успіння Богородиці у Влахернах та Халкопратії, згідно з Никифором Калістом слід було проводити всенічну перед святкуванням Успіння, патріарх Тимофій I (511-518) визначив порядок тієї всенічної а імператор Маврикій затвердив цей церемоніал. Дослідники вважають, що такий порядок богослужінь у Константинопольській церкві свідчення про які зібрані з різних візантійських хронік, був узятий за аналогією зі звичаєм Єрусалимської церкви, що керував звершенням процесійного ходу на честь Богородиці у Гетсиманії, порядок якого теж був затверджений згаданим імператором Маврикієм. Важливе питання щодо необхідності запозичень церемоніалу з Єрусалиму у вказаних Константинопольських храмах стосується реліквій, які зберігалися у цих церквах. Із численних та водночас суперечливих джерел з цього приводу, здійснивши їх ретельний аналіз, слідом за дослідником М. ван Есбруком стверджуємо, що у Влахернській Церкві зберігався одяг який залишила Богородиця під час свого Успіння, а в Халкопратіях зберігався пояс Богоматері. Саме ця реліквія пов'язана зі святими місцями у Гетсиманії та з віднайденими в її могилі плащаницями. Географічне розташування обох згаданих церков дозволяло процесії імітувати відповідну ходу Успіння в Єрусалимі. Залучення єпископа Тимофія до процесу становлення літургійного вшанування свята не випадкове, адже він був одним з поборників ересі монофізистства і саме тому встановив літургійне вшанування Успіння в контексті рішень Халкедонського Собору.

Богородичні ініціативи імператорів були зумовлені у першу чергу не стільки особистою побожністю володарів, скільки необхідністю створити протидію ймовірному антихалкедонському табору. Маємо змогу проаналізувати свідчення візантійських хроністів та істориків, щодо церемонії у Константинополі, а також їхні свідчення про вшанування згаданих богородичних реліквій та про зв'язок літургійного святкування Успіння з перемогою над антихалкедонською опозицією. У хронологічному порядку до нас дійшли свідчення п'яти візантійських авторів, а саме: Теодора Чтеця, Теофілакта Симокатта, Теофана Хронографа, Георгія Кедріна та Никифора Калліста Ксанфопула. Завдяки уривкам з Теодора Чтеця ми довідуємося про обрання Тимотея, що організував процесію в Халкопратіях².

Феофан Хронограф засвідчує, що на шостий рік правління імператора Маврикія орієнтовно між 14 серпня 586 13 серпням 587 року відбувалась процесія на честь Пресвятої Богородиці, яку необхідно було називати панегії.

² Theodoros Anagnostes Kirchengeschichte, 363: G. Ch. Hansen Berlin 1971, p.102.

З цього свідчення випливає, що очевидно ця процесія перетворилась в унікальне місцеве зібрання у Влахернах, а використовуючи свято Успіння, сам імператор Маврикій підкреслював необхідність вшановувати річницю власного сходження на престол. Наступний візантійський хроніст Георгій Кедрин згадує про реформу Маврикія в контексті опису процесії, що звершувалася із Влахерн у Халкопратію, ми не можемо стверджувати чи йдеться саме про процесію на свято Успіння, однак і не можемо заперечити цього факту. Наступний історик Никифор у власній церковній історії, ведучи мову про побудовані Пульхерією побудовані у Константинополі церкви (Влахернську, Одігонську, Халкопратійську) стверджує «Храм Богородиці у Влахернах достойний бути обителлю Матері самого Логаса, адже в ньому були вміщені погребальні пелени, з відданням їм безкінечної пошани... в Одігонському Храмі було положено той божественний образ, який Лука написав на дошці, а святилище в Халкопратії вміщає священне веретено, пелени Спасителя... У храмі Халкопратії зберігається також пояс Богоматері, про який було у попередніх главах мої книги, та на честь якого встановлено нічний молитовний чин і процесію»³.

Одна з перших згадок про святкування Успіння міститься в похвальній промові ймовірно Теодора до святого Феодосія, у якій йдеться що в палестинських монастирях дуже урочисто святкують пам'ять Богородиці. Це повідомлення датують приблизно 500 роком. Також згадки про свято Успіння містяться в текстах в так званого Синайського Євангелія (715 р.) на основі чого Йоан Євбейський згадує його серед інших дванадесятих свят⁴.

У візантійській традиції святкуванні Успіння особливої вагомості набувають два дні тижня: середа і п'ятниця. Середа асоціювалася з Вифлеємом, місцем де апостоли зібралися біля Діви, а п'ятниця із днем положення у гріб, тому саме у цей день і здійснювалася процесія.

Богослужіння на Успіння у східній християнській традиції являли собою своєрідний розповідний комплекс. При цьому їх комплексний характер виявляється не стільки у тому, що вони, як і будь-які інші богослужіння мають теологічне наповнення, а передусім тим способом, яким досягалася мета єднання вірних із Творцем через гармонійне поєднання трьох складових: слова, образу і звуку. В богослужіннях на свято Успіння доволі складно виділити головний культ, сюжетну лінію, домінуючий образ, оскільки в них велика кількість дійових осіб – три особи Пресвятої Тройці, Богородиця, ангельський собор, окремі чини його воїнства, апостоли та

³ Nicephorus Historia Ecclesiastica: PG 146, 1061.

⁴ Скабалланович М.Н. Толковый Типикон: справочник. Москва: Изд-во Сретенский монастырь. 2016. 816.

пророки тощо. Успенські піснеспіви відкривали серцю людини усю небесну ієрархію, пояснюючи спосіб поєднання вишнього і земного та вказуючи на особу поєднання цих світів – Матір Божу, що носила у своєму лоні «невмістимого Бога». Автори стихир та канонів розкрили у своїх творах чимало тем, а саме історичні перспективи крізь призму ймовірної есхатологічно картини, а також погляд на смерть як особливий крок, який чекає кожного на життєвому шляху. Важливо відзначити, що при такій насиченій образній завантаженості успенських богослужінь не втрачається головна думка закладена авторами. Адже композиція піснеспівів укладена доволі логічно і послідовно, а її сенс, підходить типово для східної літургії, розкривається поступово. Богословські постулати при цьому гармонійно поєднуються з історичними обставинами встановлення свята та фрагментами із Святого Писання. У кожному стихирному блоці піснесловці йдеться про історію Успіння, а саме зібрання всіх апостолів у Єрусалимі та поступово переходили до поетичного висловлення віронавчальних істин, передусім про приснодівство Богородиці. Деякі стихири через їх виняткову означеність повторюються на богослужіннях два а той більше разів, а їх хорове виконання шляхом поділу на окремі гласи дає можливість показати вірним певний емоційний стан спрямовуючи думки молільників у потрібне русло.

Християнські піснетворці ставили собі за мету пов'язувати свої твори з біблійними сюжетами, зокрема, велика кількість богослужбових стихир тісно пов'язані з віршами із книг Старого Заповіту. Творці богослужбового канону фактично створили складний і поетичний твір у який увійшли як окремі строфи старозавітних піснеспівів взяті із різних періодів старозавітної історії, так і центральні події Нового завіту, зокрема, зустріч Єлизавети з Пречистою Дівою, коли Богородиця оспівує таїнство Боговтілення, що вже звершилося у ній, Таїнство Христового Воскресіння, Різдва, Преображення та безперечно Успіння Пресвятої Богородиці.

Богослужіння Успіння Пресвятої Богородиці мають ряд змінних (стихири тропарі, канони, тощо) та незмінних частин (псалми, молитва «Світе тихий», ектенії, тощо) наявність чи відсутність яких визначається вказівками з Типікону. В богослужбовій практиці православної церкви вказівки Типікону є постійно актуальними, а тому за винятком деяких моментів особливості успенського богослужіння залишаються незмінними з часів раннього середньовіччя до сьогодення. Крім Типікону літургійні вказівки містяться також у серпневих Мінеях.

Згадуючи Успіння Богоматері Східна церква на Стихирах Вечірні захоплюється самим фактом взяття Богородиці з тілом у небо. Успенськими

образами та алюзіями наповнені три із шести стихир. Автор стихир на «Господи, взиваю я» добре знав церковне Передання. Крім цього у тексті чітко наявні посилання на працю святого Діонісія Ареопагіта «Про небесну ієрархію», оскільки у третій стихирі ангельські чини перераховуються таким самим чином, як у роботі Діонісія. Це можливо непрямо підтверджує істинність церковного Передання про присутність святого Діонісія Ареопагіта у Гетсиманії під час поховального торжества, Успіння Богородиці. Слід також відзначити знайомство автора стихир з апокрифічним твором Івана Богослова «Сказання про Успіння святої Богородиці», адже у них органічно вплетено розповідь про апостолів, що були перенесенні до ложа Богоматері чудесним способом на хмарах. Зокрема в стихирі йдеться: «Твоє Успіння славлять власті і престоли, начала і господства, сили і херувими, а також страшні серафими .... Припадають до тебе люди з архангелами і ангелами»⁵. Цей текст у творі Діонісія Ареопаргіта відображений: «перший чин називається на мові євреїв херувимами та серафимами. Другий чин включає власті, господства і сили; а третій і останній у небесній ієрархії чин – складається, ангелів, архангелів та начал»⁶.

Персонажі згаданих стихир називають Богородицю: «Джерелом життя» (при цьому слово життя пишуть з великої літери, що вказує на особу Ісуса Христа); «Престолом всевишнього» (саме завдяки їй Бог прийняв людську природу у такий спосіб абсолютно ставши духовним царем людства); «Драбиною до небес» (цей образ асоціюється із цілим рядом старозавітних пророцтв про Богородицю, а також перекликається із змістом наступних паремій, творячи своєрідну циклічність богослужбової розповіді). Образ драбини що сходить до небес зустрічається у 28 главі книг Буття, а в східних піснеспівах цей образ надається Богоматері, завдяки тому, що вона, виносивши та народивши Христа Господа, уможливила сходження, наче по драбині, людей до небес.

Наведені образи можна розглядати як окремо, так і разом: їх сукупність вказує на чітку послідовність участі Богоматері у божественній місії порятунку людства: вона виносила Христа («Джерело життя»), у її лоні об'єднались божественна і людська природа («Престол всевишнього»), а подвиг її Сина відкрив людям можливість стати спадкоємцями вічного блаженства («Драбина до небес»)⁷. Головне смислове наповнення на

⁵ Жития святых святителя Димитрия Ростовского. Том VIII. Август. Москва: ЭКСМО -2016. 860с.

⁶ Дионисий Ареопагит. О церковной иерархии. Послания. (Издание с параллельными текстами) / Вст. ст., подг. греческих текстов и их русский перевод Г.М.Прохоров, Ред. перевода иер. Григорий (В.М.) Лурье СПб. Алетейя 2001 г. 281 с.

⁷ Стародубцев О. Особенности песнопений службы успения пресвятой Богородицы: URL: <http://pravoslavie.ru/38885.html>

«Господи, взиваю я» полягає в прославленні Богородиці та визнанні її особливої ролі в історії людства.

Стихири описують, що Джерело Життя, положившись у гробі, саме стало «Драбиною до неба». Звертаючись до самої Богородиці, на вечірній співають: «Дивні тайни твої Богородице, ти стала престолом всевишнього і нині переставилась від землі до неба; твоє Успіння славлять сьогодні власті і престоли, начало і господства, сили, херувими та серафими, а земноводні радіють божественною твоєю славою». Згадується також і чудесне зібрання апостолів біля святішого одра великої усопшої: «Взяті на висоту на хмари Богоносні апостоли із всіх країн дісталися до пречистого та живоначального тіла».

Невід'ємним елементом усякого богослужіння Православної Церкви є зачитування або спів вибраних віршів Святого Писання, а також, буквально цитування звідтіля великих, розлогих цитат. Особливості літургійного богослужіння Вечірньої з Литією на Успіння Богородиці читаються ці три паремії що і на Різдво Богородиці: про таємничу драбину, яку бачив патіарх Яків, (Бт. 28,10-17) про видіння пророком Єзикаїлем зачинених східних дверей храму, (Єз. 43,27-44,4) про дім і трапезу премудрості. (Прип. 9,1-11)

Вагоме місце на вечірній займають «Стихири на Литії», це пояснюється давністю їх становлення, глибиною змісту, формою та способом виконання. На Литії на «Бог Господь» читається тропар свята. І тут знову звучать урочисті пісні, що поєднані з моліннями. Вони спрямовані на прославу вищої від небес та славнішої від херувимів, Матері того, на кому здійснилося благовоління Отця та через яку прийшло спасіння вірних. Застосовуючи літургійні символи, притаманні східній літургії, Богородиця прославляється: «Сьогодні небо розкриває свої надра, приймаючи ту, що народила Невмістимого та Земля джерело життя віддаючи благословення, прикрашається красою. Так поклонімося їй усі молільники, не забувши її чеснот. Владичице, спаси нас святкуючи твоє Успіння, спаси тих, що визнають тебе Богородицею від всякого зла. Мати Творця всіх Христа Бога не переставай молитися за увесь християнський рід, щоб спаслися душі наші».

Розповідь першої стихирі розкриває факт, що апостоли, які були чудесно зібрані в Гетсиманії обов'язково повинні були стати безпосередніми свідками Успіння та Внебовзяття Богоматері, щоб поширити цю звістку у майбутній церкві. Особливий акцент зроблено на значенні Успіння для апостолів. Друга стихира концентрується на значенні події Успіння для усього сушого загалом та людського роду зокрема, адже через неї люди

отримали могутню посередницю і заступницю на небесах за молитвами якої можуть отримати радість та «велику милість»⁸. Третя стихира вводить у богослужбову розповідь образ Бога Отця. У ній йдеться про значення Богородиці для першої Особи Трійці, у тому сенсі, що саме через неї сповнився Божественний план порятунку людського роду, що Діва Марія іменується «Невістою і Матір'ю благовоління Отця». У четвертій стихирі події Успіння розглядаються по відношенню до усього створіння і відповідний акцент робиться на відновленні створіння: «святим її Успінням світ оживотворився». П'ята стихира розкриває значення Успіння для церкви, яка отримує особливу молільницю перед престолом всевишнього. Шоста – розкриває значення Успіння для самої Богородиці. Діва отримує такий бажаний спокій та єднання із своїм Сином, якому «передає всесвітлу душу у його Пречисті долоні»⁹. Лейтмотивом Литійних стихир є образ Богоматері як величної заступниці людського роду, усієї церкви, світу і навіть небесних ангелів, а домінуючою тезою у цих стихирах слід вважати визнання Богородиці найвищим Божим створінням: «Ти еси вища від небес, славніша від херувимів та чесніша від усього творіння»¹⁰.

Авторами цих стихир були константинопольські патріархи Анатолій та Герман, святий Теофан Ісповідник а також святий Іван Дамаскин. Ці стихирі написані у V-IX ст.. і відрізняються особливим пафосом змісту, за що їх було названо «самогласними»¹¹. Самогласні стихирі характеризуються включенням у найважливіші богослужіння та виконанням оригінальним наспівом, не подібним на жоден інший. Особливий пафос цих стихир можна пояснити також і тим, що вони мають на меті підготовку вірних до наступної частини великої Вечірні – Литії. Слід відзначити, що Литія покликана додати особливої святковості у святкуванні і саме тому, богослужіння Успіння певною мірою прирівнюються до пасхальних богослужінь. А саме свято називають по іншому – Богородичною, або другою Пасхою. Виконання цих стихир справляло на молільників особливе враження, адже їх характерною рисою є перший стих, що підтверджує гіпотезу про пасхальний характер успенських піснеспівів: «Воскресни Господи, в оселі Твої, ти і Кивот святині твоєї»¹². Автор цих рядків невідомий. Отже стихирі на Литії розкривають особливе значення Пречистої для Всесвіту, а саме єднання земного і небесного світів. І цим об'єднуючим фактором стала власне подія Успіння.

⁸ Життя святих святителя Димитрія Ростовського. Том VIII. Август. Москва: ЕКСМО -2016. 860с., с. 795

⁹ Там само с. 803.

¹⁰ Там само с. 805.

¹¹ Стародубцев О. Особенности песнопений службы успения пресвятой Богородицы: URL: <http://pravoslavie.ru/38885.html>

¹² Життя святих святителя Димитрія Ростовського. Том VIII. Август. Москва: ЕКСМО -2016. 860с., с. 811

Таким чином дослідження особливостей історичного становлення та літургійного вшанування Успіння пресвятої Богородиці переконливо доводить важливість включення еортологічної проблематики до українського богословського корпусу і безумовно має подальші перспективи, оскільки перебуває в українській теології лише на стадії становлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Дионисий Ареопагит. О церковной иерархии. Послания. (Издание с параллельными текстами) / Вст. ст., подг. греческих текстов и их русский перевод Г.М.Прохоров, Ред. перевода иер. Григорий (В.М.) Лурье СПб. Алетейя 2001 г. 281 с.
- 2.Жития святых святителя Димитрия Ростовского. Том VIII. Август. Москва: ЭКСМО - 2016. 860 с.
- 3.Скабалланович М.Н. Толковый Типикон: справочник. Москва: Изд-во Сретенский монастырь. 2016. 816 с.
- 4.Стародубцев О. Особенности песнопений службы успения пресвятой Богородицы: URL: <http://pravoslavie.ru/38885.html>
- 5.M. JUGIE, La Mort et l'Assomption de la sainte Vierge. Étude historico-doctrinale, Città del Vaticano. 1944. С. 156-157
- 6.Nicephorus *Historia Ecclesiastica*: PG 146, 1061.
- 7.Theodoros Anagnostes *Kirchengeschichte*, 363: G. Ch. Hansen Berlin 1971, p.102.

REFERENCES

- 1.Dyonysyi Areopahyt. O tserkovnoi yerarkhyu. Poslanyia. (Yzdanye s parallelnymy tekstamy) / Vst. st., podh. hrechskykh tekstov y ykh russkyi perevod H.M.Prokhorov, Red. perevoda yer. Hryhoryi (V.M.) Lure SPb. Aleteiia 2001 h. 281 s.
- 2.Zhytyia sviatykh sviatyelia Dymytryia Rostovskoho. Tom VIII. Avhust. Moskva: ЭКСМО-2016. 860s.
- 3.Skaballanovych M.N. Tolkovyi Typykon: spravochnyk. Moskva: Yzd-vo Sretenskyi monastyr. 2016. 816.
- 4.Starodubtsev O. Osobennosty pesnopenyi sluzhby uspenyia presviatoi Bohorodytsy: URL: <http://pravoslavie.ru/38885.html>
- 5.M. JUGIE, La Mort et l'Assomption de la sainte Vierge. Étude historico-doctrinale, Città del Vaticano 1944, 156-157
- 6.Nicephorus *Historia Ecclesiastica*: PG 146, 1061.
- 7.Theodoros Anagnostes *Kirchengeschichte*, 363: G. Ch. Hansen Berlin 1971, p.102.

Дата надходження до редакції: 26.11. 2018

Моральне богослов'я

УДК 27-423.57-184.3:005.963.2 Андрей Шептицький

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ВЧЕННЯ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ПРО ГРІХ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ В СУСПІЛЬСТВІ

Олег ОГІРКО

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, 79010, Львів, Україна

e-mail: Ohirko@yandex.com

У статті проаналізовано розуміння гріха в морально-етичному вченні славетного митрополита української Церкви Андрея Шептицького. Доведено, що морально-етичне вчення митрополита Андрея Шептицького про гріх розкриває актуальні моральні проблеми сучасності, а, зокрема, абортів, самогубства, вбивства та закликає боротися проти них засобами християнської праведності, дотримуючись моральних чеснот та життя у Святых Тайнах.

Ключові слова: *Андрей Шептицький, гріх, вчинок, спокуса, пристрасті, згіршення, самогубство, вбивство, війна.*

В статье проанализировано понимание греха в морально-этическом учении выдающегося митрополита украинской Церкви Андрея Шептицкого. Доказано, что морально-этическое учение митрополита Андрея Шептицкого о грехе раскрывает актуальные нравственные проблемы современности, а, в частности, аборт, самоубийства, убийства и призывает бороться против них средствами христианской праведности, соблюдая нравственных качеств и жизни в Святых Тайнах.

Ключевые слова: *Андрей Шептицкий, грех, поступок, искушение, страсть, согрешение, самоубийство, убийство, война.*

The article analyzes the understanding of sin in the moral and ethical teachings of the famous Ukrainian Church Metropolitan Andrey Sheptytsky. It is proved that the moral and ethical doctrine of Metropolitan Andrey Sheptytsky about sin reveals actual moral problems of modern times, in particular, abortion, suicide, murder, and urges to fight against them by means of Christian righteousness, while observing moral virtues and life in the Holy Mysteries.

Key words: *Andrey Sheptytsky, sin, action, temptation, passion, scandal, suicide, murder, war.*

Розвиток духовності та моральності молодого покоління для сучасного суспільства, де панувала диктатура морального релятивізму, залишатиметься актуальною й складною проблемою. Аспекти морально-етичного вчення митрополита Андрея Шептицького про гріх та його наслідки у суспільстві залишаються важливими і на даний час. Ціль статті – дослідити актуальність морального вчення славетного етнарха української Церкви і народу, яке є основою духовно-морального виховання.

Не розуміння гріха, або не визнання гріха – гріхом, веде сьогоднішнє суспільство до нівелювання цим поняттям. Тобто, у сьогоднішній час не прийнято гріх називати гріхом, тому що це може обмежити свободну волю особи. Внаслідок таких дій спотворюється моральний образ гріха і людське життя набирає нових викривлених цінностей. А відтак зовсім іншої, можна сказати, відмінно неправильної якості життя, якщо життя у гріху можна взагалі назвати життям.

Гріх як свідомий і добровільний злий вчинок. Гріх – це найбільше зло у світі, це вияв чорної невдячності творіння супроти свого Творця, це відмова любові. Гріх – це свідоме і добровільне самолюбство в різних формах (особисте, родинне, класове, націоналістичне). Причиною гріха є власна воля людини, яка піддається зовнішнім і внутрішнім впливам, що виявляються в спокусах тіла, навколишнього середовища і злого духу. Гріхи можуть бути вчинені ділом, словом, а особливо думками, коли маємо намір чи бажання вчинити зло. Гріх поділяється на власний, тобто вчинений особисто, чи чужий, який скоєний за участю іншої людини, наприклад, за чийось наказом, із намови чи похвали скоєного гріха. Народний вислів повчає: «Той, хто грішить – людина, хто кається – святий, а хто гріхами хвалиться – нечестивий». Гріх є причиною всіх хвороб, страждань і смерті у світі. Хоча не завжди гріх є причиною недуг тіла.

У морально-етичній спадщині Князя української Церкви, слуги Божого, митрополита Андрея Шептицького (1865-1944) присутнє бачення гріха, в якості найбільшого зла. Він фактично настоював на тому, що в християнській вірі й християнській етиці поняття добра і зла – стали та цілком зрозумілі, а відтак найвищим і єдиним добром є безпосередньо – Бог, адже окрім Бога, немає нікого доброго¹. Таким чином, у християнстві поняття “добро” стосується виключно того, що веде та наближує до Бога. Зрештою, на думку мислителя, зло – це брак добра.

Тут важливо наголосити на тому, що через гріхопадіння, особа опинилася в постійному вихорі вибору між добром та злом. Звісно, з позиції вчення Церкви, правдивим вибором для самої особи є – Бог. Натомість звернення її до гріха, свідчитиме вибір нею зла. Реальним та дійсним злом митрополит Андрей вважав саме гріх. Отже, мислитель був переконаним в тому, що там де є гріх, там неодмінно присутнє зло. З цієї перспективи, помилково думають ті особи, згідно переконань Андрея Шептицького, хто вважає, що чинячи гріх – нічого злого не робить. Поряд з тим, митрополит

---

¹ Пор. (Мк. 10, 18).

відкидав ще одну крайність у сприйнятті гріха, тобто бачення нереальності життя без гріха.

Звісно, ці викривлені погляди стосовно моральності гріха, на загал, майже завжди мали місце в будь-якому суспільстві. Іншими словами таке легковажне ставлення до гріха та його суті призводило тоді, та й призводить і сьогодні, до втрати відчуття гріха, а тим самим і до втрати спілкування з Господом Богом. Це дає чіткі підстави ствердити те, що гріх та зло як таке – тотожні.

Митрополит Андрей словами пророка Ісайї наводив приклад для тих, хто підміняє добро на зло.

Горе вам, що називаєте добро злом, а зло добром, темряву світлом, а світло темрявою; що переменяєте гірке на солодке, а солодке на гірке. Горе вам, мудрим у власних очах та розумним перед собою самими. Горе вам героям у питті вина, а відважним тільки в мішанні упиваючих напیتків (Іс. 5, 19-20)².

Особа, яка вважає, що вона діє правильно чинячи гріх вважалася архипастирем як нерозумна. Таку підміну понять мислитель називав не тільки «глупотою», але й «глупотою, що межує із божевіллям»³.

Прийнявши таку точку зору, можна однозначно ствердити те, що гріх у розумінні Андрея Шептицького – зло. І звичайно те зло, яким є гріх, несе в своїй суті певні прояви. Першим таким проявом гріха – гріх, як неволя. Неволя в тому розумінні, що гріх до певної міри обмежує свободу особи. «Кожен, хто допускається гріха, є невільником гріха»⁴. Згідно позиції архиєрея, можна чітко ствердити, що особа, як творіння Господа Бога має свободу і саме через гріх, ця свобода набирає іншої якості – поневоленої свободи.

«Тяжкий гріх є дійсно нещастям душі, – є смертю її»⁵.

Тому саме мораль, на думку пастиря, повинна допомагати особі у правдивому виборі добра, головним завданням якої є допомогти їй осмислити те, що добро треба чини, а зло – уникати.

«Говорячи про гріхи, не можна вважати їх якимись актами, відокремленими від особи. Фактично існують не гріхи самі по собі, а лише

---

² Шептицький Митрополит Андрей. Заклик до Покаяння. Послання на Великий Піст // Шептицький Андрей. – В-во «Свічадо». Редактор серії А. Кравчук. – Львів. – 1994. – С. 62-63.

³ Там само. – С. 63.

⁴ Шептицький Митрополит Андрей. Божа Мудрість. Твори (аскетично-моральні) // Шептицький Андрей. – Львів, 1994. – С. 113.

⁵ Шептицький Митрополит Андрей. Послання до тих, що на Великодні Свята не причащалися. Письма-Послання (1939-1944) // Шептицький Андрей. – Львів, 1991. – С. 400.

грішні люди. Залежно від природи гріховних вчинків та рівня задіяності діючої особи, їх поділяють на гріхи легкі та важкі».⁶

Митрополит Андрей вважав, що через гріх настає втрата спілкування особи з Богом. Людина є створена так, що вона повинна бути у постійному спілкуванні із своїм Творцем. Чинячи гріх, особа відвертається від Господа Бога, натомість вона звертається до гріха, стає залежною від нього. Гріх звичайно ж несе з собою певні наслідки. Гріх є противний святості. А найбільшою святістю є Бог. Гріх становить те, що кардинально та докорінно протилежне святості. Особа, яка звернена до гріха, перестає спілкуватись із Господом Богом. Вона втрачає спілкування із святістю. Відтак особа набирає тих ознак, до кого вона звернена, тобто – гріха. Гріх спричиняє притемнення совісті людини, яка стає сплячою.

Митрополит Андрей Шептицький вказував на важливість наслідків гріха для особи. «Хто хоче досліджувати таємниць гріха, не може не спостерегти тісного поєднання причини і наслідку. Гріх як роз'єднання з Богом, є актом непослуху створіння, яке, в певний спосіб відкидає Того, від якого походить і яке утримує його під час життя; можна сказати, що це свого роду представляється як явний самовбивчий акт»⁷. «У Святому Письмі гріх – це зазіхання людини на повну автономію від Бога, так на самочинне вирішення того, що є добре та зле»⁸.

«Бо вже й один тяжкий гріх зриває золотий ланцюг любови, що в'яже людську душу з Богом!»⁹.

«Ми знаємо, приміром, що за кожний гріх чекає Божа кара, знаємо, що за один смертельний гріх Господь Бог карає вічним огнем в пеклі»¹⁰.

«У кожному грісі находимо, що гріх відбирає душі правдиве життя, Божу благодать»¹¹.

В своїх пастирських посланнях митрополит приділив велику увагу становленню гріха, бо це є важливим моментом розуміння його суті. У східному богослов'ї гріх в однім із своїх проявів розглядається як добровільний стан. Моральне вчення Церкви про це говорить так: «...гріх Адама, як гріховний стан впалого праотця, був наслідком його свобідного

⁶ Життя у Христі. Моральна катехиза. – В-во УКУ. – Львів, 2004. – С. 35.

⁷ Joanus Paulus II. Reconciliatio et paenitentia // Joanus Paulus II. – Wroclaw, 1999. – S. 45.

⁸ Життя у Христі. Моральна катехиза. УКУ. – Львів, 2004. – С. 34.

⁹ Шептицький А. Найбільша заповідь // Шептицький А. Документи і матеріали. Церква і суспільне питання. – Львів, В-во “Місіонер”, 1998. – Т. II, кн. I. – С. 61.

¹⁰ Шептицький А. Про місії і духовні вправи // Митрополит Андрей Шептицький: Життя та діяльність. – Т. III. Церква і душпастирство. Пастирські листи і послання. – Львів, 1901–1914. – С. 115.

¹¹ Шептицький Митрополит Андрей. Заклик до Покаяння. Послання на Великий Піст // Шептицький Андрей. – В-во “Свічадо”. Редактор серії А. Кравчук. – Львів, 1994. – С. 62.

вибору, а тому був добровільним»¹². «Гріх Адама з одного на початку перейшов на всіх і то в наслідстві став гріхом усіх і кожного власним його гріхом»¹³.

Архиєрей також наголошував на чинники, які сприяють виникненню гріха. У Святому Письмі зокрема, мова безпосередньо йде про те, що Адам і Єва не згрішили, якщо б не були спокушені злим змієм (Бут. 3, 1-7). Проте, є два чинниками, які перш за все, на думку Андрея Шептицького, сприяють виникненню гріха, це – привід і спокуса.

Згідно позиції морального богослов'я, перед виникненням гріха передує привід до гріха. Фактично, під поняттям «привід до гріха» необхідно розуміти зовнішню обставину, яка створює небезпеку гріха. Окрім того, є ще два види приводу: ближчий та дальший. Перший з них полягає у перебуванні особи в можливості вчинити гріх. Другий, натомість, полягає вже у безпосередній небезпеці вчинити гріх.

Після приводу, на основі теоретичного бачення, слідує спокуса, тобто – спонукання до гріха. Зрештою, природу спокуси, до певної міри, складають три джерела: пожадливість, світ і диявол.

Таким чином, пожадливість (в латинській мові – *concupiscentia*), є наслідком первородного гріха й полягає у внутрішній дезорієнтації. Святе Письмо представляє три наступні види пожадливостей: пожадливість тіла, пожадливість очей і гордия життя (1 Йо. 2, 16); світ, але не як фізичний (космос), а як спокуса, зла ментальність, що є наслідком багатьох гріховних тенденцій, що опановують суспільство і створюють неморальний вид життя; диявол – «противник ваш, ..., ходить навколо вас, як лев ревучий, шукаючи, кого б пожерти» (1 Пт. 5, 8). З іншої сторони, слід підкреслити, що воля особи є внутрішньо свобідною, тому диявол не може її прямо схилити до гріха, хоча, у свою чергу, він діє за допомогою інших не менш важливих середників впливу на нашу свідомість.

Натомість, Андрей Шептицький, коли висловлювався стосовно спокус, опирався на віршах Святого Письма (Як. 1, 2). Він, зокрема, з цього приводу писав: «...покуса (спокуса) є досвідченням душі, вона не тільки не є гріхом, а навпаки – нагодою до добрих діл; вона виробляє чесноту в душі; вона сталить (закалює) душу»¹⁴. Тобто, ієрарх був твердо переконаним в тому, що протягом всього земного життя, кожна особа зобов'язана провадити безупинну боротьбу зі спокусами. Першим кроком у перемозі над спокусами, на думку митрополита, є страх Господній, хоч він ще не є правдивою

¹² Життя у Христі. Моральна катехиза. – В-во УКУ. – Львів, 2004. – С. 35.

¹³ Митрополит Андрей. Християнська праведність // Шептицький Андрей. – Львів, 1936. – С. 3.

¹⁴ Шептицький А. Божа Мудрість. Твори (аскетично-моральні) // Шептицький А. – Львів, 1994. – С. 108.

синівською любов'ю людини до Бога, але саме через нього людина уникає приводу вчинити гріх. Головною та особливою запорукою того, що спокуса буде переможена, згідно поглядів мислителя, є саме Господня молитва «Отче наш», прохання заступництва Божого:

А що Господня молитва силою вже першого слова є благанням потрібних дарів не лише для нас самих, але для всіх братів, що є молитвою загальнохристиянською, як не загальнолюдською, що є також суспільною молитвою, – то це слово «не введи нас во іскушеніє» має свою глибіню і далеку перспективу в тріумфі Христа в Його святій Церкві¹⁵.

Християнська молитва має суспільний характер, й з цієї перспективи через благодать і силу Спасителя, кожна віруюча особистість отримує від Бога силу й натхнення перемагати спокуси.

Митрополит Андрей Шептицький у своїх творах писав про нікчемність гріха в житті людини: «Якщо грішник зо Божою благодаттю пізнав би злобу гріха, якщо подивився б у очі тому мерзенному й страшному нещастю, яке грозить йому, то без сумніву злякався б сам перед собою, застидався б і звернувся б до милосердного Бога, небесного Отця з бажанням повернути до Його святої благодаті»¹⁶. Він неодноразово наголошував на тих гріхах, які найбільше знищують особу зокрема та суспільство загалом.

Першим з такого роду гріхів є, згідно з його поглядами, – згіршення. Саме цей гріх робить «із кожного гріха окремий гріх, що називаємо (згіршенням) соблазню»¹⁷.

З цього приводу, митрополит наводив на підтвердження свого переконання слова зі Святого Письма: «А хто спокусить одного з тих малих, що вірують у Мене, такому було б ліпше, якби млинове жорно повішено йому на шию, і він був утоплений у глибині моря... горе тій людині, через яку спокуси приходять!» (Мт. 18.6-7). Іншими словами, гріх згіршення тим важче сприймається, чим гірші наслідки він за собою потягає. Зрештою, на думку Андрея Шептицького, ті особи, хто спричинився саме цим гріхом звести свого ближнього з дороги спасіння, будуть спокутувати та змушені виправити усі наслідки. Навіть тоді, згідно з переконаннями мислителя, коли грішник за цей гріх кається та виконує належну покуту, з щирими сльозами покаєння, – важко направити наслідки цього згіршення. В особливій формі це трапляється, коли особа, яка згіршилася, – відкинула авторитет Божого закону, або й втратила саму віру в Бога. Натомість, ще важчою ситуацією є той випадок, коли гріх згіршення торкнув не одну особу, а – багатьох.

¹⁵ Там само.– С. 109.

¹⁶ Шептицький А. Заклик до Покаяння // Шептицький А. – Львів, 1939. – С. 7-8.

¹⁷ Там само.– С. 8.

Андрей Шептицький, у свою чергу, настоював на великій відповідальності, яку несуть ті особи, через яких нарікається на «Ім'я Господа Бога»¹⁸.

Наслідки такого гріха виявлять себе ще за земного життя особи, через яку згіршення торкнулося чи то однієї душі, чи декількох. Згідно поглядів митрополита, щасливим є грішник, який спокутує свій гріх ще за свого життя на землі, через «тяжкі зарядження Божого провидіння, що були б карою за (згіршення) соблазн»¹⁹. Тобто, саме таке виправлення наслідків згіршення Андрей Шептицький вважав – Божим даром, який спасає душу через дочасну кару від вічної.

В загальному, категорію головних, чи так званих «важких» гріхів Андрей Шептицький називав «зародками», «джерелами та коріннями» для інших, «менших» гріхів. Саме такого роду гріхи, на його думку, є носіями багатьох гріхів ще у своїх зародках. Особливістю цих гріхів є крайня протилежність до категорії чеснот. Серед головних гріхів, Глава Церкви виділяв наступні: «гордість, лакізмство, безстидність, гнів, непоміркованість, заздрість, лінивість»²⁰. Серед тих, в свою чергу, є начала гріхів, тобто ті, які тягнуть за собою багато інших гріхів, які цілковито заплутують душу людини. Серед них – гордість, яка протистоїть у своїй суті чесноті покори, адже «...початком кожного гріха є гордість» (Сир. 10, 15).

Андрей Шептицький у своїх листах-посланнях особливу увагу звертав на найпоширеніші гріхи. Адже гріх, це можливо єдина річ, яка скасовує спілкування людини не лише з Богом, а й з іншими людьми, врешті, й самої з собою. Тим більше, коли мова йде про так звані «важкі» гріхи:

Якщо грішник зо Божою благодаттю пізнав би злобу гріха, якщо подивився б у очі тому мерзенному й страшному нещастю, яке грозить йому, то без сумніву злякався б сам перед собою, застидався б і звернувся б до милосердного Бога, небесного Отця з бажанням повернути до Його святої благодаті²¹.

Закликаючи до вірних покаяння, Андрей Шептицький неодноразово наголошував на головних гріхах, які найбільше знищують особу зокрема та суспільство загалом.

У розумінні Андрея Шептицького до таких гріхів належить гордість, яка означає, перш за все, – різні стани душі. А першим таким станом є – неконтрольоване пожадання особистого вивищення. З іншої сторони, гордістю, на думку митрополита, є невідповідне відношення людини до

¹⁸ Там само.– С. 8.

¹⁹ Там само.– С. 9.

²⁰ Там само.– С. 10.

²¹ Шептицький А. Заклик до Покаяння // Шептицький А. – Львів, 1939. – С. 7-8.

Божого закону. Третій стан душі, в даній ситуації, полягає у викривленні самої природи по відношенні до Божого закону, а конкретніше не підкорення йому. Саме в такому значенні, гордість, є початком усіх інших гріхів. Тобто, перебуваючи в стані гордості, особа не відчуває обов'язку жити згідно Божих Заповідей. Вона, немов засліплена собою, легковажить у всіх заборонених вчинках.

Другим головним гріхом є захланність, протилежність до чесноти щедрості. У творчості Андрея Шептицького, захланністю виступає пожадливій потяг до збагачення, матеріального добробуту, врешті, грошей. На його думку, сама захланність теж є причиною похідних від неї гріхів. «Бо корінь усього лиха – грошлюбство, до якого деякі вдавшись, від віри відбилися і прошили себе численним болями» (I Тим. 6, 10). Грошлюбство, з такої перспективи, надає людині нагоду грішити в багатьох інших проявах, а зокрема: злість, заздрість, обжерство, нечистота та лінивість, а відтак: блуд, гнів, непомірованість, заздрість, лінивість. Вони, у свою чергу, мають здатність виступати в якості своєї «метою», на яку налаштовується особа, а відтак – стають спонукою до реалізації ще низки непадкорених пристрастей.

Наступним гріхом є – вбивство, або, згідно з визначенням Андрея Шептицького, є «свідомим чоловіковбивством»²². Багато теоретичного матеріалу духовної спадщини митрополита висвітлено у наступних його листах-посланнях: «Не убий», «Про милосердя», «Заклик до Покаяння», «До вірних», «Про Покаяння», «Актах Митрополичого Ординаріату Львівської Архиепархії УГКЦ», «Правилах до декрету «Про п'яту заповідь» тощо.

Фактично, однією з провідних тематик вище наведених послань мислителя виступає якраз «чоловіковбивство»:

Я вже кілька разів перестерігав усіх вірних перед страшними наслідками незаховування 5 заповіді Божої, що забороняє передовсім чоловіковбивство. Я вже не раз перестерігав перед всіма тими пристрастями, які промощують людині дорогу до того страшного злочину, що стягає на душу прокляття Небес, а на тілі лишає п'ятно не повинно пролитої крові, незатерте навіть покаянням²³.

Людина, на думку Андрея Шептицького, не мала, не має і не буде мати права самочинно позбавляти життя іншої особи. З цього приводу він писав: «...з гріхів поміж людьми та супроти людей, чоловіковбивство являється

²² Там само.– С. 13.

²³ Шептицький А. Послання митр. Андрея Шептицького до духовенства та народу з закликом не піддаватися на провокації й не вдаватися до актів терору. Т.2. Кн.1. За редакцією А. Кравчука. Місіонер.– Львів, 1998. – С. 538.

найбільшим злочином, найбільшим запереченням людської природи, бо смерть є найбільшим злом, яке може людина людині завдати»²⁴. Скажімо, – війна, абсолютно не є в жодному випадку виправданням такого типу злочину. Проте, єдиною оправданою причиною, згідно з поглядами мислителя, є – захист особистого життя²⁵.

Вбивство, у творчості Андрея Шептицького, подане у декількох його проявах: так зване й досить поширене «заказне» вбивство; вбивство дітей в утробі матері; самогубство; політичне вбивство тощо.

Перший прояв даного гріха ототожнюється, до певної міри, з так званим «гріхом Каїна», оскільки кожна особа «...є членом тої людської родини, яка розрослася з родини першого чоловіка»²⁶. Вбивство, таким чином, є немов безоднею людської злоби та ненависті до самої людини. Саме такого роду гріх розуміється в якості гріха, який кличе про помсту до Неба, «Голос крові твого брата кричить до мене із землі» (Бут. 4, 10). З іншої сторони, це переступ п'ятої Божої Заповіді.

З перспективи Божого синівства, кожна свідомо свого християнського покликання особа є зобов'язаною до поширення толерантності та міжособистісної любові. «Любов ближнього, – писав митрополит, – є основою цілого християнського життя»²⁷. А вбивство, на думку Андрея Шептицького, є «злочином, що в суті речі найбільше віддаляє чоловіка від християнської любові ближнього, від християнського поняття життя»²⁸.

Скажімо війну, мислитель розумів виключно у якості зла, це час, в якому люди «живуть якби Бога і Його закону не існувало, а ближній якби не був ближнім»²⁹. Іншими словами, війна, в даному випадку, розуміється як кара за зневагу та не дотримання Божих заповідей. Натомість, війна, згідно з переконанням митрополита Андрея, має й свої негативні наслідки, які теж стають для людини спокусою і нагодою до гріха. Учасники війни, які немов би звикли проливати кров і ті, хто не брав участі в боях, а чув чи бачив насильство над особою, є надзвичайно відкритими до розуміння позбавлення

²⁴ Шептицький А. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. Про милосердя // Т. II Книга I. За редакцією А. Кравчука. Місіонер. – Львів, 1998. – С. 257.

²⁵ Пор. Заклик до Покаяння. – С. 14.

²⁶ Шептицький А. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. Про милосердя // Т. II Книга I. За редакцією А. Кравчука. Місіонер. – Львів, 1998. – С. 257.

²⁷ Шептицький Митрополит Андрей. *Про злочин чоловікоубійства*. Документи і матеріали 1941-1944. – Київ, 2003. – С.45.

²⁸ Шептицький А. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. Про Милосердя. Т. II Книга I. За редакцією А. Кравчука. Місіонер. – Львів, 1998. – С. 257.

²⁹ Шептицький А. Заклик до Покаяння. – Львів, 1939. – С. 15.

життя як «річ буденну, конечну, звичайну. З того певно походить та легкодушність, з якою люди відбирають життя братам, хоч не рідним»³⁰.

З так званого «дорослого» вбивства впливає свідоме «дитяче» вбивство, тобто вбивство ненароджених дітей ще в лоні матері. З іншої сторони, Андрей Шептицький вважав цей злочин морально набагато важчим від попереднього.

Той гріх є більше смертним від смертних і тому, що ним завдає християнин смерть не лише своїй душі, але душі особи, що повинна бути йому найдорожча, а завдає їй смерть таку, що аж до шпіку костей впроваджує гниль гріха в ціле її життя, у спільне життя родинне, що природно є щастям чоловіка³¹.

Звідси впливає класифікація цього гріха як смертного. Натомість даний гріх, згідно з поглядами митрополита Андрея є «більше смертним від найтяжчих смертних гріхів»³².

Батьки, які відважуються нищити життя дитини, не здають собі справи з того, який скарб вони нищать і якого скарбу позбавляють себе. Кожна дитина має велику цінність перш за все у Бога. Як і кожна особа, вона є образом Божим. На думку Андрея Шептицького, кожна людська душа, це велике добро. Сам Ісус Христос за кожную душу віддав своє життя. Християнська душа є освяченою Божою благодаттю та причасна до Божого Царства. З тієї саме причини, митрополит був переконаним у неприпустимості нищення того предивного Божого творіння, яким є кожна людина. З іншого боку, за гріх вбивства несуть відповідальність не лише батьки дитини, але й ті, що виконували це. Відповідальність за скоєння даного гріха, на думку мислителя, несуть усі ті, хто спонукав чи брав у ньому пряму участь.

Гріх вбивства дитини несе за собою наслідки, які мають руйнівну властивість. Перш за все страждає сама ненароджена дитина, тому що тратить життя дочасне та вічне блаженство у небі:

Вже ця сама обставина, що допускається рідний батько, або мати, що дитина не може боронитися, що будучи неохрещеною, тратить вічне спасіння, – все то обставини, які роблять зігнання плоду особливішим родом злочину. А коли звернеться увагу на те, що вбивство дітей надає цілій родині

---

³⁰ Там само. – С. 16.

³¹ Шептицький А. Заклик до покаяння у Великий Піст. Твори (морально-пасторальні). – Рим, 1983. – С. 219.

³² Там само. – С.219.

п'ятно Каїна і стягає прокляття на ту першу і найважливішу клітину суспільного життя (сім'ю)...³³.

Відтак, оскверненим стає і саме подружжя, яке відважилося на вбивство. Митрополит Андрей вважав, що подружжя в такому випадку стає «злим духом»³⁴. Окрім цього, на думку мислителя, в такому подружжі не може бути й мови про християнське виховання дітей. Адже, незаперечним покликання самого подружжя є – плідність, а через цей гріх подруги стають вандалами, які нищать людське життя. Покликання жінки – стати матір'ю. Життя і материнство для жінки тотожні поняття, її природа є створена Творцем давати життя. Натомість, в жінки, яка чинить цей гріх, утроба стає труною, в якій зложені трупи зарізаних батьками дітей³⁵.

Важливо наголосити й на тому, що «нешасні батько й мати позбавившись може одинокої потіхи на старість, стративши здоровля, наразившись на закиди совісти, які можуть їх довести майже до божевілля, довго тривають у грісі, не думаючи майже про християнське покаяння»³⁶.

У якості підсумку, хотілось би акцентувати увагу на всіх цих негативних наслідках, які несе за собою гріх вбивства дитини в утробі матері. Найперше, нівечиться святість та сакральність подружжя. Даний гріх спроможний відкинути подружжя далеко від християнського життя. «Відсуваючи покаяння аж до смерті, – підкреслював Андрей Шептицький, – роблять собі правдоподібно покаяння і перед смертю неможливим»³⁷. Суспільство, у свою чергу, яке дозволяє, або спонукає до цього гріха, на думку митрополита, це – «...нарід, у якого жінки не хочуть віддаватися тягарам і обов'язкам материнства, в якому мужчини шукають сексуального вдоволення без огляду на обов'язки й тягарі родинного життя, без огляду на ціль подружжя, – такий нарід засуджений на загладу»³⁸.

Сучасник митрополита та Глава католицької Церкви Папа Пій XII (1876–1958) в одній із своїх промов наголошував на наступному: «Кожна людина, навіть дитина в материнському лоні, має право на життя безпосередньо від Бога, а не від батьків чи будь-якої спільноти або людської влади. Гідність людини та вартість її життя не є результатом переконання, але є закладеними у сам акт її існування як людини»³⁹.

³³ Шептицький А. Декрет митрополита Андрея «Не убий» і правила до декрету «Про п'яту Божу заповідь». Пастирські послання 1899–1914., Т. 3.– Львів : Артос, 2010. – С. 541 – 557.

³⁴ Шептицький А. До вірних. Твори (морально-пасторальні). – Рим, 1983. – С. 111.

³⁵ Пор. Заклик до Покаяння. – С. 19.

³⁶ Шептицький А. Заклик до покаяння у Великий Піст. Твори (морально-пасторальні). – Рим, 1983. – С. 20.

³⁷ Там само. – С. 219.

³⁸ Шептицький А. Не убий // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність: Церква і суспільне питання: Документи і матеріали, 1899–1944. Т. 2., Кн. 1. – Львів, 1998. – С. 265.

³⁹ Пій XII. Al Congresso dell' Unione Catolica Italiana Ostetriche, AAS (1951) // Пій XII. – Рим, 1951. – С. 838.

Церква ніколи не стояла осторонь людського життя, особливо тоді, коли йшлося про захист цього життя. Її уряд завжди виступав проти насилля над життям особи. Церква до сьогоднішнього дня стоїть на захисті свободи та прав людини. Вона строго засуджує те явище вбивства ненароджених дітей, яке медицина ХХ ст. назвала штучним перериванням вагітності. Згідно з вченням Церкви, в даному випадку, аборт, вчинений в будь-який спосіб є – свідомим і прямим убивством людської істоти між зачаттям і народженням, на самих початках її життя⁴⁰.

Гріхом, який теж заперечує життя, митрополит Андрей вважав самогубство. Наука сьогодні говорить, що самогубство – це свідоме, самостійне позбавлення себе життя, спричинене своєю власною дією, безпосередньою, наміреною і бажаною. Гріх самогубства, згідно переконання Андрея Шептицького, є найбільшим запереченням людської суті, оскільки є нерациональним і суперечить природній схильності людини до самозбереження. На його думку, людина, виходячи з її природи, не вправі відбирати собі життя, через те, що сама не є повною власницею даного їй Богом життя. Особливим випадком є християнин, життя котрого і він сам є «... власністю Ісуса Христа, рабом, купленим великою ціною Христової Крови»⁴¹. «Всевишній Бог та Ісус Христос, – наголошував мислитель, – з людиною не обходяться як з рабом, то тільки побільшає обов'язок його підчинятися Божій волі»⁴². Тобто, митрополит розумів самогубство як таке, що суперечить володінню Бога людським життям. Кожен християнин має вище призначення, через благодать Ісуса Христа отримує Боже синівство, стає його спадкоємцем. Відтак, стає «громадянином неба з Ангелами і Святими, але те безконечне Боже милосердя не звільняє його від обов'язків, наложених на нього самою природою. Ті обов'язки стаються тим важнішими, бо вони освячені Божою благодаттю»⁴³. Через гріх самогубства, згідно з поглядами митрополита Андрея, особа все це втрачає.

Та «обставина, що убита людина є тотожна з убивником, або що годиться на убивство і просить убивника відібрати йому життя, не змінє характеру чоловіковбивства»⁴⁴. В даному випадку, прослідковується натяк на інший аспект убивства, такий як евтаназія. Ця, у свою чергу, становить медичне втручання з метою легкої смерті, облегшуючи терпіння та болі

⁴⁰ Іван Павло II. Енцикліка *Evangelium Viate* // Іван Павло II. – Ватикан, 1995, н. 58. – С. 84.

⁴¹ Шептицький А. Не убий // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність: Церква і суспільне питання: Документи і матеріали, 1899–1944. Т. 2., Кн. 1. – Львів, 1998. – С. 265.

⁴² Там само. – С. 265.

⁴³ Там само. – С. 266.

⁴⁴ Там само. – С. 266.

хворого, а також пришвидження його смерті. Таке припинення людського життя митрополит Андрей також засуджував, як злочин та гріх.

Через сам факт самогубства, вважається, що тіло самогубця не є вже святими мощами християнина. Саме з цієї причини, на думку митрополита, «йому не належиться християнського похорону в освяченій землі, з молитвами Церкви і кадилом»⁴⁵. Його тіло, як «падлина звірини» має бути закопане поза місцем, яке призначене для поховання християн. Це вчення про самогубство митрополита Андрея слід розуміти в його історичному контексті. У 1934 р. відмова християнського похорону самовбивцям була загальною практикою в цілій Вселенській Церкві. Сьогодні така відмова більше не існує, оскільки Церква, в світлі різних наук, зокрема психології, вже не стверджує «правдоподібність» вічної погібелі самогубця, а навпаки, допускає можливість, що акт був вчинений у хвилині глибокої розпачі і моральної дезорієнтації, а також, що покійний, навіть в останніх секундах життя, міг би внести Господеві повноцінний акт жалю і покаяння. Цей новий підхід багато в чому підтверджує окремі елементи попереднього вчення, зокрема мову митрополита Шептицького про «Боже безконечне милосердя», яке може «навіть і самовбивника спасти». При тому всьому, вбивство самого себе залишається гріхом, і Церква прикладає багато зусиль, щоби принести євангельську потіху тим, які втратили надію і яким загрожує смерть від власної руки.

Гріх вбивства самого себе, згідно з переконанням Андрея Шептицького, впливає зі сприйняття людиною себе та оточуючого її світу. В більшості випадків, особи які вдаються до самогубства зустрічаються в своєму житті зі зовнішніми та внутрішніми труднощами, які перевищують особисту здатність тої особи перенести їх. Такі люди перебувають в ситуації у якій бажання продовжувати жити зіштовхується з неможливістю продовжувати його за даних умов. Андрей Шептицький наголошував на декількох причинах, через які людина закінчує життя самогубством. Перш за все людина не усвідомлює того, що «...життя навіть серед найтяжчих обставин – це великий Божий дар, з якого треба нам користати, щоб запевнити собі небесну нагороду»⁴⁶. Самогубець боїться прийняти життя таким яким воно є, не вміє витривати серед праці. «Злочин самогубства, – писав митрополит Андрей, – впливає з поганського способу життя»⁴⁷. Утікання, через страх перед проблемами, болем, терпінням чи прикростями життя теж є одним з мотивів самогубства. Таких осіб, які наклали на себе

⁴⁵ Там само. – С. 266.

⁴⁶ Шептицький А. До вірних. Твори (морально-пасторальні). – Рим, 1983. – С. 110.

⁴⁷ Шептицький А. Заклик до покаяння у Великий Піст. Твори (морально-пасторальні). – Рим, 1983. – С. 218.

руки, через важкі обставини життя, владика ототожнював до дезертирів, які тікають з поля бою.

Очевидним є те, на думку митрополита Андрея, що не може вважатися самовбивником людина яка не знає, що робить, яка, наприклад, в горячці і безпам'яті кидається з поверха на землю. Вона не хоче себе вбивати, але не знає, що робить – є до певної міри божевільна. Навіть є, як кажуть лікарі, недуга, яка полягає якраз на цьому, що людина шукає способів на те, щоби на себе руку наложити. В недузї тій улягає вона якійсь психічній конечності, яка впирає її в безпам'яття і в довершення страшного вчинку. Безперечно можуть бути й самовбивники цілком невинними перед Богом, але, без сумніву, добрі проповіді про самовбивство можуть повздержати навіть і таких несвідомих⁴⁸.

Натомість, існує й інший вид вбивства, який Андрей Шептицький назвав «політичним». З цього приводу він писав: «дивним способом обманюють себе і людей ті, що політичне вбивство не вважають гріхом, наче політика звільняла чоловіка від обов'язку Божого закону та оправдувала злочин, противний людській природі»⁴⁹.

Митрополит був переконаним в тому, що людина, яка проливає невинну кров свого ворога, в даному випадку політичного супротивника, є таким самим вбивцею як злочинець, який чинить це з метою крадіж. Людина, чи вона є громадським діячем, чи політиком зобов'язана керуватись Божим законом. Політика не дає особі права нищити життя іншої людини.

«...Чоловіковбивник, – підкреслював мислитель, – не тільки, що не мав милосердя для вбогого, терплячого, ув'язненого, але ближньому зробив найтяжчу кривду, яку тільки міг зробити, відбираючи йому життя, і то може в хвили, коли той ближній на смерть неприготований...». А вкінці, згідно зі словами митрополита Андрея, вбивця скривдив і самого себе, через те, що позбавив внаслідок цього гріха свою душу «надприродного життя, Божої благодаті, та ввів її у пропасть, з якої, може, вже й не буде спасіння»⁵⁰.

На думку Андрея Шептицького, в людині, яка вчинила гріх вбивства, виникає пожадливість поєднана з жорстокістю. Саме через це вбивця може знову завдавати своїм жертвам терпіння і смерть:

Кровожадливість статись може такою пристрастю, нічим незв'язаною, що для неї найбільшою розкішшю буде мучити та вбивати людей! Чоловіковбивник, який доходить до такої кровожадності і який зі садистичним уподобанням любується видом терпінь, мук і смерти

⁴⁸ Шептицький А. Не убий // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність: Церква і суспільне питання: Документи і матеріали, 1899–1944. Т. 2., Кн. 1. – Львів, 1998. – С. 266.

⁴⁹ Там само. – С. 262.

⁵⁰ Там само. – С. 263.

ближнього, стається, очевидно в високому ступені небезпечним для громади, в якій жие. Злочин стається для нього потрібним щоденним кормом, без якого терпить і мучиться, наче б терпів на якусь недугу жажди і голоду, що їх мусить заспокоювати⁵¹.

В особливій формі Андрей Шептицький виступав проти заказних вбивств:

«Коли приходиться ще нам, ридаючи, згадувати про випадки чоловіковбивства сповнені на браттях-громадянах тієї самої української національності, то з великим болем серця треба нам піднести і ті ворожнечі, ненависті й роздори, що братів пхають до такої домашньої війни. Треба дійсно засліплення, що його спричинює хіба найбільший ворог нашого спасіння, диявол, щоб люди, зрештою розумні та дбайливі про суспільність і добро народу, дійшли до такого ступеня партійної ненависти, що рішаються на пролиття крові»⁵².

Мислитель називав братовбивство між українцями: виродженням, дегенерацією й регресом національного сумління та патріотичного духу. Він, зокрема, наголошував на тому, що «не можна про такі випадки говорити без глибокого душевного болю! Навіть тоді, коли ті ненависті й ворожнечі не доведені ще до крайніх проявів душоубства, є вони всенародним нещастям та шкодять народові більше, ніж найзавзятіші вороги»⁵³.

Для того, щоб застерегти українців перед братовбивчим гріхом, владика Андрей закликав усіх до християнської єдності. Як довго не буде її серед українців, доти найслабший суперник буде сильнішим за нас, був переконаним мислитель. Для того, щоб дійти до єдності та одностайності в національних справах, найперше потрібно позбутись власних інтересів. Відтак, справа набере успішного розвитку. Шептицький вважав, що лише через Божий закон та християнську єдність, які неодмінно містять в собі любов та виrozumіння, припиниться братовбивство між українцями.

Кожна правова держава, зобов'язана бути досить обачною та пильною, щоб не допуститись переступу Божого закону та не зневажити людської природи, при покаранні злочинців «...котрим доказані такі злочини і які не дають надії поправи...»⁵⁴. Божий закон та людська природа вимагають умов, без яких засуд до смертної кари вважається вбивством. Перед тим, як засуджувати злочинця, йому належить право захисту, щоб рішення суду було

---

⁵¹ Там само. – С. 263.

⁵² Там само. – С. 267.

⁵³ Там само. – С. 267.

⁵⁴ Шептицький А. Про злочин чоловікоубійства // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1941–1944 / Упорядник Жанна Ковба. Науковий редактор Андрій Кравчук. – Київ : Дух і Літера, 2003. – С. 46.

правильним та об'єктивним. Погоджуючись з думками інших богословів та філософів, Андрей Шептицький вважав, що «...ї державна влада, хоч може злочин карати, не має права карати його смертю»⁵⁵.

Іншими словами, якого б вигляду не набирало вбивство особи, все одно це – гріх, який «...нарушує також найглибші основи культури народу, бо першим постулатом тої культури є пошанування людського життя»⁵⁶.

У березні 1942 р. митрополит видав пастирського листа, в якому різко осуджував місцевих жителів, що чинили вбивства серед власного народу та брали участь у переслідуванні мирного населення. Митрополит Андрей Шептицький був єдиним сміливим архиєреєм, який у лютому 1942 р. звернувся до самого Адольфа Гітлера з різким осудом акції знищення євреїв. За свідченням тогочасного оточення Гітлера, він попав у страшну лють, але згодом висловився, що «графа Шептицького за це варто б повісити, але митрополит Шептицький може собі на таке дозволити». 21 листопада 1942 р. митрополит видав пастирського листа «Не вбивай», в якому суворо перестерігав тих, хто чинить беззаконня і посягає на здоров'я, безпеку та життя ближнього.

Шляхами звільнення від гріха згідно морально-етичного вчення славетного митрополита є невинність, покаяння, чеснотливість, прийняття Пресвятої Євхаристії. Господь не хоче смерті грішника, але щоб він покався і жив. Аналізуючи творчу спадщину митрополита, можна чітко ствердити, що Покаяння у розумінні Шептицького є тим середником до спасіння, що лікує особу від гріха. Митрополит вважав чесноти могутніми силами, що називають найвищі людські ідеали і дають змогу їх здійснити. Він називав чесноту ознакою душі, яка робить людину доброю і є причиною її доброти⁵⁷. Чеснота, згідно вчення Андрея Шептицького, сприяє орієнтації у виборі людиною добра. «Не був би людиною, – писав Андрей Шептицький, – хто не відчув би величі та краси моральних чеснот. Був би дійсно зіпсутим чоловіком грішник»⁵⁸.

Отже, морально-етичне вчення митрополита Андрея Шептицького про гріх розкриває актуальні моральні проблеми сучасності, а, зокрема, абортів, самогубства, вбивства та закликає боротися проти них засобами християнської праведності, дотримуючись моральних чеснот та життя у Святих Тайнах.

---

⁵⁵ Там само. – С. 46.

⁵⁶ Там само. – С. 46.

⁵⁷ Шептицький А. *Християнська праведність // Митрополит Андрей Шептицький. Твори (аскетично-моральні)*. – Львів, В-во «Свічадо», 1994. – С. 295.

⁵⁸ Там само. – С. 295.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Життя у Христі. Моральна катехиза. – В-во УКУ. – Львів, 2004.
2. Іван Павло II. Енцикліка *Evangelium Viaticum* // Іван Павло II. – Ватикан, 1995, н. 58.
3. Пій XII. *Al Congresso dell'Unione Cattolica Italiana Ostetriche*, AAS (1951) // Пій XII. – Рим, 1951.
4. Шептицький А. Про злочин чоловікоубійства // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1941–1944 / Упорядник Жанна Ковба. Науковий редактор Андрій Кравчук. – Київ : В-во “Дух і Літера”, 2003.
5. Шептицький А. Християнська праведність // Митрополит Андрей Шептицький. Твори (аскетично-моральні). – Львів, В-во “Свічадо”, 1994.
6. Шептицький Митрополит Андрей. Послання до тих, що на Великодні Свята не причащалися. Письма-Послання (1939-1944) // Шептицький Андрей. – Львів, 1991.
7. Шептицький Митрополит Андрей. Божа Мудрість. Твори (аскетично-моральні) // Шептицький Андрей. – Львів, 1994.
8. Шептицький Митрополит Андрей. Заклик до Покаяння. Послання на Великий Піст // Шептицький Андрей. – В-во “Свічадо”. Редактор серії А. Кравчук. – Львів. – 1994.
9. Шептицький А. Не убий // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність: Церква і суспільне питання: Документи і матеріали, 1899–1944. Т. 2., Кн. 1. – Львів, 1998.
10. Шептицький А. До вірних // Шептицький А. Твори (морально-пасторальні). – Рим, 1983.
11. Шептицький А. Декрет митрополита Андрея “Не убий” і правила до декрету “Про п’яту Божу заповідь” // Шептицький А. Пастирські послання 1899–1914., Т. 3.– Львів : В-во “Артос”, 2010.
12. Шептицький А. Заклик до покаяння у Великий Піст // Шептицький А. Твори (морально-пасторальні). – Рим, 1983.
13. Шептицький А. Про Милосердя // Шептицький А. Церква і суспільне питання. Т. II Книга I. За редакцією Кравчука А. В-во “Місіонер”. – Львів, 1998.
14. Шептицький Митрополит Андрей. Про злочин чоловікоубійства // Шептицький А. Документи і матеріали 1941-1944. – Київ, 2003.
15. Шептицький А. Послання митр. Андрея Шептицького до духовенства та народу з закликом не піддаватися на провокації й не вдаватися до актів терору // Шептицький А. Церква і суспільне питання. Т.2. Кн.1. За редакцією А. Кравчука. В-во “Місіонер”.– Львів, 1998.
16. Шептицький А. Заклик до Покаяння // Шептицький А. – Львів, 1939.
17. Шептицький Митрополит Андрей. Заклик до Покаяння. Послання на Великий Піст // Шептицький Андрей.– В-во “Свічадо”. Редактор серії А. Кравчук. – Львів, 1994.
18. Шептицький А. Божа Мудрість. Твори (аскетично-моральні) // Шептицький А. – Львів, 1994.
19. Митрополит Андрей. Християнська праведність // Шептицький Андрей. – Львів, 1936.
20. Шептицький А. Про місії і духовні вправи // Митрополит Андрей Шептицький: Життя та діяльність. – Т. III. Церква і душпастирство. Пастирські листи і послання. – Львів, 1901–1914.

21. Шептицький А. Найбільша заповідь // Шептицький А. Документи і матеріали. Церква і суспільне питання. – Львів, В-во “Місіонер”, 1998. – Т. II, кн. 1.
22. Joanus Paulus II. Reconciliatio et paenitentia // Joanus Paulus II. – Wroclaw, 1999.

REFERENCES

1. Zhyttia u Khrysti. Moralna katekhyza. – V-vo UKU. – Lviv, 2004.
2. Ivan Pavlo II. Entsyklika Evangelium Viate // Ivan Pavlo II. – Vatykan, 1995, n. 58.
3. Pii XII. Al Congresso dell Unione Catolica Italiana Ostetriche, AAS (1951) // Pii KhII. – Rym, 1951.
4. Sheptytskyi A. Pro zlochyn cholovikoubiistva // Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Dokumenty i materialy 1941–1944 / Uporiadnyk Zhanna Kovba. Naukovyi redaktor Andrii Kravchuk. – Kyiv : V-vo “Dukh i Litera”, 2003.
5. Sheptytskyi A. Khrystyianska pravednist // Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Tvory (asketychno-moralni). – Lviv, V-vo “Svichado”, 1994.
6. Sheptytskyi Mytropolyt Andrei. Poslannia do tykh, shcho na Velykodni Sviata ne prychashchalysia. Pysma-Poslannia (1939-1944) // Sheptytskyi Andrei. – Lviv, 1991.
7. Sheptytskyi Mytropolyt Andrei. Bozha Mudrist. Tvory (asketychno-moralni) // Sheptytskyi Andrei. – Lviv, 1994.
8. Sheptytskyi Mytropolyt Andrei. Zaklyk do Pokaiannia. Poslannia na Velykyi Pist // Sheptytskyi Andrei. – V-vo “Svichado”. Redaktor serii A. Kravchuk. – Lviv. – 1994.
9. Sheptytskyi A. Ne ubyi // Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: Zhyttia i Diialnist: Tserkva i suspilne pytannia: Dokumenty i materialy, 1899–1944. T. 2., Kn. 1. – Lviv, 1998.
10. Sheptytskyi A. Do virnykh // Sheptytskyi A. Tvory (moralno-pastoralni). – Rym, 1983.
11. Sheptytskyi A. Dekret mytropolyta Andreia “Ne ubyi” i pravyla do dekretu “Pro piatu Bozhu zapovid” // Sheptytskyi A. Pastyrski poslannia 1899–1914., T. 3. – Lviv : V-vo “Artos”, 2010.
12. Sheptytskyi A. Zaklyk do pokaiannia u Velykyi Pist // Sheptytskyi A. Tvory (moralno-pastoralni). – Rym, 1983.
13. Sheptytskyi A. Pro Myloserdia // Sheptytskyi A. Tserkva i suspilne pytannia. T. II Knyha I. Za redaktsiieiu Kravchuka A. V-vo “Misioner”. – Lviv, 1998.
14. Sheptytskyi Mytropolyt Andrei. Pro zlochyn cholovikoubiistva // Sheptytskyi A. Dokumenty i materialy 1941-1944. – Kyiv, 2003.
15. Sheptytskyi A. Poslannia mytr. Andreia Sheptytskoho do dukhovenstva ta narodu z zaklykom ne piddavatysia na provokatsii y ne vdavatysia do aktiv teroru // Sheptytskyi A. Tserkva i suspilne pytannia. T.2. Kn.1. Za redaktsiieiu A. Kravchuka. V-vo “Misioner”. – Lviv, 1998.
16. Sheptytskyi A. Zaklyk do Pokaiannia // Sheptytskyi A. – Lviv, 1939.
17. Sheptytskyi Mytropolyt Andrei. Zaklyk do Pokaiannia. Poslannia na Velykyi Pist // Sheptytskyi Andrei. – V-vo “Svichado”. Redaktor serii A. Kravchuk. – Lviv, 1994.
18. Sheptytskyi A. Bozha Mudrist. Tvory (asketychno-moralni) // Sheptytskyi A. – Lviv, 1994.
19. Mytropolyt Andrei. Khrystyianska pravednist // Sheptytskyi Andrei. – Lviv, 1936.
20. Sheptytskyi A. Pro misii i dukhovni vpravy // Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: Zhyttia ta diialnist. – T. III. Tserkva i dushpastyrstvo. Pastyrski lysty i poslannia. – Lviv, 1901–1914.
21. Sheptytskyi A. Naibilsha zapovid // Sheptytskyi A. Dokumenty i materialy. Tserkva i suspilne pytannia. – Lviv, V-vo “Misioner”, 1998. – Т. II, кн. 1.
22. Joanus Paulus II. Reconciliatio et paenitentia // Joanus Paulus II. – Wroclaw, 1999.

Дата надходження до редакції: 15.01. 2019

**ЕКОЛОГІЧНА КРИЗА СВІТУ ЯК НАСЛІДОК ЗАНЕПАДУ
ДУХОВНОСТІ: ІСТОРИЧНИЙ ТА ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Людмила ПОТРАВИЧ

*Інститут Богословських Наук Непорочної Діви Марії Кам'янець-Подільської єпархії РКЦ, вул. Грушевського 59, 32000, м. Городок,
Хмельницька обл.,*

e-mail: liudapotravych@gmail.com

Андрій ВИПАСНЯК

*Івано-Франківський державний коледж технологій та бізнесу,
вул. Коновальця, 140, 76014, м. Івано-Франківськ,*

e-mail: C520@ukr.net

У статті розглядається актуальна тема сучасності – екологічна криза XXI ст. у світі. Метою авторів є по-новому розглянути причини екологічної кризи, вивести на перший план духовний фактор - духовний занепад людства в цілому. Як наслідок змінилось ставлення у людини до природи – констатують дослідники.

Ключові слова: *духовність, екологія, криза, природа.*

В статье рассматривается актуальная тема современности - экологический кризис XXI века. в мире. Целью авторов является по-новому рассмотреть причины экологического кризиса, вывести на первый план духовный фактор - духовный упадок человечества в целом. В результате изменилось отношение у человека к природе - констатируют исследователи.

Ключевые слова: *духовность, экология, кризис, природа.*

The article deals with the actual theme of the present - the ecological crisis of the XXI century. in the world. The purpose of the authors is to consider in a new way the causes of the environmental crisis, to highlight the spiritual factor - the spiritual decline of humanity as a whole. As a result, the attitude of a person to nature changed - say researchers.

Key words: *spirituality, ecology, crisis, nature.*

Криза, занепад, катастрофа – слова, що втілюють жах, паніку, відчай, невже, - це передбачення для нашого майбутнього і для майбутніх наших поколінь. Ці слова навіюють страх та безпорадність. «Схаменіться!» - лунає від усіх, але намарно: світом править Зло, яке породило саме людство. Так, саме людство, - ми з вами. Невже кінець? На такі думки наштовхує нас наше сьогоднішнє. Тому мовчати, терпіти нема сил... Духовний занепад в сучасному світі досяг свого апогею...

Криза духовності в суспільстві не є чимось абстрактним¹ і виражається не тільки від «падіння моралі», виродженням соціальних інститутів і втрат релігійності. В конкретному випадку духовна криза авторами статті буде розглядатися з точки зору ставлення людства до реальності екологічного стану нашого місця проживання – до планети Земля, бо поведінка в «домі» залежить від нашого рівня культури, цінностей та життєвих орієнтирів, що і є актуальною проблемою, яка розглядається в даній статті. Метою даного дослідження є розгляд взаємозв'язку екологічної кризи світу та духовного занепаду людства.

Парадоксальність ситуації, в якій опинилась сучасна людина², полягає в тому, що духовна та екологічні кризи виникли і розвиваються на тлі різкого поліпшення умов життя людей, а причиною поліпшення є технізація всіх сторін суспільного життя³, також зросту освітченості людей. Технізація призводить до всіх форм відчуження і деморалізації суспільства, а високий рівень освіти – патологічної прив'язаності людини до культурного середовища, ідеально пристосованого для задоволення всіх бажань та потреб, які ростуть, незважаючи на релігійну свідомість, бо наука навіть при всій своїй ефективності не в силах вгамувати пристрасті людини до пізнання таємниць буття і самого себе протиставляючи рамкам релігійного знання⁴, що веде до подальшого занепаду релігійності і бездуховність набуде незворотного характеру, яка призведе до повного знищення природного середовища існування людини як біологічного виду і створіння Божого. Тому саме людина є причиною екологічної кризи⁵ зі своїм споживацьким ставленням до природи, і корінь зростання екологічної кризи слід шукати у відсутності стабільної духовної основи в сучасному житті людини. Вочевидь, тенденції та ознаки розвитку сучасної цивілізації та повсякденного життя соціуму диктують нам іти у ногу з часом, дослідивши динаміку змін людської цивілізації, провести «паралелі між минулим та сучасним. Теперішній духовний занепад суспільства та його аморальність за словами папи Франциска церква «ризикуює стати музеєм», бо відбувається глобальна втрата віри⁶.

¹ Токарева С.Б. Проблема духовного досвіду і методологічні підстави аналізу духовності. Волгоград: Вид-во Вол.ДУ, 2003, 206с.

² Токарева С.Б. Проблема духовного досвіду і методологічні підстави аналізу духовності. С. 26

³ Там само. С.36

⁴ Там само. С. 446

⁵ Талгіна Ю.С. Екологічна криза: причини та наслідки кризи духовності *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна* 2003, №1, С.108-111.

⁶ Довровольський В.В. Екологічні знання: Київ: ВД «Професіонал», 2005. 304с.

Взаємозв'язок кризових ситуацій в екологічній та духовних сферах висвітлювали історики - релігієзнавці Левицький О., Горбань Р., Райківський І., Єгрешій О., Королько А., Малярчук О., Делятинський Р. та в багатьох наукових працях⁷ з філософії та соціальної екології: Е. В. Гірусова, Н. М. Мамедова, Ю. Г. Маркова, Дж. Робінсон, Ф. Сен-Марка, А.Д. Урсула, А.С. Шилова, В. Хеслі, Г. Хефлінга та ін., основною думкою є те, що людська свідомість замикається на техніці, якій підпорядковується все більше сфер життя суспільства. Здавалося б, міць технології, рівень інформаційної комунікації – те, що супроводжує техногенну цивілізацію повинно виступати опорою для людини. Але насправді, замість духовної основи людина отримує порожнечу, а рівень духовності падає, хоча є і чимала користь від розвитку технології : підвищення рівня життя, полегшення праці, розвиток засобів зв'язку. Проте, не можна не звертати увагу на наявність різноманітних несприятливих факторів, які неминуче виникають разом із розвитком технології: втрата різноманіття людських відносин, нераціональне використання та руйнування природного середовища. В умовах технологізації, насправді, людина повинна відмовитись від більшості своїх бажань, інтересів, волі і сприймати світ і діяти у відповідності з стандартами техногенного суспільства⁸. Таким чином, в духовному сенсі Е. Фромм⁹ робить висновок, що в техногенному суспільстві потреба існувати «за принципом буття» витісняється існуванням «за типом володіння». Багатоманітність ракурсів та підходів осмислення сучасної екологічної ситуації дає розуміння, що людина націлена на зростання споживацького ставлення до природного навколишнього середовища, його руйнування, аж до повного знищення¹⁰. Але таке споживацьке ставлення людини наростало з поколінь віків. Тому автори пропонують ракурс в історію і історичну хронологію, проаналізувати динаміку взаємодії суспільства і природи.

Взаємодія суспільства і природи пройшли у своєму розвитку ряд етапів, які суттєво відрізняються один від одного¹¹. Наводимо першу наукову періодизацію історії взаємовідносин суспільства та природи¹²: дикість – період коли переважало присвоєння готових продуктів природи, штучно

⁷Єгрешій О.І. Заріцька О. Римо-католицька церква на сучасному етапі: між традицією і модернізмом. (Спроба історичної експоляції) Галичина. 2015. Ч. 27. С. 208-228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2015_27_26

⁸ Довровольський В.В. Екологічні знання С.104

⁹ Фромм Э. Иметь или быть? – Москва: Прогресс, 1986. 238с.

¹⁰ Бойчук Ю.Д., Солошенко Е.М., Бугай О.В. Екологія та охорона навколишнього середовища. Суми: ВДТ «Університетська книга», 2003. 284с.

¹¹ Салтовский О.І. Основи соціальної екології Київ: МАУП 1997, 168с.

¹² Енгельс Ф., Маркс К. Походження сім'ї, приватної власності і держави твори. 2-е вид Т.21, 1983, С.23-171.

створені людиною продукти – допоміжні знаряддя праці; варварство – період ведення скотарства та землеробства, період оволодіння методами збільшення виробництва продуктів природи за допомогою людської діяльності; цивілізація – період оволодіння подальшою обробкою продуктів природи, період промисловості та мистецтва.

Інша періодизація більш чіткіша (В.К. Рахілін)¹³: стародавній період – час накопичення знань про природу і початок формування основних типів взаємовідносин людини і природи; рабовласництво – час інтенсивного розвитку землеробства і скотарства; феодалізм – новий етап в освоєнні природи людиною; капіталізм – ера активного промислового використання природи з ігноруванням екологічних законів; соціалізм – період наукового природокористування.

Більш вдалою є періодизація Ю.В. Павленка¹⁴ за типом господарства: привласнюючий – панує переважно на найдавнішому етапі розвитку людства і характеризується тим, що людська трудова діяльність спрямована на здобуття того, що у природному середовищі існує у готовому вигляді (тварини, рослини). Привласнюючи готові продукти, люди виступають як вища ланка біоценозів, оскільки, на відміну від інших живих істот вони діють свідомо, використовуючи штучні знаряддя праці та становлячи певні соціальні організми з відповідними системами суспільних відносин; відтворюючий – в екологічному аспекті характеризується, передусім тим, що людина не просто бере з навколишнього середовища якусь частину природних багатств, а й сама активно перетворює ці середовища відповідно до своїх цілей та потреб. Вона власною працею не тільки забезпечує відтворення предметів свого споживання, алей створює те, що взагалі не існує в природі.

Цікавою є періодизація запропонована Г.В. Платоновим¹⁵, яка визначає ставлення людини до природи: біогенний – адаптаційний, присвоюючий; техногенний – частково перетворюючий: аграрний, індустріальний; зоогенний – системно-перетворюючий.

Г.О. Бачинський¹⁶ робить спробу розглянути процес становлення взаємовідносин в системі «суспільство-природа» і відокремлює такі стадії глобальної соціоекосистеми: незамкнена, частково замкнена, замкнена. В даному випадку критерієм виступає ступінь розвитку не лише засобів

¹³ Рахілін В.К. Общество и живая природа. Москва, 1989.-123с.

¹⁴ Павленко Ю.В. Екологія і культура Київ, 1991. С.76-108

¹⁵ Платонов Г.В. Диалектива взаимодействия общества и природы. – Москва, 1989. С.72-118.

¹⁶ Білявський Г.О. Фундуй Р.С., Костіков І.Ю. Основи екології Київ: Либідь, 2004, 408с.

виробництва, а й виробничих відносин по суті – ступінь розвитку самого суспільства.

Таким чином, історія людського суспільства, як специфічної природної системи є історією пізнання, освоєння та перетворення людиною оточуючого світу. Людство в процесі освоєння природи, з одного боку, все більш звільняється від безпосередньої залежності від оточуючого природного середовища, а з іншого – збільшує свою залежність від знань про природу і мати здатність враховувати всю багатоманітність наслідків втручання в природні процеси.

Якщо на перших етапах свого розвитку людство залежало від клімату, урожаю, а порушення балансу природних систем призводило до вимирання окремих популяцій, то зараз ціна помилок – існування всього виду.

В історії відомо цілий ряд екологічних катастроф, що були викликані втручанням людини в природні процеси:

- 1.Зникнення мамонтів – наслідок діяльності первісних мисливців;
2. Виникнення Сахари – результат діяльності скотарських племен;
- 3.Пустелі на землях Месопотамії – нераціональне ведення господарства;
4. Пустелі Середньої Азії - знищення кочівниками древніх цивілізацій, що базувались на зрошувальному землеробстві.

Ці екологічні катаклізми, крім впливу на довкілля призводили і до вимирання великих мас людей, призводили до освоєння нових місць проживання – на Далекій Півночі, островах Океанії та Австралії.

На ранніх етапах розвитку людства, екологічні кризи мали локальний чи регіональний характер і їх наслідком було зникнення давніх локальних цивілізацій, то з часу злиття локальних цивілізацій в глобальну, людство перетворилось в «геологічну силу», наслідки втручання в природні процеси стали носити глобальний характер. На перших етапах людська діяльність у своїх зовнішніх проявах нічим особливим не відрізнялась від діяльності інших живих організмів. Вона споживала готові продукти природи без обробки, а примітивні знаряддя праці допомагали в отриманні необхідних для нормального біологічного її існування. Основні види діяльності – збиральництво, мисливство, рибальство. Нечисленні людські спільноти з примітивним знаряддям праці легко «вписувались» в існуючі екосистеми і не могли суттєво порушувати рівновагу в екосистемах, і в моментах де рівновага порушувалась, природа легко її відновлювала. Від збиральництва, мисливства та рибальства вона поступово переходить до скотарства та землеробства. На цьому етапі людина свідомо перетворює природне

середовище, пристосовує його згідно своїх потреб, різко збільшуючи сукупно виробничу потужність і розширює ареал свого розселення, освоює всю придатну для існування територію землі.

Наступний етап взаємодії людини та природи пов'язано з появою та масовим впровадженням у виробництво машин. Це породило ілюзію забезпечити «кожному по його потребах», якщо взяти в «кожного по можливостях», а в ставленні до природи : не варто чекати милостині від неї. Цей період став часом відвертої війни людства проти природи. Кінець першої половини ХІХ ст. – епоха розвинутого капіталістичного суспільства, коли природний простір інтенсивно експлуатується і змінюється. За історично короткий відрізок часу було вироблено і перероблено велику кількість сировини, прорито канали між морями та океанами, знищено величезні площі лісів. На поч. ХХ ст. людство досягло загальної потужності, яку можна було би порівняти з «геологічною силою». Перша половина ХХ ст. – час соціальних потрясінь (дві світові війни, крах колонізації, які негативно вплинули на екологічний стан середовища)- це епоха індустріалізації. В цей час на початку 70-х рр. ХХ ст. виникла енергетична криза, яка змусила людство звернути увагу на проблему доступності і обмеженості природних ресурсів. Під впливом цього починаються широкі впровадження енерго та ресурсозберігаючих технологій. Держави вперше під тиском громад почали розробляти природоохоронне законодавство.¹⁷

Аналізуючи величезний історичний проміжок часу взаємодії людини з природою, доцільним та важливим є також для авторів провести історичний ракурс і визначити місце і роль церкви (переважно Римо-Католицької) в житті соціуму у досліджуваних періодах.

В Середньовіччя Церква підтримувала абсолютні монархії, багатонаціональні імперії, засуджувала національні рухи – панував стереотип «Уся влада від Бога». Такі виступи сприймалися як посягання на божественний Порядок, а тому, засуджувалися священнослужителями включно до відлучення від Церкви, а бунтарі піддавалися анафемі. В добу Реформації здійснився своєрідний світоглядний переворот, розкріпачивши людський розум. Церкві протистояли світські заклади освіти, література, великі географічні відкриття – відбулася наукова революція. Активізувалися національні рухи, «карта Європи» неухильно змінювалась. Наступна культурна доба Відродження – своєрідний міст між Реформацією та Просвітництвом. Принцип науковості переконував, що основним засобом пізнання світу є експеримент, людина була спрямована на пізнання нового. В

¹⁷ Білявський Г.О. Фундуй Р.С., Костіков І.Ю. Основи екології С. 208

таких умовах наука, мистецтво, політика поступово але неухильно звільнялися з монопольного впливу Церкви¹⁸. Церква невдовзі була витіснена на периферію Науки¹⁹. Велика Французька Революція «ліквідувала» старий порядок – політична та економічна влада перейшла до буржуазії. Було проголошено невід'ємні права людини і встановлюється республіканська форма правління. В період Великої Французької революції та в Просвітництво Церква вступала в найжорсткіші протиріччя, відбувся крах ідеології Божого помазання і духовним джерелом державної влади став народ. В ХІХст. за часів папи Пія ІХ в багатьох європейських державах брало гору «вільна церква у вільній державі». Це час «лжевчень», матеріалізму, атеїзму, комунізму, соціалізму, натуралізму, пантеїзму і т. д. В перших роках ХХ ст. прийнято закон про відокремлення церкви від держави, який забезпечував свободу совісті і віросповідання, почалось поширення соціалістичної ідеології²⁰.

Розгляд історії взаємовідносин релігії, суспільства та природи дозволяє зробити висновок, що визначальним для їх характеру є пануючий в суспільстві спосіб організації людської діяльності, який визначає і спосіб освоєння природного простору, ставлення до природи, характер відношення між людьми. Спосіб організації людської діяльності (технологія) пройшов в своєму розвитку ряд основних етапів: природну технологію первісних збирачів та мисливців, згідну з природою технологію землеробства та ремесла, неприродну технологію індустріального промислового виробництва.

Таким чином, в історії розвитку взаємовідносин суспільства та природи, взявши за критерій пануючий спосіб організації людської діяльності, виділяють такі основні етапи природо подібної людської діяльності – період присвоєння готових продуктів природи, коли людина діяла у своїх зовнішніх проявах як і будь-яка інша жива істота; природо згідної людської діяльності – період, коли в результаті накопичених знань про природу людина переходить до пристосування природного середовища під свої потреби і відтворює необхідні їй компоненти природи, узгоджуючи свої запити з пізнаними вимогами природи;- неприродної (індустріальної)

---

¹⁸ Єгрешій О.І. Заріцька О. Римо-католицька церква на сучасному етапі: між традицією і модернізмом. (Спроба історичної експоляції) Галичина. 2015. Ч. 27. С. 208-228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2015_27_26

¹⁹ Борозенец М. Просветление после Промвещения INTERTRADITIONALE (1), Международный альманах Традиции и Революции, 2010. С.9.

²⁰ Єгрешій О.І. Заріцька О. Римо-католицька церква на сучасному етапі: між традицією і модернізмом. (Спроба історичної експоляції) Галичина. 2015. Ч. 27. С. 208-228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2015_27_26

людської діяльності – період, коли з'являються машини і людина намагається підкорити природу, проголошуючи себе «царем».

Сьогодні ми переходимо в своєму розвитку до нових, постіндустріальних технологій – четвертий етап у розвитку системи «суспільство-природа»- постіндустріальний, або нової природо згідності – період, коли головною метою виробництва стає інформація у широкому розумінні, коли машини замінюють системи машин і виникають реальні передумови подолання глобальної екологічної кризи та катастрофи²¹.

Науково-технічна революція (НТР) – це корінне перетворення науки та техніки, їх зв'язків та соціальних функцій і ролей, яке означає зміну ролі людини в системі продуктивних сил на основі комплексного технологічного використання науки як продуктивної сили, що пронизує всі компоненти виробництва; перетворення умов життя самих людей. В процесі розгортання НТР відбуваються зміни не лише процесів виробництва, а й виробничих відносин; взаємовідносин людини з засобами праці; взаємовідносин між людьми та їх ставлення до оточуючого природного середовища.

Початок НТР пов'язують з серединою 40-х рр. ХХ ст. Його пов'язують з першою вдалою спробою звільнити ядерну енергію, створенням перших ЕОМ, які відкрили принципову машину для виконання за людей ряд функцій розумової праці; знань про генетичну структуру біологічних молекул; виходу людини в космічний простір; використання НВЧ – випромінювання для розігрівання їжі в кожній домівці. НТР є історично закономірним явищем і вінчає тривалий процес розвитку науки та техніки – це найвища форма науково-технічного прогресу з такими головними аспектами: створення і вдосконалення засобів праці, розширення предметів праці.

Отже, одним з головних наслідків сучасної НТР є якісна зміна основних продуктивних сил людства. Такий якісний стрибок дав поштовх до розвитку таких основних напрямків: 1. Розвиток ядерної і термоядерної енергетики, що повинно забезпечити нове, практично невичерпне джерело енергії, яке замінить вичерпні запаси органічного палива (нафти, газу, кам'яного вугілля); 2. Створення та широке застосування мікроелектроніки та ЕОТ – механізація процесів людської розумової діяльності, різке прискорення процесів накопичення та обробки інформації; 3. Комплексна автоматизація виробництва – перекладання функцій з людини на машину, звільнення робітника від ролі додатку верстата. 4. Розвиток глобальної системи комунікацій – перетворення планети на єдиний інформаційний простір, миттєвий доступ до інформації в будь-якій точці земної кулі; 5.

²¹ Салтовский О.І. Основи соціальної екології С. 80

Розвиток генної інженерії та біотехнологій. Цей напрямок в останні роки розвивається найбільш високими темпами.

Хоча НТР за своєю сутністю має і глобальний характер, далеко не всі країни світу в рівній мірі користуються її досягненнями. Чітко визначилась група індустріально розвинутих країн, які знаходяться в процесі переходу до стану постіндустріальних суспільств і які в повній мірі використовують здобутки сучасної науки та техніки. Їх наздоганяє група так званих «нових індустріальних країн». Окрему групу складають колишні країни соціалістичного табору, в яких значна увага приділяється дослідженням у галузі фундаментальних наук, але існуюча соціально-політична система не сприяє швидкому впровадженню відкриттів у виробництво, де економічна криза після краху режиму, різко скоротила можливість розгортання НТР. Найменше НТР захопила країни третього світу, які звільнились від колоніальної залежності, не змогли створити власної національної державності, і проблеми внутрішньої консолідації заступили для них питання розвитку науки та техніки.

Вплив НТР на взаємовідносини суспільства та природи оцінюються далеко не однозначно. На перший погляд саме вона призвела до різкого загострення глобальної екологічної кризи – стану взаємовідносин між суспільством та природою, коли внаслідок людської діяльності настала така зміна якості оточуючого природного середовища, яка призвела до підриву природних умов існування людства та інших сучасних високо розвинутих форм життя на Землі та стабільності біосфери в цілому, коли порушена її здатність до відтворення свого нормального стану.

Першу загрозу глобальної екологічної кризи відчували високо розвинені індустріальні країни Європи та Північної Америки, де в 60-80-х роках ХХст. було індустріальне використання досягнень НТР.

Отже, екологічна криза в світі надає екологічний зміст НТР, який можна сформулювати наступним чином: в ході розгортання виникають необхідні наукові та технічні передумови забезпечення нового характеру ставлення до природи: можливість переходу виробництва на замкнені цикли, перехід до безмашинного виробництва; можливість ефективного використання енергії; створення автотрофних систем, створення замкнених циклів водоспоживання; не порушення природних циклів колообігу речовин та енергії²².

В період НТР революції до влади приходить Адольф Гітлер, хоча і був противником більшовизму, але почав ліквідацію парафіяльних шкіл,

²² Салтовский О.І. Основи соціальної екології С.82

католицької преси і організацій релігійно-морального характеру і папа Пій XI виступив з публічним протестом та засудив комунізм і фашизм за їх вороже ставлення до церкви та релігії²³²⁴. На поч. 60-70 рр. час глибокого атеїзму у країнах соціалістичного табору та в СРСР і Ватикан шукав контактів і зв'язків з європейцями, у яких релігійне життя переживало великий занепад. Люди стали мобільнішими, а добробут і прибуток стали головним критерієм суспільного прогресу, і вперше за півтора тисячоліття християнство стало релігією меншості²⁵, а все через те, що система освіти базувалась на страху покарання влади з гори. Атеїстична система вирізала з науки і освіти згадку про Біблію та Бога. Натомість у садочках та школах шанували Леніна та політичних діячів. Людям, які вірили в Бога не давали вчитись в університетах, працювати в закладах освіти, оскільки ці професії мають великий вплив на світогляд народу²⁶.

Серед багатьох проблем людства екологічні проблеми планетарного масштабу займають головне місце, а саме: зростання швидкими темпами чисельності населення на Землі, старіння націй, нестача продуктів харчування та чистої питної води, небезпечні інфекційні захворювання; швидкий ріст інфраструктури міст в мегаполіси з інтенсивним рівнем життя та забрудненню атмосферного повітря, зміною рельєфу, зменшенням площ зелених насаджень та орної землі, активізацією екзо – та ендпроцесів (зсуви, просідання, провали землі, штучно викликані землетруси); забруднення та обміління малих річок; зниження біорізноманіття; підвищення рівня шуму та радіаційного випромінювання; утворення великої кількості побутового сміття та промислових відходів; утворення великого об'єму стічних вод з небезпечними домішками, нафтопродуктами та миючими засобами. Одним словом проблема глобальної урбанізації. Забруднення вод Світового океану внаслідок аварій нафтопродуктами, захоронення небезпечних радіоактивних та небезпечних відходів, зменшення біорізноманіття, знищення коралових рифів, нагрівання вод Світового океану, потрапляння вод з річок з великим вмістом мінеральних добрив та пестицидів. Зміни природних форм рельєфу, внаслідок забудови та промислового видобування корисних копалин, опустелення та обезліснення. Промислові аварії та викиди радіації,

²³ Стрешій О.І. Заріцька О. Римо-католицька церква на сучасному етапі: між традицією і модернізмом. (Спроба історичної експоляції) Галичина. 2015. Ч. 27. С. 208-228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2015_27_26

²⁴ PiusXI Encyclica mit brennender sorge URL: http://w2/Vatican/va/continent/plus-xi/de/encyclicals/document/hf_p-xi_enc_14031937_mitbrennender-sorge/html

²⁵ Перащук М., Коваленко О. Норман Дейвіс Європа: Європа:Історія Київ, Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2008. С.1111-1112.

²⁶ Реформація: успіх Європи і шанс для України: колективна монографія /за ред. Р. М. Шеремети та О. Романенко Університет менедж. освіти. Київ:Самміт-Книга, 2017. 256с.

випробовування ядерної зброї та війни. Крім того, людство не тільки нищить Землю, як планету, а й забруднює навколоземний космічний простір залишками супутників та ракет.

На початку ХХІ ст. (ост. роки понтифікату Івана Павла II та понтифікат Бенедикта XVI) світове суспільство переживає загальну безпрецедентну НТР. Для повсякденного життя світового суспільства характерними стали: мобільний зв'язок, Інтернет, соціальні мережі, електронна пошта, модернізовані засоби пересування, новітня реклама, така над модерна техніка цілком домінує над людською свідомістю, створюючи «віртуальну дійсність»²⁷.

Розвиток сучасної цивілізації ХХІ ст. відбувається зі зростанням ролі світової політики та міжнародних відносин. Це зумовило обговорення шляхів вирішення екологічних проблем, які викликають екологічну кризу на міжнародному рівні. Яскравим прикладом є Альберт Арнольд Гор²⁸ – американський політик, займався справою охорони довкілля, є автором книги «Незручна правда», на основі якої було знято документальний фільм. Фільм отримав Оскар. 12.10.2007р. він разом з групою з проблем кліматичних змін та за внесок у розповсюдження знань та привернення уваги до проблем навколишнього середовища був нагороджений Нобелівською премією миру²⁹.

Книжка та однойменний фільм³⁰ «Незручна правда» - це результат клопітких досліджень 1957-2005рр. А. Гора та великої команди фахівців з галузі охорони довкілля, які досліджували та аналізували взаємозв'язок зростання концентрації вуглекислого газу в атмосферному повітрі та зростанню температури повітря, яке в свою чергу викликає потепління клімату. Науково обґрунтували наслідки потепління клімату для планети та людства. Серед основних їх висновків є такі: 1. Концентрації вуглекислого газу менші літом, ніж взимку, бо ліси споживають велику кількість вуглекислого газу. 2. В північній півкулі концентрація вуглекислого газу вища, ніж у південній. Це пояснюється різницею площ суходолу. 3. На основі фото минулих часів та сьогодення продемонстрували зменшення льодового покриву високогірних районів світу. Через кілька десятиліть снігу та льоду може і не бути взагалі на високогір'ї. 4. Наведено зменшення товщини та площ льоду на полюсах Землі. Такі зміни загрожують зникненню

²⁷ Фомин О. «Десница-капитал и его отчуждение» INTERTRADITIONALE (1), Международный альманах Традиции и Революции, 2010. С.31-35.

²⁸ Зленко А.М. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін Харків: Фоліо 2003. 559с.

²⁹ А. Гор URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BB%D>

³⁰ Фільм «Неудобная правда» URL: <https://www.wksnopoisk.ru/film/neudobnaya-pravda-2006-250212//>

великої кількості представників фауни та флори, зміни солоності (опрісненням) Світового океану та підняття його рівня, а це – зменшення площ суходолу, що в свою чергу призведе до масштабних переселень людей з прибережних зон. Ї уже сьогодні спостерігається зміщення пір року: зими – аномально короткі та холодні з катастрофічними хуртовинами та снігопадами, весни та осінь – короткі та не чітко виражені, літо – довге, спекотне з температурою 38-50⁰С, супроводжується місцями сильними аномальними засухами, а місцями сильними повенями. Повені та засухи супроводжуються поривами сильного вітру – ураганами, тайфунами, торнадо. Фільм перенасичений відео фактами жахливих природних катаклізмів, які нагадують сцени з фантастичних фільмів про кінець світу.

А. Гор був одним з ініціаторів впровадження в життя « Кіотського протоколу» - міжнародної угоди про обмеження викидів в атмосферу парникових газів прийнятий 11.12.1997р., почав діяти з 16.02.2005р.

Велику увагу автор фільму приділив фактам про вклад кожної країни світу у забруднення атмосферного повітря і що кожен з нас може зробити для зменшення надходження вуглекислого газу в довкілля, але світова спільнота на держаних рівнях не прислухається до цього: економічні важелі « беруть гору», розвиваються і впроваджуються новітні види зброї, а що може бути наслідком?.. Найгірші прогнози для людства зробили закордонні вчені за допомогою комп'ютерного моделювання наслідків III Світової війни з використанням ядерної зброї, термоядерної війни, яке отримало назву «ядерної зими». У перший день війни в Північній півкулі (тут мешкає 85% населення світу) в атмосферу піднімається 300 млн. тонн диму і пилу. Протягом тижня на поверхню планети доходить 1% сонячного світла, а протягом наступних трьох тижнів - не більш ніж 10% . Вміст озону зменшиться на 50%, що збільшить надходження УФ - променів у смертельних для людини дозах. Якщо вона відбудеться влітку, то літо перетвориться на зиму, оскільки температура знизиться на 20°-30°С. Низька температура утримуватиметься кілька місяців, що викличе загибель урожаю і більшості рослинного покриву Землі. Загибель рослинності та тварин, радіоактивне забруднення, вихід з ладу енергетичних систем і зв'язку, лютий мороз і ніч, ураганні вітри викличуть такий психологічний шок, який людство не зможе пережити. Таким чином, локальний ядерний конфлікт спричинить глобальну загибель людства та біосфери в цілому. А той політик, який віддасть наказ натиснути на «ядерну кнопку», сам собі підпише смертний вирок. Ці результати моделювання мають переконати політиків та

всю світову спільноту заборонити та знищити всю ядерну зброю³¹. Тому проблема гармонійного розвитку людства як частини біосфери в природному середовищі є сьогодні однією з найактуальніших.

Завдяки турботам вчених ідея необхідності гармонізувати взаємовідносини між людьми і природою була сприйнята багатьма політиками і державними діячами. Офіційно вона в документах ООН отримала термін «сталий розвиток» (1992 р. Ріо-де-Жанейро)³². В ній взяли участь представники 179 держав світу, які запропонували такий розвиток суспільства, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Модель сталого економічного розвитку в екологічній сфері необхідно стимулювати доброю інформацією про те, що в майбутньому це – тільки єдиний можливий спосіб економічного розвитку. Слід застосовувати фінансові стимули для переходу на нові технології та устаткування, запровадити оподаткування на експлуатацію природних ресурсів, залежно від їх рідкості та цінності³³.

Невід'ємною частиною стійкого розвитку є екологічна етика, яка включає в себе вчення про моральні відносини людини з природою, засновані на сприйнятті природи як рівноправного і рівноцінного партнера з обмеженням прав і потреб людини. Екоетика базується на таких принципах та правилах: принципи – не зашкодь, не втручайся, будь порядним, дотримуйся прав природи, компенсуй збиток; правила самооборони, справедливого розподілу, пропорційності, мінімальної шкоди, справедливого відшкодування.

Тому, першим і важливим кроком на шляху до екоетичного ідеалу є внутрішня зміна наших моральних переконань і поглядів у розвитку нашої соціально-економічної системи, так як глобальний взаємозв'язок процесів, явищ і наслідків експлуатації природного середовища не потребує доказів³⁴.

Таким чином, людство має докласти максимум зусиль для раціонального пізнання законів функціонування живої природи і свою поведінку стратегії проектувати відповідно до них. Сьогодення вимагає формування адекватної поведінки людини в біосфері. Регуляторами цього мають стати екологічна відповідальність, екологічна свідомість, екологічне мислення, екологічне знання – основа екологічної культури, принцип якого повинен витримуватися на всіх рівнях життя людини – від індивідуального

³¹ Білявський Г.О. Фундуї Р.С., Костіков І.Ю. Основи екології, С.345

³² Довровольський В.В. Екологічні знання: С204

³³ Гаврилишин Б.Д. До ефективних суспільств. Дорогокази в майбутнє. Доповідь Римському Клубові Київ: «Пульсари» 2013 248с.

³⁴ Основи стійкого розвитку : практикум /заг.ред. Л.Г.Мельника Суми: ВДТ «Університетська книга»,2005. 352с

до суспільного життя з принципами: поваги до всього живого та людини, тобто до біосфери та її складових компонентів. Більш того – настав час поваги до Космосу та Всесвіту. Природа не тільки створила нас і забезпечує матеріальні умови нашого життя, а має на нас емоційний та естетичний вплив. І завдяки цьому впливу прийде до людини рішення про необхідність прийняття екологічної моралі та культури, як естетичної норми суспільства в цілому. Тому лиш положення філософської концепції біоцентризму, яка визначає, що все живе на Землі має право на існування, і що саме вся біота, а не просто людина повинна стати центром уваги. Лиш за такого підходу ми зможемо усвідомити себе невід'ємною частиною природи і якщо ми, як складова природи, функціонуватимемо не за її законами, то в ній увімкнуться механізми нас усунення. Ніякі досягнення науки і техніки не можна назвати високоморальними, якщо вони завдають шкоди мільйонам людей і всій біосфері. Тому нам конче необхідна екологічна культура та мораль. Якщо ми не змінимося духовно, не станемо на шлях проповідування філософії взаємозв'язку в природі всього живого і неживого, не відмовимося від ідеї споживацького ставлення до природи, не припинимо чинити над нею розправу, то ні про яку гармонію, співіснування і співрозвиток людини і природи мова не йтиме. Екологічна культура є однією з головних засад безпечного майбутнього нашої унікальної планети, однією з основ розбудови і прогресу світу³⁵.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Pius XI Encyclical mit brennender Sorge URL: http://w2/Vatican/va/continent/plus-xi/de/encyclicals/documentts/hf_p-xi_enc_14031937_mitbrennender-sorge/html
2. А. Гор URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BB%D>
3. Білявський Г. О. Фундуй Р. С., Костіков І. Ю. Основи екології Київ: Либідь, 2004. 408 с.
4. Бойчук Ю.Д., Солошенко Е.М., Бугай О.В. Екологія та охорона навколишнього середовища. Суми: ВДТ «Університетська книга», 2003. 284с.
5. Борозенец М. Просветление после Промещения INTERTRADITIONALE (1), Международный альманах Традиции и Революции, 2010. С.9.
6. Гаврилишин Б.Д. До ефективних суспільств. Дороговкази в майбутнє. Доповідь Римському Клубові Київ: «Пульсари», 2013. 248с.
7. Довровольський В.В. Екологічні знання: Київ: ВД «Професіонал», 2005. 304с.
8. Енгельс Ф. Марк К. Походження сім'ї, приватної власності і держави твори 2-е вид – Т.21, 1983. С. 23-171.
9. Єгрешій О.І. Заріцька О. Римо-католицька церква на сучасному етапі: між традицією і модернізмом. (Спроба історичної експоляції) Галичина. 2015. Ч. 27. С. 208-228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2015_27_26

³⁵ Бойчук Ю.Д., Солошенко Е.М., Бугай О.В. Екологія та охорона навколишнього середовища. Суми: ВДТ «Університетська книга», 2003. 284с.

- 10.Зленко А.М. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін Харків: Фоліо, 2003. 559с.
11. Основи стійкого розвитку : практикум /заг.ред. Л.Г.Мельника Суми: ВДТ «Університетська книга», 2005. 352с.
- 12.Павленко Ю.В. Екологія і культура Київ,1991. С.76-108
- 13.Перащук М., Коваленко О. Норман Дейвіс Європа: Європа: Історія Київ, Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2008. С.1111-1112.
- 14.ПлатоновГ.В. Диалектива взаимодействия общества и природы. – Москва, 1989. С.72-118.
- 15.Рахілін В.К. Общество и живая природа. Москва,1989. - 123с.
- 16.Реформація:успіх Європи і шанс для України: колективна монографія /за ред. Р. М. Шеремети та О. Романенко Університет менедж. освіти. Київ:Самміт-Книга, 2017. 256с.
- 17.Салтовский О.І. Основи соціальної екології Київ: МАУП 1997, 168с.
- 18.Талгіна Ю.С. Екологічна криза: причини та наслідки кризи духовності Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна 2003, №1, С.108-111.
- 19.Токарева С.Б. Проблема духовного досвіду і методологічні підстави аналізу духовності. Волгоград: Вид-во Вол.ДУ, 2003, 206с.
- 20.Фільм «Неудобная правда»URL: <https://www.knopoisk.ru/film/neudobnaya-pravda-2006-250212//>
- 21.Фомин О. «Десница-капитал и его отчуждение» INTERTRADITIONALE (1), Международный альманах Традиции и Революции, 2010. С. 31-35.
- 22.Фромм Э. Иметь или быть? – Москва: Прогресс, 1986. 238 с.

REFERENCES

- 1.PiusXI Encyclical mit brennender sorge URL: http://w2/Vatican/va/continent/plus-xi/de/encyclicals/document/hf_p-xi_enc_14031937_mitbrennender-sorge/html
- 2.A. Hor URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BB%D>
- 3.Biliavskiy H. O. Fundui R. S., Kostikov I. Yu. Osnovy ekolohii Kyiv: Lybid, 2004. 408 s.
- 4.Boichuk Yu.D., Soloshenko E.M., Buhai O.V. Ekolohiia ta okhorona navkolyshnoho seredovyscha. Sumy: VDT «Universytetska knyha», 2003. 284s.
- 5.Borozenets M. Prosvetlenye posle Promvshcheyia INTERTRADITIONALE (1), Mezhdunarodnyy almonakhTradytssy y Revoliutsyy, 2010. S.9.
- 6.Navrylyshyn B.D. Do efektyvnykh suspilstv. Dorohovkazy v maibutnie. Dopovid Rymському Klubovi Kyiv: «Pulsary», 2013. 248s.
- 7.DovrovolskiyV.V. Ekolohichni znannia: Kyiv: VD «Profesional», 2005. 304s.
- 8.Enhels F. Mark K. Pokhodzhennia simi, pryvatnoi vlasnosti i derzhavy tvory 2-e vyd – T.21, 1983. S. 23 171.
- 9.Iehreshii O.I. Zaritska O. Rymo-katolytsa tserkva na suchasnomu etapi: mizh tradytssieiu i modernizmom. (Sproba istorychnoi ekspoliatsii) Halychyna. 2015. Ch. 27. S. 208 228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2015_27_26
- 10.Zlenko A.M. Dyplomatiia i polityka. Ukraina v protsesi dynamichnykh heopolitychnykh zmin Kharkiv: Folio, 2003. 559s.
11. Osnovy stiikoho rozvytku : praktykum /zah.red. L.H.Melnyka Sumy: VDT «Universytetska knyha», 2005. 352s.
- 12.Pavlenko Yu.V. Ekolohiia i kultura Kyiv,1991. S.76-108

13. Perashchuk M., Kovalenko O. Norman Deivis Yevropa: Yevropa: Istoriia Kyiv, Vydavnytstvo Solomii Pavlychko «Osnovy», 2008. S.1111 1112.
14. Platonov H.V. Dyalektyva vzaymodeistvyia obshchestva y pryrody. – Moskva, 1989. S.72 118.
15. Rakhilin V.K. Obshchestvo y zhyvaia pryroda. Moskva, 1989. 123s.
16. Reformatsiia: uspikh Yevropy i shans dlia Ukrainy: kolektyvna monohrafiia /za red. R. M. Sheremety ta O. Romanenko Universytet menedzh. osvity. Kyiv: Sammit-Knyha, 2017. 256s.
17. Saltovskiy O.I. Osnovy sotsialnoi ekolohii Kyiv: MAUP 1997, 168s.
18. Talhina Yu.S. Ekolohichna kryza: prychny ta naslidky kryzy dukhovnosti Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina 2003, №1, S.108-111.
19. Tokareva S.B. Problema dukhovnoho dosvidu i metodolohichni pidstavy analizu dukhovnosti. Volhohrad: Vyd-vo Vol.DU, 2003, 206s.
20. Film «Neudobnaia pravda» URL: <https://www.knopoisk.ru/film/neudobnaya-pravda-2006-250212/>
21. Fomyn O. «Desnytsa-kapytal y eho otchuzhdenye» INTERTRADITIONALE (1), Mezhdunarodnyi almonakh Tradytsyy y Revoliutsyy, 2010. S.31 35.
22. Fromm Э. Ymet yly bat? – Moskva: Prohress, 1986. 238s.

Дата надходження до редакції: 19.03. 2018

Догматичне богослов'я

УДК 27-184.3:161.263:2-67

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ХРИСТІЯНСТВА У ВИЗНАННІ ВІРИ У ПРЕСВЯТУ ТРІЙЦЮ У СВІТЛІ НОВІТНІХ ЄРЕТИЧНИХ ВІРУВАНЬ У БОГА

Василь ТУЧАПЕЦЬ

*Івано-Франківська Академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я,
вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна*

e-mail: vtv@o2.pl

У статті автор, на основі навчання II Ватиканського Собору, розглядає проблематику сучасних викликів, які стоять перед християнином УГКЦ у визнанні його віри в Пресвяту Трійцю, у контексті успішного поширення новітніх єретичних поглядів про Бога, відображених, зокрема, у навчанні свідків Єгови та мормонів. Метою дослідження було сформування основних пріоритетів сучасного визнання віри в Пресвяту Трійцю та критичного осмислення методологій, які використовуються в єретичних спільнотах. Завдяки богословському аналізу тринітарного навчання від початків його формування Отцями Церкви, через середньовічний розвиток богослов'я до сьогодення, у процесі дослідження, сформовано богословський синтез суджень, ідей та пропозицій. До пріоритетних висновків статті належить зарахувати: важливість опрацювання нової, простої, зрозумілої для сучасної людини богословської мови про Триєдиного Бога та необхідність сформування сучасного простого та інтегрального символу віри для християнина УГКЦ.

Ключові слова: християнство, віра в Пресвяту Трійцю, символ віри, проблематичні судження: ересь.

Автор статті, на основі ідей II Ватиканського Собора, рассматривает проблематику современных вызовов, которые стоят перед христианином УГКЦ в исповедании его веры в Пресвятую Троицу, в контексте успешного распространения новейших еретических взглядов о Боге, отраженных, в частности, в лжеучении Свидетелей Иеговы и мормонов. Целью исследования было формирования основных приоритетов современного исповедание веры в Пресвятую Троицу и критического понимания методологий, используемых в еретических сообществах. Благодаря анализу тринитарного учения с самого начала его формирования Отцами Церкви, через средневековое развитие богословия и до сегодняшнего дня, в процессе исследования, сформирован богословский синтез суждений, идей и предложений. К выводам статьи принадлежит отнести: существенность разработки новой, простой, понятной для современного человека богословской речи о Триедином Боге и необходимость формирования современного простого и интегрального символа веры для христианина УГКЦ.

Ключевые слова: христианство, вера в Пресвятую Троицу, символ веры, проблемное понимание: ересь.

The author of the article, based on the ideas of the Second Vatican Council, examines the problems of the modern challenges faced by the UGCC Christian in confessing his faith in the Holy Trinity in the context of the successful dissemination of the latest heretical views on God, reflected in particular in the teaching of Jehovah's Witnesses and the Mormons. The fundamental question that is discussed in the article: Why does a certain part of Christians in Ukraine so easily renounce the doctrine of the Holy Trinity and accept the heretical, but more simply, teaching of God that propagates the newly formed communities of Jehovah's Witnesses, the Mormons, etc.? The aim of the study was to formulate the main priorities of the modern recognition of the faith in the Holy Trinity and to critically understand the methodologies used in heretical communities. Thanks to the analysis of the Trinitarian doctrine from the beginning of its formation by the Fathers of the Church, through the medieval development of theology to the present, in the process of research, a theological synthesis of judgments, ideas and proposals has been formed. Priority conclusions of the article include: 1) The need for a more detailed study and continuous monitoring of the methodologies of teaching about God in heretical communities and the creation of integrated pastoral and theological counterbalances by the Church on the biblical, theological and social-social plane for the preservation and spread of the truths of the Holy Scriptures of the Triune God. 2) Theological teaching of Christians about the mysterium of the Holy Trinity must be restored, to deviate from complex philosophical and theological terms in the direction of working out a new, comprehensible for the modern man of theological language about God expressed by simpler concepts. 3) In light of the teaching of the Second Vatican Council and the recommendations of the Catechism of the Catholic Church, it is necessary to improve not only the way of learning, but also the way of recognizing the faith in the Holy Trinity. That is why it is necessary to begin the process of propagating the idea of writing a new, simple and integral symbol of faith for a modern Christian of the UGCC.

Key words: Christianity, faith in the Holy Trinity, Creed, problematic judgments: heresy.

У другій половині ХХ ст. прогресивна частина християнства, беручи до уваги сучасний гуманітарно-технологічний поступ людства та суспільні виклики, започаткувала процес оновлення традиційного християнського світогляду. Яскравим прикладом такого осучаснення, «*aggiornamento*», віри та духовного життя Католицької Церкви став II Ватиканський Собор (1962-1965 рр.), який у своїх соборових документах, сформував нові горизонти розвитку християнства¹.

До цього процесу християнського осучаснення, наша УГКЦ поступово приєдналась лише на межі II-го та III-го тисячоліть, у зв'язку із історією її переслідування (1945-1989 рр.), відновлення та становлення. І хоча греко-католицька спільнота, протягом останніх двох десятиліть доклала багато зусиль, зокрема в еклезіально-парафіяльному, богословсько-катехитичному плані, однак, до сучасного рівня розвитку Католицької Церкви залишається багато праці. Частково, на сповільнений процес «осучаснення» впливає те,

---

¹ Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі. Львів : Свічадо, 2014. 608 с.

що УГКЦ приналежить до спільноти Церков східної традиції та глибоко поєднана (*особливо літургійно та духовно*) із православним світом, який, у свою чергу, залишається закритий на зміни.

Відомо, що православ'я, в наслідок певних історичних подій (падіння Константинополя (1453 р.), переслідування зі сторони арабів, середньовічної полеміки із Католицькою Церквою) стало дуже фундаментальним, традиційним, бо остаточно сформувалось в атмосфері збереження багатої духовної спадщини Східних Отців Церкви². Хоча слід зазначити, що православний Схід не завжди був замкнений на «нове», прикладом чого є золота епоха східної патристики IV-VIII ст.³, часи небувалого еклезіального розвитку та поступального динамізму в богословській, літургійній та духовній площині⁴.

Сьогодні, в більшості Православні Церкви, прагнучи і надалі зберегти традиційні орієнтири, все таки ж поступово визнають, хоча б через рішення Всеправославного Собору (Крит, 2016 р.), актуальність праці над осучасненням східної традиції⁵.

Говорючи загально про актуальність осучаснення християнства, його основних ідей, належить виокремити проблематику сучасного визнання віри в Пресвяту Трійцю. Це правда віри, яка офіційно проголошена Церквою на I-ому та II Вселенських Соборах, є догмою Церкви та представлена християнам до вірування у Нікейсько-Константинопольському Символі Віри. Тож на перший погляд виглядає, оскільки наука в Пресв. Трійці чітко вже встановлена та проголошена, тож християнам залишається лише богословська площина її вивчення, богопізнання.

Але чому сучасній людині так важко прийняти цю правду віри? Чи тільки тому, що вона особливо містерійна, трансцендентальна? Чи може богослов'я дуже складно її висвітлює? Чому деяка частина християн так легко відходить від цієї правди, схиляючись до еретичного, але більш простішого, вчення, наприклад: свідків Єгови, мормонства, тощо.

Тринітарна проблематика завжди була актуальною в Церкві. В часи патристики у Західній Церкві св. Августин, а у Східній Церкві Кападокійські Отці (св. Василій Великий, св. Григорій Назіанський та св. Григорій Нісський) відповідно до цього історичного часу, намагались їхньої сучасною

² Шмеман А. Исторический путь православия. Москва : Паломник, 1993. С. 318–339.

³ Мейендорф И. Византийское богословие. Исторические направления и вероучения. Москва : Когелет, 2001. С. 17-35.

⁴ Падовезе Л. Вступ до патристичного богослов'я. Львів : Свічадо, 2001. С. 28–34; Taft R.F. Oltre l'oriente e l'occidente. Per una tradizione liturgica viva. Roma, 1999. С. 31-50.

⁵ Документи Святого і Великого Собору Православної Церкви. Крит, 2016 / авт.-уклад. прот. Георгій Коваленко, архім. Кирил (Говорун). Київ : Дух і літера, 2016. 112 с.

мовою (за допомогою Св. Письма та філософії) представити віру в Триєдиного Бога⁶. У II-ому тисячолітті християнства естафету поглиблення навчання про Пресв. Трійцю перейняв на Заході – св. Тома Аквінський (1225-1274)⁷, а на Сході – св. Григорій Палама (1294-1360)⁸.

В новітню епоху, в східній традиції до числа тих, хто закликав до оновлення православного богослов'я в цілому належить зарахувати Павла Євдокімова (1901-1970), Олександра Шмемана (1921-1983), Йоана Меєндорфа (1926-1992)⁹. В Католицькій Церкві промоторами оновлення богословського навчання зокрема були: Ганс Урс фон Бальтазар, (1905-1988)¹⁰, Карл Ранер (1904-1984)¹¹. Саме вони стали богословськими консультантами та основними редакторами підготовки догматичних документів II Ватиканського Собору.

II Ватиканський Собор – Вселенський Собор Католицької Церкви, скликаний з ініціативи Папи Римського Івана XXIII у 1962 р., тривав до 1965 р., завершив роботу вже за нового Папи Павла VI. На Соборі було близько 2500 єпископів та понад 300 богословів–консультантів, редакторів соборових праць. На ньому було ухвалено низку важливих богословських та пасторальних документів, що стосуються віри та церковного життя: 4 конституції, 9 декретів і 3 декларації. Основними соборовими документами із точки зору богослов'я є: Догматична Конституція про Церкву (лат. назва *Lumen Gentium*) та Догматична Конституція про Божественне Одкровення (лат. назва *Dei Verbum*)¹².

Цей Собор Католицької Церкви, безперечно, став основним джерелом новітніх ідей в християнстві. Він започаткував значні богословські зміни світогляду, відхід від схоластичного богослов'я в напрямку формування нових підходів в богослов'ї, завдяки сучасній методологічній системі, яку окреслено теологічний опис. Собор закликав до оновлення навчання про

⁶ Лаба В. Патрологія : життя, письма і вчення Отців Церкви. Рим, 1974. С. 236-252; 378-380.

⁷ Breuning W. Nauka o Bogu. Podręcznik teologii dogmatycznej. Kraków, 1999. С. 186-197.

⁸ Лосский В.Н. Очерк Мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие. Москва : Центр, 1991. С. 54-69; Асмус В., Бернацкий М. Учение Григория Паламы. *Православная энциклопедия* / под ред. патриарха Кирилла. Москва : Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2007. Т. 13. С. 22-41.

⁹ Мейендорф И. Православие в современном мире. Москва : Путь, 1997. С. 171-189; Калліст (Уер). Православна Церква. Київ : Дух і Літера, 2009. С. 183-184.

¹⁰ Лупандин И. Бальтазар Ганс Урс фон. *Католическая Энциклопедия* / ред. В. Л. Задворный та ін. Москва, 2002. Т. 1. С. 452-454; Бальтазар Г.У. Пасхальне таїнство / перекл. Н. Лозинської. Львів : Місіонер, 2011. 280 с.

¹¹ Фаруджа Э. Ранер Карл. *Католическая Энциклопедия* / ред. В. Л. Задворный та ін. Москва, 2011. Т. 4. С. 48-50; Ранер К. Основания веры. Москва : Библийско-богословский ин-т св. апостола Андрея, 2006. 658 с.

¹² Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі. С. 55-116; 213-226.

Бога, вихід на нові горизонти, через поширення вже напрацьованої Церквою спадщини, новими ідеями¹³.

Приймаючи ці ідеї за основу, на площині тріадології зокрема, згаданий вже німецький католицький богослов великої ранги Карл Ранер, опрацював ідею осучаснення термінологічного вираження тринітарного богослов'я, щоб наблизити його для сучасної людини¹⁴. І це **перша проблематика – богословське навчання про Пресвяту Трійцю**, яка є центральним таїнством віри людини, має оновлюватись, видозмінюватись на шляху від складних філософсько-богословських термінів до простіших та ближчих сучасній людині понять.

Бо саме у цій площині відображене питання про сучасні єретичні вірування в Пресвяту Трійцю (зокрема свідки Єгови та мормони), які творять дуже прості теологічні системи. Звичайно, говорячи про діяльність єретичних спільнот, потрібно вказувати також і на інші площини: застосування психологічних прийомів щодо людини, максимальне використання впливу спільноти на одиницю, матеріальні аспекти, та багато інших...

Але нас найперше цікавить ідейна складова: Чому люди так легко приймають їхнє вірування, хоча воно є суперечливе Святому Письму? Найбільш оптимальною буде відповідь: бо воно в більшості сформоване в дуже прості системи уявлень та мінімальну кількість термінів. Їхнє навчання виражене зрозумілою мовою для легкого запам'ятовування основних ідей. Завдяки цьому не лише вибрані богослови, але кожен, хто приналежить до цієї спільноти, може легко навчати, пропагувати ці ідеї.

Так до прикладу, навчання свідків Єгови можна представити у дуже просту систему координат: є лише один Бог, його ім'я Єгова, повір у Нього, прийди до нас, ти будеш спасений. Навчай про це інших людей і не вір усім, хто тобі заперечує¹⁵.

Натомість, політеїстичне навчання мормонів відображене у наступному: є Бог Отець і «Небесна Мати», і в них народився Син Ісус, Він був посланий, щоб нам сказати, що ми також спадкоємці Бога, і ми також можемо стати богами. Потрібно просто повірити у цю «правду», прийти до них, навчати інших¹⁶.

---

¹³ Ibidem. С. 224-225.

¹⁴ Breuning W. Nauka o Bogu. Podręcznik teologii dogmatycznej. С. 223-224; Шепетяк О. М. Тринітарне богослов'я Карла Барта і Карла Ранера. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2014. № 24. С. 118-124.

¹⁵ Свідки Єгови. URL: <http://www.apologetika.org.ua/index.php/information-on-pseudo-christian-groups/95-jw> (дата звернення: 03.11.2018).

¹⁶ Мормони. URL: <http://www.apologetika.org.ua/index.php/information-on-pseudo-christian-groups/97-lds> (дата звернення: 03.11.2018).

Як наслідок, завдяки пропагуванню таких простих координат, згідно статистичних даних за 2017 р., маємо у світі майже 8,5 млн. – свідків Єгови (150 тис. в Україні)¹⁷, і майже 16 млн. – ісповідників мормонства (12 тис. в Україні)¹⁸.

Які виклики стоять перед християнством III Тисячоліття, особливо в Україні, щоб зупинити поширення цих єретичних вірувань в Бога:

- найперше, це **біблійна складова**, більшість людей не знають та не читають Святе Письмо, тому так легко сприймають єретичні ідеї, які цілковито суперечать його вченню. Йдеться тут не лише про необхідність біблійних читань при парафіях чи заохоту до індивідуального читання Святого Письма, бо незважаючи на всю позитивність такої пасторальної праці, нажаль вона не може охопити значну частину вірних, і цілком не осягає результату по відношенню до непрактикуючих християн. Тож потрібно, взоруючись на успішну методику єретичних спільнот, зі Святого Письма відділяти самі основні ідеї, цитати та максимально та багаторазово поширювати їх у доступній формі сучасній людині, щоб вони стали загальновідомими та загальноживаними;
- по-друге, це **богословська складова**, потрібно поступово наближати християнське богослов'я до людей, щоб воно не було лише наукою одиниць, вибраних, а це можливо осягнути лише на шляху переформатування складної філософсько-богословської термінології на доступний простіший світогляд. Адже сучасна людина є відкритою до навчання, потребує та шукає розуміння своєї віри в Бога.

І цим дуже вдало послуговуються єретичні спільноти, наголошуючи, що саме в них людина може швидко і ясно отримати знання про Бога. Тож це є викликом для Церкви, а саме шукати сучасні прості форми пропагування свого віровчення. Було б дуже добрим початком цього процесу, проводити не лише духовні реколекції на парафіях, але запровадити *Тижні віри*, пасторальний час поглиблення віровчення, розважання текстів Святого Письма. А також, принаймні тричі на рік в аспекті літургійного святкування празника Пресв. Трійці (перший день П'ятидесятниці),

¹⁷ Свідки Єгови. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B8_%D0%84%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%B8#cite_note-1 (дата звернення: 04.11.2018).

¹⁸ Мормони. Матеріал из Википедии — свободной энциклопедии. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%8B> (дата звернення: 04.11.2018).

Богооб'явлення та Благовіщення, обов'язково доносити до християн основні ідеї віри в Триєдиного Бога;

- по-третє, це **спільнотна складова**, яку максимально використовують еретичні спільноти. Потрібно сформувати парафіяльну спільноту, як одну систему багатьох невеликих спільнот, об'єднаних за віком, за життєвими обставинами, молитовними практиками і так далі. Актуальна соціологія засвідчує, що сучасна людина шукає найперше індивідуального спілкування та потребує постійного контакту із іншими людьми, спільнотою (саме тому сьогодні такий бум соціальних мереж та месенджерів).

Окрім цього, у світлі II Ватиканського Собору, Катехизм Католицької Церкви піднімає **другу велику та актуальну проблематику** для сучасної людини, а саме не лише спосіб навчання, але і **спосіб визнання віри** в Пресвяту Трійцю (п. 185-197, ККЦ)¹⁹. Це питання є особливо актуальним для християнства в Україні, оскільки традиційно усі Православні Церкви та УГКЦ використовують у своїх літургійних молитвах та при звершенні Святих Таїнств лише Нікейсько-Константинопольським Символом Віри²⁰. Він є основним під час євангелізаційного та катехитичного навчання так дорослих, як і дітей. Сучасним новонаверненим християнам, молодим хресним батькам, а понад усе дітям, важко вивчити Нікейсько-Константинопольський Символ, а ще важче зрозуміти богословську термінологію, яка його наповняє.

Саме тому, Римо-Католицька Церква у своїй літургійній та катехитичній практиці використовує, поряд із Нікейсько-Константинопольським Символом, набагато простіший термінологічно Апостольський символ віри²¹. Це один із найдавніших символів, (перші писемні згадки сягають початку III-го ст. у творах Іполита Римського (+235 р.)). Цей символ, в ранніх часах християнства, вживала особливо Римська Церква при Таїнстві Хрещення. Написаний дуже простою, зрозумілою та євангельською мовою. Названий апостольським, оскільки він, з одного боку, є найстаршим символом віри, що сходить до апостольських часів, а з іншого боку, як би підсумовує навчання апостолів. Західна Церква надає йому по сьогодні особливого авторитету та значення (п.193-194,

¹⁹ Катехизм Католицької Церкви. Синод УГКЦ, 2002. С. 56-58.

²⁰ Православний катехизм «Бог Живий»: катехизм для всієї родини / пер З. Кудрини. Львів: Свічадо, 2005. С. 60-61.

²¹ Каприо С. Апостольський Символ Веры. *Католическая Энциклопедия* / ред. В. Л. Задворный та ін. Москва, 2011. Т. 1. С. 325-326.

ККЦ)²². Його також використовують в літургії та навчанні Англіканська, Старокатолицька та більшість класичних Протестантських Церков²³.

Знаменним є те, що Апостольський символ віри, незважаючи на західне походження, у Східній традиції в IV ст., був також знаний в декілька редакціях та був використовуваний під час Таїнства Хрещення. Найбільш поширена була *єрусалимська формула* цього Символу, яка збереглась у Катехизах св. Кирила Єрусалимського (+387) та *кесарійська формула* Апостольського символу, яка збереглась в історичних працях Євсевія Кесарійського (+340)²⁴.

Дуже шкода, що від початку V ст. на Сході Апостольський символ віри поступово був замінений на соборний Нікейсько-Константинопольський Символ віри, який відіграв визначну роль в боротьбі Церкви із ересями аріанства та духопоборництва. І як наслідок, сьогодні Східна Церква, а разом із нею УГКЦ, цілковито його не використовує ні в літургійній, ні в катехитичній площині.

Східна традиція не послуговується жодним іншим символом віри, які так рясно народились в патристичну епоху. Це були Визнання та Символи Віри, помісних Церков, помісних Соборів, а особливо визнання віри Св. Отців Церкви (найбільш знані: Визнання віри Епіфанія, св. Григорія Назіанського, св. Григорія Нісського, Символ «Quicumque» – приписуваний св. Атаназію, та інших)²⁵.

Сучасний Катехизм Католицької Церкви дуже чітко визначає: «Жоден із символів, що виникли на різних етапах життя Церкви, не можна вважати застарілим або непотрібним. Вони сьогодні допомагають нам зрозуміти й поглибити віру всіх часів за допомогою різноманітних її викладів» (п. 193)²⁶.

Хотілось би звернути богословську увагу не лише на давні Визнання віри, але у світлі ідей II Ватиканського Собору щодо оновлення віри, закликати до написання нового визнання віри. Яскравим прикладом може слугувати в Католицькій Церкві сучасна та велична декларація віри християнської спільноти, відображена у «Визнанні віри Божого народу»

²² Катехизм Католицької Церкви. С. 57-58.

²³ Чернов В. Апостольський Символ Вери. *Православная энциклопедия* / под ред. патриарха Кирилла. Москва : Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2001. Т. 3. С. 124-125.

²⁴ Каприо С. Апостольський Символ Вери. С. 326.

²⁵ *Breviarum Fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła* / ред. Głowa S., Bieda I. Poznań, 1997. С. 608-624.

²⁶ Катехизм Католицької Церкви, С. 57.

(1968 р.), що була написана та проголошена Папою Павлом VI, рівно 50-років тому²⁷.

Чому б нам так само в УГКЦ не спробувати започаткувати процес написання нового визнання віри (в ідеалі навіть декількох, наприклад: Символ віри сучасного християнина, Символ віри Божої Дитини). І це, на нашу думку, ще один виклик для сучасного християнина ХХІ ст.

Представлена ідея, в жодному випадку не покликана суперечити доктринальному значенню Нікейсько-Константинопольського Символа Віри. Однак, поряд із цим визнанням, необхідно, простою та зрозумілою мовою, сучасній людині представляти також інші визнання. Адже потрібно усвідомлювати, що Нікейсько-Константинопольський Символ був написаний у контексті двох великих ересей: аріанства та духопоборництва²⁸. Саме тому, в ньому не відображена пізніша комплементарна доктрина Церкви про Святі Таїнства (у символі визнаємо віру лише в Таїнство Хрещення).

Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», розуміючи необхідність доповнення Нікейсько-Константинопольського Символа Віри поєднує його із текстом Анафори Літургії св. Василя Великого²⁹. І це яскравий приклад пошуку нових підходів у богословському навчанні УГКЦ, при цілковитому збереженні східної духовної традиції.

У світлі вищесказаного, потрібно розпочати процес пропагування ідеї написання **нового символу віри християнина УГКЦ**. Такий символ віри, міг би стати одним з фундаментальних для євангелізаційної місії УГКЦ, новим подихом оновлення віровчення серед християн. Дуже важливо, що цей новий символ відобразив не лише синтез богословського віроісповідання, але і моральні та духовні аспекти, щоб засвідчити, що наша віра має бути живою та діяльною. У світлі навчання II Ватиканського Собору, Церква покликана завжди бути відкритою, особливо на рівні євангелізаційному та катехитичному, до нових способів окреслення правд віри.

Підсумовуючи дослідження сучасних викликів, які стоять перед християнином УГКЦ на площині його віри в Триєдиного Бога, у контексті успішного поширення новітніх єретичних поглядів свідками Єгови та мормонами, до пріоритетних висновків належить зарахувати: необхідність детального вивчення методологій цих єретичних спільнот та створення Церквою комплексних пасторально-богословських противаг для збереження

---

²⁷ СИМВОЛ ВІРИ БОЖОГО ЛЮДУ : СПОВІДАННЯ ВІРИ ПАПИ ПАВЛА VI (ДО 50-РІЧЧЯ ПРОГОЛОШЕННЯ). URL: <http://kmc.media/2018/06/30/symvol-viry-bozhogo-lyudu-spovidannya-viry-papy-pavlavi-do-50-richchya-progoloshennya.html> (дата звернення: 03.11.2018).

²⁸ Падовезе Л. Вступ до патристичного богослов'я. С. 60-62; 66-70.

²⁹ Катехизм Української Греко-Католицької Церкви. Христос – наша Пасха. Львів : Свічадо, 2011. С. 9-16.

та поширення істин Божого Одкровення; важливість опрацювання нової, простої, зрозумілої для сучасної людини богословської мови про Триєдиного Бога та пропозиція формування нового символу віри для християнина УГКЦ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асмус В., Бернацкий М. Учение Григория Паламы. *Православная энциклопедия* / под ред. патриарха Кирилла. Москва : Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2007. Т. 13. С. 22–41.
2. Бальтазар Г.У. Пасхальне таїнство / пер. Н. Лозинської. Львів : Місіонер, 2011. 280 с.
3. Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965) : Конституції, декрети, декларації. Коментарі. Львів : Свічадо, 2014. 608 с.
4. Документи Святого і Великого Собору Православної Церкви. Крит, 2016 / авт.-уклад. прот. Георгій Коваленко, архім. Кирил (Говорун). Київ : Дух і літера, 2016. 112 с.
5. Калліст (Уер). Православна Церква. Київ : Дух і Літера, 2009. 384 с.
6. Каприо С. Апостольський Символ Вери. *Католическая Энциклопедия* / ред. В. Л. Задворный та ін. Москва, 2011. Т. 1. С. 325-326.
7. Катехизм Католицької Церкви. Синод УГКЦ, 2002. 772 с.
8. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви. Христос – наша Пасха. Львів : Свічадо, 2011. 333 с.
9. Лаба В. Патрологія : життя, письма і вчення Отців Церкви. Рим, 1974. 552 с.
10. Лосский В.Н. Очерк Мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие. Москва : Центр, 1991. 288 с.
11. Лупандин И. Бальтазар Ганс Урс фон. *Католическая Энциклопедия* / ред. В. Л. Задворный та ін. Москва, 2002. Т. 1. С. 452-454;
12. Мейендорф И. Византийское богословие. Исторические направления и вероучения. Москва : Когелет, 2001. 432 с.
13. Мейендорф И. Православие в современном мире. Москва : Путь, 1997. 247 с.
14. Мормони. URL: <http://www.apologetika.org.ua/index.php/information-on-pseudo-christian-groups/97-lds> (дата звернення: 03.11.2018).
15. Мормони. Матеріал из Википедии — свободной энциклопедии. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%8B> (дата звернення: 04.11.2018).
16. Падовезе Л. Вступ до патристичного богослов'я / пер. Г. Теодорович. Львів : Свічадо, 2001. 184 с.
17. Православний катехизм «Бог Живий» : катехизм для всієї родини / пер З. Кудрини. Львів : Свічадо, 2005. 384 с.
18. Ранер К. Основания веры. Москва : Библийско-богословский ин-т св. апостола Андрея, 2006. 658 с.
19. Свідки Єгови. URL: <http://www.apologetika.org.ua/index.php/information-on-pseudo-christian-groups/95-jw> (дата звернення: 03.11.2018).
20. Свідки Єгови. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B8_%D0%84%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%B8#cite_note-1 (дата звернення: 04.11.2018).

21. Символ віри Божого люду : сповідання віри Папи Павла VI (до 50-річчя проголошення). URL: <http://kmc.media/2018/06/30/symbol-viry-bozhogo-lyudu-sprovidannya-viry-pavy-pavlav-i-do-50-richchya-progoloshennya.html> (дата звернення: 03.11.2018).
22. Фаруджя Э. Ранер Карл. *Католическая Энциклопедия* / ред. В. Л. Задворный та ін. Москва, 2011. Т. 4. С. 48-50;
23. Чернов В. Апостольський Символ Веры. *Православная энциклопедия* / под ред. патриарха Кирилла. Москва : Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2001. Т. 3. С. 124-125.
24. Шепетяк О. М. Тринітарне богослов'я Карла Барта і Карла Ранера. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2014. № 24. С. 118-124.
25. Шмеман А. Исторический путь православия. Москва : Паломник, 1993. 388 с
26. *Breviarum Fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła* / ред. S. Głowa, I. Bieda. Poznań, 1997. 728 с.
27. Breuning W. Nauka o Bogu. Podręcznik teologii dogmatycznej. Kraków, 1999. 287 с.
28. Taft R.F. Oltre l'oriente e l'occidente. Per una tradizione liturgica viva. Roma, 1999. 355 с.

References

1. Asmus V., Bernatskyi M. Uchenye Hryhoryia Palamu. *Pravoslavnaia entsyklopedyia* / pod red. patryarkha Kyrylla. Moskva : Tserkovno-nauchnyi tsentr «Pravoslavnaia entsyklopedyia», 2007. Т. 13. S. 22-41.
2. Baltazar H.U. Paskhalne tainstvo / per. N. Lozynskoi. Lviv : Misioner, 2011. 280 s.
3. Dokumenty Druhoho Vatykanskooho Soboru (1962-1965) : Konstytutsii, dekrety, deklaratsii. Komentari. Lviv : Svichado, 2014. 608 s.
4. Dokumenty Sviatoho i Velykoho Soboru Pravoslavnoi Tserkvy. Kryt, 2016 / avt.-uklad. prot. Heorhii Kovalenko, arkhim. Kyryl (Hovorun). Kyiv : Dukh i litera, 2016. 112 s.
5. Kallist (Uer). *Pravoslavna Tserkva*. Kyiv : Dukh i Litera, 2009. 384 s.
6. Kapryo S. Apostol'skyi Symvol Verы. *Katolycheskaia Entsiklopedyia* / red. V. L. Zadvornyi ta in. Moskva, 2011. Т. 1. S. 325-326.
7. Katekhyzm Katolytskoi Tserkvy. Synod UHKTs, 2002. 772 s.
8. Katekhyzm Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy. Khrystos – nasha Paskha. Lviv : Svichado, 2011. 333 s.
9. Laba V. Patrolohiia : zhyttia, pysma i vchennia Ottsiv Tserkvy. Rym, 1974. 552 s.
10. Lossky V.N. Oчерk Mystycheskoho bohoslovyia Vostochnoi Tserkvy. Dohmatycheke bohoslovye. Moskva : Tsentr, 1991. 288 s.
11. Lupandyn Y. Baltazar Hans Urs fon. *Katolycheskaia Entsiklopedyia* / red. V. L. Zadvornyi ta in. Moskva, 2002. Т. 1. S. 452-454;
12. Meiendorf Y. Vyzantyiskoe bohoslovye. Ystorycheskye napravlenyia y verouchenyia. Moskva : Kohelet, 2001. 432 s.
13. Meiendorf Y. *Pravoslavnye v sovremennom myre*. Moskva : Put, 1997. 247 s.
14. Mormony. URL: <http://www.apologetika.org.ua/index.php/information-on-pseudo-christian-groups/97-lds> (data zvernennia: 03.11.2018).
15. Мормоны. Materyal yz Vykupedyu – svobodnoi entsyklopedyy. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%8B> (data zvernennia: 04.11.2018).
16. Padoveze L. Vstup do patrystychnoho bohoslovia / per. H. Teodorovych. Lviv : Svichado, 2001. 184 s.

17. Pravoslavnyi katekhyzm «Boh Zhyvnyi»: katekhyzm dlia vsiei rodyny / per Z. Kudryny. Lviv : Svichado, 2005. 384 s.
18. Raner K. Osnovaniya verы. Moskva : Bybleisko-bohoslovskiy un-t sv. apostola Andreia, 2006. 658 s.
19. Svidky Yehovy. URL: <http://www.apologetika.org.ua/index.php/information-on-pseudo-christian-groups/95-jw> (data zvernennia: 03.11.2018).
20. Svidky Yehovy. Material z Vikipedii – vilnoi entsyklopedii. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B8_%D0%84%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%B8#cite_note-1 (data zvernennia: 04.11.2018).
21. Symvol viry Bozhoho liudu : spovidannia viry Papy Pavla VI (do 50-richchia proholoshennia). URL: <http://kmc.media/2018/06/30/symvol-viry-bozhogo-lyudu-spovidannya-viry-papy-pavlavi-do-50-richchya-progoloshennya.html> (data zvernennia: 03.11.2018).
22. Farudzhia Э. Raner Karl. Katolycheskaia Эntsyklopedyia / red. V. L. Zadvornyi ta in. Moskva, 2011. T. 4. S. 48-50;
23. Chernov V. Apostolskyi Symvol Verы. Pravoslavnaia эntsyklopedyia / pod red. patryarkha Kyrylla. Moskva : Tserkovno-nauchnyi tsentr «Pravoslavnaia эntsyklopedyia», 2001. T. 3. S. 124-125.
24. Shepetiak O. M. Trynitarne bohoslovia Karla Barta i Karla Ranera. Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. 2014. № 24. С. 118-124.
25. Shmeman A. Ystorycheskyi put pravoslavyia. Moskva : Palomnyk, 1993. 388 s
26. Breviarum Fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła / red. S. Głowa, I. Bieda. Poznań, 1997. 728 s.
27. Breuning W. Nauka o Bogu. Podręcznik teologii dogmatycznej. Kraków, 1999. 287 s.
28. Taft R.F. Oltre l'oriente e l'occidente. Per una tradizione liturgica viva. Roma, 1999. 355 s.

Дата надходження до редакції: 03.12. 2018

Біблійне богослов'я

УДК 27-247.8:27-277.2

НАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ Ів. 10,40 – 12,50

Андрій ЯЦИШИН

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я,
вул. Гарбарська, 22, 76019, м. Івано-Франківськ, Україна*

e-mail: ustaws4uk@ukr.net

У статті, присвяченій нарративному аналізу тексту Ів. 10, 40 — 12, 50, здійснено коротке дослідження біблійного тексту за допомогою нарративного підходу та його принципів. Продемонстровано ефективність нарративного підходу для аналізу біблійного тексту через входження в прагматичний світ його розповіді (Narrative Criticism) та міметичної відповіді читача (Reader-Response Criticism) на цю розповідь з перспективи пізнання первісного наміру тексту, запрограмованого імпліцитним автором. Показано, як текст Ів. 10, 40 — 12, 50 веде читача впродовж сюжетної лінії та її перипетій, спонукаючи читача приймати та засвоювати певні богословські категорії розповіді чи відкидати інші.

Ключові слова: *нарративний аналіз, Євангеліє від Івана, оповідач, читач, сюжет, персонажі, імпліцитний автор, імпліцитний читач, богословські категорії*

В статье, посвященной нарративному анализу текста Ин. 10, 40 - 12, 50, осуществлено краткое исследование библейского текста с помощью нарративного подхода и его принципов. Продемонстрирована эффективность нарративного подхода для анализа библейского текста через входжение в прагматический мир его рассказа (Narrative Criticism) и миметический ответ читателя (Reader-Response Criticism) на этот рассказ в перспективе познания первоначального намерения текста, запрограммированного имплицитным автором. Показано, как текст Ин. 10, 40 - 12, 50 ведет читателя на протяжении сюжетной линии и ее перипетий, побуждая читателя принимать и усваивать определенные богословские категории рассказа или отвергать другие.

Ключевые слова: *нарративный анализ, Евангелие от Иоанна, нарратор, читатель, сюжет, персонажи, имплицитный автор, имплицитный читатель, богословские категории*

The article concentrates his attention on narrative analysis of the text of Jn. 10, 40 - 12, 50, and presents a short biblical research, using the narrative approach and its principles. Have been demonstrated the effectiveness of the narrative approach for analyzing the biblical text through the entry into the world of its narrative plot (Narrative Criticism) and the reader's response (Reader-Response Criticism) to this narrative from the perspective of knowing the original intent of the text, which was programmed by the implicit author. Have been shown as the text of Jn. 10, 40 - 12, 50 guides the reader through the story line of narrative plot, influencing the reader to accept and assimilate certain theological categories of stories or reject others.

Key words: narrative analysis, Gospel of John, narrator, reader, plot, characters, implicit author, implicit reader, theological categories

Вступ

Наративний аналіз, як один із синхронних підходів дослідження Святого Письма, становить важливу нішу посеред широкого спектру інструментів літературного аналізу Біблії. В своїй основі від базується на творі Арістотеля «Поетика» (1449b, 21-22), в якому філософ обґрунтовує роль та важливість *μῦθος* (сюжету) та його міметичним прагматизмом (*μίμησις*), характеристиками, розвитком, присутністю перипетій, персонажів і т.д.¹ Даний підхід набув актуалізації у творах Р. Рікоєур², та на даному етапі користується прихильністю численних сучасних дослідників (Marguerat, Bourquin, Culpepper, Stibbe, Bazzi, Mannucci, Marchadour та ін.). Окрім того, документ Папської біблійної комісії «Тлумачення Святого Письма в Церкві» рекомендує екзегетам застосовувати принципи наративного підходу до Святого Письма та запрошує оцінити його внесок для ефективнішого розуміння біблійних текстів³.

Наративний підхід дослідження тексту Ів. 10, 40 — 12, 50 є включений в загальну перспективу літературного критицизму Святого Письма та Євангелія від Івана зокрема. Даний аналіз дозволяє по-новому підійти до наративного розвитку біблійного тексту з точки зору голістичного аспекту, оскільки підхід надає відповідні ключі, щоб оцінити роль імпліцитного автора та його вміння вести свого читача, позиції читача та його реакції на текст, послідовний аналіз сюжету та персонажів, які вміщені в простірно-часові рамки, та богословські категорії, які текст пропонує своїм читачам до засвоєння. Текстуальна секвенція Ів. 10, 40 — 12, 50 вибрана стратегічно із метою представити розвиток тексту у комплексній єдності його сюжету, персонажів та їх дій чи слів, богословських категорій. Дана текстуальна послідовність Ів. 10, 40 — 12, 50 становить четверту подорож Ісуса (Слова у плоті) у Євангелії від Івана⁴ та є підготовкою до решти тексту Євангелія від Івана, де зосереджена увага на поверненні Слова до Отця та його шляху у славі.

1. Оповідач Ів. 10, 40 — 12, 50

Оповідач в Ів. 10, 40 — 12, 50 присутній на рівні *background* сюжетної лінії тексту, розповідаючи, пояснюючи передумови або коментуючи

¹ Retorica e Poetica di Aristotele / пер. з гр. Zanatta M. Torino : Unione Tipografica, 2004. с. 600.

² Ricoeur P. Tempo e racconto / Т. 1. Milano : Jaco Book, 1986. р. 23-25.

³ Папська Біблійна Комісія. Тлумачення Біблії в Церкві / пер. з італ. Львів : Свічадо, 2010. с. 46-49.

⁴ 1 подорож: Ів. 1, 19 — 3, 21; 2 подорож: Ів. 3, 22 — 5, 30; 3 подорож: Ів. 5, 31 — 10, 39.

обставини, що стосуються Ісуса та інших осіб чи події⁵. Ефекти та вплив, які він здійснює на читача євангельського тексту, кваліфікують його як справді нав'язливого оповідача. Іноді оповідача можна ідентифікувати з імпліцитним автором, і навіть Ісус іноді бере на себе роль оповідача. Виходячи з тексту, можемо виділити 4 рівні точки зору оповідача, згідно з якими він вміло викладає ідеї події Христа, що пропонується читачам на різних його рівнях:

1. Ідеологічний рівень, згідно із яким оповідач зацікавлений, щоб читач прийняв конкретне рішення з огляду на те, що буде детально оповідано в сюжеті, що ідеологічно відображено використанням риторичних запитань в Ів. 11,26.40;

2. Фразеологічний рівень – оповідач висловлює свою думку символічною мовою, загадками, коментарями, щоб підготувати читачів і зробити їх компетентними для глибшого пізнання Особи Ісуса. Оповідач використовує певний мовний код та словесні форми для підтримки та представлення своїх ідей;

3. Психологічний рівень – оповідач поділяє та представляє точку зору Ісуса (*point of view*) та думки інших персонажів, їхні наміри, емоції, бажання та інформує читачів щодо них та навіть щодо особистого вибору кожного персонажу — таким чином оповідач об'являє себе всезнаючим (*omnisciente*);

4. Часово-простірний рівень – оповідач є всюдиприсутній (*omnipresent*) через простірні та часові координати та схиляє читачів до прийняття конкретних рішень.

Втручання оповідача в комунікативну вісь оповіді добре спостерігається як у прискіпливому описі сюжету, так і в творенні атмосфери напруженості (*suspense*) під час процесу комунікації з читачем. Здається, що оповідач не вважає діалоги між персонажами настільки важливими (видається, що Марія та Марта є причиною та двигуном розповідної лінії сюжету, але насправді саме Ісус є Тим, хто буквально зрушує історію та надає їй подальшого розвитку), як цікавить його саме центральна роль головного героя — Ісус та Його вчинки.

Оповідач уникає того, щоб показати Лазаря містичним героєм, але зосереджується на Особі Христа. Оповідач описує дії Ісуса так, ніби вони перебувають поза розповіддю та присутні *hic et nunc*. У різних своїх виразах Ісус компенсує та заповнює прогалини (*gaps*) розриву між Богом і людством. Наратор вказує титули Ісуса, пояснюючи, як вони відносяться до Ісуса та сприймаються читачами. Оповідач за допомогою *crescendo* представляє Ісуса

⁵ Marguerat D., Bourquin Y. Per leggere i racconti biblici. La Bibbia si racconta. Iniziazione all'analisi narrativa / пер. з фр. M. Zappella; 2-ге вид., оновл. Roma : «Borla», 2011. p. 18.

поступово як кúрюс (Ів. 11, 3. 12. 21. 27. 32. 34. 39) в контексті особистих стосунків зі своїми учнями, згодом як Ізраїльського Царя (Ів. 12, 13) і, нарешті, як Сина Людського (Ів. 12, 23), якому приписана універсальна влада над людством та світом. У ході розповіді оповідач вербалізує долю Ісуса задля порятунку всього людства.

Вельми прискіпливим чином оповідач описує емоції, почуття та «труднощі», з якими стикається Ісус, відкриваючи Його внутрішній світ, щоб дозволити читачам брати активну участь у сюжетній лінії розповідної драми (Ів. 11, 3. 5. 33. 35. 38; 12, 27). Через уста Ісуса оповідач підштовхує читачів до вибору між приналежністю до- та відхиленням (Ів. 11, 9-10; 12, 24-26. 35). Знак воскресіння Лазаря - це великий поштовх звернути увагу на- і повірити в-. Він формує певні ключові моменти кульмінації – *інтра*-текстуальні та *інтер*-текстуальні, щоб встановити рамки дискурсу, цитуючи як Старий Завіт (Ів. 12, 38-41), що додає авторитету та основи його словам, та посиляючись на аргументацію *ad hominem* в Ів. 11, 9-10 та Ів. 12, 28-29.

В тексті Ів 10, 40 – 12, 50 існує певний напрямок вказівки щодо простору та часу, щоб поширити їх на рівень читача. Оповідач, таким чином, ховається всередині тексту як голос, який веде читача через розповідь, і оповідач стає особисто присутній у часі та просторі. Пасха стає основним часом, в конексті якого Ісус рухається в напрямку до свого прославлення, тому що Його година вже настала. Оповідач знає де і як довго Ісус έμεινεν έκεϊ (Ів 10, 40 — «перебував там» за межами Йордану, обставини чуда та особи, до якого вони дотичні (Ів. 11, 1). Задля читачів він детально розповідає про поведінку та слова персонажів.

Остання третя Пасха, описана в Євангелії від Івана, забезпечує богословське обрамлення Ів. 10, 40 – 12, 50 через явно виражений намір оповідача. Неявна згадка про сходження Ісуса в Єрусалим, пролеписис Юди як майбутнього зрадника — все це спрямовує читача до тлумачення події, яка має статися в скорому часі. Оповідач часто говорить набагато більше, аніж знають самі персонажі, які мають міметичний характер і стають для читачів позитивними зразками для наслідування чи негативними прикладами уникання. Нарратор задалегідь коментує пророцтво первосвященника про смерть Ісуса (Ів. 11, 51-52), ставлячи перед очима читачів різні прогалини тексту (*gaps*), які вони повинні розпізнати та висловити по-відношенню до них свою позицію (Ів. 11, 8. 26. 39). Оповідач безпосередньо залишає читачам коментарі, щоб вказати на свою точку зору щодо подій розповіді, та іронію, щоб підштовхнути їх до думання та аналізу (Ів. 11, 9-10. 16. 34. 37. 51; 12, 19). Через нерозуміння слів Ісуса (Ів. 11, 13; 12, 16), яке

висловлюється устами учнів, оповідач допомагає читачам заповнити прогалини в розповіді.

2. Читач Ів. 10, 40 — 12, 50

Текст Ів. 10, 40 — 12, 50 пропонує своєму читачеві певну кількість умовностей, що зумовлюють акт читання. Євангеліє від Івана будує свого роду позицію парадигматичного читання, яка робить акцент на читачеві. Йде мова про читачів тексту, яким оповідач пропонує засвоїти парадигматичні категорії Івана, які виринають з форми наполегливого перечитування тексту відповідно до розповідної педагогіки тексту. Читач покликаний уподібнюватися чи навіть ототожнюватися з персонажами через їхні почуття, співпереживання, симпатії. Читачі Євангелія від Івана стають читачами-моделями, що приймають ідеологічну точку зору імпліцитного автора (Ів. 11, 27)⁶, але вони є завжди вільні у власних рішеннях та виборах.

Існує велика кількість оповідних перспектив, які допомагають читачеві зрозуміти сенс наближення події смерті Ісуса:

- читач відрізняє читання даного тексту від інших оповідань Івана, оскільки бачить його іншість, яка цікавить його з самого початку. Знак воскресіння Лазаря відрізняється від інших розповідей та знаків і тому цікавить свого читача, який пасивно йде під веденням динаміки тексту. Ні затримка Ісуса у Витанії за межами Йордану (І-а Витанія), ані його повернення до Юдеї не можуть мати жодного впливу, необхідного для здійснення цього знаку — цьому чуду не потрібен ані додатковий час, ані близькість простору, щоб подбати про його дію (адже згідно Ів. 4, 47-53 Ісус здійснював оздоровлення на відстані);

- мовчання тексту запрошує читача і спонукає його заповнити багато прогалин в тексті. Варто звернути увагу на важливість драматичної іронії, яка стає неявним коментарем, який має дидактичний намір, тобто він навчає читача, як він може прочитати текст. Напруженість (*suspense*) або невизначена оповідна ситуація стимулює інтерес читача через стратегічну затримку часу (Ів. 11, 6) або його пришвидшення (Ів. 12, 1);

- дрібні деталі створюють аргументативний рух тексту, але читач завжди є достатньо поінформованим про простір та час. Тут йому допомагає погляд автора. Ів. 11,3 відображає подив читача, який раніше нічого не знав про любов Ісуса до Лазаря, про яку наполегливо наголошено в тексті;

- рівнозначні вирази Ісуса в Ів. 11, 9-10 та Ів. 12, 27. 32. 35-36 змушують читача розрізнити персонажів: тих, хто є інсайдерами, і тих, хто є

⁶ Sheridan R. Retelling Scripture: «the Jews» and the scriptural citations in John 1:19-12:15. Leiden-Boston : Brill, 2010. p. 60.

аутсайдерами сюжетної лінії розповіді. Читач здатний пояснити іванівську іронію, а прийом нерозуміння персонажів створює відстань між поверхневим розумінням персонажів та глибоким розумінням читача. Іронія поглиблює відчуття між оповідачем і читачем. Розуміння читача спонукає цитуванням С.З. в ході розповіді⁷;

- вирази в Ів. 12, 32 і 12, 16 змушують читача здивуватися, викликаючи певний опір. Ів. 12, 23 припускає, що читачі вже знали про смерть Ісуса, але, здається, вони потребують поглиблення їхніх знань. Читач покликаний дати відповіді на текст. Читач знаходиться в межах розповіді, і його знання розвиваються та вдосконалюються під час пояснення розповіді. Судження, які персонажі вважають помилковими, насправді є істинними (Ів. 12, 29. 34), і читач самотійно вирішує, як йому на них реагувати;

- Читачі повинні приймати їхні рішення про відносини з Ісусом, що відповідає людському розумінню світла і темряви: щоденного досвіду, що стає знаком реалізації спасіння (Ів. 11, 9-10; 12, 35-36);

- Читач покликаний обійняти точку зору оповідача. Спілкування між імпліцитним автором та читачем полягає у переконанні будувати його віру. Читач шукає цю віру на основі символів через нав'язливий коментар оповідача, в той час як оповідач пояснює і поєднує з символом те, на що він вказує (Ів. 12, 24-26. 32-33).

Персонажі розповіді полегшують читачеві контакт чи комунікацію з текстом. Варто відзначити важливість персонажів в процесі читання: читач заангажований в історію, ототожнюючи себе з персонажами або віддаляючись від них. Слабкість апостолів показує читачеві власну слабкість, він відчуває свою ідентифікацію з ними. Читач також вірить через віру учнів, виходить за межі різних перешкод віри, читач також відчуває страх перед євреями (Ів. 12, 42).

Текст додає дещо читачеві, який вже є частково інформований про вітху, навчання, нарікання, сюжет, персонажів, риторіку, які провокують емоційний відгук читача⁸. Читач переймається долею головного героя в полеміці, потрапляє в конфлікт між персонажами, бере участь у їхніх тріумфах чи падіннях. Читач відповідає Ісусові через взаємодії з учнями або євреями і несвідомо висловлює свою позицію щодо них⁹.

У тексті Ів. 10, 40 - 12, 50 немає явних суперечок, але виникає конфлікт на когнітивному рівні між Ісусом та євреями — вибір між вірою чи невірою.

⁷ Salier W. The Rhetorical Impact of the Semeia in the Gospel of John. Tübingen : Mohr Siebeck, 2004. p. 122.

⁸ Newheart M. W. Toward a Psycho-literary Reading of the Fourth Gospel / упор. F. F. Segovia. «What is John?»: readers and readings of the fourth Gospel. Atlanta: Scholars Press, 1996. p. 48.

⁹ Там само. p. 56.

На прагматичному рівні не існує опозиційної програми. Але для фарисеїв Ісус стає опозиційною програмою (Ів. 11, 45–53). З самого початку Юда є програмою зради. Тому, текст акцентує свою увагу не на динамізмі розвитку історії, але саме на трансформації в розповіді як очевидне явище¹⁰. Історія представлена без суперечок, але саме через трансформації текст призводить скоріше до відкриття та змін у світобудові читачів.

Євангелист Іван, коли розгортає широкі промови після оповіді про подію, вмільо переходить від прагматичного до когнітивного рівня¹¹. Мудро збалансоване чергування коротких підсумків, епізодів та промов є вміщене для переходу від прагматичного до пізнавального рівня (займаючи позицію віруючого чи того, хто не вірить), що становить основу сюжету божественного одкровення (Ів. 11, 15. 40).

3. Сюжет Ів. 10, 40 — 12, 50

3.1. Структура та нарративна побудова сюжету

Послідовність тексту Ів. 10,40 - 12,50 є однією з оповідних одиниць усього Євангелія від Івана і характеризується напруженістю наближення години смерті та прославлення Ісуса, що кваліфікується як сюжет у драмі дару життя. Варто відзначити конкатенацію тексту Ів. 10, 40 – 12,50 з попереднім текстом Євангелія і тим, що буде слідувати, тому наш текст Ів. 10, 40 – 12, 50 становить «центрально перипетію» в розвитку сюжету цілого Євангелія. Розповідь Ів. 10, 40 — 12, 50 являється проміжною ланкою, яка спрямовує початок Євангелія до його завершення і передбачає роль Єрусалиму як головного місця вирішальних подій Ісуса та події спасіння. Функція даного тексту в структурі оповіді Євангелія полягає як у підготовці до опису смерті Ісуса, так і відкритті майбутнього історії Його життя в перспективі Воскресіння та прославлення.

Структура Ів 10, 40 — 12, 50:

- 1) Ів 10, 40 – 12, 11 (тематичне завершення книги Знаків);
- 2) Ів 12, 12 – 12, 50 (прилюдія Книги Слави).

Послідовність епізодів розмежована певними вказівками, якими розповідь починається та завершується. Вказівки, які встановлюють межі тексту, – Ів. 10, 40-42 та Ів. 12, 44-50, що складають дві тематичні єдності, які перетинаються та переплітаються між собою. Розповідь представляє Іванівський підхід, заснований на комбінації дій Ісуса чи інших персонажів та реакцій на них народу, фарисеїв чи священників. Сюжет рухається на

¹⁰ Hallback G. The Gospel of John as Literature: Literary Readings of the Fourth Gospel / упор. Nissen J., Pedersen S., New Readings in John: Literary and Theological Perspectives. Essays from the Scandinavian Conference on the Fourth Gospel. Bloomsbury: T & T Clark, 2004. p. 45.

¹¹ Там само. р. 67.

основі зростаючого конфлікту та напруги і представляє собою історизовану драму¹².

Оповідна єдність, першочергово як сукупність дій, є встановлена навколо сюжету, який ми проаналізуємо на основі квінарної схеми:

1. Початкова ситуація (Ів. 10, 40-42):

- Кінець служіння Івана Хрестителя; Ісус у Витанії за межами Йордану, де численні увірували в Нього;

2. Ускладнення (Ів. 11, 1-16):

- Хвороба - сон - смерть Лазаря;
- Напруга через дистанцію та затримку Ісуса;
- Діалог з учнями;

3. Трансформація (Ів. 11, 17 — 12, 11):

- Прибуття Ісуса, діалог між Ісусом, Мартою (реанімація її віри) та Марією;

- Воскресіння Лазаря та подвійна реакція;
- Марія та помазання ніг Ісуса (реанімація віри Марії);
- Негативна реакція Юди та подвійна реакція;

4. Розв'язка (Ів. 12, 12-36):

- Урочистий в'їзд та подвійна реакція;
- Прихід греків та притча про зерно;
- Голос з неба, Син Людський та нерозуміння юдеїв;

5. Фінальна ситуація (Ів. 12, 37-50):

- Нова напруга невіри з новими перспективами, відкритими на майбутні події.

Епізоди обрамлюють оповідний вузол Ів. 10, 40 – 12, 50 на основі домінуючої теми всієї послідовності – дар вічного життя. Сюжет розвивається на основі визнання ідентичності Ісуса, Який дарує життя. Стиль оповіді побудований на основі взаємозв'язку кожної текстуальної послідовності в архітектурі сюжету через взаємозалежність між структурою оповіді та оповідною напругою, вираженою словами та діями різних персонажів.

Вся розповідь Ів. 10, 40 — 12, 50 базується на трансформації Ів. 11, 17 — 12, 11, яка є осердям розповіді. D. Lee аналізує наратологічну функцію вищевказаного розділу оповіді та визначає 5 основних елементів для підтримки його пропозиції:

---

¹² Anderson P. N. Gradations of Symbolization in the Johannine Passion Narrative: Control Measures for Theologizing Speculation Gone Awry / упор. Frey J., Watt J. G., Zimmermann R. Imagery in the Gospel of John. Terms, Forms, Themes, and Theology of Johannine Figurative Language. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006. p. 166.

1. Основоположний образ чи знак (воскресіння Лазаря та в'їзд в Єрусалим);

2. Нерозуміння учнів, фарисеїв, народу;

3. «Зіткнення» з розумінням;

4. Прийняття чи відкинення;

5. Визнання віри чи ствердження невіри в Ісуса¹³.

Ів. 10, 40 — 12, 50 це перш за все єдність дій, що протікають від початку до кінця, обрамлених у структурі різних перипетій, організовуючи їх в органічну єдність. На початку все можливо (початкова ситуація, ускладнення), в середині речі стають імовірними (трансформація) і врешті все служить для підготовки та наближення години Ісуса (розв'язка, фінальна ситуація). Рух тексту схожий на той, що є в музиці та називається «фуга» (втеча)¹⁴: початкова тема поступається в певний момент іншому мотиву, який потім зливається з основною темою¹⁵. Отже, нарративна послідовність формує потрібну структуру:

- прохання Ісуса (Ів. 11, 1-3; 12, 21);
- докір Ісуса на прохання (Ів. 11, 4. 9-10; 12, 24-26);
- кінцева позитивна відповідь Ісуса (Ів. 11, 23. 38-44; 12, 44-50).

Роль Лазаря, який є структурним центром Книги Знаків та кліматичною точкою сюжетного повороту, надає сенсу багатьом діям розповідної послідовності. Виділимо основні причини та моменти, на яких будується переплетення фактів та діалогів усієї розповіді:

- присутність різних протагоністів, вчинки яких керуються їхніми бажаннями та намірами (Ів. 11, 8. 16. 19. 20. 32; 12, 9. 12. 20. 32);

- Ісус часто описаний термінами любові до Лазаря (Ів. 11, 3. 5. 11. 36), яка реалізується у воскресінні Лазаря і приносить плід у залученні всіх до Ісуса через пришестья греків;

- різні відповіді на хворобу та смерть Лазаря (Ів. 11, 4. 5-6. 9-10. 11. 14-15. 17-20. 23. 35) та вплив події (Ів. 12, 9. 10. 17) на її очевидців та тих, хто просто почув про дану подію. Здивування (Ів. 11, 47) підкреслює знаки Ісуса, які максимально конкретизуються згідно Ів. 12, 19;

- знак смерті, яка стає справжнім противником Ісуса, покликаний бути перетвореним у знак життя. Йдеться про людей, які вмирають або знаходяться на межі смерті, або інші символи: Лазар (Ів. 11,14 // 12,10); Ісус

¹³ Lee D. The Symbolic Narratives of the Fourth Gospel The Interplay of Form and Meaning. Sheffield : Sheffield Academic Press, 1994. p. 32.

¹⁴ <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%83%D0%B3%D0%B0>. Фуга — музична форма, заснована на розвитку однієї, двох або трьох тем.

¹⁵ Leon-Dufour X. Letture dell'Evangelo second Giovanni. Cinisello Balsamo : San Paolo, 2007. p. 469.

(Ів. 11, 8. 51–53 // 12, 24. 32); Тома (Ів. 11, 16); священники (Ів. 11, 47-50); образ зерна пшениці (Ів. 12, 24) та його плідності передбачає пришествя греків (Ів. 12, 20); неявний коментар до події хреста (Ів. 12, 9. 17);

- воскресіння Лазаря та віровизнання Марти готують збудування спільноти (Ів. 12, 2) для того, щоб зібрати всіх розсіяних дітей Божих (Ів. 11, 53; 12, 19). Історія однієї сім'ї (Ів. 11, 1-44) виходить за її межі (Ів. 12, 20) і перетворюється на драматичну історію всього людства;

- засуд Ісуса священниками та фарисеями, пророцтво Каяфи (Ів. 11, 50) несвідомо виражають національний вимір дій Ісуса, який стає найголовнішою людиною Ізраїля. Після цього мова набуває більш глобального значення з глобальним відтінком (Ів. 12, 19);

- чудо воскресіння Лазаря передвіщає смерть (Ів. 12, 32), поховання (Ів. 12, 3) та воскресіння Ісуса і спричиняє прихід греків (Ів. 12, 20), виражаючи це на основі притчі про вмираюче зерно пшениці (Ів. 12, 24), що є знаком царськості та вічного панування Ісуса над усіма народами (Ів. 12, 32-34), а не лише посиленням на месіанські очікування;

- зміна простору з його символічними функціями — текст Ів. 12, 20-36 детально описує часовий вимір, укладаючи тимчасовий уривок, який продовжується та входить у аспект вічності, без згадки про конкретний окреслений простір (Ів. 12, 44-50);

- зрештою, всі події готують до виконання заповіді Отця (Ів. 12,50): вести всіх до вічного життя;

- дарування життя Ісусом відбувається навколо посиленого вторгнення скептицизму, відрази, легалізму та насильства, непорозуміння, відмов, змов, сліз і радості, дружби та ворожнечі. Це ті виклики, які не можуть перешкодити Ісусу здійснити свою місію.

Для узагальнення діяльності та публічного служіння Ісуса в контексті його останньої Пасхи описано ряд подій, пов'язаних з логікою розповіді: Ів. 12,1-8 помазання; Ів. 12,12 — триумфальний вхід до Єрусалиму; Ів. 12,20-26 прихід греків; Ів. 12,27-36 голос з неба, який передбачає Його розп'яття та прославлення; коментар щодо євреїв в Ів. 12,37-43; повторення останнього заклик до віри в Ів. 12,44-50. Цей оповідний виклад скеровується до підготовки Пасхи (Ів. 19,14.31.42).

Тема сюжету – дар життя. Спочатку він постає в образі дару, потім як драма зі щасливим закінченням, нарешті як жертва любові. Бог є щедрим на дар життя, що перевершує всі людські очікування. Ісус «втікає» і затримується, коли Лазар хворий, — увесь негатив смерті є перед Ним, розбиття серця та атмосфери смердючого тіла, наближення жорстокої смерті,

темрява стає сильнішою, а Ісус показує свою концентрацію на житті та світлі. Виявлення різних аспектів напруги світла і темряви, між Ісусом — Який об'являє — і тим, що перешкоджає Йому, відображене прогресування у вірі виражається в контексті інтенсивного протистояння Ісусові. На карті прогресу віри та життя справжній («ідеальний») читач Євангелія Івана покликаний знайти власну позицію віри через свої особисті стосунки з Ісусом.

4. Час і простір в Ів. 10, 40 — 12, 50

В розповіді Ів. 10, 40 — 12, 50 фігурує багатство персонажів, які вміщені оповідачем у реляційні виміри через їхні конкретні дії, що здійснюються у часі та просторі. Навіть божественне втручання з огляду на дарування життя є включене у прогресивний процес історії і представляє себе як історична драма¹⁶, підкреслюючи основоположну структуру часу та простору в оповіді.

4.1. Час в Ів. 10, 40 — 12, 50

4.1.1. Міметичний час та анахронізми

Варто звернути увагу на швидкоплинний характер часу розповіді та напруженість через наближення Пасхи: Ів. 11, 55.56; 12, 1; 12, 12. Цей факт виявляється із застосуванням еліпсису у Ів. 10, 40-42; 11, 45-46. 54-57; 12, 16-19. Еліпсис та його нарративна стратегія вказує та спрямовує плин історії розповіді. З наратологічної точки зору ми говоримо про надзвичайну швидкість оповіді, яка залишає в тиші окремі періоди історії у певному часовому сегменті.

Іноді час сповільнюється, утворюючи нарративну напругу: в Ів. 11, 6 подано звіт про затримку Ісуса, під час якої розігрується діалектика невизначеності та очікування¹⁷. Євангелист у Ів. 11, 6 натякає на швидкість розповідного часу, але в той же час формує значну паузу з історичної точки зору. У Ів 11,7 Ісус каже: ἄνωμεν («вирушаймо»), а в Ів. 11, 11: πορεύομαι («іду»). Ці вирази - це не лише описові паузи, а ствердження, які стосуються бажання піти в Юдею, які насправді здаються досить пізніми рішеннями у часовому вимірі. Проте, саме воскресіння Лазаря проходить без пауз, але з невеликими перервами та часовими змінами.

У тексті відбувається нерозуміння щодо часу між Ісусом та учнями, описане в Ів. 11, 4-16. Ісус затримується на чотири дні, тому Марта і Марія

¹⁶ Anderson P. N. Gradations of Symbolization in the Johannine Passion Narrative: Control Measures for Theologizing Speculation Gone Awry / упор. Frey J., Watt J. G., Zimmermann R. Imagery in the Gospel of John. Terms, Forms, Themes, and Theology of Johannine Figurative Language. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006. p. 166.

¹⁷ Marguerat D., Bourquin Y. Per leggere i racconti biblici. La Bibbia si racconta. Iniziazione all'analisi narrativa / пер. з фр. M. Zappella; 2-ге. вид., оновл. Roma : Borla, 2011. p. 59.

скаржаться в Ів. 11, 21.32. Текст Ів. 12, 1 $\pi\rho\acute{o}$ $\epsilon\mu\epsilon\rho\omega\nu$ $\tau\omicron\upsilon$ $\pi\acute{\alpha}\sigma\chi\alpha$ $\eta\lambda\theta\epsilon\nu$ $\epsilon\iota\varsigma$ $\text{V}\eta\theta\alpha\nu\acute{\iota}\alpha\nu$ представляє емфатичну зміну часу та простору, що міститься в резюме про помазання ніг Ісуса. Ів. 12,12 $\tau\eta\eta$ $\epsilon\pi\alpha\acute{\upsilon}\rho\iota\omicron\nu$ («наступного дня») вказує на часову «родзинку» тріумфального входу в Єрусалим. Ів. 12, 20-36 відкриває передчуття майбутніх подій, але Ів 12,37-50 посилається на минуле і виражає свого роду ретроспективу.

У Ів. 11, 2 аналепсис (пришвидшення розповіді) поставлене у функції до пролепсису (майбутня подія розповідається так, ніби вона вже відбулася, і перериває потік розповіді). Оповідач підкреслює важливість цієї дії, таким чином формуючи текстуальну інклюзію / включення між Ів 11, 2 та Ів 12, 3. Текст Ів. 11, 4.11.16 показує нам внутрішній пролепсис, тоді як Ів 11, 47-53 зовнішній. Текст Ів. 11, 22-26 обрамлює центральний пролепсис. У той же час він є як зовнішнім (майбутнє далеке від нас), так і внутрішнім (оскільки воно починається в сьогодні через воскресіння Лазаря).

Завдяки грі міметичного часу та різних анахронізмів ми стикаємося з орієнтацією часу, що включає минуле, теперішнє та майбутнє разом. Євангеліє орієнтоване на сучасність, але в конкретному значенні $\nu\nu\nu$ (Ів. 12, 27 — «тепер»). Останнє – тимчасова частка, яка вказувала б на найвужчий термін сьогодні, це не лише хронологічний період. $\text{N}\nu\nu$ згадує більше, ніж миттєвий досвід, а швидше процес, який не є просто тимчасовим¹⁸.

Сьогодні – це час людського досвіду, але це $\mu\kappa\rho\delta\omega\nu$ $\chi\rho\acute{o}\nu\omicron\nu$ (Ів. 12, 35 — «трохи часу»). Текст Ів. 11, 9-10 вказує на час божественного провидіння діяльністю Втіленого Слова, невідкладний час для виконання волі Отця. День встановлений для того, щоб ходити у світлі, тобто в правді (Ів. 11, 9-10). Варто звернути увагу на постійну орієнтацію на майбутнє, але з поверненням у минуле. Це не є вказівкою кінця, але поверненням Ісуса до Отця.

4.1.2. Пасхальний та монументальний час

Вираз $\epsilon\gamma\gamma\acute{\upsilon}\delta$ $\tau\omicron$ $\pi\acute{\alpha}\sigma\chi\alpha$ («надходила Пасха») в Ів. 11, 55 задає тону і передбачає наближення великодньої драми. Ів. 11, 55 сприяє тимчасовому опису у функції ключа, щоб розв'язати оповідний вузол розповіді, а швидкість розповіді прискорюється. Питання євреїв щодо пришествя Ісуса в Ів. 11, 56 $\epsilon\iota\varsigma$ $\tau\eta\nu$ $\epsilon\omicron\rho\tau\eta\nu$ («на свято») підкреслює оцінку наближення часу та його спасительного контексту, створюючи напругу та неминуче наближення подій спасіння.

Ів. 12, 1 використовує прийменник $\pi\rho\acute{o}$ («перед») як функцію розповідного показника подій, що наступають, і надає драматичного нюансу

¹⁸ Rowe E. - Neyrey J. «Telling Time» in the Fourth Gospel, *HTS Theologese Studies/Theological Studies*. 2008. № 64. p. 314.

важливій події. Часто применник є статичним і прив'язується до часового виміру і відображає контекст оповіді, приносячи відчуття часового виміру.

Після представлення Пасхи в тексті пояснюється фундаментальний і монументальний час земного життя Ісуса: час переходу з цього світу в інший (Ів. 13, 1). Кінець публічного служіння Ісуса виводить своїх учнів із єврейської часової періодизації, вимірюваної юдейськими святами, до нового трактування часу, що супроводжується та вводиться годиною Ісуса¹⁹. Година є визначальним моментом, коли Ісус приймає свою місію, переживає її до смерті та воскресіння з поверненням до Бога. Насамперед година (ώρα) представляє собою не лише часову міру, але принцип знаків, здійснених Ісусом. Година вказує на встановлення ідеологічної інтерпретації часу. Кана Галилейська і перше чудо перетворення води на вино в певному сенсі вказує на прихід месіанської години Ісуса²⁰, але година Ісуса – це неминучість страстей і сповнення слави. Таким чином в тексті пояснюється есхатологічна декларація передчуття здійснення спасіння. День Месії і його година складають заключну частину Його дня (Ів. 11, 9-10). Тема охоплює сучасність і майбутнє – насіння вічного життя вже тут і зараз є в Ньому.

4.2. Простір в Ів 10, 40 — 12, 50

Служіння Слова представлене в просторовому плані і розміщується в певних географічних рамках, проте Ісус створює новий простір. Деталізація місць та топографічні анотації проявляються як міметичне наслідування дійсності та вказували б на гносеологічне походження образів та деталей у Івана. Іванівські простори стають «богословськими» місцями в тому сенсі, що в тих же просторових координатах, як таких, ми повинні шукати і знаходити правду віри в Слово²¹. Ми лише підкреслимо динамічний та символічний рух Ісуса, який немов би пише картину його простірної орієнтації та показує його прогресивну логіку:

1. Спочатку у Витанії, яка є далеко від Єрусалиму (Ів. 10, 40-42);
2. Пізніше у іншій Витанії, яка є дуже близька до Єрусалиму, але Ісус був лише біля входу в гробницю (Ів. 11, 17-44);
3. Потім Ісус йде в пустиню в м. Ефраїм (Ів. 11,54);
4. Він йде до спільноти учнів у Витанії (поблизу Єрусалиму), звідки нарешті прямує до Єрусалиму та переходить до універсального простору – κόσμος (Ів. 12, 46. 47).

¹⁹ Daise M. Feasts in John. Tübingen : Mohr Siebeck, 2007. p. 98.

²⁰ Mannucci V. Giovanni il Vangelo narrante. Introduzione all'arte narrativa del quarto vangelo. Bologna : Dehoniane, 1993. p. 129.

²¹ Там само. p. 119.

4.2.1. Витанія (I)

Треба відрізнити дві локації з однойменною назвою Витанія. Витанія, в якій перебував Ісус спочатку, була за межами Йордану (Ів. 10, 40), як нейтральне від зазначеного в Ів. 11, 18 місце. Це регіон над Мертвим морем на східному березі Йордану (Трансйорданія або Зайорданія), римська провінція під назвою Перея, на яку євреї не могли чинити ніякого тиску, і яка багато в чому не пов'язана з офіційним юдаїзмом; і насправді більшість жителів Переї не були євреями²². Після того, як євреї Його відкинули (Ів. 10, 23-39), Ісус відправився саме туди. Здійснюючи перехід за межі Йордану (Ів. 10, 40), де хрестив Іван Хреститель, Ісус в своїй поставі нагадував Ісуса Навина (Ісус готується створити новий простір через наслідування поведінки Ісуса Навина у його входженні в землю обітванню), здійснивши відступ і безпечне перебування, де багато хто повірив у Нього (Ів. 10, 42)²³.

4.2.2. Ефраїм

У Ів. 11, 54 Ефраїм - пустеля, де Ісус перебував зі своїми учнями. Ісус вирушає в дорогу до Єрусалиму: від пустелі до свята Пасхи (Ів. 11, 55; 12, 1). Іван не вказує деталей перебування Ісуса в Ефраїмі. Уривок проходить під знаком тиші. Відзначимо непевність щодо точного розташування міста Ефраїм. Проте, Іванівська тиша викликає реакцію натовпу та первосвящеників і тонко та іронічно продовжує розповідь про Ісуса навіть у Його відсутності²⁴. Це перебування в Ефраїмі було б підтвердженням символічного значення місця. Перехід в пустелю нагадував би зерно пшениці, що зазнає перехід аж до помирання, щоб отримати плідність (Ів. 12,24). Цей мотив посилює саме значення слова Ефраїм, що означає «плідність».

4.2.3. Витанія (II)

У Ів. 11, 1.11.12 вказано про Витанію, близьку до Єрусалиму, яка представлена як місце існування спільноти Ісуса та Його близьких друзів. Текст Ів. 12, 1 показує цих Його друзів, які пропонують Йому обід та доброзичливий прийом у оновленій спільноті, знак якої був між ними — воскреслий Лазар. Незважаючи на те, що тут є присутня точна специфікація місця, це місце представлено як місце спільноти учнів Ісуса, яке базується на вірі в Нього, і сама віра зображена символом аромату мира, яке наповнило дім, що протистоїть смердючому запаху тілу 4-денного мерця Лазаря. Тоді Витанія представляє нову обіцяну землю, створену Ісусом — новий створений Ісусом простір.

²² Там само. р. 121.

²³ *Dizionario teologico del Vangelo di Giovanni* / уклад. J. Mateos - J. Barreto. Assisi : Cittadella, 1982. р. 40.

²⁴ Там само. р. 101.

4.2.4. Єрусалим

Ів. 11, 54-55 представляє перед очима читачів пункт прибуття — Єрусалим, який наближається через неминуче напруження. Єрусалим і храм постають як місця неймовірної небезпеки для життя Ісуса: учні попереджають Його не йти туди (Ів. 11, 12). Звернімо увагу на перехід від стану та позиції Ісуса у максимальному віддаленні від Єрусалиму (Ісус був поза Юдеєю в Ів. 10, 40-42; за межами Витанії в Ів. 11, 30. 32; біля гробу в Ів. 11, 38; в Ефраїмі Ів. 11, 55; у Витанії Ів. 12, 1), але зрештою Єрусалим став головним місцем сюжету божественного відкуплення (Ів. 12,12). Сама присутність Ісуса в Юдеї, обрамлений між двома перебуваннями Ісуса на віддалі, набуває епіфанічного характеру: Ісус присутній лише для того, щоб проявити себе як Той, Хто вже дає життя²⁵.

4.2.5. Світ

Розповідний сюжет, що має репрезентативний характер, встановлює контакт між історією Ісуса та світом. У Ів. 11, 27; 12, 46. 47 *κόσμος* вказує на світ як місце, де живе все людство, в той час як в Ів. 12, 19 термін вказує на велику групу людей. В тексті Ів. 12, 19 є присутня драматична іронія, вона є алюзією на промову доброго пастиря в Ів. 10, 11-16 і підкріплена свідченням Єз. 34, 12-13, де дієслово *συνάγω* вказує на воз'єднання отари Божого народу.

Тексти Ів. 12, 25. 31 вказували б на впорядкований та гармонійний *κόσμος* з подвійним аспектом його значення — місцевого та загального. Текст посилається на уособлення сили, що керує світом відповідно до несправедливого принципу, з яким людство заключає певні спільні інтереси. Ів. 12, 25.31 показує людство як структуру в соціо-релігійному порядку, який є часто ворожий Богові, та в якому людина повинна зайняти позицію віри в Сина Людського. У Ів. 12,31 засуджується князь цього світу, який керує світом через несправедливий суспільно-політичний порядок²⁶. Це дуже важлива річ, що ця тема космічного конфлікту та божественної перемоги очікувано входять у зазначений уривок. Євангелист хоче підтвердити, що брехня диявольського ведення цим світом має своєчасне завершення. Ісус є визволителем людей від демонічної темряви невіри, вміщеної в цьому світі і керованої сатаною²⁷.

5. Богословські категорії в Ів. 10, 40 — 12, 50

Кожне повідомлення, задля того, щоб воно було правильно сприйняте, вимагає згоди між оповідачем та читачем щодо представлених через

²⁵ Leon-Dufour X. *Lecture dell'Evangelo second Giovanni*. Cinisello Balsamo : San Paolo, 2007. p. 504.

²⁶ *Dizionario teologico del Vangelo di Giovanni* / уклад. J. Mateos - J. Barreto. Assisi : Cittadella, 1982. p. 203.

²⁷ Twelftree G. *Exorcisms in the Fourth Gospel and the Synoptics* / упор. Fortna R. T., Thatcher T. *Jesus in Johannine Tradition*. Louisville: Knox Press, 2001. p. 135-143.

лінгвістичний код реальностей чи категорій²⁸. Риторична вісь, таким чином, пересікається із розповідною віссю. Проаналізувавши Іванівський словник, вжитий у даній нарративній частині Євангелія, виникає потреба окреслити лінгвістичний код та опрацьовані євангелистом богословські категорії. Минулий час дієслів вказує на присуність прямого сповнення слів Ісуса та вводить на перший план саме вартість дій та присвячує їм належну важливість та наголос.

5.1. Смерть

Перш за все, варто вказати на смерть Ісуса та Його прославлення. Протягом нарративного плину розповіді варто зазначити перехід від тіні смерті до світла слави Ісуса. Саме смерть Ісуса надає гарантію реальностям, які були продемонстровано через знак воскресіння Лазаря. Ісус дає знову життя Лазарю, але Сам Він повинен померти. Дієслово *ἐτάραξεν* («зворушений») в Ів. 11, 33 насправді описує конфронтацію Ісуса зі смертю та спонукає Ісуса йти в напрямку до гробу та остаточної конфронтації, до якої Євангеліє від початку готувало своїх читачів. Ісус дає життя Лазарю, але спричинює цим Свою власну смерть, Він повинен вмерти за спасіння народу, а прибуття чужинців дає Йому зрозуміти, що прибула година Його смерті, яка пов'язана із Його піднесенням на хресті та прославленням²⁹. Ісус має владу воскресити Лазаря, але Сам Він є засуджений на смерть єврейською владою.

5.2. Життя

Саме з категорії смерті походить категорія життя, яка відображена термінами «піднесення-притягнення» (Ів. 12, 32-34). Ісус дає життя не лише у есхатологічний час, але й у актуальності тогочасної історії³⁰. Вічне життя є доступним та кормиться подією смерті Ісуса. Спочатку життя є дане лише одному Лазарю (Ів. 11, 44), пізніше — всьому світу (Ів. 12, 19) через прогресію до його універсального аспекту, вираженого приходом греків (Ів. 12, 20-21). Таким чином, Ісус стає правдивою моделлю життя (Ів. 12, 25-26). Запах нового життя, вказаний у Ів. 12, 3, є вміщений в протиставлення із смердичюм запахом мерця в Ів. 11, 39. Іванівським наміром є продемонструвати, що вже від тепер віруючий живе завдяки Синові: це життя не є лише обітницею останніх днів, але теперішній дар³¹.

²⁸ Marguerat D., Bourquin Y. Per leggere i racconti biblici. La Bibbia si racconta. Iniziazione all'analisi narrativa / пер. з фр. M. Zappella; 2-ге вид., оновл. Roma : Borla, 2011. p. 11.

²⁹ Bazzi C. Vangelo di Giovanni. Testo e commento. Casale Monferrato: Piemme, 2000. p. 113.

³⁰ Grasso S. Il vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico. Roma : Città Nuova, 2008. p. 464.

³¹ Leon-Dufour X. Letture dell'Evangelo second Giovanni. Cinisello Balsamo : San Paolo, 2007. p. 507

5.3. Віра та світло

Оповідь Ів. 10, 40 — 12, 50 є насправді статична у своїй природі, але віра є динамічною. Вірити — означає бути частиною віруючої спільноти (Ів. 12, 1-2). Та й сама віра є поглиблена за допомогою символу світла. В Ів. 11,9 та Ів. 12, 35 звичний та щоденний спосіб висловлювання про денне світло стає основою (*background*) когнітивної концепції, вираженої лінгвістичним кодом символічної мови (Ів. 1, 4; 3, 19; 12, 36) на основі інших пояснень сутності світла. Таким чином, світло вказує на процес ініціації — веде читача до того, щоб відкрити ідентичність Ісуса, в чому і полягає наративна стратегія Ів. 10, 40 — 12, 50. Світло символізує Самого Ісуса та служить богословським ключем інтерпретації сюжету Ів. 10, 40 — 12, 50. Світло символізує Самого Ісуса та служить богословським ключем для інтерпретації Ів. 10, 40 — 12, 50.

Нарешті, остання Пасха є пунктом прибуття, який у тіні смерті загрожує знищити обоє: життя та віру. Але діла Ісуса, будучи здійсненими в якості засудження князя цього світу (Ів. 12,31-32), вказують на космологічний аспект вирішальної перемоги Бога, що стає гарантією та основою віри (Ів. 12, 44-50).

6. Персонажі в Ів. 10, 40 — 12, 50

Кожен персонаж наративної секції тексту Ів. 10, 40 — 12, 50 втілює у собі можливі відповіді віри по-відношенню до Особи Ісуса або Його відкинення та невіри в Нього³². Мережа персонажів та їхні вчинки, які вони здійснюють, взаємно переплетені між собою. Таким чином, персонажі в розповіді є співрозмовниками оповідача в контексті їхньої єрархічної градації між головними (*insiders*) та другорядними (*outsiders*) ролями, які вони виконують в розповіді.

6.1. Ісус

Ісус є фокусуєчим персонажем розповіді — протагоністом розповідного сюжету Ів. 10, 40 — 12, 50. Всі інші персонажі даної наративної секції існують лише у перспективі зв'язку та функції у відношенні до центральності Його Особи. Дії Ісуса показують Його як незалежного від бажать та намірів інших персонажів — Він все контролює³³: Ісус любить Лазаря, але прибуває із запізненням, щоб його розбудити від сну / смерті³⁴. Це підкреслює свободу Сина Чоловічого: ніхто не може передбачити часу

³² Culpepper R. A. *Anatomy of the Fourth Gospel: A Study in Literary Design*. Philadelphia : Fortress Press, 1987. p. 99-148.

³³ Stibbe M. *A Tomb with a View: John 11,1-44 in Narrative-Critical Perspective*. *New Testament Studies*. 1994. № 40. p. 44.

³⁴ Marchadour A. *Venite e vedrete. Guida al Vangelo di Giovanni*. Bologna : Dehoniane, 2013. p. 154.

Божого діяння, але лише Він Сам. Читача вражає Його байдужість та неочікувана відсутність в момент смерті того, кого Він любив (Лазаря).

Атмосфера оповіді набуває несподіваних характеристик: Ісус заторкнутий людськими почуттями. Емоційна «печатка» Ісуса показана у сюжеті як Його дуже особистісний аспект, але емоційний стан Ісуса не завжди відповідає його поведінці. Ісус підтримує рівновагу своїх дій і слів: вони є двома формами комунікативного свідчення.

Вирази «Син людський» (Ів. 12, 23) і «Я – воскресіння і життя» (Ів. 11, 25) – стратегічні моменти оповіді. Тріумфальний вхід Ісуса – це знак універсальної влади Христа, переможця смерті та Господа життя³⁵. Його в'їзд в Єрусалим був революційним через в'їзд саме на ослі і дуже смиренному описі даної події (Зах. 9, 9), яка посилається на свято посвячення храму або Хануки (2 Мак. 10, 7). Ісус розкриває символічне уявлення про свою смерть і воскресіння. Мертвий і воскреслий Христос уже присутній у символах помазання, осла, зерна пшениці.

За винятком головного героя — Ісуса —, відзначимо два контрастні способи, які представляють собою два типи діаметрально протилежних персонажів: віруючих та невіруючих в Ісуса. Дослідник С. Венемма бачить 3 аспекти, щоб зрозуміти характеристику персонажів в Івана:

1. їхня поява в тексті та в контексті, включаючи їх інтерпретаційний портрет з інтегральним аспектом та їх індивідуальною характеристикою;
2. їх класифікація за критерієм розвитку змін у їхньому житті, світі та символічне управління тексту у їхньому представленні;
3. їхня особиста відповідь Ісусові³⁶.

6.2. Лазар

Відзначмо статичну природу Лазаря, особа якого є справді загадковою під час розповіді і завжди введена в дію іншими персонажами. Лазар відомий лише як брат сестер і як той, кого любив Ісус. Німий перед смертю, він залишається таким навіть після повернення до життя; ми ніколи не дізнаємося, що він пережив. Лазар все-таки притягує увагу читача, незважаючи на те, що він прийняв тіньовий вигляд у тексті. У всякому разі, факт воскресіння Лазаря спричинює долю Ісуса (ключова позиція Лазаря) — цей досконалий 7 знак веде нас до смерті та Воскресіння Ісуса (найдосконалиший знак в Євангелії від Івана).

Лазар перестає бути об'єктом історії, але замість цього основним об'єктом історії є гріб і смерть, до яких спрямовується Ісус та з якими

³⁵ Leon-Dufour X. *Lecture dell'Evangelo second Giovanni*. Cinisello Balsamo : San Paolo, 2007. p. 454.

³⁶ Bennema C. *Encountering Jesus: Character Studies in the Gospel of John*. Milton Keynes : Paternoster, 2009. p. 12-21.

позиціонує себе у конфронтації. Лазар повертається до життя, але, як не парадоксально, його життя виникають нові загрози (Ів. 12, 10-11) та йому, зрештою, доведеться знову померти. Воскресіння Лазаря стає каталізатором вітання Ісуса натопом і, зрештою, рішення первосвящеників вбити його.

6.3. Сестри

Сестри прогресують у своїй вірі і стають зразками справжнього учнівства. Автор підкреслює паралелізм їхнього ставлення до смерті брата³⁷. Оповідний контекст сестер – повернути Ісуса до Юдеї, щоб сформувати спільноту шляхом переображення смерті у життя. Те, що призводить до смерті, це насправді ризик, який Ісус бере на себе, щоб висловити любов (Ів. 11, 7-10). Зустріч сестер з Ісусом – це дзеркало віри для читачів.

6.3.1. Марта

Євангелист приймає та розвиває віровизнання Марти в Ів. 11, 27, де виражене подвійне подолання 2 реальностей: часу (майбутнє є близьким) та простору (воно присутнє в Особі Христа). Дієслово «*вірую*» (Ів. 11, 27), яке відображає відповідь віри Марти, вжите в перфекті (*πεπίστευκα*), дієслівний аспект якого вказує на присутність наслідків минулої дії в теперішньому часі, і таким чином посиляється на віру Марти як на тверде переконання. Визнання віри Марти є більшим та досконалішим, аніж те, яке міститься в Ів. 6, 69. Марта, незважаючи на висловлювання скорботи через затримку Ісуса, займає позицію віруючого — здається, вона забула вже про смерть Лазаря. Ісус чекає остаточної відповіді Марти, і його питання призводить її до роздумів. Рефлексивне питання є наріжним каменем у відносинах між Ісусом та Мартою (Ів. 11, 26: *πιστεύεις τοῦτο* — «*віриши тóму?*»). Після її глибокого визнання віри в Ісуса, її слова в Ів. 11, 39 здаються досить загадковими і до кінця не відповідають її вірі, що викликає у читача багато запитань.

6.3.2. Марія

Помазання Ісуса Марією вказує на атмосферу урочистості та святкового контексту. Марія – мовчазний персонаж, який представляє тих, хто плакав за мертвим Лазарем, але, почувши, як Ісус наближається, вона не залишилася в домі (Ів. 11, 28-33), повівши за собою решту людей. Здається, вони втратили надію. У Ів. 12, 2 вона вчинила діяконію, тобто взяла активну та добровільну роль у підготовці святкового столу для Ісуса³⁸, без посередництва інших людей (напр. швидше Марта покликала її зустріти Ісуса в Ів. 11, 28) і припала до Ісусових ніг. Марія висловлює віру в дії помазання, яка передбачає відданість та любов — витирання ніг Ісуса

³⁷ Marchadour A. Venite e vedrete. Guida al Vangelo di Giovanni. Bologna : Dehoniane, 2013. p. 152.

³⁸ Speyr von A. I discorsi polemici: riflessioni sui capitoli 6-12 dal Vangelo di Giovanni / пер. з нім. С. Danna. Milano : Jaca Book, 1989. p. 397.

власним волоссям як знак упокорення та цілковитого віддання себе через віру в Ісуса. Спасительна цінність смерті Ісуса підкреслюється Марією помазанням та витиранням Ісусових ніг. Слово ὀσμῆ («*миро*») в Ів 12, 3 підкреслює аромат життя та невичерпний потенціал дару життя Ісуса. Марія стає справжнім учнем, на протипагу Юді.

6.4. Учні

Учні хочуть захистити життя Ісуса (Ів. 11, 8), але, на жаль, не мають мужності та лише супроводжують Ісуса на дорозі в Єрусалим. Дієслова, які розповідають про них, відносяться до тих, які описують супровід царя, а іноді використовуються для представлення та вираження покликання та служіння. У Ів. 12, 26 термін δίακονος позначає учня, оскільки δίακονος вказує на всеціле служіння, яке носить добровільний характер. Часто для них характерним є нерозуміння Ісусових слів і дій.

6.4.1. Тома

Апостол Тома через своє несвідоме бажання вмерти з Ісусом (Ів. 11, 16) представляє безпосередню готовність і демонструє мужність апостолів, щоб віддати своє життя за Ісуса. Проте, апостол Тома говорить набагато більше, ніж його знання. Тома висловив бажання померти разом із Ним і наголосив на цьому, замість коливань інших учнів щодо того наслідувати чи не наслідувати Ісуса. У дивному, але дуже переконливому поєднанні песимізму та імпульсивності Томи, чого не вистачало апостолам в розумінні Ісуса, у Ів. 20, 28 міститься найвища точка віровизнання Ісуса саме в устах Томи.

6.4.2. Юда

Особа Юди та його дій поставлена Євангелистом як цілковита протилежність на протипагу благородній дії Марії, оскільки він неправильно сприймає її вчинок та не усвідомлює його значення. Юда представлений як негативний персонаж, що з самого початку зацікавлений в зраді свого Вчителя. Вперше на сцені він з'являється тоді, коли він критикує помазання Ісуса, здійсненого Марією. Оповідач не дуже переймається психологією його рішення, оскільки Юда не помічає близькості смерті Ісуса. Юда виразив апатію по-відношенню до Ісуса під час абсолютної самопосягати Марії. Марія зрозуміла нагальність приходу спасіння та «нестачу» часу і відповіла відповідним чином Ісусу, помазавши (буквально помивши літрою мира!) Його ноги. Юда представляє точку зору диявола, висловлює та в певний спосіб реалізує її.

6.5. Фарисеї та юдейська влада

Фарисеї оплакують свою нездатність перешкодити людям наслідувати Ісуса (Ів. 12, 12-19). Хоча вони несуть відповідальність за змову вбити Ісуса,

тільки Ісус перебуває у повному контролі над Його годиною. Єврейська влада вже засудила Ісуса на смерть ще до того, як Він прибув до Єрусалиму (парадоксальна символічна смерть Ісуса ще перед Його фізичною смертю). Фарисеї, згадані в Ів. 12, 42, є представлені як основні противники віри, такими вони є і у всій секвенції тексту Ів. 1 — 12, в якому вони згадуються вісімнадцять разів аж до Ів. 12, 42. Будучи аристократами, їхні діла зовсім не здаються аристократичними.

6.6. Юдеї

Юдеї є немов би хором, який коментує та відповідає реакцією на дії та винки Ісуса. Термін «юдеї» в Івана часто вживається у нейтральний спосіб: описує сукупність персонажів, які відкидають віру в Ісуса та шукають Його смерті (Ів. 11, 53). Пізніше, юдеї також є тими, які оплакують Лазаря та чинять грандізний жаль за ним (Ів. 11, 33: κλαίουσιν) і через це спричинюють плач самого Ісуса (Ів. 11, 35). Юдеї прибули, щоб побачити Ісуса лише з наміром спостерегти за наслідками чуда, яке здійснив Ісус (Ів. 12, 9. 18), хоч оповідач і натякає неявно на те, що деякі із знатних юдеїв повірили в Ісуса (Ів. 12, 42). Таким чином, сукупність юдеїв творить свого роду фон для розвитку подій, вчинків та діалогів. Вони є монолітною структурою в функціонуванні до відповіді віри по-відношенню до Ісуса. Згідно наративної теорії, юдеї є допоміжною програмою, хоч і часто представляють у своїй суті негативну парадигму.

6.7. Греки

Греки, які прибули на свято, символізують цілковиту відкритість Ісуса до всіх народів та генерацій людей та світу. Дієслово *ἰδεῖν* (Ів. 12, 21 — «побачити») описує внутрішнє бажання греків пізнати Ісуса. Поява греків вказує на випередження того, коли всі будуть притягнуті до Ісуса, коли Той буде піднесений на хресті (Ів. 12, 32) та є знаком універсальності спасіння³⁹. Ів. 12, 23-28 подає відповідь грекам, які хочуть побачити Ісуса, де Ісус говорить про Себе у 3-й особі однини та використовує дієприкметники, посилаючись на фігуру страждаючого Слуги Ягве.

Висновки

Наративний аналіз тексту Ів. 10, 40 – 12, 50 подає ефективні ключі та підходи для глибшого розуміння аргументативної динаміки вибраної текстуальної послідовності Євангелія від Івана. Беручи під увагу роль читача, його позиціонування перед текстом, відчитування ним лінгвістичних кодів чи засвоєння богословських категорій, залишених йому імпліцитним автором

³⁹ LEE H. «Signore, vogliamo vedere Gesù»: la conclusione dell'attività pubblica di Gesù secondo Gv 12, 20-36. Roma : Pontificia Università Gregoriana, 2005. p. 10.

через побудову сюжету, підкреслення часового і простірних аспектів та категорій із персонажами, нарративний підхід сприяє голістичному аналізу іванівського тексту Ів. 10, 40 – 12, 50 в контексті нарративної структури та розповідної стратегії тексту Євангелії від Івана загалом у його єдності та комплементарності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОКУМЕНТИ:

1. Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Київ : Місіонер, 2008. Ч. 1 : Старий Завіт. 1126 с. ; Ч. 2 : Новий Завіт. 350 с.
2. *Novum Testamentum Graece* / упор. Aland B., Aland K., Karavidopoulos J., Martini C. M., Metzger B. M., 28-е вид. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 2012. 890 p.
3. Папська Біблійна Комісія. Тлумачення Біблії в Церкві / пер. з італ. Львів : Свічадо, 2010. 148 с.
4. *Rhetorica e Poetica di Aristotele* / пер. з гр. Zanatta M. Torino : Unione Tipografico, 2004. 836 p.
5. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%83%D0%B3%D0%B0> (дата звернення: 08.10.2018).

ЛІТЕРАТУРА:

6. Anderson P. N. Gradations of Symbolization in the Johannine Passion Narrative: Control Measures for Theologizing Speculation Gone Awry / упор. Frey J., Watt J. G., Zimmermann R. Imagery in the Gospel of John. Terms, Forms, Themes, and Theology of Johannine Figurative Language. Tübingen : Mohr Siebeck, 2006. 495 p. (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 200).
7. Bazzi C. *Vangelo di Giovanni. Testo e commento*. Casale Monferrato: Piemme, 2000. 267 p.
8. Bennema C. *Encountering Jesus: Character Studies in the Gospel of John*. Milton Keynes : Paternoster, 2009. 240 p.
9. Culpepper R. A. *Anatomy of the Fourth Gospel: A Study in Literary Design*. Philadelphia : Fortress Press, 1987. 280 p.
10. Daise M. *Feasts in John*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2007. 222 p. (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 229).
11. *Dizionario teologico del Vangelo di Giovanni* / уклад. J. Mateos - J. Barreto. Assisi : Cittadella, 1982. 360 p.
12. Dodd C. *Historical Tradition in the Fourth Gospel*. Cambridge : Cambridge University Press, 1963. 472 p.
13. Estes D. *The Temporal Mechanics of the Fourth Gospel. A Theory of Hermeneutical Relativity in the Gospel of John*. Leiden-Boston : Brill, 2008. 326 p. (Biblical Interpretation Series 92).
14. Grasso S. *Il vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova, 2008. 984 p.
15. Hallback G. *The Gospel of John as Literature: Literary Readings of the Fourth Gospel* / упор. Nissen J., Pedersen S., *New Readings in John: Literary and Theological Perspectives*.

Essays from the Scandinavian Conference on the Fourth Gospel. Bloomsbury: T & T Clark, 2004. 272 p. (The Library of New Testament Studies 182).

16. Lee D. The Symbolic Narratives of the Fourth Gospel The Interplay of Form and Meaning. Sheffield : Sheffield Academic Press, 1994. 263 p. (Journal for the Study of the New Testament Supplement 95).

17. Lee H. «Signore, vogliamo vedere Gesù»: la conclusione dell'attività pubblica di Gesù secondo Gv 12, 20-36. Roma : Pontificia Università Gregoriana, 2005. 302 p.

18. Leon-Dufour X. Letture dell'Evangelo second Giovanni. Cinisello Balsamo : San Paolo, 2007. 1296 p.

19. Mannucci V. Giovanni il Vangelo narrante. Introduzione all'arte narrativa del quarto vangelo. Bologna : Dehoniane, 1993. 368 p.

20. Marchadour A. Venite e vedrete. Guida al Vangelo di Giovanni. Bologna : Dehoniane, 2013. 208 p.

21. Marguerat D., Bourquin Y. *Per leggere i racconti biblici. La Bibbia si racconta. Iniziazione all'analisi narrativa* / пер. з фр. М. Zappella; 2-ге вид., оновл. Roma : Borla, 2011. 208 p.

22. Monoley F. J. Who is "the Reader" in/of the Fourth Gospel?, *Australian Biblical Review*. 1992. № 40. 20-33 p.

23. Nielsen H. Johannine Research / упор. Nissen J., Pedersen S. New Readings in John. New York: Sheffield, 1999. 272 p. (Journal for the Study of the New Testament Supplement 182).

24. Newheart M. W. Toward a Psycho-literary Reading of the Fourth Gospel / упор. F. F. Segovia. «What is John?»: readers and readings of the fourth Gospel. Atlanta: Scholars Press, 1996. 293 p. (The Society of Biblical Literature 3).

25. Ricoeur P. Tempo e racconto / Т. 1. Milano : Jaco Book, 1986. 352 p.

26. Rowe E., Neyrey J. «Telling Time» in the Fourth Gospel, *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*. 2008. № 64. 291-320 p.

27. Salier W. The Rhetorical Impact of the Semeia in the Gospel of John. Tübingen : Mohr Siebeck, 2004. 234 p. (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 186).

28. Schnackenburg R. The Gospel According to St. John, New York : Crossroad, 1990. Т. 2. 556 p.

29. Sheridan R. Retelling Scripture: «the Jews» and the scriptural citations in John 1:19-12:15. Leiden-Boston : Brill, 2010. 294 p. (Biblical interpretation series 110).

30. Speyr von A. I discorsi polemici: riflessioni sui capitoli 6-12 dal Vangelo di Giovanni / пер. з нім. С. Danna. Milano : Jaca Book, 1989. 378 p. (Già e non ancora 169).

31. Stibbe M. A Tomb with a View: John 11,1-44 in Narrative-Critical Perspective. *New Testament Studies*. 1994. № 40. 38-54 p.

32. Stibbe M. John as Storyteller: Narrative Criticism and the Fourth Gospel. Cambridge-New York : Cambridge University Press, 1995. 232 p. (Society for New Testament Studies Monograph Series 73).

33. Stovell B. Mapping Metaphorical Discourse in the Fourth Gospel. John's Eternal King. Leiden-Boston : Brill, 2012. 381 p. (Linguistic Biblical Studies 5).

34. Twelftree G. Exorcisms in the Fourth Gospel and the Synoptics / упор. Fortna R. T., Thatcher T. Jesus in Johannine Tradition. Louisville: Knox Press, 2001. 400 p.

Дата надходження до редакції: 12.01. 2019

Філософія

Релігієзнавство

УДК 27-725: 379.8.092: 271.02; 94(100)"1815/1945"– Боско Д, Кольбе М.

РОЛЬ ДЖОВАНІ БОСКА Й МАКСИМІЛІАНА КОЛЬБЕ У ВИХОВАННІ МОЛОДІ В КРИЗОВІ ПЕРІОДИ ІСТОРІЇ ЛЮДСТВА

Ольга ІГНАТЮК

*Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова,
факультет історичної освіти, вул. Освіти, 6, 03037, м. Київ, Україна*

Любов ГЕНИК

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника», філософський факультет, кафедра філософії, соціології та
релігієзнавства, вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна*

e-mail: genyk-sas@ukr.net

У статті, присвяченій діяльності християнських святих отця Максиміліана-Раймунда Кольбе (8.01.1894 – 14.08.1941) та дона Джованні-Мельхіора Боска (16.08.1815-31.01.1888), методами герменевтики, порівняння та синтезу встановлено, що виховний досвід їх діяльності цінний тим, оскільки він опирався на загальнолюдські (євангельські) принципи, був застосований у державах, що нещодавно відновили незалежність, існували в умовах післявоєнної кризи й не мали величезних фінансових ресурсів для втілення всеохоплюючої соціальної політики, а також ще не було сформоване солідаризоване й згуртоване громадянське суспільство, здатне захищати права кожної особистості зокрема й працюючих людей взагалі. Цей досвід відповідає ментальності українського суспільства й повинен бути використаний в нашій державі.

Ключові слова: Максиміліан Кольбе, Джованні Боско; ораторії, інтернати для сиріт, професійні школи, гімназії, інститути; отці-салезіяни, сестри-салезіянки, співробітники дона Боска (СДБ); отці-францисканці, «міста Непорочної» (Непокалянув); капелани, принципи соціальної доктрини Католицької Церкви, салезіяни в Україні.

В статье, посвящённой 120-летию и 200-летию со дня рождения и деятельности христианских святых, иеромонахов Максимилиана-Раймунда Кольбе (8.01.1894 – 14.08.1941) и дона Джованни Боско (16.08.1815-31.01.1888), методами герменевтики, сравнения и синтеза установлено, что воспитательный опыт их деятельности ценен тем, что он зиждится на общечеловеческих (евангельских) принципах, был использован в государствах, которые только-что возобновили свою независимость (Италия и Польша), существовали в условиях послевоенного кризиса и не имели больших финансовых средств для воплощения всеохватывающей социальной политики, а также ещё не было сформировано гражданское общество, способное защищать права отдельной личности в частности и работающих людей вообще. Этот опыт соответствует менталитету украинского общества и должен быть использован в государстве Украина.

Ключевые слова: Максимилиан Кольбе, Джованни Боско; оратории, интернаты для сирот, профессиональные школы, гимназии, институты; отцы-салезиане, сёстры-салезианки, сотрудники дона Боско (СДБ); отцы-францисканцы, «города Непорочної»

(Непокалянув); капеланы, принципы социальной доктрины Католической Церкви, салезиане в Украине.

*In an article devoted to the 120th anniversary and the 200th anniversary of the birth of the Christian holy priests **Maximilian Raymond Kolbe (01.08.189 - 08.14.1941)** and **Don Giovanni Melchior Bosco (08.16.1815-01.31.1888)** methods of hermeneutics, comparison and synthesis found that the educational experience of their work is valuable in that it will build on the universal (the Gospel) principles, have been applied in countries that recently regained independence (Italy, Poland), existed in conditions of post-war crisis and had enormous financial resources to implement a comprehensive social policy, and has not yet been formed solidarization and cohesive civil society, able to protect the rights of every individual including working people in general. This experience corresponds to the mentality of the Ukrainian society and should be used in our country.*

Key words: *Maximilian Kolbe, Giovanni Bosco; oratorio, boarding schools for orphans, vocational schools, high schools, institutes; Salesians fathers, Salesians sisters, the staff of Don Bosco (SDB); Franciscan Fathers, «City of the Immaculate» (Nepokalyanuv); chaplains, principles of the social doctrine of the Catholic Church, the Salesians in Ukraine.*

Капіталістичне суспільство – це суспільство, що розвивається циклічно, а тому час-від-часу має такі виробничі потрясіння, які загально прийнято називати економічними кризами. Але спади виробництва супроводжуються не лише проблемами в економіці. Перш за все економічна криза б'є по конкретних людях, які дуже відчувають її найгостріші прояви.

Перші економічні кризи в ринковому суспільстві Європи почали проявлятися в 70-80-х роках ХІХ століття, а згодом вони повторилися в 30-х роках ХХ століття, 80-х роках ХХ століття, і знову повторилися на початку ХХІ століття. Багато провідних діячів різних країн Європи і Америки протягом ХІХ-ХХ ст. пробували знайти вихід із ситуації, що склалася: хтось намагався знайти економічні важелі виходу із кризи (як президент США Теодор Рузвельт), інші шукали способи реального покращення життя простих людей. До останніх можна віднести італійця дона Джованні Боско (ХІХ ст.) та польського священника німецького походження Максиміліана Кольбе (перша пол. ХХ ст.). Але коли президент США Т. Рузвельт мав у своїх руках усі важелі політичного й економічного впливу, то два католицькі священники Боско і Кольбе свою діяльність починали як рядові люди, котрі хотіли бути корисними для суспільства, в якому жили.

Українське суспільство зараз, теж переживає не лишень військово-економічну, але й політичну кризу, й найстрашніше – кризу моральну. Оскільки діяльність отців Боско і Кольбе проявилася у часі економічної і духовної кризи суспільства, то старанне вивчення їхніх духовно-виховних практик має **актуальність для українського народу**, бо дасть відповіді для

багатьох провідних діячів і політиків, а можливо – просто звичайних людей на запитання: як діяти і що робити у час духовно-моральних та економічно-політичних криз суспільства. Тим більше, що в минулому році минуло 120 років з дня народження М. Кольбе, а в цьому році минає 200 років з дня народження Д. Боска.

Самим постатям дона Боска¹ та отця Кольбе² було присвячено не так і багато досліджень, і то більшість із них – це праці богословів, які зупинилися на біографічних відомостях про святих та містичних причинах їх активної соціальної діяльності. Їх відкидати не можна, але крім них слід дати відповіді на запитання, що вкрай необхідні сучасному внутрішньо духовному, ще не зовсім зматеріалізованому українському суспільству, що нарешті пробудилося перед загрозливими глобальними та кримінальними викликами дійсності.

Тому **завданням даного дослідження** буде спроба відповісти: який вихід можна знайти перед цими загрозами для українського суспільства, а значить отримати відповіді на запитання:

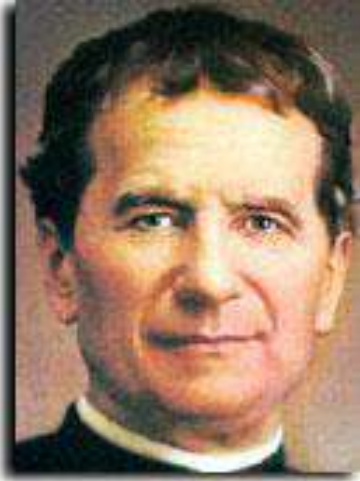
- 1) Що спільного й відмінного в діяльності італійського священика Джованні Боска та отця Максиміліана Кольбе в умовах кризового суспільства?
- 2) Який досвід їхньої діяльності було використано різними країнами світу для виходу із кризових ситуацій?
- 3) Чи мали вони послідовників в середовищі країн пострадянського простору?
- 4) Чим може скористатися українське суспільство із їхнього досвіду в умовах кризового середовища?

Об'єктом даного дослідження буде життя та ідеї дона Джованні Боска й отця Максиміліана Кольбе, а **предметом** – їх практична діяльність в умовах етнічно, політично, економічно неоднорідного за складом суспільства.

---

¹ Ортинський І. Авангард християнської благовісти / Іван Ортинський. – Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.; Ортинський І. Проект «Дон Боско»/ Іван Ортинський. – Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.; Ярош О. Сходінками посвяченого життя: Чернечі ордени в католицькій традиції / О. Ярош. // Людина і світ. – 1997. – № 7. – С. 48-54; Боско, Іван. URL:<http://uk.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/22:18>.; Єр'оміна Світлана. Українська молодь все частіше зводить рахунки з життям URL: [tsn. September 8, 2015/6:44 PM ||08.09.2015| 18:45](http://tsn.september8.com/2015/06/18/ukrainian-youth-is-losing-count-on-life); Салезіани святого Івана Боско східного обряду (Україна) URL: http://www.sdbua.net/index.php/ua/11.04.2013_12:28 сайт ук. Салезіян УГКЦ; Фроссар А. Соль землі (о бенедиктинцах, траппистах, картезианцах, доминиканцах, кармелитах, иезуитах, францисканцах наших дней). – Брюссель: Жизнь с Богом, 1973; Непокалянув URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/ 12.01.2014/23:04](http://ru.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/23:04); Франциск Сальський, святой. URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/ 04.04.2013/19:17](http://ru.wikipedia.org/wiki/04.04.2013/19:17); 50. Salesiane di don Bosco. URL: http://www.sdb.org/it/04.04.2013_19:39.

² Ткач С. Римо-католицькі чернечі ордени в Україні / Людина і світ. – 2001. – № 6. – С.21-29; Ярош О. Сходінками посвяченого життя: Чернечі ордени в католицькій традиції / О. Ярош. // Людина і світ. – 1997. – № 7. – С. 48-54; Салезіанські святи. URL: <http://www.sdbua.net/index.php/ua/salesiany/salesianski-sviati-salезіанські святи.>; Волконская М. М. Дон Боско, отец сирот и нищих.– С.-П., 1906; Иоанн (Джованни) Боско. URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн \(Джованни\) Боско, дон Боско/](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_(Джованни)_Боско,_дон_Боско/)04.04.2013/ 19:38.

Джованні-Мельхіор дон Боско
(16.08.1815- 31.09.1888)

Максиміліан-Марія (в миру – Раймунд)
Кольбе (8.01.1894-14.08.1941)

Метою дослідження є з'ясувати, чи мали дон Боско і отець Кольбе послідовників і як їх діяльність вплинула на духовно-моральний і соціальний розвиток суспільства, в якому вони жили.

Щоб виконати всі ці поставлені завдання слід перш за все коротко зробити порівняльний аналіз суспільства, в якому вони жили і виховувалися, та з'ясувати які містичні чи соціальні, а може які інші причини спонукали їх до відповідної активної діяльності.

Метод порівняльного аналізу умов життя дона Боско і отця Кольбе показав, що обидва майбутні священики народилися у родинах, де батьки були побожними християнами, що не просто знали його основні ідеї, а свято їх дотримувалися, незважаючи на нестатки, важку щоденну працю, втрату рідних (у дона Боска помер батько, а в отця Кольбе – два рідні брати). Хоча майбутні святі мали бажання вчитися й здобути освіту, проте мали тривалі перешкоди у досягненні своїх мрій: дон Боско не мав грошей на навчання і мусив тяжко їх заробляти разом із матір'ю в Туріні (Італія)³, а отець Кольбе, щоб здобути освіту, покинув рідний дім у Здунській Волі (Польща) і таємно пробрався до монастиря в іншу державу – в Австро-Угорщину (у Львів), де зміг здобути середню освіту й, відмовившись від світського життя та склавши чернечі обітниці, продовжив своє навчання в Римі й здобув свій перший докторський ступінь (доктора філософії) в 1915 році⁴.

³ Ортинський І. Проект «Дон Боско». – Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.

⁴ Монашеские ордена: Бенедикты, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003.

Джованні Боско ще в дитинстві мав перший містичний досвід – пророчий сон⁵, суть його та своє призначення – служити людям – він зрозумів згодом, а Раймонд Кольбе за своєю внутрішньою духовною природою був готовий до захисту та пожертви для інших, бо вибравши сан католицького священика (священика-целєбса), цим вчинком цю готовність засвідчив, а вінцем свого життя підтвердив, пішовши на смерть в концтаборі Освенцім 14 серпня 1941 р. замість в'язня Гайовнічека⁶.

Але щоб зрозуміти, чому їх обох проголошено християнськими святими, мусимо все ж таки більш детально зупинитися на їхній діяльності.

Батьківщиною **Джованні-Мельхіорре дона Боска (16.08.1815-31.01.1888)** було місто Турін (Італія), де він розгорнув свою діяльність в середині XIX століття, коли здійснювався промисловий переворот в Італії та одночасно йшов процес формування єдиної італійської нації. Сотні пролетарів, що втрачали роботу як наслідок удосконалення виробництва та тисячі селян, що продавали свою землю, блукали вулицями міст у пошуках роботи. Але якщо старші й досвідченіші люди, знаходили хоч якийсь заробіток, то молоді люди, яким ледве сповнилося 15-18 років, навіть на таку роботу не могли розраховувати. Блукаючи голодними ватагами по вулицях великих промислових міст, вони створювали криміногенну ситуацію, вдаючись до дрібних крадіжок, грабежів, без даху над головою та будь-яких умов для існування. Бачачи їх голодних і покинутих на вулицях свого рідного міста дон Боско часто задумувався над тим, як їм допомогти, але часто сам будучи напівголодним, не мав ні засобів для допомоги, ні умов для проживання.

Тільки після того, як він здобув освіту і став священиком (1841р.), почав міркувати на формах і засобах для втілення своєї давньої мрії – допомогти бездомним і голодним. Нагодувати усіх голодних було неможливо, але дати їм притулок на певний час, щоб вони не тинялися по вулицях – це було реальністю, оскільки багато приміщень внаслідок криз пустувало. До того ж освітою молодих людей, що волею кризи опинилися на вулицях, тоді ще ніхто не займався. Правда, частина визначних діячів Римо-Католицької Церкви вже гостро піднімала соціальні проблеми у свої працях. У Франції Вільнеф де Баржемонт написав 1834 року трактат «Політична

---

⁵ Ортинський І. Авангард християнської благовісти. – Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.; Ортинський І. Проект «Дон Боско». – Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.

⁶ Монашеские ордена: Бенедиктинцы, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003; Иоанн (Джованни) Боско. URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_\(Джованни\)_Боско](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_(Джованни)_Боско), дон Боско//04.04.2013/ 19:38; Кольбе Максимилиан URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/> 12.01.2014 / 22:20.

економія і християнське життя». В Італії Луїджі Тапареллі д'Ацеліо (1793 – 1862) опублікував п'ять томів твору «Природний закон» та один том про філософські принципи політичної економіки. В Австрії Карл фон Фогельзанг (1818–1898) мав значний вплив завдяки виданню часопису «Місячник християнської соціальної реформи» (1879). В ХІХ ст. соціальними питаннями активно займалися єпископи в Швейцарії – кардинал Гаспар Мермійо (1824-1892), у Великобританії – кардинал Генрі Маннінг (1808-1892), у Сполучених Штатах Америки – кардинал Джеймс Гіббонс (1834-1921) та Джеймс Айрланд і в Австралії – кардинал М. Моран. У Німеччині монсеньйор Вільгельм Е. фон Кеттелер (1811 – 1877) був одним з найвидатніших інтелектуалів – засновників католицького соціального руху, який 1864 р. оприлюднив дослідження «Die Arbeiterfrage und das Christentum» («Робітниче питання і християнство»), де проаналізував проблеми робітників, і йому вдалося пов'язати християнське мислення, соціальний аналіз і критику недоліків індустріальної ери із динамічним закликком організованої політичної акції⁷.

Частина духовенства намагалася не просто писати про цю проблему, а реально щось робити. Монахи засновували школи для бідних і опікувалися багатьма лікарнями. Одним з перших був німецький священик Адольф Кольпінг (1813-1865), засновник «Товариства молодих підмайстрів» (1849). Слід згадати й інші прояви активності: заснування перших католицьких профспілок у Бельгії (1866), Швейцарії, Німеччині та Франції⁸. Деякі підприємці організовували пряму допомогу робітникам, як, наприклад, Леон Гармел (1829 – 1915) у Франції. Він жив разом з робітниками, збираючи їх у комітети з метою співучасті у керівництві підприємством. Інші створювали «товариства», у яких керівники підприємств разом з робітниками намагалися знайти християнську відповідь на виклики індустріальної ери⁹.

Проте всі ці згадані вище приклади соціальної діяльності в робітничих осередках стосувалися дорослих людей, що вже працювали на виробництвах у надзвичайно складних умовах. А італієць дон Боско почав збирати безпритульних підлітків, які безробітними блукали вулицями міст. Першим його безпритульним був хлопець-сирота Варфоломій Гареллі, що 8 грудня 1841 року стояв знічений біля входу до храму, котрий не вмів ні читати, ні писати. Саме його дон Боско прийняв до себе. Він вважав це Божим знаком через віщий сон, що мав у дитинстві, адже 8 грудня, за григоріанським

⁷ Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінець ХІХ- початку ХХ ст.). – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 276с. – С.257.

⁸ Там само. – С.258.

⁹ Там само. – С.257.

календарем, богородичне свято – Зачаття святою Анною Діви Марії. А через кілька місяців у нього було вже 80 хлопців, а згодом – 400. І перше, що він зробив, це завоював їх довіру, організувавши притулок, де вони могли зупинятися на ніч. Це спершу був двір графині Бароло, де можна було усім зібратися і пограти у м'яча. П'ять років, вислуховуючи зауваження від мера міста та вищого духовенства, дон Боско шукав постійного приміщення. Нарешті вони знайшли старий дім у власника Пінарді. Його важко було назвати домом, швидше всього це була стара напіврозвалена хата, але біля неї була велика площа де можна було влаштовувати ігри. Це було перше постійне місце перебування – притулок для бездомних дітей, священника та його помічниці. Цією безплатною помічницею, яка пробула з дітьми до своєї смерті 1856р., стала рідна мати отця Боска донья Маргарита. Цей притулок дон Боско назвав **ораторією**. Згодом він організував наступні ораторії і йому на допомогу прийшли інші священники, вище духовенство і влада. А ще через деякий час він створює перші **інтернати, професійні школи, гімназії, інститути, дитячі табори**¹⁰. Наступним його кроком стало створення **чернечих спільнот отців Салезіян та «Об'єднання сестер Марії – помічників християн»**, далі – **«Товариство Салезіанських співробітників та співробітниць»**. Ось через такі *форми роботи з молоддю* дон Боско втілював свою місію. На час своєї смерті (1888р.) він мав 1049 ченців-салезіян – своїх послідовників в 59 інститутах, багато ораторій, професійних шкіл, гімназій та інтернатів¹¹.

Але феномен діяльності Джовані Боска полягав не в кількості створених ним закладів, де перебували бездомні підлітки, а в **особливих формах його виховної діяльності, які він знаходив для роботи з молоддю**. Щоб зрозуміти унікальність його започаткування, зупинимось на усіх інституціях, що їх організував дон Боско, окремо.

Першою формою своєї діяльності, про яку мріяв і таки організував дон Боско, була **ораторія – цілий навчально-виховний центр для різносторонньої підготовки підлітків, що волею долі опинилися на вулиці**. Отцю Джованні вдалося відкрити такий центр. Але створити матеріальну базу, збираючи пожертви меценатів, зароблені кошти самих підлітків, гроші перераховані від представників влади – це майстерність організатора виробництва, а педагогічно-лідерський феномен отця Джованні Боска полягав у тому, що йому

¹⁰ Ортинський І. Авангард християнської благовісти. – Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.

¹¹ Ортинський І. Авангард християнської благовісти. – Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.; Ортинський І. Під Твою милість прибігаємо. Розуми про історію та суть Марійської побожності. – Рим – Фрайбург. – Івано-Франківськ: Вид-во оо. Салезіян, 1995. – 187 с.; Ортинський І. Проект «Дон Боско». – Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.; Боско, Іван. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/22:18>.

вдалося не лише знайти на смітниках і вулицях покинутих дітей та підлітків віком від 7 до 19 років і старше, але й запросити їх до свого центру, переконати залишитися там добровільно і почати процес їхнього перевиховання. Тому в *ораторії* найціннішим і найфеноменальнішим здобутком дона Джованні Боска був його **навчально-виховний процес**, про який мало пишуть сучасні дослідники, але про який знали навіть у царській Росії вже на початку ХХ ст., бо були перекладені на російську мову його праці¹².

Яку **мету** мала ораторія дона Боска? Вона виконувала такі призначення:

1) Ораторія була *місцем притулку для бездомних дітей і підлітків*, які залишилися без батьківської опіки через їхню смерть або через їх зубожіння чи безробіття, де вони могли жити певний тривалий час, поки не здобували фах і не знаходили собі відповідної роботи й достойного людини місця проживання.

2) Ораторія була *місцем навчання* усіх, хто сюди приходив і тут залишався. Адже більшість підлітків у віці 12-18 років ще не могли повноцінно фізично працювати і найосновніше – не мали будь-якої виробничої чи просто економічно придатної спеціальності, щоб знайти роботу в майбутньому і стати корисним членом суспільства. Частина із них взагалі не вміли навіть читати і писати, через що не могли здобути собі якийсь фах.

3) Ораторія була *місцем творчого саморозвитку дітей*. Дон Боско залучив до роботи у притулку багатьох фахівців-добровольців, які могли для дітей викладати музику й навчати їх володіти музичними інструментами, розвивали художні здібності дітей через різні види занять образотворчим та декоративно-прикладним мистецтвом; майже усіма колективно-ігровими видами спорту тощо.

4) В ораторії здійснювалась серйозна **профорієнтаційна робота й підготовка** дітей та підлітків. Тут були відкриті майстерні, де діти вчилися й одночасно виготовляли необхідну продукцію, яку згодом самі реалізовували, а поряд із цим здійснювалась фахова підготовка спеціалістів із різних сфер обслуговування, яка давала можливість майбутньому підлітку здобути відповідний необхідний фах для життя у майбутньому.

5) В ораторії здійснювалось і відповідне **релігійно-моральне виховання** підростаючого покоління розраховане на відповідне духовне самовдосконалення людини поряд із **трудоим, естетичним, економічним, патріотичним** тощо. Бо вивести із морально-духовної кризи підлітків, що або могли стати на шлях злочину, або вже були відомі своїм бродяжництвом

¹² Великович Л. М. Чёрная гвардия Ватикана. – М.: Мысль, 1985. - 271с.; Фроссар А. Соль земли (о бенедиктинцах, трапистах, картезианцах, доминиканцах, кармелитах, иезуитах, францисканцах наших дней). – Брюссель: Жизнь с Богом, 1973; Непокалянув. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/23:04>

чи дрібними крадіжками, можна було тільки апелюючи до їх людської гідності, дарованої їм Богом, але й одночасно на акцентуванні їх відповідальності перед Богом¹³.

б) В ораторії виховання здійснювалось **на добрих прикладах самих вихователів**, яких дон Боско знайшов і залучив, на добровільних засадах, до відповідної виховної роботи з дітьми і підлітками.

Коли отцю Джованні Боско вдалося знайти чи побудувати відповідні приміщення для проживання відповідно великої кількості юнаків чи дівчат, створити школу і майстерні чи цехи для їх освіти і фахової підготовки, підготувати разом з підлітками спортивні майданчики для ігор та відкрити музично-художні класи для занять, він намагається перетворити ці цехи і майстерні на місце, де діти й підлітки вчаться відповідної **економічно-господарської діяльності**. Молодь виготовляє певну економічно потрібну суспільству продукцію, її реалізують і за отримані гроші підлітки оплачують частково своє харчування в ораторії, а частково накопичують свої маленькі власні заощадження, які потім стануть їм першим життєвим фондом у самостійному житті.

Практика й досвід, який здобували підлітки, вчили їх рахувати зароблене, економічно обґрунтовано витратити кошти, об'єднувати необхідні фінансові ресурси для створення великого об'єкта чи купівлі необхідного для цехів чи майстерень дорогого обладнання. Водночас молодь вчилася колективному виживанню в непростих ринкових умовах і поваги до людської гідності та індивідуальної праці кожного із своїх друзів.

Крім ораторій дон Іван Боско створює також **інтернати для сиріт**, але поряд із ними були **професійні школи, гімназії**, де молодь здобувала середньо-спеціальну професійну або гуманітарну освіту. Але для роботи в салезіанських ораторіях, школах і гімназіях, інтернатах і професійних школах, **заміських таборах** потрібні були віруючі, спеціально підготовлені педагоги: вчителі й вихователі, котрі професійно й з внутрішньою психологічною готовністю були здатні вчити й виховувати важких підлітків, що внаслідок економічної кризи опинилися на вулиці. Щоб підготувати такі педагогічні кадри доктор Джованні Боско засновує й відкриває власні **вищі навчальні заклади – інститути**, які теоретично і практично готували таких вчителів і вихователів¹⁴.

Розуміючи, що економічні кризи мають циклічний характер, та відбуваються не лишень в Італії, а й по всіх країнах світу, дон Боско шукав

¹³ Ортинський І. Авангард християнської благовісти. Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.; Ортинський І. Проект «Дон Боско». Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.; Боско, Іван. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:18>.

¹⁴ Ортинський І. Проект «Дон Боско». Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.

своїх однодумців. Його послідовниками ставали звичайні світські люди, яких захоплювала його **чернеча харизма – виховання підлітків**, а також його колишні вихованці, що залишилися в ораторії, а згодом прийняли чернечий постриг. Так з'явилася **нова чернеча спільнота – отців салезіян**, що розпочала свою діяльність у час найбільших суспільних викликів і була вчасною реакцією на життєві потреби людей та соціальне призначення Церкви.

Наступним його кроком стало створення **жіночої гілки чернечої спільноти «Об'єднання сестер Марії – помічників християн» (сестер салезіянок)**. Її засновницею стала **Марія-Домініка Мадзарелло (1837-1881)** з Морнезе (Італія) в 1872 році, яка, втілюючи в життя задум отця Боска, взялася за навчання і виховання дівчат-підлітків, а згодом була проголошена святою¹⁵. Хоч цю місію спочатку виконувала рідна мати отця Джованні Боска – донья Маргарита, але її вік не дозволяв заснувати жіночу чернечу гілку, яка вкрай була потрібна, оскільки повертати до нормального життя дівчат-підлітків, що опинились на вулиці, набагато важче, ніж хлопців.

Далі Джованні Боско засновує із своїх добровільних помічників **світське товариство людей**, що у вільний час від роботи і занять приходили до ораторій, інтернатів, професійних шкіл і займалися з обездоленими підлітками, передаючи їм або своє тепло, або свої професійні вміння й навички – **«Товариство Салезіанських співробітників та співробітниць»**. Не всі із цих співробітників мали спеціальну педагогічну освіту для роботи із дітьми, *але все це були люди – готові віддати своє тепло й поділитися своїм досвідом у якійсь професійно-виробничій справі*. Хтось із них вмів грати на музичних інструментах і міг цьому навчити підлітків, дехто хтось володів навичками гри в м'яча, комусь добре вдавалося виготовляти різні вироби рукоділля (в'язати, вишивати, шити тощо), хтось добре знав столярну справу й міг навчити її хлопців, а в когось добре виходило малювання на папері, тканині чи по дереву та багато іншого. Основне, що ці люди працювали безоплатно й на добровільних засадах¹⁶.

Непрості перешкоди і проблеми довелось подолати й самому отцю Джованні Боско. По-перше, його довго не розуміла частина духовенства, яка не звикла і не вміла спілкуватися із рядовими вірянами поза стінами храмів, а тут їм на противагу появився дипломований священник, який грає з дітьми і підлітками у футбол на вулиці. По-друге, представники влади і рядові громадяни міст готові були швидше закинути сиріт і безпритульних до

¹⁵ Ортинський І. Авангард християнської благовісти. Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.; Ортинський І. Проект «Дон Боско». Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.

¹⁶ Ортинський І. Авангард християнської благовісти. Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.; Ортинський І. Проект «Дон Боско». Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.

в'язниць, ніж вирішувати їхні соціальні проблеми. І про це свідчить довга соціально-виховна і політично-дипломатична боротьба, яку Католицька Церква вела протягом всього XIX століття із представниками влади капіталістичних держав з тою метою, щоб їх переконати в одному: держава мусить постійно вирішувати проблеми дітей, сиріт, малозабезпечених сімей, якщо вона не хоче мати негативно зростаючу криміногенну ситуацію. Підсумком такої постійної виховної роботи Католицької Церкви із державою стала енцикліка папи Риського Лева XIII «*Regum novarum*» («Нові речі») ¹⁷. По – третє, державні діячі згодом самі зрозуміли (на 1881 р. конгрегація мала 166 сестер і 50 дівчат-новичок, що проживали 26 монастирях у 4 країнах, а вже на 1888 рік було 389 монахинь, 50 монастирів, у 5 країнах світу; на 2001 р. діє 1559 сестер у 89 країнах світу) ¹⁸, що утримувати дитячі й підліткові заклади при допомозі Церкви, меценатів та добровільних помічників дешевше, ніж утримувати чисто за державний кошт величезний штат охорони в'язниць і дитячих колоній, але на це теж потрібен був час для усвідомлення.

Інший однодумець дона Боска – **Раймунд-Максиміліан Кольбе (8.01.1894 – 14.08.1941)** народився в польському селі Здунська Воля, що входило тоді до складу царської Росії. Він був другим сином Юліуша і Марії Кольбе. Батько був етнічним німцем, мати – полькою. У нього було чотири брати: Франтішек, Юзеф, Валентин (прожив всього рік) і Анджей (прожив чотири роки). Батьки переїхали до Паб'яніце, де працювали ткачами, згодом мати стала акушеркою, а батько мав млин і вирощував овочі на орендованій ділянці.

В 1907 р. Раймунд і його старший брат Франтішек вирішили вступити до ордену францисканців. Вони нелегально перейшли російсько-австрійський кордон і стали студентами францисканської малої семінарії, що діяла у Львові ¹⁹.

В 1910 році Раймунд приймає рішення вступити до новіціату, а через рік складає перші звичайні чернечі обітниць, а в 1914 році він приймає вічні чернечі обітниць, взявши ім'я Максиміліан-Марія, бажаючи таким чином підкреслити своє глибоке пошанування Богородиці ²⁰.

¹⁷ Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінця XIX-початку XX ст.). Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 276с.

¹⁸ Боско, Іван. URL:<http://uk.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/22:18>.

¹⁹ Килимник, Степан. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: [У 3 кн., 6 т.] Факс. вид. – К.: АТ «Обереги», 1994. Кн. I, т. 1: (Зимовий цикл); т. 2: (Весняний цикл). – 400 с. портр. – Бібліогр.: С. 388-392. Кн. II, т. 3: (Весняний цикл); т. 4: (Літній цикл). – 528 с. портр. – Бібліогр.: С. 507-513.

²⁰ Монашеские ордена: Бенедикты, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003.

З 1912 року Раймунд-Максиміліан Кольбе навчався в Римі, де здобув два докторські ступені: 1915 – з філософії, а 1919 – з теології²¹. В 1919 році був рукоположений у сан пресвітера, а ще через рік повернувся в уже незалежну Польщу, яка в XIX столітті була віддана під опіку Матері Божої.

Під час навчання в Італії Раймунд-Максиміліан бачив страшні наслідки Першої світової війни, руйнівні результати антипапських демонстрацій та атеїстичної ідеології, а тому, вважав він, варто займатися роз'яснювальною роботою серед людей, використовуючи всі найсучасніші засоби зв'язку: радіо, газети тощо. Ще в Римі він став засновником особливої церковної організації – Воїнства Непорочної Діви (лат. *Militia Immaculata*). Метою цього товариства було навернення до Бога грішників і ворогів Церкви Христової через молитву про заступництво Діви Марії²².

Коли Максиміліан Кольбе повернувся до Польщі вже священником, то одразу почав заснування неподалік від Варшави на пустирі величезного монастиря **Непокалянв** (що в перекладі з польської – *монастир Непорочної Діви Марії*)²³. Причиною таких дій отця-доктора Максиміліана Кольбе була економічна ситуація, що склалася в Польщі після Першої світової війни та після відновлення незалежної Речі Посполитої, що виникла за результатами переговорів імператорів Німеччини і Австро-Угорщини в 1916 році. Польща, що раніше була розділена між трьома державами, при підтримці 80-тис. французької армії Галлера відновила свою державу, але післявоєнна економічна криза страшно вдарила по її економіці. Все виробництво, що було задіяне на військові потреби, поступово почало зупинятися. Нові промислові потужності у Польщі тільки створювалися. Кількість безробітних, тих, хто повертався із фронту, стрімко зростала, а інфляція пожирала все зароблене. До цього всього з'явилася велика кількість сиріт, напівсиріт і безпритульних, батьки і матері яких загинули під час воєнних дій. Цими дітьми ніхто не займався. Саме для таких підлітків Максиміліан Кольбе створює «міста

---

²¹ Монашеские ордена: Бенедикты, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003; Иоанн (Джованни) Боско URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_\(Джованни\)_Боско](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_(Джованни)_Боско), дон Боско//04.04.2013/ 19:38.

²² Монашеские ордена: Бенедикты, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003. URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_\(Джованни\)_Боско](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_(Джованни)_Боско), дон Боско//04.04.2013/ 19:38.; Кончаковская, Мария. Святой Максимилиан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994 URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm//13.01.2014/0:31.

²³ Иоанн (Джованни) Боско URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_\(Джованни\)_Боско](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_(Джованни)_Боско), дон Боско//04.04.2013/ 19:38; Кончаковская, Мария. Святой Максимилиан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994 URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm//13.01.2014/0:31.

Непорочної» – монастирі-центри, де здійснювалась духовно-моральна, професійно-трудова, освітня підготовка безпритульної молоді²⁴.

Перший такий центр почав формуватися за 40 км на захід від Варшави в гміні Тересин біля залізної дороги. Як вдумливий і передбачливий організатор Раймунд Кольбе добився виділення великої ділянки землі, на якій можна було розташувати все, що необхідно було для виробництва. Про організаторські й економічно-ділові якості отця-доктора Максиміліана Кольбе свідчить хоча б той факт, що він у цьому монастирському комплексі будує монастир та духовну семінарію, започатковує майстерні: шевські, столярні, швейні, слюсарні. Поряд з ними зводить друкарню оснащену найновішим устаткуванням, яка випускала журнал «Лицар Непорочної» і газети, та формує радіостанцію. До складу величезного монастирського комплексу входили залізнична станція, автостоянка, пожежна станція з командою, склади, а також невеликий аеродром²⁵.

Яку мету переслідував отець Раймунд-Максиміліан Кольбе, створюючи такий величезний комплекс? Таку саму як італійський священник Джованні Боско сто років назад: забрати із вулиці безпритульних дітей-сиріт і підлітків та дати їм відповідне виховання, професійний фах й освіту. Майже 8 років витратив отець Кольбе, поки отримав необхідні дозволи на землю та знайшов частину коштів на будівництво свого монастирського комплексу. А далі кошти заробляли самі «жителі міста Непорочної». У тому комплексі можна було знайти притулок і харчування, відвідувати школу, здобути елементарно певний професійний фах і заробити невелику суму грошей. Тих, хто залишався в монастирі отець Максиміліан відправляв на навчання в різні місця з тою метою, щоб кожен монах чи житель «міст Непорочної» мав якийсь цивільний професійний фах, крім духовної освіти. Тому в монастирі були свої професійні льотчики, машиністи, працівники типографії, журналісти, бібліотекарі, радисти і диктори, водії, пожежні, столярі, шевці, слюсарі тощо.

У своїй діяльності доктор Кольбе опирався на певні принципи, бо за баченням отця Максиміліана християнська віра не повинна боятися представляти людям свої ідеї, а тому має проповідуватися перш за все:

- там, де виховується молодь (у школах, університетах, академіях);
- там, де формується суспільна думка (через засоби масової інформації – газети, журнали, радіо, кіно, а також фонди бібліотек).

²⁴ Монашеские ордена: Бенедикты, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003; Кольбе Максимилиан. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:20>.

²⁵ Кольбе Максимилиан. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:20>; Кончаковская, Мария. Святой Максимилиан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994. URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm//13.01.2014/0:31.

А для досягнення поставленої мети необхідно використати останні досягнення науки і техніки – перш за все технології масових комунікацій. Ось тому в монастирському комплексі біля Варшави сумарний щоденний тираж газет, що виходили в Непокалянув, становив 230 000 екземплярів, а загальний тираж щомісячних журналів – понад мільйон екземплярів²⁶. До цього монастиря приходило багато молодих людей, які здобували тут відповідний фах та освіту, а потім або залишалися, або мали змогу відкрити свою приватну справу гуртом чи поодиночі.

В 30-х роках ХХ ст. Максиміліан Кольбе здійснив ряд місіонерських подорожей в Китай та Японію, де ще з середньовічних часів діяли францисканські місії, що займалися проповіданням християнства на Сході. Як справжній францисканець отець Кольбе не міг відмовитися від місіонерської діяльності, а також від спроби перевірити життєздатність своєї ідеї «міст Непорочної» на Японських о-вах. Тому він засновує перше «місто Непорочної» біля міста Нагасакі. Він не послухав японців і всупереч синтоїським канонам заклав японське Непокалянув за горою, подалі від самого міста Нагасакі, та відкрив япономовну газету й заснував духовну семінарію, а також майстерні²⁷. Як з'ясувалося згодом, у серпні 1945 року при атомному бомбардуванні Нагасакі, монастирський комплекс Непокалянув, заснований Максиміліаном Кольбе за горою, не постраждав від ударної хвилі, а ченці – від радіаційного опромінення²⁸.

Таким чином, підсумовуючи короткий огляд діяльності отця-доктора Максиміліана Кольбе можемо підкреслити, що він, як і доктор Джованні Боско сто років до нього, шукаючи відповіді на запитання, як вийти із важкої ситуації в час економічних криз, що систематично повторюються в ринковому суспільстві, запропонував свою дійову модель порятунку підростаючого покоління через:

- 1) їхнє добровільне капеланство серед підлітків і молоді в умовах кризових ситуацій в суспільстві;
- 2) формування не монастирів закритого типу, а створення цілих духовних комплексів, що дістали назву *ораторій* – в Італії та інших країнах світу, а «міста Непорочної» (Непокалянув) – у Польщі²⁹;

²⁶ Кончаковская, Мария. Святой Максимилиан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994 URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm/13.01.2014/0:31.

²⁷ Иоанн (Джованни) Боско. URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_\(Джованни\)_Боско](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_(Джованни)_Боско), дон Боско/04.04.2013/ 19:38; Кольбе Максимилиан. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/> 12.01.2014 / 22:20.

²⁸ Кончаковская, Мария. Святой Максимилиан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994 URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm/13.01.2014/0:31.

²⁹ Кончаковская, Мария. Святой Максимилиан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994 URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm/13.01.2014/0:31.

3) зміну форм діяльності чернечої гілки отців-францисканців, *одна із харизм яких – місіонерська діяльність*, шляхом освоєння багатьох нових професій, що мали відношення до всіх видів засобів масової інформації (радіо, преса, кіно), та використання їх у діяльності християнських місіонерів, що не просто можуть поширювати інформацію, а здатні працювати з підростаючим поколінням;

4) створення матеріально-технічної бази для відповідної професійної підготовки молоді, що в силу певних причин не могла здобути професію чи освіту (школи, майстерні, семінарії тощо) самотужки чи за кошти батьків;

5) підготовка місіонерів-капеланів, здатних захищати основні ідеали християнства, в тому числі й марійське вчення й інші християнські моральні цінності³⁰.

На жаль, отцю-доктору Максиміліану Кольбе, на відміну від Джованні Боска, не вдалося до кінця втілити у практику всі свої творчі задуми: їх перервала Друга світова війна (1 вересня 1939 року), з початком якої Непокалянов стало місцем притулку тисяч біженців, в тому числі майже 2000 євреїв. У «місті Непорочної» діяла підпільна радіостанція, яка інформувала населення про всі злочини фашистів та події у світі.

17 лютого 1941 року отця Максиміліана Кольбе заарештувало гестапо й кинуло до варшавської в'язниці Паяк, а 25 травня того ж року його перевели в концтабір Освенцім, де він став в'язнем під №16670. Незважаючи на те, що він був етнічним німцем, фашисти над ним знущалися: били його чоботами, змушували носити важкі вантажі, знаючи, що він хворіє туберкульозом і має вже лишень одну легеню. Але він залишився вірним собі: францисканський чернець, отець-доктор Максиміліан-Марія Кольбе потрапивши до концентраційного табору Освенцім, продовжував свою місіонерську діяльність в'язничного священика-капелана: сповідав, хрестив, тихо відправляв богослужіння, благословляв померлих³¹. У липні 1941 року із бараку №14 пропав ув'язнений (як з'ясувалося згодом – потонув у вигрібній ямі), а керівництво табору вважало цю відсутність втечею. За втечу карали інших в'язнів. Заступник командира табору обер-штурбанфюрер СС Карл

³⁰ Ващенко Г. Виховний ідеал. Вид. 2-е. – Брюссель – Торонто – Мюнхен – Нью-Йорк – Лондон: Вид-во Центральної Управи Спільки Української Молоді, 1976. – 208с.; Генік Л. Марійські дружини в Україні. *Рідна школа*. – 2002. – №10. – С.34-37; Иоанн (Джованни) Боско. URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_\(Джованни\)_Боско](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_(Джованни)_Боско), дон Боско//04.04.2013/ 19:38; Кольбе Максиміліан URL: http://ru.wikipedia.org/wiki/Максиміліан_Кольбе URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm//13.01.2014/0:31; Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінець XIX- початку XX ст.) Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 276с.

³¹ Кольбе Максиміліан. URL: http://ru.wikipedia.org/wiki/Максиміліан_Кольбе URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:20>.

Фріцш відібрав 10 чоловік, що за кару мали померти голодною смертю в блоці №13. Отець Максиміліан Кольбе заступився за в'язня – польського сержанта Франтішека Гайовнічека, що попав в число тих 10-х, кого мали покарати за «зникнення в'язня», і замість нього пішов на смерть. Через три тижні Кольбе і троє інших ув'язнених були ще живі у моторошному бараці №13, бо він співав із ними псалми і молився, а 14 серпня їм була зроблена смертельна ін'єкція і тіла кремовано³².

Які **висновки** впливають із короткого аналізу життя і діяльності італійського священика Джованні Боска та отця Максиміліана Кольбе?

1) Випадково чи закономірно, але обидва священики були представниками лицарства і ченцями: послідовниками Франциска Ассизького, який започаткував католицький місіонерський жebraцький орден, що існує за рахунок пожертв мирян-добročинців та Франциска Сальського (1567-1622), що теж був місіонером у Швейцарії³³. А основною харизмою францисканського чернецтва взагалі була **християнська любов до ближнього**, проголошена Христом у притчі про доброго самарянина (Мт. 10:29-37).

2) Обидва отці здобули наукові докторські ступені, які дозволяли їм спокійно викладати в будь-якому університеті Європи чи Америки, дотримуватися правил монастиря й молитися строго за його статутом. Але **вони вибрали інший шлях чернечої харизми – соціальне служіння**: робота із важкими підлітками, виховання суспільства й зміна суспільної свідомості у ставленні до ближнього через активну соціально-корисну діяльність.

3) Обом ченцям доводилося діяти в умовах складної економічної післявоєнної кризи в суспільстві, хоч між ними була різниця у більш як 100 років: Джованні Боско діяв у час національно-визвольної війни за об'єднання королівства Італія та після неї, а Максиміліан Кольбе починав свою діяльність після Першої світової війни в період відновлення незалежної держави Польщі.

4) Обидва ченці і фактично священики-капелани: *Боско і Кольбе започаткували цікаву виховну систему та соціальні інституції* (ораторії, інтернати, заміські табори, інститути, професійно-технічні школи-майстерні тощо), які стали життєздатними не лишень у їхніх рідних країнах, але були

³² Монашеские ордена: Бенедиктинцы, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003; Кольбе Максимилиан. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:20>.

³³ Ткач С. Римско-католицькі чернечі ордени в Україні. *Людина і світ*. – 2001. – № 6. – С.21-29; Салезіяни святого Івана Боско східного обряду (Україна). URL: http://www.sdbua.net/index.php/ua/11.04.2013_12:28-сайт_ук_Салезіян_УГКЦ;_Подобно_воспитателю_Дону_Боско,_принесём_молодёжи_Евангелие_радости_применяя_педагогику_доброты. URL: http://www.donbosko.ru/04.04.2013_19:33

поширені в різних державах світу, в тому числі серед народів, де християнство не було панівною релігією (наприклад Індії, Бангладеш, Японії і т.д.)³⁴.

Отець-доктор Джованні Боско мав своїх послідовників спочатку не лишень у країнах Західної Європи й Америки. Його праці на початку ХХ століття були перекладені в царській Росії (1912 р.) й обговорювалися педагогами³⁵. Важко стверджувати чи заперечувати думку про те, що дон Боско і отець Кольбе могли мати своїх послідовників в середовищі країн пострадянського простору, зокрема в Україні. Порівняльний аналіз виховних систем А. С. Макаренка³⁶ і дона Боска відрізнялися лишень тим, що перший не мав права нічого говорити про релігію із своїми вихованцями, а в другого ідеалом був Христос та його вчення³⁷. А всі інші принципи виховання³⁸: виховання через працю; виховання довірою до підлітка; поєднання різних напрямів виховання: фізичного, естетичного, трудового, морального, економічного, патріотичного тощо; виховання в колективі і через колектив; врахування індивідуального підходу до кожного підлітка та врахування статі дитини; зацікавленість кожного підлітка та всього колективу в результатах своєї праці співпадали³⁹.

Відрізнялася лише колонія, заснована А. С. Макаренком, бо це було місце, куди більшість підлітків потрапили після скоєння правопорушення чи злочину *примусово*, а ораторія дона Д. Боска стала місцем, куди підлітки приходили самі *добровільно*.

---

³⁴ Ортинський І. Авангард християнської благовісти. Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.; Ортинський І. Проект «Дон Боско». Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.; Монашеские ордена: Бенедиктинцы, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003; Иоанн (Джованни) Боско. URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_\(Джованни\)_Боско,_дон_Боско/04.04.2013/19:38](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_(Джованни)_Боско,_дон_Боско/04.04.2013/19:38); Кольбе Максимилиан. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/22:20>.

³⁵ Андрухів І. О. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861 – 1939 рр. (Короткий історичний нарис). – Івано-Франківськ, 1995. – 72 с.

³⁶ Ващенко Г. Виховний ідеал. Вид. 2-е. – Брюссель – Торонто – Мюнхен – Нью-Йорк – Лондон: Вид-во Центральної Управи Спілки Української Молоді, 1976. – 208с.; Ващенко Г. Основні засади розумового виховання української молоді. *Авангард*. – 1976. – Ч.1 (126) січень-лютий. – С.59-60; Ч. 2. (127) березень-квітень. – С.145-148; Ч. 3-4. (128-129) травень – серпень. – С. 226-229; Ч. 5. (130) вересень – жовтень. – С. 305-306; Ч. 6. (131) листопад – грудень. – С. 384-386; // *Авангард*. – 1977. – Ч. 1. (132) січень – лютий. – С. 64-66; Генік Л. Я. «Варіант Білавича»: ідеї А. Макаренка в ринкових умовах / Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових статей / Полтавський педагогічний університет ім. В. Г. Короленка. Вип.12. – Полтава. – 2013. – 400с. (Серія «Педагогічні науки»).

³⁷ Ващенко Г. Роля релігії в житті людства і релігійне виховання молоді // *Визв. Шлях*. – 1954. – № 5. – С. 29-35; № 6. – С. 27 – 32; Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінця ХІХ- початку ХХ ст.). Івано-Франківськ: Плай, 2000. с.41-45; Дзерович Ю. Християнське релігійно-моральне виховання молоді / *Нива*. Рік ХХХ. 1935. – Листопад. – Ч. 11. – С. 369-378; Ортинський І. Проект «Дон Боско». Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.

³⁸ Ортинський І. Під Твою милість прибігаємо. Розуми про історію та суть Марійської побожності Рим – Фрайбург. – Івано-Франківськ: Вид-во оо. Салезіян, 1995. – 187 с.

³⁹ Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінця ХІХ- початку ХХ ст.). Івано-Франківськ: Плай, 2000. – С.100-109.

Зрештою ще одною відмінністю було те, що доктор Джованні Боско виховання хлопців і дівчат намагався здійснювати окремо⁴⁰, а радянська система виховання передбачала спільне виховання хлопців і дівчат.

Відмінним у виховній системі Д. Боска і М. Кольбе з одного боку і радянською системою Макаренка з другого боку була *різна мотивація*: у *християнському вихованні – переконання і прагнення стати досконалішими* якщо не для батьків і вихователів, то хоча б перед Богом, через відповідальність перед Ним; у вихованні в колонії діяв все ж таки *примус і прагнення до досконалості* якщо не заради батьків чи вихователів, то хоча б заради звільнення, бо іншого ідеалу не було.

Відмінним у християнській системі виховання є те, що вони іноді такі товариства і монастирі могли мати гірше матеріальне забезпечення, але *вони мали більше простору для творчості й винахідливості*, чого не мали підлітки в радянських колоніях, бо планова система виробництва не давала ні матеріальних стимулів, ні простору для технічних винаходів.

Проаналізувавши історію ченців у Європі та їх виховні системи, ми прийшли до **висновку**, що запроваджені доном Джованні Боско і отцем Максиміліаном Кольбе в минулих століттях різні виховні інституції **мають величезну перспективу й необхідність впровадження їх досвіду в українське суспільство, особливо для священників-капеланів на Сході України.**

По-перше, тому, що францисканську традицію отці Боско й Кольбе доповнили:

а) новим чернечим згромадженням отців салезіян⁴¹;

б) іншими формами капеланської діяльності виховних інституцій для соціально занедбаних підлітків та молоді, що не змогли здобути професійну чи іншу освіту й знайти себе в суспільстві в умовах кризових ситуацій.

По-друге, через те, що досвід діяльності отця дона Боска став відомим в Україні на початку ХХ століття, а також через те, що 1939 року до салезіянської спільноти долучилися й українські монахи, які започаткували *східну гілку салезіянського чернецтва*. І першими серед них були отець, а згодом єпископ Степан Чміль (+1979)⁴² та отець-доктор Іван Ортинський (1922-2012)⁴³, а згодом цю традицію продовжили владика Андрій та отець

⁴⁰ Salesiane di don Bosco. URL: <http://www.sdb.org/it/04.04.2013/19:39>

⁴¹ Ткач С. Римо-католицькі чернечі ордени в Україні // *Людина і світ*. – 2001. – № 6. – С.21-29.

⁴² Салезіяни. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:11>.

⁴³ Ортинський І. Авангард християнської благовісти / Іван Ортинський. – Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.; Ортинський І. Під Твою милість прибігаємо. Розуми про історію та суть Марійської побожності. Рим – Фрайбург. – Івано-Франківськ: Вид-во оо. Салезіян, 1995. – 187 с.; Ортинський І. Проект «Дон Боско». Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.; Ортинський І. Українська молодь на перехресті двох шляхів // Авангард. –1976. – Ч. 4-6 (129-131); Ортинський І. Хрищення, хрест та харизма України. Рим – Мюнхен –

Василь Сапеляки⁴⁴, які зберегли традицію українських салезіян і повернули її в Україну.

Чим може скористатися українське суспільство з їхнього досвіду в умовах кризового середовища? Під час неоголошеної війни, яка йде в Україні, з'явилися мільйони переселенців з дітьми, що втратили свої домівки, і тисячі воїнів АТО потребують реабілітації фізичної та допомоги психологічної, після пережитих жахів гібридної дикої й нелюдської війни, що йде на території нашої країни. Лише за 2014 рік в Україні вчинили суїцид 156 воїнів, які повернулися з війни, а на 100 000 населення 33,6% здійснюють суїцид саме молоді люди на Сході України (станом на 1 січня 2013р.)⁴⁵. Все це лише частина дітей і дорослих, яким вкрай би знадобилися об'єднанні зусилля держави, військових капеланів, чернечих згромаджень, особливо таких як салезіяни⁴⁶ або містечок-монастирів Непорочної, побудованих і організованих за правилами християнського співжиття, запровадженими о. Максиміліаном Кольбе. Але перш за все мусить бути добра воля державних інституцій, бо салезіянин отець Сапеляк вже працює на Сході України, але без праці волонтерів, викладачів і вчителів, лікарів і психологів, просто небайдужих людей допомогти адаптуватися людям, котрі в одну мить втратили все, що створювали й будували роками, залишившись на вулиці у кращому випадку з документами в руках, це зробити не вдасться. А такі центри як *ораторії* чи *містечка Непорочної можна створити там*, де сьогодні найбільший приплив переселенців, поранених чи травмованих воїнів АТО. Жаль, що держава не використовує величезний резерв і потенціал виховної роботи, які має УГКЦ.

Є прекрасний досвід *військового капеланства*, який мали Українські січові стрільці (УСС), стрільці Української Галицької Армії (УГА)⁴⁷, навіть діючих капеланів, що вже добровільно перебувають в даний час в підрозділах Збройних Сил України, Національної гвардії, добровольчих батальйонів на Донбасі. З 1995 року кафедра релігієзнавства, теології і культурології філософського факультету ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ,

---

Фрайбург: Вид-во оо. Салезіян «Logos», 1988. – 198 с.; Доктор Іван Ортинський. URL: <http://www.ukrainische-kirche.de/wp/wp-content/uploads/ORTYNSKYJ-Ukrainisch.pdf>/ 11.04.2013/ 12:23.

⁴⁴ Салезіяни. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/> 22:11.

⁴⁵ Єрєм'яна Світлана. Українська молодь все частіше зводить рахунки з життям URL: tsn. September 8, 2015/6:44 PM ||08.09.2015| 18:45

⁴⁶ Ортинський І. Проект «Дон Боско». Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.; Боско, Іван. URL:<http://uk.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:18>; Доктор Іван Ортинський. URL:<http://www.ukrainische-kirche.de/wp/wp-content/uploads/ORTYNSKYJ-Ukrainisch.pdf>/ 11.04.2013/ 12:23.

⁴⁷ Андрухів І. О. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861 – 1939 рр. (Короткий історичний нарис). – Івано-Франківськ, 1995. – 72 с.; Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінець XIX- початку XX ст.). Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 276с.

Україна) також має досвід навчально-виховної роботи із вірянами та священиками різних конфесій під час підготовки державних фахівців зі спеціальності «релігієзнавство». Якщо врахувати, що на філософському факультеті є добрі фахівці на трьох кафедрах психологічних дисциплін, на факультеті фізкультури і спорту є фахівці, що готують студентів із спеціальності «фізична реабілітація», поблизу прекрасна навчальна база МВС та відповідна тренувальна база (полігон) для підготовки військових фахівців і спеціалістів Національної гвардії, то вже давно держава повинна б взяти у свої руки підготовку відповідних капеланів для ЗСУ, НГ, МВС, якщо вона хоче називатися державою. Тим більше, що величезні кошти для створення матеріально-технічної бази вкладати не потрібно: бо вона вже є, фахівці теж.

Який досвід діяльності Боска і Кольбе було використано різними країнами світу для виходу із кризових ситуацій? За багато років до оприлюднення «Комуністичного маніфесту» Карла Маркса (1848), який вважають першим закликом модерної ери до соціальних перетворень, католицькі єпископи виступали із численними пастирськими листами, посланнями або проповідями на соціальні теми. Католики висловлювали свою активну діяльність різними шляхами: заснуванням чернечих згромаджень, які мали соціально-харитативну спрямованість, як у сестер-вікентійок, сестер-служебниць, салезіанських співробітників (дона Боска) тощо. Їхній досвід, натхненний духом Євангелій, став основою подальшого розроблення соціальної доктрини. Як бачимо, що хоча релігійні діячі займалася соціальними питаннями, але чіткої *програми* та структури такої роботи в Церкві не було. У такому історичному контексті енцикліка папи Римського **Лева XIII (1878-1903) «Rerum novarum» («Нові речі», 1891)** стала історично переломним моментом. А згодом в Католицькій Церкві була сформована соціальна доктрина. З точки зору теоретичної площини соціальна доктрина, яка виникла на підставі християнського віровчення, пропонувала модель державного суспільства, яка ґрунтувалася на таких **євангельських принципах:**

1. Повага людської особи, її гідності (за євангельською притчею про доброго самарянина), свободи й відповідальності.

2. Дух солідарності між людьми як джерело піклування загальним добром, суспільством і бідними («До свободи ви покликані, браття, тільки щоб свобода ваша не стала приводом для догоджання плоті, але любов'ю служіть один одному. Бо весь закон в одному слові міститься: люби ближнього твого, як самого себе» (Гл.5: 13 – 14)).

3. Родина як основна клітина суспільства (Євр.13:4).

4. Право на приватну власність як поняття, яке має бути узгоджене із загальним призначенням матеріальних речей, створених для всіх (заповідь «Не вкради» проголошує право людини чесно заробити собі й мати власність).

5. Поняття справедливості, рівності і відповідальності стосуються всіх учасників економічного життя («Богу – Боже, а кесарю – кесареве», усі працюючі через податок утримують державу та беззахисних і слабких).

6. Вартість праці в її соціальних і особистих аспектах: гідність працівника важливіша за продукт його праці («притча про таланти»).

7. Моральна відповідальність керівного класу: авторитет керівників підпорядковується етичним принципам («притча про багача і Лазаря»).

8. Пошук універсального братерства і миру через *справедливий міжнародний порядок* («... все, що Ви зробили одному із братів моїх ви Мені зробили, ви Богові зробили», Мт.25:40).

Звідси були виділені такі принципи соціальної доктрини Католицької Церкви: **субсидіарності** (від лат. *Subsidiarum* – подавання допомоги) і **персональності (особистості), солідарності й загального добра, соціальної справедливості й соціальної любові, свободи і відповідальності**⁴⁸ – висловлені в Євангеліях, працях Отців і Вчителів Церкви та християнських ієрархів, особливо XIX століття, енцикліках, листах пап, міжнародних зверненнях до політичних діячів тощо.

Отець-сезезіянин дон Боско і отець-францисканець Кольбе теж враховували в роботі з підлітками й молоддю принципи **особистої гідності людини, солідарності й загального добра, соціальної справедливості й любові, свободи і відповідальності** кожного на своєму місці. Всім цим принципам вони вчили молодих людей, що опинилися у складних життєвих ситуаціях, довівши таким чином актуальність євангельської соціальної доктрини, що детально розглядалася уже після їхньої смерті на XXI (II Ватиканському) Вселенському соборі у 1962-1965 рр., і лягла в основу кількох офіційних документів про діяльність чернецтва та місію мирян у всьому світі⁴⁹.

Ці принципи християнства, що лягли в основу соціальної доктрини Католицької Церкви та інших Церков, і зовсім не втратили актуальності на початку XXI століття в Україні, бо тільки на таких засадах ми зможемо вижити в умовах кризи й страшної дикої війни.

⁴⁸ Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінець XIX- початку XX ст.). Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 276с.

⁴⁹ Документи Другого Ватиканського Собору: конституції, декрети, декларації. – Львів: Свічадо, 1996. – 753с.; Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінець XIX- початку XX ст.). Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 276с.; Монашеские ордена: Бенедиктинцы, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003; Немтина А.А. «Отец Максимилиан». М., "Издательство Францисканцев", 2011.

Спільним є те, що обидва священики Джованні Боско й Максиміліан Кольбе, що діяли в часи складних економічних випробувань і воєнних лихоліть, і саме через це, шукали вихід із, здавалось би, безпросвітних ситуацій, думали як зберегти людське обличчя в умовах війни, бо пам'ятали про свою відповідальність і відповідальність кожного із нас перед Творцем за свої дії і вчинки. Звідси очевидно, що їх було канонізовано як християнських святих⁵⁰.

Ідеї отців Джованні Боска і Максиміліана Кольбе не є новими для українського народу й відповідають його ментальності⁵¹, адже, як відмічають іноземні мандрівники, навіть у час страшної монгольської навали «священики в спалених містах і селах збирали біля себе сиріт і навчали їх, щоб ті не тинялися без діла», – писав францисканський чернець Пляно де Карпіні, що їхав послом від папи Римського через сплюндровану Київську Русь до Азії⁵².

⁵⁰ Андрухів І. О. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861 – 1939 рр. (Короткий історичний нарис). – Івано-Франківськ, 1995. – 72 с.; Ващенко Г. Виховний ідеал. Вид. 2-е. – Брюссель – Торонто – Мюнхен – Нью-Йорк – Лондон: Вид-во Центральної Управи Спілки Української Молоді, 1976. – 208с.; Ващенко Г. Основні засади розумового виховання української молоді. // *Авангард*. – 1976. – Ч.1 (126) січень-лютий. – С.59-60; Ч. 2. (127) березень-квітень. – С.145-148; Ч. 3-4. (128-129) травень – серпень. – С. 226-229; Ч. 5. (130) вересень – жовтень. – С. 305-306; Ч. 6. (131) листопад – грудень. – С. 384-386; // *Авангард*. – 1977. – Ч. 1. (132) січень – лютий. – С. 64-66; Ващенко Г. Роля релігії в житті людства і релігійне виховання молоді // *Визв. Шлях*. – 1954. – № 5. – С. 29-35; № 6. – С. 27 – 32; Генік Л. Марійські дружини в Україні // *Рідна школа*. – 2002. – №10. – С.34-37; Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінець XIX- початку XX ст.). Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 276с.; Ткач С. Римокатолицькі чернечі ордени в Україні // *Людина і світ*. – 2001. – № 6. – С.21-29; Кольбе Максиміліан. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/22:20>; Кончаковская, Мария. Святой Максимилиан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994 URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm/13.01.2014/0:31; Непокалянв. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/23:04>

⁵¹ Ващенко Г. Виховний ідеал. Вид. 2-е. – Брюссель – Торонто – Мюнхен – Нью-Йорк – Лондон: Вид-во Центральної Управи Спілки Української Молоді, 1976. – 208с.; Ващенко Г. Основні засади розумового виховання української молоді // *Авангард*. – 1976. – Ч.1 (126) січень-лютий. – С.59-60; Ч. 2. (127) березень-квітень. – С.145-148; Ч. 3-4. (128-129) травень – серпень. – С. 226-229; Ч. 5. (130) вересень – жовтень. – С. 305-306; Ч. 6. (131) листопад – грудень. – С. 384-386; // *Авангард*. – 1977. – Ч. 1. (132) січень – лютий. – С. 64-66; Воропай О. Звичаї нашого народу. Брюссель – Київ: Акорд, 1956 – 1991. – Ч. 1,2. – 241 с.; 224 с.15. Килимник, Степан. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: [У 3 кн., 6 т.] / Степан Килимник. – Факс. вид. – К.: АТ «Обереги», 1994. Кн. I, т. 1: (Зимовий цикл); т. 2: (Весняний цикл). – 400 с. портр. – Бібліогр.: С. 388-392. Кн. II, т. 3: (Весняний цикл); т. 4: (Літній цикл). – 528 с. портр. – Бібліогр.: С. 507-513; Колодний А. М., Филипович Л. О. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан. Львів: Логос, 1996. – 82с.; Леник В. Українська організована молодь (молодіжні організації від початків до 1914 року). – Мюнхен - Львів: 1994. – 215с.; Ортинський І. Українська молодь на перехресті двох шляхів / Іван Ортинський // *Авангард*. – 1976. – Ч. 4-6 (129-131); Січинський В. Чужинці про Україну. – Львів: Слово, 1991. – 96 с.; Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. Т. 1. / Пер. з рос. Редкол.: В. М. Столетов (голова) та інші. – К.: Рад. школа, 1983. – 488 с.; Немтина А.А. «Отец Максимилиан» / А. А Немтина. – М., «Издательство Францисканцев», 2011. Кончаковская, Мария. Святой Максимилиан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994 URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm/13.01.2014/0:31.

⁵² Килимник, Степан. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: [У 3 кн., 6 т.] / Степан Килимник. – Факс. вид. – К.: АТ «Обереги», 1994. Кн. I, т. 1: (Зимовий цикл); т. 2: (Весняний цикл). – 400 с. портр. – Бібліогр.: С. 388-392. Кн. II, т. 3: (Весняний цикл); т. 4: (Літній цикл). – 528 с. портр. – Бібліогр.: С. 507-513; Січинський В. Чужинці про Україну. – Львів: Слово, 1991. – 96 с.; Січинський В. Чужинці про Україну. – К.: Довіра. – 1992. – 255 с.

Усі ці принципи відображені в Конституції України, але найбільша наша проблема в тому, що вони не лягли в основу практичної діяльності усіх виконавчих органів знизу до верху, й ми ще не створили таке громадянське суспільство, в якому б прості люди, могли б створювати такі інституції, які організовували Джованні Боско і Максиміліан Кольбе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрухів І. О. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861 – 1939 рр. (Короткий історичний нарис). – Івано-Франківськ, 1995. – 72 с.
2. Ващенко Г. Виховання волі й характеру . ЧАСТИНА ПЕРША: Психологія волі й характеру / Григорій Ващенко. - Лондон: Вид-во Спілки Укр. Молоді, 1952.- 256с.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал / Григорій Ващенко. Вид. 2-е. – Брюссель – Торонто – Мюнхен – Нью-Йорк – Лондон: Вид-во Центральної Управи Спілки Української Молоді, 1976. – 208с.
4. Ващенко Г. Основні засади розумового виховання української молоді / Григорій Ващенко // Авангард. – 1976. – Ч.1 (126) січень-лютий. – С.59-60; Ч. 2. (127) березень-квітень. – С.145-148; Ч. 3-4. (128-129) травень – серпень. – С. 226-229; Ч. 5. (130) вересень – жовтень. – С. 305-306; Ч. 6. (131) листопад – грудень. – С. 384-386; // Авангард. – 1977. – Ч. 1. (132) січень – лютий. – С. 64-66.
5. Ващенко Г. Роля релігії в житті людства і релігійне виховання молоді // Визв. Шлях. – 1954. – № 5. – С. 29-35; № 6. – С. 27 – 32.
6. Воропай О. Звичаї нашого народу / Олекса Воропай. – Брюссель – Київ: Акорд, 1956 – 1991. – Ч. 1,2. – 241 с.; 224 с.
7. Генік Л. Я. “Варіант Білави́ча”: ідеї А. Макаренка в ринкових умовах /Л. Я. Генік // Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових статей / Полтавський педагогічний університет ім. В. Г. Короленка. Вип.12. – Полтава. – 2013. – 400с. (Серія “Педагогічні науки”).
8. Генік Л. Я. Історія християнства: католицизм. В 2-х тт. Т. 1.: Основні ідеї християнства / Л. Я. Генік. - Івано-Франківськ, Тіповіт, 2012. – 575с.
9. Генік Л. Марійські дружини в Україні / Любов Генік // Рідна школа. – 2002. – №10. – С.34-37.
10. Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінець ХІХ- початку ХХ ст.) / Генік Любов Ярославівна. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 276с.
11. Дзерович Ю. Християнське релігійно-моральне виховання молоді / Юлан Дзерович // Нива. Рік ХХХ. 1935. – Листопад. – Ч. 11. – С. 369-378.
12. Документи Другого Ватиканського Собору: конституції, декрети, декларації. – Львів: Свічадо, 1996. – 753с.
13. Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. В 10-и т. Т. 1-10. / Гол. ред. Володиір Кубійович. – Нью-Йорк: Молоде життя, 1955 – 1984.
14. Іван-Павло ІІ. Богопосвячене життя. Про Богопосвячене життя і його місію в церкві та у світі. – Львів: Місіонер, 1997. – 168с.
15. Килимник, Степан. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: [У 3 кн., 6 т.] / Степан Килимник. – Факс. вид. – К.: АТ “Обереги”, 1994. Кн. І, т. 1: (Зимовий

- цикл); т. 2: (Весняний цикл). – 400 с. портр. – Бібліогр.: С. 388-392. Кн. II, т. 3: (Весняний цикл); т. 4: (Літній цикл). – 528 с. портр. – Бібліогр.: С. 507-513.
16. Колодний А. М., Филипович Л. О. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан / А. М. Колодний, Л. О. Филипович. - Львів: Логос, 1996. - 82с.
17. Леник В. Українська організована молодь (молодіжні організації від початків до 1914 року). – Мюнхен - Львів: 1994. –215с.
18. Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом: нарис історії Української Церкви / Григорій Лужницький. – Філадельфія: Провидіння, 1954. – 723 с.
19. Ортинський І. Авангард християнської благовісти / Іван Ортинський. – Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.
20. Ортинський І. Під Твою милість прибігаємо. Розуми про історію та суть Марійської побожності / Іван Ортинський. – Рим – Фрайбург. – Івано-Франківськ: Вид-во оо. Салезіян, 1995. – 187 с.
21. Ортинський І. Проект “Дон Боско”/ Іван Ортинський. – Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.
22. Ортинський І. Українська молодь на перехресті двох шляхів / Іван Ортинський // Авангард. –1976. – Ч. 4-6 (129-131).
23. Ортинський І. Хрищення, хрест та харизма України / Іван Ортинський. – Рим – Мюнхен – Фрайбург: Вид-во оо. Салезіян “Logos”, 1988. – 198 с.
24. Січинський В. Чужинці про Україну. – Львів: Слово, 1991. – 96 с.
25. Січинський В. Чужинці про Україну. – К.: Довіра. – 1992. – 255 с.
26. Ткач С. Римо-католицькі чернечі ордени в Україні / С. Ткач // Людина і світ. – 2001. – № 6. – С.21-29.
27. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. Т. 1. / Пер. з рос. Редкол.: В. М. Столетов (голова) та інші. – К.: Рад. школа, 1983. – 488 с.
28. Ярош О. Сходінками посвяченого життя: Чернечі ордени в католицькій традиції / О. Ярош. // Людина і світ. – 1997. – № 7. – С. 48-54.
29. Боско, Іван // Режим доступу:<http://uk.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:18>.
30. Бруно Ферреро у Львові [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://www.credo-ua.org /2012/09/69236/>
31. Доктор Іван Ортинський [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrainische-kirche.de/wp/wp-content/uploads/ORTYNSKYJ-Ukrainisch.pdf/> 11.04.2013/ 12:23.
32. Єрцьоміна Світлана. Українська молодь все частіше зводить рахунки з життям [Електронний ресурс] // tsn. September 8, 2015/6:44 PM ||08.09.2015| 18:45
33. Салезіани [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki //12.01.2014/ 22:11>.
34. Салезіяни святого Івана Боско східного обряду (Україна) [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.sdbua.net/index.php/ua/11.04.2013_12:28- сайт ук. Салезіян УГКЦ
35. Салезіанські святі [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.sdbua.net/index.php/ua/salesiany/salesianski-sviati-салезіанські святі>.
36. Великович Л. М. Чёрная гвардия Ватикана. – М.: Мысль, 1985. - 271с.
37. Волконская М. М. Дон Боско, отец сирот и нищих.– С.-П., 1906.
38. Герье В. И. Западное монашество и папство. – М., 1913. – 412с.

39. Монашеские ордена: Бенедикты, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканцы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003.
40. Немтина А.А. "Отец Максимилиан" /А. А Немтина. – М., "Издательство Францисканцев", 2011.
41. Прошин Г. Г. Черное воинство. 2-е изд., доп. – М.: Политиздат, 1988. – 351с.
42. Фроссар А. Соль земли (о бенедиктинцах, траппистах, картезианцах, доминиканцах, кармелитах, иезуитах, францисканцах наших дней) / А Фроссар. – Брюссель: Жизнь с Богом, 1973.
43. Иоанн (Джованни) Боско [Электронный ресурс] // Режим доступа: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн \(Джованни\) Боско](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_(Джованни)_Боско), дон Боско//04.04.2013/ 19:38.
44. Кольбе Максимилиан [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/> 12.01.2014 / 22:20.
45. Кончаковская, Мария. Святой Максимилиан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994 [Электронный ресурс] // Режим доступа: [http://krotov.info/libr_min/11 k/on/chkovskaya 0.htm](http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm)//13.01.2014/0:31.
46. Непокалянув [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/> 12.01.2014/23:04
47. Подобно воспитателю Дону Боско, принесём молодёжи Евангелие радости применяя педагогику доброты [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.donbosko.ru/>04.04.2013 19:33
48. Франциск Сальский, святой [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/> 04.04.2013/19:17
49. Don Bosco [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.truechristianity.info/ua/book/don_bosco/don_bosco_content.php-сайт книжок / 04.04.2013 /19:39
50. Salesiane di don Bosco [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.sdb.org/it/>04.04.2013/ 19:39
51. Salesiane di don Bosco: Figie di Maria Ausiliatrici // Режим доступа: <http://www.cgfmanet.org/>04.04.2013/19:28.
52. Societas don Bosco [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.sdb.org/it/>04.04.2013/19:39.

REFERENCES

1. Andruchiv I. O. Ukrainski molodishni tovarystva Halychyny 1861-1939 rr. (Korotkyi istorychnyi narys). – Ivano-Frankivsk, 1995. – 72 s.
2. Vashchenko H. Vychovannia voli i charakteru. Chastyna persha: Psycholohiia voli i charakteru / Hryhorii Vashchenko. – London: Vyd - vo Spilky Ukrainskoi Molodi, 1952. – 256s.
3. Vashchenko H. Vychovnyi ideal / Вид. 2-е. / Hryhorii Vashchenko.– Briussel – Toronto – Munchen – Niu-York – London: Vyd - vo Tsentralnoi Upravy Spilky Ukrainskoi Molodi, 1976. – 208 s.
4. Vashchenko H. Osnovni zasady rozumovoho vychovannia ukrainskoi molodi / Hryhorii Vashchenko // Avanhard. – 1976. – Ch.1 (126). – Sichen-luityi. – S.59-60; Ch.2 (127). – Berezenkviten. – S.145-148; Ch. 3-4 (128-129). – Traven – serpen. – S.226-229; Ch.5 (130). – Veresen – zhovten. – S.305-306; Ch.6 (131). – Lystopad – hruden. – S.384-386; 1977. – Ch.1 (132). – Sichen – liutyi. – S.64-66.

5. Vashchenko H. Rolia religii v zhytti liudstva i relihiyne vychovannia molodi / Hryhorii Vashchenko // Vyzvolnyi Shliach. – 1954. – #№5. – S.29-35; #№6. – S.27 – 32.
6. Voropai O. Zvychai nashoho narodu / Oleksa Voropai. – Briussel-Kyiv: Akord, 1956 – 1991. – Ch.1. – 241s.; Ch.2. – 224 s.
7. Genyk L. Y. “Variant Bilavycha”: idei A. Makarenka v rynkovykh umovach / L. Y. Genyk // Vytoky pedahohichnoi maysternosti. Zbirnyk naukovykh stattey / Poltavskiy pedahohichnyi universytet im. V. G. Korolenka. Vyp. 12. – Poltava. – 2013. – 400s. (Seriiia “Pedahohichni nauky”).
8. Genyk L. Y. Istoriia chrystyianstva: katolytsyzm. V 2-ch tt. Vyd. 2-e, dop. T. 1.: Osnovni ideii chrystyianstva / Lyubov Yaroslavivna Genyk. – Ivano-Frankivsk: Tipovit, 2012. – 575s.
9. Genyk, Lyubov. Mariiski druzhyny v Ukraini / Lyubov Genyk // Ridna shkola. – 2002. – #№10. – S.34-37.
10. Genyk L. Y. Relihiino-moralne vychovannia v navchalnykh zakladach Schidnoi Halychyny (kintsia XIX - pochatku XX st.) / Lyubov Yaroslavivna Genyk. – Ivano-Frankivsk: Plai, 2000. – 276s.
11. Dzerovych Y. Khrystyianske relihiino-moralne vychovannia molodi / Yulian Dzerovych // Nyva. (Rik XXX). – Lviv. – 1935. – Lystopad. – Ch. 11. – S. 369-378.
12. Dokumenty Druhoho Vatykanskooho soboru: konstytutsii, decrety, declaratsii. – Lviv: Svichado, 1996. – 753s.
13. Entsyklopediia Ukrainoznavstva: Slovnykova chastyna. V 10-y t. T.1-10. / Hol. red. Volodymyr Kubiiovych. – Niu-York: Molode shyttia, 1955 – 1984.
14. Ivan-Pavlo II. Bohoposviachene shyttia. Pro Bohoposviachene shyttia i yoho misiui v tserkvi ta u sviti. – Lviv: Misioner, 1997. – 168s.
15. Kylymnyk, Stepan. Ukrainyskyi rik u narodnykh zvychaiakh v istorychnomu osvittleni: [V 3 kn., 6 t.] / Stepan Kylymnyk. – Faksymilne vyd. – K.: AT “Oberehy”, 1994. Kn. I, t. 1: (Zymovyi tsykl); t. 2: (Vesnnyani tsykl). – 400 s. bild. – Bibliogr.: S. 388-392. Kn. II, t.3: (Litnii tsykl); t. 4: (Zymovyi tsykl). – 528 s. bild. – Bibliogr.: S.507-513.
16. Kolodnyi A. M., Fylypovych L.O. Relihiina dukhovnist ukrainsiv: vyjavy, postati, stan / A. M Kolodnyi, L O. Fylypovych. – Lviv: Logos, 1996. – 82s.
17. Lenyk V. Ukrainska orhanizovana molod (molodizhni orhanizatsii vid pochatkiv do 1914 roku). - Miunkhen - Lviv: 1994.- 215s.
18. Luzhnytskyi H. Ukrainska Tserkva mizh Schodom i Zachodom: narys istorii Ukrainskoi Tserkvy / Hryhorii Luzhnytskyi. – Filadelfiia: Provydinnia, 1954.– 723 s.
19. Ortynskiy I. Avanhard khpystyianskoi blahovisty / I. Ortynskiy. – Rym: Vydavnytvo otziv Saleziian, 1990. – 91s.
20. Ortynskiy I. Pid Tvoiu mylist prybihaiemo. Rozdumy pro istoriiu ta sut Mariyskoi pobozhnosti / Ivan Ortynskiy. – Roma – Fraiburg – Ivano-Frankivsk: Vyd - vo oo. Saleziian, 1995. – 187 s.
21. Ortynskiy I. Proekt “Don Bosco”/ Ivan Ortynskiy. – Rotenberg – Ivano-Frankivsk, 1997. – 140s.
22. Ortynskiy I. Ukrainska molod na perekhresti dvoch shliachiv / Ivan Ortynskiy // Avanhard. – 1976. – Ch.4-6 (129-131).
23. Ortynskiy I. Chryshchennia, khrest ta kharyzma Ukrainy / Ivan Ortynskiy – Rome – Miunchen – Frayburg: Vyd - vo oo. Saleziian “Logos”, 1988. – 198 s
24. Sichynskiy V. Chuzhyntsi pro Ukrainu / Volodymyr Sichynskiy. – K.; Dovira. – 1992. – 255 s.
25. Sichynskiy V. Chuzhyntsi pro Ukrainu / Volodymyr Sichynskiy. – Lviv: Slovo, 1991. – 96 s.
26. Tkach S. Rymo-katolyzki chernechi ordeny v Ukraini / S. Tkach // Liudyna i svit. – 2001. – #№6. – S.21-29.

27. Ushynskiy K. D. Vybrani pedahohichni tvory: V 2-kh t. T. 1. / Per. z ros. Redkol.: V. M. Stolietov (holova) ta inshi. – K.: Radianska shkola, 1983. – 488 s.
28. Yarosh O. Skhodynkamy posviachenoho zhyttia: Chernenchi ordeny v katolyzkii tradyziі / O. Yarosh // Liudyna i svit. – 1997. – # (№)7. – S.48-54.
29. Bosco, Ivan // Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:18>.
30. Bruno Ferrero u Lvovi URL: <http://www.credo-ua.org/2012/09/69236/>
31. Doctor Ivan Ortynskyi URL: <http://www.ukrainische-kirche.de/wp-content/uploads/ORTYNSKYJ-Ukrainisch.pdf//11.04.2013/12:23>.
32. Yeriomina, Svitlana. Ukrainska molod use chastishe zvodyt rachunky z zhyttiam // tsn.ua/ukryina/epidemia-samohubstva-ukrayinska-molod-use-chastishe-zvodyt-rachunky-z-zhyttiam.html 5april 2012 y. 10:46//Sptember 8, 2015/6:45 PM //18:45.
33. Saleziiany // Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:11>.
34. Saleziiany sviatoho Ivana Boska schidnoho obriadu (Ukraina) // Режим доступу: <http://www.sdbua.net/index.php/ua/11.04.201312:28>.
35. Salesianski-sviati URL: <http://www.sdbua.net/index.php/ua/salesiany//2.01.2014/22:21>.
36. Vielikovich L. M Chyornaia gvardia Vaticana. – M.: Mysl, 1985. – 271s.
37. Volkonskaia M. M. Don Bosco, otiets sirot i nishchich. – S.-Pb., 1906.
38. Gerie V. I. Zapadnoie monashestvo i papstvo. – M., 1913. – 412s.
39. Monasheskie ordena: Benediktinzy, zysterianzy, karmelity, ioannity, tampliery, tevtonzy, frantzyskanzy i dr. – M., K.: Alternativa, 2003.
40. Niemtina A. A. Otiez Maksimilian / A. A. Niemtina – M.: Izdatielstvo Franziskanzev, 2011.
41. Proshin G. G. Chiornoie voinstvo. 2-e izd., dop. – M.: Politizdat, 1988. – 351s.
42. Frossar A. Sol zemli (o benediktintsach, trappistach, karteziantsach, dominikantsach, karmelitach, iezuitach, frantsyskantsach nashych dnei) / A. Frossar. – Briussel: Zhyzn s Bogom, 1973.
43. Dzhovanni (Ioann) don Bosco URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki//04.04.2013/19:38>.
44. Kolbe, Maksimilian URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:20>.
45. Konchiakovskaia, Mariia. Sviatoi Maksimilian / Perevod s pol. – M.: Aslan, 1994 // URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm//13.01.2014/0:31.
46. Nepokalianuv URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/23:04>.
47. Podobno vospitateliu donu Bosco prinniesiom molodiozhy Evangelie radosti primeniaia pedagogiku dobroty // Режим доступу: <http://www.donbosko.ru/04.04.201319:33>
48. Franzisk Salskyi, sviatoi URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki//04.04.2013/19:17>
49. Don Bosko URL: http://www.truechristianity.info/ua/books/don_bosco/don_bosco_content.php-сайт книжок/04.04.2013/19:39
50. Salesiane di don Bosco URL: <http://www.sdb.org/it/04.04.201319:39>
51. Salesiane di don Bosco: Figie di Maria Ausiliatrici URL: <http://www.cgfmanet.org/04.04.2013/19:28>
52. Societas don Bosco URL: <http://www.sdb.org/it/04.04.2013/19:39>.

Дата надходження до редакції: 13.11. 2018

ДЕРЖАВА В СОЦІАЛЬНІЙ ДОКТРИНІ КАТОЛИЦИЗМУ

Андрій МІЩУК

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра історії України і методики викладання історії, вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна

e-mail: andrij.mischuk@pu.if.ua

Мар'яна МІЩУК

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра політичних інститутів та процесів, вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна

e-mail: mariana.mishchuk@pu.if.ua

*Стаття присвячена дослідженню держави в соціальній доктрині католицизму. Розкрито сутність політичної спільноти, ті головні риси й прикмети, що становлять її основу. Соціальна доктрина католицизму базується на принципах і засадах функціонування ранньохристиянських общин, а також на дослідженнях Аврелія Августина та, особливо, Томи Аквінського. Завданням держави є збереження суспільної злагоди і громадського миру, які досягаються шляхом забезпечення індивідів необхідними умовами для існування та досягнення «загального добра». Сучасне трактування соціального вчення церкви бере свій початок від енцикліки Папи Лева XIII «*Rerum Novarum*». Проаналізовано погляди Понтифіків на етичні норми й моральні принципи функціонування державних утворень, шляхи виникнення та засади функціонування політичної влади, які базуються на доктрині християнства. Констатовано, що головна функція державної влади – забезпечення добробуту для громадян, які виступають основним суб'єктом влади. Основними елементами участі у політичному житті визнано вибори, референдум та діяльність політичних партій.*

Ключові слова: *політичне життя, Церква, етичні засади політики, християнська етична традиція, влада, соціальна доктрина.*

*Статья посвящена исследованию государства в социальной доктрине католицизма. Раскрыта сущность политического сообщества, те главные черты и приметы, составляют ее основу. Социальная доктрина католицизма базируется на принципах и основах функционирования раннехристианских общин, а также на исследованиях Аврелия Августина и, особенно, Фомы Аквинского. Задачей государства является сохранение общественного согласия и гражданского мира, которые достигаются путем обеспечения индивидов необходимыми условиями для существования и достижения «общего блага». Современная трактовка социального учения церкви берет свое начало от энциклики Папы Льва XIII «*Rerum Novarum*». Проанализированы взгляды Понтификов на этические и моральные принципы функционирования государственных образований, пути возникновения и принципы функционирования политической власти, основанные на доктрине христианства. Констатировано, что главная функция государственной власти - обеспечение благосостояния для граждан,*

выступающих основным субъектом власти Основными элементами участия в политической жизни признано выборы, референдум и деятельность политических партий.

Ключевые слова: политическая жизнь, Церковь, этические основы политики, христианская этическая традиция, власть, социальная доктрина.

The article investigates the essence of the state in the social doctrine of Catholicism. The essence of the political community, those main features and signs that make up its basis are revealed. The social doctrine of Catholicism is based on the principles and principles of the functioning of early Christian communities, as well as on the studies of Aurelius Augustine and, especially, of Thomas Aquinas. The task of the state is to preserve social harmony and social peace, which is achieved by providing individuals with the necessary conditions for the existence and achievement of «universal good». The modern interpretation of the social doctrine of the church originates from the encyclical of Pope Leo XIII «Rerum Novarum». The state in the social doctrine of Catholicism is interpreted, first and foremost, by the interrelation between faith and politics. A political community, a phenomenon inherent in mankind, exists to achieve the goal that is only available to it - to ensure the coherent development of each of its members, called to cooperate at all times for the common good, realizing its natural inclination to truth and good. The most complete meaning of the political life of Christians is revealed by the Gospel commandment of love, as well as the observance of the moral and ethical principles of Christianity. As for the relationship between church and state, the II Vatican Council recognized the autonomy of each component, since the church was organized to meet the spiritual needs of believers, while different political communities build relationships and establish institutions for the sake of serving everything.

The views of the Pontiffs on ethical norms and moral principles of functioning of state formations, ways of occurrence and principles of functioning of political power, which are based on the doctrine of Christianity, are determined through an analysis of such encyclicals: «Rerum Novarum» , «Quadragesimo Anno», «Pacem in terries», «Mater et Magistra», «Sollicitudo rei socialis», «Centesimus Annus», «Caritas in Veritate», «Lumen Fidei», «Laudato si» .

It is stated that the main function of the state power is to ensure the well-being of citizens who are the main subject of power. Elections, a referendum and the activities of political parties are recognized as defining elements of political participation.

Keywords: political life, Church, ethic principles of politics, christian ethic tradition, power, social doctrine.

Вагомим чинником суспільно-політичного життя в процесі становлення незалежної Української держави стала потреба творення власної державницької ідеології, яка б базувалася на морально-етичних засадах християнства. Проблеми морального функціонування будь-якого суспільства, в тому числі, й українського сьогодні займають чільне місце у цілому комплексі економічних, соціально-політичних, духовних перетворень. В умовах сучасних суспільно-політичних перетворень реальною силою, яка опирається на беззаперечну довіру населення України є церква, а тому, у

цьому контексті актуальною постає проблема трактування сутності держави та її структурних елементів в соціальній доктрині католицизму.

Назва «католицьке соціальне вчення» походить з енцикліки Пія XI «*Quadragesimo anno*» (1931 р.), в якій Папа стверджував: «Під впливом настанов та у світлі енцикліки Лева XIII постало справжнє католицьке соціальне вчення, яке щодня розвивають і збагачують невтомними зусиллями ті, кого називаємо помічниками Церкви. Вони не обмежують це вчення кабінетними стінами, а виходять з ним у світ і у вир життя»¹.

Детальне пояснення сутності соціальної доктрини католицизму було подано Папою Іваном Павлом II : «Соціальна доктрина Церкви - це не «третій шлях» між ліберальним капіталізмом і марксистським колективізмом, ані альтернатива іншим, не таким радикально протилежним розв'язанням: вона становить незалежну категорію. Також вона не являє собою ідеологію, а докладне формулювання результатів глибоких роздумів, здійснених у світлі віри й церковної традиції, над складною дійсністю людського існування в суспільстві і в міжнародному контексті. Його основна мета - пояснити цю дійсність, вивчаючи її відповідність чи невідповідність науці Євангелія про людину та її земне, а водночас і трансцендентне покликання. Отож, вона належить не до сфери ідеології, а богослов'я, зокрема морального богослов'я»².

Основи соціальної доктрини католицизму були закладені в тій системі взаємовідносин, моральних принципів і пріоритетів на яких функціонували ранньохристиянські общини, а також на теоретико-ідеологічних засадах, розроблених монахом ордену домініканців Томою Аквінським. У своїй праці «Про правління володарів» (1265-1266) і «Сума теології» (1266-1274) він намагався пристосувати вчення Арістотеля для обґрунтування католицьких догматів. Тома Аквінський поділяв думку Арістотеля про те, що людина є політичною істотою. Головним у природі людини є прагнення жити з іншими людьми для забезпечення своїх потреб. Наслідком цього прагнення і є держава. Вона має важливе значення в житті суспільства, оскільки її метою є збереження суспільної злагоди і громадського миру, які досягаються шляхом надання кожній людині прийнятних умов для існування, засобів для морального і розумового розвитку та досягнення «загального добра». Саме в цьому сенсі теолог тлумачить вислів апостола Павла про те, що «всяка влада від Бога». Правління – це служба всьому суспільству або відповідальність перед ним. Тома Аквінський був прихильником домінування світської влади

¹ Компедіум соціальної доктрини церкви. Київ: КАЙРОС, 2008. С.14

² Компедіум соціальної доктрини церкви. С.13

над духовною. Аналізуючи вчення Арістотеля, теолог формулює ті ж принципи державної влади, віддаючи перевагу політичній монархії, в якій влада регламентується законом³. *Влада повинна визнавати, поважати й утверджувати основні людські і моральні цінності. Влада має створювати справедливі закони, тобто такі, які відповідають людській гідності і вимогам праведного розуму.* Святий Тома Аквінський наголошує, що «людина має обов'язок послуху, наскільки цього вимагає справедливість». Отже, право на опір ґрунтується на природному праві. *Сучасна соціальна доктрина Церкви конкретизує критерії реалізації права на опір: «Збройний опір проти гноблення політичною владою обґрунтований лише тоді, коли існують одночасно такі умови: 1) у випадку несумнівних, тяжких і тривалих порушень основних прав людини; 2) після вичерпання всіх інших засобів; 3) якщо він не спричинить більшого безладу; 4) якщо обґрунтована надія на успіх; 5) якщо раціонально неможливо передбачити кращі вирішення».* Серйозна небезпека, яку породжує сьогодні застосування насилля, вимагає віддавати перевагу *пасивному опору*, який «більше відповідає моральним принципам і має не менші шанси на успіх»⁴.

Традиційне трактування соціального вчення церкви бере свій початок від енцикліки Папи Лева XIII «*Rerum Novarum*» («Нові речі» від 15 травня 1891 р.Б.). У ній Понтифік, порушуючи питання взаємовідносин робітників та роботодавців, потреби досягнення миру в суспільстві, зазначав, що саме віра Церкви може примирити багатих і бідних та нагадував їм про взаємні обов'язки та справедливість. Папа Лева XIII закликав «негайно прийти на допомогу людям з найбідніших верств, оскільки значна їх частина перебуває в умовах, недостойних людини»⁵. Він вбачав велику помилку у прагненні і бажанні «щоб Держава своїм урядуванням проникала у дім сім'ї» за виятком надання допомоги тим сім'ям, що перебувають у злиденному стані та не здатні самостійно його подолати.

«Ми говоримо про Державу – не як вона побудована чи як функціонує в тому чи іншому народі, але про Державу у її справжнім понятті, що досягається з принципів здорового розуму в досконалій гармонії з католицькими науками, як це ми самі виклали в енцикліці про «Християнську структуру держав»», – відзначав Лев XIII⁶.

³ Філософія політики: Короткий енциклопедичний словник/Авт.-упоряд.: Андрущєко В.П. та ін. Київ: Знання, 2002. С.21; Себайнджордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки. Київ: Основи, 1997. С.238

⁴ Компедіум соціальної доктрини церкви. С.248-249.

⁵ *Rerum Novarum* «Нові речі» - Енцикліка Папи Лева XIII. URL: http://dc.lviv.ua/nauka_cerkvy/dokumenty/2391-rerum-novarum-nov-rech-enciklka-papi-leva-h.html

⁶ URL: http://dc.lviv.ua/nauka_cerkvy/dokumenty/2391-rerum-novarum-nov-rech-enciklka-papi-leva-h.html

Головна функція державної влади – забезпечення добробуту для громадян, який походить «від добрих моральних звичаїв, від добрих основ родинного життя, пошани релігії і справедливості, від поміркованих податків і рівномірного розподілу публічних тягарів, від розвитку індустрії і торгівлі, розквіту сільського господарства та інших подібних справ, які чим більше розвиваються, тим щасливішими стають народи»⁷. Народ, згідно соціального вчення католицизму, є основним суб'єктом влади, адже, «це не безформний натовп, інертна маса, якою треба маніпулювати і яку можна експлуатувати, а об'єднання осіб, кожна з яких - !на своєму місці й у свій спосіб» - здатна сформулювати власну думку щодо громадських питань і наділена свободою висловлювати свої політичні переконання та відстоювати їх так, як велить спільне благо»⁸. Основними елементами участі у політичному житті визнано вибори, референдум та діяльність політичних партій, ідеологія яких не несе загрозу життю людини.

Лев XIII подає своє бачення сутності держави, яка, згідно Його поглядів, «є гармонійною єдністю, що охоплює однаково низькі і вищі класи», а «оскільки політична влада походить від Бога (Творця) і є немовби участю у Божій суверенності, ця влада має виконуватись на її прикладі, і вона з батьківською дбайливістю дбає не тільки про весь всесвіт, а й про поодинокі сотворіння»⁹.

Загалом, в соціальному вченні Церкви, політична влада мусить гарантувати впорядковане і чесне громадське життя. Вона не повинна узурпувати вільну діяльність окремих осіб і груп, а дисциплінувати і спрямовувати їхню свободу на реалізацію спільного блага, поважаючи і захищаючи незалежність індивідуальних і соціальних суб'єктів¹⁰. Вона має здійснюватись у межах моралі і в інтересах динамічного спільного блага згідно з юридично закріпленим правопорядком. Особи, наділені владою мають бути наділені такими чеснотами: терпіння, скромність, поміркованість, милосердя і прагнення сопричастя, здатність керуватись у своїй праці спільним благом, а не престижем чи пошуком особистих переваг.

Ще одним аспектом функціонування держави загалом, та її влади, зокрема, є потреба досягнення справедливості. У цьому положенні Лев XIII, опирався на вчення Томи Аквінського.

Папа буває автором й інших енциклік («*Diuturnum*» (від 29 черня 1881 р.Б.) - про джерело цивільної влади, «*Immortale Dei*» (від 1 листопада

⁷ URL: http://dc.lviv.ua/nauka_cerkvy/dokumenty/2391-rerum-novarum-nov-rech-enciklka-papi-leva-h.html

⁸ Компедіум соціальної доктрини церкви. С.239.

⁹ URL: http://dc.lviv.ua/nauka_cerkvy/dokumenty/2391-rerum-novarum-nov-rech-enciklka-papi-leva-h.html

¹⁰ Компедіум соціальної доктрини церкви. С.244-245.

1885 р.Б.) - про взаємовідносин влади і церкви, «Sapientiae Christianae»(від 10 січня 1890 р.Б.) про головні обов'язки християнина-громадянина), у яких піднімалися актуальні суспільно-політичні проблеми. На цьому наголошує Папа Пій XI, у своїй енцикліці «Quadragesimo Anno» (від 15 травня 1931 р.Б.): «Лев XIII, безкомпромісно долаючи межі, накреслені лібералізмом, переконує та навчає, що держава є не лише сторожем порядку і закону, а повинна докладати зусиль, щоби діяти з усім своїм комплексом законів та політичних настанов, керуючи і адмініструючи так, аби з того вийшов природно публічний і приватний добробут»¹¹. У цій же праці Папа засуджує ідеологію комунізму, яка «проповідує і переслідує дві мети, тепер вже не ховаючись, а неприховано та чітко, і вживаючи всіх засобів включно з насильницькими: запеклу класову боротьбу і абсолютну ліквідацію приватної власності. І у змаганні до цих двох мет вона не нехтує нічим і не має пошани ні до чого; там, де вона захопила владу, показує себе настільки жорстокою і дикою, що це здається чимсь неймовірним і страхітливим. Це доводять жахливі кровопролиття і руйнування, що їх вона спричинила на великих теренах Східної Європи та Азії. Врешті вона є непримиренним ворогом святої Церкви і самого Бога»¹². Держава повинна забезпечити належне правове поле для вільної участі суспільних суб'єктів у різних видах діяльності і бути готовою до необхідного втручання, дотримуючись принципу субсидіарності, щоб зорієнтувати на спільне благо взаємодію між вільними асоціаціями, які беруть участь у демократичному житті. Політична спільнота відповідальна за побудову відносин з громадянським суспільством згідно із принципом субсидіарності.

Протягом ХХ століття ця доктрина пройшла важливу еволюцію, що відбилось в низці нових папських документів. В цьому контексті, особливий інтерес представляє енцикліка «Мир на землі» («Pacem in terris») (1963 р.) Папи Івана ХХІІІ, де порушуються питання політичної спільноти («з того, що людина за своєю природою - істота суспільна, впливає право людей збиратися разом і створювати спільноти; надавати створеним спільнотам тієї форми, яку вони вважатимуть за доречнішу для досягнення мети; діяти у згаданих спільнотах з доброї волі й на власну відповідальність, доводячи їх до бажаного результату»¹³), політичної влади («Людське суспільство не може бути ні добре влаштованим, ні плідним благами, якщо в ньому не буде тих,

¹¹ Quadragesimo Anno «Сороковий рік» Енцикліка Верховного Понтифіка Пія XI. URL: http://irs.ucu.edu.ua/irs_news/1136/.

¹² URL: http://irs.ucu.edu.ua/irs_news/1136/.

¹³ Pacem in terris (Мир на землі) Енцикліка Папи Івана ХХІІІ про встановлення миру між всіма народами в істині, справедливості, любові та свободі. Львів, 2008. С.15.

хто, наділений законною владою, зберігатиме інституції та докладатиме стільки труду й старання, скільки треба для блага усіх. А свою владу вони виводять від Бога..., людське суспільство конче потребує влади, яка ним керувала б; влади, котра, як і само суспільство, походить від природи, а отже - від самого Бога ... Проте з того, що влада походить від Бога, аж ніяк не слід висновувати, що люди не мають права обирати зверхників своєї держави, встановлювати державний лад, окреслювати процедуру і межі здійснення влади. Звідси випливає, що доктрина, яку ми виклали, сумісна з будь-яким істинно народним державним правлінням»¹⁴), політичного представництва («з гідністю людської особи пов'язане право на активну участь у державних справах і власний внесок у добробут всіх громадян. Адже, як сказав наш Попередник, блаженної пам'яті Пій XII, «людина далека від того, щоб її як таку мали за об'єкт чи пасивний елемент суспільного життя; а тому її треба радше вважати його суб'єктом, основою і метою»¹⁵), політичного режиму («... все ж, на нашу думку, у згоді з людською природою перебуває такий устрій держави, за якого вона складатиметься із трьох чинів урядовців, що відповідали б трьом основним функціям державної влади; адже в такій державі не лише функції урядовців, а й відносини між громадянами та державними службовцями окреслено згідно з нормами права, що дає надійний захист тим громадянам, які, з одного боку, боронять свої права, а з іншого - шанують свої обов'язки»¹⁶), мирного співіснування держав і взагалі проблем світу. В енцикліці «Mater et Magistra»(від 15 травня 1961 р.) Іван XXIII аналізує проблему головного закону держави – Конституції, яка детально регламентує «спосіб призначення керівників держави; відносини, які мають пов'язувати їх між собою; повноваження кожного з них; нарешті, зобов'язання щодо способу та укладу їхніх дій»¹⁷.

Поняття «справедливості в суспільстві», а також право народів на виступ проти деспотичного режиму піднімалося й в енцикліці Папи Павла VI «Populorum progressio» («Про розвиток народів» від 26 березня 1967 р.Б.). Папа наголошує, що розвиток суспільства не може обмежуватися лише економічним зростанням, а тому необхідною стає потреба так званого «інтегрального розвитку» кожної людини, зокрема, і цілої політичної

---

¹⁴ *Pasem in terris* (Мир на землі) Енцикліка Папи Івана XXIII про встановлення миру між всіма народами в істині, справедливості, любові та свободі. С.14, 16-17.

¹⁵ *Pasem in terris* (Мир на землі) Енцикліка Папи Івана XXIII про встановлення миру між всіма народами в істині, справедливості, любові та свободі. С 16.

¹⁶ *Pasem in terris* (Мир на землі) Енцикліка Папи Івана XXIII про встановлення миру між всіма народами в істині, справедливості, любові та свободі. С 21.

¹⁷ Mater et Magistra. URL: http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_15051961_mater.html

спільноти загалом. Він вважав, що лише міцні теологічні фундаменти зможуть забезпечити адекватний погляд на боротьбу з несправедливістю та за справжні людські цінності¹⁸.

Папа Павло VI у своєму Апостольському листі «Octogesima adveniens» (від 14 травня 1971 р.) вказує на очевидну різноманітність релігійних, соціокультурних, політичних та інших контекстів і обставин, в яких перебувають християни в різних куточках світу. Тут також висвітлюються погляди на різні аспекти постіндустріального суспільства: політику, умови для розвитку молоді, робітників, становище жінок, безробіття, дискримінацію, маргіналізацію, міграцію, зростання населення, роль засобів масової інформації¹⁹. Павло VI закликає всі християнські спільноти до аналізу об'єктивної ситуації своєї країни чи конкретного регіону у світлі Євангелія з метою виробити конкретні дієві кроки для подолання актуальних політичних, економічних та іншого роду суспільних викликів.

Глобальні соціально-економічні та суспільно-політичні проблеми світу проаналізовано в Енцикліці Івана Павла II «Sollicitudo rei socialis» (від 30 грудня 1987 р.Б.), написаній з метою визначити соціальні завдання Церкви²⁰.

Третя соціальна енцикліка Івана Павла II «Centesimus Annus» (від 01 травня 1993 р.Б.), демонструє безперервність 100-річчя соціального вчення Церкви уздовж осі взаємності між Богом і людиною: визнати Бога в кожній людині і кожну людину в Богі є умовою справжнього людського розвитку. Цей документ нагадує про головні положення соціального вчення Церкви, аналізує суспільну ситуацію після падіння комунізму в Центральній та Східній Європі, а також піднімає питання співвідношення приватних благ і суспільних. Папа знову заявляє про своє засудження всіх форм тоталітаризму, утилітаризму та фундаменталізму. Святіший отець високо оцінює засади та принципи демократичного суспільства: «Церква цінує демократичний устрій настільки, наскільки він забезпечує громадянам право політичного вибору, гарантує їм можливість контролювати правителів. .... Справжня демократія можлива лише у правовій державі і на основі правильного розуміння сутності людської особи... *Справжня демократія - це не лише результат формального дотримання низки правил, а плід свідомого вибору цінностей, які лежать в основі демократичних процедур. Це такі цінності, як гідність кожної людської особи, дотримання прав*

¹⁸ Populorum progressio. URL: http://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1875&lang=1

¹⁹ Octogesima adveniens. URL: http://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1876&lang=1

²⁰ Sollicitudo rei socialis. URL : http://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1878&lang=1

людини, відданість спільному благу як меті і провідному критерію політичного життя»²¹.

Демократія без цінностей дуже швидко перетворюється у відкритий або ледь прихований тоталітаризм. Для того, щоб не допустити реального втілення такої можливості, згідно соціального вчення Церкви, вагомими у житті держави є дотримання принципів представництва, розподілу влади («бажано, щоб противагою до однієї влади виступали інші з притаманними їм сферами відповідальності, що утримуватиме її в належних межах»), відповідальності та підзвітності державних органів влади, контроль з боку суспільства, але із застереженням про те, що такий контроль «не позбавляє свободи, що її мусять мати народні обранці, щоб виконувати свої повноваження відповідно до поставлених цілей. Останні не залежать виключно від приватних інтересів, а, більшою мірою, від функції інтеграції і посередництва задля забезпечення спільного блага, котре становить одну з основних і невід'ємних цілей політичної влади»²².

Енцикліка папи Бенедикта XVI «*Caritas in Veritate*» («Любов у правді» від 29 Червня 2009 р.Б.) присвячена соціально-економічним та політико-культурним проблемам.

Святійший Отець визначає принцип навколо якого зводиться соціальне вчення Церкви – «Любов у правді».

Суспільство, що прямує до глобалізації має базуватися, відповідно до поглядів Бенедикта XVI, на справедливості, бо «ніколи любові немає без справедливості, яка спонукає, щоб дати іншому те, що є його, що йому належить із причини його існування і дій. «Держава має враховувати новий міжнародний економічно-комерційний і фінансовий контекст, який модифікував політичну владу держав і діяти згідно субсидіарності солідарності, а основне – надія на Бога, бо «приходить нам на допомогу слово Господа Ісуса Христа, який дає нам зрозуміти: «Без мене ж ви нічого чинити не можете», «Отож я з вами по всі дні аж до кінця віку»»²³.

«*Lumen Fidei*» («Світло віри») – перша Енцикліка Папи Франциска, підписана 29 червня 2013 р. звернена до єпископів, пресвітерів, дияконів, богопосвячених осіб та всіх мирян і поділена на чотири розділи, ця енцикліка, як зазначає сам Папа Франциск у 7 пункті, була майже завершена його попередником, і додає: За це я йому дуже вдячний, і в Христовому братерстві, приймаю цю його цінну працю, додаючи до тексту деякий свій

²¹ Centesimus Annus. URL: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html

²² Компедіум соціальної доктрини церкви. С.250-254.

²³ Caritas in Veritate .URL: <http://www.christusimperat.org/uk/node/19982>

вклад. Справжня віра, за твердженням Святійшого Отця, «допомагає знаходити шляхи розвитку, зумовлені не лише користю і наживою, а які б вважали усе створіння даром, за який всі ми є боржниками; вчить нас шукати справедливі форми правління, визнавати, що влада походить від Бога для служіння спільному добру»²⁴. А для того, щоб захистити людину від ідеологічних маніпуляцій влади, крайньою межею послуху державі повинен бути послух людини Богові.

«Який світ прагнемо передати тим, які прийдуть після нас, дітям, які тепер зростають?» . Це питання стоїть у центрі енцикліки Папи Франциска «Laudato si» «Славен будь» на тему турботи про спільний дім. Назва енцикліки походить із слів святого Франциска «Славен будь, о мій Господи», який у «Пісні створінь» пригадує, що земля, наш спільний дім, «є також, немовби, сестрою, з якою поділяємо існування, і немовби прекрасною матір'ю, яка приймає нас у свої обійми»²⁵. Папа Франциск пропонує розпочати на кожному рівні суспільного, економічного та політичного життя чесний діалог, який окреслить прозорі процеси прийняття рішень, дотримуючись принципу взаємної відповідальності.

В передмові Папи Франциска до книги його попередника Папи Бенедикта XVI «Визволити свободу. Віра і політика в третьому тисячолітті», презентація якої відбулася в Римі 11 травня 2018 р., його Святість чітко визначає основи політичної діяльності в центрі якої перебуватиме сім'я, солідарність і рівність²⁶.

Що ж до взаємовідносин церкви та держави, то ще на II Ватиканському Соборі було констатовано автономію кожної складової, адже церква організована так, щоб задовольняти духовні потреби віруючих, натомість різні політичні спільноти будують відносини і створюють установи заради служіння всьому тому, що складає частину земного спільного блага.

Отже, держава в соціальній доктрині католицизму трактується , в першу чергу, через взаємозв'язок між вірою і політикою. Політична спільнота, феномен властивий людству, існує для того, щоб досягти мети, яка доступна тільки їй, - забезпечити цілісний розвиток кожного з її членів, покликаних повсякчас співпрацювати задля спільного блага, реалізуючи

²⁴ Енцикліка Папи Франциска СВІТЛО ВІРИ (LUMEN FIDEI) Джерело: CREDO. URL: <http://credo.pro/2013/07/86757>

²⁵ Laudato si . URL:http://uk.radiovaticana.va/news/2015/06/18/%C2%ABlaudato_si%E2%80%99%C2%BB_%E2%80%93_%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4/1151363

²⁶ Передмова Папи Франциска до книги Венедикта XVI про віру і політику. URL: http://uk.radiovaticana.va/news/2018/05/12/передмова_папи_до_книги_венедикта_xvi_про_віру_і_політику/1374106

свою природну схильність до істини і добра. *Найповніше значення політичного життя християнам відкриває Євангельська заповідь любові, а також дотримання морально-етичних засад християнства.*

Список використаних джерел

- 1.Енцикліка Папи Франциска СВІТЛО ВІРИ (LUMEN FIDEI).URL: <http://credo.pro/2013/07/86757>
- 2.Компедіум соціальної доктрини церкви. - Київ: КАЙРОС, 2008. 546 с.
3. СебайнДжордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки.-Київ.: Основи, 1997. 838 с.
- 4.Філософія політики: Короткий енциклопедичний словник/Авт.-упоряд.:Андрущєко В.П. та ін.. Київ: Знання, 2002. 670 с.
- 5.Caritas in Veritate.URL:<http://www.christusimperat.org/uk/node/19982>
- 6.Centesimus Annus .URL:http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html
7. Laudato si. URL: http://uk.radiovaticana.va/news/2015/06/18/%C2%ABlaudato_si%E2%80%99%C2%BB_%E2%80%93%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4/1151363
- 8.Mater et Magistra.URL: http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_15051961_mater.html
- 9.Octogesima adveniens .URL: http://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1876&lang=1
- 10.Pacem in terris (Мир на землі) Енцикліка Папи Івана ХХІІІ про встановлення миру між всіма народами в істині, справедливості, любові та свободі. Львів, 2008. 55 с.
- 11.Populorum progressio URL: http://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1875&lang=1
- 12.Quadragesimo Anno “Сороковий рік” Енцикліка Верховного Понтифіка Пія ХІ URL: http://irs.ucu.edu.ua/irs_news/1136/
- 13.Rerum Novarum «Нові речі» - Енцикліка Папи Лева ХІІІ URL: http://dc.lviv.ua/nauka_cerkvy/dokumenty/2391-rerum-novarum-nov-rech-enciklka-papi-leva-h.html
- 14.Sollicitudo rei socialis URL: http://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1878&lang=1

References

- 1.Entsyklika Papy Frantsyska SVITLO VIRY (LUMEN FIDEI).URL: <http://credo.pro/2013/07/86757>
- 2.Kompedium sotsialnoi doktryny tserkvy. Kyiv: KAIROS, 2008. 546 s.
3. SebainDzhordzh H., Torson Tomas L. Istoriia politychnoi dumky.-Kyiv.: Osnovy, 1997. 838 s.
- 4.Filosofiia polityky: Korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk/Avt.-uporiad.:Andrushcheko V.P. ta in.. Kyiv: Znannia, 2002. 670 s.
- 5.Caritas in Veritate.URL:<http://www.christusimperat.org/uk/node/19982>

6. Centesimus Annus .URL: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html
7. Laudato si .URL: http://uk.radiovaticana.va/news/2015/06/18/%C2%ABlaudato_si%E2%80%99%C2%BB_%E2%80%93%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4/1151363
8. Mater et Magistra. URL: http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_15051961_mater.html
9. Octogesima adveniens. URL: http://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1876&lang=1
10. Pacem in terris (Myr na zemli) Entsyklika Papy Ivana XXIII pro vstanovlennia myru mizh vsima narodamy v istyni, spravedlyvosti, liubovi ta svobodi. Lviv, 2008. 55 s.
11. Populorum progressio URL: http://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1875&lang=1
12. Quadragesimo Anno «Sorokovy rik» Entsyklika Verkhovnoho Pontyfika Piia KhI URL: http://irs.ucu.edu.ua/irs_news/1136/
13. Rerum Novarum «Novi rechi» - Entsyklika Papy Leva KhIII URL: http://dc.lviv.ua/nauka_cerkvy/dokumenty/2391-rerum-novarum-nov-rech-enciklka-papi-leva-h.html
14. Sollicitudo rei socialis URL: http://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1878&lang=1.

Дата надходження до редакції: 01.11. 2018

УДК 141.144:141.7:27

**РОЛЬ ЦЕРКВИ, ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА, ШКОЛИ Й
ДЕРЖАВИ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ В ГРОМАДСЬКУ СВІДОМІСТЬ
ДЕРЖАВНОЇ ІДЕОЛОГІЇ ПЕРСОНАЛІЗМУ**

Володимир Сабадуха

*Івано-Франківський національний технічний університет, кафедра
суспільних наук, вул. Карпатська 15, 76019, Івано-Франківськ, Україна*

e-mail: sn@nung.edu.ua

*Де занепадає моральна, духовна сила,
розпадається і гине й матерія, гинуть народи*

Дмитро Донцов

Сьогодні духовна та ідеологічна ситуація в Україні надзвичайно суперечлива. Маємо посттоталітарну ситуацію нерозуміння ролі державної ідеології в життєдіяльності суспільства. Двадцять років незалежності вочевидь демонструють нездатність посередньої людини до цілісного осмислення економічних, політичних, культурних, духовних проблем українського суспільства. Орієнтація на власну вигоду, лінійне мислення, нездатність в інтересах нації побачити свій інтерес доводять, що посередня людина, з якої складається чинна еліта, неспроможна запропонувати народу України державну ідеологію. Із усіх можливих типів кризових ситуацій маємо найскладнішу: у суспільстві відсутня критична маса діячів особистісного рівня розвитку, здатних спонукатися інтересом суспільства й держави. Умовою відродження особистісного начала в суспільстві, цінностей особистісного буття є розробка такої ідеології, яка була б зорієнтована на відродження особистісного начала в людині.

Певною мірою цю кризу можна пояснити тим, що особистості в Україні планомірно знищувалися. Результат – в усіх сферах життя панує людина посереднього рівня розвитку – людина маси. Потрібна така державна ідеологія, яка б активізувала особистісне начало у тих членів суспільства, у яких воно ще залишилося. Отже, мета статті: довести необхідність скоординованих зусиль Церкви, громадянського суспільства, школи й держави щодо впровадження в громадянську свідомість ідеології персоналізму, що передбачає розв'язання таких завдань: по-перше, сформулювати основні положення ідеології персоналізму як державної ідеології; по-друге, накреслити напрями реалізації ідеології персоналізму; по-третє, визначити концептуальних персонажів її реалізації.

А. Дж. Тойнбі, досліджуючи процес занепаду держав і цивілізацій висновує, що внутрішньою причиною їх занепаду є деградація еліти й перетворення її на внутрішній пролетаріат¹. Р. Хіггінс доводить, що найсуттєвішою причиною, яка призводить до катастрофи суспільств, є духовна сліпота як еліти, так і керованих². Якщо застосувати ці загальні висновки до України, то треба визнати, що особистісне начало, яке становить серцевину національного духу, суттєво постраждало. Результат – політична, моральна й інтелектуальна деградація певної частини громадян: люди втратили здатність бути суб'єктами діяльності. Конструктивною працею щодо осмислення ролі й призначення ідеології в суспільстві є колективна монографія «Культура. Ідеологія. Особистість». Автори з методолого-світоглядної позиції виступили за реабілітацію ідеології, яку розглядають як «духовну сутність держави»³. Відсутність державної ідеології, на думку авторів, призвела до того, що еліта суспільства не здатна адекватно сприймати життя, а народ утратив ідеал⁴.

Французький філософ і психолог С. Московичі, осмислюючи взаємозв'язок між економікою та ідеологією, сформулював в афористичній формі закон: якщо економічний елемент – це кисень існування суспільства, то ідеологічний або релігійний – це водень. Можна обговорювати їх пропорцію, але не зв'язок⁵. Органічний взаємозв'язок двох змінних величин посередня людина зрозуміти не здатна: у тоталітарному суспільстві вона абсолютизує ідеологію, у посттоталітарному – економіку. Поєднати економіку з ідеологією посередня людина неспроможна – не вистачає здібностей.

Органічно поєднувати економіку з політикою, правом, соціальною сферою, культурою, одним словом, матеріальне з духовним здатна лише особистість – індивід третього рівня розвитку здібностей⁶. Отже, в основу суспільного буття треба покласти здібності особистості. На філософському рівні ще в IV ст. до Р.Х. Платон сказав, що державою мають правити

---

¹ Тойнбі А. Дж. Дослідження історії : (скорочена версія томів I/VI Д. Ч. Сомервелла) : в 2 т. К. : Основи, 1995. Т. 1. 1995. С. 385–387.

² Хиггинс Р. Седьмой враг. Человеческий фактор в глобальном кризисе // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности. – М. : 1990. С. 30–33.

³ Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. – [2-е вид.] К., Знання України, 2005. С. 355.

⁴ Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. – [2-е вид.] К., Знання України, 2005. С. 358.

⁵ Московичи С. Машина, творящая богов. М. : Центр психологии и психотерапии, 1998. С. 48.

⁶ Гречаный А. Ф. Философия способностей в контексте приоритета духовного над материальным. URL: <http://ukr-way.com.ua/108-ukrayinsk-naukovc-pro-duhovne-ta-materalne.html>.

філософи, якщо при владі буде посередня людина, то держава буде зруйнована⁷.

Класичні ідеології реалізують пріоритет матеріального, який завів не лише Україну, але й світ в антрополого-глобальну катастрофу. Подолати пріоритет матеріального над духовним політичними засобами неможливо: потрібна нова ідеологія. Ідеологією, яка, на наш погляд, здатна об'єднати українську націю, є персоналізм⁸. Ідеологія персоналізму виникла не на порожньому місці. Ідеї персоналізму органічно притаманні українській філософській та соціально-політичній думці. Узагальнюючи ідеї українського персоналізму щодо потреб державної ідеології, сформулюємо основні її положення:

1. Філософсько-світоглядною основою ідеології персоналізму є концепція чотирьох рівнів розвитку сутнісних сил людини.
2. Пріоритет духовного над матеріальним, що має знайти конкретизацію в пріоритетному положенні особистості в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Цей принцип мусить реалізовуватися в публічному тестуванні державних службовців і політичних лідерів на рівень розвитку їхніх сутнісних сил і подальшому публічному обговоренню результатів тестування.
3. Моральне та юридичне право кожного індивіда бути суб'єктом діяльності в усіх сферах життєдіяльності суспільства.
4. Право людини, громадських організацій та трудових колективів на процес розробки й прийняття рішень в економічній, політичній, правовій, культурній та духовній сферах.
5. Моральний, громадський контроль за діяльністю влади, що має знайти юридичне закріплення в Конституції й відповідних нормативних актах.
6. Створення в суспільстві умов для реалізації потреби в самоактуалізації окремих індивідів, класів, верств, етносів й релігійних конфесій, що існують на теренах України.

Спеціально підкреслимо, що ідеологія персоналізму повною мірою задовольняє потреби народних мас. Сьогодні посередня людина маніпулює свідомістю громадян, залишаючи їх пасивним економічним та соціальним об'єктом, не спроможна створити ані економічних, ані будь-яких інших засад для самореалізації людини. Ідеологія персоналізму виступає не лише умовою реалізації пріоритету духовного над матеріальним, але й засобом добору

⁷ Платон. Держава / Платон; пер. з давньогр. Д. Коваль. К. : Основи, 2005. С. 178, 196.

⁸ Сабадуха В. О. Персоналізм як українська державна ідеологія // Психологія і суспільство. – 2013. – №1. – С. 21–30.

кадрів, відновлює ідеали в суспільстві. Державна ідеологія має реалізовуватися спільними зусиллями Церкви, громадянського суспільства, школи й держави.

Проголосити пріоритет духовного над матеріальним – це лише початок. Сьогодні ані держава, ані жодна політична сила не розуміють ролі й значущості духовного, особистісного начала у відродженні України. Треба сформувати провідну верству, яка буде реалізовувати пріоритет духовного над матеріальним. Діячі українського націоналізму це розуміли. Вони були єдиною політичною силою в Україні у ХХ столітті, що усвідомлювали роль і значущість пріоритету духовного над матеріальним у життєдіяльності людини й держави. Тому ця сила була й небезпечна і стільки на неї було скеровано антиукраїнської енергії. Україна – це країна у якій панує популізм, головним носієм якого є політичні партії. Популізм веде до морального й інтелектуального розбещення: людина прагне отримувати матеріальні й соціальні блага при найменших затратах, отже, втрачає здатність бути суб'єктом діяльності. Розбещені народні маси приводять до влади політиків популістського рівня.

Ідеологія персоналізму має реалізовуватися в таких напрямках: 1) пробудження в людині й суспільстві потреби розбудовувати громадський лад у напрямі християнського ідеалу; 2) формування у людини здатності бути суб'єктом діяльності в економічній, соціально-політичній, культурній сферах; 3) утворення соціально-економічних, політичних, правових умов реалізації потреби бути суб'єктом діяльності.

Ми продовжуємо жити в умовах відокремлення Церкви від держави й громадського життя, утім, як політичні партії популістськими засобами реалізують гегемонію матеріального.

Незважаючи на те, що статус кво відносин між державою та церквою, формальну усуває останню від прямої участі у соціально-політичному житті держави, перший етап реалізації ідеології персоналізму має відбуватися за умов безпосередньої участі Церкви, бо саме вона має найбільший рівень довіри у громадян України. Участь Церкви у реалізації державної ідеології суттєво зменшить рівень популізму політичних партій, які реалізують гегемонію матеріального.

Звернімося до досвіду європейських країн. Починаючи з праць М. Вебера та Е. Дюркгейма відбувається усвідомлення необхідності органічних взаємовідносин між Церквою, громадянським суспільством й державою. Так Ж. Маритен пише: «Церква та політичне суспільство не

можуть жити й розвиватися в повній ізоляції та незнанні одне одного»⁹. Цей взаємозв'язок – не лише потреба сьогодення, але загальна умова розвитку суспільства.

Думки Ж. Маритена розвиває С. Московичі, який піднімає релігію до фундаментальної засади буття суспільства: «Релігія є умова життя в суспільстві в усі часи й на будь-яких просторах»¹⁰. Необхідність пріоритету Церкви в суспільстві С. Московичі пояснює тим, що «релігія тому виправдовує себе, що вона в очах усіх виправдовує й підносить суспільство»¹¹.

Проаналізуємо взаємовідносини Церкви й громадянського суспільства. З точки зору повсякденної свідомості здається, що Церква є частиною громадянського суспільства. Утім, у процесі філософського аналізу Ж. Маритен доходить висновку, що в дійсності все навпаки. «Церква за своєю суттю є не частиною, а цілим; вона є абсолютно універсальною сферою, що розкинулася над усім світом – ... над будь-яким політичним суспільством»¹². Пріоритет Церкви над громадянським суспільством й державою це не організаційний і не політичний, а пріоритет духовний. Свої роздуми щодо місця та ролі церкви в державі та громадянському суспільстві Ж. Маритен завершує постановкою проблеми: «Держави повинні зробити вибір за чи проти Євангелія»¹³.

В Європі зроблені суттєві кроки до взаємодії Церкви, громадянського суспільства й держави. Відокремлення Церкви від держави не означає відокремлення від громадянського суспільства й державного життя. Утім, в українському суспільстві Церква поки, що не відіграє активної ролі. Для довідки зазначимо, що очільники українського націоналізму С. Бандера, С. Ленкавський, Я. Стецько, на відміну від сучасної еліти, розуміли роль духовного компоненту в розбудові держави. Досліджуючи роль Церкви у формуванні європейської людини, Д. Донцов висноує: «Західній (католицькій, В. С.) церкві вдалося те, чого не вдалося православію – виховати тип сучасного Європейця, свідомого своїх прав і обов'язків, зробити з нього «політичну істоту»¹⁴. Католицька церква доклала надзвичайно багато зусиль, щоб надати політичному й громадському життю християнського характеру. Церква скликала численні собори, з одного боку,

⁹ Маритен Жак. Человек и государство. М. : Идея-Пресс, 2000. С. 141.

¹⁰ Московичи С. Машина, творящая богов. М. : Центр психологии и психотерапии, 1998. С. 61.

¹¹ Московичи С. Машина, творящая богов. М. : Центр психологии и психотерапии, 1998. С. 73.

¹² Маритен Жак. Человек и государство. М. : Идея-Пресс, 2000. С. 140.

¹³ Маритен Жак. Человек и государство. М. : Идея-Пресс, 2000. С. 147.

¹⁴ Донцов Д. Підстави нашої політики. // Донцов Д. Твори. – Львів, 2001. – Т. 1. : Геополітичні та ідеологічні праці. – С. 122.

для реформи самої церкви, а, з іншого, – до наближення громадського устрою до християнського ідеалу. Урешті-решт, церква виховала в європейців здатність бути суб'єктом діяльності.

Українська Церква має конструктивно використовувати досвід християнських церков Європи й підтримати ідеологію персоналізму, бо вона (ідеологія), по-перше, не суперечить християнським поглядам на людину, по-друге, одним із джерел має християнську концепцію особистості.

Другий напрям має реалізовуватися спільними зусиллями церкви й школи й громадянського суспільства. Католицька Церква зіграла важливу роль у формуванні в європейській людині здатності бути суб'єктом діяльності. Церква орієнтувала людину на активність: економічну, соціально-політичну, громадську. Утім, як Московська православна Церква, що була і є на службі в державі, виховувала й виховує людину в покорі.

Школа підтримує й продовжує зусилля Церкви щодо відродження духовного (особистісного) начала в суспільстві. Школа психолого-педагогічними засобами має виховувати у молодих людей здібності спонукатися інтересом держави й суспільства¹⁵.

Третій напрям має реалізовувати держава й громадянське суспільство. На рівні Конституції мусить бути закріплено пріоритет духовного над матеріальним й право людини бути суб'єктом економічної, політичної, культурної, духовної діяльності. Державні й громадські діячі мають бути уособленням моральності й духовності.

В умовах пріоритету матеріального над духовним концептуальними персонажами є політики та державні діячі. Розігруючи карту матеріальних благ, вони маніпулюють свідомістю народних мас. Найточніше маніпулятивну сутність політики в умовах знеособленої парадигми буття людини виклав С. Московичі: «Політика – раціональна форма використання ірраціональної сутності мас»¹⁶. Треба відновити органічний взаємозв'язок моралі й політики. Церква має право давати моральну оцінку політичним і державним рішенням та діям влади. «Політика являє собою галузь етики, але ця галузь суттєво відрізняється від інших галузей на тому ж стовбурі. Бо в людському житті є дві вищі цілі, причому одна з них підкорена іншій: вища мета, за такого порядку є земне загальне благо...»¹⁷.

¹⁵ Гречаний А. Ф. Философия способностей в контексте приоритета духовного над материальным / А. Ф. Гречаний, В. А. Сабадуха. URL: <http://ukr-way.com.ua/108-ukrayinsk-naukovc-pro-duhovne-ta-materalne.html>. Сабадуха В. О. Українська національна ідея та концепція особистісного буття: [монографія]. 2-ге вид., випр. Івано-Франківск: Фоліант, 2012. С. 154–159.

¹⁶ Московичи С. Век толп. Исторический трактат по психологи масс. М.: Центр психологии и психотерапии, 1998. С. 63.

¹⁷ Московичи С. Машина, творящая богов. М.: Центр психологии и психотерапии, 1998. С. 64.

Подолати пріоритет матеріального над духовним політичними засобами неможливо. Епоха Відродження й Нового часу на місце Бога поставила людину, що призвело до антрополого-глобальної катастрофи. У світогляді людства має відбутися духовна революція: пріоритет матеріального має змінитися на пріоритет духовного. Спеціально підкреслимо, що пріоритет духовного над матеріальним не означає ігнорування матеріальних умов життя. Має бути започаткована антропологія спасіння. Родоначальником такого підходу слід вважати Франциска Ассизького (1182–1226).

Політики й державні службовці не здатні відмовитися від чинної парадигми буття людини. Змінити пріоритет розвитку – це змінити концептуальних персонажів (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі) суспільного буття. Для цього потрібні нові концептуальні персонажі: священник, філософ, учитель, психолог, митець, науковець. Концептуальні персонажі – це особистості, що першими торують шлях.

Орієнтація чинної влади на пріоритет матеріального провалилася. Відродження України може відбутися лише за умов усвідомлення необхідності пріоритету духовного над матеріальним, прийняттям державної ідеології персоналізму. Відродження пріоритету духовного над матеріальним сприятиме моральному очищенню суспільства й політики зокрема.

Розпочати реалізацію ідеології персоналізму має Церква, бо вона найближче до цього завдання і в неї є достатній історичний досвід й найвищий рівень громадянської довіри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гречаний А. Ф. Філософія способностей в контексте пріоритета духовного над матеріальним / А. Ф. Гречаний, В. А. Сабадуха. URL: <http://ukr-way.com.ua/108-ukrayinsk-naukovc-pro-duhovne-ta-materalne.html>.
2. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрющенко, М. Михальченко. – [2-е вид.] К., Знання України, 2005. – 580 с.
3. Донцов Д. Підстави нашої політики. // Донцов Д. Твори. – Львів, 2001. – Т. 1. : Геополітичні та ідеологічні праці. – С. 91–240.
4. Маритен Жак. Человек и государство. М. : Идея-Пресс, 2000. – 196 с.
5. Московичи С. Век толп. Исторический трактат по психологи масс. М. : Центр психологии и психотерапии, 1998. – 480 с.
6. Московичи С. Машина, творящая богов. М. : Центр психологии и психотерапии, 1998. – 560 с.
7. Платон. Держава / Платон; пер. з давньогр. Д. Коваль. – К. : Основи, 2005. – 355 с.
8. Сабадуха В. О. Українська національна ідея та концепція особистісного буття: [монографія]. 2-ге вид., випр. – Івано-Франківск: Фоліант, 2012. – 176 с.

9. Сабадуха В. О. Персоналізм як українська державна ідеологія // Психологія і суспільство. – 2013. – №1. – С. 21–30.
10. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії : (скорочена версія томів I/VI Д. Ч. Сомервелла) : в 2 т. / А. Дж. Тойнбі. – К. : Основи, 1995. – Т. 1. – 1995. – 614 с.
11. Хиггинс Р. Седьмой враг. Человеческий фактор в глобальном кризисе // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности. – М. : 1990. – С. 26–77.

REFERENCES

1. Hrechanyі A. F. Fylosofyia sposobnostei v kontekste pryoryteta dukhovnoho nad materyalnym / A. F. Hrechanyі, V. A. Sabadukha. Rezhym dostupa: <http://ukr-way.com.ua/108-ukrayinsk-naukovc-pro-duhovne-ta-materalne.html>.
2. Huberskyi L. Kultura. Ideolohiia. Osobystist: Metodoloho-svitohliadnyi analiz / L. Huberskyi, V. Andriushchenko, M. Mykhalchenko. – [2-e vyd.] K., Znannia Ukrainy, 2005. – 580 s.
3. Dontsov D. Pidstavy nashoi polityky / D. Dontsov // Dontsov D. Tvory. – Lviv, 2001. – Т. 1. : Neopolitychni ta ideolohichni pratsi. – S. 91–240.
4. Maryten Zhak. Chelovek y hosudarstvo / Zhak Maryten. – M. : Ydeia-Press, 2000. – 196 s.
5. Moskovychy S. Vek tolp. Ystorycheskyi traktat po psykhology mass / S. Moskovychy. – M. : Tsentr psykhology y psykhoterapyi, 1998. – 480 s.
6. Moskovychy S. Mashyna, tvoriashchaia bohov / S. Moskovychy. – M. : Tsentr psykhology y psykhoterapyi, 1998. – 560 s.
7. Platon. Derzhava / Platon; per. z davnohr. D. Koval. – K. : Osnovy, 2005. – 355 s.
8. Sabadukha V. O. Ukrainska natsionalna ideia ta kontsepsiia osobystisnoho buttia: [monohrafiia] / V. O. Sabadukha. 2-he vyd., vypr. – Ivano-Frankivsk: Foliant, 2012. – 176 s.
9. Sabadukha V. O. Personalizm yak ukrainska derzhavna ideolohiia / V. O. Sabadukha // Psykholohiia i suspilstvo. – 2013. – #1. – S. 21–30.
10. Toinbi A. Dzh. Doslidzhennia istorii : (skorochena versiia tomiv I/VI D. Ch. Somervella) : v 2 t. / A. Dzh. Toinbi. – K. : Osnovy, 1995. – Т. 1. – 1995. – 614 s.
11. Khyhhyns R. Sedmoi vrah. Chelovecheskyi faktor v hlobalnom kryzyse / R. Khyhhyns // Hlobalnye problemy y obshchchelovecheskye tsennosti. – M. : 1990. – S. 26–77.

Дата надходження до редакції: 15.01. 2019

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО НАПОВНЕННЯ КИЄВОРУСЬКОЇ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ

Юрій МАКСИМ'ЮК

*Івано-Франківський богословський університет імені св. Івана Золотоустого,
кафедра богослов'я, вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна*

В статті досліджується етнорелігійна парадигма розвитку киеворуського суспільства крізь призму християнства, що сприяло державному та національному об'єднанню, формуванню уніфікованого гуманістичного світогляду Київської Русі. Визначено, що національна складова киеворуського християнства вирізняється в українській християнській традиції віротерпимістю, толерантністю та відкритістю до змін.

Ключові слова: *етнос, релігія, нація, християнський світогляд.*

В статье исследуется этнорелигиозная парадигма развития киеворусского общества в контексте христианства, которое способствовало государственному и национальному объединению, формированию унифицированного гуманистического мировоззрения Киевской Руси. Определено, что национальная составляющая киеворусского христианства отличается в украинской христианской традиции веротерпимостью, толерантностью и открытостью к изменениям.

Ключевые слова: *этнос, религия, нация, христианское мировоззрение.*

In the article the ethnic and religions paradigm of development of Kievan Rus society is probed through the prism of christianity, which was instrumental in a state and national association, forming of compatible humanism world view of Kievan Rus. The author proved, that the national constituent of Kievan Rus christianity is selected in Ukrainian christian tradition toleration, tolerance and openness, to the changes.

Keywords: *ethnos, religion, nation, christian tradition.*

Постановка проблеми. Втілення національного конструкта в суспільному житті українців є актуальним, оскільки в умовах переважання прагматичного світогляду, навіть у релігійному середовищі, вирішення проблеми національного набуло практичного звучання, наявний світоглядний плюралізм, який слід враховувати у процесі творення єдиного національно-релігійного середовища, є яскравим свідченням недостатньої присутності релігійного у контексті прогностичної експлікації проблем національної та духовної безпеки в Україні.

Проблема витоків етнорелігійного наповнення українського націєтворення вимагає з'ясування межовості й витоків формування українського етносу, а також історичних виявів ролі релігії в етнорелігієгенезі українців. У цій розвідці ставимо перед собою завдання

також визначити характерні риси становлення української християнської культури, яка вплинула на формування середньовічного киеворуського суспільства IX -XIII ст. Тривалим лихоліттям стали для України складні історичні реалії національно-релігійного генезису, які ламали сталість істинного буття нації, таким чином продукуючи багатоконтекстуальну кризу, виходи з якої були знайдені в наступні історичні епохи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема національного наповнення багатогранної творчості та діяльності киеворуських мислителів висвітлена в працях М. Брайчевського¹, С. Кияка², А. Колодного³, Т. Лозової⁴, А. Макарової⁵, В. Рички⁶, Л. Филипович⁷ та інших.

Виклад основного матеріалу. Філософським підґрунтям появи національної спільноти, згідно з румунським дослідником М. Еліаде, є міф, який формує своєрідну уяву нації, що у свою чергу стає можливою після двох епохальних подій, це великі географічні відкриття та винайдення друкарства⁸. У цій площині важливими є не стільки історичні події, скільки дійові особи, спільноти - творці ідентичності Київського християнства. Саме тому особливо актуальною є проблема дослідження суті ідентичності виразника національної єдності – українського християнства, звільнивши його від суто історичного підтексту, повернувши йому первісне філософсько-богословське значення. В контексті дослідження поняття «релігійно-філософський модус» вживається для визначення особливого характеру християнства київської традиції, його ідентичності, а також тотожності із вселенським християнством. Загалом релігійно-філософський модус є структурним наповненням, через яке з усією повнотою реалізуються всі сутнісні форми буття його головного репрезентанта – християнської релігії в конкретних національно-історичних умовах⁹. Релігійно-філософський модус покликаний самостійно створити певну онтологічну систему координат, витворюючи її комплексний образ.

¹ Брайчевський М. Утвердження християнства на Русі. К.: Наукова думка, 1988. 261 с.

² Кияк С. Ідентичність українського католицизму : генезис, проблеми, перспективи. Івано-Франківськ, 2006. 361с.

³ Колодний А. Филипович Л. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан. Львів: Логос, 1996. 182 с.

⁴ Лозова Т. Творчість Климента Смолятича як парадигма філософствування в духовній культурі Давньої Русі. *Філософські обрії*. №23. С. 46-58.

⁵ Макарова А. Філософсько-релігійні погляди Іларіона Київського // *Християнство в Україні на межі третього тисячоліття*. Івано-Франківськ: Плай, 2002. С.54.

⁶ Ричка В.М. Церква Київської Русі (соціальний та етнокультурний аспект). К., 1997 208 с.

⁷ Филипович Л. Етнорелігійне самовизначення українців: історичні етапи і характерні риси // *Релігія і соціум*. 2008. № 2. С. 68-76.

⁸ Еліаде М. Священное и мирское. М.: Изд-во МГУ, 1994. С. 53.

⁹ Кияк С. Ідентичність українського католицизму : генезис, проблеми, перспективи. Івано-Франківськ, 2006. С. 35.

Характерними рисами у визначенні національних особливостей модусу українського християнства київської традиції виступають такі ідентифікуючі чинники, як етнос та релігія в їх історичній ретроспективі та еволюційному становленні. Ці ідентифікуючі характеристики раннього українського християнства висвітлювались у працях цілого ряду українських мислителів середньовіччя, зокрема митрополитів Іларіона, Кліма Смолятича.

Для розгляду характеру зв'язку між нацією і релігією відомий український дослідник-релігієзнавець В. Єленський визначає наступні складові розуміння поняття нації в релігійному контексті. Це поняття пов'язується передусім з такими смисловими конотаціями як політика, суспільство, держава. А це у свою чергу свідчить про приналежність нації до визначеної територіально політичної, а не винятково мовно-релігійної спільності¹⁰.

Досліджуючи роль релігії в формуванні українського етносу, знаходимо такі вияви ролей етнічного і релігійного, як поєднання етнічного і релігійного, етнічне у ролі визначального чинника етнорелігієгенезу; домінування релігійного або етнічного в етнорелігієгенезі.

Проблема поширення християнства у Київській Русі до початку X ст. є багатоаспектною та ідентифікуючою з точки зору розуміння національного, соціального, культурного, а також релігійного розвитку Київської держави. У науковій думці її вивчення відбувається за допомогою аналізу наступних базових аспектів, з'ясувавши які можна скласти певне уявлення про співіснування язичництва та християнства на теренах Київської Русі, про роль та значення в цей період нової релігії та, власне, про передумови прийняття християнства, яке здійснив князь Володимир Великий. Йдеться про аналіз археологічних та письмових історичних джерел, які проливають світло на передумови та причини прийняття християнської релігії та відмови від язичницького політеїзму, наповненого пантеїстичним сприйняттям, яке згодом перейняла та увібрала в себе київська християнська традиція¹¹.

Першим епохальним сплавом геополітичних потреб і духовних реалій стали владні дії князя Володимира, що «утверджував християнство... силою меча і вогню». Характеристика духовних надбань київського християнства дає підстави розглядати прийняття християнства як «духовну революцію». «Подія, якій судилося справити глибокий вплив на всю... подальшу історію східних слов'ян», зумовила характерний «розлам» та «невідповідність» між

¹⁰ Єленський В. Релігія та процес націєтворення // *Релігія і нація* / за ред. проф. Филипович Л.О. К.: Наукова думка, 2006. С. 188.

¹¹ Филипович Л. Етнорелігійне самовизначення українців: історичні етапи і характерні риси // *Релігія і соціум*. 2008. № 2. С. 70.

геополітичним розрахунком і духовною ціною дій князя Володимира¹². Світоглядний аспект зміни вірувань характеризувався не корекцією, а руйнацією старого заради нового¹³.

На київському ґрунті було створено власний руський синтез християнства. Запозичуючи із Візантії обрядові й культові форми, київське християнство не сприйняло візантійської теократії, цезаропапізму. Християнська церква в Київській державі не приділяла уваги специфічним формам візантійської набожності, буквализму, ритуалізму, що згодом знайшли сприятливі умови для розвитку на ґрунті московського християнства¹⁴.

Українські дослідники С. Кияк, П. Яроцький вважають київське християнство одним з найкращих способів здійснення Христової науки в усьому християнському світі. Київське християнство, як засвідчують ці дослідники, не знайшло свого продовження у московському християнстві, яке було зовсім іншим, цілком протилежним київському. Однією з істотних особливостей московського християнства була його схильність до обрядової, показової релігійності: зовнішнім, малозначущим, абсолютно не істотним для релігійного і церковного життя, справам надавалося такого значення, начебто релігійність виражається в зовнішніх ознаках, а тим часом зовсім нехтувалося, занедбувалося основне - внутрішнє вдосконалення людини¹⁵.

Дослідник П. Яроцький окреслює, що Київське християнство - це насамперед пріоритет внутрішнього змісту релігійності над його зовнішньою формою. Велику роль у цьому відіграв Києво-Печерський монастир, який став твердиною оборони самоврядності Київської церкви, захищаючи її від візантизації митрополитів-греків. Виникло протиріччя між практикою візантійського християнства та змістом християнського життя на Русі¹⁶.

Вітчизняній релігійній традиції була властива софійність, яка відображала ідею всюдисутності Бога. Весь світ киеворусичами сприймався як наповнення Логосом-Словом і Божественною мудрістю. Центром світобудови вважалася людина, оскільки жива та нежива природа сприймалися як призначені людині - господарю. У цьому виявився принцип антропоцентричності киеворуської традиції¹⁷.

¹² Лозко Г. Українське народознавство. К.: Зодіак-ЕКО, 1995. С. 21.

¹³ Колодний А. Филипович Л. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан. Львів: Логос, 1996. С. 5.

¹⁴ Брайчевський М. Утвердження християнства на Русі. К.: Наукова думка, 1988. С. 75.

¹⁵ Кияк С. Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи. Івано-Франківськ, 2006. С. 41.

¹⁶ Яроцький П. Роль релігії у формуванні українського народу // *Релігія і нація* / за ред. проф. Филипович Л.О. К.: Наукова думка, 2006. С. 91.

¹⁷ Білоус О. Вплив християнства на розвиток культури Київської Русі X-XIII ст. // *Християнство в Україні на межі третього тисячоліття*. Івано-Франківськ: Плай, 2002. С. 113.

Історична генеза національного наповнення християнства в контексті етнорелігієгенезу є промовистим прецедентом інтервенції євангельської парадигми в національну культуру і водночас виявом самодостатності Київської церкви. Перший Київський митрополит - русич Іларіон аргументовано доводив, що християнство є досягненням усіх народів без винятку. Концепція Іларіона про роль християнства в історії й культурі прямо протилежна прагненню домінуючих на той час церков - Римської, Константинопольської, а згодом і Московської - до обраності й винятковості. Таку позицію можна розглядати як приклад етноконфесійної толерантності притаманної київському християнству¹⁸.

Свої релігійні погляди Іларіон викладає і захищає у творі «Слово про закон, благодать та істину», використовуючи метафоричну форму протиставлення Мойсеєвого Закону і євангельської благодаті, доводячи, що народи, які прийняли християнство від Візантії і Риму, мають перевагу над греками і римлянами, які «спорохнявіли в іудейській скупості»¹⁹. По суті, свою апологетику Київського християнства Іларіон включає у широкий контекст, створюючи власну концепцію помісної церкви²⁰.

Всесвітню історію Іларіон по філософськи уявляє як зміну двох епох. Першою була епоха Мойсеєвого Закону, епоха богообраності одного народу. Закон був надбанням виключно іудеїв. Роз'єднуючи народи світу, Закон служив обмеженій кількості людей, тримаючи решту людства в рабському стані. Нова епоха - епоха Благодаті, освітлена вченням Христа: «Іудеї не хотіли розповсюдження своєї віри на інші народи, а тільки на Іудею єдину. Християнське ж спасіння, блага і щире, поширюється на всі народи землі»²¹. Отже, Іларіон вузькоконфесійним (іудейським) і шовіністичним (візантійським) прагненням протиставляє ідею рівності всіх народів і всіх помісних церков, відкидаючи їхній поділ на «Церкви-матері» і «Церкви-доньки».

Автор «Слова...» акцентував на тому, що «не вливають вина нового, вчення благодатного у міхи ветхі, в іудейські, постарілі, а якщо так, то продеруться міхи»²², тобто для молодого Київського християнства не

¹⁸ Надточій Л.І. Історіософська концепція Іларіона Київського в есхатологічній перспективі // *Магістерум*. Вип.23. Історико-філософські студії. 2006. С. 37.

¹⁹ Іларіон, митр. Слово про закон і благодать та істину / пер., упорядкув., передм. В. Яременка. К., 2004. С. 21.

²⁰ Стецюк Р. Синтезуючий вплив західної та східної християнської традиції на релігійно-церковне життя Київської Русі // *Україна і Ватикан*. Серія збірників наукових праць. - Вип І: Українсько-Ватиканські відносини в контексті суспільних і міжконфесійних проблем / За ред. А.Колодного. Івано-Франківськ. Київ, 2008. С. 311.

²¹ Іларіон, митр. Слово про закон і благодать та істину / пер., упорядкув., передм. В. Яременка. К., 2004. С. 20.

²² Іларіон, митр. Слово про закон і благодать та істину / пер., упорядкув., передм. В. Яременка. К., 2004. С. 20.

годилися «старі міхи» - візантійські форми християнства, візантійська теократія, візантійська обрядовість, буквалізм, який вбивав живий дух Євангелія. Таким чином, Іларіон захищав національну форму Київського християнства, виражав його зміст в національній культурі²³.

Виходячи з наведених теоретичних моделей Іларіона Київського можна поставити питання про те, яка з окреслених тенденцій переважала в процесі конструювання національного та релігійного модусу у творі митрополита Іларіона. Найбільш розгорнуто експлікується тема осмислення історії з точки зору теології в контексті есхатологічної проблематики. З'ясування того, які теми та мотиви розвинуті християнськими авторами в ході звернення до теми «останніх часів» надає можливість виявити специфіку історіософського мислення у філософській спадщині Київської Русі на ранніх етапах її становлення²⁴.

Сучасна Іларіонові дійсність, хоча й осмислюється митрополитом як завершальний етап земної історії, однак перемога «свободи та благодаті» над «ідольською темрявою» перетворюється на дещо стале та абсолютне. Оптимізм Іларіонові позиції постає як доконане перебування у майже ідеальному стані. Саме таким настроєм перейнятий твір Іларіона, що прославляє поширення благодатної віри по всій землі аж до народу руського, митрополит всюди бачить підтвердження нового стану: тепер русичі вже християни, вже не ідолослужителі, вже не позбавлені надії²⁵. Такі рефлексії мислителя можна вважати провісниками українського націєтворення, важливо підкреслити те, що визначальну роль у цьому процесі відіграв релігійний чинник та його репрезентант – Київська церква.

«Слово про закон і благодать та істину» виступає відповіддю на філософські та богословські запити середньовічного давньоруського суспільства, своєрідною спробою співставлення релігійної віри митрополита з національними особливостями київського християнства, що на той час перебували на етапі зародження²⁶.

Таким чином серед особливостей концепції давньоруського богослова слід відзначити уявлення про трансформацію етносу в націю, як поступове розгортання боговшанування: на зміну менш досконалому стану буття

²³ Надточій Л.І. Історіософська концепція Іларіона Київського в есхатологічній перспективі // *Магістерум*. Вип.23. Історико-філософські студії. 2006. С. 36.

²⁴ Надточій Л.І. Історіософська концепція Іларіона Київського в есхатологічній перспективі // *Магістерум*. Вип.23. Історико-філософські студії. 2006. С. 37.

²⁵ Возняк С., Голянич М., Москаленко Ю. Філософська думка України: імена та ідеї. Івано-Франківськ, 2003. С. 9.

²⁶ Макарова А. Філософсько-релігійні погляди Іларіона Київського // *Християнство в Україні на межі третього тисячоліття*. Івано-Франківськ: Плай, 2002. С. 54.

приходить більш досконале. У земній історії цей процес розгортається через прилучення до євангельської істини дедалі більшої кількості етнічних спільнот. Київській Русі у цьому процесі належить визначальне місце.

Етнонаціональна складова Київського християнства ґрунтувалася на викладених митрополитом Іларіоном засадах: кожна людина персонально відповідальна перед Богом, весь народ на чолі зі своїми володарями має дбати про загальнолюдські, суспільні справи (на цьому ґрунті формувалась патріотична складова Київського християнства).

Митрополит Іларіон надавав особливого значення відносинам між Церквою і державою: світська влада повинна дбати про державні, загальнонародні справи, а церковна, віронавчальна, пастирська влада – про добро душ. Однак при нагальній потребі духовні наставники повинні нагадувати і світській владі про її обов'язки, оскільки духовна влада відповідає за моральний стан народу.

Схожу позицію згідно з якою можна констатувати взаємовпливи етнічного та релігійного чинника у процесі історичної трансформації національної ідеї, обстоює Клим Смолятич. Незважаючи на достовірні історичні свідчення про багату писемну спадщину автора до наших днів дійшли лише два атрибутованих йому твори «Послання Климента, митрополита–руського до пресвітера Хоми», «У сиропусну суботу творячи пам'ять святим отцям»²⁷. Ці твори є однією з перших спроб у києворуській літературній традиції дати визначення поняттю філософія, використовуючи релігійні та етнічні критерії, що є складовими національно-релігійного наповнення. Крім того у творі стверджується важливість раціонального пізнання, на рівних з отриманим релігійним шляхом одкровенням.

Така спроба інтелектуалізації християнської світоглядної парадигми, на думку дослідниці Т. Лозової, є однозначно позитивною. Кліма Смолятича можна віднести до тієї когорти представників християнської філософської думки, що репрезентує раціоналістичну тенденцію. Визнаючи провідну роль розуму, середньовічний давньоруський мислитель вказує також на роль почуттів, що є опорою душі, керівником якої виступає розум²⁸.

Проблеми виникнення і розвитку світу, співвідношення понять нації і держави, Бога і людини, мислитель черпає з діалогу з античною культурою. Виразне співвідношення національного та релігійного подає К. Смолятич, вдаючись до пантеїстичних прийомів у поясненні пізнаваності Бога через

²⁷ Словарь книжников и книжности Древней Руси XI - первая половина XIV в. / под. ред. Д.С.Лихачова. Л.: Наука, 1987. С. 227.

²⁸ Лозова Т. Творчість Климента Смолятича як парадигма філософствування в духовній культурі Давньої Русі. *Філософські обрії*. №23. С. 48.

дослідження навколишньої природи: «Все, що знає розум, він знає завдяки почуттям, саме тому людська душа і розумна і чуттєва водночас, тому пізнання світу – сходінка до пізнання Бога»²⁹. Це сприяє оптимізації церковної та державної складових київського християнства.

Для вивчення впливу релігії на етнос варто звернутися до такого цікавого і демонстраційного процесу, як християнізація Русі. Дану історичну подію різновекторно досліджено, розкрито впровадження нової віри, її адаптація через пристосування до язичницького середовища, взаємодія з ним.

В контексті нашого дослідження нас цікавим є національний аспект самого процесу християнізації та його наслідків, тобто те, яка роль християнства в процесах етнокультурного розвитку поліетнічної Київської держави. Відомо, що церква підтримувала у населення різних земель Русі свідомість спільної релігійної належності, розчиняючи тим самим рудименти родоплемінних принципів. Досліджуючи середньовічну Київську Русь, В. Ричка визнав, що позитивна, консолідуюча на перших порах роль християнської церкви з часом була втрачена, а церква під впливом Візантії почала гальмувати об'єктивний плин процесів формування культурно-національної ідентичності українського народу³⁰.

Треба визнати, що християнство як державна релігія в X-XIII ст. прискорило кристалізацію етносу Київської Русі. Разом з тим, впровадження нової релігії сприяло втраті суспільством своєї релігійної, соціальної і культурної єдності. Як зазначає Л. Филипович, протягом століть поруч із християнством зберігається ще язичництво як релігія народних мас, які противилися (свідомо чи несвідомо) християнізації. Наслідком цього є наявність феномену двовір'я, який своєрідно поєднує язичницькі і християнські елементи у віруваннях народу. Відтак християнство на Русі довгий час існувало у народній (для широких мас) та ортодоксальній (для знаті і кліру) формах³¹.

Узагальнюючи аналіз особливостей національного наповнення києворуської християнської традиції, констатуємо, що етнорелігійний фактор беззаперечно екстраполюється на розвиток національно-релігійних відносин у київському християнстві. Ці відносини включають у себе весь комплекс зв'язків із релігійним феноменом як колективного, так і особистісного характеру. Таке формування є неперервним історично зумовленим процесом, що в різні історичні епохи характеризувалося відмінними

²⁹ Замалеєв А.Ф. Мыслители Киевской Руси. К.: Вища школа, 1987. С. 134.

³⁰ Ричка В.М. Церква Київської Русі (соціальний та етнокультурний аспект). К., 1997. С. 43-44.

³¹ Филипович Л. Етнорелігійне самовизначення українців: історичні етапи і характерні риси // Релігія і соціум. 2008. № 2. С. 71.

соціально-філософськими, аксіологічними, етичними та національно-політичними мотивами. Протягом зазначеного історичного періоду були спроби інтеграції етносу на території Київської Русі із застосуванням релігійного чинника. Дані історично-релігійні пріоритети стали початком для консолідаційних процесів в українському народі.

Висновки. Саме запровадження християнства в Київській Русі реалізувалося князівською (тобто світською державною) владою з вагомими політично-національними пріоритетами. У цьому контексті було зацікавлення князівської влади сприяти церкві в активному поширенні християнської віри; поширенні освіти, писемності. При цьому саме церковними ієрархами проголошувалася ідея об'єднання всього народу Київської Русі через систему ціннісних орієнтацій (братолюбства, любові, милосердя) - релігійного світорозуміння. Християнство києворуської традиції заклало основні пріоритети ціннісно-життєвих, культурно-суспільних форм буття українського народу, що набули характерного релігійного забарвлення в наступні століття.

З моменту офіційної християнізації Київської Русі нова релігія набула на даній території характерних рис етнофора, реально функціонуючи в конкретному етнічному середовищі, що засвідчило її здатність адаптуватися до соціокультурних умов давньоруської держави. Завдяки християнству взаємини церкви і держави на Русі визначалася принциповою зумовленістю таких суспільних сфер, як релігія та політика.

Упродовж цього історичного етапу була закладений національний ідеал українського народу, яким виступає вільна людина як частина народу в середовищі вільних і духовно споріднених народів, що стало основою покликання України до побудови християнської культури на перехресті католицького та православного духовного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоус О. Вплив християнства на розвиток культури Київської Русі X-XIII ст. // *Християнство в Україні на межі третього тисячоліття*. Івано-Франківськ: Плай, 2002. С. 113.
2. Брайчевський М. Утвердження християнства на Русі. К.: Наукова думка, 1988. 261 с.
3. Возняк С., Голянич М., Москаленко Ю. Філософська думка України: імена та ідеї. Івано-Франківськ, 2003. 136 с.
4. Елиадэ М. Священное и мирское. М.: Изд-во МГУ, 1994. 144 с.
5. Єленський В. Релігія та процес націєтворення // *Релігія і нація* / за ред. проф. Филипович Л.О. К.: Наукова думка, 2006. С. 187-206.
6. Замалеев А.Ф. Мыслители Киевской Руси. К.: Вища школа, 1987. 181с.

7. Іларіон, митр. Слово про закон і благодать та істину / пер., упорядкув., передм. В. Яременка. К., 2004. 65 с.
8. Кияк С. Ідентичність українського католицизму : генезис, проблеми, перспективи. Івано-Франківськ, 2006. 361с.
9. Колодний А. Филипович Л. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан. Львів: Логос, 1996. 182 с.
10. Лозко Г. Українське народознавство. К.:Зодіак-ЕКО,1995. 369 с.
11. Лозова Т. Творчість Климента Смолятича як парадигма філософствування в духовній культурі Давньої Русі. *Філософські обрії*. №23. С. 46-58.
12. Макарова А. Філософсько-релігійні погляди Іларіона Київського // *Християнство в Україні на межі третього тисячоліття*. Івано-Франківськ: Плай, 2002. С.54.
13. Надточій Л.І. Історіософська концепція Іларіона Київського в есхатологічній перспективі // *Магістерум*. Вип.23. Історико-філософські студії. 2006. С. 37.
14. Ричка В.М. Церква Київської Русі (соціальний та етнокультурний аспект). К., 1997 208 с.
15. Словарь книжников и книжности Древней Руси XI - первая половина XIV в. / под ред.. Д.С.Лихачова. Л.: Наука, 1987. С. 227
16. Стецюк Р. Синтезуючий вплив західної та східної християнської традиції на релігійно-церковне життя Київської Русі // *Україна і Ватикан*. Серія збірників наукових праць. - Вип I: Українсько-Ватиканські відносини в контексті суспільних і міжконфесійних проблем / За ред. А.Колодного. Івано-Франківськ. Київ, 2008. С. 310-314.
17. Филипович Л. Етнорелігійне самовизначення українців: історичні етапи і характерні риси // *Релігія і соціум*. 2008. № 2. С. 68-76.
18. Яроцький П. Роль релігії у формуванні українського народу // *Релігія і нація* / за ред. проф. Филипович Л.О. К.: Наукова думка, 2006. С. 87-108.

REFERENCES

1. Bilous O. Vplyv khrystyianstva na rozvytok kultury Kyivskoi Rusi Kh-KhIII st. // *Khrystyianstvo v Ukraini na mezhi tretoho tysiacholittia*. – Ivano-Frankivsk: Plai, 2002. – S. 105-112 - S. 113.
2. Braichevskiy M. Utverzhennia khrystyianstva na Rusi. – K.: Naukova dumka, 1988. – 261 s.
3. Vozniak S., Holianych M., Moskalenko Yu. Filsofska dumka Ukrainy: imena ta idei. - Ivano-Frankivsk, 2003. – 136 s.
4. Elyadэ M. Sviashchennoe y myrskoe. – M.: Yzd-vo MHU, 1994. – 144 s.
5. Yelenskyi V. Relihiia ta protses natsiietvorennia // *Relihiia i natsiia* / za red. prof. Fylypovych L.O. – K.: naukova dumka, 2006. – S. 187-206.
6. Zamaleev A.F. Mыslytely Kyevskoi Rusy. – K.: Vyshcha shkola, 1987. – 181s.
7. Іларіон, митр. Слово про закон і благодать та істину / пер., упорядкув., передм. В. Яременка. – К., 2004. – 65 с.
8. Кияк С. Ідентичність українського католицизму : генезис, проблеми, перспективи. – Івано-Франківськ, 2006. – 361с.
9. Колодний А. Филипович Л. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан. – Львів: Логос, 1996. – 182 с.
10. Лозко Г. Українське народознавство. – К.:Зодіак-ЕКО,1995. – 369 с.
11. Лозова Т. Творчість Климента Смолятича як парадигма філософствування в духовній культурі Давньої Русі. – *Філософські обрії*. - #23. – С. 46-58.
12. Макарова А. Філософсько-релігійні погляди Іларіона Київського / А.Макарова //

Khrystyianstvo v Ukraini na mezhi tretoho tysiacholittia. – Ivano-Frankivsk: Plai, 2002. – S. 49-55 - S.54.

13. Nadtochii L.I. Istoriosofska kontseptsiiia Ilariona Kyivskoho v eskhatolohichnii perspektyvi // Mahisterum. - Vyp.23. Istoryko-filosofski studii. – 2006. – S. -34-38. –S. 37.

14. Rychka V.M. Tserkva Kyivskoi Rusi (sotsialnyi ta etnokulturnyi aspekt).– K., 1997 – 208 s.

15. Slovar knyzhnykov y knyzhnomy Drevnei Rusy KhI - pervaia polovyna KhIV v. / pod. red.. D.S.Lykhachova. – L.: Nauka, 1987. – 516 s. – S. 227

16. Stetsiuk R. Syntezuiuchy vplyv zakhidnoi ta skhidnoi khrystyianskoi tradytsii na relihiino-tserkovne zhyttia Kyivskoi Rusi / R.Stetsiuk // Ukraina i Vatykan. Seriia zbirnykiv naukovykh prats. - Vyp I: Ukrainsko-Vatykanski vidnosyny v konteksti suspilnykh i mizhkonfesiinykh problem / Za red. A.Kolodnoho. - Ivano-Frankivsk. - Kyiv, 2008. - S. 310-314.

17. Fylypovych L. Etnorelihiine samovyznachennia ukraintsiv: istorychni etapy i kharakterni rysy / L.Fylypovych // Relihiia i sotsium. – 2008. - # 2. – S. 68-76.

18. Yarotskyi P. Rol relihii u formuvanni ukrainskoho narodu / P.Yarotskyi // Relihiia i natsiia / za red. prof. Fylypovych L.O. – K.: Naukova dumka, 2006. – S. 87-108.

Дата надходження до редакції: 20.12. 2018

УДК 261.8

СТРАТЕГІЯ «СХІДНОЇ ПОЛІТИКИ» ВАТИКАНУ В КОНТЕКСТІ КАТОЛИЦЬКО-ПРАВОСЛАВНОГО ДІАЛОГУ: РИМ- КОНСТАНТИНОПЛЬ, РИМ-МОСКВА

Петро ЯРОЦЬКИЙ

Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України

вул. Трьохсвятительська, 4, 01001, Київ, Україна

e-mail: yarotskazoya@gmail.com

Досліджується сучасний напрям східної політики Ватикану, започаткований папою Іваном-Павлом II. Йдеться про перехід від традиційного католицького еклезіального і сотеріологічного ексклюзивізму до екуменічної концепції католицько-православного діалогу. Висвітлюється роль в цьому діалозі Змішаної міжнародної комісії з теологічного діалогу Католицької Церкви і Православної Церкви. Розкриваються векторні напрями «східної політики Ватикану»: Рим-Константинополь, Рим-Москва, в яких Східні Католицькі Церкви, передовсім Українська греко-католицька Церква, набули негативного значення ідеологеми «уніатизм». Це відбулося всупереч «Декрету про Східні Католицькі Церкви», прийнятому на II Ватиканському Соборі (1962 — 1965 рр.), і «Кодексу канонів Східних Церков» (ухваленому у Ватикані 18 жовтня 1990 р.), що цим церквам надали вагомий канонічний статус «Ecclesia sui juris» - «Церкви свого права». Всупереч цим негативним чинникам аналізуються міжконфесійні відносини в Україні на ґрунті толерантності, плюралізму та релігійної і культурної ідентичності суцїх в нїй конфесїй та релїгїйних органїзацїй.

Ключові слова: діалог, Католицька церква, Православна церква, східна політика Ватикану, Українська Греко-Католицька Церква, Константинопольський патріархат, Московський патріархат, православно – греко-католицькі відносини, унія, Східні Католицькі Церкви, Баламандський Документ.

Исследуются особенности современного направления «восточной политики Ватикана, которая изначально охарактеризована Римским папой Иоанном Павлом II как переход от традиционного католического эклезіального и сотеріологіческого эксклюзивизма до начала католическо-православного диалога и экуменизма. Освещается роль в этом процессе Смешанной международной комиссии с теологического диалога Католической Церкви и Православной Церкви, созданной в 1979 году с учетом векторных направлений экуменического диалога Рим-Константинополь, Рим-Москва, в которых Восточные Католические Церкви, прежде всего Украинская греко-католическая Церковь, идентифицируются идеологемой «уніатизм». Это произошло вопреки «Декрету о Восточных Католических Церквях», принятом на II Ватиканском Соборе (1962 - 1965 гг.), и «Кодексу канонов Восточных Церквей» (принятом в Ватикане 18 октября 1990 г.), которые этим церквям предоставили весомый канонический статус «Ecclesia sui juris» - «Церковь своего права». Вопреки этим негативным факторам анализируются межконфессиональные отношения в Украине на почве толерантности, плюрализма,

религиозной и культурной идентичности суущих в ней конфессий и религиозных организаций.

Ключевые слова: *Католическая Церковь, Православная Церковь, Украинская Греко-Католическая Церковь, Восточные Католические Церкви, восточная политика Ватикана, Рим-Константинополь, Рим-Москва, уния, Баламандский документ.*

The article surveys the modern direction of the Vatican Eastern policy initiated by Pope John Paul II. It provides the transition from the traditional Catholic ecclesial and soteriological exclusivism to the ecumenical concept of the Catholic-Orthodox dialogue. It is described the role of the Joint International Commission on the Theological Dialogue of the Catholic Church and the Orthodox Church in this dialogue. The vector directions of the «Eastern policy of Vatican» are elaborated: Rome-Constantinople, Rome-Moscow, where the Eastern Catholic Churches, especially the Ukrainian Greek Catholic Church, acquired the negative meaning of the concept of «uniatism». This happened contrary to the «Decree on the Eastern Catholic Churches» adopted by the Second Vatican Council (1962-1965) and the «Code of Canons of the Eastern Churches» (adopted in Vatican on October 18, 1990), which granted to these churches a significant canonical status «Ecclesia sui juris» – «Church of its own right». Despite these negative factors, inter-confessional relations in Ukraine are analyzed on the basis of tolerance, pluralism and religious and cultural identity of denominations and religious organizations.

Key words: *Catholic Church, Orthodox Church, Ukrainian Greek Catholic Church, Eastern Catholic Churches, eastern policy of Vatican, Rome-Constantinople, Rome-Moscow, union, Balamand Document.*

Постановка проблеми дослідження та його актуальність. Православно-католицький діалог започатковано у 1979 р. Його ініціював підчас візиту до Константинополя папа Іван Павло II. Ініціативу Ватикану схвально сприйняв тодішній Константинопольський патріарх Димитрій I. Було створено змішану міжнародну комісію з теологічного діалогу між Католицькою церквою і Православними церквами. Визначено мету діалогу: поєднання зусиль для відновлення цілковитої єдності цих церков, утраченої після 1054 р. Відтоді очільники діалогу титулюються «екуменічний папа» та «екуменічний вселенський патріарх». Першим «великим екуменічним папою» вважається Іван Павло II, який у своїх енцикліках «*Oriente lumen*» – «Світло зі Сходу» (2 травня 1995 р.) і «*Ut unum sint*» – «Щоб були одно» (23 травня 1995 р.), як уже зазначалося в попередньому розділі, заманіфестував привабливе екуменічне послання для православно-католицького примирення і вперше вжив щодо Православної і Католицької церков визначення «Церкви-Сестри».

Корежуючи свою «східну політику» (ostpolitic), Ватикан у 90-ті роки минулого століття устами свого понтифіка Івана Павла II заманіфестував привабливе екуменічне послання для католицько-православного діалогу і

примирення: «Християнська Церква повинна дихати двома легенями – західними і східним». Цей папський афоризм, який став лейтмотивом «Великого Ювілею» – 2000-ліття від народження Ісуса Христа – був спрямований у третє тисячоліття. «Повний образ Вселенської Церкви, – як вважав Іван Павло II, – не може бути виражений однією традицією або спільнотою, яка протистоїть іншій. Шукати примирення і спілкування між Сходом і Заходом – «це волення ХХ століття», підкреслюється в Апостольському Посланні «*Oriente lumen*» («Світло зі Сходу»): «волення Риму, волення Константинополя, волення Москви, це волення всього християнства обох Америк, Африки, Азії, це волення нової євангелізації» [1]. Іван Павло II закликав пізнати і оцінити особливості християнського Сходу, які виражаються в характерних ознаках його культури, богословської та духовної традиції.

Водночас цей понтифік самокритично оцінював ситуацію, яка заважає досягненню єдності між християнським Сходом і християнським Заходом. Він запропонував «відкинути переконання, що сукупність звичаїв і традицій Латинської Церкви повніше і відповідніше відображає повноту правильного навчання [1, § 20]. Цей симптоматичний критичний заклик понтифіка мав зняти вікове відчуження й зблизити катлицизм і православ'я як дві рівноцінні гілки єдиного християнства. «Постійне та спільне навернення є необхідне і Сходу і Заходу», – такий лейтмотив енцикліки папи Івана Павла II «*Unum sint*» («Щоб були одно») від 23 травня 1995 р., в якій констатується, що «навернення потрібне також і Латинській Церкві, щоб належним чином шанувати і оцінювати гідність східних» [2, § 37]. У цій енцикліці, мабуть, папа вперше щодо Православної і Католицької Церков дав визначення «церкви – сестри» і таким чином дезавуював принизливе щодо православних означення «зблуканих» і «відлучених» від «Єдиної Христової Католицької Церкви». Таким чином, папа, за суттю, засвідчив про відмову Римокатолицької Церкви від століттями утверджуваного еклезіологічного і сотеріологічного ексклюзивізму: *Ecclesiam Romanam nulla salus* – Поза Римською Церквою спасіння немає».

Від сотеріологічного ексклюзивізму до виваженого екуменізму. Розвал Радянського Союзу і всієї створеної ним соціально-політичної системи в інших європейських країнах вивів пригнічувані в них релігії на шлях свободи й оновлення. Православ'я в Росії та інших пострадянських республіках, які стали незалежними країнами, почало швидкими темпами відроджуватися, здобувати статусу, якщо не державних чи офіційних, то привілейованих церков, з якими стали рахуватися нові можновладці і навіть

спиратися на них у своїх внутрішніх і зовнішніх політичних курсах. Ватикан і насамперед папа-слов'янин добре розумів, яку роль і яке місце в історії, культурі, духовному житті слов'янських народів, передусім російського, посідає православ'я, яке в 90-ті роки ХХ ст. почало новий відлік своєї новітньої історії.

Саме це спонукало Івана Павла II діяти послідовно, енергійно, перейнявшись духом дещо притихлого в 70-80-ті роки минулого століття аджорнаменто. Понтифік зрозумів, що концепція пріоритетності католицької еклезіології й католицького сотеріологічного ексклюзивізму вже не може бути визначальною у «східній політиці» Ватикану, центральним пунктом якої стала православна Росія. Відтоді концепція екуменізму фактично замінила концепцію католицького сотеріологічного ексклюзивізму, яка упродовж століть була каменем спотикання між православ'ям і католицизмом й підживлювала так званий «уніатизм», оскільки була теологічною основою унії Православної Церкви з Римом.

Концепція екуменізму, викладена в «*Ut unum sint*», відзначається такими новаціями:

– Католицька Церква визнає, що «з вини багатьох її членів, недостатньої вірності багатьох її ієрархів, а також помилок, з якими щоденно стикаються члени церкви, і кризових явищ, які упродовж століть потрясли церкву, наміри Божі стають усе менш виражені й зрозумілі»;

– «первні святості й правди» в різний спосіб присутні й діють поза Католицькою Церквою в спільнотах інших християн. Саме вони є об'єктивною підставою для церковної єдності між ними і Католицькою Церквою;

– «поза межами Католицької Церкви не простягається еклезіальна порожнеча», оскільки елементи великої вартості (*eximia*), які в Католицькій Церкві інтегрально включені у повноту засобів спасіння і благословенних дарів, що створюють церкву, наявні також в інших християнських спільнотах;

– «наші відлучені брати» (тобто православні) відправляють багато християнських обрядів, які «відкривають вступ до спільноти спасіння»;

– «усі ці елементи святості й правди містять у собі заклик до єдності» і в них знаходиться повнота екуменізму;

– пропонуваній екуменізм спрямований на те, щоб початкова церковна єдність, виражена у «первнях святості й правди різних християнських церков і спільнот поза Католицькою Церквою», розросталася до повної церковної єдності;

– завдяки екуменізму «контемпляція великих Божих справ» (*mirrabilia Dei*) збагатилася новим еклезіальним простором: спостережливим діянням Святого Духа в інших християнських спільнотах; відкриттям прикладів святості й досвіду необмежених багатств таємниці спілкування святих: під час контакту з незнайомими досі формами християнської активності;

– екуменізм підсилює тенденцію до зміни трактування віруючих поза Католицькою церквою як «відлучених братів» до характеристики, яка виражає «дух церковної єдності»: «інші християни», «інші охрещені», «християни інших Церков і спільнот, які поки що не знаходяться в повній єдності з Католицькою Церквою».

Діалог зі східними Православними Церквами Іван Павло II поставив в центр своїх екуменічних зусиль, оскільки він визнавав, що «Східні Православні Церкви мають багату літургійну й духовну християнську традицію, посідають істинні таїнства, зберігають тісний зв'язок з апостольською спадкоємністю, володіють таїнством священства і євхаристії, завдяки яким вони поєднані з нами найміцнішими узами» [2]. Назвавши себе «екуменічним папою», а свій понтифікат – «початком екуменічної епохи» в історії християнства, Іван Павло II високо оцінив роль і місце «екуменічного» Константинопольського Патріарха Димитрія I як Вселенського православного патріарха у «встановленні теологічного діалогу між Католицькою Церквою й усіма Православними Церквами, які перебувають у канонічній єдності з Константинополем» [2, §52].

Дієвим інструментом «теологічного діалогу для встановлення екуменічного простору» задіяно Змішану міжнародну комісію з теологічного діалогу Католицької Церкви і Православної Церкви, утворену в 1979 р. Ця Комісія, як зазначається в енциклиці «*Ut unum sint*», отримала завдання «працювати на перспективу досягнення обопільної згоди для відновлення повної церковної єдності між Католицькою Церквою і Православною Церквою» [2, §52].

Іван Павло II відзначив, що праця Міжнародної комісії уже увінчалася значним прогресом, оскільки вона дійшла до спільної думки, що «Католицька Церква і Православна Церква уже разом можуть визнавати спільну віру в таємницю Церкви, а також зв'язок між вірою і таїнствами», і що «в наших Церквах апостольська спадкоємність має фундаментальне значення для святості та єдності Божого народу» [2, §52].

Ці узгоджені фундаментальні теологічні положення визнані Римським папою і Константинопольським Вселенським патріархом як «надзвичайно важливий пункт для розгортання подальшого діалогу між Католицькою і

Православними автокефальними Церквами, оскільки такі екуменічні й теологічні положення створюють підставу, яка дозволяє католикам і православним давати правильні й узгоджені свідчення щодо нашої епохи, щоб Господнє ім'я було проголошене і оточуване хвалою» [2, §60].

Водночас в енциклиці «*Ut unum sint*» Іван Павло II підтвердив, що останнім часом ця Міжнародна комісія «зробила важливий крок уперед у надто делікатній дискусії на тему методу, який потрібно застосовувати для досягнення повної церковної єдності Католицької і Православної Церков». Про що тут йдеться? Змішана міжнародна комісія для теологічного діалогу «створила доктринальні підстави для позитивного вирішення проблеми, яка стосується взаємовідносин «церков-сестер» [2, §60].

Векторні характеристики “східної політики” Ватикану. Це відкривало шлях для нового теологічного визначення й ефективного ідеологічного супроводу православно-католицького діалогу. Для Ватикану він мав глобальний вимір в контексті його “східної політики” з двома паралельними векторами – Рим-Константинополь та Рим-Москва. Першому вектору скоріше надавалося тактичне значення, оскільки стратегія “східної політики” Ватикану зосереджувалася насамперед на векторі Рим-Москва. І це зрозуміло: під безпосереднім омофором Вселенського Константинопольського патріарха перебуває понад 3 млн із 160-175 млн усіх православних (за винятком Сербської, Болгарської, Македонської, Елладської, Кіпрської, Грузинської Румунської, Польської, Американської та деяких автономних Православних Церков), решта – це православні, які, як вважає Московський патріархат, розміщені на його «канонічній території» – Росії, Україні, Білорусі.

Найбільший ужинок у православно-католицькому діалозі до цього часу зібраний на векторальному полі Рим-Константинополь. Змішана міжнародна комісія з теологічного діалогу Католицької Церкви і Православної Церкви поступово напрацьовувала важливі погоджувальні документи у Баламанді (1993), Балтиморі (2000), Белграді (2006). Зрештою «Равеннський документ» (2007) ознаменував важливе досягнення: вперше православні визнали вселенський рівень Католицької Церкви і, більше того, засвідчили, що на цьому рівні існує *protos* (примас), яким може бути тільки єпископ Риму, відповідно до ієрархії давньої церкви. Це відкривало шлях до повної єдності – сопричастя в євхаристії. Але зустріч у Равенні (жовтень 2007 р.), де відбулося радикальне поліпшення духу відносин і розпочалася нова фаза діалогу, завершилася демаршем делегації Московського Патріархату, яка залишила засідання і не підписала «Равеннський документ» через

міжправославні суперечки, зокрема, протестуючи проти участі в пленарних засіданнях делегації Естонської Православної церкви, запрошеної Вселенським Константинопольським патріархом. Це був черговий вияв напружених відносин між Московською патріархією і Константинополем, який послідовно демонструє себе як «Вселенський Патріарх всіх православних».

Делегації Вселенського Константинопольського патріархату систематично відвідують Рим. Римські папи, почавши від Павла VI, регулярно запрошуються до Константинополя. У прийнятій під час зустрічі (листопад 2006 р.) папи Бенедикта XVI і патріарха Варфоломія I «Спільній Декларації» знаходимо спільність поглядів Константинополя і Риму в оцінці ситуації на Близькому Сході, Кіпрі, а також проблем, які стосуються прав людини, релігійної свободи, релігійних меншин, їх культурних і релігійних традицій. Обидві сторони високо оцінили формування Європейського Союзу і закликали католиків та православних до співтворення в ньому клімату приязні й співпраці, визнання важливої ролі спільної західної і східної християнської європейської традиції [3, S. 28-29]. Московський патріархат щодо спільності поглядів Константинополя і Ватикана у багатьох зазначених питаннях мав іншу точку зору.

Активними помічниками Константинополя у налагодженні православно-католицького діалогу є Елладська Православна Церква і Кіпрська Православна Церква. У «Спільній Декларації» папи Бенедикта XVI і архієпископа Юстиніани і всього Кіпру Хризостона II відзначається значний внесок Кіпрської Православної Церкви в розвиток теологічного діалогу між Католицькою Церквою і Православною Церквою. Хризостом II визнав «примат першості серед єпископів неподільного християнства за єпископом Рима» і з цим привітав папу Бенедикта XVI. Під час офіційного візиту до Ватикану Хризостом II заявив: «У нашому спільному домі – Європі, колиці західної цивілізації, панує криза, атеїзм, секуляризація і декаденство. Саме тепер є потреба нової євангелізації. Однак без співпраці європейських церков і нашого спільного християнського свідчення неможливо розраховувати на позитивні результати, оскільки багато спроб в цьому напрямку поодиноких Церков виявилися безрезультатними. Духовною зброєю у цій боротьбі, яку прагнемо разом з Католицькою Церквою – нашою сестрою вести за перетворення антропологічного європейського суспільства на суспільство христоцентричне, є шлях єдності наших Церков» [4, S.32-33].

Отже, Ватикан крок за кроком, терпеливо і наполегливо, досягає успіхів на векторальному полі Рим-Константинополь. Але цей вектор має

тактичне значення, оскільки якоюсь мірою позбавляє Московський Патріархат від зазіхань на роль «Третього Риму» і водночас стимулює його не залишатися в ізоляції в процесі православно-католицького діалогу. Ватикан у такий спосіб намагався тримати Московський патріархат як заручника цього діалогу попри напружені стосунки з ним, які час від часу загострюються, а потім згладжуються. Реалізуючи свою “східну політику”, Ватикан намагався будь-якою ціною добитися зустрічі Римського папи і Московського та всієї Русі патріарха Алексія II. Опісля бажаним візаві для Бенедикта XVI і нинішнього папи Франциска став патріарх Московський і всієї Русі Кирило.

Саме так, будь-якою ціною. Перший раз така ціна була заплачена в Баламанді (1993). Документом Змішаної міжнародної комісії з теологічного діалогу Католицької Церкви і Православної Церкви «уніатизм», тобто унійні ініціативи останніх чотирьох століть, починаючи від Берестейської унії 1596 р., були визнані такими, що «призвели до розриву уніатських спільнот з материнськими Православними Церквами, а воз'єднання їх з Римською Церквою як таке, що стало джерелом конфлікту й терпіння як для православних, так і для католиків». Таким чином, унії з Римською Церквою, як і сама практика їх запровадження були визнані «неприйнятими ані як метод для застосування, ані як модель досягнення єдності між Церквами». В практичних настановах Баламандського документа визначалася «лінія поведінки» східних (унійних) Католицьких церков в екуменічному процесі, а Римо-католицька Церква зобов'язалася «допомагати східним Католицьким Церквам приготуватися до повного сопричастя між Католицькою і Православною Церквами» [5, S. 24].

Це був вирішальний крок і жест “поданої руки” назустріч Московському патріархату, після чого його делегація погодилася співпрацювати у Змішаній міжнародній комісії з теологічного діалогу Католицької Церкви і Православної Церкви. Але Московський патріархат, знаючи ціну собі і намагаючись применшити роль «Нового Риму» – Вселенського Константинопольського патріархату в православно-католицькому діалозі, знаходив причини для його гальмування. З 2000 до 2006 року православно-католицький діалог фактично був заморожений. Постійно виникали піки загострення відносин між Ватиканом і Московським патріархатом, що давало привід чільним представникам останнього з Відділу зовнішніх церковних зв'язків Московської патріархії (ВЗЦЗ МП) час від часу нагадувати Ватикану, що будь-який його некоректний крок у відносинах з РПЦ відкладатиме бажану для Апостольської Столиці зустріч Римського

папи і Московського патріарха. Це були надзвичайно подразливі й ефективні демарші московської православної дипломатії.

Подальшого прогресу у католицько-православному діалозі після Раввенської зустрічі (2007 р.) фактично не відбулося. Кіпрська (2009 р.) і Віденська (2010 р.) зустрічі Змішаної міжнародної комісії з теологічного діалогу Католицької Церкви і Православних Церкви фактично були безрезультатними. Крім того, відбулася заміна співголови цієї Комісії з католицького боку: відставка кардинала Вальтера Каспера з посади президента Папської ради сприяння християнської єдності і відповідно співголови зазначеної Змішаної міжнародної комісії і призначення архієпископа Курта Коха на ці дві важливі ватиканські посади. Відтак, Курт Кох (з ватиканської сторони) і митрополит Іларіон (Алфеев) з Московського патріархату стали основними фігурантами підготовки зустрічі папи Франциска і патріарха Кирила в гаванському аеропорту на Кубі, які і внесли свою лепту у формулювання основних положень «Спільної Декларації», підписаної Франциском і Кирилом 12 лютого 2016 р.

У цілому «Спільна Декларація» папи Франциска і патріарха Кирила оцінюється її підписантами як «історична і перспективна», хоча фактично відзначається уступками і здобутками як з боку папи, так і з боку патріарха. По суті, перші сім пунктів цієї Декларації – це тріумфальний здобуток Франциска і явна уступка Кирила. У цих пунктах зафіксовані основні положення сучасної “східної політики” Ватикана, які намагається реалізувати папа Франциск у векторі Рим-Москва, а саме [7, п.1-7]:

- ми з радістю зустрічаємося як брати у християнській вірі, щоб обговорити відносини з нашими церквами, найсуттєві проблеми наших вірних та перспективи розвитку людської цивілізації;
- особливо сильно відчуваємо необхідність співпраці між католиками і православними;
- поділяємо спільну духовну традицію першого тисячоліття християнства;
- вболіваємо з приводу втрати єдності, в результаті чого католики і православні вже майже тисячу років позбавлені євхристійної єдності;
- сподіваємося, що наша зустріч зможе прислужитися до відновлення цієї єдності;
- у нас є рішучість зробити все необхідне для подолання історичних суперечностей, об'єднання наших зусиль на ґрунті спільної спадщини церкви першого тисячоліття.

Це явно ватиканська стилістика оцінювання цієї зустрічі, що супроводжувалася обіймами і поцілунками папи Франциска, які сприймалися патріархом Кирилом покірно і без взаємних відчуттів, що було сприйнято консервативними колами Руської Православної Церкви як «среське поєднання її патріарха з папізмом». Мабуть, православним доктринерам і консерваторам не сподобалося висловлена папою Франциском у прощальній промові подяка Патріарху Кирилу за його «братерську покірність» і за «добре побажання єдності».

Проте патріарх Кирило реваншував у погодженій з папою Франциском позиції у ставленні до унії як “уніатизму”. Українських греко-католиків стурбували основні положення 25 пункту прийнятої ними Декларації, а саме:

- спільна домовленість зробити внесок у примирення між православними і греко-католиками;
- спільне засвідчення, що метод “уніатизму в значенні приєднання однієї церковної спільноти до іншої відриває її від своєї Церкви” (відтак, йдеться про Берестейську унію 1596 р., а також про інші унійні Східні Католицькі Церкви), “що не є способом, який дає змогу відновити єдність”;
- православні церкви та греко-католики потребують примирення та встановлення взаємовигідних форм співпраці.

По суті, нічого особливо нового, що стосується оцінки православно – греко-католицьких відносин у «Спільній Декларації» папи Франциска і патріарха Кирила не знаходимо, оскільки вони були скрупульозно і деталізовано визначені у Документі Змішаної міжнародної комісії з теологічного діалогу Католицької Церкви з Православними Церквю на VII Пленарній сесії в Баламанді (Ліван) 17-24 червня 1993 р., який цілком влаштував Московський патріархат, але не викликав в той час занепокоєння УГКЦ, яка саме тоді легалізувалася в незалежній Україні і почала виходити із «галицького загомінку» на простори Наддніпрянської України. Але сьогодні УГКЦ стала заручником ватикано-московських відносин в контексті “східної політики” Ватикану.

Баламандський Документ: основні положення, практичні висновки. Концепція Баламандського Документу побудована на таких інноваціях [7]:

- різні спроби досягнення єдності церков, практиковані раніше соборними методами, залежно від політичної, теологічної, історичної та духовної ситуації кожної епохи, не дали можливості повної єдності західною і східною Церквами, а навпаки – загострили відносини між ними, спричинили нові суперечності;

- унійні ініціативи останніх чотирьох століть у різних регіонах Сходу, які привели до з'єднання окремих спільнот з Римською церквою, призвели до розриву цих спільнот з материнськими східними церквами не без інтервенції позацерковних інтересів; відтак, повсталі Східні Католицькі Церкви стали джерелом конфлікту й терпіння найперше для православних, а потім і для католиків;

- унії з Римською Столицею не досягли повернення єдності між Католицькою і Православними Церквами, хоча ці унії ґрунтувалися на інтенції й автентичності екуменічного заповіту Христа: «Щоб всі були одно»; в цій ситуації Католицька Церква керувалася теологічною візією, яка дозволяла їй вважати себе єдиним депозиторієм спасіння, а Православна церква, в свою чергу, керувалася такою самою візією своєї виняткової (ексклюзивної) ролі щодо спасіння тільки в ній;

- з погляду на спосіб, в який католики і православні по-новому відкривають і визнають себе як церкви-сестри, «уніатизм уже не може бути прийнятим ані як метод для застосування, ані як модель досягнення єдності між церквами»;

- Католицька і Православна Церкви взаємно визнають себе “церквами-сестрами”, екуменічні зусилля яких спрямовані на досягнення повної і цілковитої спільноти між ними щодо змісту віри та її імплікації, яка не була б ані поглинанням, ані підпорядкуванням, а лише зустріччю в правді й любові.

Узгоджені практичні засади Баламандського Документу для встановлення екуменічної моделі «досягнення повної і цілковитої спільноти» Католицької і Православної церкви мали на меті «довести до властивого і дефінітивного вирішення труднощів, які Східні Католицькі Церкви (унійні) достарчають Католицькій Церкві» [8].

Яку саме конкретно роль у перспективі відводиться Східним Католицьким Церквам, а відтак і Українській греко-католицькій Церкві? Вони вже не можуть бути ані інструментом в руках Риму для навернення Сходу, ані поєднуючою ланкою між Сходом і Заходом. Баламандський Документ визнає “право уніатських Церков на існування, щоб задовільняти лише релігійні потреби своїх вірних». Зазначається, що «не можна домагатися їх ліквідації», а також, що «Східні Католицькі Церкви не мають права жити в ізоляції». «Якщо Східні Католицькі Церкви будуть вірні собі й своєму покликанню Богом, то вони повинні бути відкритими як на католицизм, так і на православ'я, завжди діяти у спосіб, який сприятиме

повному поєднанню між ними, що, зрештою, завершиться тим, що східний католицизм стане зайвим як відокремлене явище».

Баламандський Документ дає практичні настанови, як вести себе греко-католикам в екуменічному процесі:

- Римо-католицька Церква допомагатиме Східним Католицьким Церквам, щоб вони також приготувалися до повного сопричастя між Католицькою і Православною Церквами;

- Католицькі Церкви не здійснюватимуть прозелітизму серед православних; католицькі й православні єпископи, юрисдикція яких поширюється на одну територію, повинні проводити спільні консультації перед тим, як плануватимуть свої душпастирські заходи щодо утворення нових церковних структур в регіонах, не схилитимуть своїх вірних до переходу з однієї традиції до іншої;

- щоб здійснювати ефективні екуменічні заходи з поєднання двох Церков – Католицької і Православної, необхідно звернути увагу на “підготовку кадрів нових священнослужителів, які б не були пов'язані із застарілою еклезіологією уніатизму”, а, навпаки, отримали достатнє знання про апостольську спадкоємність, автентичне сповідання християнських таїнств традиційно закоріненої в регіоні Православної Церкви; водночас «необхідно підготувати об'єктивну і правдиву презентацію історії, щоб мати узгоджену і навіть спільну історіографію двох Церков» – Православної і Греко-католицької.

Змішана міжнародна комісія з теологічного діалогу Католицької Церкви і Православної Церкви звернулася до всіх церков, які беруть участь в екуменічному діалозі, а також до Східних Католицьких Церков підтримати еклезіальні й практичні положення та висновки Баламандського Документа, щоб “забезпечити прогрес на шляху до повернення повної єдності православних і католиків”. Реагуючи на вимоги Московської патріархії, в заключному пункті документа констатується, що, «виключаючи в майбутньому будь-який прозелітизм і будь-яку експансію католиків за рахунок Православної Церкви», Комісія усунула перешкоду, яка схиляла деякі Православні Церкви до припинення своєї участі в теологічному діалозі

Висновки: український контекст релігійного плюралізму і релігійної ідентичності

1. За роки незалежної України у релігійній і суспільній свідомості українців відбулися значущі зміни. Міжконфесійні відносини трансформувалися від напруженості, а в деяких регіонах від конфліктності на початку 90-х років до стабільного стану в кінці 90-х, толерантності та

співробітництва між конфесіями упродовж першого і другого десятиріччя ХХІ століття. Істотне значення для поліпшення міжконфесійних відносин має Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», визнаний європейською спільнотою як документ, що репрезентував вступ України на правовий, демократичний, цивілізований шлях розвитку міжконфесійних і державно-конфесійних відносин, сприяв вільному світоглядному і віросповідному, плюралістичному виявленню та захисту прав і свобод кожного громадянина України, незалежно від його релігійної та національної належності.

2. Визнання релігійного плюралізму – це єдина перспектива мирного співіснування і екуменічної співпраці всіх українських церков і релігійних організацій. Самою історією продиктований саме такий шлях для України. Починаючи із середини ХVІ ст., від часів Реформації, Україна стає батьківщиною різних протестантських течій. Ще раніше на українській землі прижилися іудаїзм та іслам. Нині маємо досить різнобарвну конфесійну карту України. Тут пускають коріння нові християнські й нехристиянські течії, відгалуження, групи, іноді досить для українців екзотичні, далекі від національної культури і релігійної традиції українського народу. У правовій державі, демократичному суспільстві гарантується вільний світоглядний, віросповідний вибір, якщо він не суперечить загальнолюдській етиці, не перешкоджає утвердженню сутності людини, інтелектуальному й моральному розвитку, цивілізованому співжиттю громадян.

3. Ураховуючи український конфесійний контекст, насамперед поліконфесійність і поліетнічність та сучасний стан міжконфесійних відносин, варто основні елементи обґрунтування релігійного плюралізму усвідомити насамперед на церковному рівні. Це сприятиме зближенню, примиренню і активному співробітництву всіх церков і релігійних організацій. Плюралізм – надійний фундамент української релігійної ідентичності і українського екуменізму, якому не стануть на заваді інші національні культури, світоглядні й конфесійні відмінності. Адже християнська культура, яка ґрунтується на Євангеліє, має спільні корені з іудейською культурою, яка ґрунтується на Торі, з ісламською культурою, яка увібрала багато сюжетів Старого і Нового Завітів Біблії. Усі вони доповнюють одна одну і в багатьох аспектах – провіденціональному і есхатологічному, культурологічному і етичному – можуть гармоніювати між собою.

4. Вагоме значення для розвитку толерантних міжконфесійних відносин і стимулювання розвитку екуменічних начал мають незалежні від

держави міжконфесійні консультативні структури: Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій, інші групові конфесійні об'єднання і товариства в центрі і в областях, а також Українське біблійне товариство, в яких рівноправно і плідно співпрацюють ієрархи, духовенство, уповноважені представники всіх основних конфесій України. У Всеукраїнській раді Церков і релігійних організацій успішно співпрацюють усі православні, католицькі, протестантські церкви, а також ісламські та іудейські конфесії. Дотримуючись принципу ротації, у цій Раді періодично головуєть представники всіх без винятку конфесій. Самі церковні ієрархи надто високо оцінюють наявність в Україні такої міжконфесійної структури, незалежної від будь-яких державних втручань і зовнішніх світських впливів. Авторитет Всеукраїнської ради у налагодженні міжконфесійних відносин і вирішенні проблем, які виникають у цих відносинах, підтверджений десятирічним її існуванням. Якщо держава, зокрема її високі очільники, прислухатимуться до думок, рекомендацій, застережень Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій і підтримуватимуть з нею контакти, то Україна стане справжньою лабораторією релігійного плюралізму, міжконфесійної толерантності і співпраці, взірцем для всієї Європи. З таким здобутком входження України до Об'єднаної Європи, її процес євроінтеграції буде прискорений і належним чином оцінений.

5. Завдяки цьому міжконфесійні відносини набувають конструктивного спрямування. Як у міжконфесійних консультативних об'єднаннях, так і на наукових і науково-практичних конференціях, круглих столах, прес-конференціях представники церков і релігійних організацій обмінюються своїм баченням стану і тенденцій розвитку міжконфесійних і державно-конфесійних відносин, демонструючи культуру толерантності й турбуючись про розвиток толерантного і демократичного громадянського суспільства в Україні. Спостерігаючи це, хочеться бути впевненим, що поліконфесійна і багатонаціональна Україна матиме постійне прискорення саме такого духовного інвестування до банку громадянської зрілості, самосвідомості українців та її практичного самовиявлення.

6. Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. Є. Сковороди НАН України свою науково-дослідницьку працю та практичне застосування здобутих результатів упродовж минулих десятиліть спрямовувало на стимулювання примирення і співробітництва усіх українських церков і релігійних організацій. Саме задля цієї мети Відділення релігієзнавства щорічно організовує і проводить практичні наукові конференції, круглі столи, зустрічі з чільними ієрархами, духовенством, пастирями

християнських церков, духовними особами нехристиянських релігій. З цією метою в Києві і обласних містах на «Днях релігійної свободи» відбуваються дискусії, обмін думками, наукове і правове консультування в колі науковців-релігієзнавців, представників конфесій і широкого загалу віруючих. Як показує досвід, такі форми спілкування прокладають шлях до взаємопорозуміння і толерантності в релігійному середовищі й державно-конфесійних відносинах.

7. Найбільш помітні зрушення відбуваються у православно-католицьких відносинах, у ставленні простих віруючих цих конфесій до тієї чи іншої церкви. Не можна не помітити і належним чином оцінити відмежування УПЦ Московського патріархату, що відбулося за митрополита Володимира (Сабодана), від так званого «політичного православ'я» – гамірних акцій купки навколоцерковних екстремістів, спрямованих на розпалювання міжконфесійної ворожнечі між православними і греко-католиками, а в деяких випадках і – римо-католиками, а також між православними Київського і Московського патріархатів. Не знаходить прихильності в українському православ'ї і загалом в українському суспільстві ідеологія так званого «русского мира», яку намагаються експортувати в Україну із сусідньої країни.

8. Українська греко-католицька церква засвідчила високий рівень толерантності і вияв духовної готовності до плідного єкуменічного розвитку католицько-православних відносин. Любомир Гузар, людина високої духовної культури і несхибного позаконфесійного мислення, мудра і авторитетна особистість (це визнання він отримав у понад 30% опитаних), залишаючи кермо УГКЦ як її Верховний Києво-Галицький архієпископ, подав українському християнству і суспільству, а також державі духовно вмотивовану, історично аргументовану, вкрай необхідну і перспективну «дорожню карту», яка у його авторському викладі набула такого значення: «Святість Об'єднаної Київської Церкви – УПЦ, УПЦ Київського патріархату, УАПЦ і УГКЦ». Любомир Гузар був переконаний у тому, що «збудивши прагнення українського народу до єдності, ми досягнемо церковної, суспільної, державної стабільності й швидкісне прискорення розвитку у сім'ї європейських народів і держав». Саме цю «дорожню карту» прийняв як естафету новий Глава УГКЦ Святослав Шевчук під час своєї інтронізації 21 березня 2011 р. у Патріаршому Соборі Воскресіння Христового у м.Києві, проголосивши «Святість Об'єднаної Київської Церкви» з її витоків від Володимирового хрещення Русі-України, складними і під час трагічними випробуваннями упродовж понад тисячолітнього її шляху у бездержавній

Україні і перспективою толерантного духовного, екуменічного, національного розвитку.

9. Особливість ідентичності українського християнства полягає в його дуалістичності, амбівалентності, що призвело до виникнення в Україні двох гілок Вселенської церкви східної і західної та їх взаємопереплетення. Так розпорядилася історія, що в Україні паралельно існують одна з найбільших Православних церков у світі (поки що розділена) і найбільша Греко-католицька Церква. Національні й духовні інтереси України потребують усвідомлення цієї християнської спадщини як цінного духовного надбання, яке має розвиватися за принципом взаємозбагачення і взаємодоповнення. Добрим знаком такої перспективи була присутність на інтронізації Предстоятеля УГКЦ представників усіх Православних Церков. І хоча дещо призупинився діалог між ними, який з певними надіями стартував у 2009 р., за доброї волі всіх Православних Церков і всупереч можливої протидії зовнішніх чинників, такий діалог у лоні українського православ'я неминучий, особливо тепер, коли відбувається процес набуття канонічного статусу Єдиної помісної автокефальної Української Православної Церкви.

10. У православно-католицьких відносинах у сучасній Україні немає будь-якого внутрішнього негативного підґрунтя для їх ускладнення, погіршення та конфліктності. Нове покоління українців, у тому числі й віруючих православних та католиків, світоглядно сформувалося в умовах конституційно гарантованої свободи совісті, у їхній свідомості вже закладені суб'єктивно інші виміри оцінювання релігії, в цілому толерантний погляд на міжконфесійні відносини. Усі релігії різні, але вони – рівні перед законом, кожен має можливість сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної – такий погляд на віросповідний вибір і такий світоглядний стандарт, як засвідчують соціологічні дослідження, переважають у свідомості й конкретних суб'єктивних самовиявах громадян України.

11. Українське суспільство є достатньо зрілим, щоб належним чином оцінити конфесійні зміни і міжконфесійні відносини, які встановилися в умовах свободи совісті, поваги до світоглядної орієнтації і віросповідного вибору в умовах незалежності України. Разом з тим фіксується негативна реакція на спроби утворення квазі-державної церкви. Спроби симбіозу таких різних за своєю природою інституцій, як церква і держава, неминуче призведуть до шкоди як для самої церкви, так і для суспільства в цілому. Це за суттю – повернення до Середньовіччя, в якому керувалися формулою «чия влада того і релігія». Україна – багатоконфесійна країна, і держава повинна забезпечити мирне співіснування та виявляти своє рівноправне і

рівновіддалене ставлення до всіх конфесій. Мудрі можновладці не будуть штучно напружувати суспільство у такій делікатній сфері, як відносини людини з Богом у поліконфесійних виявах.

12. Віруючі православних, протестантських і католицьких церков мають майже однакову думку щодо недопустимості визнання якоїсь однієї церкви як державної чи пріоритетної і привілейованої. Громадяни України в цілому визнають поліконфесійність України як історичний фактор її розвитку і не схильні до утворення штучної моноконфесійності чи тяжіння державної влади до якоїсь однієї фаворизованої нею церкви та перетворення її на панівну державну церкву. Це засвідчує високу громадянську зрілість, компетентну обізнаність громадян України з конфесійною обстановкою в країні, розуміння ними необхідності збереження релігійного плюралізму у поєднанні з релігійною ідентичністю як фундаменту міжконфесійної стабільності та чинника толерантизації міжконфесійних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Orientale lumen. – Roma, 2.05.1995.
2. Ut unum sint. Roma, 21.05.1995.
3. L'Osservatore Romano. – Roma, 2007. – № 2 (290).
4. L'Osservatore Romano. – Roma, 2007. – № 7 (295).
5. Kelecher S. Balamand and thy Greeh-katholic of Antioch // Fastan Churches jornal, 1996. – №1.
6. Wspólna Deklaracja Papieża Franciszka i Patriarchy Kuruła // L'Osservatore Romano. – Roma, 2016. – № 3-4.
7. Баламандський Документ Змішаної міжнародної комісії з теологічного діалогу Католицької Церкви і Православної Церкви // VII Пленарна сесія. Теологічна школа в Баламанді (Ліван). 17-24. VI. 1993.

REFERENCES

1. Orientale lumen. – Roma, 2.05.1995.
2. Ut unum sint. Roma, 21.05.1995.
3. L'Osservatore Romano. – Roma, 2007. – № 2 (290).
4. L'Osservatore Romano. – Roma, 2007. – № 7 (295).
5. Kelecher S. Balamand and thy Greeh-katholic of Antioch // Fastan Churches jornal, 1996. – №1.
6. Wspólna Deklaracja Papieża Franciszka i Patriarchy Kuruła // L'Osservatore Romano. – Roma, 2016. – № 3-4.
7. Balamandskyi Document Zmishanoyi mizhnarodnoyi komisiyi z teologichnogo dialogu Katolyckoyi Czerkvu i Pravoslavnoyi Czerkvu // VII Plenarna sesiya. Teologichna shkola v Balamandi (Livan). 17-24. VI. 1993.

Дата надходження до редакції: 05.11. 2018

Історія

Історія Церкви в Україні

УДК 94(477/86): 572.9

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКЕ ДУХОВЕНСТВО В СТРУКТУРІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ПОКУТСЬКИЙ ПРОСТІР В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (НА ПРИКЛАДІ СЕЛА МАРКІВЦІ)

Наталія ВИННИК

*ДВНЗ «Івано-Франківський національний медичний університет», кафедра
українознавства та філософії, вул. Галицька, 2, 76018, м. Івано-Франківськ,
Україна,*

e-mail: nata.vynnyk.80@gmail.com

Ця стаття присвячена характеристиці греко-католицького духівництва в суспільно-політичних та етнокультурних процесах Покуття в міжвоєнний період. У публікації проаналізовано громадсько-політичне життя греко-католицького духовенства в структурі покутського простору в міжвоєнний період. Особливу увагу звернено на діяльність духовенства у с. Марківці, вплив на формування свідомості і рівня освіченості в повсякденному житті жителів даного села. Великий вплив мав як особистий приклад самого душпастиря, так і членів його сім'ї (дружини і дітей).

Греко-католицьке духовенство було важливим етнополітичним чинником українського державотворення в Східній Галичині та Покутті, сприяло розвитку не тільки духовного життя українців, а й брало активну участь у громадському житті, певною мірою, протистояли ополяченню і асиміляції українського населення регіону з боку польської держави. Священники своїм особистим прикладом прагнули подолати проблему неписьменності, і одночасно, виховувати молодь на християнських засадах.

Ключові слова: греко-католицьке духовенство, Покуття, Марківці.

Настоящая статья посвящена характеристике греко-католического духовенства в общественно – политических и этнокультурных процессах Покутья. В междувоенный период. В публикации проанализирована общественно-политическая жизнь греко-католического духовенства в структуре покутского пространства в междувоенный период. Особенное внимание обращено на деятельность духовенства в деревне Марковци, влияние на формирование сознания и уровня образованности в повседневной жизни жителей этой деревни. Большое влияние имело как личный пример священнослужителя, так и членов его семьи (жены и детей).

Греко-католическое духовенство было важным этнополитическим фактором католическое духовенство было важным этнополитическим фактором создания украинского государства в Восточной Галичине и Покутье, содействовало развитию не только духовной жизни украинцев, но активно участвовало в определенной мере противостояло ополячеванию и ассимиляции украинского населения региона со стороны польского государства. Священнослужители своим личным примером стремились

преодолеть проблему неграмотности, и одновременно, воспитывать молодежь на христианских принципах.

Ключевые слова: *греко-католическое духовенство, Покутье.*

The article analyses main research tendencies and perspectives of the modern Ukrainian historiography of the key aspects of history of the The article presents scientific analysis of works whose authors consider the national character of Ukrainian Greek Catholic Church between the First and Second Wars region of Pokuttya. The article opens up to the ethno-political processes of region of Pokuttya.

Greco-Catholic clergy was an important ethno-political factor of the Ukrainian state in East Galicia and Caroused, contributed to the development of not only the spiritual life of Ukrainians, but also took an active part in public life, to a certain extent, promitatoare and assist the polonisation of the Ukrainian population of the region from the Polish state.the Greek Catholic clergy was important ethno-political factor of the Ukrainian state in East Galicia and Caroused, contributed to the development of not only the spiritual life of Ukrainians, but also took an active part in public life, to a certain extent, promitatoare and assist the polonisation of the Ukrainian population of the region from the Polish side.

Priests and laymen were etnopolity important factor of the Ukrainian state. The Church has demonstrated its ability to convey to the citizens of the state of spiritual and cultural values, to contribute to the spiritual and national revival A greco-catholic church and representatives of her clergy aimed to overcome the problem of illiteracy, brought up young people on Christian principles. However overcoming illiteracy and semiliteracy in an intermilitary period was not succeeded both through subjective and objective reason samong that most ponderable nationally education alolitics of Polish power is preconceived in relation to national minorities The most revered person in the village was the priest, reflecting its status as a religious authority in a traditional society. The priesthood, which is the only layer that could lead the resistance to polonisation and germanisation of the region, unfortunately, not had a proper education. In an environment clergies deepened processes of self-government and self-education. By then most Greco-catholik priests were distinguished by kind knowledge of history of Ukraine, features of Ukrainian, world view of the Ukrainian people, his customs and traditions.

Key words: *Greek-Catholic Church, Pokuttia, ethno-political processes.*

Священники і миряни були важливим етнополітичним чинником українського державотворення. Церква показала свою здатність донести до громадян держави духовні та культурні цінності, сприяти духовному і національному відродженню; по-друге, досвід, напрацьований церковно-релігійними інституціями в економічній сфері, сприяв конструктивному діалогу з владою і допомагав українському народу у нелегких умовах іноземного поневолення.

Проблеми церковно-релігійного життя в Галичині та Покутті зокрема у міжвоєнний період знайшли певне відображення в працях І. Андрухів та

О. Лисенка, І. Пилипіва, В. Марчука, В. Перевезія, О. Рубльова¹. На широкому архівному матеріалі та результатах польових досліджень проаналізовано побут української сільської інтелігенції, в тому числі, і греко-католицького духовенства у монографії О. Дрогобицької².

Найбільш шанованою особою на селі був священник, що відображало його статус як релігійного авторитету у традиційному суспільстві. Священство, що залишилось єдиною верствою, яке могло очолити опір ополяченню та онімеченню краю, на жаль, не мало відповідної освіти. Майбутні служителі церкви закінчували в основному духовні семінарії у Львові, Перемишлі, Холмі або Луцьку, де їм вистачало вивчити катехизм, після чого їх висвячували на отців парафій. Згідно з розпорядження митрополичого ординату (1930 р.) представники кліру мали створити спеціальні картотеки із зазначенням усіх важливих даних про парафіян. Поряд з основними відомостями, записи могли містити додаткові відомості щодо передплачуваних родинною часописів, громадської діяльності її членів, належності до політичних партій тощо³.

Таким чином духовенство не просто на добровільних засадах, а й уповноважене церковною верхівкою, практично було зобов'язане знати все про своїх прихожан. Збирання такої інформації мало сприяти ближчому розумінню становища селян, їх проблем і поточного стану речей як у селі в цілому, так і у кожній сім'ї зокрема.

Однією із проблем взаємовідносин між владою і місцевим населенням було мовне питання державних документів. Від місцевого керівництва до центральних адміністративних органів надходили повідомлення стосовно ускладнень при користуванні україномовними документами. Адміністрація у Варшаві та Міністерство внутрішніх справ (оскільки сфера реєстрації ГС залишалася в його компетенції) були змушені постійно втручатися для з'ясування достовірності тих чи інших справ.

---

¹ Ігор Андрухів, Олександр Лисенко, Ігор Пилипів, Станіславська (Івано-Франківська єпархія ГКЦ) кризь призму століть: історико-релігійний аспект: наукова монографія. Надвірна: Надвірнянська друкарня, 2010. 500 с.; Ігор Пилипів, Конституція Другої Речі Посполитої та національно-релігійна політика польської влади в Галичині (1921-1925 рр.) // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія». 2013. Вип. 47. С. 83-89; Ігор Пилипів, Політика греко-католицької церкви у сфері шкільництва Східної Галичини (1919 – 1939 рр.) // Гуржіївські історичні читання. Вип.4. 2011. С.164 – 166; Василь Марчук, Церква, духовність, нація: Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 2004. 464 с.; Віталій Перевезій, Служіння Богу і народу: Українська греко-католицька церква між двома світовими війнами. К.: Світогляд, 2004. 203 с.; Олександр Рубльов, Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914-1939). К., 2004. 648 с.

² Оксана Дрогобицька, Традиція і модерн: Побут української сільської інтелігенції Галичини (кінець ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2014. 540 с.

³ Там само. С.287.

На виконання рескрипту МВС від 28 квітня 1921 р. станіславівський воєвода видав циркуляр і надіслав старостам відповідний наказ № 43 від 12 січня 1922 р. Цим наказом вони зобов'язувалися стежити, аби метричні книги і надалі велися латиною. Підставою тут виступало розпорядження міністра внутрішніх справ Австро-Угорщини від 16 вересня 1875 р. При порушенні циркуляру на уніатських священників очікувало покарання, визначене ще в розпорядженні австрійського цісаря від 1854 р. Таким чином, у Другій Речі Посполитій продовжували діяти закони, прийняті іншою державою близько семидесяти років перед тим⁴.

Спробу урегулювати дискусійні проблеми української мови зробив у травні 1926 р. міністр РВіНО С. Грабський. Він листовно звернувся до всіх трьох уніатських ординаріїв – Митрополита Львівського Андрія Шептицького, єпископа станіславівського Григорія Хомишина і єпископа перемишльського Йосафата Коциловського, наполягаючи на відмові від використання греко-католицькою церквою української мови. Шептицький та Коциловський проігнорували листа, а Хомишин використав його як зразок антидемократизму в скарзі на міністра до Вищого адміністративного трибуналу. Але свій позов єпископ програв⁵. Таким чином відображається протистояння церкви і держави у мовному питанні, а також спроба демократичним шляхом вирішити мовне питання у суді.

О. Вітвіцький у своєму дослідженні охоплює проблематику становища духовенства УГКЦ в перші роки після поразки національно-визвольних змагань. Греко-католицьке духовенство, відслідковуючи основні напрямки суспільно-політичних процесів у польській державі, усвідомлювало потребу пошуку нових шляхів діяльності щодо збереження державотворчих здобутків українського населення Східної Галичини під час національно-визвольних змагань. У середовищі духовенства поглибились процеси самоорганізації та самоосвіти. На той час більшість греко-католицьких священників вирізнялись добрим знанням історії України, особливостей української мови, світогляду українського народу, його звичаїв та традицій. Потужний акцент роботи духовенства було спрямовано на навчання та виховання підростаючого покоління в християнському та патріотичному дусі. Особливо ця робота мала поширюватись серед сільської молоді, а тому греко-католицькі священники проводили своєрідні соціально-політологічні дослідження на території, яку охоплювала їхня душпастирська діяльність. Ці дослідження торкались

⁴ Ярина Вовк. Політика Польської держави стосовно християнських конфесій (1918 – 1926 рр.) : дис. ...канд. іст. наук : 07.00.02 . Київ, 2006. С.142.

⁵ Там само.

національних, політичних, соціально-економічних та духовних аспектів життя молоді Східної Галичини⁶.

Політичні реалії міжвоєнного періоду не давали українцям Галичини підстав сподіватися на гармонійний розвиток і освіту підростаючого покоління. Соціальне зубожіння населення супроводжувалось падінням освітнього рівня. Велика кількість сімей не була матеріально спроможна посилати своїх дітей в школи. Тільки незначна частина української молоді могла здобути вищу освіту. Внаслідок асиміляторської політики польської влади українське шкільництво міжвоєнного періоду перебувало у катастрофічному стані⁷.

Політика польського уряду в національному питанні була великодержавною і спрямованою на повну асиміляцію українського населення та перетворення Галичини в інтегровану частину Польщі. Важливе значення щодо визначення правового статусу ГКЦ мала польська конституція та конкордат 1925 р., які відкрили перспективи для подальшого її організаційного зміцнення, розширення релігійної, культурно-освітньої, добродійної та місіонерської діяльності. В той же час польська влада не дотримувалася прийнятих нею законів, проводячи антиукраїнську політику⁸.

Таким чином, ГКЦ у міжвоєнній Польщі надавала важливого значення розвитку українського шкільництва, а також фахових і вищих шкіл. У вирішенні цієї проблеми ГКЦ тісно співпрацювала із «Просвітою» та «Рідною школою», стояла на заваді реалізації польським урядом політики колонізації українців.

Петро Буртик житель села Марківців, що емігрував у Сполучені Штати і видав книгу спогадів про своє рідне село, свідчить про те, що одразу після закінчення Першої світової війни в селі Марківці польська поліція шукала священника о. Микитина, бо той був щирий патріот та організатор різних заходів у селі, та прикладів його діяльності не наводить. Тільки вказує, що переховувався в лісі зимою, обморозився і вмер від запалення. Поховали його на новому цвинтарі по лівій стороні від дороги, що тільки його відкрили⁹.

---

⁶ Олег Вітвіцький, Діяльність духовенства Української Греко-Католицької церкви як чинник формування національної ідеї у Східній Галичині в першій чверті ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 09.00.12 "Українознавство". К., 2004 . С.12.

⁷ Соломія Гнот, Добродійна діяльність Греко-католицької церкви у 1921-1939 рр. (за матеріалами Галицької митрополії) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 – "Історія України". Львів, 2003. С.12.

⁸ Ігор Пилипів, Конституція Другої Речі Посполитої та національно-релігійна політика польської влади в Галичині (1921-1925 рр.) // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія». 2013. Вип. 47. С. 83-89.

⁹ Петро Буртик, Книга Марківців. Вінніпег ; Івано-Франківськ: Тіповіт, 2007. С.100- 101.

У другій половині 1924 р. на Марковецьку парафію із Тисмениці приїхав молодий священник о. Теодор Базюк з дружиною п. Євгенією. Їмость отримала посаду другої вчительки в марковецькій школі. Чому дуже зраділо населення, оскільки до того вчителювала полька п. Стогова, яка доносила в поліцію про найменший прояв неповаги до влади. У школі два рази на тиждень по одній годині розпочав навчати релігії і катехизму о. Т. Базюк і це стало перевагою українського життя в школі¹⁰. Був організований завдяки священнику о. Т. Базюку церковний хор. Сам священник співав у ньому тенором¹¹. Син о. Т. Базюка Володимир Базюк згадує, що його покійного батька перевели з Тисмениці до Марківців тому, що під час короткого існування української влади він був членом міської ради, а польська адміністрація наказала єпископу Г. Хомишину забрати його з містечка¹². Таким чином переведення виглядало як покарання для проукраїнського священника. Великий вклад освіти дітей робила дочка священника Ірина Базюк. Як приклад, повезла дітей 3 і 4 класу в Станіславів, де завела до української катедри, де місцевий священник відправив для них молебень.

Таким чином, малими справами і просвітницькою діяльністю, крок за кроком о. Т. Базюк сприяв організації місцевого культурного і освітянського життя, в чому йому допомагала його дружина і дочка.

Греко-католицька церква і представники її духовенства прагнули подолати проблему неписьменності, виховували молодь на християнських засадах. Проте подолати безграмотність та малограмотність у міжвоєнний період не вдалося як через суб'єктивні, так й об'єктивні причини, серед яких найвагоміша – упереджена національно-освітня політика польської влади щодо національних меншин¹³.

Отже, греко-католицьке духовенство було важливим етнополітичним чинником українського державотворення в Східній Галичині та Покутті, сприяло розвитку не тільки духовного життя українців, а й брало активну участь у громадському житті, певною мірою, протистояли ополяченню і асиміляції українського населення регіону з боку польської держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ігор Андрухів, Олександр Лисенко, Ігор Пилипів, Станіславська (Івано-Франківська єпархія) ГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект: наукова монографія. Надвірна: Надвірнянська друкарня, 2010. 500 с.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само. С.107.

¹² Там само. С.115.

¹³ Віталій Виздрик, Соціально-економічні та суспільно-політичні процеси в галицькому селі (1919–1939): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. іст. наук : 07.00.01 – «Історія України». Львів., 2016. С.29.

2. Петро Буртик, Книга Марківців. Вінніпег ; Івано-Франківськ: Тіповіт, 2007. 222 с.
3. Віталій Виздрик, Соціально-економічні та суспільно-політичні процеси в галицькому селі (1919–1939): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. іст. наук : 07.00.01 – «Історія України». Львів., 2016. 37 с.
4. Олег Вітвіцький, Діяльність духовенства Української Греко-Католицької церкви як чинник формування національної ідеї у Східній Галичині в першій чверті ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 09.00.12 "Українознавство". К., 2004 16 с.
5. Ярина Вовк. Політика Польської держави стосовно християнських конфесій (1918 – 1926 рр.) : дис. ...канд. іст. наук : 07.00.02 . Київ, 2006. 230 с.
6. Соломія Гнот, Добročинна діяльність Греко-католицької церкви у 1921-1939 рр. (за матеріалами Галицької митрополії) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 – "Історія України". Львів, 2003. 22 с.
7. Оксана Дрогобицька, Традиція і модерн: Побут української сільської інтелігенції Галичини (кінець ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2014. 540 с.
8. Василь Марчук. Церква, духовність, нація: Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 2004. 464 с.
9. Віталій Перевезій, Служіння Богу і народу : Українська греко-католицька церква між двома світовими війнами. К.: Світогляд, 2004. 203 с.
10. Ігор Пилипів, Конституція Другої Речі Посполитої та національно-релігійна політика польської влади в Галичині (1921-1925 рр.) // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія». 2013. Вип. 47. С. 83-89.
11. Ігор Пилипів, Політика греко-католицької церкви у сфері шкільництва Східної Галичини (1919 – 1939 рр.) // Гуржіївські історичні читання. Вип.4. 2011. С.164 – 166
12. Олександр Рубльов, Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914-1939). К., 2004. 648 с.

REFERENCES

1. Andrukhiv I., Lysenko O., Pylypiv I. Stanislavska (Ivano-Frankiska) yeparkhiia HKT's kriz pryзму stolit: istoryko-relihiinyi aspekt: naukova monohrafiia. Nadvirna: Nadvirnianska drukarnia, 2010. 500 s.
2. Buryk P. Knyha Markivtsiv. Vinnipeg ; Ivano-Frankivsk: Tipovit, 2007. 222 s.
3. Vyzdryk V. S. Sotsialno-ekonomichni ta suspilno-politychni protsesy v halytskomu seli (1919–1939): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra. ist. nauk : 07.00.01 – «Istoriia Ukrainy». Lviv., 2016 . 37 s.;
4. Vitvitskyi O. Diialnist dukhovenstva Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi tserkvy yak chynnyk formuvannia natsionalnoi ideii u Skhidnii Halychyni v pershii chverti KhKh st. : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk : 09.00.12 «Ukrainoznavstvo». K., 2004 . 16 s.;
5. Vovk Ya. Polityka Polskoi derzhavy stosovno khrystyianskykh konfesii (1918 – 1926 rr.) : dys. ...kand. ist. nauk : 07.00.02 . Kyiv, 2006. 230 s.
6. Hnot S. Dobrochynna diialnist Hreko-katolytskoi tserkvy u 1921-1939 rr. (za materialamy Halytskoi mytropolii) : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk : 07.00.01 – «Istoriia Ukrainy». Lviv, 2003. 22 s.

7. Drohobyt'ska O. Tradytsiia i modern: Pobut ukrainskoi silskoi intelihentsii Halychyny (kinets KhIKh – 30-ti rr. KhKh st. Ivano-Frankivsk: Symfoniia forte, 2014. 540 s.
8. Marchuk V. Tserkva, dukhovnist, natsiia: Ukrainska hreko-katolytska tserkva v suspilnomu zhytti Ukrainy KhKh st. Ivano-Frankivsk: Plai, 2004. 464 s.
9. Perevezii V.O. Sluzhinnia Bohu i narodu : Ukrainska hreko-katolytska tserkva mizh dvoma svitovymy viinamy. K.: Svitohliad, 2004. 203 s.
10. Pylypiv I. Konstytutsiia Druhoi Rechi Pospolytoi ta natsionalno-relihiina polityka polskoi vlady v Halychyni (1921-1925 rr.). // Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. «Istoriia ta heohrafiia». 2013. Vyp. 47. S. 83-89.
11. Pylypiv I.V. Polityka hreko-katolytskoi tserkvy u sferi shkilnytstva Skhidnoi Halychyny (1919 – 1939 rr.) // Hurzhiiivski istorychni chytannia. Vyp.4. 2011. S.164 – 166.
12. Rublov O. Zakhidnoukrainska intelihentsiia u zahalnonatsionalnykh politychnykh ta kulturnykh protsesakh (1914-1939). K., 2004. 648 s.

Дата надходження до редакції: 19.11. 2018

УДК 94 (477.8):502.8

**ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА ГАЛИЧИНИ – УКРАЇНСЬКА
НАЦІОНАЛЬНА ЦЕРКВА**

Олена ГАЙДУКЕВИЧ

*ДВНЗ «Івано-Франківський національний медичний університет», кафедра
українознавства та філософії, вул. Галицька 2, 76018, м. Івано-Франківськ,
Україна*

e-mail: o.gay@bk.ru

Стаття присвячена дослідженню греко-католицької церкви як української національної церкви: подається коротка історія утворення церкви, показана її роль в суспільному житті Галичини у 20-30-х роках ХХ ст.. В статті характеризуються маєтності ГКЦ у 1920-1930 роках, приводяться їх обсяги.

Ключові слова: *Греко-католицька церква, національна ідея, українська організація, маєтності церкви, природоохоронна діяльність.*

Статья посвящена исследованию греко-католической церкви как украинской национальной церкви: дается краткая история образования церкви, показана ее роль в общественной жизни Галичины в 20-30-х годах ХХ ст .. В статье характеризуются имущества ГКЦ в 1920-1930 годах, приводятся их объемы .

Ключевые слова: *Греко-католическая церковь, национальная идея, украинская организация, владения церкви, природоохранная деятельность.*

The article is devoted to the study of the Greek Catholic Church as a Ukrainian national church: a brief history of the church's formation, its role in the social life of Galicia in the 20-30's of the twentieth century is presented. .

Keywords: *Greek Catholic Church, national idea, Ukrainian organization, church property, nature conservation activities.*

Греко-католицька церква в Галичині має тисячолітню історію і своїми коренями сягає давніх часів [1,2,3,4]. У кінці ХІІ ст. перестала існувати Київська Русь і галицький князь Лев Данилович приклав немало зусиль, щоб створити Галицьку Митрополію, яка була б духовною твердиною нової держави. У 1303 р. його синові королю Юрію вдалося заснувати Митрополію в Галичі [5]. Проте вже в 1347 р., у часи польського короля Казимира, Галицька Митрополія була ліквідована, що викликало значне обурення серед духовенства та народу Галичини [5, с. 41]. У 1539 р. у Львові було створено Галицьке єпископство, що входило до складу Київської Митрополії. Першим єпископом став Макарій Тучанський [5, с. 67].

У Галичині в цей час панував повний розгул польської шляхти, яка грабувала церкви, монастирі, українських бояр та селян. Щоб спинити наступ

полонізації на українську церкву, урятувати її від занепаду та розгрому, і, за висловом князя Острозького як “...єдиний вихід з тяжкого положення нашої Церкви...” [5, с. 71], 6 жовтня 1596 р. Берестейський Собор ухвалив перехід української церкви під опіку папи римського з чітким застереженням щодо збереження свого грецького обряду. Польський король Зигмунд III 15 грудня 1596 р. затвердив рішення Берестейського Собору й надалі, хоч і оберігав українську церкву від свавілля й нападів польських урядовців, проте не зрівняв її в правах із польською католицькою церквою [5, с. 45]. Фактично унія 1596 р. запобігла латинізації українського народу, сприяла збереженню його самобутності, що підтвердив у подальшому майже півтисячолітній період нашої історії.

Після розподілу Польщі (1772 р.) до Австрії відійшла Львівська єпархія української церкви [5, с. 117]. Австрійський уряд припинив свавілля польської шляхти, зрівняв її в правах із римо-католицькою і надав тоді нашій церкві назву “греко-католицька”, на що з гіркотою о. Кость Панас указує: “Темнота нашого духовенства і брак національної свідомості за часів польського панування довели до того, що аж некомпетентні австрійські бюрократи мусили давати назву нашій Церкві!” [5, с. 117]. Єпископами львівськими в той час були представники родини Шептицьких, які доклали немало зусиль, щоб зміцнити українську церкву в Галичині. У цей час церква була ще в складі Київської Митрополії. У 1805 р. помер митрополит Київський Ростоцький, а у Львові – єпископ Скородинський, і після подолання ряду різних перешкод папа видав у 1807 р. декрет, яким відновив Галицьку Митрополію. Першим митрополитом Галицьким став черемиський єпископ Ангелович і австрійський уряд у 1808 р. підтвердив його інтронізацію [5, с. 119].

Майже через 100 років, 17 січня 1901 р., главою Греко-католицької церкви в Галичині став Андрей Шептицький, який керував нею до 1944 р. У 1946 р. у Львові в храмі Святого Юра був скликаний Собор, який ліквідував ГКЦ і приєднав її до Московського патріархату [6]. Греко-католицька церква в Галичині на довгі роки перестала існувати й лише з відновленням української незалежної соборної держави в 1991 р. відродилася на теренах краю і національна українська греко-католицька церква [7,8,9].

Отже, упродовж багатьох віків провідником духовних, моральних, наукових, культурних і освітніх устремлінь українського народу, виразником його потреб і надій була ГКЦ. Як система цінностей любові до Бога та ближнього свого церква своєю діяльністю несла в народні маси національну ідею та ідею любові до рідної землі.

20–30-ті роки ХХ століття – це складний міжвоєнний період в історії Галичини, час утвердження польської державності та гострої міжнаціональної конфронтації між двома етносами – поляками та українцями [10,11,12]. Після офіційного визнання міжнародним співтовариством анексії Польщею Східної Галичини польський уряд відкрито розгорнув тотальну боротьбу з українським національним рухом у краї. Українці змушені були боротися за свої національні права в усіх аспектах суспільного життя [13,14,15,16]. У таких умовах ГКЦ виступила як впливова національна організація, яка підтримувала визвольні прагнення свого народу. Вона розгорнула в цей складний для українців час активну душпастирську, наукову, культурно-освітню, меценатську діяльність, завданням якої було виховання українського населення в релігійному та національному дусі [17,18,19,20,21]. Важливе місце серед загальнолюдських проблем церква відводила вирішенню екологічних питань: охороні природнього середовища, збереженню цінних природних об'єктів, чистоті довкілля тощо.

Наприкінці 1930-х років Греко-католицька церква налічувала 4 млн. віруючих і мала близько 3 тисяч парафій, а також об'єднувала цілу мережу молодіжних організацій, жіночих товариств, дві політичні партії та Український Гіпотетичний банк у Львові [22, с.539]. Вона заснувала єдиний в Галичині український вищий навчальний заклад – Теологічну академію у Львові, ректором якої був Йосиф Сліпий. Митрополит Андрей Шептицький докладав чимало зусиль, щоб відкрити у Львові Український університет, фінансував таємний Вільний Український університет. ГКЦ тісно співпрацювала з різноманітними науковими, культурно-освітніми, видавничими, господарськими та іншими українськими громадськими організаціями краю, які широкою мережею охоплювали край [19,20,23]. На той час уже було засновано такі національні економічні громадські організації, як “Народна торгівля” (1883), “Дністер” (1892), “Сільський господар” (1898), “Крайовий Кредитовий Союз” (1898), “Крайовий Ревізійний Союз” (1904), “Союз молочарських спілок” (1904) та інші. Освіту серед української громади поширювали “Рідна школа” й “Просвіта” (1868), фізичне виховання та вишкіл молоді проводили товариства “Сокіл”, “Січ” [20] і “Пласт” [23]. Особливо масштабною була співпраця ГКЦ з діяльністю українських науковців, об'єднаних у “Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка” (1892). Церква підтримувала діяльність Товариства, надавала свої кошти та землі для його розвитку й укріплення, сприяла втіленню в життя різноманітних проектів науковців [14].

Таким чином, у складних суспільно-політичних умовах 20–30-х рр. ХХ ст. ГКЦ виступала як впливова консолідуюча українська організація, що була виразником національного духу в Галичині. Як суто українська організація, церква інтенсивно підтримувала національні прагнення свого народу. У цей складний для українців час вона розгорнула активну природоохоронну діяльність, завданням якої було зберегти природу краю й утвердити серед українського народу національну ідею та ідею любові до рідної землі.

Здавна Греко-католицька церква як великий землевласник мала в Галичині свої маєтності, так звані “Столові добра”. Тільки в Горганах площа лісів, які належали греко-католицькій консисторії, становила 75 тис. га [25, с. 7]. У 20–30-х роках ХХ століття до їх складу входили частина Свято-Юрської гори у Львові (Собор, митрополича палата, адміністративні та господарчі будівлі), земельні маєтності “Зарваниця”, “Кринос-Галич”, “Перегінсько-Лолин” і “Якторів-Унів” [25, арк. 81]. Управляла маєтностями Центральна адміністрація Столових дібр ГКЦ у Львові, генеральним адміністратором якої з 1913 до 1938 рр. був економіст, отець-митрат Тит Войнаровський. Керував кожною маєтністю управитель. У 1937 р. персонал Столових дібр складав 55 службовців [25, арк. 81].

Маєтність “Зарваниця” ввійшла до складу Столових дібр у 1913 р. Її закупив за 946000 крон для Митрополії генеральний адміністратор о. Тит Войнаровський. У своїх мемуарах він згадував, що в момент купівлі маєтність “...обіймала 900 моргів ріллі, 253 морги лісу, гуральню, млин і каменолом” [26, с. 63]. Пізніше, як бачимо з опису “Столових добр Митрополії”, що зберігається в ЦДІАУЛ, “...по вивінуванні монастиря о.о.Студитів і Фондації “Захист для сиріт” остало при Столових добрах в Зарваниці 385 гектари, з того 230 га ріллі і 155 га ліса” [25, арк. 81]. Управителем маєтності “Зарваниця” був полковник Володимир Федорових.

Маєтність “Кринос-Галич” була власністю Митрополії ще з давніх часів і займала значні території, проте, як довідуємося з того ж опису, “... по переведеній парцеляції в 1922 р. остало при Столових добрах в цій маєтності 681 га – 131 га ріллі і 550 га лісу. Домінуюча порода – дуб. Управитель – сотник Герчанівський Дмитро” [25, арк. 81].

Маєтність “Якторів-Унів” входила до складу Митрополії теж із давніх часів. Як доводить вищенаведений архівний опис, “...по вивінуванні монастиря оо. Спудитів і парцеляції 1927 р. остали при Столових добрах 871 га - 76 га ріллі і 795 га ліса. Головна порода бук. Управитель П'ясецький Петро” [25, арк. 81].

Маєтність “Переґінсько-Лолин” – найбільша, найбагатша й основна маєтність Греко-католицької церкви. Згідно з тим же архівним документом “...маєтність Переґінсько належала ще з надання руських князів до кафедральної церкви на Крилосі в Галичі. Докладної дати надання не можна устійнити, але можна на основі документів означити в приближенню вік. А саме XII вік за часів панування князя Володимирка і його сина Ярослава Осмомисла” [25, арк. 81].

На початку XX століття територія маєтності займала верхів'я р. Лімниця та землі її лівобережних приток і на 1937 р. складала площу 34217 га, у тому числі лісову – 30355 га [25, арк. 82]. Проте процес формування переґінських Столових дібр мав свою довгу історію й супроводжувався виснажливою боротьбою Греко-католицької церкви з різноманітними чужоземними землевласниками [27,28, 29].

Перша письмова згадка про власність переґінських лісів, як стверджував дослідник М. Марковський, міститься в грамоті князя Льва Даниловича від 1292 р., у якій ідеться про належність Переґінського разом із навколишніми землями та лісами Галицькій Митрополії [30, с. 5–6]. Далі, у період середньовіччя власність цих земель тісно пов'язується з церквами та монастирями селища Переґінсько [31, с. 497]. В середньовіччі тут було 2 церкви, а коли Переґінсько було загарбане Польським королівством, князь Федір Ольгердович у 1400 р. заснував на горі Сергій монастир, якому передав Переґінсько з навколишніми землями та лісами [31, с. 496; 32]. Далі, як указує о. Григор Лужницький, існувала грамота польського короля Казимира від 15 вересня 1475 р., згідно з якою Переґінський монастир разом із навколишніми селами, землями та лісами передавався митрополитові Андрієві Свистельницькому “...для примноження Галицької адміністрації” [27, с. 276]. Але в тогочасних архівах не збереглася дана грамота короля Казимира про передачу монастиря Переґінська разом із землями Андрієві Свистельницькому, названому в актах “крилоським митрополитом” і “адміністратором у Крилосі” [27, с. 276].

Проте з плином часу деяка частина церковних земель перейшла в приватну власність польських магнатів і протягом XV–XVII ст. за переґінські землі та ліси точилася важка боротьба між багатими землевласниками й українським духовенством. Тоді, у XVII ст., землі маєтності Переґінсько вже займали значні території: сюди належали ще й села Купно, Ріпне, Дуба, Лецівка, Дубшара, Вільхівка, містечко Рожнятів, а також Лолин і Нягрин. Згодом до переґінської церкви стало належати ще й село Підгороддя [26, с. 61], яке за власні кошти (20000 злотих) придбав наступний львівський

єпископ і київський митрополит Лев III (Шептицький, 1748–1779 рр.). Врешті, у 1690 р. Сейм постановив повернути Перегінсько Галицькій церкві. Цю постанову затвердив король Іван III Собеський, і Перегінсько 25 листопада 1690 р. перейшло у власність Галицького єпископату [25, арк. 8].

Таким чином, унаслідок позовних скарг єпископа Йосифа, усі землі Перегінсько колишньої Галицької Митрополії були визнані як власність Львівського єпископату української церкви. Та, на жаль, тодішні судові рішення державних органів відверто ігнорувалися магнатами королівської Польщі й згодом ображена родина Конєцпольських самочинно зайняла перегінські церковні землі. Знову почався довголітній судовий процес із польськими шляхтичами, що його вели єпископ Йосиф та його наслідники – Варлаам (Шептицький, 1709–1715), Атанасій (Шептицький, 1715–1746), та Лев III (Шептицький, 1748–1779). Судитися в той час із польськими магнатами Конєцпольськими та Скарбеками було нелегко, тим паче, що згодом до них приєднався ще й орден єзуїтів, який теж на той час вже володів частиною церковних земель. Процес вівся не лише в державних судах, але й у трибуналі Папської Нунціатури у Варшаві [27, с. 277].

Цей судовий процес із матеріальною шкодою для церкви закінчився лише в кінці XVIII ст., за часів єпископа Миколи Скородинського (1779–1805 рр.). І коли в 1806 р. було відновлено Галицьку Митрополію, то першому митрополитові Антону (Ангеловичу, 1806–1814 рр.) у 1807 р. дісталася лише частина земель Перегінсько – витоки, верхів'я і лівобережжя ріки Лімниця [25, арк. 8]. Решту земель (правобережжя р. Лімниця) було закріплено за польськими магнатами [27], частина яких із роками перейшла в державну власність. Такий розподіл власності перегінських земель зберігся до 1939 р.

З вересня 1939 р. тут було створено нову систему адміністративного поділу території, зокрема селища Перегінсько та Рожнятів стали районними центрами, які разом із Долинським районом увійшли до складу Станіславської області [31, с. 500]. Навколишні ліси були об'єднані в Осмолодський лісгосп, до складу якого входило 5 лісництв: Ангелівське, Гриньківське, Дарівське, Мшанське й Ризарнянське. Загальна площа території лісгоспу становила 48557 га [33, с. 5]. Контора лісгоспу знаходилася в с. Осмолода. Ліси новостворених Ангелівського, Мшанського та Ризарнянського лісництв (лівобережжя р. Лімниця) – це були землі колишньої маєтності “Перегінсько” Столових дібр Митрополії.

30 червня 1941 р. німецько-угорські війська зайняли Перегінсько, Брошнів та навколишні села. Окупанти включили цю територію в дискрит “Галичина”, що став частиною однойменного генерал-губернаторства,

утвореного на польських землях. Осмолодський лісгосп перестав існувати. Контора лісгоспу, як і само селище Осмолода, були знищені. Керуючим органом перегінських земель стало німецьке “Єдине управління лісової інспекції”, контора якого знаходилась в м. Долина. Воно об'єднувало 14 лісництв, які раніше входили до чотирьох лісгоспів: Осмолодського, Вигодського, Долинського та Калуського [33, с. 5].

Після Другої світової війни в Карпатах повернуто радянський адміністративний поділ 1939–1941 рр. Перегінські землі знову ввійшли до складу Станіславської області, перейменованої в 1962 р. на Івано-Франківську [31, с. 9]. Осінню 1944 р. було відновлено Осмолодський лісгосп, у складі тих же передвоєнних п'яти лісництв. Контора лісгоспу, заново побудована, знаходилась в с. Перегінсько [33, с. 5]. Наприкінці 1950-х років в УРСР була проведена реорганізація підприємств лісової та деревообробної промисловості. Осмолодський лісгосп у 1958 р. перейменовано спочатку на Перегінський, а наступного року – на Брошнівський [34, с. 7]. У тому ж 1959 р. на базі Брошнівського лісгоспу, Перегінського ліспромгоспу та місцевого лісопильного заводу створено велике комплексне підприємство – лісокомбінат “Осмолода”, який функціонував до 1996 р. [34, с. 7; 35, с. 5; 36, с. 5; 37, с. 5]. Першим українським лісовпорядкуванням у 1996–1997 рр. проведено реорганізацію карпатських лісів і територія колишніх Столових дібр греко-католицької Митрополії віднесена сьогодні до складу Державного підприємства «Осмолодське лісове господарство» Івано-Франківського обласного управління лісового господарства [38, с. 6].

Проте на початку ХХ ст., як згадує Головний адміністратор Столових дібр, отець-митрат Тит Войнаровський, маєтність “Перегінсько” була збитковою і митрополит А. Шептицький у 1906 р. доручив йому провести інспекцію господарства [26, с. 61]. Ознайомившись із станом справ у маєтку, Т. Войнаровський вніс в Центральну адміністрацію Столових дібр Митрополії пропозицію провести в цих непрохідних високогірних горганських лісах вузькоколіїну залізницю, з допомогою якої можна було б розширити експлуатацію гірських лісів маєтності, включивши в розробку також частину непрохідних високогірних лісів [26, с. 61]. Адже, починаючи з 1874 р., у Карпатах будувалася залізниця, що перетинала горганський гірський хребет, а на початку ХХ століття поряд із нею почалося будівництво ряду гілок вузькоколіїних лісових залізниць. Одна з них, лінія Брошнів – Осмолода, побудована в 1911 р. австрійсько-німецькою фірмою

“Й.Ф.Глезінгер” за пропозицією економіста, отця-митрата Тита Войнаровського [26, с. 61], частково збереглася до наших днів.

Управа маєтності “Перегінсько” підпорядковувалася Центральній адміністрації Столових дібр греко-католицької Митрополії у Львові на чолі з Генеральним адміністратором. З 1913 по 1938 рр. цю посаду займав економіст, отець-митрат Тит Войнаровський, після смерті якого у 1938 р., Генеральним адміністратором став науковець-лісівник Андрій П'ясецький [25, арк. 83]. Сама Управа Перегінських Столових дібр знаходилася в селищі Перегінсько [26, с. 61]. Керував Управою спочатку директор-управитель – інженер Йосиф Сальц (1924–1935 рр.), пізніше – виконували обов'язки управителя інженер Юліан Левицький (1935 рр.) та інженер Михайло Мартинець (1935–1939 рр.).

Подальший адміністративний поділ маєтності знаходимо в архівних матеріалах. Згідно з описом маєтності “Перегінсько”, “...господарський плян ділить ліси Перегінська на три окремі господарські округи, які вважаються за три самостійні господарські одиниці, поділені на три надлісництва з осідком в Осмолоді. В кожній окрузі зокрема управляє інженер лісничий, якому до помочі приділений кваліфікований лісничий з осідком: Гута в I окрузі; Мшана – в II окрузі; і Римарня – в III окрузі. Загальна кількість персоналу для виконання ... служби виносить 18 постійних штатних, по 6 на кожну округу” [25, арк. 83]. Керував першою округою інженер, надлісничий Юліан Левицький, другою – інженер, надлісничий Володимир Кисілевський і третьою – інженер, надлісничий Микола Саєвич [39, арк. 14].

Крім наведених вище маєтностей, Греко-католицькій церкві на теренах Галичини належали інші невеликі господарства, які в різні роки закупила Центральна адміністрація для потреб церкви. Такою маєтністю на Станіславщині була, зокрема “Посіч”. Як згадує Генеральний адміністратор Столових дібр отець-митрат Тит Войнаровський, “...в р. 1918 закупив митрополит Шептицький лісову маєтність “Посіч” з обшаром 3.800 моргів за ціну 2.400.000 авст. корон з тим призначенням, що дохід з неї має йти на утримання “Захисту Українських Сиріт”...” [26, с. 64]. Маєтність не давала значних доходів, проте стабільно сприяла діяльності благодійного митрополичого фонду “Захист Українських Сиріт”: “...під оглядом лісового господарства Посіч не представлявся корисно... молодняки, винищені мадярами є на укінченні залісення... Посіч дає коло 30.000 швайц. франків річно чистого доходу, який іде на Сирітський Захист” [26, с. 65].

Ще однією маєтністю церкви на теренах Станіславщини, опис якої подав відомий галицький лісівник Роман Юркевич, було господарство

“Богородчанські Добра”: “З приватних, більших лісових власностей треба найперше вирізнити “Богородчанські Добра” належні до українського Єпископства в Станіславові” [40, с. 230]. Р. Юркевич вказував, що цю маєтність закупив єпископ Григорій Хомишин від князя Шинборна; її площа становила понад 30 км².

Основними масивами дібр “Богородчани” були землі розташовані біля Станіслава вздовж річки Бистриця Солотвинська, навколо сіл Нивочин, Лесівка й особливо Горохолино теперішнього Богородчанського району Івано-Франківської області. Маєтність включала лісові комплекси, тартаки, хліборобські приміщення, а також багато будівель та споруд: палату, латинський монастир, різні службові будинки. Один із таких будинків було облаштовано під резиденцію єпископа Григорія, інший – під адміністрацію дібр. Керував маєтністю спочатку надлісничий, інженер Юрій Нападівич, пізніше – інженер-лісівник Богдан Лучаковський, який раніше працював у Столових добрах маєтності “Перегінсько” [40, с. 239–241]. Як вказував Р. Юркевич, маєтність “Богородчанські Добра” не приносила значних доходів, проте слугувала за тихе місце для короткочасного літнього відпочинку священослужителів церкви.

Окремі невеликі господарства були у власності церкви також у довкіллі с. Жаб’є (нині – Верховина), м. Рогатин, м. Заліщики та в інших районах краю.

Таким чином, ГКЦ в Галичині впродовж віків була національною, народною Церквою і відстоювала інтереси українського народу. Як система духовних, моральних, наукових, культурних, освітніх цінностей, церква своєю діяльністю несла в народні маси національну ідею, ідею любові до рідного краю та рідної землі. Земельні маєтності церкви були досить значними. У переважній більшості вони належали Митрополії з давніх княжих часів, деякі з них вона закупила вже на початку ХХ ст. і у 20–30-х роках мала у своїй власності достатньо значні обсяги земельних угідь, які склали реальну основу для ведення власної природоохоронної діяльності в краї.

Список використаних джерел:

1. Грушевський М. Історія України–Руси / Грушевський М. – К.: Наукова думка, 1992. – Т. II. – 633 с.
2. Крип’якевич І. П. Історія України / Крип’якевич І. П. – Львів: Світ, 1990. – 519 с.
3. Історія релігії в Україні: у 10-ти томах / [Ред.: А. Колодний та ін.]. – К., 1996. – Т. 1. – 384 с.; – К., 1997. – Т. 2. – 376 с.; – К., 2001. – Т. 4. – 446 с.
4. Лужницький Г. Нарис історії церкви / Григорій Лужницький // Стрийщина. Історико-

- меморіальний збірник. – Нью-Йорк–Торонто–Париж–Сідней, 1990. – Т. 1. – С. 275–277.
5. Панас К. Історія Української Церкви / К. Панас – Львів: Трансінтех, 1992. – 160 с.
  6. Львівський церковний собор. Документи і матеріали. 1946–1981. – К., 1984. – С. 97.
  7. Сергійчук В. Українська греко-католицька церква: страдницький шлях до відродження / Володимир Сергійчук // Галичина: Наук. і культ.-просв. краєзнавчий часопис. – 1997. – №1. – С. 63–68.
  8. Українська Католицька Церква. Документи, матеріали // Мартирологія українських Церков: У 4 т. – Торонто–Балтимор: Смолоскип, 1985. – Т. 2. – 839 с.
  9. Мудрий С. Українська греко-католицька церква у ХХ столітті: триумф, трагедія, відродження / Софрон Мудрий // Етнокультурні процеси в українському урбанізованому середовищі ХХ ст.: Зб. наук.-теор. статей. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2004. – С. 58–60.
  10. Комар В. Українське питання в політиці Польщі (1935–1939) / Володимир Комар // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 1998. – №1(2). – С. 99–105.
  11. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (ХІХ ст. – 1939 р.) / Микола Кугутяк – Івано-Франківськ, 1993. – 200 с.
  12. Швагуляк М. Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-х років ХХ ст./ М. Швагуляк // Записки НТШ. – Львів, 1991. – Т. СС ХХІІ. – С. 111–145.
  13. Райківський І.Я. Українське національне відродження кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. в європейському контексті: витоки, зміст, періодизація / Ігор Райківський // Галичина. Наук. і культ.-просв. краєзнавчий часопис. – 1999. – №3. – С. 4–23.
  14. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (ХІХ ст. – 30 р. ХХ ст.) / Б. Савчук. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 136 с.
  15. Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919–1939 рр.) / М. Швагуляк // Сучасність. – 1994. – №2. – С. 77–82.
  16. Москалюк М.М. Український християнсько-суспільний рух Галичини в 20-х рр. ХХ ст./ М.М.Москалюк – К.: Сиглос, 1998. – 56 с.
  17. Костельник Г. Нова доба нашої Церкви / Г. Костельник. – Львів: БМВ, 1926. – 132 с.
  18. Липинський В. Релігія: Церква в історії України / В. Липинський – Львів: Дружина, 1933. – 213 с.
  19. Марчук В.В. Церква, духовність, нація: Греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. / Василь Марчук. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – 464 с.
  20. Пилипів І. Державотворча політика греко-католицької церкви у суспільно-політичному житті Західної України 20–30 років ХХ ст. / І. Пилипів // Українське державотворення: уроки, проблеми, перспективи. – Львів, 2001. — Ч. 1. – С. 90–95.
  21. Пилипів І. Культурно-просвітницька діяльність української греко-католицької церкви в 20–30-х роках ХХ ст./ І. Пилипів // Проблеми інтеграції науково-освітнього потенціалу в державотворчому процесі. – Тернопіль – Севастополь – Суми, 2002. – Вип. 2. – С. 279–283.
  22. Субтельний О. Україна. Історія / Орест Субтельний. – К.: Либідь, 1993. – С. 522–547.
  23. Савчук Б. Український Пласт. 1911–1939 / Б. Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1996. – 272 с.

24. Горошко М., Дудок В. Роль греко-католицької церкви у становленні природоохоронної справи та національного лісівництва у 30-ті роки та на початку 40-х років ХХ століття у контексті сучасних екологічних проблем. До 50-річчя від смерті митрополита Андрея Шептицького / М. Горошко, В. Дудок // Український ліс. – 1994. – №4. – С. 7–9.; – 1995. – №1. – С. 28–30.
25. ЦДІАЛ України, Ф. 409, оп. 1, спр.1443, 105 арк.
26. Войнаровський Т. Історичні постаті Галичини. Спогади з мого життя / Тит Войнаровський – Нью-Йорк, 1961. – 231 с.; (Адміністрація дібр Галицької Митрополії. – С. 61–62; Зарваниця – С. 62–63; Посіч – С. 64–65).
27. Лужницький Г. Нарис історії церкви / Григор Лужницький // Стрийщина. Історико-меморіальний збірник. – Нью-Йорк–Торонто – Париж – Сідней, 1990. – Т. 1. – С. 275–277.
28. Шанковський Л. Нарис історії Стрийщини / Лев Шанковський // Стрийщина. Історико-меморіальний збірник. – Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней, 1990. – Т. 1. – С. 69–192.
29. Гайдукевич О.О. Маєтності УГКЦ в Перегінську / Олена Гайдукевич // Студії з архівної справи та документознавства.– К., 2003. – Т. 9. – С. 118–121.
30. Markowski M. Fortalicium w Perehinsku / M. Markowski – Lwow, 1937. – L. 5–6.
31. Історія міст і сіл Української РСР. Івано-Франківська область / [За ред.Тронько П.Т. та ін.] – К.: Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1971. – 640 с.
32. ЦДІАЛ України, Ф. 146, оп. 84, спр. 644, арк. 39.
33. Відомчий архів Осмолодського ЛГ, ф.1, оп. 1, спр. 220, 376 с.
34. Там само, спр. 324, 346 с.
35. Там само, спр. 387, 440 с.
36. Там само, спр. 429, 318 с.
37. Там само, спр. 504, 298 с.
38. Там само, спр. 627, 255 с.
39. ЦДІАЛ України, Ф. 409, оп. 1, спр. 1414, 237 арк.
40. Юркевич Р. Лісівництво Станиславівщини / Роман Юркевич // Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. – НТШ, Український архів. – Нью-Йорк – Торонто–Мюнхен, 1975. – Т. XXVIII. – С. 228–243.

REFERENCES

1. Hrushevskiy M. Istoriiia Ukrainy–Rusy / Hrushevskiy M. – K.: Naukova dumka, 1992. – Т. II. – 633 s.
2. Krypiakevych I. P. Istoriiia Ukrainy / Krypiakevych I. P. – Lviv: Svit, 1990. – 519 s.
3. Istoriiia relihii v Ukraini: u 10-ty tomakh / [Red.: A. Kolodnyi ta in.].– K.,1996. – Т. 1. – 384 s.; – K., 1997.– Т. 2. – 376 s.; – K., 2001.–Т. 4. – 446 s.
5. Luzhnytskyi H. Narys istorii tserkvy / Hryhir Luzhnytskyi // Stryishchyna. Istoryko-memorialnyi zbirnyk. – Niu-York–Toronto–Paryzh–Sydney, 1990. – Т. 1. – S. 275–277.
6. Panas K. Istoriiia Ukrainskoi Tserkvy / K. Panas –Lviv: Transintekh, 1992. – 160 s.
7. Lvivskiy tserkovnyi sobor. Dokumenty i materialy. 1946–1981.– K., 1984. – S. 97.
8. Serhiichuk V. Ukrainaska hreko-katolytska tserkva: stradnytskyi shliakh do vidrozhennia / Volodymyr Serhiichuk // Halychyna: Nauk. i kult.-prosv. kraieznavchyi chasopys.– 1997. – #1. – S. 63–68.
9. Ukrainaska Katolytska Tserkva. Dokumenty, materialy // Martyrolohiia ukrainskykh Tserkov: U 4 t. – Toronto-Baltymor: Smoloskyp, 1985. – Т. 2. –839 s.

10. Mudryi S. Ukrainska hreko-katolytska tserkva u KhKh stolitti: triumf, trahediia, vidrozhennia / Sofron Mudryi // Etnokulturni protsesy v ukrainskomu urbanizovanomu seredovyshchi KhKh st.: Zb. nauk.-teor. statei. – Ivano-Frankivsk: Nova zoria, 2004. – S. 58–60.
11. Komar V. Ukrainske pytannia v politytsi Polshchi (1935–1939) / Volodymyr Komar // Halychyna. Naukovyi i kulturno-prosvitnii kraieznavchyi chasopys. – 1998. – #1(2). – S. 99–105.
12. Kuhutiak M. Halychyna: storinky istorii. Narys suspilno-politychnoho rukhu (KhIKh st. – 1939 r.) / Mykola Kuhutiak – Ivano-Frankivsk, 1993. – 200 s.
13. Shvahuliak M. Suspilno-politychna sytuatsiia u Zakhidnii Ukraini na pochatku 30-kh rokiv KhKh st./ M. Shvahuliak // Zapysky NTSh. – Lviv, 1991. – T. SS KhKhII. – S. 111–145.
14. Raikivskiy I.Ya. Ukrainske natsionalne vidrozhennia kintsia KhVIII – pochatku KhKh st.v yevropeiskomu konteksti: vytyky, zmist, periodyzatsiia / Ihor Raikivskiy // Halychyna.
15. Nauk. i kult.-prosv. kraieznavchyi chasopys. – 1999. – #3. – S. 4–23.
16. Savchuk B. Prosvitnytska ta sotsialno-ekonomichna diialnist ukrainskykh hromadskykh tovarystv u Halychyni (KhIKh st. – 30 r. KhKh st.) / B. Savchuk. – Ivano-Frankivsk: Plai, 1999. – 136 s.
17. Shvahuliak M. Partiini podily i zahalnonatsionalni interesy. Problema politychnoi konsolidatsii ukrainskoho natsionalnogo rukhu Halychyny (1919–1939 rr.) / M. Shvahuliak // Suchasnist. – 1994. – #2. – S. 77–82.
18. Moskaliuk M.M. Ukrainskyi khrystyiansko-suspilnyi rukh Halychyny v 20-kh rr. KhKh st./ M.M.Moskaliuk – K.: Syhlos, 1998. – 56 s.
19. Kostelnyk H. Nova doba nashoi Tserkvy / H. Kostelnyk. – Lviv: BMV, 1926. – 132 s.
20. Lypynskiy V. Relihiia: Tserkva v istorii Ukrainy / V. Lypynskiy – Lviv: Druzhyna, 1933. – 213 s.
21. Marchuk V.V. Tserkva, dukhovnist, natsiia: Hreko-katolytska tserkva v suspilnomu
22. zhytti Ukrainy KhKh st. / Vasyl Marchuk. – Ivano-Frankivsk: Plai, 2004. – 464 s.
23. Pylypiv I. Derzhavotvorcha polityka hreko-katolytskoi tserkvy u suspilno-politychnomu zhytti Zakhidnoi Ukrainy 20–30 rokiv KhKh st. / I. Pylypiv // Ukrainske derzhavotvorennia: uroky, problemy, perspektyvy. – Lviv, 2001. — Ch. 1. – S. 90–95.
24. Pylypiv I. Kulturno-prosvitnytska diialnist ukrainskoi hreko-katolytskoi tserkvy v 20–30-kh rokakh KhKh st./ I. Pylypiv // Problemy intehratsii naukovo-osvitnoho potentsialu v derzhavotvorchomu protsesi. – Ternopil – Sevastopol – Sumy, 2002. – Vyp. 2. – S. 279–283.
25. Subtelnyi O. Ukraina. Istoriiia / Orest Subtelnyi. – K.: Lybid, 1993. – S. 522–547.
26. Savchuk B. Ukrainskyi Plast. 1911–1939 / B. Savchuk. – Ivano-Frankivsk: Lileia-NV,
27. 1996. – 272 s.
28. Horoshko M., Dudok V. Rol hreko-katolytskoi tserkvy u stanovlenni pryrodookhoronnoi spravy ta natsionalnogo lisivnytstva u 30-ti roky ta na pochatku 40-kh rokiv KhKh stolittia u konteksti suchasnykh ekolohichnykh problem. Do 50-richchia vid smerti mytropolyta Andreia Sheptytskoho / M. Horoshko, V. Dudok // Ukrainskyi lis. – 1994. – #4. – S. 7–9.; – 1995. – #1. – S. 28–30.
29. TsDIAL Ukrainy, F. 409, op. 1, spr.1443, 105 ark.
30. Voinarovskiy T. Istorychni postati Halychyny. Spohady z moioho zhyttia / Tyt Voinarovskiy – Niu-York, 1961. – 231 s.; (Administratsiia dibr Halytskoi Mytropolii. – S. 61–62; Zarvanytsia – S. 62–63; Posich – S. 64–65).
31. Luzhnytskyi H. Narys istorii tserkvy / Hryhir Luzhnytskyi // Stryishchyna. Istoryko-memorialnyi zbirnyk. – Niu-York–Toronto – Paryzh – Sydnei, 1990. – T. 1. – S. 275–277.
32. Shankovskiy L. Narys istorii Stryishchyny / Lev Shankovskiy // Stryishchyna. Istoryko-memorialnyi zbirnyk. – Niu-York – Toronto – Paryzh – Sydnei, 1990. – T. 1. – S. 69–192.
33. Haidukevych O.O. Maietnosti UHKTs v Perehinsku / Olena Haidukevych // Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva.– K., 2003. – T. 9. – S. 118–121.
34. Markowski M. Fortalicium w Perehinsku / M. Markowski – Lwow, 1937. – L. 5–6.

35. Istoriiia mist i sil Ukrainskoi RSR. Ivano-Frankivska oblast / [Za red.Tronko P.T. ta in.] – K.: Holov. red. Ukr. rad. entsyklopedii AN URSS, 1971. – 640 s.
36. TsDIAL Ukrainy, F. 146, op. 84, spr. 644, ark. 39.
37. Vidomchyi arkhiv Osmolodskoho LH, f.1, op. 1, spr. 220, 376 s.
38. Tam samo, spr. 324, 346 s.
39. Tam samo, spr. 387, 440 s.
40. Tam samo, spr. 429, 318 s.

Дата надходження до редакції: 15.01. 2019

**СТАНОВЛЕННЯ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ
РЕСПУБЛІКИ ТА МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ
(1918–1923 рр.)**

Галина ГЛАДКА

*ДВНЗ «Івано-Франківський національний медичний університет»,
кафедра українознавства та філософії, вул. Галицька, 2, 76018, м. Івано-
Франківськ, Україна
e-mail: ulana-mail@email.ua*

Стаття розкриває діяльність Андрея Шептицького в період становлення ЗУНР. Акцентується увага на розвитку духовності і значення Єпископа Андрея Шептицького в процесах становлення та подальшого розвитку греко-католицької церкви та захисту інтересів греко-католицьких священиків, особливо тих, що прийняли рішення підтримувати новостворену державу ЗУНР. У статті відображено посередницьку роль Митрополита Андрея Шептицького у період Першої світової війни 1914–1918 рр. Відображено відношення митрополита і його дипломатична діяльність; занепокоєння роботою місією Бартеlemi на території Галичини. Висвітлено ставлення до країн, з урядами яких керівництво ЗУНР повинно співпрацювати та показано вплив на негативну відповідь диктатора Є. Петрушевича на союз із С. Петлюрою. Досліджено доручення А. Шептицького провести нараду духовенства у Станіславі. 7-8 травня 1919 р. більше 200 священиків прийняли ухвалу самовіддано працювати й захищати незалежність ЗОУНР.

Ключові слова: *Андрей Шептицький, ЗУНР, державність.*

Статья раскрывает деятельность Андрея Шептицкого в период становления ЗУНР. Акцентируется внимание на развитии духовности и значения Епископа Андрея Шептицкого в процессах становления и дальнейшего развития греко-католических церкви и защиты интересов тех служителей церкви, кто принял решение поддерживать только что созданное государство. В статье отобразена посредническая роль Митрополита Андрея Шептицкого в период Первой мировой войны 1914–1918 гг. Отображено отношение митрополита и его дипломатическая деятельность; обеспокоенность работой миссией Бартеlemi на территории Галичины. Отражено отношение к странам, с правительствами которых руководство ЗУНР должно сотрудничать и показано влияние митрополита Андрея Шептицкого на негативный ответ диктатора С. Петрушевича на союз из С. Петлюрой. Исследовано поручение А. Шептицкого провести совещание духовенства в Станиславе. 7-8 мая 1919 г. более 200 священнослужителей приняло постановление самоотверженно работать и защищать независимость ЗОУНР.

Ключевые слова: *Андрей Шептицкий, ЗУНР, государственность.*

The article exposes activity of the Bishop A. Sheptytskyi in the period of becoming of the Western-Ukrainian People's Republic (WUPR). Attention is accented on development of spirituality and value of Bishop A. Sheptytskyi in becoming and further development of Greco-

catholic church and defence of interest of Greco-catholic priests, especially those that made decision to support the accrued state. Social and political activity of metropolitan A. Sheptytski in 1918-1923 assisted the further fight of the Ukrainian people for the political, national and cultural and religious rights. A metropolitan A. Sheptytskiy one of the most prominent figures of the new history of Ukraine, that resulted the continuous semi-centennial labour in the revival of consciousness of the Ukrainian people these twenty-four hours. A. Sheptytskiy is the prime example of that and one man can change motion of history. He was able to become a link that was able to find an equilibrium between western and east churches and to support her to defend simultaneously the ideas of proceeding in the Ukrainian state system and to care of development of the Ukrainian culture. In the conditions of Polish occupation of Galicia, cardinal divergences between the governments of WUPR and UPR, further hope of Galicia on justice of the decision, what radiated bolshevist expansion, a metropolitan gave A. Sheptytskiy it a shot the Entente of their question and danger by force the authority to find support at the Apostolic throne and other countries of Europe and America. The three-year trip of Metropolitan pursued westward, humanitarian and political aim. for a metropolitan A. Sheptytskiy first, had to account to the dad to Benedict XV about activity of greco-catholic church and personally to know about the state of greco-catholic church arrival abroad; secondly, Metropolitan of to hope to get from the Ukrainian diaspora the material help of offering first world and Polish-Ukraine wars; thirdly, and, presumably, more main all, he tried to obtain in a fight confession of independence of WUPR, identifying oneself with the diplomatic action of government of Y. Petrushevyc in Paris.

Keywords: *A. Sheptytskiy, the Western-Ukrainian People's Republic (WUPR), state system.*

Митрополит Андрей Шептицький – одна з найвизначніших та найнеординарніших постатей новітньої історії України, яка своєю безперервною піввіковою працею привела до відродження самосвідомості українського народу цієї доби. Андрей Шептицький є яскравим прикладом того, що і одна людина може змінити хід історії. Він зміг стати тією ланкою, яка змогла знайти рівновагу між західною і східною Церквами і її підтримувати; відстоювати одночасно ідеї відновлення Української державності та піклуватись про розвиток української культури.

Щодо пастерської та громадської діяльності митрополита Андрея Шептицького, то за роки незалежності України з'явилося чимало статей, наукових розвідок та дисертаційних досліджень присвячених цій неоднозначній особистості в період становлення Західно-Української Народної Республіки. Серед них можемо відмітити наступних авторів І. Андрухів, О. Лисенка, І. Пилипіва, С. Гнота, Я. Заборовського,

Р. Делятинського, П. Каменського, І. Черновола, Я. Біласа, Л. Гентош та інших¹.

Восени 1918 р. очевидним став розпад ослабленої війною Австро-Угорської імперії. Враховуючи існуючі претензії поляків на територію Галичини, першочерговим завданням українського парламентського представництва стало здійснення підготовки до перебрання влади в краю. З його ініціативи 18-19 жовтня 1918 р. у Львові відбулась конституанта – «представницьке зібрання (близько 500 осіб) українських послів до парламенту та крайових сеймів Галичини і Буковини, єпископату, делегатів українських партій...»².

Митрополит Шептицький як член Палати Панів віденського парламенту, взяв участь у цій політичній нараді. Внаслідок довготривалих дебатів конституанта проголосила себе Українською Національною Радою з повноваженнями парламенту та ухвалила статут. Опираючись на право самовизначення народу, Українська Національна Рада проголосувала за створення незалежної Української Держави у межах Австро-Угорщини. 21 жовтня у великому залі Народного Дому відбулася чергова нарада Української Національної Ради. Митрополит Андрей брав участь в обговоренні питань надання населенню «загальних конституційних прав» та «безпеки національно-культурних прав меншостей»³.

Ще напередодні проголошення Української держави греко-католицька ієрархія рішуче стала на українську сторону. Свідченням цього є факт відмови Митрополита на пропозицію маршалка галицького сейму Незабитковського увійти до складу польсько-української комісії у Львові, «яка тимчасово урядувала б аж до винесення вироку союзними державами і зашкодила б кровопролиттю»⁴. А в процесі розбудови новоутвореної ЗУНР

---

¹ Ігор Андрухів, Олександр Лисенко, Ігор Пилипів. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Наукова монографія. – Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. 500 с.; Соломія Гнот. Митрополит А. Шептицький і розвиток національної культури Галичини в міжвоєнний період // Історія релігій в Україні. Праці XII міжнародної наукової конференції (Львів, 20-24 травня 2002 року). Книга 1. Львів: Логос, 2002. С. 113-117; Ярослав Заборовський Митрополит Андрей Шептицький: нарис про життя і служіння Церкві та народові (1865–1944 рр.) – Івано-Франківськ, 1995. 64 с.; Руслан Делятинський. Історія Станіславської єпархії (1885–1900 рр.). – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2001. 96 с.; Петро Каменський. Митрополит Андрей Шептицький і суспільно-політичні рухи в Галичині на початку ХХ століття // Культура народів Причорномор'я. 2004. №56. С.21 – 26.; Ігор Черновола І. Митрополит Андрей Шептицький у спогадах Олександра Барвінського // Київська церква. 2001. №2-3. С.287 – 293. ; Ярослав Білас. Митрополит Андрей Шептицький і проблеми національно-визвольного руху українців: Дис. канд. іст. наук: 09.00.11 / Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України (Відділення релігієзнавства). - Київ, 2003. 18 с.; Ліліана Гентош. Митрополит Шептицький: 1923-1939. Випробування ідеалів. - Львів: ВНТЛ-Класика, 2015. 596 с.

² Микола Литвин, Кім Науменко. Історія ЗУНР. Львів: Інститут українознавства НАНУ: Видавнича фірма «Олір», 1995. С. 28.

³ Українське слово. Львів. 1918. 20 жовтня.

⁴ Густав Цвенгрош. Митрополит на сторожі держави // Літопис Червоної Калини. 1994. №1-3. С.3.

уніатські священники очолювали б повітові ради на місцях, що «слід вважати визнанням ролі греко-католицького духовенства як з боку простолюд, так і з боку українських урядовців»⁵.

Після того, як українські збройні формування застосували в боях артилерію, до митрополита Шептицького, який 1914 р. вміло здійснив роль посередника між польською та українською сторонами, приватно звернувся граф Пінінський. Боячись проявів анархії та грабунків у Львові, він прохав митрополита Андрея обговорити це питання з членами Національної Ради «і причинитися тим способом до зачаття переговорів»⁶. А. Шептицький завжди був прихильником мирного вирішення всіх виникаючих проблем. Тому 12 листопада 1918 р. надіслав листа до Делегації Національної Ради у Львові, в якому наполегливо рекомендував приступити до переговорів за «пацифікацію Львова», оскільки місту грозить «катастрофа»⁷.

16 листопада митрополит Андрей, продовжуючи посередницьку місію, звернувся до воюючих сторін із листом, в якому закликав піти на взаємні поступки, щоб повернути «нашому місту та всім мешканцям так бажаний мир...»⁸.

Усвідомлюючи, що політичні симпатії Антанти належать Польщі, а не новоутвореній ЗУНР, митрополит Андрей намагається заручитися підтримкою голови французької коаліційної місії в Яссах маркіза де Беллоу. В листі до нього від 25 листопада 1918 р. Шептицький доводив, що приєднання Галичини до Польщі є неоправданим. І якщо галицькі українці не воювали на стороні Антанти, то ця обставина, на його думку, повинна компенсуватися тим, що «українці в армії російській проливали кров для справи Антанти»⁹.

Проблема польсько-української війни не залишилася поза увагою Апостольського престолу. Для досягнення порозуміння між сторонами апостольський візитатор у Польщі монсеньйор Ахілль Ратті надіслав 27 грудня 1918 р. листа до архієпископа Більчевського і митрополита Шептицького у Львові з проханням Папи «ужити спільні акції» для припинення братовбивчої війни¹⁰. Три дні після отримання листа зволікав Шептицький із візитом до Більчевського. Пізніше Митрополит визнав, що

⁵ Олег Єгрешій. Греко-католицьке духовництво в умовах ЗУНР: роль у формуванні органів влади, творенні українського війська // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2009. Вип. 18. С.207.

⁶ Микола Литвин, Кім Науменко. Цит. праця. С. 47.

⁷ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАЛ).Ф.408. Спр. 574. Арк. 4.

⁸ Олекса Кузьма О. Листопадіві дні 1918 р.-Львів, 1931.- С.343.

⁹ Державний архів Львівської області (ДАЛО). Ф.1 Спр. 10.Арк.29.

¹⁰ Там само.

його затримка у виконанні рекомендацій папи Бенедикта XV пояснюється політичними мотивами: по-перше, Шептицький був переконаний, що листа слід було адресувати до варшавського і київського урядів (1 грудня у Фастові було укладено попередній договір про злуку між ЗУНР та УНР), а не до єпископів, тобто, вирішувати питання на державному рівні; по-друге, на його думку, «посередником між Апостольською Столицею та Україною в даний момент є віденський нунцій», а не посол Ватикану в Польщі¹¹. Отже, доручивши А. Ратті звернутися у справі порозуміння, Апостольська Столиця тим самим, вважав Митрополит, визнавала приналежність західноукраїнських земель до Польщі. Тому – то лист Апостольського візитатора він погодився опублікувати тільки після того, як це зробив польський єпископат. Польська сторона по-своєму розцінила патріотизм Шептицького, зазначаючи, що як духовна особа митрополит Андрей мав би перш за все виконати волю Папи; але, як політик, він вважав, що папське доручення надійшло до нього не тими шляхами, які він вважав оптимальними¹².

Зустрічі митрополита Шептицького з архієпископом Більчевським, які відбулися 30 грудня 1918 р. і 18 січня 1919 р., було присвячено обговоренню питань «припинення воєнних дій, зокрема, про видання відозви до командування воюючих сторін, обмін військовополоненими та створення офіційної делегації, яка розпочала б акцію примирення»¹³.

Претензії польських військових кіл до греко-католицького духовенства висловив на початку січня 1919 р. генерал Розвадовський. У відкритому листі до А. Шептицького (5 січня опублікований в «Gazecie Porannej») він звинуватив клір у потуранні актів насильства, здійснюваних українцями проти польського населення та розпалюванні національної ворожнечі. У відповідь на прохання генерала вплинути на духовенство відповідним листом, Митрополит аргументував свою відмову тією обставиною, що факти обвинувачення йому не відомі. «А навіть якби я про них знав, – писав він, – то, формуючи, згідно з відомим принципом, остаточне судження, повинен би вислухати і другу сторону»¹⁴.

З ініціативи Паризької мирної конференції з кінця січня 1919 р. у Львові перебувала «комісія держав Антанти під проводом французького генерала Бертелемі, зложена з представників Франції, Англії, Америки,

---

¹¹ Там само

¹² Там само.

¹³ Орест Красівський О. За українську державу і церкву. Громадська та суспільно-політична діяльність митрополита Андрея Шептицького в 1918-1923 рр. Львів, 1996. С. 12

¹⁴ Cit. on: Korolevsky S. Metropolitan Andrew (1865-1944). L'viv: Stauropogion, 1993.- P.502.

Італії»¹⁵. 13 лютого 1919 р. А. Ратті від імені Папи надіслав другого листа до митрополита Шептицького (за два дні до початку Вовчухівської операції). Цей лист дає підставу стверджувати, що Митрополит був занепокоєний перебігом початку роботи комісії Бертелемі. Свідченням цього є його лист папі Бенедикту XV від 24 січня 1919 р., про який згадує А. Ратті. Шептицький, виявляючи розчарування щодо світських чинників, висловлював «тривожні зауваження» у справі українсько-польського конфлікту та закликав Папу «винести справедливий вирок» воюючим сторонам»¹⁶. Проте, Бенедикт XV не володів прерогативою вирішувати міждержавні суперечки. Тому, «намагаючись просувати мир усіма допустимими способами», Святий Отець, як повідомляє Апостольський візитатор, залишає мирному конгресу вирішення політичних, національних і територіальних питань¹⁷. 25 червня 1918 р. країни Антанти надали Польщі можливість тимчасової окупації Галичини до вирішення її політично-правового статусу.

Воєнні події 1918-1919 рр. стали важливим випробуванням як для всієї галицької спільноти, так і для греко-католицької церкви. Інкримінуючи греко-католицькому духовенству «антипольську пропаганду», польська влада розпочала проти кліру «репресії та терор»¹⁸. Митрополит Шептицький був ізольований польською міською владою у своїх палатах. У святоюрській резиденції «зробили обшук і вилучили особисту кореспонденцію»¹⁹. Польські військові власті навіть не дозволили йому поїздки до Станіслава, де Митрополит «хотів урочистим Богослужінням відзначити свій 20-річний ювілей єпископської діяльності»²⁰.

Також під постійним наглядом перебував перемишлянський владика Й. Коциловський. Упродовж 1919 р. вивезено вглиб Польщі 375 священників, 44 ченців, 41 черниць і 6 кандидатів духовного стану²¹.

Протест митрополита Андрея вилився у листі від 26 червня 1919 р. до маршала Пілсудського. Розкриваючи важке становище українського населення, спричинене зловживаннями польської влади, автор наголошував, що така «фальшива» політика збільшує «уже і так велику прірву, відділяючу

¹⁵ Михайло Лозинський. Галичина на мировій конференції в Парижі. Кам'янець, 1919.- С.8.

¹⁶ Цит. за: Цвенгрош Г. Апостольський престол і митрополит Андрей Шептицький.- Львів, 1991.С. 18.

¹⁷ Там само

¹⁸ Орест Красівський. Цит. праця. С. 13.

¹⁹ Юрій Перейда. Апостол церковного єднання.- Львів: Свічадо, 1994.- С.27.

²⁰ Ігор Андрухів, Олександр Лисенко, Ігор Пилипів. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Наукова монографія.- Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. С.155.

²¹ Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття.- К.: Український письменник, 1994.- С.382.

українців від поляків»²². Турбуючись також долею кліру, А. Шептицький клопотав про звільнення ув'язнених греко-католицьких священиків.

Митрополит розраховував на позитивне вирішення прохання, оскільки сам, уже перебуваючи у захопленій поляками святоюрській резиденції, не залишився байдужим до факту ув'язнення українцями понад тридцяти священиків латинського обряду. У листі до голови Державного Секретаріату Сидора Голубовича від 27 лютого 1919 р. він «усилено» наполягав на «випущенню на волю інтернованих парохів», а також «позволити для них повернутися на їх посади»²³. Уже 9 березня священиків звільнено і вони змогли приступити до виконання душпастирських обов'язків.

У руслі державотворчих прагнень українців А. Шептицький доручив єпископу Г. Хомишину провести нараду духовенства у Станіславі. 7-8 травня 1919 р. більше 200 священиків прийняли ухвалу самовіддано працювати й захищати незалежність ЗОУНР²⁴.

З боєм сприймаючи біду свого народу, митрополит Шептицький та єпископи Коциловський і Хомишин торкалися помилок, допущених керівництвом ЗУНР. «Здається, – писали вони, – що терпимо і через тих, що більше дбали про свою наживу, чим про добро народу, що не уміли для загального добра пожертвувати власну користь...»²⁵. Наприкінці листа єпископи висловивили глибокий жаль за «найблагородніших наших синів, що впали в обороні вітчизни»²⁶.

Уболіваючи за долю ЗУНР, Митрополит не залишався байдужим до питання, з урядами яких країн керівництво ЗУНР повинно співпрацювати. Коли у липні 1919 р. уряд Радянської України та керівництво Червоної Армії запропонували Є. Петрушевичу заключити союз, який передбачав розрив з С. Петлюрою та створення спільної армії для боротьби з поляками, саме категорична позиція А. Шептицького вплинула на негативну відповідь диктатора. Дізнавшись про саму можливість переговорів із урядом Раковського, митрополит Андрей передав через Л. Цегельського депешу Є. Петрушевичу, в якій заявляв: «Ніякого контакту, а тим більше єдиного фронту з більшовиками бути не може. Той, хто підтримує цей контакт і

²² Cit. on: Koko E. Metropolita Andrzej Szeptycki a panstwo polskie w latach (1918-1939)// Metropolita Andrzej Szeptycki. Materiały z sesji naukowej pod redakcją Tadeusza Stegnera.- Gdansk: Stepan design, 1995.- P.57.

²³ ЦДІАЛ.- Ф.408.- Спр. 574.- Арк. 6.

²⁴ Василь Марчук. Українська Греко-Католицька Церква: історичний нарис.- Івано-Франківськ: Плай, 2001. С.87.

²⁵ Послання пастирське А. Шептицького, Г. Хомишина, Й. Коциловського до Всечесного духовенства і вірних. - Перемишль, 1919. - С.3-4.

²⁶ Там само. С.5

прагне утворення єдиного фронту з безбожними більшовиками, – зрадник народу і церкви»²⁷.

Тактичні непорозуміння між урядами ЗУНР та УНР призвели до укладення С. Петлюрою 21 квітня 1920 р. Варшавського пакту з поляками про спільну боротьбу проти більшовиків. Пакт передбачав також повну відмову уряду УНР від території Східної Галичини.

11 жовтня 1920 р. більшовицька російсько-українська делегація підписала з представниками Польщі прелімінарний договір у Ризі (остаточно мирний договір підписано 18 березня 1921 р.), згідно з яким передбачалося анулювати Варшавську угоду між Польщею і УНР, а західноукраїнські землі ставали приналежністю Речі Посполитої. Протест представників ЗУНР, які були присутні на Ризьких переговорах, суттєвої ролі не відіграв.

В умовах польської окупації Галичини, кардинальних розбіжностей між урядами ЗУНР та УНР, подальшої надії галичан на справедливе вирішення Антантою їхнього питання та небезпеки, яку випромінювала більшовицька експансія, митрополит Шептицький зробив спробу силою свого авторитету знайти підтримку в Апостольського престолу та інших країнах Європи й Америки. Трирічна подорож Митрополита на Захід переслідувала апостольсько-візитаторську, гуманітарну та політичну мету. А. Шептицький, по - перше, повинен був скласти папі Бенедикту XV звіт про діяльність греко-католицької церкви і особисто дізнатися про стан греко-католицьких парохій за кордоном; по-друге, Митрополит надіявся отримати від української діаспори матеріальну допомогу жертвам першої світової та польсько-української воєн; по-третє, і, мабуть, найголовніше, він намагався виборювати визнання незалежності ЗУНР, солідаризуючись із дипломатичною діяльністю уряду Є. Петрушевича у Парижі.

Суспільно-політична діяльність А. Шептицького в 1918-1923 рр. сприяла подальшій боротьбі українського народу за свої політичні, національно-культурні та релігійні права.

Список використаних джерел

1. Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Наукова монографія. – Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. 500с.
2. Білас Я. Митрополит Андрей Шептицький і проблеми національно-визвольного руху українців: Дис. канд. іст. наук: 09.00.11 / Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України (Відділення релігієзнавства). - Київ, 2003. 18 с.

²⁷ Степан Томашівський С. Десять літ українського питання в Польщі. - Львів, 1929.- С.14-15.

- 3.Гентош Л. Митрополит Шептицький: 1923-1939. Випробування ідеалів. - Львів: ВНТЛ-Класика, 2015. 596 с.
- 3.Гнот С. Митрополит А. Шептицький і розвиток національної культури Галичини в міжвоєнний період // Історія релігій в Україні. Праці XII міжнародної наукової конференції (Львів, 20-24 травня 2002 року). Книга 1. Львів: Логос, 2002. С. 113-117.
- 4.Делятинський Р. Історія Станіславської єпархії (1885 – 1900 рр.). - Івано-Франківськ: Нова зоря, 2001. 96 с.
- 5.Державний архів Львівської області (ДАЛО). Ф.1 Спр. 10. Арк.29.
- 6.Єгрешій О. Греко-католицьке духівництво в умовах ЗУНР: роль у формуванні органів влади, творенні українського війська // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2009. Вип. 18. - С.207.
- 7.Заборовський Я. Митрополит Андрей Шептицький: нарис про життя і служіння Церкві та народові (1865 – 1944рр.). – Івано-Франківськ, 1995. 64 с.
- 8.Кам'янський П. Митрополит Андрей Шептицький і суспільно-політичні рухи в Галичині на початку ХХ століття // Культура народів Причорномор'я. 2004. №56. С.21 – 26.
- 9.Красівський О. За українську державу і церкву. Громадська та суспільно-політична діяльність митрополита Андрея Шептицького в 1918 – 1923 рр . Львів, 1996. 84с.
- 10.Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. Львів, 1931. 467 с.
- 11.Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. - Львів: Інститут українознавства НАНУ: Видавнича фірма «Олір», 1995. 368 с.
- 12.Лозинський М. Галичина на мировій конференції в Парижі. - Кам'янець, 1919. - С.8.
- 13.Марчук В. Українська Греко-Католицька Церква: історичний нарис. - Івано-Франківськ: Плай, 2001.164 с.
- 14.Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. - К.: Український письменник, 1994. - С. 382.
- 15.Перейда Ю. Апостол церковного єднання. - Львів: Свічадо, 1994. - 36с.
- 16.Українське слово. Львів.1918. - 20 жовтня.
- 17.ЦДІАЛ . Ф.408. Спр. 574. Арк.6.
- 18.Цвенгрош Г. Митрополит на сторожі держави // Літопис Червоної Калини. 1994. №1 - 3. С. 3.
- 19.Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАЛ). Ф.408. Спр. 574. Арк. 4.
- 20.Чорновол І. Митрополит Андрей Шептицький у спогадах Олександра Барвінського // Київська церква. 2001. №2-3. С287 – 293.
- 21.Koko E. Metropolita Andrzej Szeptycki a panstwo polskie w latach (1918-1939)// Metropolita Andrzej Szeptycki. Materialy z sesji naukowej pod redakcja Tadeusza Stegnera. - Gdansk: Stepan design, 1995. - P.57.
- 22.Korolevsky S. Metropolitan Andrew (1865-1944). - L'viv: Stauropegion, 19 Korolevsky S. Metropolitan Andrew (1865-1944). - L'viv: Stauropegion, 1993. - 619p.

REFERENCES

- 1.Andruxhiv I. ., Lysenko O., Pylypiv I. Stanislavska (Ivano-Frankivska) yeparkhiia UHKTs kriz pryzmu stolit: istoryko-relihiinyi aspekt. Naukova monohrafiia. – Nadvirna:ZAT «Nadvirnianska drukarnia», 2010. 500s.

2. Bilas Ya. Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i problemy natsionalno-vyzvolnoho rukhu ukrainsiv: Dys. kand. ist. nauk: 09.00.11 / Instytut filosofii imeni H. S. Skovorody NAN Ukrainy (Viddilennia relihiieznavstva). - Kyiv, 2003. 18 s.
3. Hentosh L. Mytropolyt Sheptytskyi: 1923-1939. Vyprobuvannia idealiv. - Lviv: VNTL-Klasyka, 2015. 596 s.
4. Hnot S.. Mytropolyt A. Sheptytskyi i rozvytok natsionalnoi kultury Halychyny v mizhvoiennyi period // Istoriiia religii v Ukraini. Pratsi KhII mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (Lviv, 20-24 travnia 2002 roku). Knyha 1. Lviv: Lohos, 2002. S. 113-117;
5. Deliatynskyi R. Istoriiia Stanislavskoi yeparkhii (1885 – 1900 rr.). - Ivano-Frankivsk: Nova zoria, 2001. 96 s.
6. Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti (DALO). F.1 Spr. 10. Ark. 29.
7. Iehreshii O. Hreko-katolytske dukhivnytstvo v umovakh ZUNR: rol u formuvanni orhaniv vlady, tvorenni ukraïnskoho viiska // Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svïdomist, derzhavnist. 2009. Vyp. 18. - S.207.
8. Zaborovskyi Ya. Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: narys pro zhyttia i sluzhinnia Tserkvi ta narodovi (1865 – 1944rr.) – Ivano-Frankivsk, 1995. 64 s.
9. Kamenskyi P. Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i suspilno-politychni rukhy v Halychyni na pochatku KhKh stolittia // Kultura narodiv Prychornomia. 2004. №56. S.21 – 26.
10. Krasivskyi O. Za ukraïnsku derzhavu i tserkvu. Hromadska ta suspilno-politychna diialnist mytropolyta Andreia Sheptytskoho v 1918 – 1923 rr . Lviv, 1996. 84s.
11. Kuzma O. Lystopadovi dni 1918 r. Lviv, 1931. .467 s.
12. Lytvyn M., Naumenko K. Istoriiia ZUNR. - Lviv: Instytut ukraïnoznavstva NANU: Vydavnycha firma «Olir», 1995. 368 s.
13. Lozynskyi M. Halychyna na myrovii konferentsii v Paryzhi. - Kamianets, 1919. - S.8.
14. Marchuk V. Ukraïnska Hreko-Katolytska Tserkva: istorychnyi narys. - Ivano-Frankivsk: Plai, 2001. 164 s.
15. Nahaievskyi I. Istoriiia Ukraïnskoï derzhavy dvadtsiatoho stolittia. - K.: Ukraïnskyi pysmennyk, 1994. - S.382.
16. Pereida Yu. Apostol tserkovnoho yednannia. - Lviv: Svichado, 1994. - 36s.
17. Ukraïnske slovo. Lviv. 1918. 20 zhovtnia.
18. TsDIAL . F.408. Spr. 574. Ark.6.
19. Tsvenhrosh H. Mytropolyt na storozhi derzhavy // Litopys Chervonoï Kalyny. 1994. №1-3. S.3.
20. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAL). F.408. Spr. 574. Ark. 4.
21. Chornovol I. Mytropolyt Andrei Sheptytskyi u spohadakh Oleksandra Barvinskoho // Kyivska tserkva. 2001. №2-3. S.287 – 293.
22. Koko E. Metropolita Andrzej Szeptycki a panstwo polskie w latach (1918-1939)// Metropolita Andrzej Szeptycki. Materialy z sesji naukowej pod redakcja Tadeusza Stegnera. - Gdansk: Stepan design, 1995. - R.57.
23. Korolevsky C. Metropolitan Andrew (1865-1944). - Lviv: Stauropegion, 19 Korolevsky C. Metropolitan Andrew (1865-1944). - Lviv: Stauropegion, 1993. – 619 r.

Дата надходження до редакції: 26.11. 2018

**ДІЯЛЬНІСТЬ ЗГРОМАДЖЕННЯ ДОЧОК МИЛОСЕРДЯ СВ.
ВІКЕНТІЯ ДЕ ПОЛЯ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НА ТЕРИТОРІЇ
СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ У XVIII – ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТ.**

Лев ДАВИБІДА

*Івано-Франківський обласний осередок Всеукраїнської кампанії
«Пам'ять Нації», вул. Січових Стрільців, 56, 76018, Івано-Франківськ,
Україна*

e-mail: lev.davybida@gmail.com

У статті висвітлено історію поширення осередків Згромадження дочок милосердя св. Вікентія де Поля та відкриття при них лікувальних закладів у Східній Галичині XVIII – першої третини ХХ ст. На основі дослідження архівних джерел і вивчення спеціалізованої літератури проаналізовано діяльність сестер милосердя у справі охорони здоров'я, з'ясовано її роль в житті місцевого населення. Особливу увагу в статті звернено на джерела фінансування та майновий статус Згромадження, які уможливлювали його харитативне функціонування. Визначаючи якість та ефективність медичних послуг шариток, автор робить висновок про набутий ними цінний досвід і високий професіоналізм під час роботи в якості молодшого медперсоналу як у власних медичних закладах, так і в державних та приватних шпиталях Східної Галичини, зокрема в «Народній лікарні». На прикладі блаженної Марти Вецької підкреслюється подвижницький і жертовний характер цієї праці й служіння сестер милосердя.

Ключові слова: *Згромадження, св. Вікентій де Поль, сестри милосердя, Східна Галичина, охорона здоров'я, шпиталь.*

В статье отображается история распространения в Восточной Галиции местных представительств Ордена дочерей милосердия св. Викентия де Поля в XVIII – первой трети ХХ вв. и открытие при них лечебных учреждений. На базе исследованных архивных источников и изучения специализированной литературы проанализирована деятельность сестер милосердия в здравоохранении, охарактеризовано ее роль в жизни местного населения. Особое внимание в статье уделено выяснению источников финансирования и вопросам имущественного статуса Ордена, которые делали возможным его харитативное функционирование. Определяя качество и эффективность медицинских услуг шариток, автор делает вывод о приобретении ими ценного опыта и о высоком их профессионализме при работе в качестве младшего медицинского персонала, как в собственных лечебных учреждениях, так и в государственных и частных госпиталях Восточной Галиции, в частности в “Народной лечебнице”. На примере блаженной Марты Вецькой подчеркивается подвижнический и жертвенный характер этой работы и служения сестер милосердия.

Ключевые слова: *Орден, св. Викентий де Поль, сестры милосердия, Восточная Галиция, здравоохранение, госпиталь.*

The article deals with history of the spread of the abodes of the Daughters of Charity of St. Vincent de Paul. It examines the process of opening the medical institutions of the

Congregation in Eastern Galicia XVIII – the first third of XX century. Activity of the Sisters of Mercy in the healthcare was analyzed, clarified the role of this activity at the life of local population. Special attention is paid to the sources of funding and property status of the Congregation that enabled its charitable functioning. Earlier the funds came from the monarchs of Poland and Austria. Later the wealthy families of Potocki, Rzewuski, Lubomirski and Czartoryski started to fund Sisters of Charity. Thanks to this, Sisters of Mercy were able to finance their activities, leading their own economy.

The author determines the quality and efficiency of health services of Sisters of Mercy. He concludes that they gained valuable experience and professionalism in their work as a junior medical staff in its own medical institutions, as well as in public and private hospitals in Eastern Galicia, in particular in the “People's Hospital”. The author argues that social and medical care played an important role in the activities of the eastern branch of the Daughters of Charity of St. Vincent de Paul. The Congregation gave impetus to the formation of other charitable organizations and monastic communities whose apostolic activity included the care of the sick. But the treatment without doctor`s control in small hospitals of the Congregation was not effective, therefore, these institutions served rather as shelters, where patients could receive elementary care and first medical care. The ascetic and sacrificial nature of this work and the ministry of the sisters of charity are emphasized on the example of Blessed Marta Wiecka. This example was not isolated because the Sisters of Mercy practically always kept their promises.

Key words: *the Congregation, St. Vincent de Paul, Sisters of Charity, Eastern Galicia, health protection, hospital.*

Свого часу так званий «науковий атеїзм» усіляко намагався протиставити здобутки медицини і християнство, акцентуючи увагу на фізіології в дусі офіційної радянської ідеології. При цьому той факт, що чимало медичних знань і навиків впродовж багатьох століть здобувалися при монастирських шпиталях особами, які вміло поєднували лікарський фах і духовний сан, намагалися не згадувати. Тож тепер, коли інакомислячих не переслідують, а право на вільне віросповідання нам гарантують норми Конституції України, настав час віддати належне послідовникам Доброго Самарянина та дослідити їх внесок у справу порятунку людства від хвороб. Маленьким кроком у цьому напрямі є дана стаття, метою якої є висвітлення й аналіз охороноздоровчої діяльності представниць Згромадження дочок милосердя св. Вікентія де Поля в Східній Галичині протягом XVIII – першої третини ХХ ст. Основні завдання статті полягають у тому, щоб описати історію поширення медичних закладів конгрегації у Галичині досліджуваного періоду, з'ясувати роль сестер у справі охорони здоров'я місцевого населення, визначити якість та ефективність медичних послуг, які надавали шарики.

Згадана проблема не була об'єктом спеціального дослідження, однак певні її аспекти побіжно розглядалися у працях вітчизняних і польських

науковців, присвячених історії монаших спільнот й церковного життя Галичини. Особливої уваги вартує наукова розвідка А. Шлеца¹, який на основі багатого фактичного матеріалу простудіював процес розвитку конгрегації шариток у Польщі, а також на українських і білоруських землях, що колись входили до складу Речі Посполитої. Не менш інформативними у цьому плані є праці А. Дзержек² та А. Пернікарчика³, присвячені історії спільноти вікентіанок та біографії окремих її представниць конкретно у Галичині. Серед українських науковців апостольську діяльність чернечих згромаджень вивчають О. Яцків⁴ та І. Комар⁵. Функціонування східної, греко-католицької гілки дочок милосердя у 20–30-х рр. ХХ ст. висвітлила І. Стасюк⁶ в рамках дослідження повсякденного життя монахинь Станиславівської єпархії УГКЦ⁷.

Першочерговим завданням згромадження дочок милосердя з часу заснування спільноти св. Вікентієм де Полем (1581–1660) у 1633 р. була опіка над хворими. Його реалізація передбачала відкритість членів апостольського товариства, їх проживання в миру, а не у закритих чернечих спільнотах. Закладаючи рух «сірих сестер» у Франції, св. Вікентій писав: «Їх монастир – домівки хворих, їх каплиця – парафіяльний костел, їх келія – орендована кімната чи шпитальна палата»⁸. З часом сестри милосердя (*ця назва більш притаманна для визначення представниць згромадження у Центрально-Східній Європі – авт.*) стали опікуватися також убогими, дітьми-сиротами, навчальними закладами для бідняків, притулками для людей похилого віку тощо, але популярність їм приніс саме догляд за хворими, оскільки останніх у Європі XVII – XVIII ст., яка потерпала від постійних епідемій і військових сутичок, не бракувало. Цікавим є факт, що першим осередком дочок милосердя за межами Франції стала Варшава, куди

¹ Schletz A. Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. *Nasza Przeszłość*. Kraków, 1960. T. 12. S. 59–172.

² Dzierżek A. Sióstry Miłosierdzia w Małopolsce Wschodniej. *Cracovia Leopoldis*. 2011. Nr. 2. S. 25–28.

³ Piernikarczyk A. Lwowskie ślady błogosławionej Marty Wieckiej / A. Piernikarczyk. *Parare vias Domini*. Pelplin, 2014. S. 651–661.

⁴ Яцків О. Формування осередків, поширення та діяльність Згромадження сестер святого Фелікса з Канталісію на теренах Галичини наприкінці XIX – на початку ХХ ст. *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 110. С. 37–40.

⁵ Комар І. Роль Української греко-католицької церкви в організації охорони здоров'я дітей у Галичині на початку ХХ ст. *Гірська школа Українських Карпат*. 2013. № 8–9. С. 213–215.

⁶ Стасюк І. Повсякденне життя монахинь Станиславівської єпархії УГКЦ (1900–1946 рр.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2013. Вип. 23–24. С. 360–367.

⁷ Stasiuk I. Działalność charytatywna żeńskich zgromadzeń zakonnych w diecezji stanisławowskiej w latach 1896–1946. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*. 2014. Z. 1. S. 93–100.

⁸ Schletz A. Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. S.61–63.

сестри прибули на запрошення польської королеви Марії Людовіки (1611–1667) у 1652 р.⁹.

Щодо Східної Галичини, то першим містом, де оселились сестри милосердя, став Львів: у 1741 р. згромадження за фінансової підтримки київського ловчого Францішека Завадського, який пожертвував 60 000 злотих, заклало шпиталь св. Вікентія на схилах Замкової гори. У 1783 р. лікувальний заклад особисто відвідав австрійський цісар Йосиф II (1741–1790), відомий своєю філантропією. Оцінивши успіхи місцевих дочок милосердя у догляді за хворими, монарх призначив шпиталю щорічну державну дотацію у розмірі 2 000 золотих ринських¹⁰. Польський дослідник В. Хотковський однак зазначав, що оскільки заклад сестер милосердя у Львові не зводився до ролі притулку, а дійсно надавав медичну допомогу хворим, коштів, які надходили з держбюджету, не вистачало, тож він існував в основному за рахунок добровільних пожертв і милостині¹¹.

Протягом XVIII ст. шпиталі дочок милосердя з'явилися також у Бурштині (1742 р.), Маріямполі (1746 р.), Бродах (1760 р.), Пшеворську (1768 р.), Роздолі (1780 р.). Розбудові конгрегації сприяла австрійська влада, яка передала їй майно ліквідованих касаційною реформою 1783 р. монастирів, а також поклопоталася про утворення окремої Галицької провінції дочок милосердя з центром у Львові в липні того ж року¹². Протягом першої половини XIX ст. кількість шариток на території Східної Галичини постійно зростає, змінюється їх національний склад: якщо спершу серед сестер переважали вихідці із Франції, то поступово їх доповнювали, а згодом і практично витіснили полячки. У 1809 р. на території Галицької провінції налічувалась 71 сестра милосердя, а вже у 1859 р. до місцевого згромадження входило 127 осіб¹³. З'явилися і нові осередки, зокрема у Новосілках (1810 р.), Мощанах (1820 р.), Червонограді (1846 р.) та Будзанові (1847 р.)¹⁴.

Варто зазначити, що у XIX ст. видозмінюється процес закладання домів дочок милосердя, шпиталів і сиротинців під їх егідою, а також схема фінансування їхньої діяльності. Якщо раніше ініціатива походила від монархів Речі Посполитої та Австрії, то згодом її перебрали на себе меценати

⁹ Piernikarczyk A. Lwowskie ślady błogosławionej Marty Wieckiej. S. 651.

¹⁰ Chodyncki I. Historia stołecznego królestw Galicyi i Lodomeryi miasta Lwowa od założenia jego aż do czasów terazniejszych. Lwów, 1829. S. 395–396.

¹¹ Потимко О. Розвиток медицини у Львові в XIV – XVIII ст.: література, проблеми, дискусії. Львів, 2012. С. 105.

¹² Piernikarczyk A. Lwowskie ślady błogosławionej Marty Wieckiej. S. 652.

¹³ Dzierżek A. Sióstry Miłosierdzia w Małopolsce Wschodniej. S. 26.

¹⁴ Schletz A. Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. S. 88.

із місцевих вельможних родин Потоцьких, Жевуських, Любомирських і Чарторийських¹⁵. Беручи до уваги заслуги шариток у догляді за хворими і опіці над сиротами, знать запрошувала їх у свої володіння, даючи право власності на землі та фільварки. Завдяки цьому сестри милосердя отримали змогу фінансувати свою діяльність, ведучи власне господарство.

У 1859 р. функції осередку Галицької провінції Згромадження дочок милосердя св. Вікентія де Поля перейшли до спільноти шариток у Кракові¹⁶. Попри ці зміни конгрегація не тільки не втратила свій вплив у Східній Галичині, а й ще більше зміцніла. Протягом другої половини ХІХ ст. сестри милосердя відкрили ще одне представництво у Рогатині (1883 р.), а також долучилися до роботи в якості молодшого медичного персоналу у повітових шпиталях Городенки (1885 р.), Підгайців (1891 р.), Ясел (1892 р.), Коломиї, Станиславова, Стрия (1894 р.), Бережан (1895 р.), Заліщиків (1896 р.), Золочева, Тернополя, Жешува (1897 р.), Гусятина і Сянока (1898 р.). За підтримки конгрегації у Львові запрацювали спеціальні заклади для божевільних у Кульпаркові (1875 р.) та хоспіс для невиліковно хворих (1898 р.)¹⁷.

Згромадження дало поштовх до утворення ряду інших добродійних організацій та чернечих спільнот, апостольська діяльність яких включала опіку над хворими, зокрема Товариства Дітей Марії, засноване у 1852 р. керівницею Галицької провінції дочок милосердя с. Люцією Боровською (...– 1864)¹⁸, і Згромадження сестер св. Фелікса з Канталісій, яке у 1855 р. заклали сестри Софія Трушковська (1825–1899) та Клотильда Ціхановська (1822–1875)¹⁹.

Було б несправедливо не згадати про появу спільноти дочок милосердя в складі УГКЦ у червні 1926 р. Цікаво, що митрополит Андрей Шептицький (1865–1944), засновуючи східну гілку сестер милосердя, звернувся за допомогою не до місцевого римо-католицького ордену в Галичині, а до Згромадження у Бельгії. Вірогідно, причиною цьому послужили напружені українсько-польські відносини, що загострилися під час військового протистояння 1918–1919 рр. Оскільки тогочасна спільнота дочок милосердя і увесь її духовний провід у Галичині склалися в основному з поляків, а ті, у переважній більшості, поділяли думку Львівського архієпископа св. Юзефа Більчевського (1860–1923), що ототожнював інтереси Римо-католицької

¹⁵ Dzierżek A. Siostry Miłosierdzia w Małopolsce Wschodniej. S. 26.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Schletz A. Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. S. 129.

¹⁸ Ibid. S. 125.

¹⁹ Яцків О. Формування осередків, поширення та діяльність Згромадження сестер святого Фелікса з Канталісій. С. 37.

церкви із польськими національними інтересами, то сподіватися на їхню підтримку було б марно²⁰. З благословення Папи Пія XI (1857–1939) 25 березня 1922 р. митрополит Андрей направив на новіціат в Бельгію перших дівчат з України. 8 червня 1926 р. сестри повернулись з Бельгії у Галичину і, за сприяння Станиславівського єпископа бл. Григорія Хомишина (1867–1947), розпочали апостольську діяльність в Станиславові²¹. Першою настоятелькою Згромадження східного обряду стала бельгійка с. Аліція Поппе (1884–1970)²². У 1929 р. українські вікентіанки відкрили ще одну обитель у Львові.

Коротко розглянувши історію розвитку Згромадження дочок милосердя св. Вікентія де Поля у Східній Галичині, проаналізуємо їхні успіхи у справі охорони здоров'я населення. Центральною медичною установою місцевих дочок милосердя протягом двох століть (1744–1944 рр.) був шпиталь св. Вікентія де Поля у Львові, який розміщувався на вул. Театинській. Згідно статутних документів шаритки, як засновниці даного закладу, зобов'язувалися безкоштовно доглядати до 44 малозабезпечених хворих одночасно. Однак кількість потребуючих, зважаючи на складні соціальні обставини і низьку санітарно-епідемічну культуру краю, була набагато більшою. Тож на початку ХІХ ст., у 1812 р., шпиталь вмщував 112 пацієнтів: 73 чоловіків і 39 жінок, а у 1825 р., після здійснених на кошти благодійників інновацій, – 140 осіб. При закладі діяла власна аптека. Про важливість існування в тогочасній Галичині цієї інституції свідчить той факт, що тільки протягом 1818 р. у шпиталі лікувалось 836 чоловіків і 905 жінок, щоправда, майже 300 хворих померло. У другій половині ХІХ ст. кількість пацієнтів закладу постійно зростала. У 1853 р. послугами шпиталю св. Вікентія де Поля у Львові скористалося більше 3 000 осіб при 358 летальних випадках²³.

Шпиталі сестер милосердя в інших містах і містечках Східної Галичини теж користувалися великою популярністю серед населення, хоча були невеликими і могли одночасно утримувати всього лише до кількох десятків осіб. Причиною довіри галичан служила харитативна діяльність вікентіанок, які безкорисно допомагали хворим без огляду на майновий стан, національність чи віросповідання. Зважаючи на те, що у другій половині ХІХ ст. прийом у лікаря в середньому вартував 5 золотих ринських, виклик додому – 10, а виїзд у село до хворого, залежно від відстані, коштував 20–50

²⁰ Глова М. Дипломатична діяльність митрополита Андрея Шептицького // *Товариство краєзнавців Яворівщини «Гостинець»* / URL: <http://www.gostynets.org.ua/index.php>. (дата звернення: 12.01.2016).

²¹ Stasiuk I. Działalność charytatywna żeńskich zgromadzeń zakonnych w diecezji stanisławowskiej. S. 97.

²² Назар Н. Сестра Аліція Поппе: життя для Бога і України. *Діти Непорочної. Релігійний журнал християнської родини*. 2012. № 2. С. 27.

²³ Schletz A. Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. S. 126–127.

ринських²⁴ (вночі послуги лікаря оплачувалися за подвійним тарифом – авт.), медицина була недоступною для більшості галичан. Погіршувала ситуацію й нестача кваліфікованого лікарського персоналу. Так, наприкінці ХІХ ст. у Галичині один лікар припадав на 7 000 чоловік²⁵ і змушений був обслуговувати територію площею 60–140 км². Апостольська діяльність сестер милосердя, звісно, не покривала потреб краю в медичній допомозі, але робила її хоча б трохи доступнішою.

Справедливо буде зазначити, що лікувальні заклади дочок милосердя, окрім установи у Львові, не були шпиталями у класичному розумінні цього слова. Це були радше притулки для вбогих калік, сиріт та невиліковно хворих, при яких водночас надавалася амбулаторна й перша медична допомога малозабезпеченим. В середньому побут хворого у шпиталі під час періоду загострення хвороби складав 8–20 днів. Тим часом, ревізія, яку провела Крайова рада здоров'я в закладах сестер милосердя у 1890 р., засвідчила, що чи не у кожному із них проводилися дрібні хірургічні втручання, ставилися банки попри відсутність дозволів на такого роду діяльність, утримувалися аптеки, в яких ліки відпускалися без рецептів. Перевірка виявила також проблему низької якості медичної допомоги, зумовлену відсутністю кваліфікованого лікарського контролю. Постійно практикуючі у закладах лікарі були тільки у Львові та Роздолі, тоді як в Маріямполі, Рогатині, Бурштині, Мощанах шаритки викликали місцевих медиків за нагальної потреби 2–3 рази на рік²⁶.

З огляду на брак кваліфікованого лікарського нагляду, якість лікування в закладах сестер милосердя була сумнівною. Насамперед, через цілком можливі недостовірності в діагностиці захворювань і помилки у лікувальному процесі. Часто дочки милосердя приймали у свої шпиталі інфекційних хворих, не маючи для цього спеціально обладнаних приміщень, тож загальні палати перетворювалися на епідемічні вогнища. Зокрема в 1889 р. зафіксовано 13 випадків прояву вітряної віспи у Маріямполі, 8 хворих на віспу, 10 – на висипний тиф і 13 – на дизентерію у Червонограді, а також 16 випадків дифтерії у Новосілках. Більше того, цього ж року староста з Бродів звітував про поширення епідемії на цілу гміну після виписки хворого

²⁴ Паскар М. Бережанщина / М. Паскар. *Лікарі Тернопільщини. Хронологія імен та фактів* / відп. ред. О. Голяченко. Тернопіль, 1996. С. 34–35.

²⁵ Ткаченко С. З. К истории развития профилактического направления советского здравоохранения в западных областях УССР / С. З. Ткаченко. *К истории медицины на Украине (На материалах западных областей УССР, Закарпатья и Буковины)*: сборник научных трудов. Львов, 1961. С. 114.

²⁶ Внески Крайової ради здоров'я у справі лікарської опіки в шпиталях Сестер Милосердя // ЦДІАУЛ (Центр. держ. іст. архів України у м. Львові). Ф. 668. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 7.

на тиф з лікарні згромадження в Залізцях²⁷. Однак в цілому дочки милосердя добре справлялися із обов'язками медсестер, санітарок і доглядальниць у власних закладах. Зокрема у 1923 р. ярославський староста схвально відгукувався про заклад спільноти св. Вікентія де Поля в Мощанах й просив уряд надати йому субвенцію на закупку спирту, білизни та шприців, підкреслюючи заслуги шариток у справі надання першої медичної і амбулаторної допомоги²⁸.

З другої половини ХІХ ст. сестер згромадження часто запрошували на роботу в державні та приватні госпіталі, що теж слугувало доказом їхнього професіоналізму як молодшого медперсоналу. До їхніх обов'язків належали маніпуляційні процедури, перев'язка хворих, видача ліків, допомога під час операцій, нагляд за технічним персоналом. Протягом 1859–1914 рр. дочки милосердя св. Вікентія де Поля незмінно працювали у 24 повітових, 12 приватних і 3 спеціалізованих лікарнях Галичини²⁹. Тільки у львівському шпиталі в 20–30-х рр. ХХ ст. працювало близько 120 сестер милосердя³⁰. До відкриття Львівської школи медичних сестер при загальному шпиталі у 1895 р. шаритки були чи не єдиними більш-менш обізнаними у сестринській справі спеціалістами. Це зумовлювалося передачею старшими членами згромадження накопичуваного століттями досвіду новичкам.

Соціально-медична опіка відіграла важливу роль і в діяльності східної гілки дочок милосердя св. Вікентія де Поля. На початку ХХ ст. за сприяння УГКЦ і особисто митрополита А. Шептицького з метою надання медичної допомоги незаможним українцям були створені амбулаторія «Народна лічниця» і ряд санаторіїв для українських студентів, а в 1938 р. – шпиталь ім. А. Шептицького у Львові. Всі ці установи з 1929 р. безкоштовно обслуговувалися монахинями Згромадження сестер милосердя св. Вікентія під керівництвом с. А. Поппе, яка стала першим адміністратором «Народної лічниці». Важливим моментом у лікуванні були сповідь, причастя, елеопомазання хворих, оскільки вважалося, що ці заходи допомагають в одужанні, несуть психологічний комфорт і позитивну енергетику³¹. Сестри милосердя УГКЦ виконували свої обов'язки настільки професійно, що пізніше, із приходом радянської влади, продовжували працювати

²⁷ Там само. Арк. 8.

²⁸ Прохання про субвенцію на шпиталь Сестер Милосердя в Мощанах від 15 квітня 1923 р. // ДАЛО. (Держ. архів Львівської обл.). Ф. 1. Оп. 9. Спр. 94. Арк. 9.

²⁹ Dzierżek A. Siostry Miłosierdzia w Małopolsce Wschodniej. S. 26.

³⁰ Piernikarczyk A. Lwowskie ślady błogosławionej Marty Wieckiej. S. 655–656.

³¹ Комар І. Роль Української греко-католицької церкви в організації охорони здоров'я дітей у Галичині на початку ХХ ст. С. 213–214.

медсестрами у лікарнях попри численні переслідування і заборону носити традиційні чорний габіт, параман і мантію білого кольору³².

Праця на ниві апостольських діянь як дочок милосердя Римокатолицької церкви, так і їхніх колег східного обряду носила подвижницький, а нерідко й саможертвний характер. Цю тезу чудово ілюструє приклад бл. Марти Вецької (1874–1904), яка присвятила все своє життя служінню хворим людям. Попрацювавши у лікувальних закладах Кракова, Львова, Підгайців, с. Марта закінчила свій життєвий шлях у Снятині, де заразилась висипним тифом, проводячи дезінфекцію шпитальних приміщень замість молодого санітара. Цим самим вона врятувала батька малої дитини, пожертвувавши власним життям із любові до ближнього. Згодом в архіві дочок милосердя у Кракові з'явився опис 270 випадків благодаті, отриманої через її заступництво, тож у 2008 р. Папа Бенедикт XVI беатифікував с. Марту Вецьку³³. Згаданий приклад не був поодиноким, бо сестри милосердя практично завжди дотримувалися своїх обітниць і добре пам'ятали слова св. Вікентія де Поля: «Хворий, якому перев'яжете рани, – то ніхто інший, як сам Христос, що зійшов з хреста на больничне ложе»³⁴.

Таким чином, діяльність Згромадження дочок милосердя св. Вікентія де Поля в галузі охорони здоров'я на території Східної Галичини протягом XVIII – першої третини XX ст. в основному велася двома способами: через надання медичної допомоги малозабезпеченим галичанам у власних лікувальних закладах конгрегації та через догляд пацієнтів загальних і приватних шпиталів. Праця шариток носила благодійний і подвижницький характер, а опіка і підтримка надавалися усім потребуючим без огляду на їхню національність чи віросповідання. Сестри милосердя якісно справлялися із функціями молодшого медичного персоналу, однак під наглядом кваліфікованих лікарів. Лікування без професійного контролю у невеликих шпиталях вікентіанок не було ефективним, тому ці заклади слугували радше притулками, де хворі могли отримати елементарний догляд і першу медичну допомогу. Попри це, до кінця XIX ст. шаритки залишалися фактично єдиними медичними сестрами у Галичині, які володіли необхідними знаннями і досвідом для роботи у клініках. Високий професіоналізм та самопожертва представниць згромадження св. Вікентія де Поля глибоко цінувався місцевим населенням і керівництвом лікувальних закладів, тож вони залишалися опорою сестринської справи на

³² Стасюк І. Повсякденне життя монахинь Станиславівської єпархії УГКЦ. С. 362.

³³ Żak C. Błogosławiona S. Marta Wiecka. «Z życia Parafii...» *Pismo Parafii pw. Najświętszej Maryi Panny z Lourdes w Krakowie*. 2008. Nr. 4. S. 2–3.

³⁴ Schletz A. Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. S. 64.

західноукраїнських землях до приходу радянської влади і початку докорінних реформ в галузі охорони здоров'я. Насамкінець, варто зазначити, що дане дослідження потребує подальшого пошуку і аналізу джерел на предмет зв'язків і взаємодії Згромадження дочок милосердя св. Вікентія де Поля у справі охорони здоров'я із іншими чернечими спільнотами й апостольськими товариствами Галичини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Внески Краєвої ради здоров'я у справі лікарської опіки в шпиталях Сестер Милосердя. ЦДІАЛ України. (Центр. держ. іст. архів України, м. Львів). Ф. 668. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 7, 8.
- 2.Глова М. Дипломатична діяльність митрополита Андрея Шептицького. Товариство краєзнавців Яворівщини «Гостинець». URL: <http://www.gostynets.org.ua/index.php>. (дата звернення: 12.01.2016).
- 3.Комар І. Роль Української греко-католицької церкви в організації охорони здоров'я дітей у Галичині на початку ХХ ст. Гірська школа Українських Карпат. 2013. № 8–9. С. 213–215.
- 4.Назар Н. Сестра Аліція Поппе: життя для Бога і України. Діти Непорочної. Релігійний журнал християнської родини. 2012. № 2. С. 26–28.
- 5.Паскар М. Бережанщина / М. Паскар. Лікарі Тернопільщини. Хронологія імен та фактів / відп. ред. О. Голяченко. Тернопіль, 1996. С. 34–42.
- 6.Потимко О. Розвиток медицини у Львові в XIV – XVIII ст.: література, проблеми, дискусії. Львів, 2012. 214 с.
- 7.Прохання про субвенцію на шпиталь Сестер Милосердя в Мощанах від 15 квітня 1923 р. ДАЛО. (Держ. архів Львівської обл.). Ф. 1. Оп. 9. Спр. 94. Арк. 9.
- 8.Стасюк І. Повсякденне життя монахинь Станиславівської єпархії УГКЦ (1900–1946 рр.). Вісник Прикарпатського університету. Історія. 2013. Вип. 23–24. С. 360–367.
- 9.Ткаченко С. З. К истории развития профилактического направления советского здравоохранения в западных областях УССР / С. З. Ткаченко. К истории медицины на Украине (На материалах западных областей УССР, Закарпатья и Буковины): сборник научных трудов. Львов, 1961. С. 111–118.
- 10.Яцків О. Формування осередків, поширення та діяльність Згромадження сестер святого Фелікса з Канталісію на теренах Галичини наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Гілея: науковий вісник. 2016. Вип. 110. С. 37–40.
- 11.Chodyncki I. Historia stołecznego królestw Galicyi i Lodomeryi miasta Lwowa od założenia jego aż do czasów terazniejszych. Lwów, 1829. 466 s.
- 12.Dzierżek A. Sióstry Miłosierdzia w Małopolsce Wschodniej. Cracovia Leopoldis. 2011. Nr. 2. S. 25–28.
- 13.Piernikarczyk A. Lwowskie ślady błogosławionej Marty Wieckiej / A. Piernikarczyk. Parare vias Domini. Pelplin, 2014. S. 651–661.
- 14.Schletz A. Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. Nasza Przeszłość. Kraków, 1960. T. 12. S. 59–172.

15. Stasiuk I. Działalność charytatywna żeńskich zgromadzeń zakonnych w diecezji stanisławowskiej w latach 1896–1946. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne. 2014. Z. 1. S. 93–100.

16. Żak C. Błogosławiona S. Marta Wiecka. «Z życia Parafii...» Pismo Parafii pw. Najświętszej Maryi Panny z Lourdes w Krakowie. 2008. Nr. 4. S. 1–4.

REFERENCES

1. Vnesky Kraievoi rady zdorovia u spravi likarskoj opiky v shpytaliakh Sester Myloserdia. TsDIAL Ukrainy. (Tsentr. derzh. ist. arkhiv Ukrainy, m. Lviv). F. 668. Op. 1. Spr. 2. Ark. 7, 8.

2. Hlova M. Dyplomatychna diialnist mytropolyta Andreia Sheptytskoho. Tovarystvo kraieznavtsiv Yavorivshchyny «Hostynets». URL: <http://www.gostynets.org.ua/index.php>. (data zvernennia: 12.01.2016).

3. Komar I. Rol Ukrainskoi hreko-katolytskoi tserkvy v orhanizatsii okhorony zdorovia ditei u Halychyni na pochatku XX st. Hirska shkola Ukrainskykh Karpat. 2013. № 8–9. S. 213–215.

4. Nazar N. Sestra Alitsiia Poppe: zhyttia dlia Boha i Ukrainy. Dity Neporochnoi. Relihiinyi zhurnal khrystyianskoi rodyny. 2012. № 2. S. 26–28.

5. Paskar M. Berezhanshchyna / M. Paskar. Likari Ternopilshchyny. Khronolohiia imen ta faktiv / vidp. red. O. Holiachenko. Ternopil, 1996. S. 34–42.

6. Potymko O. Rozvytok medytsyny u Lvovi v XIV – XVIII st.: literatura, problemy, dyskusii. Lviv, 2012. 214 s.

7. Prokhannia pro subventsiiu na shpytal Sester Myloserdia v Moshchanakh vid 15 kvitnia 1923 r. DALO. (Derzh. arkhiv Lvivskoi obl.). F. 1. Op. 9. Spr. 94. Ark. 9.

8. Stasiuk I. Povsiakdenne zhyttia monakhyn Stanyslavivskoi yeparkhii UHKTs (1900–1946 rr.). Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Istoriiia. 2013. Vyp. 23–24. S. 360–367.

9. Tkachenko S. Z. K istorii razvitiya profilakticheskogo napravleniya sovetskogo zdravoohraneniya v zapadnykh oblastyakh USSR / S. Z. Tkachenko. K istorii meditsyny na Ukraine (Na materialakh zapadnykh oblastey USSR, Zakarpattia i Bukoviny): sbornik nauchnykh trudov. Lvov, 1961. S. 111–118.

10. Iatskiv O. Formuvannia osередkiv, poshyrennia ta diialnist Zghromadzhennia sester sviatoho Feliksa z Kantalisii na terenakh Halychyny naprykintsi XIX – na pochatku XX st. Hileia: naukovyi visnyk. 2016. Vyp. 110. S. 37–40.

11. Chodynicky I. Historya stołecznego królestw Galicyi i Lodomeryi miasta Lwowa od założenia jego aż do czasów terazniejszych. Lwów, 1829. 466 s.

12. Dzierżek A. Siostry Miłosierdzia w Małopolsce Wschodniej. Cracovia Leopoldis. 2011. Nr. 2. S. 25–28.

13. Piernikarczyk A. Lwowskie ślady błogosławionej Marty Wieckiej / A. Piernikarczyk. Parare vias Domini. Pelplin, 2014. S. 651–661.

14. Schletz A. Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. Nasza Przeszłość. Kraków, 1960. T. 12. S. 59–172.

15. Stasiuk I. Działalność charytatywna żeńskich zgromadzeń zakonnych w diecezji stanisławowskiej w latach 1896–1946. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne. 2014. Z. 1. S. 93–100.

16. Żak C. Błogosławiona S. Marta Wiecka. «Z życia Parafii...» Pismo Parafii pw. Najświętszej Maryi Panny z Lourdes w Krakowie. 2008. Nr. 4. S. 1–4.

Дата надходження до редакції: 14.03. 2018

УДК 94 (477.83/.86)

РОЗВИТОК БОГОСЛОВСЬКОЇ ОСВІТИ УГКЦ ЯК ЗАСІБ ЄВАНГЕЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра соціально-гуманітарних наук, вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна

e-mail: r.deliatynskiy@ukr.net

Юрій ДРУЛЯК

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я, вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна

e-mail: druljak@ukr.net

Наталія ІВАНЮК

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра соціально-гуманітарних наук, вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна

e-mail: vitaliyaivanyuk@yahoo.it

Анотація. Обґрунтовано тезу, що розвиток богослов'я в Україні на сучасному етапі покликаний сприяти розв'язанню «викликів часу», поглибити «десекуляризацію» суспільства, сприяти «новій євангелізації». На основі класифікації богослов'я на види (освіта, наука, містичний досвід) та моделей богословської освіти (формаційний та науковий) виокремлено основні етапи і проаналізовано специфіку становлення та структуру системи богословської освіти УГКЦ в незалежній Україні, відзначено роль Синоду єпископів у визначенні стратегії розвитку богословської освіти, розглянуто «Концепцію розвитку богословської освіти в Україні» (1998 р.) та інші нормативно-правові документи, окреслено перспективи розвитку богословських закладів у контексті нового законодавства про вищу освіту України.

Ключові слова: богословська освіта, види богослов'я, рівні спеціалізованої богословської освіти, концепція богословської освіти, Комісія богословської освіти УГКЦ, богословські вищі освітні заклади УГКЦ, спеціальність «Богослов'я», ліцензування та акредитація.

Аннотация. Обоснованно тезис, что развитие богословия в Украине на современном этапе призван способствовать решению «вызовов времени», углубить «десекуляризацію» общества, способствовать «новой евангелизации». На основе классификации богословия на виды (образование, наука, мистический опыт) и моделей богословского образования (формационный и научный) выделено основные этапы и проанализирована специфика становления и структуру системы богословского образования УГКЦ в независимой Украине, отмечена роль Синода епископов в определении стратегии развития богословского образования, рассмотрено «Концепцию развития богословского образования в Украине» (1998) и другие нормативно-правовые документы, определены перспективы развития богословских учреждений в контексте нового законодательства о высшем образовании Украины.

Ключевые слова: богословское образование, виды богословия, уровне специализированной богословской образования, концепция богословского образования, Комиссия богословского образования УГКЦ, богословские высшие образовательные учреждения УГКЦ, специальность «Богословья», лицензирование и аккредитация.

Annotation. The thesis is that the development of theology in Ukraine at the present stage is intended to promote the solution of the "challenges of time", deepen the "desecularization" of society, promote the "new evangelization". On the basis of the classification of theology into types (education, science, mystical experience) and models of theological education (formational and scientific), the main stages were identified and the specifics of the formation and structure of the UGCC theological system in independent Ukraine were analyzed, the role of the Synod of Bishops in determining the strategy of development theological education, the "Concept of the development of Bogoslov education in Ukraine" (1998) and other normative legal documents, outline the prospects of the development of theological institutions in the context of the new legislation on higher education of Ukraine.

Keywords: theological education, types of theology, levels of specialized theological education, concept of theological education, commission of theological education of the UGCC, theological higher educational institutions of the UGCC, specialty "Theology", licensing and accreditation.

Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ) на початку ХХІ століття опинилась перед новими «викликами», серед яких – подолання в українському суспільстві наслідків атеїстичного тоталітарного суспільства, поглиблення християнської віри в суспільстві, екуменічний діалог. У відповідь на ці «виклики» Синод єпископів і Патріарший Собор УГКЦ розробив спершу, 1996 р., стратегію «нової євангелізації» суспільства¹, що була спрямована на подолання наслідків тоталітарного атеїстичного світогляду, зміцнення християнської віри. Згодом, у 2011 р., покладено ідею «живої парафії» як первинної, найменшої клітини Церкви², успішний розвиток якої поставлено в залежність як від священників, так і від мирян, від їхньої активної «живої» участі в житті Церкви. З огляду на це, роль і відповідальність духовенства корелюється з новими вимогами часу, адже, як зазначає український богослов О. Левицький, «сучасний священник повинен вміти донести Божі правди в умовах постійного розвитку науки, технологій,

¹ Програмова промова Владики Любомира Гусара на відкритті Патріаршого Собору. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/church_in_action/sobor/previous/1-st/poslannia/ (дата звернення: 17.11.2011); Документи Патріаршого Собору УГКЦ. Перша сесія (жовтень 1996 р.). – Львів, 1998. – С.266-267, 276-277 (пропозиції комісії формації священників – пп.15, 17; пропозиції підкомісії координації структур, програм і стратегій комісії академічної формації священників – пп. 1.1-2); Рішення і постанови Синодів Єпископів УГКЦ 1989 – 1997 років. – Львів, 1998. – С.29, 37 (пп.1-5, 54-к.10); Димид М. Рішення Собору в дії. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/church_in_action/sobor/previous/3rd/issues/itworks/ (дата звернення: 25.01.2012).

² Постанови Синоду єпископів УГКЦ у м. Куритиба (Бразилія) 5-10 вересня 2011 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1973.0.html> (дата звернення: 22.10.2011).

цивілізації, вчинити вічні істини правдивими в умовах вимог і прийняття людського розуму. Духовна особа повинна бути інтелектуально готовою вести діалог з різними групами та верствами суспільства, а також до сучасних викликів проповідування і свідчення Євангелія»³. За таких обставин розвиток закладів богословської освіти, спрямований не тільки на «фахову» підготовку священиків, але й на розширення освіченості мирян в галузі богослов'я, на нашу думку, може стати одним із напрямів здійснення «нової євангелізації» суспільства. Все це засвідчує **актуальність дослідження** проблеми становлення і розвитку системи богословської освіти УГКЦ в незалежній Україні.

Зростанню інтересу до закладів богословської освіти вже у перші роки незалежності України сприяв процес «релігійного відродження» (відновлення мережі традиційних християнських Церков), або, за визначенням релігієзнавця В. Єленського, процес «десекуляризації», в якому, на його думку, однак, присутні дві тенденції-моделі: «одна модель – десекуляризація знизу, відновлення релігійного життя, це більш або менш висока участь людей в релігійному житті, це контроль моральних настанов; друга модель – десекуляризація згори, коли йдеться про перетворення релігії або якоїсь однієї конфесії на ідеологію, коли будівництво храмів не супроводжується адекватним збільшенням релігійної участі людей, коли не простежується зв'язок із зростанням релігійних інституцій і моральним станом суспільства...»⁴.

Високий авторитет Церкви як інституту в українському суспільстві, засвідчений соціологічними дослідженнями початку 2000-х років, водночас, слід зауважити, має іншу тенденцію – сприйняття Церкви виключно як одного з соціальних інститутів (поряд з державою, нацією тощо). З цього приводу М. Мариневич виразно підкреслює: «...Сьогодні настає момент, коли Церква починає втрачати можливість зберегти свою ідентичність навіть у своєму «гетто». Сучасна секулярна держава починає приймати закони, які впливають із радикально іншої антропології, ніж її має Церква. Церква опиняється в ситуації цухцвангу, коли кожна дія, кожен крок є програшним... Вчені заговорили про тотальне унауковлення світу, а Даніїл Андреев зробив висновок, що «утворився величезний вакуум духовності і гіпертрофована наука не спроможна його заповнити». Ось чому оптимістична стрункість тої візії, яку мало просвітництво, захиталася. З

³ Левицький О.О. Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2016. – С. 157-158.

⁴ Іваночко Я. Церква у XXI столітті: нові загрози і нова місія. Дата оновлення: 22.07.2013. URL: https://ipress.ua/articles/tserkva_u_xxi_stolitti_23728.html (дата звернення: 06.11.2018).

одного боку, низка вчених з усього світу визнали себе віруючими і заперечили антагоністичність науки і релігії. Як сказав колись Макс Планк, «ідучи шляхом науки, я прийшов до Бога». А відомий космолог Міхал Гернер ніяк не може зрозуміти, «як освічені люди можуть бути аж такими сліпими аби не бачити, що наука займається нічим іншим, як розшифровку того, що створив Бог. Наука – це спільне зусилля людського розуму прочитати Божий розум»». «...Красномовну формулу оцього взаємного пошанування, взаємодоповнення дав Папа Іван Павло II у своїй енцикліці «Віра і розум»: «Наука може очистити релігію від помилок і забобонів, релігія може очистити науку від ідолопоклонства та фальшивих абсолютів»...»⁵.

Становлення і розвиток боослов'я як освітньої та наукової галузі в Україні на сучасному етапі викликає сподівання на поступове «оздоровлення» суспільства від «надміру секуляризації», пошук гармонійного компромісу науки та релігії, вироблення моделі суспільних відносин на основі нового світогляду, що поєднує релігійну мораль та досягнення науки. Так, на думку о. А. Чировського, «богословські науки сьогодні мусять бути відкритими для діалогу з сучасним світом. Не вистачить сховатися, осудити сучасний гедоністичний матеріалізм, а з ним і постмодерну синкретичну і гедоністичну духовність. Потрібно бути відважними й готовими до діалогу зі світом. Не можна замикатись та ізолюватись, потрібно нести Благовість у світ»⁶. Таке завдання «діалогування», очевидно, цілком може виконати мережа богословських закладів освіти і науки в Україні.

Характерним у цьому напрямку є погляд церковного законодавця на стратегічну мету католицького університету. Так, у кан.640, п.1 Кодексу канонів Східних Церков чітко зазначено: «Католицький університет ставить собі за мету, щоб постійна, публічна й універсальна присутність християнського світогляду здійснювалась у вивченні всього розвитку вищої культури; тому він встановлює навчання досліджень, рефлексій і освіти вищого ступеня, в якому багатогранне людське пізнання було б осяяне світлом Євангелія»⁷. У кан.647 ККСЦ зазначено: «Метою католицького університету або факультету є: 1-е – глибше й науково досліджувати Божественне Об'явлення і те, що з ним пов'язане, систематично тлумачити й

⁵ Там само.

⁶ Цит. за: Левицький О.О. Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ. – С. 158.

⁷ Кодекс канонів Східних Церков проголошений Іваном Павлом II / Авторизований переклад Й.Кобів; Канонічна комісія: о. Протоархимандрит І.Патрило, о. С.Мудрий, о. К.Корчагін і о. Т.Галицький. – Львів: Вид-во ОО. Василян, 1995. – С. 182.

оцінювати істини Божого Об'явлення, вивчати у його світлі нові проблеми розвитку сучасної науки і подавати їх сучасникам у спосіб, пристосований до власної культури; 2-е – поглиблено вчити тих, хто студіює різні предмети, згідно з католицькою наукою і належно підготовляти їх до різних діл апостоляту, служіння або навчання цих предметів і підтримувати безперервний вишкіл»⁸. Таким чином, саме розвиток мережі закладів богословської освіти і науки в Україні може стати каталізатором «нової євангелізації» суспільства.

Проблема становлення і розвитку богословської освіти в Україні певною мірою привертала увагу дослідників – представників різних наукових шкіл і традиційних Церков: діаспорних богословів М. Марусина⁹, І. Кащак¹⁰, сучасних вітчизняних богословів В. Бедя¹¹, Т. Добка¹², О. Левицького¹³, М. Щербаня¹⁴, вітчизняних істориків М. Лагодича¹⁵, В. Марчука¹⁶, О. Недавньої¹⁷, В. Пащенко¹⁸, І. Пилипіва та Р. Делятинського¹⁹, В. Фенича²⁰,

⁸ Там само. – С. 184.

⁹ Марусин М. Погляд на виховання кандидатів духовного стану на Україні // Богослов'я. – 1943-1963. – Т.21-24. – С.40-94.

¹⁰ Кащак І. Виховання Українського Греко-Католицького Священика (1882 – 1946) / Переклад з англ. О.Шпунт. – Львів: Свічадо, 2007. – 232 с.

¹¹ Бедь В., Бочкарь А. Внесок Митрополита Володимира у реформування української богословської освіти і науки. Дата оновлення: 01.11.2010. URL: <http://religions.unian.net/ukr/detail/5370> (дата звернення: 20.09.2011); Бедь В.В. Першосвятительський та життєвий подвиг Блаженнішого Володимира (Сабодана), Митрополита київського і всієї України, Предстоятеля Української Православної Церкви та його внесок у реформування української духовно-богословської освіти і науки. URL: <http://www.uuba.org.ua/istoriya-pravoslav-ya-v-ukrayini/pershosvyatitskiy-ta-zhitteviy-podvig-blazhennyshogo-volodimira-sabodana-mitropolita-kiyivskogo-i-vsieyi-ukrayini-predstoyatelya-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-tserkvi-ta-yogo-vnesok-u-reformuvannya-ukrayinsk.html> (дата звернення: 13.09.2011).

¹² Добко Т. Академічне богослов'я в Україні. А віз і нині там... URL: <http://www.patriyarkhat.org.ua/ukr/authors/article;166/> (дата звернення: 11.08.2010).

¹³ Левицький О.О. Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2016. – 264 с.; Левицький О. Питання формування духовенства в постановах Замоїського і Львівського Синоду // Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир». Богослов'я: Збірник наукових праць / Гол. ред. Р. А. Горбань. – Івано-Франківськ: ІФБУ, 2017. – Вип. 10-11. – С. 32-44.

¹⁴ Щербань М. Акредитація духовної освіти в Україні: сучасний стан та перспективи. URL: <http://hram.kiev.ua/print.php?id=3688> (дата звернення: 05.04.2011).

¹⁵ Лагодич М. Духовна освіта в Україні: сучасний стан та її перспективи. Дата оновлення: 31.03.2011. URL: <http://fmykolaj.io.ua/s27452> (дата звернення: 02.04.2011).

¹⁶ Марчук В.В. Церква, духовність, нація: Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – 464 с.

¹⁷ Недавня О. Сучасний розвиток УГКЦ: стан. Дата оновлення: 21.02.2011. URL: http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/40844/ (дата звернення: 22.02.2011).

¹⁸ Пащенко В. Греко-католики в Україні від 40-х років ХХ ст. до наших днів. – Полтава, 2002. – 615 с.

¹⁹ Пилипів І., Делятинський Р. Становлення богословської освіти Греко-Католицької Церкви в першій половині ХІХ століття // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – 2016. – Вип. 2. – Ч. 2. – С. 122–126; Пилипів І., Делятинський Р. Розвиток богословської освіти в Галицькій греко-католицькій митрополії в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 2016. – Ч. 28. – С. 148–155.

²⁰ Фенич В.І. Богословська католицька освіта: деякі міркування про стан і перспективи її розвитку в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/natural/nvunu/Ist/2008_21/031.htm (дата звернення: 31.03.2011).

релігієзнавців Л. Дмитренко²¹, О. Дроздової²², В. Єленського²³, М. Заковича²⁴, Ю. Решетнікова²⁵, В. Хромця²⁶. Важливими науковими форумами, що актуалізували дослідження проблеми розвитку богословської освіти в Україні, стали науково-практичний семінар «Акредитація богословської освіти в Україні: досвід УКУ та перспективи співпраці», що відбувся у вересні 2006 р. на базі Українського Католицького університету у Львові²⁷, та Перша Всеукраїнська конференція «Майбутнє богослов'я в Україні», проведена в листопаді 2009 р. в Києві на базі Інституту релігійних наук ім. св. Томи Аквінського (РКЦ в Україні)²⁸. Разом з тим, досі не проведено комплексного аналізу тенденцій розвитку богослов'я як освітньої галузі в період незалежності України.

Метою нашого дослідження є аналіз процесу становлення системи богословської освіти УГКЦ в незалежній Україні (1991–2018 рр.), з'ясування її структури, здобутків і перспектив інтеграції богословської освіти в освітній простір Української держави, зокрема, можливості державної акредитації богословських вищих навчальних закладів, що може збільшити їх потенціал для здійснення «нової євангелізації» українського суспільства.

Для аналізу історичних тенденцій становлення та розвитку системи богословської освіти УГКЦ в Україні вважаємо за необхідне передусім обумовити *дві тези*.

По-перше, богословська освіта і наука, незважаючи на їх часте ототожнення, є двома відмінними, хоч і тісно взаємопов'язаними та взаємозалежними *«видами» богослов'я*. Сучасні українські науковці попри розбіжності в дискусіях щодо особливостей сутнісного змісту поняття

²¹ Дмитренко Л. Духовна освіта в Україні: стан і проблеми. URL: http://risu.org.ua/ua/library/periodicals/lis/lis_2004/lis_04_4/33249/2004_04_31-37 (дата звернення: 12.01.2012).

²² Дроздова О. Українсько-ватиканські культурно-освітні відносини: окремі аспекти богословської освіти // Україна і Ватикан: Серія збірників наукових праць. – Вип.4: Державно-церковні відносини в контексті досвіду об'єднаної Європи / За заг. ред. О.Береговського, С.Побуцького, С.Кияка, В.Дідуха та ін. – Галич – Івано-Франківськ – Київ, 2011. – С.120-123.

²³ Єленський В. Віра і розум: богословська освіта в сучасній Україні. Дата оновлення: 29.08.2006. URL: http://old.risu.org.ua/ukr/religion.and.society/other_art/article;11735/ (дата звернення: 08.04.2010).

²⁴ Закович М.М. Деякі аспекти узгодження світської і богословської освіти. URL: <http://duluman.uath.org/Zakovjch.htm> (дата звернення: 20.05.2010).

²⁵ Решетніков Ю. Релігійна освіта в Україні та її правовий стан: (Доповідь 24 жовтня 2007 р.). URL: http://old.risu.org.ua/ukr/study/research_conference/education_yresh_0710/ (дата звернення: 20.01.2012).

²⁶ Хромець В. Теологічне знання та теологічна освіта в Україні: короткий нарис Дата оновлення: 19 01 2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/7841-teologichne-znannya-ta-teologichna-osvita-v-ukrayini-korotkij-naris.html> (дата звернення: 22.07.2011).

²⁷ Акредитація богословської освіти в Україні: досвід УКУ та перспективи співпраці: програма науково-практичного семінару. Дата оновлення: 14.09.2006. URL: <http://ucu.edu.ua/news/1612/> (дата звернення: 19.10.2011).

²⁸ Майбутнє богослов'я в Україні: Матеріали I Всеукраїнської конференції (Київ, 19-20 листопада 2009 р.) – Б.м.: Видавець ФОП Романюк М.Г., 2009. – 180 с.

«богослов'я»²⁹, схильні розрізняти «наукове» («академічне») та «освітнє» («формаційне») богослов'я. Так, доктор канонічного права о. М. Димид (УГКЦ) пропонує розрізняти такі три «види богослов'я: наукові дослідження (аргументована дискусія про Бога і Церкву); формація (передання точно визначеної конфесійної доктрини); містичний досвід (переживання й осмислення приватних релігійних практик)»³⁰. Тим часом доктор філософських наук Ю. Чорноморець (УПЦ МП) виокремлює також три види теології, але вкладаючи в них дещо інший зміст: філософська теологія як частина філософського світогляду є гіпотетичним знанням філософів про Бога; релігійна теологія як теоретична частина релігійного світогляду має конфесійний характер; містична теологія є результатом переживання особистого та колективного релігійного досвіду³¹. Отже, наведені приклади дають підстави для теоретичного аналізу богословської освіти і науки як відмінних, хоч і взаємопов'язаних між собою видів богослов'я.

По-друге, необхідно розрізнити також різні *рівні спеціалізованої богословської освіти*, один з яких («формаційний») повинен бути спрямований на практичну підготовку церковних кадрів (священиків, катехитів, дяків тощо), а інший («академічний», або «науковий») – на підготовку богословів-вчених у різних галузях богословської науки (біблістиці, патристиці, догматичному, літургічному, моральному,

---

²⁹ Бендик М. Богослов'я Церков у XXI столітті порівняльний аналіз концепцій богослов'я УГКЦ, УАПЦ і РПЦ. URL: <http://dds.edu.ua/en/publications/publications/miscellaneous/947-comparative-analysis-of-theology.html> (дата звернення: 23.04.2012); Закович М.М. Деякі аспекти узгодження світської і богословської освіти. URL: <http://duluman.uath.org/Zakovich.htm> (дата звернення: 08.10.2011); Вестель Ю. Теологія як наука і предмет викладання: на шляху до концепції світської теологічної освіти в Україні. Дата оновлення: 14 08 2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/daycomment/11403-teologiya-yak-nauka-i-predmet-vikladannya-na-shlyahu-do-koncepciyi-svit'skoyi-teologichnoi-osviti-v-ukrayini.html> (дата звернення: 23.04.2012); Філоненко О. Сучасна теологія, її шляхи, форми і можливе майбутнє: веб-конференція. URL: http://theology.in.ua/ua/bp/bpconference_details/17 (дата звернення: 08.10.2011).

³⁰ Димид о. М. Стан академічного богослов'я в УГКЦ. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~Dymyd/46429/> (дата звернення: 25.01.2012); Хромець В. Теологічне знання та теологічна освіта в Україні: короткий нарис. URL: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/7841-teologichne-znannya-ta-teologichna-osvita-v-ukrayini-kortokij-naris.html> (дата звернення: 22.07.2011); Хромець В. Види та форми християнської богословської освіти: огляд світової практики. URL: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/10621-vidi-ta-formi-xristiyanskoyi-bogoslovskoyi-osviti.html> (дата звернення: 22.07.2011).

³¹ Порівн.: Чорноморець Ю. Яку теологію потрібно викладати в Університетах? Дата оновлення: 30.08.2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/daycomment/11650-yaku-teologiyu-potribno-vikladati-v-universitetaх.html> (дата звернення: 23.04.2012); Христокін Г., Чорноморець Ю. Неможливість «надконфесійної світської теології». Дата оновлення: 15.09.2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/bogoslovya/11981-nemozhlivist-nadkonfesiynoyi-svit'skoyi-teologiyi.html> (дата звернення: 23.04.2012); Чорноморець Ю. Антиінтелектуалізм у теології УГКЦ: закономірна хвороба чи випадкова помилка? URL: http://risu.org.ua/article_print.php?id=5794&name=studies_of_religions&lang=ua& (дата звернення: 13.12.2011); Горкуша О. Теологія в освітньому ракурсі. Дата оновлення: 03.12.2011. URL: http://risu.org.ua/article_print.php?id=45774&name=studies_of_religions&lang=ua& (дата звернення: 13.12.2011); Чорноморець Ю. Богословський портал і нові можливості розвитку теології як академічної дисципліни в Україні. Дата оновлення: 22.09.2010. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/conferencedetails/16> (дата звернення: 07.10.2011).

пастирському богослов'ї, канонічному праві, еклезіології, історії Церкви тощо)**; тим часом важливою основою, своєрідним ферментом для їх формування, очевидно, повинна стати «містична теологія», змістом якої є передусім духовна формація, особистий і колективний досвід переживання євангельських істин та богословствування на основі першоджерел віри – Святого Письма, Передання та Вчительського Уряду Церкви. Так, кандидат філософських наук В. Хромець, розрізняючи чотири моделі богословської освіти («афінську», «єрусалимську», «жєневську» та «берлінську»), підкреслює, що «афінська модель», спрямована на виховання особистості на основі містичного досвіду, «може виступати ядром інших моделей», тим часом «єрусалимська модель» покликана підготувати місіонерів, «жєневська» – парафіяльних священиків, а «берлінська» – «теолога-науковця, який знає і може чітко розмежувати тонкощі віровчення своєї релігії»; власне, лише «берлінську модель» богословської освіти, на його думку, можна «у повній мірі долучати до переліку наук. І за такою теологією можна готувати фахівців у світських навчальних закладах і провадити захисти за державними стандартами, писати монографії, підручники та отримувати на них міністерські грифи»³².

Отже, враховуючи вищезгадані моделі класифікації «видів» богослов'я та моделей богословської освіти, можемо провести «менш-більш» об'єктивний аналіз особливостей історичного розвитку богословської освіти як цілісної, чітко структурованої системи спеціалізованої підготовки фахівців у галузі богослов'я (теології). Визнаємо, що така «раціоналістична схема» аналізу богословської освіти, напевно, викличе застереження як з боку самих богословів³³, так й інших науковців, особливо філософів і релігієзнавців³⁴, проте, підкреслимо, може і повинна бути прийнятою як умова для успішного історичного дослідження основних тенденцій розвитку богословської освіти УГКЦ на сучасному етапі.

Процес становлення і розвитку богословської освіти УГКЦ в незалежній Україні мав свої особливості, які обумовлювалися, на нашу

** слід відзначити, що диференціація богословської науки на окремі галузі наразі не регламентована жодним нормативним документами, спирається лише на історичну традицію, а тому її становлення а процесі інтеграції в науковий простір України ще потребуватиме додаткових студій.

³² Хромець В. Теологічне знання та теологічна освіта в Україні: короткий нарис... URL: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/7841-teologichne-znannya-ta-teologichna-osvita-v-ukrayini-korotkij-naris.html> (дата звернення: 22.07.2011).

³³ Концепція богословської освіти в Україні // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.7-8 (п. 8-12).

³⁴ Закович М.М. Деякі аспекти узгодження світської і богословської освіти. URL: <http://duluman.uath.org/Zakovjch.htm> (дата звернення: 20.05.2010); Горкуша О. Теологія в освітньому ракурсі... URL: http://risu.org.ua/article_print.php?id=45774&name=studies_of_religions&lang=ua& (дата звернення: 13.12.2011).

думку, конкретними стратегічними цілями певного історичного періоду. І саме цей фактор, на нашу думку, суттєво впливав на визначення пріоритетності тієї чи іншої складової, точніше «виду» богослов'я у процесі розвитку богословських навчальних закладів УГКЦ.

Вихід з підпілля, легалізація та відновлення організаційної структури УГКЦ в Україні в 1987-1991 рр. стимулювали процес відродження мережі закладів богословської освіти. Спершу, впродовж 1990-1994 рр., відновлюються духовні семінарії у Львові та Івано-Франківську, осередки яких мали історичне коріння з довоєнного періоду і продовжували існувати в «катакомбній» Церкві. В той же час навколо «катакомбних» осередків богословської освіти формуються духовні семінарії в Золочеві, Дрогобичі, Тернополі, Ужгороді, інші осередки богословської освіти в Коломиї та Чорткові. Невдовзі, у 1992-1994 р., з благословення Синоду єпископів УГКЦ відновлює свою діяльність Львівська богословська академія, історичні корені якої сягають 1929 р., коли її заснував митрополит Андрей Шептицький, та продовжуються з 1963 р., коли митрополит Йосиф Сліпий заснував у Римі Український католицький університет як правонаступника традицій ЛБА. В цілому перше десятиліття існування богословських навчальних закладів УГКЦ в Україні (до 2000 р.) було, на нашу думку, етапом відродження та становлення, спрямованим передусім на відповідну богословську підготовку священиків, потребу в яких так сильно відчувала відроджувана Церква. Звичайно, в цей період відбувається також зародження і становлення богословських освітніх закладів вищого рівня, серед яких були Львівська богословська академія, Івано-Франківський теологічно-катехитичний духовний інститут, Ужгородська богословська академія, діяльність яких спрямовувалася вже не тільки на підготовку священиків, катехитів, дяків та інших церковних кадрів, але й, частково, на початкову академічну формацію богословів-науковців, які відтак, для здобуття наукових ступенів з відповідної галузі богословських наук, продовжували навчання закордоном, в католицьких університетах Риму, Відня, Інсбрука, Любліна, Варшави тощо.

З середини 1990-х років відбувається деяке переосмислення стратегічних цілей закладів богословської освіти. Так, у 1997-2000 рр. було розроблено та схвалено Синодом єпископів УГКЦ «Концепцію богословської освіти в Україні», в якій було визначено основні пріоритети, місце і призначення, рівні та суб'єкти богословської освіти.

Автори «Концепції богословської освіти в Україні» намагалися окреслити суть богослов'я, спираючись на його «святоотцівське бачення» як «молитовного споглядання-спілкування-сопричастя до Осіб Пресвятої

Трійці»³⁵, тобто, поставили в основу концепції богословської освіти «містичну теологію», зберігаючи баланс з духовною формацією і «академічно-науковою» підготовкою (іншими словами, «формаційним» та «академічним» видами богослов'я).

Здійснивши короткий історичний екскурс та вказавши на «виклики часу», українські богослови спробували визначити концептуальні засади богословської освіти, з'ясувати її місце та призначення, охарактеризували її структуру. Ставлячи за мету повернути богослов'ю належне місце в Україні³⁶, вперше було окреслено богословську освіту як певну комплексну систему, структурі якої властиві два рівні (спеціальний та загальний), різні типи богословських закладів («богословські академії», «духовні семінарії», «катехитичні інститути», «інші типи навчальних закладів», «науково-богословські установи»), «академічні ступені» (бакалаври, магістри, доктори), категорії фахівців (богослови, священики, катехити, регенти, дяки, паламарі тощо), форми, засоби і методи навчання, а також запропоновано механізми розвитку богословських навчальних закладів УГКЦ (через афіліацію та акредитацію)³⁷.

Отже, автори «Концепції...», на нашу думку, здійснили «революційний» крок в реформуванні системи богословської освіти УГКЦ: вперше було зміщено акценти від пріоритетності «формаційного» виду богословської освіти, спрямованого виключно на підготовку священників, до концептуального гармонійного поєднання «трьох видів богослов'я» («академічного», «формаційного» і «містичного») та надання можливості «кожній людині навчатися спілкуванню з Богом»³⁸, тобто богословської освіти для всіх категорій «народу Божого» – не тільки духовенства і чернецтва, але й для мирян. Водночас, необхідно відзначити, що концептуальне поєднання «трьох видів богослов'я» треба було ще реалізувати на практиці, в діяльності богословських вищих навчальних закладів УГКЦ, через вибір конкретної «моделі» богословської освіти, а тим часом розмежування «спеціальної богословської освіти» і «загального християнського виховання» вже заклало організаційні передумови для

³⁵ Бендик М. Про Концепцію богословської освіти в Україні // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.33.

³⁶ Димид М. Питання акредитації богослов'я // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.4; Бендик М. Про Концепцію богословської освіти в Україні // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.34.

³⁷ Концепція богословської освіти в Україні // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.6-19; Практичні кроки для втілення Концепції богословської освіти у Львівській архієпархії та в УГКЦ // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.20-25.

³⁸ Див. та порівн.: Документи Патріаршого Собору УГКЦ. Перша сесія (жовтень 1996 р.)... – С. 277 (п.ІІ); Концепція богословської освіти в Україні... – С.6 (п.3); Практичні кроки для втілення Концепції богословської освіти... – С.20 (п.1).

розвитку різних за рівнем і характером підготовки типів богословських навчальних закладів.

Центральним органом, який визначав стратегію реформування та розвитку богословської освіти, залишався Синод єпископів УГКЦ (з 2000 р. розподілено на Патріарший та Києво-Галицької митрополії). З метою забезпечення комплексного розвитку системи богословської освіти Патріарший Синод єпископів УГКЦ в Бучачі 16-21 липня 2000 р. вирішив: «Всебічно сприяти діяльності існуючих католицьких освітніх установ та докладати зусиль до створення нових для того, щоб піднести християнську освіту та мораль»³⁹.

Патріарший Синод єпископів УГКЦ у 2001-2002 рр. створив постійну Синодальну Комісію катехитичну і християнської освіти⁴⁰. Водночас в структурі Синоду єпископів Києво-Галицької митрополії УГКЦ було збережено Комісію богословської освіти та виховання УГКЦ, а також створено Комісію у справах шкільництва⁴¹.

Відтепер кожен з двох рівнів богословської освіти УГКЦ поступово набував відносно самостійної «лінії розвитку»: по-перше, розвиток спеціальної богословської освіти, «підконтрольний» Комісії богословської освіти і виховання, зосереджувався в Львівській богословській академії (ЛБА) та єпархіальних духовних семінаріях; по-друге, загальне християнське виховання, «регульоване» Комісією у справах шкільництва, здійснювалося через мережу греко-католицьких загальноосвітніх шкіл, ліцеїв і коледжів, недільних шкіл у парафіях, християнських організацій і товариств. Слід зауважити, що надалі ми будемо аналізувати тенденції розвитку саме «спеціальної богословської освіти», залишаючи поза увагою навчальні заклади та осередки «загального християнського виховання», в тому числі греко-католицькі загальноосвітні та недільні школи.

Характеризуючи тенденції розвитку спеціальної богословської освіти УГКЦ у 2000 – 2018 рр., слід відзначити, що її також, на нашу думку, можна диференціювати на декілька напрямів, перший з яких спрямований виключно на підготовку священнослужителів, другий – на підготовку інших церковних кадрів (катехитів, дяків, регентів церковних хорів тощо), а третій – вже

³⁹ Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у Бучачі Тернопільської області 16-21 липня 2000 р. Б. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2000/> (дата звернення: 13.12.2011). – (п.11).

⁴⁰ Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у Львові-Крехові 1-5 липня 2001 р. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2001/> (дата звернення: 13.12.2011). – (п.16);
Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у м. Київ 7-12 липня 2002 р. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2002/> (дата звернення: 13.12.2011). – (п.15)).

⁴¹ Постанови 10-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ, Київ, 23 березня 2001 р. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2001_1/ (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 1).

зосереджений на академічній та духовній формації богословів⁴². Коли перші два напрями богословської освіти повинні були забезпечити, так би мовити, щоденні кадрові потреби УГКЦ у священниках, починаючи від єпархіальних управлінь і завершуючи парафіяльними спільнотами, то третій напрям, очевидно, був спрямований на більш довготривалу перспективу, оскільки забезпечував підготовку богословів-науковців, а серед них – майбутніх єпископів, монахів, авторитетних вчених-богословів, тобто тієї євангельської «закваски», котра в перспективі могла суттєво вплинути на розвиток всієї Церкви.

Звичайно, пріоритетним напрямком розвитку спеціальної богословської освіти УГКЦ у 2000–2018 рр. залишилась підготовка нового покоління священників у мережі єпархіальних семінарій. Однак для його перспективного розвитку необхідно було врахувати новітні «виклики часу» та загальні тенденції розвитку УГКЦ. Так, розвиток організаційної структури УГКЦ (включаючи створення через поділ нових єпархій, організацію відповідних єпархіальних органів, розвиток богословських навчальних закладів тощо) на «традиційній» території, в західних областях України, потребував відповідного «кадрового забезпечення» богословами переважно з вищою спеціальною богословською освітою (бажано ліцензіатів чи докторів богослов'я), хоча і потреби парафіяльної мережі також ще не були достатньо задоволені; тим часом поширення юрисдикційних структур УГКЦ в центральні, східні та південні області України, де домінували Православні Церкви⁴³, стимулювало пошук дещо іншої «моделі» підготовки священників, які були б здатні до євангелізаційної та місіонерської праці в іншо-конфесійному середовищі. Ці загальні тенденції розвитку УГКЦ, очевидно, мали б привести до певної «вужчої спеціалізації» закладів спеціальної богословської освіти УГКЦ, однак спершу необхідно було знайти певний «спільний знаменник» у процесі академічної та духовної формації священників.

Крім того, упродовж 1990–2000 рр. сформувалися та почали виявлятися деякі відмінні тенденції у програмах формації священників в окремих богословських навчальних закладах УГКЦ (Львівській духовній семінарії Святого Духа, Івано-Франківській духовній семінарії ім. св. Священномученика Йосафата, Тернопільській вищій духовній семінарії ім. Патріарха Йосифа Сліпого, Дрогобицькій духовній семінарії), що було

⁴² Порівн.: Практичні кроки для втілення Концепції богословської освіти... С.20-21.

⁴³ Гринчишин Т. Мапа й статистика Церков київської традиції: Центр, Схід та Південь України // Патріархат. 2007. № 5 (402). URL: <http://patriyarkhat.org.ua/ukr/archive/article;410;402/> (дата звернення: 20.04.2012).

закономірним наслідком їх поступового відродження після виходу з підпілля та становлення в нових умовах релігійної свободи в Україні. Так, в Дрогобицькій духовній семінарії навчальна програма поступово була побудована на основі східної візантійської традиції, відповідно до якої було збільшено питому вагу «літургійно-патристичного блоку» у філософському та богословському циклах підготовки⁴⁴. Тим часом у Львівській духовній семінарії Святого Духа розроблено таку «програму наукового, духовного, душпастирського, місійного формування майбутніх священиків та духовних лідерів», згідно з якою «кандидати на священство виховуються з огляду на чотири основні аспекти формації: людський, духовний, інтелектуальний та пасторальний»⁴⁵. Крім загальних підходів до формації, в різних духовних семінаріях УГКЦ зберігалися певні особливості у викладанні тих чи інших богословських дисциплін. Звичайно, не слід перебільшувати відмінностей в програмі академічної підготовки та духовної формації згаданих духовних семінарій, проте, підкреслимо, саме їх наявність спонукала Синодальні Комісії УГКЦ, відповідальні за формацію духовенства, та ректорів духовних семінарій до певної уніфікації й удосконалення програм підготовки.

Передусім необхідно було виробити спільну навчальну програму для духовних семінарій УГКЦ через узгодження підходів до змісту навчальних богословських дисциплін, організації навчального процесу і духовної формації кандидатів до священства. З цією метою у 2000 р. Синодальна Комісія священничої формації УГКЦ сформувала «Проект навчального плану філософії і теології в Україні», на основі якого Комісія богословської освіти і виховання УГКЦ в Україні розробила «Навчальну програму духовних семінарій України». В останньому документі було уніфіковано перші 5 років навчання в семінаріях (підготовчий рік і 4 роки філософсько-богословських студій), а також подано пропозиції щодо 6-го й 7-го років навчання душпастирського напрямку, враховуючи новітні вимоги щодо потреби спеціалізації окремих семінарій за різними профілями, серед яких – академічний, парафіяльний, душпастирство родини і молоді, військове капеланство, духовне провідництво тощо⁴⁶. Згодом, у 2005 – 2008 рр., дві Синодальні Комісії – у справах священничої формації та у справах духовенства і монашества – розробили Програму священничої формації

⁴⁴ Дрогобицька духовна семінарія: Специфіка програми. URL: <http://dds.edu.ua/about/2/programm.html> (дата звернення: 22.07.2011).

⁴⁵ Львівська духовна семінарія: Історія: Новітня історія семінарії. URL: <http://www.lvs.lviv.ua/sychiv.html> (дата звернення: 31.03.2010); Освітні заклади УГКЦ в Україні. URL: <http://www.ugcc.org.ua/44.0.html> (дата звернення: 27.01.2010).

⁴⁶ Навчальна програма духовних семінарій України, прийнята на зустрічі Ради ректорів 26 червня 2000 р. // Богослов'я. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.26-31.

УГКЦ, схвалено Патріаршим Синодом єпископів 2008 р. на 5-річний випробувальний термін⁴⁷. Проблема формації та життя священників знайшла належне місце і в душпастирському плані Києво-Галицької митрополії УГКЦ⁴⁸. Відтепер система богословської підготовки священників передбачала продовження духовної формації після закінчення навчання в семінарії та навіть після здобуття ієрейських свячень. Митрополичий Синод запровадив обов'язкові богословські іспити у випадках надання юрисдикції на сповідь перед свяченнями, у перші п'ять років священства, під час конкурсу на вакантну парафію; рекомендовано єпископам проводити «формаційно-братерські зустрічі для священників упродовж перших 5-10 років священства»⁴⁹.

З огляду на потреби «нової євангелізації» Патріарший і Митрополичий Синоди єпископів УГКЦ почали акцентувати увагу на формуванні священників-місіонерів, доручивши у 2009 – 2010 рр. Патріаршій Комісії священничого виховання та ректорам духовних семінарій УГКЦ розробити академічну програму місіології і «напрямні душпастирства покликань», а Пасторально-місійному відділу Патріаршої Курії УГКЦ – «організувати спеціалізовані центри вишколу місіонерів та кандидатів для служіння українським емігрантам»⁵⁰. Вже влітку 2011 р. Пасторально-місійний відділ УГКЦ провів на базі Львівської духовної семінарії Святого Духа перший практичний курс місійного служіння⁵¹. Водночас з метою розвитку «нової

---

⁴⁷ Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у м. Львові (Брюховичі) 25-31 серпня 2005 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/285.0.html>. (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 2, 3); Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у м. Львові – Брюховичах 13-20 вересня 2006 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/284.0.html> (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 3); Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у Львові – Брюховичах 2-9 вересня 2008 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/252.0.html> (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 5).

⁴⁸ Постанови 10-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ, Київ, 23 березня 2001 р. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2001_1/ (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 3); Постанови 24-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ, Зарваниця, 2-3 вересня 2004 р. Б. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2004_3/ (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 3); Постанови 48-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ, Львів – Брюховичі, 20-21 жовтня 2009 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1059.0.html> (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 2, 9).

⁴⁹ Постанови 48-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ, Львів – Брюховичі, 20-21 жовтня 2009 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/917.0.html> (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 5, 6, 7); Постанови 49-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ, Львів – Брюховичі, 20-21 жовтня 2009 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1156.0.html> (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 7, 8).

⁵⁰ Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у Львові – Брюховичах 2-9 вересня 2008 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/252.0.html> (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 21а, 21б, 21в); Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у Львові – Брюховичах, 2-9 вересня 2010 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/986.0.html> (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 2Г, 18); Постанови 44-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ, Київ – Княжичі, 23-24 квітня 2009 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/649.0.html> (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 1).

⁵¹ У Львові вивчають практичні аспекти душпастирського служіння на місіях. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?tx_ttnews\[tt_news\]=5584&cHash=bb5e2073a89c34ff6dc2ba5e6b4bdf16](http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?tx_ttnews[tt_news]=5584&cHash=bb5e2073a89c34ff6dc2ba5e6b4bdf16) (дата звернення: 13.12.2011); Семінаристи УГКЦ отримали сертифікат про завершення практичного

євангелізації» в східних областях України у 2010 р. створено Київську Трьохсвятительську духовну семінарію, яка розпочала підготовку священників для мережі громад Київської архієпархії, Донецько-Харківського й Одесько-Кримського екзархатів УГКЦ⁵².

Таким чином, академічна та духовна формація кандидатів до священства залишилась упродовж 2000 – 2018 рр. одним із найважливіших, пріоритетних напрямів розвитку спеціальної богословської освіти УГКЦ. Серед новітніх тенденцій розвитку цього напрямку богословської освіти слід відзначити обґрунтування та поступове впровадження в навчально-формаційну програму духовних семінарій УГКЦ можливостей для «спеціалізованої» підготовки священників за окремими видами душпастирської праці, серед яких – місіонерство, академічне душпастирство, душпастирство родини і сім'ї, військово капеланство тощо.

Розвиток другого напрямку спеціальної богословської освіти УГКЦ, покликаною, відповідно до «Концепції богословської освіти» (1998 р.), вести підготовку «інших церковних кадрів» – катехитів, дяків і регентів, треба визнати, відбувався дещо повільнішими темпами, хоча ще у 1990-х рр. майже в кожній єпархії УГКЦ у західних областях України було створено цілу мережу відповідних богословських навчальних закладів, серед яких – катехитичні або катехитично-педагогічні інститути, інститути вищої релігійної культури та духовно-релігійної освіти, дяківсько-регентські школи, училища й коледжі тощо⁵³. Важливе значення для підготовки катехитів і організації катехитичного служіння мали розроблені Синодальною Катехитичною комісією та схвалені Патріаршим Синодом єпископів УГКЦ два фундаментальних документи – «Катехитичний правильник УГКЦ» (2000 р.) та Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха» (2011 р.)⁵⁴. Водночас Патріарший Синод єпископів УГКЦ всіляко сприяв

місійного курсу. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5599&cHash=222414fa0652142f91793dd8391b2d34](http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews[tt_news]=5599&cHash=222414fa0652142f91793dd8391b2d34) (дата звернення: 13.12.2011).

⁵² Київська Трьохсвятительська духовна семінарія УГКЦ оголосила набір вступників на 2011-2012 академічний рік. Дата оновлення: 17.05.2011. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5249&cHash=ffd1e59cc983a4ffa25296fbd9de3cb1](http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews[tt_news]=5249&cHash=ffd1e59cc983a4ffa25296fbd9de3cb1) (дата звернення: 13.12.2011); «Хочу вірити, що тут, у семінарії, починається церковне і національне відродження України», – Блаженніший Святослав. Дата оновлення: 05.06.2011. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5396&cHash=3a616f211f8871935f5d2631a791540b/](http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews[tt_news]=5396&cHash=3a616f211f8871935f5d2631a791540b/) (дата звернення: 13.12.2011).

⁵³ Освітні заклади УГКЦ в Україні. URL: <http://www.ugcc.org.ua/44.0.html> (дата звернення: 27.01.2010); Практичні кроки для втілення Концепції богословської освіти... – С.20-21; Коломийсько-Чернівецька єпархія УГКЦ: Дяківсько-катехитичний коледж. URL: <http://diocese.ko.if.ua/college.html> (дата звернення: 22.07.2011); Катехитично-педагогічний інститут Українського Католицького університету. URL: www.ucu.edu.ua/academics/catechtticl/ (дата звернення: 14.08.2010).

⁵⁴ Цюпа с. Луїза. Виикнення Катехитичного правильника // Богословія. – Т.64, кн..1-4. – Львів, 2000. – С.100-103; Презентація Катехитичного Правильника: (Вісті з ЛБА) // Нова Зоря. – 2000. – 10 травня. – Ч.19. – С.2;

розвитку катехизації, зокрема, зобов'язуючи парафіяльних священників активізувати працю в цьому напрямку⁵⁵. Разом з тим, мусимо зауважити, що безпосередньо спеціальна богословська освіта катехитів у 2000-х рр., порівняно з попереднім десятиліттям, переживала деяке сповільнення темпів, що обумовлювалося, на нашу думку, відсутністю чіткої програми підготовки цієї категорії церковних фахівців на рівні всієї УГКЦ, невизнанням державою дипломів випускників богословських вищих навчальних закладів, а відповідно й неможливістю працевлаштування у мережі державних загальноосвітніх шкіл без додаткової вищої освіти державного зразка, недостатнім рівнем розвитку мережі церковних загальноосвітніх та недільних парафіяльних шкіл тощо. Слід зауважити, що, попри нормативне регулювання структурного забезпечення та організації катехизації на основі розділів 5-го і 6-го «Катехитичного правильника УГКЦ»⁵⁶, на жаль, так і не було створено відповідного документу з практичними вказівками щодо підготовки самих катехитів, наприклад, на зразок «Навчальної програми духовних семінарій України», яка стала практичним програмним документом для підготовки священників.

Упродовж першого десятиліття ХХІ ст. поступово зростала питома вага третього напрямку спеціальної богословської освіти УГКЦ – академічного (або наукового) богослов'я. Однак досить тривалий час єдиним репрезентантом цього напрямку була тільки Львівська богословська академія, відновлена за рішенням Синоду єпископів УГКЦ у 1994 р. та реорганізована в Український католицький університету за рішенням Фонду св. Климентія у 2002 р.⁵⁷. Слід зауважити, що на початку 2000-х рр., інші богословські навчальні заклади УГКЦ, зокрема, Івано-Франківський теологічно-катехитичний духовний інститут (реорганізований у 2000 р. в теологічну академію) та Ужгородська богословська академія, не тільки формально не були зараховані авторами «Концепції богословської освіти в Україні» (1998 р.) до статусу «богословської академії»⁵⁸, але й фактично деякий час об'єктивно не могли претендувати на такий рівень, оскільки, по-перше, їх

Петрів О., о. Структурне забезпечення катехизи в УГКЦ // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.120-123; Катехитичне служіння в УГКЦ сьогодні: досвід, труднощі, перспективи Документи та матеріали. Науково-практична конференція, присвячена Митрополитові Андрею та Патріярхові Йосифу / Патріярша Катехитична комісія, Катехитично-Педагогічний Інститут УКУ. – Львів: Свічадо, 2005. – 190 с.; Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха». – Львів: Синод єпископів УГКЦ, Комісія у справах катехизації УГКЦ, 2011. – 336 с. + 64 іл.

⁵⁵ Постанови Патріяршого Синоду Єпископів УГКЦ у Філадельфії – Дойлставні – Вашингтоні (США), 27 вересня – 6 жовтня 2007 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/253.0.html> (дата звернення: 05.01.2012).

⁵⁶ Петрів О., о. Структурне забезпечення катехизи в УГКЦ... – С.120-123.

⁵⁷ Освітні заклади УГКЦ в Україні. URL:<http://www.ugcc.org.ua/44.0.html> (дата звернення: 27.01.2010).

⁵⁸ Концепція богословської освіти в Україні... – С. 16-17 (п.38, 39, 40); Практичні кроки для втілення Концепції богословської освіти... – С. 20-21.

головним завданням була виключно підготовка священиків і катехитів, а по-друге, їхня організаційна структура, матеріально-технічна база і кадрове забезпечення були недостатніми для розв'язання відповідних завдань. Звичайно, випускники цих богословських вищих навчальних закладів могли продовжувати богословські студії закордоном, проте, підкреслимо, жоден заклад, крім ЛБА – УКУ, тривалий час не міг самостійно забезпечити належної організації фундаментальних або прикладних наукових досліджень та підготовки кадрів вищого рівня (з відповідними науковими ступенями) у галузі богословських наук.

Особлива роль у розвитку богословської освіти і науки відводилась Львівській богословській академії. Спершу, з 1994 р., в структурі ЛБА були тільки один навчальний факультет (богословський) та один науковий інститут (Інститут історії Церкви). Поступово організаційна структура ЛБА була значно розширена: по-перше, створено нові наукові інститути – Інститут неолатиністики (1995 р.), Інститут богословської термінології та перекладів (1996 р.), Інститут релігії та суспільства (1997 р.), Інститут родини та подружнього життя (1997 р.), Катехитично-педагогічний інститут (1998 р.), Інститут Літургійних наук (1999 р.), Інститут екуменічних студій (2004 р.), Інститут канонічного права (2000 р.)⁵⁹; по-друге, у 2001 р., крім філософсько-богословського, було засновано гуманітарний факультет⁶⁰. Водночас вживалися заходи щодо акредитації богословських закладів УГКЦ. У 1998 р., ЛБА здобула міжнародну акредитацію Конгрегації католицької освіти Апостольського Престолу, завдяки якій диплом бакалавра з богослов'я почав визнаватися багатьма католицькими навчальними закладами в світі⁶¹. У 2001 р., Патріарший Синод єпископів УГКЦ, керуючись кан. 648-649

---

⁵⁹ Наукові інститути Українського Католицького Університету. Дата оновлення: 31.03.2011. URL: <http://www.papalvisit.org.ua/ukr/research/institutes/>; Поважна наука... ерудистика: Інтерв'ю з директором Інституту неолатиністики УКУ для газети «Поступ» №141 від 15-16 вересня 2001. URL: www.postup.brama.com/010915/141_9_1.html; Інститут богословської термінології та перекладів Українського Католицького Університету. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/institut-bohoslovskoj-terminolohiji/; Інститут релігії та суспільства Українського Католицького Університету. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/religionsociety/; Інститут родини та подружнього життя Українського Католицького Університету. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/marriagefamilylife/; Катехитично-педагогічний інститут Українського Католицького університету. URL: www.ucu.edu.ua/academics/catechtticl/; Інститут Літургійних наук Українського Католицького Університету. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/ils/; Недавня О. Сучасний розвиток УГКЦ: стан... URL: http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/40844/ (дата звернення: 22.02.2011); Інститут Екуменічних Студій Українського Католицького Університету. URL: www.ecumenicalstudies.org.ua; Інститут Церковного права Українського католицького Університету. URL: www.icl.org.ua/index.php/;

⁶⁰ Гуманітарний факультет УКУ. URL: <http://clio.ucu.edu.ua/>.

⁶¹ Український Католицький Університет: Історія: Історія становлення. Дата оновлення: 27.01.2010. URL: <http://www.ichistory.org/taex/ukrainian/section1.html>; Тафт Р.Ф. Слово до випускників [Львівської Богословської Академії 25 червня 2000 року] // Богословія. – Т.64, кн..1-4. – Львів, 2000. – С.95.

ККСЦ⁶², надав Катехитично-педагогічному інституту ЛБА статус вищого навчального закладу та право присвоювати академічний ступінь «магістра релігійних наук»⁶³. Отже, поступова розбудова структури та міжнародна акредитація ЛБА дозволили розпочати заходи щодо створення вищого богословського закладу УГКЦ – католицького університету. У 2002 р. за рішенням Фонду святого Климентія Львівська Богословська академія була реорганізована в Український Католицький університет, в якому існували два факультети – філософсько-богословський та гуманітарний⁶⁴. Характерно, що з цього часу УКУ в Римі набував зовсім іншого статусу: за влучним виразом голови товариства «Свята Софія» о. Івана Дацька, «мати УКУ – у Львові, а університет в Римі – її перша дочка»⁶⁵.

Становлення УКУ в дальшій перспективі залежало від декількох факторів – вибору концепції розвитку, правового поля його діяльності, структури та якісного складу професорсько-викладацького колективу. Особливістю УКУ було те, що з 2002 р. він, за визначенням віце-ректора УКУ М. Мариновича, увійшов у дві правові системи: «правове поле Української держави – як вищий навчальний заклад, визнаний Міністерством освіти й науки; і канонічне поле Католицької Церкви – як університет католицький, визнаний своєю Церквою і Конгрегацією католицької освіти у Ватикані». Звідси виникала необхідність, по-перше, узгодження та корекції в діяльності УКУ норм цих двох правових систем, а по-друге, вибору одного з багатьох варіантів концепції розвитку УКУ⁶⁶. Вже під час інавгурації (відкриття) УКУ в Львові 25-29 червня 2002 р. було обговорено концептуальні основи становлення і розвитку цього богословського вищого навчального і наукового закладу⁶⁷. Перший ректор УКУ о. д-р Б.Гудзяк, підкресливши необхідність «творчого і гармонійного поєднання віри та розуму», наголосив, що основними завданнями УКУ є збагачення академічного дискурсу, відродження міждисциплінарного характеру вищої освіти, науковий пошук на основі антиномічного таїнственного виміру

⁶² Кодекс канонів Східних Церков... – С.184.

⁶³ Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у Львові-Крехові 1-5 липня 2001 р. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2001/>. – (п.4, 5, 16).

⁶⁴ Недавня О. Сучасний розвиток УГКЦ: стан... URL: http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/40844/; Ідентичність і місія Українського Католицького Університету: Доповіді, промови і дискусії інавгураційних урочистостей 25-29 червня 2002 року / Редактори-упорядники У. Головач, М. Маринович і А. Ясіновський. – Львів: Вид-во УКУ, 2003. – С. 21, 24.

⁶⁵ Кудрик Н. Український Католицький Університет в Римі відновлює діяльність. Дата оновлення: 10.12.2008. URL: // <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1358418.html> (дата звернення: 05.01.2012); УКУ в Римі: Історія. URL: <http://rome.ucu.edu.ua/institut-klimenta-u-rymi/istoriya/> (дата звернення: 05.01.2012); УКУ в Римі: Український осередок в Римі. URL: <http://rome.ucu.edu.ua/> (дата звернення: 05.01.2012).

⁶⁶ Ідентичність і місія Українського Католицького Університету: Доповіді... – С.12.

⁶⁷ Ідентичність і місія Українського Католицького Університету: Доповіді... – 248 с.

істини, поширення християнської етики праці та навчання, екуменічний діалог⁶⁸. Отже, УКУ в Львові став першим католицьким університетом УГКЦ на території України, що був покликаний розвивати богословську освіту і науку, сприяти «новій євангелізації» суспільства.

У наступному десятилітті Український Католицький університет, від якого у 2006 р. було відокремлено Львівську духовну семінарію Святого Духа⁶⁹, продовжував розвивати свою освітню та наукову діяльність. В Інституті літургійних наук УКУ запроваджено 2-річну дяківсько-регентську програму⁷⁰. З метою координації науково-дослідної та видавничої праці в структурі УКУ в 2003 р. було створено Науковий відділ і Видавничу раду⁷¹. Активізували свою діяльність наукові інститути УКУ, послугами яких почали користуватися Патріарший і Митрополичий Синоди єпископів УГКЦ. Так, у 2002 р. Митрополичий Синод єпископів УГКЦ доручив УКУ розпочати працю з проведення навчальної програми в Києві⁷², Патріарший Синод у 2005 р. доручив Інституту екуменічних студій організувати Унійний з'їзд у Велеграді 2007 р. з нагоди 100-річчя Першого унійного з'їзду під проводом Митрополита Андрея Шептицького⁷³; у 2010 р. – організувати конференції та інші заходи в діаспорі «для поширення знань про ідентичність та місію УГКЦ в Католицькій Церкві», у співпраці з Пасторально-місійним відділом Патріаршої Курії УГКЦ розробити концепцію створення Пасторально-місійного інституту УГКЦ, створити в структурі католицького університету кафедру пастирського богослов'я⁷⁴. Враховуючи значення УКУ, ієрархи УГКЦ постійно дбали про його розвиток, закликали громадськість підтримати цей заклад⁷⁵. Характерно, що серед випускників УКУ (до 2010 р.) 29% стали священиками та дяконами, 26% продовжили навчання в Україні

⁶⁸ Ідентичність і місія Українського Католицького Університету: Доповіді... – С.27-34.

⁶⁹ Постанови 32-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Заврвання, 20-21 жовтня 2006 р. Б. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2005-.../2006_5/; <http://www.ugcc.org.ua/278.0.html> (дата звернення: 05.01.2012). – (п.2).

⁷⁰ Постанови 42-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Львів – Брюховичі, 17-18 грудня 2008 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/450.0.html> (дата звернення: 05.01.2012). – (п.9).

⁷¹ Науковий відділ Українського Католицького Університету. Дата оновлення: 31.03.2011. URL: <http://www.papalvisit.org.ua/ukr/research/office/> (дата звернення: 05.01.2012).

⁷² Постанови 17-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Львів, 6 грудня 2002 р. Б. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2002_5/ (дата звернення: 05.01.2012). – (п.7).

⁷³ Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у м. Львові (Брюховичі) 25-31 серпня 2005 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/285.0.html> (дата звернення: 05.01.2012). – (п.15).

⁷⁴ Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у Львові – Брюховичах, 2-9 вересня 2010 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/986.0.html> (дата звернення: 05.01.2012). – (пп. 2г, 2д, 19).

⁷⁵ Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у м. Львові – Брюховичах 13-20 вересня 2006 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/284.0.html> (дата звернення: 05.01.2012). – (п.30); Звернення Блаженнішого Святослава щодо підтримки вступної кампанії Українського Католицького Університету. Дано в Києві, при Патріаршому Соборі Воскресіння Христового, 17 червня 2011 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1861.0.html> (дата звернення: 05.01.2012).

або за кордоном, 17% залишилися працювати в УКУ, 14% задіяні в соціальній сфері, 10% працюють у бізнесі, 4% закінчили навчання за кордоном і викладають тепер в УКУ⁷⁶. Отож, вже за перше десятиліття (2002-2012 рр.) Український Католицький університет, створений з ініціативи та під опікою УГКЦ, почав активно виконувати покладену на нього ієрархією місію «нової євангелізації» українського суспільства.

На початку XXI-го ст. все більшої актуальності набуває питання визнання Української державою богословських вищих навчальних закладів традиційних християнських Церков. З огляду на це, як стверджує В.Фенич, «можливість отримати державну ліцензію на надання кваліфікаційних послуг з богословських програм стали для спільноти ЛБА/УКУ не просто питанням легалізації академії / університету як вищого богословського навчального закладу, а справою принципу»⁷⁷.

Першим кроком в справі «легалізації» та інтеграції богослов'я в державний освітній і науковий простір було підписання 18 квітня 2000 р. «Меморандуму про співпрацю Міністерства освіти і науки України, Державного комітету України у справах релігій та Всеукраїнської ради Церков і релігійних організацій», в якому зазначено намір «здійснити необхідні заходи щодо запровадження до Переліку напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах, спеціальності «Теологія»⁷⁸. Характерно, що майже одразу після підписання цього документу, 21-22 квітня 2000 р., у ЛБА було проведено семінар «Богословська освіта в Україні», учасники якого (зокрема, о. С. Шевчук, о. П. Галадза, А. Костюк, Т. Добко) обговорили проблеми впливу християнської освіти на формування держави та громадянського суспільства, можливості державного визнання спеціальності «Богослов'я» як освітньої та наукової галузі, перспективи акредитації богословських вищих навчальних закладів⁷⁹. Однак рішення Міністерства освіти і науки України у 2002 р. про внесення до «Переліку напрямків і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах» спеціальності «Богослов'я» в межах напряму підготовки «Філософія» дало можливість присвоювати лише кваліфікацію «бакалавр філософії», а не «бакалавр богослов'я», і саме ця обставина згодом викликала серйозні

⁷⁶ Богослов'я – не теологія? URL: <http://umoloda.kiev.ua/print/84/45/15358/> (дата звернення: 19.10.2010).

⁷⁷ Фенич В.І. Богословська католицька освіта: деякі міркування про стан і перспективи її розвитку в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/natural/nvunu/1st/2008_21/031.htm (дата звернення: 31.03.2011).

⁷⁸ Цит. за: Димид М., о. Питання акредитації богослов'я // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.3-5.

⁷⁹ Див.: Семінар «Богословська освіта в Україні»: (Вісті з ЛБА) // Нова Зоря. – Івано-Франківськ, 2000. – 26 квітня. – Ч.17-18. – С.6; Матеріали семінару «Богословська освіта в Україні», 21-22.04.2000 р., Львівська Богословська Академія // Богословія. – Львів, 2000. – Том 64. – С.35-78.

застереження з боку Церкви щодо можливої втрати змісту богословської освіти внаслідок державної акредитації, щодо самої процедури ліцензування богословських навчальних закладів тощо⁸⁰.

Зрештою, процес визнання Українською державою богословської освіти і науки затягнувся на ціле десятиліття і, слід зауважити, отримав правові основи для його повноцінної реалізації лише у 2014–2015 рр.

Спершу, у 2005 р., зважаючи на звернення до Президента України В.Ющенка Глави УГКЦ Любомира Гузара, ректорів університетів І.Вакарчука (ЛНУ) та В.Брюховецького (НаУКМА), Міністерство освіти і науки України розпочало процес формування Робочої групи щодо розробки державного освітнього стандарту з богослов'я, до якої увійшли науковці з різних вищих навчальних закладів України, в тому числі Т.Добко від УКУ⁸¹. Згодом наказом МОН України № 363 від 16 червня 2005 року до переліку спеціальностей, за якими здобувався освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр», було додано спеціальність «Богослов'я (теологія)» у межах напряму підготовки «Філософія», але вже 13 грудня 2006 року ця спеціальність була виключена з переліку напрямків підготовки бакалаврів постановою № 1719 Кабінету міністрів України, і з того часу спеціалістів та магістрів богослов'я (теології) в Україні можна було готувати на базі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра філософії⁸².

Тим часом у березні – квітні 2006 року Державна акредитаційна комісія прийняла рішення про ліцензування програм підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів богослов'я та акредитацію програми підготовки бакалаврів богослов'я в Українському Католицькому Університеті, завдяки чому 7 липня 2006 року вперше в історії сучасної України 104 випускники богословської програми отримали дипломи бакалавра богослов'я державного

---

⁸⁰ Фенич В.І. Богословська католицька освіта: деякі міркування про стан і перспективи її розвитку в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/natural/nvunu/Ist/2008_21/031.htm (дата звернення: 31.03.2011); Браславець О., Єрмак І. Теологічна освіта в Україні: Чи прийшло свято на богословську вулицю? URL: http://dt.ua/SOCIETY/teologichna_osvita_v_ukrayini_chi_priyshlo_svyato_na_bogoslovsku_vulitsyu-29742.html (дата звернення: 27.10.2011).

⁸¹ Фенич В.І. Богословська католицька освіта: деякі міркування про стан і перспективи її розвитку в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/natural/nvunu/Ist/2008_21/031.htm (дата звернення: 27.01.2010); Наказ Міністерства освіти і науки України № 766 від 09.11.2006 «Про створення робочої групи з розробки складових галузевого стандарту зі спеціальності «Богослов'я (Теологія)» напряму підготовки 0301 «Філософія». URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.1307.0> (дата звернення: 31.03.2011); Добко Т. Академічне богослов'я в Україні. А віз і нині там... // Патріярхат. URL: <http://www.patriyarkhat.org.ua/ukr/authors/article;166/> (дата звернення: 11.08.2010).

⁸² Вища богословська освіта в Україні: дві сторони одного диплому. Розповідає ігумен Євфросин (Білаш), заступник голови Місіонерського відділу при Священному Синоді УПЦ, доктор богослов'я, магістр психології, старший викладач економіко-правового факультету Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова. Дата оновлення: 02.12.2010. URL: http://theology.in.ua/ua/bp/theological_monitoring/39398/ (дата звернення: 03.12.2010); <http://orthodoxy.org.ua/node/14012> (дата звернення: 03.12.2010).

зразка⁸³. Державна акредитація УКУ мала велике значення для розвитку богословської освіти УГКЦ, оскільки відтепер католицький університет був інтегрований в освітній і науковий простір Української держави. Акредитація УКУ відкривала передусім нові перспективи для інших богословських вищих навчальних закладів УГКЦ, серед яких були Івано-Франківська теологічна академія та Ужгородська богословська академія. З метою популяризації ідеї державної акредитації у вересні 2006 р. в УКУ відбувся семінар «Акредитація богословської освіти в Україні: досвід УКУ та перспективи співпраці», учасники якого активно обговорили різноманітні аспекти процесу державної акредитації католицького університету⁸⁴.

Процес інтеграції богословської освіти і науки в державне правове поле набув завершеного вигляду із прийняттям у 2010-2011 рр. низки важливих державних рішень: постанови Кабінету міністрів України № 787 від 27 серпня 2010 р. про підготовку спеціалістів і магістрів за напрямом підготовки «Теологія (богослов'я)» галузі знань «Гуманітарні науки», постанови ВАК України № 273 від 15 травня 2010 р. про внесення богослов'я до переліку наукових спеціальностей, за якими здійснюється підготовка і захист дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора філософських наук; постанови Кабінету міністрів України № 267 від 17 березня 2011 р. про підготовку бакалаврів з напряму підготовки «Богослов'я (теологія)» галузі знань «Гуманітарні науки» із врахуванням конфесійного поділу⁸⁵. Врешті,

---

⁸³ Чернявська М. Семінар «Акредитація богословської освіти в Україні» відбудеться 16 вересня у Львівській духовній семінарії Святого Духа. Дата оновлення: 15.09.2006. URL: <http://ru.christiantoday.com/article/1536.htm> (дата звернення: 18.10.2011); Акредитація богослов'я ставить перед Українським католицьким університетом нові завдання. Дата оновлення: 06.03.2006. URL: <http://old.risu.org.ua/ukr/news/article:9379/> (дата звернення: 18.10.2011); Решетніков Ю. Релігійна освіта в Україні та її правовий стан: (Доповідь на конференції 24.10.2007). URL: http://old.risu.org.ua/ukr/study/research_conference/education_yresh_0710/ (дата звернення: 20.01.2012); Державна акредитація навчальних програм УКУ. Дата оновлення: 11.05.2006. URL: <http://ucu.edu.ua/library/889/> (дата звернення: 20.09.2011).

⁸⁴ Акредитація богословської освіти в Україні: досвід УКУ та перспективи співпраці: програма науково-практичного семінару. Дата оновлення: 14.09.2006. URL: <http://ucu.edu.ua/news/1612/> (дата звернення: 19.10.2011).

⁸⁵ Богослов'я – окремий напрямок підготовки бакалаврів. URL: <http://www.laityugcc.org.ua/novina-povnistju/items/bachelors-could-be-schooled-in-theology.html> (дата звернення: 19.10.2011); Богослов'я залишилось у переліку спеціальностей, за якими в Україні готують спеціалістів та магістрів. URL: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=710%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk (дата звернення: 08.09.2010); Богослов'я визнано окремим напрямом підготовки бакалаврів, але з конфесійним поділом. URL: http://www.catholic-media.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3753:2011-03-23-08-58-23&catid=73&Itemid=225 (дата звернення: 24.03.2011); Постанова Кабінету міністрів України від 13 грудня 2006 р. №1719 «Перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ за 2007 – 2010 рр.)». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1719-2006-%EF&p=128206280> (дата звернення: 05.01.2012); Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2011 р. №267 «Про внесення змін до переліків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 року №1719 та від 27 серпня 2010 року №787. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=267-2011-%EF&>

наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1210 від 21 жовтня 2011 р. було доручено Робочій групі «розглянути питання визнання дипломів і наукових ступенів випускників вищих духовних навчальних закладів та внести проекти відповідних актів»⁸⁶. Отже, із прийняттям цих документів було, треба підкреслити, в цілому було сформовано законодавчу базу для проведення державної акредитації та ліцензування закладів богословської освіти і науки⁸⁷.

Законодавчі кроки держави в напрямку визнання богослов'я невдовзі викликали не тільки практичний інтерес зацікавлених сторін (як правило, представників богословських вищих навчальних закладів), але й дискусії в середовищі українських богословів, релігієзнавців та інших науковців, які симпатизували богослов'ю або й належали до різних християнських Церков і конфесій, щодо цілей, середовища стандартів і рівня розвитку академічного богослов'я, його становлення як освітньої та наукової спеціальності, а також перспектив його державної акредитації.

Так, перший віце-ректор УКУ Т.Добко, коментуючи вищезгадане рішення ВАК України, окреслив, зокрема, можливі сценарії становлення і розвитку офіційно визнаної державою богословської науки, перший з яких – підготовка фахових богословів (бакалаврів, спеціалістів, магістрів, а також кандидатів і докторів наук) у державних «світських» вищих навчальних закладах – викликав деякі застереження (щодо можливої відсутності базової богословської освіти для підготовки магістрів богослов'я); другий полягав у збереженні подвійної акредитації (церковної та державної), що повинна була гарантувати якість і наступність в підготовці богословів (від бакалаврів до докторів наук)⁸⁸. Доцент кафедри теорії культури та філософії науки

<http://www.nomination.in.ua/2011-03-07-17-40-50/1701--17032011-267-q-13-2006-1719-27-2010-787q.html> (дата звернення: 20.03.2011).

⁸⁶ Міністерство освіти і науки опрацьовує питання визнання дипломів духовних навчальних закладів. URL: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=938%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk (дата звернення: 29.10.2011).

⁸⁷ Акредитація богослов'я як науки в Україні: нові перспективи і виклики (РІСУ): У гостях веб-конференції Тарас Добко, д-р філософії, перший віце-ректор Українського Католицького Університету. Дата оновлення: 08.06. 2010. URL: <http://www.risu.org.ua/ua/index/conferencedetails/10> (дата звернення: 20.09.2011); «„Я думаю, що ВАКівське визнання якоїсь спеціальності — це перший крок до того, що період хаотичних суперечок – «потрібне чи не потрібне богослов'я» – підходить до завершення»: розмова із канд. філос. наук, доцентом кафедри теорії культури та філософії науки філософського факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна Олександром Філоненком. Розмовляв Олександр Бойко. Дата оновлення: 13.08. 2010. URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/37180/ (дата звернення: 19.10.2011).

⁸⁸ Акредитація богослов'я як науки в Україні: нові перспективи і виклики...: У гостях Тарас Добко... URL: <http://www.risu.org.ua/ua/index/conferencedetails/10> (дата звернення: 20.09.2011); «Рішення з визнання богослов'я можуть бути приводом, якщо й не для беззастережної радості, то точно для надії» — веб-конференція з віце-ректором УКУ. Дата оновлення: 03.06. 2010. URL: <http://risu.org.ua/page.php?lang=ua&path=culture/&name=theology&id=35954&alias=&#> (дата звернення: 20.09.2011).

Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна О.Бойко, визнаючи конфесійність богослов'я та диференціюючи «академічне богослов'я в університеті» та «богослов'я, яке присутнє в церковно-освітніх інституціях: академіях і семінаріях», наполягав на необхідності та наявних можливостях розвитку саме «академічного» богослов'я, яке «повинно стати простором міждисциплінарних досліджень», може бути тільки «тільки місіонерським – відкритим і світові, і суспільству, і кожній окремій людині, воно не може обслуговувати лише потреби членів Церкви, або вузькі суспільні функції, або тільки слугувати джерелом наукових досліджень»⁸⁹. Тим часом ректор Київської духовної академії і семінарії УПЦ (МП) архієпископ Бориспільський Антоній Паканич, аналізуючи концепцію освітньої реформи УПЦ, неоднозначно підкреслив, що «покликання духовних навчальних закладів полягає у вихованні пастирів та спеціалістів, які будуть вірно служити Православній Церкві, а не просто зможуть офіційно називатися «богословами»»⁹⁰. Подібної думки дотримувався також ректор Київської Православної Богословської академії УПЦ КП єпископ Епіфаній Думенко: застерігаючи від «тенденції секуляризації духовної освіти», небезпека якої полягала в тому, що «так звані «світські теологи» отримують пріоритетне право у визначенні векторів розвитку богослів'я», він підкреслював, що «святе завдання духовного навчального закладу – це підготовка кадрів для майбутнього пастирського служіння. Всі інші завдання можуть мати хоча і важливе, але другорядне значення»⁹¹. Оцінюючи цитовані заяви ректорів православних духовних академії, експерт Центру релігійного моніторингу Г.Касьяненко підкреслив, що визнання богослов'я як наукової спеціальності в межах напряму «Філософія» є «українським варіантом» компромісу, необхідного на даному етапі розвитку богословської освіти і науки в Україні, а також накреслив схему еволюційного становлення богослов'я як самостійного напряму чи галузі наук⁹².

Новий етап дискусії щодо перспектив розвитку богословської освіти і науки почався у 2011 р., коли її акценти було зміщено в сторону оцінки рівня розвитку академічного богослов'я. Безпосереднім приводом до початку

⁸⁹ «Я думаю, що ВАКівське визнання якоїсь спеціальності...»: розмова із ... Олександром Філоненком. URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/37180/ (дата звернення: 19.10. 2011).

⁹⁰ «Покликання духовних навчальних закладів полягає у вихованні пастирів та спеціалістів, які будуть вірно служити Православній Церкві, а не просто зможуть офіційно називатися «богословами»»: ректор Київської духовної академії і семінарії УПЦ архієпископ Бориспільський Антоній (Паканич). Інтерв'ю (Київ-Львів, 7 листопада 2011). URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/45304/ (дата звернення: 09.11.2011).

⁹¹ Богослів'я – не галузь філософії, а засіб для спасіння: Єпископ Епіфаній (Думенко). Слово єпископа Переяслав-Хмельницького Епіфанія, ректора КПБА, на урочистостях з нагоди Актового дня 9 жовтня 2010 р. URL: http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/38748/ (дата звернення: 19.10.2011).

⁹² Касьяненко Г. Богослов'я: пригоди через непорозуміння. URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/open_theme/38746/ (дата звернення: 19.10.2011).

дискусії стало інтерв'ю з Блаженнішим Любомиром Гузаром, який, оцінюючи стан розвитку богослов'я, висловив критичну думку: «Мені здається, що наше богослов'я стоїть на дуже слабкому рівні... Ми маємо Український католицький університет, який старається виховати, посилає закордон, у дуже престижні університети, де вони можуть не одного доброго навчитися. Але чомусь неможливо запалити наших богословів. А без доброго богослов'я далеко не зайдемо...»⁹³. Невдовзі до дискусії долучилися директор Наукової бібліотеки УКУ Тарас Тимо⁹⁴, завідувач кафедри богослов'я УКУ Віктор Жуковський⁹⁵, доктор філософських наук Юрій Чорноморець⁹⁶, доктор канонічного права о. Михайло Димид⁹⁷. Не вдаючись до аналізу перебігу дискусії, зазначимо, що її учасники прагнули визначити стратегічні цілі, або місію, призначення богословської освіти і науки, вказати конкретні механізми їх розвитку та державної акредитації.

Період 2010-х років став етапом інтенсивного розвитку закладів богословської освіти і науки УГКЦ, які, враховуючи недостатню законодавчу базу для інтеграції до державної системи вищої освіти, передусім спрямували свою діяльність на підготовку «кадрів для Церкви», так би мовити, задоволення внутрішніх кадрових потреб. Так, богословські вищі навчальні заклади УГКЦ в Ужгороді, Тернополі, Дрогобичі, Івано-Франківську, Києві зосередили увагу на підготовці священників, катехитів і дяків, богословські заклади в Коломиї та Чорткові – виключно на підготовці дяків і катехитів. Лише УКУ у Львові, здобувши державну акредитацію спеціальності «Богослов'я», на деякий час став «монопольною кузнею наукових кадрів» у цій галузі, видаючи дипломи державного зразка. Водночас інтенсивний розвиток кадрового складу та матеріально-технічної бази богословських освітніх закладів УГКЦ відкривав перед ними нові перспективи. Так,

⁹³ Блаженніший Любомир (Гузар). Мені здається, що наше богослов'я стоїть на дуже слабкому рівні. URL: <http://theology.in.ua/ua/bp/discussions/theme/44339/> (дата звернення: 25.01.2012).

⁹⁴ Тимо Т. Чому українське богослов'я не відбулося... Реакція на інтерв'ю Блаженнішого Любомира. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~taras.tymo/44600/> (дата звернення: 25.10.2011); Тимо Т. Українське богослов'я: що робити далі? URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~taras.tymo/45003/> (дата звернення: 25.10.2011); Тимо Т. Ще раз про те, для чого Церкві богослов'я URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~taras.tymo/46073/> (дата звернення: 20.01.2012).

⁹⁵ «Тернопіли» нашого богослов'я: Інтерв'ю з викладачем кафедри богослов'я Українського Католицького Університету, головним редактором часопису «Християнин і світ» Віктором Жуковським. URL: <http://www.credo-ua.org/2010/12/38182> (дата звернення: 28.12.2010).

⁹⁶ Чорноморець Ю. Богослов'я: бути чи здаватися? (Відповідь пану Жуковському). URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chernomorets/45975/> (дата звернення: 20.01.2012); Чорноморець Ю. «Не судить і не судимі будете»: Лист до Віктора Жуковського про досвід та теологію. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chernomorets/45987/> (дата звернення: 20.01.2012); Чорноморець Ю. Можливості для розвитку теології в УКУ: пропущений шанс. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chernomorets/46063/> (дата звернення: 20.01.2012); Чорноморець Ю. Трошки апології УКУ. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chernomorets/46469/> (дата звернення: 25.01.2012).

⁹⁷ Димид М. Стан академічного богослов'я в УГКЦ. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~Dymyd/46429/> (дата звернення: 25.01.2012).

Київська Трьохсвятительська духовна семінарія, заснована 2010 р., практично «з нуля» сформувалася як новий богословський заклад, із потужним кадровим складом натовителів і викладачів. Після розширення матеріально-технічної бази Івано-Франківська теологічна академія у липні 2014 р. була реорганізована в Івано-Франківський богословський університет імені святого Івана Золотоустого.

Якісно новий етап для розвитку системи богословської освіти і науки в Україні розпочався з 2014 р., коли відбулися відповідні законодавчі зміни. Так, у новому Законі України «Про вищу освіту» (від 1 липня 2014 р.) було передбачено можливість заснування та функціонування закладів вищої освіти – як класичних, так і галузевих, зокрема «богословських/теологічних» (ст. 28, ст. 31), надано можливість «зкладам вищої духовної освіти» проходження процедур державного ліцензування та акредитації освітньої спеціальності «Богослов'я» (ст. 24)⁹⁸. Справді «революційним» рішенням стала постанова Кабінету Міністрів України № 652 від 19 серпня 2015 р. «Про державне визнання документів про вищу духовну освіту, наукові ступені та вчені звання, виданих закладами вищої духовної освіти»⁹⁹, яка, врешті, відкрила правовий механізм для державного визнання та інтеграції досі сформованого покоління богословів до системи вищої освіти і науки, забезпечення реальних можливостей заснування, ліцензування, акредитації та розвитку закладів вищої богословської освіти. Таким чином, Українська держава зробила черговий «крок назустріч» для інтеграції богословських освітніх закладів до державної системи освіти і науки.

Це відкриває нові перспективи розвитку закладів вищої богословської освіти і науки УГКЦ в Україні. Для цього варто переглянути «давню» версію «Концепції розвитку богословської освіти УГКЦ» (1998 р.), запропонувати їй нову редакцію. Серед нововведень, на нашу думку, слід запропонувати нову систему диференціації закладів богословської освіти і науки, наприклад, відповідно за поділом на три «види богослов'я»: «академічне богослов'я» (або «наукові дослідження») – у богословських закладах вищої освіти (університети, академії, інститути), професійної освіти (коледжі) та середньої освіти (загальноосвітні школи); «духовно-формаційне» богослов'я – в духовних семінаріях; «богословський містичний досвід» (як переживання та осмислення приватних релігійних практик) – у недільних церковних школах.

⁹⁸ Закон України «Про вищу освіту» (1 липня 2014 року, № 1556-VII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 28.08.2018).

⁹⁹ Постанова Кабінету Міністрів України № 652 від 19 серпня 2015 р. «Про державне визнання документів про вищу духовну освіту, наукові ступені та вчені звання, виданих закладами вищої духовної освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-2015-%D0%BF#n11> (дата звернення: 28.08.2018).

Зрештою, існуючі богословські вищі освітні заклади УГКЦ, враховуючи значний кадровий потенціал, вже мають можливості «подвійної» акредитації як з боку Міністерства освіти і науки України, так і з боку Конгрегації католицької освіти Ватикану. Відтак, богослови – випускники таких закладів вищої освіти набуватимуть можливості для працевлаштування та самореалізації не тільки як душпастирі на парафіях, але й в інших сферах суспільного життя, тим самим сприяючи потупово «новій євангелізації» українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Акредитація богословської освіти в Україні: досвід УКУ та перспективи співпраці: програма науково-практичного семінару. Дата оновлення: 14.09.2006. URL: <http://ucu.edu.ua/news/1612/> (дата звернення: 19.10.2011).
2. Акредитація богослов'я ставить перед Українським католицьким університетом нові завдання. Дата оновлення: 06.03.2006. URL: <http://old.risu.org.ua/ukr/news/article;9379/> (дата звернення: 18.10.2011).
3. Акредитація богослов'я як науки в Україні: нові перспективи і виклики (РІСУ): У гостях веб-конференції Тарас Добко, д-р філософії, перший віце-ректор Українського Католицького Університету. Дата оновлення: 08.06.2010. URL: <http://www.risu.org.ua/ua/index/conferencedetails/10> (дата звернення: 20.09.2011).
4. Бедь В., Бочкарь А. Внесок Митрополита Володимира у реформування української богословської освіти і науки. Дата оновлення: 01.11.2010. URL: <http://religions.unian.net/ukr/detail/5370> (дата звернення: 20.09.2011);
5. Бедь В.В. Першосвятительський та життєвий подвиг Блаженнішого Володимира (Сабодана), Митрополита київського і всієї України, Предстоятеля Української Православної Церкви та його внесок у реформування української духовно-богословської освіти і науки. URL: <http://www.uuba.org.ua/istoriya-pravoslav-ya-v-ukrayini/pershosvyatitelskiy-ta-zhitteviy-podvig-blazhenniyshego-volodimira-sabodana-mitropolita-kiyvskogo-i-vsieyi-ukrayini-predstoyatelya-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-tserkvi-ta-yogo-vnesok-u-reformuvannya-ukrayinsk.html> (дата звернення: 13.09.2011).
6. Бендик М. Богослов'я Церков у ХХІ столітті порівняльний аналіз концепцій богослов'я УГКЦ, УАПЦ і РПЦ. URL: <http://dds.edu.ua/en/publications/publications/miscellaneous/947-comparative-analysis-of-theology.html> (дата звернення: 23.04.2012).
7. Бендик М. Про Концепцію богословської освіти в Україні // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.33-34.
- 7а. Блаженіший Любомир (Гузар). Мені здається, що наше богослов'я стоїть на дуже слабкому рівні. URL: <http://theology.in.ua/ua/bp/discussions/theme/44339/> (дата звернення: 25.01.2012).
8. Богослів'я – не галузь філософії, а засіб для спасіння: Єпископ Епіфаній (Думенко). Слово єпископа Переяслав-Хмельницького Епіфанія, ректора КПБА, на урочистостях з нагоди Актового дня 9 жовтня 2010 р. URL: http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/38748/ (дата звернення: 19.10.2011).
9. Богослов'я визнано окремим напрямом підготовки бакалаврів, але з конфесійним поділом. URL: http://www.catholic-media.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3753:2011-03-23-08-58-23&catid=73&Itemid=225 (дата звернення: 24.03.2011).
10. Богослов'я залишилось у переліку спеціальностей, за якими в Україні готують спеціалістів та магістрів. URL:

- http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=710%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk (дата звернення: 08.09.2010).
11. Богослов'я – не теологія? URL: <http://umoloda.kiev.ua/print/84/45/15358/> (дата звернення: 19.10.2010).
12. Богослов'я – окремий напрямок підготовки бакалаврів. URL: <http://www.laityugcc.org.ua/novina-povnistju/items/bachelors-could-be-schooled-in-theology.html> (дата звернення: 19.10.2011).
13. Браславець О., Єрмак І. Теологічна освіта в Україні: Чи прийшло свято на богословську вулицю? URL: <http://dt.ua/SOCIETY/teologichna-osvita-v-ukrayini-chi-priyshlo-svyato-na-bogoslovsku-vulitsyu-29742.html> (дата звернення: 27.10.2011).
14. Вестель Ю. Теологія як наука і предмет викладання: на шляху до концепції світської теологічної освіти в Україні. Дата оновлення: 14 08 2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/daycomment/11403-teologiya-yak-nauka-i-predmet-vikladannya-na-shlyahu-do-koncepciyi-svitaskoyi-teologichnoyi-osviti-v-ukrayini.html> (дата звернення: 23.04.2012).
15. Вища богословська освіта в Україні: дві сторони одного диплому. Розповідає ігумен Євфросин (Білаш), заступник голови Місіонерського відділу при Священному Синоді УПЦ, доктор богослов'я, магістр психології, старший викладач економіко-правового факультету Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова. Дата оновлення: 02.12.2010. URL: http://theology.in.ua/ua/bp/theological_monitoring/39398/ (дата звернення: 03.12.2010); <http://orthodoxy.org.ua/node/14012> (дата звернення: 03.12.2010).
16. Горкуша О. Теологія в освітньому ракурсі. Дата оновлення: 03.12.2011. URL: http://risu.org.ua/article_print.php?id=45774&name=studies_of_religions&lang=ua& (дата звернення: 13.12.2011).
17. Гринчишин Т. Мапа й статистика Церков київської традиції: Центр, Схід та Південь України // Патріархат. 2007. № 5 (402). URL: <http://patriarkhat.org.ua/ukr/archive/article;410;402/> (дата звернення: 20.04.2012).
18. Гуманітарний факультет УКУ. URL: <http://clio.ucu.edu.ua/>.
19. Державна акредитація навчальних програм УКУ. Дата оновлення: 11.05.2006. URL: <http://ucu.edu.ua/library/889/> (дата звернення: 20.09.2011).
20. Димид М. Питання акредитації богослов'я // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С. 3-5.
21. Димид М. Рішення Собору в дії. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/church_in_action/sobor/previous/3rd/issues/itworks/ (дата звернення: 25.01.2012).
22. Димид М. Стан академічного богослов'я в УГКЦ. Дата оновлення: 22.01.2012. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~Dymyd/46429/> (дата звернення: 25.01.2012).
23. Дмитренко Л. Духовна освіта в Україні: стан і проблеми. URL: http://risu.org.ua/ua/library/periodicals/lis/lis_2004/lis_04_4/33249/2004_04_31-37 (дата звернення: 12.01.2012).
24. Добко Т. Академічне богослов'я в Україні. А віз і нині там... URL: <http://www.patriarkhat.org.ua/ukr/authors/article;166/> (дата звернення: 11.08.2010).
25. Документи Патріаршого Собору УГКЦ. Перша сесія (жовтень 1996 р.). – Львів, 1998. – С.266-267, 276-277;
26. Дрогобицька духовна семінарія: Специфіка програми. URL: <http://dds.edu.ua/about/2/programm.html> (дата звернення: 22.07.2011).
27. Дроздова О. Українсько-ватиканські культурно-освітні відносини: окремі аспекти богословської освіти // Україна і Ватикан: Серія збірників наукових праць. – Вип.4: Державно-церковні відносини в контексті досвіду об'єднаної Європи / За заг. ред.

- О.Береговського, С.Побуцького, С.Кияка, В.Дідуха та ін. – Галич – Івано-Франківськ – Київ, 2011. – С.120-123.
28. Єленський В. Віра і розум: богословська освіта в сучасній Україні. Дата оновлення: 29.08.2006. URL: http://old.risu.org.ua/ukr/religion.and.society/other_art/article;11735/ (дата звернення: 08.04.2010).
29. Закович М.М. Деякі аспекти узгодження світської і богословської освіти. URL: <http://duluman.uath.org/Zakovjch.htm> (дата звернення: 20.05.2010).
- 29а. Закон України «Про вищу освіту» (1 липня 2014 року, № 1556-VII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 28.08.2018).
30. Звернення Блаженнішого Святослава щодо підтримки вступної кампанії Українського Католицького Університету. Дано в Києві, при Патріаршому Соборі Воскресіння Христового, 17 червня 2011 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1861.0.html> (дата звернення: 05.01.2012).
31. Іваночко Я. Церква у XXI столітті: нові загрози і нова місія. Дата оновлення: 22.07. 2013. URL: https://ipress.ua/articles/tserkva_u_xxi_stolitti_23728.html (дата звернення: 06.11.2018).
32. Ідентичність і місія Українського Католицького Університету: Доповіді, промови і дискусії інавгураційних урочистостей 25-29 червня 2002 року / Редактори-упорядники У. Головач, М. Маринович і А. Ясіновський. – Львів: Вид-во УКУ, 2003. – С.
33. Інститут богословської термінології та перекладів Українського Католицького Університету. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/institut-bohoslovskoj-terminolohiji/.
34. Інститут Екуменічних Студій Українського Католицького Університету. URL: www.ecumenicalstudies.org.ua.
35. Інститут Літургійних наук Українського Католицького Університету. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/ils/.
36. Інститут релігії та суспільства Українського Католицького Університету. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/religionsociety/.
37. Інститут родини та подружнього життя Українського Католицького Університету. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/marriagefamilylife/.
38. Інститут Церковного права Українського католицького Університету. URL: www.icl.org.ua/index.php/.
39. Касьяненко Г. Богослов'я: пригоди через непорозуміння. URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/open_theme/38746/ (дата звернення: 19.10.2011).
40. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха». – Львів: Синод єпископів УГКЦ, Комісія у справах катехизації УГКЦ, 2011. – 336 с. + 64 іл.
41. Катехитичне служіння в УГКЦ сьогодні: досвід, труднощі, перспективи Документи та матеріали. Науково-практична конференція, присвячена Митрополитові Андрею та Патріархові Йосифу / Патріярша Катехитична комісія, Катехитично-Педагогічний Інститут УКУ. – Львів: Свічадо, 2005. – 190 с.
42. Катехитично-педагогічний інститут Українського Католицького університету. URL: www.ucu.edu.ua/academics/catechiticl/ (дата звернення: 14.08.2010).
43. Кашак І. Виховання Українського Греко-Католицького Священика (1882 – 1946) / Переклад з англ. О.Шпунт. – Львів: Свічадо, 2007. – 232 с.
44. Київська Трьохсвятительська духовне семінарія УГКЦ оголосила набір вступників на 2011-2012 академічний рік. Дата оновлення: 17.05.2011. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5249&cHash=ffd1e59cc983a4ffa25296fbd9de3cb1](http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews[tt_news]=5249&cHash=ffd1e59cc983a4ffa25296fbd9de3cb1) (дата звернення: 13.12.2011).
45. Кодекс канонів Східних Церков проголошений Іваном Павлом II / Авторизований переклад Й.Кобів; Канонічна комісія: о. Протоархимандрит І.Патрило, о. С.Мудрий, о. К.Корчагін і о. Т.Галицький. – Львів: Вид-во ОО. Василян, 1995. – С. 182.

46. Коломийсько-Чернівецька єпархія УГКЦ: Дяківсько-катехитичний коледж. URL: <http://diocese.ko.if.ua/college.html> (дата звернення: 22.07.2011).
47. Концепція богословської освіти в Україні // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.6-19.
48. Кудрик Н. Український Католицький Університет в Римі відновлює діяльність. Дата оновлення: 10.12.2008. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1358418.html> (дата звернення: 05.01.2012).
49. Лагодич М. Духовна освіта в Україні: сучасний стан та її перспективи. Дата оновлення: 31.03.2011. URL: <http://fmykolaj.io.ua/s27452> (дата звернення: 02.04.2011).
50. Левицький О.О. Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2016. – 264 с.
51. Левицький О. Питання формування духовенства в постановах Замоїського і Львівського Синодів // Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир». Богослов'я: Збірник наукових праць / Гол. ред. Р. А. Горбань. – Івано-Франківськ: ІФБУ, 2017. – Вип. 10-11. – С. 32-44.
52. Львівська духовна семінарія: Історія: Новітня історія семінарії. URL: <http://www.lds.lviv.ua/syshiv.html> (дата звернення: 31.03.2010)
53. Майбутнє богослов'я в Україні: Матеріали I Всеукраїнської конференції (Київ, 19-20 листопада 2009 р.) – Б.м.: Видавець ФОП Романюк М.Г., 2009. – 180 с.
54. Марусин М. Погляд на виховання кандидатів духовного стану на Україні // Богословія. – 1943-1963. – Т.21-24. – С.40-94.
55. Марчук В.В. Церква, духовність, нація: Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – 464 с.
56. Матеріали семінару «Богословська освіта в Україні», 21-22.04.2000 р., Львівська Богословська Академія // Богословія. – Львів, 2000. – Том 64. – С.35-78
57. Міністерство освіти і науки опрацьовує питання визнання дипломів духовних навчальних закладів. URL: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=938%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk (дата звернення: 29.10.2011).
58. Навчальна програма духовних семінарій України, прийнята на зустрічі Ради ректорів 26 червня 2000 р. // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.26-31.
59. Наказ Міністерства освіти і науки України № 766 від 09.11.2006 «Про створення робочої групи з розробки складових галузевого стандарту зі спеціальності «Богослов'я (Теологія)» напряму підготовки 0301 «Філософія». URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.1307.0> (дата звернення: 31.03.2011).
60. Науковий відділ Українського Католицького Університету. Дата оновлення: 31.03.2011. URL: <http://www.papalvisit.org.ua/ukr/research/office/> (дата звернення: 05.01.2012)
61. Наукові інститути Українського Католицького Університету. Дата оновлення: 31.03.2011. URL: <http://www.papalvisit.org.ua/ukr/research/institutes/>.
62. Недавня О. Сучасний розвиток УГКЦ: стан. Дата оновлення: 21.02.2011. URL: http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/40844/ (дата звернення: 22.02.2011).
63. Освітні заклади УГКЦ в Україні. URL: <http://www.ugcc.org.ua/44.0.html> (дата звернення: 27.01.2010).
64. Пащенко В. Греко-католики в Україні від 40-х років ХХ ст. до наших днів: Монографія. – Полтава, 2002. – 615 с.
65. Петрів О., о. Структурне забезпечення катехизи в УГКЦ // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.120-123.
66. Пилипів І., Делятинський Р. Розвиток богословської освіти в Галицькій греко-католицькій митрополії в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 2016. – Ч. 28. – С. 148–155.

67. Пилипів І., Делятинський Р. Становлення богословської освіти Греко-Католицької Церкви в першій половині XIX століття // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – 2016. – Вип. 2. – Ч. 2. – С. 122–126.
68. Поважна наука... ерундистика: Інтерв'ю з директором Інституту неолатиністики УКУ для газети «Поступ» №141 від 15-16 вересня 2001. URL: www.postup.brama.com/010915/141_9_1.html.
69. «Покликання духовних навчальних закладів полягає у вихованні пастирів та спеціалістів, які будуть вірно служити Православній Церкві, а не просто зможуть офіційно називатися «богословами»»: ректор Київської духовної академії і семінарії УПЦ архієпископ Бориспільський Антоній (Паканич). Інтерв'ю (Київ-Львів, 7 листопада 2011). URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/45304/ (дата звернення: 09.11.2011).
70. Постанова Кабінету міністрів України від 13 грудня 2006 р. №1719 «Перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ за 2007 – 2010 рр.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1719-2006-%EF&p=128206280> (дата звернення: 05.01.2012).
71. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2011 р. №267 «Про внесення змін до переліків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 року №1719 та від 27 серпня 2010 року №787. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=267-2011-%EF>; <http://www.nomination.in.ua/2011-03-07-17-40-50/1701--17032011-267-q-13-2006-1719-27-2010-787q.html> (дата звернення: 20.03.2011).
- 71а. Постанова Кабінету Міністрів України № 652 від 19 серпня 2015 р. «Про державне визнання документів про вищу духовну освіту, наукові ступені та вчені звання, виданих закладами вищої духовної освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-2015-%D0%BF#n11> (дата звернення: 28.08.2018).
72. Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у Бучачі Тернопільської області 16-21 липня 2000 р. Б. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2000/> (дата звернення: 13.12.2011).
73. Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у Львові-Крехові 1-5 липня 2001 р. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2001/>. – (п.16) (дата звернення: 13.12.2011).
74. Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у м. Київ 7-12 липня 2002 р. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2002/>. – (п.15) (дата звернення: 13.12.2011).
75. Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у м. Львові (Брюховичі) 25-31 серпня 2005 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/285.0.html> (дата звернення: 13.12.2011).
76. Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у Львові – Брюховичах 13-20 вересня 2006 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/284.0.html> (дата звернення: 13.12.2011).
77. Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у Філадельфії – Дойлставні – Вашингтоні (США), 27 вересня – 6 жовтня 2007 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/253.0.html> (дата звернення: 05.01.2012).
78. Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у Львові – Брюховичах 2-9 вересня 2008 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/252.0.html> (дата звернення: 13.12.2011).
79. Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у Львові – Брюховичах, 2-9 вересня 2010 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/986.0.html>. – (п.2Г, 18) (дата звернення: 13.12.2011).
80. Постанови Синоду єпископів УГКЦ у м. Куритиба (Бразилія) 5-10 вересня 2011 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1973.0.html> (дата звернення: 22.10.2011).
81. Постанови 10-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Київ, 23 березня 2001 р. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2001_1/ (дата звернення: 13.12.2011).

82. Постанови 17-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Львів, 6 грудня 2002 р. Б. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2002_5/ (дата звернення: 05.01.2012).
83. Постанови 24-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Зарваниця, 2-3 вересня 2004 р. Б. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2004_3/ (дата звернення: 13.12.2011).
84. Постанови 32-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Зарваниця, 20-21 жовтня 2006 р. Б. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2005-.../2006_5/; <http://www.ugcc.org.ua/278.0.html> (дата звернення: 05.01.2012).
85. Постанови 42-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Львів – Брюховичі, 17-18 грудня 2008 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/450.0.html> (дата звернення: 05.01.2012).
86. Постанови 44-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Київ – Княжичі, 23-24 квітня 2009 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/649.0.html> (дата звернення: 13.12.2011).
87. Постанови 48-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Львів – Брюховичі, 20-21 жовтня 2009 року Божого. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1059.0.html> (дата звернення: 13.12.2011).
88. Постанови 49-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Львів – Брюховичі, 20-21 жовтня 2009 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1156.0.html> (дата звернення: 13.12.2011).
89. Практичні кроки для втілення Концепції богословської освіти у Львівській архієпархії та в УГКЦ // Богословія. – Т.64, кн..1-4. – Львів, 2000. – С.20-25.
90. Презентація Катехитичного Правильника: (Вісті з ЛБА) // Нова Зоря. – 2000. – 10 травня. – Ч.19. – С.2.
91. Програмова промова Владика Любомира Гузара на відкритті Патріаршого Собору. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/church_in_action/sobor/previous/I-st/poslannia/ (дата звернення: 17.11.2011);
92. Решетніков Ю. Релігійна освіта в Україні та її правовий стан: (Доповідь 24 жовтня 2007 р.). URL: http://old.risu.org.ua/ukr/study/research_conference/education_yresh_0710/ (дата звернення: 20.01.2012).
93. «Рішення з визнання богослов'я можуть бути приводом, якщо й не для беззастережної радості, то точно для надії» — веб-конференція з віце-ректором УКУ. Дата оновлення: 03.06. 2010. URL: <http://risu.org.ua/page.php?lang=ua&path=culture/&name=theology&id=35954&alias=#> (дата звернення: 20.09.2011).
94. Рішення і постанови Синодів Єпископів УГКЦ 1989 – 1997 років. – Львів, 1998. – С.
95. Семінар «Богословська освіта в Україні»: (Вісті з ЛБА) // Нова Зоря. – Івано-Франківськ, 2000. – 26 квітня. – Ч.17-18. – С.6.
96. Семінаристи УГКЦ отримали сертифікат про завершення практичного місійного курсу. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5599&cHash=222414fa0652142f91793dd8391b2d34](http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews[tt_news]=5599&cHash=222414fa0652142f91793dd8391b2d34) (дата звернення: 13.12.2011).
97. Тафт Р.Ф. Слово до випускників [Львівської Богословської Академії 25 червня 2000 року] // Богословія. – Т.64, кн..1-4. – Львів, 2000. – С.95.
98. «Термопіли» нашого богослов'я: Інтерв'ю з викладачем кафедри богослов'я Українського Католицького Університету, головним редактором часопису «Християнин і світ» Віктором Жуковським. URL: <http://www.credo-ua.org/2010/12/38182> (дата звернення: 28.12.2010).
99. Тимо Т. Українське богослов'я: що робити далі? URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~taras.tymo/45003/> (дата звернення: 25.10.2011).

100. Тимо Т. Чому українське богослов'я не відбулося... Реакція на інтерв'ю Блаженнішого Любомира. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~taras.tymo/44600/> (дата звернення: 25.10.2011).
101. Тимо Т. Ще раз про те, для чого Церкві богослов'я URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~taras.tymo/46073/> (дата звернення: 20.01.2012).
102. У Львові вивчають практичні аспекти душпастирського служіння на місіях. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5584&cHash=bb5e2073a89c34ff6dc2ba5e6b4bdf16](http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews[tt_news]=5584&cHash=bb5e2073a89c34ff6dc2ba5e6b4bdf16) (дата звернення: 13.12.2011).
103. Український Католицький Університет: Історія: Історія становлення. Дата оновлення: 27.01.2010. URL: <http://www.ichistory.org/ltaex/ukrainian/section1.html>.
104. УКУ в Римі: Історія. URL: <http://rome.ucu.edu.ua/institut-klymenta-u-rymi/istoriya/> (дата звернення: 05.01.2012).
105. УКУ в Римі: Український осередок в Римі. URL: <http://rome.ucu.edu.ua/> (дата звернення: 05.01.2012).
106. Фенич В.І. Богословська католицька освіта: деякі міркування про стан і перспективи її розвитку в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/natural/nvunu/Ist/2008_21/031.htm (дата звернення: 31.03.2011).
107. Філоненко О. Сучасна теологія, її шляхи, форми і можливе майбутнє: веб-конференція. URL: http://theology.in.ua/ua/bp/bpconference_details/17 (дата звернення: 08.10.2011).
108. «Хочу вірити, що тут, у семінарії, починається церковне і національне відродження України», – Блаженніший Святослав. Дата оновлення: 05.06.2011. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5396&cHash=3a616f211f8871935f5d2631a791540b/](http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews[tt_news]=5396&cHash=3a616f211f8871935f5d2631a791540b/) (дата звернення: 13.12.2011).
109. Христокін Г., Чорноморець Ю. Неможливість «надконфесійної світської теології». Дата оновлення: 15.09.2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/bogoslovya/11981-nemozhlyvist-nadkonfesijnoyi-svitskoyi-teologiyi.html> (дата звернення: 23.04.2012).
110. Хромець В. Види та форми християнської богословської освіти: огляд світової практики. URL: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/10621-vidi-ta-formi-xristiyanskoyi-bogoslovskoyi-osviti.html> (дата звернення: 22.07.2011).
111. Хромець В. Теологічне знання та теологічна освіта в Україні: короткий нарис Дата оновлення: 19 01 2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/7841-teologichne-znannya-ta-teologichna-osvita-v-ukrayini-korotkij-naris.html> (дата звернення: 22.07.2011).
112. Цюпа с. Луїза. Виикнення Катехитичного правильника // Богословія. – Т. 64, кн. 1-4. – Львів, 2000. – С.100-103.
113. Чернявська М. Семінар «Акредитація богословської освіти в Україні» відбудеться 16 вересня у Львівській духовній семінарії Святого Духа. Дата оновлення: 15.09.2006. URL: <http://ru.christiantoday.com/article/1536.htm> (дата звернення: 18.10.2011).
114. Чорноморець Ю. Антиінтелектуалізм у теології УГКЦ: закономірна хвороба чи випадкова помилка? URL: http://risu.org.ua/article_print.php?id=5794&name=studies_of_religions&lang=ua& (дата звернення: 13.12.2011).
115. Чорноморець Ю. Богословський портал і нові можливості розвитку теології як академічної дисципліни в Україні. Дата оновлення: 22.09.2010. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/conferencedetails/16> (дата звернення: 07.10.2011).
116. Чорноморець Ю. Богослов'я: бути чи здаватися? (Відповідь пану Жуковському). URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chernomoret/45975/> (дата звернення: 20.01.2012).
117. Чорноморець Ю. Можливості для розвитку теології в УКУ: пропущений шанс. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chernomoret/46063/> (дата звернення: 20.01.2012).

118. Чорноморець Ю. «Не судить і не судимі будете»: Лист до Віктора Жуковського про досвід та теологію. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chernomorets/45987/> (дата звернення: 20.01. 2012).
119. Чорноморець Ю. Трошки апології УКУ. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chernomorets/46469/> (дата звернення: 25.01.2012).
120. Чорноморець Ю. Яку теологію потрібно викладати в Університетах? Дата оновлення: 30.08.2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/daycomment/11650-yaku-teologiyu-potribno-vikladati-v-universitetaх.html> (дата звернення: 23.04.2012).
121. Щербань М. Акредитація духовної освіти в Україні: сучасний стан та перспективи. URL: <http://hram.kiev.ua/print.php?id=3688> (дата звернення: 05.04.2011).
122. «„Я думаю, що ВАКівське визнання якоїсь спеціальності — це перший крок до того, що період хаотичних суперечок – «потрібне чи не потрібне богослов'я» – підходить до завершення»: розмова із канд. філос. наук, доцентом кафедри теорії культури та філософії науки філософського факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна Олександром Філоненком. Розмовляв Олександр Бойко. Дата оновлення: 13.08. 2010. URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/37180/ (дата звернення: 19.10.2011).

References

1. Akredytatsiia bohoslovskoi osvity v Ukraini: dosvid UKU ta perspektyvy spivpratsi: prohrama naukovo-praktychnoho seminaru. Data onovlennia: 14.09.2006. URL: <http://ucu.edu.ua/news/1612/> (data zvernennia: 19.10.2011).
2. Akredytatsiia bohoslovia stavyt pered Ukrainyskym katolytskym universytetom novi zavdannia. Data onovlennia: 06.03.2006. URL: <http://old.risu.org.ua/ukr/news/article;9379/> (data zvernennia: 18.10.2011).
3. Akredytatsiia bohoslovia yak nauky v Ukraini: novi perspektyvy i vyklyky (RISU): U hostiakh veb-konferentsii Taras Dobko, d-r filosofii, pershyi vitse-ректор Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu. Data onovlennia: 08.06. 2010. URL: <http://www.risu.org.ua/ua/index/conferencedetails/10> (data zvernennia: 20.09.2011).
4. Bed V., Bochkar A. Vnesok Mytropolita Volodymyra u reformuvannia ukrainskoi bohoslovskoi osvity i nauky. Data onovlennia: 01.11.2010. URL: <http://religions.unian.net/ukr/detail/5370> (data zvernennia: 20.09.2011);
5. Bed V.V. Pershosviatytelskyi ta zhyttievyyi podvyh Blazhenniishoho Volodymyra (Sabodana), Mytropolita kyivskoho i vsiiei Ukrainy, Predstoiatelia Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy ta yoho vnesok u reformuvannia ukrainskoi dukhovno-bohoslovskoi osvity i nauky. URL: <http://www.uuba.org.ua/istoriya-pravoslav-ya-v-ukrayini/pershosvyatitelskiy-ta-zhitteviy-podvig-blazhenniyshoho-volodimira-sabodana-mitropolita-kiyivskogo-i-vsieyi-ukrayini-predstoyatelya-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-tserkvi-ta-yogo-vnesok-u-reformuvannya-ukrayinsk.html> (data zvernennia: 13.09.2011).
6. Bendyk M. Bohoslovia Tserkov u XXI stolitti porivnialnyi analiz kontseptsii bohoslovia UHKTs, UAPTs i RPTs. URL: <http://dds.edu.ua/en/publications/publications/miscellaneous/947-comparative-analysis-of-theology.html> (data zvernennia: 23.04.2012).
7. Bendyk M. Pro Kontseptsiiu bohoslovskoi osvity v Ukraini // Bohosloviia. – T.64, kn..1-4. – Lviv, 2000. – S.33-34.
- 7a. Blazhenishyi Liubomyr (Huzar). Meni zdaietsia, shcho nashe bohoslovia stoit na duzhe slabkomu rivni. URL: <http://theology.in.ua/ua/bp/discussions/theme/44339/> (data zvernennia: 25.01.2012).
8. Bohoslovia – ne haluz filosofii, a zasib dlia spasinnia: Yepyskop Epifanii (Dumenko). Slovo yepyskopa Pereiaslav-Khmelnyskoho Epifaniia, rektora KPBA, na urochystostiakh z nahody Aktovoho dnia 9 zhovtnia 2010 r. URL: http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/38748/ (data zvernennia: 19.10.2011).

9. Bohoslovia vyznано okremym napriamom pidhotovky bakalavriv, ale z konfesiinym podilom. URL: http://www.catholic-media.org/ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3753:2011-03-23-08-58-23&catid=73&Itemid=225 (data zvernennia: 24.03. 2011).
10. Bohoslovia zalyshylos u pereliku spetsialnostei, za yakymy v Ukraini hotuiut spetsialistiv ta mahistriv. URL: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=710%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk (data zvernennia: 08.09. 2010).
11. Bohoslovia – ne teolohiia? URL: <http://umoloda.kiev.ua/print/84/45/15358/> (data zvernennia: 19.10. 2010).
12. Bohoslovia – okremyi napriamok pidhotovky bakalavriv. URL: <http://www.laityugcc.org.ua/novina-povnistju/items/bachelors-could-be-schooled-in-theology.html> (data zvernennia: 19.10.2011).
13. Braslavets O., Yermak I. Teolohichna osvita v Ukraini: Chy pryshlo sviato na bohoslovsku vulytsiu? URL: http://dt.ua/SOCIETY/teologichna_osvita_v_ukrayini_chi_pryshlo_svyato_na_bogoslovsku_vulitsyu-29742.html (data zvernennia: 27.10.2011).
14. Vestel Yu. Teolohiia yak nauka i predmet vykladannia: na shliakhu do kontseptsii svitskoi teolohichnoi osvity v Ukraini. Data onovlennia: 14 08 2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/daycomment/11403-teologiya-yak-nauka-i-predmet-vikladannya-na-shlyaxu-do-koncepciyi-svitskoyi-teologichnoyi-osviti-v-ukrayini.html> (data zvernennia: 23.04.2012).
15. Vyshcha bohoslovska osvita v Ukraini: dvi storony odnogo dyplomu. Rozpovidaie ihumen Yevfrosyn (Bilash), zastupnyk holovy Misionerskoho viddilu pry Sviashchennomu Synodi UPTs, doktor bohoslovia, mahistr psykholohii, starshyi vykladach ekonomiko-pravovoho fakultetu Odeskoho natsionalnoho universytetu im. I.I.Mechnykova. Data onovlennia: 02.12. 2010. URL: http://theology.in.ua/ua/bp/theological_monitoring/39398/ (data zvernennia: 03.12.2010); <http://orthodoxy.org.ua/node/14012> (data zvernennia: 03.12.2010).
16. Horkusha O. Teolohiia v osvitnomu rakursi. Data onovlennia: 03.12.2011. URL: http://risu.org.ua/article_print.php?id=45774&name=studies_of_religions&lang=ua& (data zvernennia: 13.12.2011).
17. Hrynychshyn T. Mapa y statystyka Tserkov kyivskoi tradytsii: Tsent, Skhid ta Pivden Ukrainy // Patriarkhat. 2007. # 5 (402). URL: <http://patriarkhat.org.ua/ukr/archive/article;410;402/> (data zvernennia: 20.04.2012).
18. Humanitarnyi fakultet UKU. URL: <http://clio.ucu.edu.ua/>.
19. Derzhavna akredytatsiia navchalnykh prohran UKU. Data onovlennia: 11.05. 2006. URL: <http://ucu.edu.ua/library/889/> (data zvernennia: 20.09.2011).
20. Dymyd M. Pytannia akredytatsii bohoslovia // Bohosloviia. – T.64, kn.1-4. – Lviv, 2000. – S. 3-5.
21. Dymyd M. Rishennia Soboru v dii. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/church_in_action/sobor/previous/3rd/issues/itworks/ (data zvernennia: 25.01.2012).
22. Dymyd M. Stan akademichnoho bohoslovia v UHKTs. Data onovlennia: 22.01.2012. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~Dymyd/46429/> (data zvernennia: 25.01.2012).
23. Dmytrenko L. Dukhovna osvita v Ukraini: stan i problemy. URL: http://risu.org.ua/ua/library/periodicals/lis/lis_2004/lis_04_4/33249/2004_04_31-37 (data zvernennia: 12.01.2012).
24. Dobko T. Akademichne bohoslovia v Ukraini. A viz i nyni tam... URL: <http://www.patriarkhat.org.ua/ukr/authors/article;166/> (data zvernennia: 11.08.2010).
25. Dokumenty Patriarshoho Soboru UHKTs. Persha sesiia (zhovten 1996 r.). – Lviv, 1998. – S.266-267, 276-277;

26. Drohobytska dukhovna seminariia: Spetsyfika prohramy. URL: <http://dds.edu.ua/about/2/programm.html> (data zvernennia: 22.07.2011).
27. Drozdova O. Ukrainko-vatykanski kulturno-osvitni vidnosyny: okremi aspekty bohoslovskoi osvity // Ukraina i Vatykan: Serii zbirnykiv naukovykh prats. – Vyp.4: Derrzhavno-tserkovni vidnosyny v konteksti dosvidu obiednanoi Yevropy / Za zah. red. O.Berehovskoho, S.Pobutskoho, S.Kyiaka, V.Didukha ta in. – Halych – Ivano-Frankivsk – Kyiv, 2011. – S.120-123.
28. Yelenskyi V. Vira i rozum: bohoslovska osvita v suchasni Ukraini. Data onovlennia: 29.08.2006. URL: http://old.risu.org.ua/ukr/religion.and.society/other_art/article;11735/ (data zvernennia: 08.04.2010).
29. Zakovych M.M. Deiaki aspekty uzghodzhennia svitskoi i bohoslovskoi osvity. URL: <http://duluman.uath.org/Zakovych.htm> (data zvernennia: 20.05.2010).
- 29a. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» (1 lypnia 2014 roku, # 1556-VII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (data zvernennia: 28.08.2018).
30. Zvernennia Blazhennishoho Sviatoslava shchodo pidtrymky vstupnoi kampanii Ukrainskoho Katolytskoi Universytetu. Dano v Kyievi, pry Patriarshomu Sobori Voskresinnia Khrystovoho, 17 chervnia 2011 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1861.0.html> (data zvernennia: 05.01.2012).
31. Ivanochko Ya. Tserkva u XXI stolitti: novi zahrozy i nova misiia. Data onovlennia: 22.07.2013. URL: https://ipress.ua/articles/tserkva_u_xxi_stolitti_23728.html (data zvernennia: 06.11.2018).
32. Identychnist i misiia Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu: Dopovidi, promovy i diskusii inavhuratsiinykh urochystostei 25-29 chervnia 2002 roku / Redaktory-uporiadnyky U. Holovach, M. Marynovych i A. Yasinovskyi. – Lviv: Vyd-vo UKU, 2003. – S.
33. Instytut bohoslovskoi terminolohii ta perekladiv Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/instytut-bohoslovskoji-terminolohiji/.
34. Instytut Ekumenichnykh Studii Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu. URL: www.ecumenicalstudies.org.ua.
35. Instytut Liturhiinykh nauk Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/ils/.
36. Instytut relihii ta suspilstva Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/religionsociety/.
37. Instytut rodyny ta podruzhnogo zhyttia Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/marriagefamilylife/.
38. Instytut Tserkovnoho prava Ukrainskoho katolytskoho Universytetu. URL: www.icl.org.ua/index.php/.
39. Kasianenko H. Bohoslov'ia: pryhody cherez neporozuminnia. URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/open_theme/38746/ (data zvernennia: 19.10.2011).
40. Katekhyzm Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy «Khrystos – nasha Paskha». – Lviv: Synod yepyskopiv UHKTs, Komisiia u spravakh katekhyzatsii UHKTs, 2011. – 336 s. + 64 il.
41. Katekhytychne sluzhinnia v UHKTs sohodni: dosvid, trudnoshchi, perspektyvy Dokumenty ta materialy. Naukovo-praktychna konferentsiia, prysviachena Mytropolytovi Andreiu ta Patriiarkhovi Yosyfu / Patriiarsha Katekhytychna komisiia, Katekhytychno-Pedahohichnyi Instytut UKU. – Lviv: Svichado, 2005. – 190 s.
42. Katekhytychno-pedahohichnyi instytut Ukrainskoho Katolytskoho universytetu. URL: www.ucu.edu.ua/academics/catechtticl/ (data zvernennia: 14.08.2010).
43. Kashchak I. Vykhovannia Ukrainskoho Hreko-Katolytskoho Sviashchenyka (1882 – 1946) / Pereklad z anhl. O.Shpunt. – Lviv: Svichado, 2007. – 232 s.
44. Kyivska Trokhsviatytska dukhovne seminariia UHKTs oholosyla nabir vstupnykiv na 2011-2012 akademichnyi rik. Data onovlennia: 17.05.2011. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5249&cHash=ffd1e59cc983a4ffa25296fbd9de3cb1](http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews[tt_news]=5249&cHash=ffd1e59cc983a4ffa25296fbd9de3cb1) (data zvernennia: 13.12.2011).

45. Kodeks kanoniv Skhidnykh Tserkov proholoshenyi Ivanom Pavlom II / Avtoryzovanyi pereklad Y.Kobiv; Kanonichna komisiia: o. Protoarkhymandryt I.Patrylo, o. S.Mudryi, o. K.Korchahin i o. T.Halytskyi. – Lviv: Vyd-vo OO. Vasyliian, 1995. – S. 182.
46. Kolomyisko-Chernivetska yeparkhiia UHKTs: Diakivsko-katekhytychnyi koledzh. URL: <http://diocese.ko.if.ua/college.html> (data zvernennia: 22.07.2011).
47. Kontseptsiiia bohoslovskoi osvity v Ukraini // Bohosloviia. – T.64, kn.1-4. – Lviv, 2000. – S.6-19.
48. Kudryk N. Ukrainyskyi Katolytskyi Universytet v Rymi vidnovliuie diialnist. Data onovlennia: 10.12. 2008. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1358418.html> (data zvernennia: 05.01.2012).
49. Lahodych M. Dukhovna osvita v Ukraini: suchasnyi stan ta yii perspektyvy. Data onovlennia: 31.03.2011. URL: <http://fmykolaj.io.ua/s27452> (data zvernennia: 02.04.2011).
50. Levytskyi O.O. Formuvannia dukhovenstva za normamy partykuliarnoho prava UHKTs. – Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 2016. – 264 s.
51. Levytskyi O. Pytannia formuannia dukhovenstva v postanovakh Zamoiskoho i Lvivskoho Synodiv // Naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoho bohoslovskoho universytetu UHKTs «Dobryi Pastyr». Bohoslovia: Zbirnyk naukovykh prats / Hol. red. R. A. Horban. – Ivano-Frankivsk: IFBU, 2017. – Vyp. 10-11. – S. 32-44.
52. Lvivska dukhovna seminariia: Istoriia: Novitnia istoriia seminarii. URL: <http://www.lds.lviv.ua/sychiv.html> (data zvernennia: 31.03.2010)
53. Maibutnie bohoslovia v Ukraini: Materialy I Vseukrainskoi konferentsii (Kyiv, 19-20 lystopada 2009 r.) – B.m.: Vydavets FOP Romaniuk M.H., 2009. – 180 s.
54. Marusyn M. Pohliad na vykhovannia kandydativ dukhovnoho stanu na Ukraini // Bohosloviia. – 1943-1963. – T.21-24. – S.40-94.
55. Marchuk V.V. Tserkva, dukhovnist, natsiia: Ukrainska hreko-katolytska tserkva v suspilnomu zhytti Ukrainy KhKh st. – Ivano-Frankivsk: Plai, 2004. – 464 s.
56. Materialy seminaru «Bohoslovska osvita v Ukraini», 21-22.04.2000 r., Lvivska Bohoslovska Akademiia // Bohosloviia. – Lviv, 2000. – Tom 64. – S.35-78
57. Ministerstvo osvity i nauky opratsovuie pytannia vyznannia diplomiv dukhovnykh navchalnykh zakladiv. URL: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=938%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk (data zvernennia: 29.10.2011).
58. Navchalna prohrama dukhovnykh seminarii Ukrainy, pryiniata na zustrichi Rady rektoriv 26 chervnia 2000 r. // Bohosloviia. – T.64, kn.1-4. – Lviv, 2000. – S.26-31.
59. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy # 766 vid 09.11.2006 «Pro stvorennia robochoi hrupy z rozrobky skladovykh haluzevoho standartu zi spetsialnosti «Bohoslovia (Teolohiia)» napriamu pidhotovky 0301 «Filosofii». URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.1307.0> (data zvernennia: 31.03.2011).
60. Naukovyi viddil Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu. Data onovlennia: 31.03.2011. URL: <http://www.papalvisit.org.ua/ukr/research/office/> (data zvernennia: 05.01.2012)
61. Naukovi instytuty Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu. Data onovlennia: 31.03 .2011. URL: <http://www.papalvisit.org.ua/ukr/research/institutes/>.
62. Nedavnia O. Suchasnyi rozvytok UHKTs: stan. Data onovlennia: 21.02.2011. URL: http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/40844/ (data zvernennia: 22.02.2011).
63. Osvitni zaklady UHKTs v Ukraini. URL: <http://www.ugcc.org.ua/44.0.html> (data zvernennia: 27.01.2010).
64. Pashchenko V. Hreko-katolyky v Ukraini vid 40-kh rokiv KhKh st. do nashykh dniv: Monohrafiia. – Poltava, 2002. – 615 s.
65. Petriv O., o. Strukturne zabezpechennia katekhyzy v UHKTs // Bohosloviia. – T.64, kn.1-4. – Lviv, 2000. – S.120-123.

66. Pylypiv I., Deliatynskiy R. Rozvytok bohoslovskoi osvity v Halytskii hreko-katolytskii mytropolii v druhii polovyni KhIKh – na pochatku KhKh stolittia // Halychyna. Naukovyi i kulturno-prosvitnii kraieznavchyi chasopys. – 2016. – Ch. 28. – S. 148–155.
67. Pylypiv I., Deliatynskiy R. Stanovlennia bohoslovskoi osvity Hreko-Katolytskoi Tserkvy v pershii polovyni KhIKh stolittia // Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii. – 2016. – Vyp. 2. – Ch. 2. – S. 122–126.
68. Povazhna nauka... yerundystyka: Interviu z dyrektorom Instytutu neolatynistyky UKU dlia hazety «Postup» #141 vid 15-16 veresnia 2001. URL: www.postup.brama.com/010915/141_9_1.html.
69. «Poklykannia dukhovnykh navchalnykh zakladiv poliahaie u vykhovanni pastyryv ta spetsialistiv, yaki budut virno sluzhyty Pravoslavonii Tserkvi, a ne prosto zmozhut ofitsiino nazyvatysia «bohoslovamy»»: rektor Kyivskoi dukhovnoi akademii i seminarii UPTs arkhiepyskop Boryspilskyi Antonii (Pakanych). Interviu (Kyiv-Lviv, 7 lystopada 2011). URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/45304/ (data zvernennia: 09.11.2011).
70. Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 13 hrudnia 2006 r. #1719 «Perelik napriamiv, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka fakhivtsiv u vyshchykh navchalnykh zakladakh za osvitho-kvalifikatsiinym rivnem bakalavra (Iz zminamy, vnesenymy zghidno z Postanovamy KM za 2007 – 2010 rr.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1719-2006-%EF&p=128206280> (data zvernennia: 05.01.2012).
71. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 bereznia 2011 r. #267 «Pro vnesennia zmin do perelikiv, zatverdzhenykh postanovamy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 hrudnia 2006 roku #1719 ta vid 27 serpnia 2010 roku #787. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=267-2011-%EF>; <http://www.nomination.in.ua/2011-03-07-17-40-50/1701--17032011-267-q-13-2006-1719-27-2010-787q.html> (data zvernennia: 20.03.2011).
- 71a. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy # 652 vid 19 serpnia 2015 r. «Pro derzhavne vyznannia dokumentiv pro vyshchu dukhovnu osvitu, naukovi stupeni ta vcheni zvnannia, vydanykh zakladamy vyshchoi dukhovnoi osvity». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-2015-%D0%BF#n11> (data zvernennia: 28.08.2018).
72. Postavnovy Synodu Yepyskopiv UHKTs u Buchachi Ternopil'skoi oblasti 16-21 lypnia 2000 r. B. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2000/> (data zvernennia: 13.12.2011).
73. Postavnovy Synodu Yepyskopiv UHKTs u Lvovi-Krekhovi 1-5 lypnia 2001 r. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2001/>. – (p.16) (data zvernennia: 13.12.2011).
74. Postavnovy Synodu Yepyskopiv UHKTs u m. Kyiv 7-12 lypnia 2002 r. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2002/>. – (p.15) (data zvernennia: 13.12.2011).
75. Postanovy Synodu Yepyskopiv UHKTs u m. Lvovi (Briukhovychi) 25-31 serpnia 2005 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/285.0.html> (data zvernennia: 13.12.2011).
76. Postanovy Patriarshoho Synodu Yepyskopiv UHKTs u Lvovi – Briukhovychakh 13 20 veresnia 2006 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/284.0.html> (data zvernennia: 13.12.2011).
77. Postanovy Patriarshoho Synodu Yepyskopiv UHKTs u Filadelfii – Doilstavni – Vashynhtoni (SShA), 27 veresnia – 6 zhovtnia 2007 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/253.0.html> (data zvernennia: 05.01.2012).
78. Postanovy Patriarshoho Synodu Yepyskopiv UHKTs u Lvovi – Briukhovychakh 2 9 veresnia 2008 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/252.0.html> (data zvernennia: 13.12.2011).
79. Postanovy Patriarshoho Synodu Yepyskopiv UHKTs u Lvovi – Briukhovychakh, 2 9 veresnia 2010 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/986.0.html>. – (p.2G, 18) (data zvernennia: 13.12.2011).

80. Postanovy Synodu yepyskopiv UHKTs u m. Kurytyba (Brazylia) 5-10 veresnia 2011 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1973.0.html> (data zvernennia: 22.10.2011).
81. Postanovy 10-yi sesii Synodu Yepyskopiv Kyievo-Halytskoi Mytropolii UHKTs. Kyiv, 23 bereznia 2001 r. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2001_1/ (data zvernennia: 13.12.2011).
82. Postanovy 17-yi sesii Synodu Yepyskopiv Kyievo-Halytskoi Mytropolii UHKTs. Lviv, 6 hrudnia 2002 r. B. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2002_5/ (data zvernennia: 05.01.2012).
83. Postanovy 24-yi sesii Synodu Yepyskopiv Kyievo-Halytskoi Mytropolii UHKTs. Zarvanytsia, 2-3 veresnia 2004 r. B. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2004_3/ (data zvernennia: 13.12.2011).
84. Postanovy 32-yi sesii Synodu Yepyskopiv Kyievo-Halytskoi Mytropolii UHKTs. Zavrvanytsia, 20-21 zhovtnia 2006 r. B. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2005-.../2006_5/; <http://www.ugcc.org.ua/278.0.html> (data zvernennia: 05.01.2012).
85. Postanovy 42-yi sesii Synodu Yepyskopiv Kyievo-Halytskoi Mytropolii UHKTs. Lviv – Briukhovychi, 17-18 hrudnia 2008 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/450.0.html> (data zvernennia: 05.01.2012).
86. Postanovy 44-yi sesii Synodu Yepyskopiv Kyievo-Halytskoi Mytropolii UHKTs. Kyiv – Kniazhychi, 23-24 kvitnia 2009 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/649.0.html> (data zvernennia: 13.12.2011).
87. Postanovy 48-yi sesii Synodu Yepyskopiv Kyievo-Halytskoi Mytropolii UHKTs. Lviv – Briukhovychi, 20-21 zhovtnia 2009 roku Bozhoho. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1059.0.html> (data zvernennia: 13.12.2011).
88. Postanovy 49-yi sesii Synodu Yepyskopiv Kyievo-Halytskoi Mytropolii UHKTs. Lviv – Briukhovychi, 20-21 zhovtnia 2009 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1156.0.html> (data zvernennia: 13.12.2011).
89. Praktychni kroky dlia vtilennia Kontseptsii bohoslovskoi osvity u Lvivskii arkhyieparkhii ta v UHKTs // Bohosloviia. – T.64, kn..1-4. – Lviv, 2000. – S.20-25.
90. Prezentatsiia Katekhytychnoho Pravylnyka: (Visti z LBA) // Nova Zoria. – 2000. – 10 travnia. – Ch.19. – S.2.
91. Prohramova promova Vladyky Liubomyra Huzara na vidkrytti Patriarshoho Soboru. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/church_in_action/sobor/previous/I-st/poslannia/ (data zvernennia: 17.11.2011);
92. Reshetnikov Yu. Relihiina osvita v Ukraini ta yii pravovyi stan: (Dopovid 24 zhovtnia 2007 r.). URL: http://old.risu.org.ua/ukr/study/research_conference/education_yresh_0710/ (data zvernennia: 20.01.2012).
93. «Rishennia z vyznannia bohoslovia mozhut buty pryvodom, yakshcho y ne dlia bezzasterezhnoi radosti, to tochno dlia nadii» — veb-konferentsiia z vitse-renom UKU. Data onovlennia: 03.06. 2010. URL: http://risu.org.ua/page.php?_lang=ua&path=culture/&name=theology&id=35954&alias=&# (data zvernennia: 20.09.2011).
94. Rishennia i postanovy Synodiv Yepyskopiv UHKTs 1989 – 1997 rokiv. – Lviv, 1998. – S.
95. Seminar «Bohoslovska osvita v Ukraini»: (Visti z LBA) // Nova Zoria. – Ivano-Frankivsk, 2000. – 26 kvitnia. – Ch.17-18. – S.6.
96. Seminarysty UHKTs otrymaly sertyfikat pro zavershennia praktychnoho misiinoho kursu. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5599&cHash=222414fa0652142f91793dd8391b2d34](http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews[tt_news]=5599&cHash=222414fa0652142f91793dd8391b2d34) (data zvernennia: 13.12.2011).
97. Taft R.F. Slovo do vypusnykiv [Lvivskoi Bohoslovskoi Akademii 25 chervnia 2000 roku] // Bohosloviia. – T.64, kn..1-4. – Lviv, 2000. – S.95.

98. «Termopily» nashoho bohoslovia: Interviu z vykladachem kafedry bohoslovia Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu, holovnym redaktorom chasopysu «Khrystyianyn i svit» Viktorom Zhukovskym. URL: <http://www.credo-ua.org/2010/12/38182> (data zvernennia: 28.12.2010).
99. Tymo T. Ukrainske bohoslovia: shcho robyty dali? URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~taras.tymo/45003/> (data zvernennia: 25.10.2011).
100. Tymo T. Chomu ukrainske bohoslovia ne vidbulosia... Reaktsiia na interviiu Blazhennishoho Liubomyra. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~taras.tymo/44600/> (data zvernennia: 25.10.2011).
101. Tymo T. Shche raz pro te, dlia choho Tserkvi bohoslovia URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~taras.tymo/46073/> (data zvernennia: 20.01.2012).
102. U Lvovi vyvchaiut praktychni aspekty dushpastyrskoho sluzhinnia na misiiah. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5584&cHash=bb5e2073a89c34ff6dc2ba5e6b4bdf16](http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews[tt_news]=5584&cHash=bb5e2073a89c34ff6dc2ba5e6b4bdf16) (data zvernennia: 13.12.2011).
103. Ukrainskyi Katolytskyi Universytet: Istoriia: Istoriia stanovlennia. Data onovlennia: 27.01.2010. URL: <http://www.ichistory.org/ltaex/ukrainian/section1.html>.
104. UKU v Rymi: Istoriia. URL: <http://rome.ucu.edu.ua/institut-klymenta-u-rymi/istoriya/> (data zvernennia: 05.01.2012).
105. UKU v Rymi: Ukrainskyi osередok v Rymi. URL: <http://rome.ucu.edu.ua/> (data zvernennia: 05.01.2012).
106. Fenysh V.I. Bohoslovska katolytska osvita: deiaki mirkuvannia pro stan i perspektyvy yii rozvytku v Ukraini. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/natural/nvunu/Ist/2008_21/031.htm (data zvernennia: 31.03.2011).
107. Filonenko O. Suchasna teolohiia, yii shliakhy, formy i mozhlyve maibutnie: veb-konferentsiia. URL: http://theology.in.ua/ua/bp/bpconference_details/17 (data zvernennia: 08.10.2011).
108. «Khochu viryty, shcho tut, u seminarii, pochynaietsia tserkovne i natsionalne vidrodzhennia Ukrainy», – Blazhennishyi Sviatoslav. Data onovlennia: 05.06.2011. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5396&cHash=3a616f211f8871935f5d2631a791540b/](http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews[tt_news]=5396&cHash=3a616f211f8871935f5d2631a791540b/) (data zvernennia: 13.12.2011).
109. Khrystokin H., Chornomorets Yu. Nemozhlyvist «nadkonfesiinoi svitskoi teolohii». Data onovlennia: 15.09.2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/bogoslovya/11981-nemozhlyvist-nadkonfesiinoi-svitskoi-teolohii.html> (data zvernennia: 23.04.2012).
110. Khromets V. Vydy ta formy khrystyianskoi bohoslovskoj osvity: ohliad svitovoi praktyky. URL: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/10621-vidi-ta-formi-xristiyanskoyi-bogoslovskoj-osviti.html> (data zvernennia: 22.07.2011).
111. Khromets V. Teolohichne znannia ta teolohichna osvita v Ukraini: korotkyi narys Data onovlennia: 19 01 2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/7841-teologichne-znannia-ta-teologichna-osvita-v-ukrayini-korotkij-naris.html> (data zvernennia: 22.07.2011).
112. Tsiupa s. Luiza. Vyyknennia Katekhytychnoho pravylnya // Bohosloviia. – T. 64, kn. 1-4. – Lviv, 2000. – S.100-103.
113. Cherniavska M. Seminar «Akredytatsiia bohoslovskoj osvity v Ukraini» vidbudetsia 16 veresnia u Lvivskii dukhovnii seminarii Sviatoho Dukha. Data onovlennia: 15.09. 2006. URL: <http://ru.christiantoday.com/article/1536.htm> (data zvernennia: 18.10. 2011).
114. Chornomorets Yu. Antyintelektualizm u teolohii UHKTs: zakonmirna khvoroba chy vypadkova pomylka? URL: http://risu.org.ua/article_print.php?id=5794&name=studies_of_religions&lang=ua& (data zvernennia: 13.12.2011).
115. Chornomorets Yu. Bohoslovskyi portal i novi mozhlyvosti rozvytku teolohii yak akademichnoi dystsypliny v Ukraini. Data onovlennia: 22.09.2010. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/conferencedetails/16> (data zvernennia: 07.10.2011).

116. Chornomorets Yu. Bohoslovia: buty chy zdavatsia? (Vidpovid panu Zhukovskomu). URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chornomorets/45975/> (data zvernennia: 20.01. 2012).
117. Chornomorets Yu. Mozhlyvosti dlia rozvytku teolohii v UKU: propushcheni shans. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chornomorets/46063/> (data zvernennia: 20.01.2012).
118. Chornomorets Yu. «Ne sudit i ne sudymi budete»: Lyst do Viktora Zhukovskoho pro dosvid ta teolohiiu. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chornomorets/45987/> (data zvernennia: 20.01. 2012).
119. Chornomorets Yu. Troshky apolohii UKU. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chornomorets/46469/> (data zvernennia: 25.01.2012).
120. Chornomorets Yu. Yaku teolohiiu potribno vykladaty v Universytetakh? Data onovlennia: 30.08.2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/daycomment/11650-yaku-teologiyu-potribno-vikladati-v-universitetax.html> (data zvernennia: 23.04.2012).
121. Shcherban M. Akredytatsiia dukhovnoi osvity v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy. URL: <http://hram.kiev.ua/print.php?id=3688> (data zvernennia: 05.04.2011).
122. «„Ya dumaiu, shcho VAKivske vyznannia yakois spetsialnosti — tse pershyi krok do toho, shcho period khaotychnykh superechok – «potribne chy ne potribne bohoslovia» – pidkhodyt do zavershennia»: rozmova iz kand. filos. nauk, dotsentom kafedry teorii kultury ta filosofii nauky filosofskoho fakultetu Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V.N. Karazina Oleksandrom Filonenkom. Rozmovliav Oleksandr Boiko. Data onovlennia: 13.08. 2010. URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/37180/ (data zvernennia: 19.10.2011).

Дата надходження до редакції: 15.01. 2019

**ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО
СІЛЬСЬКОГО ДУХОВЕНСТВА НА ПОКУТТІ
(КІНЕЦЬ ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.)**

Оксана ДРОГОБИЦЬКА

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра етнології і археології, вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна
e-mail: oksanca@meta.ua*

У статті проаналізовано громадську діяльність греко-католицького сільського духовенства на Покутті наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. Автор має на меті з'ясувати основні складові громадської діяльності духовенства у даний період. Розкрито роль священиків та членів їхніх сімей у процесі заснування осередків товариства «Просвіта», жіночих та молодіжних організацій, дитячих садків, сільських хорів та аматорських театральних колективів, в антиалкогольній боротьбі.

Автор наголошує, що представники сільського духовенства значну увагу відводили формуванню національної свідомості серед широких верств населення через відзначення пам'ятних історичних дат, а також сприяли зростанню чисельності української інтелігенції. До найбільш авторитетних душпастирів належали: З. Шухевич, І. Озаркевич, Т. Войнаровський, І. Пісецький, С. Макогонський, О. Осадца, А. Стрільчик. Ці та інші представники кліру користувалися повагою серед місцевого населення і скеровували національний рух у регіоні.

Ключові слова: *священики, селяни, громадська діяльність, Покуття.*

В статье проанализирована общественная деятельность греко-католического сельского духовенства на Покутье в конце ХІХ – 30-х г. ХХ в. Автор ставит целью исследовать основные составляющие общественной деятельности духовенства в данный период. Раскрыта роль священников и членов их семей в процессе основания ячеек общества «Просвіта», женских и молодежных организаций, детских садиков, сельских хоров и любительских театральных коллективов, в антиалкогольной борьбе.

Автор отмечает, что представители духовенства значительное внимание уделяли формированию национального сознания среди широких слоев населения путем празднования памятных исторических дат, а также способствовали росту численности украинской интеллигенции. Наиболее авторитетными священниками были: С. Шухевич, И. Озаркевич, Т. Войнаровский, И. Писецкий, С. Макогонский, А. Осадца, А. Стрільчик. Эти и другие представители клира пользовались уважением среди местного населения и направляли национальное движение в регионе.

Ключевые слова: *священники, крестьяне, общественная деятельность, Покуття.*

The article analyzes the public activity of the Greek Catholic rural clergy at Pokuttya at the end of ХІХth – 30th years of the ХХ century. The author aims to find out the main components of the clergy's social activities during this period. The important influence of the clergyman on the daily life of the village community was noted. The author claims that the priest belonged to

the most respected people in the village and his residence was always at the center of attention of the believers. Often he served as a judge and resolved domestic conflicts among peasants, defending their interests in the authorities.

The role of priests and their family members in the process of establishing “Prosvita” community centers, women's and youth organizations, kindergartens, village choirs and amateur theater groups is disclosed. On the basis of readers, the clergy organized courses for non-literate, various circles, speeches, conversations, lectures, etc.

The clergy Pokuttya conducted an active struggle against alcoholism. Priests or members of their families usually performed as rural doctors. In an effort to raise the peasants' economic standard of living, they contributed to the development of Ukrainian cooperation.

The author emphasizes that the representatives of the rural clergy devoted considerable attention to the formation of national consciousness among the general population due to the commemoration of historical dates, and also contributed to the growth of the number of Ukrainian intellectuals.

They made a significant contribution to the process of cultural-educational and socio-economic revival of Pokuttia at the end of XIXth – 30th years of the XX century. The most authoritative pastors belonged to Z. Shukhevych, I. Ozarkevich, T. Voynarovsky, I. Pysetsky, S. Makogonsky, O. Osadz, A. Strelchik. These and other clerical representatives enjoyed respect among the local population, influenced the community's decision on important issues, and directed the national movement in the region.

Key words: *priests, peasants, public activity, Pokuttya.*

Греко-католицьке сільське духовенство кінця XIX – 30-х рр. XX ст. відзначалося активною громадською позицією, спрямованою на піднесення культурно-освітнього та соціально-економічного рівня галицького села. Вагому роль у цих процесах відіграли священики, які проводили свою душпастирську діяльність у селах Покуття.

Проблема громадської діяльності духовенства у вказаному регіоні частково висвітлена у публікаціях А. Королька¹, Р. Делятинського та Р. Рибчина², Н. Винник³, М. Буджака⁴, а також у краєзнавчих виданнях В. Бабія⁵, Б. Купчинського⁶, В. Марчука⁷. Однак, основу нашого дослідження

¹ Королько А. Культурно-просвітницька і громадсько-політична діяльність о. Івана Озаркевича (1826 – 1903) в контексті українського національного відродження // Питання історії України. 2013. Т. 16. С. 37 – 44.

² Делятинський Р., Рибчин Р. Отець Володимир Коропецький (1892 – 1964): штрихи до портрета // Покуття – колыска українського національного державотворення. Матеріали VII науково-краєзнавчої конференції (у рамках проведення IX обласного відкритого фестивалю аматорського мистецтва «Покутські джерела»), м. Тисмениця, 14 вересня 2018 р. / за наукової редакції І. Федоришина та А. Королька. Тисмениця; Івано-Франківськ, 2018. С. 198 – 207.

³ Винник Н. Греко-католицьке духівництво в структурі етнонаціональних трансформацій: покутський простір у міжвоєнний період // Покуття – колыска українського національного державотворення. С. 182 – 185.

⁴ Буджак М. Отець Микола Бачинський – першозасівач просвітньої ниви // Покуття – колыска українського національного державотворення. С. 363 – 368.

⁵ Бабій В., Мулярчик В., Шлемкевич І. Серафінці: п'ять віків. Івано-Франківськ, 2000. 134 с.; Бабій В., Мулярчик В., Мулярчик М. Серафінці (Янгорів): етнографічний нарис. Івано-Франківськ, 2000. 143 с.

становлять спогади сучасників (здебільшого представників діаспори), а саме: Д. Гевка⁸, М. Голинського⁹, М. Логази¹⁰, Т. Мацьківа¹¹, М. Чемного¹² та інших. Чимало цінної інформації вдалося почерпнути із мемуарного збірника «Городенщина», який вміщує статті і нариси, присвячені як окремим населеним пунктам, так і відомим персоналіям, в тому числі і священикам¹³.

Маючи на меті з'ясувати основні складові громадської діяльності духовенства на Покутті, вважаємо за доцільне насамперед наголосити на вагомій ролі священнослужителя у повсякденному житті сільської громади. Священик безперечно належав до найбільш шанованих осіб у селі, а його оселя завжди перебувала у центрі уваги вірян. Парох, як правило, входив до громадської ради – найвищого органу місцевої влади, очолюваного війтом. До того ж йому часто доводилося відігравати роль судді і вирішувати побутові конфлікти між парафіянами. Душпастирі відстоювали інтереси селян у представницьких органах влади. Наприклад, активним громадсько-політичним діячем проявив себе парох с. Белелуя Снятинського повіту о. Іван Озаркевич (1826 – 1903): він двічі обирався депутатом Галицького крайового сейму і тричі австрійського парламенту, де очолював Руський (Український) клуб¹⁴.

Окремі представники кліру організували низку культурно-просвітніх осередків на Покутті. Так, з ініціативи о. Зенона Шухевича та посла Василя Цалковського у 1885 р. у Тишківцях вперше в Городенківському повіті засновано читальню «Просвіти» ім. Св. Володимира¹⁵. Священик очолював дане товариство у 1885 – 1914 рр.¹⁶ Варто зазначити, що у міжвоєнний період Тишківці було єдиним селом на Городенківщині, яке мало аж чотири читальні у власних будинках¹⁷. На культурно-освітній ниві відзначилися і інші душпастирі цього повіту. Зокрема, ініціатором заснування осередку «Просвіти» у с. Торговиця був о. Аллоїз Олесницький, який 16 лютого 1895 р. звернувся до матірної «Просвіти» у Львові, щоб йому надіслали

⁶ Купчинський Б. Вікно. Історія села від найдавніших часів до наших днів. Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. 360 с.; Купчинський Б. Історія Тишківців (в датах, подіях і фактах). Коломия: Вік, 1994. 256 с.

⁷ Марчук В., Марчук Г., Марчук Н. Торговиця. Сторінки історії. Івано-Франківськ, 2010. 320 с.

⁸ Гевко Д. Поточище: 3 бувальщини нашого села. Торонто, 1975. 88 с.

⁹ Голинський М. Спогади. URL: <http://www.ukrcenter.com> /Література/Михайло-Голинський/25833-2/Спогади. (дата звернення: 10.07.2018).

¹⁰ Логаза М. Таке то в нас життя: Спогади – промови – есеї – коментарі – вибране про охорону здоров'я. Сиракюзи, Нью-Йорк, 1985. 352 с.

¹¹ Мацьків Т. З-над Дністра на канадські прерії: Мій життєвий шлях. Едмонтон, 1963. 208 с.

¹² Чемний М. Потопані мрії. Детройт, 1969. 207 с.

¹³ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег, 1978. 864 с.

¹⁴ Королько А. Культурно-просвітницька і громадсько-політична діяльність о. Івана Озаркевича. С. 38.

¹⁵ Купчинський Б. Історія Тишківців. С. 76.

¹⁶ Там само. С.77.

¹⁷ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 262.

примірники Статуту для затвердження у Намісництві нового осередку¹⁸. Парох с. Городниця Василь Попович очолював місцеву читальню, а його діти брали активну участь у громадській роботі¹⁹. У с. Петрові засновником і довголітнім головою «Просвіти» виступав о. Орест Рибіцький²⁰. Священик с. Підвербці (у 1908 – 1933 рр.) Іван Онуцький, який, за свідченням сучасника, був «правдивим духовним батьком своїх парохіян», заснував читальню «Просвіта», а у 1930 р. гурток «Рідної школи»²¹. Він заохочував селян до читання, позичаючи їм книги із власної бібліотеки, яка налічувала 4 тис. томів²². Як писав у своїх спогадах М. Озарук, «це найбільша приватна книгозбірня, яку мені доводилося коли-небудь бачити»²³.

На базі читалень духовенство за участі інших представників сільської інтелігенції, здебільшого вчителів, організовувало курси для неписьменних, самоосвітні гуртки, виступи із рефератами, бесіди, лекції із використанням технічних засобів, голосні читання тощо. Наприклад, відомо, що о. М. Дурделло у с. Хом'яківка Товмацького повіту пояснював селянам їхні права та основи австрійського законодавства²⁴. Активно працював на просвітянській ниві парох с. Побережжя Станиславівського повіту о. О. Шараневич²⁵. Варто згадати і душпастиря с. Марківці Товмацького повіту о. Микитина, який за словами сучасників, «був щирий український патріот та організатор різних заходів у селі»²⁶.

Дружини священиків у свою чергу також брали активну участь у культурно-просвітницькому русі. Перше сільське жіноче товариство було засноване під керівництвом Емілії та Ольги Шухевич (дружини та доньки о. Зенона) у Тишківцях (1894 р.)²⁷. Дружина о. Миколи Луцького, довголітнього пароха Серафинець Городенківського повіту, працювала не тільки у місцевому гуртку «Союзу українок», але і певний час очолювала філію цієї організації у Городенці²⁸. У с. Видинів Снятинського повіту

¹⁸ Марчук В. Торговиця. С. 73.

¹⁹ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 281.

²⁰ Там само. С. 769.

²¹ Там само. С. 769.

²² Там само. С. 769.

²³ Там само. С. 769.

²⁴ Чемний М. Потоптані мрії. С. 19.

²⁵ Мацьків Т. З-над Дністра на канадські прерії. С. 18.

²⁶ Після поразки національно-визвольних змагань 1918 – 1921 рр. польська поліція розшукувала о. Микитина. Він переховувався у лісі, а відтак захворів на запалення легень і помер весною 1922 р. (Буртик П. Книга Марківців (Оповідково-краєзнавчий літопис). Вінніпег – Івано-Франківськ, 2007. С. 100, 101).

²⁷ Купчинський Б. Історія Тишківців. С. 87.

²⁸ Бабій В. Серафинці: п'ять віків. С. 15; Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 666.

довголітньою головою товариства була дружина місцевого пароха Анна Завицька²⁹.

Сільське духовенство сприяло розвитку молодіжних організацій на зразок «Сокола», «Пласту» тощо. І хоча статут «Січі» забороняв особам духовного сану входити до цього товариства, чимало парохів підтримували січовий рух. Оселі священників часто були осередками зібрання суспільно активної молоді. Наприклад, до о. В. Поповича навідувалися учні Городенківської гімназії, де навчалися і його діти³⁰. Відомий оперний співак М. Голинський у спогадах писав, що в молоді роки перебував під сильним впливом свого опікуна Олександра Осадци, пароха с. Вікно Городенківського повіту³¹.

Представники кліру сприяли зростанню чисельності української інтелігенції, заохочуючи селян віддавати дітей на навчання у середні та вищі навчальні заклади³². Відомим меценатом був о. Климентій Кульчицький із с. Підпечари Товмацького повіту, який не тільки заснував у Станиславові бурсу для бідних учнів, але й сам приватно готував їх до навчання у гімназії³³. Чимало коштів і зусиль вклав в освіту сільських дітей парох с. Миловання цього ж повіту Микола Бачинський, який дбав про діяльність місцевої господарської школи³⁴. Він особисто проводив курс для неграмотних у парафії і пропагував цю справу по інших селах³⁵.

Цікавим є приклад с. Серафинець, яке було чи не найбільш свідомим селом Городенківського повіту. Колись місцеві мешканці жартували, що у них на кожній печі сидить гімназист³⁶. Ще до Першої світової війни до гімназії ходило близько 60 місцевих хлопців, а в 1905 і 1906 рр. село утримувало в Коломиї власну бурсу³⁷. Загалом від 1850 до 1939 р. з цього населеного пункту вийшло понад 50 вчителів, 14 священників і ченців, 5 лікарів та 10 фельдшерів, 3 юристи³⁸.

Сільські священники, а також члени їхньої родин вели активну боротьбу за українське шкільництво. Зокрема, у звіті Станиславівського повітового

²⁹ Бажанський М. Краса Снятинщини: ріки, потоки, ліси, луки, сади, міста і села та висока матеріальна і духовна культура їхніх жителів: гаслова кнциклопедія. Дітройт, 1982. С. 33.

³⁰ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 663.

³¹ URL: <http://www.ukrcenter.com> /Література/Михайло-Голинський/25833-2/Спогади. (дата звернення: 10.07.2018).

³² Заячківська-Михальчук Г. Заручниця імперії (спогади політв'язня). Львів, 2009. С. 8.

³³ Логаза М. Таке то в нас життя. С. 16.

³⁴ Макух І. На народній службі: Спогади. Київ, 2001. С. 57; Малицька К. З побуту в Милованню. Львів, 1926. С.12.

³⁵ Макух І. Памяти щирого прихильника селянської освіти (В першу річницю смерті) // Український вісник. 1921. 18 березня. Ч. 43. С. 2–3.

³⁶ Бабій В., Мулярчик В., Мулярчик М. Серафинці (Янгорів): етнографічний нарис. С. 124.

³⁷ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 262.

³⁸ Бабій В., Мулярчик В., Шлемкевич І. Серафинці: п'ять віків. С. 62.

староства зазначено, що 1 березня 1925 р. під час богослужіння у с. Палагичі Товмацького повіту священник з с. Остриня агітував парафіян підписувати декларації на підтримку української мови навчання³⁹. Можна навести ще один промовистий приклад, пов'язаний із о. З. Шухевичем. Селяни Тишківців, очолювані своїм парохом, 31 грудня 1924 р. зуміли відстояти право викладання у школі українською мовою. Вранці вони організовано (на понад 300 санях!) прибули до будинку староства у Городенці для того, щоб легалізувати свої підписи на шкільних деклараціях⁴⁰. Крім цього, родина Шухевичів подбала про проект для нової сільської школи, яка розпочала навчання у 1936 р⁴¹.

Не залишалися поза увагою священнослужителів та членів їхніх родин питання, пов'язані із дошкільною освітою. Так, з ініціативи Ольги Шухевич у Тишківцях 1891 р. організовано ясла-садок, де вона навчала малюків співати, танцювати, читати і писати. Вже у 1894 р. там за рахунок церкви і жіночого товариства утримувалося 140 дітей⁴².

Окрему проблему, пов'язану із громадським побутом представників кліру, становить діяльність, спрямована на організацію сільських хорів та театральних гуртків. У даному напрямку роботи парохам також допомагали їхні дружини та діти. Наприклад, 3 травня 1892 р. на свято знесення панщини у Тишківцях під керівництвом О. Шухевич в оселі священника відбулася прем'єра опери “Коза Дереза” М. Лисенка. У ній взяли участь діти віком 9 – 14 років⁴³. Син пароха с. Олієво-Королівка Городенківського повіту Степан Лабач організував хор при читальні⁴⁴, а у Поточищі театральним колективом керував син місцевого священнослужителя Роман Макогонський⁴⁵.

Представники духовенства значну увагу відводили формуванню національної свідомості серед широких верств населення через відзначення пам'ятних історичних дат. Зокрема, у Городенці на святі приуроченому до 100-річчя народження Маркіяна Шашкевича 26 грудня 1911 р. урочисте богослужіння відправив о. З. Шухевич, а о. І. Пісецький з Корнева виголосив

³⁹ Місячні звіти повітових староств про політичну ситуацію в повітах за січень – березень 1925 р. // ДАІФО (Державний архів Івано-Франківської області). Ф. 2. Оп.1. Спр. 259. Арк. 144 зв.

⁴⁰ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 194.

⁴¹ Респондент Кульчинський Іван Васильович, 1930 р. н. Освіта: вища педагогічна, працював вчителем історії. Народився у с. Тишківці (тепер Городенківського району Івано-Франківської обл.). Проживає у с. Тишківці, вул. М. Шашкевича 4. Записано у с. Тишківці Дрогобицькою О.Я. 1 липня 2017 р.

⁴² Кулчинський Б. Історія Тишківців. С. 87.

⁴³ Там само. С. 80.

⁴⁴ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 283.

⁴⁵ Гевко Д. Поточище: 3 бувальщини нашого села. С. 34.

відповідну проповідь. Ввечері відбувся концерт, на якому з патріотичною промовою виступав о. А. Стрільчик⁴⁶.

Варто наголосити, що І. Пісецький відзначався надзвичайною громадською активністю, у часи Західно-Української Народної Республіки був головою повітової Української Національної Ради. Як писав І. Васишин, «після упадку української держави він був ініціатором і промотором усяких українських акцій у повіті, а двері його гостинного дому були широко відкриті для кожного, хто в українському житті повіту відігравав яку небудь роллю»⁴⁷. Якщо пароха містечка Чернелиці о. В. Добрянського називали златоустим у релігійних проповідях, то о. І. Пісецького – у національно-патріотичних⁴⁸. Він також належав до четвірки світських священників-місіонерів (о. В. Добрянський – парох Чернелиці, о. М. Луцький – парох Серафинець та о. А. Базилевич – парох Поточища), які з своїми проповідями об'їздили чимало покутських сіл⁴⁹.

У Корневі о. І. Пісецький за рік звів просторий Народний дім (1925 р.). На будівництво громада витратила кошти із добровільного оподаткування від кожного морга землі і з великодньої збірки, яку провела місцева молодь (за давнім звичаєм парубки ходили у великодній понеділок обливати дівчат і за це отримували писанки, однак цього разу вони замість писанок брали звичайні яйця, від продажу яких отримали 500 злотих)⁵⁰. До благочинної діяльності священник залучав навіть членів сім'ї. Так, під час Різдвяних свят він організував хор з власних дітей (а мав їх семеро) і об'їздив усі сусідні села, віддавши заколядовані кошти на завершення будівництва⁵¹.

Духовенство Покуття вело активну боротьбу проти алкоголізму, організовуючи філії товариства «Відродження», братства тверезості, чайні вечори, символічні похорони горілки тощо. Наприклад, 1907 р. у Тишківцях під керівництвом о. З. Шухевича відновило діяльність товариство «Боротьби з алкоголем». Тоді клятву на Євангелії дало 369 селян⁵². У 1909 р. товариство почало називатися «Золотим Братством Тверезості» і нараховувало вже 736 членів⁵³. У с. Остриня Товмацького повіту активну роботу проводив о. Григорій Зінько, який у 1921 р. домігся, щоб корчма і крамниця, власником якої був єврей, після торгів перейшла у руки «Просвіти»⁵⁴. Стараннями о. С.

⁴⁶ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 133.

⁴⁷ Там само. С. 183.

⁴⁸ Там само. С. 473.

⁴⁹ Там само. С. 590.

⁵⁰ Там само. С. 509.

⁵¹ Там само. С. 184.

⁵² Купчинський Б. Історія Тишківців. С.106.

⁵³ Там само. С.107.

⁵⁴ Ганчак В. З історії освіти Тлумаччини. Том 3. Івано-Франківськ, 2010. С. 13.

Макогонського у Поточищі до корчми заходили тільки самі п'яниці і то крадькома⁵⁵. Показовими у цьому плані є і спогади М. Голинського про с. Вербівці: «Село моє було невелике, не було в ньому великих багатців, але було воно морально і фізично здоровим! Був час, що ціле село присягло і нічого не пило. А по появі «січей» все село належало до «Січі». Тому що село нічого не пило, то й корчма не мала що робити між «тверезими», і село закупило у орендаря корчму для кооперативи на склад збіжжя»⁵⁶.

Результат такої наполегливої антиалкогольної кампанії був вражаючим. Якщо після Першої світової війни в кожному селі діяла як мінімум одна корчма, то перед Другою світовою війною на 14 сіл Західної Городенківщини залишилося усього два таких заклади⁵⁷.

Через брак медиків часто священики чи члени їхніх сімей виконували функції сільських лікарів. Із розповідей респондентів відомо, що Ольга Шухевич у Тишківцях надавала першу медичну допомогу місцевим селянам⁵⁸. Своєрідна лікарня діяла у домі о. І. Онуцького з с. Підвербці⁵⁹. Особливо варто відзначити, що така допомога здійснювалася безкоштовно, у той час як виклик фахового медика тягнув за собою чималі витрати.

Намагаючись підняти економічний рівень життя селян, священики сприяли розвитку української кооперації. Наприклад, у Чернелиці о. В. Добрянський заснував одну із перших у повіті кооператив «Згода», в якій був головою Наглядової ради і книговодом⁶⁰. Священик В. Коропецький опікувався кооперативами у селах Олешеві та Буківній Товмацького повіту⁶¹, а парох с. Живачів Городенківського повіту І. Однорог заклав при читальні «Просвіти» касу Райффайзена і зерновий шпихлір, щоб незаможні селяни легше переносили т.зв. передновок⁶². Чимало кредитних і споживчих спілок, кооперативів постало на Коломийщині та Товмаччині завдяки старанням о. М. Бачинського⁶³.

З метою раціоналізації селянських господарств духовенство Покуття підтримувало товариство «Сільський господар». Для покращення

⁵⁵ Гевко Д. Поточище: 3 бувальщини нашого села. С. 26.

⁵⁶ URL: <http://www.ukrcenter.com> /Література/Михайло-Голинський/25833-2/Спогади. (дата звернення: 10.07.2018).

⁵⁷ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 769.

⁵⁸ Респондент Кульчинський Іван Васильович, 1930 р. н.; Респондент Романиця (Дідич) Олександра Іванівна, 1928 р. н. Освіта: 7 класів, працювала на фермі, у школі. Народилася у с. Тишківці (тепер Городенківського району Івано-Франківської обл.). Проживає у с. Тишківці, вул. Незалежності 21. Записано у с. Тишківці Дрогобицькою О. Я. 1 липня 2017 р.

⁵⁹ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 769 – 770.

⁶⁰ Там само. С. 182 – 183.

⁶¹ Делятинський Р., Рибчин Р. Отець Володимир Коропецький (1892 – 1964). С. 204.

⁶² Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 182.

⁶³ Буджак М. Отець Микола Бачинський – першозасівач просвітньої ниви. С. 365.

матеріального становища селян окремі душпастирі проводили парцеляцію панських маєтків. Цією справою у Коломийському та Городенківському повітах активно займався о. Т. Войнаровський, який розпарцелював близько 40 тис. моргів землі⁶⁴. Завдяки старанням о. Зенона Шепаровича селяни с. Колодіївка закупили у 1910 р. 1200 моргів⁶⁵. Промовистим є приклад парцеляції 1894 р. у с. Тишківці, коли за всебічної підтримки о. З. Шухевича, в тому числі і матеріальної (багатьом безземельним господарям він позичив гроші без відсотків), селяни купили поле у дідича Давида Абрагамовича⁶⁶. Тоді ж священник та його брат, адвокат М. Шухевич, зуміли повернути значну частину позики, яку село давало на воєнні цілі ще під час Австро-Пруської війни 1866 р. За ці кошти викуплено 110 моргів поля, яке отримало назву «Гмінне поле». На ньому утворено громадське пасовище для овець, де знаходилися велика кошара та будинок для пастухів. У результаті парцеляції понад 100 сімей почали господарювати на 15 – 20 моргах, а в повіті закріпився вислів: «Тишківці – це багацьке село»⁶⁷.

З тих часів збереглася пісня:

...Нема села славнішого,
Тай понад Тишківці,
Розкупили панське поле,
Й випасають вівці...⁶⁸.

Цікаво, що о. Зенон не один раз їздив до Відня, щоб повернути згадану позику і все-таки домігся свого. З цілого Станіславівського воєводства цю позику повернуто тільки Тишківцям⁶⁹. До того ж, він завадив польській колонізації села, адже дідич спочатку планував продати свій фільварок «Антонівку» і 100 моргів власного поля польським переселенцям. Однак священник при активній підтримці адвоката Теофіла Окуневського зумів переконати селян, щоб вони самі розкупили землю⁷⁰.

Деякі душпастирі розгортали свою роботу у різних напрямках, намагаючись впливати на усі ділянки суспільно-політичного, культурно-освітнього і соціально-економічного життя сільської громади. До таких насамперед належав парох с. Вікно о. О. Осадца. Він був засновником і керівником «Братства Святої Тверезості» (від 1896 р.), «Просвіти» (1900 –

⁶⁴ Войнаровський Т. Спогади з мого життя // Історичні постаті Галичини XIX – XX ст. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1961. С. 22 – 23; Сохоцький І. Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові. Філадельфія, 1951. С. 75.

⁶⁵ Альманах Станіславівської землі. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. Т. 1. С. 713.

⁶⁶ Купчинський Б. Історія Тишківців. С. 87.

⁶⁷ Там само. С. 88.

⁶⁸ Там само. С. 88.

⁶⁹ Там само. С. 64.

⁷⁰ Там само. С. 87.

1939), кооперативи «Надія» (1927 – 1939), товариства «Відродження» (1927 – 1939), активно підтримував «Рідну Школу», «Луг» та ін. Своєю невтомною працею парох здобув великий авторитет серед мешканців Вікна і навколишніх сіл, тому церква завжди була наповнена вірними⁷¹. Крім цього, він намагався бути зразковим господарем, садівником і пасічником, щоб на власному прикладі демонструвати новинки агротехніки. Пропагуючи садівництво, о. О. Осадца зобов'язував новостворені молоді сім'ї засаджувати свої присадибні ділянки фруктовими деревами. З метою викорінення алкоголізму священник заохочував наречених під час вінчання присягати не вживати алкогольних напоїв⁷². Він же заборонив селянам справляти весілля впродовж цілого тижня, скоротивши святкування до 1 – 2 днів⁷³.

Священики, які відзначалися активною громадською позицією, зазнали переслідувань у ході «пацифікації» 1930 р. Так, 2 жовтня 1930 р. польська поліція проводила пацифікацію у с. Стрільче. Не оминула вона і домівки місцевого пароха А. Стрільчика, де було знищено не лише побутові речі, одяг, а й парафіяльну канцелярію разом із книгами і документами⁷⁴. Та найбільше у ході «пацифікації» постраждало майно і будинок о. І. Пісецького, тому священник змушений був шукати тимчасовий притулок у своїх парафіян⁷⁵.

Таким чином, представники сільського духовенства здійснили вагомий внесок у процес культурно-освітнього і соціально-економічного відродження Покуття наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. Серед найбільш авторитетних душпастирів виділяємо оо. З. Шухевича, І. Озаркевича, Т. Войнаровського, І. Пісецького, С. Макогонського, О. Осадцу, А. Стрільчика. Ці та інші представники кліру користувалися повагою серед місцевого населення, впливали на рішення громади стосовно важливих питань, а відтак і скеровували національний рух у регіоні. Ведучи боротьбу за піднесення рівня життя селян, священнослужителі та члени їхніх сімей використовували різні форми роботи: від проведення звичайних бесід, повчальних проповідей чи реферативних виступів до організації цілих товариств, кооперативних установ, аматорських театральних чи хорових колективів.

⁷¹ Купчинський Б. Вікно. Історія села. С. 142.

⁷² Там само. С. 143.

⁷³ Там само. С. 167.

⁷⁴ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 218.

⁷⁵ Там само. С. 588.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Респондент Кульчинський Іван Васильович, 1930 р. н. Освіта: вища педагогічна, працював вчителем історії. Народився у с. Тишківці (тепер Городенківського району Івано-Франківської обл.). Проживає у с. Тишківці, вул. М. Шашкевича 4. Записано у с. Тишківці Дрогобицькою О.Я. 1 липня 2017 р.
2. Респондент Романиця (Дідич) Олександра Іванівна, 1928 р. н. Освіта: 7 класів, працювала на фермі, у школі. Народилася у с. Тишківці (тепер Городенківського району Івано-Франківської обл.). Проживає у с. Тишківці, вул. Незалежності 21. Записано у с. Тишківці Дрогобицькою О. Я. 1 липня 2017 р.
3. Державний архів Івано-Франківської області, ф. 2, оп.1, спр. 259, 308 арк.
4. Альманах Станиславівської землі. – Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. – Т. 1 – 915 с.
5. Бабій В., Мулярчик В., Шлемкевич І. Серафінці: п'ять віків / В. Бабій, В. Мулярчик, І. Шлемкевич. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2000. – 134 с.
6. Бабій В., Мулярчик В., Мулярчик М. Серафінці (Янгорів): етнографічний нарис / В. Бабій, В. Мулярчик, М. Мулярчик. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2000. – 143 с.
7. Бажанський М. Краса Снятинщини: ріки, потоки, ліси, луки, сади, міста і села та висока матеріальна і духовна культура їхніх жителів: гаслова кнциклопедія / М. Бажанський. – Дітройт, 1982. – 272 с.
8. Буджак М. Отець Микола Бачинський – першозасівач просвітньої ниви / М. Буджак // Покуття – колиска українського національного державотворення. Матеріали VII науково-краєзнавчої конференції (у рамках проведення IX обласного відкритого фестивалю аматорського мистецтва «Покутські джерела»), м. Тисмениця, 14 вересня 2018 р. / за наукової редакції І. Федоришина та А. Королька. – Тисмениця; Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. – С. 363 – 368.
9. Буртик П. Книга Марківців (Оповідково-краєзнавчий літопис) / П. Буртик. – Вінніпег – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2007. – 224 с.
10. Винник Н. Греко-католицьке духівництво в структурі етнонаціональних трансформацій: покутський простір у міжвоєнний період / Н. Винник // Покуття – колиска українського національного державотворення. Матеріали VII науково-краєзнавчої конференції (у рамках проведення IX обласного відкритого фестивалю аматорського мистецтва «Покутські джерела»), м. Тисмениця, 14 вересня 2018 р. / за наукової редакції І. Федоришина та А. Королька. – Тисмениця; Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. – С. 182 – 185.
11. Войнаровський Т. Спогади з мого життя / Т. Войнаровський // Історичні постаті Галичини XIX – XX ст. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1961. – С. 11 – 75.
12. Ганчак В. З історії освіти Тлумаччини. Том 3 / В. Ганчак. – Івано-Франківськ: видавець Третяк І.Я., 2010. – 648 с.
13. Гевко Д. Поточище: З бувальщини нашого села / Д. Гевко. – Торонто, в-во «Поточище», 1975. – 88 с.
14. Голинський М. Спогади. URL: <http://www.ukrcenter.com> /Література/Михайло-Голинський/25833-2/Спогади. (дата звернення: 10.07.2018).
15. Городенщина: Історично-мемуарний збірник. – Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег, 1978. – 864 с.
16. Делятинський Р., Рибчин Р. Отець Володимир Коропецький (1892 – 1964): штрихи до портрета / Р. Делятинський, Р. Рибчин // Покуття – колиска українського національного

державотворення. Матеріали VII науково-красознавчої конференції (у рамках проведення IX обласного відкритого фестивалю аматорського мистецтва «Покутські джерела»), м. Тисмениця, 14 вересня 2018 р. / за наукової редакції І. Федоришина та А. Королька. – Тисмениця; Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. – С. 198 – 207.

17. Заячківська-Михальчук Г. Заручниця імперії (спогади політв'язня) / Г. Заячківська-Михальчук. – Львів: Видавництво Тараса Сороки, 2009. – 204 с.

18. Королько А. Культурно-просвітницька і громадсько-політична діяльність о. Івана Озаркевича (1826 – 1903) в контексті українського національного відродження / А. Королько // Питання історії України. – 2013. – Т. 16. – С. 37 – 44.

19. Купчинський Б. Вікно. Історія села від найдавніших часів до наших днів / Б. Купчинський. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. – 360 с.

20. Купчинський Б. Історія Тишківців (в датах, подіях і фактах) / Б. Купчинський. – Коломия: Вік, 1994. – 256 с.

21. Логаза М. Таке то в нас життя: Спогади – промови – есеї – коментарі – вибране про охорону здоров'я / М. Логаза. – Сиракюзи, Нью-Йорк: Украпринт, 1985. – 352 с.

22. Макух І. На народній службі: Спогади / І. Макух. – Київ: Основні цінності, 2001. – 572 с.

23. Макух І. Памяти щирого прихильника селянської освіти (В першу річницю смерті) / І. Макух // Український вістник. – 1921. – 18 березня. – Ч. 43. – С. 2–3.

24. Малицька К. З побуту в Милованню / К. Малицька. – Львів, 1926. – 24 с.

25. Марчук В., Марчук Г., Марчук Н. Торговиця. Сторінки історії / В. Марчук, Г. Марчук, Н. Марчук. – Івано-Франківськ: ЛІК, 2010. – 320 с.

26. Мацьків Т. З-над Дністра на канадські прерії: Мій життєвий шлях / Т. Мацьків. – Едмонтон, 1963. – 208 с.

27. Сохоцький І. Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові / І. Сохоцький. – Філадельфія, 1951. – 105 с.

28. Чемний М. Потоптані мрії / Михайло Чемний. – Детройт: Накладом автора, 1969. – 207 с.

REFERENCES

1. Respondent Kulchynskiy Ivan Vasylovych, 1930 r. n. Osvita: vyshcha pedahohichna, pratsiuvav vchytalem istorii. Narodyvsia u s. Tyshkivtsi (teper Horodenkivskoho raionu Ivano-Frankivskoi obl.). Prozhyvaie u s. Tyshkivtsi, vul. M. Shashkevycha 4. Zapysano u s. Tyshkivtsi Drohobyt'skoiu O.Ya. 1 lypnia 2017 r.

2. Respondent Romanytsia (Didych) Oleksandra Ivanivna, 1928 r. n. Osvita: 7 klasiv, pratsiuvala na fermi, u shkoli. Narodylasia u s. Tyshkivtsi (teper Horodenkivskoho raionu Ivano-Frankivskoi obl.). Prozhyvaie u s. Tyshkivtsi, vul. Nezalezhnosti 21. Zapysano u s. Tyshkivtsi Drohobyt'skoiu O. Ya. 1 lypnia 2017 r.

3. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti, f. 2, op.1, spr. 259, 308 ark.

4. Almanakh Stanyslavivskoi zemli. – Niu-York – Toronto – Miunkhen, 1975. – Т. 1 – 915 s.

5. Babii V., Muliarchyk V., Shlemkevych I. Serafyntsi: piat vikiv / V. Babii, V. Muliarchyk, I. Shlemkevych. – Ivano-Frankivsk: Siversiia, 2000. – 134 s.

6. Babii V., Muliarchyk V., Muliarchyk M. Serafyntsi (Ianhoriv): etnohrafichniy narys / V. Babii, V. Muliarchyk, M. Muliarchyk. – Ivano-Frankivsk: Siversiia, 2000. – 143 s.

7. Bazhanskyi M. Krasa Sniatynshchyny: riky, potoky, lisy, luhy, sady, mista i sela ta vysoka materialna i dukhovana kultura yikhnikh zhyteliv: haslova kntsyklopediia / M. Bazhanskyi. – Ditroit, 1982. – 272 s.
8. Budzhak M. Otets Mykola Bachynskyi – pershozasivach prosvitnoi nyvy / M. Budzhak // Pokuttia – kolyska ukrainskoho natsionalnoho derzhavotvorennia. Materialy VII naukovokraieznavchoi konferentsii (u ramkakh provedennia IKh oblasnoho vidkrytoho festyvaliu amatorskoho mystetstva “Pokutski dzherela”), m. Tysmenytsia, 14 veresnia 2018 r. / za naukovoї redaktsii I. Fedoryshyna ta A. Korolka. – Tysmenytsia; Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2018. – S. 363 – 368.
9. Burtyk P. Knyha Markivtsiv (Opovidkovo-kraieznavchyi litopys) / P. Burtyk. – Vinnipeg – Ivano-Frankivsk: Tipovit, 2007. – 224 s.
10. Vynnyk N. Hreko-katolytske dukhivnytstvo v strukturi etnonatsionalnykh transformatsii: pokutskyi prostir u mizhvoienni period / N. Vynnyk // Pokuttia – kolyska ukrainskoho natsionalnoho derzhavotvorennia. Materialy VII naukovokraieznavchoi konferentsii (u ramkakh provedennia IKh oblasnoho vidkrytoho festyvaliu amatorskoho mystetstva «Pokutski dzherela»), m. Tysmenytsia, 14 veresnia 2018 r. / za naukovoї redaktsii I. Fedoryshyna ta A. Korolka. – Tysmenytsia; Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2018. – S. 182 – 185.
11. Voinarovskiy T. Spohady z moho zhyttia / T. Voinarovskiy // Istorychni postati Halychyny KhIKh – KhKh st. – Niu-York – Paryzh – Sidnei – Toronto, 1961. – S. 11 – 75.
12. Hanchak V. Z istorii osvity Tlumachchyny. Tom 3 / V. Hanchak. – Ivano-Frankivsk: vydavets Tretiak I.Ia., 2010. – 648 s.
13. Hevko D. Potochyshe: Z buvalshchyny nashoho sela / D. Hevko. – Toronto, v-vo «Potochyshe», 1975. – 88 s.
14. Holynskiy M. Spohady. URL: [http://www.ukrcenter.com /Literatura/Mykhailo-Holynskiy/25833-2/Spohady](http://www.ukrcenter.com/Literatura/Mykhailo-Holynskiy/25833-2/Spohady). (data zvernennia: 10.07.2018).
15. Horodenshchyna: Istorychno-memuarnyi zbirnyk. – Niu-York – Toronto – Vinnipeg, 1978. – 864 s.
16. Deliatynskiy R., Rybchyn R. Otets Volodymyr Koropetskyi (1892 – 1964): shtrykhy do portreta / R. Deliatynskiy, R. Rybchyn // Pokuttia – kolyska ukrainskoho natsionalnoho derzhavotvorennia. Materialy VII naukovokraieznavchoi konferentsii (u ramkakh provedennia IKh oblasnoho vidkrytoho festyvaliu amatorskoho mystetstva «Pokutski dzherela»), m. Tysmenytsia, 14 veresnia 2018 r. / za naukovoї redaktsii I. Fedoryshyna ta A. Korolka. – Tysmenytsia; Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2018. – S. 198 – 207.
17. Zaiachkivska-Mykhalchuk H. Zaruchnytsia imperii (spohady politviaznia) / H. Zaiachkivska-Mykhalchuk. – Lviv: Vydavnytstvo Tarasa Soroky, 2009. – 204 s.
18. Korolko A. Kulturno-prosvitnytska i hromadsko-politychna diialnist o. Ivana Ozarkevycha (1826 – 1903) v konteksti ukrainskoho natsionalnoho vidrozhennia / A. Korolko // Pytannia istorii Ukrainy. – 2013. – T. 16. – S. 37 – 44.
19. Kupchynskiy B. Vikno. Istoriia sela vid naidavnishykh chasiv do nashykh dniv / B. Kupchynskiy. – Ivano-Frankivsk: Siversiia, 2001. – 360 s.
20. Kupchynskiy B. Istoriia Tyshkivtsiv (v datakh, podiiakh i faktakh) / B. Kupchynskiy. – Kolomyia: Vik, 1994. – 256 s.
21. Lohaza M. Take to v nas zhyttia: Spohady – promovy – esei – komentari – vybrane pro okhoronu zdorovia / M. Lohaza. – Syrakiuzu, Niu-York: Ukraprynt, 1985. – 352 s.

22. Makukh I. Na narodnii sluzhbi: Spohady / I. Makukh. – Kyiv.: Osnovni tsinnosti, 2001. – 572 s.
23. Makukh I. Pamiaty shchyroho prykhylnyka selianskoi osvity (V pershu richnytsiu smerty) / I. Makukh // Ukrainnyi vistnyk. – 1921. – 18 bereznia. – Ch. 43. – S. 2–3.
24. Malytska K. Z pobutu v Mylovanniu / K. Malytska. – Lviv, 1926. – 24 s.
25. Marchuk V. Torhovytisia. Storinky istorii / V. Marchuk, H. Marchuk, N. Marchuk. – Ivano-Frankivsk: LIK, 2010. – 320 s.
26. Matskiv T. Z-nad Dnistra na kanadski prerii: Mii zhyttievyyi shliakh / T. Matskiv. – Edmonton, 1963. – 208 s.
27. Sokhotskyi I. Shcho daly hreko-katolytska Tserkva y dukhovenstvo ukrainskomu narodovi / I. Sokhotskyi. – Filadelfiia, 1951. – 105 s.
28. Chemnyi M. Potoptani mrii / Mykhailo Chemnyi. – Detroit: Nakladom avtora, 1969. – 207 s.

Дата надходження до редакції: 08.11. 2018

УДК 94 (477.83/.86): 27:2-559"1843/1896"Юліан Пелеш

ЄПИСКОП ЮЛІАН ПЕЛЕШ (1843 – 1896 рр.) В РЕЛІГІЙНО-ЦЕРКОВНОМУ І ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ: НАРИС ЗА МАТЕРІАЛАМИ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОЇ ВИСТАВКИ

Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра соціально-гуманітарних наук, вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна,

e-mail: r.deliatynskyi@ukr.net

Олег ЄГРЕШІЙ

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра історії України і методики викладання історії,

вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна,

e-mail: ludyna@ukr.net

У статті на матеріалах пересувної виставки «Єпископ Юліан Пелеш в релігійно-церковному і громадському житті України (1843–1896 рр.)», що сформована на основі значного спектру архівних джерел, мемуарів, матеріалів періодики, статистичних збірників, публіцистичних видань та наукових досліджень істориків, проведено реконструкцію біографії владика.

Вперше проведено періодизацію життя і діяльності Ю. Пелеша, виокремлено ранній «формаційний» (1843-1870), перший львівський (1870-1872), перший перемишльський (1872-1874), віденський (1874-1883), другий львівський (1883-1885), станиславівський (1885-1891) та другий перемишльський (1891-1896) періоди. Автори підкреслюють вплив родини на вибір душпастирського служіння, показують формування його світогляду як науковця-богослова і священика під час навчання у Перемишлі, Львові та Відні, відзначають консервативні, народовські погляди Ю. Пелеша. Показано його активну діяльність як пароха церкви св. Варвари та ректора генеральної духовної семінарії у Відні, його зв'язки із династією Габсбургів. Детально проаналізовано наукову богословську спадщину Ю. Пелеша, зокрема фундаментальні «Пастирське богослов'я» та «Історію Унії Руської Церкви з Римом». Висвітлено архипастирську та суспільну діяльність як єпископа в Станиславові та Перемишлі, зокрема з'ясовано роль Ю. Пелеша у становленні організаційної структури Станиславівської єпархії, активну участь у підготовці, перебігу нарад і прийнятті рішень Львівського собору 1891 р, розглянуто діяльність єпископа в Перемишлі.

Ключові слова: Греко-Католицька Церква, доктор богослов'я, Львівський собор 1891 р., Станиславівський єпископ, Перемишльський єпископ, парох церкви св. Варвари, ректор духовної семінарії, префект студій, професор богослов'я.

In the article on the materials of the traveling exhibition "Bishop Julian Pelesh in the Religious-Church and Public Life of Ukraine (1843-1896)", which was formed on the basis of a large range of archival sources, memoirs, periodicals, statistical collections, journalistic publications and scientific studies, the biography of the bishop was reconstructed.

The periodization of the life and activity of Yu. Pelesh was carried out for the first time, the early "formational" (1843 1870), the first Lviv (1870 1872), the first Peremyshl (1872 1874), the Viennese (1874 1883), the second Lviv (1883 1885), and the Stanislaviv (1885) were distinguished. 1891) and the second Przemysl (1891 1896) periods. The authors emphasize the influence of the family on the choice of pastoral ministry, show the formation of his outlook as a scholar-theologian and priest during his studies in Przemysl, Lviv and Vienna, and note the conservative, popular views of Yu. Pelesh. His active activity as a parish priest of the church of St. The barbarians and the rector of the General Theological Seminary in Vienna, his connection with the Habsburg dynasty. The scientific theological heritage of Y. Pelesh is analyzed in detail, including the fundamental "Pastoral Theology" and "History of the Union of the Russian Church with Rome." The pastoral and social activities as a bishop in Stanislavov and Przemysl are highlighted, in particular the role of Yu. Pelesh in establishing the organizational structure of the Stanislavsky diocese, the active participation in the preparation, the course of meetings and the decision-making of the Lviv Cathedral in 1891, and the activities of the Peremyshlya.

Keywords: *Greek Catholic Church, Doctor of Theology, Lviv Cathedral, 1891, Bishop of Stanislaviv, Bishop of Przemysl, parish priest of the Church of St. Barbara, rector of the seminary, prefect of studies, professor of theology.*

Актуальність проблеми. Відзначення ювілею 175-ліття з дня народження Юліана Пелеша спонукало колектив Інституту історії Церкви Івано-Франківського богословського університету імені святого Івана Золотоустого УГКЦ (ІЩ ІФБУ; з 10 травня 2018 р. – Івано-Франківської академії Івана Золотоустого) спільно з науковцями Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника підготувати науково-популярну виставку під гаслом «**Єпископ Юліан Пелеш в релігійно-церковному і громадському житті України**». Це, в свою чергу, актуалізувало потребу біографічного дослідження життя та діяльності єпископа Юліана Пелеша. Звичайно, постать владики уже привертала увагу як сучасників, так і пізніших дослідників. Серед них слід згадати праці його сучасника та біографа о. Северина Матковського¹, діаспорних істориків Церкви о. Іринія Назарко ЧССВ², о. Івана Хоми³, сучасних вітчизняних істориків Богдана Крив'яка⁴, Ігоря Чорновола⁵, о. Петра Кам'янського⁶.

¹ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський // Три Синодальні Архієреї: Спомини з життя і діяльності Преосвящених о. Юліана Куїловського, дра Юліана Пелеша і дра Сильвестра Сембратовича. Списав о. Северин Матковський, гр.-кат. парох Боссир. – Львів: Накладом о. Александра Стефановича, 1932. – С. 31-45.

² Назарко І. о. Єпископ Ю. Пелеш – історик Церкви // Український історик. – 1981. – № 1-4. – С. 118-127.

³ Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом» (1878-1880) // Науковий збірник УВУ на пошану Володимира Янева. – Мюнхен, 1983. – С. 864-873.

⁴ Крив'як Б. Владика Юліан Пелеш – історик Церкви і перший єпископ Станиславівський // Історія релігій в Україні: Матеріали ІХ Міжнародної конференції 11-13 травня 1999 року. – Львів, 1999. – Кн. 1 (А – М) – С. 183-186.

⁵ Чорновол І. П. Пелеш Юліан // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій та ін.; Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2011. – Т. 8: Па – Прик. – С. 109.

Метою статті є реконструкція біографії єпископа Юліана Пелеша за матеріалами виставки. **Об'єктом дослідження** виступає постать владики на тлі суспільно-політичних процесів у Галичині, а **предметом** – формування та еволюція його релігійних і суспільно-політичних поглядів, науково-богословська, душпастирська та суспільна діяльність. Цей біографічний нарис продовжує дослідження, започатковані Інститутом історії Церкви Івано-Франківської академії Івана Золотоустого в рамках проекту біографічного словника духовенства Станіславівської єпархії ГКЦ (1885–1946 рр.)⁷.

Джерельною базою виставки стали джерела, різноманітні за типами і видами, походженням і місцем зберігання. Серед них – архівні матеріали, мемуарна література, статистичні збірники, епістолярій, богословські праці владики Ю. Пелеша тощо. Уникаючи попереднього ретельнішого аналізу цих груп джерел, відзначимо, що їх характеристику подаємо нижче, аналізуючи за хронологічно-проблемним підходом матеріали виставки.

Науково-популярна **виставка** складається із **двох тематичних банерів**: перший присвячений періоду формування душпастиря на шляху до єпископства (1843–1885 рр.), другий – періоду архіпастирської та суспільної діяльності єпископа Юліана Пелеша (1885–1896 рр.).

Юліан Пелеш (банер № 1, фото № 1) народився 3 січня 1843 р. у с. Смерековець Біцького деканату, Ясельського повіту, на історичній Лемківщині (**фото № 5-6**), в сім'ї дяко-вчителя Григорія та Іванни з роду Щавінської (**фото № 3**)⁸, дочки о. Теодосія Щавінського (1786–1835), пароха с. Регетів Перемишльської єпархії⁹. Хрещення отримав, очевидно, з рук місцевого пароха о. Андрія Гладишовського (1785–1863) у церкві святого архангела Михаїла, збудованій 1818 р. (нині – римо-католицький костел)¹⁰.

⁶ Кам'янський П. Становлення та розвиток Станіславської єпархії за єпископа Юліана Пелеша 1885–1891 рр. // Історичні і політичні дослідження Донецького національного університету. Серія: Історія. – Донецьк, 2005. – № 25-26. – С. 224-232.

⁷ Єгрешій О., Делятинський Р., Маслій О. Концепція науково-дослідної діяльності Інституту історії Церкви Івано-Франківської Академії Івана Золотоустого Івано-Франківської Архиепархії УГКЦ. URL: <http://ifaiz.edu.ua/naukova-robota/instytut-istorii-tserkvy.html>; Делятинський Р. Історія Станіславівської єпархії (1885-1900). – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. – 96 с.

⁸ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. Пелеш Юліан (03.01. 1843 – 11 (23).04. 1896); Пелеш Григорій (1821–10.12. 1891). Виписки і вирізки з книг і періодичних видань (біографія, портрет, бібліографія, 40 арк. – арк. 12зв, 37; 3 життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станіславівський, а відтак Перемишльський... – С. 31; Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом»... – С. 864; Назарко І. Єпископ Ю.Пелеш – історик Церкви... – С. 118.

⁹ 3 життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемишльської єпархії з включенням Апостольської Адміністрації Лемківщини (1828–1939): [англійською мовою]. – Львів: Каменяр, 1995. – С. 854.

¹⁰ Schematismus universi venerabilis cleri Dioeceseos graeco-catholicae Premisliensis pro anno Domini 1843. – Premisliae: Typographia Episcopali rit. gr.-cat, 1843. – 209 s. – S. 151; Смерековець, село. URL:

Формування та виховання Юліана Пелеша відбувалося передусім в родинному середовищі, близькому до традицій церкви. Адже його батько Григорій Пелеш (1821–1891) упродовж свого життя вірно служив як дяк у церкві св. Михаїла в с. Смерековець та вчитель народної школи в містечку Ясло¹¹.

Юліан Пелеш, як виразно зазначає біограф єпископа о. С. Матковський, саме «завдяки своїй матері знав священниче життя, що оберталось коло церкви та на попівщині. Він змалку мав нагоду бачити й пізнати те патріархальне життя священників, яким особливо відзначувалася Лемківщина. ... під впливом родини пішов молодий Юліан до школи, що вона допомогла йому вирватись з-поміж убогих стін дяківки-школи на широкий світ до кращого життя... Це був просто вимріяний ідеал наших бідних батьків того часу, побачити свого сина при вівтарі в своїй церковці – в тій церковці, в якій вони знаходили розраду й пораду в своїм горю і нужді – тут загоювалися їх рани й болі серця – тут родились їх надії, радощі життя – тут в сільській церковці починалось й кінчалось їх невеселе але чесне життя...»¹².

Початкову освіту Ю. Пелеш отримав у народній школі в Ясло (1850–1854 рр.), середню – в гімназії у Пряшеві «на Угорській Русі» (1-6 класи, 1855–1861 рр.) і гімназії в Перемишлі (7-8 класи, 1861–1863 рр.) (*фото № 7*), яку закінчив 23 липня 1863 р. матурою (іспитом зрілості) з відзнакою¹³. Сучасники відзначають, що «вже в гімназії належав він до горячіших Русинів народної партії»¹⁴. Одним з його учителів у Перемишльській гімназії був відомий драматург, історик і педагог о. Юстин Васильович Желехівський (1821–1900)¹⁵; характерно, що в січні 1896 р. єпископ Ю. Пелеш привітав свого учителя з 50-літтям священства¹⁶.

Філософсько-богословські студії Юліан Пелеш за рекомендацією Перемишльського єпископа Томи Полянського (1860–1869) пройшов у генеральній греко-католицькій духовній семінарії й на богословському

---

http://www.pslava.info/GorlyckyPow_SmerekovecS,104834.html [03.02. 2018]; Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемиської єпархії... – С. 653.

¹¹ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. Титул.

¹² Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 31.

¹³ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 12зв, 37-37-зв; 3 життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 31; Назарко І. Єпископ Ю.Пелеш – історик Церкви.... – С. 118.

¹⁴ 3 життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 12зв.

¹⁵ Нахлік Є., Нахлік О. Іван Франко та Євгеній Желехівський: амплітуда взаємин // Українська мова. – 2011. – № 3. – С. 3.

¹⁶ Юбилей о. Юст. Желеховского // Галичанин. – 1896. – 11 (23) января. – Ч. 7. – С. 2-3.

факультеті університету у Відні упродовж 1863–1867 рр. (*фото № 8*)¹⁷. У 1867 р., як підкреслюють біографи, Ю. Пелеш як питомець IV року на місяць раніше склав «перший строгий докторський ригориз» з біблійних наук¹⁸. Повернувшись з Відня до Перемишля, Ю. Пелеш 13 жовтня 1867 р. отримав свячення на священика з рук єпископа Т. Полянського¹⁹. За традицією, свою приміційну Літургію о. Юліан Пелеш відслужив у церкві св. Михаїла у рідному селі Смерековець, чим сповнив мрію своїх батьків.

Після цього, за рекомендацією владики Т. Полянського, виїхав до Відня як докторант богослов'я і префект студій в семінарії²⁰. У цей період Ю. Пелеш сформувався як богослов-науковець. Показовим є той факт, що у той час він вивчив і знав декілька мов – класичні латинську й грецьку, а також німецьку і польську, у Відні добре вивчив ще французьку, італійську та румунську²¹. Водночас молодий богослов, виявляючи свої суспільно-політичні переконання, вступив до товариства «Січ» у Відні як звичайний член, а згодом, за значні заслуги перед товариством, прийнятий у почесні члени²². Після складання докторських богословських екзаменів (т.зв. «ригориз») й захисту дисертації у Віденському університеті (*фото № 8*) проголошений 10 травня 1870 р. «доктором святого богослов'я»²³.

Із здобуттям наукового ступеня доктора богослов'я завершився *ранній, «формаційний» період життя Ю. Пелеша (1843-1870)*, що характеризувався формуванням його світогляду, обранням душпастирського служіння та формацією богослова-науковця.

Повернувшись з Відня до Галичини, молодий отець-доктор Юліан Пелеш розпочав свою церковну кар'єру, центрами якої упродовж наступних двох десятиліть, окрім Відня, стали Львів, Перемишль і Станіславів (*фото № 4*)²⁴.

¹⁷ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станіславівський, а відтак Перемиський... – С. 31; З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; Назарко І. Єпископ Ю. Пелеш – історик Церкви... – С. 118; Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом»... – С. 865.

¹⁸ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 12зв, 37зв; Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станіславівський, а відтак Перемиський... – С. 31-32.

¹⁹ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станіславівський, а відтак Перемиський... – С. 32.

²⁰ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станіславівський, а відтак Перемиський... – С. 32.

²¹ Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом»... – С. 864.

²² З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.

²³ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 12зв.

²⁴ Карта «Королівство Галичини і Володимирії з великим князівством Краківським». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Королівство_Галичини_та_Володимирії#/media/File:CarteNouvelledesRoyaumesdGalizieetLodomerie_large.jpg [31.01.2018].

У львівський період (1870-1872) він розгорнув активну педагогічну та науково-богословську працю. Так, у період з 17 червня 1870 р. до 30 вересня 1872 р. о. д-р Ю. Пелеш був префектом студій у генеральній греко-католицькій духовній семінарії у Львові, яку з 1856 р. очолював старенький ректор о. Іван Слімаковський (1807–1878) (*фото № 9-10*)²⁵. За дорученням митрополичого ординаріату о. д-р Ю. Пелеш запровадив для вихованців духовної семінарії нову на той час практику духовної медитації²⁶. Одночасно він виконував обов'язки екзаменатора на богословських іспитах, катехита у вірменській високій школі для дівчат і жіночій вчительській семінарії у Львові та першого ад'юнкта богословського факультету Львівського університету²⁷. У 1872–1873 рр. о. д-р Ю. Пелеш був ексгратором для учнів Академічної гімназії²⁸, яка ще з 1864 р. розташувалась в будинку Народного дому (*фото № 11-12*)²⁹. У фондах Національного музею у Львові досі зберігається рукопис «Ексорти для рускої молодежи низшої академ. гімназії во Львові, голошені р. 1872/3»³⁰.

У 1871 р. о. доктор Ю. Пелеш разом із о. доктором Сильвестром Сембратовичем виступив співзасновником греко-католицького церковного часопису «Руський Сіон» (*фото № 14*)³¹, який за короткий час почав виходити щомісяця. Упродовж наступних двох років він активно дописував і публікував у ньому наукові та науково-популярні статті на церковно-історичну, канонічну і богословську тематику, проповіді на неділі та свята.

Серед них слід згадати маловідомі сьогодні для науковців:

²⁵ Патов Є. Львів, якого не повернеш. Семінарія Святого Духа (Львівська генеральна греко-католицька духовна семінарія, 1870–1880-ті роки, фото). URL: <http://photo-lviv.in.ua/lviv-yakoho-ne-poverнеш-seminariya-svyatoho-duha/> [27.01. 2018]; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2: Духовенство і релігійні згромадження: [англійською мовою]. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 398.

²⁶ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліян Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.

²⁷ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліян Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.; Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini 1871. – Leopoli: Typographia Instuti Staurorigiani, 1871. – С. 12-13; Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 32.

²⁸ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.;

²⁹ Мельник І. Академічна гімназія у Львові. URL: <http://photo-lviv.in.ua/akademichna-himnaziya-u-lvovi/> [18.05. 2016].

³⁰ Національний музей у Львові імені А.Шептицького. – РКК-1559, 168 арк.

³¹ Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 34; Руський Сіон: часопись церковна / Видає при головнім содійствіі Дра Юліана Пелеша, Др Сильвестр Сембратович. – Річник 1. – Львів, 1871.

* історичні розвідки – «Уступи з історії літератури церковної. Діла і письма св. Атаназія, В. Архієпископа Александрійського»³², «Понтифікат Папи Пія IX»³³;

* канонічно-правові статті - «Гадки о церковній державі»³⁴, «Старокатолики»³⁵, «О виборі Папи»³⁶, «О Синодах провінціональних і єпархіальних»³⁷, «О Деканах»³⁸;

* науково-богословські статті – «Допись до Сіона» (про потребу видання документів Замоїського Синоду 1720 р.)³⁹, «О потребі студій патристичних»⁴⁰, «Средства душпастирського образования»⁴¹, «Місії католическі»⁴², рецензія на посібник для катехитів (для початкового рівня)⁴³;

* практичні пастирсько-богословські статті – «Розв'язаніє з випадків душпастирских...»⁴⁴, «Як має заховуватися священник взглядом завіщання слабого, котрого на смерть приготовляє»⁴⁵, «О захованю священника в товаристві, де з богочестія висміваються»⁴⁶, «О должності душпастиря посіщати недужих і поступованю при том»⁴⁷, «Чи може душпастир при

³² Пелеш Ю. Уступи з історії літератури церковної. Діла і письма св. Атаназія, В. Архієпископа Александрійського // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 1. – С. 36-38; Ч. 2. – С. 79-81; Ч. 4. – С. 151-153; Ч. 6. – С. 220-223; Ч. 7. – С. 253-255; Ч. 16. – С. 535-539; Ч. 17. – С. 571-573; Ч. 18. – С. 601-604; Ч. 19. – С. 635-639.

³³ Пелеш Ю. Понтифікат П. Пія IX // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 11. – С. 353-357; Ч. 12. – С. 385-389.

³⁴ Пелеш Ю. Гадки о це Пелеш Ю. Місії католическі // Рускій Сіон. – 1874. – Т. 4, Ч. 1. – С. 27-29; Ч. 2. – С. 5; Ч. 17. – С. 543-548; Ч. 19. – С. 603-612. рковной державі, росправа юридикто-історична // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 2. – С. 81; Ч. 3. – С. 118-120; Ч. 4. – С. 153-157; Ч. 8. – С. 286-288; Ч. 9. – С. 316-317; Ч. 10. – С. 349-352; Ч. 13. – С. 444-446; Ч. 14. – С. 476-480.

³⁵ Пелеш Ю. Старокатолики // Рускій Сіон. – 1872. – Т. 2, Ч. 1. – С. 1-4; Ч. 4. – С. 97-102; Ч. 5. – С. 129-135; Ч. 6. – С. 161-166; Ч. 8. – С. 225-231; Ч. 9. – С. 257-261.

³⁶ Пелеш Ю. О виборі Папи [Про процедуру] // Рускій Сіон. – 1872. – Т. 2, Ч. 15. – С. 473-476; Ч. 16. – С. 481-489.

³⁷ Пелеш Ю. О синодах провінціональних і єпархіальних // Рускій Сіон. – 1873. – Т. 3, Ч. 15. – С. 449-460; Ч. 16. – С. 481-487; Ч. 17. – С. 513-524.

³⁸ Пелеш Ю. О деканах // Рускій Сіон. – 1873. – Т. 3, Ч. 20. – С. 625-631; Ч. 21. – С. 649-655.

³⁹ Пелеш Ю. Допись до Сіона [Про потребу видання рішень Замоїського Синоду] // Рускій Сіон. – 1875. – Т. 5, Ч. 7. – С. 213-214.

⁴⁰ Пелеш Ю. О потребі студій патристичних // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 4. – С. 157-158; Ч. 5. – С. 190-192.

⁴¹ Пелеш Ю. Средства душпастирського образования // Душпастир. – 1887. – Т. 1, Ч. 1. – С. 11-13; Ч. 2. – С. 27-28; Ч. 3. – С. 43-47; Ч. 4. – С. 57-60; Ч. 5. – С. 74-78; Ч. 6. – С. 95-103; Ч. 7. – С. 139-141; Ч. 8. – С. 161-166; Ч. 9. – С. 197-200; Ч. 10. – С. 230-234; Ч. 11. – С. 264-267; Ч. 12. – С. 289-293; Ч. 13. – С. 330-332; Ч. 15. – С. 389-393; Ч. 16. – С. 420-422; Ч. 17. – С. 460-461; 1888. – Т. 2, Ч. 1. – С. 22-26; Ч. 2. – С. 42-47; Ч. 3. – С. 81-84.

⁴² Пелеш Ю. Місії католическі // Рускій Сіон. – 1874. – Т. 4, Ч. 1. – С. 27-29; Ч. 2. – С. 5; Ч. 17. – С. 543-548; Ч. 19. – С. 603-612.

⁴³ Пелеш Ю. Рец.: Pfarrer in kirchworbis: Materialien fur Prediger und Katecheten... in alfabetischer Ordnung // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 4. – С. 159-160.

⁴⁴ Пелеш Ю. Розв'язаніє 3. з випадків душпастирских в 1. числі поданих // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 4. – С. 127-128.

⁴⁵ Пелеш Ю. Як має заховатися священник взглядом завіщання слабого, котрого на смерть приготовляє? // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 6. – С. 200-203; Ч. 7. – С. 237-238.

⁴⁶ Пелеш Ю. О захованю священника в товаристві, де з богочестія висміваються / Рускій Сіон. – 1873. – Т. 3, Ч. 2. – С. 45-47; Ч. 3. – С. 80-85.

⁴⁷ Пелеш, Ю. О должності душпастиря посіщати недужних і поступованю при том // Рускій Сіон. – 1874. – Т. 4, Ч. 18. – С. 578-582; Ч. 19. – С. 585-592; Ч. 20. – С. 620-626.

катехизаціях і проповідях до молодезі і малих дітей говорити о грісі нечистоти, і як при тім має поступати»⁴⁸; «Про увільнення кандидата стану священничого від должности чинной служби військової»⁴⁹, «Яка ідея получає Євангелія, котрі читаються в Неділі від св. Пасхи до Сошествія Св. Духа»⁵⁰.

* численні «Проповіді» (всього 90) з нагоди великих свят, недільні, похоронні тощо (**Додаток 1**)⁵¹.

Тоді ж молодий доктор богослов'я Ю. Пелеш доклав зусиль для підготовки «Изборника», що згодом, за твердженням біографа о. С. Матковського, став настільною книгою «в кожній церкві і в руках кожного священника» в Галичині⁵².

У львівський період о. д-р Ю. Пелеш, виявляючи значні симпатії до народовського напрямку, увійшов до складу головного віділу товариства «Просвіта»⁵³. Цей маловідомий факт підтверджує висновки біографів єпископа та пізніших істориків щодо його суспільно-політичних поглядів як «народовця».

Наступним етапом життя став *перемиський період (1872-1874)*. Так, 27 вересня 1872 р. о. д-р Ю. Пелеш переведений на заступника професора пастирського богослов'я та префекта студій в духовній семінарії у Перемишлі (*фото № 13*), де з 1873 р. став звичайним професором пастирського богослов'я⁵⁴. Невдовзі його призначили також просинодальним екзаменатором, референтом єпископської консисторії та членом комісії для підготовки та видання катехитичних книжок у Перемишлі⁵⁵. З цього періоду збереглися листи о. д-ра Ю. Пелеша до о. Василя Чернецького (1837-1900), пароха с. Стронятин Куликівського деканату⁵⁶. В одному з листів, датованому 26 травня 1874 р., о. Ю. Пелеш пообіцяв посприяти у затвердженні статуту читальні «Просвіти», підготовленого о. В. Чернецьким

⁴⁸ Пелеш Ю. Чи може душпастир при катехизаціях і проповідях до молодезі або і малих дітей говорити о грісі нечистоти, і як при тім має поступати? // Рускій Сіон. – 1872. – Т. 2, Ч. 14. – С. 428-433; Ч. 15. – С. 469-473.

⁴⁹ Пелеш Ю. О увільненю кандидатів сана священнического от должности чинной служби войскової // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 19. – С. 618-621.

⁵⁰ Пелеш Ю. Яка ідея получає Євангелія, котрі читаються в Неділі от св. Пасхи д Сошествія св. Духа? // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 8. – С. 270-272.

⁵¹ Див. зміст часопису: Рускій Сіон. – 1871, 1872, 1873.

⁵² Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 34.

⁵³ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.

⁵⁴ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліян Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.; Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 32.

⁵⁵ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліян Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.

⁵⁶ Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемиської єпархії... – С. 614; Чернецький Василь (1837–1900). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чернецький_Василь [28.01. 2018].

(*фото № 19*)⁵⁷. Цей факт додатково засвідчує консервативні народовські політичні погляди Б. Пелеша.

У жовтні 1874 р. цісар іменував о. д-ра Ю. Пелеша парохом церкви св. Варвари (*фото № 15-16*)⁵⁸ та ректором греко-католицької духовної семінарії у Відні (*фото № 17*)⁵⁹, і на цих посадах він залишався аж до 2 листопада 1883 р.⁶⁰, що окреслює *віденський період (1874-1883)* його життя.

Напередодні намісник Галичини Ф. Земляковський, прагнучи ліквідувати «Барбареум», заснований ще імператрицею Марією Терезією, звернувся до міністра освіти і віросповідань Штремаєра з проханням закрити греко-католицьку семінарію у Відні, а виручені бюджетні кошти спрямувати на утримання генеральної греко-католицької духовної семінарії у Львові. Однак австрійський міністр, надавши відповідний запит до греко-католицьких єпископів Австро-Угорщини, отримав переконливу відповідь Галицького митрополита Йосифа Сембратович та Перемишльського єпископа Івана Ступницького про необхідність збереження греко-католицької семінарії у Відні, мотивуючи можливістю підготовки докторів богослов'я виключно на базі Віденського університету та потребою засвоєння майбутніми священиками німецької урядової мови. Тому за рекомендацією митрополита Й. Сембратовича цісар іменував молодого о. д-ра Ю. Пелеша на ректора семінарії та пароха у Відні⁶¹. Так розпочався тривалий, 9-річний «віденський» період життя о. д-ра Юліана Пелеша.

Згодом біограф о. С. Матковський писав: «У Відні, здалека від рідного краю перебув він, як сам мені пізніше розповідав, найкращі хвили свого життя, сповняючи місію виховання молодого клиру, призначеного до проводу в ділах Церкви й народу»⁶². Власне, у цей період у Віденській духовній семінарії богословську формацію та освіту під добрим духовним провідом ректора семінарії о. д-ра Ю. Пелеша здобули десяток богословів, серед яких – о. Ісидор Бобикевич (1859–1832), парох м. Вижниця (1888–1902) та м. Сучава (1903–1905) на Буковині й с. Саджавка Надвірнянського повіту (1905–1932); о. Теофіл Коблянський (1855–1903), катехит у м. Стрий (1883–1893) і парох с. Гаврилівка Надвірнянського повіту (1893–1903); о. Атанасій

⁵⁷ ВР ЛННБ. – Ф. 1, спр. 131. Пелеш Юліан. Листи до Василя Чарнецького. – арк. 13

⁵⁸ Шематизмъ всецестного клира Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік 1882. – Львів: Изъ типографіи Ставропігійского Института подъ управленіємъ Стефана Гучаковского, 1882. – С. 15.

⁵⁹ Шематизмъ... Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік 1882... – С. 290.

⁶⁰ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.

⁶¹ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемишльський... – С. 32-33.

⁶² Там само. – С. 33.

Левинський (1861–1936), сотрудник і катехит у м. Чернівці на Буковині (1891–1914?) та парох м. Болехів (1925–1936); Климентій Кульчицький (1862–1932), адміністратор м. Брошківці на Буковині (1888–1889), катехит у м. Коломия (1889–1897), парох с. Підпечари (1897–1932) і Тисменицький декан (1927–1932); о. Михайло Ревакович (1861–1944?), парох с. Волосянка Стрийського повіту (1892–1944?); о. Йосиф Березовський (1863–1902), парох с. Хоростків Гусятинського повіту (1886–1902); о. д-р Іларіон Вацик (1862–1894), капелан митрополита (1890), префект студій в духовній семінарії та катехит гімназії у Львові (1890–1894) та багато інших⁶³. Цей зовсім неповний перелік вихованців духовної семінарії у Відні та їхня душпастирська праця свідчать про значну педагогічну та виховну діяльність о. д-ра Ю. Пелеша.

Важливим осередком церковно-релігійного життя греко-католиків у Відні стала церква св. Варвари, яка, як зауважив біограф, була «хоч маленька, відзначалася чистотою й порядком. Гарні і точні Богослужіння притягали до себе не лише віденських парохіян, але і з далеких сторін Австрії, Сирії, Тиролю й інших провінцій Австро-Угорщини з'їздилися порозкидані скрізь Українці. Особливо в більші свята численно громадились парохіяни в церкві, а звіттам відвідували свого пароха, який старим звичаєм на Великдень заставляв для них обильні столи зі «свяченим» і вмів до кожного знайти прихильні слова заохоти і похвали, а часом як треба було, й упімнення...»⁶⁴.

Енергійна діяльність о. д-ра Ю. Пелеша у Відні, як зазначають біографи, сприяла формуванню його авторитету як своєрідного посередника між ієрархією Галицької греко-католицької митрополії, Апостольською Нунціатурою та цісарським двором у Відні⁶⁵. Саме у віденський період він був також іменованій почесним радником митрополичої консисторії у Львові та єпископської консисторії у Перемишлі, асесором єпископської консисторії в Мукачево, почесним крилошанином єпископської капітули Перемишльської єпархії⁶⁶.

Водночас значний авторитет богослова-науковця, ректора семінарії і пароха допоміг йому отримати доступ до цісарського двору, налагодити добрі відносини та здобути протекцію на майбутнє. Власне, тоді о. д-р Ю. Пелеш був запрошений на одного з учителів спадкоємця престолу

⁶³ Шематизмъ... Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік 1882... – С. 290; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 44, 197, 263, 370; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885–1938): [англійською мовою]. – Львів: Місіонер, 2002. – С. 271, 274, 311, 327.

⁶⁴ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станіславівський, а відтак Перемиський... – С. 36.

⁶⁵ Там само. – С. 35.

⁶⁶ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.

(кронпринца) архикнязя Рудольфа (1858–1889) (*фото № 18*)⁶⁷. Завдяки цьому, як зазначає о. І. Хома, о. доктор Ю. Пелеш «здобув собі велике довіря і престолонаслідника і при віденському цісарському дворі»⁶⁸. Характерними у цьому плані є дві пізніших події, що засвідчили особливий духовний зв'язок катехита і його учня. Так, у січні 1886 р., з нагоди інсталяції Ю. Пелеша на єпископський престол в Станиславові архикнязь Рудольф подарував йому дві пари коней із каретою⁶⁹. Згодом, у 1889 р., коли архикнязь Рудольф трагічно загинув 30 січня, владика Ю. Пелеш вже 2 лютого опублікував у спеціальному випуску офіційного «Вісника Станиславівської єпархії» «жалобне повідомлення» (некролог) про смерть престолонаслідника, а 28 лютого розпорядився провести заупокійні Богослужіння з цієї нагоди⁷⁰. З цього приводу владика тоді писав: «Будучий цісар Австро-Угорський, наслідник трону Габсбургів, єдиний син нашого Наймилостивішого Монарха, гордість і надій всіх народів Австрійських, а нас русинів особливо, в цвіті самого життя свого земного замкнув очі свої тілесні навіки...»⁷¹.

Саме у віденський період о. д-р Ю. Пелеш проявив себе як науковець – богослов та історик Церкви. Богословські праці доктора богослов'я Юліана Пелеша, як зазначає біограф, «визначаються великою ерудицією. Він писав проповіді, богословські статті, підручники для школи, а його «Пастирське Богословія» показало, як добре визнавався він в церковних книгах і взагалі в обрядах нашої греко-католицької Церкви. Його «Літургіка» є... одним з найобширніших підручників для нашого кліру...»⁷². Спонукою для їх написання та видання були й практичні потреби: по-перше, оскільки на той час не було достатньо (або й взагалі) фахової богословської літератури українською мовою, то видання Ю. Пелеша стали базовими підручниками для студентів-українців богословських факультетів університетів Львова та Відня; по-друге, дискусії про «очищення обряду» від «латинізмів», розгорнуті в періодиці 1870-х років⁷³, приводили до «обрядової

⁶⁷ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.; Назарко І. Єпископ Ю. Пелеш – історик Церкви... – С. 120; Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом»... – С. 867; Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 35; Шах С. Між Сяном і Дунайцем. Спомин. Часть 1. – Мюнхен: Християнський Голос, 1960. – С. 45.

⁶⁸ Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом»... – С. 868.

⁶⁹ Делятинський Р. Історія Станиславівської єпархії (1885-1900)... – С. 23.

⁷⁰ Вісник Станиславівської єпархії. – 1889. – 2 лютого. – Ч. 1. – С. 1; 28 лютого. – Ч. 2. – С. 3-6.

⁷¹ Вісник Станиславівської єпархії. – 1889. – 2 лютого. – Ч. 1. – С. 1

⁷² Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 34.

⁷³ Детальніше див: Серета О. Aenigma ambulans: о. Володимир (Іпполит) Терлецький і «руська народна ідея» в Галичині // Україна модерна / За ред.: В.Верстюка, Я.Грицака, Л.Зашкільняка, В.Кравченка, М.Крикуна. – Львів: Інститут істочних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка, 2000. – Ч.4-5. – С.81-104; Турій О. Конфесійно-обрядовий чинник у національній само-ідентифікації українців

різноманітності» в багатьох парафіях з власної ініціативи окремих священників (внаслідок цього навіть поширилась приказка: «що попик – то типик»), і лише базові фундаментальні підручники з богослов'я сприяли формуванню в кандидатів духовного стану відповідних, узгоджених богословських поглядів.

Однією з перших наукових богословських праць Ю. Пелеша став фундаментальний підручник «Пастирське богословіє» у 2-х томах, виданий у Відні у 1876–1877 рр. (*фото № 21*)⁷⁴. Про мотиви його видання о. д-р Ю. Пелеш в жовтні 1877 р. у «Передньому слові» написав: «Візваний в р. 1872 через Преосвященний Ординаріят Перемиський на вмісного професора пастирського богословія в богословському заведенію в Перемишли пізнав єм зараз в перших днях мого учительського дійствованья великі трудности і недогідности так для учителя, як і для учеників, впливаючи із недостатка учебника пастирського богословія; не менше дався пізнати той не достаток при іспитах конкурсових о душпастирські посади. Моїм ученикам давав єм по кожнім преподаваню мои письма для отписованья, но на тім вічнім отписованью они тратили не тільки дорогий час, но і ослабляли здоровле. Отож, щоби тому не достатку хоть в об'ємі мого тогдашнього званія зарадити, поставнив єм рукопис моїх преподаваній із пастирського богословія для ужитку моїх учеників дати випечатати. В тім постановленью утвердило мене єще більше мненіє досвідчених душпастирей, котри перечитавши мою рукопис судили, що вона дійсно може служити яко руководство при сполненію душпастирського званія. Но приготовлене до печатання заняли більше часу, а між тим і я остал перенесений на інне місце [...]. Діло стало отрочене, но не залишене; бо і тут знов показалась потреба такої книги, в котрій би літургіка за приписами нашого обряда і нашої церковної провінції була по можности точно і вірно виложена. Бо наші богослови, котри на Віденським всеучилищи на богословський виділ ходять, не знають спосібности поучитися о своїм обряді, тільки в сіменищи (семінарії. – РД.)»⁷⁵. Автор зазначає, що для складання свого підручника використовував усі доступні йому «пособія», а також «существуючі в нашій церковній провінції правосильні закони і розпорядження власти церковної та державної»⁷⁶. Структура фундаментального підручника Ю. Пелеша

Галичини в середині XIX ст. // Записки НТШ. Праці Історико-філософської секції. – Т. ССXXXIII. – Львів, 1997. – С. 69-99

⁷⁴ Пастирское богословіє. Написал д-р Юліан Пелеш, гр.-кат. Священник. За соизволеніем и благословеніем Преосвященних Ординаріатів Львівського і Перемиського. Перший і другий випуск. – Відень: Накладом автора з типографії ОО. Мехитаристів, 1876.

⁷⁵ Там само. – С. V-VI.

⁷⁶ Там само. – С. Там само. – С. VI.

«Пастирське богослов'я» передбачала послідовний виклад матеріалу про основи душпастирського уряду, особливості священничого покликання і ступені свячень; загальні принципи дидактики, детальний аналіз положень гомілетики, катехитики, літургії та теорії душпастирства⁷⁷.

Згодом, у 1878 р., у Відні о. д-р Ю. Пелеш видав нову працю – «Росправа о духовном урядовом стилю яко дополненье пастирського богословія» (*фото № 22*)⁷⁸. Ця книга стала практичним «настільним підручником» для багатьох греко-католицьких священників, зокрема, в питаннях провадження парафіяльних канцелярій, ведення метричних книг, будівництва, посвячення та реконструкції церков, ведення парафіяльного господарства, організації релігійного життя на парафіях тощо. Пізніше, 1898 р. цю працю о. д-р Ю. Пелеша доповнив та перевидав у Львові В. Д. Садовський⁷⁹.

Дбаючи про відповідне богословське методичне забезпечення педагогічної праці греко-католицьких катехитів, о. д-р Ю. Пелеш у 1876-1878 рр. видав у Львові «Учебник католицької релігії для V, VI і VII кляси гімназії» у трьох частинах (*фото № 20*)⁸⁰. Поділяючи погляди австрійського єпископату на роль гімназій у вихованні молоді та враховуючи особистий 16-річний досвід катехита, автор підручника виокремив три частини (томи), що містять «докази істини католицької релігії» (1-ий том для 5-го класу), систематичний виклад «науки католицької віри» (2-ий том для 6-го класу) та «католицьку науку моральності» (3-ій том для 7-го класу). Послідовно розкриваючи катехизм католицької релігії, о. д-р Ю. Пелеш аргументовано критикував новітні філософські та наукові теорії, що заперечували божественну природу Ісуса Христа, пантеїзм і матеріалізм, узгоджував новітні відкриття в природничих науках з вченням Католицької Церкви, акцентував на релігійних основах суспільної моральності⁸¹. Цей ґрунтовний підручник на тривалий час визначив основи релігійного виховання української гімназійної молоді.

Фундаментальний характер мають історичні погляди Ю. Пелеша на розвиток Греко-Католицької Церкви, викладені в праці, опублікованій 1878–

⁷⁷ Там само. – С. Там само. – С. 971-988 (зміст книги).

⁷⁸ Пелеш Юліан. Росправа о духовном урядовом стилю яко дополненье пастирського богословія. – Відень: Накладом автора в типографії ОО. Мехитаристів, 1878. – 186 с.

⁷⁹ Пелеш Юліан. Росправа о духовном урядовом стилю яко доповнення пастирського богословія. – 2-ий наклад, переглянений і доповнений особистим додатком найважливіших законів через В. Д. Садовського. – Відень: Накладом автора в типографії ОО. Мехитаристів, 1898. – 268 с.

⁸⁰ Пелеш Юліан. Учебник католицької релігії для гімназійних кляс шкіл середних (після Антонія Ваплера). Написал Юліан Пелеш. Три части. Часть I: Введено і доказ істини католицької релігії. – Львів: З друкарні Товариства імені Шевченка, 1876. – 151 с.; Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 34-35.

⁸¹ Пелеш Юліан. Учебник католицької релігії для гімназійних кляс шкіл середних... Часть 1. – С. 3-5.

1880 рр. німецькою мовою, – «Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom» (в перекладі – «Історія Унії Руської Церкви з Римом») у 2-х томах (*фото № 23*)⁸², які розглянемо детальніше. Мотивом до написання цієї праці було прагнення Ю. Пелеша представити династії Габсбургів об'єктивний погляд на історію та сучасний стан ГКЦ. Характерно, що друковані примірники історичного дослідження Ю. Пелеша було закуплено до приватних домашніх бібліотек Папи Римського Лева XIII та імператора Франца Йосифа у Відні⁸³.

У першому томі «Історії Унії...», що хронологічно обіймає період «від найдавніших часів до відновлення унії Руської Церкви з Римом (1595)», Ю. Пелеш, перш ніж розпочати дослідження історії Церкви, у вступній частині спершу коротко охарактеризував «передісторію» руського (українського) народу від скіфської епохи до середньовіччя, чітко відрізнив його від російського та польського за національною та віросповідною ознаками, описав, за літописцем Нестором, територію розселення східних слов'ян та їхню язичницьку релігію⁸⁴. Ю. Пелеш обґрунтував власну періодизацію історії «Руської Католицької Церкви», поділяючи її на дві доби – до та після відновлення унії Руської Церкви з Римом (1596), а в їх межах також виокремлюючи наступні епохи та періоди: перша епоха – «пошуку єдності з Римом», поділена на два періоди – від найдавніших часів до хрещення Володимира 980 р. та від хрещення до кінця XI ст.; друга епоха, датована 1104-1596 рр., поділена на два періоди – до і після поділу Київської митрополії на литовську і московську, доведена до Берестейського синоду; третя епоха, датована від 1595 р. до «сучасності» автора, поділена на три періоди – від Берестейського до Замойського синоду (1595-1720), далі – до відновлення Галицької митрополії (1720-1808), відтак – до «сучасності», тобто 1880 року⁸⁵. Ю. Пелеш підкреслював, що практично з часів хрещення Русі за Володимира Великого Київська Церква була католицькою, оскільки тоді ще зберігалася єдність Константинополя з Римом⁸⁶. Особливу увагу історик надавав першоджерелам та дослідженням істориків, які детально описує у вступній частині⁸⁷.

---

⁸² Pelesch Julian. Geschichte der Union der ruthenische Kirche mit Rom von den altesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Band 1: Von den altesten Zaiten bis zur Wiederherrstellung der Union mit Rom (1595). – Wien, 1878. – 640 s.; Pelesch Julian. Geschichte der Union der ruthenische Kirche mit Rom von den altesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Band 2: Von der Wiederherrstellung der Union mit Rom bis auf die Gegenwart (1596-1879). – Wien, 1880. – 1095 s.

⁸³ Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 34-35.

⁸⁴ Pelesch Julian. Geschichte der Union... Band 1. – Wien, 1878. – S. 1-26.

⁸⁵ Там само. – S. 26-28.

⁸⁶ Там само. – S. 26.

⁸⁷ Там само. – S. 28-32.

Початок християнізації руського (українського) народу Ю. Пелеш розглядає вже з найдавніших «апостольських» часів, звертаючи увагу на легенду про св. Апостола Андрія Первозванного, відтак аналізує шляхи проникнення християнства на Русь до 866 р., детальніше описує від князювання Аскольда і Діра до смерті Ігоря (866-945), відтак – від Ольги до початку князювання Володимира (945-980)⁸⁸. Характеризуючи правління Володимира Великого (980-1015), історик згадує про його реформу язичництва (980-985), процес вибору віри (986-988), особисте навернення князя та хрещення народу 988 р., описує правління князя-хрестителя до його смерті⁸⁹. Далі розглядає поширення християнства та розвиток Церкви на Русі за князювання Святополка (1015-1019) та Ярослава (1019-1054), Ізяслава-Дмитра (1054-1078), Всеволода (1078-1093), Святополка-Михайла (1093-1113)⁹⁰. Детальніше характеризує Ю. Пелеш ієрархічну структуру Руської Церкви, її відносини з Константинопольським патріархатом, будівництво церков, розвиток літургійної практики і релігійної літератури, заснування і розвиток монастирів⁹¹. Аналізуючи розвиток Руської Церкви в наступний період (1104-1595), історик спершу звернув увагу на політичну історію великих князівств – Київського (1104-1169), Суздальського (1169-1328) та Московського (1328-1598), Галицько-Волинського (1199-1340), відтак ретельно розглянув діяльність Київських митрополитів від Никифора I (1104-1119) до Максима (1280-1305), фактичний поділ Київської митрополії з політичних причин (1308), діяльність Литовських і Московських митрополитів (1308-1461), канонічний поділ Київської митрополії (1461), становлення і розвиток Галицької митрополії (1299-1347, 1371-1400), заснування латинських та вірменських дієцезій в Галичині; окремо висвітлив розвиток релігійного життя і культу, церковної літератури тощо. Далі Ю. Пелеш розглянув діяльність митрополитів Московських (1461-1589) та Київських і Галицьких (1458-1599), проаналізував підготовчі заходи щодо укладення Берестейської унії (1596), охарактеризував особливості релігійного культу в Московській та Київській митрополіях, занепад чернечого життя та його реформування в Чин Василян⁹². У додатку до 1-го тому «Історії Унії...» Ю. Пелеш подав найважливіші документи Берестейської унії – промову кардинала Сільвіуса Антоніані (23 грудня 1595 р.), визнання віри руських єпископів (1595), документи папи

⁸⁸ Pelesch Julian. Geschichte der Union... Band 1. – Wien, 1878. – S. 33-83.

⁸⁹ Там само. – S. 84-127.

⁹⁰ Там само. – S. 128-154.

⁹¹ Там само. – S. 155-231.

⁹² Там само. – S. 232-604.

Климент VIII – буллу «Magnus Dominus et laudabilis», бреве «Benedictus sit Pastor ille bonus» та буллу «Decet Romanum Pontificem»⁹³.

У другому томі «Історії Унії...» Ю. Пелеш ґрунтовно висвітлив розвиток Київської (Руської) Католицької Церкви, поділяючи її на вище згадані три періоди: від Берестйського до Замойського синодів (1596-1720), далі – до відновлення Галицької митрополії (1721-1808) та її розвиток під владою Австрійської імперії Габсбургів (1808–1878). Покладаючи в основу історичного аналізу розвитку Церкви діяльність її митрополитів, починаючи від Михайла Рагози (1596-1599) і до Йосифа Сембратовича (з 1870 р.), Ю. Пелеш паралельно аналізував розвиток організаційної структури з детальною характеристикою розвитку всіх єпархій (Полоцької, Луцько-Острозької, Турово-Пінської, Смоленської, Холмсько-Белзької, Галицько-Львівсько-Камянецької, Пермишльсько-Самбірсько-Сяноцької тощо), вплив суспільно-політичних подій (діяльність князя Константина Острозького, виступи проти унії козаків під проводом гетьмана Петра Сагайдачного та Богдана Хмельницького, вплив міждержавних договорів – Переяславського 1654 р., Гадяцького 1658 р., Андрусівського 1667 р., політика польських королів, Гайдамиччини, трьох поділів Польщі тощо) на становище Церкви, зміни в релігійному житті – літургійній практиці та релігійності народу, розвиток Василянського Чину⁹⁴. В додатку до другого тому Ю. Пелеш подав детальний перелік митрополитів та єпископів і актуальний на 1878 р. статистичний огляд греко-католицьких єпархій в Австро-Угорщині⁹⁵.

Завдяки цьому фундаментальному історичному дослідженню Ю. Пелеш, як відзначив біограф, показав «свою інтелігенцію, ерудицію та пильну працю» та «здобув собі ім'я ученого в кругах німецького кліру, в університетах, нунціатурі, а навіть на цісарським дворі – у Відні. Цю його працю розсліджували уважно на лише його земляки Українці, але й Румуни, Серби, а також православні учені Москалі й Греки...»⁹⁶.

Одним із перших відгук на перший та другий томи праці Ю. Пелеша «Історія Унії...» написав послідовно у 1880 та 1881 рр. відомий польський римо-католицький богослов та історик о. Станіслав Заленський, ТІ (Товариства Ісуса / Отців Єзуїтів) (1843-1908). Рецензент відзначив, що «предметність і католицькість», обґрунтовані на основі історичних джерел, були головними рисами дослідження Ю. Пелеша. Підкреслюючи

⁹³ Там само. – S. 605-630.

⁹⁴ Pelesch Julian. Geschichte der Union der ruthenische Kirche mit Rom von den altesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Band 2: Von der Wiederherstellung der Union mit Rom bis auf die Gegenwart (1596-1879). – Wien, 1880. – 1095 s.

⁹⁵ Там само. – S. 1083-1095.

⁹⁶ Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станіславівський, а відтак Перемиський... – С. 33.

об'єктивний погляд автора рецензованої праці на більшість історичних подій, С. Заленський вважає одним із недоліків праці постійне підкреслювання лояльності ГКЦ до Габсбургів, що не враховувало негативних наслідків політики «йосифінізму»⁹⁷.

Пізніше біограф єпископа о. С. Матковський, оцінюючи історичну працю Ю. Пелеша підкреслював, що автор «сміло й ясно описав долю єдиненої Церкви на Русі, розвіяв неодні ложні наклепи й видумки і приневолив особливо польських і московських істориків і публіцистів полемізувати з ним і виправдувати ті вискази, що компрометували царську православну Росію, як і неменше римо-католицьку Польщу з її клиром і шляхтою. В освітленню д-ра Пелеша вийшов польський католицизм трохи інакше, як це оголошено з польської сторони. А саме вийшло ясно, що католицизм в Польщі служив дуже часто оруддям винародовлення (денаціоналізації. – РД.) українського народу, оруддям шляхетської бути (бунтарства. – РД.) і захланності. І хоч як намагалися оспорювати цю, на фактах й історичних, критично оброблених джерелах оперту істину, все таки «Geschichte der Union» лишилась і, здається, ще довго буде джерелом історичної правди для ученого світа. З тих причин дехто говорив і до нині говорить, що д-р Пелеш писав свою історію на замовлення віденських двірських сфер, щоби тим способом зогидити раз на все Росію й її цареславія в очах галицьких Українців, а піднести добродійства, яких діждалась уніатська Церква і духовенство під скиптром Габсбургів, австрійських цісарів. Мені здається воно менше правдиве й імовірне, а подобає більше на ту, у нас загально звісну, пісеньку про німецьку інтригу, яка мовляв, завсіди старалася поріжнити й розділити слов'янських братів, що довго жили добре, аж поки їх не поріжнили Німці. Д-р Пелеш вияснив добре ту єдність і згоду на церковнім полі, якої і ми сьогодні є очевидцями й свідками...»⁹⁸.

Відтак відомий український історик Церкви в Україні та ідеолог консервативної суспільно-політичної течії в Галичині С. Томашівський (1875-1930), підкреслюючи значення фундаментальної праці Ю. Пелеша, констатував: «Протягом п'ятдесяти літ наше громадянство ані не знайшло нового історика своєї Церкви, ані навіть не здобулося на український переклад праці Преосв. Юліана. Що більше, в українській мові нема досі жодної історії рідної Церкви, все одно – з католицького чи православного становища писаної... Все те в народі, якого минуле – то в великій мірі історія його церковно-релігійного життя, в якого сучасности церковно-політичні

⁹⁷ Kilka uwag nad dziełem Ks. Dra Pełesza o Unii Tom II. napisał X. Stanisław Załęski S.J. – Krakow : Frukantnia „Czasu», 1881. – 42 s.

⁹⁸ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 33-34.

питання грають дуже визначну роль та якого будучина під не одним оглядом буде залежна від розв'язки сил останніх!...»⁹⁹.

Сьогодні ж можемо констатувати, що попри наявність значної історіографічної спадщини з історії Церкви в Україні, збережені у фондах бібліотеки Івано-Франківської академії Івана Золотоустого раритетні примірники «Історії Унії...» Ю. Пелеша заслуговують на переклад українською мовою та перевидання цього фундаментального дослідження наступними поколіннями істориків.

Заслужений авторитет богослова-науковця сприяв, за свідченням о. А. Петрушевича (1821-1913), залученню Ю. Пелеша до підготовки та публікації фундаментального богословського енциклопедичного видання «Kirchen-Lexicon» під редакцією відомого австрійського богослова кардинала Гергенкретера¹⁰⁰.

Крім того, значний авторитет богослова-науковця, сформований, зокрема, завдяки «Geschichte der Union...», а також його зв'язки з династією Габсбургів, природно, сприяли кар'єрному зростанню Ю. Пелеша, якого, мабуть, таки готували до єпископського служіння. Так, за свідченнями біографа о. С. Матковського, у віденських колах Ю. Пелешу спершу запропонували «єпископський престол в Крижевачі в Хорватії, але він не прийняв, бо його тягнуло до свого рідного краю»¹⁰¹. Справді, Крижевацька (Крижівська¹⁰²) єпархія після смерті єпископа Юрія Смічикласа (1857-1881) стала вакантною, тому потребувала доброго адміністратора, яким в урядових колах вважали Ю. Пелеша. Після його відмови Крижевацьким єпископом 15 березня 1883 р. призначили випускника Віденської генеральної греко-католицької семінарії Іллю Граниловича (1883-1889)¹⁰³.

Уже 1883 р. Ю. Пелеш повернувся до рідного краю – Галичини, як відзначає біограф, «чого собі так дуже бажав»¹⁰⁴. Цісарською постановою від 6 червня 1883 р. був іменований архідияконом і деканом митрополичої

⁹⁹ Томашівський С. Вступ до історії Церкви на Україні // Ковчег: Науковий збірник із церковної історії / За ред. о.Б.Гудзяка, І.Скоциляса та О.Турія. – Львів: Інститут історії Церкви ЛБА, 2001. – Ч. 3. – С. 3.

¹⁰⁰ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліян Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 34-35.

¹⁰¹ Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 34; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.

¹⁰² Мадей Н. Крижівська єпархія: історія і сучасність // Історія релігій в Україні: Матеріали XII-ї Міжнародної конференції (Львів, 20-24 травня 2002 року). – Львів, 2002. – Кн.1. – С.251-256.

¹⁰³ Blazejovskij D. Byzantine Kyivan Rite metropolitans, eparchies and exarchates: nomenclature and statistics. – Roma, 1980. – S. 26; Блажейовський Д. Ієрархія Київської Церкви (861 – 1996). – Львів: Каменяр, 1996. – С. 341, 342; Блажейовський Д. Берестейська ре-унія та українська історична доля і недоля. Т. 2: Київська Вселенська Церква в діаспорі (1751–1988): [переклад з англійської]. – Львів: Каменяр, 1999. – С. 988.

¹⁰⁴ Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 38.

капітули у Львові¹⁰⁵. З цього моменту розпочинається **другий львівський період в житті Ю. Пелеша (1883–1885)**.

Інсталяція (введення) Ю. Пелеша на посаду архідиякона митрополичої капітули у Львові відбулося аж 13 листопада 1883 р. за участю єпископа Сильвестра Сембратовича, крилошан А. Петрушевича, В. Фацієвича та А. Білецького в соборі святого Юрія¹⁰⁶. Невдовзі Ю. Пелеш отримав додаткові обов'язки референта митрополичої консисторії, голови митрополичого церковного суду в шлюбних справах, просинодального екзаменатора, голови комісії Вдовичо-сиротинського фонду та директора Пресвітерського дому Львівської архієпархії¹⁰⁷.

Водночас він продовжив науково-богословську працю. Того ж, 1883 р., за свідченням біографа, вийшла «критична розвідка» д-ра Пелеша під загальком «Унія і православ'я» та інші «дрібні розвідки і статті»¹⁰⁸. У статті «Унія і православ'я» Ю. Пелеш ретельно аналізує основні відмінності між Греко-Католицькою та Православною Церквами, зокрема, визнання походження Святого Духа «і від Сина» (питання *filioque*) та примату Папи Римського¹⁰⁹.

Величезна науково-богословська, катехитична, душпастирська, церковно-адміністративна та громадська діяльність Ю. Пелеша сприяли формуванню його значного авторитету як в середовищі духовенства Греко-Католицької Церкви, так і в урядових колах у Відні, а згодом – і в Апостольській Столиці у Римі. Його твердий, науково обґрунтований погляд на історичний розвиток, сучасний стан, еклезіологію та богослов'я Унійної Церкви, товариські відносини з представниками династії Габсбургів, талант церковного адміністратора, очевидно, вигідно вирізняли Ю. Пелеша серед інших представників вищого кліру, навіть зі значним досвідом душпастирської праці чи ступенем доктора богослов'я. Скандал навколо переходу на православ'я парафії Гнилички на чолі з о. Іваном Наумовичем 1882 р.¹¹⁰, що привів до резигнації з митрополичого престолу Йосифа

¹⁰⁵ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.; Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станіславівський, а відтак Перемиський... – С. 38.

¹⁰⁶ Інсталяція Впр. Д-ра Юліана Пелеша на крилошанина-архидиякона // Діло. – 1883. – Ч. 129. – 15 (27) листопада. – С. 3.

¹⁰⁷ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв-38.; Новинки: Д-р Юліан Пелеш... отримав декрет на актуального директора дому пресвітерського... // Діло. – 1883. – Ч. 135. – 29 листопада (11 грудня). – С. 3.

¹⁰⁸ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станіславівський, а відтак Перемиський... – С. 35.

¹⁰⁹ Пелеш Ю. Унія і православ'я // Рускій Сіон. – 1883. – Т. 11, Ч. 4. – С. 97-101; Ч. 5. – С. 137-142; Ч. 6. – С. 177-184; Ч. 7. – С. 209-215; Ч. 8. – С. 241-250; Ч. 11. – С. 341-346; Ч. 12. – С. 373-380; Ч. 13. – с. 405-409; Ч. 14. – С. 437-442; Ч. 15. – С. 469-473; Ч. 16. – С. 501-504; Ч. 17. – С. 533-537; Ч. 18. – С. 565-569; Ч. 19. – С. 597-600; Ч. 20. – С. 629-632; Ч. 21. – С. 661-663.

¹¹⁰ О. Наумович... [про перехід у православ'я і лист до Папи] // Діло. – 1883. – 4 (16) січня. – Ч. 1. – С. 3.

Сембратовича¹¹¹, викликав у середовищі віденського цісарського двору потребу в призначенні лояльного до Габсбургів і Католицької Церкви нового Галицького греко-католицького митрополита. Тривалий час у Відні обговорювали дві кандидатури – Юліана Пелеша та Сильвестра Сембратовича. Біограф о. С. Матковський навіть стверджував, що «при обсаджуванні Митрополічного престолу по уступленні митрополита Й. Сембратовича Святіший Отець спочатку взяв був під увагу віденську пропозицію обсадити Митрополію особою д-ра Ю. Пелеша. Довго важилося між ним а д-ром Сильвестром Сембратовичем. Врешті перемогла думка римських кругів за д-ром С. Сембратовичем. Відень уступив Римові, а д-р Ю. Пелеш пішов до Станиславова. Причини тої зміни не знаю, можна лишень здогадуватися, що деяким римським сферам не міг подобатися на становищі Митрополита рішучий і самостійний характер д-ра Ю. Пелеша, який все ж таки мав велику повагу в Римській курії...»¹¹². Очевидно, для Ю. Пелеша така кадрова «ротація», враховуючи його авторитет і деякі особисті амбіції, сприймалася як певна поразка, адже сам факт переїзду спершу із столиці імперії (Відня) до крайової столиці (Львова), а відтак до провінційного містечка (Станиславова) міг сприйматися ним неоднозначно. Але владику-номінант з властивою йому енергійністю розпочав працю у новому середовищі.

Отже, другий львівський період життя Ю. Пелеша 1885 р. завершився новим призначенням – на єпископа новоутвореної Станиславівської єпархії (*банер № 2, фото № 1, № 12*)¹¹³, і з цього часу розпочинається його *станиславівський період (1885–1891)*.

Перші повідомлення про одночасно номінацію (іменування) Ю. Пелеша та С. Сембратовича з'явилися в офіційних, «урядових» газетах «Wiener Zeitung» та «Gazeta Lwowska» вже 6 (13) березня 1885 р., відтак у часописі «Діло». Кореспонденти цих газет констатували: «Єго цісарське і королівське Апостольське Величство зволив Найвисшою постановою з дня 12 лютого сего року апостольського адміністратора греко-католицької архидієцезії львівської, єпископа *in part. inf.* Юліополитанського д-ра Сильвестра Сембратовича заіменувати наймилостивіше архієпископом греко-католицької митрополічної капітули у Львові, а декана греко-

¹¹¹ Мудрий С. Нарис Історії Церкви в Україні / о. д-р Софрон Мудрий. – Рим – Львів: Вид-во ЧСВВ, 1995. – С. 321.

¹¹² Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 43.

¹¹³ Там само. – С. 37.

католицької митрополичої капітули в Львові д-ра Юліана Пелеша греко-католицьким єпископом в Станиславові...»¹¹⁴.

Повідомлення у пресі викликали жвавий інтерес громадськості до номінантів, спонукали до налагодження перших контактів. Уже через декілька днів, 9 березня 1885 р. до Ю. Пелеша прибула делегація зі Станиславова, до якої входили представники двох основних суспільно-політичних течій – москвофільської (парох міста о. Теодат Шанковський (1826-1895), катехит о. Іван Литвинович (1840-1926), дідич Юстин Малецький (1848-1913), власники маєтків Олександр Ключенко (1822-1901) та Іван Сербинський (р. ж. невід.)) та народовської (професор гімназії Іван Верхратський (1846-1919), адвокат д-р Мелітон Бучинський (1846-1903), купець Теодор Стахевич (1853-1906)). У промові до владики-номінанта Ю. Пелеша голова делегації о. Т. Шанковський висловив загальне «вдоволення, що архіпастирем іменовано мужа, котрий зуміє одоліти тяжкі противности, які народність і тісно зв'язана з нею церков наша в сю добу переносить...». Владика сказав, що «старанням для добра ввіреного йому народу і св. Церкви всі свої сили віддасть, певний, що інтелігенція так світська як духовна щиро в тих стараннях єму помагати буде»¹¹⁵.

У березні 1885 р. Ю. Пелеш провів ще декілька знаменних зустрічей, зокрема з доктором Омеляном Огоновським у відповідь на візит делегації руських (українських) товариств у Львові¹¹⁶, згодом владику прийняв делегацію власників більших маєтків з Станиславівщини під проводом маршалка повітової ради Бриччинського¹¹⁷. Спільно із С. Сембратовичем Ю. Пелеш прийняв привітання від капітул римо-католицької та вірмено-католицької дієцезій у Львові, представників Крайового виділу і Намісництва, а відтак – відвідав і запросив на єпископську хіротонію та інтронізацію найстаршого в Галицькій митрополії Перемишльського єпископа Івана Ступницького¹¹⁸. Отже, вже перші контакти, зустрічі і знайомства владики-номінанта сприяли формуванню відносин з представниками крайової влади, духовенства, світської інтелігенції та інших верств народу. З цього приводу сам Ю. Пелеш невдовзі писав, що після оголошення про номінацію «надоспіли до мене з всіх сторон нової Дієцезії от Всечестнійшого Духовенства і вірного Народу премногі личні і писемні поздоровлення і благожеланія, котрі в мені скріпили миле і радостне

¹¹⁴ Номінація наших Владик вже оголошена // Діло. – 1885. – 23 лютого (7 марта). – Ч. 21/22. – С. 5.

¹¹⁵ У Преосв. Еп. Юліана Пелеша явилася... // Діло. – 1885. – 9 (21) марта. – Ч. 28. – С. 3.

¹¹⁶ Д-ру Омеляну Огоновському... // Діло. – 1885. – 9 (21) марта. – Ч. 28. – С. 3.

¹¹⁷ Єго Преосв. єпископ Юліан Пелеш приймав... // Діло. – 1885. – 21 марта (2 цвітня). – Ч. 33. – С. 3.

¹¹⁸ Нових владик наших витали... // Діло. – 1885. – 9 (21) марта. – Ч. 28. – С. 3.

переконане, що мой приход до призначеного мені по волі Божій через найвисші Власти винограда Христового буде пріятний і пожеланий всім, котрі моєму Архієрейському Пастирству остали поручені...»¹¹⁹.

Дня 13 (26) березня 1885 р., Папа Лев XIII підписав буллу про створення Станиславівської єпархії «В цілому Господньому стаді» (*фото № 2*)¹²⁰, в якій окреслив її канонічну територію 20-ма деканатами, призначив кафедральним собором церкву Воскресіння Господнього в Станиславові з дотацією для єпископа і капітули, підпорядкував єпархію Галицькій митрополії як «суфраганію», зрівняв її в правах з Перемишльською єпархією, доручив Станиславівському єпископові формування капітули і курії радників, заснування семінарії та контролю за викладанням релігії в школах, надав право скликати єпархіальний синод, застеріг імператору право номінації єпископів. Контроль за виконанням булли доручено новому митрополитові Сильвестру Сембратовичу¹²¹.

Наступного дня, 14 (27) березня 1885 р., Папа Лев XIII підписав буллу про іменування Юліана Пелеша єпископом Станиславівської єпархії (*фото № 3*), в якій доручив духовенству і вірним, щоб «реченого Юліана як отця і пастиря Ваших душ з вірністю прийняли, до нього з належною пошаною відносилися його спасительним напіннення і приказам повинувалися, так щоби речений Юліан тішився, що знайшов у Вас вірних дітей, а Ви радувалися, що в ньому знайшли доброго Отця»¹²². Того ж дня, 27 березня 1885 р. на засіданні папської консисторії Папа «преконізував» (затвердив) серед 33 католицьких єпископів також Ю. Пелеша на «греко-католицького єпископа Станиславівського», а С. Сембратовича – на «греко-католицького митрополита Львівського»; відповідні папські декрети разом із паллієм (складовою літургійного одягу митрополита) надійшли до Львова вже 31 березня 1885 р.¹²³.

¹¹⁹ ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 163. – арк. 13-13зв.

¹²⁰ Пастирський лист Юліана Пелеша до духовенства Станиславівської єпархії «Радостна вість рознеслась по всій нашій отчині...», даний в неділю по Різдві Христовім 1885 р. Булла Папи Лева XIII «De universe Dominico grege...» / «О всем Господнем стаде...», дано в Римі 26 марта 1885. – Львів: Из типографії Ставропігійського Ін-та, 1885. – 27+14 с.

¹²¹ Пастирський лист Юліана Пелеша до духовенства ... 1885 р. Булла Папи Лева XIII ... 26 марта 1885. – Львів, 1885. – 27+14 с. – Ч. 2. – С. 1-14; Schematismus universi cleri graeco-catholicae Dioecesis Stanislavopolitanae pro Anno Domini 1887. – Stanislavopolis : Typis J. Dankiewicz, Sumptibus Cleri Dioecesis, 1887. – S. XI-XX; Великий А.-Г. З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану / о. Атанасій-Григорій Великий ЧСВВ. – Т. VIII: XIX ст. – Рим : Видавництво ОО. Василян, 1976. – С. 233.

¹²² Пастирський лист Юліана Пелеша до вірних Станиславівської єпархії «Бог в милосердію вул. невичерпаний...», даний в неділю по Різдві Христовім 1885 р. Апостольське письмо Его Святости Льва Папи XIII «Hodie Nos Ecclesiae Stanislavopolitanae...» / «Днесь Ми заосмотрили Станиславівську Церков...», дано в Римі 27 марта 1885. – Львів: Из типографії Ставропігійського Ін-та, 1885. – 19+1 с. – Ч. 2. – С. 1.

¹²³ На папськiм консистори... // Дiло. – 1885. – 21 марта (2 цвiтня). – Ч. 33. – С. 4.

Фактично з моменту офіційного проголошення заснування єпархії та іменування єпископа розпочалася організаційна робота, спрямована на практичну реалізацію папських документів. Так, наприкінці березні 1885 р. Ю. Пелеш отримав від Намісництва план і кошторис реставрації кафедральної церкви у Станиславові (*фото № 10*)¹²⁴, на яку виділено 10 тис. злр.¹²⁵. Згодом, у червні, імператор Франц Йосиф I виділив із приватних фондів 500 зр. на облаштування резиденції першого єпископа в Станиславові¹²⁶, розташованої по вулиці Липовій, 16 (*фото № 11*)¹²⁷, для якої раніше, 1885 р., було придбано будинок у «власниці реальності», вдови місцевого адвоката Сузанни Пшибиловської¹²⁸.

Однак офіційна публікація папської булли про заснування Станиславівської єпархії та її передача до Львова з невідомих причин була призначена аж на листопад, і лише окремим «рескриптом» Папи у вересні затверджено заснування Станиславівської єпархії, що дозволило призначити єпископську хіротонію Ю. Пелеша на жовтень 1885 р. у Львові, а урочисту інсталяцію в Станиславові – ще через декілька місяців¹²⁹. Завдяки цьому дозволу Папи Ю. Пелеш вже 13 (25) вересня 1885 р. прийняв «заряд своєї дієцезії»¹³⁰. На початку жовтня 1885 р. в Станиславові засновано комітет для організації урочистого прийому першого греко-католицького єпископа, на засіданні якого вирішено прикрасити залізничний вокзал і вулиці міста, якими відбуватиметься процесійний похід, поставити дві тріумфальні брами (на вокзалі та біля палацу єпископа), організувати військовий оркестр та хор музичного товариства¹³¹.

Владика-номінант, усвідомлюючи важливість історичного моменту хіротонії першого єпископа нової єпархії, особисто подбав про запрошення гостей. Так, 16 жовтня 1885 р. Ю. Пелеш у листі до греко-католицького світського і чернечого духовенства запросив на чин посвячення на єпископа, що, за рішенням Митрополичої Консисторії, відбудеться в храмі св. Юрія у

¹²⁴ ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 168. Плани кафедральної церкви в м. Станиславові, 1884 – 1886 рр., 7 арк. – арк. 1.

¹²⁵ Преосв. Еп. Пелеш одержав... // Діло. – 1885. – 19 (31) марта. – Ч. 32. – С. 2.

¹²⁶ Єго Вел. Цісар дарував... // Діло. – 1885. – 13 (25) червня. – Ч. 65. – С. 3.

¹²⁷ Бондарев І., Головатий М. Слідами старого Станиславова. Палац єпископа. Дата оновлення: 27.03. 2015. URL: <http://report.if.ua/uncategorized/slidamy-starogo-stanyslavova-palac-epyskopa/> (дата звернення: 10.01.2018).

¹²⁸ ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 178. Листування з Станиславівським староством про купівлю будинку у жителя Пшибиловської Сузанни для резиденції греко-католицького єпископства, 1885–1887 рр., м. Станіславів, 81 арк.

¹²⁹ Посвящене станиславівського єпископа Преосв. Дра Юліана Пелеша... // Діло. – 1885. – 19 вересня (1 жовтня). – Ч. 103. – С. 3.

¹³⁰ Там само. – С. Там само. – С. 3.

¹³¹ Комітет зав'язаний в Станиславові для прийняття єпископа Юліана... // Діло. – 1885. – 1 (13) жовтня). – Ч. 108. – С. 3.

Львові «в неділю ХХІІІ по Сошествію Святого Духа», тобто 23 жовтня (1 листопада) 1885 р. (*фото № 5*)¹³². А 18 жовтня він адресував до всіх католицьких єпископів і капітул дієцезій Австро-Угорської монархії лист з проханням, щоб вони «в тім для мене, Богом незаслужено до єпископського достоїнства покликаного, торжественнім дні, удостоїли мене згадки в молитвах своїх під час св. Богослуження»¹³³.

Єпископська хіротонія Юліана Пелеша відбулася у соборі святого Юрія у Львові 23 жовтня (1 листопада) 1885 р. за участю співсвятителів, ієрархів трьох обрядів – грецько-руського Сильвестра Сембратовича (1836–1898), латинського Северина Домброва Моравського (1819–1900) та вірменського Ісаака Николая Ісааковича (1824–1901) (*фото № 4*)¹³⁴. В урочистому Богослужінні з хіротонією взяли участь намісник Галичини Ф. Залеський (1883-1888), представники Галицького намісництва та крайового виділу, бургомістри Львова і Станиславова, представники інтелігенції, численне духовенство – каноніки латинської та вірменської капітул, греко-католицькі крилошани з Львова, Перемишля і Станиславова. У своїй проповіді після хіротонії єпископ Ю. Пелеш запевнив усіх, що буде «старатись осягнути тую ціль, для якої засновано Станиславівську єпархію, і ділати все в хосен греко-католицької церкви, руського народу і держави». Після обіду для гостей владика Юліан влаштував прийом, під час якого виступили парох Станиславова о. Т. Шанковський «в імені кліру єпархії», о. К. Костецький «в імені буковинських Русинів», Т. Стахевич «в імені міщанства і купецтва Станиславова», о. О. Абрисовський від делегації міста Тисмениці, д-ра О. Огоновський «в імені руських товариств народних, а особливо тов. Просвіта». Останній підкреслив, що у владиці Юліанові «Русь бачить патріота, що брав у 1870-х рр.. діяльну участь в працях Виділу тов. «Просвіта», церковного писателя і владика, що зуміє достойно стояти на сторожі прав матері Руси»¹³⁵.

Того ж дня, 1 листопада, в народному театрі Станиславова відбулося «торжественне представлене в честь першого станиславівського владика», під час якого вперше хор театру виконав урочисту кантату «К чести і славі

¹³² ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 163. Листування, розпорядження та інші документи про діяльність Станиславівського греко-католицького єпископа Юліана Пелеша, 1885-1892 рр., м. Станіславів, 94 арк. – вул. 13-13зв.

¹³³ Преосв. Єпископ Пелеш розіслав до всіх... // Діло. – 1885. – 12 (24) жовтня. – Ч. 113. – С. 2.

¹³⁴ Чин посвящення... Преосвященнаго Юліана Пелеша Єпископа Станиславовскаго в Церкве Митрополитальной Львовской... – Львов, 1885. – 17 с.; Чин посвящення єпископа Юліана // Діло. – 1885. – 12 (24) жовтня. – Ч. 113. – С. 2; Документ, котрим в день інтронізації Преосв. еп. Пелеша оповіститься в церкві народові его вступлене на трон єпископський в Станиславові, звучить... // Діло. – 1885. – 10 грудня (28 падолиста). – Ч. 131. – С. 3.

¹³⁵ Посвящене Преосв. еп. Юліана Пелеша відбулося в неділю... // Діло. – 1885. – 22 жовтня (3 падолиста). – Ч. 117. – С. 1-2.

першого Станиславівського владики Его Преосвященства Д-ра Юліана Пелеша» на слова В.И. Масляка та музику А. Вахнянина (*фото № 6*)¹³⁶.

Підготовка до інтронізації в Станиславові проводилась дуже ретельно, зважаючи на історичне значення цієї події. Детальну програму урочистих заходів 9-10 січня 1886 р. опублікував часопис «Діло»¹³⁷.

Підтримку новому владиці прагнули показати представники місцевої влади та українські товариства. Так, на початку грудня 1885 р. головна управа товариства «Просвіта» вирішила направити на урочисту інтронізацію Ю. Пелеша в Станиславові власну делегацію в особі О. Огоновського та А. Вахнянина¹³⁸. Цю ініціативу підтримали й інші «народні руські (українські. – авт.) товариства», зокрема Наукове товариство імені Шевченка, Народна Рада, Руське Педагогічне Товариство, «Руська Бесіда», «Зоря» та Академічне братство, делегуючи свої представників – професорів Ю. Медведського, Д. Гладилевича, Ю. Романчука, О. Огоновського, С. Шухевича, Ю. Целевича, Г. Цеглинського, архітектора В. Нагірного та ін.¹³⁹. Дня 4 січня 1886 р. міська рада Коломиї обрала делегацію для привітання першого Станиславівського єпископа¹⁴⁰. На замовлення духовенства Станиславівської єпархії художник Володимир Чехович у Львові підготував портрет єпископа Ю. Пелеша «єго природної величини в гарних рамах»¹⁴¹. Копії цього портрету, відзначимо, дійшли до наших днів (*банер № 2, фото № 1*).

Інтронізація Ю. Пелеша на єпископський престол у Станиславові відбулася 10 січня 1886 р. за участю представників духовенства, місцевої влади й української інтелігенції. Характерно, що народовецький часопис «Діло» присвятив опису інтронізації Ю. Пелеша декілька статей¹⁴², місцеві

¹³⁶ Русько-народний театр // Діло. – 1885. – 22 жовтня (3 падолиста). – Ч. 117. – С. 3; Національний музей у Львові імені А.Шептицького. – СДК-2723, 1 арк.

¹³⁷ Порядок торжественного візду першого Єпископа Станиславівського Кир Юліана в престольний город Станиславів дня 9 січня і Єго Інтронізації в катедральнім Храмї Воскресенія Господа н. І. Христа там же в Неділю по Рождествї Христовім 10 січня 1886 // Діло. – 1885. – 19 (31) грудня. – Ч. 139. – С. 2.

¹³⁸ Центральний Виділ тов.. «Просвіта» у Львові на своїм засіданню з дня 7 (19) грудня... // Діло. – 1885. – 11 (23) грудня. – Ч. 136. – С. 4.

¹³⁹ На торжество вступлення Преосв. еп. Юліана Пелеша на владичий престол... // Діло. – 1885. – 11 (23) грудня. – Ч. 136. – С. 4.

¹⁴⁰ З Коломиї телеграфують... // Діло. – 1885, 24 грудня / 1886, 5 січня. – Ч. 141. – С. 3.

¹⁴¹ На торжество еп. Юліана в Станиславові виготовив п. Вол. Чехович... // Діло. – 1885, 24 грудня / 1886, 5 січня. – Ч. 141. – С. 3.

¹⁴² Левицький О. В день інтронізації Преосвященного Владика кир Юліана Пелеша 29 грудня 1885 [вірш] // Діло. – 1885, 29 грудня / 1886, 9 січня. – Ч. 142. – С. 1; Інтронізаційне торжество... // Діло. – 1885, 31 грудня / 1886, 12 січня. – Ч. 143. – С. 2; Під час обіду у Преосв. Еп. Пелеша... // Діло. – 1885, 31 грудня / 1886, 12 січня. – Ч. 143. – С. 3; І. С. З торжества інтронізаційного в Станиславові // Діло. – 1886. – 7 (19) січня. – Ч. 2. – С. 3.

поети опублікували декілька віршів (*фото № 7, 8*)¹⁴³, а польський староста Станиславова сформував детальний звіт для Намісництва (*фото № 9*)¹⁴⁴. Серед представників українського громадянства того дня владику привітали професор І. Верхратський, купець Т. Стахевич і представник церковного братства О. Барабаш із Старих Богородчан¹⁴⁵. У наступні дні Ю. Пелеша відвідали делегації філії народовецького товариства «Просвіта» в Станиславові (очолив М. Бучинський), москвофільського братства св. о. Миколая (І. Литвинович), міського товариства «Руська Читальня» (д-р Т. Окуневський)¹⁴⁶, міського товариства «руських жінок» (Е. Нечаївна) та сільських читалень «Просвіти» (Й. Гурик з Угринова)¹⁴⁷. Підсумовуючи описані події, біограф владики о. С. Матковський пізніше констатував: «Інтронізація Єпископа Пелеша (в 1886 р.) випала величаво. Такого привітання, яке зготував першому Станиславівському Єпископові бурмістр міста д-р Камінський, здається, Станиславів ще не бачив і не зараз побачить. Ціле місто удекороване. З'їзд священників і світських людей величезний, всі готелі, приватні доми, школи і касарні заняті гістьми. Одним словом, був це триумфальний в'їзд, відсвяткований містом, околицею і цілою новою єпархією. Але одночасно був це триумф бурмістра д-р Камінського, який мусив звести велику боротьбу з Коломиєю, що всіма силами старалася стати столицею нової єпархії. Однак д-р Камінський, що був також послом до Відня, побідив і вибір упав на Станиславів...»¹⁴⁸. Однією з причин переваги Станиславова було й те, що магістрат Коломиї не зміг забезпечити придбання для єпископства відповідних будинків для резиденції єпископа, капітули та семінарії¹⁴⁹.

¹⁴³ Національний музей у Львові імені А.Шептицького. – СДК-2615 (Привіт Его Преосвященству Кир Юліану Пелешу, першому рускому єпископу ново-учрежденной Єпархії Станиславовской, в день торжественного вступлення на Престол Єпископский в Станиславові дня 29 декабря 1885 (10 січня 1886) року [вірші невстановленого автора]. – Станіславів: з печатні І.Данкевича, 1886. – 8 с.). 4 арк.; Національний музей у Львові імені А.Шептицького. – СДК-2612 (Привіт першому Станиславовському Єпископу Юліану Пелешу [вірші невстановленого автора]. – 3 с.), 2 арк.

¹⁴⁴ ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 163. Листування, розпорядження та інші документи про діяльність Станиславівського греко-католицького єпископа Юліана Пелеша, 1885-1892 рр., м. Станіславів, 94 арк. – арк. 22

¹⁴⁵ Інтронізаційне торжество [промови І. Верхратського, Т.Стахевича, О. Барабаша] // Діло. – 1886. – 3 (15) січня. – Ч. 1. – С. 2.

¹⁴⁶ М. Станіславів, 1 (13) січня [з приводу інтронізації Ю. Пелеша] // Діло. – 1886. – 9 (21) січня. – Ч. 3. – С. 2.

¹⁴⁷ Л. Станіславів, д. 18 січня 1886 р. [привітання Ю. Пелешу від представників сільських читалень] // Діло. – 1886. – 11 (23) січня. – Ч. 4. – С. 2.

¹⁴⁸ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станіславівський, а відтак Перемиський... – С. 38.

¹⁴⁹ Преосв. Еп. Пелеш одержав... // Діло. – 1885. – 19 (31) марта. – Ч. 32. – С. 2.

Уже в першу неділю після Різдва Христового, 12 січня 1886 р. владиканомінант підписав два пастирські листи (пошання), адресовані до духовенства та вірних Станіславівської єпархії¹⁵⁰.

У першому листі, спрямованому до духовенства (*фото № 18*)¹⁵¹, Ю. Пелеш писав: «Радостна вість рознеслася по всій нашій отчині, і наповнила серце кожного вірного святої католицької Церкви і словенського обряду щиро преданного Русина, правдивою радістю. Сполнилися желання і бажання, над котрих осущеннем через долги літа працювали і трудилися найславніші і найбільше заслужені Ієрархи і Заступники Руської с Святим Апостольським Престолом соединеної Церкви; ввійшли в життє тії задушевни желання вірного Народу, котрий вірно заховуючи святый закон Божий і щиро пре денний своїм церковним Начальникам, сердечно бажає, щоб міг частійше учити слово Боже з уст Наслідників Апостольських, Єпископів, щоби частійше мав случайність присутствувати на архієрейському богослуженню, з рук архієрейських прийняти в святых Тайнах дари святого Духа, і так скріпити в собі духа побожности, і взрости в вірі, надії і любові. Сповнилися сердечни желаня всего Всечст. Духовенства, котре одушевлене духом свого високого званія, і переняте вірностию і преданностию к своїм верховним Настоятелям, Єпископам, усердно желало, щоби той союз взаїмної любови і преданности скріплявся єще сильніше частійшим личним сообщенієм с ними...». Він вказував на дві причини, що спонукали до утворення нової єпархії з центром в Станіславові: перша – церковно-адміністративна – полягала в тому, що безпосередні зв'язки духовенства з єпископом через «за надто великий об'єм Львівської Архідієцезії за велике віддаленне від Митрополичої Катедри для клира з дальших округів було або впрост неможливе, або с великими трудностями і коштами получене...»; друга – суспільно-політична – виявлялась у потребі «нашої церковної провінції, положеної на границі Востока і Запада» у «скріпленні її сил, помноженні єпископських престолів». Ю. Пелеш підкреслював, що саме завдяки імператору Францу Йосифу I та Папі Леву XIII «основана і отворена нова руська католицька Дієцезія Станіславівська, і Русини Католики получили нове средоточіє свого релігійного і норовственного життя і розвою»¹⁵².

¹⁵⁰ Два посланія єп. Юліана // Діло. – 1886. – 1 (13) лютого. – Ч. 12. – С. 3.

¹⁵¹ Пастирський лист Юліана Пелеша до духовенства Станіславівської єпархії «Радостна вість рознеслась по всій нашій отчині...», даний в неділю по Різдві Христовім 1885 р. Булла Папи Лева XIII «De universe Dominico grege...» / «О всем Господнем стаде...», дано в Римі 26 марта 1885. – Львів: Из типографії Ставропігійського Ін-та, 1885. – 27+14 с.

¹⁵² Пастирський лист Юліана Пелеша до духовенства ... 1885 р. Булла Папи Лева XIII ... 26 марта 1885. – Львів, 1885. – 27+14 с. – Ч. 1. – С. 1-2.

Враховуючи специфіку суспільних поглядів духовенства «порубіжної», між Сходом і Заходом розташованої, нової єпархії, владика постійно підкреслює єдність Руської Церкви з Апостольським Престолом. Розпочинаючи історію «Руської» Церкви з легендарної місії апостола Андрія Первозванного, Ю. Пелеш на основі джерел розкриває поступовий процес поширення християнства уже з IV ст., вказує на роль св. Кирила і Мефодія у формуванні слов'янського обряду, згадує про хрещення Русі за «боярина» Діра та княгині Ольги, підкреслює закономірність хрещення за князя Володимира Великого, що «вже давно... було приготовлене»¹⁵³. Визнаючи, що Русь прийняла хрещення зі Сходу, від Константинопольського патріархату, владика підкреслював, що Київська Церква тривалий час, до кінця XI ст. ще зберігала свою єдність із Римським Апостольським Престолом¹⁵⁴. Детально аналізуючи розвиток Київської Церкви упродовж XI–XVIII ст., Ю. Пелеш звертає увагу на спробу відновлення церковної єдності під час Флорентійської унії 1439 р., занепад релігійно-церковного життя у XV–XVI ст., укладення Берестейської унії 1596 р., полеміку з православними та поступове зміцнення «Унійної Церкви», яка на кінець XVII ст. налічувала 9 єпархій та 13 млн. вірних, Замойський синод 1720 р., що сформував «однообразність» в устрою всіх єпархій та сприяв розквіту Церкви¹⁵⁵. Внаслідок поділів Речі Посполитої 1772-1795 рр., підкреслює автор послання, «з цілої колись так великої руської католицької Церкви остала тільки тая часть, котру Боже Провидіння під милостиве і справедливе панування Пресвітлійшої Габсбурзької Династії поставило...», і на її основі 1808 р. відновлено Галицьку митрополію, завдяки чому «не упала отже Унія, як її люті вороги бажали, но скріпилася... поступово, найшла нових ісповідників на Буковині й нині виступає перед світом в новій силі і славі, бо получила в Станиславові нове Єпископство...»¹⁵⁶.

У другому пастирському листі «Бог в милосердію своєм невичерпаний...» (*фото № 19*)¹⁵⁷, скерованому до вірних єпархії, Ю. Пелеш спершу розвиває католицьке вчення про ієрархічну будову Церкви на чолі з Папою Римським, а відтак підкреслює роль Апостольської Столиці та династії Габсбургів у процесі заснування Станиславівської єпархії з 1850 до

¹⁵³ Там само. – С. 2-3.

¹⁵⁴ Там само. – С. 3-5.

¹⁵⁵ Пастирський лист Юліана Пелеша до духовенства ... 1885 р. Булла Папи Лева XIII ... 26 марта 1885. – Львів, 1885. – 27+14 с. – Ч. 1. – С. 5-10.

¹⁵⁶ Там само. – С. 10.

¹⁵⁷ Пастирський лист Юліана Пелеша до вірних Станиславівської єпархії «Бог в милосердію своєм невичерпаний...», даний в неділю по Різдві Христовім 1885 р. Апостольське письмо Его Святости Льва Папи XIII «Hodie Nos Ecclesiae Stanislavopolitanae...» / «Днесь Ми заосмотрили Станиславівську Церков...», дано в Римі 27 марта 1885. – Львів: Із типографії Ставропігійського Ін-та, 1885. – 19+1 с.

1885 рр., висловлюючи від імені цілої єпархії «вірність і преданність, вдячність і привязане до преславних і пресвітлійших Тронів Римського і Австрійського». Повідомляючи вірних, що «від тепер маєте во всяких справах духовних і церковних относитися до Єпископа Станиславівського», архієрей закликав «вірних трьох руських дієцезій» також віддати честь і молитви за Львівського архієпископа, котрий «стоїть як Митрополит Галицький на чолі цілої руської Церкви»¹⁵⁸. Владика Юліан, усвідомлюючи свою місію, констатував: «Заряд і правлене нової дієцезії Станиславівської остав отже по воли Божій моїм слабим недостойним рукам повірений, і я... маю перед очима тяжку і велику отвiчательность, яка перед Богом і людьми с тим високим достоїнством єсть получена... Я добре понимаю і чую в глибині моего сердца, що то значить бути вашим Вождом в ділі вічного спасенія, Вашим Архіпастирем...»¹⁵⁹. Розвиваючи вчення про «довічне добро» і «вічне щастя», владика закликає мирян своєї єпархії залишатися «вірними дітьми св. католицької Церкви», в чому «буде Ваша найбільша честь і слава», а також «вірними підданими нашого Наймилостивішого Цісаря... й цілого Найяснішого Австрійського Дому»¹⁶⁰. Своєрідним заповітом, «релігійно-національним кодексом поведінки» для українського суспільства мали стати слова Ю. Пелеша, звернені до народу: «Любіть передовсім Бога, і показуйте ту любов через совісне заховане заповідей Божих; любіть себе і діляйте все, що для Ваших душ і тіл єсть добре, пожиточне і спасительне; любіть, шануйте і держіться вірно і щиро Вашого Обряду і руської (малоруської) Народності; любіть, шануйте і дорожіть своєю руською народностей і руським язиком, котрий маєте від Бога і котрий єсть Вашим спільним народним скарбом...; про тое най Ваша любов не буде односторонна, но най обнимає всіх людей без взгляду на тое, до якого они обряду або народности належать..., бо всі люде суть дітьми того самого Небесного Отця..., суть дітьми тої самої Католицької Церкви, на котрої чолі стоїть по волі Божій Папа Римський..., сі обивателі нашого краю і цілої Австрійської монархії суть дітьми і підданими того самого Австрійського Цісаря; а тогди пізнаєте, що тільки тогди зможут всі загадні народности осягнути свою спільну ціль, і запевнити собі дочасне і вічне добро, если по приміру первих християн будутъ взаїмно любитися...»¹⁶¹. Отже, наведена цитата підтверджує, що владика Юліан намагався поєднати «три патріотизми»: «римофільство» як

¹⁵⁸ Там само. – С. 1-5.

¹⁵⁹ Там само. – С. 5-6.

¹⁶⁰ Там само. – С. 16-17.

¹⁶¹ Пастирський лист Юліана Пелеша до вірних ... 1885 р. Апостольське письмо ... 27 марта 1885. – Львів, 1885. – С. 17.

вірність Римській Апостольській Столиці, «австрофільство» як вірність династії Габсбургів; «народофільство» як архиєпископську турботу про «руський» (український) народ. Характерно, що у травні 1886 р. владика Юліан Пелеш організував разом із делегацією духовенства і мирян тривалу подорож до Відня та Риму для вручення «адреси подяки» імператорові та Папі за створення Станиславівської єпархії¹⁶².

З перших днів свого єпископства у Станиславові Ю. Пелеш розпочав активну працю, спрямовану на організаційну розбудову єпархії, євангелізацію суспільства й активізацію суспільної ролі Церкви.

Особливу увагу єпископ Ю. Пелеш звернув на проблеми організаційного становлення Станиславівської єпархії. Цей напрям діяльності, за свідченнями біографа, забрав у владика «надмірний труд, а за цим – і розчарування», адже «організація й упорядкування всіх справ, сполучених з новокреованим єпископством, як капітули, консисторії і т.п., це та велетенська праця, яка переходила сили одного чоловіка, та він її довершив і виконав добре. А все робив буквально він сам! Він опинився в Станиславові самотній, лише зі своїм слабковитим капеланом о. Львом Бачинським і тому полагав усі справи особисто. Він був референтом, а його капелан мундантом (секретарем. – РД.)... Правда, він, полишений сам собі, хоч зразу і не знав тамошнього кліру й умовин, у яких мусив спершу розглянутися, зумів швидко зорієнтуватися, підібрати собі людей і до двох літ пустити ту велику машину управи єпархією в рух. Хоч це коштувало йому не тільки величезної праці, але й дуже значно підірвало його сили й здоров'я...»¹⁶³. Варто додати, що владика Юліан, крім допомоги власного капелана, отримав підтримку місцевого духовенства.

З метою формування єпархіальних органів (капітули, консисторії, канцелярії, церковного суду в дисциплінарних і шлюбних справах) Ю. Пелеш уважно вивчав характеристики на священиків, проводив консультації щодо кандидатів на посади з місцевими представниками духовенства та інтелігенції. Наприклад, у своєму листі до владика 10 (23) січня 1886 р. (*фото № 22*) Мелітон Бучинський, місцевий адвокат, член філії «Просвіти» в Станиславові та Народної Ради у Львові, підкреслював, що призначені крилошани повинні мати значний авторитет, щоб «достойно совершити тую

¹⁶² Депутація с адресою до С. Вел. Цісаря під проводом Станиславівського владика Юліана... // Діло. – 1886. – 3 (15) мая. – Ч. 49. – С. 3; 3 Будапешту пишуть нам: Наша депутація під проводом Преосв. Еп. Юліана... // Діло. – 1886. – 8 (20) мая. – Ч. 51. – С. 3; Руска депутація в Пешті і в Відні (От учасника джепутації) // Діло. – 1886. – 10 (22) мая. – Ч. 52. – С. 1-2; ЦДІАУЛ. – Ф. 408, оп. 1, спр. 1301. Адреси греко-католицького духовенства Станиславівської єпархії австрійському цісареві Францу Йосифові та папі Льву XIII з подякою за створення Станиславівської єпархії. Копії, 1886 р., 59 арк.

¹⁶³ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 38.

високу церковну і народну місію». Серед рекомендованих М. Бучинським кандидатів на крилошанські посади: о. Василь Лопатинський (1838–1888)¹⁶⁴, декан і парох в Роздолі Жидачівського повіту, що відзначився як добрий проповідник, розсудливий «виборщик» під час виборів 1885 р. у Львові, який відстоював «інтереси народу», «умів погодити чувство власного достоїнства з повною лояльністю»; о. Іван Чапельський (1848–1886?)¹⁶⁵, парох в Попелях Дрогобицького повіту, «високообразований, науками займаючись, трудиться з пожертвуваним для сільського люду»; о. Йосиф Заячковський (1810–1894)¹⁶⁶, довголітній парох Лопянки Долинського повіту (з 1838 р.), організатор народного віча 1884 р., голова Народної Ради в Долині; о. Михайло Мидловський (1826–1902)¹⁶⁷, парох Крехівців Станиславівського повіту (з 1858 р.), «високопочитаний всіма парохіянами», член громадської ради; о. Володимир Климкович (1841–1898), парох в Скопівці Надвірнянського повіту (1877–1886), згодом у Новоселиці Снятинського повіту (1886–1898)¹⁶⁸, «образований..., прив'язаний до своїх парохіян»; о. Антоній Левицький (1832–1909), парох в Нижневі Товмацького повіту (1869–1909)¹⁶⁹, «сильного характеру, добрий господар, займався справою піднесення бити своїх міщан», організатор читальні «Просвіти» в Нижневі, заснованої 1881 р.; о. Омелян Бородайкевич (1840–1895), парох у Гринівцях Товмацького повіту (1881–1895) і віце-декан Тисменицький (1877–1881)¹⁷⁰, добрий проповідник і адміністратор, засновник позичкових кас; о. Микола Теодорович (1850–1917), парох в Іваніківці Богородчанського повіту (1881–1893)¹⁷¹, «незмазаного характеру, чинний (активний. – РД.) у всіх конституційних (громадсько-політичних. – РД.) справах, у народа в високій повазі»; о. Захарій Подляшецький (1852–1919)¹⁷², що «положив заслуги для справи народної» ще як катехит вчительської семінарії та виділової школи у

¹⁶⁴ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 272.

¹⁶⁵ Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемиської єпархії... – С. 612.

¹⁶⁶ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 492.

¹⁶⁷ Там само. – С. 312; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... (1885–1938). – С. 341.

¹⁶⁸ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 195; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... (1885–1938). – С. 311.

¹⁶⁹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 249; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... (1885–1938). – С. 324.

¹⁷⁰ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 51; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... (1885–1938). – С. 275.

¹⁷¹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 447; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... (1885–1938). – С. 373.

¹⁷² Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемиської єпархії... – С. 805; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... (1885–1938). – С. 351.

Перемишлі (1879–1882)), а відтак як парох Монастирська Бучацького повіту (1884–1919) за перший рік побудував каплицю та плебанію, розпочав будівництво мурованої церкви й організував церковний хор; о. Гавриїл Ступницький (1849–1922)¹⁷³, котрий як парох у Сільці Станиславівського повіту (1883–1884) заснував читальню «Просвіти», «склеп» (крамницю) і братство тверезості, а як парох в Отинії Товмацького повіту (1884–1922) підносить «занедбане міщанство»; о. Андрій Сумик (1846–1929), парох у Волосові Надвірнянського повіту (1885–1929), «з пожертвованієм трудиться для парохіян, дуже добрий господар і енергійний парох»¹⁷⁴. Запропоновані М. Бучинським кандидатури священників відзначалися передусім своєю активною працею для народу, навіть більше, майже всі були противниками москвофільства та дотримувалися переважно «народовецьких» або ж консервативних суспільно-політичних поглядів.

Зрештою, владику Юліан, враховуючи різні чинники – заслуги самих священників у душпастирській і суспільній праці, їхні суспільно-політичні та конфесійні погляди, рівень їх авторитетності в суспільстві – провів кадрові призначення на посади в церковно-адміністративних органах Станиславівської єпархії. Упродовж вересня – грудня 1886 р. єпископ іменував перших членів капітули: архипресвітера Юліана Куїловського (1826-1900), архидиякона Василя Фацієвича (1847-1921), кустоша Івана Литвиновича (1840-1926), соборних крилошан Симеона Ткачуника (1835-1903), Лева Туркевича (1846-1920), Григорія Олесницького (1816-1905), Корнилія Мандичевського (1828-1914), Теодата Шанковського (1826-1895) й ін.¹⁷⁵. Одна частина членів капітули (В. Фацієвич, І. Литвинович, С. Ткачунік, Л. Туркевич, Т. Шанковський) дотримувались москвофільських поглядів, друга частина (Г. Олесницький) – народовських, третя частина (К. Мандичевський) – мали консервативну або «невизначену національно-політичну ідентичність». Кадрові зміни в складі Станиславівської капітули в 1890–1891 рр. відбулися внаслідок переїздів Ю. Куїловського до Перемишля та Л. Туркевича до Львова, а також «кар'єрного зростання» В. Фацієвича до архипресвітера¹⁷⁶. У процесі формування інших єпархіальних органів, єпископ Ю. Пелеш намагався

¹⁷³ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 422; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... (1885–1938). – С. 369.

¹⁷⁴ ВР ЛННБ ім. В. Стефаника. – Ф.17, спр.202а / п.5. Бучинський Мелітон Осипович. Листи до Пелеша Юліяна. 1885, 1886 рр., м. Станіслав, 10 арк. – арк. 1-2.

¹⁷⁵ Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1886. – Ч. 5, С.82; 1887. – Ч. 1. – С. 11-12; Ч. 2, С. 37; Ч. 3, С. 46; Ч. 7, С. 99.

¹⁷⁶ Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1890, ч. 5, с. 95, ч. 7, с. 116; ч. 12, с. 183; 1891, ч. 4. с. 72.

збалансувати різні «групи впливу», з різними суспільно-політичними поглядами, а тому призначав до складу консисторії, крім членів капітули, також представників єпархіального духовенства – Миколу Семенова (1864-1916), Теодора Трача (1844-1911), Григорія Тимняка (1830-1907), Олексія Заклинського (1819-1891) та інших¹⁷⁷, членами церковного суду в шлюбних і дисциплінарних справах – Івана Порайка (1855-1931), Лева Витошинського (1842-1892), просинодальними екзаменаторами – Івана Лопушинського (1837-1898), Антона Струтинського (1832-1907), Теофіля Петрушевича (1833-1914), єпархіальними цензорами – Миколу Лепкого (1842-1924) й Іполита Козловського (1837-1898)¹⁷⁸.

Владика Юліан доклав зусиль для ефективної та злагодженої організації роботи єпархіальних органів, відповідно до чітко розподілених обов'язків. Так, у 1886-1887 рр. Ю. Пелеш отримав від Римських Конгрегацій право обирати синодальних суддів та екзаменаторів та інші повноваження в духовних справах¹⁷⁹, частину яких владика делегував церковному судові, крилошанам та деканам¹⁸⁰. У квітні 1888 р. було розподілено обов'язки крилошан і референтів консисторії, серед яких – питання призначення на душпастирські посади, конкурсні іспити, матеріальне забезпечення священиків, справи зміни обряду, дисциплінарні справи, функціонування Вдовичо-сиротинського фонду, регулювання меж деканатів і парохій, організації церковних братств і товариств, дяків, духовної семінарії, деканальних і парафіяльних бібліотек, шкільні справи, ведення метричних книг тощо¹⁸¹.

Окремої уваги єпископа Ю. Пелеша потребували деканальні уряди, що склалися з деканів і віце-деканів, ординаріатських комісарів у шкільних та сервітутових справах. Кадрова політика єпископа на цьому рівні була достатньо поміркованою: лише в Скальському, Станиславівському і Кудринькому деканатах старших за віком деканів змінили молодші священики, а в Жуківському, Коломийському, Надвірнянському, Снятинському, Устецькому, Гусятинському, Чортківському деканатах на допомогу старшим за віком деканам було призначено молодших одного або двох віце-деканів¹⁸². Проведені кадрові зміни, очевидно, сприяли активізації

¹⁷⁷ Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1891, ч. 4, с. 72.

¹⁷⁸ Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1887, ч. 1, с. 12-13.

¹⁷⁹ Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1 Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1886, ч. 3, с. 45-52; ч. 4, с. 66-68; 1887, ч. 1, с. 2.

¹⁸⁰ Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1887, ч. 13, с. 171-179; 1889, ч. 3, с. 26.

¹⁸¹ Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1888, ч. 6, с. 58-59.

¹⁸² Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885-1938): [англійською мовою]. – Львів: Місіонер, 2002. – С.16-36.

душпастирської та суспільної діяльності єпархіального духовенства, еволюція суспільно-політичних поглядів якого потребує ще детальніших студій.

У 1890 р. Ю. Пелеш повідомив духовенство і вірних, що, згідно з папським декретом, частково змінено кордони Станиславівської єпархії, встановлені папською буллою 1885 р.¹⁸³, – до складу Львівської архієпархії передано кілька парафій Галицького деканату, від якого походив титул Галицького митрополита¹⁸⁴, а з решту парафій утворено Єзупільський деканат¹⁸⁵.

Найбільш гострою для єпископа Ю. Пелеша була проблема матеріального забезпечення Станиславівської єпархії, передбаченого папською буллою 1885 р. В лютому 1885 р. уряд висловив намір збільшити щомісячну дотацію з Релігійного Фонду на Станиславівську єпархію від 7 до 12 тис. корон. Але спроба уряду вирішити проблему за рахунок скасування посади єпископа-помічника Перемишльської єпархії латинського обряду викликала заперечення її єпископа-ординарія, тому не була реалізована¹⁸⁶. Зрештою, як стверджує біограф о. С. Матковський, «вивінування (матеріальне забезпечення з Релігійного Фонду. – РД.) станиславівського Єпископа було найнужденніше в цілій Австро-Угорщині, а і те, що одержали, завдячували лише енергії й впливам самого Єпископа, і то лише у Відні, бо неприхильні урядові сфери у Львові дуже по-мачушиному поводитись з єпископством у Станиславові...»¹⁸⁷. Лише 1892 р. дотації на греко-католицькі єпархії в Станиславові та Перемишлі збільшено, врешті до 12 тис. злотих ринських¹⁸⁸. Упродовж свого єпископства Ю. Пелеш подбав про дотації на утримання та поточний ремонт єпископського палацу¹⁸⁹, винайм будинку для членів капітули¹⁹⁰.

¹⁸³ Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1887, ч. 1, с. 5.

¹⁸⁴ Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1890, ч. 10, с. 141-146.

¹⁸⁵ Шематизм всього кліра греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божій... – 1886. – С. 55-56; 1890. – С. 43-49.

¹⁸⁶ Десятинський Р. І. Станиславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.): дисертація на здобуття наук. ст. канд. іст. наук: спец. 07.00.01 – «Історія України». – Івано-Франківськ, 2017. – С. 87.

¹⁸⁷ Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемишльський... – С. 39.

¹⁸⁸ Єпископи рускі в Станиславові і Перемишлі... // Діло. – 1892. – 15 (27) січня. – Ч. 11. – С. 3.

¹⁸⁹ ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 170. Звіти, плани, листування про проведення робіт з реконструкції кафедральної церкви і єпископського палацу в Станиславові, том 1 (1885–1889 рр.), 124 арк.; ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 175. Листування з Міністерством віросповідань і освіти, Станиславівським ординаріатом та іншими про виділення коштів на утримання єпископського палацу в м. Станіславові, 1885–1906 рр., м. Станіславів, 197 арк.

¹⁹⁰ ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 179. Справа про оренду будинку в жителів м. Станіславова Худерських для членів місцевої греко-католицької капітули, 1885–1894 рр., м. Станіславів, 59 арк.

Важливим елементом адміністрування Станиславівською єпархією стала організація єпископом Ю. Пелешем видавництва офіційних періодичних видань та обліку кадрового складу духовенства. Одним із перших засновано офіційний «Вістник Станиславівської єпархії», перше число якого вийшло вже в січні 1886 р. (*фото № 16*)¹⁹¹. У вступній статті Ю. Пелеш підкреслював, що «Вістник Станиславівської єпархії» покликаний забезпечити постійне і своєчасне інформування духовенства єпархії про документи та розпорядження «церковної і мірської власти», виконання яких «належить по більшій частині до душпастирських обов'язків», а тому повинен зберігатися в кожній парохіяльній канцелярії¹⁹². Так само з ініціативи владики Юліана вийшов з друку в типографії Ставропігійського Інституту в Львові перший статистичний збірник українською (руською) мовою – «Шематизмъ всего клира греко-католической Епархии Станиславовской на рік Божій...» (*фото № 13, 14*)¹⁹³. Відтак усі наступні щорічні видання «Шематизму... Станиславівської єпархії» у 1887–1891 рр., забезпечені «накладом єпархіального клиру», тобто видані коштом духовенства та адресовані передусім для єпархіальних органів та деканальних і парохіяльних канцелярій, виходили з друку в «печатні І. Данкевича» в Станиславові¹⁹⁴. У 1887 р. побачив світ також латиномовний варіант «Шематизму...»¹⁹⁵, підготовлений та адресований для потреб Апостольської Столиці. Цей збірник містив відомості про ієрархію (Папу, Апостольського Нунція, Галицького митрополита, Станиславівського єпископа), структуру та кадровий склад єпархіальних органів, парафії по деканатах тощо. Окрім точного переліку обов'язкових елементів опису парохії, Ю. Пелеш рекомендував деканам «в примітках хоч коротко згадати» про наявні у парафіяльних архівах «давні грамоти, старі книги церковні, ікони...», акти та метричні книги, вказати приналежність парохій «в давніших часах» до інших єпархій та обставини формування «прилучених» церков¹⁹⁶.

З метою ефективного адміністрування Станиславівської єпархії єпископ Ю. Пелеш вирішив запровадити кадровий облік всіх душпастирів в

¹⁹¹ Вістник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1886. – Ч. 1.

¹⁹² Вістник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1886. – Ч. 1. – С. 1-2.

¹⁹³ Шематизмъ всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божій... – 1886. – титул, С. XXXIII.

¹⁹⁴ Шематизмъ всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божій... – 1887. – XXIX+285 с.; 1888. – XXIV+342 с.; 1889. – XXIV+159 с.; 1890. – XXIV+313 с.; 1891. – XXIII+320 с.

¹⁹⁵ Schematismus universi cleri graeco-catholicae Dioecesis Stanislavopolitensis pro Anno Domini 1887. – Stanislavopoli: Typis J. Dankiewicz, Sumptibus Cleri Dioecesis, 1887. – XXXIV+274 s.

¹⁹⁶ Вістникъ Станиславовской Єпархії. – 1886. – Ч. IV. – С. 73-74.

офіційній «Метриці кліру Станиславівської єпархії», (*фото № 15*)¹⁹⁷. З цього приводу він на першій сторінці документу власноручно записав: «Сія метрика запроваджена в слідствія рішення Преосвященного Епископского Ординаріята з дня 15 листопада 1886 ч. 2068/орд. (В. Ст. Еп. VII, 64) і з дня 1 марта 1888 ч. 981, і обнимає весь всеч. Клир Станиславівської Епархії від початку р. 1887»¹⁹⁸. Цей документ за своєю структурою містив точні записи про духовенство єпархії за такою схемою: «число порядкове», «імя» (прізвище та імя), «Рік, місяць, день і місце народження», «Рік, місяць і день руко положення, імя Святителя», «Місце і час служби в душпастирстві», «Служив, кромі того, еше як декан, віце-декан і т.д.», «Коли піддавався іспиту конкурсному, або увільнений», «Узнаня, похвали і отличия от власти Духовної і мирської», «Упіннення, нагани і кари от власти Духовної і мирської», «Упокоївся дня»¹⁹⁹. Очевидно, ведення записів у «Метриці кліру...» було покладено спершу на протоколіста п. Пантелеймона Дубину, а згодом, з 1892 р., – на канцлера консисторії о. Симеона Ткачуника.

Водночас, крім офіційних видань, єпископ Ю. Пелеш ініціював видання у Станиславові часопису «Богословський альманах», присвяченого виключно «чисто церковній літературі» (*фото № 17*)²⁰⁰. Цей альманах, що мав на меті публікацію й ознайомлення духовенства з новинками богословської літератури, обговорення актуальних обрядових справ тощо, проіснував недовго, а досі у Відділі рідкісної книги ЛННБ ім. В. Стефаника збереглося лише декілька його випусків за один 1887 рік.

Отже, за період свого єпископства в Станиславові Ю. Пелеш доклав значних зусиль для організаційного становлення єпархії, внаслідок яких уточнено канонічну юрисдикцію єпископа, створено єпархіальні органи та призначено відповідальних священиків, проведено кадрові зміни на рівні деканатів, врегульовано кордони єпархії, вирішено проблеми її матеріального забезпечення, ведення «метрики кліру», організовано друк офіційних видань і богословського часопису.

Особливу увагу Ю. Пелеш звернув на формування духовенства та його суспільну працю. На його думку, священики повинні не тільки «добре володіти богословськими науками», але й бути готовими до боротьби з «релігійним іденферентизмом» через активну євангелізацію народу²⁰¹. У пастирському листі «Про ювілейний відпуст» (1886 р.), владику закликає

¹⁹⁷ ДАІФО. – Ф.504, оп.1, спр.330а (Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887 – 1941 рр. Том 1). – 186 арк.

¹⁹⁸ Там само. – арк. 1.

¹⁹⁹ Там само. – арк. 1зв-2.

²⁰⁰ Богословський альманах. – Станиславів, 1887. – Рік 1. – Ч.5-6. – С. 1.

²⁰¹ Вістникъ Станиславовской Епархіи. – 1887, ч. 1, с. 4.

духовенство та вірних використовувати такі «засоби духовної обнови» як паломницькі подорожі до «святих місць», наділених відпущами²⁰². Традиційним засобом контролю за рівнем богословської підготовки духовенства були конкурсні екзамени, які періодично проводились Комісією просинодальних екзаменаторів²⁰³, а їх результати строго фіксувалися в особових листках священиків у згаданій «Метриці кліру Станиславівської єпархії» та враховувалися єпископом при переміщенні на душпастирських посадах.

Владика Ю. Пелеш вжив низку заходів щодо підготовки нового покоління духовенства в єпархіальній духовній семінарії, заснування якої було передбачено буллою 1885 р. про створення Станиславівської єпархії. Однак, коли перші дві спроби вирішити проблему (у 1886 та 1891 рр.) зазнали невдачі, тоді Ю. Пелеш узгодив питання про підготовку «кандидатів до стану духовного» від Станиславівської єпархії в духовних семінаріях у Львові та Відні, в Колегії св. Атаназія в Римі. Так, у 1887–1891 рр. з Станиславівської єпархії щороку навчалось в Львівській духовній семінарії близько 60 студентів, у Віденській духовній семінарії – по 5-6, а в 1888/89 навчальному році вперше було виділено одне місце в Колегії св. Атаназія в Римі²⁰⁴. Більшість випускників цих богословських навчальних закладів отримували священичі свячення з рук єпископа Ю. Пелеша та повертались для душпастирської та суспільної праці в Станиславівській єпархії, окремі з них здобули докторат з богослов'я, що відкривав перспективу кар'єрного росту.

Особливу роль у формуванні духовенства й активізації його суспільної діяльності відіграли канонічні візитації 1887–1889 рр. владикою Ю. Пелешем усіх парафій Заліщицького, Пістинського, Скальського, Станиславівського і Тисменецького деканатів, частково – Єзупільського та Косівського деканатів, котрі дозволили владиці краще зрозуміти суспільні настрої духовенства і віруючих Станиславівської єпархії²⁰⁵.

Владика Юліан подбав і про матеріальне забезпечення духовенства єпархії. З цією метою він видав серію розпоряджень про управління церковними маєтками, про страхування церков та парафіяльних будинків. З

²⁰² Пастирський лист єпископа Ю. Пелеша до священства і вірних з приводу 50-літнього ювілею Папи Лева XIII «Про ювілейний відпуст», даний в Празник Пасхи 1886. – Станіславів : Накладом Єпископського Ординаріату, 1886. – 7 с.

²⁰³ Вістникъ Станиславовской Епархіи. – 1886, ч. 3, с. 55-56, 59; 1890, ч. 7, с. 104.

²⁰⁴ Делятинський Р. Станиславівська греко-католицька духовна семінарія у 1907–1918 рр.: становлення і розвиток // Spheres of Culture. Vol. 8 / Maria Curie-Skłodowska University in Lublin. – Lublin, 2014. – S. 308-317.

²⁰⁵ Делятинський Р. І. Станиславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.): дисертація... – С. 56.

метою налагодження системи матеріального забезпечення священничих родин у 1886–1887 рр. проведено організаційний розподіл Вдовичо-сиротинського фонду (ВДФ) між Львівською і Станиславівською єпархіями²⁰⁶. Важливу роль відіграло створене 1889 р. Товариство взаємної допомоги дяків під патронатом владики²⁰⁷.

Особливу увагу Ю. Пелеш звернув на Буковину, де серед більшості православного населення поступово зростали громади греко-католиків. Так, у 1888 р. за його розпорядженням єпархіальна комісія цензорів з метою нейтралізації москвофільської та православної агітації заборонила поширювати в Буковинському деканаті Станиславівської єпархії православні часописи «Наука» і «Слово Боже» та іншу літературу, видану в Києво-Печерській Лаврі та Почаївській друкарні. Резонансними стали окремі факти переходу з-під юрисдикції Православної до лона Греко-Католицької Церкви, зокрема, громади с. Раранча на Буковині та священника Котцева в м. Обертині, яким надали значну моральну і матеріальну підтримку. Владика Ю. Пелеш особисто відвідав греко-католицькі громади на Буковині, а згодом декілька разів направляв свого делегата о. Климентія Кульчицького (1862-1932), пароха с. Підпечар і Станиславівського декана²⁰⁸.

Єпископ Ю. Пелеш, за свідченням біографа о. С. Матковського, «здебільшого стояв здалеку від політики. Раз лише виголосив у Львівському соймі велику бесіду при шкільній дебаті, і вона зробила сильне враження і в соймі, і в краю...»²⁰⁹. Справді, під час дебатів у Галицькому сеймі щодо реформи системи початкової та середньої освіти 4 січня 1886 р. він виступив із великою промовою (*фото № 20, 21*)²¹⁰, завдяки якій частина польських послів підтримала пропозиції Ю. Романчука щодо введення українських паралельних класів у місцевостях, де українці становлять не менше 25 %²¹¹.

Послом Галицького сейму Ю. Пелеш став як «віриліст», тобто на підставі статусу єпископа. Але його «шлях у політику» розпочався незадовго до іменування єпископом. Так, в лютому 1885 р., під час підготовки до виборів до Державної ради українці з Станиславівського виборчого округу запропонували висунути кандидатуру о. д-ра Ю. Пелеша на посла від сільської курії; його ж іменування в березні на єпископа ще більше «скріпило

²⁰⁶ Вісник Станиславовской Епархії. – 1886, ч. 1, с. 14; ч. 3, с. 56-57; 1887, ч. 2, с. 31; ч. 5, с. 59; ч. 7, с. 91-93.

²⁰⁷ Вісник Станиславовской Епархії. – 1890, ч. 1, с. 9.

²⁰⁸ Делятинський Р. І. Станиславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.): дисертація... – С. 56-57.

²⁰⁹ Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 42.

²¹⁰ Річ нашого Владика // Діло. – 1885, 25 грудня / (1886, 9 січня). – Ч. 142. – С. 1.

²¹¹ Бесіда Преосв. Д-ра Юл. Пелеша, виголошена дня 4 січня на 18 засіданню Сейму // Діло. – 1886. – 7 (19) січня. – Ч. 2. – С. 1-2.

намір Русинів, котрі пересвідчені, що Преосв. Д-р Юл. Пелеш, як чоловік світлий, високоповажний, а при тому щирий Русин гідно зможе і буде заступати інтереси русько-народні в раді державній»²¹². Про цей епізод «політичної кар'єри» Ю. Пелеша його біограф о. С. Матковський записав: «Доказом того, що Єпископ скоро здобув собі довіря не тільки мужиків, але й серця свого клеру, а навіть станиславівської світської інтелігенції, які зачали покладати на нього великі надії, є поставлення його кандидатури до Віденського парламенту, і то проти його волі. Це був необдуманний крок зі сторони станиславівського клеру, який не зміг належно оцінити, що при галицьких виборах, при неприхильности міродайних чинників, сильних міра цього, з цілої тої історії вийде тільки компрометація Владики. Єпископ програв тоді проти митрополичого урядового кандидата о. Корнилія Мандичевського, пароха Надвірної, отже Станиславівської єпархії...»²¹³. Власне, єпископ Ю. Пелеш так і залишився послом-вірилістом Галицького сейму практично до кінця життя, хоча й більше не проявляв активної політичної діяльності, а його зв'язки із династією Габсбургів забезпечували йому доступ до віденських урядових кіл без посольського мандату в Державній раді.

Владика Юліан більше уваги звертає на комплекс складних обрядових проблем, що виникли в Греко-Католицькій Церкві. Усвідомлюючи необхідність їх розв'язання, Ю. Пелеш вже на початку свого єпископства в Станиславові підтримав ідею митрополита С. Сембратовича щодо скликання Провінційного синоду єпископів Галицької митрополії. Але, коли підготовка до синоду завершилась²¹⁴, несподівано в грудні 1890 р. у Перемишлі помер єпископ І. Ступницький (1816-1890)²¹⁵. Найбільш імовірним кандидатом на вакантний престол був Ю. Куїловський, єпископ-коадьютор, який став адміністратором Перемишльської єпархії. Але 1891 р. владика Ю. Пелеша, як відзначає о. І. Назарко, «на його власне бажання і бажання цісаря» перевели до Перемишля²¹⁶, а новим єпископом у Станиславові номінували Ю. Куїловського²¹⁷. Варто уточнити, що, за даними «Шематизму Перемиської, Самбірської і Сянської єпархії 1892 (*фото № 26*), Ю. Пелеш іменованний на Перемшльського єпископа цісарським патентом 10 травня

²¹² Преосв. Д-ра Юліана Пелеша наміряли Русини... // Діло. – 1885. – 21 марта (2 цвітня). – Ч. 33. – С. 3.

²¹³ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 42.

²¹⁴ Пастирський лист митрополита Галицького С. Сембратовича до єпископів руських Галицької Провінції про Синод провінційний у Львові (даний 15 / 27 липня 1891 р.). – Львів : Типографія Ставропігійного Ин-ту, 1891. – С. 4-5.

²¹⁵ Іоанн Ступницький (16.X. 1816 - 10 (22) XII. 1890) // Душпастир. - 1890 - Т 4ч 24 - с. 737.

²¹⁶ Назарко І. Єпископ Ю. Пелеш – історик Церкви... – С. 121.

²¹⁷ Вістникъ Станиславовской Епархіи. – 1891, ч. 7, с. 133.

1891 р., а затверджений (преконізований) Апостольською Столицею 27 червня 1891 р.²¹⁸, тим часом Ю. Сас-Куїловський іменований на Станиславівського єпископа 3 серпня, а преконований 22 вересня 1891 р.²¹⁹. Так розпочався *другий перемишльський період життя Ю. Пелеша (1891–1896)*.

Інтронізація Юліана Пелеша на єпископський престол «з'єднаної» Перемиської, Самбірської і Сяніцької єпархії відбулася в кафедральній церкві св. Івана Хрестителя у Перемишлі, імовірно, в серпні 1891 р. (*фото № 24*)²²⁰. Однак у Перемишлі, як стверджує біограф, єпископа спершу «прийняли досить недовіркою, бо його випередила опінія строгого і дуже вимогливого настоятеля, а при тому нервового чоловіка. Але скоро і там та опінія змінилась на користь Єпископа, а нагоду до того дала його діяльність на Львівському Синоді...»²²¹. Одне із перших розпоряджень Ю. Пелеша, опублікованих в офіційному «Віснику Перемиської єпархії» 1891 р. (*фото № 25*)²²², стосувалося формування складу єпархіальної делегації на провінційний синод.

Єпископ Ю. Пелеш відіграв значну роль в нарадах Львівського синоду, що відбувся 24 вересня – 8 жовтня 1891 р., в якому взяли участь митрополит С. Сембратович, єпископ Ю. Сас-Куїловський, Апостольський делегат А. Чяска та 176 священників різного статусу – крилошан, деканів, віце-деканів, ректорів семінарій, катехитів, професорів гімназій і Львівського університету, парохів і сотрудників, протоігумена Чину св. Василя Великого, ігуменів монастирів (*фото № 23*)²²³. Аналізуючи працю владики на Синоді, його біограф о. С. Матковський підкреслював, що «він скоро зорієнтувався в ситуації, обняв невдячну роль посередника, щоби втихомирити бурю, яка грозила вибухом, що міг розсадити цілий Синод і скомпромітувати нашу церковну єрархію. Його діяльність на Синоді була рішуча і децидуюча і нею здобув собі серця не лише свого перемиського клиру, але й загалу нашого духовенства. Однак тою своєю діяльністю

²¹⁸ Шематисм всего клира греко-католического Епархій соединених Перемиской, Самборской і Сяноцкой на рк от Рожд. Хр. 1892. – Перемишль: Типом С. Ф. Піонткевича, 1892. – С. 4; Шематисм всего клира греко-католического Епархій соединених Перемиской, Самборской і Сяноцкой на рк от Рожд. Хр. 1896. – Перемишль: Типом С. Ф. Піонткевича, 1896. – С. VIII.

²¹⁹ Шематизм всього кліра греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божій... – 1892. – С. VI.

²²⁰ Перемишль: старі фотографії. URL: <https://www.etoretro.ru/city5132.htm>.

²²¹ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 42.

²²² Вісник Перемиської єпархії. – 1891, ч. 7, с. 128-129.

²²³ Три Синодальні Архієреї: Спомини з життя і діяльності Преосвященних о. Юліана Куїловського, дра Юліана Пелеша і дра Сильвестра Сембратовича. Списав о. Северин Матковський, гр.-кат. парох Боссир. – Львів: Накладом о. Александра Стефановича, 1932. – С. 106-107; Чинности і рішення руского провінціального Собора в Галичині одбувшогося в Львові в році 1891. – Львів: Накладом Митрополичого Ординаріату, Из типографії Ставропігійського Ін-та, 1896. – С. 57-63.

стягнув рівночасно на себе невдоволення тих сфер, що хотіли вжити Синоду до своїх цілей»²²⁴. Характерно, що згодом, під час візиту галицьких ієрархів до Риму після синоду, Ю. Пелеш за свою чітку позицію навіть отримав безпідставні погрози «усунення з єпископського престолу» з боку кардинала Ледоховського²²⁵. Все ж таки в пам'яті наступних поколінь Ю. Пелеш, за влучним висловом І. Хоми, залишився «співтворцем Львівського синоду в 1891 р., на якому обороняв наші прадідні традиції, знаючи добре історію своєї Церкви, її світла й тіні»²²⁶.

Принципова позиція владики на Львівському синоді викликала також тиск на нього з боку Галицького намісництва. На початку 1893 р. намісництво ініціює заходи щодо призначення єпископа-помічника в Перемишлі, і одним з перших кандидатів пропонується о. Теофіл Сембратович (1853–1903?), ректор Віденської греко-католицької духовної семінарії²²⁷. Згодом обговорювалася кандидатура крилошанина Львівської митрополичої капітули, москвофіла о. Мартина Пакіжа (1849–1918)²²⁸. Однак єпископ Ю. Пелеш, як стверджує о. І. Хома, «протиставився вмішуванням у церковні справи своєї єпархії галицького намісника поляка графа Баденія так, що того доноси до віденської цісарської канцелярії не мали успіху»²²⁹. Завдяки авторитету та впливам Ю. Пелеша Галицькому намісництву так і не вдалося домогтися призначення єпископа-помічника у Перемишлі.

Тим часом у Перемишльській єпархії владиці Юліану впродовж 1892-1894 рр. довелося розв'язувати т.зв. «тучапську справу», що загострила чимало проблем, передусім використання польською шляхтою (патронами церков) і римо-католицьким духовенством «конкуренції» (механізму фінансування) на будівництво і ремонт церков і плебаній для тиску на парафіян з метою зміни греко-католицького обряду на латинський. Конфлікт між частиною парафіян і парохом о. А. Барновичем у с. Тучапи Ярославського повіту 1892 р. привів до переходу більшості парафіян на латинський обряд, що був затверджений Апостольською Столицею²³⁰. Єпископ Ю. Пелеш спершу сформував деканальну та єпископську комісії для канонічного розслідування справи, вислухав делегацію тучаських греко-

²²⁴ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 45.

²²⁵ Там само. – С. 43.

²²⁶ Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом»... – С. 866.

²²⁷ О назначенію єпископу Пелешу суфрагана // Галичанин. – 1893. – 14 (26) січня. – Ч. 9. – С. 3; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 387.

²²⁸ Вість о іменуванні єпископа суфрагана в Перемишлі // Галичанин. – 1893. – 19 (31) січня. – Ч. 13. – С. 3; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 336.

²²⁹ Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом»... – С. 866.

²³⁰ Колб Н. «З Богом за Церкву і вітчизну»: греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках ХІХ століття / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Жовква: Місіонер, 2015. – 372 с. – С. 84-86.

католиків²³¹, а згодом навіть сам сплатив «конкурентний внесок» на парафію, щоб запобігти переходу парафіян на латинський обряд. Тучапський інцидент, на думку Н. Колб, «спонукав греко-католицьку ієрархію звернути прискіпливішу увагу на парафії, що знаходились на польсько-українському етнічному кордоні»²³².

Значну увагу владика Ю. Пелеш зосередив на розвитку виховних інституцій під патронатом Церкви, пастирських візитаціях у Перемишльській єпархії, будівництві нового єпископського палацу. Використовуючи давні знайомства у Відні, владика Юліан добився розпорядження австрійського уряду від 13 липня 1893 р. про дозвіл на заснування у Перемишлі повної чотирьохрічної духовної семінарії²³³. Так само, попри відмову Галицького намісництва з «ощадностевих причин», він добився дозволу цісаря та фінансування від австрійського уряду на будівництво нового палацу Перемишльських єпископів, який під контролем владика успішно завершений 1896 р.²³⁴. За сприяння Ю. Пелеша крилошанин о. Константин Чехович (1848–1915) організував будівництво Інституту для дівчат у Перемишлі, на який сам владика дав щедрю пожертву²³⁵, у 1893 р. посвятив наріжний камінь, а 1895 р. урочисто посвятив будівлю Інституту та відкрив віділову школу для дівчат²³⁶. У вересні 1895 р. Ю. Пелеш склав пожертву для потреб «бідних учеників бурси імені св. Миколая в Перемишлі», а управа бурси, відповідно до статуту, внесла єпископа до переліку «членів-засновників»²³⁷.

У липні 1893 р. єпископ Ю. Пелеш відвідав містечко Яворів, де його зустрічали маршалок повітової ради граф Іван Шептицький (батько майбутнього митрополита Андрея), бургомістр Ф. Паар, представники місцевої шляхти та міщан, відділу польських «Соколів», єврейського кагалу, духовенства латинського і греко-католицького обрядів, відповідно, парохі кс. Туржанський та о. Петро Левицький (1847-1914), що викликало у владика «радість із-за гармонії обох обрядів і народностей». Владика Юліан відвідав греко-католицьку церкву, монастир СС. Василянок та розташовану у ньому

²³¹ В справі заколоту в Тучапах // Діло. – 1892. – 7 (19) серпня. – Ч. 177. – С. 3; Тучапяне у єпископа Пелеша // Галичанин. – 1893. – 14 (26) студня. – Ч. 278. – С. 3.

²³² Колб Н. «З Богом за Церкву і вітчизну»: греко-католицьке парафіяльне духовенство... – С. 86-88.

²³³ Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом»... – С. 866; Назарко І. Єпископ Ю. Пелеш – історик Церкви... – С. 121.

²³⁴ Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом»... – С. 866-867.

²³⁵ Щедря пожертва (Новинки) // Галичанин. – 1893. – 6 (18) січня. – Ч. 3. – С. 5.

²³⁶ Назарко І. Єпископ Ю. Пелеш – історик Церкви... – С. 122.

²³⁷ Впр. Єпископ перемиськи д-р Юліан Пелеш жертвував... // Діло. – 1895. – 29 серпня (10 вересня). – Ч. 193. – С. 2.

«руську школу» для дівчат²³⁸, склав пожертву ігумені для будівництва помешкання для капелана²³⁹.

З нагоди наближення ювілею 300-ліття Берестейської унії владка Ю. Пелеш спільно з митрополитом С. Сембратовичем та Ю. Сас-Куїловським у пастирському листі від 23 квітня 1895 р. (*фото № 27*) закликали духовенство і вірних гідно його відзначити, підкреслюючи, що «Унія означає соєдиненє с єдиноспасательно Церквою католицькою, котру сам Христос Господь основав на сій землі...». Водночас владики пропонували взяти участь у паломництві до Риму, скласти «дар вдячності» для Папи, заснувати «Інститут свмч. Йосафата для релігійно-морального виховання руської шкільної молоді»²⁴⁰. Однак, на жаль, безпосередньої участі у святкуванні ювілею унії Юліан Пелеш уже не брав, оскільки внаслідок важкої недуги («зденервування» і «сухоти утроб») передчасно помер 10 (22) квітня 1896 р. «на 54-му році життя, 29-му році священства, 11-му році єпископства, а з того в 5-му році на владичому престолі в Перемишлі»²⁴¹.

Часописи «Душпастир», «Діло» і «Галичанин» опублікували некрологи з розширеною біографією (*фото № 28, № 29*)²⁴², з сумом повідомляючи українське суспільство про глибоку втрату. Наступного дня, 23 квітня 1896 р., відбулося перенесення тіла владики Ю. Пелеша з єпископського палацу «на Засянню» до кафедрального храму за участю митрополита Сильвестра Сембратовича, крилошан і представників духовенства трьох єпархій, репрезентантів влади, делегацій українських товариств. Архієрейський похорон Юліана Пелеша відбувся в понеділок, 27 квітня 1896 р., на кладовищі у Перемишлі. У прощальній промові о. Крушинський від імені єпархіального духовенства підкреслив, що «покійний єпископ був чоловіком, повним посвячення і любові для церкви і руського народу». Кардинал С. Сембратович, дякуючи за виявлену духовенством любов до покійного владики, запевнив, що «буде молити Бога, аби дав їм архієрея з подібним посвященням для добра церкви і народу»²⁴³.

²³⁸ С. Я. З Яворова (Гостина Впроєсв. Єпископа Юліана Пелеша; попис учениць в дівочім заведенню СС. Василянко // Діло. – 1893. – 6 (18) липня. – Ч. 148. – С. 1.

²³⁹ З Яворова (З монастиря яворівського) // Діло. – 1893. – 21 липня (2 серпня). – Ч. 161. – С. 3.

²⁴⁰ Спільний пастирський лист митрополита С. Сембратовича, єпископа Перемиського Ю. Пелеша і єпископа Станіславівського Ю. Сас-Куїловського, даний 23 квітня 1895 р. – Львів: З типографії Створопіг. Ін-та, 1895. – 20 с.

²⁴¹ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 27.

²⁴² Там само. – арк. 25-28зв.

²⁴³ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 29-30зв.; Похорон бл. п. Преосв. єпископа Д-ра Юліана Пелеша // Душпастир. – 1896. – Т. 10, Ч. 8. – С. 211-214.

Характеризуючи владику, його біограф о. С. Матковський у відомій книзі «Три Синодальні Архієреї» (*фото № 30*)²⁴⁴, зазначив, що за своїми «національно-політичними» переконаннями Юліан Пелеш «був великий прихильник Австрії й цісаря та видів будучність свого народу в зв'язі з Австрійською державою. Зрештою, його переконання були українські. Це видно хоч би з того, що був прихильний до програми народовців... Однак, стоячи непохитно при вірності католицизмові, він не годився на той радикальний напрям, який під впливом М. Драгоманова зачав ширитися поміж молодими народовцями, і поборював його при кожній нагоді. Поборював також і москвофільство, оскільки воно перероджувалося в цареслав'є і схизму. Толерував однак і лишав у спокої тих москвофілів, що вірно стояли при католицизмові й Австрії...»²⁴⁵.

Підсумовуючи життєвий шлях Юліана Пелеша, слід відзначити, що він увійшов в історію УГКЦ та українського народу як визначний богослов, історик Церкви та греко-католицький ієрарх, який залишив значну наукову богословську спадщину, а своєю пастирською діяльністю сприяв релігійному вихованню молоді, формуванню нових поколінь священиків, заклав організаційні основи розвитку Станіславівської єпархії, вплинув на рішення Львівського синоду 1891 р., турбувався про розвиток Перемишльської єпархії. Спадщина та діяльність Ю. Пелеша заслуговує на детальніші студії істориків та богословів.

Додаток 1. Перелік опублікованих проповідей Юліана Пелеша.²⁴⁶

№ з/п	Назва проповіді, публікація
1	Розширений начерк до проповіді на Неділю о блуднім Сині // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 1. - с. 17.
2	Начерк до проповіді на Неділю Мясопустную // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 1. - с. 21-24.
3	Проповідь на III Неділю св. вел. Поста // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 3. - с. 100-106.
4	Начерк до проповіді на IV Неділю св. вел. Поста // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 3. - с. 106-110.
5	Начерк до проповіді на V Неділю св. вел. Поста // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 4. - с. 133-137.
6	Проповідь на Неділю Цвітоносну // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 4. - с. 137-143.
7	Проповідь на св. Вел. Неділю Пасхи // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 5. - с. 175-180.
8	Начерк до проповіді на Нед. Фомину // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 6. - с. 206-209.

²⁴⁴ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станіславівський, а відтак Перемишльський... – С. 31.

²⁴⁵ Там само. – С. 45.

²⁴⁶ Перелік сформовано за: Кравчук А. Індекс української католицької періодики Галичини 1871-1942 рр. – Львів: Свічадо, 2000. – XVI+520 с. – С. 14, 51, 54, 55, 95, 100, 157-159, 162, 186, 233, 271, 272, 289, 290, 307, 308, 310, 313, 326, 342, 348, 351, 371, 374, 396, 438 (Пелеш, Ю.).

9	Гомилія на Неділю о Мироносицах // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 6. - с. 209-212.
10	Гомилія на Неділю о Разслабленном // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 6. - с. 212-216.
11	Проповідь на Неділю о Самарянині // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 7. - с. 244-248.
12	Проповідь на Неділю о Сліпци // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 7. - с. 249-253.
13	Начерк до проповіді на Неділю св. Отець // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 8. - с. 277-280.
14	Начерк до проповіді на Неділю св. Отець // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 8. - с. 277-280.
15	Проповідь на Сошествіє св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 8. - с. 280-283.
16	Проповідь на Сошествіє св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 8. - с. 280-283.
17	Проповідь на Неділю всіх Святих // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 9. - с. 304-309.
18	Проповідь на Неділю II по сошествіі Св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 9. - с. 309-313.
19	Проповідь на Неділю всіх Святих // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 1(53 с. 337-342.
20	Неділя о Митарі і Фарисею. О домі Божім в часах гоненій християн // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 2. - с. 57-61.
21	Неділя о блудном сині. О внішнім виді Церкви, іменно о копулі, ве: кресті і звонах // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 4. - с. 111-115.
22	Неділя Мясопустна. Строење Церкви олтарем к востоку // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 4. - с. 116-120.
23	Неділя Сиропустна. О притворі // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 4. - с. 120-Б.
24	I Неділя св. Вел. Поста. Двері до корабля Церкви, і їх значеніє Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 4. - с. 124-128.
25	II Неділя св. Вел. Поста. Дальше о кораблі Церкви: Місце собраг вірних, лавки, хоругви, образи // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 5. - с. 147-Ц.
26	III Неділя св. Вел. Поста. О сповідальниці // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 5. - с. 152-156.
27	IV Неділя Св. Вел. Поста. О амвоні, поликандило, аналогій // Руск Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 6. - с. 179-183.
28	V Неділя Св. Вел. Поста. О Хорі і Іконостасі // Рускій Сіон. - 1872. Т. 2 ч. 6. - с. 183-187.
29	VI Неділя Св. Вел. Поста. О образах і значеню Іконостаса // Руск Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 6. - с. 187-191.
30	Неділя Фомина. Св. Олтар: престол, его накрите, ковчег, свічки, крес Євангеліє // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 8. - с. 242-247.
31	Неділя о Мироносицах. Престол, горное сідалище, закристія // Руск Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 8. - с. 247-251.
32	Неділя о разслабленном. О посвященю Церкви, Престола і дзвонів, Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 10. - с. 312-316.
33	Неділя о самарянини. О священстві // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 1 - с. 317-320.
34	Неділя о сліпци. Одежі священническі // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 1 - с. 338-343.
35	Неділя св. Отец. Літургія т.е. безкровна жертва нового завіта // Рускі Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 12. - с. 372-376.
36	Сошествіє св. Духа. В якім наміреню приносится безкровна жертва / Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 12. - с. 376-382.
37	Проповідь на Неділю IV по Сошествіі Св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 10. - с. 343-347.
38	Проповідь на V Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон..- 1871. - Т. 1 ч. 11. - с. 372-377.
39	Проповідь на VI Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 11. - с.

	377-380.
40	Проповідь на VII Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 12. - с. 402-406.
41	Проповідь на VIII Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. і 1 ч. 12. - с. 406-410.
42	Начерк до проповіді на IX Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - I 1871. - Т. 1 ч. 12. - с. 410-413.
43	Проповідь на X Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. і ; 13. - с. 430-434.
44	Проповідь на XI Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 13. - с. 434-438.
45	Проповідь на XII Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 14. - с. 463-468.
46	Проповідь на XIV Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 15. - с. 500-504.
47	Проповідь на XV Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 15. - с. 504-508.
48	Проповідь на XVI Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 15. - с. 508-512.
49	Проповідь на XVIII Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т р3 1 ч. 17. - с. 559-564.
50	Проповідь на XIX Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. 1 ч. 17. - с. 564-567.
51	Проповідь на Неділю XX по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. -1 1 ч. 17. - с. 568-571.
52	Проповідь на XXI Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. ч. 18. - с. 598-601.
53	Проповідь на XXII Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. ч. 19. - с. 625-628.
54	Проповідь на XXIII Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т 1 ч. 19. - с. 628-632.
55	Проповідь на XXIV Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т 1 ч. 19. - с. 632-635.
56	Проповідь на XXV Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. ч. 20. - с. 658-661.
57	Проповідь на XXVI Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т 1 ч. 20. - с. 665-668.
58	Проповідь на XXVII Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т 1 ч. 21. - с. 691-694.
59	Проповідь на XXVIII Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т 1 ч. 21. - с. 694-697.
60	Начерк до Проп. на XXIX Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871 - Т. 1 ч. 21. - с. 697-699.
61	Омилія на Нед. по Рождестві Христові // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч 24. - с. 783-785.
62	Омилія на XXX Неділю по сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 22. - с. 695-698.
63	Проповідь на XXXI Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1872. Т. 2 ч. 23. - с. 726-731.
64	Начерк до проповіді на Стрітеніє Господнє // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 1. - с.

	25-28.
65	Начерк до проповіді на Благовіщенє Пресвятої Богородици // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 5. - с. 172-175.
66	Проповідь на Вознесеніє Господнє // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 8. - с. 272-277.
67	Начерк до проповіді на Рождество св. Іоанна Кр[естителя] // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 11. - с. 380-384.
68	Проповідь на св. Преображеніє Г.Б. і Спаса Н.І. Христа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 13. - с. 438-441.
69	Проповідь на Успеніє Пресв. Богородици // Рускій Сіон - 1871 - Т ч. 14. - с. 468-471.
70	Проповідь на Рождество Пресв. Богородици // Рускій Сіон - 1871 - I } 1 ч. 16. - с. 525-529.
71	Проповідь на Воздвиженіє Ч. Креста // Рускій Сіон - 1871 - Т 1 ч 1(- с. 529-533.
72	Проповідь на Праздник св. Архістратиґа Михаїла // Рускій Сіон - 1871 - Т. 1 ч. 20. - с. 662-665.
73	Проповідь на Праздник св. Николая // Рускій Сіон. - 1871 - Т 1 ч 2' -с. 728-731.
74	Проповідь на Зачатіє Пресв. Богородици // Рускій Сіон - 1871 - Т ч. 22. - с. 731-734.
75	Проповідь на Рождество Христово // Рускій Сіон - 1871 - Т 1 ч 23 - с. 757-761.
76	Омилія на св. Богоявленіє // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 24. - с. 788-792.
77	На праздник трех Святителей. О потребі внішнього богослуженія // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 1. - с. 28-31.
78	На Стрітеніє Господа Нашего Ісуса Христа. О домі Божім в часах передхристиянських // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 2. - с. 53-57.
79	Вознесеніє Господнє. Жертва крестна // Рускій Сіон. - 1872 - Т 2ч 11. - с. 343-349.
80	Праздник св. Тройци. Кто стаея участником ласк безкровної жертві // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 13. - с. 406-412.
81	Наука на Праздник Преподобного Отца Онуфрія Великого // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 16. - с. 503-512.
82	Проповідь на день Прп. Отца Нашего Онуфрія Великого // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 18. - с. 560-569.
83	Слово на св. великій Пяток (сказане в р. 1873) // Рускій Сіон. – 1875. - Т. 5 ч. 6. - с. 165-170.
84	Слово на св. великій Пяток: (сказане в р. 1874) // Рускій Сіон. – 1875. - Т. 5 ч. 6. - с. 171-177.
85	Бесіда на св. Богоявленіє // Рускій Сіон. - 1879. - Т. 9 ч. 1. - с. 5-11.
86	Наука на Праздник трех Святителей // Рускій Сіон. - 1879. - Т. 9 ч. 2. - с. 45-51.
87	Слово на Новий Рік // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 24. - с. 786-788.
88	Слово надгробне (Ник. Георгію прих. в Брязі) // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 4. - с. 148-150. («З німецької рукописі свобідно перевел Др. Пелеш»).
89	Слеза над мощами бл.п. Николая Горбачевского // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 21. - с. 699-703.
90	Слово над мощами бл.п. Константина Літинского, укінченого ученика VII гимн. кляси в Перемишлі д. 14.IX 1873 // Рускій Сіон. - 1873. - Т. 3 ч. 23. - с. 731-733.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бесіда Преосв. Д-ра Юл. Пелеша, виголошена дня 4 січня на 18 засіданю Сейму // Діло. – 1886. – 7 (19) січня. – Ч. 2. – С. 1-2.

2. Блажейовський Д. Берестейська ре-унія та українська історична доля і недоля. Т. 2: Київська Вселенська Церква в діаспорі (1751–1988): [перекл. з англ.]. – Львів: Каменяр, 1999. – 1335 с.
3. Блажейовський Д. Ієрархія Київської Церкви (861 – 1996). – Львів: Каменяр, 1996. – 568 с.
4. Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Т. 2: Духовенство і релігійні згуродження: [англ.]. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – 570 с.
5. Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемиської єпархії з включенням Апостольської Адміністрації Лемківщини (1828–1939): [англ.]. – Львів: Каменяр, 1995. – 1008 с.
6. Блажейовський Д. Історичний шематизм Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885–1938): [англ.]. – Львів: Місіонер, 2002. – 450 с.
7. Богословський альманах. – Станіславів, 1887. – Рік 1. – Ч.5-6. – С. 1.
8. Бондарев І., Головатий М. Слідами старого Станіслава. Палац єпископа. Дата оновлення: 27.03.2015. URL: <http://report.if.ua/uncategorized/slidamy-starogo-stanyslavova-palac-epyskopa/> (дата звернення: 10.01.2018).
9. В справі заволодіння в Тучапах // Діло. – 1892. – 7 (19) серпня. – Ч. 177. – С. 3.
10. Великий А.-Г. З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану / о. Атанасій-Григорій Великий ЧСВВ. – Т. VIII: XIX ст. – Рим : Видавництво ОО. Василян, 1976. – 275 с.
11. Вісник Станіславівської Єпархії. – Станіславів, 1886–1891.
12. Вісник Перемиської єпархії. – Перемишль, 1891–1896.
13. Вість о іменуванні єпископа суфрагана в Перемишлі // Галичанин. – 1893. – 19 (31) січня. – Ч. 13. – С. 3.
14. ВР ЛННБ ім. В. Стефаника (Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника НАН України). – Ф. 1, спр. 131. Пелеш Юліан. Листи до Василя Чарнецького. – арк. 13.
15. ВР ЛННБ ім. В. Стефаника. – Ф.17, спр.202а / п.5. Бучинський Мелітон Осипович. Листи до Пелеша Юліана. 1885, 1886 рр., м. Станіслав, 10 арк. – арк. 1-2.
16. ВР ЛННБ ім. В. Стефаника. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. Пелеш Юліан (03.01. 1843–11(23).04. 1896); Пелеш Григорій (1821 – 10.12. 1891). Виписки і вирізки з книг і періодичних видань (біографія, портрет, бібліографія, 40 арк.
17. ДАІФО (Державний архів Івано-Франківської області). – Ф.504, оп.1, спр.330а (Метрика кліру Станіславівської єпархії за 1887 – 1941 рр. Том 1). – арк. 1.
18. Делятинський Р. Історія Станіславівської єпархії (1885-1900). – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. – 96 с.
19. Делятинський Р. І. Станіславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.): дисертація на здобуття наук. ст. канд. іст. наук: спец. 07.00.01 – «Історія України». – Івано-Франківськ, 2017. – 390 с.
20. Делятинський Р. Станіславівська греко-католицька духовна семінарія у 1907–1918 рр.: становлення і розвиток // Spheres of Culture. Vol. 8 / Maria Curie-Sklodovska University in Lublin. – Lublin, 2014. – S. 308-317.
21. Депутація с адресою до Є. Вел. Цісаря під проводом Станіславівського владика Юліана... // Діло. – 1886. – 3 (15) мая. – Ч. 49. – С. 3.

22. Д-р Юліан Пелеш... отримав декрет на актуального директора дому пресвітерського... // Діло. – 1883. – Ч. 135. – 29 листопада (11 грудня). – С. 3.
23. Д-ру Омеляну Огоновському... // Діло. – 1885. – 9 (21) березня. – Ч. 28. – С. 3
24. Єпископи рускі в Станиславові і Перемишлі... // Діло. – 1892. – 15 (27) січня. – Ч. 11. – С. 3.
25. Єго Вел. Цар дарував... // Діло. – 1885. – 13 (25) червня. – Ч. 65. – С. 3.
26. Єго Преосв. єпископ Юліан Пелеш приймав... // Діло. – 1885. – 21 березня (2 лютого). – Ч. 33. – С. 3.
27. Єгрешій О., Делятинський Р., Маслій О. Концепція науково-дослідної діяльності Інституту історії Церкви Івано-Франківської Академії Івана Золотоустого Івано-Франківської Архiepархії УГКЦ. URL: <http://ifaiz.edu.ua/naukova-robota/instytut-istorii-tserkvy.html>.
28. Житєпис бл. п. єпископа Д-ра Юліана Пелеша в *Gazet-i kosc.* // Душпастир – 1896. – Т. 10, Ч. 11. – С. 290-291.
29. З Будапешту пишуть нам: Наша депутація під проводом Преосв. Еп. Юліана... // Діло. – 1886. – 8 (20) травня. – Ч. 51. – С. 3.
30. З життя нових архієпископів: II. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 березня). – С. 2.
31. З Коломиї телеграфують... // Діло. – 1885, 24 грудня / 1886, 5 січня. – Ч. 141. – С. 3.
32. З Яворова (З монастиря яворівського) // Діло. – 1893. – 21 липня (2 серпня). – Ч. 161. – С. 3.
33. І.Б.-П.К. Подорож Преосвященного Єпископа д-ра Юліана Пелеша // Душпастир. – 1893. – Т. 7, Ч. 14. – С. 319-328.
34. І. Н. Рец.: Матковський, Северин. Три синодальні Архієреї: Спомини з життя і діяльності Пресвященних Ю. Куїловського, Ю. Пелеша і С. Сембритовича. Львів, 1932 // Нива. – 1933. – Т. 28, Ч. 1. – С. 27-29.
35. І. С. З торжества інтронізаційного в Станиславові // Діло. – 1886. – 7 (19) січня. – Ч. 2. – С. 3.
36. Інсталяція Впр. Д-ра Юліана Пелеша на крилошанина-архидиякона // Діло. – 1883. – Ч. 129. – 15 (27) листопада. – С. 3.
37. Інтронізаційне торжество [промови І. Верхратського, Т. Стахевича, О. Барабаша] // Діло. – 1886. – 3 (15) січня. – Ч. 1. – С. 2.
38. Іоанн Ступницький (16.Х. 1816 - 10 (22) XII. 1890) // Душпастир. - 1890 - Т 4ч 24 - с. 737. (Греко-католицький єпископ Перемишля (1872-1890).
39. Іпатов Є. Львів, якого не повернеш. Семінарія Святого Духа (Львівська генеральна греко-католицька духовна семінарія, 1870–1880-ті роки, фото). URL: <http://photo-lviv.in.ua/lviv-yakoho-ne-povernesh-seminariya-svyatoho-duha/> [27.01. 2018].
40. Кам'янський П. Становлення та розвиток Станіславської єпархії за єпископа Юліана Пелеша 1885–1891 рр. // Історичні і політичні дослідження Донецького національного університету. Серія: Історія. – Донецьк, 2005. – №25-26. – С.224-232.
41. Карта «Королівство Галичини і Володимирії з великим князівством Краківським». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Королівство_Галичини_та_Володимирії#/media/File:CarteNouvelledesRoyaumesdeGalizieetLodomerie_large.jpg [31.01.2018].

42. Колб Н. «З Богом за Церкву і вітчизну»: греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках XIX століття / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Жовква: Місіонер, 2015. – 372 с.
43. Комітет зав'язаний в Станиславові для прийняття єпископа Юліана... // Діло. – 1885. – 1 (13) жовтня). – Ч. 108. – С. 3.
44. Кравчук А. Індекс української католицької періодики Галичини 1871-1942 рр. – Львів: Свічадо, 2000. – XVI+520 с. – С. 14, 51, 54, 55, 95, 100, 157-159, 162, 186, 233, 271, 272, 289, 290, 307, 308, 310, 313, 326, 342, 348, 351, 371, 374, 396, 438 (Пелеш, Ю.).
45. Крив'як Б. Владика Юліан Пелеш – історик Церкви і перший єпископ Станиславівський // Історія релігій в Україні: Матеріали IX Міжнародної конференції 11-13 травня 1999 року. – Львів, 1999. – Кн.1 (А – М) – С.183-186.
46. Л. Станиславів, д. 18 січня 1886 р. [привітання Ю. Пелешу від представників сільських читалень] // Діло. – 1886. – 11 (23) січня. – Ч. 4. – С. 2.
47. Левицький О. В день інтронізації Преосвященного Владика кир Юліана Пелеша 29 грудня 1885 [вірш] // Діло. – 1885, 29 грудня / 1886, 9 січня. – Ч. 142. – С. 1.
48. М. Станиславів, 1 (13) січня [з приводу інтронізації Ю. Пелеша] // Діло. – 1886. – 9 (21) січня. – Ч. 3. – С. 2.
49. Мадей Н. Крижівська єпархія: історія і сучасність // Історія релігій в Україні: Матеріали XII-ї Міжнародної конференції (Львів, 20-24 травня 2002 року). – Львів, 2002. – Кн.1. – С.251-256.
50. Матковський о. Северин. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський // Три Синодальні Архієреї: Спомини з життя і діяльності Преосвящених о. Юліана Куїловського, дра Юліана Пелеша і дра Сильвестра Сембратовича. Списав о. Северин Матковський, гр.-кат. парох Боссир. – Львів: Накладом о. Александра Стефановича, 1932. – 108 с. – С. 31-45.
51. Мельник І. Академічна гімназія у Львові. URL: <http://photo-lviv.in.ua/akademichna-himnaziya-u-lvovi/> [18.05. 2016].
52. Мудрий С. Нарис Історії Церкви в Україні. – Рим – Львів: Вид-во ЧСВВ, 1995. – 404 с.
53. На папським консистори... // Діло. – 1885. – 21 марта (2 цвітня). – Ч. 33. – С. 4.
54. На торжество вступлення Преосв. еп. Юліана Пелеша на владичий престол... // Діло. – 1885. – 11 (23) грудня. – Ч. 136. – С. 4.
55. На торжество еп. Юліана в Станиславові виготовив п. Вол. Чехович... // Діло. – 1885, 24 грудня / 1886, 5 січня. – Ч. 141. – С. 3.
56. Назарко І. о. Єпископ Ю.Пелеш – історик Церкви // Український історик. – 1981. – № 1-4. – С. 118-127.
57. Нахлік Є., Нахлік О. Іван Франко та Євгеній Желехівський: амплітуда взаємин // Українська мова. – 2011. – № 3. – С. 3-18.
58. Національний музей у Львові імені А.Шептицького. – РКК-1559, 168 арк.
59. Національний музей у Львові імені А.Шептицького. – СДК-2612 (Привіт першому Станиславовському Єпископу Юліану Пелешу [вірші невстановленого автора]. – 3 с.), 2 арк.
60. Національний музей у Львові імені А.Шептицького. – СДК-2615 (Привіт Его Преосвященству Кир Юліану Пелешу, першому рускому єпископу ново-учрежденной Єпархії Станиславовской, в день торжественного вступлення на Престол Єпископский в

- Станиславові дня 29 декабра 1885 (10 січня 1886) року [вірші невстановленого автора]. – Станіславів: з печатні І.Данкевича, 1886. – 8 с.). 4 арк.
61. Національний музей у Львові імені А.Шептицького. – СДК-2723., 1 арк.
62. Нових владик наших витали... // Діло. – 1885. – 9 (21) марта. – Ч. 28. – С. 3.
63. Номінація наших Владик вже оголошена... // Діло. – 1885. – 23 лютого (7 марта). – Ч. 21/22. – С. 5.
64. О назначенію єпископу Пелешу суфрагана // Галичнанин. – 1893. – 14 (26) січня. – Ч. 9. – С. 3.
65. О. Наумович... [про перехід у православ'я і лист до Папи] // Діло. – 1883. – 4 (16) січня. – Ч. 1. – С. 3.
66. Пастирський лист митрополита Галицького С. Сембратовича до єпископів руських Галицької Провінції про Синод провінційний у Львові (даний 15 / 27 липня 1891 р.). – Львів : Типографія Ставропігійного Ін-ту, 1891. – 6 с.
67. Пастирський лист Юліана Пелеша до духовенства Станиславівської єпархії «Радостна вість рознеслась по всій нашій отчині...», даний в неділю по Різдві Христовім 1886 р. Булла Папи Лева XIII «De universe Dominico grege...» / «О всем Господнем стаде...», дано в Римі 26 марта 1885. – Львів: Із типографії Ставропігійського Ін-та, 1886. – 27+14 с.
68. Пастирський лист Юліана Пелеша до вірних Станиславівської єпархії «Бог в милосердію своем невичерпаний...», даний в неділю по Різдві Христовім 1886 р. Апостольське письмо Его Святости Льва Папи XIII «Hodie Nos Ecclesiae Stanislavoropolitanae...» / «Днесь Ми заосмотрили Станиславівську Церков...», дано в Римі 27 марта 1885. – Львів: Із типографії Ставропігійського Ін-та, 1886. 19+1 с.
69. Пастирський лист єпископа Ю. Пелеша до священства і вірних з приводу 50-літнього ювілею Папи Лева XIII «Про ювілейний відпуст», даний в Празник Пасхи 1886. – Станіславів : Накладом Єпископського Ординаріату, 1886. – 7 с.
70. Пелеш Юліян. Пастирское богословіє. Написал д-р Юліан Пелеш, гр.-кат. священник. За соизволеніем и благословеніем Преосвященних Ординаріатів Львівського і Перемиського. Перший і другий випуск. Відень: Накладом автора з типографії ОО. Мехитаристів, 1876.
71. Пелеш Юліян. Росправа о духовном урядовом стилю яко дополненье пастирського богословія. Відень: Накладом автора в типографії ОО. Мехитаристів, 1878. 186 с.
72. Пелеш Юліан. Росправа о духовном урядовом стилю яко доповнення пастирського богословія. 2-ий наклад, перегляне ний і доповнений особистим додатком найважливіших законів через В. Д. Садовського. Відень: Накладом автора в типографії ОО. Мехитаристів, 1898. 268 с.
73. Пелеш Юліян. Учебник католицької релігії для гімназійних клас шкіл середних (після Антонія Ваплера). Написал Юліян Пелеш. Три части. Часть 1: Введенє і доказ істини католицької релігії. – Львів: З друкарні Товариства імені Шевченка, 1876. – 151 с.
74. Пелеш Кир Юліян. Літургіка. Біографічні матеріали / Кир Ю.Пелеш; упорядник А.Черемський. – Харків: Видавець Савчук О.О., 2013. – 680 с.
75. Пелеш Ю. Уступи з історії літератури церковної. Діла і письма св. Атаназія, В. Архієпископа Александрійського // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 1. – С. 36-38; Ч. 2. – С. 79; Ч. 4. – С. 151-153; Ч. 6. – С. 220-223; Ч. 7. – С. 253-255; Ч. 16. – С. 535-539; Ч. 17. – С. 571-573; Ч. 18. – С. 601-604; Ч. 19. – С. 635-639.

76. Пелеш Ю. О потребі студій патристичних // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 4. – С. 157-158; Ч. 5. – С. 190-192.
77. Пелеш Ю. Гадки о церковной державі, росправа юридико-історична // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 2. – С. 81; Ч. 3. – С. 118-120; Ч. 4. – С. 153-157; Ч. 8. – С. 286-288; Ч. 9. – С. 316-317; Ч. 10. – С. 349-352; Ч. 13. – С. 444-446; Ч. 14. – С. 476-480.
78. Пелеш Ю. Понтифікат П. Пія IX // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 11. – С. 353-357; Ч. 12. – С. 385-389.
79. Пелеш Ю. Старокатолики // Рускій Сіон. – 1872. – Т. 2, Ч. 1. – С. 1-4; Ч. 4. – С. 97-102; Ч. 5. – С. 129-135; Ч. 6. – С. 161-166; Ч. 8. – С. 225-231; Ч. 9. – С. 257-261.
80. Пелеш Ю. О виборі Папи [Про процедуру] // Рускій Сіон. – 1872. – Т. 2, Ч. 15. – С. 473-476; Ч. 16. – С. 481-489.
81. Пелеш Ю. О синодах провінціональних і єпархіальних // Рускій Сіон. – 1873. – Т. 3, Ч. 15. – С. 449-460; Ч. 16. – С. 481-487; Ч. 17. – С. 513-524.
82. Пелеш Ю. О деканах // Рускій Сіон. – 1873. – Т. 3, Ч. 20. – С. 625-631; Ч. 21. – С. 649-655.
83. Пелеш Ю. Допись до Сіона [Про потребу видання рішень Замоїського Синоду] // Рускій Сіон. – 1875. – Т. 5, Ч. 7. – С. 213-214.
84. Пелеш Ю. Розв'язаніє 3. з випадків душпастирских в 1. числі поданих // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 4. – С. 127-128.
85. Пелеш Ю. Як має заховатися священник взглядом завіщаня слабого, котрого на смерть приготовляє? // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 6. – С. 200-203; Ч. 7. – С. 237-238.
86. Пелеш Ю. Яка ідея полуцає Євангелія, котрі читаються в Неділи от св. Пасхи д Сошествія св. Духа? // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 8. – С. 270-272.
87. Пелеш Ю. Рец.: Pfarrer in kirchworbis: Materialien fur Prediger und Katecheten... in alphabetischer Ordnung // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 4. – С. 159-160.
88. Пелеш Ю. О увільненню кандидатів сана священнического от должности чинної служби войскової // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 19. – С. 618-621.
89. Пелеш Ю. Чи може душпастир при катехизаціях і проповідях до молодежи або і малих дітей говорити о грісі нечистоти, і як при тім має поступати? // Рускій Сіон. – 1872. – Т. 2, Ч. 14. – С. 428-433; Ч. 15. – С. 469-473.
90. Пелеш Ю. О захованню священника в товаристві, де з богочестія висміваються / Рускій Сіон. – 1873. – Т. 3, Ч. 2. – С. 45-47; Ч. 3. – С. 80-85.
91. Пелеш Ю. О должности душпастиря посіщати недужних і поступованню при том // Рускій Сіон. – 1874. – Т. 4, Ч. 18. – С. 578-582; Ч. 19. – С. 585-592; Ч. 20. – С. 620-626.
92. Пелеш Ю. Місії католическі // Рускій Сіон. – 1874. – Т. 4, Ч. 1. – С. 27-29; Ч. 2. – С. 5; Ч. 17. – С. 543-548; Ч. 19. – С. 603-612.
93. Пелеш Ю. Унія і православіє // Рускій Сіон. – 1883. – Т. 11, Ч. 4. – С. 97-101; Ч. 5. – С. 137-142; Ч. 6. – С. 177-184; Ч. 7. – С. 209-215; Ч. 8. – С. 241-250; Ч. 11. – С. 341-346; Ч. 12. – С. 373-380; Ч. 13. – С. 405-409; Ч. 14. – С. 437-442; Ч. 15. – С. 469-473; Ч. 16. – С. 501-504; Ч. 17. – С. 533-537; Ч. 18. – С. 565-569; Ч. 19. – С. 597-600; Ч. 20. – С. 629-632; Ч. 21. – С. 661-663.
94. Пелеш Ю. Средства душпастирского образования // Душпастир. – 1887. – Т. 1, Ч. 1. – С. 11-13; Ч. 2. – С. 27-28; Ч. 3. – С. 43-47; Ч. 4. – С. 57-60; Ч. 5. – С. 74-78; Ч. 6. – С. 95-103; Ч. 7. – С. 139-141; Ч. 8. – С. 161-166; Ч. 9. – С. 197-200; Ч. 10. – С. 230-234; Ч. 11. – С. 264-

- 267; Ч. 12. – С. 289-293; Ч. 13. – С. 330-332; Ч. 15. – С. 389-393; Ч. 16. – С. 420-422; Ч. 17. – С. 460-461; 1888. – Т. 2, Ч. 1. – С. 22-26; Ч. 2. – С. 42-47; Ч. 3. – С. 81-84.
95. Перемишль: старі фотографії. URL: <https://www.etoretro.ru/city5132.htm> [23.01. 2018].
96. Під час обіду у Преосв. Еп. Пелеша... // Діло. – 1885, 31 грудня / 1886, 12 січня. – Ч. 143. – С. 3.
97. Порядок торжественного вїзду першого Єпископа Станиславівського Кир Юліана в престольний город Станиславів дня 9 січня і Єго Інтронізації в катедральнім Храмі Воскресенія Господа н. І. Христа там же в Неділю по Рождестві Христовім 10 січня 1886 // Діло. – 1885. – 19 (31) грудня. – Ч. 139. – С. 2.
98. Посвяченє станиславівського єпископа Преосв. Дра Юліана Пелеша... // Діло. – 1885. – 19 вересня (1 жовтня). – Ч. 103. – С. 3.
99. Посвяченє Преосв. еп. Юліана Пелеша відбулося в неділю... // Діло. – 1885. – 22 жовтня (3 падолиста). – Ч. 117. – С. 1-2.
100. Похорон бл. п. Преосв. єпископа Д-ра Юліана Пелеша // Душпастир. – 1896. – Т. 10, Ч. 8. – С. 211-214.
101. Преосв. Д-ра Юліана Пелеша наміряли Русини... // Діло. – 1885. – 21 марта (2 цвітня). – Ч. 33. – С. 3.
102. Преосв. Еп. Пелеш одержав... // Діло. – 1885. – 19 (31) марта. – Ч. 32. – С. 3.
103. Преосв. Єпископ Пелеш розіслав до всіх... // Діло. – 1885. – 12 (24) жовтня. – Ч. 113. – С. 2.
104. Річ нашого Владики // Діло. – 1885, 25 грудня / (1886, 9 січня). – Ч. 142. – С. 1.
105. Рускій Сіон: часопись церковна. – Львів, 1871. – Ч. 1-19; 1872. – Ч. 1-20; 1873. – Ч. 1-20.
106. Рускій Сіон: письмо архієпархіальне. – Львів, 1883. – Ч. 4-21.
107. Руська депутація в Пешті і в Відні (От учасника джепутації) // Діло. – 1886. – 10 (22) мая. – Ч. 52. – С. 1-2.
108. Смерековець, село URL: http://www.pslava.info/GorlyckyjPow_SmerekovecS,104834.html [03.02. 2018].
109. Спільний пастирський лист митрополита С.Сембратовича, єпископа Перемиського Ю.Пелеша і єпископа Станіславівського Ю.Сас-Куїловського, даний 23 квітня 1895 р. – Львів: З типографії Створопіг. Ін-та, 1895. – 20 с.
110. С. Я. З Яворова (Гостина Впроєсв. Єпископа Юліана Пелеша; попис учениць в дівочім заведенню СС. Василянок // Діло. – 1893. – 6 (18) липня. – Ч. 148. – С. 1.
111. Томашівський С. Вступ до історії Церкви на Україні // Ковчег: Науковий збірник із церковної історії / За ред. о.Б.Гудзяка, І.Скочиліяса та О.Турія. – Львів: Інститут історії Церкви ЛБА, 2001. – Ч.3. – С.3-54.
112. Три Синодальні Архієреї: Спомини з життя і діяльності Преосвященних о. Юліана Куїловського, дра Юліана Пелеша і дра Сильвестра Сембратовича. Списав о. Северин Матковський, гр.-кат. парох Боссир. – Львів: Накладом о. Александра Стефановича, 1932. – 108 с.
113. Тучапяне у єпископа Пелеша // Гаичанин. – 1893. – 14 (26) студня. – Ч. 278. – С. 3.
114. У Преосв. Еп. Юліана Пелеша явилася... // Діло. – 1885. – 9 (21) марта. – Ч. 28. – С. 3.
115. Ф[іляс], Пл[атонід]. Обіжник Єго Преосв. Кир Ю. Пелеша [Лист єпископа в справі юрисдикції сповідників єпархії] // Душпастир. – 1895. – Т. 9, Ч. 1. – С. 16-18.

116. Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його “Історія Унії Руської церкви з Римом” (1878-1880) // Науковий збірник УВУ на пошану Володимира Янева. – Мюнхен, 1983. – С. 864-873.
117. ЦДІАУЛ (Центральний державний історичний архів України у м. Львові). – Ф. 146, оп. 50, спр. 163. Листування, розпорядження та інші документи про діяльність Станіславівського греко-католицького єпископа Юліана Пелеша, 1885-1892 рр., м. Станіславів, 94 арк.
118. ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 168. Плани кафедральної церкви в м. Станіславові, 1884 – 1886 рр., 7 арк.
119. ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 170. Звіти, плани, листування про проведення робіт з реконструкції кафедральної церкви і єпископського палацу в Станіславові, том 1 (1885–1889 рр.), 124 арк.
120. ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 175. Листування з Міністерством віросповідань і освіти, Станіславівським ординаріатом та іншими про виділення коштів на утримання єпископського палацу в м. Станіславові, 1885–1906 рр., м. Станіславів, 197 арк.
121. ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 178. Листування з Станіславівським староством про купівлю будинку у жительки Пшибиловської Сузанни для резиденції греко-католицького єпископства, 1885–1887 рр., м. Станіславів, 81 арк.
122. ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 179. Справа про оренду будинку в жителів м. Станіславова Худерських для членів місцевої греко-католицької капітули, 1885–1894 рр., м. Станіславів, 59 арк.
123. ЦДІАУЛ. – Ф. 408, оп. 1, спр. 941. Записки священника Подолинського Мирона про події в Перемишльській капітулі і греко-католицькій церкві, 1892 р., 43 арк.
124. ЦДІАУЛ. – Ф. 408, оп. 1, спр. 1301. Адреси греко-католицького духовенства Станіславівської єпархії австрійському цісареві Францу Йосифові та папі Льву XIII з подякою за створення Станіславівської єпархії. Копії, 1886 р., 59 арк.
125. Центральний Виділ тов.. «Просвіта» у Львові на своїм засіданню з дня 7 (19) грудня... // Діло. – 1885. – 11 (23) грудня. – Ч. 136. – С. 4.
126. Чернецький Василь (1837–1900). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чернецький_Василь [28.01. 2018].
127. Чин посвящення... Преосвященнаго Юліана Пелеша Єпископа Станіславовскаго в Церкве Митрополитальной Львовской... – Львов, 1885. – 17 с.
128. Чин посвящення єпископа Юліана... // Діло. – 1885. – 12 (24) жовтня. – Ч. 113. – С. 2.
129. Чинности і рішення руского провінціального Собора в Галичині одбувшегося в Львові в році 1891. – Львів: Накладом Митрополитичого Ординаріату, Из типографії Ставропігійського Ін-та, 1896. – 272 с.
130. Чорновол І. П. Пелеш Юліан // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій та ін.; Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2011. – Т. 8: Па – Прик. – С. 109.
131. Шах С. Між Сяном і Дунайцем. Спомин. Часть 1. – Мюнхен: Християнський Голос, 1960. – 439 с.
132. Шематизмъ всечестного клира Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік 1882. – Львів : Изъ типографії Ставропігійского Института подь управленіємъ Стефана Гучаковскаго, 1882. – XIV+334 с.

133. Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѳвской на рѳкъ Божій 1886. Рѳчникъ I. – Львѳв : Из типографіи Ставропігійского Інститута під управлінням В. О. Тарнавского, 1886. – XXXVIII+124 с.
134. Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѳвской на рѳкъ Божій 1887. Рѳчникъ II. – Вѳ Станиславѳвѳ : зѳ печатнѳ I. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1887. – XXIX+285 с.
135. Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѳвской на рѳкъ Божій 1888. Рѳчникъ III. – Вѳ Станиславѳвѳ : зѳ печатнѳ I. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1888. – XXIV+342 с.
136. Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѳвской на рѳкъ Божій 1889. Рѳчникъ IV. – Вѳ Станиславѳвѳ : зѳ печатнѳ I. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1889. – XXIV+159 с.
137. Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѳвской на рѳкъ Божій 1890. Рѳчникъ V. – Вѳ Станиславѳвѳ : зѳ печатнѳ I. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1890. – XXIV+313 с.
138. Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѳвской на рѳкъ Божій 1891. Рѳчникъ VI. – Вѳ Станиславѳвѳ : зѳ печатнѳ I. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1891. – XXIII+320 с.
139. Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѳвской на рѳкъ Божій 1892. Рѳчникъ VII. – Вѳ Станиславѳвѳ : зѳ печатнѳ I. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1892. – XXIII+186 с.
140. Шематисмъ всего клира греко-католического Епархіи соединених Перемиской, Самборской і Сяноцкой на рк от Рожд. Хр. 1892. – Перемишль: Типом С. Ф. Піонткевича, 1892. – 372 с.
141. Шематисмъ всего клира греко-католического Епархіи соединених Перемиской, Самборской і Сяноцкой на рк от Рожд. Хр. 1893. – Перемишль: Типом С. Ф. Піонткевича, 1893. – XXX+397 с.
142. Шематисмъ всего клира греко-католического Епархіи соединених Перемиской, Самборской і Сяноцкой на рк от Рожд. Хр. 1894. – Перемишль: Типом С. Ф. Піонткевича, 1894. – XXX+398 с.
143. Шематисмъ всего клира греко-католического Епархіи соединених Перемиской, Самборской і Сяноцкой на рк от Рожд. Хр. 1895. – Перемишль: Типом С. Ф. Піонткевича, 1895. – XXX+400 с.
144. Шематисмъ всего клира греко-католического Епархіи соединених Перемиской, Самборской і Сяноцкой на рк от Рожд. Хр. 1896. – Перемишль: Типом С. Ф. Піонткевича, 1896. – XXXII+410 с.
145. Щедра пожертва (Новинки) // Галичанин. – 1893. – 6 (18) січня. – Ч. 3. – С. 5.
146. Юбилей о. Юст. Желеховского // Галичанин. – 1896. – 11 (23) января. – Ч. 7. – С. 2-3.
147. Юліянь Пелеш (3.1.1843 - 10/22./IV. 1896) // Душпастир. – 1896. – Т. 10, Ч. 8. – С. 193-196.
148. Blazejovskyj D. Byzantine Kyivan Rite metropolitantes, eparchies and exarchates: nomenclature and statistics. – Romae, 1980. – 171 s.
149. Kilka uwag nad dziełem Ks. Dra Pełesza o Unii Tom II. napisał X. Stanisław Załęski S.J. – Krakow : Frukarnia „Czasu», 1881. – 42 s.

150. Pelesch Julian. Geschichte der Union der ruthenische Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Band 1: Von den ältesten Zeiten bis zur Wiederherstellung der Union mit Rom (1595). – Wien, 1878. – 640 s.
151. Pelesch Julian. Geschichte der Union der ruthenische Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Band 2: Von der Wiederherstellung der Union mit Rom bis auf die Gegenwart (1596-1879). – Wien, 1880. – 1095 s.
152. Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini 1871. – Leopoli: Typographia Instuti Staupigiani, 1871. – 286 s. – S. 12-13.
153. Schematismus universi venerabilis cleri Dioeceseos graeco-catholicae Premisliensis pro anno Domini 1843. – Premisliae: Typographia Episcopali rit. gr.-cat, 1843. – 209 s. – S. 151.
154. Schematismus universi cleri graeco-catholicae Dioecesis Stanislavopolitensis pro Anno Domini 1887. – Stanislavopolis : Typis J. Dankiewicz, Sumptibus Cleri Dioecesanis, 1887. – XXXIV+274 s.

References:

1. Besida Preosv. D-ra Yul. Pelesha, vyholoshena dnia 4 sichnia na 18 zasidaniu Seimu // Dilo. – 1886. – 7 (19) sichnia. – Ch. 2. – S. 1-2.
2. Blazheiovskiy D. Beresteiska re-unii ta ukrainska istorychna dolia i nedolia. T. 2: Kyivska Vselenska Tserkva v diaspori (1751–1988): [perekl. z anh]. – Lviv: Kameniar, 1999. – 1335 s.
3. Blazheiovskiy D. Hierarkhiia Kyivskoi Tserkvy (861 – 1996). – Lviv: Kameniar, 1996. – 568 s.
4. Blazheiovskiy D. Istorychnyi shematyzm Lvivskoi arkhieparkhii (1832–1944). T. 2: Dukhovenstvo i relihiini zghromadzhennia: [anh]. – Lviv – Kyiv: KM Akademiia, 2004. – 570 s.
5. Blazheiovskiy D. Istorychnyi shematyzm Peremyskoi yeparkhii z vkluchenniam Apostolskoi Administratury Lemkivshchyny (1828–1939): [anh]. – Lviv: Kameniar, 1995. – 1008 s.
6. Blazheiovskiy D. Istorychnyi shematyzm Stanislavivskoi (Ivano-Frankivskoi) yeparkhii vid yii zasnuvannia do pochatku Druhoi svitovoi viiny (1885–1938): [anh]. – Lviv: Misioner, 2002. – 450 s.
7. Bohoslovskiy almanakh. – Stanislaviv, 1887. – Rik 1. – Ch.5-6. – S. 1.
8. Bondarev I., Holovatyi M. Slidamy staroho Stanislavova. Palats yepyskopa. Data onovlennia: 27.03. 2015. URL: <http://report.if.ua/uncategorized/slidamy-starogo-stanislavova-palats-yepyskopa/> (data zvernennia: 10.01.2018).
9. V spravi zakolotu v Tuchapakh // Dilo. – 1892. – 7 (19) serpnia. – Ch. 177. – S. 3.
10. Velykyi A.-H. Z litopysu khrystyianskoi Ukrainy: Tserkovno-istorychni radioleksi z Vatykanu / o. Atanasii-Hrhorii Velykyi ChSVV. – T. VIII: KhIKh st. – Rym : Vydavnytstvo OO. Vasyliian, 1976. – 275 s.
11. Vistnyk Stanislavivskoi Eparkhii. – Stanislaviv, 1886–1891.
12. Visnyk Peremyskoi yeparkhii. – Peremyshl, 1891–1896.
13. Vist o imenuvani yepyskopa sufrahana v Peremyshli // Halychanyn. – 1893. – 19 (31) sichnia. – Ch. 13. – S. 3.
14. VR LNNB im. V. Stefanyka (Viddil rukopysiv Lvivskoi natsionalnoi naukovoii biblioteky imeni V. Stefanyka NAN Ukrainy). – F. 1, spr. 131. Pelesh Yulian. Lysty do Vasyliia Charnetskoho. – ark. 13.
15. VR LNNB im. V. Stefanyka. – F.17, spr.202a / p.5. Buchynskiy Meliton Osypovych. Lysty do Pelesha Yuliana. 1885, 1886 rr., m. Stanislav, 10 ark. – ark. 1-2.
16. VR LNNB im. V. Stefanyka. – F. 167, spr. 2487 / p. 75. Pelesh Yulian (03.01. 1843–11(23).04. 1896); Pelesh Hryhorii (1821 – 10.12. 1891). Vypysky i vyrizky z knykh i pereiodychnykh vydan (biohrafii, portret, bibliohrafii, 40 ark.

17. DAIFO (Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti). – F.504, op.1, spr.330a (Metryka kliru Stanyslavivskoi yeparkhii za 1887 – 1941 rr. Tom 1). – ark. 1.
18. Deliatynskiy R. Istoriiia Stanislavivskoi yeparkhii (1885 1900). – Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 2001. – 96 s.
19. Deliatynskiy R. I. Stanyslavivska yeparkhiia Hreko-Katolytskoi Tserkvy v suspilnomu zhytti Halychyny (1885–1946 rr.): dysertatsiia na zdobuttia nauk. st. kand. ist. nauk: spets. 07.00.01 – «Istoriiia Ukrainy». – Ivano-Frankivsk, 2017. – 390 s.
20. Deliatynskiy R. Stanyslavivska hreko-katolytska dukhovna seminariia u 1907–1918 rr.: stanovlennia i rozvytok // Spheres of Culture. Vol. 8 / Maria Curie-Sklodovska University in Lublin. – Lublin, 2014. – S. 308-317.
21. Deputatsiia s adresoiu do Ye. Vel. Tsisaria pid provodom Stanyslavivskoho vladyky Yuliiiana... // Dilo. – 1886. – 3 (15) maia. – Ch. 49. – S. 3.
22. D-r Yulian Pelesh... poluchyv dekret na aktualnoho dyrektora domu presvytrskoho... // Dilo. – 1883. – Ch. 135. – 29 padolysta (11 hrudnia). – S. 3.
23. D-ru Omelianu Ohonovskomu... // Dilo. – 1885. – 9 (21) marta. – Ch. 28. – S. 3
24. Epyskopy ruski v Stanyslavovi i Peremyshli... // Dilo. – 1892. – 15 (27) sichnia. – Ch. 11. – S. 3.
25. Yeho Vel. Tsisar daruvav... // Dilo. – 1885. – 13 (25) chervnia. – Ch. 65. – S. 3.
26. Yeho Preosv. yepysokp Yulian Pelesh pryimav... // Dilo. – 1885. – 21 marta (2 tsvitnia). – Ch. 33. – S. 3.
27. Yehreshii O., Deliatynskiy R., Maslii O. Kontseptsiiia naukovy-doslidnoi diialnosti Instytutu istorii Tserkvy Ivano-Frankivskoi Akademii Ivana Zolotoustoho Ivano-Frankivskoi Arkhyieparkhii UHKTs. URL: <http://ifaiz.edu.ua/naukova-roboty/instytut-istorii-tserkvy.html>.
28. Zhytiepys bl. p. yepyskopa D-ra Yuliiiana Pelesha v Gazet-i kosc. // Dushpastyr – 1896. – T. 10, Ch. 11. – S. 290-291.
29. Z Budapeshtu pyshut nam: Nasha deputatsiia pid provodom Preosv. Ep. Yuliiiana... // Dilo. – 1886. – 8 (20) maia. – Ch. 51. – S. 3.
30. Z zhyttia novykh arkhypastyriv: II. D-r Yuliiian Pelesh // Dilo. – 1885. – Ch. 21. – 21 liutoho (5 marta). – S. 2.
31. Z Kolomyi telehrafuiut... // Dilo. – 1885, 24 hrudnia / 1886, 5 sichnia. – Ch. 141. – S. 3.
32. Z Yavorova (Z monastyria yavorivskoho) // Dilo. – 1893. – 21 lypnia (2 serpnia). – Ch. 161. – S. 3.
33. I.B.-P.K. Podorozh Preosviashchenoho Epyskopa d-ra Yuliiiana Pelesha // Dushpastyr. – 1893. – T. 7, Ch. 14. – S. 319-328.
34. I. N. Rets.: Matkovskiy, Severyn. Try synodalni Arkhierei: Spomyny z zhyttia i diialnosti Presviashchennykh Yu. Kuilovskoho, Yu. Pelesha i S. Sembrytovycha. Lviv, 1932 // Nyva. – 1933. – T. 28, Ch. 1. – S. 27-29.
35. I. S. Z torzhestva intronizatsiinoho v Stanyslavovi // Dilo. – 1886. – 7 (19) sichnia. – Ch. 2. – S. 3.
36. Ynstaliatsiia Vpr. D-ra Yuliana Pelesha na kryloshanyina-arkhydyiakona // Dilo. – 1883. – Ch. 129. – 15 (27) padolysta. – S. 3.
37. Intronizatsiine torzhestvo [promovy I. Verkhratskoho, T.Stakhevycha, O. Barabasha] // Dilo. – 1886. – 3 (15) sichnia. – Ch. 1. – S. 2.
38. Ioann Stupnytskii (16.Kh. 1816 - 10 (22) XII. 1890)//Dushpastyr. - 1890 -T 4ch 24 - s. 737. (Hreko-katolytskyi epyskop Peremyshlia (1872-1890).
39. Ipatov Ye. Lviv, yakoho ne povernesh. Seminariia Sviatoho Dukha (Lvivska heneralna hreko-katolytska dukhovna seminariia, 1870–1880-ti roky, foto). URL: <http://photo-lviv.in.ua/lviv-yakoho-ne-povernesh-seminariya-svyatoho-duha/> [27.01. 2018].
40. Kamianskyi P. Stanovlennia ta rozvytok Stanislavskoi yeparkhii za yepyskopa Yuliana Pelesha 1885–1891 rr. // Istorychni i politychni doslidzhennia Donetskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Istoriiia. – Donetsk, 2005. – #25-26. – S.224-232.

41. Karta «Korolivstvo Halychyny i Volodymyrii z velykym kniazivstvom Krakivskym». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Korolivstvo_Halychyny_ta_Volodymyrii#/media/File:CarteNouvelledesRoyaumesdeGalizieetLodomerie_large.jpg [31.01.2018].
42. Kolb N. «Z Bohom za Tserkvu i vitchyznu»: hreko-katolytske parafiialne dukhovenstvo v Halychyni u 90-kh rokakh KhIKh stolittia / NAN Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha. – Zhovkva: Misioner, 2015. – 372 s.
43. Komitet zaviazanyi v Stanyslavovi dlia pryiniattia yepyskopa Yuliana... // Dilo. – 1885. – 1 (13) zhovtnia). – Ch. 108. – S. 3.
44. Kravchuk A. Indeks ukrainskoi katolytskoi periodyky Halychyny 1871-1942 rr. – Lviv: Svichado, 2000. – XVI+520 s. – S. 14, 51, 54, 55, 95, 100, 157-159, 162, 186, 233, 271, 272, 289, 290, 307, 308, 310, 313, 326, 342, 348, 351, 371, 374, 396, 438 (Pelesh, Yu.).
45. Kryviak B. Vladyka Yulian Pelesh – istoryk Tserkvy i pershyi yepyskop Stanyslavivskiy // Istoriiia relihii v Ukraini: Materialy IX Mizhnarodnoi konferentsii 11-13 travnia 1999 roku. – Lviv, 1999. – Kn.1 (A – M) – S.183-186.
46. L. Stanyslaviv, d. 18 sichnia 1886 r. [pryvitannia Yu. Peleshu vid predstavnykiv silskykh chytalen] // Dilo. – 1886. – 11 (23) sichnia. – Ch. 4. – S. 2.
47. Levytskyi O. V den intronizatsii Preosviashchenoho Vladyky kyr Yuliana Pelesha 29 hrudnia 1885 [virsh] // Dilo. – 1885, 29 hrudnia / 1886, 9 sichnia. – Ch. 142. – S. 1.
48. M. Stanyslaviv, 1 (13) sichnia [z pryvodu intronizatsii Yu. Pelesha] // Dilo. – 1886. – 9 (21) sichnia. – Ch. 3. – S. 2.
49. Madei N. Kryzhivska yeparkhiia: istoriia i suchasnist // Istoriiia relihii v Ukraini: Materialy XII-yi Mizhnarodnoi konferentsii (Lviv, 20-24 travnia 2002 roku). – Lviv, 2002. – Kn.1. – S.251-256.
50. Matkovskiy o. Severyn. D-r Yuliiian Pelesh, Yepyskop Stanyslavivskiy, a vidtak Peremyskiy // Try Synodalni Arkhierei: Spomyny z zhyttia i diialnosti Preosviashchennykh o. Yuliiiana Kulivskoho, dra Yuliiiana Pelesha i dra Sylvestra Sembratovycha. Spysav o. Severyn Matkovskiy, hr.-kat. parokh Bossyr. – Lviv: Nakladom o. Aleksandra Stefanovycha, 1932. – 108 s. – S. 31-45.
51. Melnyk I. Akademichna himnaziia u Lvovi. URL: <http://photo-lviv.in.ua/akademichna-himnaziya-u-lvovi/> [18.05. 2016].
52. Mudryi S. Narys Istorii Tserkvy v Ukraini. – Rym – Lviv: Vyd-vo ChSVV, 1995. – 404 s.
27. Yehreshii O., Deliatynskiy R., Maslii O. Kontseptsiiia naukovu-doslidnoi diialnosti Instytutu istorii Tserkvy Ivano-Frankivskoi Akademii Ivana Zolotoustoho Ivano-Frankivskoi Arkhyieparkhii UHKTs. URL: <http://ifaiz.edu.ua/naukova-robota/instytut-istorii-tserkvy.html>.
28. Zhytiepys bl. p. yepyskopa D-ra Yuliiiana Pelesha v Gazet-i kosc. // Dushpastyr – 1896. – T. 10, Ch. 11. – S. 290-291.
29. Z Budapeshtu pyshut nam: Nasha deputatsiia pid provodom Preosv. Ep. Yuliiiana... // Dilo. – 1886. – 8 (20) maia. – Ch. 51. – S. 3.
30. Z zhyttia novykh arkhypastyriv: II. D-r Yuliiian Pelesh // Dilo. – 1885. – Ch. 21. – 21 liutoho (5 marta). – S. 2.
31. Z Kolomyi telehrafuiut... // Dilo. – 1885, 24 hrudnia / 1886, 5 sichnia. – Ch. 141. – S. 3.
32. Z Yavorova (Z monastyria yavorivskoho) // Dilo. – 1893. – 21 lypnia (2 serpnia). – Ch. 161. – S. 3.
33. I.B.-P.K. Podorozh Preosviashchenoho Epyskopa d-ra Yuliiiana Pelesha // Dushpastyr. – 1893. – T. 7, Ch. 14. – S. 319-328.
34. I. N. Rets.: Matkovskiy, Severyn. Try synodalni Arkhierei: Spomyny z zhyttia i diialnosti Presviashchennykh Yu. Kulivskoho, Yu. Pelesha i S. Sembrytovycha. Lviv, 1932 // Nyva. – 1933. – T. 28, Ch. 1. – S. 27-29.
35. I. S. Z torzhestva intronizatsiinoho v Stanyslavovi // Dilo. – 1886. – 7 (19) sichnia. – Ch. 2. – S. 3.

36. Ynstaliatsiia Vpr. D-ra Yuliana Pelesha na kryloshanyyna-arkhydyiakona // Dilo. – 1883. – Ch. 129. – 15 (27) padolysta. – S. 3.
37. Intronizatsiine torzhestvo [promovy I. Verkhratskoho, T.Stakhevycha, O. Barabasha] // Dilo. – 1886. – 3 (15) sichnia. – Ch. 1. – S. 2.
38. Ioann Stupnytskii (16.Kh. 1816 - 10 (22) XII. 1890)//Dushpastyr. - 1890 -T 4ch 24 - s. 737. (Hreko-katolytskyi epyskop Peremyshtia (1872-1890).
39. Ipatov Ye. Lviv, yakoho ne povernesh. Seminariia Sviatoho Dukha (Lvivska heneralna hreko-katolytska dukhovna seminariia, 1870–1880-ti roky, foto). URL: <http://photo-lviv.in.ua/lviv-yakoho-ne-povernesh-seminariya-svyatoho-duha/> [27.01. 2018].
40. Kamianskyi P. Stanovlennia ta rozvytok Stanislavskoi yeparkhii za yepyskopa Yuliana Pelesha 1885–1891 rr. // Istorychni i politychni doslidzhennia Donetskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Istorii. – Donetsk, 2005. – #25-26. – S.224-232.
41. Karta «Korolivstvo Halychyny i Volodymyrii z velykym kniazivstvom Krakivskym». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Korolivstvo_Halychyny_ta_Volodymyrii#/media/File:CarteNouvelledesRoyaumesdeGalizieetLodomerie_large.jpg [31.01.2018].
42. Kolb N. «Z Bohom za Tserkvu i vitchyznu»: hreko-katolytske parafialne dukhovenstvo v Halychyni u 90-kh rokakh KhIKh stolittia / NAN Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha. – Zhovkva: Misioner, 2015. – 372 s.
43. Komitet zaviazanyi v Stanyslavovi dlia pryiniattia yepyskopa Yuliana... // Dilo. – 1885. – 1 (13) zhovtnia). – Ch. 108. – S. 3.
44. Kravchuk A. Indeks ukrainskoi katolytskoi periodyky Halychyny 1871-1942 rr. – Lviv: Svichado, 2000. – XVI+520 s. – S. 14, 51, 54, 55, 95, 100, 157-159, 162, 186, 233, 271, 272, 289, 290, 307, 308, 310, 313, 326, 342, 348, 351, 371, 374, 396, 438 (Pelesh, Yu.).
45. Kryviak B. Vladyka Yulian Pelesh – istoryk Tserkvy i pershyi yepyskop Stanyslavivskyi // Istoriiia relihii v Ukraini: Materialy IX Mizhnarodnoi konferentsii 11-13 travnia 1999 roku. – Lviv, 1999. – Kn.1 (A – M) – S.183-186.
46. L. Stanyslaviv, d. 18 sichnia 1886 r. [pryvitannia Yu. Peleshu vid predstavnykiv silskykh chytalen] // Dilo. – 1886. – 11 (23) sichnia. – Ch. 4. – S. 2.
47. Levytskyi O. V den intronizatsii Preosviashchennoho Vladyky kyr Yuliana Pelesha 29 hrudnia 1885 [virsh] // Dilo. – 1885, 29 hrudnia / 1886, 9 sichnia. – Ch. 142. – S. 1.
48. M. Stanyslaviv, 1 (13) sichnia [z pryvodu intronizatsii Yu. Pelesha] // Dilo. – 1886. – 9 (21) sichnia. – Ch. 3. – S. 2.
49. Madei N. Kryzhivska yeparkhiia: istoriiia i suchasnist // Istoriiia relihii v Ukraini: Materialy XII-yi Mizhnarodnoi konferentsii (Lviv, 20-24 travnia 2002 roku). – Lviv, 2002. – Kn.1. – S.251-256.
50. Matkovskyi o. Severyn. D-r Yuliiian Pelesh, Yepyskop Stanyslavivskyi, a vidtak Peremyskyi // Try Synodalni Arkhierei: Spomyny z zhyttia i diialnomy Preosviashchennykh o. Yuliiiana Kuilovskoho, dra Yuliiiana Pelesha i dra Sylvestra Sembratovycha. Spysav o. Severyn Matkovskyi, hr.-kat. parokh Bossyr. – Lviv: Nakladom o. Aleksandra Stefanovycha, 1932. – 108 s. – S. 31-45.
51. Melnyk I. Akademichna himnaziia u Lvovi. URL: <http://photo-lviv.in.ua/akademichna-himnaziya-u-lvovi/> [18.05. 2016].
52. Mudryi S. Narys Istorii Tserkvy v Ukraini. – Rym – Lviv: Vyd-vo ChSVV, 1995. – 404 s.
53. Na papskim konsystory... // Dilo. – 1885. – 21 marta (2 tsvitnia). – Ch. 33. – S. 4.
54. Na torzhestvo vstuplenia Preosv. ep. Yuliiiana Pelesha na vladychy prestol... // Dilo. – 1885. – 11 (23) hrudnia. – Ch. 136. – S. 4.
55. Na torzhestvo ep. Yuliana v Stanyslavovi vyhotovyv p. Vol. Chekhovych... // Dilo. – 1885, 24 hrudnia / 1886, 5 sichnia. – Ch. 141. – S. 3.
56. Nazarko I. o. Yepyskop Yu.Pelesh – istoryk Tserkvy // Ukrainskyi istoryk. – 1981. – # 1-4. – S. 118-127.

57. Nakhlik Ye., Nakhlik O. Ivan Franko ta Evhenyi Zhelekhivskiy: amplituda vzaiemyn // *Ukrainska mova.* – 2011. – # 3. – S. 3-18.
58. Natsionalnyi muzei u Lvovi imeni A.Sheptytskoho. – RKK-1559, 168 ark.
59. Natsionalnyi muzei u Lvovi imeni A.Sheptytskoho. – SDK-2612 (Pryvit pervomu Stanyslavovskomu Epyskopu Yulianu Peleshu [virshi nevstanovlenoho avtora]. – 3 s.), 2 ark.
60. Natsionalnyi muzei u Lvovi imeni A.Sheptytskoho. – SDK-2615 (Pryvit Eho Preosviashchenstvu Kyr Yulianu Peleshu, pervomu ruskomu yepyskopu novo-uchrezhdennoi Yeparkhii Stanyslavovskoi, v den torzhestvennoho vstupleniia na Prestol Yepyskopskyi v Stanyslavovi dnia 29 dekabria 1885 (10 sichnia 1886) roku [virshi nevstanovlenoho avtora]. – Stanislaviv: z pechatni I.Dankevycha, 1886. – 8 s.). 4 ark.
61. Natsionalnyi muzei u Lvovi imeni A.Sheptytskoho. – SDK-2723., 1 ark.
62. Novykh vladyk nashykh vytyaly... // *Dilo.* – 1885. – 9 (21) marta. – Ch. 28. – S. 3.
63. Nominatsiia nashykh Vladyk vzhe oholoshena... // *Dilo.* – 1885. – 23 liutoho (7 marta). – Ch. 21/22. – S. 5.
64. O naznacheniiu yepyskopu Peleshu sufrahana // *Halychnanyn.* – 1893. – 14 (26) sichnia. – Ch. 9. – S. 3.
65. O. Naumovych... [pro perekhid u pravoslavia i lyst do Papy] // *Dilo.* – 1883. – 4 (16) sichnia. – Ch. 1. – S. 3.
66. Pastyrskyi lyst mytropolyyta Halytskoho S. Sembratovycha do yepyskopiv ruskykh Halytskoi Provintsii pro Synod provintsiinyi u Lvovi (danyi 15 / 27lypnia 1891 r.). – Lviv : Typohrafiia Stavropihiinoho Yn-tu, 1891. – 6 s.
67. Pastyrskyi lyst Yuliana Pelesha do dukhovenstva Stanyslavivskoi yeparkhii «Radostna vist rozneslas po vsii nashii otchyni...», danyi v nediliu po Rizdvi Khrystovim 1886 r. Bulla Papy Leva KhIII «De universe Dominico grege...» / «O vsem Hospodnem stade...», dano v Rymi 26 marta 1885. – Lviv: Iz typohrafii Stavropihiiskoho In-ta, 1886. – 27+14 s.
68. Pastyrskyi lyst Yuliana Pelesha do virnykh Stanyslavivskoi yeparkhii «Boh v myloserdyiu svoem nevycherpanyi...», danyi v nediliu po Rizdvi Khrystovim 1886 r. Apostolske pysmo Eho Sviatosty Lva Papy KhIII «Hodie Nos Ecclesiae Stanislaopolitanae...» / «Dnes My zaosmotryly Stanyslavivsku Tserkov...», dano v Rymi 27 marta 1885. – Lviv: Iz typohrafii Stavropihiiskoho In-ta, 1886. 19+1 s.
69. Pastyrskyi lyst yepyskopa Yu. Pelesha do sviashchenstva i virnykh z pryvodu 50-litnoho yuvileiu Papy Leva KhIII «Pro yuvileinyi vidpust», danyi v Praznyk Paskhy 1886. – Stanislaviv : Nakladom Yepyskopskoho Ordynariatu, 1886. – 7 s.
70. Pelesh Yulian. Pastyrskoe bohoslovie. Napysal d-r Yulian Pelesh, hr.-kat. sviashchenyk. Za soyzvoleniem y blahosloveniem Preosviashchennykh Ordynariativ Lvivskoho i Peremyskoho. Pershyi i druhyi vypusk. Viden: Nakladom avtora z typohrafiy OO. Mekhytarystiv, 1876. 54.
71. Pelesh Yulian. Rosprava o dukhovnom uriadovom styliu yako dopolnene pastyrskoho bohosloviia. Viden: Nakladom avtora v typohrafii OO. Mekhytarystiv, 1878. 186 s.
72. Pelesh Yulian. Rosprava o dukhovnom uriadovom styliu yako dopovnennia pastyrskoho bohosloviia. 2-yi naklad, perehliane nyi i dopovnenyi osobystym dodatkom naivazhnishykh zakoniv cherez V. D. Sadovskoho. Viden: Nakladom avtora v typohrafii OO. Mekhytarystiv, 1898. 268 s.
73. Pelesh Yulian. Uchebnyk katolytskoi relihii dlia himnaziinykh klias shkol serednykh (pislia Antoniiia Vaplera). Napysal Yulian Pelesh. Try chasty. Chast 1: Vvedenie i dokaz istyny katolytskoi relihii. – Lviv: Z drukarni Tovarystva imeni Shevchenka, 1876. – 151 s.

74. Pelesh Kyr Yuliiian. Liturhika. Biohrafichni materiialy / Kyr Yu.Pelesh; uporiadnyk A.Cheremskyyi. – Kharkiv: Vydavets Savchuk O.O., 2013. – 680 s.
75. Pelesh Yu. Ustupy z istorii literatury tserkovnoi. Dila i pysma sv. Atanaziia, V. Arkhiiepyskopa Aleksandriiskoho // Ruskii Sion. – 1871. – T. 1, Ch. 1. – S. 36-38; Ch. 2. – S. 79; Ch. 4. – S. 151-153; Ch. 6. – S. 220-223; Ch. 7. – S. 253-255; Ch. 16. – S. 535-539; Ch. 17. – S. 571-573; Ch. 18. – S. 601-604; Ch. 19. – S. 635-639.
76. Pelesh Yu. O potrebi studii patrystychnykh // Ruskii Sion. – 1871. – T. 1, Ch. 4. – S. 157-158; Ch. 5. – S. 190-192.
77. Pelesh Yu. Hadky o tserkovnoi derzhavi, rosprava yurydyko-istorychna // Ruskii Sion. – 1871. – T. 1, Ch. 2. – S. 81; Ch. 3. – S. 118-120; Ch. 4. – S. 153-157; Ch. 8. – S. 286-288; Ch. 9. – S. 316-317; Ch. 10. – S. 349-352; Ch. 13. – S. 444-446; Ch. 14. – S. 476-480.
78. Pelesh Yu. Pontyfikat P. Piia IX // Ruskii Sion. – 1871. - T. 1, Ch. 11. – S. 353-357; Ch. 12. – S. 385-389.
79. Pelesh Yu. Starokatolyky // Ruskii Sion. – 1872. - T. 2, Ch. 1. – S. 1-4; Ch. 4. – S. 97-102; Ch. 5. – S. 129-135; Ch. 6. – S. 161-166; Ch. 8. – S. 225-231; Ch. 9. – S. 257-261.
80. Pelesh Yu. O vybori Papy [Pro protseduru] // Ruskii Sion. – 1872. – T. 2, Ch. 15. – S. 473-476; Ch. 16. – S. 481-489.
81. Pelesh Yu. O synodakh provintsionalnykh i yeparkhialnykh // Ruskii Sion. – 1873. – T. Z, Ch. 15. – S. 449-460; Ch. 16. – S. 481-487; Ch. 17. – S.513-524.
82. Pelesh Yu. O dekanakh // Ruskii Sion. – 1873. – T. Z, Ch. 20. – S. 625-631; Ch. 21. – S. 649-655.
83. Pelesh Yu. Dopys do Siona [Pro potrebu vydannia rishen Zamoiskoho Synodu] // Ruskii Sion. – 1875. – T. 5, Ch. 7. – S. 213-214.
84. Pelesh Yu. Rozviazaniie 3. z vypadkiv dushpastyrskykh v 1. chysli podanykh // Ruskii Sion. – 1871. – T. 1, Ch. 4. – S. 127-128.
85. Pelesh Yu. Yak maie zakhovatsia sviashchennyk vzghliadom zavishchania slaboho, kotroho na smert pryhotovliaie? // Ruskii Sion. – 1871. – T. 1, Ch. 6. – S. 200-203; Ch. 7. – S. 237-238.
86. Pelesh Yu. Yaka ideia poluchaie Yevanheliia, kotri chytaiutsia v Nedily ot sv. Paskhy d Soshestviia sv. Dukha? // Ruskii Sion. – 1871. – T. 1, Ch. 8. – S. 270-272.
87. Pelesh Yu. Rets.: Pfarrer in kirchworbis: Materialien für Prediger und Katecheten... in alphabetischer Ordnung // Ruskii Sion. – 1871. – T. 1, Ch. 4. – S. 159-160.
88. Pelesh Yu. O uvilneniu kandydativ sana sviashchennycheskoho ot dolzhnomy chynnoi sluzhby voiskovoi // Ruskii Sion. – 1871. – T. 1, Ch. 19. – S. 618-621.
89. Pelesh Yu. Chy mozhe dushpastyr pry katekhyzatsiakh i propovidiakh do molodezhy abo i malykh ditei hovoryty o hrishi nechystoty, i yak pry tim maie postupaty? // Ruskii Sion. – 1872. – T. 2, Ch. 14. – S. 428-433; Ch. 15. – S. 469-473.
90. Pelesh Yu. O zakhovanii sviashchennyka v tovarystvi, de z bohochestiiia vysmivaiutsia / Ruskii Sion. – 1873. – T. Z, Ch. 2. – S. 45-47; Ch. 3. – S. 80-85.
91. Pelesh Yu. O dolzhnosti dushpastyria posishchaty neduzhnykh i postupovaniiu pry tom // Ruskii Sion. – 1874. – T. 4, Ch. 18. – S. 578-582; Ch. 19. – S. 585-592; Ch. 20. – S. 620-626.
92. Pelesh Yu. Missii katolycheski // Ruskii Sion. – 1874. – T. 4, Ch. 1. – S. 27-29; Ch. 2. – S. 5; Ch. 17. – S. 543-548; Ch. 19. – S. 603-612.
93. Pelesh Yu. Uniiia i pravoslaviie // Ruskii Sion. – 1883. – T. 11, Ch. 4. – S. 97-101; Ch. 5. – S. 137-142; Ch. 6. – S. 177-184; Ch. 7. – S. 209-215; Ch. 8. – S. 241-250; Ch. 11. – S. 341-346; Ch. 12. – S. 373-380; Ch. 13. - s. 405-409; Ch. 14. – S. 437-442; Ch. 15. – S. 469-473; Ch. 16. –

- S. 501-504; Ch. 17. – S. 533-537; Ch. 18. – S. 565-569; Ch. 19. – S. 597-600; Ch. 20. – S. 629-632; Ch. 21. – S. 661-663.
94. Pelesh Yu. Sredstva dushpastyrskoho obrazovaniia //Dushpastyr. – 1887. – T. 1, Ch. 1. – S. 11-13; Ch. 2. – S. 27-28; Ch. 3. – S. 43-47; Ch. 4. – S. 57-60; Ch. 5. – S. 74-78; Ch. 6. – S. 95-103; Ch. 7. – S. 139-141; Ch. 8. – S. 161-166; Ch. 9. – S. 197-200; Ch. 10. – S. 230-234; Ch. 11. – S. 264-267; Ch. 12. – S. 289-293; Ch. 13. – S. 330-332; Ch. 15. – S. 389-393; Ch. 16. – S. 420-422; Ch. 17. – S. 460-461; 1888. – T. 2, Ch. 1. – S. 22-26; Ch. 2. – S. 42-47; Ch. 3. – S. 81-84.
95. Peremyshl: stari fotohrafi. URL: <https://www.etoretro.ru/city5132.htm> [23.01. 2018].
96. Pid chas obidu u Preosv. Ep. Pelesha... // Dilo. – 1885, 31 hrudnia / 1886, 12 sichnia. – Ch. 143. – S. 3.
97. Poriadok torzhestvennoho vizdu pershoho Epyskopa Stanyslavivskoho Kyr Yuliana v prestolnyi horod Stanyslaviv dnia 9 sichnia i Yeho Intronizatsii v katedralnim Khrami Voskreseniia Hospoda n. I. Khrysta tam zhe v Nediliu po Rozhdestvi Khrystovim 10 sichnia 1886 // Dilo. – 1885. – 19 (31) hrudnia. – Ch. 139. – S. 2.
98. Posviashchenie stanyslavivskoho yepyskopa Preosv. Dra Yuliana Pelesha... // Dilo. – 1885. – 19 veresnia (1 zhovtnia). – Ch. 103. – S. 3.
99. Posviashchenie Preosv. ep. Yuliana Pelesha vidbulosia v nediliu... // Dilo. – 1885. – 22 zhovtnia (3 padolysta). – Ch. 117. – S. 1-2.
100. Pokhoron bl. p. Preosv. yepyskopa D-ra Yuliana Pelesha // Dushpastyr. – 1896. – T. 10, Ch. 8. – S. 211-214.
101. Preosv. D-ra Yuliana Pelesha namirialy Rusyny... // Dilo. – 1885. – 21 marta (2 tsvitnia). – Ch. 33. – S. 3.
102. Preosv. Ep. Pelesh oderzhav... // Dilo. – 1885. – 19 (31) marta. – Ch. 32. – S. 3.
103. Preosv. Yepyskop Pelesh rozislav do vsikh... // Dilo. – 1885. – 12 (24) zhovtnia. – Ch. 113. – S. 2.
104. Rich nashoho Vladyky // Dilo. – 1885, 25 hrudnia / (1886, 9 sichnia). – Ch. 142. – S. 1.
105. Ruskii Sion: chasopys tserkovna. – Lviv, 1871. – Ch. 1 19; 1872. – Ch. 1-20; 1873. – Ch. 1-20.
106. Ruskii Sion: pysmo arkhieparkhialne. – Lviv, 1883. – Ch. 4-21.
107. Ruska deputatsiia v Peshti i v Vidni (Ot uchasnyka dzheputatsii) // Dilo. – 1886. – 10 (22) maia. – Ch. 52. – S. 1-2.
108. Smerekovets, selo URL: http://www.pslava.info/GorlyckyjPow_SmerekovecS,104834.html [03.02. 2018].
109. Spilnyi pastyrskiy lyst mytropolyta S.Sembratovycha, yepyskopa Peremyskoho Yu.Pelesha i yepyskopa Stanislavivskoho Yu.Sas-Kuilovskoho, danyi 23 kvitnia 1895 r. – Lviv: Z typohrafi Stovropih. In-ta, 1895. – 20 s.
110. S. Ya. Z Yavorova (Hostyna Vproesv. Epyskopa Yuliana Pelesha; popys uchenyts v divochim zavedenni SS. Vasyliianok // Dilo. – 1893. – 6 (18) lypnia. – Ch. 148. – S. 1.
111. Tomashivskiy S. Vstup do istorii Tserkvy na Ukraini // Kovchey: Naukovyi zbirnyk iz tserkovnoi istorii / Za red. o.B.Gudziaka, I.Skochyliasa ta O.Turii. – Lviv: Instytut istorii Tserkvy LBA, 2001. – Ch.3. – S.3-54.
112. Try Synodalni Arkhierei: Spomyny z zhyttia i diialnomy Preosviashchennykh o. Yuliana Kuilovskoho, dra Yuliana Pelesha i dra Sylvestra Sembratovycha. Spysav o. Severyn

- Matkovskiy, hr.-kat. parokh Bossyr. – Lviv: Nakladom o. Aleksandra Stefanovycha, 1932. – 108s.
113. Tuchapiane u epyskopa Pelesha // Haychanyn. – 1893. – 14 (26) studnia. – Ch. 278. – S. 3.
114. U Preosv. Ep. Yuliana Pelesha yavylasia... // Dilo. – 1885. – 9 (21) marta. – Ch. 28. – S. 3.
115. F[ilias], Pl[atonic]. Obizhnyk Yeho Preosv. Kyr Yu. Pelesha [Lyst yepyskopa v spravi yurysdyktsii spovidnykiv yeparkhii] // Dushpastyr. – 1895. – T. 9, Ch. 1. – S. 16-18.
116. Khoma I. o. Yepyskop Yulian Pelesh i yoho “Istoriia Unii Ruskoï tserkvy z Rymom” (1878-1880) // Naukovyi zbirnyk UVU na poshanu Volodymyra Yaneva. – Miunkhen, 1983. – S. 864-873.
117. TsDIAUL (Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi). – F. 146, op. 50, spr. 163. Lystuvannia, rozporiadzhennia ta inshi dokumenty pro diialnist Stanyslavivskoho hreko-katolytskoho yepyskopa Yuliana Pelesha, 1885-1892 rr., m. Stanislaviv, 94 ark.
118. TsDIAUL. – F. 146, op. 50, spr. 168. Plany kafedralnoi tserkvy v m. Stanyslavovi, 1884 – 1886 rr., 7 ark.
119. TsDIAUL. – F. 146, op. 50, spr. 170. Zvity, plany, lystuvannia pro provedennia robıt z rekonstruktsii kafedralnoi tserkvy i yepyskopskoho palatsu v Stanyslavovi, tom 1 (1885–1889 rr.), 124 ark.
120. TsDIAUL. – F. 146, op.50, spr.175. Lystuvannia z Ministerstvom virospovidan i osvity, Stanyslavivskym ordynariatom ta inshymy pro vydilennia koshtiv na utrymannia yepyskopskoho palatsu v m. Stanislavovi, 1885–1906 rr., m. Stanislaviv, 197 ark.
121. TsDIAUL. – F. 146, op. 50, spr. 178. Lystuvannia z Stanyslavivskym starostvom pro kupivliu budynku u zhytelky Pshybylovskoi Suzanny dlia rezydentsii hreko-katolytskoho yepyskopstva, 1885–1887 rr., m. Stanislaviv, 81 ark.
122. TsDIAUL. – F. 146, op. 50, spr. 179. Sprava pro orendu budynku v zhyteliv m. Stanyslavova Khuderskykh dlia chleniv mistsevoi hreko-katolytskoi kapituly, 1885–1894 rr., m. Stanislaviv, 59 ark.
123. TsDIAUL. – F. 408, op. 1, spr. 941. Zapysky sviashchenyaka Podolynskoho Myrona pro podii v Peremyshlskii kapitul i hreko-katolytskii tserkvi, 1892 r., 43 ark.
124. TsDIAUL. – F. 408, op. 1, spr. 1301. Adresy hreko-katolytskoho dukhovenstva Stanyslavivskoi yeparkhii avstriiskomu tsisarevi Frantsu Yosyfovi ta papi Lvu KhIII z podiakoiu za stvorennia Stanyslavivskoi yeparkhii. Kopii, 1886 r., 59 ark.
125. Tsentralnyi Vydil tov.. «Prosvita» u Lvovi na svoim zasidanniu z dnia 7 (19) hrudnia... // Dilo. – 1885. – 11 (23) hrudnia. – Ch. 136. – S. 4.
126. Chernetskyi Vasyl (1837–1900). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Chernetskyi_Vasyl [28.01. 2018].
127. Chyn posviashchenyia... Preosviashchennaho Yuliana Pelesha Epyskopa Stanyslavovskaho v Tserkve Mytropolytalnoi Lvovskoi... – Lvov, 1885. – 17 s.
128. Chyn posviashchenia epysokpa Yuliana... // Dilo. – 1885. – 12 (24) zhovtnia. – Ch. 113. – S. 2.
129. Chynnosty i rishennia ruskoho provintsialnoho Sobora v Halychyni odbuvshehosia v Lvovi v rotsi 1891. – Lviv: Nakladom Mytropolychoho Ordynariatu, Iz typohrafii Stavropihiiskoho Inta, 1896. – 272 s.
130. Chornovol I. P. Pelesh Yuliiian // Entsyklopediia istorii Ukrainy: u 10 t. / redkol.: V.A. Smolii ta in.; Instytut istorii Ukrainy. – K.: Naukova dumka, 2011. – T. 8: Pa – Pryk. – S. 109.
131. Shakh S. Mizh Sianom i Dunaitsem. Spomyn. Chast 1. – Miunkhen: Khrystyianskyi Holos, 1960. – 439 s.

132. Shematyzmъ vsechestnoho klyra Mytropol. Arkhydietsziy hreko-katolycheskoï Lvivskoy na rik 1882. – Lviv : Yzъ typohrafiy Stavropyhiiskoho Ynstytuta rodъ upravleniemъ Stefana Huchakovskoho, 1882. – XIV+334 s.
133. Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolycheskoy Eparkhiy Stanyslavôvskoy na rôk Bozhii 1886. Rôchnyкъ I. – Lviv : Iz typohrafiï Stavropihiiskoho Instytuta pid upravleniem V. O. Tarnavskoho, 1886. – XXKhVIII+124 s.
134. Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolycheskoy Eparkhiy Stanyslavôvskoy na rôk Bozhii 1887. Rôchnyкъ II. – Vъ Stanyslavovъ : zъ pechatnъ I. Dankevycha, Nakladom Klyra Eparkhialnoho, 1887. – XXIKh+285 s.
135. Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolycheskoy Eparkhiy Stanyslavôvskoy na rôk Bozhii 1888. Rôchnyкъ III. – Vъ Stanyslavovъ : zъ pechatnъ I. Dankevycha, Nakladom Klyra Eparkhialnoho, 1888. – XXIV+342 s.
136. Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolycheskoy Eparkhiy Stanyslavôvskoy na rôk Bozhii 1889. Rôchnyкъ IV. – Vъ Stanyslavovъ: zъ pechatnъ I. Dankevycha, Nakladom Klyra Eparkhialnoho, 1889. – XXIV+159 s.
137. Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolycheskoy Eparkhiy Stanyslavôvskoy na rôk Bozhii 1890. Rôchnyкъ V. – Vъ Stanyslavovъ : zъ pechatnъ I. Dankevycha, Nakladom Klyra Eparkhialnoho, 1890. – XXIV+313 s.
138. Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolycheskoy Eparkhiy Stanyslavôvskoy na rôk Bozhii 1891. Rôchnyкъ VI. – Vъ Stanyslavovъ : zъ pechatnъ I. Dankevycha, Nakladom Klyra Eparkhialnoho, 1891. – XXIII+320 s.
139. Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolycheskoy Eparkhiy Stanyslavôvskoy na rôk Bozhii 1892. Rôchnyкъ VII. – Vъ Stanyslavovъ : zъ pechatnъ I. Dankevycha, Nakladom Klyra Eparkhialnoho, 1892. – XXIII+186 s.
140. Shematysm vseho klyra hreko-katolycheskoho Eparkhii soiedynenykh Peremyskoï, Samborskoï i Sianotskoï na rk ot Rozhd. Khr. 1892. – Peremyshl: Typom S. F. Pionkevycha, 1892. – 372 s.
141. Shematysm vseho klyra hreko-katolycheskoho Eparkhii soiedynenykh Peremyskoï, Samborskoï i Sianotskoï na rk ot Rozhd. Khr. 1893. – Peremyshl: Typom S. F. Pionkevycha, 1893. – KhKhKh+397 s.
142. Shematysm vseho klyra hreko-katolycheskoho Eparkhii soiedynenykh Peremyskoï, Samborskoï i Sianotskoï na rk ot Rozhd. Khr. 1894. – Peremyshl: Typom S. F. Pionkevycha, 1894. – KhKhKh+398 s.
143. Shematysm vseho klyra hreko-katolycheskoho Eparkhii soiedynenykh Peremyskoï, Samborskoï i Sianotskoï na rk ot Rozhd. Khr. 1895. – Peremyshl: Typom S. F. Pionkevycha, 1895. – KhKhKh+400 s.
144. Shematysm vseho klyra hreko-katolycheskoho Eparkhii soiedynenykh Peremyskoï, Samborskoï i Sianotskoï na rk ot Rozhd. Khr. 1896. – Peremyshl: Typom S. F. Pionkevycha, 1896. – KhKhKhII+410 s.
145. Shchedra pozhertva (Novynky) // Halychanyn. – 1893. – 6 (18) sichnia. – Ch. 3. – S. 5.
146. Yubylei o. Yust. Zhelekhovskoho // Halychanyn. – 1896. – 11 (23) yanvaria. – Ch. 7. – S. 2-3.
147. Yuliiian Pelesh (3.1.1843 - 10/22./IU. 18961) // Dushpastyr. – 1896. – T. 10, Ch. 8. – S. 193-196.
148. Blazejovskij D. Byzantine Kyivan Rite metropolitantes, eparchies and exarchates: nomenclature and statistics. – Romae, 1980. – 171 s.
149. Kilka uwag nad dziełem Ks. Dra Pelesza o Unii Tom II. napisał X. Stanisław Załęski S.J. – Krakow : Frukarnia „Czasu», 1881. – 42 s.
150. Pelesch Julian. Geschichte der Union der ruthenische Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Band 1: Von den ältesten Zeiten bis zur Wiederherstellung der Union mit Rom (1595). – Wien, 1878. – 640 s.

151. Pelesch Julian. Geschichte der Union der ruthenische Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Band 2: Von der Wiederherstellung der Union mit Rom bis auf die Gegenwart (1596-1879). – Wien, 1880. – 1095 s.

152. Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini 1871. – Leopoli: Typographia Instuti Stauropigiani, 1871. – 286 s. – S. 12-13.

153. Schematismus universi venerabilis cleri Dioeceseos graeco-catholicae Premisliensis pro anno Domini 1843. – Premisliae: Typographia Episcopali rit. gr.-cat, 1843. – 209 s. – S. 151.

154. Schematismus universi cleri graeco-catholicae Dioecesis Stanislao poliensis pro Anno Domini 1887. – Stanislao poli : Typis J. Dankiewicz, Sumptibus Cleri Dioecesan, 1887. – XXXIV+274 s.

Дата надходження до редакції: 17.01. 2019

УДК 94(477.8)092

ІНТРОНІЗАЦІЯ ЄПИСКОПА ЮЛІАНА ПЕЛЕША НА СТОРИНКАХ УКРАЇНСЬКОГО ЧАСОПИСУ «ДІЛО»

Олег ЄГРЕШІЙ

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра історії України і методики викладання історії,
вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна

e-mail: ludyna@ukr.net

Андрій КОРОЛЬКО

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра історії України і методики викладання історії,
вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна

e-mail: korolko_andr@ukr.net

У науковій статті автори розкривають маловідому сторінку біографії першого станиславівського єпископа Греко-католицької Церкви Юліана Пелеша – його інтронізацію. Автори взяли до уваги, передусім, інформацію, вміщену в українському часописі «Діло» за 1885 і 1886 рр. У статті зазначається, що інтронізація Ю. Пелеша у м. Станиславові відбулася велично, на ній були присутні очільники міста, представники багатьох українських установ та організацій, духовенство та численні миряни.

Ключові слова: єпископ Юліан Пелеш, папська булла, чин посвячення, інтронізація, Львів, Станиславів, концепція «трьох патріотизмів».

В научной статье авторы раскрывают малоизвестную страницу биографии первого станиславивского епископа Греко-католической Церкви Юлиана Пелеша – его интронизации. Авторы статьи, учли, прежде всего, информацию, помещенную в украинской газете «Дело» за 1885 и 1886 гг. В статье отмечается, что интронизация Ю.Пелеша в м.Станиславове состоялась величественно, на ней присутствовали руководители города, представители многих украинских учреждений и организаций, духовенство и многочисленные миряне.

Ключевые слова: епископ Юлиан Пелеш, папская булла, дело посвящения, интронизация, Львов, Станислав, концепция «трех патриотизмов».

The article states that in march 1885, pope Leo XIII issued a boule «De univeso dominico grege» about formation of the separate Stanislaviv diocese of the Greek-Catholic Church. By a decision of February 20, 1885 Franz Joseph I named, and pope Leo XIII on march 27, 1885, confirmed and appointed the first Stanislaviv bishop dr Julian Pelesh.

In early march 1885 a delegation from the Ukrainians of Stanislaviv arrived in Lviv, consisting of a priest T. Shankovsky, a catechist I. Lytvynovich, a landowner Justin Maletsky, a professor Ivan Verhratsky, a lawyer Meliton Buchynsky, a merchant Theodor Stakhevych, and also Aleksandr Klyuchenko and Ivan Serbensky .

March 27, 1885, Fr. Dr. Y.Pelesh received in the temple of St. Yura in Lviv the a bishopric consecration from the hands of Galician Metropolitan S. Sembratovich as a saint and

archbishops of Lviv, S. Moravsky (Latin rite) and I. Isakovich (Armenian rite) as coordinators. The ordination of the first bishop of Stanislaviv was held on November 1, 1885, at the Greek-Catholic Metropolitan Archbishop of St. George in Lviv.

The article notes that the residents of Stanislaviv carefully organized a meeting of Bishop Y. Pelesh in his city. The order of the bishop's solemn entrance to the city, January 9, 1886, and his enthronement in the Cathedral Church of the Resurrection of the Lord Jesus Christ was developed. Not far from the «Real school» of Stanislaviv on the Sapiezhsky street triumphal arch. was decorated with a symbolic. Subsequently, Y. Pelesh was attended by representatives of Ukrainian, Latin and Armenian clergy, government officials, professors of schools and a delegation from local Ukrainian societies.

After the festive dinner in the episcopal palace there was a solemn reception on the occasion of the enthronement of Y. Pelesh. January 9, 1886, Ukrainian societies in Stanislaviv hosted a musical declamation evening in honor of Julian Pelesh. Naming about Dr. Y. Pelesh as the first Stanislaviv bishop successfully complete the long-standing competitions of the Galician clergy for the creation of the third in the Galician Church Provincial Diocese.

Keywords: *Bishop Julian Pelesh, papal bull, consecration act, enthronement, Lviv, Stanislaviv, concept of "three patriotisms"*

3 січня 2018 р. відомому українському релігійно-церковному і громадському діячеві, першому єпископу Станіславівської єпархії Греко-католицької церкви (далі – ГКЦ) Юліанові Пелешу виповнилося б 175 років. В силу різних причин (і об'єктивних і суб'єктивних) про цього діяча відомо мало. Більше уваги науковці вділяли релігійно-церковним діячам ГКЦ ХХ ст. (А.Шептицькому, Й.Сліпому, Г.Хомишину та ін.). Це, на наш погляд, пов'язано з особливою динамікою та калейдоскопією історичних подій того часу, характером українсько-польських взаємин, місцем ГКЦ в радянській тоталітарній системі, а також більшою доступністю першоджерел. Серед сучасних істориків-науковців, які змальовували портрет Юліана Пелеша виділимо автора монографічного дослідження «Історія Станіславівської єпархії 1885–1900 рр.» івано-франківця Р. Делятинського²⁴⁷. Інші науковці доволі побіжно вивчали діяльність цього релігійно-церковного діяча. Метою статті є розкриття маловідомої сторінки біографії Ю.Пелеша – його інтронізації.

У березні 1885 р. папа Лев XIII видав буллу «De univeso dominico grege» про утворення окремої Станіславівської єпархії ГКЦ. Рішенням від 20 лютого 1885 р. цісар Франц Йосиф I іменував, а папа Лев XIII на таємній Папській консисторії 27 березня 1885 р. підтвердив та призначив першим станіславівським єпископом о д-ра Юліана Пелеша. Часопис «Діло» у

²⁴⁷ Делятинський Р. Історія Станіславівської єпархії (1885–1900). Івано-Франківськ: Нова зоря, 2001. 96 с.

замітці «Новинки» від 23 лютого 1885 р. писав, що номінація нових владик уже оголошена²⁴⁸.

На початку березня 1885 р. до Львова навідалася делегація від українців м. Станиславова у складі крилошанина о.Т.Шанковського, катехита І.Литвиновича, дідича Юстина Малецького з Лядського Шляхетського (нині – с. Липівка Тисменицького району Івано-Франківської обл.), професора Івана Верхратського, адвоката д-ра Мелітона Бучинського, купця Теодора Стахевича, «власителя реальностей» Олександра Ключенка, Івана Сербеньського. Провідником депутації руських народних товариств був д-р Омелян Огоновський. Крилошанин о.Т.Шанковський запевнив новоіменованого владику, що українська світська та духовна інтелігенція «всі сили свої віддасть» і буде щиро помагати владиці в стараннях долати «тяжкі противності», які постають перед руським народом «для добра довіреного йому народу та св.Церкви». До того ж, українці станиславівського виборчого округу мали намір призначити Юліана Пелеша кандидатом на посла до державної Ради від сільської курії, бо він «щирий русин і буде заступати інтереси руської народності». Більше того, о.Сава – конкурент Ю.Пелеша був навіть готовий зняти свою кандидатуру, передчуваючи перемогу саме Пелеша²⁴⁹.

27 березня 1885 р. о. д-р. Ю.Пелеш прийняв у храмі св. Юра у Львові єпископські свячення з рук Галицького митрополита С.Сембратовича як святителя і львівських архиєпископів С.Моравського (латинського обряду) та І.Ісаковича (вірменського обряду) як співсвятителів.

Чин посвячення на першого станиславівського єпископа спочатку планувався на другу половину жовтня 1885 р.²⁵⁰, але відбувся, врешті, першого листопада 1885 р. в греко-католицькій митрополичій архикатедрі Св.Юра у Львові («у 23 неділю по сходженню Духа святого»). Юліан Пелеш напередодні чину посвячення розіслав до всіх католицьких єпископах Австро-Угорської монархії на латинській мові запрошення наступного змісту: «Всесвітліші Отці! Маю за честь звістити Вашу Всесвітлість, що посвячення моє на першого станиславівського єпископа відбудеться 1 падолиста в греко-католицькій архипрестольній церкві у Львові». О 10 годині ранку першого листопада до церкви Святого Юра у Львові увійшли митрополити: Сильвестр Сембратович, Іван Ступницький, Ісак Ісакович, а

²⁴⁸ Діло. 1885. Ч. 21–22. 23 лют.

²⁴⁹ Ibid. Преос. д-ра Юліана Пелеша. 1885. 21 берез.

²⁵⁰ Новинки Посвячення Станиславовського єпископа Преосв. д-ра Юліана Пелеша. Діло. 1885. 19 верес.

також Северин Моравський. Усього участь у дійстві взяло 24 клірики (12 священників та 8 дияконів)²⁵¹.

Товариство «Просвіту» представляв професор д-р Омелян Огоновський і професор Анатоль Вахнянин; Літературне Товариство імені Т.Шевченка – ректор Львівської Політехніки професор Медведський та Дем'ян Гладилевич; «Народну Раду» представляли: професор д-р Олександр Огоновський і професор Юліан Романчук; Педагогічне товариство – радник Ільнацький і професор Шухевич; товариство «Руська бесіда» – доктор Юліан Целевич, професор Цеглинський та інженер Гапинчак; товариство «Зоря» – архітектор В.Нагорний і п. Спожарський; Академічне братство представляли Ісидор Олесницький та Олександр Кулачковський; редакцію часопису «Діло» – відповідальний редактор Іван Белей²⁵².

На чин посвячення прибули також референти властей: намісник Ф.Залеський, президент апеляції барон Шенк, президент крайової дирекції скарбу барон Йоркаш, президент прокуратурії скарбу доктор Подлевський, надпрокуратор Зданьський, директор Пошти Шифнер, президент міста Львова Домбровський, директор поліції Кшачковський та інші офіційні особи. Через недугу маршалка крайовий відділ представляв п. Петруський. На урочистому дійстві був присутній також комендант галицьких військ князь Виртемберський з численним супроводом військових достойників.

З нагоди інсталяції архикнязь Рудольф прислав владиці в дарунок дві пари гарних сивих коней із каретою, що свідчило про авторитет Ю.Пелеша у вищих урядових колах²⁵³. Цісар подарував зі своїх приватних фондів 5 000 золотих ринських на облаштування резиденції Ю.Пелеша²⁵⁴.

Зі Станиславова прибули: староста Горецький, маршалок повітової ради Брикчанський, бурмістр Яблонівський, доктор Камінський, адвокат д-р Шидловський, а також Маєвський та І.Прус. Від українців Станиславова прибули: адвокат, д-р Мелітон Бучинський, купець Т.Стахевич, директор реальної школи Михайло Чачковський, сеньйор Ставропігії професор, д-р Шараневич, радник Латинський, радник помісний Мандичевський, радник шкільний Солтикевич а також Дицекевич. Станиславівці несли хліб, сіль, позолочені посудини з вином та свічки.

Юліан Пелеш, одягнений в єпископські ризи, пройшов через царські врата і став на розстелений килимок із зображенням орла. Всі три єпископи

²⁵¹ Ibid. Чин посвячення єп. Юліана. 1885. 12 жовт.

²⁵² Ibid. На торжество вступлення преосв. єп. Юліана Пелеша. 1885. 11 груд.

²⁵³ Делятинський Р. Історія Станіславівської єпархії (1885–1900). Івано-Франківськ: Нова зоря, 2001. С. 23.

²⁵⁴ Новинки. *Діло*. 1885. 25 черв.

читали молитви, а хор львівської семінарії співав пісні²⁵⁵. Згодом, в капітульних кімнатах гостей було запрошено на сніданок. Першу урочисту промову на честь Ю.Пелеша проголосив митрополит Сильвестр Сембратович, на який Ю.Пелеш відповів, «що буде діяти на хосен Греко-католицької церкви, руського народу і держави». Від імені українських народних товариств привітальне слово мав доктор Омелян Огоновський, професор Медведський та доктор Омелян Калятовський. Після трапези на честь Юліана Пелеша артисти театру, одягнені у народні костюми виконали урочисту кантату А.Вахнянина на слова поета В.Масляка. Біля портрета Ю.Пелеша, прибраного квітами, було зачитано вірші О.Левицького і П.Париляка. Після кантати артисти театру Біберович, Гриневецький а також Попелева та Осиповичева представили уривок з історичної драми Омеляна Огоновського «Федько Острожський».

Нижче наводимо текст кантати:

*«Весела вість несе на Русь,
В Данила край пливе гомон.
Князем ... став народу син
Єму несе вся Русь поклон.
Носишся ти вісте на вітру крилах
От Сяну до моря, на руські степи,
І всюди по руских оселях, хатах
Народного духа й серця покріпи.
Владико наш! Витай, витай!
Не легкій жде на тебе чинь
Надію в тобі має край
Бо Ти наш Брат, ти люду син!
Тебе днесь витає звук руских сердець.
С поклоном несеш Ти любов завіт
Щоб з Руси опав раз терневий вінець,
О стань нам за сонце, о стань нам за світ!
Владико наш де Твій престол?
Туда глядить весь рускій рид.
О подопри святий прапор,
Щоб он тривав як той Бескид!»²⁵⁶*

Станиславівці ретельно організували зустріч владика Ю.Пелеша у своєму місті. Було розроблено порядок урочистого в'їзду єпископа «в

²⁵⁵ Посвящение Преосв. еп. Юліана Пелеша. *Діло*. 1885. 22 жовт.

²⁵⁶ Посвящение Преосв. еп. Юліана Пелеша. *Діло*. 1885. 22 жовт.

престольний город Станиславів», 9 січня 1886 р., і його інтронізації в катедральному храмі Воскресіння Господа Ісуса Христа. Зокрема, в день в'їзду на вокзалі у Станиславові о 9 год. ранку владику зустрічала депутація від єпархіального священства і народу, маршалок станиславівської Ради повітової та станиславівський староста. Неподалік реальної школи м.Станиславова на вул. Сапєжинській (*нині – вул. Незалежності*) було оформлено символічну тріумфальну арку. Представники духовенства на чолі з отцем-деканом та місцевої влади з очільником президії міста Станиславова хлібом і сіллю зустріли карету єпископа, після чого у супроводі молитовних пісень і дзвонів кафедрального храму процесія вирушила до єпископського палацу на вул. Липову (*нині – Тараса Шевченка*). Владика Юліан Пелеш здійснив архиєрейське освячення з балкону.

Згодом, Ю.Пелеша відвідали представники українського, латинського і вірменського духовенства, урядовці, професори шкіл, а також депутація від місцевих українських товариств. На четверту годину дня 9 січня 1886 р. було заплановано урочисту вечерю, після якої архиєрей разом з вірянами вийшли до статуї св. Івана (*вочевидь йдеться про знищену нині скульптуру Св. Яна Непомуцена, яка була розташована поблизу входу до колишнього магазину «1000 дрібниць» у м.Івано-Франківську*) зустріти львівську делегацію на чолі з митрополитом Сильвестром Сембратовичем²⁵⁷. Володимир Чехович зі Львова виготовив портрет Ю.Пелеша природної величини в рамках, заздалегідь замовлений станиславівським духовенством²⁵⁸.

У день інтронізації Преосвященного Владика кир Юліана Пелеша на честь владики було проголошено вірш:

*Ликуй о Русь! День п'яздничій
Так довго жданий вже наспів.
Се на новий престол владичий
Владика перший днесь засів.*

Хор відспівав пісні Сидора Воробкевича «Очи горять», Кесмайера «Froschballade», Шторха «Серенаду», твір Лавровського «Я в чужині», Ріхарда «Італійська салата», Анатолія Вахнянина «Наша жизнь», Гунода «Папський імн», Гайдена «Імн народний» та кантату композитора Нижанківського. Після урочистого «Многая літа» на честь Владика підготовано святковий обід²⁵⁹.

²⁵⁷ Порядок торжественного в'їзду першого станиславівського єпископа в престольний город Станиславів *Діло*. 1885. Ч. 139. 19 груд.

²⁵⁸ *Діло*. 1885. Ч. 141. 24 груд.

²⁵⁹ В день інтронізації Преосвященного Владика кир Юліана Пелеша. *Діло*. 1885. Ч. 141. 29 груд.

Після святкового обіду у єпископському палаці відбулося урочисте прийняття з нагоди інтронізації Ю.Пелеша. У вступному слові професор Іван Верхратський зауважив: «Радість від в'їзду у Покутську столицю невичерпна, благість Божого Провидіння зсилає народам в тяжчих хвилях іспитаній мужів, що стають достойними захисниками і проводирями народу в користь нашого обряду і для добра держави». Від українського міщанства в Станиславові Ю.Пелеша привітав Теодор Стахович: «Вітаючи нашого першого архипастиря у воріт столиці хлібом і сіллю, завіряючи у нашій вірності». Олександр Барабаш зі Старих Богородчан при врученні владиці фелону мав слово від церковних братств новоутвореної єпархії: «Як колись пророки завіряли прихід Спасителя так і так наші верховні архіереї заповідали і вже від століття просили монархів про відкриття третього єпископства на нашій Галицькій Русі зі столицею в Станиславові. ... Благодаримо нашого милостивого монарха Франца Йосифа і папу Лева ...». Маршалок галицької повітової ради Брикчинський привітав присутніх на польській і українській мовах: «Пригорне всіх поляків і русинів»²⁶⁰.

9 січня 1886 р. українські товариства в Станиславові влаштували музикально-декламаційний вечір в честь Юліана Пелеша. Вечір розпочався увертюрою Адама, яку виконав 58-й військовий полк «Сальватор», що прибув з Коломиї. Згодом хор «До руської пісні» під керівництвом Матюка виконав кантату–декламацію «Стих-привітальник». Очільники товариства «Руських жінок» у Станиславові подарували владиці чашу з дарчим надписом «Його преосвященству Владиці кир Юліяну Пелешу в день його інтронізації 28 грудня 1885 р.». Привітання Ю. Пелешу висловив також катехит гімназії у Коломиї І.Литвинович. Наприкінці святкового дійства Ю. Пелеш вділив присутнім благословення²⁶¹.

Отець Северин Матковський писав, що інтронізація єпископа Ю.Пелеша «проходила величаво» і такого привітання, яке приготував першому станиславівському єпископу бурмістр д-р Ігнацій Камінський, «Станиславів ще не бачив і здається не скоро побачить». Місто було виразно удекороване, всі готелі, приватні дома, школи і навіть касарні (*казарми* – *О.Є.*) були зайняті гостями. Святкувало не лише місто, а й його околиці. Але на думку о. С.Матковського, це був також і триумф бурмістра д-ра

²⁶⁰ Інтронізаційне торжество. *Діло*. 1886. Ч. 1. 3 січ.

²⁶¹ З торжества інтронізаційного в Станиславові *Діло*. 1886. Ч. 2. 7 січ.

І.Камінського, який мусив вести «велику боротьбу з Коломиєю, що усіма силами прагнула стати столицею нової єпархії»²⁶².

У свято Богоявлення Господня, у 1886 р., явилися до Ю.Пелеша делегати від читалень сільських товариств з околиць Станиславова. Привітальне слово мав Йосиф Гурик з Угринова: «Народ руський має повну надію, що з приїздом першого Владика завітає нове щастя і лучша доля для руського народу. В найтяжчих часах Всевишній Бог посилає світлих мужів, які просвітлили би народ. Такими світлими були Іван Снігурський, Григорій Яхимович ... Заступайте за нас перед Богом». До делегації також входили: Семен Дівнич, Іван Дівнич, Іван Загайкевич з Крихівців, Іван Ткачовський з Вікторова, Іван Сербин, Ілля Євчук, Семен Данилишин з Опришівців, Андрій Гробельний з Дрогомирчан, Юрій Кернякевич і Василь Левочко з Межигірців. У надвечір'я Господнє Пелеш відвідав Бурсу імені св.Николая в Станиславові²⁶³.

Іменування о. д-ра Ю.Пелеша першим станиславівським єпископом успішно завершило довголітні змагання галицького духовенства за створення третьої в Галицькій Церковній Провінції єпархії²⁶⁴.

Таким чином, першим єпископом Станиславівської єпархії було призначено відомого громадського діяча, науковця о. Ю.Пелеша, який підтримував хороші взаємини з правлячою династією Габсбургів. Діяльність Ю.Пелеша визначалася концепцією «трьох патріотизмів», яка включала визнання духовної єдності Католицької церкви, австрофільські і народовські погляди. Він намагався зміцнити позиції Церкви в галицькому суспільстві – виступив на захист прав Церкви в австрійському парламенті, проводив канонічні візитації парафій своєї єпархії, видав низку пастирських листів. Ю.Пелеш прагнув запровадити в єпархії контроль за освітою, підтримував ідею створення конфесійної католицької школи, надав широкі повноваження церковному комітету по цензурі. Однією з найбільших заслуг Ю.Пелеша було ініціювання разом з митрополитом С.Сембратовичем скликання Львівського Провінційного Синоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Діло». Офіційний орган УНДП і УНДО. Виходив упродовж 1880–1939 рр. у Львові (1885, 1886).

²⁶² о. Матковський С. Д-р Юліан Пелеш Єпископ Саниславівський, а відтак Перемиський С.17-35; Кир Ю.Пелеш. Літургіка. Біографічні матеріали / Кир Ю.Пелеш; упоряд. А.Черемський. Харків: Видавель Савчук О.О. 2013. С. 17–35.

²⁶³ Дописи. *Діло*. 1886. Ч. 3. 9 січ.

²⁶⁴ Делятинський Р. Історія Станіславівської єпархії (1885–1900). Івано-Франківськ: Нова зоря, 2001. С.22.

2. о. Матковський С. Д-р Юліан Пелеш Єпископ Саниславівський, а відтак Перемиський С.17-35 Кир Ю.Пелеш. Літургіка. Біографічні матеріали / Кир Ю.Пелеш; упоряд. А.Черемський. Харків: Видавець Савчук О.О. 2013. 680 С.
3. Делятинський Р. Історія Станіславівської єпархії (1885–1900). Івано-Франківськ: Нова зоря, 2001. – 96 с.

REFERENCES:

1. «Dilo». Ofitsiynyy orhan UNDP i UNDO. Vykhodyv uprodovzh 1880–1939 rr. u L'vovi (1885, 1886).
2. о. Matkovs'kyu S. D-r Yulian Pelesh Yepyskop Stanyslavivs'kyu, a vidtak Peremys'kyu S.17–35 Kyр Yu.Pelesh. Liturhika. Biohrafichni materialy / Kyр Yu.Pelesh; uporyad. A.Cherems'kyu. Kharkiv: Vydavets' Savchuk O.O., 2013. 680 s.
3. Delyatyns'kyu R. Istoriya Stanislavivs'koyi yeparkhiyi (1885–1900). – Ivano-Frankivs'k: Nova zorya, 2001. – 96 s.

Дата надходження до редакції: 16.08. 2018

УДК 929:328(091)

ПАРЛАМЕНТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ О. СТЕПАНА КАЧАЛИ

Дмитро КАВАЦЮК

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра історії України і методики викладання історії,
вул. Шевченка 57, 76000, Івано-Франківськ, Україна
e-mail: dmytro_kawazjuk@ukr.net*

У 1873 р. вперше відбулися безпосередні вибори до австрійського парламенту. Мета статті, проаналізувавши протоколи рейхсрату²⁶⁵ та тогочасну пресу, висвітлити діяльність С. Качали в Палаті послів. Унікальність С. Качали, як громадсько-політичного діяча, полягає в його прагненні досягти компромісу з поляками, але з гарантіями забезпечення прав для русинів-українців. Цю програму депутат намагався втілити в життя на принципах федералізму.

Позиція С. Качали призвела до поступового загострення його відносин з іншими русинами-українцями в парламенті, що тільки посилив факт його обрання до Палати послів від польського виборчого комітету. Конфлікт набув такого масштабу, що депутат розглядав можливість відмовитись від мандату. Зрештою С. Качала в парламенті завжди намагався залишатися вірним народу до якого належав та не голосував за закони, які могли нашкодити русинам-українцям.

Ключові слова: Галичина, Палата послів, депутат, вибори.

В 1873 г. впервые состоялись непосредственные выборы в австрийский парламент. Цель статьи, проанализировав протоколы рейхсрата и тогдашнюю прессу, осветить деятельность С. Качалы в Палате послов. Уникальность С. Качалы, как общественно-политического деятеля, заключается в его стремлении достичь компромисса с поляками, но с гарантиями обеспечения прав для русинов-украинцев. Этой программой депутат пытался воплотить в жизнь на принципах федерализма.

Позиция С. Качалы привела к постепенному обострению его отношений с другими русинами-украинцами в парламенте, что только усилил факт его избрания в Палату послов от польского избирательного комитета. Конфликт приобрел такой масштаб, что депутат рассматривал возможность отказаться от мандата. В конце концов С. Качала в парламенте всегда старался оставаться верным народу к которому принадлежал и не голосовал за законы, которые могли навредить русинам-украинцам.

Ключевые слова: Галиция, Палата послов, депутат, выборы.

In the 70's of the nineteenth century, due to the long-lasting political crisis in the Austro-Hungarian Empire, election reform took place. It consisted in the introduction of a curial system for the formation of the Austrian Parliament. As a result, the Rusyn-Ukrainians increased their chances of getting into the Reichsrat. One of those who took advantage of the changes was a

---

²⁶⁵ Рейхсрат (Державна рада) – представницький орган австрійської частини Австро-Угорської монархії; складався з двох палат: Палати панів і Палати послів; з 1873 р. формувався шляхом виборів на куріальній, становій основі.

Greek-Catholic priest Stepan Kachala. For this, he reached agreement with the Poles deputies and, for their support, went to parliament, where he joined to their faction – Polish circle. A few scientists was interested his work in the Austrian parliament. The main points of Stepan Kachala activities in representative institutions of the Austro-Hungarian Empire researched Ukrainian scientists: Marian Mudryi, Olena Arkusha, Vasyl Plekan and foreign historians Harold Binder, Stanislav Piiai.

In the parliament Stepan Kachala propagated the idea of transformation Habsburg Monarchy in federation, where every nation of a multinational state had the same rights. Due to his views, he became closer to an informal group in the Polish circle, headed by Frantisek Smolka who supported Stepan Kachala. The most important his work in the Reichsrat was the participation in the debate over a new religious law. In this situation Stepan Kachala despite the position of colleagues in the faction, opposed the adoption of the relevant law.

Thus, Stepan Kachala who entered the parliament thanks to the Poles, tried to reach agreement between the Rusyn-Ukrainians and Poles. In order to achieve his goal, he joined the group of Polish federalists, who recognized the right to Rusyn-Ukrainians for free national-cultural development. Since 1875, his rapprochement with the Ruskyi Club was observed, which was the result of disappointment with the actions of the Polish circle. Despite the fact that Stepan Kachala didn't make a large number of speeches in parliament, he remained one of the key people in the Reichsrat.

Keywords: *Galicia, House of Ambassadors, deputy, election.*

У сучасній українській історичній науці помітно збільшився інтерес до окремих постатей українського національного відродження (модерного націотворення) в ХІХ ст. У цьому контексті необхідно звернути увагу на неординарну особистість греко-католицького священника Степана Качали (1815–1888 рр.). Наявні наукові дослідження, головним чином, зосереджені на громадській, публіцистичній і сеймовій²⁶⁶ діяльності політика. Водночас у зв'язку з недоступністю окремих джерел на периферії наукових зацікавлень залишилася робота С. Качали в австрійському парламенті.

Окремі аспекти діяльності С. Качали в представницьких органах Австро-Угорської імперії дослідили українські вчені М. Мудрий, О. Аркуша, В. Плекан і зарубіжні історики Г. Біндер, С. Піяй та деякі ін.²⁶⁷ Мета дослідження полягає у висвітленні діяльності С. Качали в австрійському парламенті та його участі у виборах. Виходячи з мети статті, потрібно розв'язати основні завдання: розкрити особливості співпраці С. Качали з польськими та українськими (руськими) депутатами; висвітлити участь

²⁶⁶ Мається на увазі депутатська діяльність о. Степана Качали в Галицькому сеймі в 1861–1873 рр. та 1879–1888 рр.

²⁶⁷ Вівчарик П. Історіографічний аналіз громадсько-політичної та публіцистичної діяльності Степана Качали / Україна-Європа-Світ. 2016. № 18. С. 197; Мудрий М. Степан Качала в австрійському парламенті 1873–1879 рр. // Наукові зошити історичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка. Львів, 1997. Вип. 1. С. 63–66.

депутата в обговоренні різноманітних законопроектів та визначити його роль у парламенті.

У квітні 1873 р. цісар Франц Йосиф після тривалих дискусій у рейхсраті підписав новий виборчий закон. Нижня палата парламенту формувалася уже не з представників крайових сеймів, а обиралася чоловічою частиною населення Австро-Угорської монархії. Спираючись на розміри сплачених податків в казну імперії, було створено чотири курії: землевласників, ремісників, міщан та селян.²⁶⁸

Перші вибори до Палати послів рейхсрату пройшли у вересні 1873 р., на яких було обрано 16 русинів-українців. Проте сенсацією став прохід до парламенту греко-католицького священника с. Шельпаки (зараз Підволочинський район Тернопільської обл.) С. Качали від округу Тарнів – Бохня (Західна Галичина), де абсолютну більшість становило польське населення. Це означало, по суті, підтримку його кандидатури польськими діячами під час передвиборчої кампанії.²⁶⁹

Щоправда, С. Качала пропонував свою кандидатуру в кандидати у депутати «Руській раді» – політичному товариству русофільського спрямування, створеному у Львові в 1870 р., що на той час виконувало функції передвиборчого комітету від русинів-українців. Русофіли не підтримували федералістичні погляди та були, на той час, категорично проти польсько-української співпраці, тому відмовилися висунути його кандидатом до рейхсрату. В такій ситуації С. Качала звернувся до Польського передвиборчого комітету, який висунув його зразу в двох округах. Перший, згаданий вище, округ Тарнів – Бохня, де він отримав перемогу (832 голоси з 1216), а другий – у Львові (тільки 21 голос з 3013).²⁷⁰

С. Качала під впливом виборів 1873 р. написав дві статті публіцистичного характеру: «Безпосередні вибори до Ради Державної і русини» та «Політика русинів», що вийшли як додаток до львівського журналу «Правда» (виходив з 1867 р. як загальноукраїнський друкований орган народовського спрямування) під псевдонімом Микола Загорний.²⁷¹ Безпосередні вибори до парламенту, на думку С. Качали, не принесли бажаного результату, а тільки сприяли закріпленню за австрійсько-німецькими централістами панівного становища в парламенті. Автор

---

²⁶⁸ Єфремова Н. В. Проблеми реформування законодавства про вибори в Австро-Угорській імперії на території Галичини та Буковини. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34285/04-Efremova.pdf?sequence=1> (дата звернення 26.02.2018). С. 83

²⁶⁹ Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму. Львів, 2010. С. 135.

²⁷⁰ Telegramy o wyborach // Gazeta Lwowska. 1873. č. 246. 25 pazdziernika. S. 1.

²⁷¹ Загорний М. Безпосередні вибори до Ради Державної і русини. Львів, 1873. 34 с. Загорний М. Політика русинів. Львів, 1873. 25 с.

переконує, що головні справи для Галичини повинні вирішуватися у Львові, а не у Відні. З огляду на це потрібно шукати шляхи мирного співіснування між поляками та русинами-українцями.²⁷²

Депутат пропагував ідею перетворення дуалістичної Австро-Угорської монархії на федерацію. Надання особливих прав угорцям, полякам і німцям, на переконання С. Качали, не могло зберегти імперію, тому потрібно було надати можливість національно-культурного та політичного розвитку всім народам, одним з яких мав бути руський (український) народ.²⁷³

Статті були своєрідною відповіддю депутата на неодноразові закиди в зрадництві, через обрання до парламенту поляками. На переконання автора, русини-українці задля забезпечення свого національно-культурного відродження повинні були співпрацювати з поляками як «рівний з рівним». Опозиційність українського парламентського представництва, в розумінні С. Качали, була результатом спротиву політиці австрійського уряду, тому необхідна зміна тактики парламентської боротьби.²⁷⁴

У каденція австрійського парламенту була відкрита 4 листопада 1873 р. і тривала до 16 травня 1879 р. Українські представники Галичини утворили Руський клуб, до якого увійшло 15 депутатів, оскільки С. Качала приєднався до опозиційного Польського кола. Його вчинок був засуджений русофілами, яких у Палаті послів було 14 осіб (крім народовця Теодора Гайдамахи).²⁷⁵ У період формування коаліції в парламенті поляки та русини-українці оголосили про свою опозиційність до уряду, тому зайняли вичікувальну позицію.²⁷⁶

Під час перших засідань парламенту в 1873 р. почалася дискусія над виділенням кредиту для покупки державою акцій на біржі. Дебати тривали декілька днів. Федералісти, серед яких був також С. Качала, категорично виступали проти. 10 грудня 1873 р. голосування було поставлено на порядок денний, проте тільки 17 депутатів підтримали закон.²⁷⁷

С. Качала в брошурі «Безпосередні вибори до Ради Державної і русини» заявляв про недоцільність проведення прямих виборів до парламенту. 5 грудня 1873 р. він разом з 15-ма польськими депутатами, серед яких були Франтішек Смолька та Адам Сапіга, подав петицію про те, що проведення виборів до парламенту було здійснено в обхід закону про

²⁷² Загорний М. Безпосередні вибори до Ради Державної і русини. С. 16.

²⁷³ Pijaj S. Posłowie ruscy w parlamencie wiedeńskim w latach 1848–1879 // *Ukraińskie tradycje parlamentarne, XIX–XXI wiek / pod red. J. Mokłaka. Kraków, 2006. S. 123.*

²⁷⁴ Загорний М. Політика русинів. С. 4.

²⁷⁵ Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр. Львів, 1926. С. 135

²⁷⁶ Panská sněmovna říšské rady // *Moravská orlice. 1873. č. 255. 6 listopadu. S. 2.*

²⁷⁷ Z Víedně // *Moravská orlice. 1873. č. 285. 12 prosince. S. 1–2.*

самоврядування в коронних краях, тому потрібно повернутися до формування рейхсрату з депутатів сеймів.²⁷⁸

Для парламенту було характерним затвердження повноважень кожного депутата окремо. На початку представник президії рейхсрату, як правило, зачитував результати виборів у окрузі, зазначав кількість голосів, які отримали кандидати, звертав увагу на порушення і махінації. Інколи слово брали й інші депутати Державної ради, додатково звертаючи увагу на окремі моменти виборчої кампанії. Нерідко бюрократична процедура переростала в тривалу дискусію між депутатами. Після того, депутати голосували за визнання або невизнання результатів виборів і депутат складав присягу.²⁷⁹

29 січня 1874 р. відбулося затвердження повноважень С. Качали. Виступив президент рейхсрату з оголошенням питань, що були на порядку денному, а потім член президії адвокат Антон Кохановський зачитав офіційну доповідь про перебіг виборів в окрузі Тарнів – Бохня 23 жовтня 1873 р. Згідно висновку доповідача порушень не виявлено, тому А. Кохановський запропонував визнати обрання С. Качали депутатом рейхсрату, за що парламент проголосував одноголосно.²⁸⁰

Найважливішим питанням політичного характеру для русинів-українців, що обговорювалося в Укаденції парламенту, було, за висловом Костя Левицького, «церковно-політичне». На початку 1874 р. у вищих колах Австро-Угорської імперії зародилася ідея дещо зменшити вплив папи римського шляхом передачі вирішення питань Римо-католицької церкви з Риму до Відня. Насамперед, це стосувалося можливості затвердження священика на місцеві парафії. Українські депутати загалом підтримали запропоновану резолюцію німецьких централістів і в Палаті послів почалися дискусії. Проти закону рішуче виступив С. Качала, вважаючи, що надання прав віденській владі призначати священиків негативно позначиться насамперед на організаційному розвитку Греко-католицької церкви.²⁸¹

Релігійний закон викликав надзвичайний резонанс у суспільстві. Під час першого його розгляду в парламенті 9 березня 1874 р. залу засідань відвідала велика кількість журналістів і міщан. Президент парламенту, задля забезпечення безпечних дебатів, навіть викликав поліцію. Того ж дня відбулося голосування за включення закону до порядку денного (підтримали 224 депутати; проти 71, між якими був С. Качала).²⁸²

²⁷⁸ Politické zprávy // Moravská orlice. 1873. č. 283. 10 prosince. S. 2.

²⁷⁹ Stenografische Protokolle über die Sitzungen Huses des Abgeordneten VIII Session. Wien, 1873–1879. S. 400–410.

²⁸⁰ Stenografische Protokolle über die Sitzungen Huses des Abgeordneten VIII Session. S. 505–506.

²⁸¹ Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр. С. 138–139.

²⁸² Z Víedně // Národní listy. 1874. č. 68. 11 března. S. 2.

14 березня 1874 р. депутат Василь Ковальський подав резолюцію, щоб усі судові справи, які стосуються церкви, вирішувалися спеціально створеною інстанцією при віденському дворі. Проти резолюції зокрема та закону загалом рішуче виступив С. Качала. Депутат з обуренням заявив, що йому довго не хотіли надати слово, оскільки він виступає проти. Крім того, на його думку, доля закону вже давно вирішена урядом і всі дискусії є марними. Якщо держава хоче обмежити права священників, то повинна прийняти закон, який би охороняв духовенство в Австро-Угорській імперії. Також депутат апелював, що імператор Йосиф II підтвердив підпорядкування папі римському в 1784 р. Своїм виступом С. Качала зірвав хвилю овацій у парламенті. За сприянням уряду закон було прийнято протягом квітня 1874 р. під час голосування по окремих пунктах.²⁸³

Прагнення С. Качали встановити угоду з поляками знаходило підтримку окремих польських депутатів, серед яких був Франтішек Смолька та наражалося на спротив голови Польського кола Казимира Грохольського.²⁸⁴ Чеська щоденна газета «Народні листи» звернула увагу, що в середовищі русинів-українців завжди існувала група діячів, які ставили собі за мету досягнення польсько-українського примирення. У парламенті досягнення компромісу започаткував Ю. Лаврівський, а продовжив С. Качала і Тома Полянський. С. Качалу почали негативно сприймати в руському суспільстві як пропольського угодовця, тому він у 1875 р. висловлює бажання скласти здобутий в польському окрузі мандат і брати участь у виборах, де більшість населення становили б русини-українці.²⁸⁵

19 жовтня 1875 р. С. Качала разом з польськими депутатами клопотав у справі відкриття у Львові медичного університету. Тоді ж у пресі з'явилася інформація, що депутат вийшов з Польського кола і приєднався до Руського клубу – парламентського формування русинів-українців. Насправді ж відбувся тільки розрив між С. Качалою і польськими політичними колами.²⁸⁶ У подальшому він підтримував інтерпеляції В. Ковальського в парламенті, наприклад, підписав петицію про визнання «руської» мови, як урядової в справах шкільництва.²⁸⁷

С. Качала не відзначався великою кількістю виступів у парламенті, оскільки промови, як правило виголошували керівники фракцій рейхсрату. Не враховуючи короткі репліки, він виголосив тільки одну промову під час

²⁸³ Stenografische Protokolle über die Sitzungen Huses des Abgeordneten VIII Session. S. 1135, 1138.

²⁸⁴ Spor medzi Poláky a Rusy v Haliči // Moravská orlice. 1875. č. 182. 12 srpna. S. 1.

²⁸⁵ Z rusínskeho tábora // Národní listy. 1875. č. 218. 10 srpna. S. 1.

²⁸⁶ Inland // Brüner Morgenpost. 1875. Rt. 241. S. 2.

²⁸⁷ Pijaj S. Posłowie ruscy w parlamencie wiedeńskim w latach 1848–1879. S. 123.

дебатів над релігійним законом. Для порівняння, інший представник русинів-українців В. Ковальський протягом V каденції виголосив більше п'ятдесяти промов та петицій.²⁸⁸

Депутати від Галичини в парламенті утворювали, по суті, три неформальні групи: русини-українці на чолі з В. Ковальським, які підтримували німецьких централістів, тобто прагнули посилення центральної влади в імперії; група Ф. Смольки – С. Качали, яка прагнула перебудови монархії на принципах федералізму і «клерикально-феодальна» група К. Грохольського – польські консерватори, які вважали Галичину виключно польської провінцією.²⁸⁹ Представники останньої групи були близькі до міністра Флоріана Земялковського і свідомо блокували виступи С. Качали, що стосувалися «руської» справи в Галичині.²⁹⁰

Австрійський професор Гаральд Біндер звернув увагу на те, що в 70-х рр. XIX ст. дуже часто по одному представникові русинів-українців входило до Польського кола. На його думку, це було наслідком політичної боротьби між русофілами і народовцями. Історик зауважив, що молоде покоління русинів-українців мало чітку національну самоідентифікацію, усвідомлювало свою приналежність до «руського», тобто українського) народу. На думку Г. Біндера, першим представником цього напрямку був Ю. Лаврівський ще під час «весни народів» 1848 р., ініціатор угодовської акції 1869 р., пізніше – С. Качала. Вони створили в Польському колі, за висловом Г. Бандера, своєрідну підгрупу «незалежних українофілів», тобто тих, хто був прихильником Русі-України, захищав її інтереси.²⁹¹

Таким чином, С. Качала, який увійшов до парламенту завдяки полякам, намагався досягти згоди між русинами-українцями і поляками. Задля здійснення своєї мети він приєднався до групи польських федералістів, які визнавали право за русинами-українцями на вільний національно-культурний розвиток. З 1875 р. спостерігається його зближення з Руським клубом, що стало наслідком розчарування діями Польського кола. Крім того, депутат відстоював права греко-католицького духовенства, піклувався про розвиток українського шкільництва в краї. Незважаючи на те, що С. Качала не виголосив великої кількості промов у парламенті, він залишався однією з ключових осіб у рейхсраті. Підтвердженням цього свідчить постійна увага до нього з боку журналістів і часті згадки в тогочасній пресі. Періодична преса

²⁸⁸ Index zu den stenografischen Protokollen des Abgeordnetenhaus. Wien, 1873–1879. S. 204–206.

²⁸⁹ Z rusínskeho tábora // Národní listy. 1875. č. 218. 10 srpna. S. 1.

²⁹⁰ Pijaj S. Posłowie ruscy w parlamencie wiedeńskim w latach 1848–1879. S. 123.

²⁹¹ Binder H. Ukrainskie predstavicielstwo w austriackiej Izbie Poslow, 1879–1918 // Ukrainskie tradycie parlamentarne XIX–XX wiek / Pod redakcja Jaroslawa Moklaka. Krakow, 2006. S. 130.

писала про нього як про представника молодого покоління галицьких діячів, який був здатний змінити вектор національно-культурного і політичного розвитку русинів-українців у більш прогресивному напрямку.

Перспектива даного дослідження полягає в поглибленні знань про парламентську діяльність С. Качали за допомогою вивчення спогадів парламентських діячів, головним чином чехів, словенців, поляків та німців.

Список використаних джерел

1. Вівчарик П. Історіографічний аналіз громадсько-політичної та публіцистичної діяльності Степана Качали // Україна-Європа-Світ. 2016. № 18. С. 197–203.
2. Єфремова Н. В. Проблеми реформування законодавства про вибори в Австро-Угорській імперії на території Галичини та Буковини. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34285/04-Efremova.pdf?sequence=1> (дата звернення 26.02.2018).
3. Загорний М. Безпосередні вибори до Ради Державної і русини. Львів, 1873. 34 с.
4. Загорний М. Політика русинів. Львів, 1873. 25 с.
5. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр. Львів, 1926. 736 с.
6. Левицький К. Українські політики Галичини. Тернопіль, 1996. 178 с.
7. Мудрий М. Степан Качала в австрійському парламенті 1873–1879 рр. // Наукові зошити історичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка. Львів, 1997. Вип. 1. С. 63–66.
8. Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму. Львів, 2010. 228 с.
9. Binder H. Ukrainische predstavicielstvo w austriackiej Izbie Poslow, 1879–1918 // Ukrainische tradycie parlamentarne XIX–XX wiek / Pod redakcja Jaroslawa Moklaka. Krakow, 2006. S. 126–162.
10. Index zu den stenografischen Protokollen des Abgeordnetenhauses. Wien, 1873–1879. 923 s.
11. Inland // Brüner Morgenpost. 1875. Rt. 241. S. 2.
12. Panská sněmovna říšské rady // Moravská orlice. 1873. č. 255. 6 listopadu. S. 2.
13. Pijaj S. Posłowie ruscy w parlamencie wiedeńskim w latach 1848–1879 // Ukrainische tradycie parlamentarne, XIX–XXI wiek / pod red. J. Moklaka. Kraków, 2006. S. 95–125.
14. Politické zprávy // Moravská orlice. 1873. č. 283. 10 prosince. S. 2.
15. Spor medzi Poláky a Rusy v Haliči // Moravská orlice. 1875. č. 182. 12 srpna. S. 1.
16. Stenografische Protokolle über die Sitzungen Huses des Abgeordneten VIII Session. Wien, 1873–1879. 14 852 s.
17. Telegramy o wyborach // Gazeta Lwowska. 1873. Č. 246. 25 pazdziernika. S. 1.
18. Z Viedně // Moravská orlice. 1873. Č. 285. 12 prosince. S. 1–2.
19. Z Viedně // Národní listy. 1874. Č. 68. 11 března. S. 2.
20. Z rusínskeho tábora // Národní listy. 1875. Č. 218. 10 srpna. S. 1.

References

1. Vivcharyk P. Istoriohrafichnyi analiz hromadsko-politychnoi ta publitsystychnoi diialnosti Stepana Kachaly / Ukraina-Yevropa-Svit. 2016. № 18. S. 197–203.

2. Jefremova N. V. Problemy reformuvannia zakonodavstva pro vybory v Avstro-Uhorskii imperii na terytorii Halychyny ta Bukovyny. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34285/04-Efremova.pdf?sequence=1> (data zvernennia 26.02.2018).
3. Zahornyi M. Bezposeredni vybory do Rady Derzhavnoi i rusyny. Lviv, 1873. 34 s.
4. Zahornyi M. Polityka rusyniv. Lviv, 1873. 25 s.
5. Levytskyi K. Istoriia politychnoi dumky halytskykh ukrainsiv 1848–1914 rr. Lviv, 1926. 736s.
6. Levytskyi K. Ukrainski polityky Halychyny. Ternopil, 1996. 178 s.
7. Mudryi M. Stepan Kachala v avstriiskomu parlamenti 1873–1879 rr. // Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Lviv, 1997. Vyp. 1. S. 63–66.
8. Chornovol I. 199 deputativ Halytskoho seimu. Lviv, 2010. 228 s.
9. Binder H. Ukrainskie predstavicielstvo w austriackiej Izbie Poslow, 1879–1918 // Ukrainskie tradycie parlamentarne XIX–XX wiek / Pod redakcja Jaroslawa Moklaka. Krakow, 2006. S. 126–162.
10. Index zu den stenografischen Protokollen des Abgeordnetenhauses. Wien, 1873–1879. 923 s.
11. Inland // Brüner Morgenpost. 1875. Rt. 241. S. 2.
12. Panská sněmovna říšské rady // Moravská orlice. 1873. č. 255. 6 listopadu. S. 2.
13. Pijaj S. Posłowie ruscy w parlamencie wiedeńskim w latach 1848–1879 // Ukrainańskie tradycje parlamentarne, XIX–XXI wiek / rod red. J. Moklaka. Kraków, 2006. S. 95–125.
14. Politické zprávy // Moravská orlice. 1873. č. 283. 10 prosince. S. 2.
15. Spor medzi Poláky a Rusy v Haliči // Moravská orlice. 1875. č. 182. 12 srpna. S. 1.
16. Stenografische Protokolle über die Sitzungen Huses des Abgeordneten VIII Session. Wien, 1873–1879. 14 852 s.
17. Telegramy o wyborach // Gazeta Lwowska. 1873. č. 246. 25 pazdziernika. S. 1.
18. Z Vídně // Moravská orlice. 1873. č. 285. 12 prosince. S. 1–2.
19. Z Vídně // Národní listy. 1874. č. 68. 11 března. S. 2.
20. Z rusínskeho tábora // Národní listy. 1875. č. 218. 10 srpna. S. 1.

Дата надходження до редакції: 01.06. 2018

ПОЧАТКИ ПІДПІЛЛЯ УГКЦ
Наталія КОНЦУР-КАРАБІНОВИЧ

*ДВНЗ «Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу», кафедра суспільних наук, вул. Карпатська 15, 76019, м. Івано-Франківськ,
e-mail: Kontsur@i.ua*

У статті зроблено спробу проаналізувати сам факт ліквідації владними структурами УГКЦ в Західній Україні, розроблені заходи по ліквідації впливу УГКЦ на західноукраїнське населення та зображено репресії щодо непокірних греко-католиків. З нових позицій висвітлено початки переходу УГКЦ на підпільне становище.

Ключові слова: *антиунійна політика, греко-католики, Львівський собор, репресії, Українська греко-католицька церква.*

В статье сделана попытка проанализировать сам факт ликвидации властными структурами УГКЦ в Западной Украине, разработаны мероприятия по ликвидации влияния УГКЦ на западное население и изображены репрессии в отношении непокорных греко-католиков. З новых позиций освещены начала перехода УГКЦ на подпольное положение.

Ключевые слова: *антиунийна політика, греко-католики, Львовський собор, репресії, Українська греко-католицька церква.*

The author makes an attempt to analyze the fact of the UGCC abolition by the authority structures in Western Ukraine. The article defines the events of abolition of the UGCC influence on the population of Western Ukraine and depicts the repressions towards disobedient greek-catholics. From the new positions the beginning of the transition of the UGCC to the underground state is highlighted.

Key words: *anti-union policy, Greek Catholics, Lviv Cathedral, repressions, Ukrainian Greek Catholic Church.*

Проблема національної церкви вже довгий час хвилює передові уми нашого народу. Традиційно прийнято вважати, що найбільш близьким ментальності українців є православ'я. У цих умовах відхід від нього і зміна обряду довгий час вважалися національним відступництвом. Тому стає зрозумілим, чому українське православне громадянство ставилося до греко-католицької церкви як до інституції, що була покликана поступово асимілювати та денаціоналізувати українців Галичини. Цю думку постійно культивувала московська православна ієрархія, підтримувана радянським державним апаратом. У 1946 році ці сили, здавалося, одержали остаточну перемогу, фактично ліквідувавши рішеннями Львівського собору Українську

Греко-Католицьку церкву, затаврувавши її як зрадника і ворога власного народу.

На початку 1946 р. Ініціативна група, посилаючись на бажання віруючих і духовенства, порушила клопотання перед урядом УРСР про дозвіл скликати собор Греко-Католицької Церкви. Керівник групи, Г.Костельник, надіслав лист на ім'я голови Львівського облвиконкому М.Козирєва, в якому просив дозволу провести собор 7-10 березня 1946 року. Такий дозвіл уряд дав, оскільки, за словами П.Ходченка, «рух за возз'єднання Греко-Католицької Церкви з Руською Православною Церквою став масовим і підтримувався, навіть до вирішення цього питання на Соборі, всіма без винятку віруючими й більшістю духовенства...»¹.

Звичайно, твердження про повну підтримку руху, тим більше «всіма без винятку віруючими» не відповідало дійсності. Більша частина віруючих поставилась до пропозиції Ініціативної групи насторожено, а то і вороже. Те ж саме можна сказати про священників: чимало із них, не зважаючи на примус і тиск, не відступали від своєї віри, про що свідчать довгі списки священників, що відмовились подати заяви про приєднання до Ініціативної групи.

Але, незважаючи на такий стан речей і відсутність широкої підтримки серед населення і віруючих, скликання собору було призначено на 8 березня 1946 р. Перед цим, в лютому 1946 р. делегація греко-католицького духовенства відвідала митрополита Київського і Галицького Іоанна. Під час перебування делегації в Києві відбулось висвячення на єпископів РПЦ А.Пельвецького та М.Мельника. Таким чином, в кінці лютого РПЦ була оформлена адміністративним шляхом в Західній Україні. Це стало останнім кроком в підготовці Львівського собору. Залишалось лише канонічно оформити РПЦ на Західній Україні, хоча за логікою цей процес мав проходити навпаки.

Собор розпочав свою роботу 8 березня 1946 р. Відбувався він в храмі св. Юра у Львові. На нього прибули 214 священників і 19 мирян, які представляли 997 священників², що «подали особисті заяви про бажання вийти з унії та возз'єднатись з Православною Церквою»³.

Собор відкрився о 10 годині ранку. Із вступним словом виступив о. Г. Костельник, який запропонував «...щоб наш собор вирішив зліквідувати постанови Брестського собору 1596 р., відректись від унії з Римом,

¹ ДАІФО Ф.Р-389, Оп.1, Спр.12, арк.72

² Баран В. Влада і церква: з історії взаємин у 1945-1965 рр. // Сучасність.- 1995.- № 5.- с.113-128.

³ Діяння Собору Греко-Католицької Церкви 8-10 березня 1946 року у Львові.- Львів, 1946.- с.133-135.

...повернутись до святої Православної Церкви...»⁴. Під час обговорення даної пропозиції всі делегати підтримали Костельника. Лише о.Влесюк запропонував, щоб «нинішній Собор вважати підготовчим етапом»⁵. Але його пропозиція була відкинута членами Президії Собору.

Далі одноголосним рішенням було прийнято постанову Собору, яка складалась із 4-х пунктів: 1) анулювати постанови Брестської унії 1596 р.; 2) відірватись від Римської Церкви; 3) повернутись до прадідівської православної віри; 4) возз'єднатись із Всеруською Православною Церквою в Радянському Союзі⁶. Таким чином, вже в перший день собору всі основні і найважливіші рішення були прийняті. Наступні два дні собору були чистою формальністю.

При аналізі діяльності Собору постає питання канонічності і легітимності собору. На нашу думку, Львівський собор 1946 р. можна з впевненістю трактувати як нелегітимний. Адже, згідно з канонами східних Церков інша Церква не має права втручатись у внутрішні справи іншої Церкви. Тим більше, що ця інша Церква була навіть не православною, а католицькою. Всі присутні на соборі священники були уже православними, оскільки такими вони вважались вже з часу подання заяви про входження до Ініціативної групи. Крім того, на Соборі не було жодного греко-католицького єпископа. Вся вища греко-католицька ієрархія в цей час знаходилась в сталінських таборах. Присутні ж на Соборі єпископи А. Пельвецький та М. Мельник, як відомо, напередодні Собору прийняли православ'я. Виходячи з цього, ми можемо трактувати Собор скоріше як православний, а не як греко-католицький.

Таким чином, акція, розпочата Ініціативною групою і органами НКДБ-МВС в 1945 р., незважаючи на вагомий опір віруючих і духовенства, закінчилась проголошенням «самоліквідації» УГКЦ. Проте, державній владі так і не вдалось повністю асимілювати УГКЦ в радянську комуністичну систему.

Опір поширенню православ'я мав різні форми. Частина священників, які приєднались до «Ініціативної групи» все ж канонічно не оформляли свій перехід. Досить поширеним було явище, коли, не бажаючи зрікатись віри, представники духовенства залишали церковну службу і переходили до світського життя. Про це свідчить досить помітне зменшення кількості церков. Лише у Львівській області кількість церков скоротилась із 533 до

⁴ Діяння Собору Греко-Католицької Церкви 8-10 березня 1946 року у Львові.- Львів, 1946.- с.74-75.

⁵ Діяння Собору Греко-Католицької Церкви 8-10 березня 1946 року у Львові.- Львів, 1946.- с.43.

⁶ Правда про унію: Документи і матеріали.- Львів, 1981.- с.367-368.

269⁷. Священники, не бажаючи миритись з існуючим становищем залишили свої парафії. Полишені ними церкви переходили в розряд так званих «незареєстрованих» церков, з характерною для них підпільною відправою греко-католицьких обрядів.

Виходячи із ситуації, що склалась, державні органи спланували ряд необхідних заходів для ліквідації впливу УГКЦ на західно-українське населення. Розроблені заходи передбачали: виселення греко-католицьких священників і їх сімей з колишніх парафіяльних будинків та стягнення боргу за житло з лютого 1946 р. по день виселення; виклик священників до райвиконкому і попередження їх про заборону проводити служби Божі в церквах і вдома; встановлення для священників високих податків; встановлення обмежень при прийомі на роботу колишніх греко-католицьких священників. Крім вищеназваних, планувались і заходи по лінії органів держбезпеки, які передбачали прямі розправи з непокірними священниками.

Виявлені В.Сергійчуком документи описують один із типових терористичних актів, щодо сім'ї греко-католицького священника Неміловича із с. Унятичі Дрогобицького району Львівської області. Вечором 25 жовтня 1947 р. в його оселю ввірвались перевдягнуті члени спецзагону МДБ під командою лейтенанта Лебедева. Як пише анонімний очевидець подій вони «...розстріляли... сім'ю Німиловичів, а саме о.Федора й його дружину Ольгу та служницю Ірину і наймита... В час цієї мgb-іської оргії була ранена важко в живіт 13-літня дочка вищезгаданої наймички Ірини»⁸. Поранену дівчину було доставлено в лікарню в Дрогобичі. Але трагедія на цьому не закінчилась. Її кульмінаційна точка настала тоді, коли лейтенант Лебедев довідався, що є живий свідок його кривавої акції. Йому було не до душі те, що свідок говорить правду. І дівчину було отруєно в лікарні.

Репресії були найбільш ефективним засобом для боротьби з греко-католиками. Лише до 1957 р., як відмічав Голова Ради у справах РПЦ Г.Карпов із 590 греко-католицьких священників, які відмовились від воз'єднання 344 були арештовані. Із них назад повернулись лише 264,- завдяки хрущовським реформам. Як відмічає І.Винниченко, за час нищення УГКЦ було репресовано 10 єпископів, 1400 священників та біля 800 монахів. Таку ціну заплатила УГКЦ за відмову від добровільної самоліквідації⁹.

Одночасно, почалась і «культурно-атеїстична робота». З 14 листопада 1946 р. розпочалась кампанія по перевірці релігійної літератури, яка

⁷ Волошин Ю. Ліквідація Української Греко-Католицької Церкви // Визвольний шлях.- 1996.- Кн.3.- с.348.

⁸ Сергійчук В. Нескорена церква. (Українська Греко-Католицька Церква у ХХ столітті. Документальні дані про священників, в т.ч. про Й.Сліпого) / Людина і світ.- 1995.- № 3-4.- с.13.

⁹ Баран В. Влада і церква: з історії взаємин у 1945-1965 рр. // Сучасність.- 1995.- № 5.- с.117.

зберігалась при церквах і монастирях, на предмет виявлення антирадянських, націоналістичних за змістом, видань. Так, лише у Станіславській області до квітня 1947 р. було перевірено 97 культових споруд і вилучено 254 примірники «шкідливої літератури»¹⁰.

Збереженню УГКЦ в катакомбах сприяли і заходи репресованої греко-католицької ієрархії. Зокрема, митрополит Йосиф Сліпий у складних умовах заслання надсилав кліру й вірним пастирські листи, які розповсюджувались у краї. Так, з нагоди Різдва 1947 р. він звертався до всіх греко-католиків із закликом стійко витримати переслідування влади, залишатися вірними батьківській вірі і Церкві. Разом із митрополитом відбували заслання 50 священників УГКЦ. Митрополит давав їм приклади стійкості духу, читав лекції з історії Церкви, теології, готував праці в підпіллі. Репресовані священники продовжували свою діяльність навіть на засланні.

Широкомасштабними силовими і пропагандистськими акціями влади вдалося повернути до православ'я близько 4 млн. греко-католиків, 1124 священники і передати РПЦ близько 2500 церков Західної України¹¹. До 1950 р. радянська влада ліквідувала всі 5 греко-католицьких єпархій і 2 апостольські адміністрації, ув'язнила всіх владик. З греко-католицьких єпископів на волі залишився лише Іван Бучко, якого у 1945 р. папа іменував екзархом та апостольським візитатором для українців-католиків у Західній Європі.

Таким чином, з метою зміцнення радянської влади у Західній Україні в післявоєнний період, державні органи розпочали широкомасштабні акції по ліквідації УГКЦ. Кульмінаційною точкою цієї політики став Львівський церковний собор 1946 року. Формально, він поставив крапку на існуванні Української Греко-Католицької Церкви. Але, фактично, процес ліквідації УГКЦ затягнувся на довгі роки і так ніколи не був повністю завершений.

Незважаючи на постанови Львівського собору, значна частина греко-католицьких священників продовжувала активний і пасивний опір заходам радянської влади щодо повної ліквідації УГКЦ. У квітневому 1946 року спецповідомленні начальника Львівського обласного управління НКДБ Вороніна вищим органам влади вказувалося на численні приклади негативної реакції греко-католицьких священників щодо проведеного собору та його рішень, їхньої готовності продовжувати свою релігійну діяльність за

¹⁰ ДАІФО. Ф.Р-388, Оп.1, Спр.6, арк.29-30.

¹¹ Марчук В. Українська греко-католицька церква в 1946-1987 роках // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.- Вип.7.- Львів: Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича, 2000.- с.554.

уніатським обрядом¹².

Слід відзначити, що командування УПА і керівництво оунівським підпіллям підтримувало опір насильницькому приєднанню УГКЦ до православ'я. Вони вели широку пропагандистську діяльність, здійснювали моральний тиск на духовенство, яке піддалося тиску влади. Втім були також випадки вбивства священників, які перейшли у православ'я, зокрема М.Шовала, А.Білика, А.Хоцевського на Станіславщині, Бобиляка на Тернопільщині¹³. За даними офіційної влади, до кінця 1946 року на Станіславщині, перед страхом можливої розправи з боку УПА відмовилися від переходу в православ'я і розірвали свої обов'язки перед Ініціативною групою 22 священники¹⁴. На Тернопільщині серед неприєднаних 55 греко-католицьких священників мотивувала свою відмову острахом перед можливими репресіями з боку націоналістичного підпілля¹⁵. Однак, на думку І. Андрухів, погрози з боку ОУН та УПА проти священників, що перейшли в православ'я, мали більше психологічний характер, масового застосування терору проти них не було. Подібної точки зору дотримувався і Б. Боцюрків, спростовуючи кліше радянської історіографії про націоналістичний терор банд стосовно православних священників.

Загалом до кінця 1946 р. перейшли у РПЦ 1111 греко-католицьких священників, з них з Львівської єпархії – 532, Перемиської – 203, Станіславської – 277, тобто всього 43%. (Але навіть з цієї кількості не всі прийняли православ'я за переконаннями. За офіційними даними станом на 1 листопада 1946 р. продовжувала діяти значна кількість греко-католицьких парафій: у Тернопільській області – 136, Станіславській – 54, Львівській – 48 і Дрогобицькій – 32. На думку І.Біласа, у результаті масових арештів у в'язницях і таборах перебувало щонайменше 1600 священників, а кілька сотень перейшли на нелегальний стан, багато з них продовжували пастирську службу¹⁶.

Таким чином, Львівський собор 1946 р. не став моментом рішучого повороту уніатського духовенства і вірних до православ'я, на що розраховував радянський уряд і ієрархи РПЦ. Він був лише одним із етапів

¹² Ліквідація УГКЦ (1939-1946): документи радянських органів державної безпеки – К.: ПП Сергійчук М.І., 2006. – С. 656-659.

¹³ Лисенко О. Церковне життя в Україні. 1943-1946 рр./ О. Лисенко. – К.: Інститут історії України НАНУ, 1998. – С. 324.

¹⁴ ЦДАВОВУ. Ф. 4648. - спр.22. Информационные отчеты Уполномоченного Совета по делам русской православной церкви при СМ СССР по УССР за 1946 г. – Арк.45.

¹⁵ Стоцький Я. Українська Греко-Католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946-1989) / Я.Стоцький. – Тернопіль, 2003. – С. 34-35.

¹⁶ Білас І., Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953 Суспільно-політичний та політико-правовий аналіз / І.Білас. – К.: Либідь, 1994. Кн.1. – С. 130.

процесу ліквідації Греко-католицької церкви, складовою частиною антиунійної політики радянського режиму в загальному процесі радянизації західноукраїнських земель у післявоєнний період. Значна частина священиків та віруючих не визнали церковно-релігійної канонічності його рішень, залишилися вірними церкві та римському престолові.

УГКЦ упродовж чотирьох десятків років продовжувала існування в підпільних умовах, витворивши певний феномен так званої «катакомбної церкви».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I.1 Архівні джерела:

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Фонд 4648 (Уполномоченний Совета по делам русской православной церкви при СМ СССР по Украинской ССР), оп. 3, спр.22. Информационные отчеты Уполномоченного Совета по делам русской православной церкви при СМ СССР по УССР за 1946 г. – Арк.45.
2. Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). Ф.Р-388, Оп.1, Спр.6, арк.29-30.
3. ДАІФО, Ф.Р-389, Оп.1, Спр.12, арк.72

I.2. Опубліковані джерела, збірники документів:

4. Діяння Собору Греко-Католицької Церкви 8-10 березня 1946 року у Львові.- Львів, 1946.- 176 с.
5. Ліквідація УГКЦ (1939-1946): документи радянських органів державної безпеки – К.: ПП Сергійчук М.І., 2006. – Т.1. – 920 с.
6. Львівський церковний собор: Документи і матеріали.- К.: Вид-ня Патріаршого екзарха всієї України митрополита Київського і Галицького, 1984.- 216 с.
7. Правда про унію: Документи і матеріали.- Львів, 1981.- 448 с.
8. Сергійчук В. Нескорена церква. (Українська Греко-Католицька Церква у ХХ столітті. Документальні дані про священиків, в т.ч. про Й.Сліпого) / Людина і світ.- 1995.- № 3-4.- 492 с.

II. Монографії, статті:

9. Баран В. Влада і церква: з історії взаємин у 1945-1965 рр. // Сучасність.- 1995.- № 5.- 612 с.
10. Білас І., Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953 Суспільно-політичний та політико-правовий аналіз / І.Білас. – К.: Либідь, 1994. Кн.1. – 432 с.
11. Волошин Ю. Ліквідація Української Греко-Католицької Церкви // Визвольний шлях.- 1996.- Кн.3.- 360 с.
12. Історія релігії в Україні / За ред. А.М. Колодного і П.Л.Яроцького.- К.: Знання, 1999.- 736 с.
13. Лисенко О. Церковне життя в Україні. 1943-1946 рр./ О. Лисенко. – К.: Інститут історії України НАНУ, 1998. – 413 с.
14. Марчук В. Українська греко-католицька церква в 1946-1987 роках // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.- Вип.7.- Львів: Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича, 2000.- 570 с.
15. Стоцький Я. Українська Греко-Католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946-1989) / Я.Стоцький. – Тернопіль, 2003. – 434 с.

REFERENCES

I.1 Arkhivni dzherela:

1. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchych orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. Fond 4648 (Upolnomochenni Soveta po delam russkoi pravoslavnoi tserkvy pry SM SSSR po Ukraynskoi SSR), op. 3, 1.spr.22. Ynformatsyonnye otchety Upolnomochennoho Soveta po delam russkoi pravoslavnoi tserkvy pry SM SSSR po USSR za 1946 h. – Ark.45.
2. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F.R-388, Op.1, Spr.6, ark.29-30
3. F.R-389, Op.1, Spr.12, ark.72.

I.2. Opublikovani dzherela, zbirnyky dokumentiv:

4. Diiannia Soboru Hreko-Katolytskoi Tserkvy 8-10 bereznia 1946 roku u Lvovi.- Lviv, 1946.- 176 s.
5. Likvidatsiia UHKTs (1939-1946): dokumenty radianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky – K.: PP Serhiichuk M.I., 2006. – T.1. – 920 s.
6. Lvivskiy tserkovnyi sobor: Dokumenty i materialy.- K.: Vyd-nia Patriarshoho ekzarkha vsiiei Ukrainy mytropolyta Kyivskoho i Halytskoho, 1984.- 216 s.
7. Pravda pro uniiu: Dokumenty i materialy.- Lviv, 1981.- 448 s.
8. Serhiichuk V. Neskorena tserkva. (Ukrainska Hreko-Katolytska Tserkva u KhKh stolitti. Dokumentalni dani pro sviashchenykyv, v t.ch. pro Y.Slipoho) / Liudyna i svit.- 1995.- № 3-4.- 492 s.

II. Monohrafii, statti:

9. Baran V. Vlada i tserkva: z istorii vzaiemyn u 1945-1965 rr. // Suchasnist.- 1995.- № 5.- 612 s.
10. Bilas I., Represyvno-karalna systema v Ukraini 1917–1953 Suspilno-politychnyi ta polityko-pravovyi analiz / I.Bilas. – K.: Lybid, 1994. Kn.1. – 432 s.
11. Voloshyn Yu. Likvidatsiia Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy // Vyzvolnyi shliakh.- 1996.- Kn.3.- 360 s.
12. Istoriia religii v Ukraini / Za red. A.M. Kolodnoho i P.L.Iarotskoho.- K.: Znannia, 1999.- 736 s.
13. Lysenko O. Tserkovne zhyttia v Ukraini. 1943-1946 rr./ O. Lysenko. – K.: Instytut istorii Ukrainy NANU, 1998. – 413 s.
14. Marchuk V. Ukrainska hreko-katolytska tserkva v 1946-1987 rokakh // Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist.- Vyp.7.- Lviv: In-t ukrainoznavstva im. I.Krypiakevycha, 2000.- 570 s.
15. Stotskyi Ya. Ukrainska Hreko-Katolytska Tserkva i relihiine stanovyshe Ternopilshchyny (1946-1989) / Ya.Stotskyi. – Ternopil, 2003. – 434 s.

Дата надходження до редакції: 03.12. 2018

**ЧАСОПИС «ЦЕРКОВНИЙ ВОСТОКЪ» ЯК ДЖЕРЕЛО ДО
ВИВЧЕННЯ СВИТОГЛЯДНИХ ДИЛЕМ СВЯЩЕНИКІВ-РУСОФІЛІВ
НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

Роман ЛЕХНЮК

*Львівський національний університет ім. І. Франка,
кафедра новітньої історії України імені Михайла Грушевського,
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: r.lechniuk@gmail.com*

У статті на основі матеріалів часопису «Церковний Востокъ» проаналізовано ідейні труднощі, з якими зіткнулась русофільська частина греко-католицького духовенства у 1910–1914 роках. Встановлено, що ці дилеми стали наслідком глибокої світоглядної кризи даного середовища, згуртованого довкола Товариства ім. св. Іоанна Златоустого. Автором розглянуто головні прояви цих дилем, пов'язані з процесом перетворення Греко-католицької церкви в новочасну українську національну інституцію, що суперечило традиційному русофільському світогляду. У статті досліджено шляхи реагування священиків-русофілів на нові проблеми як на сторінках їх часопису, так і на практиці. Встановлено, що, попри усі несприятливі зовнішні обставини, причини світоглядних дилем цього середовища всередині Церкви мали насамперед внутрішній характер, пов'язаний зі специфікою консервативного русофільського сприйняття світу.

Ключові слова: русофіли, «Церковний Востокъ», Товариство ім. св. Іоанна Златоуста, Греко-католицька церква, Галичина, консерватизм.

В статье на основе материалов журнала «Церковный Востокъ» проанализированы идейные трудности, с которыми столкнулась русофильская часть греко-католического духовенства в 1910-1914 годах. Установлено, что эти дилеммы стали следствием глубокого мировоззренческого кризиса данной среды, сплоченного вокруг Общества им. св. Иоанна Златоуста. Автором рассмотрены главные проявления этих дилемм, связанные с процессом преобразования Греко-католической церкви в современной украинской национальной институт, что противоречило традиционной русофильскую мировоззрения. В статье исследованы пути реагирования священников русофилов на новые проблемы как на страницах их журнала, так и на практике. Установлено, что, несмотря на все неблагоприятные внешние обстоятельства, причины мировоззренческих проблемам этой среды внутри Церкви имели прежде всего внутренний характер, связанный со спецификой консервативного русофильского восприятие мира.

Ключевые слова: русофилы, «Церковный Востокъ», Общество им. св. Иоанна Златоуста, Греко-католическая церковь, Галичина, консерватизм.

The Russophile movement was an important part of the Ukrainian national life of Galicia in the second half of the XIXth and early XXth centuries. The key role in its history was played by the Greek-Catholic clergy. On the eve of the First World War, the traditional Russophile ideology, based on the conservative principles of the historical tradition, faced a deep crisis. This also had a significant effect on the priests-russophiles. During the research period they

were organized in the St. John Chrysostom Society, which published the magazine «Tserkovnyi Vostok» This magazine is a valuable source for a detailed analysis of the ideological problems of the Russophile part of the Greek Catholic clergy in 1910-1914. Based on this source, the author studies how these priests reacted to the new challenges. The most important was the transformation of the Greek Catholic Church into a modern Ukrainian national institution, what contradicted the main principles of the Russophile idea. As a result, the Russophiles became a minority among the clergy and lost their influence. In this situation they were forced to reconsider some of their key ideas, including the political activity of the Greek Catholic Church. The most radical ideological searches had consequences in sympathy for the Orthodox Church. This led to repression by the state and local authorities and destroyed the traditional image of the Russophiles loyalty to the Habsburg monarchy. The author has established that, in spite of all unfavorable external circumstances, the reasons for the ideological dilemmas of this environment within the Church were primarily internal, connected with the specifics of the conservative perception of the world by Russophiles

Key words: *Russophiles, «Tserkovnyi Vostok», St. John Chrysostom Society, Greek Catholic Church, Galicia, conservatism.*

Галицьке русофільство належить до когорти неоднозначних і складних для трактування історичних феноменів. Русофіли ніколи так і не змогли виробити єдиного й цілісного світогляду, що залишало простір для відмінних уявлень та різночитань як всередині самого середовища, так і зовнішнім спостерігачам. З огляду на це, не є несподіваною глибока ідейна криза русофільської традиції на межі XIX і XX століть, яка лише загострювалась. Покликань на звичні основи русофільського світогляду – історичну традицію, етимологічний правопис, східний християнський обряд – було не достатньо, щоб реагувати на виклики нової доби, а особливо соціалізму й націоналізму, котрі активізували широкі маси населення, загрожували традиційному суспільному ладу й, особливо останній, вимагали чіткої національної самоідентифікації.

Світоглядна криза вразила й одну основ русофільського руху упродовж фактично усієї його історії – частину греко-католицького духовенства. Хоча від початку XX ст. й до переддня Першої світової кількість симпатиків русофільського руху серед парафіяльного кліру знижувалась, а у вищій ієрархії їх просто не залишилось, значна кількість священиків все ще зберігала прив'язаність до консервативних засад русофільства, звичних для них ще з XIX ст. Їх становище ускладнювалось усе більш виразною тенденцією перетворення Греко-католицької церкви (далі – ГКЦ) на виразно українську (в модерному значенні) національну інституцію, що йшло різко всупереч русофільській традиції сприйняття «українофільства» як

сепаратизму щодо «єдиної руської народності», що охоплювала малоросів (українців), великоросів (росіян) і білоросів.

Внаслідок цього, священники-русофіли все більше потрапляли в ізоляцію. Вони фактично стояли осторонь дискусій в середовищі парохів-народовців. Стосунки цього середовища з священниками – носіями модерної української ідентичності поступово загострювались. Це ілюструє еволюція найбільшого й найпопулярнішого церковного часопису серед греко-католицького кліру – «Ниви». У перші роки свого існування (з 1904 р.) вона не виступала проти русофільства, особливо за часів перебування на посаді редактора о. Онуфрія Волянського (жовтень 1908 р. – жовтень 1909 р.), чий ультрамонтанський світогляд був індиферентним до дискусії русофілів і народовців¹. Натомість, із його відходом риторика змінюється, стаючи різко негативною.

Наростання світоглядної кризи серед священників-русофілів й пошук ними шляхів реагування на несприятливі тенденції всередині Церкви й загалом українського суспільства призвів до спроби творення нової, консервативної, церковної організації, що об'єднала б парохів-русофілів для ефективнішої протидії. Попри те, що найактивніші дискусії щодо потреби нової «клерикальної» організації велися перш за все між священниками – прихильниками християнсько-суспільного руху та симпатиками націонал-демократичної партії – нова станова організація в середовищі греко-католицького духовенства виникла якраз для згуртування русофільської частини кліру у травні 1910 р. Вона носила назву Товариство ім. св. Іоанна Златоустого, а її періодичним виданням став часопис «Церковный Востокъ», перший випуск якого побачив світ у на початку 1911 р. Саме сторінки цього пресового органу дають можливість докладно проаналізувати світоглядні й суспільні проблеми священників-русофілів напередодні війни.

Діяльність Товариство ім. св. Іоанна Златоустого й вихід «Церковного Востоку» тривали до початку Першої світової війни. Їх поява у 1910-1911 рр. є нижньою, а припинення існування у середині 1914 р. – верхньою хронологічною межею даного дослідження. Ці роки – це не лише поглиблення ідейних проблем серед русофільської частини кліру, а й поява нових проблем і загроз – пропаганди православ'я, що кидала тінь підозри з боку Відня й крайової галицької влади на всіх русофілів. Тому ґрунтовне вивчення цього етапу в історії русофільської греко-католицької частини

---

¹ Такі погляди о. Волянського на національне питання викликали невдоволення серед загалу духовенства. Див. напр.: Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника (далі – ЛННБУ ім. В. Стефаника). Відділ рукописів. Ф. 11. Спр. 264 / п. 35. Арк. 53–53 зв. (лист І. Глинського до О. Барвінського, 30 листопада 1908 р.).

духовенства є вкрай необхідним для кращого розуміння його проблем і способів реагування на них.

Часопис «Церковный Востокъ» раніше не ставав об'єктом дослідження. Водночас, незначною є й кількість студій, присвячених історії русофільства протягом останніх років перед Першою світовою війною. Бернадетта Войтовіч-Губер у своїй праці про роль греко-католицького духовенства в українському національному русі Галичини розглядає історію священників-русофілів цього часу перш за все в контексті поширення в краї православної пропаганди². Ідейно-політичні аспекти діяльності консервативного крила русофільства цього часу, де активними були й представники кліру, розглянуто автором цієї статті³. Фрагменти інформації щодо загальної історії русофілів досліджуваного часу містить праця Олени Аркуші й Мар'яна Мудрого⁴, ґрунтовна монографія Анни Вероніки Вендланд⁵, Олексія Сухого⁶. Джерельною базою дослідження є матеріали часопису «Церковный Востокъ», у якому широко висвітлювались різноманітні аспекти діяльності Товариства ім. св. Іоанна Златоустого.

Новоутворене Товариство очолив канцлер митрополичої капітули о. Олександр Бачинський, що свідчить про приналежність до досліджуваної групи духовенства й доволі впливових в церковних колах осіб. Точно визначити чисельність організації не є можливо. Достеменно відомо, що на середину 1914 р. до товариства входило щонайменше близько 300 священників – список членів публікував «Церковный Востокъ» доки процес не було перервано початком війни⁷.

Статут організації визначав її завдання наступним чином: об'єднання греко-католицьких священників і діяльність, спрямована на захист Унії та подальше об'єднання церков⁸. Ймовірно, з огляду на нечіткість так окреслених завдань, «Церковный Востокъ» подав детальніші пояснення.

² Wojtowicz-Huber B. «Ojcowie narodu». Duchowieństwo grekokatolickie w ruchu narodowym Rusinów galicyjskich (1867–1918). Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2008. 333 s.

³ Лехнюк Р. Криза русофільського консерватизму напередодні Першої світової війни: політичне товариство «Галицько-руська рада». Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / гол. ред. В. Вашкевич. Київ, 2017. Вип. 127 (12). С. 36–42.

⁴ Аркуша О., Мудрий М. Русофільство в Галичині в середині XIX–на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд. Вісник Львівського університету. Серія історична. Вип. 34. Львів, 1999. С. 231–268.

⁵ Вендланд А. В. Русофіли Галичини. Українські консерватори між Австрією і Росією, 1818–1915. Пер. з нім. Х. Назаркевич; наук. ред. М. Мудрий. Львів: Літопис, 2015. 688 с.

⁶ Сухий О. Москвофільство в Галичині: історія проблеми. У: Москвофільство: Документи і матеріали / Вступна стаття, коментарі та добірка документів Сухого О. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. С. 3–66.

⁷ Точну кількість встановити неможливо через переривання публікації списку членів у зв'язку з вибухом війни: Список членовъ Общества имени св. Іоанна Златоустаго во Львовѣ. Церковный Востокъ. 1914. Вип. III. С. 154–155.

⁸ Уставъ духовно-церковного Общества имени св. Іоанна Златоустого въ Львовѣ. Церковный Востокъ. 1911. Вип. I. С. 29.

Основний наголос робився на першому завданні. Єднання кліру було необхідним, на думку автора часопису, задля протистояння трьом головним загрозам – латинізації, пропаганді православ'я, антирелігійним проявам⁹. Саме ці теми є провідними в усіх випусках «Церковного Востоку» за 1911–1914 рр.

Головною проблемою з поміж окреслених вище було питання антирелігійних течій в Галичині, як їх розуміла русофільська частина духовенства. Їх консервативний світогляд апріорі не міг позитивно чи бодай нейтрально сприймати ширення соціалістичних чи секулярних ідей в українському суспільстві краю. Один з найяскравіших прикладів засудження новітніх антицерковних і атеїстичних проявів стала реакція на появу у Львові «Безвіроісповідної громади» – товариства, що мало об'єднати усіх бажаючих відкрито проголосити власні атеїстичні погляди і формально розірвати відносини з Церквою, що в тогочасних умовах потребувало певної особистої відваги¹⁰. Навіть ліберальне й подекуди радикальне «Діло» виступило з осудом цього починання як необдуманого кроку «гуртка зелених молодиків»¹¹. Тим паче засудили таку ініціативу консервативні кола, зокрема й священники-русофіли¹².

Але у контексті аналізу світоглядних дилем русофільської частини греко-католицького кліру напередодні війни ключовим є не сам факт засудження явищ на кшталт «Безвіроісповідної громади», а те, як це консервативне середовище простежувало їх витоки. Причиною ледь не усіх негативних проявів у церковному, суспільно-політичному й культурному житті українців Галичини члени Товариства ім. св. Іоанна Златоустого вбачали в зростанню впливів політичних партій, що стояли на засадах модерної української національної ідентичності – насамперед Української націонал-демократичної (УНДП) і Радикальної. Хоча у програмній статті в першому номері «Церковного Востоку» заявлялось про те, що національне питання не є об'єктом зацікавлення часопису, оскільки є значно ширшим за конкретну церковну тематику¹³. Втім, тут же присутні слова, що чітко висвітлюють, наскільки новочасна українська ідеї йшла врозріз із традиційним русофільським світоглядом – традиційне для русофілів початку ХХ ст. нарікання на український «сепаратизм» стосовно «всеруської»

⁹ Мысли къ поясненію §2 устава Общества св. Іоанна Златоустого. Церковный Востокъ. 1911. Вип. I. С. 36.

¹⁰ З Безвіроісповідної Громади. Шляхи. 1913. Ч. 8–9. 1 листопада.

¹¹ Слїдами клерикалізму. Шляхи. 1913. Ч. 10. 1 грудня.

¹² Безвѣроісповѣдная Громада. Церковный Востокъ. 1914. Вип. I і II. С. 11–19.

¹³ Во имя Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа! Всея Братіи нашей искренній привѣтъ! Церковный Востокъ. 1911. Вип. I. С. 5.

народності, що є нічим іншим як безпідставним національним нігілізмом¹⁴. Але вже на початку 1914 р. тон часопису став гострішим і безкомпромісним: «Причина того рода печального явлення [занепаду релігійності] корениться в українскомъ радикализмѣ, который, какъ-бы моровая язва, отъ многихъ лѣтъ ослабляетъ и нищитъ организмъ церковно-религіозной жизни нашего народа... Радикальныя газеты и газетки, популярныя брошюры а вь первой линіи голоса мірскихъ руководителей народныхъ, обыкновенно мало знающихъ евангельскій законъ а еще менѣе по его завѣтамъ живущихъ, производятъ вь душахъ не особенно глубоко и сознательно утвержденныхъ вь вѣрѣ, нѣкоторое смущеніе... Съ временемъ это смущеніе переходитъ вь совершенное равнодушіе къ божественной истинѣ а даже, по крайней мѣрѣ у нѣкоторыхъ, производитъ полное исчезновение самыхъ основаній вѣры»¹⁵.

Як бачимо, модерна українська ідея, безвідносно чи у втіленні націонал-демократів, чи радикалів, вважалась консервативним русофільським духовенством виразно негативною. З наближенням війни український (українофільський) рух й справді поступово радикалізувався під впливом протистояння з польськими політичними групами довкола питань виборчої реформи до Галицького сейму, відкриття українського університету у Львові тощо. Втім, «Церковный Востокъ» перебільшував. Основна світоглядна проблема духовенства, що гуртувалася довкола цього часопису полягала у нездатності адекватно відреагувати на потребу чіткої національної самоідентифікації, як того вимагала нова доба. Втрачаючи ґрунт під ногами, русофіли загалом, не лише представники кліру, вбачали головного ворога саме в українофілах¹⁶.

Елементом повсюдних невдач русофільства як наслідку їх ідейної кризи став поступовий, але невпинний процес «українізації» Греко-католицької церкви. З кожним роком вплив русофілів всередині неї зменшувався, хоча вони все ще були представлені в митрополичій чи єпархіальних консисторіях і капітулах (зокрема й члени Товариства ім. св. Іоанна Златоустого).

Перетворення ГКЦ на виразно українську (в модерному національному розумінні) інституцію поставило під удар одразу два аспекти традиційного русофільського світогляду. Перший – ґрунтоване на спадщині ХІХ ст.

¹⁴ Там само. С. 5–6.

¹⁵ Итоги нашей церковно-религіозной жизни вь 1913 г. Церковный Востокъ. 1914. Вип. I и II. С. 2.

¹⁶ Яскравий приклад – вибори до Галицького сейму 1908 р., коли русофіли уклали політичний союз із польськими східногалицькими консерваторами («подоляками», спрямований проти УНДП і Радикальної партії. І це попри те, що русофільство як ідея у середині ХІХ ст. формувалось якраз задля чіткого протиставлення польськості.

уявлення про Церкву як активного учасника, а бажано й очільника, суспільно-політичних і соціокультурних процесів у Галичині¹⁷. У досліджуваний час ця традиція ввійшла в суперечність з русофільським світоглядом, оскільки в ГКЦ вирішальну перевагу мали священики-українофіли (народовці), а отже активна політична роль Церкви могла бути на руку лише Християнсько-суспільному союзу (ХСС) і, насамперед, УНДП. Така ситуація лише посилювалась антирусофільською поставою вищої ієрархії ГКЦ – митрополита Андрея Шептицького (менш виразно) і єпископів Григорія Хомишина та Константина Чеховича (відверто)¹⁸. За такої ситуації на шпальтах «Церковного Востоку» простежується позиція, вкрай незвична у рамках усієї історії русофільства – про потребу розділення Церкви й політики. Найвиразніше ця позиція сформульована анонімним автором у статті «Quosque tandem!», де стверджується, що Церква ґрунтується на вічних цінностях, незмінних правилах й непорушній моралі, турбується про внутрішнє добро суспільства. Натомість політика описується як явище аморальне, непостійне, кон'юнктурне, неперекірливе в засобах¹⁹.

Другий аспект, що опинився під ударом – один із стовпів усього русофільського світогляду й уявлення про традицію – етимологічний правопис і церковнослов'янська мова в літургії. Для русофілів вони були символами нерозривності культурної традиції. Етимологічний правопис вважався єдиною можливою формою для поєднання в собі історичної мови високої культури і народної розмовної, а писане ним «язичіє» – зрозумілою для всіх елементів «всеруського» світу мовою²⁰. Натомість запровадження і поширення фонетики таврувалось як шлях до загальної неграмотності²¹. З огляду на це прогнозовано негативною була реакція священиків-русофілів на ідею запровадження фонетичного правопису в церковному діловодстві й народній мові під час богослужінь.

1 листопада 1911 р. на зібранні Товариства греко-католицьких катехитів було прийнято рішення звернутись до вищих церковних інстанцій з пропозицією запровадження розмовної української мови замість церковнослов'янської. Це спровокувало ґрунтовну відповідь одного з учасників з'їзду катехитів й члена товариства ім. св. Іоанна Златоустого – о. Діонісія Дорожинського. Він намагався спростувати аргументацію

¹⁷ Українській языкъ въ церкви. Галичанинь. 1910. Ч. 254. 12 (25) листопада.

¹⁸ Лехнюк Р. Українські консервативні середовища в Галичині у першій чверті ХХ ст.: національно-політичний аспект: дис. ... канд. істор. наук: спец. 07.00.01 – Історія України. Львів, 2018. С. 154–159.

¹⁹ Quosque tandem! Церковный Востокъ. 1914. Вип. III. С. 81.

²⁰ ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 168. Спр. 297 / п. 9. Арк.14 зв.–15 (лист Б. Дідицького до О. Маркова, 29 березня 1905 р.).

²¹ Мончаловскій О. Главныя основы русской народности. С. 11

прихильників зміни мови богослужінь щодо складності й незрозумілості церковнослов'янської мови, а отже труднощів, особливо серед молоді, у вивченні щоденних молитов. На думку о. Дорожинського нерозуміння церковнослов'янської мови могло спричинитись лише неякісною освітньою працею катехитів, а не складністю мови²².

Наміри зміни мови щоденних молитов також стали приводом позачергових зборів усього Товариства ім. св. Іоанна Златоустого у грудні 1910 р. Один з учасників – о. І. Сав'юк – заявив, що така зміна буде фатальною для народу і що вкрай необхідно усувати написані фонетикою катехизми зі шкіл. Водночас, о. Є. Дудрович закликав долучити до протесту проти повсякденної мови молитов і богослужінь та проти фонетики в церковному діловодстві також і мирян. У результаті нарад було прийнято резолюції, зокрема про те, що для народу не є жодною проблемою церковнослов'янська мова, співаючи пісні якою вірні активно беруть участь в богослужіннях. Натомість запровадження народної мови і фонетики призвело б до відчуження людей, особливо молоді²³. Також було сформовано делегацію до митрополита на чолі з крилошанином о. О. Бачинським, яка вручила Андрею Шептицькому меморіал Товариства з протестом проти вищезгаданих змін²⁴.

За умов ідейної кризи русофільства напередодні Першої світової війни, в яку поринуло й духовенство цього напрямку, новий сенс з'явився у статутній мети Товариства ім. св. Іоанна Златоустого – об'єднання духовенства. Цей сенс був протилежністю до первісного задуму – священики-русофіли все частіше й виразніше ставали ізольованою меншістю. Хоча в побуті стосунки між священиками-русофілами й священиками-народовцями не завше мали характер конфронтації²⁵, у публічній і суспільній площині напруга зростала. Регулярним сюжетом у «Церковному Востоці» були спростування звинувачень, висунутих у часописі «Нива».

Серед різноманітних претензій на шпальтах «Ниви» на адресу русофільської частини кліру найсерйознішими були закиди в пропаганді

---

²² Дорожинський Д. Протестъ противъ резолюціи: учити школьную молодежь щоденныхъ молитовъ въ живомъ народномъ языкѣ. Церковный Востокъ. 1911. Вип. I. С. 81.

²³ Сверхочередное общее Собрание членовъ Общества имени св. Іоанна Златоустаго во Львовѣ. Церковный Востокъ. 1911. Вип. II. С. 1–8.

²⁴ Меморіальъ предложенный Общимъ Собраниемъ членовъ Общества им. св. Іоанна Златоустаго, состоявшимся 14 (27) декабря 1910 г. во Львовѣ его превосходительству Высокопреосвященному Господину Андрею Шептицкому Митрополиту Галицкому и пр. съ протестомъ противъ попытокъ устранения церковнаго языка изъ молитвъ употребляемыхъ галицко-рускимъ народомъ. Там само. С. 9–21.

²⁵ Тарнавський Ф. Спогади. Торонто: Українське видавництво «Добра книжка», 1981. С. 208.

православ'я²⁶. В останні передвоєнні роки рух за перехід на православне віросповідання набрав значних масштабів, насамперед на Лемківщині, де діяв о. Максим Сандович. Найбільшому поширенню проправославних симпатій на Лемківщині сприяла віддаленість цього гірського регіону і низький рівень національної свідомості місцевого населення. Тому Лемківщина віддавна була оплотом русофільства як серед духовенства на чолі з о. Михайлом Юрчакевичем²⁷, так і селян. Русофіли на Лемківщині вбачали в православ'ї поворот до передунійної, «справжньої», традиції і захист перед латинізацією чи «українізацією» обряду²⁸. Свою роль відіграла і зовнішня схожість обрядів²⁹. Це явище було черговим свідченням глибокої світоглядної кризи, в якій перебувало консервативне русофільство у церковній сфері і наслідком пошуку коренів традиції поза надто «українською» ГКЦ.

Втім, до православної пропаганди було залучено порівняно незначну кількість парохів-русофілів. Оскільки така діяльність мала виразний характер політичної неблагонадійності й переслідувалась державою, згуртоване довкола «Церковного Востоку» духовенство чітко підкреслювало негативне ставлення до цього явища³⁰. Та провина за поширення пропаганди православ'я покладалась не так на безпосередніх її активістів, як на негативні, з точки зору членів Товариства ім. св. Іоанна Златоустого, прояви всередині ГКЦ – зменшення кількості священників-русофілів й недопущення прихильників цієї ідеї до навчання в духовних семінаріях; політичну активність українофільського духовенства, а отже змішування віри й політики; впровадження латинських елементів у церковний обряд тощо³¹.

Засудження православної пропаганди на сторінках свого часопису не вберегло священників-русофілів від ще однієї проблеми, що безпосередньо впливала на їх традиційний світогляд – переслідувань і утисків з боку влади в Галичині. Протягом 1908–1913 рр. галицьким намісником був знаний польський політик й історик, представник західногалицьких консерваторів («станьчиків») – Міхал Бобжинський. Вбачаючи в Росії цивілізаційного опонента, він фактично готував Галичину до війни, що наближалась. Зокрема, жорстко протидіяв як православної пропаганді, так і загалом чинив

²⁶ Див. напр. Православні затії в Галичині. Нива. 1910. Ч. 2. 15 січня. С. 33–38; Дволичність наших русофілів. Там само. 1912. Ч. 23 і 24. 15 грудня. С. 728; Доброжелательний. Руссофільське духовенство на Лемківщині пропагатори схизми. Нива. 1913. Ч. 7 і 8. 1 квітня. С. 224–227.

²⁷ Wojtowicz-Huber B. «Ojcowie narodu»... S. 187.

²⁸ Ibid. S. 196.

²⁹ Ibid. S. 226.

³⁰ Мысли къ поясненію §2 устава Общества св. Іоанна Златоустого. Церковный Востокъ. 1911. Вип. I. С. 36.

³¹ О православной пропагандѣ въ Галичинѣ. Церковный Востокъ. 1912. Вип. III. С. 157.

серйозний тиск на русофілів. Хоча до активних пропагандистів православ'я й головних підозрюваних належали насамперед представники течії «новокурсників»³² – націонал-радикали на чолі з Володимиром Дудикевичем і Дмитром Марковим, що відійшли від традиційного русофільського консерватизму в сторону відверто проросійських симпатій – втім, діставалось і консерваторам, до яких належала абсолютна більшість русофільського духовенства – т. зв. «старокурсникам».

Упродовж усього свого існування русофіли декларували вірність монархії Габсбургів і позиціонували себе як повністю лояльну силу. Така постава зазвичай є типовою для будь-яких консервативних рухів. Попри періодичні загострення на зразок Львівського процесу (або ж процесу Ольги Грабар) 1882 р., коли ряд чільних русофілів було звинувачено в державній зраді (ці звинувачення довести не змогли)³³, напередодні Першої світової консервативні русофіли й надалі однією із своїх засад вважали лояльність Австро-Угорщині. Тож відверто ворожа політика намісника і крайової влади була ще одним ударом по традиційних засадах цього середовища, зокрема вкрай складним було й становище священників.

У «Церковному Востоці» звично декларувалась вірність династії Габсбургів й обґрунтовувався винятково мовний і літературний характер «всеруської» єдності. Також стверджувалось, що раніше ця ідея не вважалась урядовими колами небезпечною чи антидержавною³⁴. Мала місце спроба відмежувати себе від активності «новокурсників»: «Обвиняють насъ въ руссофильствѣ! Что же это такое страшное – это Руссофильство? По этимологии слова, это: любовь къ Руссамъ – значитъ, къ русскому народу и совсѣмъ не идентично съ «Россію-фильствомъ». Мы не признаемъся къ «россіюфильству», а только къ руссофильству. Но гдѣ законъ, который запрещалъ бы намъ любовь къ русскому народу?!»³⁵.

Такі запевнення не допомогли. В тому ж самому тексті присутне визнання факту, який для авторів часопису був очевидним: «Живемъ в эпосѣ политическаго террора»³⁶. Цей «терор» полягав насамперед у відмові намісництва затверджувати священників-русофілів на парафію. У

³² Офіційний розкол русофільської партії відбувся протягом 1909 р. Втім, суттєві розбіжності між консервативним старшим поколінням й молодими радикальними діячами мав глибші й давніші ідейні передумови. Див.: Лехнюк Р. Українські консервативні середовища... С. 72–78; Орлевич І. «Отцы и дѣти»: ідеологічні розбіжності чи боротьба за домінування в Русській народній партії? (До питання розколу в русофільській течії на початку ХХ століття). З історії західноукраїнських земель / [наук. редактор і упорядник Ірина Орлевич]; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2015. Вип. 10–11. С. 166–183.

³³ Вендланд А. В. Русофіли Галичини... С. 213–243.

³⁴ Несогласіє на парохільную институцію. Церковный Востокъ. 1913. Вип. IV. С. 205–206.

³⁵ Там само. С. 212.

³⁶ Там само. С. 205.

«Церковному Востоці» наводиться цілий ряд таких відмов, спричинених, на думку авторів, винятково приналежністю даних парохів до консервативного русофільського середовища. Головним винуватцем такої ситуації «Церковный Востокъ» звично оголошував українофільські партії, що начебто цілеспрямовано і систематично (й не без потурання з боку церковних владик) безпідставно доносили владі щодо антидержавних намірів і дій русофілів³⁷. Реальною ж причиною, вкотре, слід вважати нездатність самих русофілів до чіткої національної самоідентифікації, яка фактично унеможлиблювалась їхнім традиційним, ґрунтованим на домодерних засадах, світоглядом.

Часопис «Церковный Востокъ» є важливим джерелом до вивчення світоглядних дилем священників-русофілів напередодні Першої світової війни, оскільки демонструє одразу в кількох аспектах ідейну кризу й викликані нею труднощі цього середовища. Протягом 1910–1914 рр. суттєво загострились протиріччя між русофільською «всеруською» й модерною українською ідеєю, які остаточно втратили сумісність. Найкраще це помітно у випадку українізації Греко-католицької церкви, що призвело до конфліктів між священниками протиборчих партій і поширення в церковному середовищі ідей, неприйнятних для русофільського світосприйняття, таких як заміна етимологічного правопису і церковнослов'янської мови літургій фонетикою та народною мовою відповідно. Таким чином, Товариство ім. св. Іоанна Златоустого, яке в публічному просторі представляв «Церковный Востокъ», було нездатним втілювати головне задеклароване завдання – об'єднати духовенство. Навпаки, русофіли в рамках ГКЦ ставали все більш ізольованою і маловпливовою групою. Понад те, під загрозою опинились ледь не всі фундаментальні засади русофільства – «всеруська ідея», традиційне уявлення про активну політичну роль Церкви, етимологічний правопис тощо. За таких умов постала проблема православної пропаганди як намагання повернутись до «справжньої» традиції. Наслідком стали переслідування з боку влади і крах ще однієї важливої ідеї русофілів – декларування власної лояльності щодо правлячої династії і австро-угорської держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аркуша О., Мудрий М. Русофільство в Галичині в середині XIX–на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд. Вісник Львівського університету. Серія історична. Вип. 34. Львів, 1999. С. 231–268.
2. Безвѣроісповѣдная Громада. Церковный Востокъ. 1914. Вип. I і II.

---

³⁷ Там само. С. 207–211.

3. Вендланд А. В. Русофіли Галичини. Українські консерватори між Австрією і Росією, 1818–1915. Пер. з нім. Х. Назаркевич; наук. ред. М. Мудрий. Львів: Літопис, 2015. 688 с.
4. Во имя Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа! Всея Братии нашей искренний привѣтъ! Церковный Востокъ. 1911. Вип. I.
5. Дволичність наших русофілів. Нива. 1912. Ч. 23 і 24. 15 грудня.
6. Доброжелательний. Руссофільське духовенство на Лемківщині пропагатори схизми. Нива. 1913. Ч. 7 і 8. 1 квітня.
7. Дорожинский Д. Протестъ противъ резолюціи: учить школьную молодежь щоденныхъ молитовъ въ живомъ народномъ языцѣ. Церковный Востокъ. 1911. Вип. I.
- 8.3 Безвіроісповідної Громади. Шляхи. 1913. Ч. 8–9. 1 листопада.
9. Итоги нашей церковно-религиозной жизни въ 1913 г. Церковный Востокъ. 1914. Вип. I и II.
10. Лехнюк Р. Криза русофільського консерватизму напередодні Першої світової війни: політичне товариство «Галицько-руська рада». Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / гол. ред. В. Вашкевич. Київ, 2017. Вип. 127 (12). С. 36–42.
11. Лехнюк Р. Українські консервативні середовища в Галичині у першій чверті ХХ ст.: національно-політичний аспект: дис. ... канд. істор. наук: спец. 07.00.01 – Історія України. Львів, 2018. 301 с.
12. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 11. Спр. 264 / п. 35/ Глинський Ізидор. Листи до Барвінського Олександра Григоровича, 1891–1914, 108 Арк.
13. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 168. Спр. 297 / п. 9. Дідицький Богдан Андрійович, редактор газет «Зоря Галицька» і «Слово». Листи до Маркова Осипа Андрійовича, 1881, 1882, 1905, 1907, 20 арк.
14. Меморіаль предложенный Общимъ Собраніемъ членовъ Общества им. св. Іоанна Златоустаго, состоявшимся 14 (27) декабря 1910 г. во Львовѣ его превосходительству Высокопреосвященному Господину Андрею Шептицкому Митрополиту Галицкому и пр. съ протестомъ противъ попытокъ устраниенія церковнаго языка изъ молитвъ употребляемыхъ галицко-рускимъ народомъ. Церковный Востокъ. 1911. Вип. II.
15. Мончаловській О. Главныя основы русской народности. Львовъ: Типографія Ставропигійскаго Института подъ упр. Михаила Рефця, 1904. 22 с.
16. Мысли къ поясненію §2 устава Общества св. Іоанна Златоустаго. Церковный Востокъ. 1911. Вип. I. С. 36.
17. Несогласіє на парохільную інституцію. Церковный Востокъ. 1913. Вип. IV.
18. О православной пропагандѣ въ Галичинѣ. Церковный Востокъ. 1912. Вип. III.
19. Орлевич І. «Отцы и дѣти»: ідеологічні розбіжності чи боротьба за домінування в Русській народній партії? (До питання розколу в русофільській течії на початку ХХ століття). З історії західноукраїнських земель / [наук. редактор і упорядник Ірина Орлевич]: Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'кевича НАН України. Львів, 2015. Вип. 10–11. С. 166–183.
20. Православні затії в Галичині. Нива. 1910. Ч. 2. 15 січня.
21. Сверхочередное общее Собраніє членовъ Общества имени св. Іоанна Златоустаго во Львовѣ. Церковный Востокъ. 1911. Вип. II.
22. Слїдами клерикалізму. Шляхи. 1913. Ч. 10. 1 грудня.

23. Спись членовъ Общества им. св. Іоанна Златоустаго во Львовѣ. Церковный Востокъ. 1914. Вип. III.
24. Сухий О. Москвофільство в Галичині: історія проблеми. У: Москвофільство: Документи і матеріали / Вступна стаття, коментарі та добірка документів Сухого О. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. С. 3–66.
25. Гарнавський Ф. Спогади. Торонто: Українське видавництво «Добра книжка», 1981. 266 с.
26. Українській языкъ въ церкви. Галичанинъ. 1910. Ч. 254. 12 (25) листопада.
27. Уставъ духовно-церковного Общества имени св. Іоанна Златоустаго въ Львовѣ. Церковный Востокъ. 1911. Вип. I. С. 29.
28. Quosque tandem! Церковный Востокъ. 1914. Вип. III.
29. Wojtowicz-Huber B. «Ojcowie narodu». Duchowieństwo greckokatolickie w ruchu narodowym Rusinów galicyjskich (1867–1918). Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2008. 333 s.

REFERENCES

1. Arkusha O., Mudryi M. Rusofilstvo v Halychyni v seredyni KhIKh—na pochatku KhKh st.: heneza, etapy rozvytku, svitohliad. Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorichna. Vyp. 34. Lviv, 1999. S. 231–268.
2. Bezviroispovidnaia Hromada. Tserkovnyi Vostok. 1914. Vyp. I i II.
3. Vendland A. V. Rusofily Halychyny. Ukrainski konservatory mizh Avstriieiu i Rosiieiu, 1818–1915. Per. z nim. Kh. Nazarkevych; nauk. red. M. Mudryi. Lviv: Litopys, 2015. 688 s.
4. Vo ymia Hospoda Boha y Spasa nasheho Iysusa Khrysta! Vsei Bratyi nashei yskrennii pryvit! Tserkovnyi Vostok. 1911. Vyp. I.
5. Dvolychnist nashykh rusofiliv. Nyva. 1912. Ch. 23 i 24. 15 hrudnia.
6. Dobrozhelatelnii. Russofilske dukhovenstvo na Lemkivshchyni propagatory skhyzmy. Nyva. 1913. Ch. 7 i 8. 1 kvitnia.
7. Dorozhynskii D. Protest protyv rezoliutsiy: uchyty shkolnu molodezh shchodennykh molytov v zhyvom narodnom yazytsi. Tserkovnyi Vostok. 1911. Vyp. I.
8. Z Bezviroispovidnoi Hromady. Shliakhy. 1913. Ch. 8–9. 1 lystopada.
9. Ytohy nashei tserkovno-relyhioznoi zhyzny v 1913 h. Tserkovnyi Vostok. 1914. Vyp. I y II.
10. Lekhniuk R. Kryza rusofilskoho konservatyizmu naperedodni Pershoi svitovoi viiny: politychne tovarystvo «Halytsko-ruska rada». Hileia: naukovyi visnyk. Zbirnyk naukovykh prats / hol. red. V. Vashkevych. Kyiv, 2017. Vyp. 127 (12). S. 36–42.
11. Lekhniuk R. Ukrainski konservatyvni seredovyshcha v Halychyni u pershii chverti KhIKh st.: natsionalno-politychnii aspekt: dys. ... kand. istor. nauk: spets. 07.00.01 – Istoriiia Ukrainy. Lviv, 2018. 301 s.
12. Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka. Viddil rukopysiv. F. 11. Spr. 264 / p. 35/ Hlynyskyi Izydor. Lysty do Barvinskoho Oleksandra Hryhorovycha, 1891–1914, 108 Ark.
13. Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka. Viddil rukopysiv. F. 168. Spr. 297 / p. 9. Didytskyi Bohdan Andriiovych, redaktor hazet «Zoria Halytska» i «Slovo». Lysty do Markova Osypa Andriiovycha, 1881, 1882, 1905, 1907, 20 ark.
14. Memorial predlozhennyi Obshchym Sobraniem chlenov Obshchestva ym. sv. Ioanna Zlatoustaho, sostoivshymsia 14 (27) dekabria 1910 h. vo Lvovi eho prevoskhodytelstvu Vysokopreosviashchennomu Hospodynu Andreiu Sheptytskomu Mytropolytu Halytskomu y pr.

s protestom protyv popytok ustraneniia tserkovnaho yazyka yz molytv upotrebliaemykh halytsko-russkym narodom. Tserkovnyi Vostok. 1911. Vyp. II.

15. Monchalovskii O. Hlavniiia osnovy russkoi narodnosti. Lvov: Tipohrafiia Stavropyhiiskaho Ynstituta pod upr. Mykhayla Reftsia, 1904. 22 s.

16. Mysly k poiasnieniu §2 ustava Obshchestva sv. Ioanna Zlatoustoho. Tserkovnyi Vostok. 1911. Vyp. I. S. 36.

17. Nesohlasie na parokhilnuiu ynstitutsiiu. Tserkovnyi Vostok. 1913. Vyp. IV.

18. O pravoslavnoi propahandi v Halychyni. Tserkovnyi Vostok. 1912. Vyp. III.

19. Orlevych I. «Ottsy y dity»: ideolohichni rozbizhnosti chy borotba za dominuvannia v Russkii narodnii partii? (Do pytannia rozkolu v rusofilskii techii na pochatku KhKh stolittia). Z istorii zakhidnoukrainskykh zemel / [nauk. redaktor i uporiadnyk Iryna Orlevych]: Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypkevycha NAN Ukrainy. Lviv, 2015. Vyp. 10–11. S. 166–183.

20. Pravoslavni zatii v Halychyni. Nyva. 1910. Ch. 2. 15 sichnia.

21. Sverkhochednoe obshchee Sobranie chlenov Obshchestva ymeny sv. Ioanna Zlatoustaho vo Lvovi. Tserkovnyi Vostok. 1911. Vyp. II.

22. Slidamy klierykalizmu. Shliakhy. 1913. Ch. 10. 1 hrudnia.

23. Spys chlenov Obshchestva ym. sv. Ioanna Zlatoustaho vo Lvovi. Tserkovnyi Vostok. 1914. Vyp. III.

24. Sukhyi O. Moskvofilstvo v Halychyni: istoriia problemy. U: Moskvofilstvo: Dokumenty i materialy / Vstupna stattia, komentari ta dobirka dokumentiv Sukhoho O. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU im. I. Franka, 2001. S. 3–66.

25. Tarnavskiy F. Spohady. Toronto: Ukrainske vydavnytstvo «Dobra knyzhka», 1981. 266 s.

26. Ukraynskii yazyk v tserkvy. Halychanyn. 1910. Ch. 254. 12 (25) lystopada.

27. Ustav dukhovno-tserkovnoho Obshchestva ymeny sv. Ioanna Zlatoustoho v Lvovi. Tserkovnyi Vostok. 1911. Vyp. I. S. 29.

28. Quosque tandem! Tserkovnyi Vostok. 1914. Vyp. III.

29. Wojtowicz-Huber B. «Ojcowie narodu». Duchowieństwo greckokatolickie w ruchu narodowym Rusinów galicyjskich (1867–1918). Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2008. 333 s.

Дата надходження до редакції: 15.01. 2019

**ПОСТАТЬ ОТЦЯ МЕЛЕТІЯ НЕДІЛЬСЬКОГО В ІСТОРІЇ
ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.**

Світлана ФЛИС

Музей етнографії та екології Карпатського краю м. Яремче Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, вул. Свободи, 269, 78501, м. Яремче Івано-Франківської області

У статті висвітлено основні аспекти душпастирської, суспільно-політичної й культурно-просвітницької діяльності о. Мелетія Недільського, довголітнього пароха с. Яблуниці Надвірнянського повіту.

Ключові слова: *парох, Гуцульщина, читальня «Просвіти», каса позичкова, будова церкви, гміна.*

In the article the author makes an attempt to reveal the main aspects of the priestly and public-educational activities about father Melety Nedilsky.

Keywords: *pastor, Hutsulshchyna, reading room "Prosvita", loan lending, church structure, gmina.*

Дослідження життя і подвижницької діяльності о. Мелетія Недільського на сьогодні, коли минає 165 років з дня його народження, є досить актуальною. Адже він створив третю за хронологією Читальню «Просвіти» на Гуцульщині, позичкову касу, побудував нову церкву, підносив свій голос на захист прав парафіян як радник гміни, відстоював право вести документацію українською мовою, підтримував зв'язки з парламентаріями, друкувався в тогочасних часописах.

Об'єктом дослідження є особа о. Мелетія Недільського, а предметом – його душпастирська, суспільно-політична і культурно-просвітницька діяльність в умовах панування Австро-Угорської імперії.

В своїй публікації на основі доступних джерел автор ставить завдання охарактеризувати роль о. Мелетія Недільського в національно-культурному відродженні Галичини кін. ХІХ – поч. ХХ ст. Адже шлях до зростання національної, релігійної та моральної свідомості народу лежить через неухильне розширення його духовного світогляду, підвищення матеріального добробуту, в основу яких закладено любов до рідної землі.

Аналіз української історіографії дозволяє стверджувати, що позиції присвячені о. Мелетію Недільському не є чисельними. Зокрема, це публікація автора «Духовна святиня горян», присвячена 115 річниці

побудови церкви в Яблуниці¹. Лаконічні відомості про душпастиря поміщені в другому томі «Духовенство і Релігійні Згромадження» довідника «Історичний Шематизм Львівської Архієпархії» Дмитра Блажейовського².

Отець Мелетій Недільський народився 13 лютого 1853 року в селі Братишеві Товмацького повіту Станиславівського воєводства. Його генеалогічне коріння виходить (як по батьківській, так і по материнській лінії) зі священницьких родів – Недільських і Витвицьких. Батько – Микола Недільський (1803-1891), парох, декан Товмацького деканату своєю душпастирською та громадською діяльністю чимало прислужився для духовного піднесення українського народу. Мати Олександра з дому Витвицьких змалку прищеплювала Мелетію велику набожність і глибоку віру в заступництво Божої Матері. Великий вплив на світогляд дитини мала народна культура з її традиціями та звичаями.

Маючи міцні засади духовного виховання в священничій родині та здобувши ґрунтовну на той час освіту в Львівському університеті та духовній семінарії, юнак взяв шлюб з Ольгою, дочкою о. Йосипа Левицького і Теофілії з дому о. Камінського, пароха Горигляд³. Шлюбна церемонія відбулась 16 лютого 1879 року в селі Гаврилівка Надвірнянського деканату.

Після рукоположення в священничий стан 9 березня 1879 року молодий священник скерований в рідне село приватним сотрудником, а з 1 лютого 1880 року служить короткий час завідателем в Побережжі деканату Устецького⁴. Згідно записів в метричних книгах церкви Св. Михаїла с. Гаврилівки Надвірнянського деканату, о. Мелетій Недільський заступав декілька місяців завідателя Гаврилівки, коли дід його дружини Ольги – о. Іван Камінський був хворий та після його смерті. З 1 липня 1880 року о. Мелетій Недільський служить спочатку приватним сотрудником, а згодом завідателем в Братишеві Товмацького деканату. Тут він засвідчив свою активну позицію, відданість національним інтересам, вболівання за інтереси селян.

В травні 1892 року о. Мелетій Недільський став парохом гірського села Яблуниця Надвірнянського повіту⁵. Як повідомляла газета «Народна Часопись» (додаток до «Газети Львівської») від 9 (21) грудня 1894 року з

¹ Флис С. Духовна святиня горян // *Нова зоря*. 2010. № 16 (866). С. 8.

² Блажейовський Д. Історичний Шематизм Львівської Архієпархії (1832 - 1944), том II: Духовенство і Релігійні Згромадження. Львів. 2004. С. 322.

³ Архів РАЦС Надвірнянського району Івано-Франківської області. Метрична книга шлюбів парафіян церкви Св. Михаїла с. Гаврилівка за 1875 – 1943 рр. С. 12.

⁴ Державний архів Івано-Франківської області (далі - ДАІФО), ф. 504. – Оп. 1. – арк. 35 (1873 – 1944 рр. Метрика кліру Станиславівської єпархії). Арк. 35.

⁵ Шематизмъ всего клира греко-католической епархии Станиславивской на рокъ Божій 1893. Станиславів, 1893. С. 98.

приходом на свято св. Юрія 1892 року в Яблуницю о. Мелетія Недільського почало тут «сонце сходити»⁶.

Священик вирвав село з влади лихварів і привів до тверезості. Дбав о. Мелетій Недільський і про моральність парохіян. Як зазначалось в тому ж часописі через два роки праці «з жиючих на віру лишилося ще 3 пари чужих наймитів – всі інші повінчались або повернулися до шлюбних жінок, а було їх звиш 40 пар». Селяни за порадами священика, відкуповували в лихварів землю, придбали більше худоби, а муку і іншу поживу купляли не в місцевих євреїв, а набагато дешевше в Коломиї.

Як зазначав тогочасний віт Яблуниці Федір Зубчак – «Люди ідуть до пан-отця по всілякі ради, як на Йордан по свячену воду..., а кождий чоловік, вийшовши від пан-отця, чується на душі і тілі покріпленням»⁷.

Церкву в Яблуниці о. Мелетій Недільський застав маленьку і нужденну, яка ледве могла вмістити 100 осіб. Будову нового храму він розпочав з 400 зл. ринських, як зазначено в Львівському часописі за 1895 рік, «без жєбранини по цілім світі, як то нині часто робиться, во славу Божу і честь руського (українського) народу»⁸. Храмова споруда зведена в візантійському стилі з п'ятьма куполами майстром з Яворова Ф. Рібенчуком. Посвячення новозбудованої церкви відбулося 3 листопада 1895 року. Як зазначалося в пресі, - «Акт посвячення довершив о. декан Луговий в співслужінні численного духовенства, соборну Літургію відправив також сам декан... проповідь держав о. Лев Левицький сотрудник з Медухи»⁹.

Варто відзначити, що лєвову частку коштів на будову храму віддав сам парох. Станиславівський єпископ Юліан Пелеш належно оцінив старання ревного священика і відзначив о. Мелетія Недільського похвалою «за ревність виказану при будові церкви парохіальної»¹⁰. Не забув священик похвалити і своїх парохіян. В Львівській газеті «Народна часопись» він помістив таку замітку: «Сим складаю прилюдну подяку чесним газдам і газдиням, котрі причинилися до будови нової церкви в Яблоници як значнішими квотами грошевими, так і працею та порадою, а саме: Прокопови Мироняку, Іванови Личковському, Андрієві Малярчуку, Іванові Мотруку,

⁶ Зубчак Ф., Товченко В., Личковський І., Мироняк П. Допись. Від угорської границі // *Народна Часопись*. 1894. 9 (21) груд. (ч. 274). С. 1.

⁷ Зубчак Ф., Товченко В., Личковський І., Мироняк П. Допись. Від угорської границі // *Народна Часопись*. 1894. 9 (21) груд. (ч. 274). С. 1.

⁸ Очевидець. Допись. 3 Делятинщини // *Народна Часопись*. 1895. 5 (17) падолиста. (ч. 249). С. 2.

⁹ Очевидець. Допись. 3 Делятинщини // *Народна Часопись*. 1895. 5 (17) падолиста. (ч. 249). С. 2.

¹⁰ Очевидець. Допись. 3 Делятинщини // *Народна Часопись*. 1895. 5 (17) падолиста. (ч. 249). С. 32.

Івану Москалю, Василеві Шовгенюку, Гафії Жоківчук, Гафії Ільчук, Федорові Голембійовському»¹¹.

Потрібно зазначити, що о. Мелетій Недільський запросив здібного різьбяр-будівничого з Лугу на Надвірнянщині Василя Турчиняка виготовити іконостас новозбудованої церкви. Майстер завершив свою роботу в 1904 році.

В деканальній візитації за 1896 рік відзначається заслуга о. Мелетія Недільського в будівництві церкви, є відомості про його велику приватну бібліотеку, та про те, що він при необхідності заступає пароха Микуличина¹².

Парафіяни Яблуниці бачили у своєму священику не тільки духовного наставника, але і національно-свідомого, активного громадського діяча. Як повідомляла газета «Діло» о. Мелетій Недільський заснував третю за хронологією виникнення Читальню «Просвіти» на Гуцульщині¹³. Відзначалось, що 21 грудня 1897 року до Яблуниці на просвітянське зібрання прибули селяни з довколишніх населених пунктів, делегати зі Станиславова, а також колишній посол Йосип Гурик. Головою Яблуницької «Просвіти» о. Мелетій Недільський залишався беззмінно до смерті.

Як радний громадський гміни Яблуниця, о. Мелетій Недільський гостро реагував на несправедливість, ошуканство, навіть якщо йшлося про урядового комісара Надвірнянського повіту. Про це свідчить його публікація в часопис «Діло» 5 (17) березня 1899: «Вичитавши в справозданні з 12 засідання сейму відповідь урядового комісара на інтерпеляцію д-ра Окуневського в справі писаря громадського в Яблуниці, бачуся бути спонуканим в інтересах правди заявити...»¹⁴.

Отець Мелетій Недільський твердо і несхитно стояв в обороні рідного слова і прабатьківської віри. Через несхитну позицію в цих питаннях він неодноразово зазнавав грошових покарань і всіляких утисків. Зокрема, 16 (29) листопада 1904 року газета «Галичанин» повідомляла, що староство в Надвірній наклало на о. Мелетія Недільського грошеве покарання в сумі 195 корон за ведення церковних метрик на українській мові і вартість перекладу їх на латинську мову¹⁵. Священик піддався цьому покаранню не вперше. В 1902 році староство за такий же «злочин» видало вирок про сплату карі в сумі 245 корон, але внаслідок «рекурсу» намісництво відмінило вирок. І знов

¹¹ Недельскій М. Подяки // Народна Часопись. 1895. 28 жовт. (9 падолиста). С. 3.

¹² ДАІФО, ф. 504. – Оп. 1. – Спр. 535. – арк. 37 (1896 – 1897 рр. Відомості про стан церков і господарських споруд парафій Надвірнянського деканату Станиславівської єпархії). Арк. 37.

¹³ Якъ намъ пишуть изъ Станиславова // Дѣло. 1897. 30 груд (11 сьчня). С. 3.

¹⁴ Недельскій М. Письмо // Дѣло. 1899. 5 (17) марта (ч. 51). С. 2-3.

¹⁵ Кара за русское письмо // Галичанинъ. 1904. 16 (29) нояб. (ч. 258). С. 3.

вніс о. Мелетій Недільський апеляцію через канцелярію адвоката д-ра В. Дудикевича в Коломиї. Який був результат невідомо.

Правдивий речник рідного українського народу, мудрий вчитель і добрий пастир о. Мелетій Недільський був знаковою постаттю на Гуцульщині. В його планах було ще багато нереалізованих справ. Однак підступна хвороба (астма) підточувала його сили. Три тижні біля ліжка важкохворого священника чергував д-р В. Глушкевич з Микуличина¹⁶.

Отець Мелетій Недільський помер 20 грудня 1906 року на 53 році життя і 27 році священства. Похований біля стіни збудованої ним церкви. Некрологи про його смерть помістили часописи «Діло», та «Галичанин»¹⁷. Зокрема, в «Ділі» відзначено, що «покійний був щирим Русиним (Українцем) і дбав особливо про добро громадян».

Отже, розглянувши наведені вище факти з життя і діяльності о. Мелетія Недільського, ми можемо стверджувати, що він був взірцем служіння Богові і українському народові та вніс вагомий внесок у пошавлення громадського і культурного життя Гуцульського краю. Мелетію Недільському була притаманна ревність й обов'язковість у душпастирській праці та дієвий український патріотизм, що зумовлював активну й подвижницьку громадську діяльність в умовах панування Австро-Угорської імперії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Державний архів Івано-Франківської області (далі - ДАІФО), ф. 504. – Оп. 1. – арк. 35 (1873 – 1944 рр. Метрика кліру Станиславівської єпархії).
2. ДАІФО, ф. 504. – Оп. 1. – Спр. 535. – арк. 37 (1896 – 1897 рр. Відомості про стан церков і господарських споруд парафій Надвірнянського деканату Станиславівської єпархії).
3. Архів РАЦС Надвірнянського району Івано-Франківської області. Метрична книга шлюбів парафіян церкви Св. Михаїла с. Гаврилівка за 1875 – 1943 рр.
4. Блажейовський Д. Історичний Шематизм Львівської Архієпархії (1832 - 1944), том II: Духовенство і Релігійні Згромадження. – Львів. – 2004. – 570 с. – Англ.
5. Зубчак Ф., Товченко В., Личковський І., Мироняк П. Допись. Від угорської границі // Народна Часопись. – 1894. – 9 (21) груд. – (ч. 274). – С. 1.
6. Кара за русское письмо // Галичанинъ. – 1904. – 16 (29) нояб. (ч. 258). – С. 3. – Рубр.: Новинки.
7. Недельскій М. Письмо // Дъло – 1899 – 5 (17) марта (ч. 51). – С. 2-3. Рубр.: 3-ь сойму кураевого.
8. Недельскій М. Подяки // Народна Часопись. – 1895. – 28 жовт. (9 падолиста). – С. 3.
9. Недельская О. Благодареніе // Галичанинъ – 1906-1907 – 31 дек. (13 янв.) (ч. 284) – С. 4.

¹⁶ Недельская О. Благодареніе // *Галичанинъ*. 1906-1907. 31 дек. (13 янв.) (ч. 284). С. 4.

¹⁷ Посмертныя вѣсти // *Галичанинъ*. 1906. 9 (22) дек. (ч. 269). С. 3.

10. Очевидець. Допись. З Делятинщини // Народна Часопись – 1895 – 5 (17) падолиста. – (ч. 249). – С. 2.
11. Посмертныя вѣсти // Галичанинъ – 1906. – 9 (22) дек. (ч. 269) – С. 3.
12. Флис С. Духовна святиня горян // Нова зоря. – 2010. - № 16 (866) – С. 8.
13. Хроника [Похвалу одержавъ] // Востникъ Станиславѣвской епархіи – 1896. – 28 цвѣтня (ч. IV). – С. 32.
14. Шематизмъ всего клира греко-католической епархіи Станиславѣвской на рокъ Божій 1893. – Станиславів, 1893. – 183 с.
15. Якъ намъ пишуць изъ Станиславова // Дѣло – 1897. – 30 груд (11 сѣчня) – С. 3.

REFERENCES

1. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (dali - DAIFO), f. 504. – Op. 1. – ark. 35 (1873 – 1944 rr. Metryka kliru Stanyslavivskoi yeparkhii).
2. DAIFO, f. 504. – Op. 1. – Spr. 535. – ark. 37 (1896 – 1897 rr. Vidomosti pro stan tserkov i hospodarskykh sporud parafii Nadvirnianskoho dekanatu Stanyslavivskoi yeparkhii).
3. Arkhiv RATsS Nadvirnianskoho raionu Ivano-Frankivskoi oblasti. Metrychna knyha shliubiv parafiiian tserkvy Sv. Mykhaila s. Havrylivka za 1875 – 1943 rr.
4. Blazheiovskiy D. Istorychnyi Shematyzm Lvivskoi Arkhiieparkhii (1832 - 1944), tom II: Dukhovenstvo i Relihiini Zghromadzhennia. – Lviv. – 2004. – 570 s. – Anhl.
5. Zubchak F., Tovcheniuk V., Lychkovskiy I., Myroniak P. Dopys. Vid uhorskoï hranytsi // Narodna Chasopys. – 1894. – 9 (21) hrud. – (ch. 274). – S. 1.
6. Kara za russkoe pismo // Halychanupъ. – 1904. – 16 (29) noiab. (ch. 258). – S. 3. – Rubr.: Novynky.
7. Nedelskii M. Pismo // Дѣло – 1899 – 5 (17) marta (ch. 51). – S. 2-3. Rubr.: 3– soimu kuraievoho.
8. Nedelskii M. Podiaky // Narodna Chasopys. – 1895. – 28 zhovt. (9 padolysta). – S. 3.
9. Nedelskaia O. Blahodarenie // Halychanupъ – 1906-1907 – 31 dek. (13 yanv.) (ch. 284) – S. 4.
10. Ochevydets. Dopys. Z Deliatynshchyny // Narodna Chasopys – 1895 – 5 (17) padolysta. – (ch. 249). – S. 2.
11. Posmertnyye vesty // Halychanupъ – 1906. – 9 (22) dek. (ch. 269) – S. 3.
12. Flys S. Dukhovna sviatynia horian // Nova zoria. – 2010. - # 16 (866) – S. 8.
13. Khronyka [Pokhvalu oderzhavъ] // Vostnykъ Stanyslavѣvskoi eparkhii – 1896. – 28 tsvѣtnia (ch. IV). – S. 32.
14. Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolycheskoi eparkhii Stanyslavivskoi na rokъ Bozhii 1893. – Stanyslaviv, 1893. – 183 s.
15. Yakъ namъ pyshut uzъ Stanyslavova // Дѣло – 1897. – 30 hrud (11 sѣchnia) – S. 3.

Дата надходження до редакції: 14.03. 2018

Хроніка наукового життя

**ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ЄПИСКОП ЮЛІАН ПЕЛЕСШ В РЕЛІГІЙНО-ЦЕРКОВНОМУ І
ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ» (до 175-річчя від дня
народження)**

Олег ЄГРЕШІЙ

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра історії України і методики викладання історії, вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна e-mail: ludyna@ukr.net

Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра суспільно-гуманітарних дисциплін, Інститут історії Церкви, вул. Гарбарська 22, 76018, Івано-Франківськ, Україна

3 січня 2018 р. відомому українському релігійно-церковному і громадському діячеві, першому єпископу Станиславівської єпархії Юліанові Пелешу виповниться 175 років. З метою збереження історичної пам'яті про релігійного діяча, належного відзначення ювілею ієрарха Івано-Франківський богословський університет імені св. Івана Золотоустого разом з Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника за підтримки Івано-Франківського Архієпархіального управління УГКЦ та Івано-Франківської обласної державної адміністрації провели регіональну науково-практичну конференцію.

Співголовами конференції виступили Кир Володимир Війтишин – Архієпископ і Митрополит Івано-Франківський УГКЦ, Ігор Цепенда – ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор політичних наук, професор. Членами організаційного комітету були: доктор східного канонічного права, ректор Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого Олександр Левицький, габілітований доктор богослов'я, віце-ректор з наукової роботи Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого Річард Горбань, доктор історичних наук, професор кафедри етнології і археології, декан факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Микола Кугутяк, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Ігор Райківський, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України факультету історії, політології і міжнародних

відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Олег Єгрешій, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Андрій Королько, доктор історичних наук, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу Олег Малярчук та кандидат історичних наук, викладач кафедри гуманітарних і фундаментальних дисциплін Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту Тернопільського національного економічного університету, науковий співробітник Інституту історії Церкви Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого Руслан Делятинський.

Під час роботи пленарного засідання наукові співробітники Інституту історії Церкви Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого Олег Єгрешій та Руслан Делятинський презентували пересувну виставку «Єпископ Юліан Пелеш в релігійно-церковному і громадському житті України», підготовленої Інститутом історії Церкви Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого та Державним архівом Івано-Франківської області.

У ході роботи конференції доповіді виголосили: Райківський Ігор Ярославович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Тема виступу «Греко-католицьке духовенство в українському національному відродженні Галичини ХІХ століття»; Гоголь о. Василь – доктор богослов'я, завідувач кафедри богослов'я Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого. Тема виступу «Літургійні погляди Владика Юліана Пелеша в його концепції справжнього пастиря УГКЦ» та Любчик Ігор Дмитрович – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства та філософії Івано-Франківського національного медичного університету. Тема виступу «Лемківщина – мала батьківщина Юліана Пелеша: релігійний і етнополітичний вимір». Учасниками конференції виступило понад 30 науковців зі Львова, Коломиї, Калуша, Яремче, серед яких 6 – докторів наук, професорів і 21 кандидат наук, доцент.

Науковці працювали в трьох секціях: «Єпископ Юліан Пелеш – богослов, історик, архіпастир у контексті релігійно-церковного і

громадсько-політичного життя Галичини другої половини ХІХ ст.», «Роль Греко-Католицької Церкви в українському національному відродженні (ХІХ – першої половини ХХ ст.)», «Українська Греко-Католицька Церква перед викликами ХХІ ст.».

ЮЛІАН ПЕЛЕШ (1843-1885 рр.)

ЮЛІАН ПЕЛЕШ: ФОРМУВАННЯ ДУШАПАСТІР'Я І БОГОСЛОВА-НАУКОВЦЯ (1843-1870)

НАУКОВО-БОГОСЛОВСЬКА ТА ДУШАПАСТІРЬСЬКА ПРАЦЯ ЮЛІАНА ПЕЛЕША (1870-1885)

ЄПІСКОП ЮЛІАН ПЕЛЕШ (1885-1896 рр.)

АРХІПАСТІРЬСЬКА ПРАЦЯ ЮЛІАНА ПЕЛЕША ЯК ПЕРШОГО СТАНИСЛАВІВСЬКОГО ЄПІСКОПА (1885-1891)

ВЛАДИКА ЮЛІАН ПЕЛЕШ – ПЕРЕМИШЛЬСЬКИЙ ЄПІСКОП (1891-1896)

Дата надходження до редакції: 20.09. 2018

ПРЕЗЕНТАЦІЯ КНИГИ ПРО ВЛАДИКУ ВОЛОДИМИРА СТЕРНЮКА ***Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ***

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра суспільно-гуманітарних дисциплін Інститут історії Церкви, вул. Гарбарська 22, 76018, Івано-Франківськ, Україна

2 жовтня 2018 р. в конференц-залі Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого відбувся науковий семінар, основною метою якого була презентація нового наукового видання з історії Української Греко-Католицької Церкви – книги про владика Володимира Стернюка, співавтором і упорядником якої є Голова Історичної комісії Львівської Провінції Згромадження Найсвятішого Ізбавителя, магістр богослов'я о. Руслан Піх.

Учасниками наукового семінару-презентації були викладачі та студенти богословського університету. З привітальним словом від імені ректора університету виступив проректор з наукової роботи ІФБУ о. Річард Горбань, який відзначив актуальність та практичну потребу в дослідженні життєвого шляху таких історичних постатей, як владика Володимир Стернюк, котрі є добрим прикладом жертвовного служіння Богові, Христовій Церкві та народові.

Директор Інституту історії Церкви ІФБУ Олег Єгрешій відзначив солідну джерельну базу книги, зокрема опрацьовані авторами архівні матеріали щодо особи майбутнього підпільного Глави УГКЦ. Характеризуючи владика Володимира Стернюка, він підкреслив роль його батька – священика, довголітнього пароха містечка Пустомити, що, як засвідчують виявлені істориком документи в Центральному державному історичному архіві у м. Львові, зазнавав переслідувань польської влади за виразну українську громадянську позицію.

Презентацію книги о. Руслан Піх розпочав із застави над питанням, наскільки відомим для громадськості є ранній період біографії владика Володимира Стернюка. Історик детально проаналізував процес формування особистості священика-редемпториста від дитячих до юнацьких років, його вибір чернечого стану, здобуття богословської освіти й душпастирське служіння як ченця-місіонера.

Книга «Володимир Стернюк: Я робив те, що міг. І більше на ніщо не дивився», що побачила світ у видавництві «КнигоВир» влітку 2018 року, є третьою з черги в серії «Місіонарі Відкупленого Слова», містить проповідь владика Ігоря Возняка, архієпископа і митрополита Львівського, виголошену в день пам'яті ієрарха (30 вересня 2017 р.), дві наукові статті про

митрополита Володимира Стернюка авторства істориків о. Руслана Піха та о. Тараса Бублика, декілька цікавих додатків – автобіографії та окремих праць визначного ієрарха.

На завершення презентації о. Р. Горбань відзначив, що презентована книга є добрим підґрунтям для біографічного нарису про владика Володимира Стернюка, спричиниться до беатифікаційного процесу.

Дата надходження до редакції: 05.10. 2018

ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «ХРИСТИЯНСТВО В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ, СУЧАСНИЙ СТАН І ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ (ДО ЮВІЛЕЮ 1030-ЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ)»

Олег БІЛОУС

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, вул. Гарбарська 22, 76018,
Івано-Франківськ, Україна*

7 листопада 2018 року в Івано-Франківській Академії Івана Золотоустого відбулася Всеукраїнська наукова конференція «Християнство в Україні: історичні витоки, сучасний стан і виклики ХХІ століття (до ювілею 1030-ліття хрещення України)».

Організаторами конференції виступили Івано-Франківська обласна державна адміністрація, Івано-Франківська обласна рада, Івано-Франківська міська рада, Івано-Франківське Архiepархіальне управління УГКЦ, Івано-Франківська Академія Івана Золотоустого, Національний заповідник «Давній Галич», Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

В роботі конференції взяли участь більше 60 науковців, дослідників, експертів з Києва, Львова, Тернополя, Хмельницького, Мелітополя, Івано-Франківська та Івано-Франківської області.

З вітальним словом до учасників конференції звернулися Високопреосвященний Владика, Архiepіскоп і Митрополит Івано-Франківський Володимир Війтишин, голова організаційного комітету конференції, ректор Івано-Франківської Академії Івана Золотоустого, отець-доктор Олександр Левицький, міський голова Івано-Франківська Руслан Марцінків, заступник начальника управління культури, національностей та релігій Івано-Франківської обласної державної адміністрації – начальник відділу у справах національностей і релігій Тетяна Лапка, голова постійної комісії з питань регіональної політики, децентралізації та розвитку місцевого самоврядування Івано-Франківська обласної ради Василь Мельничук, заступник з наукової роботи генерального директора Національного заповідника «Давній Галич» Семен Побуцький, доцент кафедри історії України Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Олег Єгрешій.

На пленарному засіданні конференції присутні заслухали п'ять доповідей, зокрема «Формальне християнство як сучасний виклик» (Олег Жерноклеєв, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, завідувач кафедри всесвітньої історії, доктор історичних наук, професор), «Початок християнізації українських земель» (Семен Побуцький, Національний заповідник «Давній Галич», заступник з наукової роботи

генерального директора, кандидат історичних наук), «Проблеми сучасного вітчизняного церковного малярства. Суспільний аспект» (Ірина Дундяк, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, доцент кафедри дизайну і теорії мистецтв, кандидат мистецтвознавства), «Як сьогодні не втратити право називатися християнином поза церквою?» (Василь Гоголь, Івано-Франківська Академія Івана Золотоустого, завідувач кафедри богослов'я, кандидат наук з богослов'я, доцент), «Самоорганізація українського суспільства на основі християнських ідей: історія та перспективи» (Володимир Будз, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства, кандидат філософських наук). Окрім того, Семен Побуцький подарував для бібліотеки Академії десятків збірників наукових праць.

Під час роботи у трьох секціях присутні обговорили місце та роль християнства в Україні через призму історичної ретроспективи, політичних аспектів, богословських підходів, релігієзнавчих характеристик. Особлива увага була звернута на обговорення проблем функціонування християнства в Україні в умовах викликів XXI століття.

За результатами роботи конференції буде видано збірник матеріалів.

Дата надходження до редакції: 12.11. 2018

УРОЧИСТОСТІ З НАГОДИ ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ВЛАДИКИ СОФРОНА МУДРОГО

Олег БІЛОУС

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, вул. Гарбарська 22, 76018,
Івано-Франківськ, Україна*

27 листопада 2018 року в Івано-Франківській Академії Івана Золотоустого відбулися урочистості з нагоди вшанування пам'яті Владика Софрона Мудрого «Епоха в історії Церкви» (до 95-ліття від Дня народження).

В семінарійному храмі під час ранкового Богослужіння було відслужено парастас за упокій душі Владика Софрона Мудрого.

Учасникам дійства були представлені фрагменти з фільму «Під покровом Божого Провидіння», тематична експозиція книг з фонду Владика і виставка-інсталяція особистих речей Софрона Мудрого.

Основні віхи біографії Владика Софрона Мудрого висвітлила у презентації директор бібліотеки Івано-Франківської Академії Івана Золотоустого пані Іванна Стрихар.

Своїми спогадами про великого українця поділилися Архієпископ і Митрополит Івано-Франківський Володимир Війтишин, ректор Івано-Франківської Академії Івана Золотоустого, доктор, митрофорний протоієрей Олександр Левицький, колишній ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, академік Віталій Кононенко, колишній голова Івано-Франківського облвиконкому Степан Волковецький, ректор Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, академік Євстахій Крижанівський, професор Нестор Середюк і лікар Роман Петровський, міський голова Івано-Франківська (1998-2006) Зіновій Шкутяк, міський голова Івано-Франківська (1994-1998) Богдан Борович, колишній начальник Управління Міністерства внутрішніх справ України в Івано-Франківській області, генерал, Герой України Анатолій Француз, директор Державної організації «Резиденція "Синьогора"» Владислав Ливинець, референт Владика Софрона Мудрого, протоієрей Юрій Козловський, доктор, митрофорний протоієрей Олег Касків, доктор філософії та мистецтвознавства, професор Дмитро Степовик.

Урочистості супроводжував своїм співом семінарійний хор «Благовіст».

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА АКАДЕМІЯ ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО

ЕПОХА В ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ
(ДО 95-ЛІТТЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВЛАДИКИ СОФРОНА МУДРОГО)

27 ЛИСТОПАДА 2018 РОКУ
ЗАПРОШУЄМО НА ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ
ВЛАДИКИ СОФРОНА МУДРОГО

СВОЇМИ СПОГАДАМИ ПРО ВЕЛИКОГО УКРАЇНЦЯ ПОДІЛЯТЬСЯ:

- міський голова Івано-Франківська (1994-1998) БОГДАН БОРОВИЧ
- митрополит ВОЛОДИМИР ВИЙТИШИН
- голова Івано-Франківського обласного комітету СТЕПАН ВОЛКОВЕЦЬКИЙ
- доктор, протоієрей ОЛЕГ КАСЬКІВ
- помічник Владика Софрона Мудрого, протоієрей ЮРІЙ КОЗЛОВСЬКИЙ
- академік ВІТАЛІЙ КОНОНЕНКО
- ректор Івано-Франківської Академії, доктор, протоієрей ОЛЕКСАНДР ЛЕВИЦЬКИЙ
- лікар РОМАН ПЕТРОВСЬКИЙ
- професор НЕСТОР СЕРЕДЮК
- професор ДМИТРО СТЕПОВИК
- генерал АНАТОЛІЙ ФРАНЦУЗ
- міський голова Івано-Франківська (1998-2006) ЗІНОВІЙ ШКУТЯК

До вашої уваги:

- тематична експозиція книг з фонду Владика Софрона Мудрого
- виставка особистих речей Владика Софрона Мудрого
- уривки з фільму «Під покровом Божого Провидіння»

Початок в 11:00 за адресою: місто Івано-Франківськ, вулиця Василянок, 64

Дата надходження до редакції: 28.11. 2018

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ФІЛЬМУ І КНИГИ ПРО ОПРИШВІЦІ

Олег БІЛОУС

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, вул. Гарбарська 22, 76018,
Івано-Франківськ, Україна*

20 грудня 2018 року в Івано-Франківській академії Івана Золотоустого відбулася презентація книги “Історія мікрорайону Опришівці м. Івано-Франківська” і документального фільму «Дорога, правда і життя».

Презентацію модерувала директор бібліотеки Іванна Стрихар.

До учасників заходу звернулися проректор з навчально-методичної роботи протоієрей Андрій Чорненко і проректор з наукової роботи Олег Білоус.

Перед учасниками презентації виступили співавтор книги, депутат міської ради Василь Ревчук, головний режисер фільму Мирослав Бойчук та представники Опришівецької громади – Інна Брюховецька і Галина Твердохліб.

Ініціатором проведення даної презентації є священник Церкви святої Параскеви в Опришівцях, протоієрей Тарас Огар, який розповів про цікаві сторінки з історії Опришівців і місцевої церкви, а також презентував фотодокументи та раритетні видання.

Пан Василь Ревчук подарував для бібліотеки Академії дане видання.

Проведення таких зустрічей є доброю справою для популяризації історії рідного краю.

Дата надходження до редакції: 21.12. 2018

Відомості про наших авторів

- 1. Білоус Олег Михайлович** – кандидат політичних наук, проректор з наукової роботи, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.
- 2. Винник Наталія Мирославівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства та філософії Івано-Франківського національного медичного університету.
- 3. Випасняк Андрій Іванович** – кандидат історичних наук, викладач I категорії циклової комісії суспільних дисциплін Івано-Франківського державного коледжу технологій і бізнесу.
- 4. Гайдукевич Олена Олександрівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства та філософії Івано-Франківського національного медичного університету.
- 5. Геник Любов Ярославівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства філософського факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- 6. Гладка Галина Любомирівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства та філософії Івано-Франківського національного медичного університету.
- 7. Гоголь Василь Володимирович** – кандидат наук з богослов'я, доцент, завідувач кафедри богослов'я Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.
- 8. Голомідова Марія (с. Християна МЧСВВ)** – магістр богослов'я, настоятелька Мирянського Чину Св. Василя Великого при монастирі Отців Василіян, м. Івано-Франківськ, аспірант кафедри східного канонічного права Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого.
- 9. Давибіда Лев Іванович** – кандидат історичних наук, науковий співробітник Івано-Франківського обласного осередку Всеукраїнської кампанії «Пам'ять Нації».
- 10. Делятинський Руслан Іванович** – кандидат історичних наук, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, науковий співробітник Науково-дослідного Інституту історії Церкви Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.
- 11. Дрогобицька Оксана Ярославівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології і археології факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

12. Друляк Юрій Антонович – магістр богослов'я, викладач кафедри богослов'я Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

13. Єгрешій Олег Ігорович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та методики викладання історії факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін і директор Науково-дослідного Інституту історії Церкви Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

14. Іванюк Наталія Василівна (с. Віталія ЗСМ) – магістр богослов'я, викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

15. Ігнатюк Ольга Василівна – аспірантка Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ.

16. Кавацюк Дмитро Іванович – аспірант кафедри історії України та методики викладання історії факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

17. Каськів Олег Володимирович – кандидат наук з богослов'я, доцент кафедри богослов'я Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, директор Інституту постійної формації Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого, синкел у справах духовенства та священничих родин Івано-Франківської архієпархії УГКЦ.

18. Концур-Карабінович Наталія Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних наук Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

19. Королько Андрій Зіновійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та методики викладання історії факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, член Івано-Франківської обласної організації Національної спілки краєзнавців України.

20. Лехнюк Роман Олегович – кандидат історичних наук, асистент кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка».

21. Максим'юк Юрій Васильович – парох храму св. Архистратига Михаїла в с. Рунгури, декан Печеніжинського деканату та член Літургійної комісії Коломийської єпархії УГКЦ, аспірант кафедри східного канонічного права Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого.

22. Міщук Андрій Іванович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та методики викладання історії факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

23. Міщук Мар'яна Богданівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

24. Огірко Олег Васильович – доктор філософії, кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри філософії та педагогіки Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, професор кафедри українознавства Університету «Львівський Ставропігон».

25. Потравич Людмила Дмитрівна – аспірантка Інститут Богословських Наук Непорочної Діви Марії Кам'янець-Подільської єпархії РКЦ.

26. Сабадуха Володимир Олексійович – кандидат філософських наук, доцент кафедри суспільних наук Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

27. Савчук Олег Ігорович – кандидат філософських наук, завідувач кафедри богослов'я, загальноправових та суспільствознавчих дисциплін імені академіка УАН І.М. Луцького Університету Короля Данила, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

28. Тучапець Василь Дмитрович – магістр богослов'я, викладач кафедри богослов'я Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

29. Флис Світлана Семенівна – історик-краєзнавець, старший науковий співробітник Музею етнографії та екології Карпатського краю м. Яремче, філіалу Національного музею народного мистецтва і побуту Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського, член Національної Спілки Журналістів України (НСЖУ), член Національної Спілки Краєзнавців України (НСКУ).

30. Яроцький Петро Лаврентійович – доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник відділу філософії та історії релігії Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України.

31. Яцишин Андрій Іванович – магістр богослов'я, викладач кафедри богослов'я Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

До відома авторів

Вимоги до матеріалів та їх оформлення.

1. **Обсяг доповіді / статті** – 8-12 сторінок тексту (до 25 тис. знаків (як виняток, не більше 35 тис. знаків)).
2. **Технічні вимоги:** текст статті подається у форматі Microsoft Word. Увесь матеріал статті повинен міститись в одному файлі. Файл повинен бути підписаний українською мовою відповідно до прізвища та ініціалів учасника конференції та містити в другій частині вид матеріалу (наприклад: Петренко А.Б._стаття; Петренко А.Б._дані про автора).
3. Текст статті повинен бути набраним через 1,5 інтервали, шрифт «Times New Roman», кегль 14. Поля: верхнє та нижнє – 2,0 см, ліве – 2,0 см, праве – 1,0 см., формат А-4.
4. Текст статті може містити графіки, діаграми, таблиці, ілюстрації.
5. **Стаття має бути оформлена за схемою:**
  - **УДК** (у лівому верхньому куті аркуша, звичайним шрифтом);
  - **назва статті** (заголовними буквами, жирним шрифтом по центру);
  - **автор (співавтори)** – ім'я, прізвище (жирним шрифтом у правому куті), назва установи – основного місця роботи, підрозділу (факультету, кафедри тощо), робоча адреса, електронна пошта (курсивом по центру);

Наприклад:

1) один автор:

УДК 271.4–282.7-74(477)

**БОГОСЛУЖБОВІ КНИГИ КИЇВСЬКОЇ ЦЕРКВИ - ДЖЕРЕЛО
ПАРТИКУЛЯРНОГО ПРАВА**

Олег КАСЬКІВ

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я,
вул. Гарбарська 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна*

e-mail: kaskiv@ukr.net

2) два співавтори:

УДК 94 (477.83/.86): 27:2-559"1843/1896"Юліан Пелеш

**ЄПИСКОП ЮЛІАН ПЕЛЕШ (1843 – 1896 рр.) В РЕЛІГІЙНО-
ЦЕРКОВНОМУ І ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ: НАРИС ЗА
МАТЕРІАЛАМИ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОЇ ВИСТАВКИ**

Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра соціально-
гуманітарних наук, вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна,*

e-mail: r.deliatynskyi@ukr.net

Олег ЄГРЕШІЙ

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра історії України і методики викладання історії,
вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна,
e-mail: ludyna@ukr.net

– **анотація** (курсивом по ширині тексту) українською, російською (900–1000 знаків кожна) та англійською мовами (2000 знаків); анотація повинна бути структурованою, містити мету дослідження та застосовані методи, основні одержані висновки;

– **ключові слова** українською, англійською, російською мовами;

– **виклад основного матеріалу** із дотримання вимог ВАК України, що передбачає наступні складові елементи:

1) актуальність і постановка проблеми в загальному вигляді;

2) аналіз основних досліджень та виокремлення невирішених частин проблеми;

3) формування мети (завдань) дослідження (доповіді / статті);

4) виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

5) висновки з проведеного дослідження;

6) перспективи подальших досліджень окресленої проблеми;

– обов'язковий **список використаних джерел** наприкінці статті; нумерований список ЗА АЛФАВІТОМ. Джерела та література повинні бути оформлені з усіма бібліографічними відомостями ЗГІДНО ДСТУ 8302:2015 (автор, назва, місце видання, рік видання, кількість сторінок видання (за останніми вимогами МОН України)).

– після списку використаних джерел надається цей же список джерел латинським алфавітом (**References** – транслітерація). При впорядкуванні *references* дотримуватися постанови Кабінету Міністрів України (постанова від 27 січня 2010 р. N 55) про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею – <http://ukrlit.org/transliterations>;

6. **Покликання на джерела і літературу** у тексті статті – підтекстові посторінкові (у текстовому редакторі Microsoft Word проводиться через команду «Зсилки» → «Зноски» → «Внизу сторінки»).

Наприклад:

Ця стаття виконується в рамках проекту біографічного словника духовенства Станиславівської єпархії ГКЦ (1885–1946 pp.), ініційованого

Інститутом історії Церкви Івано-Франківського богословського університету УГКЦ¹⁸.

7. До статті додаються (окремим файлом) **відомості про автора** (за схемою: прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи, адреса проживання, електронна пошта, контактний мобільний телефон).

8. **Статті, автори яких не мають наукового ступеня, супроводжуються рецензією кандидата, доктора наук за фахом публікації або витягом із протоколу засідання кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку.**

---

¹⁸ Єгрешій О., Делятинський Р., Маслій А. Концепція науково-дослідної діяльності Інституту історії Церкви Івано-Франківського Богословського Університету імені Св. Івана Золотоустого Івано-Франківської Архиепархії та Митрополії УГКЦ (опублік.: 28 січня 2015) // Івано-Франківський Богословський Університет імені Св. Івана Золотоустого УГКЦ; [електронний ресурс] – режим доступу: <http://ifbu.org.ua/naukova-diialnist/institut-istorii-tserkvy.html> [31.01. 2015].

Для нотаток

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО УГКЦ
«ДОБРИЙ ПАСТИР»
Богослов'я. Філософія. Історія
Науковий журнал
Випуск 12-13**

ISSN 2522-1558 (print) Збірник 22 серпня 2017 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж).

Наукове редагування: *Ольга Маслій, Руслан Делятинський*

Комп'ютерний набір: *Автори статей*

Технічне редагування, комп'ютерна верстка: *Степан Витвицький, Руслан Делятинський*

Літературне редагування: *Ольга Маслій*

Оригінал-макет: *Степан Витвицький*

Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого УГКЦ «Добрий Пастир». Богослов'я. Філософія. Історія: науковий журнал / Гол. ред. Р. А. Горбань. – Івано-Франківськ: ІФА, 2018. – Вип. 12-13. – 454 с.

У збірнику вміщені наукові статті з канонічного права, літургійного богослов'я, морального богослов'я, догматичного богослов'я, релігієзнавства, історії Церкви в Україні.

Для фахівців з соціально-гуманітарних та богословських наук, докторантів, аспірантів і здобувачів, студентів вищих навчальних закладів, а також усіх, хто цікавиться богослов'ям, філософією та історією.

Свідоцтво Міністерства юстиції України
про державну реєстрацію засобу масової інформації
Серія ІФ № 580-53-р від 03.03.2008 р.

Здано до верстки: 30.01.2019 р. Підписано до друку: 21.02.2019 р.
Папір офсетний. Друк лазерний. Формат 60x84/8.
Умов. друк. арк. 60,87. Обл.-вид. арк. 61,87. Гарнітура Times New Roman.
Зам. № 144. Наклад 300 примірників.

Видавець: Івано-Франківська академія Івана Золотоустого УГКЦ
Україна, 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Софрона Мудрого, 22

Друк: Видавництво «Нова Зоря»
76018, м. Івано-Франківськ, пл. Міцкевича, 5
Тел.: (0342) 52-73-48; факс: (0342) 55-24-45

Свідоцтво суб'єкта видавничої діяльності
ДК № 402 від 04.04.2001 р.

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО УГКЦ

«ДОБРИЙ ПАСТИР»

Богослов'я. Філософія. Історія

Науковий журнал

Випуск 12-13

ISSN 2522-1558 (print)

Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого УГКЦ «Добрий Пастир» заснований в березні 2007 р. Івано-Франківською Теологічною Академією як періодичне наукове видання – збірник наукових праць, реорганізований в грудні 2018 р. у науковий журнал.

Видається щорічно з 2007 року.

Зареєстровано головним управлінням юстиції в Івано-Франківській області. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: Серія ІФ № 580-53-р від 03.03.2008 р.

Адреса редакції: Івано-Франківська академія Івана Золотоустого УГКЦ,

вул. Софрона Мудрого, 22, м. Івано-Франківськ, Україна, 76019

Тел. (0342) 72-47-30 – головний редактор

Тел. (0342) 72-47-31 – відповідальний секретар

Ел. пошта: dobryi.pastyr@gmail.com

Редакція наукового вісника може публікувати статті й матеріали, не поділяючи позиції авторів.

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та назв несуть автори.

Подані рукописи рецензуються і не повертаються.

Редакція залишає за собою право виправляти мову і редагувати матеріали.

Редакція не вступає у листування з авторами.

При передруку посилання на «Науковий вісник ІФА «Добрий Пастир» обов'язкове.

Усі права застережені ©

Івано-Франківськ

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого УГКЦ

2018

УДК 215-08

Н-34 Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого УГКЦ «Добрий Пастир». Богослов'я. Філософія. Історія: науковий журнал / Гол. ред. Р. А. Горбань. – Івано-Франківськ: ІФА, 2018. – Вип. 12-13. – 454 с.

У збірнику вміщені наукові статті з канонічного права, літургійного богослов'я, морального богослов'я, догматичного богослов'я, релігієзнавства, історії Церкви в Україні. Для фахівців з соціально-гуманітарних та богословських наук, докторантів, аспірантів і здобувачів, студентів вищих навчальних закладів, а також усіх, хто цікавиться богослов'ям, філософією та історією.

Редакційна рада:

Голова редакційної ради: Володимир Війтишин, кандидат наук з богослов'я, доцент;

Головний редактор: Річард Горбань, габілітований доктор богословських наук, доктор філософських наук, професор;

Заступник головного редактора: Олександр Левицький, кандидат наук з богослов'я, доцент;

Відповідальний секретар: Ольга Маслій, кандидат історичних наук;

Редакційна колегія:

* з богослов'я:

Василь Гоголь, кандидат наук з богослов'я, доцент;

Олег Каськів, кандидат наук з богослов'я, доцент;

Андрій Чорненко, кандидат наук з богослов'я, доцент;

Віталій Козінчук, кандидат наук з богослов'я, доцент;

Святослав Кияк, доктор філософських наук, доктор теологічних наук, професор;

Володимир Шеремета, доктор богослов'я, професор;

Дмитро Степовик, доктор богослов'я, професор;

Ярослав Москалик, габілітований доктор богословських наук, професор (Польща);

Чеслав Станіслав Бартнік, габілітований доктор богословських наук, професор (Польща);

Кжиштоф Гуздзь, габілітований доктор богословських наук, професор (Польща);

Кжиштоф Гузовскі, габілітований доктор богословських наук, професор (Польща);

Мірослав Ковальчик, габілітований доктор богословських наук, професор (Польща);

Кароль Клявза, габілітований доктор богословських наук, професор (Польща);

Лешек Адамовіч, габілітований доктор канонічного права, професор (Польща);

* з філософії:

Анатолій Колодний, доктор філософських наук, професор;

Петро Яроцький, доктор філософських наук, професор;

Людмила Филипович, доктор філософських наук, професор;

Вікторія Ларіонова, доктор філософських наук, професор;

Володимир Возняк, доктор філософських наук, професор;

Іван Климишин, доктор фізико-математичних наук, професор, академік;

Ольга Климишин, доктор психологічних наук, професор;

Василь Костицький, доктор юридичних наук, професор;

Михайло Марчук, доктор філософських наук, професор;

Віктор Москалець, доктор психологічних наук, професор;

Микола Сидоренко, доктор філософських наук, професор;

* з історії:

Василь Балух, доктор історичних наук, професор;

Олег Білоус, кандидат політичних наук, доцент;

Руслан Делятинський, кандидат історичних наук;

Олег Єгрешій, кандидат історичних наук, доцент;

Степан Качараба, доктор історичних наук, професор;

Олександр Лисенко, доктор історичних наук, професор;

Василь Марчук, доктор історичних наук, професор;

Ігор Пилипів, доктор історичних наук, професор;

Ігор Райківський, доктор історичних наук, професор;

Олексій Сухий, доктор історичних наук, професор;

Петро Шкраб'юк, доктор історичних наук, професор.

Друкується за ухвалою Вченої ради Івано-Франківської академії Івана Золотоустого УГКЦ, протокол № 16 від 30.01. 2019 р.

© Івано-Франківська академія Івана Золотоустого УГКЦ, 2018

© Р. А. Горбань, 2018

© Автори статей, 2018

ISSN 2522-1558 (print)

Науковий журнал
«Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого УГКЦ
«Добрий Пастир». Богослов'я. Філософія. Історія» (випуск 12-13)
видано за сприяння Івано-Франківського Архиепархіального Управління
Української Греко-Католицької Церкви

Збірник присвячено
175-літтю від дня народження єпископа Юліана Пелеша
та 1030-літтю Хрещення України

ЗМІСТ

Від Редакції

Передмова до видання 7

Богослов'я

Канонічне право

Любов Геник

Церковне правило східних обрядів та його джерела 9

Марія Християна Голомідова

Пропозиції до оновлення статуту Мирянського Чину
Святого Василя Великого 38

Олег Каськів

Богослужбові книги Київської Церкви – джерело
Партикулярного права 57

Літургійне богослов'я

Василь Гоголь

Суспільна діяльність та літургійні погляди Юліана Пелеша в його
концепції справжнього пастиря УГКЦ 68

Олег Савчук

Успіння Пресвятої Богородиці у візантійській літургійній
традиції: історичний контекст 74

Моральне богослов'я

Олег Огірко

Морально-етичне вчення Андрея Шептицького про гріх та його
наслідки в суспільстві 85

Людмила Потравич, Андрій Випасняк

Екологічна криза світу як наслідок занепаду духовності:
історичний та екологічний аспекти 103

Догматичне богослов'я

Василь Тучапець

Сучасні виклики християнства у визнанні віри у Пресвяту Трійцю
у світлі нових еретичних вірувань у Бога 119

Біблійне богослов'я

Андрій Яцишин

Наративний аналіз Ів. 10,40 – 12,50 131

Філософія

Релігієзнавство

Ольга Ігнатюк, Любов Геник

Роль Джованні Боска й Максимілана Кольбе у вихованні молоді в кризові
періоди історії людства (капеланство серед молоді та його форми) 154

Андрій Міщук, Мар'яна Міщук

Держава в соціальній доктрині католицизму 181

Володимир Сабадуха

Роль церкви, громадянського суспільства, школи й держави щодо впровадження в громадську свідомість державної ідеології персоналізму 193

Юрій Максим'юк

Особливості національного наповнення киеворуської християнської традиції 201

Петро Яроцький

Стратегія «східної політики» Ватикану в контексті католицько-православного діалогу Рим – Константинопіль, Рим – Москва 212

Історія

Історія Церкви в Україні

Наталія Винник

Греко-католицьке духовенство в структурі етнонаціональних трансформацій: покутський простір в міжвоєнний період (на прикладі села Марківці) 229

Олена Гайдукевич

Греко-Католицька Церква Галичини – українська національна Церква 237

Галина Гладка

Становлення Західно-Української Народної Республіки та митрополит Андрей Шептицький (1918-1923 рр.) 250

Лев Давибіда

Діяльність Згромадження дочок милосердя св. Вінкентія де Поля у галузі охорони здоров'я на території Східної Галичини у XVIII – першій третині XX ст. 260

Руслан Делятинський, Юрій Друляк, Наталія Іванюк

Розвиток богословської освіти УГКЦ як засіб євангелізації суспільства на початку XXI ст. 271

Оксана Дрогобицька

Громадська діяльність греко-католицького сільського духовенства на Покутті (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.) 312

Руслан Делятинський, Олег Єгрешій

Єпископ Юліан Пелеш в релігійно-церковному і громадському житті України (за матеріалами науково-популярної виставки) 326

Олег Єгрешій, Андрій Королько

Інтронізація єпископа Юліана Пелеша на сторінках українського часопису «Діло» 391

Дмитро Кавацюк

Парламентська діяльність о. Степана Качали 400

Наталія Концур-Карабінович

Початки підпілля УГКЦ 409

Роман Лехнюк

Часопис «Церковний Востокъ» як джерело до вивчення світоглядних

дилем священників-русофілів напередодні Першої світової війни 417

Світлана Флис

Постать отця Мелетія Недільського в історії Галичини
кінця ХІХ – початку ХХ ст. 431

Хроніка наукового життя

Олег Єгрешій, Руслан Делятинський

Всеукраїнська науково-практична конференція «Єпископ Юліан Пелеш
в релігійно-церковному і громадському житті України (до 175-річчя від
дня народження)» (м. Івано-Франківськ, 27 лютого 2018 р.) 437

Руслан Делятинський

Презентація книги про Владику Володимира Стернюка 440

Олег Білоус

Всеукраїнська наукова конференція «Християнство в Україні: історичні
витоки, сучасний стан і виклики ХХІ століття (до ювілею 1030-ліття
Хрещення України)» 442

Олег Білоус

Урочистості з нагоди вшанування пам'яті Владики Софрона Мудрого 444

Олег Білоус

Презентація фільму і книги про Опришівці 446

Відомості про наших авторів 447

До відома авторів 450

Від Редакції

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого
ПЕРЕДМОВА ДО ВИДАННЯ

Динамічний розвиток богословської освіти і науки в Україні на початку ХХІ ст. сприяв крокам держави назустріч Церкві у процесі визнання богослов'я як окремої освітньої та наукової спеціальності. Передбачені державним законодавством механізми визнання богословської освіти через «узаконення» раніше виданих духовними ВНЗ дипломів, можливості заснування закладів вищої богословської освіти в системі вищої освіти України, ліцензування та акредитацію спеціальності 041 «Богослов'я» у дозволили Церкві проявити відповідні ініціативи.

10 травня 2018 р., відповідно до декрету Архієпископа і Митрополита Івано-Франківської Архієпархії УГКЦ Володимира Війтишина, засновано приватний заклад вищої освіти «Івано-Франківська академія Івана Золотоустого». Академія пройшла процедуру ліцензування освітньої діяльності, в результаті якої 30 листопада 2018 р. отримала від Міністерства освіти і науки України ліцензію на підготовку бакалаврів за спеціальністю 041 «Богослов'я».

Успадкувавши та продовжуючи кращі традиції попередніх закладів, від духовної семінарії до богословського університету, Академія, поряд з освітньою діяльністю, провадить також науково-дослідну, культурно-просвітницьку, видавничу й інформаційну роботу. Одним з інструментів наукової діяльності є видання збірника наукових праць, тому Академія продовжує видання «Наукового вісника «Добрий Пастир»», заснованого 2007 р. За рішенням Вченої ради Академії та редакційної ради «Наукового вісника...» від 16 листопада 2018 р., у зв'язку із формальною зміною засновника (з Університету на Академію) проведено реорганізацію наукового видання, зокрема, змінено його вид із «збірника наукових праць» на «науковий журнал», конкретизовано і доповнено у назві «серію» наукових спеціальностей – «Богослов'я. Філософія. Історія», розширено сферу розповсюдження з місцевої на загальнодержавну, а також розпочато процедуру ререєстрації в Міністерстві юстиції України.

Основними цілями нашого наукового журналу є сприяння розвитку богословських, філософських, історичних та інших соціально-гуманітарних наук, плекання інтелектуального життя Церкви, сприяння всебічному осмисленню християнського світогляду; публікування результатів дисертаційних робіт.

Запропонований черговий випуск наукового журналу «Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого. Богослов'я. Філософія. Історія» містить наукові дослідження з канонічного права, літургійного богослов'я, морального богослов'я, догматичного богослов'я, релігієзнавства та історії Церкви в Україні, а також хроніку наукового життя. Авторами цих праць є науковці як Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, так й інших освітніх і наукових закладів, зокрема Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Івано-Франківського національного медичного університету, Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, Університету Короля Данила, Національного університету «Львівська політехніка», Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова у м. Київ, Івано-Франківського обласного осередку Всеукраїнської кампанії «Пам'ять Нації», Музею етнографії та екології Карпатського краю м. Яремче. Значна частина статей пройшла апробацію на всеукраїнських наукових конференціях «Єпископ Юліан Пелеш в релігійно-церковному і громадському житті України (до 175-річчя від дня народження» (Івано-Франківськ, 27 лютого 2018 р.), «Християнство в Україні: історичні витоки, сучасний стан і виклики XXI століття (до ювілею 1030-ліття Хрещення України)» (Івано-Франківськ, 7 листопада 2018 р.).

Богослов'я

Канонічне право

УДК 348.5; 246.8:264-911+264-914

ЦЕРКОВНЕ ПРАВИЛО СХІДНИХ ОБРЯДІВ ТА ЙОГО ДЖЕРЕЛА

Любов ГЕНИК

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», філософський факультет, кафедра філософії, соціології та релігієзнавства, вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна

e-mail: genyk-sas@ukr.net

В статті встановлено джерела (Біблія та її переклади, східні Статути – Єрусалимський та Студитський; типікони та інші богослужбові книги) та зміст церковного правила у Східних Церквах, в тому числі й в Українських Церквах Київської традиції, подано його коротке визначення: “Церковне правило – це певний порядок богослужінь у Церкві Христовій”.

Церковне правило складається із добового, тижневого і річного кола богослужінь.

Добове коло богослужінь: дев'ятий час, вечірня, повечір'я, північна, утренья, перший час, третій час, Божественна Літургія, шостий час.

Тижневе коло передбачає богослужіння присвячені: неділя – торжеству Христового воскресіння, понеділок – ангелам; вівторок – Івану Предтечі; середа – Хресту і Марії Богородиці; четвер – апостолам і святому Миколаєві; п'ятниця – хресним мукам Ісуса, субота – субота – всім святим і померлим.

Річний цикл богослужінь триває з 1 вересня по 31 серпня і має: постійні (Різдво, Богоявлення, Преображення), змінні (Пасха, Вознесіння, Трійця), переносні (до прикл.: Покрова чи Перенесення мощей святого Миколая) свята.

Ключові слова: *церковне правило; богослужбові книги: акафісник, апостол, Євангеліє-апракос, ірмологій (ірмологіон), літургікон (служебник), мінея загальна, мінея місячна, мінея святкова, октоїх (восьмигласник), парастасник, псалтир, типікон (типик, устав), требник, тріодь пісна (трипіснець), тріодь цвітна, часослов.*

Добове коло богослужінь, тижневе коло богослужінь, річне коло богослужінь – певний порядок церковних служб і свят протягом усього року. Свята: постійні, переносні, змінні.

В статтє систематизовано источники (Библія и её переводы, древние Уставы – Иерусалимский и Студитский и богослужебные книги) и чётко определено содержание церковного правила в Восточных Церквях (суточный, недельный (седмичный), годовой круг богослужений), в том числе и в Украинских Церквях Киевской традиции, установлено его цель и дано его краткое определение: “Церковное правило – это определённый порядок богослужебный в Христовой Церкви”.

Церковное правило состоит из суточного, недельного и годового круга богослужебный.

Суточный круг богослужений: девятый час, вечерня, повечерье, полунощница, утренья, первый час, третий час, Божественная Литургия, шестой час.

Недельный (седмичный) круг богослужебный предвидит богослужения посвященные: воскресенье – торжеству Христового воскресения; понедельник – ангелам; вторник – Ивану Предтече; среда – Кресту и Марии Богородице; четверг – апостолам и святителю Николаю Мирликийскому; пятница – крестным страстям Иисуса Христа; суббота – всем святителям и умершим.

Годовой цикл богослужебный длится с 1 сентября по 31 августа (по григорианскому календарю) и имеет: постоянные (Рождество, Богоявление, Преображение), сменные (Пасха, Вознесение, Троица), переносные (к примеру: Покров Пресвятой Богородицы или Перенесение мощей святого Николая Угодника) праздники.

Ключевые слова: *церковное правило и его источники; богослужебные книги: акафистник, апостол, Евангелие-апракос, ирмологий (ирмологикон), литургикон (служебник), минея общая, минея месячная, минея праздничная, октоих (осьмогласник), парастасник, псалтырь, типикон (типик, устав), требник, триодъ постная (трипеснец), триодъ цветная, часослов.*

Суточный круг богослужений: вечерня, повечерье, полунощница, утренняя, Божественная Литургия; первый, третий, шестой, девятый час.

Недельный круг богослужений: понедельник – ангелам; вторник – Ивану Предтече; среда – Иисусу Христу и Богородице; четверг – апостолам и святителю Николаю Мирликийскому; пятница – Иисусу Христу; суббота – всем святителям и умершим; воскресенье – Богу и воскресшему Христу.

Годовой круг богослужений: определённый порядок церковных богослужений на протяжении всего года.

Праздники: постоянные, переменные, переносные.

К статье прилагаются соответствующие словари (в приложениях).

*The paper source is set (Bible and its translations, ancient Charters - Jerusalem and Studite, Typikon (rubrics) and other religious books) and the contents of the Divine Praises in the Eastern Churches, including the Church of the Kiev Ukrainian tradition, filed its brief zeal and definition: “**Praises** – is a certain order of worship in the Church”.*

Church usually consists of daily, weekly and annual range of worship.

Daily worship circle: the ninth hour (time), evening, Compline, northern, matins, the first hour (time), three hours (time), Divine Liturgy, six hours (time).

Week range provides dedicated service: Sunday – God and the triumph of Christ's resurrection; Monday – angels; Tuesday – John the Baptist; Wednesday – Cross and the Virgin Mary, Thursday – Apostles and St. Nicholas; Friday – Jesus Christ and Cross torments Jesus; Saturday – to all the saints and the dead.

The annual cycle of worship runs from September 1 to August 31 and has: constant (Christmas, Epiphany, Transfiguration), variables (Easter, Ascension, Pentecost), portable (for example: Protection or transfer of the relics of St. Nicholas) holidays.

Keywords: *curch rule; religious books: Akafisnyk, Apostle, Gospel – aprákos, rmologion, Liturhikon (Missal), Menaion Overall, Menaion Moon, Menaion Holiday, Oktoikh (Vosmyhlasnyk), Parastasnyk, Psalms, Typicon (Statutes), Formulary, transistor, Lenten lean (trypisnets), Lenten cauliflower, Book of Hours.*

Daily worship circle: evening, Compline, northern, Matins, Liturgy, times.

Weekly worship circle: Monday – angels; Tuesday – John the Baptist; Wednesday – Cross and the Virgin; Thursday – Apostles and St. Nicholas; Friday – Jesus Christ; Saturday – to all the saints and the dead; Sunday – God and the risen Christ.

Annual Circle of worship: the order of services throughout the year. Celebration: constant, variable, portable.

On the article attached glossary of liturgical terms.

Церковне правило не так часто було об'єктом наукової уваги ні в теології, ні в релігієзнавстві. Але детальне вивчення змісту церковного правила і богослужінь, що входять до нього, і становить предмет дослідження, дасть можливість точно з'ясувати чи була проблема латинізації в історії розвитку східних обрядів (*актуальність теми*).

Церковне правило частково *вивчалось* рядом теологів-літургістів різних церков, які в своїх працях старалися коротко прослідкувати історію виникнення та формування церковного правила. Це можна відмітити в працях: “Историческое обозрение богослужебных книг Греко-Российской Церкви” [37], Мирослава-Івана Любачівського “Літургіка” [33], Мирослава Марусина “Божественна Літургія” [34], Родіона Головацького “Пояснення богослужень” [13], Мелетія Соловія [46], інших.

Піднімалося питання про церковне правило на ХХІ (Другому Ватиканському) соборі та в його рішеннях, особливо щодо діяльності чернечих спільнот [3; 5].

Більшість дослідників-теологів звертали увагу на способи дотримання церковного правила та його значення. Серед них варто виділити роботи отця Юліана Катрія “Господи, навчи нас молитися” [27], Р. Ёрефа “Так Отче”, щодня з Богом” (в перекладі отця Іринія Назарка) [16], вже згадуваного отця Р. Головацького “Пояснення Богослужень” [13] тощо.

Спеціальні наукові дослідження церковного правила та його історії серед вчених-теологів зробили: австрійський теолог Л. Аллатіса [37], хорватський – В. Ягіч [37], російські дослідники І. Мансветов, [37], Лісідин [37], К. Нікольський [37], митрополит М. Булгаков [37], а серед українських дослідників поясненню церковного правила присвятили свої праці А. Дмитрієвський (Опись литургических рукописей, хранящихся в библиотеках православного Востока. Т.1. – К., 1895) [37], М. Марусин [34] та Р. Головацький [13].

Українські літургісти Ісидор Дольницький та Степан Рудь обмежились тільки поясненнями обрядів і зробили уточнення українського “Уставу Богослужень”, що виданий у Римі 1959 року [13, с.3], який перевиданий з нагоди 2000-ліття християнства у Львові [49].

Відсутність в Україні взагалі перекладів документів Вселенських соборів створює певні труднощі для дослідників, адже навіть старогрецькою чи латинською мовою матеріалів I-XXI Вселенських соборів немає [61]. Правда, вже стараннями доктора Я. Туркала існують переклади “Правил Святих Апостолів” та лишень канонів перших семи Вселенських соборів під заголовком “Джерела канонічного права Православної Церкви” [4], в яких згадуються деякі приписи щодо церковного правила.

В літургічній науці церковне правило займає важливе місце, але тільки такі об'ємні праці як “Настольная книга священнослужителей” [37], “Божественна Літургія” Марусина М. [34], “Пояснення богослужінь” Головацького Р. [12] подають загалом дуже коротко історію його окремих частин. Окремої монографічної праці, присвяченої історії церковного правила досі немає. **Проблема дослідження** полягає в тому, що літургісти розходяться щодо змісту церковного правила. В наукових енциклопедичних виданнях поняття “церковне правило” не подано й не розкрито зовсім [38; 41; 45].

Щодо **джерельної бази дослідження**, то варто відмітити, що вийшов перший том правил чернецтва Студійського уставу під заголовком “Типікони” [9], який є дуже потрібним збірником чернечих правил, потрібних для дослідників історії християнства взагалі, історії церковного правила й музики та в історії чернецтва в Україні зокрема.

У даному дослідженні ми ставили такі **завдання**:

а) дати визначення поняття “богослужіння” у східному обряді взагалі й українському зокрема;

б) визначити зміст і структуру церковного правила та виділити види богослужінь в Христовій Церкві;

в) з'ясувати мету богослужінь і встановлення церковного правила;

г) уточнити зміст поняття “церковне правило”;

ґ) визначити, які є види джерел церковного правила.

Підручник катехизму православної Церкви Київського патріархату “Закон Божий” наголошує: **“Богослужінням взагалі** називається Богошанування чи догода Богові добрими думками, словами і ділами, тобто виконання волі Божої” [44, с. 469].

Визначення (з лат. definitio) терміну “богослужіння” теологічна література подає різні. Зокрема, “Абетка християнської науки і обряду” наголошує: “Богослужіння – культ, обряд, священнодійства, котрі віддзеркалюють віру всіх членів Церкви. В усіх культурах присутні таїнства переломлення хліба і хрещення” [10, с.49].

Згаданий православний підручник катехизму “Закон Божий” дає таке визначення поняття богослужіння, а саме: “Православним церковним Богослужінням називається служіння чи служба Богові, яка складається з читання і співання молитов, читання Слова Божого і священнодійств (обрядів), здійснюваних за визначеним чином, тобто порядком, на чолі із священнослужителем (єпископом чи священником)” [44, с.470].

Прослідковуючи історію встановлення богослужіння ми з'ясували, що з погляду теологів, воно було встановлене ще в раю, і полягало у вільному

прославленні Бога, Його премудрості, благості, всемогутності та інших Божих досконалостей, явлених під час створення світу і в промислі про нього. Після первородного гріха (Бут. 3: 7-28) люди повинні були ще більше молитися до Бога, благаючи про своє спасіння і приносити жертви, які встановив Господь. Поєднання молитов з жертвоприношеннями повинно було нагадувати людям, що Бог приймає їхні молитви заради тієї жертви, яку згодом приніс за всіх людей Спаситель (гр. – Христос), Син Божий, який прийшов на землю, “щоб всіх грішників спасти” [45, с.469].

З повеління Божого, в Старому Завіті була спочатку встановлена скинія, а потім Єрусалимський храм (див. додатки), де були обрані священничі особи (левіт, священник, первосвященик), визначені жертви [43, с.469]. З приходом на землю, Господь Ісус Христос навчав поклонятися Небесному Отцеві в будь-якому місці, проте Він не усунув храм, як місце особливої Божої благодаті. Звідси видно, що певний порядок священнодійств існував ще в старозавітні часи.

Біблійна книга “Дії апостолів” [1; 2; 3; 8] констатує той факт, що вони мали відповідні місця для зібрання вірних та уділення Святих тайн. Крім того, **апостоли** під дією Святого Духа, як наступники Ісуса Христа, зробили **остаточне впровадження християнського Богослужіння** за вказівкою апостола Павла: “Усе повинно бути благопристойним і за чином” (1 Кор. 14: 40) [44, с.470].

З якою метою були встановлені богослужіння? Доктор богослов'я Серафим Слободський наголошує: “**Богослужіння має на меті**, для повчання віруючих, у читанні та піснеспівах викласти істинну науку Христову і підвести їх до молитви та каяття, а в образах і діях зобразити найважливіші події святої історії, які відбулися для нашого спасіння, як до так і після Різдва Христового. При цьому мається на увазі викликати в учасників молитви подяку Богові за всі одержані благодійства, посилаючи молитву за майбутні ласки до нас від Нього й отримання спокою душі, а головне – через богослужіння увійти у таємниче спілкування і єднання з Богом через участь у Святих Тайнах” [44, с.470].

За **метою** нашого наукового **дослідження** дуже важливо визначити, що ж розуміє релігієзнавство і теологія (богослов'я) під словосполученням “**церковне правило**”. На жаль, жоден науковий чи теологічний словник не подає пояснення словосполучення “церковне правило”. Відсутнє пояснення цього словосполучення у словнику “Абетка християнської науки і обряду” [10, с.237; 315] “Словнику іншомовних слів” [44], “Малому теологічному словнику” [38], “Релігієзнавчому словнику” [41] тощо.

Архієпископ УГКЦ і доктор теології М. Марусин підкреслює, що “Церква, наслідуючи самого Спасителя, що подав нам у молитві “Отче наш” незмінну формулу молитви, встановила також і певний незмінний порядок молінь, який називається правилом” [34, с.311]. Тому богослови наголошують, що “*під церковним правилом розуміємо ціле богослужіння, яке складене святими Отцями і відправлялося в церкві або поза нею, але завжди від імені Церкви, тобто народу Божого*” [34, с.311].

Дуже важливо з'ясувати, які види релігійних відправ відносяться до церковного правила, адже теологічна література по-різному трактує **зміст церковного правила**.

Отець УГКЦ Родіон Головацький у своїй праці “Пояснення богослужень” у переліку релігійних відправ називає: вечірню, повечір'я, північну, утрєню, часи, **але не згадує Літургію**. Проте у вступі до своєї книги він наголошує: “Це “Пояснення Богослужень” ми уклали так, щоб окремі частини з собою поєднувались і себе взаємно доповнювали – за ходом літургічного дня, життєвим осередком якого є свята Літургія: найвище прославлення Бога у Пресвятій Трійці єдиного” [13, с.4].

Фундаментальна праця доктора теології Мирослава Марусина “Божественна Літургія” [34], який був секретарем Конгрегації Східних Католицьких Церков підкреслює: “До **правила**, в ширшому значенні, належать, всі чини богослужб разом з Божественною Літургією, а в стислішому розумінні тільки всі ті богослужбові чини, з яких складається щоденне богослужіння. *Божественна Літургія*, як найбільше і найсвятіше діло, – *осередок всіх інших богослужінь*. До неї всі інші богослужіння відносяться, до неї нас підготовляють, і як планети від сонця, беруть від неї світло і тепло” [44, с.311].

Катехизм православної Церкви Київського патріархату “Закон Божий” в переліку добового кола богослужінь називає Божественну Літургію [44]. Виходячи з пояснення, яке подає “Абетка християнської науки і обряду”: “В Апостольській Церкві (Католицька, Православна, давні Церкви) *існує свій єдиний богослужбовий устав* (статут – уточн. Г.Л.)” [10, с.49].

Упорядкована єпископом РПЦ Макарієм Булгаковим “Настольная книга священнослужителя” ще в 1900 й перевидана в 1977 році з благословення патріарха Московського і всієї Русі Пімена I (Ізвєкова) у розділі “Краткий Устав соединения церковных служб” в переліку щоденних богослужінь подає і Божественну Літургію [37, с.62].

Як бачимо, у Православних Церквах зміст церковного правила визначається так само, як у Східних Католицьких Церквах. Це

підтверджують “Настольная книга священнослужителя” [37] та підручник “Закон Божий” С. Слободського, який підкреслює: “Усі християнські церковні богослужіння діляться на **три види: добове коло, тижневе коло, річне коло богослужінь** [43, с.485].

Добовим колом богослужінь (Додаток А) називаються богослужби, які здійснюються в Церкві на протязі доби у певному порядку [44, с.485]. До добових богослужінь відносяться: дев'ята година (час), вечірня, повечір'я, північна, утренья, перша година (час), третя година (час), літургія; шоста година (час) [34, с.311; 44, с.485].

Тижневим колом – називаються богослужіння, які здійснюються на протязі семи днів тижня і мають конкретну посвяту. Зокрема, понеділок – ангелам, вівторок – Івану Предтечі, середа – Христу і Богородиці, четвер – апостолам і святому Миколаєві, п'ятниця – Ісусові Христові та Його мукам (страстям), субота – всім святим і померлим, неділя – Богові і воскреслому Христові [34; 44, с.487].

Тижневе коло богослужінь передбачає щоденну Літургію та прославлення у всі дні тижня Ісуса Христа, Богородиці й святих.

Річним колом богослужінь називається певний порядок служб протягом усього року, які присвячуються Богові, Ісусові Христові, Марії Богородиці, пам'яті тих чи інших святих та мучеників-християн і починається переважно з 1 вересня (нового стилю), але не у всіх Східних Церквах.

У східних і західних християнських обрядах є **спільних** дванадцять **річних свят (виділені)** і свята, що мають обрядові відмінності (в українському [11; 27] або кирило-методіївському¹ обряді; виділені курсивом), а саме:

Різдво Марії Богородиці ((8) 21 вересня), *постійне* свято;

Воздвиження Чесного і Животворящого хреста Господнього ((14) 27 вересня) *постійне* свято;

Свято Покрови Пресвятої Богородиці (1 (14) жовтня), *переносне* свято на найближчу неділю, якщо не є храмове;

день пам'яті святого і мученика Дмитра Солунського ((26 жовтня) 8 листопада) *постійне* свято;

день пам'яті святого Несторія ((27 жовтня) 9 листопада), *переносне* свято на найближчу неділю, як що не є храмове це – *постійне* свято;

---

¹ Генік Л. Я. Роль Апостольської столиці у формуванні ідентичності християнства Кирило-Методіївської традиції // Україна і Ватикан. Серія зб. наук. праць. Вип.І: Українсько-ватиканські відносини в контексті суспільних і міжконфесійних проблем. – Івано-Франківськ-Київ, 2008. – С.257-269.

день архистратига Михаїла – покровителя Києва ((8) 21 листопада) постійне свято;

день пам'яті святого Йосафата Кунцевича (12 (25) листопада), переносне свято на найближчу неділю, як що не є храмове;

Уведення до Храму Діви Марії (21 листопада, 4 грудня) постійне свято;

день пам'яті апостола Андрія Первозванного (1 (13) грудня) постійне свято;

день пам'яті св. Миколая – єпископа м. Мир у Лікії ((6) 19 грудня) постійне свято;

надвечір'я Різдва Господнього (Свят-вечір; (24 грудня (6 січня)), постійне свято;

Різдво Ісуса Христа (25 грудня (7 січня), постійне свято);

Собор Пресвятої Богородиці та Йосифа Обручника (26 грудня, 8 січня), постійне свято;

день пам'яті першомученика Степана (27 грудня, 9 січня), постійне свято;

день пам'яті святої Меланії (31 грудня; 13 січня) – маланка, постійне свято;

Найменування Господнє, а також день пам'яті Василя Великого та початок Нового року за старим юліанським календарем (14 січня), а за григоріанським - 1 січня, постійне свято;

надвечір'я Богоявлення (другий Свят-вечір; 6 січня (18 січня)), постійне свято;

Богоявлення Господнє або Хрещення Ісуса Христа в р. Йордан – ((6)19 січня), постійне свято (див. детально [12, с.37-43]) ;

Трьох святих – Івана Золотоустого, Григорія Богослова та Василя Великого – ((31 січня) 12 лютого), постійне свято;

Стрітєння Господнє ((2)15 лютого), постійне свято;

Благовіщення Пречистої Діви Марії (25 березня, 7 квітня), постійне свято;

В'їзд Господній у Єрусалим (Квітня, Вербна чи Шуткова неділя; у неділю за тиждень до Великодня), змінне свято;

Великий четвер (страсний, чистий, білий – перед Воскресінням), змінне свято;

Велика п'ятниця (страсна – перед Пасхою), змінне свято;

Воскресіння Ісуса Христа або Пасха (дата Великодня або пасхи міняється щороку), змінне свято;

Вознесіння Господнє (завжди в четвер на 40-й день після Великодня), змінне свято;

пам'ятна (задушна) субота перед Трійцею (змінне свято) – день молитви за загиблих у всі часи за волю України;

Зіслання Святого Духа – день П'ятидесятниці (Зелені свята, Трійця; завжди на 50-й день після **Воскресіння**), *змінне свято;*

Різдво Івана Хрестителя (24 червня, 7 липня), постійне свято;

день пам'яті верховних апостолів Петра й Павла (29 червня, 12 липня), постійне свято;

день пам'яті хрестителя Русь-України Володимира (Василя) Великого (15 (28) липня), переносне свято на найближчу неділю, як що не є храмове;

Преображення (Перевтілення) Господнє – Спаса ((6)19 серпня), *постійне свято;*

Успіня та Внебовзяття з тілом Пресвятої Богородиці ((15) 28 серпня), *постійне свято;* тощо (дати подані за григоріанським та юліанським календарями). Літургійний рік усіх Українських Церков закінчується за григоріанським календарем 31 серпня [17; 27, с.263-299; 28; 38; 44].

До того ж кожен день у році присвячується пам'яті всесвітньовідомих (тобто загальнохристиянських) чи національних святих, а також і особливим священним подіям – святам і постам [28; 34; 44, с.488].

Річний цикл богослужінь у православних і католиків триває з 1 вересня по 31 серпня за григоріанським календарем і має: **постійні** (Різдво (25 грудня), **Богоявлення** (6 січня), **Преображення** (6 серпня)), **змінні** (**Пасха**, **Вознесіння**, **Трійця**), **переносні** (до прикладу: *Покрова* (14 жовтня) чи *Перенесення мощей святого Миколая* (22 травня) – урочисті богослужіння переносять на найближчу неділю) **свята** [27; 28; 33; 34].

Але в окремих Східних Церквах **річне коло богослужінь** може відрізнитися. Наприклад, у Коптській Церкві річний цикл богослужінь починається не 1 вересня, як у Католицькій і Православних Церквах, а 29 серпня. Із 12-и головних християнських свят у Коптській Церкві збережено тільки 7, а саме: Благовіщення, Різдво, Богоявлення, В'їзд Господній у Єрусалим, Воскресіння, Вознесіння і Зіслання Святого Духа, які по даті святкування збігаються із святкуванням у Православних Церквах, а Успіня Богородиці – 16 січня і **Взяття в Небесну славу Марії Богородиці – 22 серпня** святкуються як різні свята. До того ж є ще окреме свято – **День прибуття Святого сімейства до Єгипту (18 травня)**. А у Вірменській Апостольській Церкві свято Різдва Ісуса Христа та Хрещення Ісуса Христа у Йордані відзначаються разом 6 січня як одне свято – **Богоявлення Господнє** [48; 57].

На основі усього згаданого вище, ми дійшли висновку, що до **церковного правила Церков східних обрядів входять богослужіння таких видів: добові** (вечірня, повечір'я, північна, утрень, часи: 9-й, 1-й, 3-й, 6-й, Божественна Літургія), **тижневі** (щоденна Літургія з окремими молитвами у всі дні тижня), **річні (постійні, змінні, переносні)** – вони й становлять **зміст церковного правила.**

Таким чином, ми чітко визначили *зміст церковного правила*, тобто *перелік відповідних богослужінь, які мають здійснюватися у Христовій Церкві протягом доби, тижня, року.* Але такий перелік стосується тільки Апостольських Церков (Католицької, Православної, Давніх Орієнтальних Церков), тобто тих Церков, які дотримуються апостольського передання, адже вони користуються в основному єдиним уставом щодо добового і тижневого кола богослужінь (особливо в монастирях), яке може відрізнитися за датою святкування у річному колі богослужінь. У протестантських общинах, які не дотримуються апостольського передання [21, с.5-70; 47, с.60-186], цей перелік богослужінь повністю не зберігається.

Відповідно **метою встановлення даного правила** є прагнення Церкви Христової дати священнослужителям такий закон про порядок богослужб, щоб відправляючи їх, вони знали, коли і як вони мають шанувати Бога і Йому служити, і були впевнені, що повністю виконали свій обов'язок.

Аналізуючи **джерела церковного правила** слід наголосити, що воно формувалося протягом тривалого часу існування Христової Церкви, а тому найосновнішими джерелами церковного правила були перш за все книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Крім того, церковне правило розвивалося і формувалося у час місіонерської діяльності апостолів, у творах Отців і Вчителів Церкви та на помісних і Вселенських соборах. До відомих науці богослов'я, історії християнства, історії музичного мистецтва **джерел церковного правила** можна віднести наступні:

а) матеріали помісних соборів I-III століть поширення християнства та рішення помісних соборів та синодів Західної та Східних Церков наступних століть [4; 6; 14];

б) документи перших 7-и Вселенських соборів до 1054 року [4; 6];

в) документи Вселенських соборів після 1054 року до XX ст. [5; 61];

г) Статути найдавніших чернечих згромаджень, які стали зразком для пізніших чернечих чинів та орденів у католицькій та православної Церкві [37], а саме:

- Статут преподобного Пахомія Великого (+348 р.) для Тавенісійського монастиря у Єгипті;

- Просторий виклад правил для монахів чину святого Василя Великого (бл. 329-379 рр.) в Малій Азії;
- Твори преподобного Івана-Кассіана Римлянина “Про статут спільного життя” (в 12 книгах);
- Статут преподобного Бенедикта Нурсійського (+543 р.) для монастиря в Монте-Кассіно в Італії;
- Розповідь святого Софонія, єпископа Єрусалимського і преподобного Івана Мосха про відвідування ними Синайського монастиря (авви Ніла Синайського);

г) різні богослужбові книги, зокрема: типики, требники, псалтирі, літургіїкони (служебники), часослови, мінеї, октоїхи, тріоди, апостоли, Євангелії-апракос, ірмологіони, парастасники тощо [37, с. 22-58], де викладені різні вимоги до церковного правила (*Див. Додаток Б*).

До давніх джерел можна віднести також “Життя преподобного Сави Посвяченого”, в якому є багато свідчень про чернечі богослужіння V-VI століть, і ранні пам’ятки такі як: “Апостольське Передання” святого Іполита Римського (бл.170-235), Єрусалимський канонарій, ранні чернечі Статути: Єрусалимський (III-V ст. ст.) та Студитський (IV, VII ст.) [37, с.9] тощо.

Усі названі вище джерела беруть свій початок зі Святого Письма (Біблії) [1; 2; 3; 8], де в Старому Заповіті згадується певний порядок богослужінь, а в Євангеліях подано опис земного життя Господа нашого Ісуса Христа, Його науку, чудеса, хресні страждання, смерть, славне воскресіння і вознесіння Його на небо, що є основним джерелом церковного правила [9].

Святе Письмо власне і є тією богослужбовою книгою, яка використовується у щоденній літургійній практиці. Для нашого дослідження як джерела були цікавими Євангелія, які носять додаток “апракос”. *Євангеліє-апракос* – це Євангеліє, яке побудоване за порядком читання по неділях починаючи від Великодня, а точніше від свята Зіслання Святого Духа на апостолів (Трійці) – дня завершення заснування Церкви Христової. Вони були поширені в Київській Русі з XI ст., що підтверджує “Житіє святого Кирила” (М., 1900) [37].

До *слов’янських рукописних джерел церковного правила*, написаних кирилицею і глаголицею, що збереглися до наших днів, відносяться такі тексти *Святого Письма Старого і Нового Заповітів*:

а) “**Зографське Євангеліє**”, 304 листи, переписано в XI ст. у Македонії глаголицею (перевидане хорватським лінгвістом, палеографом і археографом, літературознавцем, істориком, філологом-славістом, професором

Ватрославом Ягічем (1838-1923) 1879 р. в Берліні), зберігається в Санкт-Петербурзькій (колишній Ленінградській) публічній бібліотеці;

Б) **“Маріїнське Євангеліє”**, яке має сьогодні 173 листки, написано *глаголицею* в XI ст. в Сербії (видано академіком В. Ягічем 1883 р. у Санкт-Петербурзі), зберігається у Москві в Російській державній бібліотеці [56];

в) **“Асеманієво Євангеліє”**, яке має на сьогодні 158 *глаголичних* листів, зберігається у Ватиканській бібліотеці, відоме ще як **Ватиканське** [42, с.687];

г) **“Гршковичів апостол”**, уривок, записаний *глаголицею* у Хорватії, датується кінцем XII початком XIII століть [42, с.687].

ґ) **“Савина книга”**, зроблена як Євангеліє-апракос (для читання церковного по неділях) й переписана в XI ст. *кирилицею*, видана 1903р. російським дослідником Щепкіним В. Н., зберігається в Московському головному архіві, фонд Типографської бібліотеки [43, с.687];

д) **“Остромирово Євангеліє”** (Євангеліє-апракос), яке має всього 294 *кириличні* листки великого формату, списані в 1056-1057 роках із східноболгарського оригіналу. Останнє перевидано в 1889 році в Санкт-Петербурзі, зберігається в Санкт-Петербурзькій публічній бібліотеці [22].

Серед джерел церковного правила з часів Київської Русі слід назвати:

а) **“Новгородський кодекс”** (також “Новгородський псалтир”, за найрозбірливішим текстом) – найстародавніша книга Русі, яка була знайдена у 2000 році. Складається із липових дощечок із чотирма воцаними сторінками. Пам'ятка є палімпсестом, найгорішнім, а отже й найрозбірливішим шаром якого є власне Псалтир. За стратиграфічними, радіовуглецевими і палеографічними даними, воцаним кодексом послуговувалися у першій чверті XI століття і, можливо, починаючи з останніх років X століття. Таким чином, він на кілька десятиліть старший од Остромирового Євангелія, яке вважалося найстародавнішою книгою Русі, із точно встановленою датою написання (1056-1057рр.). Ранішими слов'янськими документами є лиш деякі давньоболгарські і хорватські написи X століття, які, однак, не можна віднести до категорії “книг”[55].

б) **“Архангельське Євангеліє”**, записане *кирилицею* 1092р. [42, с.687];

в) **“Мстиславово Євангеліє”**, переписане *кирилицею* 1117р. [42, с.687];

г) **“Юрьєвське Євангеліє”**, записане *кирилицею* 1120р. [42, с.687];

ґ) **“Галицькі Євангелія”** (XII-XIII ст.ст.):

• **Галицьке Євангеліє” 1144р.**, переписане *кирилицею* з південнослов'янського оригіналу в Галичі (арк. 1-228, а аркуші 229-260 переписані в XII-XIII ст.). Це є найстаріший збережений текст, з

відтворенням деяких особливостей місцевої мови (хорватська мова, описана дослідником В. Ягічем). Рукопис зберігається у Москві в Головному архіві [22, Т.1, с.340-341; 42, с.687].

- **“Галицьке Євангеліє 1266-1301** рр. (текст – Євангеліє-апракос), всього дійшло 175 аркушів. Переписане пресвітером Григорієм з болгарського оригіналу. Зберігається у Санкт-Петербурзькій публічній бібліотеці [22, Т.1, с.340-341].

Релігієзнавець, кандидат філософських наук, доцент Прикарпатського університету ім. В. Стефаника Фіглевський М. К. згадує чотири галицькі Євангелія, які дійшли до нашого часу. Він підкреслює, що деякі з них зберігаються у Росії, одне – в Польщі. Матеріали про два з них поки що не знайдено [51].

г) **“Добрилово Євангеліє”**, записане *кирилицею* **1164** р. [42, с.687];

д) **“Мирославово Євангеліє”** переписане у **XII** ст. *кирилицею* у Сербії [42, с.687];

е) **“Добромирово Євангеліє”** **XII** ст. переписане *кирилицею* у Болгарії [42, с.687];

є) **“Вуканово Євангеліє”** переписане *кирилицею* у **XIII** ст. в Сербії [42, с.687];

ж) **“Добрейшево Євангеліє”** **XIII** ст. записане *кирилицею* у Болгарії [42, с.687];

з) **“Христинопільський Апостол”**, церковнослов'янський текст **XII** ст. з рисами української мови того часу, писаний правдоподібно в Галичині (291 подвійна сторінка). Зберігався у василіанському монастирі в Христинополі [60].

и) Біблія доктора *Франциска Скорини* (1490-1540), яка вийшла друком під заголовком **“Біблія Руска”** (в м. Полоцьку) у 1517-1519 рр.

Окремо слід виділити *староукраїнські рукописні та друковані джерела церковного правила:*

а) *рукописне* Пересопницьке Євангеліє 1556-1561рр., яке, на щастя, зберігається в Україні [24, с.26].

б) Переклади друкованих богослужбових книг Івана Федоровича (1542? – 5 (15 грудня) 1583р.) – диякона московської Густинської церкви:

- **“Апостол-апракос”** та **“Учительне Євангеліє”**, що вийшли друком відповідно 1564 р. і 1568 р. у Москві;

- Переклади **“Апостола”** і **“Біблії”** Іваном Федоровичем у Львові та Острозі, **“який своїм тцанієм друкованіє занедбаное обновил”** (як написано на його надгробній плиті) [55]. Це – львівський **“Апостол”** (1574), **“Новий Завіт із Псалтирем”** (Острог, 1580р.), **“Острозька Біблія”** (1581 р.) [24, с.17];

в) переклад біблійних книг (*рукопис*) здійснений Іоаном Максимовичем (1651-1715), вихованцем Києво-Могилянської колегії, ігуменом Єлецького монастиря, а з 1697 року архієпископом Чернігівським. Максимович, як викладач чернігівського колегіуму і родич гетьмана Мазепи, після Полтавської битви 1709 р. був призначений Петром I митрополитом Тобольським у 1711 р., де й помер (+1715р.) [22.Т.3, с.883; 22.Т.4, с.1443].

Серед сучасних **українських джерел церковного правила** слід назвати:

1. Переклад Євангелій українською мовою в 30-40-х роках ХІХ ст., зроблений випускником Львівської семінарії Святого Духа УГКЦ, одним із засновників “Руської Трійці” отцем *Маркіяном Шашкевичем* [24].

2. Переклад у ХІХ столітті протоієреєм Київської духовної академії, професором юдаїстики (гебраїстики) Іоаном Максимовичем “Псалтиря” українською мовою здійснений (1859р.), який брав участь у перекладі біблійних книг Старого Заповіту для видання Біблії російською мовою Синодом РПЦ у середині ХІХ століття.

3. Повний переклад Святого Письма (*рукопис*) був здійснений професором Київської духовної академії **Пилипом Морачевським** (1806-1879). Закінчений до 1860 р., та не був надрукований через валуєвський указ. Виданий тільки Новий Заповіт у 1906 р. Щойно 1921р. Всеукраїнська православна Церковна Рада (1917-1921) схвалила його переклад для вживання у практичному духовному житті [24; 58; 59].

4. **Повний переклад Біблії**, зроблений українською мовою доктором **Іваном Пулюєм (1845-1918)**, **Пантелеймоном Кулішем (1819-1897)** й, завершеним після смерті останнього, **Іваном Нечуєм-Левицьким (1838-1918)** у 1897р., виданий Біблійним товариством у Великобританії без другоюканонічних книг в 1903 р. [24; 59].

5. **Переклад Біблії українською** (та виданий з паралельним текстами *церковнослов'янською* мовами) здійснений отцем-доктором *Олександром Бачинським (1844-1933)*, вийшов друком 1903 р. у Львові (Новий Заповіт і Псалтир) малим тиражем [6, с.VII].

6. Переклад українською мовою П'ятикнижжя, Нового Заповіту, 1921 р. та книги Псалмів 1925 р., зроблений професором Львівської Богословської академії отцем-доктором *Ярославом Левицьким (1878-1961)*, виданий у Жовкві отцями-Василіанами [24].

7. Перекладацька комісія УАПЦ у 1926р. врахувала переклад Пилипа Морачевського й видала Євангеліє і Псалтир у Києві та в Херсоні. Головою

цієї Комісії був архієпископ Української Автокефальної Православної Церкви (далі – УАПЦ) Нестор Шараївський (1865-1929) [24; 58].

8. УАПЦ у Польщі 10 грудня 1922 р. створила перекладацьку Комісію до складу якої увійшли митрополит Діонісій, доцент Київського університету імені св. Володимира *Іван Огієнко* (у майбутньому митрополит Іларіон), професор Київської духовної академії Олександр Лотоцький (1879-1939). Переклад Нового Заповіту проф. І. Огієнко завершив 1938 року [24].

9. Переклад Біблії українською мовою академіка *Михайла Кравчука* (1892-1942), виданий 1937 року на Волині [24; 59].

10. Український переклад Біблії за редакцією доктора теології, доктора філології, професора Львівського університету отця *Теодосія-Тита Галущинського* (1880-1952), видрукуваний у Римі видавництвом отців Василіан 1947 р. ще до знахідок у Кумранських печерах на півдні Палестини [6].

11. **Повний переклад Біблії** доктора **Івана Огієнка (1882 – 1972)**, доцента історії та філології Київського університету імені святого Володимира, міністра освіти і віросповідань уряду УНР (1917-1918), ректора Кам'янець-Подільського університету, а пізніше професора Українського таємного університету у Львові (1919-1923) й Варшавського університету (1923-1944), а з 1942 року – митрополита УАПЦ та з 1943 року – архієпископа УАПЦ. Його переклад книг Святого Письма (**повний слов'янський біблійний канон**) Британське Біблійне товариство видало без другоканонічних книг у 1962 році [3; 24; 59].

12. **Повний український переклад Святого Письма** (за католицьким каноном із другоканонічними книгами) за редакцією отця-доктора **Івана Хоменка (1892-1981)** (і редагований групою перекладачів із 18 осіб, в тому числі отцем, доктором філософії, пізніше професором біблістики в 1994-1996 рр. Івано-Франківської теологічної академії (далі – ІФТА) УГКЦ Тарасом Олійником, ЧСВВ – автором передмови до Святого Письма) в 1963 році й затверджений Двадцять першим Вселенським (II Ватиканським) собором [6, с.І-XXI; 22, с.35-75; 38].

13. **“Біблія: Книги Священного Писання Старого та Нового Заповіту”** – це переклад з російської мови, здійснений патріархом УПЦ КП **Філаретом Денисенком (1929 р.н.)** усіх біблійних книг **повного слов'янського канону** із III Макавейською, III Езри та молитвою Манасії, що виданий в Україні 2004 року, за синодальним виданням Російського Біблійного товариства (XIX століття) [2].

14. Узгоджений з різними релігійними конфесіями **повний переклад сучасною українською мовою “Біблія. Книги Святого Письма Старого і**

Нового Заповіту”, з давньоєврейських, давньоарамейських і давньогрецьких текстів, звірений із слов'янськими, англійськими та латинськими й іншими текстами, здійснений за сприяння і за замовленням Українського Біблійного Товариства групою фахівців-перекладачів різних конфесій та фахівців українських державних академічних установ під керівництвом отця-доктора **Рафаїла Турконяка** (1949 р. н., ЧСВВ), вийшов у світ 2008, 2011 роках (повний католицький і православний канон) [1; 59].

Крім перекладів Біблії до сучасних джерел церковного правила можна віднести *Типики*, якими користувались українські священнослужителі й християни, зокрема Студитський, Єрусалимський, Почаївський, Перемиський, Ужгородський та анонімні Типики; ТИПІК Української Католицької Церкви, виданий 1997 у Римі та перевиданий у Львові 2002 року [48] та упорядкований отцями Ісидором Дольницьким, Родіоном Головацьким, отцем-доктором Парфентієм Павликом, отцем Йосафатом Романчиком з примітками отця-доктора Доротея Шимчія (ЧСВВ). [48, с.3-4], а також остання збірка Правил ченців Студійського статуту “Типікони”, що вийшла 2007 року [9].

Серед інших сучасних джерел церковного правила слід виділити такі сучасні **богослужбові книги** (див. Додаток Б): *Служебник, Часослов, Требник, Книга молебних співів, Октоїх, Мінея місячна, Мінея загальна, Мінея святкова, Тріодь для посту, Тріодь цвітна, Типікон (чи Устав – Статут), Ірмологій, Канонник* [27; 33; 34; 36; 37; 43; 43; 44; 46; 52; 53], *Псалтир* [35], які писалися на основі Святого Письма та документів Вселенських і помісних соборів.

На жаль, для дослідників України не всі документи помісних та Вселенських соборів є доступними для читання й аналізу через відсутність їх текстів українською чи іноземними мовами в бібліотеках.

Таким чином, методом компаративістики та аналізу текстів Святого Письма [1; 2; 3; 8], документів Вселенських і помісних соборів [4; 5; 6; 7]; шляхом систематизації богословської літератури різних конфесій [9; 10; 13; 18; 26; 27; 28; 29; 33; 34; 36; 37; 44; 49], а також методом узагальнення нам вдалося з'ясувати, що:

А) “**Богослужінням** називається певний спосіб Богошанування через читання і співання молитов, читання Слова Божого (Біблії), священнодійства (обряди і культу), здійснювані за визначеним порядком на чолі із священнослужителем (єпископом чи священником), чи догода Богові добрими думками, словами і ділами, тобто виконання волі Божої”;

Б) **Метою існування богослужіння є необхідність** викласти для віруючих через читання Святого Письма та піснеспіви істинну науку Ісуса

Христа (Його головні повчання і морально-етичні закони), підвести їх до молитви та каяття, а в образах і діях обрядів і культів відобразити найважливіші події святої історії, які відбулися для людського спасіння (в часі Старого і Нового Заповіту), та викликати в учасників молитви подяку Богові за всі благодійства, за одержані і майбутні ласки від Нього й спокій душі, а головне – через богослужіння ввійти у сакраментальне спілкування і єднання з Богом через участь у Святих тайнах;

В) ми дійшли висновку, що **“Церковне правило – це описаний ще в Старому Заповіті, а згодом установлений Ісусом Христом, апостолами та їх наступниками й зафіксований у Новому Заповіті, документах Вселенських і помісних соборів та інших канонічних книгах певний порядок богослужінь у Христовій Церкві”**;

Г) виявити, що **суть церковного правила становлять усі богослужіння, що здійснюються Церквою Христовою протягом добового** (дев'ятий час, вечірня, повечір'я, північна, утренья, перший час, третій час, Свята Літургія, шостий час); **тижневого** (із воскреслими та щоденними гласами, тропарями й кондаками, причасними та ще додатковими молитвами на кожен день тижня: **понеділок** – ангелам, **вівторок** – Івану Предтечі, **середа** – Христу і Богородиці, **четвер** – апостолам і святому Миколаєві, **п'ятниця** – Ісусові Христові, **субота** – всім святим і померлим, **неділя** – Богові й воскреслому Христові); **річного кола богослужінь** (з 1 вересня до 31 серпня за річним календарем свят з Літургією апостола Якова (1 раз в рік), Василя Великого (12 разів на рік), Івана Золотоустого (щоденно) та Літургією Раніше Освячених Дарів і святого Епіфанія (додатково на час Великого посту) із **постійними, змінними, переносними річними святами** [27; 37; 44];

Г) уточнити, що **метою встановлення церковного правила** було бажання монахів та ієрархії Церкви Христової дати порядок богослужб із метою пошани до Бога та найточнішого Йому служіння.

Д) встановлено, що є такі **види джерел церковного правила**: Біблія та її давні переклади та переклади на словянські та українську мову; східні Статути – Єрусалимський та Студитський; типікони та інші богослужбові книги (див. Додаток Б).

Підсумовуючи вище зазначене, наголошуємо, що церковне правило для вивчення своєї історії має хоч і не повну, але досить значну джерельну базу, яка допоможе з'ясувати його походження та історію розвитку, що могло би бути предметом окремого дослідження.

ДОДАТКИ

Додаток А

Добове (денне) коло богослужінь

При вивченні першого (добового) кола богослужінь слід дослідити, які богослужіння туди входять й визначити як вони відправляються.

Християнська доба починається з півночі, але богослужіння продовжують рахувати з вечора: *дев'ятий час, потім вечірня, повечір'я, північна, утрєня, перший час, третій час, шостий час, Божественна Літургія* [46, с.487].

Вечірня – це служба, яка здійснюється у кінці дня, увечері. Нею християни дякують Богові за минулий день.

Повечір'я – богослужба, яка складається із читання ряду молитов, у яких віруючі просять у Господа Бога прощення гріхів, і щоб Він дав їм щасливий сон, спокій тілові й душі, зберіг їх від підступів диявола.

Північна – це служба, яка здійснюється опівночі, на згадку про нічну молитву Спасителя у Гетсиманському саду. Ця служба закликає віруючих завжди бути готовими до Страшного суду, який настане раптово, мов наречений закличе дів (як у притчі про десять дів). Звідси моління, які називаються нічні чування (очікування).

Утрєня (ранішня) – це служба, яка здійснюється вранці, до схід сонця. Цією службою християни дякують Богові за минулу ніч і просять у Нього милостей на прийдешній день, що вже настав.

Перший час (I час) відповідає нашій сьомій годині ранку, освячує молитвою день, що вже настав.

Третій час (III час) – відповідає дев'ятій годині ранку (за місцевим часом) й такій важливій новозавітній події як Зіслання Святого Духа на апостолів.

Шостий час (VI час), що припадає приблизно на дванадцяту годину дня, присвячений такій важливій події як розп'яття Господа нашого Ісуса Христа.

Дев'ятий час (IX час; близько п'ятнадцятої години дня) – згадують віряни хресну смерть Господа нашого Ісуса Христа.

Божественна Літургія – найголовніше богослужіння. На ній згадується все земне життя Спасителя та здійснюється Тайна (таїнство – рос.) євхаристії, установа самим Ісусом Христом на Тайній вечері (у страшний четвер).

Всі богослужіння в перші століття поширення християнства проводились окремо у певний, визначений для цього час. Згодом для зручності віруючих вони були об'єднані в три групи богослужінь: вечірні, ранкові і денні.

Вечірнє богослужіння складається з IX часу, *вечірні, повечір'я.*

Ранкове – з північної, *утрені, I часу.*

Денне – з III часу, VI часу та Літургії.

Напередодні недільних свят та інших урочистих днів проводиться вечірня служба, в якій з'єднуються *вечірня, утрєня, перший час*. А через те, що в давні часи таке богослужіння тривало всю ніч, то його називали й називають **нічним чуванням** (*церковнослов'ян. – всенічне бдіння*), адже у перших християн воно тривало всю ніч, а означає це пильнування (сторожа, неспання, очікування, як в Ісуса Христа напередодні арешту і мук в Гетсиманському саду).

Додаток Б

Богослужбові книги – джерела церковного правила

Акафісник – богослужбова книга, де містяться тексти молитов-величань до Ісуса Христа, Марії Богородиці та окремих святих.

Апостол – це богослужбова книга разом з текстом “Дій апостолів”, “Посланнями апостолів”, прокіменами, аलिлуаріями, причасними.

Євангеліє - апракос – це богослужбова книга, яка крім звичайного поділу тексту Євагелій на розділи і вірші, ділиться на особливі частини, названі “зачалами”.

Євангеліє (з грец. Ευαγγέλιον – добра звістка) – твір раннього християнства, книга, що входить до другої частини Біблії – Нового Заповіту й розповідає про прихід у цей світ Месії в особі Ісуса Христа (це і є добра звістка) та основні ідеї його вчення.

Ірмологій (гр. м. **Ірмологіон**) – книга з текстами тих молитов, які призначені для співу, тобто церковними піснями, покладеними на ноти – **ірмосами**.

Літургікон – див. **Служебник**.

Мінея загальна – це богослужбова книга, яка має піснеспіви, що є спільними в цілому списку святих (пророків, апостолів, мучеників). Використовується тоді, якщо даному святому не складено окремої служби у **Мінеї місячній**.

Мінея місячна – це богослужбова книга, яка містить у собі молитви на честь святих на кожен день року й урочисті Служби Божі на свята Господні та Богородичні, що припадають на певний день місяця. За числом місяців їх є 12 книг.

Мінея святкова – це частина Місячної мінеї, в якій містяться Служби Божі на великі урочисті свята.

Октоїх (церк.-сл. **восьмигласник**) – це книга, де містяться тексти 8-и гласів (голосів), які співаються на Службі Божій. Склав Іван Дамаскин. Існують *воскреслі* (недільні) та *щоденні* гласи візантійського наспіву. Є ще гласи болгарського, сирійського, коптського та ін. наспіву.

Парастасник (від гр. Παραστά) – книга, де містяться молитви і тексти богослужінь похорону і парастасів.

Псалтир (від гр. ψαλτήρι) – це книга, в якій містяться тексти 150 псалмів, що записані у Біблії (біблійна книга Псалмів), але християнський Псалтир поділяється на 20 катизм (гр. Κάθισμα – сидіння), а кожна катизма поділяється на 3 частини, що закінчується славослов'ям: “Слава Отцю і Сину і Святому Духу”. Під час Великого посту увесь псалтир перечитується протягом тижня [35].

Типик (з гр. Τυπικόν, церк.-сл. – **устав**) – це книга, яка містить детальні вказівки у які дні і години, при яких Службах Божих і в якому порядку читати та співати молитви, що містяться в *служебнику*, *часослові*, *октоїху* та інших богослужбових книгах, тобто **документ, де зафіксоване церковне правило**.

Требник (гр. Συνταχολόγιον) – книга, в якій містяться тексти молитов священника (від Святих Тайн до благословень і освячень) на всі потреби вірних. (Найвідоміший Требник склав Київський митрополит Петро *Могила* (1596-1647)).

Тріюдь пісна (від гр. **Трія τραγούδια** – 3 пісні; тріюдь, що означає трипісонець) – книга, в якій містяться молитвослови на дні Великого посту і на підготовчі дні тижня до нього від неділі митаря й фарисея до Пасхи не за повним канонам, а скорочено: по три пісні замість дев'яти.

Тріодь цвітна – книга, яка містить піснеспіви з дня Великодня (Пасхи) до тижня Всіх святих, тобто до 9-ї неділі включно з днем Христового Воскресіння.

Служебник (гр. м. λειτουργικόν) – це книга, в якій містяться тексти Літургій Василя Великого, Івана Золотоустого, Раніше Освячених Дарів; Місяцеслов; частини утрени й вечірні; тропарі, кондаки на будні й свята, прокімени.

Часослов (лат. **Libro Horarum**; гр. **αλφαβητάρι**) – книга, де містяться тексти щоденних молитов, тропарі, кондаки на усі дні й свята, крім вечірні, утрени, часів, обітниць.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение А

Суточный круг богослужебный

Вечерня – это богослужение, которое совершается в конце дня, вечером. Им христиане благодарят Бога за день, что прошёл.

Повечерня – богослужение, состоящее из чтения ряда молитв, в которых верующие просят у Господа прощения грехов и благословения на счастливый сон, покоя телу и душе, защитил их от подступов дьявола.

Полуночица – это богослужение, которое совершается в полночь, на воспоминание о ночной молитве Спасителя в Гетсиманской роще. Это богослужение призывает верующих всегда быть готовыми к Страшному суду, который наступит внезапно, как будто жених призовет дев (как в притче о десяти девах и женихе). Отсюда моления, которые называют ночные бдения (ожидания).

Утренья – это богослужение, которое совершается утром, до восхода солнца. Этим богослужением христиане благодарят Бога за прошедшую ночь и просят у Него милости на пришедший день, что уже наступил.

Первый час (I час) соответствует седьмому часу утра, освящает молитвой день, что уже наступил.

Третий час (III час) – соответствует девятому часу утра (по местному времени) и такому важному евангельскому событию как Сошествию Святого Духа на апостолов.

Шестой час (VI час), который совпадает приблизительно с двенадцатым часом дня, посвящён такому важному событию, как распятие Господа нашего Иисуса Христа.

Девятый час (IX час; около пятнадцатого часа дня) – посвящён воспоминанию верующих о крестной смерти Иисуса Христа.

Божественная Литургия – основное богослужение дневного круга. На нём вспоминают жизнь Спасителя и совершается Таинство евхаристии, установленное самим Иисусом Христом во время Тайной вечери (у страстный четверг).

Все богослужения в первые века распространения христианства проводились отдельно в определённое, предназначенное для этого, час. В скором времени для удобства верующих мирян они были объединены в три группы богослужений: вечерние, утренние и дневные.

Вечернее богослужение состоит из IX часа, вечерни, повечерья.

Утреннее богослужение состоит из полуночицы, утрени и I часа

Дневное богослужение состоит из III часа, VI часа и Литургии.

Накануне воскресных праздников и других праздничных дней проводится вечерние богослужения, в которых объединяют вечернюю, утреню и первый час. А из-за

того, що в древніе времена такое богослужение длилось всю ночь, его называют **всеночным бдением** (из церковнославян. – *всеночное бдение*), так как у первых христиан оно длилось всю ночь, а значит люди не спали и дежурили (дежурство, ожидание, как в Иисуса Христа накануне ареста и страстей в Гетсимнии).

Приложение Б

Богослужбные книги – источники церковного правила

Акафистник – богослужбная книга, содержащая тексты молитв-прославлений Иисуса Христа, Марии Богородицы и отдельных святых.

Апостол – это богослужбная книга с текстом “Деяний апостолов”, “Посланий апостолов”, *прокименов, алилуариев, причастных*.

Евангелие - апракос – это богослужбная книга, в которой кроме обычного деления текста Евангелий на разделы и стихи, выделяются особенные части, названные “зачалами”.

Евангелие (с гр. *Ευαγγέλιον* – добрая новость) – сочинение раннего христианства, книга, которая входит во вторую часть Библии – Новый Завет и рассказывает о приходе в этот мир Месии о особе Иисуса Христа (это и есть добрая новость) и об основных идеях Его учения.

Ирмологий (с гр. *Ирмологион*) – книга с текстами тех молитв, которые предназначены для пения, т. е. церковными песнями, положенными на ноты – **ирмосами**.

Литургикон – см. **Служебник**

Минея общая – это богослужбная книга, которая содержит песнопения, что есть общими для целого списка святых (пророков, апостолов, мучеников). Используется тогда, когда для определённого святого не составлено отдельной богослужбы в **Минее месячной**.

Минея месячная – это богослужбная книга, которая содержит в себе молитвы в честь святых на каждый день года и торжественные Литургии на праздники Господские и Богородичные, которые попадают на определённый день месяца. По числу месяцев их есть 12 книг.

Минея праздничная – это часть Минеи месячной, в которой содержатся Литургии на большие торжественные праздники.

Октоих (церк.сл. **осьмигласник**) – это книга, где содержатся тексты 8-и гласов, которые поют на Литургии. Их составил Иоанн Дамаскин. Существуют *воскресные* (на воскресенья) гласы и *повседневные* гласы византийского напева. Есть ещё гласы болгарского, сирийского, коптского и других напевов.

Парастасник (от гр. *Παραστά*) – это книга, где содержатся молитвы и тексты заупокойных богослужбных чина панихиды и парастасов.

Псалтырь (от гр. *ψαλτήρι*) – это книга, в которой содержатся тексты 150 псалмов, записанных в библейской книге Псалмов, но христианский Псалтырь делится на 20 кафизм (гр. *Κάθισμα* – сидение), а каждая кафизма, в свою очередь, разделяется на 3 части, которые заканчиваются славословием: “Слава Отцу и Сыну и Святому Духу”. Во время Великого поста на протяжении недели Псалтырь перечитывают полностью [37, с.722].

Типик (с гр. *Τυπικόν*, церк.сл. – **устав**) – это книга, в которой содежатся точные указания в какие дни, часы и при каких Литургиях, а также в каком порядке читать и петь молитвы, которые содержатся в *служебнике, часослове, октоихе* и других богослужбных книгах, то есть **документ, где зафиксировано церковное правило**.

Требник (гр. Συναγωγή) – книга, в якій містяться тексти молитв для священника (все чинополюддя – починаючи від Святих Таїнств до благословень і освящень) т.е., всі необхідні благословення для віруючих. (Всі Українські Церкви використовують і сьогодні Требник, складений митрополитом Київським Петром Могилою (1596-1647)).

Триодь постаная (від гр. **Τρία τραγούδια** – 3 пісні; триодь, що означає трипеснець) – богослужбна книга, в якій містяться молитвослови на всі дні Великого поста і на підготовчі дні тижня до нього: від воскресіння мытаря і фарисея до Пасхи не повністю канону, а скорочено: по три пісні замість дев'яти.

Триодь цвітня – це богослужбна книга, в якій містяться песнопіння з дня Пасхи до тижня Всіх святих, т. е. до 9-го воскресіння включительно з днем Христового Воскресіння.

Службник (гр. λειτουργικόν) – це богослужбна книга, яка містить тексти Литургій Василя Великого, Іоанна Златоуста, Пржедосвящених Дарів; Місяцеслов; часті утрени, вечерні; тропари і кондаки на свята і будні, прокимени.

Часослов (лат. **Libro Horarum**; гр. **αλφαβητάρι**) – це богослужбна книга, яка містить тексти щоденних молитв, тропарей, кондаків на всі дні і свята, крім вечерні, утрени, часів, обетні.

APPLICATIONS

Appendix A

Daily worship circle

Vespers (Evening) – a service that is carried out in the late afternoon, evening. She Christians give thanks to God for the previous day.

Compline – the service, which consists of reading a series of prayers in which believers ask the Lord God, the forgiveness of sins, and he gave them a happy dream, peace bodies and souls, kept the snares of the devil.

Midnight – a service that is carried out at midnight, in memory of the night prayer in Gethsemane Savior. This service encourages believers always be ready for doomsday, which comes suddenly, like a bride call on virgins (as in the parable of the ten virgins).

Matins (Morning) – a service which is carried out in the morning, before sunrise. Christians thank God this service for past night and ask from Him favours on a coming day which came already.

First time (I time) in line with our seven o'clock in the morning (Kiev time), prayer sanctifies the day which is at hand.

Third time (III time) – meets nine o'clock in the morning (local time) on such important events as the New Testament Pentecost the Apostles (Descent of the Holy Spirit upon the Apostles).

Sixth time (VI time) per day of twelve hours (local time) dedicated to such an important event as the crucifixion of our Lord Jesus Christ.

The ninth time (IX time); about fifteen hours of the day) – remember the faithful death on the cross of our Lord Jesus Christ.

Divine Liturgy (lat. Messa; eng. Mass) – the main worship. It mentions all earthly life of the Savior and implemented Sacrament of the Eucharist, established by Jesus Christ at the Last Supper (in passionately Thursday).

Evening worship consists of the *ninth time, evening, Compline*.

Morning worship : the northern, Matins, and first time.

Full service : *Third time, Sixth time and Liturgy*.

Appendix B

Liturgical books - sources church rules

Akafisnyk - liturgical book that contains prayers, magnified to Jesus Christ, the Virgin Mary and some saints.

Apostle – a liturgical book with the text “Acts of the Apostles”, “Epistles of the Apostles”, of Prokimen, allyluariyy, communion.

Gospel - apracos – a liturgical book that in addition to plain text presented in the Bible and the partitioning poems divided into specific parts called “conceived”.

Gospel (from the Greek. Ευαγγελιον – good news) – a work of early Christianity, the book, which is the second part of the Bible – New Testament also tells of the coming of the Messiah into the world in the person of Jesus Christ (this is good news) and its main ideas teaching.

Irmologion – a book with texts of the prayers that are designed for singing church songs is entrusted to note – **Heirmos** .

Liturhikon – see **Missal**.

Menaion general – a liturgical book that has songs that are common in the general list of saints (prophets, apostles, martyrs). Then used when the saints are not made in a separate service **Menaion month**.

Menaion month – a liturgical book that contains the prayers in honor of the saints for every day of the year and solemn Liturgies on the feasts of the Lord and the Blessed Virgin , attributable to a particular day of the month. According to the number of months they have 12 books.

Menaion holiday – is part of the Lunar Saints, which contains Liturgies for large celebrations.

Oktoikh (Church Slavonic language – **Vosmyhlasnyk = octo vocibus**) – a book that contains texts and 8 voices (votes), sung at Mass. Compiled by John Damascene. There are resurrected (Sunday) and daily Byzantine singing voices. There are voices Bulgarian, Syrian, Coptic and others melody .

Parastasnyk – a book containing prayers and worship lyrics and Parastas, into the funeral service.

Psalter – a book that contains the text of Psalms 150, recorded in the Bible (Biblical book of Psalms), but Christian Psalter is divided into 20 katyzm (gr. Κάθισμα – seat), and each katyzma divided into 3 parts, ending thanksgiving “Glory be to the Father and to the Son and to the Holy Spirit”. During Lent entire Psalter is read during the week [35].

Typicon (gr. Τυπικική, Church Slavonic language – **Ustav**) – a book that contains detailed instructions on what days and hours at which the service of God and in what order to read and sing the prayers contained in the missal, chasoslov, oktoyich and other liturgical books that document which fixed **ecclesiastical rule**.

Formulary (Gr. Συνταγολόγιο) – a book that contains the prayers the priest (of sacraments to the blessings and consecrated) to all the needs of the faithful. (Ukraine Churchs use formulary, whitch compose monsenijor of Kyiv Petro (Peter) Mogyla (1596-1647)).

Lenten Song (from Gr. **Τρία τραγούδια** – three songs; which means trypisnets) – book, which contains Prayer in the days of Lent and the week to prep him on Sunday of the Publican and Pharisee before Easter is not the full canon and short: three songs instead of nine " mint.

Lenten Cauliflower – book containing songs from the date of Easter (ukr. Velykden) Week to All Saints, ie the 9th day including Sunday Resurrection of Christ.

Missal (*gr.* Λειτουργικόν, **Liturhikon**) – a book that contains the texts of the Liturgy of Basil the Great, St. John Chrysostom, Presanctified Gifts; mesyatseslov; part of the morning and evening; Troparion, Kontakion on weekdays and holidays, Prokimen.

Prayer Book or **Book of Hours** (Lat. **Libro Horarum**; Gr. **αλφαβητάρι**) – a book containing texts of daily prayer, troparion, kontakia on all days and holidays, except Vespers, Matins, times, promise.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Документи:

1. Біблія. Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту / за ред. отця-доктора Р. Турконяка. 4-е повне вид. укр. мовою. – К.: УБТ, 2011. – 1214 с.
2. Біблія / перекл. з рос. синодального вид. патріарха Філарета (Денисенка). – К.: Вид-ня УПЦ КП, 2004. – 1416с.
3. Біблія / перекл. І. Огієнка. – К.: Укр.. Бібіл. Т-во, 2000.
4. Джерела Канонічного права православної Церкви. Вип. І. / Пер. з грец. Я. Туркало. – Харків: Вид-ня Харківсько-Полтавської єпархії УАПЦ, 1997. – 117с.
5. Документи II Ватиканського собору. Конституції, декрети, декларації. – Львів: Свічадо, 1996. – 790с.
6. Дьяния Вселенских Соборов. В 7 т. (4кн.). – Санкт-Петербург: Воскресение, 1996. – 2144 с.
7. Кодекс канонів Східних Церков / Пер. з лат. проф. Й. Кобіва.– Львів: Видання оо. Василіан, 1995. – 471с.
8. Святе письмо / пер. І. Хоменка. – Рим, 1982.
9. Типікони / Редкол. ерм. Венедикт та ин. Т.1. – Львів: Свічадо, 2007. – 140с.

Література:

10. Абетка християнської науки і обряду. Скороч. вид. – Івано-Франківськ: ІФТА, 2002. – 339с.
11. Безклубенко С. Д. Музы на ложе Прокруста. – К.: Мыстэцтво, 1988. – 195с.
12. Генік, Любов. Народно-релігійні традиції в сучасному педагогічному процесі // Рідна школа. – 2002. - №6 (869). – Червень. – С.37-43.
13. Головацький Р. Пояснення богослужень. – 2-е вид. – Львів: Місіонер, 1998. – 304с.
14. Головащенко С. І. Біблієзнавство: Вступний курс: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2001. – 496 с.
15. Гузік К. Як розмовляти з Богом (Короткі поради для бажаючих навчитися молитись) / Пер. К. Галазюк. – Красилів: Вид-во оо. Францисканців “Християнське слово”, б.р. – 32 с.
16. Грєф Р. “Так Отче” щодня з Богом / З нім. перероблене о. І. Назарком, ЧСВВ. – Торонто: Вид-во оо. Василіан, 1977. – 98 с.
17. Дзерович Ю. Катехитика. – Львів: Праці Львівської Богословської Академії, 1930. – 141 с.
18. Дзерович Ю. Педагогіка. – Львів: Накладом греко-католицької Богословської Академії, 1937. – 240 с.
19. Дзерович Ю. Проповіді катехитичні. Т. 1. – Перемишль, 1903. – 293 с.

20. Дзерович Ю. Християнське релігійно-моральне виховання молоді // Нива. – 1935. – Ч. 11. – С. 369-378.
21. Дудар Н., Филипович Л. Нові релігійні течії: український контекст (огляд, документи, переклади). - К.: Наукова думка, 2000. – 132с.
22. Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. В 10-и т. Т. 1-10 / Гол. ред. В. Кубійович. – Нью-Йорк: Молоде життя, 1955 – 1984.
23. Єдність Церкви. Екуменізм // Сопричастя. – 1996. – №3-4. – 200 с.
24. Жукалюк М., Степовик Д. Коротка історія перекладів Біблії українською мовою. – К.: Українське Біблійне Товариство, 2003. – 110с.
25. Карташєв А. В. Вселенские соборы. – М.: Республика, 1994. – 542с.
26. Катехизм для парохів / Упоряд. о.д-ра М.-І. Любачівського. В 4 ч. – Нью-Йорк – Мюнхен, 1961. – 344 с.
27. Катехизм Католицької Церкви. – Жовква: Місіонер, 2002. – 772 с.
28. Катрій Ю. Пізнай свій обряд. – Торонто – Рим, 1981. – 485 с.
29. Керн К. Евхаристия (из чтений в Православном Богословском Институте в Париже). – Изд. 2-е. – М.: Изд-во храма св. Космы и Дамиана, 1999. – 336 с.
30. Кунцман П., Буркард Ф.-П., Відман Ф. Філософія: dtv- Atlas: Пер. з 10-го нім. вид. / Худож. Аксель Вайс; Наук ред., пер. В. П. Розумний. – К.: Знання Прес, 2002. – 270 с.
31. Лаба В. Патрологія./ Василь Лаба. Вид. 2-е. – Рим: Вид-во Українського Католицького ун-ту ім. Св. Климента папи, 1974. – 552 с.
32. Лежогубський Т. Де знайти правду?/ Теодозій Лежогубський. – Львів: Накладом Товариства Св. ап. Павла, 1912. – 285 с.
33. Любачівський М.-І. Літургіка. Ч. I, II. – Рим, 1990. – 180 с.
34. Марусин М. Божественна Літургія/ Мирослав Марусин. – Рим, 1992. – 529 с.
35. Молитовний Псалтир: Псалтир з катизмами. – Вид. 2-е доповн. – Львів: Місіонер, 2005. – 494 с.
36. Наука про Службу Божу. – К.: Либідь, 1993. – 56 с.
37. Настольная книга священнослужителя. Т.1. – М.: Издание Московской Патриархии, 1977. – 768 с.
38. О'колінз Д., Фаруджі Е. Г. Малий теологічний словник / Заг. ред. д-ра С. Мудрого. – Івано-Франківськ: ІФТКДІ, 1997. – 448 с.
39. Олійник Т. Сила Хрищення: Засади Духовного життя /Тарас Олійник.. – Куритиба: Вид-во оо. Василіан, 1990. – 330 с.
40. Ортинський І. Вірити /Іван Ортинський. – Рим-Мюнхен-Фрайбург: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 292 с.
41. Релігієзнавчий словник / За ред. А. Колодного, Б. Лобовика. – К.: Четверта хвиля, 1994. – 389 с.
42. Ропс Д. Ключ к пониманию Священного писания Ветхого и Нового Заветов / Ключ к пониманию Священного писания. – Брюссель: Жизнь с Богом, 1982. – 698 с.
43. Рудницький А. Українська музика: історико-критичний огляд. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1963. – 406 с.
44. Слободський С. Закон Божий. Підручник для сім'ї та школи / [Пер. на укр. мову О. І. Кислюка]. – К.: «ФЕНТЕЗІ» ЛТД, 1996. – 571 с.
45. Словник іншомовних слів / За ред. чл-кор. АН УРСР О. С. Мельничука. – К.: Головредакція УРЕ, 1977. – 774 с.

46. Соловій М. Божественна Літургія/Мелтій Соловій. – Торонто, 1982. – 358 с.
47. Степовик Д. В. Релігії, секти і культу світу. – Вид. 3-є. – Івано-Франківськ: Івано-Франківський теологічний інститут, 1998. – 266 с.
48. Східні Церкви // Сопричастя. – 1997. – №1. – 138 с.
49. ТИПІК Української Католицької Церкви / Уклад. о. Ісидором Дольницьким. – Львів: Свічадо, 2002. – 756 с.
50. Федорів М. Українські богослужбові співи з історичного і теоретичного огляду. Ч.ІІІ. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1997. – 143 с.
51. Фіглевський М. К. Галицькі Євангелія // Українське релігієзнавство. – 2002. – № 10. – С. 22-28.
52. Хабурський С. Епиклеза: Причинки до розв'язки питання епиклези. – Йорктон, 1968. – 94 с.
53. Черемський П. Основні поняття літургіки/Петро Черемський. – Львів: Місіонер, 1996. – 159 с.
54. Шреєр-Ткаченко О. Я. Історія української музики. Частина перша: Розвиток української музики від найдавніших часів до середини ХІХ ст. – К.: Музична Україна, 1980. – 198с.
55. Новгородський_кодекс [Електронний ресурс] // Режим доступу: [/http://uk.wikipedia.org/wiki//11.11.2012_17:51](http://uk.wikipedia.org/wiki//11.11.2012_17:51)
56. Ватрослав_Ягич [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/11.11.2012_18:41.
57. Коптська Церква // Древо [Електронний ресурс] // Режим доступу: drevo-info.ru/articles/354.html / 17.01.2015/15:51:18
58. Пилип_Морачевський [Електронний ресурс] // Режим доступу [/http://uk.wikipedia.org/wiki/11.11.2012_15:53](http://uk.wikipedia.org/wiki/11.11.2012_15:53).
59. Переклади_Біблії_українською_мовою [Електронний ресурс] // Режим доступу http://uk.wikipedia.org/wiki/П/11.11.2012_16:00
60. Христінопольський_Апостол // [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://uk.wikipedia.org/wiki/11.11.2012/18:21>.
61. Conciliorum Oecumenicorum Decreta /a cura di Gragiuseppe Alberigo – Giuseppe L. Dosetti.Pericles – P. Joannou, Xlaudio Leonardi – Paolo Prodi. Consulenta di Hubert Jedin / Edizione bilingue. – Bologna: EDB, 1991. - 1135 Pt. INDICI 169* P.- ISBN 88-10-20550-2// Conciliorum Oecomenicorum Decreta. – Romae, 1969. // Introduction and translation taken from Decrees of the Ecumenical Councils, ed. Norman P. Tanner // [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_EN.doc.html /27.04.2011/ 19:38.

REFERENCES

Dokumenty:

1. Bibliia. Knyhy Sviatoho Pysma Staroho i Novoho Zapovitu / za red. ottsia-doktora R. Turkoniaka. 4-e povne vyd. ukr. movoiu. – K.: UBT, 2011. – 1214 s.
2. Bibliia / perekł. z ros. synodalnoho vyd. patriarkha Filareta (Denysenka). – K.: Vyd-nia UPTs KP, 2004. – 1416s.
3. Bibliia / perekł. I. Ohienka. – K.: Ukr.. Bibil. T-vo, 2000.
4. Dzherela Kanonichnoho prava pravoslavnoi Tserkvy. Vyp. I. / Per. z hrets. Ya. Turkalo. – Kharkiv: Vyd-nia Kharkivsko-Poltavskoi yeparkhii UAPTs, 1997. – 117s.
5. Dokumenty II Vatykanskooho soboru. Konstytutsii, dekrety, deklaratsii. – Lviv: Svichado, 1996. – 790s.

6. Дѣянія Vselenskykh Soborov. V 7 t. (4kn.). – Sankt-Peterburh: Voskresenie, 1996. – 2144 s.
  7. Kodeks kanoniv Skhidnykh Tserkov / Per. z lat. prof. Y. Kobiva.– Lviv: Vydannia oo. Vasylian, 1995. – 471s.
  8. Sviate pysmo / per. I. Khomenka. – Rym, 1982.
  9. Typikony / Redkol. yerm. Venedykt ta yn. T.1. – Lviv: Svichado, 2007. – 140s.
- Literatura:
10. Abetka khrystyianskoi nauky i obriadu. Skoroch. vyd. – Ivano-Frankivsk: IFTA, 2002. – 339s.
  11. Bezklubenko S. D. Музы на lozhe Prokrusta. – К.: Мыстэтство, 1988. – 195s.
  12. Henyk, Liubov. Narodno-relihiini tradytsii v suchasnomu pedahohichnomu protsesi // Ridna shkola. – 2002. - #6 (869). – Cherven. – S.37-43.
  13. Holovatskyi R. Poiasnennia bohosluzhen. – 2-e vyd. – Lviv: Misioner, 1998. – 304s.
  14. Holovashchenko S. I. Bibliieznavstvo: Vstupnyi kurs: Navch. posibnyk. – К.: Lybid, 2001. – 496 s.
  15. Huzik K. Yak rozmovliaty z Bohom (Korotki porady dlia bazhaiuchykh navchytysia molytys) / Per. K. Halaziuk. – Krasyliv: Vyd-vo oo. Frantsyskantsiv “Khrystyianske slovo”, b.r. – 32 s.
  16. Gref R. “Tak Otche” shchodnia z Bohom / Z nim. pereroblene o. I. Nazarkom, ChSVV. – Toronto: Vyd-vo oo. Vasylian, 1977. – 98 s.
  17. Dzerovych Yu. Katekhytyka. – Lviv: Pratsi Lvivskoi Bohoslovskoi Akademii, 1930. – 141 s.
  18. Dzerovych Yu. Pedahohika. – Lviv: Nakladom hreko-katolytskoi Bohoslovskoi Akademii, 1937. – 240 s.
  19. Dzerovych Yu. Propovidy katekhytychni. T. 1. – Peremyshl, 1903. – 293 s.
  20. Dzerovych Yu. Khrystyianske relihiino-moralne vykhovannia molodi // Nyva. – 1935. – Ch. 11. – S. 369-378.
  21. Dudar N., Fylypovych L. Novi relihiini techii: ukrainskyi kontekst (ohliad, dokumenty, pereklady). - К.: Naukova dumka, 2000. – 132s.
  22. Entsyklopediia Ukrainoznavstva: Slovnykova chastyna. V 10-y t. T. 1-10 / Hol. red. V. Kubiiovych. – Niu-York: Molode zhyttia, 1955 – 1984.
  23. Yednist Tserkvy. Ekumenizm // Soprychastia. – 1996. – #3-4. – 200 s.
  24. Zhukaliuk M., Stepovyk D. Korotka istoriia perekladiv Biblii ukrainskoiu movoiu. – К.: Ukrainske Bibliine Tovarystvo, 2003. – 110s.
  25. Kartashëv A. V. Vselenskye sobory. – М.: Respublyka, 1994. – 542s.
  26. Katekhyzm dlia parokhiv / Uporiad. o.d-ra M.-I. Liubachivskoho. V 4 ch. – Niu-York – Miunkhen, 1961. – 344 s.
  27. Katekhyzm Katolytskoi Tserkvy. – Zhovkva: Misioner, 2002. – 772 s.
  28. Katrii Yu. Piznai svii obriad. – Toronto – Rym, 1981. – 485 s.
  29. Kern K. Evkharystiya (yz chtenyi v Pravoslavnom Bohoslovskom Ynstytute v Paryzhe). – Yzd. 2-e. – М.: Yzd-vo khrama sv. Kosmy y Damyana, 1999. – 336 s.
  30. Kuntsman P., Burkard F.-P., Vidman F. Filosofiia: dtv- Atlas: Per. z 10-ho nim. vyd. / Khudozh. Aksel Vais; Nauk red., per. V. P. Rozumnyi. – К.: Znannia Pres, 2002. – 270 s.
  31. Laba V. Patrolohiia./ Vasyl Laba. Vyd. 2-e. – Rym: Vyd-vo Ukrainskoho Katolytskoho un-tu im. Sv. Klymenta papy, 1974. – 552 s.

32. Lezhohubskiy T. De znaity pravdu?/ Teodozii Lezhohubskiy. – Lviv: Nakladom Tovarystva Sv. ap. Pavla, 1912. – 285 s.
33. Liubachivskiy M.-I. Liturhika. Ch. I, II. – Rym, 1990. – 180 s.
34. Marusyn M. Bozhestvenna Liturhiia/ Myroslav Marusyn. – Rym, 1992. – 529 s.
35. Molytovnyi Psal'tyr: Psal'tyr z katzymamy. – Vyd. 2-e dopovn. – Lviv: Misioner, 2005. – 494 s.
36. Nauka pro Sluzhbu Bozhu. – K.: Lybid, 1993. – 56 s.
37. Nastolnaia knyha sviashchennosluzhytelia. T.1. – M.: Yzdanye Moskovskoi Patryarkhyi, 1977. – 768 s.
38. Okolinz D., Farudzhi E. H. Malyy teolohichnyy slovnyk / Zah. red. d-ra S. Mudroho. – Ivano-Frankivsk: IFTKDI, 1997. – 448 s.
39. Oliinyk T. Syl'a Khryshchennia: Zasyady Dukhovnoho zhyttia /Taras Oliinyk.. – Kurytyba: Vyd-vo oo. Vasylian, 1990. – 330 s.
40. Ortynskiy I. Viryty /Ivan Ortynskiy. – Rym-Miunkhen-Fraiburh: Vyd-vo oo. Saleziian, 1990. – 292 s.
41. Relihiieznachyy slovnyk / Za red. A. Kolodnoho, B. Lobovyka. – K.: Chetverta khvyliya, 1994. – 389 s.
42. Rops D. Kliuch k ponymaniyu Sviashchennoho pysaniya Vetkoho y Novoho Zavetov / Kliuch k ponymaniyu Sviashchennoho pysaniya. – Briussel: Zhyzn s Bohom, 1982. – 698 s.
43. Rudnytskiy A. Ukrainska muzyka: istoryko-krytychnyy ohliad. – Miunkhen: Dniprova khvyliya, 1963. – 406 s.
44. Slobodskiy S. Zakon Bozhyi. Pidruchnyk dlia simi ta shkoly / [Per. na ukr. movu O. I. Kysliuka]. – K.: "FENTEZI" LTD, 1996. – 571 s.
45. Slovnyk inshomovnykh sliv / Za red. chl-kor. AN URSS O. S. Melnychuka. – K.: Holovredaktsiia URE, 1977. – 774 s.
46. Solovii M. Bozhestvenna Liturhiia/Meltii Solovii. – Toronto, 1982. – 358 s.
47. Stepovyk D. V. Relihii, sekty i kul'ty svitu. – Vyd. 3-ye. – Ivano-Frankivsk: Ivano-Frankivskiy teolohichnyy instytut, 1998. – 266 s.
48. Skhidni Tserkvy // Sopyrchastia. – 1997. – #1. – 138 s.
49. ТРРРК Ukrainskoi Katolytskoi Tserkvy / Uklad. o. Isydorom Dolnytskym. – Lviv: Svichado, 2002. – 756 s.
50. Fedoriv M. Ukrainski bohosluzhbovi spivy z istorychnoho i teoretychnoho ohliadu. Ch.III. – Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 1997. – 143 s.
51. Fihlevskiy M. K. Halytski Yevanheliia // Ukrainske relihiieznachstvo. – 2002. – # 10. – S. 22-28.
52. Khaburskiy S. Epikleza: Prychynky do rozviazky pyttannia epiklezy. – Yorkton, 1968. – 94 s.
53. Cheremskiy P. Osnovni poniattia liturhiky/Petro Cheremskiy. – Lviv: Misioner, 1996. – 159 s.
54. Shreier-Tkachenko O. Ya. Istoriia ukrainskoi muzyky. Chastyna persha: Rozvytok ukrainskoi muzyky vid naidavnishykh chasiv do seredyiny KhIKh st. – K.: Muzychna Ukraina, 1980. – 198s.
55. Novhorodskiy_kodeks [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu: /<http://uk.wikipedia.org/wiki/> /11.11.2012 17:51
56. Vatroslav_Yahych [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu : <http://uk.wikipedia.org/wiki/> 11.11.2012 18:41.

57. Koptska Tserkva // Drevo [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu: drevo-info.ru/articles/354.html / 17.01.2015/15:51:18
58. Pylyp_Morachevskiy [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu /http://uk.wikipedia.org/wiki / 11.11.2012 15:53.
59. Pereklady_Biblii_ukrainskoiu_movoiu [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu http://uk.wikipedia.org/wiki/P / 11.11.2012 16:00
60. Khrystynopolskyi_Apostol // [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu http://uk.wikipedia.org/wiki/11.11.2012 / 18:21.
61. Conciliorum Oecumenicorum Decreta /a cura di Gragiuseppe Alberigo – Giuseppe L. Dosetti.Pericles – P. Joannou, Xlaudio Leonardi – Paolo Prodi. Consulenta di Hubert Jedin / Edizione bilingue. – Bologna: EDB, 1991. - 1135 Pt. INDICI 169* P.- ISBN 88-10-20550-2// Conciliorum Oecomenicorum Decreta. – Romae, 1969. // Introduction and translation taken from Decrees of the Ecumenical Councils, ed. Norman P. Tanner //[Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu: http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_EN.doc.html /27.04.2011/ 19:38.

Дата надходження до редакції: 13.11. 2018

**ПРОПОЗИЦІЇ ДО ОНОВЛЕННЯ СТАТУТУ
МИРЯНСЬКОГО ЧИНУ СВЯТОГО ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО**

Марія Християна ГОЛОМІДОВА

*Івано-Франківський богословський університет імені св. Івана Золотоустого,
кафедра східного канонічного права, вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-
Франківськ, Україна*

e-mail: golomidova_marija@ukr.net

В статті досліджується історико-канонічний розвиток Статутів та гілок Мирянського Чину Святого Василя Великого впродовж його історії з часу заснування в 1897 р. Праведним митрополитом Андреем Шептицьким до наших днів. Розглядається питання оновлення Статуту Чину, щоби мати єдиний оновлений Статут МЧСВВ для всіх членів і представляються для оновлення Статуту МЧСВВ Пропозиції.

Ключові слова: Статут Мирянського Чину Святого Василя Великого, Мирянський Чин Святого Василя Великого, МЧСВВ, Братство закону св. Василя Великого, Третій Чин Святого Василя Великого, III ЧСВВ, Праведний митрополит Андрей Шептицький, єпископ Яків Тимчук, УГКЦ.

В статье исследуется историко-каноническое развитие Уставов и ветвей Мирянского Ордена Святого Василия Великого в течение его истории с момента основания в 1897 г. Праведным митрополитом Андреем Шептицким до наших дней. Рассматривается вопрос обновления Устава Ордена, чтобы иметь единый обновленный Устав МЧСВВ для всех членов и представляются для обновления Устава МЧСВВ Предложения.

Ключевые слова: Мирянский Орден Святого Василия Великого, МОСВВ, Третий Орден Святого Василия Великого, Братство закона Святого Василия Великого, Братство Святого Василия Великого 3-го закона, Праведный митрополит Андрей Шептицкий, епископ Яков Тимчук, III ЧСВВ, УГКЦ.

The article explores the historical and canonical development of the Charters and branches of the Lay Order of Saint Basil the Great during its history since its foundation by the Righteous Metropolitan Andrey Sheptytsky in 1897 to the present day. The question of updating the Charter of the Order is being considered, in order to have a single updated Charter of the Lay Order of Saint Basil the Great for all members and proposals for updating the Charter of the Lay Order of Saint Basil the Great are submitted.

The conducted researches relate to the historical and canonical development of the Lay Order of Saint Basil the Great which was founded by the Righteous Metropolitan Andrey Sheptytsky in the Ukrainian Greek-Catholic Church in the time of the Dobromil's reform of the Basilian Order within the territories of Przemyśl, Lviv and Stanislaviv eparchies.

The author has attempted to collect information relating to the historical and canonical development of all Charters of the Lay Order of Saint Basil the Great from the time of the foundation of the Order: "Rules of St. Father N. Vasyl V. for Mirsky people" (1912, the second edition), "Charters of the Third Order of Saint Basil the Great" (1955), Charter III of the Order

of Saint Basil the Great (underground period) and the Charter of the Lay Order of Saint Basil the Great” (1992) which was concluded for the members of the Order after the proclamation of the Code of Canons of the Eastern Churches by the Pope John Paul II in 1990.

The Lay Order, which was founded by the hegumen of the monastery of Saint Onuphrius in Lviv, father Andrey Sheptytsky, the Order of Saint Basil the Great, which at that time was called the Brotherhood of Law of Saint Basil the Great, had four branches: 1. Monastic communities of the Third Order. 2. Brotherhoods founded at the monastic churches. 3. Brotherhoods founded at the secular parish churches. 4. Priestly branch.

During the underground period of the Ukrainian Greek-Catholic Church (1946-1989), another branch of the Order functioned - centres of the Order, which were founded at the domestic churches. After the Ukrainian Greek-Catholic Church emerged from the underground in 1989, the Lay Order of Saint Basil the Great had and currently has only two branches: the priestly branch and the centres of the Order which were founded at the monastic churches in Lviv, Zhovkva and Ivano-Frankivsk.

Proposals for updating the Charter of the Lay Order of Saint Basil the Great are made because there are two Charters, according to which more than 500 sisters and brothers of the Order spend their spiritual life in the Province of the Most Holy Savior in Ukraine - Charter III (the third) of the Order of Saint Basil the Great, which was concluded by the archbishop Yakiv Tymchuk, the Order of Saint Basil the Great, in the underground period of the Ukrainian Greek-Catholic Church and the Charter of the Lay Order of Saint Basil the Great. The article provides a list of documents of the Church, from which proposals are made in order to have a single updated Charter for all members of the Order. An approved single updated Charter of the Lay Order of Saint Basil the Great will promote the successful development of the Order in Ukraine and beyond its territory.

Keywords: *Charter of the Lay Order of Saint Basil the Great, Lay Order of St. Basil the Great, LOSBM, Third Order of St. Basil the Great, III OSBM, Righteous Metropolitan Andrey Sheptytsky, Bishop Jacob Timchuk, Ukrainian Greek-Catholic Church.*

Мирянський Чин Святого Василя Великого був заснований в УГКЦ в часі Добромильської реформи Василянського Чину в 1897 р. ігуменом монастиря св. Онуфрія у Львові о. Андреем Шептицьким, ЧСВВ, майбутнім Праведним митрополитом¹. Початковими назвами Мирянського ЧСВВ були -

---

¹ Голомідова М. Заснування Мирянського Чину Святого Василя Великого в УГКЦ Митрополитом Андреем Шептицьким та віднова його діяльності в підпіллі в Галичині: на прикладі осередку МЧСВВ у Івано-Франківську. С. Християна Марія Голомідова, МЧСВВ. *Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир». Збірник наукових праць. Богослов'я.* Гол. Ред. Р. А. Горбань. Вип. 9: до 70-тих роковин Львівського псевдо-собору. Івано-Франківськ: ІФБУ, 2016. С. 194-211; Голомідова М. Мирянський Чин Святого Василя Великого - динаміка розвитку. С. Християна Марія Голомідова, МЧСВВ. *Науковий журнал з проблем Карпатознавства Прикарпатського Національного університету імені Василя Стефаника «Карпати: людина, етнос, цивілізація».* Головний редактор М. Кугутяк. Відповідальні редактори Світлана Боян – Гладка, Лілія Богачевська. Матеріали міжнародної наукової конференції «Гошівська обитель у духовному і культурно-історичному житті України: феномен українського греко-католицького чернецтва. До 400-річчя Чину Святого Василя Великого (5-6 жовтня 2017 р.). Івано-Франківськ: ПНУ ім. В. Стефаника, 2017-2018. Вип. 7-8. С. 201-220.

Братство закону св. Василя Великого², Братство св. Василя Великого 3-го Закону³. У василіянській хроніці вже в 1906 р. Братство записувалось як III (Третій) Чин⁴. Після Другого Ватиканського собору (1962-1965 рр.) «Треті чини» в Католицькій Церкві отримали нову назву: «Мирянські чини» даної чернечої родини і відповідно до прийнятих соборових рішень Третій Чин отримав назву - Мирянський Чин Святого Василя Великого⁵.

В Україні в Провінції Найсвятішого Спасителя в нашому часі є понад 500 сестер і братів Мирянського Чину. Більшість з них - члени Львівського, Жовківського та частина членів Івано-Франківського осередків ще з часів підпілля провадить своє духовне життя згідно Уставу III ЧСВВ, укладеного владикою Яковом Тимчуком, ЧСВВ⁶. Ще одна частина - члени Івано-Франківського осередку, головно в м. Івано-Франківську, з 2005 р. провадять своє духовне життя згідно Статуту Мирянського ЧСВВ, укладеного для Чину після проголошення в 1990 р. Кодексу Канонів Східних Церков Папою Іваном Павлом II і схваленим на Генеральній Капітулі Василіянського Чину в Римі в 1992 р.⁷.

Враховуючи реальну ситуацію, яка історично склалася, де частина членів Чину користується Уставом III ЧСВВ, а частина – Статутом МЧСВВ, автором зроблена спроба вирішити цю проблему шляхом оновлення Статуту Мирянського ЧСВВ, щоби мати єдиний оновлений Статут для всіх членів Чину в Україні і поза її межами.

Дослідження історико-канонічного розвитку Мирянського ЧСВВ, який відіграв важливу роль, коли УГКЦ в Україні була в підпіллі і сприяв її легалізації в 1989 р., є важливими для історії Василіянського Чину та нашої Церкви. Проведені нами дослідження історико-канонічного розвитку Статутів і гілок Чину є важливою складовою в дослідженні всього історико-

---

² Записні книжки, щоденник Шептицького А. // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 358. Оп.1. Спр. 28. Арк. 4 зв.; Невстановлена особа. Роз'яснення правил ЧСВВ. «Правила (братства) Закону св. Василя В. для світських людей». Кін. XIX ст. Рукопис з доповненнями Ю. Дація (приписки олівцем). Матеріали з архіву о. Юліана Дація, Протоархимандрита ЧСВВ, Настоятеля Кристинопільського монастиря. Львівська національна бібліотека ім. В. Стефаника. Ф. 3 (МВ), 851/19. 1 зш. арк. 1.

³ Списки членів релігійного товариства «Братство закона св. Василя Великого» // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 684. Оп.1. Спр. 2606. арк. 2.

⁴ Хроніка монастиря св. Онуфрія у Львові, 1903 – 1917 рр. // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 684. Оп.1. Спр. 2195. Арк. 25.

⁵ Статут Мирянського Чину Святого Василя Великого. Рим: При Генеральній Курії ОО. Василіян, 1992. С.6.

⁶ Устав III Чину Святого Василя Великого. На більшу Божу славу і честь Пресвятої Богородиці, Святого Йосифа Обручника, Святого Василя Великого, Святого Священномученика Йосафата, Святого Ангела Хоронителя, Святої Мокрини і всіх Святих. Фотокопія рукопису Уставу III ЧСВВ (часу підпілля) с. Єлизавети Розалії Струк, III ЧСВВ. Архів с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ; Устав III Чину Святого Василя Великого. На більшу Божу славу і честь Пресвятої Богородиці, Святого Йосифа Обручника, Святого Василя Великого, Святого Священномученика Йосафата, Святого Ангела Хоронителя, Святої Мокрини і всіх Святих. Крехів, 1991. 40 с.

⁷ Статут Мирянського Чину Святого Василя Великого. 1992. 32с.

канонічного розвитку Мирянського Чину. Дослідження на дану тему проводяться вперше. Важливість даної теми потребує глибшого дослідження історико-канонічного розвитку Мирянського ЧСВВ і широкого публічного висвітлення.

Метою статті є дослідження історико-канонічного розвитку Статутів і гілок Мирянського Чину Святого Василя Великого та представлення пропозицій до оновлення Статуту Чину.

В проведених дослідженнях застосовані наукові методи – історико-критичний метод, об'єктивності і історизму, загального зв'язку і взаємодії, загальнонауковий (системно-структурний), загальноісторичний (періодизації, ретроспективний, проблемно-хронологічний), емпіричний (спостереження, порівняння) та емпірично-теоретичний (аналізу і синтезу), теоретичний загальнонауковий (логічний і узагальнення). Методика виконання досліджень в даній статті включала також пошуково-дослідницькі роботи, що передбачало пошуки документів, які стосуються Мирянського Чину, зокрема всіх Статутів МЧСВВ, які були протягом його всієї історії.

Для напрацювання пропозицій до оновлення Статуту МЧСВВ було здійснено аналіз і опрацювання всіх Статутів Чину; запозичено відповідні частини зі Статуту Василянського Чину Святого Йосафата і їх відкоректовано для Статуту Мирянського Чину; взято певні канони, які стосуються мирян, з Кодексу Канонів Східних Церков, Канонів партикулярного права УГКЦ і Кодексу канонічного права Католицької Церкви. Були опрацьовані і інші документи Церкви та використані повчання св. Василя Великого.

В Пропозиціях відображено також результати спільної праці над оновленням Статуту МЧСВВ з сестрою Марією Галиною Печіль, МЧСВВ (2007 р., 2017 р.) та з членами Ради МЧСВВ: с. Марією Галиною Печіль, МЧСВВ, с. Марією Надією Кирилюк, МЧСВВ, с. Анною Родікою Гатало, МЧСВВ та с. Анастасією Любов Березовською, МЧСВВ (2010 р.).

У статті хронологічно відображено рамки двох періодів в історико-канонічному розвитку Статутів і гілок Мирянського Чину. Перший період можна визначити від часу виникнення Братства закону св. Василя Великого в УГКЦ, самою ранньою датою якого вірогідно є 30 травня 1897 р. - закладання осередку в селі Дідушиці і дочерній церкві в селі Угольна Стрийського району Львівської області, до проголошення Кодексу Канонів Східних Церков Папою Іваном Павлом II в 1990 р. Другий період – з часу нової кодифікації - від проголошення ККСЦ в 1990 р. до наших днів.

Основні одержані висновки є такі: в статті проведено дослідження історико-канонічного розвитку «Правил св. Отця Н. Василя В. для людей мірських», «Статутів Третього Чину Святого Василя Великого», 1955 р., Уставу III ЧСВВ (часу підпілля) та Статуту Мирянського Чину Святого Василя Великого», 1992 р. Зокрема розглянуті питання коли і ким вони були прийняті і хто їх впроваджував.

Досліджено, що Мирянський ЧСВВ з часу свого заснування мав чотири гілки: монаші спільноти Третього Чину, Братства закону заложені при монастирських церквах, Братства закону заложені при світських парафіяльних церквах і священнича гілка. В часі підпілля УГКЦ (1946-1989 рр.) діяла ще одна гілка Третього Чину – осередки Чину, закладені при домашніх церквах. Мирянський Чин після виходу УГКЦ з підпілля і на даний час має тільки дві гілки. Це священнича гілка та осередки Чину, заложені при монастирських церквах у Львові, Жовкві та Івано-Франківську.

В статті також розглянуто питання подання пропозицій до оновлення Статуту Мирянського ЧСВВ, які вносяться з причини наявності двох Статутів у Чині – Уставу III ЧСВВ і Статуту МЧСВВ і подається перелік документів, з яких вони вносяться.

В 2021 р. припадає 800-та річниця з часу заснування світського братства Третього Ордену в Католицькій Церкві, засновником котрого є італійський святий Франциск з Асізі. В 1221 р. Папою Гонорієм III була затверджена Регула (Статут) Третього Францисканського Ордену - «Memoriale Propositi», написана кардиналом Уголіно, майбутнім Папою Григорієм IX⁸.

В Українській Греко-Католицькій Церкві Братство Третього Чину вперше було закладене Праведним митрополитом Андреем Шептицьким в 1897 р. В коментарі до Кодексу Канонів Східних Церков «Східне Католицьке Церковне право» Віктор Поспішіл пояснює, що: «Треті чини – це об'єднання, у яких члени, як миряни, розділюють дух якогось чину або інституту посвяченого життя, ведучи духовне життя та прагнучи до християнського вдосконалення»⁹.

У 1913 р. в часописі Місіонар була надрукована стаття «Треті Чини» в якій отці василіяни пояснювали суть Третіх Чинів і їх важливість в духовному житті мирян, зокрема є згадка і про Третій Чин св. Василя Великого. Головним редактором часопису був о. Яким Фецак, ЧСВВ.

⁸ Жерноклеєв О. Третій чин. Миряни в католицьких чернечих спільнотах: нариси історії / Олег Жерноклеєв. Івано-Франківськ: Фоліант, 2014. С. 27.

⁹ Поспішіл В. Східне Католицьке Церковне право / Віктор Поспішіл. Львів: Свічадо, 1997. С. 232.

Отці писали: *«Треті Чини є такі братства або стоваришення для людей світських, котрі мають за ціль представляти своєю поведінкою досконале християнське життя. Про це написав св. Отець Лев XIII так:*

«Найголовнішим джерелом злого, котре нам дошкулює і небезпек, які нам грозять є те, що люди забули за християнські чесноти. Щоби отже тому зарадити і небезпеку усунути, немає іншої ради як те, щоби прискорити повернення до Христа і то поодиноких осіб і цілого суспільства... Цю ціль осягається через заложення школи для досконалого практикування християнського життя».

І справді, треті чини мають бути живим образом і прикладом як жити по християнськи і як у світі досконало сповняти Божу волю.

До нього можуть вступати всі люди, що живуть в стані світським і можуть або творити правдиві монастирі, тобто жити спільно так як монахи першого Чину, або жити собі осібно, чи далеко від людей, чи між людьми, віддаючися всім дозволеним працям і заняттям, які і другі люди сповняють, але так, щоб кожне їхнє діло і ціле життя було правдиво після волі Божої.

Такий третій Чин є і в нас в Галичині в руським народі і зветься «третій Чин св. Василя Великого». Є він правдивим чином законом, іншим від звичайного братства і іншим від Чина першого і другого, і є залежний виключно від верховного настоятеля першого Чину...¹⁰.

Тож молим гаряче Найсолодше Серце Христове, щоб поблагословило Треті Чини, щоб вони розрослися і розвивалися по цілім світі і так відновили в Христі всіх людей, щоб всі стали добрими і милими синами Божими»¹¹.

Третій Чин св. Василя Великого, зложений ігуменом о. Андреем Шептицьким, ЧСВВ в нашій УГКЦ на теренах Перемиської, Львівської та Станіславівської єпархій, мав чотири гілки:

1. Монаші спільноти Третього Чину, зложені в с. Крехові Жовківського району Львівської області, с. Дідушицях і с. Угольні Стрийського району Львівської області, м. Стрию Львівської області, с. Стільську Миколаївського району Львівської області, с. Дахнові, що біля м. Любачева (тепер Польща), с. Рожневі Косівського району Івано-Франківської області, с. Русові Снятинського району Івано-Франківської області¹², с. Олешичах що біля м. Любачева (тепер Польща)¹³, м. Раві-Руській

¹⁰ Треті чини. *Місіонар*. Львів. 1913. Ч. 9 (вересень). С. 250.

¹¹ Треті чини. *Місіонар*. Львів. 1913. Ч. 9 (вересень). С. 252.

¹² Св. Далмат і Фавст. *Місіонар*. Львів. 1897. Ч. 5 (1 вересня). С. 78-79.

¹³ Ibid, П. 2

Жовківського району Львівської області¹⁴, с. Скваряві Золочівського району Львівської області¹⁵, в с. Желдець Кам'янка-Бузького району Львівської області та ін.¹⁶.

2. Братства заложені при монастирських церквах в містах Кристинополі (тепер м. Червоноград Львівської області), Львові, Бучачі, Дрогобичі, Станіславові¹⁷.

3. Братства заложені при світських парафіяльних церквах. В 1914 р. Братство Св. Василя Великого в Стрию налічувало 181 членів¹⁸.

4. Священнича гілка – священники, які належали до Братства і згідно Правил св. Василя Великого для людей світських могли бути Навідателями Братств¹⁹.

Осередки Братства св. Василя Великого були заложені також на Закарпатті в Провінції св. Миколая і за межами України - в Бразилії, Канаді, США, Сербії, Словачії.

Зробимо короткий історико-канонічний огляд Статутів Мирянського Чину впродовж його 120-літньої діяльності в Українській Греко-Католицькій Церкві.

Для заложеного Братства закону св. Василя Великого ігумен о. Андрей Шептицький, ЧСВВ уклав «Правила сьв. Отця Н. Василя В. для людей мірських»²⁰. До наших днів зберігся рукопис першого розділу Правил: «О прийнятю, новіціяті і професії», який на думку автора, написаний рукою самого ігумена о. Андрея, ЧСВВ²¹.

В повному обсязі також зберігся рукопис 1-го видання Правил - «Правила (братства) закону св. Василя В. для сьвицких людей», час написання котрого визнаний кінцем ХІХ століття²².

З друкованих видань збереглося 2-ге видання Правил (1912 р.), яке має назву «Правила сьв. Отця Н. Василя В. для людей мірських» за підписом митрополита Андрея про дозвіл на друк цих Правил. Також зазначено в Правилах, що їх уложив о. Андрей Шептицький ЧСВВ, ігумен Львівського

¹⁴ Записні книжки, щоденник Шептицького А. Арк. 4.

¹⁵ Ibid, арк. 10.

¹⁶ Списки членів релігійного товариства «Братство закона св. Василя Великого». 1898. Арк. 11.

¹⁷ Голомідова М. Мирянський Чин Святого Василя Великого - динаміка розвитку. С. 207-209.

¹⁸ Стрий: від витоків до сучасності. Частина 3. URL: <http://www.stryi.com.ua> > Історія > Загальна історія міста.

¹⁹ Шептицький А. Правила сьв. Отця Н. Василя В. для людей мірських. Уложив о. Андрей Шептицький, ЧСВВ. Жовква: Печатня оо. Василян. 1912. С. 11.

²⁰ Ibid, 32 с.

²¹ Списки членів релігійного товариства «Братство закона св. Василя Великого». 1898. Арк. 8.

²² Невстановлена особа. Роз'яснення правил ЧСВВ. «Правила (братства) Закону св. Василя В. для світських людей». 14 арк.

монастиря св. Онуфрія²³. Правила були мовно виправлені²⁴ і в 1932 р. було їх третє видання: «Правила св. отця н. Василя В. для людей світських»²⁵.

Коли і ким були прийняті ці перші Правила Братства, в Правилах не вказано і документів відповідних наразі не віднайдено.

Зі спогадів підпільного владики Софрона Дмитерко, ЧСВВ Правила були затверджені Митрополитом Андреем Шептицьким: «...*Преосвященный Митрополит Андрей своего часу уложив і затвердив такий Устав для Братства Третього Чину. То є товариство побожне, яке має за мету на взір Василіянського Чину організувати своє духовне життя, яке полягає на удосконаленні свого життя духовного і поширенні католицької віри, католицького духу в нашій народі*»²⁶.

Правила впроваджував протягом 1897-1898 рр. сам ігумен о. Андрей, ЧСВВ, закладаючи осередки Братства в Перемиській, Львівській та Станіславівській єпархіях в часі василіянських місій або опісля²⁷. Правила впроваджувались також через часопис «Місіонар» в 1897-1898 рр., в якому друкувались відповідні статті, зокрема про життя святих Далмата і Фавста²⁸. Розповідаючи про монастир св. Ісаакія, в котрому жили святі, отці василіяни заохочували читачів створювати такі ж монастирі у своїх селах – монастирські спільноти Братства Третього Чину.

В травневому номері Місіонаря за 1898 р. отці василіяни писали: «*Звертаємо увагу вашу на ту повість, що її починаємо друкувати, а зветься «Християнська громада». Читайте її уважно – бо ми в ній опишемо вам не тільки християнське життя, але і той закон, котрий тепер скрізь по місіях за ласкою Божою позакладано*»²⁹.

Повість «Християнська громада» друкувалась в 12 числах Місіонаря з травня по грудень 1898 р. В ній описано християнське життя і життя в законі - в Братстві закону св. Василя Великого 3 закону. Через розповідь про життя св. Далмата і Фавста та св. Ісаакія, через повість «Християнська громада»

²³ Шептицький А. Правила сьв. Отця Н. Василя В. для людей мірских. 1912. 32 с.

²⁴ Електронний лист о. Порфирія Підручного, ЧСВВ до с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ по питанню мовного виправлення «Правил Св. отця н. Василя В. для людей світських», 3-те видання, 1932 р. та щодо видання Статутів Третього Чину в 1955 р. в Римі. Рим, 17 травня 2016. Архів с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ.

²⁵ Шептицький А. Правила Св. отця н. Василя В. для людей світських. Уложив о. Андрей Шептицький, ЧСВВ. Жовква: Вид-во ЧСВВ. 1932. 32с.

²⁶ Інтерв'ю з владикою Софроном Дмитерко, ЧСВВ від 26 листопада 1993. м. Івано-Франківськ. Інтерв'ю'єр: д-р Борис Гудзяк. Архів Інституту історії Церкви Українського католицького університету у Львові, П-1-1-419.3. С. 20.

²⁷ Голомідова М. Заснування Мирянського Чину Святого Василя Великого...С. 196-198; Голомідова М. Мирянський Чин Святого Василя Великого - динаміка розвитку. С. 204.

²⁸ Св. Далмат і Фавст. *Місіонар*. Львів. 1897. Ч. 4 (1 серпня). С. 60-62; Св. Далмат і Фавст. *Місіонар*. Львів. 1897. Ч. 5 (1 вересня). С. 76-79; Св. Далмат і Фавст. *Місіонар*. Львів. 1897. Ч. 6 (1 жовтня). С. 93-95.

²⁹ Вісті місіонарські. *Місіонар*. Жовква. 1898. Ч. 1 (1 травня). П. 4. С. 15.

подано приклад духовного життя для членів Братства згідно Правил, тим самим ці Правила впроваджуючи.

Правила св. Василя Великого для людей світських діяли до видання нових Статутів Третього Чину в 1955 р.

В 1953 р. на Генеральній Капітулі Василянського Чину в Римі, як написано: *«були зроблені перші спроби укласти Статут для III ЧСВВ, називаючи згуртування «Третім Чиним Святого Василя Великого»³⁰*. В 1955 р. «Статути Третього Чину Святого Василя Великого» в Римі були видані і затверджені³¹. Ті ж самі Статути були видані латинською мовою: *«Statuta Associationis Aggregatorum Ordinis S.ti Basilii Magni» (ad instar Tertii Ordinis)*, р. 19³².

У листі протоархимандрита о. Павла П. Миськіва, ЧСВВ, написаному в Римі 28 серпня 1955 р., яким проголошувалися Статути Третього Чину, сказано, що Генеральна Капітула 1953 р. *«на своїх нарадах узяла під увагу, щоб оновити колишні світлі традиції Василянського Чина, які з різних причин і лихоліть або призабулися або завмерли. Серед цих традицій була одна, щоб мати при своїх домах і церквах організації світських осіб, що змагаючи, згідно з своїм станом, до християнської досконалости були віддані Чиніві та його ідеалам. Ці організації створені на зразок Третіх Чинів, розвивалися головню в Галицькій Провінції Св. Спасителя, а по часті й в Закарпатській Св. О. Николая. Цю похвальну традицію згадана Генеральна Капітула не тільки вирішила відновити, але й включити до Конституції окремою постановою. Ця постанова за схваленням Апостольського Престола найшла своє місце у нових Конституціях під ч.278: «Нехай стараються мати вірних аґрегованих до нашого Чина згідно з нашою традицією, щоб і вони мали частку в привілеях і духовних допомогах нашого Чина. А Протоархимандрит буде чувати, щоб в аґрегуванні їх та проводі по всіх провінціях придержувалися того самого способу, щоб через те їхня спільнота була неначе наш третій Чин».*

Між іншим, постанова не лише порочує, щоб наш Чин організував при своїх домах прихильників Чина, які за свою прихильність, відданість і працю мали б участь у привілеях і духовних заслугах Чина, але, щоб організація цього Третього Чина була під однією кермою та мала свій спільний внутрішній устрій у залежності від Верховної Влади Чина. Щоб усе так було й діялося завжди, над цим повинен чувати сам Протоархимандрит ЧСВВ.

³⁰ Статут Мирянського Чину Святого Василя Великого. 1992. С. 6.

³¹ Статути Третього Чина Св. Василя Великого. Гроттаферрата: Вид-во оо. Василян. Рим: 1955. 23 с.

³² Statuta Associationis Aggregatorum Ordinis S-ti Basilii Magni (ad instar Tertii Ordinis), 1955. P.19.

Виконуючи цю постанову Генеральної Капітули та наших Конституцій, видаю оці статуту, провірені компетентними чинниками, для Третього Чина, щоб надати усім його клітинам один спільний напрям і, щоб усі місцеві товариства творили неначе одну спільну цілість і одну родину.

Передаючи до відома статуту, допорукаємо Впр. ОО. Протоігуменам поназначувати краєвих оо. Провідників, а ці назначать по наших домах відповідних оо. Провідників, які зуміли б і позасновувати і гідно попровадити такі товариства.

Підкреслити треба, що сила і справність нашого Третього Чина буде не в числі, а добірності його членів, які своїм взірцевим життям, своєю непохитною відданістю Чиніві та його ідеалам насправді заслуговували б на те багатство привілеїв та духовних ласк, що ним їх зо свого боку обділяє наш Чин.

Коли Впр. оо. Провідники докладуть старань, щоб члени нашого Третього Чина виконали ті завдання, що на них накладають статуту, то ми впевнені, що це вийде тільки на скріплення святої віри серед вірних, доручених нашій опіці, до їх тіснішого прив'язання до Апостольського Престола, до піднесення святости души, а теж і до розквіту апостольських діл і праць нашого Чина»³³.

Статуту Третього Чину в Римі були видані і затвержені в тому часі, коли в Україні УГКЦ після Львівського Псевдособору 1946 р. була заборонена і перебувала в підпіллі. Наразі невідомо, чи в Україні в підпіллі ці Статуту впроваджувались.

В 1960-1980-тих роках для допомоги підпільній УГКЦ відновлюється діяльність Третього Чину і Апостольства Молитви та засновуються нові осередки. Особлива заслуга в організації їх діяльності належить їх духовному провіднику владиці Якову Тимчуку, ЧСВВ. Відомо, що в Україні в період підпілля члени Третього Чину користувались Уставом III ЧСВВ, який зі спогадів підпільного протоігумена о. Дам'яна Богуна, ЧСВВ, був укладений о. Яковом Тимчуком, ЧСВВ (єпископ з 1976 р.)³⁴. Наразі невідомо, коли був укладений Устав, бо деякі його речення наводять на думку, що можливо він був укладений ще в мирний час.

На думку доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри всесвітньої історії Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

³³ Статуту Третього Чина Св. Василя Великого. 1955. С. 3-6.

³⁴ Устав III Чину Святого Василя Великого (часу підпілля)...; Дуткевич В. Промова на Академії Владики Якова Тимчука, ЧСВВ. URL:<http://www.buchacheparchy.org.ua/pro-vladyku-jakova-tymchuka.html>

О. С. Жерноклеєва в підпіллі користувались саме Уставом III ЧСВВ, враховуючи тогочасні реальні умови життя.

На даний час на Івано-Франківщині самою ранньою датою прийняття вірних владикою Яковом Тимчуком, ЧСВВ до Третього Чину є 1977 р. Владика Яків, ЧСВВ приймав вірних і священників УГКЦ до Третього Чину, зорганізовував осередки Чину у багатьох містах і селах Галичини, вірогідно, в порозумінні з тогочасним протоігуменом Василянського Чину. Він також сам впроваджував Устав. Йому допомагали отці василіяни, духовні провідники Третього Чину і священники, що належали до Третього Чину, які допомагали владиці і в духовному проводі членів Чину на місцях. Допомагала впроваджувати Устав III ЧСВВ і с. Ореста Ольга Колюх, ЧСВВ, генеральна настоятелька Третього Чину в Івано-Франківську і області. В часі підпілля в структурі УГКЦ, можна сказати, діяла ще одна гілка Третього Чину – осередки Чину, закладені при домашніх церквах.

Після легалізації УГКЦ 1989 р. в Україні і відновлення легальної діяльності Василянського Чину св. Йосафата, осередки Третього Чину в Провінції Найсвятішого Спасителя були відновлені при монастирських церквах у Львові та Івано-Франківську і закладено новий осередок при монастирській церкві в Жовкві. Мирянський Чин після виходу УГКЦ з підпілля і на даний час має тільки дві гілки. Це священнича гілка та осередки Чину, заложені при монастирських церквах у Львові, Жовкві та Івано-Франківську.

Після проголошення Кодексу Канонів Східних Церков Папою Іваном Павлом II в 1990 р. для членів Третього Чину було укладено новий Статут - «Статут Мирянського Чину Святого Василя Великого», схвалений на Генеральній Капітулі Василянського Чину, яка відбулася в Римі від 21 червня до 5 липня 1992 року³⁵.

У своєму духовному житті і діяльності сестри і брати Івано-Франківського осередку Чину керуються саме цим Статутом Мирянського Чину, переданий їм в 2005 р. ігуменом монастиря Царя Христа о. Володимиром Палчинським, ЧСВВ. Статут МЧСВВ впроваджувався духовними провідниками Мирянського Чину через відповідні духовні науки для членів Чину.

Питання єдиного Статуту для Мирянського Чину Святого Василя Великого розглядалось на декількох останніх Генеральних Капітулах Василянського Чину в Римі. На ім'я Протоархимандрита о. Генезія Віомара, ЧСВВ та делегатів Генеральної Капітули, яка відбулася в Римі з 11 по 30

³⁵ Статут Мирянського Чину Святого Василя Великого. 1992. 32с.

липня 2016 р. був надісланий 5 липня 2016 р. електронний лист настоятельки Івано-Франківського осередку Мирянського Чину с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ та її заступниці с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ з пропозиціями вирішення проблеми двох Статутів в Чині через оновлення Статуту МЧСВВ і згодом було отримано усну позитивну відповідь від протоігумена о. Йоана Школика, ЧСВВ.

Щодо питання оновлення Статуту в листі пропонувалось: *«Оновити Статут Мирянського ЧСВВ, доповнивши його розділами, які в ньому відсутні, розділами з Уставу III ЧСВВ. Наприклад, додати до Статуту МЧСВВ з Уставу III ЧСВВ розділи: покровителів; новіціят; обіти; обряди облечин, обітів і віднови обітів; вибору Управи; обов'язків настоятеля, заступника настоятеля, учителя, секретаря, скарбника і радних; загальні збори (місцеві); молитви (набоженства); щоденне правило церковне; покута; звільнення; диспензи; відпусти та ін., відповідно відкориговані»³⁶.*

15 липня 2017 р. на Всеукраїнському з'їзді Мирянського Чину, який відбувся в Івано-Франківську з нагоди 120-тої річниці з часу заснування Чину Праведним Митрополитом Андреем Шептицьким та 40-вої річниці від дня організованого в часі підпілля осередку Мирянського Чину в Івано-Франківську владиною Яковом Тимчуком, ЧСВВ, с. Християна Марія Голомідова, МЧСВВ представила присутнім Пропозиції до оновлення Статуту МЧСВВ. Було прийнято рішення обговорити подані Пропозиції в усіх осередках Чину і створити робочу групу для подальшого їх опрацювання. Настоятелям осередків були роздані примірники Пропозицій для ознайомлення і була домовленість про зустріч членів робочих груп весною 2018 р. задля обговорення Пропозицій і прийняття відповідних рішень.

Пропозиції до оновлення Статуту Мирянського ЧСВВ вносяться з таких документів: Апостольського післясинодального повчання Папи Івана Павла II Богопосвячене життя (*Vita consecrate*)³⁷; творів св. Василя Великого: Гомілії³⁸, Морально-аскетичні твори³⁹, Вибрані листи⁴⁰; Документів Другого Ватиканського Собору (1962-1965) - Декрету про апостолят мирян

³⁶ Електронний лист с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ та с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ делегатам Генеральної Капітули Василянського Чину в Римі. 5 липня 2016 р. Архів с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ.

³⁷ Апостольське післясинодальне повчання Папи Івана Павла II Богопосвячене життя (*Vita consecrate*). Переклад з італ. о. Порфірія Підручного, ЧСВВ. Львів: «Місіонер», 1997. П. 55, С. 76.

³⁸ Василій Великий. Гомілії. Пер. з давньогрецьк. Л. Звонської. Львів: Свічадо, 2006. 312 с.

³⁹ Василій Великий. Морально-аскетичні твори. Пер. з давньогрецьк. Л. Звонської. Львів: Свічадо, 2006. 380 с.

⁴⁰ Вибрані листи св. Василя Великого. Пер. з грецької мови о. С. Фединяк, ЧСВВ. Нью-Йорк, Н.Й., З.Д.А.: Вид-во ОО. Василян, 1964. 216 с. URL: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/7017/file.pdf>

Apostolizam actuositatem⁴¹; Катехизму Католицької Церкви⁴²; Катехизму Української Греко-Католицької Церкви: Христос – наша Пасха⁴³; Кодексу Канонічного Права - Codex Juris Canonici. Constitutio Apostolica Ioannis Pauli PP. II «*Sacrae disciplinae leges*», 25 Іануарії 1983⁴⁴; Кодексу Канонів Східних Церков⁴⁵; Канонів Партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви (Березень 2015)⁴⁶; Статуту Василянського Чину Святого Йосафата⁴⁷; Правил сьв. Отця Н. Василя В. для людей мірських (1912 р.)⁴⁸; Правил Св. отця н. Василя В. для людей світських (1932 р.)⁴⁹; Статутів Третього Чина Св. Василя Великого (1955 р.)⁵⁰; Уставу III Чину Святого Василя Великого (часу підпілля)⁵¹; Уставу III Чину Святого Василя Великого (1991 р.)⁵².

Також враховані усні пропозиції членів Ради МЧСВВ Івано-Франківського осередку: с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ та с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ (2007 р.)⁵³; с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ, с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ, с. Марії Надії Кирилюк, МЧСВВ, с. Анни Родіки Гатало, МЧСВВ та с. Анастасії Любові Березовської, МЧСВВ (2011 р.)⁵⁴; с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ та с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ (2017 р.)⁵⁵.

Внесення Пропозицій і подальша праця над оновленням Статуту Мирянського ЧСВВ дасть можливість в майбутньому мати єдиний оновлений Статут МЧСВВ для усіх членів Чину .

⁴¹ Декрет про апостолят мирян Apostolizam actuositatem. Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі. Переклад з лат. Український Католицький Університет. Львів: Свічадо, 2014. С. 227-252.

⁴² Катехизм Католицької Церкви. Львів: Місіонер, 2002. 772 с.

⁴³ Катехизм Української Греко-Католицької Церкви: Христос – наша Пасха. Львів, 2011. 336 с. + 64 іл.

⁴⁴ Codex Juris Canonici. Constitutio Apostolica Ioannis Pauli PP. II «*Sacrae disciplinae leges*», 25 Іануарії 1983. URL: http://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/latin/documents/cic_liberII_lt.html#TITULUS_V

⁴⁵ Кодекс Канонів Східних Церков проголошений Іваном Павлом II. Авторизований переклад: Й. Кобів. Канонічна комісія: Протоархимандрит о. І Патрило, о. С. Мудрий, о. К. Корчагін і о. Т. Галицький. Львів: Вид-во ОО. Василян, 1995. 472 с.

⁴⁶ Канони Партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви: Спецвипуск «*Благовісника Верховного Архієпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви 2015 року*». Березень 2015. URL: ugcc.tv/media/files/partykulyarne_pravo1.pdf

⁴⁷ Статут Василянського Чину Святого Йосафата: історія-правила-статут-додатки. Жовква: Місіонер, 2010. 368 с.

⁴⁸ Шептицький А. Правила сьв. Отця Н. Василя В. для людей мірських. 1912. 32 с.

⁴⁹ Шептицький А. Правила Св. отця н. Василя В. для людей світських. 1932. 32с.

⁵⁰ Статут Третього Чина Св. Василя Великого. 1955. 23 с.

⁵¹ Устав III Чину Святого Василя Великого (часу підпілля).

⁵² Устав III Чину Святого Василя Великого. Крехів, 1991. 40 с.

⁵³ Усні пропозиції до оновлення Статуту МЧСВВ членів Ради МЧСВВ Івано-Франківського осередку с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ та с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ. 2007 р.

⁵⁴ Усні пропозиції до оновлення Статуту МЧСВВ членів Ради МЧСВВ Івано-Франківського осередку: с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ, с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ, с. Марії Надії Кирилюк, МЧСВВ, с. Анни Родіки Гатало, МЧСВВ та с. Анастасії Любові Березовської, МЧСВВ. 2011 р.

⁵⁵ Усні пропозиції до оновлення Статуту МЧСВВ с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ та с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ. 2017 р.

Висновки: Отже, в статті проведені дослідження, які стосуються історико-канонічного розвитку Мирянського Чину Святого Василя Великого, заснованого в УГКЦ в часі Добромильської реформи Василянського Чину в 1897 р. на теренах Перемиської, Львівської та Станіславівської єпархій Праведним митрополитом Андреем Шептицьким.

Автором, зокрема, зроблена спроба зібрати відомості, які стосуються історико-канонічного розвитку всіх Статутів Мирянського ЧСВВ з часу заснування Чину до наших днів: «Правил сьв. Отця Н. Василя В. для людей мірських» (1912 р., друге видання), «Статутів Третього Чину Святого Василя Великого» (1955 р.), Уставу III ЧСВВ (часу підпілля) та Статуту Мирянського Чину Святого Василя Великого» (1992 р.), укладеного для членів Чину після проголошення в 1990 р. Кодексу Канонів Східних Церков Папою Іваном Павлом II.

В статті також проведені дослідження гілок Мирянського ЧСВВ. Заложений Мирянський ЧСВВ ігуменом монастиря св. Онуфрія у Львові о. Андреем Шептицьким, ЧСВВ, який в тому часі мав назву Братство закону св. Василя Великого, мав чотири гілки:

1. Монаші спільноти Третього Чину.
2. Братства заложені при монастирських церквах.
3. Братства заложені при світських парафіяльних церквах.
4. Священича гілка.

В часі підпілля УГКЦ (1946-1989 рр.) діяла ще одна гілка Чину – осередки, закладені при домашніх церквах.

Після легалізації в Україні УГКЦ в 1989 р. осередки Третього Чину в Провінції Найсвятішого Спасителя були відновлені при монастирських церквах у Львові та Івано-Франківську і закладено новий осередок при монастирській церкві в Жовкві. Мирянський Чин після виходу УГКЦ з підпілля і на даний час має тільки дві гілки. Це священича гілка та осередки Чину, заложені при монастирських церквах у Львові, Жовкві та Івано-Франківську.

В статті розглянуті також пропозиції до оновлення Статуту Мирянського ЧСВВ, які вносяться з причини наявності двох Статутів, згідно яких провадять своє духовне життя понад 500 сестер і братів Чину в Провінції Найсвятішого Спасителя в Україні – Уставу III (Третього) ЧСВВ, укладеного владикою Яковом Тимчуком, ЧСВВ в часі підпілля УГКЦ і Статуту Мирянського ЧСВВ. В статті подається перелік документів Церкви, з яких вносяться пропозиції, щоби мати єдиний оновлений Статут для всіх членів Чину. Затверджений єдиний оновлений універсальний Статут

Мирянського ЧСВВ сприятиме успішному розвитку Чину в Україні і поза її межами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апостольське післясинодальне повчання Папи Івана Павла II Богопосвячене життя (*Vita consecrate*)/Переклад з італ. о. Порфірія Підручного, ЧСВВ. Львів: Місіонер, 1997. 155 с.
2. Василій Великий. Гомілії / Пер. з давньогрецьк. Л. Звонської. Львів: Свічадо, 2006. 312 с.
3. Василій Великий. Морально-аскетичні твори / Пер. з давньогрецьк. Л. Звонської. Львів: Свічадо, 2006. 380 с.
4. Вибрані листи св. Василя Великого. Пер. з грецької мови о. С. Фединяк, ЧСВВ. Нью-Йорк, Н.Й., З.Д.А.: Вид-во ОО. Василян, 1964. 216 с. URL: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/7017/file.pdf>
5. Вісті місіонарські. Місіонар. Жовква. 1898. Ч. 1 (1 травня). С. 14-15.
6. Голомідова М. Заснування Мирянського Чину Святого Василя Великого в УГКЦ Митрополитом Андреем Шептицьким та віднова його діяльності в підпіллі в Галичині: на прикладі осередку МЧСВВ у Івано-Франківську / С. Християна Марія Голомідова, МЧСВВ. Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир». Збірник наукових праць. Богослов'я. Гол. Ред. Р. А. Горбань. Вип. 9: до 70-тих роковин Львівського псевдо-собору. Івано-Франківськ: ІФБУ, 2016. С. 194-211.
7. Голомідова М. Мирянський Чин Святого Василя Великого - динаміка розвитку / С. Християна Марія Голомідова, МЧСВВ. Науковий журнал з проблем Карпатознавства Прикарпатського Національного університету імені Василя Стефаника «Карпати: людина, етнос, цивілізація». Головний редактор М. Кугутяк. Відповідальні редактори Світлана Боян – Гладка, Лілія Богачевська. Матеріали міжнародної наукової конференції «Гошівська обитель у духовному і культурно-історичному житті України: феномен українського греко-католицького чернецтва. До 400-річчя Чину Святого Василя Великого (5-6 жовтня 2017 р.). Івано-Франківськ: ПНУ ім. В. Стефаника, 2017-2018. Вип. 7-8. С. 201-220.
8. Декрет про апостолят мирян *Apostolicam actuositatem*. Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі. Переклад з лат. Український Католицький Університет. Львів: Свічадо, 2014. С. 227-252.
9. Дуткевич В. Промова на Академії Владики Якова Тимчука, ЧСВВ. URL: <http://www.buchacheparchy.org.ua/pro-vladyku-jakova-tymchuka.html>
10. Електронний лист о. Порфірія Підручного, ЧСВВ до с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ по питанню мовного виправлення «Правил Св. отця н. Василя В. для людей світських», 3-тє видання, 1932 р. та щодо видання Статутів Третього Чину в 1955 р. в Римі. Рим, 17 травня 2016 р. Архів с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ.
11. Електронний лист с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ та с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ делегатам Генеральної Капітули Василянського Чину в Римі. Рим, 5 липня 2016 р. Архів с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ.
12. Жерноклеєв О. Третій чин. Миряни в католицьких чернечих спільнотах: нариси історії / Олег Жерноклеєв. Івано-Франківськ: Фоліант, 2014. 232 с.
13. Записні книжки, щоденник Шептицького А. // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 358. Оп.1. Спр. 28. 270 арк.

14. Інтерв'ю з владикою Софроном Дмитерко, ЧСВВ від 26 листопада 1993 р. м. Івано-Франківськ. Інтерв'ю'ер: д-р Борис Гудзяк. Архів Інституту історії Церкви Українського католицького університету у Львові, П-1-1-419.3.
15. Канони Партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви: Спецвипуск «Благовісника Верховного Архiepіскопа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви 2015 року». Березень 2015. URL: ugcc.tv/media/files/partykulyarne_pravo1.pdf
16. Катехизм Католицької Церкви. Львів: Місіонер, 2002. 772 с.
17. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви: Христос – наша Пасха. Львів, 2011. 336 с. + 64 іл.
18. Кодекс Канонів Східних Церков проголошений Іваном Павлом II. Авторизований переклад: Й. Кобів. Канонічна комісія: Протоархимандрит о. І. Патрило, о. С. Мудрий, о. К. Корчагін і о. Т. Галицький. Львів: Вид-во ОО. Василян, 1995. 472 с.
19. Невстановлена особа. Роз'яснення правил ЧСВВ. «Правила (братства) Закону св. Василя В. для світських людей». Кін. XIX ст. Рукопис з доповненнями Ю. Дація (приписки олівцем). Матеріали з архіву о. Юліана Дація, Протоархимандрита ЧСВВ, Настоятеля Крестинопільського монастиря. Львівська національна бібліотека ім. В. Стефаника. Ф. 3 (МВ), 851/19. 1 зш., 14 арк.
20. Поспішил В. Східне Католицьке Церковне право / Віктор Поспішил. Львів: Свічадо, 1997. 613 с.
21. Св. Далмат і Фавст. Місіонар. Львів. 1897. Ч. 4 (1 серпня). С. 60-62.
22. Св. Далмат і Фавст. Місіонар. Львів. 1897. Ч. 5 (1 вересня). С. 76-79.
23. Св. Далмат і Фавст. Місіонар. Львів. 1897. Ч. 6 (1 жовтня). С. 93-95.
24. Списки членів релігійного товариства «Братство закона св. Василя Великого» // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 684. Оп.1. Спр. 2606. 17 арк.
25. Статут Василянського Чину Святого Йосафата: історія-правила-статут-додатки. Жовква: Місіонер, 2010. 368 с.
26. Статути Третього Чина Св. Василя Великого. Гроттаферрата: Вид-во оо. Василян. Рим: 1955. 23 с.
27. Статут Мирянського Чину Святого Василя Великого. Рим: При Генеральній КуріїОО. Василян, 1992. 32с.
28. Стрий: від витоків до сучасності. Частина 3. URL: <http://www.stryi.com.ua> > Історія > Загальна історія міста
29. Треті чини. Місіонар. Львів. 1913. Лист 9 (вересень). С. 246-252.
30. Усні пропозиції до оновлення Статуту МЧСВВ членів Ради МЧСВВ Івано-Франківського осередку с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ та с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ. 2007.
31. Усні пропозиції до оновлення Статуту МЧСВВ членів Ради МЧСВВ Івано-Франківського осередку: с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ, с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ, с. Марії Надії Кирилук, МЧСВВ, с. Анни Родіки Гатало, МЧСВВ та с. Анастасії Любові Березовської, МЧСВВ. 2011.
32. Усні пропозиції до оновлення Статуту МЧСВВ с. Марії Галини Печіль, МЧСВВ та с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ. 2017.
33. Устав III Чину Святого Василя Великого. На більшу Божу славу і честь Пресвятої Богородиці, Святого Йосифа Обручника, Святого Василя Великого, Святого Священномученика Йосафата, Святого Ангела Хоронителя, Святої Мокрини і всіх Святих.

Фотокопія рукопису Уставу III ЧСВВ (часу підпілля) с. Єлизавети Розалії Струк, III ЧСВВ. Архів с. Християни Марії Голомідової, МЧСВВ.

34. Устав III Чину Святого Василя Великого. На більшу Божу славу і честь Пресвятої Богородиці, Святого Йосифа Обручника, Святого Василя Великого, Святого Священномученика Йосафата, Святого Ангела Хоронителя, Святої Мокрини і всіх Святих. Крехів, 1991. 40 с.

35. Хроніка монастиря св. Онуфрія у Львові, 1903 – 1917 рр. // Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 684. Оп.1. Спр. 2195. 179 арк.

36. Шептицький А. Правила сьв. Отця Н. Василя В. для людей мірських. Уложив о. Андрей Шептицький, ЧСВВ. Жовква: Печатня оо. Василян. 1912. 32 с.

37. Шептицький А. Правила Св. отця н. Василя В. для людей світських. Уложив о. Андрей Шептицький, ЧСВВ. Жовква: Вид-во ЧСВВ. 1932. 32с.

38. Codex Juris Canonici. Constitutio Apostolica Ioannis Pauli PP. II «Sacrae disciplinae leges», 25 Ianuarii 1983. URL: http://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/latin/documents/cic_liberII_lt.html#TITULUS_V

39. Statuta Associationis Aggregatorum Ordinis S-ti Basilii Magni (ad instar Tertii Ordinis), 1955. P.19.

REFERENCES

1. Apostol's'ke pisljasynodal'ne povchannja Papy Ivana Pavla II Bogoposvjachene zhyttja (Vita consecrate)/Pereklad z ital. o. Porfirija Pidruchnogo, ChSVV. L'viv: Misioner, 1997. 155 s.
2. Vasylij Velykyj. Gomiliji / Per. z davn'ogrec'k. L. Zvons'koji. L'viv: Svichado, 2006. 312 s.
3. Vasylij Velykyj. Moral'no-asketychni tvory / Per. z davn'ogrec'k. L. Zvons'koji. L'viv: Svichado, 2006. 380 s.
4. Vybrani lysty sv. Vasylija Velykogo. Per. z grec'koji movy o. S. Fedynjak, ChSVV. N'ju-Jork, N.J., Z.D.A.: Vyd-vo OO. Vasylijan, 1964. 216 s. URL: <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/7017/file.pdf>
5. Visti misionars'ki. Misionar. Zhovkva. 1898. Ch. 1 (1 travnja). С. 14-15.
6. Golomidova M. Zasnuvannja Myrjans'kogo Chynu Svjatogo Vasylija Velykogo v UGKC Mytropolym Andrejem Sheptyc'kym ta vidnova jogo dijalnosti v pidpilli v Galychyni: na prykladi osередku MChSVV u Ivano- Frankivs'ku / S. Hrustyjana Marija Golomidova, MChSVV. Naukovyj visnyk Ivano-Frankivs'kogo bogoslovs'kogo universytetu UGKC «Dobryj Pastyr». Zbirnyk naukovyh prac'. Bogoslov'ja. Gol. Red. R. A. Gorban'. Vyp. 9: do 70-tyh rokovyn L'vivs'kogo psevdo-soboru. Ivano-Frankivs'k: IFBU, 2016. S. 194-211.
7. Golomidova M. Myrjans'kyj Chyn Svjatogo Vasylija Velykogo - dynamika rozvytku / S. Hrustyjana Marija Golomidova, MChSVV. Naukovyj zhurnal z problem Karpatoznastva Prykarpats'kogo Nacional'nogo universytetu imeni Vasylija Stefanyka «Karpaty: ljudyna, etnos, cyvilizacija». Golovnyj redaktor M. Kugutjak. Vidpovidal'ni redaktory Svitlana Bojan – Gladka, Liliya Bogachevs'ka. Materialy mizhnarodnoji naukovoji konferenciji «Goshivs'ka obytel' u duhovnomu i kul'turno-istorychnomu zhytti Ukrajiny: fenomen ukrajins'kogo greko-katolyc'kogo chernectva. Do 400-richchja Chynu Svjatogo Vasylija Velykogo (5-6 zhovtnja 2017 r.). Ivano-Frankivs'k: PNU im. V. Stefanyka, 2017-2018. Vyp. 7-8. S. 201-220.
8. Dekret pro apostoljat myrjan Apostolikam actuositatem. Dokumenty Drugogo Vatykans'kogo Soboru (1962-1965): Konstytuciji, dekreti, deklaraciji. Komentari. Pereklad z lat. Ukrajins'kyj Katolyc'kyj Universytet. L'viv: Svichado, 2014. С. 227-252.

9. Dutkevych V. Promova na Akademiji Vladyky Jakova Tymchuka, ChSVV. URL: <http://www.buchacheparchy.org.ua/pro-vladyku-jakova-tymchuka.html>
10. Elektronnyj lyst o. Porfyrija Pidruchnogo, ChSVV do s. Hrystyjany Mariji Golomidovoji, MChSVV po pytannju movnogo vypravlennja «Pravyl Sv. otcja n. Vasylija V. dlja ljudej svits'kyh», 3-tje vydannja, 1932 r. ta schodo vydannja Statutiv Tret'ogo Chynu v 1955 r. v Rymi. Rym, 17 travnja 2016 r. Arhiv s. Hrystyjany Mariji Golomidovoji, MChSVV.
11. Elektronnyj lyst s. Hrystyjany Mariji Golomidovoji, MChSVV ta s. Mariji Galyny Pechil', MChSVV delegatam General'noji Kapituly Vasylijans'kogo Chynu v Rymi. 5 lypnja 2016 r. Arhiv s. Hrystyjany Mariji Golomidovoji, MChSVV.
12. Zhernokljejev O. Tretij chyn. Myrjany v katolyc'kyh chernechych spil'notah: narysy istoriji / Oleg Zhernokljejev. Ivano-Frankivs'k: Foliant, 2014. 232 s.
13. Zapysni knyzhky, schodennyk Sheptyc'kogo A. // Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrajinny, m. L'viv. F. 358. Op.1. Spr. 28. 270 ark.
14. Interv'ju z vladykoju Sofronom Dmyterko, ChSVV vid 26 lystopada 1993 r. m. Ivano-Frankivs'k. Intervju'er: d-r Borys Gudzjak. Arhiv Instytutu istoriji Cerkvy Ukrajin'skogo katolyc'kkogo universytetu u L'vovi, P-1-1-419.3.
15. Kanony Partykuljarnogo prava Ukrajin'skoho Greko-Katolyc'koho Cerkvy: Specvypusk «Blagovisnyka Verhovnogo Arhyjepyskopa Kyjevo-Galyc'kogo Ukrajin'skoho Greko-Katolyc'koho Cerkvy 2015 roku». Berezen' 2015. URL: ugcc.tv/media/files/partykulyarne_pravo1.pdf
16. Katehyzm Katolyc'koho Cerkvy. L'viv: Misioner, 2002. 772 s.
17. Katehyzm Ukrajin'skoho Greko-Katolyc'koho Cerkvy: Hrystos – nasha Pasha. L'viv, 2011. 336 s. + 64 il.
18. Kodeks kanoniv Shidnyh Cerkov progoloshenyj Ivanom Pavlom II. Avtoryzovanyj pereklad: J. Kobiv. Kanonichna komisija: Protoarhymandryt o. I Patrylo, o. S. Mudryj, o. K. Korchagin i o. T. Galyc'kyj. L'viv: Vyd-vo OO. Vasylijan, 1995. 472 s.
19. Nevstanovlena osoba. Roz'jasnennja pravyl ChSVV. «Pravyla (bratstva) Zakonu sv. Vasylija V. dlja svits'kyh ljudej». Kin. XIX st. Rukopys z dopovnennjamy Ju. Dacija (prypysky olivcem). Materialy z arhivu o. Juliana Dacija, Protoarhymandryta ChSVV, Nastojateljja Krystynopil's'koho monastyrja. L'viv'ska nacional'na biblioteka im. V. Stefanyka. F. 3 (MV), 851/19. 1 zsh. 14 ark.
20. Pospishil V. Shidne Katolyc'ke Cerkovne pravo / Viktor Pospishil. L'viv: Svichado, 1997. 613 s.
21. Sv. Dalmat i Favst. Misionar. L'viv. 1897. Ch. 4 (1 serpnja). S. 60-62.
22. Sv. Dalmat i Favst. Misionar. L'viv. 1897. Ch. 5 (1 veresnja). S. 76-79.
23. Sv. Dalmat i Favst. Misionar. L'viv. 1897. Ch. 6 (1 zhovtnja). S. 93-95.
24. Spysky chleniv religijnogo tovarystva «Bratstvo zakona sv. Vasylija Velykoho» // Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrajinny, m. L'viv. F. 684. Op.1. Spr. 2606. 17 ark.
25. Statut Vasylijans'kogo Chynu Svjatogo Josafata: istorija-pravyla-statut-dodatky. Zhovkva: Misioner, 2010. 368 s.
26. Statuty Tret'ogo Chyna Sv. Vasylija Velykoho. Grottaferrata: Vyd-vo oo. Vasylijan. Rym: 1955. 23 s.
27. Statut Myrjans'kogo Chynu Svjatogo Vasylija Velykoho. Rym: Pry General'nij Kuriji OO. Vasylijan, 1992. 32s.

28. Stryj: vid vytokiv do suchasnosti. Chastyna 3. URL: <http://www.stryi.com.ua> > Istorija > Zagal'na istorija mista
29. Treti chyny. Misionar. L'viv. 1913. Ch. 9 (veresen'). S. 246-252.
30. Usni propozyciji do onovlennja Statutu MChSVV chleniv Rady MChSVV Ivano-Frankivs'kogo osередku s. Mariji Galyny Pechil', MChSVV ta s. Hrystyjany Mariji Golomidovoji, MChSVV. 2007.
31. Usni propozyciji do onovlennja Statutu MChSVV chleniv Rady MChSVV Ivano-Frankivs'kogo osередku: s. Mariji Galyny Pechil', MChSVV, s. Hrystyjany Mariji Golomidovoji, MChSVV, s. Mariji Nadiji Kyryljuk, MChSVV, s. Anny Rodiky Gatalo, MChSVV ta s. Anastasiji Ljubovi Berezovs'koji, MChSVV. 2011.
32. Usni propozyciji do onovlennja Statutu MChSVV s. Mariji Galyny Pechil', MChSVV ta s. Hrystyjany Mariji Golomidovoji, MChSVV. 2017.
33. Ustav III Chynu Svjatogo Vasylija Velykogo. Na bil'shu Bozhu slavu i chest' Presvjatoji Bogorodyci, Svjatogo Josyfa Obruchnyka, Svjatogo Vasylija Velykogo, Svjatogo Svjaschennomuchenyka Josafata, Svjatogo Angela Horonytelja, Svjatoji Mokryny i vsih Svjatyh. Fotokopija rukopysu Ustavu III ChSVV (chasu pidpillja) s. Jelyzavety Rozaliji Struk, III ChSVV. Arhiv s. Hrystyjany Mariji Golomidovoji, MChSVV.
34. Ustav III Chynu Svjatogo Vasylija Velykogo. Na bil'shu Bozhu slavu i chest' Presvjatoji Bogorodyci, Svjatogo Josyfa Obruchnyka, Svjatogo Vasylija Velykogo, Svjatogo Svjaschennomuchenyka Josafata, Svjatogo Angela Horonytelja, Svjatoji Mokryny i vsih Svjatyh. Krehiv, 1991. 40 s.
35. Hronika monastyrja sv. Onufrija u L'vovi, 1903 – 1917 rr. // Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrainy, m. L'viv. F. 684. Op.1. Spr. 2195. 179 ark.
36. Sheptyc'kyj A. Pravyla s'v. Otcja N. Vasylija V. dlja ljudej mirskyh. Ulozhyv o. Andrej Sheptyc'kyj, ChSVV. Zhovkva: Pechatnja oo. Vasylijan. 1912. 32 s.
37. Sheptyc'kyj A. Pravyla Sv. otcja n. Vasylija V. dlja ljudej svits'kyh. Ulozhyv o. Andrej Sheptyc'kyj, ChSVV. Zhovkva: Vyd-vo ChSVV. 1932. 32s.
38. Codex Juris Canonici. Constitutio Apostolica Ioannis Pauli PP. II « Sacrae disciplinae leges», 25 Ianuarii 1983. URL: http://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/latin/documents/cic_liberII_lt.html#TITULUS_V
39. Statuta Associationis Aggregatorum Ordinis S-ti Basilii Magni (ad instar Tertii Ordinis), 1955. P.19.

Дата надходження до редакції: 24.12. 2018

УДК 271.4–282.7-74(477)

**БОГОСЛУЖБОВІ КНИГИ КИЇВСЬКОЇ ЦЕРКВИ - ДЖЕРЕЛО
ПАРТИКУЛЯРНОГО ПРАВА**

Олег КАСЬКІВ

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я,
вул. Гарбарська 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна*

e-mail: kaskiv@ukr.net

У статті досліджено богослужбові книги Київської Церкви. Серед даних книг найбільш вживані були євангелії, апостоли, псалтирі, мінеї, тріоди, часослови, октоїхи, акафістники, требники, служебники, архиєритикони. У даних книгах, а особливо у їх рубриках є різні вказівки для священнодіяння, які відносяться до джерел права УГКЦ. Оскільки у служебниках і требниках є найбільше канонічних постанов та правил, то в даній статті проаналізовано найбільш вживанні служебники і требники Київської Церкви.

Ключові слова: богослужбова книга, требник, служебник, архиєритикон, Київська Церква, партикулярне право, митрополит.

В статье исследованы богослужбные книги Киевской Церкви. Среди данных книг наиболее употребительные были Евангелия апостолы, псалтыри, минеи, триоде, часословы, Октоиха, акафистники, требники, служебники, архиєритиконы. В данных книгах, особенно в их рубриках есть разные указания для священнодействия, которые относятся к источникам права УГКЦ. Поскольку в служебниках и требниках является наиболее канонических постановлений и правил то данной статье проанализированы наиболее употреблении служебники и требники Киевской Церкви.

Ключевые слова: богослужбная книга, требник, служебник, архиєритикон, Киевская Церковь, партикулярное право, митрополит.

In the article the researcher presents the liturgical books of the Church of Kyiv. Among these books are gospels, apostles, psalteries minaiia, triodes, octoichi, akapistniki, trebniks, liturgikon, archieratikon. In these books, as well as in their rubrics, there are various indications for the sacramental duty that relate to the source of the law of the UGCC. Since in the liturgical books have the largest canonical regulations and rules, the article analyses the most commonly used books in the Church of Kyiv.

Key words: liturgical book, trebnik, liturgikon, archieratikon, Church of Kyiv, particular law, metropolitan.

Розглядаючи тематику джерел партикулярного права перш за все звертається увага на Номоканони, Кормчі Книги, устави князів Володимира Великого та Ярослава Мудрого, рішення синодів та соборів, але крім вище зазначених джерел є також богослужбові книги у яких маємо нагоду

побачити багато канонічних постанов та правил¹.

Перші богослужбові книги слов'янською мовою були написані у рукописному вигляді, проте перші друковані требники починають появлятися у XV-XVI століттях.

Серед богослужбових книг в Київській Церкві найбільш вживані були євангелії, апостоли, псалтирі, мінеї, тріоди, часослови, октоїхи, акафістники, требники, служебники, чиновники, архиєритикони. У даних книгах у особливо у рубриках маємо нагоду побачити різні вказівки для священнодіяння, які відносяться до джерел права. Оскільки у служебниках і требниках є найбільше канонічних постанов та правил то даній статті дещо проаналізую найбільш вживанні служебники і требники Київської Церкви.²

1. Служебники

1.1. Стратинський служебник єпископа Гедеона Балабана.

Провідне між богослужбовими книгами значення має служебник, в ньому є богослужіння, що належать до священника та диякона, головним чином богослужіння Літургії, через що, має також назву літургікона. В кінці служебника є витяг з требника митрополита Петра Могили, в якому поміщена наука дияконові та священникові на всякі несподівані випадки, що можуть бути під час Служби Божої.³

Особливе місце серед служебників мали служебники Стратинський 1604 р. єпископа Львівського Гедеона Балабана та Київський 1629 р. митрополита Київського Петра Могили.

Стратинський служебник, як це зазначено в передмові, видано стараннями єпископа Гедеона Балабана та його родича Федора Балабана, що започаткували в с. Стратині⁴ друкарню і гімназію. Варто звернути увагу на послідовність українських наголосів, що свідчить про певну традицію української вимови церковнослов'янського тексту вже на початку XVII століття.⁵

1. 2. Служебник митрополита Кипріяна Жоховського

Упродовж майже сотні років після проголошення Берестейської унії в Київській Церкві не було офіційного видання тексту для відправи Літургії. Митрополит Кипріян Жоховський зробив зрештою, конкретні кроки у

¹Каськів О. Історично-юридичний розвиток партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви у світлі Кодексу Канонів Східних Церков, докторська дисертація, Рим 2000, С. 13.

²Мудрий С. Юридично-канонічний аспект, В пошуках ідентичності: Документи східних католицьких Церков. – Львів: Свічадо, 2000, С.54.

³Див. Федорів Ю. Історія Церкви в Україні. - Торонто, 1990, С. 37-45.

⁴с.Стратин, Рогатинського району, Івано-Франківської області. Перша згадка 8 листопада 1445 року в книгах галицького суду. Перша писемна згадка про село датується 1464 року. На межі XVI - XVII століть, тут розташовувалась знаменита Стратинська друкарня котра діяла під керівництвом Федора Балабана.

⁵Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931, С. 39 - 40.

вирішенні цієї проблеми. Митрополит прагнув видрукувати необхідні книги, але з огляду на брак часу не звертався до Конгрегації Поширення Віри, як це передбачало церковне законодавство, але сам намагався видрукувати Службеник. З огляду на велику важливість даної справи Апостольський Нунцій наполегливо рекомендував митрополиту змінити своє рішення.⁶ Проте, нажаль, Нунцію не вдалося переконати митрополита Жоховського. За основу для цього видання був взятий грецький літургікон 1683 р. виданий в м. Римі для василіан з Гротаферати.⁷ Цей службеник, був єдиним друкованим унійним службеником, яким користувалася Київська Церква. У перших згадках про цей службеник висувалося припущення, що він стане типовим чи стандартним виданням. Проведена в 1703 р. Василіанська капітула вже звично закликала до одностайності у літургійних відправах, особливо у Службі Божій. Проте цього разу було сказано, що орієнтуватися слід на новий службеник. Наступна капітула в 1709 р. знову наголосила на потребі досягнути одностайності у відправі Літургії, обстоюючи також друкування необхідних літургійних книг, зокрема часослова і требника.⁸

Службеник, який видрукував митрополит Кипріян Жоховський у Вільні 1692 р. дав початок традиції Жоховського, що її дотримувалися упорядники всіх друкованих службеників аж до римського видання 1942 р.

Характерними ознаками традиції Жоховського є великий формат і великий обсяг матеріалу, невелика кількість рубрик, що стосуються диякона, докладні рубрики, пов'язані з положенням рук священника, зміни у відправі літургії, яких немає в тогочасних православних текстах. Ці добре помітні характерні риси часто викликали звинувачення в тому, що традиція Жоховського є латинізованою. До певної міри латинізація справді відбувалася, проте навряд чи доцільно накладати ярлик із цим терміном на кожен варіант, який не має відповідників у Могилянській чи інших традиціях.

Жоховський, як і Могила та інші упорядники до нього, дав пояснення свого методу. Взірцем для нього були грецькі тексти - зокрема грецький євхологійон, який видрукував 1683 р. в Римі для василіан з Гротаферати їхній опікун кардинал Нерлі.⁹

У час, коли широко використовувалися рукописи, причиною виникнення літургійних варіантів було близьке географічне розміщення, а

⁶ Бичко І. Софійність діалектичного мислення. - Київ: Світогляд і духовна творчість, 1993, С. 167 - 174.

⁷ Гуцуляк Д. Божествена Літургія Йоана Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом. - Львів: Свічадо, 2003, С. 95-100.

⁸ Гуцуляк Л. Літургійний аспект, В пошуках ідентичності: Документи східних католицьких Церков. - Львів: Свічадо, 2000, С.92-94.

⁹ Грушевський М. Історія української літератури, т. 2. - Київ, 1993, С. 263-292.

також церковні та політичні кордони. Коли у місцевості, де вживалися переважно рукописи, друкувався служебник, то в ньому певною мірою фіксувалася літургійна традиція, характерна для цієї місцевості. Так, у Могилянських текстах віддзеркалилися Київські звичаї, в текстах традиції Жоховського - білоруські й литовські.

На тексти традиції Жоховського впливали і Никонівські видання. Тут варто згадати про Почаївські служебники 1778 і 1788 рр., а також примірник Львівського видання 1759 р.

1.3. Служебник митрополита Петра Могили

Серйозним виданням служебника було видання митрополита Петра Могили. Це було видання, щодо тексту не тільки правильне, але й найбільш повне. Крім самої технічної богослужбової сторони, порядку служб, є тут ціла низка трактатів, що мають на меті пояснити внутрішнє значення обрядів та усвідомити священослужителів. Для такого усвідомлення, мається в служебникові перш за все широкий трактат про Літургію Тарасія Земки. Трактат має церковно-історичний характер. Автор пояснює загальні відомості про Літургію, її назви, складові частини, історію виникнення. Крім того, в самому тексті служебника подано основні пояснення щодо самого порядку богослужінь та різні випадки, що могли при тому виникнути.¹⁰

За основу для служебника стали грецькі оригінали, які можна порівняти із старими рукописними текстами. Це була дуже поважна праця з метою дати бездоганний текст Божественної Літургії. В передмові подаються деякі думки, що є в основі даної праці. Головна засада редактора притримуватися грецького оригіналу, але пристосовувати до місцевих практик. Поруч з грецьким оригіналом приймаються і слов'янські тексти. Митрополит Петро Могила подав даний служебник на розгляд і потвердження собору 1629 р., а собор одногolosно його потвердив.¹¹

В 1639 р. Митрополит Петро Могила видав внове видання служебника, переглянувши його та порівнявши з текстом грецького і вживаних українських і московських служебників. Нове видання має багато відмінностей та значно доповнено. Видавець додав в кінці новоукладені екстенії та молитви на 27 окремих випадків.¹²

Служебник митрополита Петра Могили широко розповсюджено і поза межами України та зокрема на Московщині. Теперішні служебники Російської Церкви це майже дослівні передруки служебника митрополита

¹⁰ Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931, С. 40-41.

¹¹ Мудрий С. Юридично-канонічний аспект, В пошуках ідентичності: Документи східних католицьких Церков. – Львів: Свічадо, 2000, С.54-55.

¹² Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931, С. 41.

Петра Могили, лише з більшими чи меншими скороченнями.¹³ Цікавий внутрішній розвиток можна простежити також у київських службениках 1629 і 1639 рр., більша частина видань, що з'явилися пізніше, фактично ідентичні зі службеником 1639 р. Важливим фактором впливу на зміни в Могилянських текстах була богословська дискусія, що стосувалася моменту освячення.¹⁴

2. ТРЕБНИКИ КИЇВСЬКОЇ ЦЕРКВИ

Важливим джерелом партикулярного права маємо в дуже цінній і багатій категорії джерел в Требниках. Требник це богослужбова книга, що містить в собі молитви і чини, визначені іменем «треб» звідки й сама назва «требник». Назва «треб» найбільше належить таїнствам, але належить взагалі до молитов, благословень, посвячень, які охоплюють усе життя вірного церковної громади від народження до його смерті. Требник на сході має назву евхологійон або молитовник. Перший требник, перекладений святими Кирилом та Мефодієм, появився в Київській Церкві від Болгарської Церкви. Перший друкований слов'янський требник появився в кінці XV століття. В Україні друковані требники вперше появились у 1606 р., коли одночасно появились два требники в Острозі. Згодом требник кілька разів перевидано, з більшими чи меншими змінами, у Вільні (1617 р., 1618 р., 1622 р., 1624 р.), в Києві, де 1646 р. було видано требник митрополита Петра Могили.¹⁵

2.1. Требник єпископа Гедеона Балабана

Требник єпископа Гедеона Балабана видрукувано в Стратині, де надруковано було і службеник. В передмові до требника видавець розповідає, що ще задовго до того, кілька десятиліть тому на одному з єпископських соборів, а саме на соборі 1591 р. обговорювана справа про великі відмінності в церковних чинах. Тоді доручено було зробити виправлення слів. Взявшись до справи єпископ Гедеон зібрав багато списків требників та службеників як на Україні, Молдавії, Сербії, та крім того, звернувся за порадою та допомогою до патріарха Олександрійського Мелетія Пігаса.¹⁶ Патріарх поставився з великою увагою до цього прохання і передав требник, з власноручним потвердженням та благословенням на друк. Єпископ Гедеон віддав переклад цього требника на розгляд собору досвідчених священників, і собор вирішив за необхідне доповнити текст требника матеріалом із давніх слов'янських примірників, який був

¹³ Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931, С. 40-41.

¹⁴ Провінційний Синод у Замості 1720 р. Постанови. - Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006, С. 56 – 78.

¹⁵ Мудрий С. Юридично-канонічний аспект, В пошуках ідентичності: Документи східних католицьких Церков. – Львів: Свічадо, 2000, С.56-57.

¹⁶ Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931, С. 40-41.

прийнятий в богослужбовій практиці Київської Церкви. В цей требник перенесено деякі чини із старих рукописних требників, хоч тих чинів не було в патріаршому списку. Збережено в требнику єпископа Гедеона звичаї та молитви, яких не має в требниках грецьких. Для нас в даному випадку велике значення мають ці зміни і додатки, якими требник відрізняється від грецького оригіналу і в яких можемо дослідити тільки обряди української церковної діяльності.¹⁷

Крім матеріалу богослужбового, є в требнику єпископа Гедеона частина церковно-правова у якій містяться канонічні постанови, які є в рубриках.

В полемічній українській літературі требник єпископа Гедеона став улюбленою книгою, на яку покликалися різні автори. До видання требника митрополита Петра Могили він був зразком для інших видавців. Єпископ Гедеон був ініціатором в справі виправлення і видання богослужбових книг - попередником митрополита Петра Могили.¹⁸

2.2. Требник митрополита Петра Могили

Найповнішим требником для дальших часів став требник Петра Могили. В передмові до нього, видавець пише, що все життя серце його боліло, коли бачив він, як противники та фальшиві браття кривдять безсоромно називаючи наших духовних осіб неуками та грубіянами в богослужбових справах. Закидають українцям, що вони єретики, не знають числа, форми, матерії, інтенції наслідків святих Тайн та по-різному їх відправляють. В требниках, виданих в Острозі, Львові, Стратині, Вільні трапляються похибки і граматичні помилки. Метою требника Петра Могили було довести до однозгідності церковну практику та обряди. Не могли служити для цієї цілі самі лише грецькі требники, незалежно від їх придатності, тому що українська церковна практика виробила багато оригінальних особливостей, які треба було зберегти, очистивши їх на основі джерел Східної Церкви. Тому поруч з грецькими оригіналами широко використані в Могилянському требникові старі рукописні требники.¹⁹

В передмові требника подано, що складено його на основі грецьких евхологіонів та старих рукописних слов'янських требників. В требнику Петра Могили є 37 чинів, яких не було та немає сьогодні в грецьких требниках. До требника увійшли нові церковні звичаї, що, очевидно були в старій традиції української церкви або на тій традиції базувалися. Наприклад, при заснуванні нової церкви ставилося хрестовидний камінь. Осіб, що брали

¹⁷Мудрий С. Нарис історії церкви в Україні. Рим: вид-во ОО. Василіан, 1995, С. 51-84.

¹⁸ Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931, С. 50 - 51.

¹⁹ Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931, С. 52-53.

шлюб, запитували чи мають вони добровільне бажання взяти шлюб та багато іншого.²⁰

Крім грецьких та старослов'янських, в тім числі українських, требників, Петро Могила користувався і відповідними латинськими виданнями. З цих останніх взято деякі статті пояснення значення, як статті про святі Тайни Хрещення, Миропомазання, Покаяння, про відвідування хворих. Відповідні чини з латинського требника було включено в требник Петра Могили. Дані чини та молитви були пристосовані до місцевих традицій та потреб.²¹

Требник митрополита Петра Могили складається з трьох частин. В першій міститься богослужбовий порядок (чин) всіх сімох святих Тайн з додатком деяких чинів. Ця частина містить 42 статті. В другій частині є 60 різних чинів, а саме посвячення церковних речей. Деякі з цих чинів требник вперше вводить в практику Східної Церкви. В третій частині подано чини, яких є 24, молебнів та молитов на різні випадки життя:, під час посухи, голоду, пошесті та багато інших.²²

В кінці требника поміщено збірник дванадцяти місяців та форми метричних книг. Цілий требник має 1673 сторінки.

Митрополит Петро Могила не обмежився самим викладом молитов та обрядів, а додав до нього трактати пояснень про суть церковних служб та науки на різні випадки церковної практики - не тільки літургічні, але й канонічні. Таким чином, требник став для церковних осіб підручником не лише богослужбовим, але церковно-правничого значення. У статтях требника є вказівки для священика, як він має готуватися до виконання богослужби, зокрема тайни. Довершуючи тайну, дотримувати треба матерії, форми та інтенції, тобто умовного наміру щодо своєї чинності.²³

Порівнюючи требник Петра Могили з попередніми требниками, знаходимо в ньому значні зміни. Деякі чини, молитви та обряди, що бачимо в попередніх требниках, він не включив у свій требник. Крім цього у требнику біля 37 нових чинів, яких не має в попередніх требниках. Деякі з тих чинів, як вже згадувалося, складено по зразках однорідних чинів латинського требника (про посвячення церковного одягу, образів, хреста, дзвонів). Поза тим є ще біля 20 чинів, яких не має в друкованих грецьких та слов'янських

²⁰ Каськів О. Історично-юридичний розвиток партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви у світлі Кодексу Канонів Східних Церков, докторська дисертація, Рим 2000, С. 13-14.

²¹ Гуцуляк Д. Божествена Літургія Йоана Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом. - Львів: Свічадо, 2003, С. 40 - 48.

²² Каськів О. Історично-юридичний розвиток партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви у світлі Кодексу Канонів Східних Церков, докторська дисертація, Рим 2000, С. 13-14.

²³ Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931, С. 55.

требниках і які митрополит Петро Могила міг взяти зі старих рукописів, або з сучасної йому практики Київської Церкви.²⁴

Ця праця довершена Петром Могилою, не могла бути вільною від вад, проте дані похибки не зменшують величезного позитивного значення богослужбового твору митрополита Петра Могили.

Требник Петра Могили мав також велике значення для партикулярного права. Це найбільш повний і систематичний із усіх требників, який став основою для видання требників і на далі в Україні та на Московщині.²⁵

В Україні в XVII столітті требник видавався багато разів. За життя Могили його перевидано шість разів.²⁶

Для партикулярного права дуже важливі канонічні постанови, які є у даному требнику. Перед кожним чином святої тайни у требнику є канонічні постанови та повчання, які є джерелом партикулярного права, а саме:

1. У тайні Хрещення митрополит чітко повчає про матерію даної тайни,²⁷ служителя тайни,²⁸ постанови та повчання священнослужителю як здійснювати чин тайни Хрещення на дорослою людиною²⁹ та постанови відносно хрещення еритиків.³⁰

2. У тайні Євхаристії окреслено постанови відносно самої тайни та різних випадків, які можуть статись³¹ а також повчання про матерію і форму тайни Євхаристії.³²

3. У чині заручинів наречених митрополит Петро Могила зобов'язує священника запитувати, чи наречені мають добру і непримушену волю.³³

4. У тайні Подружжя є схеми щодо ступені спорідненості та пояснення до даних схем. Митрополит даними схемами чітко визначає та представляє священникові в яких моментах наступає споріднення; шлюб між даними особами не може бути перед

²⁴ Огієнко І. Українська церква. - Київ, 1993, С. 235.

²⁵ Бичко І. Софійність діалектичного мислення. - Київ: Світогляд і духовна творчість, 1993, С. 117 - 142.

²⁶ Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931, С. 51 - 58.

²⁷ Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.28.

²⁸ Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.29.

²⁹ Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.34-36.

³⁰ Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.36-37.

³¹ Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.238-247.

³² Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.261.

³³ Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.416-417.

Церквою укладений і священник не може благословити дане подружжя.³⁴

5. Щодо усиновлення, то у требнику є постанова як потрібно його здійснити.³⁵

6. У тайні Покаяння митрополит заохочує, щоб вірні часто приступали до тайни Покаяння, особливо в часі чотирьох постів, які подає Церква. Чин Покаяння має здійснюватися в Храмі. Якщо ж не можливо чин покаяння здійснити в Храмі, то в іншому достойному місці. Якщо Покаяння здійснюється в Храмі, то бажано перед Царськими дверима щоб стояло Євангеліє і хрест. Достатньо при уділенні цієї тайни мати епітрахиль, але для більшої урочистості можна вживати також фелон. У випадку надзвичайних обставин Тайну Покаяння можна уділити без священничих риз.

7. У тайні Оливопомазання приписує участь семи священників та необхідні постанови відносно підготовки хворого до прийняття тайни та умови прийняття і безпосередньо сам хід здійснення даного чину.³⁶

Проаналізувавши Требник Петра Могили, можна побачити, що Петро Могила був умілим і второпним реформатором, який здійснюючи видання требника брав до уваги різні джерела, які були йому доступні, перш за все це писанні требники, а також друковані книги, значна частина яких була видана Латинською Церквою, як наприклад «Ритуалом», виданий папою Павлом V 1614 р. Дані джерела до требника митрополит пристосовував до звичаїв у традицій, які були в Київській Церкві.

Розглянувши і проаналізувавши специфіку і особливості богослужбових книг Київського християнства, можна зауважувати той факт, що християнство в Русі-Україні мало цілий ряд притаманних йому особливостей. Заслугу ролі богослужбових книг в християнстві та в культурі і духовному житті Київської Русі, можна з певністю відмітити її прогресивну роль в розвитку вітчизняної писемності, освіти, літератури, науки та звичайно впливу на розвиток церковного права.

Провідників і реформаторів Київської Церкви постійно переслідувала одна ідея - забезпечення однозгідності в богослужіннях. В Київській Церкві даного періоду не було єдиних приписів щодо Літургійного богослужіння на

³⁴ Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.383-411.

³⁵ Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.412.

³⁶ Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988, С.463-466.

взірець чітко викладених правил, що існують сьогодні. В цьому немає нічого дивного, якщо зважити на те, що в зазначений період під час богослужінь широко використовувалися рукописні тексти. Поняття однозгідності поширювалося разом із появою друкарень, де можна було видрукувати велику кількість примірників одного й того ж тексту. За підтримки церковної та світської влади певні богослужбові тексти ставали поширенішими, ніж інші, і мимохіть створювали таку бажану однозгідність.

Розглядаючи богослужбові книги Київської Церкви, можемо побачити, як розвивалось книгодрукування, а також як відбувався історично-юридичний розвиток партикулярного права Київської Церкви.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бичко І. Софійність діалектичного мислення. - Київ: Світогляд і духовна творчість, 1993. - 230 с.
2. Грушевський М. Історія української літератури, т. 2. - Київ, 1993. - 410с.
3. Гуцуляк Д. Божествена Літургія Йоана Золотоустого в Київській митрополії після унії з Римом. - Львів: Свічадо, 2003. - 432с.
4. Гуцуляк Л. Літургійний аспект, В пошуках ідентичності: Документи східних католицьких Церков. – Львів: Свічадо, 2000, С.91-94.
5. Евхологійон або Требник Митрополита Петра Могили, Київ 1646, фото передрук Олекси Горбача, Рим 1988. – 1673 с.
6. Каськів О. Історично-юридичний розвиток партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви у світлі Кодексу Канонів Східних Церков, докторська дисертація, Рим 2000. – 231 с.
7. Лотоцький О. Українські джерела церковного права, т. 5 - Варшава, 1931. - 318с.
8. Мудрий С. Нарис історії церкви в Україні. Рим: вид-во ОО. Василіан, 1995. - 404 с.
9. Мудрий С. Юридично-канонічний аспект. В пошуках ідентичності: Документи східних католицьких Церков. – Львів: Свічадо, 2000, С.49-90.
10. Огієнко І. Українська церква. - Київ, 1993. - 310 с.
11. Провінційний Синод у Замості 1720 р. Постанови. - Івано- Франківськ: Нова Зоря, 2006. - 304 с.
12. Федорів Ю. Історія Церкви в Україні. - Торонто, 1990. - 362 с.

References

1. Bychko I. Sofiinst dialektychnoho myslennia. Kyiv: Svitohliad i dukhovna tvorchist, 1993. 230 s.
2. Hrushevskiy M. Istoriia ukrainskoi literatury, t. 2. Kyiv, 1993. 410s.
3. Hutsuliak D. Bozhestvena Liturhiia Yoana Zolotoustoho v Kyivskii mytropolii pislia unii z Rymom. Lviv: Svichado, 2003. 432s.
4. Hutsuliak L. Liturhiinyi aspekt, V poshukakh identychnosti: Dokumenty skhidnykh katolytskykh Tserkov. – Lviv: Svichado, 2000, S.91 94.
5. Evkholohion abo Trebnyk Mytropolyyta Petra Mohyly, Kyiv 1646, foto peredruk Oleksy Horbacha, Rym 1988. – 1673 s.
6. Kaskiv O. Istorychno-yurydychnyi rozvytok partykuliarnoho prava Ukrainskoi Hreko-

Katolytskoi Tserkvy u svitli Kodeksu Kanoniv Skhidnykh Tserkov, doktorska dysertatsiia, Rym 2000. – 231 s.

7.Lototskyi O. Ukrainski dzherela tserkovnoho prava, t. 5 Varshava, 1931. 318s.

8.Mudryi S. Narys istorii tserkvy v Ukraini. Rym: vyd-vo OO. Vasylian, 1995. 404 s.

9.Mudryi S. Yurydychno-kanonichni aspekt. V poshukakh identychnosti: Dokumenty skhidnykh katolytskykh Tserkov. – Lviv: Svichado, 2000, S.49 90.

10.Ohiienko I. Ukrainska tserkva. Kyiv, 1993. 310 s.

11.Provintsiinyi Synod u Zamosti 1720 r. Postanovy. Ivano- Frankivsk: Nova Zoria, 2006. 304 s.

12.Fedoriv Yu. Istoriiia Tserkvy v Ukraini. Toronto, 1990. 362 s.

Дата надходження до редакції: 17.10. 2018

Літургійне богослов'я

УДК 27-184:271.4

СУСПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЛІТУРГІЙНІ ПОГЛЯДИ ЮЛІАНА ПЕЛЕША В ЙОГО КОНЦЕПЦІЇ СПРАВЖНЬОГО ПАСТИРЯ УГКЦ

Василь ГОГОЛЬ

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я,
вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна*

e-mail: basilio_ua@yahoo.it

У статті проаналізовано передумови «літургійного руху» в Галичині у середині XIX ст., досліджено суспільні та літургійні погляди єпископа Юліана Пелеша, викладені ним у праці «Пастирське богослов'я» та практично реалізовані в постановах Львівського синоду 1891 р. Доведено, що літургійні погляди Ю. Пелеша базувалися також на приписах Замойського синоду, що захищали Унійну Церкву від надмірної латинізації та окциденталізації. У своїй концепції «справжнього пастиря» Ю. Пелеш також наголошував на потребі суспільної праці священників.

Ключові слова: «літургійний рух», Юліан Пелеш, пастирське богослов'я, літургіка, Львівський синод, Замойський синод, літургійні погляди.

В статье проанализировано предисловия «литургического движения» в Галиции в середине XIX в., исследованы общественные и литургические взгляды епископа Юлиана Пелеша, изложенные им в работе «Пастырское богословие» и практически реализованные в постановлениях Львовского синода 1891 г. Доказано, что литургические взгляды Ю. Пелеша базировались также на приписаниях Замойского синода, которые защищали Униатскую Церковь от надмерной латинизации и окцидентализации. В своей концепции «истинного пастыря» Ю. Пелеш также акцентировал на общественной деятельности священников.

Ключевые слова: «литургический рух», Юлиан Пелеш, пастирское богословие, литургика, Львовский синод, Замойский синод, литургические взгляды.

The article analyzes the prerequisites of the "liturgical movement" in Halychyna in the middle of the 19th century. The social and liturgical views of Bishop Julian Pelesh, described in the work "Pastoral Theology" and practically implemented in the decrees of the Lviv Synod of 1891, were examined. Yu. Pelesh's views were also based on the prescriptions of the Zamość Synod, which protected the Union Church from excessive Latinization and Occidentalisation. In his conception of the "true shepherd," J. Pelesh also emphasized the need for public work for priests.

Key words: "liturgical movement", Julian Pelesh, pastoral theologian, liturgy, Synod of Lviv, Zamoysky Synod, liturgical views.

Особа Юліана Пелеша є визначальною у вивченні пастирства на Галичині у роки його служіння, – це друга половина XIX ст. Особливість погляду Юліана Пелеша на пастирство є в тому, що він його представляє не

тільки в рамках духовного отцівства, але й у світлі церковного учительства, літургійного життя, адміністрування та патріотичної діяльності. Тому й літургійні погляди цього діяча тісно пов'язані із бажанням укріплення самобутності УГКЦ. З огляду на це доречно коротко представити літургійну реальність того часу.

Після Берестейської унії відчувається необхідність, якщо не літургійної реформи, то принаймні впорядкування літургійного життя в УГКЦ. Потреба ця диктувалась кризовою ситуацією у тогочасному церковному житті: нестача освічених священиків, немале число серед яких взагалі не вміло читати. Тому не дивно, що літургійне життя не відбувалась належним чином. Щоб покращити ситуацію, Лев Кревза та Йосафат Кунцевич творять «Поученіє, полезное». Цей твір виступає як одна із перших спроб досягти певної літургійної однозгідності. Намагання через це повчання викристалізувати чистий грецький обряд мало бути доказом також для православних, що прийняття унії жодним чином не є відмовою від чи взагалі зрадою Візантійського обряду та прийняття Латинського. Пошук ідентичності між цими двома полюсами не міг не відобразитися у літургійній практиці.

Особливо важливим у цих процесах став синод у Замості 1720 р. Рішення цього синоду викликали незадоволення як серед православних, для яких латинізуючі втручання у літургійні тексти були знаком створення «гібридного» обряду, так і серед католицьких русинів, для яких ці реформи не відповідали духові Східної традиції¹. Таке протистояння всередині унійної церкви створило літургійний рух у середині 19 ст. Новий статус УГКЦ в імперії Габсбургів заохочував до вивчення власної літургійної традиції так, що вже у 1862 р. австрійська влада у Галичині говорить про певний «літургійний рух». Теоретичні зацікавлення власною літургійною спадщиною часто переростали у їх практичні впровадження у парохіальному житті: відновлення іконостасів, видалення бічних вівтарів, впровадження музичної літургійної спадщини як протизагу «польським» набоженствам, довгі бороди, грецькі рясни знову почати з'являтися у храмах Галичини. Рим відреагував дуже гостро на ці тенденції. Листом «Omnen Sollicitudinem» (1874 р.) папа Пій IX заборонив будь-які зміни у літургії, навіть якби там йшлося про відновлення давніх традицій. Натомість наголошено було на тому, що необхідно зберегти «мішаний» обряд, не в останню чергу й тому, щоб відрізнитись від схизматиків (православних).

---

¹ Рудейко В. Оновлення літургійного благочестя в УГКЦ у світла повернення до джерел [Електронний ресурс] // Літургіка УКУ. – 2013. – URL: <http://liturhika.blogspot.com/2014/05/blog-post.html>.

Боротьбу за самоідентифікацію Церкви єпископ Юліан Пелеш розпочав ставши єпископом Станіславівської єпархії. Він відразу взявся до її організаційної розбудови. Для цього було проведено цілу низку заходів, визначаючи ними повноваження єпископа, окреслення кордонів єпархії, створення єпископської капітули і Консисторії та багато ін. Наполегливою працею єпископ добився значних успіхів в організаційній розбудові єпархії².

Діяльність у сфері організаційного зміцнення Станіславівської єпархії була зумовлена загальною метою владики Юліана: ця розбудова повинна була створити міцні підвалини для розгортання діяльності цілою Греко-Католицькою Церквою, яка повинна бути провідником національного руху в суспільстві. Вся діяльність владики була спрямована на зростання і зміцнення УГКЦ та базувалась на концепції «трьох патріотизмів»: австрійського (австрофільство), римо-католицького (вірність Апостольській столиці) і руського (вірність народові)³.

На цій основі владики Юліан намагався вести боротьбу з молодим радикальним рухом в Галичині за зміцнення позицій Церкви у галицькому суспільстві. З цією метою він всіляко підтримує розвиток церковного життя в єпархії, виступає за захист прав Церкви у австрійському парламенті, проводить канонічні візитації парохій своєї дієцезії, видає низку пастирських листів. З метою протистояння впливам радикального руху та православ'я Юліан Пелеш намагається запровадити в єпархії контроль за освітою, підтримує ідею конфесійної католицької школи, надає широкі повноваження церковному комітету по цензурі. На основі аналізу його «Літургіки», можна зробити висновки про виразне обстоювання поглядів та приписів, прийнятих на Замойському Синоді, захищаючи таким чином нашу церкву від надмірної латинізації та окциденталізації. Без сумніву, на це були і політичні причини.

Літургійна діяльність Юліана Пелеша

Своїми богословськими думками та служінням владики Юліан поєднує елементи латинського богослов'я із галицькою традицією в аспекті пастирського служіння. Отже, він є пастирем, для якого головне – не захист богословських ідей (за будь-яку ціну), що виражаються у благочесті, але утвердження їх у любові до Бога, у світлі своєї традиції, яка для галичан є не лише обрядом, а ознакою непорушної віри⁴. Всі свої богословські думки він викладає у своїй праці «Пастирське богослів'я», яка складається із трьох

² Делятинський Р. І. Історія Станіславівські Єпархії (1885-1900). – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. – С.23-25.

³ Делятинський Р. І. Історія Станіславівські Єпархії (1885-1900). – С.26.

⁴ Дзиндзюра В. «Пастирське служіння за працею д-ра Юліана Пелеша «Пастирське богослов'є»... – URL: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/diploms/2006/329-dzyndzyura.html>.

частин: «Літургіка», «Теорія душпастирства» та «Дидактика». На основі його праць можна виділити деякі особливості його поглядів на те, як має виглядати літургійна традиція УГКЦ.

Найперше необхідно звернути увагу на погляди Пелеша щодо вживання літургійних мов. Адже з одного боку, германізація та подальша полонізація міської культури Галичини робили саме церковнослов'янську мову одним з джерел руської літературної мови, а також одним з маркерів національної та конфесійної ідентичності кінця XVIII – початку XIX ст. В цей час появилася так звана ідея «вдосконалення» церковнослов'янської мови. Вважалося, що церковнослов'янську варто лише урізноманітнити й осучаснити польськими та німецькими неологізмами та пристосувати до галицьких русинів⁵. Юліан Пелеш в цей час активно виступає за збереження цієї мови мотивуючи потребу використання церковної слов'янської мови у Службі Божій самою психологічною природою людини, (яка мусить вживати для богослужіння окремої, вищої за звичайну, мови/«бесіди»), і навіть природою самої літургії (яка через сакральну мову краще передає таємниці віри).

При цьому владики категорично заперечував можливість вживання «жиючої бесіди» замість церковнослов'янської мови під час Служби Божої: Пелеш вважав, що жива, поточна мова – занадто мінлива, натомість Літургія потребує незмінної церковної мови⁶.

Також стосовно дотримання літургійного обряду Юліан Пелеш наголошує на необхідності виконання постанов Замойського Синоду, і «дотримуватись їх без найменшого скорочення. Адже «до обряду не можна без порушення його досконалої цілісності ані нічого додати, ані нічого перемінити»⁷, а в літургійних приписах неприпустимо говорити про маловажні речі. Цікаво, що він говорить про Ісуса Христа, який точно дотримувався літургійного обряду в синагозі: «Сам Спаситель вчив нас своїм прикладом як точно заховувати літургійні приписи, адже за законом старозавітньої синагоги не дозволено було в суботу більше читати як три, п'ять або сім стихів, що Христос точно виконав (Лк. 4, 16). Так само поступала і Церква у всі часи»⁸.

Свої літургійні принципи Юліан Пелеш висував на ініційованому ним разом з митрополитом С. Сембратовичем Львівському Провінційному

⁵ Голик Р. Генеза слов'янської душі: рецепція кирило-мефодіївської спадщини в Галичині XIX- XX ст. / Роман Голик. // SLAVICA SLOVACA. – 2015. – №50. – С. 21.

⁶ Пелеш Юліан. Літургіка. Біографічні матеріали / [упорядник А.Черемський]. – Харків: Видавець:Савчук О.О, 2013. –С. 202-203.

⁷ Там само. –С. 56.

⁸ Пелеш Юліан. Літургіка. Біографічні матеріали... – Харків, 2013. –С. 57.

Синоді 1891 р. Однак участь у самому Синоді єпископ Ю.Пелеш брав уже в ролі Перемиського єпископа, а від Станіславівської єпархії – другий її єпископ Ю. Куїловський. Цей собор покликаний був навести порядок у літургійному житті Церкви. Скликання собору у вересні - жовтні 1891 р. не в останню чергу це було спричинене також вже згаданим «обрядовим» рухом. Він отримав назву як Львівський Провінційний Синод.

У Львівському синоді 1891 р. взяли участь митрополит Сильвестр (Сембратович), Перемиський єпископ Юліан (Пелеш), Станіславівський єпископ Юліан (Куїловський), Апостольський делегат архієпископ Августин Чяска і 156 священників (Львівської, Перемиської та Станіславівської єпархій). Собор видав «рішення і постанови» у 15 розділах – щодо віри, Святих Тайн, благословення народного культу, церковної ієрархії, виховання духовенства і монашества, постів, похоронів, церковних судів, єпархіальних синодів, церковних маєтків⁹.

На ньому зустрілись дві течії – консервативна, яка обстоювала непорушність власних східних традицій Церкви, та реформаторська, що закликала до більшого наближення до Латинської Церкви. Юліан Пелеш виразно дотримувався свого принципу вірності Апостольському престолу та Руському народові, підтримуючи як Церковні приписи, так і місцеві звичаї, про що він описує у своїй Літургії: «Так, отже, совість зобов'язує кожному священникові свято і точно заховувати всі літургійні приписи та рішення Престолу Апостольського в справах літургійних і одобрених церковною владою літургійних звичаїв, а Літургіка повинна на них спиратись і виводити свої правила і засади»¹⁰. До літургійних джерел він додає також розпорядження державної влади, адже в його концепції справжнього пастиря кожен священник не тільки слуга Церкви, але і державний урядник і суспільний діяч¹¹.

В таких важких політичних, догматичних та обрядових історичних умовах довелося працювати єпископу Юліану Пелешу. Тому неможливо говорити про нього як тільки про літургійного діяча. Радже можна сказати, що літургіка і обрядові дослідження були для нього одним із фронтів боротьби за самобутність УГКЦ.

⁹ Чинности і рішення руского провінціального Собора в Галичині одбувшегося в Львові в році 1891. – Львів: Накладом Митрополичого Ординаріату з типографії Ставропігійського Ін-та, 1896. – 272 с.

¹⁰ Там само. –С. 67.

¹¹ Пор. Пелеш Юліан. Літургіка. Біографічні матеріали... – Харків, 2013. –С. 67.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Делятинський Р. І. Історія Станіславівської Єпархії (1885-1900). – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. – 96 с.
2. Голик Р. Генеза слов'янської душі: рецепція кирило-мефодіївської спадщини в Галичині XIX- XX ст. // SLAVICA SLOVACA. – 2015. – №50. – 104 с.
3. Дзиндзюра В. «Пастирське служіння за працею д-ра Юліана Пелеша «Пастирське богословіє» [Електронний ресурс] // Дрогобицька Духовна Семінарія. – URL: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/diploms/2006/329-dzyndzyura.html>.
4. Пелеш Юліан. Літургіка. Біографічні матеріали / [упорядник А. Черемський]. – Харків: Видавець:Савчук О.О., 2013. – 677 с.
5. Рудейко В. Оновлення літургійного благочестя в УГКЦ у світла повернення до джерел [Електронний ресурс] / Василь Рудейко // Літургіка УКУ. – 2013. – URL: <http://liturhika.blogspot.com/2014/05/blog-post.html>.
6. Чинности і рішення руского провінціального Собора в Галичині одбувшегося в Львові в році 1891. – Львів: Накладом Митрополичого Ординаріату з типографії Ставропігійського Ін-та, 1896. – 272 с.

REFERENCES

1. Deliatynskiy R. I. Istoriiia Stanislavivski Yeparkhii (1885-1900). – Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 2001. – 96 с.
2. Holyk R. Geneza slovianskoi dushi: retseptsiiia kyrylo-mefodiivskoi spadshchyny v Halychyni KhIKh- KhKh st. // SLAVICA SLOVACA. – 2015. – #50. – 104 с.
3. Dzyndziura V. «Pastyrskoe sluzhinnia za pratseiu d-ra Yuliana Pelesha «Pastyrskoe bohosloviie» [Elektronnyi resurs] // Drohobytska Dukhovna Seminariiia. – URL: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/diploms/2006/329-dzyndzyura.html>.
4. Pelesh Yulian. Liturhika. Biohrafichni materialy / [uporiadnyk A. Cheremskiy]. – Kharkiv: Vydavets:Savchuk O.O., 2013. – 677 s.
5. Rudeiko V. Onovlennia liturhiinoho blahochestia v UHKTs u svitla povernennia do dzherel [Elektronnyi resurs] / Vasyl Rudeiko // Liturhika UKU. – 2013. – URL: <http://liturhika.blogspot.com/2014/05/blog-post.html>.
6. Chynnosty i rishennia ruskoho provintsialnoho Sobora v Halychyni odbuvshehosia v Lvovi v rotsi 1891. – Lviv: Nakladom Mytropolychoho Ordynariatu z typhrafii Stavropihiiskoho In-ta, 1896. – 272 s.

Дата надходження до редакції: 09.10. 2018

УСПІННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ У ВІЗАНТІЙСЬКІЙ ЛІТУРГІЙНІЙ ТРАДИЦІЇ: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Олег САВЧУК

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра соціально-гуманітарних дисциплін, вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна, e-mail: savvok1979@gmail.com

У статті аналізується історичний контекст становлення свята Успіння Пресвятої Богородиці та особливості формування літургійного шанування пам'яті Успіння Пречистої Діви Марії. Шляхом семантико-семіотичного з'ясування особливостей вживання богородичних лексем доводиться значимість святкування цього празника у числі дванадцяти найбільших літургійних свят.

З'ясовано, що перше літургійне поминання Марії пов'язане із святкуванням Різдва Христового, що набуло поширення у Східній традиції в кінці III ст. Приблизно з IV ст. відоме також літургійне поминання Богородиці у зв'язку із святкуванням стрітення, яке ознаменувало зустріч Христа з Семеоном, в якій Марія взяла безпосередню участь.

Обґрунтовано, що у візантійській традиції святкуванні Успіння особливої вагомості набувають два дні тижня: середа і п'ятниця. Середа асоціювалася з Вифлєсом, місцем де апостоли зібралися біля Діви, а п'ятниця із днем положення у гріб, тому саме у цей день і здійснювалася процесія.

Доведено, що Богослужіння на Успіння у східній християнській традиції являли собою своєрідний розповідний комплекс. При цьому їх комплексний характер виявляється не стільки у тому, що вони, як і будь-які інші богослужіння мають теологічне наповнення, а передусім тим способом, яким досягалася мета єднання вірних із Творцем через гармонійне поєднання трьох складових: слова, образу і звуку.

Ключові слова: *Успіння Пресвятої Богородиці, літургійне шанування, стихира, процесійний хід, піснесловець.*

В статье анализируется исторический контекст становления праздника Успения Пресвятой Богородицы и особенности формирования литургического чествования памяти Успения Пречистой Девы Марии. Путем семантико-семиотического выяснения особенностей употребления богородичных лексем доказывается значимость празднования этого праздника в числе двенадцати наибольших литургических праздников.

Выяснено, что первое литургическое поминовение Марии связано с празднованием Рождества Христового, которое получило распространение в Восточной традиции в конце III ст. Приблизительно из IV ст. известно также литургическое поминовение Богородицы в связи с празднованием Сретенья, которое ознаменовало встречу Христа с Семеоном, в которой Мария приняла непосредственное участие.

Обоснованно, что в византийской традиции празднования Успения особенной весомости приобретают два дня недели: среда и пятница. Среда ассоциировалась с Вифлиемом, местом где апостолы собрались около Девы, а пятница с днем положення в гроб, потому именно в этот день и осуществлялась процессия.

Доказано, что Богослужения на Успение в восточной христианской традиции являли собой своеобразный повествовательный комплекс. При этом их комплексный характер оказывается не столько в том, что они, как и любые другие богослужения имеют теологическое наполнение, а прежде всего в том каким образом достигалась цель единения верующих с Творцом через гармоничное сочетание трех составляющих: слова, образа и звука.

Ключевые слова: *Успение Пресвятой Богородицы, литургическое чествование, стихира, процессионный ход, песнеслов.*

The historical context of becoming of holiday of Dormition of most Holy our Lady and feature of forming of liturgical celebration in honour of memory of Dormition of Virgin Mary is analysed in the article. By the semiotic finding out of features of the use of theotokion lexemes there is meaningfulness of celebration of this holiday in the number of twelve most liturgical holidays.

It is found out, that first liturgical remembrance of Mary is related to celebration of Christmas dominical, that got distribution in East tradition in the end III of century. Approximately from IV of century liturgical remembrance of Holy Mary is known also in connection with celebration of Candlemas, that marked meeting of Christ with Symon, in that Mary accepted direct participation.

Reasonably, that in Byzantium tradition celebration of Dormition of the special ponderability acquire two days a week: Wednesday and Friday. An environment was associated from Betlehem, by a mestome where apostles gathered near Virgin, and Friday with the day of position in rowed, that is why exactly in this day and a procession came true.

It is well-proven that divine Services on Dormition in east christian tradition showed a soba an original narrative complex. Thus them complex character appears not so much in that they, as well as any other divine services have the theology filling, and foremost by a that method that was arrive at the aim of unity of faithful with Creator through harmonious combination three constituents: word, character and sound.

By authors these the stichir there were Constantinople patriarchs of Anatoliy and Herman. These stichirs are written in V- IX to the century. and differ in the special fervor of maintenance, for what they were adopted by «others stichirs». A lot of stichirs are characterized plugging in major divine services and implementation an original tune not similar on none other. Special fervor these a stichir can be explained also and that they have for an object preparation of faithful to next part of large Evening Liturgy. It should be noted that Liturgy called to add the special festivity in celebration and for this reason, divine services of Dormition up to a point are equated with Easter divine services. Namely saint name other - by Theotokion, or by second Easter. Implementation these a stichir was produced on prayers by the special impression, in fact them by the personal touch first calmed down, that confirmed a hypothesis about Easter character of assumption hymns: «Rosen My God in dwelling Your».

Keywords: *Dormition of the most Holy Mary, liturgical celebration in honour, stichirs, religious motion, Psalter.*

Актуальність досліджуваної проблематики полягає у практичній відсутності розробок у вітчизняному богослов'ї, у дуже важливій його сфері,

а саме еортології. Присутність Богоматері у Візантійській літургії слід розглядати через есхатологічну перспективу. Причиною цього є недостатня кількість християнських реліквій, які стосуються Богоматері, у патристичному середовищі призвело як до браку інформації, так і до недостатньої кількості відповідних інтерпретацій.

У зарубіжній теології еортологічним дослідженням Успіння пресвятої Богородиці займались: М. Жюжі, О. Стародубцев, тощо. Фактично будь-яка з еортологічних проблем, що розглядається у розвідці для вітчизняного богословського корпусу становить новизну, адже ця проблематика розглядалася в українській теології лише з гомілетичної точки зору.

Метою дослідження є започаткувати комплексний еортологічний аналіз на прикладі свята Успіння Пресвятої Богородиці в українському богослов'ї. з поставленої мети випливають наступні завдання: з'ясувати історичний контекст становлення свята Успіння Пресвятої Богородиці у Візантійській традиції; розкрити літургійні особливості святкування Успіння Пресвятої Богородиці у Візантійській традиції.

Виклад основного матеріалу. Перше літургійне поминання Марії пов'язане із святкуванням Різдва Христового, що набуло поширення у Східній традиції в кінці III ст. Приблизно з IV ст. відоме також літургійне поминання Богородиці у зв'язку із святкуванням стрітення, яке ознаменовувало зустріч Христа з Семеоном, в якій Марія взяла безпосередню участь.

Перші богослужбові тексти свята почали формуватися вже в V столітті – вони прийшли на зміну першим церковним піснеспівам, які прославляли Успіння Пресвятої Богородиці. Із часом богослужбові тексти доповнювалися і навіть змінювалися. Їхніми авторами прийнято вважати патріарха Антонія (449–458), що жив у V столітті, святого Івана Дамаскина, святого Косму Маюмського, патріарха Германа, Теофана митрополита Нікейського, що жили у VIII столітті, та інших. Вони особливо радісно і торжественно оспівують перехід Пречистої Діви зі світу земного до небесного.

До IV ст. у жодного ранньохристиянських авторів ми не знаходимо життєпису пресвятої Богородиці у період після Вознесіння Ісуса Христа. З'ясованою ця прогалина стала в історії богословської думки після появи еретичних вчень про Богородицю, особливо ересі Несторія. Саме в цей період усне церковне передання поступово трансформується у письмову традицію. Успіння і події з ним автор висвітлено в слові Івана Архієпископа Солунського, датованому не раніше ніж V століттям.

І лише з V ст. в Єрусалимській громаді почали святкувати торжество Пресвятої Богородиці, а в VI ст. це свято змінило свою назву і в різних богослужбових книгах почало називатися по-різному – Успіння, Перехід, Взяття на небеса (koimesis, Transitus, analapsis), що свідчить про зміщення акцентів у свідомості християн із факту Богоматеринства Марії на день її народження для неба. Звідси можемо стверджувати, що зародки вчення про особливу смерть Божої Матері слід датувати V ст.

Як зазначає у своїх дослідженнях П. Жужі вперше думка про те, що Марія не померла і звилася у Тимотея, священника з Єрусалима або Антіохії, яка жив у V ст. з іншого боку згаданий дослідник висвітлює і точку зору так званих «моралістів», прихильники природної смерті Божої Матері. Цей богослов стверджує, що популярності позиції «моралістів» додавав той факт, що незрілою була віра у непорочне зачаття Богородиці. Адже повіривши у Непорочне зачаття Марії легше сприйняти істину про її Успіння. Фактично позиція «моралістів» у дослідженні Юга зводиться до наступного «Пресвята Богородиця була досконалим чином з'єднана із Сином. І хоча вона ніколи не мала первородного гріха і тому не повинна була померти, але все таки померла, адже помер її Христос»¹.

Святий Епіфаній Кіпирський (кін. IV ст.) твердить, що нічого не відомо ні про смерть Діви Марії, ні про те, що вона не померла, ні про її гріб. У перших століттях християнства, культ святих, який щойно формувався і переважно стосувався мучеників був нерозривно пов'язаний із місцями їхніх поховань. Вже після Епіфанія неодноразово йшла мова про можливе місце поховання Богородиці, а той факт що точно не могли визначитись це місце не дозволяв належним чином розвинути культ земної Матері Христа. Саме тому, візантійський богородичний культ продовжував розвиватися у напрямку особливого вшанування частин одягу Пречистої Діви. Так зокрема, з початку V ст. у Візантії з'являється свято Положення Риз Пресвятої Богородиці, яке можна вважати важливим аргументом в контексті формування богословських уявлень про тілесне воскресіння Богородиці. Іншим підтвердженням на користь саме такого розуміння завершення земного життя Марії виступають тропарі і кондаки самого свята Успіння Пречистої Діви. Ці тексти стали своєрідною відповіддю на запитання Єрусалимського патріарха Теогноса, який у V ст. запитував у своїх гоміліях «Чи непорочне тіло Матері Життя могло зазнати тління і смерті?».

---

¹M. JUGIE, La Mort et l'Assomption de la sainte Vierge. Étude historico-doctrinale, Città del Vaticano 1944, 156-157

Як засвідчує дослідник Р. Жанен, який систематизував з грецьких джерел наявний історичний матеріал про святкування Успіння Богородиці у Влахернах та Халкопратії, згідно з Никифором Калістом слід було проводити всенічну перед святкуванням Успіння, патріарх Тимофій I (511-518) визначив порядок тієї всенічної а імператор Маврикій затвердив цей церемоніал. Дослідники вважають, що такий порядок богослужінь у Константинопольській церкві свідчення про які зібрані з різних візантійських хронік, був узятий за аналогією зі звичаєм Єрусалимської церкви, що керував звершенням процесійного ходу на честь Богородиці у Гетсиманії, порядок якого теж був затверджений згаданим імператором Маврикієм. Важливе питання щодо необхідності запозичень церемоніалу з Єрусалиму у вказаних Константинопольських храмах стосується реліквій, які зберігалися у цих церквах. Із численних та водночас суперечливих джерел з цього приводу, здійснивши їх ретельний аналіз, слідом за дослідником М. ван Есбруком стверджуємо, що у Влахернській Церкві зберігався одяг який залишила Богородиця під час свого Успіння, а в Халкопратіях зберігався пояс Богоматері. Саме ця реліквія пов'язана зі святими місцями у Гетсиманії та з віднайденими в її могилі плащаницями. Географічне розташування обох згаданих церков дозволяло процесії імітувати відповідну ходу Успіння в Єрусалимі. Залучення єпископа Тимофія до процесу становлення літургійного вшанування свята не випадкове, адже він був одним з поборників ересі монофізиста і саме тому встановив літургійне вшанування Успіння в контексті рішень Халкедонського Собору.

Богородичні ініціативи імператорів були зумовлені у першу чергу не стільки особистою побожністю володарів, скільки необхідністю створити протидію ймовірному антихалкедонському табору. Маємо змогу проаналізувати свідчення візантійських хроністів та істориків, щодо церемонії у Константинополі, а також їхні свідчення про вшанування згаданих богородичних реліквій та про зв'язок літургійного святкування Успіння з перемогою над антихалкедонською опозицією. У хронологічному порядку до нас дійшли свідчення п'яти візантійських авторів, а саме: Теодора Чтеця, Теофілакта Симокатта, Теофана Хронографа, Георгія Кедріна та Никифора Калліста Ксанфопула. Завдяки уривкам з Теодора Чтеця ми довідуємося про обрання Тимотея, що організував процесію в Халкопратіях².

Феофан Хронограф засвідчує, що на шостий рік правління імператора Маврикія орієнтовно між 14 серпня 586 13 серпням 587 року відбувалась процесія на честь Пресвятої Богородиці, яку необхідно було називати панегії.

² Theodoros Anagnostes Kirchengeschichte, 363: G. Ch. Hansen Berlin 1971, p.102.

З цього свідчення випливає, що очевидно ця процесія перетворилась в унікальне місцеве зібрання у Влахернах, а використовуючи свято Успіння, сам імператор Маврикій підкреслював необхідність вшановувати річницю власного сходження на престол. Наступний візантійський хроніст Георгій Кедрин згадує про реформу Маврикія в контексті опису процесії, що звершувалася із Влахерн у Халкопратію, ми не можемо стверджувати чи йдеться саме про процесію на свято Успіння, однак і не можемо заперечити цього факту. Наступний історик Никифор у власній церковній історії, ведучи мову про побудовані Пульхерією побудовані у Константинополі церкви (Влахернську, Одігонську, Халкопратійську) стверджує «Храм Богородиці у Влахернах достойний бути обителлю Матері самого Логаса, адже в ньому були вміщені погребальні пелени, з відданням їм безкінечної пошани... в Одігонському Храмі було положено той божественний образ, який Лука написав на дошці, а святилище в Халкопратії вміщає священне веретено, пелени Спасителя... У храмі Халкопратії зберігається також пояс Богоматері, про який було у попередніх главах мої книги, та на честь якого встановлено нічний молитовний чин і процесію»³.

Одна з перших згадок про святкування Успіння міститься в похвальній промові ймовірно Теодора до святого Феодосія, у якій йдеться що в палестинських монастирях дуже урочисто святкують пам'ять Богородиці. Це повідомлення датують приблизно 500 роком. Також згадки про свято Успіння містяться в текстах в так званого Синайського Євангелія (715 р.) на основі чого Йоан Євбейський згадує його серед інших дванадесятих свят⁴.

У візантійській традиції святкуванні Успіння особливої вагомості набувають два дні тижня: середа і п'ятниця. Середа асоціювалася з Вифлеємом, місцем де апостоли зібралися біля Діви, а п'ятниця із днем положення у гріб, тому саме у цей день і здійснювалася процесія.

Богослужіння на Успіння у східній християнській традиції являли собою своєрідний розповідний комплекс. При цьому їх комплексний характер виявляється не стільки у тому, що вони, як і будь-які інші богослужіння мають теологічне наповнення, а передусім тим способом, яким досягалася мета єднання вірних із Творцем через гармонійне поєднання трьох складових: слова, образу і звуку. В богослужіннях на свято Успіння доволі складно виділити головний культ, сюжетну лінію, домінуючий образ, оскільки в них велика кількість дійових осіб – три особи Пресвятої Тройці, Богородиця, ангельський собор, окремі чини його воїнства, апостоли та

³ Nicephorus Historia Ecclesiastica: PG 146, 1061.

⁴ Скабалланович М.Н. Толковый Типикон: справочник. Москва: Изд-во Сретенский монастырь. 2016. 816.

пророки тощо. Успенські піснеспіви відкривали серцю людини усю небесну ієрархію, пояснюючи спосіб поєднання вишнього і земного та вказуючи на особу поєднання цих світів – Матір Божу, що носила у своєму лоні «невмістимого Бога». Автори стихир та канонів розкрили у своїх творах чимало тем, а саме історичні перспективи крізь призму ймовірної есхатологічно картини, а також погляд на смерть як особливий крок, який чекає кожного на життєвому шляху. Важливо відзначити, що при такій насиченій образній завантаженості успенських богослужінь не втрачається головна думка закладена авторами. Адже композиція піснеспівів укладена доволі логічно і послідовно, а її сенс, підходить типово для східної літургії, розкривається поступово. Богословські постулати при цьому гармонійно поєднуються з історичними обставинами встановлення свята та фрагментами із Святого Писання. У кожному стихирному блоці піснесловці йдеться про історію Успіння, а саме зібрання всіх апостолів у Єрусалимі та поступово переходили до поетичного висловлення віронавчальних істин, передусім про приснодівство Богородиці. Деякі стихирні через їх виняткову означеність повторюються на богослужіннях два а той більше разів, а їх хорове виконання шляхом поділу на окремі гласи дає можливість показати вірним певний емоційний стан спрямовуючи думки молільників у потрібне русло.

Християнські піснетворці ставили собі за мету пов'язувати свої твори з біблійними сюжетами, зокрема, велика кількість богослужбових стихир тісно пов'язані з віршами із книг Старого Заповіту. Творці богослужбового канону фактично створили складний і поетичний твір у який увійшли як окремі строфи старозавітних піснеспівів взяті із різних періодів старозавітної історії, так і центральні події Нового завіту, зокрема, зустріч Єлизавети з Пречистою Дівою, коли Богородиця оспівує таїнство Боговтілення, що вже звершилося у ній, Таїнство Христового Воскресіння, Різдва, Преображення та безперечно Успіння Пресвятої Богородиці.

Богослужіння Успіння Пресвятої Богородиці мають ряд змінних (стихири тропарі, канони, тощо) та незмінних частин (псалми, молитва «Світе тихий», ектенії, тощо) наявність чи відсутність яких визначається вказівками з Типікону. В богослужбовій практиці православної церкви вказівки Типікону є постійно актуальними, а тому за винятком деяких моментів особливості успенського богослужіння залишаються незмінними з часів раннього середньовіччя до сьогодення. Крім Типікону літургійні вказівки містяться також у серпневих Мінеях.

Згадуючи Успіння Богоматері Східна церква на Стихирах Вечірні захоплюється самим фактом взяття Богородиці з тілом у небо. Успенськими

образами та алюзіями наповнені три із шести стихир. Автор стихир на «Господи, взиваю я» добре знав церковне Передання. Крім цього у тексті чітко наявні посилання на працю святого Діонісія Ареопагіта «Про небесну ієрархію», оскільки у третій стихирі ангельські чини перераховуються таким самим чином, як у роботі Діонісія. Це можливо непрямо підтверджує істинність церковного Передання про присутність святого Діонісія Ареопагіта у Гетсиманії під час поховального торжества, Успіння Богородиці. Слід також відзначити знайомство автора стихир з апокрифічним твором Івана Богослова «Сказання про Успіння святої Богородиці», адже у них органічно вплетено розповідь про апостолів, що були перенесенні до ложа Богоматері чудесним способом на хмарах. Зокрема в стихирі йдеться: «Твоє Успіння славлять власті і престоли, начала і господства, сили і херувими, а також страшні серафими .... Припадають до тебе люди з архангелами і ангелами»⁵. Цей текст у творі Діонісія Ареопаргіта відображений: «перший чин називається на мові євреїв херувимами та серафимами. Другий чин включає власті, господства і сили; а третій і останній у небесній ієрархії чин – складається, ангелів, архангелів та начал»⁶.

Персонажі згаданих стихир називають Богородицю: «Джерелом життя» (при цьому слово життя пишуть з великої літери, що вказує на особу Ісуса Христа); «Престолом всевишнього» (саме завдяки їй Бог прийняв людську природу у такий спосіб абсолютно ставши духовним царем людства); «Драбиною до небес» (цей образ асоціюється із цілим рядом старозавітних пророцтв про Богородицю, а також перекликається із змістом наступних паремій, творячи своєрідну циклічність богослужбової розповіді). Образ драбини що сходить до небес зустрічається у 28 главі книг Буття, а в східних піснеспівах цей образ надається Богоматері, завдяки тому, що вона, виносивши та народивши Христа Господа, уможливила сходження, наче по драбині, людей до небес.

Наведені образи можна розглядати як окремо, так і разом: їх сукупність вказує на чітку послідовність участі Богоматері у божественній місії порятунку людства: вона виносила Христа («Джерело життя»), у її лоні об'єднались божественна і людська природа («Престол всевишнього»), а подвиг її Сина відкрив людям можливість стати спадкоємцями вічного блаженства («Драбина до небес»)⁷. Головне смислове наповнення на

⁵ Жития святых святителя Димитрия Ростовского. Том VIII. Август. Москва: ЭКСМО -2016. 860с.

⁶ Дионисий Ареопагит. О церковной иерархии. Послания. (Издание с параллельными текстами) / Вст. ст., подг. греческих текстов и их русский перевод Г.М.Прохоров, Ред. перевода иер. Григорий (В.М.) Лурье СПб. Алетейя 2001 г. 281 с.

⁷ Стародубцев О. Особенности песнопений службы успения пресвятой Богородицы: URL: <http://pravoslavie.ru/38885.html>

«Господи, взиваю я» полягає в прославленні Богородиці та визнанні її особливої ролі в історії людства.

Стихири описують, що Джерело Життя, положившись у гробі, саме стало «Драбиною до неба». Звертаючись до самої Богородиці, на вечірній співають: «Дивні тайни твої Богородице, ти стала престолом всевишнього і нині переставилась від землі до неба; твоє Успіння славлять сьогодні власті і престоли, начало і господства, сили, херувими та серафими, а земноводні радіють божественною твоєю славою». Згадується також і чудесне зібрання апостолів біля святішого одра великої усопшої: «Взяті на висоту на хмари Богоносні апостоли із всіх країн дісталися до пречистого та живоначального тіла».

Невід'ємним елементом усякого богослужіння Православної Церкви є зачитування або спів вибраних віршів Святого Писання, а також, буквально цитування звідтіля великих, розлогих цитат. Особливості літургійного богослужіння Вечірньої з Литією на Успіння Богородиці читаються ці три паремії що і на Різдво Богородиці: про таємничу драбину, яку бачив патіарх Яків, (Бт. 28,10-17) про видіння пророком Єзикаїлем зачинених східних дверей храму, (Єз. 43,27-44,4) про дім і трапезу премудрості. (Прип. 9,1-11)

Вагоме місце на вечірній займають «Стихири на Литії», це пояснюється давністю їх становлення, глибиною змісту, формою та способом виконання. На Литії на «Бог Господь» читається тропар свята. І тут знову звучать урочисті пісні, що поєднані з моліннями. Вони спрямовані на прославу вищої від небес та славнішої від херувимів, Матері того, на кому здійснилося благовоління Отця та через яку прийшло спасіння вірних. Застосовуючи літургійні символи, притаманні східній літургії, Богородиця прославляється: «Сьогодні небо розкриває свої надра, приймаючи ту, що народила Невмістимого та Земля джерело життя віддаючи благословення, прикрашається красою. Так поклонімося їй усі молільники, не забувши її чеснот. Владичице, спаси нас святкуючи твоє Успіння, спаси тих, що визнають тебе Богородицею від всякого зла. Мати Творця всіх Христа Бога не переставай молитися за увесь християнський рід, щоб спаслися душі наші».

Розповідь першої стихири розкриває факт, що апостоли, які були чудесно зібрані в Гетсиманії обов'язково повинні були стати безпосередніми свідками Успіння та Внебовзяття Богоматері, щоб поширити цю звістку у майбутній церкві. Особливий акцент зроблено на значенні Успіння для апостолів. Друга стихира концентрується на значенні події Успіння для усього сушого загалом та людського роду зокрема, адже через неї люди

отримали могутню посередницю і заступницю на небесах за молитвами якої можуть отримати радість та «велику милість»⁸. Третя стихира вводить у богослужбову розповідь образ Бога Отця. У ній йдеться про значення Богородиці для першої Особи Трійці, у тому сенсі, що саме через неї сповнився Божественний план порятунку людського роду, що Діва Марія іменується «Невістою і Матір'ю благовоління Отця». У четвертій стихирі події Успіння розглядаються по відношенню до усього створіння і відповідний акцент робиться на відновленні створіння: «святим її Успінням світ оживотворився». П'ята стихира розкриває значення Успіння для церкви, яка отримує особливу молільницю перед престолом всевишнього. Шоста – розкриває значення Успіння для самої Богородиці. Діва отримує такий бажаний спокій та єднання із своїм Сином, якому «передає всесвітлу душу у його Пречисті долоні»⁹. Лейтмотивом Литійних стихир є образ Богоматері як величної заступниці людського роду, усієї церкви, світу і навіть небесних ангелів, а домінуючою тезою у цих стихирах слід вважати визнання Богородиці найвищим Божим створінням: «Ти еси вища від небес, славніша від херувимів та чесніша від усього творіння»¹⁰.

Авторами цих стихир були константинопольські патріархи Анатолій та Герман, святий Теофан Ісповідник а також святий Іван Дамаскин. Ці стихирі написані у V-IX ст.. і відрізняються особливим пафосом змісту, за що їх було названо «самогласними»¹¹. Самогласні стихирі характеризуються включенням у найважливіші богослужіння та виконанням оригінальним наспівом, не подібним на жоден інший. Особливий пафос цих стихир можна пояснити також і тим, що вони мають на меті підготовку вірних до наступної частини великої Вечірні – Литії. Слід відзначити, що Литія покликана додати особливої святковості у святкуванні і саме тому, богослужіння Успіння певною мірою прирівнюються до пасхальних богослужінь. А саме свято називають по іншому – Богородичною, або другою Пасхою. Виконання цих стихир справляло на молільників особливе враження, адже їх характерною рисою є перший стих, що підтверджує гіпотезу про пасхальний характер успенських піснеспівів: «Воскресни Господи, в оселі Твої, ти і Кивот святині твоєї»¹². Автор цих рядків невідомий. Отже стихирі на Литії розкривають особливе значення Пречистої для Всесвіту, а саме єднання земного і небесного світів. І цим об'єднуючим фактором стала власне подія Успіння.

⁸ Жития святых святителя Димитрия Ростовского. Том VIII. Август. Москва: ЭКСМО -2016. 860с., с. 795

⁹ Там само с. 803.

¹⁰ Там само с. 805.

¹¹ Стародубцев О. Особенности песнопений службы успения пресвятой Богородицы: URL: <http://pravoslavie.ru/38885.html>

¹² Жития святых святителя Димитрия Ростовского. Том VIII. Август. Москва: ЭКСМО -2016. 860с., с. 811

Таким чином дослідження особливостей історичного становлення та літургійного вшанування Успіння пресвятої Богородиці переконливо доводить важливість включення еортологічної проблематики до українського богословського корпусу і безумовно має подальші перспективи, оскільки перебуває в українській теології лише на стадії становлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Дионисий Ареопагит. О церковной иерархии. Послания. (Издание с параллельными текстами) / Вст. ст., подг. греческих текстов и их русский перевод Г.М.Прохоров, Ред. перевода иер. Григорий (В.М.) Лурье СПб. Алетейя 2001 г. 281 с.
- 2.Жития святых святителя Димитрия Ростовского. Том VIII. Август. Москва: ЭКСМО - 2016. 860 с.
- 3.Скабалланович М.Н. Толковый Типикон: справочник. Москва: Изд-во Сретенский монастырь. 2016. 816 с.
- 4.Стародубцев О. Особенности песнопений службы успения пресвятой Богородицы: URL: <http://pravoslavie.ru/38885.html>
- 5.M. JUGIE, La Mort et l'Assomption de la sainte Vierge. Étude historico-doctrinale, Città del Vaticano. 1944. С. 156-157
- 6.Nicephorus *Historia Ecclesiastica*: PG 146, 1061.
- 7.Theodoros Anagnostes *Kirchengeschichte*, 363: G. Ch. Hansen Berlin 1971, p.102.

REFERENCES

- 1.Dyonysyi Areopahyt. O tserkovnoi yerarkhyu. Poslanyia. (Yzdanye s parallelnymy tekstamy) / Vst. st., podh. hrechskykh tekstov y ykh russkyi perevod H.M.Prokhorov, Red. perevoda yer. Hryhoryi (V.M.) Lure SPb. Aleteiia 2001 h. 281 s.
- 2.Zhytyia sviatykh sviatyelia Dymytryia Rostovskoho. Tom VIII. Avhust. Moskva: ЭКСМО-2016. 860s.
- 3.Skaballanovych M.N. Tolkovyi Typykon: spravochnyk. Moskva: Yzd-vo Sretenskyi monastyr. 2016. 816.
- 4.Starodubtsev O. Osobennosty pesnopenyi sluzhby uspenyia presviatoi Bohorodytsy: URL: <http://pravoslavie.ru/38885.html>
- 5.M. JUGIE, La Mort et l'Assomption de la sainte Vierge. Étude historico-doctrinale, Città del Vaticano 1944, 156-157
- 6.Nicephorus *Historia Ecclesiastica*: PG 146, 1061.
- 7.Theodoros Anagnostes *Kirchengeschichte*, 363: G. Ch. Hansen Berlin 1971, p.102.

Дата надходження до редакції: 26.11. 2018

Моральне богослов'я

УДК 27-423.57-184.3:005.963.2 Андрей Шептицький

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ВЧЕННЯ АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ПРО ГРІХ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ В СУСПІЛЬСТВІ

Олег ОГІРКО

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, 79010, Львів, Україна

e-mail: Ohirko@yandex.com

У статті проаналізовано розуміння гріха в морально-етичному вченні славетного митрополита української Церкви Андрея Шептицького. Доведено, що морально-етичне вчення митрополита Андрея Шептицького про гріх розкриває актуальні моральні проблеми сучасності, а, зокрема, абортів, самогубства, вбивства та закликає боротися проти них засобами християнської праведності, дотримуючись моральних чеснот та життя у Святых Тайнах.

Ключові слова: *Андрей Шептицький, гріх, вчинок, спокуса, пристрасті, згіршення, самогубство, вбивство, війна.*

В статье проанализировано понимание греха в морально-этическом учении выдающегося митрополита украинской Церкви Андрея Шептицкого. Доказано, что морально-этическое учение митрополита Андрея Шептицкого о грехе раскрывает актуальные нравственные проблемы современности, а, в частности, аборт, самоубийства, убийства и призывает бороться против них средствами христианской праведности, соблюдая нравственных качеств и жизни в Святых Тайнах.

Ключевые слова: *Андрей Шептицкий, грех, поступок, искушение, страсть, согрешение, самоубийство, убийство, война.*

The article analyzes the understanding of sin in the moral and ethical teachings of the famous Ukrainian Church Metropolitan Andrey Sheptytsky. It is proved that the moral and ethical doctrine of Metropolitan Andrey Sheptytsky about sin reveals actual moral problems of modern times, in particular, abortion, suicide, murder, and urges to fight against them by means of Christian righteousness, while observing moral virtues and life in the Holy Mysteries.

Key words: *Andrey Sheptytsky, sin, action, temptation, passion, scandal, suicide, murder, war.*

Розвиток духовності та моральності молодого покоління для сучасного суспільства, де панувала диктатура морального релятивізму, залишатиметься актуальною й складною проблемою. Аспекти морально-етичного вчення митрополита Андрея Шептицького про гріх та його наслідки у суспільстві залишаються важливими і на даний час. Ціль статті – дослідити актуальність морального вчення славетного етнарха української Церкви і народу, яке є основою духовно-морального виховання.

Не розуміння гріха, або не визнання гріха – гріхом, веде сьогоднішнє суспільство до нівелювання цим поняттям. Тобто, у сьогоднішній час не прийнято гріх називати гріхом, тому що це може обмежити свободну волю особи. Внаслідок таких дій спотворюється моральний образ гріха і людське життя набирає нових викривлених цінностей. А відтак зовсім іншої, можна сказати, відмінно неправильної якості життя, якщо життя у гріху можна взагалі назвати життям.

Гріх як свідомий і добровільний злий вчинок. Гріх – це найбільше зло у світі, це вияв чорної невдячності творіння супроти свого Творця, це відмова любові. Гріх – це свідоме і добровільне самолюбство в різних формах (особисте, родинне, класове, націоналістичне). Причиною гріха є власна воля людини, яка піддається зовнішнім і внутрішнім впливам, що виявляються в спокусах тіла, навколишнього середовища і злого духу. Гріхи можуть бути вчинені ділом, словом, а особливо думками, коли маємо намір чи бажання вчинити зло. Гріх поділяється на власний, тобто вчинений особисто, чи чужий, який скоєний за участю іншої людини, наприклад, за чийось наказом, із намови чи похвали скоєного гріха. Народний вислів повчає: «Той, хто грішить – людина, хто кається – святий, а хто гріхами хвалиться – нечестивий». Гріх є причиною всіх хвороб, страждань і смерті у світі. Хоча не завжди гріх є причиною недуг тіла.

У морально-етичній спадщині Князя української Церкви, слуги Божого, митрополита Андрея Шептицького (1865-1944) присутнє бачення гріха, в якості найбільшого зла. Він фактично настоював на тому, що в християнській вірі й християнській етиці поняття добра і зла – стали та цілком зрозумілі, а відтак найвищим і єдиним добром є безпосередньо – Бог, адже окрім Бога, немає нікого доброго¹. Таким чином, у християнстві поняття “добро” стосується виключно того, що веде та наближує до Бога. Зрештою, на думку мислителя, зло – це брак добра.

Тут важливо наголосити на тому, що через гріхопадіння, особа опинилася в постійному вихорі вибору між добром та злом. Звісно, з позиції вчення Церкви, правдивим вибором для самої особи є – Бог. Натомість звернення її до гріха, свідчитиме вибір нею зла. Реальним та дійсним злом митрополит Андрей вважав саме гріх. Отже, мислитель був переконаним в тому, що там де є гріх, там неодмінно присутнє зло. З цієї перспективи, помилково думають ті особи, згідно переконань Андрея Шептицького, хто вважає, що чинячи гріх – нічого злого не робить. Поряд з тим, митрополит

---

¹ Пор. (Мк. 10, 18).

відкидав ще одну крайність у сприйнятті гріха, тобто бачення нереальності життя без гріха.

Звісно, ці викривлені погляди стосовно моральності гріха, на загал, майже завжди мали місце в будь-якому суспільстві. Іншими словами таке легковажне ставлення до гріха та його суті призводило тоді, та й призводить і сьогодні, до втрати відчуття гріха, а тим самим і до втрати спілкування з Господом Богом. Це дає чіткі підстави ствердити те, що гріх та зло як таке – тотожні.

Митрополит Андрей словами пророка Ісайї наводив приклад для тих, хто підміняє добро на зло.

Горе вам, що називаєте добро злом, а зло добром, темряву світлом, а світло темрявою; що переменяєте гірке на солодке, а солодке на гірке. Горе вам, мудрим у власних очах та розумним перед собою самими. Горе вам героям у питті вина, а відважним тільки в мішанні упиваючих напیتків (Іс. 5, 19-20)².

Особа, яка вважає, що вона діє правильно чинячи гріх вважалася архипастирем як нерозумна. Таку підміну понять мислитель називав не тільки «глупотою», але й «глупотою, що межує із божевіллям»³.

Прийнявши таку точку зору, можна однозначно ствердити те, що гріх у розумінні Андрея Шептицького – зло. І звичайно те зло, яким є гріх, несе в своїй суті певні прояви. Першим таким проявом гріха – гріх, як неволя. Неволя в тому розумінні, що гріх до певної міри обмежує свободу особи. «Кожен, хто допускається гріха, є невольником гріха»⁴. Згідно позиції архиєрея, можна чітко ствердити, що особа, як творіння Господа Бога має свободу і саме через гріх, ця свобода набирає іншої якості – поневоленої свободи.

«Тяжкий гріх є дійсно нещастям душі, – є смертю її»⁵.

Тому саме мораль, на думку пастиря, повинна допомагати особі у правдивому виборі добра, головним завданням якої є допомогти їй осмислити те, що добро треба чини, а зло – уникати.

«Говорячи про гріхи, не можна вважати їх якимись актами, відокремленими від особи. Фактично існують не гріхи самі по собі, а лише

² Шептицький Митрополит Андрей. Заклик до Покаяння. Послання на Великий Піст // Шептицький Андрей. – В-во «Свічадо». Редактор серії А. Кравчук. – Львів. – 1994. – С. 62-63.

³ Там само. – С. 63.

⁴ Шептицький Митрополит Андрей. Божа Мудрість. Твори (аскетично-моральні) // Шептицький Андрей. – Львів, 1994. – С. 113.

⁵ Шептицький Митрополит Андрей. Послання до тих, що на Великодні Свята не причащалися. Письма-Послання (1939-1944) // Шептицький Андрей. – Львів, 1991. – С. 400.

грішні люди. Залежно від природи гріховних вчинків та рівня задіяності діючої особи, їх поділяють на гріхи легкі та важкі».⁶

Митрополит Андрей вважав, що через гріх настає втрата спілкування особи з Богом. Людина є створена так, що вона повинна бути у постійному спілкуванні із своїм Творцем. Чинячи гріх, особа відвертається від Господа Бога, натомість вона звертається до гріха, стає залежною від нього. Гріх звичайно ж несе з собою певні наслідки. Гріх є противний святості. А найбільшою святістю є Бог. Гріх становить те, що кардинально та докорінно протилежне святості. Особа, яка звернена до гріха, перестає спілкуватись із Господом Богом. Вона втрачає спілкування із святістю. Відтак особа набирає тих ознак, до кого вона звернена, тобто – гріха. Гріх спричиняє притемнення совісті людини, яка стає сплячою.

Митрополит Андрей Шептицький вказував на важливість наслідків гріха для особи. «Хто хоче досліджувати таємниці гріха, не може не спостерегти тісного поєднання причини і наслідку. Гріх як роз'єднання з Богом, є актом непослуху створіння, яке, в певний спосіб відкидає Того, від якого походить і яке утримує його під час життя; можна сказати, що це свого роду представляється як явний самовбивчий акт»⁷. «У Святому Письмі гріх – це зазіхання людини на повну автономію від Бога, так на самочинне вирішення того, що є добре та зле»⁸.

«Бо вже й один тяжкий гріх зриває золотий ланцюг любови, що в'яже людську душу з Богом!»⁹.

«Ми знаємо, приміром, що за кожний гріх чекає Божа кара, знаємо, що за один смертельний гріх Господь Бог карає вічним огнем в пеклі»¹⁰.

«У кожному грісі находимо, що гріх відбирає душі правдиве життя, Божу благодать»¹¹.

В своїх пастирських посланнях митрополит приділив велику увагу становленню гріха, бо це є важливим моментом розуміння його суті. У східному богослов'ї гріх в однім із своїх проявів розглядається як добровільний стан. Моральне вчення Церкви про це говорить так: «...гріх Адама, як гріховний стан впалого праотця, був наслідком його свобідного

⁶ Життя у Христі. Моральна катехиза. – В-во УКУ. – Львів, 2004. – С. 35.

⁷ Joanus Paulus II. Reconciliatio et paenitentia // Joanus Paulus II. – Wroclaw, 1999. – S. 45.

⁸ Життя у Христі. Моральна катехиза. УКУ. – Львів, 2004. – С. 34.

⁹ Шептицький А. Найбільша заповідь // Шептицький А. Документи і матеріали. Церква і суспільне питання. – Львів, В-во “Місіонер”, 1998. – Т. II, кн. I. – С. 61.

¹⁰ Шептицький А. Про місії і духовні вправи // Митрополит Андрей Шептицький: Життя та діяльність. – Т. III. Церква і душпастирство. Пастирські листи і послання. – Львів, 1901–1914. – С. 115.

¹¹ Шептицький Митрополит Андрей. Заклик до Покаяння. Послання на Великий Піст // Шептицький Андрей. – В-во “Свічадо”. Редактор серії А. Кравчук. – Львів, 1994. – С. 62.

вибору, а тому був добровільним»¹². «Гріх Адама з одного на початку перейшов на всіх і то в наслідстві став гріхом усіх і кожного власним його гріхом»¹³.

Архиєрей також наголошував на чинники, які сприяють виникненню гріха. У Святому Письмі зокрема, мова безпосередньо йде про те, що Адам і Єва не згрішили, якщо б не були спокушені злим змієм (Бут. 3, 1-7). Проте, є два чинниками, які перш за все, на думку Андрея Шептицького, сприяють виникненню гріха, це – привід і спокуса.

Згідно позиції морального богослов'я, перед виникненням гріха передує привід до гріха. Фактично, під поняттям «привід до гріха» необхідно розуміти зовнішню обставину, яка створює небезпеку гріха. Окрім того, є ще два види приводу: ближчий та дальший. Перший з них полягає у перебуванні особи в можливості вчинити гріх. Другий, натомість, полягає вже у безпосередній небезпеці вчинити гріх.

Після приводу, на основі теоретичного бачення, слідує спокуса, тобто – спонукання до гріха. Зрештою, природу спокуси, до певної міри, складають три джерела: пожадливість, світ і диявол.

Таким чином, пожадливість (в латинській мові – *concupiscentia*), є наслідком первородного гріха й полягає у внутрішній дезорієнтації. Святе Письмо представляє три наступні види пожадливостей: пожадливість тіла, пожадливість очей і гордия життя (1 Йо. 2, 16); світ, але не як фізичний (космос), а як спокуса, зла ментальність, що є наслідком багатьох гріховних тенденцій, що опановують суспільство і створюють неморальний вид життя; диявол – «противник ваш, ..., ходить навколо вас, як лев ревучий, шукаючи, кого б пожерти» (1 Пт. 5, 8). З іншої сторони, слід підкреслити, що воля особи є внутрішньо свобідною, тому диявол не може її прямо схилити до гріха, хоча, у свою чергу, він діє за допомогою інших не менш важливих середників впливу на нашу свідомість.

Натомість, Андрей Шептицький, коли висловлювався стосовно спокус, опирався на віршах Святого Письма (Як. 1, 2). Він, зокрема, з цього приводу писав: «...покуса (спокуса) є досвідченням душі, вона не тільки не є гріхом, а навпаки – нагодою до добрих діл; вона виробляє чесноту в душі; вона сталить (закалює) душу»¹⁴. Тобто, ієрарх був твердо переконаним в тому, що протягом всього земного життя, кожна особа зобов'язана провадити безупинну боротьбу зі спокусами. Першим кроком у перемозі над спокусами, на думку митрополита, є страх Господній, хоч він ще не є правдивою

¹² Життя у Христі. Моральна катехиза. – В-во УКУ. – Львів, 2004. – С. 35.

¹³ Митрополит Андрей. Християнська праведність // Шептицький Андрей. – Львів, 1936. – С. 3.

¹⁴ Шептицький А. Божа Мудрість. Твори (аскетично-моральні) // Шептицький А. – Львів, 1994. – С. 108.

синівською любов'ю людини до Бога, але саме через нього людина уникає приводу вчинити гріх. Головною та особливою запорукою того, що спокуса буде переможена, згідно поглядів мислителя, є саме Господня молитва «Отче наш», прохання заступництва Божого:

А що Господня молитва силою вже першого слова є благанням потрібних дарів не лише для нас самих, але для всіх братів, що є молитвою загальнохристиянською, як не загальнолюдською, що є також суспільною молитвою, – то це слово «не введи нас во іскушеніє» має свою глибіню і далеку перспективу в тріумфі Христа в Його святій Церкві¹⁵.

Християнська молитва має суспільний характер, й з цієї перспективи через благодать і силу Спасителя, кожна віруюча особистість отримує від Бога силу й натхнення перемагати спокуси.

Митрополит Андрей Шептицький у своїх творах писав про нікчемність гріха в житті людини: «Якщо грішник зо Божою благодаттю пізнав би злобу гріха, якщо подивився б у очі тому мерзенному й страшному нещастю, яке грозить йому, то без сумніву злякався б сам перед собою, застидався б і звернувся б до милосердного Бога, небесного Отця з бажанням повернути до Його святої благодаті»¹⁶. Він неодноразово наголошував на тих гріхах, які найбільше знищують особу зокрема та суспільство загалом.

Першим з такого роду гріхів є, згідно з його поглядами, – згіршення. Саме цей гріх робить «із кожного гріха окремий гріх, що називаємо (згіршенням) соблазню»¹⁷.

З цього приводу, митрополит наводив на підтвердження свого переконання слова зі Святого Письма: «А хто спокусить одного з тих малих, що вірують у Мене, такому було б ліпше, якби млинове жорно повішено йому на шию, і він був утоплений у глибині моря... горе тій людині, через яку спокуси приходять!» (Мт. 18.6-7). Іншими словами, гріх згіршення тим важче сприймається, чим гірші наслідки він за собою потягає. Зрештою, на думку Андрея Шептицького, ті особи, хто спричинився саме цим гріхом звести свого ближнього з дороги спасіння, будуть спокутувати та змушені виправити усі наслідки. Навіть тоді, згідно з переконаннями мислителя, коли грішник за цей гріх кається та виконує належну покуту, з щирими сльозами покаяння, – важко направити наслідки цього згіршення. В особливій формі це трапляється, коли особа, яка згіршилася, – відкинула авторитет Божого закону, або й втратила саму віру в Бога. Натомість, ще важчою ситуацією є той випадок, коли гріх згіршення торкнув не одну особу, а – багатьох.

¹⁵ Там само.– С. 109.

¹⁶ Шептицький А. Заклик до Покаяння // Шептицький А. – Львів, 1939. – С. 7-8.

¹⁷ Там само.– С. 8.

Андрей Шептицький, у свою чергу, настоював на великій відповідальності, яку несуть ті особи, через яких нарікається на «Ім'я Господа Бога»¹⁸.

Наслідки такого гріха виявлять себе ще за земного життя особи, через яку згіршення торкнулося чи то однієї душі, чи декількох. Згідно поглядів митрополита, щасливим є грішник, який спокутує свій гріх ще за свого життя на землі, через «тяжкі зарядження Божого провидіння, що були б карою за (згіршення) соблазн»¹⁹. Тобто, саме таке виправлення наслідків згіршення Андрей Шептицький вважав – Божим даром, який спасає душу через дочасну кару від вічної.

В загальному, категорію головних, чи так званих «важких» гріхів Андрей Шептицький називав «зародками», «джерелами та коріннями» для інших, «менших» гріхів. Саме такого роду гріхи, на його думку, є носіями багатьох гріхів ще у своїх зародках. Особливістю цих гріхів є крайня протилежність до категорії чеснот. Серед головних гріхів, Глава Церкви виділяв наступні: «гордість, лакізмство, безстидність, гнів, непоміркованість, заздрість, лінивість»²⁰. Серед тих, в свою чергу, є начала гріхів, тобто ті, які тягнуть за собою багато інших гріхів, які цілковито заплутують душу людини. Серед них – гордість, яка протистоїть у своїй суті чесноті покори, адже «...початком кожного гріха є гордість» (Сир. 10, 15).

Андрей Шептицький у своїх листах-посланнях особливу увагу звертав на найпоширеніші гріхи. Адже гріх, це можливо єдина річ, яка скасовує спілкування людини не лише з Богом, а й з іншими людьми, врешті, й самої з собою. Тим більше, коли мова йде про так звані «важкі» гріхи:

Якщо грішник зо Божою благодаттю пізнав би злобу гріха, якщо подивився б у очі тому мерзенному й страшному нещастю, яке грозить йому, то без сумніву злякався б сам перед собою, застидався б і звернувся б до милосердного Бога, небесного Отця з бажанням повернути до Його святої благодаті²¹.

Закликаючи до вірних покаяння, Андрей Шептицький неодноразово наголошував на головних гріхах, які найбільше знищують особу зокрема та суспільство загалом.

У розумінні Андрея Шептицького до таких гріхів належить гордість, яка означає, перш за все, – різні стани душі. А першим таким станом є – неконтрольоване пожадання особистого вивищення. З іншої сторони, гордістю, на думку митрополита, є невідповідне відношення людини до

¹⁸ Там само.– С. 8.

¹⁹ Там само.– С. 9.

²⁰ Там само.– С. 10.

²¹ Шептицький А. Заклик до Покаяння // Шептицький А. – Львів, 1939. – С. 7-8.

Божого закону. Третій стан душі, в даній ситуації, полягає у викривленні самої природи по відношенні до Божого закону, а конкретніше не підкорення йому. Саме в такому значенні, гордість, є початком усіх інших гріхів. Тобто, перебуваючи в стані гордості, особа не відчуває обов'язку жити згідно Божих Заповідей. Вона, немов засліплена собою, легковажить у всіх заборонених вчинках.

Другим головним гріхом є захланність, протилежність до чесноти щедрості. У творчості Андрея Шептицького, захланністю виступає пожадливій потяг до збагачення, матеріального добробуту, врешті, грошей. На його думку, сама захланність теж є причиною похідних від неї гріхів. «Бо корінь усього лиха – грошлюбство, до якого деякі вдавшись, від віри відбилися і прошили себе численним болями» (I Тим. 6, 10). Грошлюбство, з такої перспективи, надає людині нагоду грішити в багатьох інших проявах, а зокрема: злість, заздрість, обжерство, нечистота та лінивість, а відтак: блуд, гнів, непомірованість, заздрість, лінивість. Вони, у свою чергу, мають здатність виступати в якості своєї «метою», на яку налаштовується особа, а відтак – стають спонукою до реалізації ще низки непадкорених пристрастей.

Наступним гріхом є – вбивство, або, згідно з визначенням Андрея Шептицького, є «свідомим чоловіковбивством»²². Багато теоретичного матеріалу духовної спадщини митрополита висвітлено у наступних його листах-посланнях: «Не убий», «Про милосердя», «Заклик до Покаяння», «До вірних», «Про Покаяння», «Актах Митрополичого Ординаріату Львівської Архиепархії УГКЦ», «Правилах до декрету «Про п'яту заповідь» тощо.

Фактично, однією з провідних тематик вище наведених послань мислителя виступає якраз «чоловіковбивство»:

Я вже кілька разів перестерігав усіх вірних перед страшними наслідками незаховування 5 заповіді Божої, що забороняє передовсім чоловіковбивство. Я вже не раз перестерігав перед всіма тими пристрастями, які промощують людині дорогу до того страшного злочину, що стягає на душу прокляття Небес, а на тілі лишає п'ятно не повинно пролитої крові, незатерте навіть покаянням²³.

Людина, на думку Андрея Шептицького, не мала, не має і не буде мати права самочинно позбавляти життя іншої особи. З цього приводу він писав: «...з гріхів поміж людьми та супроти людей, чоловіковбивство являється

²² Там само.– С. 13.

²³ Шептицький А. Послання митр. Андрея Шептицького до духовенства та народу з закликом не піддаватися на провокації й не вдаватися до актів терору. Т.2. Кн.1. За редакцією А. Кравчука. Місіонер.– Львів, 1998. – С. 538.

найбільшим злочином, найбільшим запереченням людської природи, бо смерть є найбільшим злом, яке може людина людині завдати»²⁴. Скажімо, – війна, абсолютно не є в жодному випадку виправданням такого типу злочину. Проте, єдиною оправданою причиною, згідно з поглядами мислителя, є – захист особистого життя²⁵.

Вбивство, у творчості Андрея Шептицького, подане у декількох його проявах: так зване й досить поширене «заказне» вбивство; вбивство дітей в утробі матері; самогубство; політичне вбивство тощо.

Перший прояв даного гріха ототожнюється, до певної міри, з так званим «гріхом Каїна», оскільки кожна особа «...є членом тої людської родини, яка розрослася з родини першого чоловіка»²⁶. Вбивство, таким чином, є немов безоднею людської злоби та ненависті до самої людини. Саме такого роду гріх розуміється в якості гріха, який кличе про помсту до Неба, «Голос крові твого брата кричить до мене із землі» (Бут. 4, 10). З іншої сторони, це переступ п'ятої Божої Заповіді.

З перспективи Божого синівства, кожна свідомо свого християнського покликання особа є зобов'язаною до поширення толерантності та міжособистісної любові. «Любов ближнього, – писав митрополит, – є основою цілого християнського життя»²⁷. А вбивство, на думку Андрея Шептицького, є «злочином, що в суті речі найбільше віддаляє чоловіка від християнської любові ближнього, від християнського поняття життя»²⁸.

Скажімо війну, мислитель розумів виключно у якості зла, це час, в якому люди «живуть якби Бога і Його закону не існувало, а ближній якби не був ближнім»²⁹. Іншими словами, війна, в даному випадку, розуміється як кара за зневагу та не дотримання Божих заповідей. Натомість, війна, згідно з переконанням митрополита Андрея, має й свої негативні наслідки, які теж стають для людини спокусою і нагодою до гріха. Учасники війни, які немов би звикли проливати кров і ті, хто не брав участі в боях, а чув чи бачив насильство над особою, є надзвичайно відкритими до розуміння позбавлення

²⁴ Шептицький А. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. Про милосердя // Т. II Книга I. За редакцією А. Кравчука. Місіонер. – Львів, 1998. – С. 257.

²⁵ Пор. Заклик до Покаяння. – С. 14.

²⁶ Шептицький А. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. Про милосердя // Т. II Книга I. За редакцією Кравчука А. Місіонер. – Львів, 1998. – С. 257.

²⁷ Шептицький Митрополит Андрей. *Про злочин чоловікоубійства*. Документи і матеріали 1941-1944. – Київ, 2003. – С.45.

²⁸ Шептицький А. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. Про Милосердя. Т. II Книга I. За редакцією Кравчука А. Місіонер. – Львів, 1998. – С. 257.

²⁹ Шептицький А. Заклик до Покаяння. – Львів, 1939. – С. 15.

життя як «річ буденну, конечну, звичайну. З того певно походить та легкодушність, з якою люди відбирають життя братам, хоч не рідним»³⁰.

З так званого «дорослого» вбивства впливає свідоме «дитяче» вбивство, тобто вбивство ненароджених дітей ще в лоні матері. З іншої сторони, Андрей Шептицький вважав цей злочин морально набагато важчим від попереднього.

Той гріх є більше смертним від смертних і тому, що ним завдає християнин смерть не лише своїй душі, але душі особи, що повинна бути йому найдорожча, а завдає їй смерть таку, що аж до шпіку костей впроваджує гниль гріха в ціле її життя, у спільне життя родинне, що природно є щастям чоловіка³¹.

Звідси впливає класифікація цього гріха як смертного. Натомість даний гріх, згідно з поглядами митрополита Андрея є «більше смертним від найтяжчих смертних гріхів»³².

Батьки, які відважуються нищити життя дитини, не здають собі справи з того, який скарб вони нищать і якого скарбу позбавляють себе. Кожна дитина має велику цінність перш за все у Бога. Як і кожна особа, вона є образом Божим. На думку Андрея Шептицького, кожна людська душа, це велике добро. Сам Ісус Христос за кожен душу віддав своє життя. Християнська душа є освяченою Божою благодаттю та причасна до Божого Царства. З тієї саме причини, митрополит був переконаним у неприпустимості нищення того предивного Божого творіння, яким є кожна людина. З іншого боку, за гріх вбивства несуть відповідальність не лише батьки дитини, але й ті, що виконували це. Відповідальність за скоєння даного гріха, на думку мислителя, несуть усі ті, хто спонукав чи брав у ньому пряму участь.

Гріх вбивства дитини несе за собою наслідки, які мають руйнівну властивість. Перш за все страждає сама ненароджена дитина, тому що тратить життя дочасне та вічне блаженство у небі:

Вже ця сама обставина, що допускається рідний батько, або мати, що дитина не може боронитися, що будучи неохрещеною, тратить вічне спасіння, – все то обставини, які роблять зігнання плоду особливішим родом злочину. А коли звернеться увагу на те, що вбивство дітей надає цілій родині

---

³⁰ Там само. – С. 16.

³¹ Шептицький А. Заклик до покаяння у Великий Піст. Твори (морально-пасторальні). – Рим, 1983. – С. 219.

³² Там само. – С.219.

п'ятно Каїна і стягає прокляття на ту першу і найважливішу клітину суспільного життя (сім'ю)...³³.

Відтак, оскверненим стає і саме подружжя, яке відважилося на вбивство. Митрополит Андрей вважав, що подружжя в такому випадку стає «злим духом»³⁴. Окрім цього, на думку мислителя, в такому подружжі не може бути й мови про християнське виховання дітей. Адже, незаперечним покликанням самого подружжя є – плідність, а через цей гріх подруги стають вандалами, які нищать людське життя. Покликання жінки – стати матір'ю. Життя і материнство для жінки тотожні поняття, її природа є створена Творцем давати життя. Натомість, в жінки, яка чинить цей гріх, утроба стає труною, в якій зложені трупи зарізаних батьками дітей³⁵.

Важливо наголосити й на тому, що «нешасні батько й мати позбавившись може одинокої потіхи на старість, стративши здоровля, наразившись на закиди совісти, які можуть їх довести майже до божевілля, довго тривають у грісі, не думаючи майже про християнське покаяння»³⁶.

У якості підсумку, хотілось би акцентувати увагу на всіх цих негативних наслідках, які несе за собою гріх вбивства дитини в утробі матері. Найперше, нівечиться святість та сакральність подружжя. Даний гріх спроможний відкинути подружжя далеко від християнського життя. «Відсуваючи покаяння аж до смерті, – підкреслював Андрей Шептицький, – роблять собі правдоподібно покаяння і перед смертю неможливим»³⁷. Суспільство, у свою чергу, яке дозволяє, або спонукає до цього гріха, на думку митрополита, це – «...нарід, у якого жінки не хочуть віддаватися тягарам і обов'язкам материнства, в якому мужчини шукають сексуального вдоволення без огляду на обов'язки й тягарі родинного життя, без огляду на ціль подружжя, – такий нарід засуджений на загладу»³⁸.

Сучасник митрополита та Глава католицької Церкви Папа Пій XII (1876–1958) в одній із своїх промов наголошував на наступному: «Кожна людина, навіть дитина в материнському лоні, має право на життя безпосередньо від Бога, а не від батьків чи будь-якої спільноти або людської влади. Гідність людини та вартість її життя не є результатом переконання, але є закладеними у сам акт її існування як людини»³⁹.

³³ Шептицький А. Декрет митрополита Андрея «Не убий» і правила до декрету «Про п'яту Божу заповідь». Пастирські послання 1899–1914., Т. 3.– Львів : Артос, 2010. – С. 541 – 557.

³⁴ Шептицький А. До вірних. Твори (морально-пасторальні). – Рим, 1983. – С. 111.

³⁵ Пор. Заклик до Покаяння. – С. 19.

³⁶ Шептицький А. Заклик до покаяння у Великий Піст. Твори (морально-пасторальні). – Рим, 1983. – С. 20.

³⁷ Там само. – С. 219.

³⁸ Шептицький А. Не убий // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність: Церква і суспільне питання: Документи і матеріали, 1899–1944. Т. 2., Кн. 1. – Львів, 1998. – С. 265.

³⁹ Пій XII. Al Congresso dell' Unione Catolica Italiana Ostetriche, AAS (1951) // Пій XII. – Рим, 1951. – С. 838.

Церква ніколи не стояла осторонь людського життя, особливо тоді, коли йшлося про захист цього життя. Її уряд завжди виступав проти насилля над життям особи. Церква до сьогоднішнього дня стоїть на захисті свободи та прав людини. Вона строго засуджує те явище вбивства ненароджених дітей, яке медицина ХХ ст. назвала штучним перериванням вагітності. Згідно з вченням Церкви, в даному випадку, аборт, вчинений в будь-який спосіб є – свідомим і прямим убивством людської істоти між зачаттям і народженням, на самих початках її життя⁴⁰.

Гріхом, який теж заперечує життя, митрополит Андрей вважав самогубство. Наука сьогодні говорить, що самогубство – це свідоме, самостійне позбавлення себе життя, спричинене своєю власною дією, безпосередньою, наміреною і бажаною. Гріх самогубства, згідно переконання Андрея Шептицького, є найбільшим запереченням людської суті, оскільки є нерациональним і суперечить природній схильності людини до самозбереження. На його думку, людина, виходячи з її природи, не вправі відбирати собі життя, через те, що сама не є повною власницею даного їй Богом життя. Особливим випадком є християнин, життя котрого і він сам є «... власністю Ісуса Христа, рабом, купленим великою ціною Христової Крови»⁴¹. «Всевишній Бог та Ісус Христос, – наголошував мислитель, – з людиною не обходяться як з рабом, то тільки побільшає обов'язок його підчинятися Божій волі»⁴². Тобто, митрополит розумів самогубство як таке, що суперечить володінню Бога людським життям. Кожен християнин має вище призначення, через благодать Ісуса Христа отримує Боже синівство, стає його спадкоємцем. Відтак, стає «громадянином неба з Ангелами і Святими, але те безконечне Боже милосердя не звільняє його від обов'язків, наложених на нього самою природою. Ті обов'язки стаються тим важнішими, бо вони освячені Божою благодаттю»⁴³. Через гріх самогубства, згідно з поглядами митрополита Андрея, особа все це втрачає.

Та «обставина, що убита людина є тотожна з убивником, або що годиться на убивство і просить убивника відібрати йому життя, не змінє характеру чоловіковбивства»⁴⁴. В даному випадку, прослідковується натяк на інший аспект убивства, такий як евтаназія. Ця, у свою чергу, становить медичне втручання з метою легкої смерті, облегшуючи терпіння та болі

⁴⁰ Іван Павло II. Енцикліка *Evangelium Viate* // Іван Павло II. – Ватикан, 1995, н. 58. – С. 84.

⁴¹ Шептицький А. Не убий // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність: Церква і суспільне питання: Документи і матеріали, 1899–1944. Т. 2., Кн. 1. – Львів, 1998. – С. 265.

⁴² Там само. – С. 265.

⁴³ Там само. – С. 266.

⁴⁴ Там само. – С. 266.

хворого, а також пришвидшення його смерті. Таке припинення людського життя митрополит Андрей також засуджував, як злочин та гріх.

Через сам факт самогубства, вважається, що тіло самогубця не є вже святими мощами християнина. Саме з цієї причини, на думку митрополита, «йому не належиться християнського похорону в освяченій землі, з молитвами Церкви і кадилом»⁴⁵. Його тіло, як «падлина звірини» має бути закопане поза місцем, яке призначене для поховання християн. Це вчення про самогубство митрополита Андрея слід розуміти в його історичному контексті. У 1934 р. відмова християнського похорону самовбивцям була загальною практикою в цілій Вселенській Церкві. Сьогодні така відмова більше не існує, оскільки Церква, в світлі різних наук, зокрема психології, вже не стверджує «правдоподібність» вічної погібелі самогубця, а навпаки, допускає можливість, що акт був вчинений у хвилині глибокої розпачі і моральної дезорієнтації, а також, що покійний, навіть в останніх секундах життя, міг би внести Господеві повноцінний акт жалю і покаяння. Цей новий підхід багато в чому підтверджує окремі елементи попереднього вчення, зокрема мову митрополита Шептицького про «Боже безконечне милосердя», яке може «навіть і самовбивника спасти». При тому всьому, вбивство самого себе залишається гріхом, і Церква прикладає багато зусиль, щоби принести євангельську потіху тим, які втратили надію і яким загрожує смерть від власної руки.

Гріх вбивства самого себе, згідно з переконанням Андрея Шептицького, впливає зі сприйняття людиною себе та оточуючого її світу. В більшості випадків, особи які вдаються до самогубства зустрічаються в своєму житті зі зовнішніми та внутрішніми труднощами, які перевищують особисту здатність тої особи перенести їх. Такі люди перебувають в ситуації у якій бажання продовжувати жити зіштовхується з неможливістю продовжувати його за даних умов. Андрей Шептицький наголошував на декількох причинах, через які людина закінчує життя самогубством. Перш за все людина не усвідомлює того, що «...життя навіть серед найтяжчих обставин – це великий Божий дар, з якого треба нам користати, щоб запевнити собі небесну нагороду»⁴⁶. Самогубець боїться прийняти життя таким яким воно є, не вмє витривати серед праці. «Злочин самогубства, – писав митрополит Андрей, – впливає з поганського способу життя»⁴⁷. Утікання, через страх перед проблемами, болем, терпінням чи прикростями життя теж є одним з мотивів самогубства. Таких осіб, які наклали на себе

⁴⁵ Там само. – С. 266.

⁴⁶ Шептицький А. До вірних. Твори (морально-пасторальні). – Рим, 1983. – С. 110.

⁴⁷ Шептицький А. Заклик до покаяння у Великий Піст. Твори (морально-пасторальні). – Рим, 1983. – С. 218.

руки, через важкі обставини життя, владика ототожнював до дезертирів, які тікають з поля бою.

Очевидним є те, на думку митрополита Андрея, що не може вважатися самовбивником людина яка не знає, що робить, яка, наприклад, в горячці і безпам'яті кидається з поверха на землю. Вона не хоче себе вбивати, але не знає, що робить – є до певної міри божевільна. Навіть є, як кажуть лікарі, недуга, яка полягає якраз на цьому, що людина шукає способів на те, щоби на себе руку наложити. В недузї тій улягає вона якійсь психічній конечності, яка впирає її в безпам'яття і в довершення страшного вчинку. Безперечно можуть бути й самовбивники цілком невинними перед Богом, але, без сумніву, добрі проповіді про самовбивство можуть повздержати навіть і таких несвідомих⁴⁸.

Натомість, існує й інший вид вбивства, який Андрей Шептицький назвав «політичним». З цього приводу він писав: «дивним способом обманюють себе і людей ті, що політичне вбивство не вважають гріхом, наче політика звільняла чоловіка від обов'язку Божого закону та оправдувала злочин, противний людській природі»⁴⁹.

Митрополит був переконаним в тому, що людина, яка проливає невинну кров свого ворога, в даному випадку політичного супротивника, є таким самим вбивцею як злочинець, який чинить це з метою крадіж. Людина, чи вона є громадським діячем, чи політиком зобов'язана керуватись Божим законом. Політика не дає особі права нищити життя іншої людини.

«...Чоловіковбивник, – підкреслював мислитель, – не тільки, що не мав милосердя для вбогого, терплячого, ув'язненого, але ближньому зробив найтяжчу кривду, яку тільки міг зробити, відбираючи йому життя, і то може в хвили, коли той ближній на смерть неприготований...». А вкінці, згідно зі словами митрополита Андрея, вбивця скривдив і самого себе, через те, що позбавив внаслідок цього гріха свою душу «надприродного життя, Божої благодаті, та ввів її у пропасть, з якої, може, вже й не буде спасіння»⁵⁰.

На думку Андрея Шептицького, в людині, яка вчинила гріх вбивства, виникає пожадливість поєднана з жорстокістю. Саме через це вбивця може знову завдавати своїм жертвам терпіння і смерть:

Кровожадливість статись може такою пристрастю, нічим незв'язаною, що для неї найбільшою розкішню буде мучити та вбивати людей! Чоловіковбивник, який доходить до такої кровожадності і який зі садистичним уподобанням любується видом терпінь, мук і смерти

⁴⁸ Шептицький А. Не убий // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність: Церква і суспільне питання: Документи і матеріали, 1899–1944. Т. 2., Кн. 1. – Львів, 1998. – С. 266.

⁴⁹ Там само. – С. 262.

⁵⁰ Там само. – С. 263.

ближнього, стається, очевидно в високому ступені небезпечним для громади, в якій жие. Злочин стається для нього потрібним щоденним кормом, без якого терпить і мучиться, наче б терпів на якусь недугу жажди і голоду, що їх мусить заспокоювати⁵¹.

В особливій формі Андрей Шептицький виступав проти заказних вбивств:

«Коли приходиться ще нам, ридаючи, згадувати про випадки чоловіковбивства сповнені на браттях-громадянах тієї самої української національності, то з великим болем серця треба нам піднести і ті ворожнечі, ненависті й роздори, що братів пхають до такої домашньої війни. Треба дійсно засліплення, що його спричинює хіба найбільший ворог нашого спасіння, диявол, щоб люди, зрештою розумні та дбайливі про суспільність і добро народу, дійшли до такого ступеня партійної ненависти, що рішаються на пролиття крові»⁵².

Мислитель називав братовбивство між українцями: виродженням, дегенерацією й регресом національного сумління та патріотичного духу. Він, зокрема, наголошував на тому, що «не можна про такі випадки говорити без глибокого душевного болю! Навіть тоді, коли ті ненависті й ворожнечі не доведені ще до крайніх проявів душоубства, є вони всенародним нещастям та шкодять народові більше, ніж найзавзятіші вороги»⁵³.

Для того, щоб застерегти українців перед братовбивчим гріхом, владика Андрей закликав усіх до християнської єдності. Як довго не буде її серед українців, доти найслабший суперник буде сильнішим за нас, був переконаним мислитель. Для того, щоб дійти до єдності та одностайності в національних справах, найперше потрібно позбутись власних інтересів. Відтак, справа набере успішного розвитку. Шептицький вважав, що лише через Божий закон та християнську єдність, які неодмінно містять в собі любов та виrozumіння, припиниться братовбивство між українцями.

Кожна правова держава, зобов'язана бути досить обачною та пильною, щоб не допуститись переступу Божого закону та не зневажити людської природи, при покаранні злочинців «...котрим доказані такі злочини і які не дають надії поправи...»⁵⁴. Божий закон та людська природа вимагають умов, без яких засуд до смертної кари вважається вбивством. Перед тим, як засуджувати злочинця, йому належить право захисту, щоб рішення суду було

---

⁵¹ Там само. – С. 263.

⁵² Там само. – С. 267.

⁵³ Там само. – С. 267.

⁵⁴ Шептицький А. Про злочин чоловікоубійства // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1941–1944 / Упорядник Жанна Ковба. Науковий редактор Андрій Кравчук. – Київ : Дух і Літера, 2003. – С. 46.

правильним та об'єктивним. Погоджуючись з думками інших богословів та філософів, Андрей Шептицький вважав, що «...ї державна влада, хоч може злочин карати, не має права карати його смертю»⁵⁵.

Іншими словами, якого б вигляду не набирало вбивство особи, все одно це – гріх, який «...нарушує також найглибші основи культури народу, бо першим постулатом тої культури є пошанування людського життя»⁵⁶.

У березні 1942 р. митрополит видав пастирського листа, в якому різко осуджував місцевих жителів, що чинили вбивства серед власного народу та брали участь у переслідуванні мирного населення. Митрополит Андрей Шептицький був єдиним сміливим архиєреєм, який у лютому 1942 р. звернувся до самого Адольфа Гітлера з різким осудом акції знищення євреїв. За свідченням тогочасного оточення Гітлера, він попав у страшну лють, але згодом висловився, що «графа Шептицького за це варто б повісити, але митрополит Шептицький може собі на таке дозволити». 21 листопада 1942 р. митрополит видав пастирського листа «Не вбивай», в якому суворо перестерігав тих, хто чинить беззаконня і посягає на здоров'я, безпеку та життя ближнього.

Шляхами звільнення від гріха згідно морально-етичного вчення славетного митрополита є невинність, покаяння, чеснотливість, прийняття Пресвятої Євхаристії. Господь не хоче смерті грішника, але щоб він покався і жив. Аналізуючи творчу спадщину митрополита, можна чітко ствердити, що Покаяння у розумінні Шептицького є тим середником до спасіння, що лікує особу від гріха. Митрополит вважав чесноти могутніми силами, що називають найвищі людські ідеали і дають змогу їх здійснити. Він називав чесноту ознакою душі, яка робить людину доброю і є причиною її доброти⁵⁷. Чеснота, згідно вчення Андрея Шептицького, сприяє орієнтації у виборі людиною добра. «Не був би людиною, – писав Андрей Шептицький, – хто не відчув би величі та краси моральних чеснот. Був би дійсно зіпсутим чоловіком грішник»⁵⁸.

Отже, морально-етичне вчення митрополита Андрея Шептицького про гріх розкриває актуальні моральні проблеми сучасності, а, зокрема, абортів, самогубства, вбивства та закликає боротися проти них засобами християнської праведності, дотримуючись моральних чеснот та життя у Святих Тайнах.

---

⁵⁵ Там само. – С. 46.

⁵⁶ Там само. – С. 46.

⁵⁷ Шептицький А. *Християнська праведність // Митрополит Андрей Шептицький. Твори (аскетично-моральні)*. – Львів, В-во «Свічадо», 1994. – С. 295.

⁵⁸ Там само. – С. 295.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Життя у Христі. Моральна катехиза. – В-во УКУ. – Львів, 2004.
2. Іван Павло II. Енцикліка *Evangelium Viate* // Іван Павло II. – Ватикан, 1995, н. 58.
3. Пій XII. *Al Congresso dell' Unione Catolica Italiana Ostetriche*, AAS (1951) // Пій XII. – Рим, 1951.
4. Шептицький А. Про злочин чоловікоубійства // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1941–1944 / Упорядник Жанна Ковба. Науковий редактор Андрій Кравчук.– Київ :В-во “Дух і Літера”, 2003.
5. Шептицький А. Християнська праведність // Митрополит Андрей Шептицький. Твори (аскетично-моральні). – Львів, В-во “Свічадо”, 1994.
6. Шептицький Митрополит Андрей. Послання до тих, що на Великодні Свята не причащалися. Письма-Послання (1939-1944) // Шептицький Андрей. – Львів, 1991.
7. Шептицький Митрополит Андрей. Божа Мудрість. Твори (аскетично-моральні) // Шептицький Андрей. – Львів, 1994.
8. Шептицький Митрополит Андрей. Заклик до Покаяння. Послання на Великий Піст // Шептицький Андрей. – В-во “Свічадо”. Редактор серії А. Кравчук. – Львів. – 1994.
9. Шептицький А. Не убий // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність: Церква і суспільне питання: Документи і матеріали, 1899–1944. Т. 2., Кн. 1. – Львів, 1998.
10. Шептицький А. До вірних // Шептицький А. Твори (морально-пасторальні). – Рим, 1983.
11. Шептицький А. Декрет митрополита Андрея “Не убий” і правила до декрету “Про п’яту Божу заповідь” // Шептицький А. Пастирські послання 1899–1914., Т. 3.– Львів : В-во “Артос”, 2010.
12. Шептицький А. Заклик до покаяння у Великий Піст // Шептицький А. Твори (морально-пасторальні). – Рим, 1983.
13. Шептицький А. Про Милосердя // Шептицький А. Церква і суспільне питання. Т. II Книга I. За редакцією Кравчука А. В-во “Місіонер”. – Львів, 1998.
14. Шептицький Митрополит Андрей. Про злочин чоловікоубійства // Шептицький А. Документи і матеріали 1941-1944. – Київ, 2003.
15. Шептицький А. Послання митр. Андрея Шептицького до духовенства та народу з закликом не піддаватися на провокації й не вдаватися до актів терору // Шептицький А. Церква і суспільне питання. Т.2. Кн.1. За редакцією А. Кравчука. В-во “Місіонер”.– Львів, 1998.
16. Шептицький А. Заклик до Покаяння // Шептицький А. – Львів, 1939.
17. Шептицький Митрополит Андрей. Заклик до Покаяння. Послання на Великий Піст // Шептицький Андрей.– В-во “Свічадо”. Редактор серії А. Кравчук. – Львів, 1994.
18. Шептицький А. Божа Мудрість. Твори (аскетично-моральні) // Шептицький А. – Львів, 1994.
19. Митрополит Андрей. Християнська праведність // Шептицький Андрей. – Львів, 1936.
20. Шептицький А. Про місії і духовні вправи // Митрополит Андрей Шептицький: Життя та діяльність. – Т. III. Церква і душпастирство. Пастирські листи і послання. – Львів, 1901–1914.

21. Шептицький А. Найбільша заповідь // Шептицький А. Документи і матеріали. Церква і суспільне питання. – Львів, В-во “Місіонер”, 1998. – Т. II, кн. 1.
22. Joanus Paulus II. Reconciliatio et paenitentia // Joanus Paulus II. – Wroclaw, 1999.

REFERENCES

1. Zhyttia u Khrysti. Moralna katekhyza. – V-vo UKU. – Lviv, 2004.
2. Ivan Pavlo II. Entsyklika Evangelium Viate // Ivan Pavlo II. – Vatykan, 1995, n. 58.
3. Pii XII. Al Congresso dell Unione Catolica Italiana Ostetriche, AAS (1951) // Pii KhII. – Rym, 1951.
4. Sheptytskyi A. Pro zlochyn cholovikoubiistva // Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Dokumenty i materialy 1941–1944 / Uporiadnyk Zhanna Kovba. Naukovyi redaktor Andrii Kravchuk. – Kyiv : V-vo “Dukh i Litera”, 2003.
5. Sheptytskyi A. Khrystyianska pravednist // Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Tvory (asketychno-moralni). – Lviv, V-vo “Svichado”, 1994.
6. Sheptytskyi Mytropolyt Andrei. Poslannia do tykh, shcho na Velykodni Sviata ne prychashchalysia. Pysma-Poslannia (1939-1944) // Sheptytskyi Andrei. – Lviv, 1991.
7. Sheptytskyi Mytropolyt Andrei. Bozha Mudrist. Tvory (asketychno-moralni) // Sheptytskyi Andrei. – Lviv, 1994.
8. Sheptytskyi Mytropolyt Andrei. Zaklyk do Pokaiannia. Poslannia na Velykyi Pist // Sheptytskyi Andrei. – V-vo “Svichado”. Redaktor serii A. Kravchuk. – Lviv. – 1994.
9. Sheptytskyi A. Ne ubyi // Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: Zhyttia i Diialnist: Tserkva i suspilne pytannia: Dokumenty i materialy, 1899–1944. T. 2., Kn. 1. – Lviv, 1998.
10. Sheptytskyi A. Do virnykh // Sheptytskyi A. Tvory (moralno-pastoralni). – Rym, 1983.
11. Sheptytskyi A. Dekret mytropolyta Andreia “Ne ubyi” i pravyla do dekretu “Pro piatu Bozhu zapovid” // Sheptytskyi A. Pastyrski poslannia 1899–1914., T. 3. – Lviv : V-vo “Artos”, 2010.
12. Sheptytskyi A. Zaklyk do pokaiannia u Velykyi Pist // Sheptytskyi A. Tvory (moralno-pastoralni). – Rym, 1983.
13. Sheptytskyi A. Pro Myloserdia // Sheptytskyi A. Tserkva i suspilne pytannia. T. II Knyha I. Za redaktsiieiu Kravchuka A. V-vo “Misioner”. – Lviv, 1998.
14. Sheptytskyi Mytropolyt Andrei. Pro zlochyn cholovikoubiistva // Sheptytskyi A. Dokumenty i materialy 1941-1944. – Kyiv, 2003.
15. Sheptytskyi A. Poslannia mytr. Andreia Sheptytskoho do dukhovenstva ta narodu z zaklykom ne piddavatysia na provokatsii y ne vdavatysia do aktiv teroru // Sheptytskyi A. Tserkva i suspilne pytannia. T. 2. Kn. 1. Za redaktsiieiu A. Kravchuka. V-vo “Misioner”. – Lviv, 1998.
16. Sheptytskyi A. Zaklyk do Pokaiannia // Sheptytskyi A. – Lviv, 1939.
17. Sheptytskyi Mytropolyt Andrei. Zaklyk do Pokaiannia. Poslannia na Velykyi Pist // Sheptytskyi Andrei. – V-vo “Svichado”. Redaktor serii A. Kravchuk. – Lviv, 1994.
18. Sheptytskyi A. Bozha Mudrist. Tvory (asketychno-moralni) // Sheptytskyi A. – Lviv, 1994.
19. Mytropolyt Andrei. Khrystyianska pravednist // Sheptytskyi Andrei. – Lviv, 1936.
20. Sheptytskyi A. Pro misii i dukhovni vpravy // Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: Zhyttia ta diialnist. – T. III. Tserkva i dushpastyrstvo. Pastyrski lysty i poslannia. – Lviv, 1901–1914.
21. Sheptytskyi A. Naibilsha zapovid // Sheptytskyi A. Dokumenty i materialy. Tserkva i suspilne pytannia. – Lviv, V-vo “Misioner”, 1998. – Т. II, кн. 1.
22. Joanus Paulus II. Reconciliatio et paenitentia // Joanus Paulus II. – Wroclaw, 1999.

Дата надходження до редакції: 15.01. 2019

**ЕКОЛОГІЧНА КРИЗА СВІТУ ЯК НАСЛІДОК ЗАНЕПАДУ
ДУХОВНОСТІ: ІСТОРИЧНИЙ ТА ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

Людмила ПОТРАВИЧ

*Інститут Богословських Наук Непорочної Діви Марії Кам'янець-
Подільської єпархії РКЦ, вул. Грушевського 59, 32000, м. Городок,
Хмельницька обл.,*

e-mail: liudapotravych@gmail.com

Андрій ВИПАСНЯК

*Івано-Франківський державний коледж технологій та бізнесу,
вул. Коновальця, 140, 76014, м. Івано-Франківськ,*

e-mail: C520@ukr.net

У статті розглядається актуальна тема сучасності – екологічна криза XXI ст. у світі. Метою авторів є по-новому розглянути причини екологічної кризи, вивести на перший план духовний фактор - духовний занепад людства в цілому. Як наслідок змінилось ставлення у людини до природи – констатують дослідники.

Ключові слова: *духовність, екологія, криза, природа.*

В статье рассматривается актуальная тема современности - экологический кризис XXI века. в мире. Целью авторов является по-новому рассмотреть причины экологического кризиса, вывести на первый план духовный фактор - духовный упадок человечества в целом. В результате изменилось отношение у человека к природе - констатируют исследователи.

Ключевые слова: *духовность, экология, кризис, природа.*

The article deals with the actual theme of the present - the ecological crisis of the XXI century. in the world. The purpose of the authors is to consider in a new way the causes of the environmental crisis, to highlight the spiritual factor - the spiritual decline of humanity as a whole. As a result, the attitude of a person to nature changed - say researchers.

Key words: *spirituality, ecology, crisis, nature.*

Криза, занепад, катастрофа – слова, що втілюють жах, паніку, відчай, невже, - це передбачення для нашого майбутнього і для майбутніх наших поколінь. Ці слова навіюють страх та безпорадність. «Схаменіться!» - лунає від усіх, але намарно: світом править Зло, яке породило саме людство. Так, саме людство, - ми з вами. Невже кінець? На такі думки наштовхує нас наше сьогоднішнє. Тому мовчати, терпіти нема сил... Духовний занепад в сучасному світі досяг свого апогею...

Криза духовності в суспільстві не є чимось абстрактним¹ і виражається не тільки від «падіння моралі», виродженням соціальних інститутів і втрат релігійності. В конкретному випадку духовна криза авторами статті буде розглядатися з точки зору ставлення людства до реальності екологічного стану нашого місця проживання – до планети Земля, бо поведінка в «домі» залежить від нашого рівня культури, цінностей та життєвих орієнтирів, що і є актуальною проблемою, яка розглядається в даній статті. Метою даного дослідження є розгляд взаємозв'язку екологічної кризи світу та духовного занепаду людства.

Парадоксальність ситуації, в якій опинилась сучасна людина², полягає в тому, що духовна та екологічні кризи виникли і розвиваються на тлі різкого поліпшення умов життя людей, а причиною поліпшення є технізація всіх сторін суспільного життя³, також зросту освіченості людей. Технізація призводить до всіх форм відчуження і деморалізації суспільства, а високий рівень освіти – патологічної прив'язаності людини до культурного середовища, ідеально пристосованого для задоволення всіх бажань та потреб, які ростуть, незважаючи на релігійну свідомість, бо наука навіть при всій своїй ефективності не в силах вгамувати пристрасті людини до пізнання таємниць буття і самого себе протиставляючи рамкам релігійного знання⁴, що веде до подальшого занепаду релігійності і бездуховність набуде незворотного характеру, яка призведе до повного знищення природного середовища існування людини як біологічного виду і створіння Божого. Тому саме людина є причиною екологічної кризи⁵ зі своїм споживацьким ставленням до природи, і корінь зростання екологічної кризи слід шукати у відсутності стабільної духовної основи в сучасному житті людини. Вочевидь, тенденції та ознаки розвитку сучасної цивілізації та повсякденного життя соціуму диктують нам іти у ногу з часом, дослідивши динаміку змін людської цивілізації, провести «паралелі між минулим та сучасним. Теперішній духовний занепад суспільства та його аморальність за словами папи Франциска церква «ризикуює стати музеєм», бо відбувається глобальна втрата віри⁶.

¹ Токарева С.Б. Проблема духовного досвіду і методологічні підстави аналізу духовності. Волгоград: Вид-во Вол.ДУ, 2003, 206с.

² Токарева С.Б. Проблема духовного досвіду і методологічні підстави аналізу духовності. С. 26

³ Там само. С.36

⁴ Там само. С. 446

⁵ Талгіна Ю.С. Екологічна криза: причини та наслідки кризи духовності *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна* 2003, №1, С.108-111.

⁶ Довровольський В.В. Екологічні знання: Київ: ВД «Професіонал», 2005. 304с.

Взаємозв'язок кризових ситуацій в екологічній та духовних сферах висвітлювали історики - релігієзнавці Левицький О., Горбань Р., Райківський І., Єгрешій О., Королько А., Малярчук О., Делятинський Р. та в багатьох наукових працях⁷ з філософії та соціальної екології: Е. В. Гірусова, Н. М. Мамедова, Ю. Г. Маркова, Дж. Робінсон, Ф. Сен-Марка, А.Д. Урсула, А.С. Шилова, В. Хеслі, Г. Хефлінга та ін., основною думкою є те, що людська свідомість замикається на техніці, якій підпорядковується все більше сфер життя суспільства. Здавалося б, міць технології, рівень інформаційної комунікації – те, що супроводжує техногенну цивілізацію повинно виступати опорою для людини. Але насправді, замість духовної основи людина отримує порожнечу, а рівень духовності падає, хоча є і чимала користь від розвитку технології : підвищення рівня життя, полегшення праці, розвиток засобів зв'язку. Проте, не можна не звертати увагу на наявність різноманітних несприятливих факторів, які неминуче виникають разом із розвитком технології: втрата різноманіття людських відносин, нераціональне використання та руйнування природного середовища. В умовах технологізації, насправді, людина повинна відмовитись від більшості своїх бажань, інтересів, волі і сприймати світ і діяти у відповідності з стандартами техногенного суспільства⁸. Таким чином, в духовному сенсі Е. Фромм⁹ робить висновок, що в техногенному суспільстві потреба існувати «за принципом буття» витісняється існуванням «за типом володіння». Багатоманітність ракурсів та підходів осмислення сучасної екологічної ситуації дає розуміння, що людина націлена на зростання споживацького ставлення до природного навколишнього середовища, його руйнування, аж до повного знищення¹⁰. Але таке споживацьке ставлення людини наростало з поколінь віків. Тому автори пропонують ракурс в історію і історичну хронологію, проаналізувати динаміку взаємодії суспільства і природи.

Взаємодія суспільства і природи пройшли у своєму розвитку ряд етапів, які суттєво відрізняються один від одного¹¹. Наводимо першу наукову періодизацію історії взаємовідносин суспільства та природи¹²: дикість – період коли переважало присвоєння готових продуктів природи, штучно

⁷Єгрешій О.І. Заріцька О. Римо-католицька церква на сучасному етапі: між традицією і модернізмом. (Спроба історичної експоляції) Галичина. 2015. Ч. 27. С. 208-228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2015_27_26

⁸ Довровольський В.В. Екологічні знання С.104

⁹ Фромм Э. Иметь или быть? – Москва: Прогресс, 1986. 238с.

¹⁰ Бойчук Ю.Д., Солошенко Е.М., Бугай О.В. Екологія та охорона навколишнього середовища. Суми: ВДТ «Університетська книга», 2003. 284с.

¹¹ Салтовский О.І. Основи соціальної екології Київ: МАУП 1997, 168с.

¹² Енгельс Ф., Маркс К. Походження сім'ї, приватної власності і держави твори. 2-е вид Т.21, 1983, С.23-171.

створені людиною продукти – допоміжні знаряддя праці; варварство – період ведення скотарства та землеробства, період оволодіння методами збільшення виробництва продуктів природи за допомогою людської діяльності; цивілізація – період оволодіння подальшою обробкою продуктів природи, період промисловості та мистецтва.

Інша періодизація більш чіткіша (В.К. Рахілін)¹³: стародавній період – час накопичення знань про природу і початок формування основних типів взаємовідносин людини і природи; рабовласництво – час інтенсивного розвитку землеробства і скотарства; феодалізм – новий етап в освоєнні природи людиною; капіталізм – ера активного промислового використання природи з ігноруванням екологічних законів; соціалізм – період наукового природокористування.

Більш вдалою є періодизація Ю.В. Павленка¹⁴ за типом господарства: привласнюючий – панує переважно на найдавнішому етапі розвитку людства і характеризується тим, що людська трудова діяльність спрямована на здобуття того, що у природному середовищі існує у готовому вигляді (тварини, рослини). Привласнюючи готові продукти, люди виступають як вища ланка біоценозів, оскільки, на відміну від інших живих істот вони діють свідомо, використовуючи штучні знаряддя праці та становлячи певні соціальні організми з відповідними системами суспільних відносин; відтворюючий – в екологічному аспекті характеризується, передусім тим, що людина не просто бере з навколишнього середовища якусь частину природних багатств, а й сама активно перетворює ці середовища відповідно до своїх цілей та потреб. Вона власною працею не тільки забезпечує відтворення предметів свого споживання, алей створює те, що взагалі не існує в природі.

Цікавою є періодизація запропонована Г.В. Платоновим¹⁵, яка визначає ставлення людини до природи: біогенний – адаптаційний, присвоюючий; техногенний – частково перетворюючий: аграрний, індустріальний; зоогенний – системно-перетворюючий.

Г.О. Бачинський¹⁶ робить спробу розглянути процес становлення взаємовідносин в системі «суспільство-природа» і відокремлює такі стадії глобальної соціоекосистеми: незамкнена, частково замкнена, замкнена. В даному випадку критерієм виступає ступінь розвитку не лише засобів

¹³ Рахілін В.К. Общество и живая природа. Москва, 1989.-123с.

¹⁴ Павленко Ю.В. Екологія і культура Київ, 1991. С.76-108

¹⁵ Платонов Г.В. Диалектива взаимодействия общества и природы. – Москва, 1989. С.72-118.

¹⁶ Білявський Г.О. Фундуй Р.С., Костіков І.Ю. Основи екології Київ: Либідь, 2004, 408с.

виробництва, а й виробничих відносин по суті – ступінь розвитку самого суспільства.

Таким чином, історія людського суспільства, як специфічної природної системи є історією пізнання, освоєння та перетворення людиною оточуючого світу. Людство в процесі освоєння природи, з одного боку, все більш звільняється від безпосередньої залежності від оточуючого природного середовища, а з іншого – збільшує свою залежність від знань про природу і мати здатність враховувати всю багатоманітність наслідків втручання в природні процеси.

Якщо на перших етапах свого розвитку людство залежало від клімату, урожаю, а порушення балансу природних систем призводило до вимирання окремих популяцій, то зараз ціна помилок – існування всього виду.

В історії відомо цілий ряд екологічних катастроф, що були викликані втручанням людини в природні процеси:

- 1.Зникнення мамонтів – наслідок діяльності первісних мисливців;
2. Виникнення Сахари – результат діяльності скотарських племен;
- 3.Пустелі на землях Месопотамії – нераціональне ведення господарства;
4. Пустелі Середньої Азії - знищення кочівниками древніх цивілізацій, що базувались на зрошувальному землеробстві.

Ці екологічні катаклізми, крім впливу на довкілля призводили і до вимирання великих мас людей, призводили до освоєння нових місць проживання – на Далекій Півночі, островах Океанії та Австралії.

На ранніх етапах розвитку людства, екологічні кризи мали локальний чи регіональний характер і їх наслідком було зникнення давніх локальних цивілізацій, то з часу злиття локальних цивілізацій в глобальну, людство перетворилось в «геологічну силу», наслідки втручання в природні процеси стали носити глобальний характер. На перших етапах людська діяльність у своїх зовнішніх проявах нічим особливим не відрізнялась від діяльності інших живих організмів. Вона споживала готові продукти природи без обробки, а примітивні знаряддя праці допомагали в отриманні необхідних для нормального біологічного її існування. Основні види діяльності – збиральництво, мисливство, рибальство. Нечисленні людські спільноти з примітивним знаряддям праці легко «вписувались» в існуючі екосистеми і не могли суттєво порушувати рівновагу в екосистемах, і в моментах де рівновага порушувалась, природа легко її відновлювала. Від збиральництва, мисливства та рибальства вона поступово переходить до скотарства та землеробства. На цьому етапі людина свідомо перетворює природне

середовище, пристосовує його згідно своїх потреб, різко збільшуючи сукупно виробничу потужність і розширює ареал свого розселення, освоює всю придатну для існування територію землі.

Наступний етап взаємодії людини та природи пов'язано з появою та масовим впровадженням у виробництво машин. Це породило ілюзію забезпечити «кожному по його потребах», якщо взяти в «кожного по можливостях», а в ставленні до природи : не варто чекати милостині від неї. Цей період став часом відвертої війни людства проти природи. Кінець першої половини ХІХ ст. – епоха розвинутого капіталістичного суспільства, коли природний простір інтенсивно експлуатується і змінюється. За історично короткий відрізок часу було вироблено і перероблено велику кількість сировини, прорито канали між морями та океанами, знищено величезні площі лісів. На поч. ХХ ст. людство досягло загальної потужності, яку можна було би порівняти з «геологічною силою». Перша половина ХХ ст. – час соціальних потрясінь (дві світові війни, крах колонізації, які негативно вплинули на екологічний стан середовища)- це епоха індустріалізації. В цей час на початку 70-х рр. ХХ ст. виникла енергетична криза, яка змусила людство звернути увагу на проблему доступності і обмеженості природних ресурсів. Під впливом цього починаються широкі впровадження енерго та ресурсозберігаючих технологій. Держави вперше під тиском громад почали розробляти природоохоронне законодавство.¹⁷

Аналізуючи величезний історичний проміжок часу взаємодії людини з природою, доцільним та важливим є також для авторів провести історичний ракурс і визначити місце і роль церкви (переважно Римо-Католицької) в житті соціуму у досліджуваних періодах.

В Середньовіччя Церква підтримувала абсолютні монархії, багатонаціональні імперії, засуджувала національні рухи – панував стереотип «Уся влада від Бога». Такі виступи сприймалися як посягання на божественний Порядок, а тому, засуджувалися священнослужителями включно до відлучення від Церкви, а бунтарі піддавалися анафемі. В добу Реформації здійснився своєрідний світоглядний переворот, розкріпачивши людський розум. Церкві протистояли світські заклади освіти, література, великі географічні відкриття – відбулася наукова революція. Активізувалися національні рухи, «карта Європи» неухильно змінювалась. Наступна культурна доба Відродження – своєрідний міст між Реформацією та Просвітництвом. Принцип науковості переконував, що основним засобом пізнання світу є експеримент, людина була спрямована на пізнання нового. В

¹⁷ Білявський Г.О. Фундуй Р.С., Костіков І.Ю. Основи екології С. 208

таких умовах наука, мистецтво, політика поступово але неухильно звільнялися з монопольного впливу Церкви¹⁸. Церква невдовзі була витіснена на периферію Науки¹⁹. Велика Французька Революція «ліквідувала» старий порядок – політична та економічна влада перейшла до буржуазії. Було проголошено невід'ємні права людини і встановлюється республіканська форма правління. В період Великої Французької революції та в Просвітництво Церква вступала в найжорсткіші протиріччя, відбувся крах ідеології Божого помазання і духовним джерелом державної влади став народ. В ХІХст. за часів папи Пія ІХ в багатьох європейських державах брало гору «вільна церква у вільній державі». Це час «лжевчень», матеріалізму, атеїзму, комунізму, соціалізму, натуралізму, пантеїзму і т. д. В перших роках ХХ ст. прийнято закон про відокремлення церкви від держави, який забезпечував свободу совісті і віросповідання, почалось поширення соціалістичної ідеології²⁰.

Розгляд історії взаємовідносин релігії, суспільства та природи дозволяє зробити висновок, що визначальним для їх характеру є пануючий в суспільстві спосіб організації людської діяльності, який визначає і спосіб освоєння природного простору, ставлення до природи, характер відношення між людьми. Спосіб організації людської діяльності (технологія) пройшов в своєму розвитку ряд основних етапів: природну технологію первісних збирачів та мисливців, згідну з природою технологію землеробства та ремесла, неприродну технологію індустріального промислового виробництва.

Таким чином, в історії розвитку взаємовідносин суспільства та природи, взявши за критерій пануючий спосіб організації людської діяльності, виділяють такі основні етапи природо подібної людської діяльності – період присвоєння готових продуктів природи, коли людина діяла у своїх зовнішніх проявах як і будь-яка інша жива істота; природо згідної людської діяльності – період, коли в результаті накопичених знань про природу людина переходить до пристосування природного середовища під свої потреби і відтворює необхідні їй компоненти природи, узгоджуючи свої запити з пізнаними вимогами природи;- неприродної (індустріальної)

---

¹⁸ Єгрешій О.І. Заріцька О. Римо-католицька церква на сучасному етапі: між традицією і модернізмом. (Спроба історичної експоляції) Галичина. 2015. Ч. 27. С. 208-228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2015_27_26

¹⁹ Борозенец М. Просветление после Промвещения INTERTRADITIONALE (1), Международный альманах Традиции и Революции, 2010. С.9.

²⁰ Єгрешій О.І. Заріцька О. Римо-католицька церква на сучасному етапі: між традицією і модернізмом. (Спроба історичної експоляції) Галичина. 2015. Ч. 27. С. 208-228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2015_27_26

людської діяльності – період, коли з'являються машини і людина намагається підкорити природу, проголошуючи себе «царем».

Сьогодні ми переходимо в своєму розвитку до нових, постіндустріальних технологій – четвертий етап у розвитку системи «суспільство-природа»- постіндустріальний, або нової природо згідності – період, коли головною метою виробництва стає інформація у широкому розумінні, коли машини замінюють системи машин і виникають реальні передумови подолання глобальної екологічної кризи та катастрофи²¹.

Науково-технічна революція (НТР) – це корінне перетворення науки та техніки, їх зв'язків та соціальних функцій і ролей, яке означає зміну ролі людини в системі продуктивних сил на основі комплексного технологічного використання науки як продуктивної сили, що пронизує всі компоненти виробництва; перетворення умов життя самих людей. В процесі розгортання НТР відбуваються зміни не лише процесів виробництва, а й виробничих відносин; взаємовідносин людини з засобами праці; взаємовідносин між людьми та їх ставлення до оточуючого природного середовища.

Початок НТР пов'язують з серединою 40-х рр. ХХ ст. Його пов'язують з першою вдалою спробою звільнити ядерну енергію, створенням перших ЕОМ, які відкрили принципову машину для виконання за людей ряд функцій розумової праці; знань про генетичну структуру біологічних молекул; виходу людини в космічний простір; використання НВЧ – випромінювання для розігрівання їжі в кожній домівці. НТР є історично закономірним явищем і вінчає тривалий процес розвитку науки та техніки – це найвища форма науково-технічного прогресу з такими головними аспектами: створення і вдосконалення засобів праці, розширення предметів праці.

Отже, одним з головних наслідків сучасної НТР є якісна зміна основних продуктивних сил людства. Такий якісний стрибок дав поштовх до розвитку таких основних напрямків: 1. Розвиток ядерної і термоядерної енергетики, що повинно забезпечити нове, практично невичерпне джерело енергії, яке замінить вичерпні запаси органічного палива (нафти, газу, кам'яного вугілля); 2. Створення та широке застосування мікроелектроніки та ЕОТ – механізація процесів людської розумової діяльності, різке прискорення процесів накопичення та обробки інформації; 3. Комплексна автоматизація виробництва – перекладання функцій з людини на машину, звільнення робітника від ролі додатку верстата. 4. Розвиток глобальної системи комунікацій – перетворення планети на єдиний інформаційний простір, миттєвий доступ до інформації в будь-якій точці земної кулі; 5.

²¹ Салтовский О.І. Основи соціальної екології С. 80

Розвиток генної інженерії та біотехнологій. Цей напрямок в останні роки розвивається найбільш високими темпами.

Хоча НТР за своєю сутністю має і глобальний характер, далеко не всі країни світу в рівній мірі користуються її досягненнями. Чітко визначилась група індустріально розвинутих країн, які знаходяться в процесі переходу до стану постіндустріальних суспільств і які в повній мірі використовують здобутки сучасної науки та техніки. Їх наздоганяє група так званих «нових індустріальних країн». Окрему групу складають колишні країни соціалістичного табору, в яких значна увага приділяється дослідженням у галузі фундаментальних наук, але існуюча соціально-політична система не сприяє швидкому впровадженню відкриттів у виробництво, де економічна криза після краху режиму, різко скоротила можливість розгортання НТР. Найменше НТР захопила країни третього світу, які звільнились від колоніальної залежності, не змогли створити власної національної державності, і проблеми внутрішньої консолідації заступили для них питання розвитку науки та техніки.

Вплив НТР на взаємовідносини суспільства та природи оцінюються далеко не однозначно. На перший погляд саме вона призвела до різкого загострення глобальної екологічної кризи – стану взаємовідносин між суспільством та природою, коли внаслідок людської діяльності настала така зміна якості оточуючого природного середовища, яка призвела до підриву природних умов існування людства та інших сучасних високо розвинутих форм життя на Землі та стабільності біосфери в цілому, коли порушена її здатність до відтворення свого нормального стану.

Першу загрозу глобальної екологічної кризи відчували високо розвинені індустріальні країни Європи та Північної Америки, де в 60-80-х роках ХХст. було індустріальне використання досягнень НТР.

Отже, екологічна криза в світі надає екологічний зміст НТР, який можна сформулювати наступним чином: в ході розгортання виникають необхідні наукові та технічні передумови забезпечення нового характеру ставлення до природи: можливість переходу виробництва на замкнені цикли, перехід до безмашинного виробництва; можливість ефективного використання енергії; створення автотрофних систем, створення замкнених циклів водоспоживання; не порушення природних циклів колообігу речовин та енергії²².

В період НТР революції до влади приходить Адольф Гітлер, хоча і був противником більшовизму, але почав ліквідацію парафіяльних шкіл,

²² Салтовский О.І. Основи соціальної екології С.82

католицької преси і організацій релігійно-морального характеру і папа Пій XI виступив з публічним протестом та засудив комунізм і фашизм за їх вороже ставлення до церкви та релігії²³²⁴. На поч. 60-70 рр. час глибокого атеїзму у країнах соціалістичного табору та в СРСР і Ватикан шукав контактів і зв'язків з європейцями, у яких релігійне життя переживало великий занепад. Люди стали мобільнішими, а добробут і прибуток стали головним критерієм суспільного прогресу, і вперше за півтора тисячоліття християнство стало релігією меншості²⁵, а все через те, що система освіти базувалась на страху покарання влади з гори. Атеїстична система вирізала з науки і освіти згадку про Біблію та Бога. Натомість у садочках та школах шанували Леніна та політичних діячів. Людям, які вірили в Бога не давали вчитись в університетах, працювати в закладах освіти, оскільки ці професії мають великий вплив на світогляд народу²⁶.

Серед багатьох проблем людства екологічні проблеми планетарного масштабу займають головне місце, а саме: зростання швидкими темпами чисельності населення на Землі, старіння націй, нестача продуктів харчування та чистої питної води, небезпечні інфекційні захворювання; швидкий ріст інфраструктури міст в мегаполіси з інтенсивним рівнем життя та забрудненням атмосферного повітря, зміною рельєфу, зменшенням площ зелених насаджень та орної землі, активізацією екзо – та ендпроцесів (зсуви, просідання, провали землі, штучно викликані землетруси); забруднення та обміління малих річок; зниження біорізноманіття; підвищення рівня шуму та радіаційного випромінювання; утворення великої кількості побутового сміття та промислових відходів; утворення великого об'єму стічних вод з небезпечними домішками, нафтопродуктами та миючими засобами. Одним словом проблема глобальної урбанізації. Забруднення вод Світового океану внаслідок аварій нафтопродуктами, захоронення небезпечних радіоактивних та небезпечних відходів, зменшення біорізноманіття, знищення коралових рифів, нагрівання вод Світового океану, потрапляння вод з річок з великим вмістом мінеральних добрив та пестицидів. Зміни природних форм рельєфу, внаслідок забудови та промислового видобування корисних копалин, опустелення та обезліснення. Промислові аварії та викиди радіації,

²³ Стрешій О.І. Заріцька О. Римо-католицька церква на сучасному етапі: між традицією і модернізмом. (Спроба історичної експоляції) Галичина. 2015. Ч. 27. С. 208-228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2015_27_26

²⁴ PiusXI Encyclica mit brennender sorge URL: http://w2/Vatican/va/continent/plus-xi/de/encyclicals/document/hf_p-xi_enc_14031937_mitbrennender-sorge/html

²⁵ Перащук М., Коваленко О. Норман Дейвіс Європа: Європа:Історія Київ, Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2008. С.1111-1112.

²⁶ Реформація: успіх Європи і шанс для України: колективна монографія /за ред. Р. М. Шеремети та О. Романенко Університет менедж. освіти. Київ:Самміт-Книга, 2017. 256с.

випробовування ядерної зброї та війни. Крім того, людство не тільки нищить Землю, як планету, а й забруднює навколоземний космічний простір залишками супутників та ракет.

На початку XXI ст. (ост. роки понтифікату Івана Павла II та понтифікат Бенедикта XVI) світове суспільство переживає загальну безпрецедентну НТР. Для повсякденного життя світового суспільства характерними стали: мобільний зв'язок, Інтернет, соціальні мережі, електронна пошта, модернізовані засоби пересування, новітня реклама, така над модерна техніка цілком домінує над людською свідомістю, створюючи «віртуальну дійсність»²⁷.

Розвиток сучасної цивілізації XXI ст. відбувається зі зростанням ролі світової політики та міжнародних відносин. Це зумовило обговорення шляхів вирішення екологічних проблем, які викликають екологічну кризу на міжнародному рівні. Яскравим прикладом є Альберт Арнольд Гор²⁸ – американський політик, займався справою охорони довкілля, є автором книги «Незручна правда», на основі якої було знято документальний фільм. Фільм отримав Оскар. 12.10.2007р. він разом з групою з проблем кліматичних змін та за внесок у розповсюдження знань та привернення уваги до проблем навколишнього середовища був нагороджений Нобелівською премією миру²⁹.

Книжка та однойменний фільм³⁰ «Незручна правда» - це результат клопітких досліджень 1957-2005рр. А. Гора та великої команди фахівців з галузі охорони довкілля, які досліджували та аналізували взаємозв'язок зростання концентрації вуглекислого газу в атмосферному повітрі та зростанню температури повітря, яке в свою чергу викликає потепління клімату. Науково обґрунтували наслідки потепління клімату для планети та людства. Серед основних їх висновків є такі: 1. Концентрації вуглекислого газу менші літом, ніж взимку, бо ліси споживають велику кількість вуглекислого газу. 2. В північній півкулі концентрація вуглекислого газу вища, ніж у південній. Це пояснюється різницею площ суходолу. 3. На основі фото минулих часів та сьогодення продемонстрували зменшення льодового покриву високогірних районів світу. Через кілька десятиліть снігу та льоду може і не бути взагалі на високогір'ї. 4. Наведено зменшення товщини та площ льоду на полюсах Землі. Такі зміни загрожують зникненню

²⁷ Фомин О. «Десница-капитал и его отчуждение» INTERTRADITIONALE (1), Международный альманах Традиции и Революции, 2010. С.31-35.

²⁸ Зленко А.М. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін Харків: Фоліо 2003. 559с.

²⁹ А. Гор URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BB%D>

³⁰ Фільм «Неудобная правда» URL: <https://www.wksnopoisk.ru/film/neudobnaya-pravda-2006-250212//>

великої кількості представників фауни та флори, зміни солоності (опрісненням) Світового океану та підняття його рівня, а це – зменшення площ суходолу, що в свою чергу призведе до масштабних переселень людей з прибережних зон. Ї уже сьогодні спостерігається зміщення пір року: зими – аномально короткі та холодні з катастрофічними хуртовинами та снігопадами, весни та осінь – короткі та не чітко виражені, літо – довге, спекотне з температурою 38-50⁰С, супроводжується місцями сильними аномальними засухами, а місцями сильними повенями. Повені та засухи супроводжуються поривами сильного вітру – ураганами, тайфунами, торнадо. Фільм перенасичений відео фактами жахливих природних катаклізмів, які нагадують сцени з фантастичних фільмів про кінець світу.

А. Гор був одним з ініціаторів впровадження в життя « Кіотського протоколу» - міжнародної угоди про обмеження викидів в атмосферу парникових газів прийнятий 11.12.1997р., почав діяти з 16.02.2005р.

Велику увагу автор фільму приділив фактам про вклад кожної країни світу у забруднення атмосферного повітря і що кожен з нас може зробити для зменшення надходження вуглекислого газу в довкілля, але світова спільнота на держаних рівнях не прислухається до цього: економічні важелі « беруть гору», розвиваються і впроваджуються новітні види зброї, а що може бути наслідком?.. Найгірші прогнози для людства зробили закордонні вчені за допомогою комп'ютерного моделювання наслідків III Світової війни з використанням ядерної зброї, термоядерної війни, яке отримало назву «ядерної зими». У перший день війни в Північній півкулі (тут мешкає 85% населення світу) в атмосферу піднімається 300 млн. тонн диму і пилу. Протягом тижня на поверхню планети доходить 1% сонячного світла, а протягом наступних трьох тижнів - не більш ніж 10% . Вміст озону зменшиться на 50%, що збільшить надходження УФ - променів у смертельних для людини дозах. Якщо вона відбудеться влітку, то літо перетвориться на зиму, оскільки температура знизиться на 20°-30°С. Низька температура утримуватиметься кілька місяців, що викличе загибель урожаю і більшості рослинного покриву Землі. Загибель рослинності та тварин, радіоактивне забруднення, вихід з ладу енергетичних систем і зв'язку, лютий мороз і ніч, ураганні вітри викличуть такий психологічний шок, який людство не зможе пережити. Таким чином, локальний ядерний конфлікт спричинить глобальну загибель людства та біосфери в цілому. А той політик, який віддасть наказ натиснути на «ядерну кнопку», сам собі підпише смертний вирок. Ці результати моделювання мають переконати політиків та

всю світову спільноту заборонити та знищити всю ядерну зброю³¹. Тому проблема гармонійного розвитку людства як частини біосфери в природному середовищі є сьогодні однією з найактуальніших.

Завдяки турботам вчених ідея необхідності гармонізувати взаємовідносини між людьми і природою була сприйнята багатьма політиками і державними діячами. Офіційно вона в документах ООН отримала термін «сталий розвиток» (1992 р. Ріо-де-Жанейро)³². В ній взяли участь представники 179 держав світу, які запропонували такий розвиток суспільства, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Модель сталого економічного розвитку в екологічній сфері необхідно стимулювати доброю інформацією про те, що в майбутньому це – тільки єдиний можливий спосіб економічного розвитку. Слід застосовувати фінансові стимули для переходу на нові технології та устаткування, запровадити оподаткування на експлуатацію природних ресурсів, залежно від їх рідкості та цінності³³.

Невід'ємною частиною стійкого розвитку є екологічна етика, яка включає в себе вчення про моральні відносини людини з природою, засновані на сприйнятті природи як рівноправного і рівноцінного партнера з обмеженням прав і потреб людини. Екоетика базується на таких принципах та правилах: принципи – не зашкодь, не втручайся, будь порядним, дотримуйся прав природи, компенсуй збиток; правила самооборони, справедливого розподілу, пропорційності, мінімальної шкоди, справедливого відшкодування.

Тому, першим і важливим кроком на шляху до екоетичного ідеалу є внутрішня зміна наших моральних переконань і поглядів у розвитку нашої соціально-економічної системи, так як глобальний взаємозв'язок процесів, явищ і наслідків експлуатації природного середовища не потребує доказів³⁴.

Таким чином, людство має докласти максимум зусиль для раціонального пізнання законів функціонування живої природи і свою поведінку стратегії проектувати відповідно до них. Сьогодення вимагає формування адекватної поведінки людини в біосфері. Регуляторами цього мають стати екологічна відповідальність, екологічна свідомість, екологічне мислення, екологічне знання – основа екологічної культури, принцип якого повинен витримуватися на всіх рівнях життя людини – від індивідуального

³¹ Білявський Г.О. Фундуї Р.С., Костіков І.Ю. Основи екології, С.345

³² Довровольський В.В. Екологічні знання: С204

³³ Гаврилишин Б.Д. До ефективних суспільств. Дороговкази в майбутнє. Доповідь Римському Клубові Київ: «Пульсари» 2013 248с.

³⁴ Основи стійкого розвитку : практикум /заг.ред. Л.Г.Мельника Суми: ВДТ «Університетська книга»,2005. 352с

до суспільного життя з принципами: поваги до всього живого та людини, тобто до біосфери та її складових компонентів. Більш того – настав час поваги до Космосу та Всесвіту. Природа не тільки створила нас і забезпечує матеріальні умови нашого життя, а має на нас емоційний та естетичний вплив. І завдяки цьому впливу прийде до людини рішення про необхідність прийняття екологічної моралі та культури, як естетичної норми суспільства в цілому. Тому лиш положення філософської концепції біоцентризму, яка визначає, що все живе на Землі має право на існування, і що саме вся біота, а не просто людина повинна стати центром уваги. Лиш за такого підходу ми зможемо усвідомити себе невід'ємною частиною природи і якщо ми, як складова природи, функціонуватимемо не за її законами, то в ній увімкнуться механізми нас усунення. Ніякі досягнення науки і техніки не можна назвати високоморальними, якщо вони завдають шкоди мільйонам людей і всій біосфері. Тому нам конче необхідна екологічна культура та мораль. Якщо ми не змінимося духовно, не станемо на шлях проповідування філософії взаємозв'язку в природі всього живого і неживого, не відмовимося від ідеї споживацького ставлення до природи, не припинимо чинити над нею розправу, то ні про яку гармонію, співіснування і співрозвиток людини і природи мова не йтиме. Екологічна культура є однією з головних засад безпечного майбутнього нашої унікальної планети, однією з основ розбудови і прогресу світу³⁵.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Pius XI Encyclical mit brennender sorge URL: http://w2/Vatican/va/continent/plus-xi/de/encyclicals/documentts/hf_p-xi_enc_14031937_mitbrennender-sorge/html
2. А. Гор URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BB%D>
3. Білявський Г. О. Фундуй Р. С., Костіков І. Ю. Основи екології Київ: Либідь, 2004. 408 с.
4. Бойчук Ю.Д., Солошенко Е.М., Бугай О.В. Екологія та охорона навколишнього середовища. Суми: ВДТ «Університетська книга», 2003. 284с.
5. Борозенец М. Просветление после Промещения INTERTRADITIONALE (1), Международный альманах Традиции и Революции, 2010. С.9.
6. Гаврилишин Б.Д. До ефективних суспільств. Дороговкази в майбутнє. Доповідь Римському Клубові Київ: «Пульсари», 2013. 248с.
7. Довровольський В.В. Екологічні знання: Київ: ВД «Професіонал», 2005. 304с.
8. Енгельс Ф. Марк К. Походження сім'ї, приватної власності і держави твори 2-е вид – Т.21, 1983. С. 23-171.
9. Єгрешій О.І. Заріцька О. Римо-католицька церква на сучасному етапі: між традицією і модернізмом. (Спроба історичної експоляції) Галичина. 2015. Ч. 27. С. 208-228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2015_27_26

³⁵ Бойчук Ю.Д., Солошенко Е.М., Бугай О.В. Екологія та охорона навколишнього середовища. Суми: ВДТ «Університетська книга», 2003. 284с.

- 10.Зленко А.М. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін Харків: Фоліо, 2003. 559с.
11. Основи стійкого розвитку : практикум /заг.ред. Л.Г.Мельника Суми: ВДТ «Університетська книга», 2005. 352с.
- 12.Павленко Ю.В. Екологія і культура Київ,1991. С.76-108
- 13.Перащук М., Коваленко О. Норман Дейвіс Європа: Європа: Історія Київ, Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2008. С.1111-1112.
- 14.Платонов Г.В. Диалектива взаимодействия общества и природы. – Москва, 1989. С.72-118.
- 15.Рахлілін В.К. Общество и живая природа. Москва,1989. - 123с.
- 16.Реформація: успіх Європи і шанс для України: колективна монографія /за ред. Р. М. Шеремети та О. Романенко Університет менедж. освіти. Київ:Самміт-Книга, 2017. 256с.
- 17.Салтовский О.І. Основи соціальної екології Київ: МАУП 1997, 168с.
- 18.Талгіна Ю.С. Екологічна криза: причини та наслідки кризи духовності Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна 2003, №1, С.108-111.
- 19.Токарева С.Б. Проблема духовного досвіду і методологічні підстави аналізу духовності. Волгоград: Вид-во Вол.ДУ, 2003, 206с.
- 20.Фільм «Неудобная правда»URL: <https://www.knopoisk.ru/film/neudobnaya-pravda-2006-250212//>
- 21.Фомин О. «Десница-капитал и его отчуждение» INTERTRADITIONALE (1), Международный альманах Традиции и Революции, 2010. С. 31-35.
- 22.Фромм Э. Иметь или быть? – Москва: Прогресс, 1986. 238 с.

REFERENCES

- 1.PiusXI Encyclical mit brennender sorge URL: http://w2/Vatican.va/continent/plus-xi/de/encyclicals/document/hf_p-xi_enc_14031937_mitbrennender-sorge/html
- 2.A. Hor URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BB%D>
- 3.Biliavskiy H. O. Fundui R. S., Kostikov I. Yu. Osnovy ekolohii Kyiv: Lybid, 2004. 408 s.
- 4.Boichuk Yu.D., Soloshenko E.M., Buhai O.V. Ekolohiia ta okhorona navkolyshnoho seredovyscha. Sumy: VDT «Universytetska knyha», 2003. 284s.
- 5.Borozenets M. Prosvetlenye posle Promvshcheyia INTERTRADITIONALE (1), Mezhdunarodnyy almonakh Traditsyy y Revoliutsyy, 2010. S.9.
- 6.Navrylyshyn B.D. Do efektyvnykh suspilstv. Dorohovkazy v maibutnie. Dopovid Rymському Klubovi Kyiv: «Pulsary», 2013. 248s.
- 7.Dovrovolskiy V.V. Ekolohichni znannia: Kyiv: VD «Profesional», 2005. 304s.
- 8.Enhels F. Mark K. Pokhodzhennia simi, pryvatnoi vlasnosti i derzhavy tvory 2-e vyd – T.21, 1983. S. 23 171.
- 9.Iehreshii O.I. Zaritska O. Rymo-katolytsa tserkva na suchasnomu etapi: mizh tradytsiieiu i modernizmom. (Sproba istorychnoi ekspoliatsii) Halychyna. 2015. Ch. 27. S. 208 228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2015_27_26
- 10.Zlenko A.M. Dyplomatiia i polityka. Ukraina v protsesi dynamichnykh heopolitychnykh zmin Kharkiv: Folio, 2003. 559s.
11. Osnovy stiikoho rozvytku : praktykum /zah.red. L.H.Melnyka Sumy: VDT «Universytetska knyha», 2005. 352s.
- 12.Pavlenko Yu.V. Ekolohiia i kultura Kyiv,1991. S.76-108

13. Perashchuk M., Kovalenko O. Norman Deivis Yevropa: Yevropa: Istoriia Kyiv, Vydavnytstvo Solomii Pavlychko «Osnovy», 2008. S.1111 1112.
14. Platonov H.V. Dyalektyva vzaemodeistvyia obshchestva y pryrody. – Moskva, 1989. S.72 118.
15. Rakhilin V.K. Obshchestvo y zhyvaia pryroda. Moskva, 1989. 123s.
16. Reformatsiia: uspikh Yevropy i shans dlia Ukrainy: kolektyvna monohrafiia /za red. R. M. Sheremety ta O. Romanenko Universytet menedzh. osvity. Kyiv: Sammit-Knyha, 2017. 256s.
17. Saltovskiy O.I. Osnovy sotsialnoi ekolohii Kyiv: MAUP 1997, 168s.
18. Talhina Yu.S. Ekolohichna kryza: prychny ta naslidky kryzy dukhovnosti Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina 2003, №1, S.108-111.
19. Tokareva S.B. Problema dukhovnoho dosvidu i metodolohichni pidstavy analizu dukhovnosti. Volhohrad: Vyd-vo Vol.DU, 2003, 206s.
20. Film «Neudobnaia pravda» URL: <https://www.knopoisk.ru/film/neudobnaya-pravda-2006-250212//>
21. Fomyn O. «Desnytsa-kapytal y eho otchuzhdenye» INTERTRADITIONALE (1), Mezhdunarodnyi almonakh Tradytsyy y Revoliutsyy, 2010. S.31 35.
22. Fromm Э. Ymet yly bat? – Moskva: Prohress, 1986. 238s.

Дата надходження до редакції: 19.03. 2018

Догматичне богослов'я

УДК 27-184.3:161.263:2-67

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ХРИСТІЯНСТВА У ВИЗНАННІ ВІРИ У ПРЕСВЯТУ ТРІЙЦЮ У СВІТЛІ НОВІТНІХ ЄРЕТИЧНИХ ВІРУВАНЬ У БОГА

Василь ТУЧАПЕЦЬ

*Івано-Франківська Академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я,
вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна*

e-mail: vtv@o2.pl

У статті автор, на основі навчання II Ватиканського Собору, розглядає проблематику сучасних викликів, які стоять перед християнином УГКЦ у визнанні його віри в Пресвяту Трійцю, у контексті успішного поширення новітніх єретичних поглядів про Бога, відображених, зокрема, у навчанні свідків Єгови та мормонів. Метою дослідження було сформування основних пріоритетів сучасного визнання віри в Пресвяту Трійцю та критичного осмислення методологій, які використовуються в єретичних спільнотах. Завдяки богословському аналізу тринітарного навчання від початків його формування Отцями Церкви, через середньовічний розвиток богослов'я до сьогодення, у процесі дослідження, сформовано богословський синтез суджень, ідей та пропозицій. До пріоритетних висновків статті належить зарахувати: важливість опрацювання нової, простої, зрозумілої для сучасної людини богословської мови про Триєдиного Бога та необхідність сформування сучасного простого та інтегрального символу віри для християнина УГКЦ.

Ключові слова: християнство, віра в Пресвяту Трійцю, символ віри, проблематичні судження: ересь.

Автор статті, на основі ідей II Ватиканського Собора, рассматривает проблематику современных вызовов, которые стоят перед христианином УГКЦ в исповедании его веры в Пресвятую Троицу, в контексте успешного распространения новейших еретических взглядов о Боге, отраженных, в частности, в лжеучении Свидетелей Иеговы и мормонов. Целью исследования было формирования основных приоритетов современного исповедание веры в Пресвятую Троицу и критического понимания методологий, используемых в еретических сообществах. Благодаря анализу тринитарного учения с самого начала его формирования Отцами Церкви, через средневековое развитие богословия и до сегодняшнего дня, в процессе исследования, сформирован богословский синтез суждений, идей и предложений. К выводам статьи принадлежит отнести: существенность разработки новой, простой, понятной для современного человека богословской речи о Триедином Боге и необходимость формирования современного простого и интегрального символа веры для христианина УГКЦ.

Ключевые слова: христианство, вера в Пресвятую Троицу, символ веры, проблемное понимание: ересь.

The author of the article, based on the ideas of the Second Vatican Council, examines the problems of the modern challenges faced by the UGCC Christian in confessing his faith in the Holy Trinity in the context of the successful dissemination of the latest heretical views on God, reflected in particular in the teaching of Jehovah's Witnesses and the Mormons. The fundamental question that is discussed in the article: Why does a certain part of Christians in Ukraine so easily renounce the doctrine of the Holy Trinity and accept the heretical, but more simply, teaching of God that propagates the newly formed communities of Jehovah's Witnesses, the Mormons, etc.? The aim of the study was to formulate the main priorities of the modern recognition of the faith in the Holy Trinity and to critically understand the methodologies used in heretical communities. Thanks to the analysis of the Trinitarian doctrine from the beginning of its formation by the Fathers of the Church, through the medieval development of theology to the present, in the process of research, a theological synthesis of judgments, ideas and proposals has been formed. Priority conclusions of the article include: 1) The need for a more detailed study and continuous monitoring of the methodologies of teaching about God in heretical communities and the creation of integrated pastoral and theological counterbalances by the Church on the biblical, theological and social-social plane for the preservation and spread of the truths of the Holy Scriptures of the Triune God. 2) Theological teaching of Christians about the mysterium of the Holy Trinity must be restored, to deviate from complex philosophical and theological terms in the direction of working out a new, comprehensible for the modern man of theological language about God expressed by simpler concepts. 3) In light of the teaching of the Second Vatican Council and the recommendations of the Catechism of the Catholic Church, it is necessary to improve not only the way of learning, but also the way of recognizing the faith in the Holy Trinity. That is why it is necessary to begin the process of propagating the idea of writing a new, simple and integral symbol of faith for a modern Christian of the UGCC.

Key words: Christianity, faith in the Holy Trinity, Creed, problematic judgments: heresy.

У другій половині ХХ ст. прогресивна частина християнства, беручи до уваги сучасний гуманітарно-технологічний поступ людства та суспільні виклики, започаткувала процес оновлення традиційного християнського світогляду. Яскравим прикладом такого осучаснення, «*aggiornamento*», віри та духовного життя Католицької Церкви став II Ватиканський Собор (1962-1965 рр.), який у своїх соборових документах, сформував нові горизонти розвитку християнства¹.

До цього процесу християнського осучаснення, наша УГКЦ поступово приєдналась лише на межі II-го та III-го тисячоліть, у зв'язку із історією її переслідування (1945-1989 рр.), відновлення та становлення. І хоча греко-католицька спільнота, протягом останніх двох десятиліть доклала багато зусиль, зокрема в еклезіально-парафіяльному, богословсько-катехитичному плані, однак, до сучасного рівня розвитку Католицької Церкви залишається багато праці. Частково, на сповільнений процес «осучаснення» впливає те,

---

¹ Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі. Львів : Свічадо, 2014. 608 с.

що УГКЦ приналежить до спільноти Церков східної традиції та глибоко поєднана (*особливо літургійно та духовно*) із православним світом, який, у свою чергу, залишається закритий на зміни.

Відомо, що православ'я, в наслідок певних історичних подій (падіння Константинополя (1453 р.), переслідування зі сторони арабів, середньовічної полеміки із Католицькою Церквою) стало дуже фундаментальним, традиційним, бо остаточно сформувалось в атмосфері збереження багатої духовної спадщини Східних Отців Церкви². Хоча слід зазначити, що православний Схід не завжди був замкнений на «нове», прикладом чого є золота епоха східної патристики IV-VIII ст.³, часи небувалого еклезіального розвитку та поступального динамізму в богословській, літургійній та духовній площині⁴.

Сьогодні, в більшості Православні Церкви, прагнучи і надалі зберегти традиційні орієнтири, все таки ж поступово визнають, хоча б через рішення Всеправославного Собору (Крит, 2016 р.), актуальність праці над осучасненням східної традиції⁵.

Говорячи загально про актуальність осучаснення християнства, його основних ідей, належить виокремити проблематику сучасного визнання віри в Пресвяту Трійцю. Це правда віри, яка офіційно проголошена Церквою на I-ому та II Вселенських Соборах, є догмою Церкви та представлена християнам до вірування у Нікейсько-Константинопольському Символі Віри. Тож на перший погляд виглядає, оскільки наука в Пресв. Трійці чітко вже встановлена та проголошена, тож християнам залишається лише богословська площина її вивчення, богопізнання.

Але чому сучасній людині так важко прийняти цю правду віри? Чи тільки тому, що вона особливо містерійна, трансцендентальна? Чи може богослов'я дуже складно її висвітлює? Чому деяка частина християн так легко відходить від цієї правди, схилиючись до еретичного, але більш простішого, вчення, наприклад: свідків Єгови, мормонства, тощо.

Тринітарна проблематика завжди була актуальною в Церкві. В часи патристики у Західній Церкві св. Августин, а у Східній Церкві Кападокійські Отці (св. Василій Великий, св. Григорій Назіанський та св. Григорій Нісський) відповідно до цього історичного часу, намагались їхньої сучасною

² Шмеман А. Исторический путь православия. Москва : Паломник, 1993. С. 318–339.

³ Мейендорф И. Византийское богословие. Исторические направления и вероучения. Москва : Когелет, 2001. С. 17-35.

⁴ Падовезе Л. Вступ до патристичного богослов'я. Львів : Свічадо, 2001. С. 28–34; Taft R.F. Oltre l'oriente e l'occidente. Per una tradizione liturgica viva. Roma, 1999. С. 31-50.

⁵ Документи Святого і Великого Собору Православної Церкви. Крит, 2016 / авт.-уклад. прот. Георгій Коваленко, архім. Кирил (Говорун). Київ : Дух і літера, 2016. 112 с.

мовою (за допомогою Св. Письма та філософії) представити віру в Триєдиного Бога⁶. У II-ому тисячолітті християнства естафету поглиблення навчання про Пресв. Трійцю перейняв на Заході – св. Тома Аквінський (1225-1274)⁷, а на Сході – св. Григорій Палама (1294-1360)⁸.

В новітню епоху, в східній традиції до числа тих, хто закликав до оновлення православного богослов'я в цілому належить зарахувати Павла Євдокімова (1901-1970), Олександра Шмемана (1921-1983), Йоана Меєндорфа (1926-1992)⁹. В Католицькій Церкві промоторами оновлення богословського навчання зокрема були: Ганс Урс фон Бальтазар, (1905-1988)¹⁰, Карл Ранер (1904-1984)¹¹. Саме вони стали богословськими консультантами та основними редакторами підготовки догматичних документів II Ватиканського Собору.

II Ватиканський Собор – Вселенський Собор Католицької Церкви, скликаний з ініціативи Папи Римського Івана XXIII у 1962 р., тривав до 1965 р., завершив роботу вже за нового Папи Павла VI. На Соборі було близько 2500 єпископів та понад 300 богословів–консультантів, редакторів соборових праць. На ньому було ухвалено низку важливих богословських та пасторальних документів, що стосуються віри та церковного життя: 4 конституції, 9 декретів і 3 декларації. Основними соборовими документами із точки зору богослов'я є: Догматична Конституція про Церкву (лат. назва *Lumen Gentium*) та Догматична Конституція про Божественне Одкровення (лат. назва *Dei Verbum*)¹².

Цей Собор Католицької Церкви, безперечно, став основним джерелом новітніх ідей в християнстві. Він започаткував значні богословські зміни світогляду, відхід від схоластичного богослов'я в напрямку формування нових підходів в богослов'ї, завдяки сучасній методологічній системі, яку окреслено теологічний опис. Собор закликав до оновлення навчання про

⁶ Лаба В. Патрологія : життя, письма і вчення Отців Церкви. Рим, 1974. С. 236-252; 378-380.

⁷ Breuning W. Nauka o Bogu. Podręcznik teologii dogmatycznej. Kraków, 1999. С. 186-197.

⁸ Лосский В.Н. Очерк Мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие. Москва : Центр, 1991. С. 54-69; Асмус В., Бернацкий М. Учение Григория Паламы. *Православная энциклопедия* / под ред. патриарха Кирилла. Москва : Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2007. Т. 13. С. 22-41.

⁹ Мейендорф И. Православие в современном мире. Москва : Путь, 1997. С. 171-189; Калліст (Уер). Православна Церква. Київ : Дух і Літера, 2009. С. 183-184.

¹⁰ Лупандин И. Бальтазар Ганс Урс фон. *Католическая Энциклопедия* / ред. В. Л. Задворный та ін. Москва, 2002. Т. 1. С. 452-454; Бальтазар Г.У. Пасхальне таїнство / перекл. Н. Лозинської. Львів : Місіонер, 2011. 280 с.

¹¹ Фаруджа Э. Ранер Карл. *Католическая Энциклопедия* / ред. В. Л. Задворный та ін. Москва, 2011. Т. 4. С. 48-50; Ранер К. Основания веры. Москва : Библийско-богословский ин-т св. апостола Андрея, 2006. 658 с.

¹² Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі. С. 55-116; 213-226.

Бога, вихід на нові горизонти, через поширення вже напрацьованої Церквою спадщини, новими ідеями¹³.

Приймаючи ці ідеї за основу, на площині тріадології зокрема, згаданий вже німецький католицький богослов великої ранги Карл Ранер, опрацював ідею осучаснення термінологічного вираження тринітарного богослов'я, щоб наблизити його для сучасної людини¹⁴. І це **перша проблематика – богословське навчання про Пресвяту Трійцю**, яка є центральним таїнством віри людини, має оновлюватись, видозмінюватись на шляху від складних філософсько-богословських термінів до простіших та ближчих сучасній людині понять.

Бо саме у цій площині відображене питання про сучасні єретичні вірування в Пресвяту Трійцю (зокрема свідки Єгови та мормони), які творять дуже прості теологічні системи. Звичайно, говорячи про діяльність єретичних спільнот, потрібно вказувати також і на інші площини: застосування психологічних прийомів щодо людини, максимальне використання впливу спільноти на одиницю, матеріальні аспекти, та багато інших...

Але нас найперше цікавить ідейна складова: Чому люди так легко приймають їхнє вірування, хоча воно є суперечливе Святому Письму? Найбільш оптимальною буде відповідь: бо воно в більшості сформоване в дуже прості системи уявлень та мінімальну кількість термінів. Їхнє навчання виражене зрозумілою мовою для легкого запам'ятовування основних ідей. Завдяки цьому не лише вибрані богослови, але кожен, хто приналежить до цієї спільноти, може легко навчати, пропагувати ці ідеї.

Так до прикладу, навчання свідків Єгови можна представити у дуже просту систему координат: є лише один Бог, його ім'я Єгова, повір у Нього, прийди до нас, ти будеш спасений. Навчай про це інших людей і не вір усім, хто тобі заперечує¹⁵.

Натомість, політеїстичне навчання мормонів відображене у наступному: є Бог Отець і «Небесна Мати», і в них народився Син Ісус, Він був посланий, щоб нам сказати, що ми також спадкоємці Бога, і ми також можемо стати богами. Потрібно просто повірити у цю «правду», прийти до них, навчати інших¹⁶.

---

¹³ Ibidem. С. 224-225.

¹⁴ Breuning W. Nauka o Bogu. Podręcznik teologii dogmatycznej. С. 223-224; Шепетяк О. М. Тринітарне богослов'я Карла Барта і Карла Ранера. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2014. № 24. С. 118-124.

¹⁵ Свідки Єгови. URL: <http://www.apologetika.org.ua/index.php/information-on-pseudo-christian-groups/95-jw> (дата звернення: 03.11.2018).

¹⁶ Мормони. URL: <http://www.apologetika.org.ua/index.php/information-on-pseudo-christian-groups/97-lds> (дата звернення: 03.11.2018).

Як наслідок, завдяки пропагуванню таких простих координат, згідно статистичних даних за 2017 р., маємо у світі майже 8,5 млн. – свідків Єгови (150 тис. в Україні)¹⁷, і майже 16 млн. – ісповідників мормонства (12 тис. в Україні)¹⁸.

Які виклики стоять перед християнством III Тисячоліття, особливо в Україні, щоб зупинити поширення цих єретичних вірувань в Бога:

- найперше, це **біблійна складова**, більшість людей не знають та не читають Святе Письмо, тому так легко сприймають єретичні ідеї, які цілковито суперечать його вченню. Йдеться тут не лише про необхідність біблійних читань при парафіях чи заохоту до індивідуального читання Святого Письма, бо незважаючи на всю позитивність такої пасторальної праці, нажаль вона не може охопити значну частину вірних, і цілком не осягає результату по відношенню до непрактикуючих християн. Тож потрібно, взоруючись на успішну методику єретичних спільнот, зі Святого Письма відділяти самі основні ідеї, цитати та максимально та багаторазово поширювати їх у доступній формі сучасній людині, щоб вони стали загальновідомими та загальноживаними;
- по-друге, це **богословська складова**, потрібно поступово наближати християнське богослов'я до людей, щоб воно не було лише наукою одиниць, вибраних, а це можливо осягнути лише на шляху переформатування складної філософсько-богословської термінології на доступний простіший світогляд. Адже сучасна людина є відкритою до навчання, потребує та шукає розуміння своєї віри в Бога.

І цим дуже вдало послуговуються єретичні спільноти, наголошуючи, що саме в них людина може швидко і ясно отримати знання про Бога. Тож це є викликом для Церкви, а саме шукати сучасні прості форми пропагування свого віровчення. Було б дуже добрим початком цього процесу, проводити не лише духовні реколекції на парафіях, але запровадити *Тижні віри*, пасторальний час поглиблення віровчення, розважання текстів Святого Письма. А також, принаймні тричі на рік в аспекті літургійного святкування празника Пресв. Трійці (перший день П'ятидесятниці),

¹⁷ Свідки Єгови. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B8_%D0%84%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%B8#cite_note-1 (дата звернення: 04.11.2018).

¹⁸ Мормони. Матеріал из Википедии — свободной энциклопедии. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%8B> (дата звернення: 04.11.2018).

Богооб'явлення та Благовіщення, обов'язково доносити до християн основні ідеї віри в Триєдиного Бога;

- по-третє, це **спільнотна складова**, яку максимально використовують еретичні спільноти. Потрібно сформувати парафіяльну спільноту, як одну систему багатьох невеликих спільнот, об'єднаних за віком, за життєвими обставинами, молитовними практиками і так далі. Актуальна соціологія засвідчує, що сучасна людина шукає найперше індивідуального спілкування та потребує постійного контакту із іншими людьми, спільнотою (саме тому сьогодні такий бум соціальних мереж та месенджерів).

Окрім цього, у світлі II Ватиканського Собору, Катехизм Католицької Церкви піднімає **другу велику та актуальну проблематику** для сучасної людини, а саме не лише спосіб навчання, але і **спосіб визнання віри** в Пресвяту Трійцю (п. 185-197, ККЦ)¹⁹. Це питання є особливо актуальним для християнства в Україні, оскільки традиційно усі Православні Церкви та УГКЦ використовують у своїх літургійних молитвах та при звершенні Святих Таїнств лише Нікейсько-Константинопольським Символом Віри²⁰. Він є основним під час євангелізаційного та катехитичного навчання так дорослих, як і дітей. Сучасним новонаверненим християнам, молодим хресним батькам, а понад усе дітям, важко вивчити Нікейсько-Константинопольський Символ, а ще важче зрозуміти богословську термінологію, яка його наповняє.

Саме тому, Римо-Католицька Церква у своїй літургійній та катехитичній практиці використовує, поряд із Нікейсько-Константинопольським Символом, набагато простіший термінологічно Апостольський символ віри²¹. Це один із найдавніших символів, (перші писемні згадки сягають початку III-го ст. у творах Іполита Римського (+235 р.)). Цей символ, в ранніх часах християнства, вживала особливо Римська Церква при Таїнстві Хрещення. Написаний дуже простою, зрозумілою та євангельською мовою. Названий апостольським, оскільки він, з одного боку, є найстаршим символом віри, що сходить до апостольських часів, а з іншого боку, як би підсумовує навчання апостолів. Західна Церква надає йому по сьогодні особливого авторитету та значення (п.193-194,

¹⁹ Катехизм Католицької Церкви. Синод УГКЦ, 2002. С. 56-58.

²⁰ Православний катехизм «Бог Живий»: катехизм для всієї родини / пер З. Кудрини. Львів: Свічадо, 2005. С. 60-61.

²¹ Каприо С. Апостольський Символ Веры. *Католическая Энциклопедия* / ред. В. Л. Задворный та ін. Москва, 2011. Т. 1. С. 325-326.

ККЦ)²². Його також використовують в літургії та навчанні Англіканська, Старокатолицька та більшість класичних Протестантських Церков²³.

Знаменним є те, що Апостольський символ віри, незважаючи на західне походження, у Східній традиції в IV ст., був також знаний в декілька редакціях та був використовуваний під час Таїнства Хрещення. Найбільш поширена була *єрусалимська формула* цього Символу, яка збереглась у Катехизах св. Кирила Єрусалимського (+387) та *кесарійська формула* Апостольського символу, яка збереглась в історичних працях Євсевія Кесарійського (+340)²⁴.

Дуже шкода, що від початку V ст. на Сході Апостольський символ віри поступово був замінений на соборний Нікейсько-Константинопольський Символ віри, який відіграв визначну роль в боротьбі Церкви із ересями аріанства та духопоборництва. І як наслідок, сьогодні Східна Церква, а разом із нею УГКЦ, цілковито його не використовує ні в літургійній, ні в катехитичній площині.

Східна традиція не послуговується жодним іншим символом віри, які так рясно народились в патристичну епоху. Це були Визнання та Символи Віри, помісних Церков, помісних Соборів, а особливо визнання віри Св. Отців Церкви (найбільш знані: Визнання віри Епіфанія, св. Григорія Назіанського, св. Григорія Нісського, Символ «Quicumque» – приписуваний св. Атаназію, та інших)²⁵.

Сучасний Катехизм Католицької Церкви дуже чітко визначає: «Жоден із символів, що виникли на різних етапах життя Церкви, не можна вважати застарілим або непотрібним. Вони сьогодні допомагають нам зрозуміти й поглибити віру всіх часів за допомогою різноманітних її викладів» (п. 193)²⁶.

Хотілось би звернути богословську увагу не лише на давні Визнання віри, але у світлі ідей II Ватиканського Собору щодо оновлення віри, закликати до написання нового визнання віри. Яскравим прикладом може слугувати в Католицькій Церкві сучасна та велична декларація віри християнської спільноти, відображена у «Визнанні віри Божого народу»

²² Катехизм Католицької Церкви. С. 57-58.

²³ Чернов В. Апостольський Символ Вери. *Православная энциклопедия* / под ред. патриарха Кирилла. Москва : Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2001. Т. 3. С. 124-125.

²⁴ Каприо С. Апостольський Символ Вери. С. 326.

²⁵ *Breviarum Fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła* / ред. Głowa S., Bieda I. Poznań, 1997. С. 608-624.

²⁶ Катехизм Католицької Церкви, С. 57.

(1968 р.), що була написана та проголошена Папою Павлом VI, рівно 50-років тому²⁷.

Чому б нам так само в УГКЦ не спробувати започаткувати процес написання нового визнання віри (в ідеалі навіть декількох, наприклад: Символ віри сучасного християнина, Символ віри Божої Дитини). І це, на нашу думку, ще один виклик для сучасного християнина ХХІ ст.

Представлена ідея, в жодному випадку не покликана суперечити доктринальному значенню Нікейсько-Константинопольського Символа Віри. Однак, поряд із цим визнанням, необхідно, простою та зрозумілою мовою, сучасній людині представляти також інші визнання. Адже потрібно усвідомлювати, що Нікейсько-Константинопольський Символ був написаний у контексті двох великих ересей: аріанства та духопоборництва²⁸. Саме тому, в ньому не відображена пізніша комплементарна доктрина Церкви про Святі Таїнства (у символі визнаємо віру лише в Таїнство Хрещення).

Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», розуміючи необхідність доповнення Нікейсько-Константинопольського Символу Віри поєднує його із текстом Анафори Літургії св. Василя Великого²⁹. І це яскравий приклад пошуку нових підходів у богословському навчанні УГКЦ, при цілковитому збереженні східної духовної традиції.

У світлі вищесказаного, потрібно розпочати процес пропагування ідеї написання **нового символу віри християнина УГКЦ**. Такий символ віри, міг би стати одним з фундаментальних для євангелізаційної місії УГКЦ, новим подихом оновлення віровчення серед християн. Дуже важливо, що цей новий символ відобразив не лише синтез богословського віроісповідання, але і моральні та духовні аспекти, щоб засвідчити, що наша віра має бути живою та діяльною. У світлі навчання II Ватиканського Собору, Церква покликана завжди бути відкритою, особливо на рівні євангелізаційному та катехитичному, до нових способів окреслення правд віри.

Підсумовуючи дослідження сучасних викликів, які стоять перед християнином УГКЦ на площині його віри в Триєдиного Бога, у контексті успішного поширення новітніх єретичних поглядів свідками Єгови та мормонами, до пріоритетних висновків належить зарахувати: необхідність детального вивчення методологій цих єретичних спільнот та створення Церквою комплексних пасторально-богословських противаг для збереження

---

²⁷ СИМВОЛ ВІРИ БОЖОГО ЛЮДУ : СПОВІДАННЯ ВІРИ ПАПИ ПАВЛА VI (ДО 50-РІЧЧЯ ПРОГОЛОШЕННЯ). URL: <http://kmc.media/2018/06/30/symvol-viry-bozhogo-lyudu-spovidannya-viry-papy-pavlavi-do-50-richchya-progoloshennya.html> (дата звернення: 03.11.2018).

²⁸ Падовезе Л. Вступ до патристичного богослов'я. С. 60-62; 66-70.

²⁹ Катехизм Української Греко-Католицької Церкви. Христос – наша Пасха. Львів : Свічадо, 2011. С. 9-16.

та поширення істин Божого Одкровення; важливість опрацювання нової, простої, зрозумілої для сучасної людини богословської мови про Триєдиного Бога та пропозиція формування нового символу віри для християнина УГКЦ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асмус В., Бернацкий М. Учение Григория Паламы. *Православная энциклопедия* / под ред. патриарха Кирилла. Москва : Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2007. Т. 13. С. 22–41.
2. Бальтазар Г.У. Пасхальне таїнство / пер. Н. Лозинської. Львів : Місіонер, 2011. 280 с.
3. Документи Другого Ватиканського Собору (1962-1965) : Конституції, декрети, декларації. Коментарі. Львів : Свічадо, 2014. 608 с.
4. Документи Святого і Великого Собору Православної Церкви. Крит, 2016 / авт.-уклад. прот. Георгій Коваленко, архім. Кирил (Говорун). Київ : Дух і літера, 2016. 112 с.
5. Калліст (Уер). Православна Церква. Київ : Дух і Літера, 2009. 384 с.
6. Каприо С. Апостольський Символ Вери. *Католическая Энциклопедия* / ред. В. Л. Задворный та ін. Москва, 2011. Т. 1. С. 325-326.
7. Катехизм Католицької Церкви. Синод УГКЦ, 2002. 772 с.
8. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви. Христос – наша Пасха. Львів : Свічадо, 2011. 333 с.
9. Лаба В. Патрологія : життя, письма і вчення Отців Церкви. Рим, 1974. 552 с.
10. Лосский В.Н. Очерк Мистического богословия Восточной Церкви. Догматическое богословие. Москва : Центр, 1991. 288 с.
11. Лупандин И. Бальтазар Ганс Урс фон. *Католическая Энциклопедия* / ред. В. Л. Задворный та ін. Москва, 2002. Т. 1. С. 452-454;
12. Мейендорф И. Византийское богословие. Исторические направления и вероучения. Москва : Когелет, 2001. 432 с.
13. Мейендорф И. Православие в современном мире. Москва : Путь, 1997. 247 с.
14. Мормони. URL: <http://www.apologetika.org.ua/index.php/information-on-pseudo-christian-groups/97-lds> (дата звернення: 03.11.2018).
15. Мормони. Матеріал из Википедии — свободной энциклопедии. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%8B> (дата звернення: 04.11.2018).
16. Падовезе Л. Вступ до патристичного богослов'я / пер. Г. Теодорович. Львів : Свічадо, 2001. 184 с.
17. Православний катехизм «Бог Живий» : катехизм для всієї родини / пер З. Кудрини. Львів : Свічадо, 2005. 384 с.
18. Ранер К. Основания веры. Москва : Библийско-богословский ин-т св. апостола Андрея, 2006. 658 с.
19. Свідки Єгови. URL: <http://www.apologetika.org.ua/index.php/information-on-pseudo-christian-groups/95-jw> (дата звернення: 03.11.2018).
20. Свідки Єгови. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B8_%D0%84%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%B8#cite_note-1 (дата звернення: 04.11.2018).

21. Символ віри Божого люду : сповідання віри Папи Павла VI (до 50-річчя проголошення). URL: <http://kmc.media/2018/06/30/symbol-viry-bozhogo-lyudu-sprovidannya-viry-pavy-pavlav-i-do-50-richchya-progoloshennya.html> (дата звернення: 03.11.2018).
22. Фаруджя Э. Ранер Карл. *Католическая Энциклопедия* / ред. В. Л. Задворный та ін. Москва, 2011. Т. 4. С. 48-50;
23. Чернов В. Апостольський Символ Веры. *Православная энциклопедия* / под ред. патриарха Кирилла. Москва : Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2001. Т. 3. С. 124-125.
24. Шепетяк О. М. Тринітарне богослов'я Карла Барта і Карла Ранера. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2014. № 24. С. 118-124.
25. Шмеман А. Исторический путь православия. Москва : Паломник, 1993. 388 с
26. *Breviarum Fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła* / ред. S. Głowa, I. Bieda. Poznań, 1997. 728 с.
27. Breuning W. Nauka o Bogu. Podręcznik teologii dogmatycznej. Kraków, 1999. 287 с.
28. Taft R.F. Oltre l'oriente e l'occidente. Per una tradizione liturgica viva. Roma, 1999. 355 с.

References

1. Asmus V., Bernatskyi M. Uchenye Hryhoryia Palamu. *Pravoslavnaia entsyklopedyia* / pod red. patryarkha Kyrylla. Moskva : Tserkovno-nauchnyi tsentr «Pravoslavnaia entsyklopedyia», 2007. Т. 13. S. 22-41.
2. Baltazar H.U. Paskhalne tainstvo / per. N. Lozynskoi. Lviv : Misioner, 2011. 280 s.
3. Dokumenty Druhoho Vatykanskooho Soboru (1962-1965) : Konstytutsii, dekrety, deklaratsii. Komentari. Lviv : Svichado, 2014. 608 s.
4. Dokumenty Sviatoho i Velykoho Soboru Pravoslavnoi Tserkvy. Kryt, 2016 / avt.-uklad. prot. Heorhii Kovalenko, arkhim. Kyryl (Hovorun). Kyiv : Dukh i litera, 2016. 112 s.
5. Kallist (Uer). *Pravoslavna Tserkva*. Kyiv : Dukh i Litera, 2009. 384 s.
6. Kapryo S. Apostol'skyi Symvol Verы. *Katolycheskaia Entsiklopedyia* / red. V. L. Zadvornyi ta in. Moskva, 2011. Т. 1. S. 325-326.
7. Katekhyzm Katolytskoi Tserkvy. Synod UHKTs, 2002. 772 s.
8. Katekhyzm Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy. Khrystos – nasha Paskha. Lviv : Svichado, 2011. 333 s.
9. Laba V. Patrolohiia : zhyttia, pysma i vchennia Ottsiv Tserkvy. Rym, 1974. 552 s.
10. Lossky V.N. Oчерk Mystycheskoho bohoslovyia Vostochnoi Tserkvy. Dohmatycheke bohoslovye. Moskva : Tsentr, 1991. 288 s.
11. Lupandyn Y. Baltazar Hans Urs fon. *Katolycheskaia Entsiklopedyia* / red. V. L. Zadvornyi ta in. Moskva, 2002. Т. 1. S. 452-454;
12. Meiendorf Y. Vyzantyiskoe bohoslovye. Ystorycheskye napravlenyia y verouchenyia. Moskva : Kohelet, 2001. 432 s.
13. Meiendorf Y. *Pravoslavnye v sovremennom myre*. Moskva : Put, 1997. 247 s.
14. Mormony. URL: <http://www.apologetika.org.ua/index.php/information-on-pseudo-christian-groups/97-lds> (data zvernennia: 03.11.2018).
15. Мормоны. Materyal yz Vykupedyu – svobodnoi entsyklopedyy. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%8B> (data zvernennia: 04.11.2018).
16. Padoveze L. Vstup do patrystychnoho bohoslovia / per. H. Teodorovych. Lviv : Svichado, 2001. 184 s.

17. Pravoslavnyi katekhyzm «Boh Zhyvnyi»: katekhyzm dlia vsiei rodyny / per Z. Kudryny. Lviv : Svichado, 2005. 384 s.
18. Raner K. Osnovaniya verы. Moskva : Bybleisko-bohoslovskiy un-t sv. apostola Andreia, 2006. 658 s.
19. Svidky Yehovy. URL: <http://www.apologetika.org.ua/index.php/information-on-pseudo-christian-groups/95-jw> (data zvernennia: 03.11.2018).
20. Svidky Yehovy. Material z Vikipedii – vilnoi entsyklopedii. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%B8_%D0%84%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%B8#cite_note-1 (data zvernennia: 04.11.2018).
21. Symvol viry Bozhoho liudu : spovidannia viry Papy Pavla VI (do 50-richchia proholoshennia). URL: <http://kmc.media/2018/06/30/symvol-viry-bozhogo-lyudu-spovidannya-viry-papy-pavlavi-do-50-richchya-progoloshennya.html> (data zvernennia: 03.11.2018).
22. Farudzhia Э. Raner Karl. Katolycheskaia Эntsyklopedyia / red. V. L. Zadvornyi ta in. Moskva, 2011. T. 4. S. 48-50;
23. Chernov V. Apostolskyi Symvol Verы. Pravoslavnaia эntsyklopedyia / pod red. patryarkha Kyrylla. Moskva : Tserkovno-nauchnyi tsentr «Pravoslavnaia эntsyklopedyia», 2001. T. 3. S. 124-125.
24. Shepetiak O. M. Trynitarne bohoslovia Karla Barta i Karla Ranera. Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. 2014. № 24. С. 118-124.
25. Shmeman A. Ystorycheskyi put pravoslavyia. Moskva : Palomnyk, 1993. 388 s
26. Breviarum Fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła / red. S. Głowa, I. Bieda. Poznań, 1997. 728 s.
27. Breuning W. Nauka o Bogu. Podręcznik teologii dogmatycznej. Kraków, 1999. 287 s.
28. Taft R.F. Oltre l'oriente e l'occidente. Per una tradizione liturgica viva. Roma, 1999. 355 s.

Дата надходження до редакції: 03.12. 2018

Біблійне богослов'я

УДК 27-247.8:27-277.2

НАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ Ів. 10,40 – 12,50

Андрій ЯЦИШИН

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я,
вул. Гарбарська, 22, 76019, м. Івано-Франківськ, Україна*

e-mail: ustaws4uk@ukr.net

У статті, присвяченій нарративному аналізу тексту Ів. 10, 40 — 12, 50, здійснено коротке дослідження біблійного тексту за допомогою нарративного підходу та його принципів. Продемонстровано ефективність нарративного підходу для аналізу біблійного тексту через входження в прагматичний світ його розповіді (Narrative Criticism) та міметичної відповіді читача (Reader-Response Criticism) на цю розповідь з перспективи пізнання первісного наміру тексту, запрограмованого імпліцитним автором. Показано, як текст Ів. 10, 40 — 12, 50 веде читача впродовж сюжетної лінії та її перипетій, спонукаючи читача приймати та засвоювати певні богословські категорії розповіді чи відкидати інші.

Ключові слова: *нарративний аналіз, Євангеліє від Івана, оповідач, читач, сюжет, персонажі, імпліцитний автор, імпліцитний читач, богословські категорії*

В статье, посвященной нарративному анализу текста Ин. 10, 40 - 12, 50, осуществлено краткое исследование библейского текста с помощью нарративного подхода и его принципов. Продемонстрирована эффективность нарративного подхода для анализа библейского текста через входжение в прагматический мир его рассказа (Narrative Criticism) и миметический ответ читателя (Reader-Response Criticism) на этот рассказ в перспективе познания первоначального намерения текста, запрограммированного имплицитным автором. Показано, как текст Ин. 10, 40 - 12, 50 ведет читателя на протяжении сюжетной линии и ее перипетий, побуждая читателя принимать и усваивать определенные богословские категории рассказа или отвергать другие.

Ключевые слова: *нарративный анализ, Евангелие от Иоанна, нарратор, читатель, сюжет, персонажи, имплицитный автор, имплицитный читатель, богословские категории*

The article concentrates his attention on narrative analysis of the text of Jn. 10, 40 - 12, 50, and presents a short biblical research, using the narrative approach and its principles. Have been demonstrated the effectiveness of the narrative approach for analyzing the biblical text through the entry into the world of its narrative plot (Narrative Criticism) and the reader's response (Reader-Response Criticism) to this narrative from the perspective of knowing the original intent of the text, which was programmed by the implicit author. Have been shown as the text of Jn. 10, 40 - 12, 50 guides the reader through the story line of narrative plot, influencing the reader to accept and assimilate certain theological categories of stories or reject others.

Key words: narrative analysis, Gospel of John, narrator, reader, plot, characters, implicit author, implicit reader, theological categories

Вступ

Наративний аналіз, як один із синхронних підходів дослідження Святого Письма, становить важливу нішу посеред широкого спектру інструментів літературного аналізу Біблії. В своїй основі від базується на творі Арістотеля «Поетика» (1449b, 21-22), в якому філософ обґрунтовує роль та важливість *μῦθος* (сюжету) та його міметичним прагматизмом (*μίμησις*), характеристиками, розвитком, присутністю перипетій, персонажів і т.д.¹ Даний підхід набув актуалізації у творах Р. Рікоєур², та на даному етапі користується прихильністю численних сучасних дослідників (Marguerat, Bourquin, Culpepper, Stibbe, Bazzi, Mannucci, Marchadour та ін.). Окрім того, документ Папської біблійної комісії «Тлумачення Святого Письма в Церкві» рекомендує екзегетам застосовувати принципи наративного підходу до Святого Письма та запрошує оцінити його внесок для ефективнішого розуміння біблійних текстів³.

Наративний підхід дослідження тексту Ів. 10, 40 — 12, 50 є включений в загальну перспективу літературного критицизму Святого Письма та Євангелія від Івана зокрема. Даний аналіз дозволяє по-новому підійти до наративного розвитку біблійного тексту з точки зору голістичного аспекту, оскільки підхід надає відповідні ключі, щоб оцінити роль імпліцитного автора та його вміння вести свого читача, позиції читача та його реакції на текст, послідовний аналіз сюжету та персонажів, які вміщені в простірно-часові рамки, та богословські категорії, які текст пропонує своїм читачам до засвоєння. Текстуальна секвенція Ів. 10, 40 — 12, 50 вибрана стратегічно із метою представити розвиток тексту у комплексній єдності його сюжету, персонажів та їх дій чи слів, богословських категорій. Дана текстуальна послідовність Ів. 10, 40 — 12, 50 становить четверту подорож Ісуса (Слова у плоті) у Євангелії від Івана⁴ та є підготовкою до решти тексту Євангелія від Івана, де зосереджена увага на поверненні Слова до Отця та його шляху у славі.

1. Оповідач Ів. 10, 40 — 12, 50

Оповідач в Ів. 10, 40 — 12, 50 присутній на рівні *background* сюжетної лінії тексту, розповідаючи, пояснюючи передумови або коментуючи

¹ Retorica e Poetica di Aristotele / пер. з гр. Zanatta M. Torino : Unione Tipografica, 2004. с. 600.

² Ricoeur P. Tempo e racconto / Т. 1. Milano : Jaco Book, 1986. р. 23-25.

³ Папська Біблійна Комісія. Тлумачення Біблії в Церкві / пер. з італ. Львів : Свічадо, 2010. с. 46-49.

⁴ 1 подорож: Ів. 1, 19 — 3, 21; 2 подорож: Ів. 3, 22 — 5, 30; 3 подорож: Ів. 5, 31 — 10, 39.

обставини, що стосуються Ісуса та інших осіб чи події⁵. Ефекти та вплив, які він здійснює на читача євангельського тексту, кваліфікують його як справді нав'язливого оповідача. Іноді оповідача можна ідентифікувати з імпліцитним автором, і навіть Ісус іноді бере на себе роль оповідача. Виходячи з тексту, можемо виділити 4 рівні точки зору оповідача, згідно з якими він вміло викладає ідеї події Христа, що пропонується читачам на різних його рівнях:

1. Ідеологічний рівень, згідно із яким оповідач зацікавлений, щоб читач прийняв конкретне рішення з огляду на те, що буде детально оповідано в сюжеті, що ідеологічно відображено використанням риторичних запитань в Ів. 11,26.40;

2. Фразеологічний рівень – оповідач висловлює свою думку символічною мовою, загадками, коментарями, щоб підготувати читачів і зробити їх компетентними для глибшого пізнання Особи Ісуса. Оповідач використовує певний мовний код та словесні форми для підтримки та представлення своїх ідей;

3. Психологічний рівень – оповідач поділяє та представляє точку зору Ісуса (*point of view*) та думки інших персонажів, їхні наміри, емоції, бажання та інформує читачів щодо них та навіть щодо особистого вибору кожного персонажу — таким чином оповідач об'являє себе всезнаючим (*omnisciente*);

4. Часово-простірний рівень – оповідач є всюдиприсутній (*omnipresent*) через простірні та часові координати та схиляє читачів до прийняття конкретних рішень.

Втручання оповідача в комунікативну вісь оповіді добре спостерігається як у прискіпливому описі сюжету, так і в творенні атмосфери напруженості (*suspense*) під час процесу комунікації з читачем. Здається, що оповідач не вважає діалоги між персонажами настільки важливими (видається, що Марія та Марта є причиною та двигуном розповідної лінії сюжету, але насправді саме Ісус є Тим, хто буквально зрушує історію та надає їй подальшого розвитку), як цікавить його саме центральна роль головного героя — Ісус та Його вчинки.

Оповідач уникає того, щоб показати Лазаря містичним героєм, але зосереджується на Особі Христа. Оповідач описує дії Ісуса так, ніби вони перебувають поза розповіддю та присутні *hic et nunc*. У різних своїх виразах Ісус компенсує та заповнює прогалини (*gaps*) розриву між Богом і людством. Наратор вказує титули Ісуса, пояснюючи, як вони відносяться до Ісуса та сприймаються читачами. Оповідач за допомогою *crescendo* представляє Ісуса

⁵ Marguerat D., Bourquin Y. Per leggere i racconti biblici. La Bibbia si racconta. Iniziazione all'analisi narrativa / пер. з фр. M. Zappella; 2-ге. вид., оновл. Roma : «Borla», 2011. p. 18.

поступово як кúрюс (Ів. 11, 3. 12. 21. 27. 32. 34. 39) в контексті особистих стосунків зі своїми учнями, згодом як Ізраїльського Царя (Ів. 12, 13) і, нарешті, як Сина Людського (Ів. 12, 23), якому приписана універсальна влада над людством та світом. У ході розповіді оповідач вербалізує долю Ісуса задля порятунку всього людства.

Вельми прискіпливим чином оповідач описує емоції, почуття та «труднощі», з якими стикається Ісус, відкриваючи Його внутрішній світ, щоб дозволити читачам брати активну участь у сюжетній лінії розповідної драми (Ів. 11, 3. 5. 33. 35. 38; 12, 27). Через уста Ісуса оповідач підштовхує читачів до вибору між приналежністю до- та відхиленням (Ів. 11, 9-10; 12, 24-26. 35). Знак воскресіння Лазаря - це великий поштовх звернути увагу на- і повірити в-. Він формує певні ключові моменти кульмінації – *інтра*-текстуальні та *інтер*-текстуальні, щоб встановити рамки дискурсу, цитуючи як Старий Завіт (Ів. 12, 38-41), що додає авторитету та основи його словам, та посиляючись на аргументацію *ad hominem* в Ів. 11, 9-10 та Ів. 12, 28-29.

В тексті Ів 10, 40 – 12, 50 існує певний напрямок вказівки щодо простору та часу, щоб поширити їх на рівень читача. Оповідач, таким чином, ховається всередині тексту як голос, який веде читача через розповідь, і оповідач стає особисто присутній у часі та просторі. Пасха стає основним часом, в конексті якого Ісус рухається в напрямку до свого прославлення, тому що Його година вже настала. Оповідач знає де і як довго Ісус έμενεν έκεϊ (Ів 10, 40 — «перебував там» за межами Йордану, обставини чуда та особи, до якого вони дотичні (Ів. 11, 1). Задля читачів він детально розповідає про поведінку та слова персонажів.

Остання третя Пасха, описана в Євангелії від Івана, забезпечує богословське обрамлення Ів. 10, 40 – 12, 50 через явно виражений намір оповідача. Неявна згадка про сходження Ісуса в Єрусалим, пролеписис Юди як майбутнього зрадника — все це спрямовує читача до тлумачення події, яка має статися в скорому часі. Оповідач часто говорить набагато більше, аніж знають самі персонажі, які мають міметичний характер і стають для читачів позитивними зразками для наслідування чи негативними прикладами уникання. Нарратор задалегідь коментує пророцтво первосвященника про смерть Ісуса (Ів. 11, 51-52), ставлячи перед очима читачів різні прогалини тексту (*gaps*), які вони повинні розпізнати та висловити по-відношенню до них свою позицію (Ів. 11, 8. 26. 39). Оповідач безпосередньо залишає читачам коментарі, щоб вказати на свою точку зору щодо подій розповіді, та іронію, щоб підштовхнути їх до думання та аналізу (Ів. 11, 9-10. 16. 34. 37. 51; 12, 19). Через нерозуміння слів Ісуса (Ів. 11, 13; 12, 16), яке

висловлюється устами учнів, оповідач допомагає читачам заповнити прогалини в розповіді.

2. Читач Ів. 10, 40 — 12, 50

Текст Ів. 10, 40 — 12, 50 пропонує своєму читачеві певну кількість умовностей, що зумовлюють акт читання. Євангеліє від Івана будує свого роду позицію парадигматичного читання, яка робить акцент на читачеві. Йде мова про читачів тексту, яким оповідач пропонує засвоїти парадигматичні категорії Івана, які виринають з форми наполегливого перечитування тексту відповідно до розповідної педагогіки тексту. Читач покликаний уподібнюватися чи навіть ототожнюватися з персонажами через їхні почуття, співпереживання, симпатії. Читачі Євангелія від Івана стають читачами-моделями, що приймають ідеологічну точку зору імпліцитного автора (Ів. 11, 27)⁶, але вони є завжди вільні у власних рішеннях та виборах.

Існує велика кількість оповідних перспектив, які допомагають читачеві зрозуміти сенс наближення події смерті Ісуса:

- читач відрізняє читання даного тексту від інших оповідань Івана, оскільки бачить його іншість, яка цікавить його з самого початку. Знак воскресіння Лазаря відрізняється від інших розповідей та знаків і тому цікавить свого читача, який пасивно йде під веденням динаміки тексту. Ні затримка Ісуса у Витанії за межами Йордану (І-а Витанія), ані його повернення до Юдеї не можуть мати жодного впливу, необхідного для здійснення цього знаку — цьому чуду не потрібен ані додатковий час, ані близькість простору, щоб подбати про його дію (адже згідно Ів. 4, 47-53 Ісус здійснював оздоровлення на відстані);

- мовчання тексту запрошує читача і спонукає його заповнити багато прогалин в тексті. Варто звернути увагу на важливість драматичної іронії, яка стає неявним коментарем, який має дидактичний намір, тобто він навчає читача, як він може прочитати текст. Напруженість (*suspense*) або невизначена оповідна ситуація стимулює інтерес читача через стратегічну затримку часу (Ів. 11, 6) або його пришвидшення (Ів. 12, 1);

- дрібні деталі створюють аргументативний рух тексту, але читач завжди є достатньо поінформованим про простір та час. Тут йому допомагає погляд автора. Ів. 11,3 відображає подив читача, який раніше нічого не знав про любов Ісуса до Лазаря, про яку наполегливо наголошено в тексті;

- рівнозначні вирази Ісуса в Ів. 11, 9-10 та Ів. 12, 27. 32. 35-36 змушують читача розрізнити персонажів: тих, хто є інсайдерами, і тих, хто є

⁶ Sheridan R. Retelling Scripture: «the Jews» and the scriptural citations in John 1:19-12:15. Leiden-Boston : Brill, 2010. p. 60.

аутсайдерами сюжетної лінії розповіді. Читач здатний пояснити іванівську іронію, а прийом нерозуміння персонажів створює відстань між поверхневим розумінням персонажів та глибоким розумінням читача. Іронія поглиблює відчуття між оповідачем і читачем. Розуміння читача спонукає цитуванням С.З. в ході розповіді⁷;

- вирази в Ів. 12, 32 і 12, 16 змушують читача здивуватися, викликаючи певний опір. Ів. 12, 23 припускає, що читачі вже знали про смерть Ісуса, але, здається, вони потребують поглиблення їхніх знань. Читач покликаний дати відповіді на текст. Читач знаходиться в межах розповіді, і його знання розвиваються та вдосконалюються під час пояснення розповіді. Судження, які персонажі вважають помилковими, насправді є істинними (Ів. 12, 29. 34), і читач самотійно вирішує, як йому на них реагувати;

- Читачі повинні приймати їхні рішення про відносини з Ісусом, що відповідає людському розумінню світла і темряви: щоденного досвіду, що стає знаком реалізації спасіння (Ів. 11, 9-10; 12, 35-36);

- Читач покликаний обійняти точку зору оповідача. Спілкування між імпліцитним автором та читачем полягає у переконанні будувати його віру. Читач шукає цю віру на основі символів через нав'язливий коментар оповідача, в той час як оповідач пояснює і поєднує з символом те, на що він вказує (Ів. 12, 24-26. 32-33).

Персонажі розповіді полегшують читачеві контакт чи комунікацію з текстом. Варто відзначити важливість персонажів в процесі читання: читач заангажований в історію, ототожнюючи себе з персонажами або віддаляючись від них. Слабкість апостолів показує читачеві власну слабкість, він відчуває свою ідентифікацію з ними. Читач також вірить через віру учнів, виходить за межі різних перешкод віри, читач також відчуває страх перед євреями (Ів. 12, 42).

Текст додає дещо читачеві, який вже є частково інформований про вітху, навчання, нарікання, сюжет, персонажів, риторичку, які провокують емоційний відгук читача⁸. Читач переймається долею головного героя в полеміці, потрапляє в конфлікт між персонажами, бере участь у їхніх тріумфах чи падіннях. Читач відповідає Ісусові через взаємодії з учнями або євреями і несвідомо висловлює свою позицію щодо них⁹.

У тексті Ів. 10, 40 - 12, 50 немає явних суперечок, але виникає конфлікт на когнітивному рівні між Ісусом та євреями — вибір між вірою чи невірою.

⁷ Salier W. The Rhetorical Impact of the Semeia in the Gospel of John. Tübingen : Mohr Siebeck, 2004. p. 122.

⁸ Newheart M. W. Toward a Psycho-literary Reading of the Fourth Gospel / упор. F. F. Segovia. «What is John?»: readers and readings of the fourth Gospel. Atlanta: Scholars Press, 1996. p. 48.

⁹ Там само. p. 56.

На прагматичному рівні не існує опозиційної програми. Але для фарисеїв Ісус стає опозиційною програмою (Ів. 11, 45–53). З самого початку Юда є програмою зради. Тому, текст акцентує свою увагу не на динамізмі розвитку історії, але саме на трансформації в розповіді як очевидне явище¹⁰. Історія представлена без суперечок, але саме через трансформації текст призводить скоріше до відкриття та змін у світобудові читачів.

Євангелист Іван, коли розгортає широкі промови після оповіді про подію, вмільо переходить від прагматичного до когнітивного рівня¹¹. Мудро збалансоване чергування коротких підсумків, епізодів та промов є вміщене для переходу від прагматичного до пізнавального рівня (займаючи позицію віруючого чи того, хто не вірить), що становить основу сюжету божественного одкровення (Ів. 11, 15. 40).

3. Сюжет Ів. 10, 40 — 12, 50

3.1. Структура та нарративна побудова сюжету

Послідовність тексту Ів. 10,40 - 12,50 є однією з оповідних одиниць усього Євангелія від Івана і характеризується напруженістю наближення години смерті та прославлення Ісуса, що кваліфікується як сюжет у драмі дару життя. Варто відзначити конкатенацію тексту Ів. 10, 40 – 12,50 з попереднім текстом Євангелія і тим, що буде слідувати, тому наш текст Ів. 10, 40 – 12, 50 становить «центральну перипетію» в розвитку сюжету цілого Євангелія. Розповідь Ів. 10, 40 — 12, 50 являється проміжною ланкою, яка спрямовує початок Євангелія до його завершення і передбачає роль Єрусалиму як головного місця вирішальних подій Ісуса та події спасіння. Функція даного тексту в структурі оповіді Євангелія полягає як у підготовці до опису смерті Ісуса, так і відкритті майбутнього історії Його життя в перспективі Воскресіння та прославлення.

Структура Ів 10, 40 — 12, 50:

- 1) Ів 10, 40 – 12, 11 (тематичне завершення книги Знаків);
- 2) Ів 12, 12 – 12, 50 (прилюдія Книги Слави).

Послідовність епізодів розмежована певними вказівками, якими розповідь починається та завершується. Вказівки, які встановлюють межі тексту, – Ів. 10, 40-42 та Ів. 12, 44-50, що складають дві тематичні єдності, які перетинаються та переплітаються між собою. Розповідь представляє Іванівський підхід, заснований на комбінації дій Ісуса чи інших персонажів та реакцій на них народу, фарисеїв чи священників. Сюжет рухається на

¹⁰ Hallback G. The Gospel of John as Literature: Literary Readings of the Fourth Gospel / упор. Nissen J., Pedersen S., New Readings in John: Literary and Theological Perspectives. Essays from the Scandinavian Conference on the Fourth Gospel. Bloomsbury: T & T Clark, 2004. p. 45.

¹¹ Там само. р. 67.

основі зростаючого конфлікту та напруги і представляє собою історизовану драму¹².

Оповідна єдність, першочергово як сукупність дій, є встановлена навколо сюжету, який ми проаналізуємо на основі квінарної схеми:

1. Початкова ситуація (Ів. 10, 40-42):

- Кінець служіння Івана Хрестителя; Ісус у Витанії за межами Йордану, де численні увірували в Нього;

2. Ускладнення (Ів. 11, 1-16):

- Хвороба - сон - смерть Лазаря;
- Напруга через дистанцію та затримку Ісуса;
- Діалог з учнями;

3. Трансформація (Ів. 11, 17 — 12, 11):

- Прибуття Ісуса, діалог між Ісусом, Мартою (реанімація її віри) та Марією;

- Воскресіння Лазаря та подвійна реакція;
- Марія та помазання ніг Ісуса (реанімація віри Марії);
- Негативна реакція Юди та подвійна реакція;

4. Розв'язка (Ів. 12, 12-36):

- Урочистий в'їзд та подвійна реакція;
- Прихід греків та притча про зерно;
- Голос з неба, Син Людський та нерозуміння юдеїв;

5. Фінальна ситуація (Ів. 12, 37-50):

- Нова напруга невіри з новими перспективами, відкритими на майбутні події.

Епізоди обрамлюють оповідний вузол Ів. 10, 40 – 12, 50 на основі домінуючої теми всієї послідовності – дар вічного життя. Сюжет розвивається на основі визнання ідентичності Ісуса, Який дарує життя. Стиль оповіді побудований на основі взаємозв'язку кожної текстуальної послідовності в архітектурі сюжету через взаємозалежність між структурою оповіді та оповідною напругою, вираженою словами та діями різних персонажів.

Вся розповідь Ів. 10, 40 — 12, 50 базується на трансформації Ів. 11, 17 — 12, 11, яка є осердям розповіді. D. Lee аналізує наратологічну функцію вищевказаного розділу оповіді та визначає 5 основних елементів для підтримки його пропозиції:

---

¹² Anderson P. N. Gradations of Symbolization in the Johannine Passion Narrative: Control Measures for Theologizing Speculation Gone Awry / упор. Frey J., Watt J. G., Zimmermann R. Imagery in the Gospel of John. Terms, Forms, Themes, and Theology of Johannine Figurative Language. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006. p. 166.

1. Основоположний образ чи знак (воскресіння Лазаря та в'їзд в Єрусалим);

2. Нерозуміння учнів, фарисеїв, народу;

3. «Зіткнення» з розумінням;

4. Прийняття чи відкинення;

5. Визнання віри чи ствердження невіри в Ісуса¹³.

Ів. 10, 40 — 12, 50 це перш за все єдність дій, що протікають від початку до кінця, обрамлених у структурі різних перипетій, організовуючи їх в органічну єдність. На початку все можливо (початкова ситуація, ускладнення), в середині речі стають імовірними (трансформація) і врешті все служить для підготовки та наближення години Ісуса (розв'язка, фінальна ситуація). Рух тексту схожий на той, що є в музиці та називається «фуга» (втеча)¹⁴: початкова тема поступається в певний момент іншому мотиву, який потім зливається з основною темою¹⁵. Отже, нарративна послідовність формує потрійну структуру:

- прохання Ісуса (Ів. 11, 1-3; 12, 21);
- докір Ісуса на прохання (Ів. 11, 4. 9-10; 12, 24-26);
- кінцева позитивна відповідь Ісуса (Ів. 11, 23. 38-44; 12, 44-50).

Роль Лазаря, який є структурним центром Книги Знаків та кліматичною точкою сюжетного повороту, надає сенсу багатьом діям розповідної послідовності. Виділимо основні причини та моменти, на яких будується переплетення фактів та діалогів усієї розповіді:

- присутність різних протагоністів, вчинки яких керуються їхніми бажаннями та намірами (Ів. 11, 8. 16. 19. 20. 32; 12, 9. 12. 20. 32);
- Ісус часто описаний термінами любові до Лазаря (Ів. 11, 3. 5. 11. 36), яка реалізується у воскресінні Лазаря і приносить плід у залученні всіх до Ісуса через пришестья греків;
- різні відповіді на хворобу та смерть Лазаря (Ів. 11, 4. 5-6. 9-10. 11. 14-15. 17-20. 23. 35) та вплив події (Ів. 12, 9. 10. 17) на її очевидців та тих, хто просто почув про дану подію. Здивування (Ів. 11, 47) підкреслює знаки Ісуса, які максимально конкретизуються згідно Ів. 12, 19;
- знак смерті, яка стає справжнім противником Ісуса, покликаний бути перетвореним у знак життя. Йдеться про людей, які вмирають або знаходяться на межі смерті, або інші символи: Лазар (Ів. 11, 14 // 12, 10); Ісус

¹³ Lee D. The Symbolic Narratives of the Fourth Gospel The Interplay of Form and Meaning. Sheffield : Sheffield Academic Press, 1994. p. 32.

¹⁴ <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%83%D0%B3%D0%B0>. Фуга — музична форма, заснована на розвитку однієї, двох або трьох тем.

¹⁵ Leon-Dufour X. Letture dell'Evangelo second Giovanni. Cinisello Balsamo : San Paolo, 2007. p. 469.

(Ів. 11, 8. 51–53 // 12, 24. 32); Тома (Ів. 11, 16); священники (Ів. 11, 47-50); образ зерна пшениці (Ів. 12, 24) та його плідності передбачає пришествя греків (Ів. 12, 20); неявний коментар до події хреста (Ів. 12, 9. 17);

- воскресіння Лазаря та віровизнання Марти готують збудування спільноти (Ів. 12, 2) для того, щоб зібрати всіх розсіяних дітей Божих (Ів. 11, 53; 12, 19). Історія однієї сім'ї (Ів. 11, 1-44) виходить за її межі (Ів. 12, 20) і перетворюється на драматичну історію всього людства;

- засуд Ісуса священниками та фарисеями, пророцтво Каяфи (Ів. 11, 50) несвідомо виражають національний вимір дій Ісуса, який стає найголовнішою людиною Ізраїля. Після цього мова набуває більш глобального значення з глобальним відтінком (Ів. 12, 19);

- чудо воскресіння Лазаря передвіщає смерть (Ів. 12, 32), поховання (Ів. 12, 3) та воскресіння Ісуса і спричиняє прихід греків (Ів. 12, 20), виражаючи це на основі притчі про вмираюче зерно пшениці (Ів. 12, 24), що є знаком царськості та вічного панування Ісуса над усіма народами (Ів. 12, 32-34), а не лише посиленням на месіанські очікування;

- зміна простору з його символічними функціями — текст Ів. 12, 20-36 детально описує часовий вимір, укладаючи тимчасовий уривок, який продовжується та входить у аспект вічності, без згадки про конкретний окреслений простір (Ів. 12, 44-50);

- зрештою, всі події готують до виконання заповіді Отця (Ів. 12,50): вести всіх до вічного життя;

- дарування життя Ісусом відбувається навколо посиленого вторгнення скептицизму, відрази, легалізму та насильства, непорозуміння, відмов, змов, сліз і радості, дружби та ворожнечі. Це ті виклики, які не можуть перешкодити Ісусу здійснити свою місію.

Для узагальнення діяльності та публічного служіння Ісуса в контексті його останньої Пасхи описано ряд подій, пов'язаних з логікою розповіді: Ів. 12,1-8 помазання; Ів. 12,12 — триумфальний вхід до Єрусалиму; Ів. 12,20-26 прихід греків; Ів. 12,27-36 голос з неба, який передбачає Його розп'яття та прославлення; коментар щодо євреїв в Ів. 12,37-43; повторення останнього заклик до віри в Ів. 12,44-50. Цей оповідний виклад скеровується до підготовки Пасхи (Ів. 19,14.31.42).

Тема сюжету – дар життя. Спочатку він постає в образі дару, потім як драма зі щасливим закінченням, нарешті як жертва любові. Бог є щедрим на дар життя, що перевершує всі людські очікування. Ісус «втікає» і затримується, коли Лазар хворий, — увесь негатив смерті є перед Ним, розбиття серця та атмосфери смердючого тіла, наближення жорстокої смерті,

темрява стає сильнішою, а Ісус показує свою концентрацію на житті та світлі. Виявлення різних аспектів напруги світла і темряви, між Ісусом — Який об'являє — і тим, що перешкоджає Йому, відображене прогресування у вірі виражається в контексті інтенсивного протистояння Ісусові. На карті прогресу віри та життя справжній («ідеальний») читач Євангелія Івана покликаний знайти власну позицію віри через свої особисті стосунки з Ісусом.

4. Час і простір в Ів. 10, 40 — 12, 50

В розповіді Ів. 10, 40 — 12, 50 фігурує багатство персонажів, які вміщені оповідачем у реляційні виміри через їхні конкретні дії, що здійснюються у часі та просторі. Навіть божественне втручання з огляду на дарування життя є включене у прогресивний процес історії і представляє себе як історична драма¹⁶, підкреслюючи основоположну структуру часу та простору в оповіді.

4.1. Час в Ів. 10, 40 — 12, 50

4.1.1. Міметичний час та анахронізми

Варто звернути увагу на швидкоплинний характер часу розповіді та напруженість через наближення Пасхи: Ів. 11, 55-56; 12, 1; 12, 12. Цей факт виявляється із застосуванням еліпсису у Ів. 10, 40-42; 11, 45-46. 54-57; 12, 16-19. Еліпсис та його нарративна стратегія вказує та спрямовує плин історії розповіді. З наратологічної точки зору ми говоримо про надзвичайну швидкість оповіді, яка залишає в тиші окремі періоди історії у певному часовому сегменті.

Іноді час сповільнюється, утворюючи нарративну напругу: в Ів. 11, 6 подано звіт про затримку Ісуса, під час якої розігрується діалектика невизначеності та очікування¹⁷. Євангелист у Ів. 11, 6 натякає на швидкість розповідного часу, але в той же час формує значну паузу з історичної точки зору. У Ів 11,7 Ісус каже: ἄνωμεν («вирушаймо»), а в Ів. 11, 11: πορεύομαι («іду»). Ці вирази - це не лише описові паузи, а ствердження, які стосуються бажання піти в Юдею, які насправді здаються досить пізніми рішеннями у часовому вимірі. Проте, саме воскресіння Лазаря проходить без пауз, але з невеликими перервами та часовими змінами.

У тексті відбувається нерозуміння щодо часу між Ісусом та учнями, описане в Ів. 11, 4-16. Ісус затримується на чотири дні, тому Марта і Марія

¹⁶ Anderson P. N. Gradations of Symbolization in the Johannine Passion Narrative: Control Measures for Theologizing Speculation Gone Awry / упор. Frey J., Watt J. G., Zimmermann R. Imagery in the Gospel of John. Terms, Forms, Themes, and Theology of Johannine Figurative Language. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006. p. 166.

¹⁷ Marguerat D., Bourquin Y. Per leggere i racconti biblici. La Bibbia si racconta. Iniziazione all'analisi narrativa / пер. з фр. M. Zappella; 2-ге. вид., оновл. Roma : Borla, 2011. p. 59.

скаржаться в Ів. 11, 21.32. Текст Ів. 12, 1 $\pi\rho\acute{o}$ $\epsilon\mu\epsilon\rho\omega\nu$ $\tau\omicron\upsilon$ $\pi\acute{\alpha}\sigma\chi\alpha$ $\eta\lambda\theta\epsilon\nu$ $\epsilon\iota\varsigma$ $\text{V}\eta\theta\alpha\nu\acute{\iota}\alpha\nu$ представляє емфатичну зміну часу та простору, що міститься в резюме про помазання ніг Ісуса. Ів. 12,12 $\tau\eta\eta$ $\epsilon\pi\alpha\acute{\upsilon}\rho\iota\omicron\nu$ («наступного дня») вказує на часову «родзинку» тріумфального входу в Єрусалим. Ів. 12, 20-36 відкриває передчуття майбутніх подій, але Ів 12,37-50 посилається на минуле і виражає свого роду ретроспективу.

У Ів. 11, 2 аналепсис (пришвидшення розповіді) поставлене у функції до пролепсису (майбутня подія розповідається так, ніби вона вже відбулася, і перериває потік розповіді). Оповідач підкреслює важливість цієї дії, таким чином формуючи текстуальну інклюзію / включення між Ів 11, 2 та Ів 12, 3. Текст Ів. 11, 4.11.16 показує нам внутрішній пролепсис, тоді як Ів 11, 47-53 зовнішній. Текст Ів. 11, 22-26 обрамлює центральний пролепсис. У той же час він є як зовнішнім (майбутнє далеке від нас), так і внутрішнім (оскільки воно починається в сьогодні через воскресіння Лазаря).

Завдяки грі міметичного часу та різних анахронізмів ми стикаємося з орієнтацією часу, що включає минуле, теперішнє та майбутнє разом. Євангеліє орієнтоване на сучасність, але в конкретному значенні $\nu\nu$ (Ів. 12, 27 — «тепер»). Останнє – тимчасова частка, яка вказувала б на найвужчий термін сьогодні, це не лише хронологічний період. $\text{N}\nu$ згадує більше, ніж миттєвий досвід, а швидше процес, який не є просто тимчасовим¹⁸.

Сьогодні – це час людського досвіду, але це $\mu\kappa\rho\acute{o}\nu$ $\chi\rho\acute{o}\nu\omicron\nu$ (Ів. 12, 35 — «трохи часу»). Текст Ів. 11, 9-10 вказує на час божественного провидіння діяльністю Втіленого Слова, невідкладний час для виконання волі Отця. День встановлений для того, щоб ходити у світлі, тобто в правді (Ів. 11, 9-10). Варто звернути увагу на постійну орієнтацію на майбутнє, але з поверненням у минуле. Це не є вказівкою кінця, але поверненням Ісуса до Отця.

4.1.2. Пасхальний та монументальний час

Вираз $\epsilon\gamma\gamma\acute{o}\varsigma$ $\tau\omicron$ $\pi\acute{\alpha}\sigma\chi\alpha$ («надходила Пасха») в Ів. 11, 55 задає тону і передбачає наближення великодньої драми. Ів. 11, 55 сприяє тимчасовому опису у функції ключа, щоб розв'язати оповідний вузол розповіді, а швидкість розповіді прискорюється. Питання євреїв щодо пришествя Ісуса в Ів. 11, 56 $\epsilon\iota\varsigma$ $\tau\eta\nu$ $\epsilon\omicron\rho\tau\eta\nu$ («на свято») підкреслює оцінку наближення часу та його спасительного контексту, створюючи напругу та неминуче наближення подій спасіння.

Ів. 12, 1 використовує прийменник $\pi\rho\acute{o}$ («перед») як функцію розповідного показника подій, що наступають, і надає драматичного нюансу

¹⁸ Rowe E. - Neyrey J. «Telling Time» in the Fourth Gospel, *HTS Theologese Studies/Theological Studies*. 2008. № 64. p. 314.

важливій події. Часто применник є статичним і прив'язується до часового виміру і відображає контекст оповіді, приносячи відчуття часового виміру.

Після представлення Пасхи в тексті пояснюється фундаментальний і монументальний час земного життя Ісуса: час переходу з цього світу в інший (Ів. 13, 1). Кінець публічного служіння Ісуса виводить своїх учнів із єврейської часової періодизації, вимірюваної юдейськими святами, до нового трактування часу, що супроводжується та вводиться годиною Ісуса¹⁹. Година є визначальним моментом, коли Ісус приймає свою місію, переживає її до смерті та воскресіння з поверненням до Бога. Насамперед година (ώρα) представляє собою не лише часову міру, але принцип знаків, здійснених Ісусом. Година вказує на встановлення ідеологічної інтерпретації часу. Кана Галилейська і перше чудо перетворення води на вино в певному сенсі вказує на прихід месіанської години Ісуса²⁰, але година Ісуса – це неминучість страстей і сповнення слави. Таким чином в тексті пояснюється есхатологічна декларація передчуття здійснення спасіння. День Месії і його година складають заключну частину Його дня (Ів. 11, 9-10). Тема охоплює сучасність і майбутнє – насіння вічного життя вже тут і зараз є в Ньому.

4.2. Простір в Ів 10, 40 — 12, 50

Служіння Слова представлено в просторовому плані і розміщується в певних географічних рамках, проте Ісус створює новий простір. Деталізація місць та топографічні анотації проявляються як міметичне наслідування дійсності та вказували б на гносеологічне походження образів та деталей у Івана. Іванівські простори стають «богословськими» місцями в тому сенсі, що в тих же просторових координатах, як таких, ми повинні шукати і знаходити правду віри в Слово²¹. Ми лише підкреслимо динамічний та символічний рух Ісуса, який немов би пише картину його простірної орієнтації та показує його прогресивну логіку:

1. Спочатку у Витанії, яка є далеко від Єрусалиму (Ів. 10, 40-42);
2. Пізніше у іншій Витанії, яка є дуже близька до Єрусалиму, але Ісус був лише біля входу в гробницю (Ів. 11, 17-44);
3. Потім Ісус йде в пустиню в м. Ефраїм (Ів. 11,54);
4. Він йде до спільноти учнів у Витанії (поблизу Єрусалиму), звідки нарешті прямує до Єрусалиму та переходить до універсального простору – κόσμος (Ів. 12, 46. 47).

¹⁹ Daise M. Feasts in John. Tübingen : Mohr Siebeck, 2007. p. 98.

²⁰ Mannucci V. Giovanni il Vangelo narrante. Introduzione all'arte narrativa del quarto vangelo. Bologna : Dehoniane, 1993. p. 129.

²¹ Там само. p. 119.

4.2.1. Витанія (I)

Треба відрізнити дві локації з однойменною назвою Витанія. Витанія, в якій перебував Ісус спочатку, була за межами Йордану (Ів. 10, 40), як нейтральне від зазначеного в Ів. 11, 18 місце. Це регіон над Мертвим морем на східному березі Йордану (Трансйорданія або Зайорданія), римська провінція під назвою Перея, на яку євреї не могли чинити ніякого тиску, і яка багато в чому не пов'язана з офіційним юдаїзмом; і насправді більшість жителів Переї не були євреями²². Після того, як євреї Його відкинули (Ів. 10, 23-39), Ісус відправився саме туди. Здійснюючи перехід за межі Йордану (Ів. 10, 40), де хрестив Іван Хреститель, Ісус в своїй поставі нагадував Ісуса Навина (Ісус готується створити новий простір через наслідування поведінки Ісуса Навина у його входженні в землю обітванню), здійснивши відступ і безпечне перебування, де багато хто повірив у Нього (Ів. 10, 42)²³.

4.2.2. Ефраїм

У Ів. 11, 54 Ефраїм - пустеля, де Ісус перебував зі своїми учнями. Ісус вирушає в дорогу до Єрусалиму: від пустелі до свята Пасхи (Ів. 11, 55; 12, 1). Іван не вказує деталей перебування Ісуса в Ефраїмі. Уривок проходить під знаком тиші. Відзначимо непевність щодо точного розташування міста Ефраїм. Проте, Іванівська тиша викликає реакцію натовпу та первосвящеників і тонко та іронічно продовжує розповідь про Ісуса навіть у Його відсутності²⁴. Це перебування в Ефраїмі було б підтвердженням символічного значення місця. Перехід в пустелю нагадував би зерно пшениці, що зазнає перехід аж до помирання, щоб отримати плідність (Ів. 12,24). Цей мотив посилює б саме значення слова Ефраїм, що означає «плідність».

4.2.3. Витанія (II)

У Ів. 11, 1.11.12 вказано про Витанію, близьку до Єрусалиму, яка представлена як місце існування спільноти Ісуса та Його близьких друзів. Текст Ів. 12, 1 показує цих Його друзів, які пропонують Йому обід та доброзичливий прийом у оновленій спільноті, знак якої був між ними — воскреслий Лазар. Незважаючи на те, що тут є присутня точна специфікація місця, це місце представлено як місце спільноти учнів Ісуса, яке базується на вірі в Нього, і сама віра зображена символом аромату мира, яке наповнило дім, що протистоїть смердючому запаху тілу 4-денного мерця Лазаря. Тоді Витанія представляє нову обіцяну землю, створену Ісусом — новий створений Ісусом простір.

²² Там само. р. 121.

²³ *Dizionario teologico del Vangelo di Giovanni* / уклад. J. Mateos - J. Barreto. Assisi : Cittadella, 1982. р. 40.

²⁴ Там само. р. 101.

4.2.4. Єрусалим

Ів. 11, 54-55 представляє перед очима читачів пункт прибуття — Єрусалим, який наближається через неминуче напруження. Єрусалим і храм постають як місця неймовірної небезпеки для життя Ісуса: учні попереджають Його не йти туди (Ів. 11, 12). Звернімо увагу на перехід від стану та позиції Ісуса у максимальному віддаленні від Єрусалиму (Ісус був поза Юдеєю в Ів. 10, 40-42; за межами Витанії в Ів. 11, 30. 32; біля гробу в Ів. 11, 38; в Ефраїмі Ів. 11, 55; у Витанії Ів. 12, 1), але зрештою Єрусалим став головним місцем сюжету божественного відкуплення (Ів. 12,12). Сама присутність Ісуса в Юдеї, обрамлений між двома перебуваннями Ісуса на віддалі, набуває епіфанічного характеру: Ісус присутній лише для того, щоб проявити себе як Той, Хто вже дає життя²⁵.

4.2.5. Світ

Розповідний сюжет, що має репрезентативний характер, встановлює контакт між історією Ісуса та світом. У Ів. 11, 27; 12, 46. 47 *κόσμος* вказує на світ як місце, де живе все людство, в той час як в Ів. 12, 19 термін вказує на велику групу людей. В тексті Ів. 12, 19 є присутня драматична іронія, вона є алюзією на промову доброго пастиря в Ів. 10, 11-16 і підкріплена свідченням Єз. 34, 12-13, де дієслово *συνάγω* вказує на воз'єднання отари Божого народу.

Тексти Ів. 12, 25. 31 вказували б на впорядкований та гармонійний *κόσμος* з подвійним аспектом його значення — місцевого та загального. Текст посилається на уособлення сили, що керує світом відповідно до несправедливого принципу, з яким людство заключає певні спільні інтереси. Ів. 12, 25.31 показує людство як структуру в соціо-релігійному порядку, який є часто ворожий Богові, та в якому людина повинна зайняти позицію віри в Сина Людського. У Ів. 12,31 засуджується князь цього світу, який керує світом через несправедливий суспільно-політичний порядок²⁶. Це дуже важлива річ, що ця тема космічного конфлікту та божественної перемоги очікувано входять у зазначений уривок. Євангелист хоче підтвердити, що брехня диявольського ведення цим світом має своєчасне завершення. Ісус є визволителем людей від демонічної темряви невіри, вміщеної в цьому світі і керованої сатаною²⁷.

5. Богословські категорії в Ів. 10, 40 — 12, 50

Кожне повідомлення, задля того, щоб воно було правильно сприйняте, вимагає згоди між оповідачем та читачем щодо представлених через

²⁵ Leon-Dufour X. *Lecture dell'Evangelo second Giovanni*. Cinisello Balsamo : San Paolo, 2007. p. 504.

²⁶ *Dizionario teologico del Vangelo di Giovanni* / уклад. J. Mateos - J. Barreto. Assisi : Cittadella, 1982. p. 203.

²⁷ Twelftree G. *Exorcisms in the Fourth Gospel and the Synoptics* / упор. Fortna R. T., Thatcher T. *Jesus in Johannine Tradition*. Louisville: Knox Press, 2001. p. 135-143.

лінгвістичний код реальностей чи категорій²⁸. Риторична вісь, таким чином, пересікається із розповідною віссю. Проаналізувавши Іванівський словник, вжитий у даній нарративній частині Євангелія, виникає потреба окреслити лінгвістичний код та опрацьовані євангелистом богословські категорії. Минулий час дієслів вказує на присуність прямого сповнення слів Ісуса та вводить на перший план саме вартість дій та присвячує їм належну важливість та наголос.

5.1. Смерть

Перш за все, варто вказати на смерть Ісуса та Його прославлення. Протягом нарративного плину розповіді варто зазначити перехід від тіні смерті до світла слави Ісуса. Саме смерть Ісуса надає гарантію реальностям, які були продемонстровано через знак воскресіння Лазаря. Ісус дає знову життя Лазарю, але Сам Він повинен померти. Дієслово *ἐτάραξεν* («зворушений») в Ів. 11, 33 насправді описує конфронтацію Ісуса зі смертю та спонукає Ісуса йти в напрямку до гробу та остаточної конфронтації, до якої Євангеліє від початку готувало своїх читачів. Ісус дає життя Лазарю, але спричинює цим Свою власну смерть, Він повинен вмерти за спасіння народу, а прибуття чужинців дає Йому зрозуміти, що прибула година Його смерті, яка пов'язана із Його піднесенням на хресті та прославленням²⁹. Ісус має владу воскресити Лазаря, але Сам Він є засуджений на смерть єврейською владою.

5.2. Життя

Саме з категорії смерті походить категорія життя, яка відображена термінами «піднесення-притягнення» (Ів. 12, 32-34). Ісус дає життя не лише у есхатологічний час, але й у актуальності тогочасної історії³⁰. Вічне життя є доступним та кормиться подією смерті Ісуса. Спочатку життя є дане лише одному Лазарю (Ів. 11, 44), пізніше — всьому світу (Ів. 12, 19) через прогресію до його універсального аспекту, вираженого приходом греків (Ів. 12, 20-21). Таким чином, Ісус стає правдивою моделлю життя (Ів. 12, 25-26). Запах нового життя, вказаний у Ів. 12, 3, є вміщений в протиставлення із смердичюм запахом мерця в Ів. 11, 39. Іванівським наміром є продемонструвати, що вже від тепер віруючий живе завдяки Синові: це життя не є лише обітницею останніх днів, але теперішній дар³¹.

²⁸ Marguerat D., Bourquin Y. Per leggere i racconti biblici. La Bibbia si racconta. Iniziazione all'analisi narrativa / пер. з фр. M. Zappella; 2-ге вид., оновл. Roma : Borla, 2011. p. 11.

²⁹ Bazzi C. Vangelo di Giovanni. Testo e commento. Casale Monferrato: Piemme, 2000. p. 113.

³⁰ Grasso S. Il vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico. Roma : Città Nuova, 2008. p. 464.

³¹ Leon-Dufour X. Letture dell'Evangelo second Giovanni. Cinisello Balsamo : San Paolo, 2007. p. 507

5.3. Віра та світло

Оповідь Ів. 10, 40 — 12, 50 є насправді статична у своїй природі, але віра є динамічною. Вірити — означає бути частиною віруючої спільноти (Ів. 12, 1-2). Та й сама віра є поглиблена за допомогою символу світла. В Ів. 11,9 та Ів. 12, 35 звичний та щоденний спосіб висловлювання про денне світло стає основою (*background*) когнітивної концепції, вираженої лінгвістичним кодом символічної мови (Ів. 1, 4; 3, 19; 12, 36) на основі інших пояснень сутності світла. Таким чином, світло вказує на процес ініціації — веде читача до того, щоб відкрити ідентичність Ісуса, в чому і полягає наративна стратегія Ів. 10, 40 — 12, 50. Світло символізує Самого Ісуса та служить богословським ключем інтерпретації сюжету Ів. 10, 40 — 12, 50. Світло символізує Самого Ісуса та служить богословським ключем для інтерпретації Ів. 10, 40 — 12, 50.

Нарешті, остання Пасха є пунктом прибуття, який у тіні смерті загрожує знищити обоє: життя та віру. Але діла Ісуса, будучи здійсненими в якості засудження князя цього світу (Ів. 12,31-32), вказують на космологічний аспект вирішальної перемоги Бога, що стає гарантією та основою віри (Ів. 12, 44-50).

6. Персонажі в Ів. 10, 40 — 12, 50

Кожен персонаж наративної секції тексту Ів. 10, 40 — 12, 50 втілює у собі можливі відповіді віри по-відношенню до Особи Ісуса або Його відкинення та невіри в Нього³². Мережа персонажів та їхні вчинки, які вони здійснюють, взаємно переплетені між собою. Таким чином, персонажі в розповіді є співрозмовниками оповідача в контексті їхньої єрархічної градації між головними (*insiders*) та другорядними (*outsiders*) ролями, які вони виконують в розповіді.

6.1. Ісус

Ісус є фокусуєчим персонажем розповіді — протагоністом розповідного сюжету Ів. 10, 40 — 12, 50. Всі інші персонажі даної наративної секції існують лише у перспективі зв'язку та функції у відношенні до центральності Його Особи. Дії Ісуса показують Його як незалежного від бажать та намірів інших персонажів — Він все контролює³³: Ісус любить Лазаря, але прибуває із запізненням, щоб його розбудити qjuj зі сну / смерті³⁴. Це підкреслює свободу Сина Чоловічого: ніхто не може передбачити часу

³² Culpepper R. A. *Anatomy of the Fourth Gospel: A Study in Literary Design*. Philadelphia : Fortress Press, 1987. p. 99-148.

³³ Stibbe M. *A Tomb with a View: John 11,1-44 in Narrative-Critical Perspective*. *New Testament Studies*. 1994. № 40. p. 44.

³⁴ Marchadour A. *Venite e vedrete. Guida al Vangelo di Giovanni*. Bologna : Dehoniane, 2013. p. 154.

Божого діяння, але лише Він Сам. Читача вражає Його байдужість та неочікувана відсутність в момент смерті того, кого Він любив (Лазаря).

Атмосфера оповіді набуває несподіваних характеристик: Ісус заторкнутий людськими почуттями. Емоційна «печать» Ісуса показана у сюжеті як Його дуже особистісний аспект, але емоційний стан Ісуса не завжди відповідає його поведінці. Ісус підтримує рівновагу своїх дій і слів: вони є двома формами комунікативного свідчення.

Вирази «Син людський» (Ів. 12, 23) і «Я – воскресіння і життя» (Ів. 11, 25) – стратегічні моменти оповіді. Тріумфальний вхід Ісуса – це знак універсальної влади Христа, переможця смерті та Господа життя³⁵. Його в'їзд в Єрусалим був революційним через в'їзд саме на ослі і дуже смиренному описі даної події (Зах. 9, 9), яка посилається на свято посвячення храму або Хануки (2 Мак. 10, 7). Ісус розкриває символічне уявлення про свою смерть і воскресіння. Мертвий і воскреслий Христос уже присутній у символах помазання, осла, зерна пшениці.

За винятком головного героя — Ісуса —, відзначимо два контрастні способи, які представляють собою два типи діаметрально протилежних персонажів: віруючих та невіруючих в Ісуса. Дослідник С. Венемма бачить 3 аспекти, щоб зрозуміти характеристику персонажів в Івана:

1. їхня поява в тексті та в контексті, включаючи їх інтерпретаційний портрет з інтегральним аспектом та їх індивідуальною характеристикою;
2. їх класифікація за критерієм розвитку змін у їхньому житті, світі та символічне управління тексту у їхньому представленні;
3. їхня особиста відповідь Ісусові³⁶.

6.2. Лазар

Відзначмо статичну природу Лазаря, особа якого є справді загадковою під час розповіді і завжди введена в дію іншими персонажами. Лазар відомий лише як брат сестер і як той, кого любив Ісус. Німий перед смертю, він залишається таким навіть після повернення до життя; ми ніколи не дізнаємося, що він пережив. Лазар все-таки притягує увагу читача, незважаючи на те, що він прийняв тіньовий вигляд у тексті. У всякому разі, факт воскресіння Лазаря спричинює долю Ісуса (ключова позиція Лазаря) — цей досконалий 7 знак веде нас до смерті та Воскресіння Ісуса (найдосконалиший знак в Євангелії від Івана).

Лазар перестає бути об'єктом історії, але замість цього основним об'єктом історії є гріб і смерть, до яких спрямовується Ісус та з якими

³⁵ Leon-Dufour X. *Lecture dell'Evangelo second Giovanni*. Cinisello Balsamo : San Paolo, 2007. p. 454.

³⁶ Bennema C. *Encountering Jesus: Character Studies in the Gospel of John*. Milton Keynes : Paternoster, 2009. p. 12-21.

позиціонує себе у конфронтації. Лазар повертається до життя, але, як не парадоксально, його життя виникають нові загрози (Ів. 12, 10-11) та йому, зрештою, доведеться знову померти. Воскресіння Лазаря стає каталізатором вітання Ісуса натопом і, зрештою, рішення первосвящеників вбити його.

6.3. Сестри

Сестри прогресують у своїй вірі і стають зразками справжнього учнівства. Автор підкреслює паралелізм їхнього ставлення до смерті брата³⁷. Оповідний контекст сестер – повернути Ісуса до Юдеї, щоб сформувати спільноту шляхом переображення смерті у життя. Те, що призводить до смерті, це насправді ризик, який Ісус бере на себе, щоб висловити любов (Ів. 11, 7-10). Зустріч сестер з Ісусом – це дзеркало віри для читачів.

6.3.1. Марта

Євангелист приймає та розвиває віровизнання Марти в Ів. 11, 27, де виражене подвійне подолання 2 реальностей: часу (майбутнє є близьким) та простору (воно присутнє в Особі Христа). Дієслово «*вірую*» (Ів. 11, 27), яке відображає відповідь віри Марти, вжите в перфекті (*πεπίστευκα*), дієслівний аспект якого вказує на присутність наслідків минулої дії в теперішньому часі, і таким чином посилається на віру Марти як на тверде переконання. Визнання віри Марти є більшим та досконалішим, аніж те, яке міститься в Ів. 6, 69. Марта, незважаючи на висловлювання скорботи через затримку Ісуса, займає позицію віруючого — здається, вона забула вже про смерть Лазаря. Ісус чекає остаточної відповіді Марти, і його питання призводить її до роздумів. Рефлексивне питання є наріжним каменем у відносинах між Ісусом та Мартою (Ів. 11, 26: *πιστεύεις τοῦτο* — «*віриши тóму?*»). Після її глибокого визнання віри в Ісуса, її слова в Ів. 11, 39 здаються досить загадковими і до кінця не відповідають її вірі, що викликає у читача багато запитань.

6.3.2. Марія

Помазання Ісуса Марією вказує на атмосферу урочистості та святкового контексту. Марія – мовчазний персонаж, який представляє тих, хто плакав за мертвим Лазарем, але, почувши, як Ісус наближається, вона не залишилася в домі (Ів. 11, 28-33), повівши за собою решту людей. Здається, вони втратили надію. У Ів. 12, 2 вона вчинила діяконію, тобто взяла активну та добровільну роль у підготовці святкового столу для Ісуса³⁸, без посередництва інших людей (напр. швидше Марта покликала її зустріти Ісуса в Ів. 11, 28) і припала до Ісусових ніг. Марія висловлює віру в дії помазання, яка передбачає відданість та любов — витирання ніг Ісуса

³⁷ Marchadour A. Venite e vedrete. Guida al Vangelo di Giovanni. Bologna : Dehoniane, 2013. p. 152.

³⁸ Speyr von A. I discorsi polemici: riflessioni sui capitoli 6-12 dal Vangelo di Giovanni / пер. з нім. С. Danna. Milano : Jaca Book, 1989. p. 397.

власним волоссям як знак упокорення та цілковитого віддання себе через віру в Ісуса. Спасительна цінність смерті Ісуса підкреслюється Марією помазанням та витиранням Ісусових ніг. Слово ὀσμῆ («*миро*») в Ів 12, 3 підкреслює аромат життя та невичерпний потенціал дару життя Ісуса. Марія стає справжнім учнем, на протипагу Юді.

6.4. Учні

Учні хочуть захистити життя Ісуса (Ів. 11, 8), але, на жаль, не мають мужності та лише супроводжують Ісуса на дорозі в Єрусалим. Дієслова, які розповідають про них, відносяться до тих, які описують супровід царя, а іноді використовуються для представлення та вираження покликання та служіння. У Ів. 12, 26 термін δίακονος позначає учня, оскільки δίακονος вказує на всеціле служіння, яке носить добровільний характер. Часто для них характерним є нерозуміння Ісусових слів і дій.

6.4.1. Тома

Апостол Тома через своє несвідоме бажання вмерти з Ісусом (Ів. 11, 16) представляє безпосередню готовність і демонструє мужність апостолів, щоб віддати своє життя за Ісуса. Проте, апостол Тома говорить набагато більше, ніж його знання. Тома висловив бажання померти разом із Ним і наголосив на цьому, замість коливань інших учнів щодо того наслідувати чи не наслідувати Ісуса. У дивному, але дуже переконливому поєднанні песимізму та імпульсивності Томи, чого не вистачало апостолам в розумінні Ісуса, у Ів. 20, 28 міститься найвища точка віровизнання Ісуса саме в устах Томи.

6.4.2. Юда

Особа Юди та його дій поставлена Євангелистом як цілковита протилежність на протипагу благородній дії Марії, оскільки він неправильно сприймає її вчинок та не усвідомлює його значення. Юда представлений як негативний персонаж, що з самого початку зацікавлений в зраді свого Вчителя. Вперше на сцені він з'являється тоді, коли він критикує помазання Ісуса, здійсненого Марією. Оповідач не дуже переймається психологією його рішення, оскільки Юда не помічає близькості смерті Ісуса. Юда виразив апатію по-відношенню до Ісуса під час абсолютної самопосягати Марії. Марія зрозуміла нагальність приходу спасіння та «нестачу» часу і відповіла відповідним чином Ісусу, помазавши (буквально помивши літровою мира!) Його ноги. Юда представляє точку зору диявола, висловлює та в певний спосіб реалізує її.

6.5. Фарисеї та юдейська влада

Фарисеї оплакують свою нездатність перешкодити людям наслідувати Ісуса (Ів. 12, 12-19). Хоча вони несуть відповідальність за змову вбити Ісуса,

тільки Ісус перебуває у повному контролі над Його годиною. Єврейська влада вже засудила Ісуса на смерть ще до того, як Він прибув до Єрусалиму (парадоксальна символічна смерть Ісуса ще перед Його фізичною смертю). Фарисеї, згадані в Ів. 12, 42, є представлені як основні противники віри, такими вони є і у всій секвенції тексту Ів. 1 — 12, в якому вони згадуються вісімнадцять разів аж до Ів. 12, 42. Будучи аристократами, їхні діла зовсім не здаються аристократичними.

6.6. Юдеї

Юдеї є немов би хором, який коментує та відповідає реакцією на дії та винки Ісуса. Термін «юдеї» в Івана часто вживається у нейтральний спосіб: описує сукупність персонажів, які відкидають віру в Ісуса та шукають Його смерті (Ів. 11, 53). Пізніше, юдеї також є тими, які оплакують Лазаря та чинять грандізний жаль за ним (Ів. 11, 33: κλαίουσιν) і через це спричинюють плач самого Ісуса (Ів. 11, 35). Юдеї прибули, щоб побачити Ісуса лише з наміром спостерегти за наслідками чуда, яке здійснив Ісус (Ів. 12, 9. 18), хоч оповідач і натякає неявно на те, що деякі із знатних юдеїв повірили в Ісуса (Ів. 12, 42). Таким чином, сукупність юдеїв творить свого роду фон для розвитку подій, вчинків та діалогів. Вони є монолітною структурою в функціонуванні до відповіді віри по-відношенню до Ісуса. Згідно наративної теорії, юдеї є допоміжною програмою, хоч і часто представляють у своїй суті негативну парадигму.

6.7. Греки

Греки, які прибули на свято, символізують цілковиту відкритість Ісуса до всіх народів та генерацій людей та світу. Дієслово *ἰδεῖν* (Ів. 12, 21 — «побачити») описує внутрішнє бажання греків пізнати Ісуса. Поява греків вказує на випередження того, коли всі будуть притягнуті до Ісуса, коли Той буде піднесений на хресті (Ів. 12, 32) та є знаком універсальності спасіння³⁹. Ів. 12, 23-28 подає відповідь грекам, які хочуть побачити Ісуса, де Ісус говорить про Себе у 3-й особі однини та використовує дієприкметники, посилаючись на фігуру страждаючого Слуги Ягве.

Висновки

Наративний аналіз тексту Ів. 10, 40 – 12, 50 подає ефективні ключі та підходи для глибшого розуміння аргументативної динаміки вибраної текстуальної послідовності Євангелія від Івана. Беручи під увагу роль читача, його позиціонування перед текстом, відчитування ним лінгвістичних кодів чи засвоєння богословських категорій, залишених йому імпліцитним автором

³⁹ LEE H. «Signore, vogliamo vedere Gesù»: la conclusione dell'attività pubblica di Gesù secondo Gv 12, 20-36. Roma : Pontificia Università Gregoriana, 2005. p. 10.

через побудову сюжету, підкреслення часового і простірних аспектів та категорій із персонажами, нарративний підхід сприяє голістичному аналізу іванівського тексту Ів. 10, 40 – 12, 50 в контексті нарративної структури та розповідної стратегії тексту Євангелії від Івана загалом у його єдності та комплементарності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОКУМЕНТИ:

1. Святе Письмо Старого і Нового Завіту : в 2-х ч. / пер. о. І. Хоменко; повний пер., здійснений за оригін. євр., араб. та грец. текстами. Київ : Місіонер, 2008. Ч. 1 : Старий Завіт. 1126 с. ; Ч. 2 : Новий Завіт. 350 с.
2. *Novum Testamentum Graece* / упор. Aland B., Aland K., Karavidopoulos J., Martini C. M., Metzger B. M., 28-е вид. Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 2012. 890 p.
3. Папська Біблійна Комісія. Тлумачення Біблії в Церкві / пер. з італ. Львів : Свічадо, 2010. 148 с.
4. *Retorica e Poetica di Aristotele* / пер. з гр. Zanatta M. Torino : Unione Tipografico, 2004. 836 p.
5. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%83%D0%B3%D0%B0> (дата звернення: 08.10.2018).

ЛІТЕРАТУРА:

6. Anderson P. N. Gradations of Symbolization in the Johannine Passion Narrative: Control Measures for Theologizing Speculation Gone Awry / упор. Frey J., Watt J. G., Zimmermann R. Imagery in the Gospel of John. Terms, Forms, Themes, and Theology of Johannine Figurative Language. Tübingen : Mohr Siebeck, 2006. 495 p. (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 200).
7. Bazzi C. *Vangelo di Giovanni. Testo e commento*. Casale Monferrato: Piemme, 2000. 267 p.
8. Bennema C. *Encountering Jesus: Character Studies in the Gospel of John*. Milton Keynes : Paternoster, 2009. 240 p.
9. Culpepper R. A. *Anatomy of the Fourth Gospel: A Study in Literary Design*. Philadelphia : Fortress Press, 1987. 280 p.
10. Daise M. *Feasts in John*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2007. 222 p. (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 229).
11. *Dizionario teologico del Vangelo di Giovanni* / уклад. J. Mateos - J. Barreto. Assisi : Cittadella, 1982. 360 p.
12. Dodd C. *Historical Tradition in the Fourth Gospel*. Cambridge : Cambridge University Press, 1963. 472 p.
13. Estes D. *The Temporal Mechanics of the Fourth Gospel. A Theory of Hermeneutical Relativity in the Gospel of John*. Leiden-Boston : Brill, 2008. 326 p. (Biblical Interpretation Series 92).
14. Grasso S. *Il vangelo di Giovanni. Commento esegetico e teologico*. Roma : Città Nuova, 2008. 984 p.
15. Hallback G. *The Gospel of John as Literature: Literary Readings of the Fourth Gospel* / упор. Nissen J., Pedersen S., *New Readings in John: Literary and Theological Perspectives*.

- Essays from the Scandinavian Conference on the Fourth Gospel. Bloomsbury: T & T Clark, 2004. 272 p. (The Library of New Testament Studies 182).
16. Lee D. The Symbolic Narratives of the Fourth Gospel The Interplay of Form and Meaning. Sheffield : Sheffield Academic Press, 1994. 263 p. (Journal for the Study of the New Testament Supplement 95).
17. Lee H. «Signore, vogliamo vedere Gesù»: la conclusione dell'attività pubblica di Gesù secondo Gv 12, 20-36. Roma : Pontificia Università Gregoriana, 2005. 302 p.
18. Leon-Dufour X. Letture dell'Evangelo second Giovanni. Cinisello Balsamo : San Paolo, 2007. 1296 p.
19. Mannucci V. Giovanni il Vangelo narrante. Introduzione all'arte narrativa del quarto vangelo. Bologna : Dehoniane, 1993. 368 p.
20. Marchadour A. Venite e vedrete. Guida al Vangelo di Giovanni. Bologna : Dehoniane, 2013. 208 p.
21. Marguerat D., Bourquin Y. *Per leggere i racconti biblici. La Bibbia si racconta. Iniziazione all'analisi narrativa* / пер. з фр. М. Zappella; 2-ге вид., оновл. Roma : Borla, 2011. 208 p.
22. Monoley F. J. Who is "the Reader" in/of the Fourth Gospel?, *Australian Biblical Review*. 1992. № 40. 20-33 p.
23. Nielsen H. Johannine Research / упор. Nissen J., Pedersen S. New Readings in John. New York: Sheffield, 1999. 272 p. (Journal for the Study of the New Testament Supplement 182).
24. Newheart M. W. Toward a Psycho-literary Reading of the Fourth Gospel / упор. F. F. Segovia. «What is John?»: readers and readings of the fourth Gospel. Atlanta: Scholars Press, 1996. 293 p. (The Society of Biblical Literature 3).
25. Ricoeur P. Tempo e racconto / Т. 1. Milano : Jaco Book, 1986. 352 p.
26. Rowe E., Neyrey J. «Telling Time» in the Fourth Gospel, *HTS Teologiese Studies/Theological Studies*. 2008. № 64. 291-320 p.
27. Salier W. The Rhetorical Impact of the Semeia in the Gospel of John. Tübingen : Mohr Siebeck, 2004. 234 p. (Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 186).
28. Schnackenburg R. The Gospel According to St. John, New York : Crossroad, 1990. Т. 2. 556 p.
29. Sheridan R. Retelling Scripture: «the Jews» and the scriptural citations in John 1:19-12:15. Leiden-Boston : Brill, 2010. 294 p. (Biblical interpretation series 110).
30. Speyr von A. I discorsi polemici: riflessioni sui capitoli 6-12 dal Vangelo di Giovanni / пер. з нім. С. Danna. Milano : Jaca Book, 1989. 378 p. (Già e non ancora 169).
31. Stibbe M. A Tomb with a View: John 11,1-44 in Narrative-Critical Perspective. *New Testament Studies*. 1994. № 40. 38-54 p.
32. Stibbe M. John as Storyteller: Narrative Criticism and the Fourth Gospel. Cambridge-New York : Cambridge University Press, 1995. 232 p. (Society for New Testament Studies Monograph Series 73).
33. Stovell B. Mapping Metaphorical Discourse in the Fourth Gospel. John's Eternal King. Leiden-Boston : Brill, 2012. 381 p. (Linguistic Biblical Studies 5).
34. Twelftree G. Exorcisms in the Fourth Gospel and the Synoptics / упор. Fortna R. T., Thatcher T. Jesus in Johannine Tradition. Louiosville: Knox Press, 2001. 400 p.

Дата надходження до редакції: 12.01. 2019

Філософія

Релігієзнавство

УДК 27-725: 379.8.092: 271.02; 94(100)"1815/1945"– Боско Д, Кольбе М.

РОЛЬ ДЖОВАНІ БОСКА Й МАКСИМІЛІАНА КОЛЬБЕ У ВИХОВАННІ МОЛОДІ В КРИЗОВІ ПЕРІОДИ ІСТОРІЇ ЛЮДСТВА

Ольга ІГНАТЮК

*Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова,
факультет історичної освіти, вул. Освіти, 6, 03037, м. Київ, Україна*

Любов ГЕНИК

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя
Стефаника», філософський факультет, кафедра філософії, соціології та
релігієзнавства, вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна*

e-mail: genyk-sas@ukr.net

У статті, присвяченій діяльності християнських святих отця Максиміліана-Раймунда Кольбе (8.01.1894 – 14.08.1941) та дона Джованні-Мельхіора Боска (16.08.1815-31.01.1888), методами герменевтики, порівняння та синтезу встановлено, що виховний досвід їх діяльності цінний тим, оскільки він опирався на загальнолюдські (євангельські) принципи, був застосований у державах, що нещодавно відновили незалежність, існували в умовах післявоєнної кризи й не мали величезних фінансових ресурсів для втілення всеохоплюючої соціальної політики, а також ще не було сформоване солідаризоване й згуртоване громадянське суспільство, здатне захищати права кожної особистості зокрема й працюючих людей взагалі. Цей досвід відповідає ментальності українського суспільства й повинен бути використаний в нашій державі.

Ключові слова: Максиміліан Кольбе, Джованні Боско; ораторії, інтернати для сиріт, професійні школи, гімназії, інститути; отці-салезіяни, сестри-салезіянки, співробітники дона Боска (СДБ); отці-францисканці, «міста Непорочної» (Непокалянув); капелани, принципи соціальної доктрини Католицької Церкви, салезіяни в Україні.

В статье, посвящённой 120-летию и 200-летию со дня рождения и деятельности христианских святых, иеромонахов Максимилиана-Раймунда Кольбе (8.01.1894 – 14.08.1941) и дона Джованни Боско (16.08.1815-31.01.1888), методами герменевтики, сравнения и синтеза установлено, что воспитательный опыт их деятельности ценен тем, что он зиждится на общечеловеческих (евангельских) принципах, был использован в государствах, которые только-что возобновили свою независимость (Италия и Польша), существовали в условиях послевоенного кризиса и не имели больших финансовых средств для воплощения всеохватывающей социальной политики, а также ещё не было сформировано гражданское общество, способное защищать права отдельной личности в частности и работающих людей вообще. Этот опыт соответствует менталитету украинского общества и должен быть использован в государстве Украина.

Ключевые слова: Максимилиан Кольбе, Джованни Боско; оратории, интернаты для сирот, профессиональные школы, гимназии, институты; отцы-салезиане, сёстры-салезианки, сотрудники дона Боско (СДБ); отцы-францисканцы, «города Непорочної»

(Непокалянув); капеланы, принципы социальной доктрины Католической Церкви, салезиане в Украине.

*In an article devoted to the 120th anniversary and the 200th anniversary of the birth of the Christian holy priests **Maximilian Raymond Kolbe (01.08.189 - 08.14.1941)** and **Don Giovanni Melchior Bosco (08.16.1815-01.31.1888)** methods of hermeneutics, comparison and synthesis found that the educational experience of their work is valuable in that it will build on the universal (the Gospel) principles, have been applied in countries that recently regained independence (Italy, Poland), existed in conditions of post-war crisis and had enormous financial resources to implement a comprehensive social policy, and has not yet been formed solidarization and cohesive civil society, able to protect the rights of every individual including working people in general. This experience corresponds to the mentality of the Ukrainian society and should be used in our country.*

Key words: *Maximilian Kolbe, Giovanni Bosco; oratorio, boarding schools for orphans, vocational schools, high schools, institutes; Salesians fathers, Salesians sisters, the staff of Don Bosco (SDB); Franciscan Fathers, «City of the Immaculate» (Nepokalyanuv); chaplains, principles of the social doctrine of the Catholic Church, the Salesians in Ukraine.*

Капіталістичне суспільство – це суспільство, що розвивається циклічно, а тому час-від-часу має такі виробничі потрясіння, які загально прийнято називати економічними кризами. Але спади виробництва супроводжуються не лише проблемами в економіці. Перш за все економічна криза б'є по конкретних людях, які дуже відчують її найгостріші прояви.

Перші економічні кризи в ринковому суспільстві Європи почали проявлятися в 70-80-х роках ХІХ століття, а згодом вони повторилися в 30-х роках ХХ століття, 80-х роках ХХ століття, і знову повторилися на початку ХХІ століття. Багато провідних діячів різних країн Європи і Америки протягом ХІХ-ХХ ст. пробували знайти вихід із ситуації, що склалася: хтось намагався знайти економічні важелі виходу із кризи (як президент США Теодор Рузвельт), інші шукали способи реального покращення життя простих людей. До останніх можна віднести італійця дона Джованні Боско (ХІХ ст.) та польського священника німецького походження Максиміліана Кольбе (перша пол. ХХ ст.). Але коли президент США Т. Рузвельт мав у своїх руках усі важелі політичного й економічного впливу, то два католицькі священники Боско і Кольбе свою діяльність починали як рядові люди, котрі хотіли бути корисними для суспільства, в якому жили.

Українське суспільство зараз, теж переживає не лишень військово-економічну, але й політичну кризу, й найстрашніше – кризу моральну. Оскільки діяльність отців Боско і Кольбе проявилася у часі економічної і духовної кризи суспільства, то старанне вивчення їхніх духовно-виховних практик має **актуальність для українського народу**, бо дасть відповіді для

багатьох провідних діячів і політиків, а можливо – просто звичайних людей на запитання: як діяти і що робити у час духовно-моральних та економічно-політичних криз суспільства. Тим більше, що в минулому році минуло 120 років з дня народження М. Кольбе, а в цьому році минає 200 років з дня народження Д. Боска.

Самим постатям дона Боска¹ та отця Кольбе² було присвячено не так і багато досліджень, і то більшість із них – це праці богословів, які зупинилися на біографічних відомостях про святих та містичних причинах їх активної соціальної діяльності. Їх відкидати не можна, але крім них слід дати відповіді на запитання, що вкрай необхідні сучасному внутрішньо духовному, ще не зовсім зматеріалізованому українському суспільству, що нарешті пробудилося перед загрозливими глобальними та кримінальними викликами дійсності.

Тому **завданням даного дослідження** буде спроба відповісти: який вихід можна знайти перед цими загрозами для українського суспільства, а значить отримати відповіді на запитання:

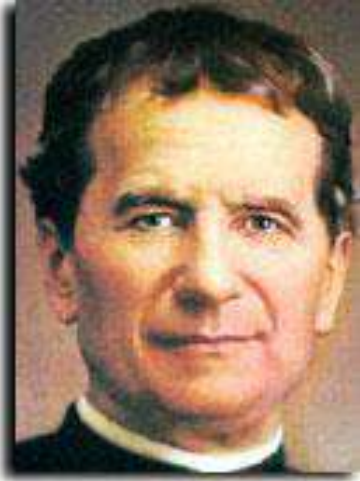
- 1) Що спільного й відмінного в діяльності італійського священика Джованні Боска та отця Максиміліана Кольбе в умовах кризового суспільства?
- 2) Який досвід їхньої діяльності було використано різними країнами світу для виходу із кризових ситуацій?
- 3) Чи мали вони послідовників в середовищі країн пострадянського простору?
- 4) Чим може скористатися українське суспільство із їхнього досвіду в умовах кризового середовища?

Об'єктом даного дослідження буде життя та ідеї дона Джованні Боска й отця Максиміліана Кольбе, а **предметом** – їх практична діяльність в умовах етнічно, політично, економічно неоднорідного за складом суспільства.

---

¹ Ортинський І. Авангард християнської благовісти / Іван Ортинський. – Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.; Ортинський І. Проект «Дон Боско»/ Іван Ортинський. – Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.; Ярош О. Сходінками посвяченого життя: Чернечі ордени в католицькій традиції / О. Ярош. // Людина і світ. – 1997. – № 7. – С. 48-54; Боско, Іван. URL:<http://uk.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/22:18>.; Єр'оміна Світлана. Українська молодь все частіше зводить рахунки з життям URL: [tsn. September 8, 2015/6:44 PM ||08.09.2015| 18:45](http://tsn.september8.com/2015/06/18/08.09.2015/18:45); Салезіани святого Івана Боско східного обряду (Україна) URL: http://www.sdbua.net/index.php/ua/11.04.2013_12:28 сайт ук. Салезіян УГКЦ; Фроссар А. Соль землі (о бенедиктинцах, траппистах, картезианцах, доминиканцах, кармелитах, иезуитах, францисканцах наших дней). – Брюссель: Жизнь с Богом, 1973; Непокалянув URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/23:04>; Франциск Сальський, святой. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/04.04.2013/19:17>; 50. Salesiane di don Bosco. URL: http://www.sdb.org/it/04.04.2013_19:39.

² Ткач С. Римо-католицькі чернечі ордени в Україні / Людина і світ. – 2001. – № 6. – С.21-29; Ярош О. Сходінками посвяченого життя: Чернечі ордени в католицькій традиції / О. Ярош. // Людина і світ. – 1997. – № 7. – С. 48-54; Салезіанські святи. URL: <http://www.sdbua.net/index.php/ua/salesiany/salesianski-sviati-salезіанські святи.>; Волконская М. М. Дон Боско, отец сирот и нищих.– С.-П., 1906; Иоанн (Джованни) Боско. URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_\(Джованни\)_Боско,_дон_Боско/](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_(Джованни)_Боско,_дон_Боско/)04.04.2013/ 19:38.

Джованні-Мельхіор дон Боско
(16.08.1815- 31.09.1888)

Максиміліан-Марія (в миру – Раймунд)
Кольбе (8.01.1894-14.08.1941)

Метою дослідження є з'ясувати, чи мали дон Боско і отець Кольбе послідовників і як їх діяльність вплинула на духовно-моральний і соціальний розвиток суспільства, в якому вони жили.

Щоб виконати всі ці поставлені завдання слід перш за все коротко зробити порівняльний аналіз суспільства, в якому вони жили і виховувалися, та з'ясувати які містичні чи соціальні, а може які інші причини спонукали їх до відповідної активної діяльності.

Метод порівняльного аналізу умов життя дона Боско і отця Кольбе показав, що обидва майбутні священики народилися у родинах, де батьки були побожними християнами, що не просто знали його основні ідеї, а свято їх дотримувалися, незважаючи на нестатки, важку щоденну працю, втрату рідних (у дона Боска помер батько, а в отця Кольбе – два рідні брати). Хоча майбутні святі мали бажання вчитися й здобути освіту, проте мали тривалі перешкоди у досягненні своїх мрій: дон Боско не мав грошей на навчання і мусив тяжко їх заробляти разом із матір'ю в Туріні (Італія)³, а отець Кольбе, щоб здобути освіту, покинув рідний дім у Здуньській Волі (Польща) і таємно пробрався до монастиря в іншу державу – в Австро-Угорщину (у Львів), де зміг здобути середню освіту й, відмовившись від світського життя та склавши чернечі обітниці, продовжив своє навчання в Римі й здобув свій перший докторський ступінь (доктора філософії) в 1915 році⁴.

³ Ортинський І. Проект «Дон Боско». – Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.

⁴ Монашеские ордена: Бенедикты, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003.

Джованні Боско ще в дитинстві мав перший містичний досвід – пророчий сон⁵, суть його та своє призначення – служити людям – він зрозумів згодом, а Раймонд Кольбе за своєю внутрішньою духовною природою був готовий до захисту та пожертви для інших, бо вибравши сан католицького священика (священика-целєбса), цим вчинком цю готовність засвідчив, а вінцем свого життя підтвердив, пішовши на смерть в концтаборі Освенцім 14 серпня 1941 р. замість в'язня Гайовнічека⁶.

Але щоб зрозуміти, чому їх обох проголошено християнськими святими, мусимо все ж таки більш детально зупинитися на їхній діяльності.

Батьківщиною **Джованні-Мельхіорре дона Боска (16.08.1815-31.01.1888)** було місто Турін (Італія), де він розгорнув свою діяльність в середині XIX століття, коли здійснювався промисловий переворот в Італії та одночасно йшов процес формування єдиної італійської нації. Сотні пролетарів, що втрачали роботу як наслідок удосконалення виробництва та тисячі селян, що продавали свою землю, блукали вулицями міст у пошуках роботи. Але якщо старші й досвідченіші люди, знаходили хоч якийсь заробіток, то молоді люди, яким ледве сповнилося 15-18 років, навіть на таку роботу не могли розраховувати. Блукаючи голодними ватагами по вулицях великих промислових міст, вони створювали криміногенну ситуацію, вдаючись до дрібних крадіжок, грабежів, без даху над головою та будь-яких умов для існування. Бачачи їх голодних і покинутих на вулицях свого рідного міста дон Боско часто задумувався над тим, як їм допомогти, але часто сам будучи напівголодним, не мав ні засобів для допомоги, ні умов для проживання.

Тільки після того, як він здобув освіту і став священиком (1841р.), почав міркувати на формах і засобах для втілення своєї давньої мрії – допомогти бездомним і голодним. Нагодувати усіх голодних було неможливо, але дати їм притулок на певний час, щоб вони не тинялися по вулицях – це було реальністю, оскільки багато приміщень внаслідок криз пустувало. До того ж освітою молодих людей, що волею кризи опинилися на вулицях, тоді ще ніхто не займався. Правда, частина визначних діячів Римо-Католицької Церкви вже гостро піднімала соціальні проблеми у свої працях. У Франції Вільнеф де Баржемонт написав 1834 року трактат «Політична

---

⁵ Ортинський І. Авангард християнської благовісти. – Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.; Ортинський І. Проект «Дон Боско». – Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.

⁶ Монашеские ордена: Бенедиктинцы, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003; Иоанн (Джованни) Боско. URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_\(Джованни\)_Боско](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_(Джованни)_Боско), дон Боско//04.04.2013/ 19:38; Кольбе Максимилиан URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/> 12.01.2014 / 22:20.

економія і християнське життя». В Італії Луїджі Тапареллі д'Ацеліо (1793 – 1862) опублікував п'ять томів твору «Природний закон» та один том про філософські принципи політичної економіки. В Австрії Карл фон Фогельзанг (1818–1898) мав значний вплив завдяки виданню часопису «Місячник християнської соціальної реформи» (1879). В ХІХ ст. соціальними питаннями активно займалися єпископи в Швейцарії – кардинал Гаспар Мермію (1824-1892), у Великобританії – кардинал Генрі Маннінг (1808-1892), у Сполучених Штатах Америки – кардинал Джеймс Гіббонс (1834-1921) та Джеймс Айрланд і в Австралії – кардинал М. Моран. У Німеччині монсеньйор Вільгельм Е. фон Кеттелер (1811 – 1877) був одним з найвидатніших інтелектуалів – засновників католицького соціального руху, який 1864 р. оприлюднив дослідження «Die Arbeiterfrage und das Christentum» («Робітниче питання і християнство»), де проаналізував проблеми робітників, і йому вдалося пов'язати християнське мислення, соціальний аналіз і критику недоліків індустріальної ери із динамічним закликком організованої політичної акції⁷.

Частина духовенства намагалася не просто писати про цю проблему, а реально щось робити. Монахи засновували школи для бідних і опікувалися багатьма лікарнями. Одним з перших був німецький священик Адольф Кольпінг (1813-1865), засновник «Товариства молодих підмайстрів» (1849). Слід згадати й інші прояви активності: заснування перших католицьких профспілок у Бельгії (1866), Швейцарії, Німеччині та Франції⁸. Деякі підприємці організовували пряму допомогу робітникам, як, наприклад, Леон Гармел (1829 – 1915) у Франції. Він жив разом з робітниками, збираючи їх у комітети з метою співучасті у керівництві підприємством. Інші створювали «товариства», у яких керівники підприємств разом з робітниками намагалися знайти християнську відповідь на виклики індустріальної ери⁹.

Проте всі ці згадані вище приклади соціальної діяльності в робітничих осередках стосувалися дорослих людей, що вже працювали на виробництвах у надзвичайно складних умовах. А італієць дон Боско почав збирати безпритульних підлітків, які безробітними блукали вулицями міст. Першим його безпритульним був хлопець-сирота Варфоломій Гареллі, що 8 грудня 1841 року стояв знічений біля входу до храму, котрий не вмів ні читати, ні писати. Саме його дон Боско прийняв до себе. Він вважав це Божим знаком через віщий сон, що мав у дитинстві, адже 8 грудня, за григоріанським

⁷ Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінець ХІХ- початку ХХ ст.). – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 276с. – С.257.

⁸ Там само. – С.258.

⁹ Там само. – С.257.

календарем, богородичне свято – Зачаття святою Анною Діви Марії. А через кілька місяців у нього було вже 80 хлопців, а згодом – 400. І перше, що він зробив, це завоював їх довіру, організувавши притулок, де вони могли зупинятися на ніч. Це спершу був двір графині Бароло, де можна було усім зібратися і пограти у м'яча. П'ять років, вислуховуючи зауваження від мера міста та вищого духовенства, дон Боско шукав постійного приміщення. Нарешті вони знайшли старий дім у власника Пінарді. Його важко було назвати домом, швидше всього це була стара напіврозвалена хата, але біля неї була велика площа де можна було влаштовувати ігри. Це було перше постійне місце перебування – притулок для бездомних дітей, священника та його помічниці. Цією безплатною помічницею, яка пробула з дітьми до своєї смерті 1856р., стала рідна мати отця Боска донья Маргарита. Цей притулок дон Боско назвав **ораторією**. Згодом він організував наступні ораторії і йому на допомогу прийшли інші священники, вище духовенство і влада. А ще через деякий час він створює перші **інтернати, професійні школи, гімназії, інститути, дитячі табори**¹⁰. Наступним його кроком стало створення **чернечих спільнот отців Салезіян та «Об'єднання сестер Марії – помічників християн»**, далі – **«Товариство Салезіанських співробітників та співробітниць»**. Ось через такі *форми роботи з молоддю* дон Боско втілював свою місію. На час своєї смерті (1888р.) він мав 1049 ченців-салезіян – своїх послідовників в 59 інститутах, багато ораторій, професійних шкіл, гімназій та інтернатів¹¹.

Але феномен діяльності Джовані Боска полягав не в кількості створених ним закладів, де перебували бездомні підлітки, а в **особливих формах його виховної діяльності, які він знаходив для роботи з молоддю**. Щоб зрозуміти унікальність його започаткування, зупинимось на усіх інституціях, що їх організував дон Боско, окремо.

Першою формою своєї діяльності, про яку мріяв і таки організував дон Боско, була **ораторія – цілий навчально-виховний центр для різносторонньої підготовки підлітків, що волею долі опинилися на вулиці**. Отцю Джованні вдалося відкрити такий центр. Але створити матеріальну базу, збираючи пожертви меценатів, зароблені кошти самих підлітків, гроші перераховані від представників влади – це майстерність організатора виробництва, а педагогічно-лідерський феномен отця Джованні Боска полягав у тому, що йому

¹⁰ Ортинський І. Авангард християнської благовісти. – Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.

¹¹ Ортинський І. Авангард християнської благовісти. – Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.; Ортинський І. Під Твою милість прибігаємо. Розуми про історію та суть Марійської побожності. – Рим – Фрайбург. – Івано-Франківськ: Вид-во оо. Салезіян, 1995. – 187 с.; Ортинський І. Проект «Дон Боско». – Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.; Боско, Іван. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/22:18>.

вдалося не лише знайти на смітниках і вулицях покинутих дітей та підлітків віком від 7 до 19 років і старше, але й запросити їх до свого центру, переконати залишитися там добровільно і почати процес їхнього перевиховання. Тому в *ораторії* найціннішим і найфеноменальнішим здобутком дона Джованні Боска був його **навчально-виховний процес**, про який мало пишуть сучасні дослідники, але про який знали навіть у царській Росії вже на початку ХХ ст., бо були перекладені на російську мову його праці¹².

Яку **мету** мала ораторія дона Боска? Вона виконувала такі призначення:

1) Ораторія була *місцем притулку для бездомних дітей і підлітків*, які залишилися без батьківської опіки через їхню смерть або через їх зубожіння чи безробіття, де вони могли жити певний тривалий час, поки не здобували фах і не знаходили собі відповідної роботи й достойного людині місця проживання.

2) Ораторія була *місцем навчання* усіх, хто сюди приходив і тут залишався. Адже більшість підлітків у віці 12-18 років ще не могли повноцінно фізично працювати і найосновніше – не мали будь-якої виробничої чи просто економічно придатної спеціальності, щоб знайти роботу в майбутньому і стати корисним членом суспільства. Частина із них взагалі не вмiли навіть читати і писати, через що не могли здобути собі якийсь фах.

3) Ораторія була *місцем творчого саморозвитку дітей*. Дон Боско залучив до роботи у притулку багатьох фахівців-добровольців, які могли для дітей викладати музику й навчати їх володіти музичними інструментами, розвивали художні здібності дітей через різні види занять образотворчим та декоративно-прикладним мистецтвом; майже усіма колективно-ігровими видами спорту тощо.

4) В ораторії здійснювалась серйозна **профорієнтаційна робота й підготовка** дітей та підлітків. Тут були відкриті майстерні, де діти вчилися й одночасно виготовляли необхідну продукцію, яку згодом самі реалізовували, а поряд із цим здійснювалась фахова підготовка спеціалістів із різних сфер обслуговування, яка давала можливість майбутньому підлітку здобути відповідний необхідний фах для життя у майбутньому.

5) В ораторії здійснювалось і відповідне **релігійно-моральне виховання** підростаючого покоління розраховане на відповідне духовне самовдосконалення людини поряд із **трудоим, естетичним, економічним, патріотичним** тощо. Бо вивести із морально-духовної кризи підлітків, що або могли стати на шлях злочину, або вже були відомі своїм бродяжництвом

¹² Великович Л. М. Чёрная гвардия Ватикана. – М.: Мысль, 1985. - 271с.; Фроссар А. Соль земли (о бенедиктинцах, трапистах, картезианцах, доминиканцах, кармелитах, иезуитах, францисканцах наших дней). – Брюссель: Жизнь с Богом, 1973; Непокалянув. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/23:04>

чи дрібними крадіжками, можна було тільки апелюючи до їх людської гідності, дарованої їм Богом, але й одночасно на акцентуванні їх відповідальності перед Богом¹³.

б) В ораторії виховання здійснювалось **на добрих прикладах самих вихователів**, яких дон Боско знайшов і залучив, на добровільних засадах, до відповідної виховної роботи з дітьми і підлітками.

Коли отцю Джованні Боско вдалося знайти чи побудувати відповідні приміщення для проживання відповідно великої кількості юнаків чи дівчат, створити школу і майстерні чи цехи для їх освіти і фахової підготовки, підготувати разом з підлітками спортивні майданчики для ігор та відкрити музично-художні класи для занять, він намагається перетворити ці цехи і майстерні на місце, де діти й підлітки вчаться відповідної **економічно-господарської діяльності**. Молодь виготовляє певну економічно потрібну суспільству продукцію, її реалізують і за отримані гроші підлітки оплачують частково своє харчування в ораторії, а частково накопичують свої маленькі власні заощадження, які потім стануть їм першим життєвим фондом у самостійному житті.

Практика й досвід, який здобували підлітки, вчили їх рахувати зароблене, економічно обґрунтовано витратити кошти, об'єднувати необхідні фінансові ресурси для створення великого об'єкта чи купівлі необхідного для цехів чи майстерень дорогого обладнання. Водночас молодь вчилася колективному виживанню в непростих ринкових умовах і поваги до людської гідності та індивідуальної праці кожного із своїх друзів.

Крім ораторій дон Іван Боско створює також **інтернати для сиріт**, але поряд із ними були **професійні школи, гімназії**, де молодь здобувала середньо-спеціальну професійну або гуманітарну освіту. Але для роботи в салезіанських ораторіях, школах і гімназіях, інтернатах і професійних школах, **заміських таборах** потрібні були віруючі, спеціально підготовлені педагоги: вчителі й вихователі, котрі професійно й з внутрішньою психологічною готовністю були здатні вчити й виховувати важких підлітків, що внаслідок економічної кризи опинилися на вулиці. Щоб підготувати такі педагогічні кадри доктор Джованні Боско засновує й відкриває власні **вищі навчальні заклади – інститути**, які теоретично і практично готували таких вчителів і вихователів¹⁴.

Розуміючи, що економічні кризи мають циклічний характер, та відбуваються не лишень в Італії, а й по всіх країнах світу, дон Боско шукав

¹³ Ортинський І. Авангард християнської благовісти. Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.; Ортинський І. Проект «Дон Боско». Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.; Боско, Іван. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:18>.

¹⁴ Ортинський І. Проект «Дон Боско». Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.

своїх однодумців. Його послідовниками ставали звичайні світські люди, яких захоплювала його **чернеча харизма – виховання підлітків**, а також його колишні вихованці, що залишилися в ораторії, а згодом прийняли чернечий постриг. Так з'явилася **нова чернеча спільнота – отців салезіян**, що розпочала свою діяльність у час найбільших суспільних викликів і була вчасною реакцією на життєві потреби людей та соціальне призначення Церкви.

Наступним його кроком стало створення **жіночої гілки чернечої спільноти «Об'єднання сестер Марії – помічників християн» (сестер салезіянок)**. Її засновницею стала **Марія-Домініка Мадзарелло (1837-1881)** з Морнезе (Італія) в 1872 році, яка, втілюючи в життя задум отця Боска, взялася за навчання і виховання дівчат-підлітків, а згодом була проголошена святою¹⁵. Хоч цю місію спочатку виконувала рідна мати отця Джованні Боска – донья Маргарита, але її вік не дозволяв заснувати жіночу чернечу гілку, яка вкрай була потрібна, оскільки повертати до нормального життя дівчат-підлітків, що опинились на вулиці, набагато важче, ніж хлопців.

Далі Джованні Боско засновує із своїх добровільних помічників **світське товариство людей**, що у вільний час від роботи і занять приходили до ораторій, інтернатів, професійних шкіл і займалися з обездоленими підлітками, передаючи їм або своє тепло, або свої професійні вміння й навички – **«Товариство Салезіанських співробітників та співробітниць»**. Не всі із цих співробітників мали спеціальну педагогічну освіту для роботи із дітьми, *але все це були люди – готові віддати своє тепло й поділитися своїм досвідом у якійсь професійно-виробничій справі*. Хтось із них вмів грати на музичних інструментах і міг цьому навчити підлітків, дехто хтось володів навичками гри в м'яча, комусь добре вдавалося виготовляти різні вироби рукоділля (в'язати, вишивати, шити тощо), хтось добре знав столярну справу й міг навчити її хлопців, а в когось добре виходило малювання на папері, тканині чи по дереву та багато іншого. Основне, що ці люди працювали безоплатно й на добровільних засадах¹⁶.

Непрості перешкоди і проблеми довелось подолати й самому отцю Джованні Боско. По-перше, його довго не розуміла частина духовенства, яка не звикла і не вміла спілкуватися із рядовими вірянами поза стінами храмів, а тут їм на противагу появився дипломований священник, який грає з дітьми і підлітками у футбол на вулиці. По-друге, представники влади і рядові громадяни міст готові були швидше закинути сиріт і безпритульних до

¹⁵ Ортинський І. Авангард християнської благовісти. Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.; Ортинський І. Проект «Дон Боско». Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.

¹⁶ Ортинський І. Авангард християнської благовісти. Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.; Ортинський І. Проект «Дон Боско». Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.

в'язниць, ніж вирішувати їхні соціальні проблеми. І про це свідчить довга соціально-виховна і політично-дипломатична боротьба, яку Католицька Церква вела протягом всього XIX століття із представниками влади капіталістичних держав з тою метою, щоб їх переконати в одному: держава мусить постійно вирішувати проблеми дітей, сиріт, малозабезпечених сімей, якщо вона не хоче мати негативно зростаючу криміногенну ситуацію. Підсумком такої постійної виховної роботи Католицької Церкви із державою стала енцикліка папи Риського Лева XIII «*Regum novarum*» («Нові речі») ¹⁷. По – третє, державні діячі згодом самі зрозуміли (на 1881 р. конгрегація мала 166 сестер і 50 дівчат-новичок, що проживали 26 монастирях у 4 країнах, а вже на 1888 рік було 389 монахинь, 50 монастирів, у 5 країнах світу; на 2001 р. діє 1559 сестер у 89 країнах світу) ¹⁸, що утримувати дитячі й підліткові заклади при допомозі Церкви, меценатів та добровільних помічників дешевше, ніж утримувати чисто за державний кошт величезний штат охорони в'язниць і дитячих колоній, але на це теж потрібен був час для усвідомлення.

Інший однодумець дона Боска – **Раймунд-Максиміліан Кольбе (8.01.1894 – 14.08.1941)** народився в польському селі Здунська Воля, що входило тоді до складу царської Росії. Він був другим сином Юліуша і Марії Кольбе. Батько був етнічним німцем, мати – полькою. У нього було чотири брати: Франтішек, Юзеф, Валентин (прожив всього рік) і Анджей (прожив чотири роки). Батьки переїхали до Паб'яніце, де працювали ткачами, згодом мати стала акушеркою, а батько мав млин і вирощував овочі на орендованій ділянці.

В 1907 р. Раймунд і його старший брат Франтішек вирішили вступити до ордену францисканців. Вони нелегально перейшли російсько-австрійський кордон і стали студентами францисканської малої семінарії, що діяла у Львові ¹⁹.

В 1910 році Раймунд приймає рішення вступити до новіціату, а через рік складає перші звичайні чернечі обітниць, а в 1914 році він приймає вічні чернечі обітниць, взявши ім'я Максиміліан-Марія, бажаючи таким чином підкреслити своє глибоке пошанування Богородиці ²⁰.

¹⁷ Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінець XIX-початку XX ст.). Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 276с.

¹⁸ Боско, Іван. URL:<http://uk.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/22:18>.

¹⁹ Килимник, Степан. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: [У 3 кн., 6 т.] Факс. вид. – К.: АТ «Обереги», 1994. Кн. I, т. 1: (Зимовий цикл); т. 2: (Весняний цикл). – 400 с. портр. – Бібліогр.: С. 388-392. Кн. II, т. 3: (Весняний цикл); т. 4: (Літній цикл). – 528 с. портр. – Бібліогр.: С. 507-513.

²⁰ Монашеские ордена: Бенедикты, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003.

З 1912 року Раймунд-Максиміліан Кольбе навчався в Римі, де здобув два докторські ступені: 1915 – з філософії, а 1919 – з теології²¹. В 1919 році був рукоположений у сан пресвітера, а ще через рік повернувся в уже незалежну Польщу, яка в XIX столітті була віддана під опіку Матері Божої.

Під час навчання в Італії Раймунд-Максиміліан бачив страшні наслідки Першої світової війни, руйнівні результати антипапських демонстрацій та атеїстичної ідеології, а тому, вважав він, варто займатися роз'яснювальною роботою серед людей, використовуючи всі найсучасніші засоби зв'язку: радіо, газети тощо. Ще в Римі він став засновником особливої церковної організації – Воїнства Непорочної Діви (лат. *Militia Immaculata*). Метою цього товариства було навернення до Бога грішників і ворогів Церкви Христової через молитву про заступництво Діви Марії²².

Коли Максиміліан Кольбе повернувся до Польщі вже священником, то одразу почав заснування неподалік від Варшави на пустирі величезного монастиря **Непокалянв** (що в перекладі з польської – *монастир Непорочної Діви Марії*)²³. Причиною таких дій отця-доктора Максиміліана Кольбе була економічна ситуація, що склалася в Польщі після Першої світової війни та після відновлення незалежної Речі Посполитої, що виникла за результатами переговорів імператорів Німеччини і Австро-Угорщини в 1916 році. Польща, що раніше була розділена між трьома державами, при підтримці 80-тис. французької армії Галлера відновила свою державу, але післявоєнна економічна криза страшно вдарила по її економіці. Все виробництво, що було задіяне на військові потреби, поступово почало зупинятися. Нові промислові потужності у Польщі тільки створювалися. Кількість безробітних, тих, хто повертався із фронту, стрімко зростала, а інфляція пожирала все зароблене. До цього всього з'явилася велика кількість сиріт, напівсиріт і безпритульних, батьки і матері яких загинули під час воєнних дій. Цими дітьми ніхто не займався. Саме для таких підлітків Максиміліан Кольбе створює «міста

---

²¹ Монашеские ордена: Бенедикты, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003; Иоанн (Джованни) Боско URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_\(Джованни\)_Боско](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_(Джованни)_Боско), дон Боско//04.04.2013/ 19:38.

²² Монашеские ордена: Бенедикты, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003. URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_\(Джованни\)_Боско](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_(Джованни)_Боско), дон Боско//04.04.2013/ 19:38.; Кончаковская, Мария. Святой Максимилиан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994 URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm//13.01.2014/0:31.

²³ Иоанн (Джованни) Боско URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_\(Джованни\)_Боско](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_(Джованни)_Боско), дон Боско//04.04.2013/ 19:38; Кончаковская, Мария. Святой Максимилиан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994 URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm//13.01.2014/0:31.

Непорочної» – монастирі-центри, де здійснювалась духовно-моральна, професійно-трудова, освітня підготовка безпритульної молоді²⁴.

Перший такий центр почав формуватися за 40 км на захід від Варшави в гміні Тересин біля залізної дороги. Як вдумливий і передбачливий організатор Раймунд Кольбе добився виділення великої ділянки землі, на якій можна було розташувати все, що необхідно було для виробництва. Про організаторські й економічно-ділові якості отця-доктора Максиміліана Кольбе свідчить хоча б той факт, що він у цьому монастирському комплексі будує монастир та духовну семінарію, започатковує майстерні: шевські, столярні, швейні, слюсарні. Поряд з ними зводить друкарню оснащену найновішим устаткуванням, яка випускала журнал «Лицар Непорочної» і газети, та формує радіостанцію. До складу величезного монастирського комплексу входили залізнична станція, автостоянка, пожежна станція з командою, склади, а також невеликий аеродром²⁵.

Яку мету переслідував отець Раймунд-Максиміліан Кольбе, створюючи такий величезний комплекс? Таку саму як італійський священник Джованні Боско сто років назад: забрати із вулиці безпритульних дітей-сиріт і підлітків та дати їм відповідне виховання, професійний фах й освіту. Майже 8 років витратив отець Кольбе, поки отримав необхідні дозволи на землю та знайшов частину коштів на будівництво свого монастирського комплексу. А далі кошти заробляли самі «жителі міста Непорочної». У тому комплексі можна було знайти притулок і харчування, відвідувати школу, здобути елементарно певний професійний фах і заробити невелику суму грошей. Тих, хто залишався в монастирі отець Максиміліан відправляв на навчання в різні місця з тою метою, щоб кожен монах чи житель «міст Непорочної» мав якийсь цивільний професійний фах, крім духовної освіти. Тому в монастирі були свої професійні льотчики, машиністи, працівники типографії, журналісти, бібліотекарі, радисти і диктори, водії, пожежні, столярі, шевці, слюсарі тощо.

У своїй діяльності доктор Кольбе опирався на певні принципи, бо за баченням отця Максиміліана християнська віра не повинна боятися представляти людям свої ідеї, а тому має проповідуватися перш за все:

- там, де виховується молодь (у школах, університетах, академіях);
- там, де формується суспільна думка (через засоби масової інформації – газети, журнали, радіо, кіно, а також фонди бібліотек).

²⁴ Монашеские ордена: Бенедикты, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003; Кольбе Максимилиан. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:20>.

²⁵ Кольбе Максимилиан. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:20>; Кончаковская, Мария. Святой Максимилиан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994. URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm//13.01.2014/0:31.

А для досягнення поставленої мети необхідно використати останні досягнення науки і техніки – перш за все технології масових комунікацій. Ось тому в монастирському комплексі біля Варшави сумарний щоденний тираж газет, що виходили в Непокалянув, становив 230 000 екземплярів, а загальний тираж щомісячних журналів – понад мільйон екземплярів²⁶. До цього монастиря приходило багато молодих людей, які здобували тут відповідний фах та освіту, а потім або залишалися, або мали змогу відкрити свою приватну справу гуртом чи поодиночі.

В 30-х роках ХХ ст. Максиміліан Кольбе здійснив ряд місіонерських подорожей в Китай та Японію, де ще з середньовічних часів діяли францисканські місії, що займалися проповіданням християнства на Сході. Як справжній францисканець отець Кольбе не міг відмовитися від місіонерської діяльності, а також від спроби перевірити життєздатність своєї ідеї «міст Непорочної» на Японських о-вах. Тому він засновує перше «місто Непорочної» біля міста Нагасакі. Він не послухав японців і всупереч синтоїським канонам заклав японське Непокалянув за горою, подалі від самого міста Нагасакі, та відкрив япономовну газету й заснував духовну семінарію, а також майстерні²⁷. Як з'ясувалося згодом, у серпні 1945 року при атомному бомбардуванні Нагасакі, монастирський комплекс Непокалянув, заснований Максиміліаном Кольбе за горою, не постраждав від ударної хвилі, а ченці – від радіаційного опромінення²⁸.

Таким чином, підсумовуючи короткий огляд діяльності отця-доктора Максиміліана Кольбе можемо підкреслити, що він, як і доктор Джованні Боско сто років до нього, шукаючи відповіді на запитання, як вийти із важкої ситуації в час економічних криз, що систематично повторюються в ринковому суспільстві, запропонував свою дійову модель порятунку підростаючого покоління через:

- 1) їхнє добровільне капеланство серед підлітків і молоді в умовах кризових ситуацій в суспільстві;
- 2) формування не монастирів закритого типу, а створення цілих духовних комплексів, що дістали назву *ораторій* – в Італії та інших країнах світу, а «міста Непорочної» (Непокалянув) – у Польщі²⁹;

²⁶ Кончаковская, Мария. Святой Максимилиан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994 URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm/13.01.2014/0:31.

²⁷ Иоанн (Джованни) Боско. URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_\(Джованни\)_Боско](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_(Джованни)_Боско), дон Боско/04.04.2013/ 19:38; Кольбе Максимилиан. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/> 12.01.2014 / 22:20.

²⁸ Кончаковская, Мария. Святой Максимилиан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994 URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm/13.01.2014/0:31.

²⁹ Кончаковская, Мария. Святой Максимилиан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994 URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm/13.01.2014/0:31.

3) зміну форм діяльності чернечої гілки отців-францисканців, *одна із харизм яких – місіонерська діяльність*, шляхом освоєння багатьох нових професій, що мали відношення до всіх видів засобів масової інформації (радіо, преса, кіно), та використання їх у діяльності християнських місіонерів, що не просто можуть поширювати інформацію, а здатні працювати з підростаючим поколінням;

4) створення матеріально-технічної бази для відповідної професійної підготовки молоді, що в силу певних причин не могла здобути професію чи освіту (школи, майстерні, семінарії тощо) самотужки чи за кошти батьків;

5) підготовка місіонерів-капеланів, здатних захищати основні ідеали християнства, в тому числі й марійське вчення й інші християнські моральні цінності³⁰.

На жаль, отцю-доктору Максиміліану Кольбе, на відміну від Джованні Боска, не вдалося до кінця втілити у практику всі свої творчі задуми: їх перервала Друга світова війна (1 вересня 1939 року), з початком якої Непокалянов стало місцем притулку тисяч біженців, в тому числі майже 2000 євреїв. У «місті Непорочної» діяла підпільна радіостанція, яка інформувала населення про всі злочини фашистів та події у світі.

17 лютого 1941 року отця Максиміліана Кольбе заарештувало гестапо й кинуло до варшавської в'язниці Павяк, а 25 травня того ж року його перевели в концтабір Освенцім, де він став в'язнем під №16670. Незважаючи на те, що він був етнічним німцем, фашисти над ним знущалися: били його чоботами, змушували носити важкі вантажі, знаючи, що він хворіє туберкульозом і має вже лишень одну легеню. Але він залишився вірним собі: францисканський чернець, отець-доктор Максиміліан-Марія Кольбе потрапивши до концентраційного табору Освенцім, продовжував свою місіонерську діяльність в'язничного священика-капелана: сповідав, хрестив, тихо відправляв богослужіння, благословляв померлих³¹. У липні 1941 року із бараку №14 пропав ув'язнений (як з'ясувалося згодом – потонув у вигрібній ямі), а керівництво табору вважало цю відсутність втечею. За втечу карали інших в'язнів. Заступник командира табору обер-штурбанфюрер СС Карл

³⁰ Ващенко Г. Виховний ідеал. Вид. 2-е. – Брюссель – Торонто – Мюнхен – Нью-Йорк – Лондон: Вид-во Центральної Управи Спільки Української Молоді, 1976. – 208с.; Генік Л. Марійські дружини в Україні. *Рідна школа*. – 2002. – №10. – С.34-37; Иоанн (Джованни) Боско. URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_\(Джованни\)_Боско](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_(Джованни)_Боско), дон Боско//04.04.2013/ 19:38; Кольбе Максиміліан URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/22:20>; Кончаківська, Марія. Святой Максиміліан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994 URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm/13.01.2014/0:31; Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінець XIX- початку XX ст.) Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 276с.

³¹ Кольбе Максиміліан. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/22:20>.

Фріцш відібрав 10 чоловік, що за кару мали померти голодною смертю в блоці №13. Отець Максиміліан Кольбе заступився за в'язня – польського сержанта Франтішека Гайовнічека, що попав в число тих 10-х, кого мали покарати за «зникнення в'язня», і замість нього пішов на смерть. Через три тижні Кольбе і троє інших ув'язнених були ще живі у моторошному бараці №13, бо він співав із ними псалми і молився, а 14 серпня їм була зроблена смертельна ін'єкція і тіла кремовано³².

Які **висновки** впливають із короткого аналізу життя і діяльності італійського священика Джованні Боска та отця Максиміліана Кольбе?

1) Випадково чи закономірно, але обидва священики були представниками лицарства і ченцями: послідовниками Франциска Ассизького, який започаткував католицький місіонерський жебрацький орден, що існує за рахунок пожертв мирян-доброчинців та Франциска Сальського (1567-1622), що теж був місіонером у Швейцарії³³. А основною харизмою францисканського чернецтва взагалі була **християнська любов до ближнього**, проголошена Христом у притчі про доброго самарянина (Мт. 10:29-37).

2) Обидва отці здобули наукові докторські ступені, які дозволяли їм спокійно викладати в будь-якому університеті Європи чи Америки, дотримуватися правил монастиря й молитися строго за його статутом. Але **вони вибрали інший шлях чернечої харизми – соціальне служіння**: робота із важкими підлітками, виховання суспільства й зміна суспільної свідомості у ставленні до ближнього через активну соціально-корисну діяльність.

3) Обом ченцям доводилося діяти в умовах складної економічної післявоєнної кризи в суспільстві, хоч між ними була різниця у більш як 100 років: Джованні Боско діяв у час національно-визвольної війни за об'єднання королівства Італія та після неї, а Максиміліан Кольбе починав свою діяльність після Першої світової війни в період відновлення незалежної держави Польщі.

4) Обидва ченці і фактично священики-капелани: *Боско і Кольбе започаткували цікаву виховну систему та соціальні інституції* (ораторії, інтернати, замські табори, інститути, професійно-технічні школи-майстерні тощо), які стали життєздатними не лишень у їхніх рідних країнах, але були

---

³² Монашеские ордена: Бенедиктинцы, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003; Кольбе Максимилиан. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:20>.

³³ Ткач С. Римско-католицькі чернечі ордени в Україні. *Людина і світ*. – 2001. – № 6. – С.21-29; Салезіяни святого Івана Боско східного обряду (Україна). URL: http://www.sdbua.net/index.php/ua/11.04.2013_12:28-сайт_ук_Салезіян_УГКЦ;_Подобно_воспитателю_Дону_Боско,_принесём_молодёжи_Евангелие_радости_применяя_педагогику_доброты. URL: http://www.donbosko.ru/04.04.2013_19:33

поширені в різних державах світу, в тому числі серед народів, де християнство не було панівною релігією (наприклад Індії, Бангладеш, Японії і т.д.)³⁴.

Отець-доктор Джованні Боско мав своїх послідовників спочатку не лишень у країнах Західної Європи й Америки. Його праці на початку ХХ століття були перекладені в царській Росії (1912 р.) й обговорювалися педагогами³⁵. Важко стверджувати чи заперечувати думку про те, що дон Боско і отець Кольбе могли мати своїх послідовників в середовищі країн пострадянського простору, зокрема в Україні. Порівняльний аналіз виховних систем А. С. Макаренка³⁶ і дона Боска відрізнялися лишень тим, що перший не мав права нічого говорити про релігію із своїми вихованцями, а в другого ідеалом був Христос та його вчення³⁷. А всі інші принципи виховання³⁸: виховання через працю; виховання довірою до підлітка; поєднання різних напрямів виховання: фізичного, естетичного, трудового, морального, економічного, патріотичного тощо; виховання в колективі і через колектив; врахування індивідуального підходу до кожного підлітка та врахування статі дитини; зацікавленість кожного підлітка та всього колективу в результатах своєї праці співпадали³⁹.

Відрізнялася лише колонія, заснована А. С. Макаренком, бо це було місце, куди більшість підлітків потрапили після скоєння правопорушення чи злочину *примусово*, а ораторія дона Д. Боска стала місцем, куди підлітки приходили самі *добровільно*.

---

³⁴ Ортинський І. Авангард християнської благовісти. Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.; Ортинський І. Проект «Дон Боско». Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.; Монашеские ордена: Бенедиктинцы, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003; Иоанн (Джованни) Боско. URL: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_\(Джованни\)_Боско,_дон_Боско/04.04.2013/19:38](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_(Джованни)_Боско,_дон_Боско/04.04.2013/19:38); Кольбе Максимилиан. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/22:20>.

³⁵ Андрухів І. О. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861 – 1939 рр. (Короткий історичний нарис). – Івано-Франківськ, 1995. – 72 с.

³⁶ Ващенко Г. Виховний ідеал. Вид. 2-е. – Брюссель – Торонто – Мюнхен – Нью-Йорк – Лондон: Вид-во Центральної Управи Спілки Української Молоді, 1976. – 208с.; Ващенко Г. Основні засади розумового виховання української молоді. *Авангард*. – 1976. – Ч.1 (126) січень-лютий. – С.59-60; Ч. 2. (127) березень-квітень. – С.145-148; Ч. 3-4. (128-129) травень – серпень. – С. 226-229; Ч. 5. (130) вересень – жовтень. – С. 305-306; Ч. 6. (131) листопад – грудень. – С. 384-386; // *Авангард*. – 1977. – Ч. 1. (132) січень – лютий. – С. 64-66; Генік Л. Я. «Варіант Білавича»: ідеї А. Макаренка в ринкових умовах / Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових статей / Полтавський педагогічний університет ім. В. Г. Короленка. Вип.12. – Полтава. – 2013. – 400с. (Серія «Педагогічні науки»).

³⁷ Ващенко Г. Роля релігії в житті людства і релігійне виховання молоді // *Визв. Шлях*. – 1954. – № 5. – С. 29-35; № 6. – С. 27 – 32; Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінця ХІХ- початку ХХ ст.). Івано-Франківськ: Плай, 2000. с.41-45; Дзерович Ю. Християнське релігійно-моральне виховання молоді / *Нива*. Рік ХХХ. 1935. – Листопад. – Ч. 11. – С. 369-378; Ортинський І. Проект «Дон Боско». Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.

³⁸ Ортинський І. Під Твою милість прибігаємо. Розуми про історію та суть Марійської побожності Рим – Фрайбург. – Івано-Франківськ: Вид-во оо. Салезіян, 1995. – 187 с.

³⁹ Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінця ХІХ- початку ХХ ст.). Івано-Франківськ: Плай, 2000. – С.100-109.

Зрештою ще одною відмінністю було те, що доктор Джованні Боско виховання хлопців і дівчат намагався здійснювати окремо⁴⁰, а радянська система виховання передбачала спільне виховання хлопців і дівчат.

Відмінним у виховній системі Д. Боска і М. Кольбе з одного боку і радянською системою Макаренка з другого боку була *різна мотивація*: у *християнському вихованні* – *переконання і прагнення стати досконалішими* якщо не для батьків і вихователів, то хоча б перед Богом, через відповідальність перед Ним; у вихованні в колонії діяв все ж таки *примус* і прагнення до досконалості якщо не заради батьків чи вихователів, то хоча б заради звільнення, бо іншого ідеалу не було.

Відмінним у християнській системі виховання є те, що вони іноді такі товариства і монастирі могли мати гірше матеріальне забезпечення, але *вони мали більше простору для творчості й винахідливості*, чого не мали підлітки в радянських колоніях, бо планова система виробництва не давала ні матеріальних стимулів, ні простору для технічних винаходів.

Проаналізувавши історію ченців у Європі та їх виховні системи, ми прийшли до **висновку**, що запроваджені доном Джованні Боско і отцем Максиміліаном Кольбе в минулих століттях різні виховні інституції **мають величезну перспективу й необхідність впровадження їх досвіду в українське суспільство, особливо для священників-капеланів на Сході України.**

По-перше, тому, що францисканську традицію отці Боско й Кольбе доповнили:

а) новим чернечим згромадженням отців салезіян⁴¹;

б) іншими формами капеланської діяльності виховних інституцій для соціально занедбаних підлітків та молоді, що не змогли здобути професійну чи іншу освіту й знайти себе в суспільстві в умовах кризових ситуацій.

По-друге, через те, що досвід діяльності отця дона Боска став відомим в Україні на початку ХХ століття, а також через те, що 1939 року до салезіянської спільноти долучилися й українські монахи, які започаткували *східну гілку салезіянського чернецтва*. І першими серед них були отець, а згодом єпископ Степан Чміль (+1979)⁴² та отець-доктор Іван Ортинський (1922-2012)⁴³, а згодом цю традицію продовжили владика Андрій та отець

⁴⁰ Salesiane di don Bosco. URL: <http://www.sdb.org/it/04.04.2013/19:39>

⁴¹ Ткач С. Римо-католицькі чернечі ордени в Україні // *Людина і світ*. – 2001. – № 6. – С.21-29.

⁴² Салезіяни. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:11>.

⁴³ Ортинський І. Авангард християнської благовісти / Іван Ортинський. – Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.; Ортинський І. Під Твою милість прибігаємо. Розуми про історію та суть Марійської побожності. Рим – Фрайбург. – Івано-Франківськ: Вид-во оо. Салезіян, 1995. – 187 с.; Ортинський І. Проект «Дон Боско». Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.; Ортинський І. Українська молодь на перехресті двох шляхів // Авангард. –1976. – Ч. 4-6 (129-131); Ортинський І. Хрищення, хрест та харизма України. Рим – Мюнхен –

Василь Сапеляки⁴⁴, які зберегли традицію українських салезіян і повернули її в Україну.

Чим може скористатися українське суспільство з їхнього досвіду в умовах кризового середовища? Під час неоголошеної війни, яка йде в Україні, з'явилися мільйони переселенців з дітьми, що втратили свої домівки, і тисячі воїнів АТО потребують реабілітації фізичної та допомоги психологічної, після пережитих жахів гібридної дикої й нелюдської війни, що йде на території нашої країни. Лише за 2014 рік в Україні вчинили суїцид 156 воїнів, які повернулися з війни, а на 100 000 населення 33,6% здійснюють суїцид саме молоді люди на Сході України (станом на 1 січня 2013р.)⁴⁵. Все це лише частина дітей і дорослих, яким вкрай би знадобилися об'єднанні зусилля держави, військових капеланів, чернечих згромаджень, особливо таких як салезіяни⁴⁶ або містечок-монастирів Непорочної, побудованих і організованих за правилами християнського співжиття, запровадженими о. Максиміліаном Кольбе. Але перш за все мусить бути добра воля державних інституцій, бо салезіянин отець Сапеляк вже працює на Сході України, але без праці волонтерів, викладачів і вчителів, лікарів і психологів, просто небайдужих людей допомогти адаптуватися людям, котрі в одну мить втратили все, що створювали й будували роками, залишившись на вулиці у кращому випадку з документами в руках, це зробити не вдасться. А такі центри як *ораторії* чи *містечка Непорочної можна створити там*, де сьогодні найбільший приплив переселенців, поранених чи травмованих воїнів АТО. Жаль, що держава не використовує величезний резерв і потенціал виховної роботи, які має УГКЦ.

Є прекрасний досвід *військового капеланства*, який мали Українські січові стрільці (УСС), стрільці Української Галицької Армії (УГА)⁴⁷, навіть діючих капеланів, що вже добровільно перебувають в даний час в підрозділах Збройних Сил України, Національної гвардії, добровольчих батальйонів на Донбасі. З 1995 року кафедра релігієзнавства, теології і культурології філософського факультету ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ,

---

Фрайбург: Вид-во оо. Салезіян «Logos», 1988. – 198 с.; Доктор Іван Ортинський. URL: <http://www.ukrainische-kirche.de/wp/wp-content/uploads/ORTYNSKYJ-Ukrainisch.pdf>/ 11.04.2013/ 12:23.

⁴⁴ Салезіяни. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/> 22:11.

⁴⁵ Єрєм'яна Світлана. Українська молодь все частіше зводить рахунки з життям URL: tsn. September 8, 2015/6:44 PM ||08.09.2015| 18:45

⁴⁶ Ортинський І. Проект «Дон Боско». Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.; Боско, Іван. URL:<http://uk.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:18>; Доктор Іван Ортинський. URL:<http://www.ukrainische-kirche.de/wp/wp-content/uploads/ORTYNSKYJ-Ukrainisch.pdf>/ 11.04.2013/ 12:23.

⁴⁷ Андрухів І. О. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861 – 1939 рр. (Короткий історичний нарис). – Івано-Франківськ, 1995. – 72 с.; Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінець XIX- початку XX ст.). Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 276с.

Україна) також має досвід навчально-виховної роботи із вірянами та священиками різних конфесій під час підготовки державних фахівців зі спеціальності «релігієзнавство». Якщо врахувати, що на філософському факультеті є добрі фахівці на трьох кафедрах психологічних дисциплін, на факультеті фізкультури і спорту є фахівці, що готують студентів із спеціальності «фізична реабілітація», поблизу прекрасна навчальна база МВС та відповідна тренувальна база (полігон) для підготовки військових фахівців і спеціалістів Національної гвардії, то вже давно держава повинна б взяти у свої руки підготовку відповідних капеланів для ЗСУ, НГ, МВС, якщо вона хоче називатися державою. Тим більше, що величезні кошти для створення матеріально-технічної бази вкладати не потрібно: бо вона вже є, фахівці теж.

Який досвід діяльності Боска і Кольбе було використано різними країнами світу для виходу із кризових ситуацій? За багато років до оприлюднення «Комуністичного маніфесту» Карла Маркса (1848), який вважають першим закликком модерної ери до соціальних перетворень, католицькі єпископи виступали із численними пастирськими листами, посланнями або проповідями на соціальні теми. Католики висловлювали свою активну діяльність різними шляхами: заснуванням чернечих згромаджень, які мали соціально-харитативну спрямованість, як у сестер-вікентійок, сестер-служебниць, салезіанських співробітників (дона Боска) тощо. Їхній досвід, натхненний духом Євангелій, став основою подальшого розроблення соціальної доктрини. Як бачимо, що хоча релігійні діячі займалася соціальними питаннями, але чіткої *програми* та структури такої роботи в Церкві не було. У такому історичному контексті енцикліка папи Римського **Лева XIII (1878-1903) «Rerum novarum» («Нові речі», 1891)** стала історично переломним моментом. А згодом в Католицькій Церкві була сформована соціальна доктрина. З точки зору теоретичної площини соціальна доктрина, яка виникла на підставі християнського віровчення, пропонувала модель державного суспільства, яка ґрунтувалася на таких **євангельських принципах:**

1. Повага людської особи, її гідності (за євангельською притчею про доброго самарянина), свободи й відповідальності.

2. Дух солідарності між людьми як джерело піклування загальним добром, суспільством і бідними («До свободи ви покликані, браття, тільки щоб свобода ваша не стала приводом для догоджання плоті, але любов'ю служіть один одному. Бо весь закон в одному слові міститься: люби ближнього твого, як самого себе» (Гл.5: 13 – 14)).

3. Родина як основна клітина суспільства (Євр.13:4).

4. Право на приватну власність як поняття, яке має бути узгоджене із загальним призначенням матеріальних речей, створених для всіх (заповідь «Не вкради» проголошує право людини чесно заробити собі й мати власність).

5. Поняття справедливості, рівності і відповідальності стосуються всіх учасників економічного життя («Богу – Боже, а кесарю – кесареве», усі працюючі через податок утримують державу та беззахисних і слабких).

6. Вартість праці в її соціальних і особистих аспектах: гідність працівника важливіша за продукт його праці («притча про таланти»).

7. Моральна відповідальність керівного класу: авторитет керівників підпорядковується етичним принципам («притча про багача і Лазаря»).

8. Пошук універсального братерства і миру через *справедливий міжнародний порядок* («... все, що Ви зробили одному із братів моїх ви Мені зробили, ви Богові зробили», Мт.25:40).

Звідси були виділені такі принципи соціальної доктрини Католицької Церкви: **субсидіарності** (від лат. *Subsidiarum* – подавання допомоги) і **персональності (особистості), солідарності й загального добра, соціальної справедливості й соціальної любові, свободи і відповідальності**⁴⁸ – висловлені в Євангеліях, працях Отців і Вчителів Церкви та християнських ієрархів, особливо XIX століття, енцикліках, листах пап, міжнародних зверненнях до політичних діячів тощо.

Отець-сезезіянин дон Боско і отець-францисканець Кольбе теж враховували в роботі з підлітками й молоддю принципи **особистої гідності людини, солідарності й загального добра, соціальної справедливості й любові, свободи і відповідальності** кожного на своєму місці. Всім цим принципам вони вчили молодих людей, що опинилися у складних життєвих ситуаціях, довівши таким чином актуальність євангельської соціальної доктрини, що детально розглядалася уже після їхньої смерті на XXI (II Ватиканському) Вселенському соборі у 1962-1965 рр., і лягла в основу кількох офіційних документів про діяльність чернецтва та місію мирян у всьому світі⁴⁹.

Ці принципи християнства, що лягли в основу соціальної доктрини Католицької Церкви та інших Церков, і зовсім не втратили актуальності на початку XXI століття в Україні, бо тільки на таких засадах ми зможемо вижити в умовах кризи й страшної дикої війни.

⁴⁸ Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінець XIX- початку XX ст.). Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 276с.

⁴⁹ Документи Другого Ватиканського Собору: конституції, декрети, декларації. – Львів: Свічадо, 1996. – 753с.; Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінець XIX- початку XX ст.). Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 276с.; Монашеские ордена: Бенедиктинцы, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003; Немтина А.А. «Отец Максимилиан». М., "Издательство Францисканцев", 2011.

Спільним є те, що обидва священики Джованні Боско й Максиміліан Кольбе, що діяли в часи складних економічних випробувань і воєнних лихоліть, і саме через це, шукали вихід із, здавалось би, безпросвітних ситуацій, думали як зберегти людське обличчя в умовах війни, бо пам'ятали про свою відповідальність і відповідальність кожного із нас перед Творцем за свої дії і вчинки. Звідси очевидно, що їх було канонізовано як християнських святих⁵⁰.

Ідеї отців Джованні Боска і Максиміліана Кольбе не є новими для українського народу й відповідають його ментальності⁵¹, адже, як відмічають іноземні мандрівники, навіть у час страшної монгольської навали «священики в спалених містах і селах збирали біля себе сиріт і навчали їх, щоб ті не тинялися без діла», – писав францисканський чернець Пляно де Карпіні, що їхав послом від папи Римського через сплюндровану Київську Русь до Азії⁵².

⁵⁰ Андрухів І. О. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861 – 1939 рр. (Короткий історичний нарис). – Івано-Франківськ, 1995. – 72 с.; Ващенко Г. Виховний ідеал. Вид. 2-е. – Брюссель – Торонто – Мюнхен – Нью-Йорк – Лондон: Вид-во Центральної Управи Спілки Української Молоді, 1976. – 208с.; Ващенко Г. Основні засади розумового виховання української молоді. // *Авангард*. – 1976. – Ч.1 (126) січень-лютий. – С.59-60; Ч. 2. (127) березень-квітень. – С.145-148; Ч. 3-4. (128-129) травень – серпень. – С. 226-229; Ч. 5. (130) вересень – жовтень. – С. 305-306; Ч. 6. (131) листопад – грудень. – С. 384-386; // *Авангард*. – 1977. – Ч. 1. (132) січень – лютий. – С. 64-66; Ващенко Г. Роля релігії в житті людства і релігійне виховання молоді // *Визв. Шлях*. – 1954. – № 5. – С. 29-35; № 6. – С. 27 – 32; Генік Л. Марійські дружини в Україні // *Рідна школа*. – 2002. – №10. – С.34-37; Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінець XIX- початку XX ст.). Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 276с.; Ткач С. Римокатолицькі чернечі ордени в Україні // *Людина і світ*. – 2001. – № 6. – С.21-29; Кольбе Максиміліан. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/22:20>; Кончаковская, Мария. Святой Максимилиан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994 URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm/13.01.2014/0:31; Непокалянв. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/23:04>

⁵¹ Ващенко Г. Виховний ідеал. Вид. 2-е. – Брюссель – Торонто – Мюнхен – Нью-Йорк – Лондон: Вид-во Центральної Управи Спілки Української Молоді, 1976. – 208с.; Ващенко Г. Основні засади розумового виховання української молоді // *Авангард*. – 1976. – Ч.1 (126) січень-лютий. – С.59-60; Ч. 2. (127) березень-квітень. – С.145-148; Ч. 3-4. (128-129) травень – серпень. – С. 226-229; Ч. 5. (130) вересень – жовтень. – С. 305-306; Ч. 6. (131) листопад – грудень. – С. 384-386; // *Авангард*. – 1977. – Ч. 1. (132) січень – лютий. – С. 64-66; Воропай О. Звичаї нашого народу. Брюссель – Київ: Акорд, 1956 – 1991. – Ч. 1,2. – 241 с.; 224 с15. Килимник, Степан. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: [У 3 кн., 6 т.] / Степан Килимник. – Факс. вид. – К.: АТ «Обереги», 1994. Кн. I, т. 1: (Зимовий цикл); т. 2: (Весняний цикл). – 400 с. портр. – Бібліогр.: С. 388-392. Кн. II, т. 3: (Весняний цикл); т. 4: (Літній цикл). – 528 с. портр. – Бібліогр.: С. 507-513; Колодний А. М., Филипович Л. О. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан. Львів: Логос, 1996. – 82с.; Леник В. Українська організована молодь (молодіжні організації від початків до 1914 року). – Мюнхен - Львів: 1994. – 215с.; Ортинський І. Українська молодь на перехресті двох шляхів / Іван Ортинський // *Авангард*. – 1976. – Ч. 4-6 (129-131); Січинський В. Чужинці про Україну. – Львів: Слово, 1991. – 96 с.; Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. Т. 1. / Пер. з рос. Редкол.: В. М. Столетов (голова) та інші. – К.: Рад. школа, 1983. – 488 с.; Немтина А.А. «Отец Максимилиан» / А. А Немтина. – М., «Издательство Францисканцев», 2011. Кончаковская, Мария. Святой Максимилиан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994 URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm/13.01.2014/0:31.

⁵² Килимник, Степан. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: [У 3 кн., 6 т.] / Степан Килимник. – Факс. вид. – К.: АТ «Обереги», 1994. Кн. I, т. 1: (Зимовий цикл); т. 2: (Весняний цикл). – 400 с. портр. – Бібліогр.: С. 388-392. Кн. II, т. 3: (Весняний цикл); т. 4: (Літній цикл). – 528 с. портр. – Бібліогр.: С. 507-513; Січинський В. Чужинці про Україну. – Львів: Слово, 1991. – 96 с.; Січинський В. Чужинці про Україну. – К.: Довіра. – 1992. – 255 с.

Усі ці принципи відображені в Конституції України, але найбільша наша проблема в тому, що вони не лягли в основу практичної діяльності усіх виконавчих органів знизу до верху, й ми ще не створили таке громадянське суспільство, в якому б прості люди, могли б створювати такі інституції, які організовували Джованні Боско і Максиміліан Кольбе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрухів І. О. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861 – 1939 рр. (Короткий історичний нарис). – Івано-Франківськ, 1995. – 72 с.
2. Ващенко Г. Виховання волі й характеру . ЧАСТИНА ПЕРША: Психологія волі й характеру / Григорій Ващенко. - Лондон: Вид-во Спілки Укр. Молоді, 1952.- 256с.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал / Григорій Ващенко. Вид. 2-е. – Брюссель – Торонто – Мюнхен – Нью-Йорк – Лондон: Вид-во Центральної Управи Спілки Української Молоді, 1976. – 208с.
4. Ващенко Г. Основні засади розумового виховання української молоді / Григорій Ващенко // Авангард. – 1976. – Ч.1 (126) січень-лютий. – С.59-60; Ч. 2. (127) березень-квітень. – С.145-148; Ч. 3-4. (128-129) травень – серпень. – С. 226-229; Ч. 5. (130) вересень – жовтень. – С. 305-306; Ч. 6. (131) листопад – грудень. – С. 384-386; // Авангард. – 1977. – Ч. 1. (132) січень – лютий. – С. 64-66.
5. Ващенко Г. Роля релігії в житті людства і релігійне виховання молоді // Визв. Шлях. – 1954. – № 5. – С. 29-35; № 6. – С. 27 – 32.
6. Воропай О. Звичаї нашого народу / Олекса Воропай. – Брюссель – Київ: Акорд, 1956 – 1991. – Ч. 1,2. – 241 с.; 224 с.
7. Генік Л. Я. “Варіант Білави́ча”: ідеї А. Макаренка в ринкових умовах /Л. Я. Генік // Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових статей / Полтавський педагогічний університет ім. В. Г. Короленка. Вип.12. – Полтава. – 2013. – 400с. (Серія “Педагогічні науки”).
8. Генік Л. Я. Історія християнства: католицизм. В 2-х тт. Т. 1.: Основні ідеї християнства / Л. Я. Генік. - Івано-Франківськ, Тіповіт, 2012. – 575с.
9. Генік Л. Марійські дружини в Україні / Любов Генік // Рідна школа. – 2002. – №10. – С.34-37.
10. Генік Л. Я. Релігійно – моральне виховання в навчальних закладах Східної Галичини (кінець ХІХ- початку ХХ ст.) / Генік Любов Ярославівна. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – 276с.
11. Дзерович Ю. Християнське релігійно-моральне виховання молоді / Юлан Дзерович // Нива. Рік ХХХ. 1935. – Листоп. – Ч. 11. – С. 369-378.
12. Документи Другого Ватиканського Собору: конституції, декрети, декларації. – Львів: Свічадо, 1996. – 753с.
13. Енциклопедія Українознавства: Словникова частина. В 10-и т. Т. 1-10. / Гол. ред. Володиір Кубійович. – Нью-Йорк: Молоде життя, 1955 – 1984.
14. Іван-Павло ІІ. Богопосвячене життя. Про Богопосвячене життя і його місію в церкві та у світі. – Львів: Місіонер, 1997. – 168с.
15. Килимник, Степан. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні: [У 3 кн., 6 т.] / Степан Килимник. – Факс. вид. – К.: АТ “Обереги”, 1994. Кн. І, т. 1: (Зимовий

- цикл); т. 2: (Весняний цикл). – 400 с. портр. – Бібліогр.: С. 388-392. Кн. II, т. 3: (Весняний цикл); т. 4: (Літній цикл). – 528 с. портр. – Бібліогр.: С. 507-513.
16. Колодний А. М., Филипович Л. О. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан / А. М. Колодний, Л. О. Филипович. - Львів: Логос, 1996. - 82с.
17. Леник В. Українська організована молодь (молодіжні організації від початків до 1914 року). – Мюнхен - Львів: 1994. –215с.
18. Лужницький Г. Українська Церква між Сходом і Заходом: нарис історії Української Церкви / Григорій Лужницький. – Філадельфія: Провидіння, 1954. – 723 с.
19. Ортинський І. Авангард християнської благовісти / Іван Ортинський. – Рим: Вид-во оо. Салезіян, 1990. – 91с.
20. Ортинський І. Під Твою милість прибігаємо. Розуми про історію та суть Марійської побожності / Іван Ортинський. – Рим – Фрайбург. – Івано-Франківськ: Вид-во оо. Салезіян, 1995. – 187 с.
21. Ортинський І. Проект “Дон Боско”/ Іван Ортинський. – Ротенберг - Івано-Франківськ, 1997. – 140с.
22. Ортинський І. Українська молодь на перехресті двох шляхів / Іван Ортинський // Авангард. –1976. – Ч. 4-6 (129-131).
23. Ортинський І. Хрищення, хрест та харизма України / Іван Ортинський. – Рим – Мюнхен – Фрайбург: Вид-во оо. Салезіян “Logos”, 1988. – 198 с.
24. Січинський В. Чужинці про Україну. – Львів: Слово, 1991. – 96 с.
25. Січинський В. Чужинці про Україну. – К.: Довіра. – 1992. – 255 с.
26. Ткач С. Римо-католицькі чернечі ордени в Україні / С. Ткач // Людина і світ. – 2001. – № 6. – С.21-29.
27. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. Т. 1. / Пер. з рос. Редкол.: В. М. Столетов (голова) та інші. – К.: Рад. школа, 1983. – 488 с.
28. Ярош О. Сходінками посвяченого життя: Чернечі ордени в католицькій традиції / О. Ярош. // Людина і світ. – 1997. – № 7. – С. 48-54.
29. Боско, Іван // Режим доступу:<http://uk.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/22:18>.
30. Бруно Ферреро у Львові [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://www.credo-ua.org /2012/09/69236/>
31. Доктор Іван Ортинський [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrainische-kirche.de/wp/wp-content/uploads/ORTYNSKYJ-Ukrainisch.pdf/11.04.2013/12:23>.
32. Єрцьоміна Світлана. Українська молодь все частіше зводить рахунки з життям [Електронний ресурс] // tsn. September 8, 2015/6:44 PM ||08.09.2015| 18:45
33. Салезіани [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/22:11>.
34. Салезіяни святого Івана Боско східного обряду (Україна) [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.sdbua.net/index.php/ua/11.04.2013_12:28- сайт ук. Салезіян УГКЦ
35. Салезіанські святі [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.sdbua.net/index.php/ua/salesiany/salesianski-sviati-салезіанські_святі.
36. Великович Л. М. Чёрная гвардия Ватикана. – М.: Мысль, 1985. - 271с.
37. Волконская М. М. Дон Боско, отец сирот и нищих.– С.-П., 1906.
38. Герье В. И. Западное монашество и папство. – М., 1913. – 412с.

39. Монашеские ордена: Бенедикты, цистерцианцы, кармелиты, иоаниты, тамплиеры, тевтонцы, францисканцы и другие. – М., К.: Альтернатива, 2003.
40. Немтина А.А. "Отец Максимилиан" /А. А Немтина. – М., "Издательство Францисканцев", 2011.
41. Прошин Г. Г. Черное воинство. 2-е изд., доп. – М.: Политиздат, 1988. – 351с.
42. Фроссар А. Соль земли (о бенедиктинцах, траппистах, картезианцах, доминиканцах, кармелитах, иезуитах, францисканцах наших дней) / А Фроссар. – Брюссель: Жизнь с Богом, 1973.
43. Иоанн (Джованни) Боско [Электронный ресурс] // Режим доступа: [http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн \(Джованни\) Боско](http://ru.wikipedia.org/wiki/Иоанн_(Джованни)_Боско), дон Боско//04.04.2013/ 19:38.
44. Кольбе Максимилиан [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/> 12.01.2014 / 22:20.
45. Кончаковская, Мария. Святой Максимилиан / Пер с пол. – М.: Аслан, 1994 [Электронный ресурс] // Режим доступа: [http://krotov.info/libr_min/11 k/on/chkovskaya 0.htm](http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm)//13.01.2014/0:31.
46. Непокалянув [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/> 12.01.2014/23:04
47. Подобно воспитателю Дону Боско, принесём молодёжи Евангелие радости применяя педагогику доброты [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.donbosko.ru/>04.04.2013 19:33
48. Франциск Сальский, святой [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/> 04.04.2013/19:17
49. Don Bosco [Электронный ресурс] // Режим доступа: [http://www.truechristianity.info/ua/book/don bosco/ don bosco content.php](http://www.truechristianity.info/ua/book/don_bosco/don_bosco_content.php)-сайт книжок / 04.04.2013 /19:39
50. Salesiane di don Bosco [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.sdb.org/it/>04.04.2013/ 19:39
51. Salesiane di don Bosco: Figie di Maria Ausiliatrici // Режим доступа: <http://www.cgfmanet.org/>04.04.2013/19:28.
52. Societas don Bosco [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://www.sdb.org/it/>04.04.2013/19:39.

REFERENCES

1. Andruchiv I. O. Ukrainski molodishni tovarystva Halychyny 1861-1939 rr. (Korotkyi istorychnyi narys). – Ivano-Frankivsk, 1995. – 72 s.
2. Vashchenko H. Vychovannia voli i charakteru. Chastyna persha: Psycholohiia voli i charakteru / Hryhorii Vashchenko. – London: Vyd - vo Spilky Ukrainskoi Molodi, 1952. – 256s.
3. Vashchenko H. Vychovnyi ideal / Вид. 2-е. / Hryhorii Vashchenko.– Briussel – Toronto – Munchen – Niu-York – London: Vyd - vo Tsentralnoi Upravy Spilky Ukrainskoi Molodi, 1976. – 208 s.
4. Vashchenko H. Osnovni zasady rozumovoho vychovannia ukrainskoi molodi / Hryhorii Vashchenko // Avanhard. – 1976. – Ch.1 (126). – Sichen-luityi. – S.59-60; Ch.2 (127). – Berezenkviten. – S.145-148; Ch. 3-4 (128-129). – Traven – serpen. – S.226-229; Ch.5 (130). – Veresen – zhovten. – S.305-306; Ch.6 (131). – Lystopad – hruden. – S.384-386; 1977. – Ch.1 (132). – Sichen – liutyi. – S.64-66.

5. Vashchenko H. Rolia religii v zhytti liudstva i relihiyne vychovannia molodi / Hryhorii Vashchenko // Vyzvolnyi Shliach. – 1954. – #№5. – S.29-35; #№6. – S.27 – 32.
6. Voropai O. Zvychai nashoho narodu / Oleksa Voropai. – Briussel-Kyiv: Akord, 1956 – 1991. – Ch.1. – 241s.; Ch.2. – 224 s.
7. Genyk L. Y. “Variant Bilavycha”: idei A. Makarenka v rynkovykh umovach / L. Y. Genyk // Vytoky pedahohichnoi maysternosti. Zbirnyk naukovykh stattei / Poltavskyi pedahohichnyi universytet im. V. G. Korolenka. Vyp. 12. – Poltava. – 2013. – 400s. (Seriiia “Pedahohichni nauky”).
8. Genyk L. Y. Istoriiia chrystyianstva: katolytsyzm. V 2-ch tt. Vyd. 2-e, dop. T. 1.: Osnovni ideii chrystyianstva / Lyubov Yaroslavivna Genyk. – Ivano-Frankivsk: Tipovit, 2012. – 575s.
9. Genyk, Lyubov. Mariiski druzhyny v Ukraini / Lyubov Genyk // Ridna shkola. – 2002. – #№10. – S.34-37.
10. Genyk L. Y. Relihiino-moralne vychovannia v navchalnykh zakladach Schidnoi Halychyny (kintsia XIX - pochatku XX st.) / Lyubov Yaroslavivna Genyk. – Ivano-Frankivsk: Plai, 2000. – 276s.
11. Dzerovych Y. Khrystyianske relihiino-moralne vychovannia molodi / Yulian Dzerovych // Nyva. (Rik XXX). – Lviv. – 1935. – Lystopad. – Ch. 11. – S. 369-378.
12. Dokumenty Druhoho Vatykanskooho soboru: konstytutsii, decrety, declaratsii. – Lviv: Svichado, 1996. – 753s.
13. Entsyklopediia Ukrainoznavstva: Slovnykova chastyna. V 10-y t. T.1-10. / Hol. red. Volodymyr Kubiiovych. – Niu-York: Molode shyttia, 1955 – 1984.
14. Ivan-Pavlo II. Bohoposviachene shyttia. Pro Bohoposviachene shyttia i yoho misiiu v tserkvi ta u sviti. – Lviv: Misioner, 1997. – 168s.
15. Kylymnyk, Stepan. Ukrainyskyi rik u narodnykh zvychaiakh v istorychnomu osvittleni: [V 3 kn., 6 t.] / Stepan Kylymnyk. – Faksymilne vyd. – K.: AT “Oberehy”, 1994. Kn. I, t. 1: (Zymovyi tsykl); t. 2: (Vesnnyani tsykl). – 400 s. bild. – Bibliogr.: S. 388-392. Kn. II, t.3: (Litnii tsykl); t. 4: (Zymovyi tsykl). – 528 s. bild. – Bibliogr.: S.507-513.
16. Kolodnyi A. M., Fylypovych L.O. Relihiina dukhovnist ukrainsiv: vyiavy, postati, stan / A. M Kolodnyi, L O. Fylypovych. – Lviv: Logos, 1996. – 82s.
17. Lenyk V. Ukrainska orhanizovana molod (molodizhni orhanizatsii vid pochatkiv do 1914 roku). - Miunkhen - Lviv: 1994.- 215s.
18. Luzhnytskyi H. Ukrainska Tserkva mizh Schodom i Zachodom: narys istorii Ukrainskoi Tserkvy / Hryhorii Luzhnytskyi. – Filadelfiia: Provydinnia, 1954.– 723 s.
19. Ortynskyi I. Avanhard khpystyianskoi blahovisty / I. Ortynskyi. – Rym: Vydavnytvo otziv Saleziian, 1990. – 91s.
20. Ortynskyi I. Pid Tvoiu mylist prybihaiemo. Rozdumy pro istoriiu ta sut Mariyskoi pobozhnosti / Ivan Ortynskyi. – Roma – Fraiburg – Ivano-Frankivsk: Vyd - vo oo. Saleziian, 1995. – 187 s.
21. Ortynskyi I. Proekt “Don Bosco”/ Ivan Ortynskyi. – Rotenberg – Ivano-Frankivsk, 1997. – 140s.
22. Ortynskyi I. Ukrainska molod na perekhresti dvoch shliachiv / Ivan Ortynskyi // Avanhard. – 1976. – Ch.4-6 (129-131).
23. Ortynskyi I. Chryshchennia, khrest ta kharyzma Ukrainy / Ivan Ortynskyi – Rome – Miunchen – Frayburg: Vyd - vo oo. Saleziian “Logos”, 1988. – 198 s
24. Sichynskyi V. Chuzhyntsi pro Ukrainu / Volodymyr Sichynskyi. – K.; Dovira. – 1992. – 255 s.
25. Sichynskyi V. Chuzhyntsi pro Ukrainu / Volodymyr Sichynskyi. – Lviv: Slovo, 1991. – 96 s.
26. Tkach S. Rymo-katolyzki chernechi ordeny v Ukraini / S. Tkach // Liudyna i svit. – 2001. – #№6. – S.21-29.

27. Ushynskiy K. D. Vybrani pedahohichni tvory: V 2-kh t. T. 1. / Per. z ros. Redkol.: V. M. Stolietov (holova) ta inshi. – K.: Radianska shkola, 1983. – 488 s.
28. Yarosh O. Skhodynkamy posviachenoho zhyttia: Chernechi ordeny v katolyzkii tradyziі / O. Yarosh // Liudyna i svit. – 1997. – # (№)7. – S.48-54.
29. Bosco, Ivan // Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:18>.
30. Bruno Ferrero u Lvovi URL: <http://www.credo-ua.org/2012/09/69236/>
31. Doctor Ivan Ortynskyi URL: <http://www.ukrainische-kirche.de/wp-content/uploads/ORTYNSKYJ-Ukrainisch.pdf//11.04.2013/12:23>.
32. Yeriomina, Svitlana. Ukrainska molod use chastishe zvydyt rachunky z zhyttiam // tsn.ua/ukryina/epidemia-samohubstva-ukrayinska-molod-use-chastishe-zvydyt-rachunky-z-zhyttiam.html 5april 2012 y. 10:46//Sptember 8, 2015/6:45 PM //18:45.
33. Saleziiany // Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:11>.
34. Saleziiany sviatoho Ivana Boska schidnoho obriadu (Ukraina) // Режим доступу: <http://www.sdbua.net/index.php/ua/11.04.201312:28>.
35. Salesianski-sviati URL: <http://www.sdbua.net/index.php/ua/salesiany//2.01.2014/22:21>.
36. Vielikovich L. M Chyornaia gvardia Vaticana. – M.: Mysl, 1985. – 271s.
37. Volkonskaia M. M. Don Bosco, otiets sirot i nishchich. – S.-Pb., 1906.
38. Gerie V. I. Zapadnoie monashestvo i papstvo. – M., 1913. – 412s.
39. Monasheskie ordena: Benediktinzy, zysterianzy, karmelity, ioannity, tampliery, tevtonzy, frantzyskanzy i dr. – M., K.: Alternativa, 2003.
40. Niemtina A. A. Otiez Maksimilian / A. A. Niemtina – M.: Izdatielstvo Franziskanzev, 2011.
41. Proshin G. G. Chiornoie voinstvo. 2-e izd., dop. – M.: Politizdat, 1988. – 351s.
42. Frossar A. Sol ziemli (o benediktintsach, trappistach, karteziantsach, dominikantsach, karmelitach, iezuitach, frantsyskantsach nashych dnei) / A. Frossar. – Briussel: Zhyzn s Bogom, 1973.
43. Dzhovanni (Ioann) don Bosco URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki//04.04.2013/19:38>.
44. Kolbe, Maksimilian URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki//12.01.2014/22:20>.
45. Konchiakovskaia, Mariia. Sviatoi Maksimilian / Perevod s pol. – M.: Aslan, 1994 // URL: http://krotov.info/libr_min/11_k/on/chkovskaya_0.htm//13.01.2014/0:31.
46. Nepokalianuv URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/12.01.2014/23:04>.
47. Podobno vospitateliu donu Bosco prinniesiom molodiozhy Evangelie radosti primeniaia pedagogiku dobroty // Режим доступу: <http://www.donbosko.ru/04.04.201319:33>
48. Franzisk Salskyi, sviatoi URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki//04.04.2013/19:17>
49. Don Bosko URL: http://www.truechristianity.info/ua/books/don_bosco/don_bosco_content.php-сайт книжок/04.04.2013/19:39
50. Salesiane di don Bosco URL: <http://www.sdb.org/it/04.04.201319:39>
51. Salesiane di don Bosco: Figie di Maria Ausiliatrici URL: <http://www.cgfmanet.org/04.04.2013/19:28>
52. Societas don Bosco URL: <http://www.sdb.org/it/04.04.2013/19:39>.

Дата надходження до редакції: 13.11. 2018

ДЕРЖАВА В СОЦІАЛЬНІЙ ДОКТРИНІ КАТОЛИЦИЗМУ

Андрій МІЩУК

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра історії України і методики викладання історії, вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна

e-mail: andrij.mischuk@pu.if.ua

Мар'яна МІЩУК

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра політичних інститутів та процесів, вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна

e-mail: mariana.mishchuk@pu.if.ua

*Стаття присвячена дослідженню держави в соціальній доктрині католицизму. Розкрито сутність політичної спільноти, ті головні риси й прикмети, що становлять її основу. Соціальна доктрина католицизму базується на принципах і засадах функціонування ранньохристиянських общин, а також на дослідженнях Аврелія Августина та, особливо, Томи Аквінського. Завданням держави є збереження суспільної злагоди і громадського миру, які досягаються шляхом забезпечення індивідів необхідними умовами для існування та досягнення «загального добра». Сучасне трактування соціального вчення церкви бере свій початок від енцикліки Папи Лева XIII «*Rerum Novarum*». Проаналізовано погляди Понтифіків на етичні норми й моральні принципи функціонування державних утворень, шляхи виникнення та засади функціонування політичної влади, які базуються на доктрині християнства. Констатовано, що головна функція державної влади – забезпечення добробуту для громадян, які виступають основним суб'єктом влади. Основними елементами участі у політичному житті визнано вибори, референдум та діяльність політичних партій.*

Ключові слова: *політичне життя, Церква, етичні засади політики, християнська етична традиція, влада, соціальна доктрина.*

*Статья посвящена исследованию государства в социальной доктрине католицизма. Раскрыта сущность политического сообщества, те главные черты и приметы, составляют ее основу. Социальная доктрина католицизма базируется на принципах и основах функционирования раннехристианских общин, а также на исследованиях Аврелия Августина и, особенно, Фомы Аквинского. Задачей государства является сохранение общественного согласия и гражданского мира, которые достигаются путем обеспечения индивидов необходимыми условиями для существования и достижения «общего блага». Современная трактовка социального учения церкви берет свое начало от энциклики Папы Льва XIII «*Rerum Novarum*». Проанализированы взгляды Понтификов на этические и моральные принципы функционирования государственных образований, пути возникновения и принципы функционирования политической власти, основанные на доктрине христианства. Констатировано, что главная функция государственной власти - обеспечение благосостояния для граждан,*

выступающих основным субъектом власти Основными элементами участия в политической жизни признано выборы, референдум и деятельность политических партий.

Ключевые слова: политическая жизнь, Церковь, этические основы политики, христианская этическая традиция, власть, социальная доктрина.

The article investigates the essence of the state in the social doctrine of Catholicism. The essence of the political community, those main features and signs that make up its basis are revealed. The social doctrine of Catholicism is based on the principles and principles of the functioning of early Christian communities, as well as on the studies of Aurelius Augustine and, especially, of Thomas Aquinas. The task of the state is to preserve social harmony and social peace, which is achieved by providing individuals with the necessary conditions for the existence and achievement of «universal good». The modern interpretation of the social doctrine of the church originates from the encyclical of Pope Leo XIII «Rerum Novarum». The state in the social doctrine of Catholicism is interpreted, first and foremost, by the interrelation between faith and politics. A political community, a phenomenon inherent in mankind, exists to achieve the goal that is only available to it - to ensure the coherent development of each of its members, called to cooperate at all times for the common good, realizing its natural inclination to truth and good. The most complete meaning of the political life of Christians is revealed by the Gospel commandment of love, as well as the observance of the moral and ethical principles of Christianity. As for the relationship between church and state, the II Vatican Council recognized the autonomy of each component, since the church was organized to meet the spiritual needs of believers, while different political communities build relationships and establish institutions for the sake of serving everything.

The views of the Pontiffs on ethical norms and moral principles of functioning of state formations, ways of occurrence and principles of functioning of political power, which are based on the doctrine of Christianity, are determined through an analysis of such encyclicals: «Rerum Novarum» , «Quadragesimo Anno», «Pacem in terries», «Mater et Magistra», «Sollicitudo rei socialis», «Centesimus Annus», «Caritas in Veritate», «Lumen Fidei», «Laudato si» .

It is stated that the main function of the state power is to ensure the well-being of citizens who are the main subject of power. Elections, a referendum and the activities of political parties are recognized as defining elements of political participation.

Keywords: political life, Church, ethic principles of politics, christian ethic tradition, power, social doctrine.

Вагомим чинником суспільно-політичного життя в процесі становлення незалежної Української держави стала потреба творення власної державницької ідеології, яка б базувалася на морально-етичних засадах християнства. Проблеми морального функціонування будь-якого суспільства, в тому числі, й українського сьогодні займають чільне місце у цілому комплексі економічних, соціально-політичних, духовних перетворень. В умовах сучасних суспільно-політичних перетворень реальною силою, яка опирається на беззаперечну довіру населення України є церква, а тому, у

цьому контексті актуальною постає проблема трактування сутності держави та її структурних елементів в соціальній доктрині католицизму.

Назва «католицьке соціальне вчення» походить з енцикліки Пія XI «*Quadragesimo anno*» (1931 р.), в якій Папа стверджував: «Під впливом настанов та у світлі енцикліки Лева XIII постало справжнє католицьке соціальне вчення, яке щодня розвивають і збагачують невтомними зусиллями ті, кого називаємо помічниками Церкви. Вони не обмежують це вчення кабінетними стінами, а виходять з ним у світ і у вир життя»¹.

Детальне пояснення сутності соціальної доктрини католицизму було подано Папою Іваном Павлом II : «Соціальна доктрина Церкви - це не «третій шлях» між ліберальним капіталізмом і марксистським колективізмом, ані альтернатива іншим, не таким радикально протилежним розв'язанням: вона становить незалежну категорію. Також вона не являє собою ідеологію, а докладне формулювання результатів глибоких роздумів, здійснених у світлі віри й церковної традиції, над складною дійсністю людського існування в суспільстві і в міжнародному контексті. Його основна мета - пояснити цю дійсність, вивчаючи її відповідність чи невідповідність науці Євангелія про людину та її земне, а водночас і трансцендентне покликання. Отож, вона належить не до сфери ідеології, а богослов'я, зокрема морального богослов'я»².

Основи соціальної доктрини католицизму були закладені в тій системі взаємовідносин, моральних принципів і пріоритетів на яких функціонували ранньохристиянські общини, а також на теоретико-ідеологічних засадах, розроблених монахом ордену домініканців Томою Аквінським. У свої працях «Про правління володарів» (1265-1266) і «Сума теології» (1266-1274) він намагався пристосувати вчення Арістотеля для обґрунтування католицьких догматів. Тома Аквінський поділяв думку Арістотеля про те, що людина є політичною істотою. Головним у природі людини є прагнення жити з іншими людьми для забезпечення своїх потреб. Наслідком цього прагнення і є держава. Вона має важливе значення в житті суспільства, оскільки її метою є збереження суспільної злагоди і громадського миру, які досягаються шляхом надання кожній людині прийнятних умов для існування, засобів для морального і розумового розвитку та досягнення «загального добра». Саме в цьому сенсі теолог тлумачить вислів апостола Павла про те, що «всяка влада від Бога». Правління – це служба всьому суспільству або відповідальність перед ним. Тома Аквінський був прихильником домінування світської влади

¹ Компедіум соціальної доктрини церкви. Київ: КАЙРОС, 2008. С.14

² Компедіум соціальної доктрини церкви. С.13

над духовною. Аналізуючи вчення Арістотеля, теолог формулює ті ж принципи державної влади, віддаючи перевагу політичній монархії, в якій влада регламентується законом³. *Влада повинна визнавати, поважати й утверджувати основні людські і моральні цінності. Влада має створювати справедливі закони, тобто такі, які відповідають людській гідності і вимогам праведного розуму.* Святий Тома Аквінський наголошує, що «людина має обов'язок послуху, наскільки цього вимагає справедливість». Отже, право на опір ґрунтується на природному праві. *Сучасна соціальна доктрина Церкви конкретизує критерії реалізації права на опір: «Збройний опір проти гноблення політичною владою обґрунтований лише тоді, коли існують одночасно такі умови: 1) у випадку несумнівних, тяжких і тривалих порушень основних прав людини; 2) після вичерпання всіх інших засобів; 3) якщо він не спричинить більшого безладу; 4) якщо обґрунтована надія на успіх; 5) якщо раціонально неможливо передбачити кращі вирішення».* Серйозна небезпека, яку породжує сьогодні застосування насилля, вимагає віддавати перевагу *пасивному опору*, який «більше відповідає моральним принципам і має не менші шанси на успіх»⁴.

Традиційне трактування соціального вчення церкви бере свій початок від енцикліки Папи Лева XIII «*Rerum Novarum*» («Нові речі» від 15 травня 1891 р.Б.). У ній Понтифік, порушуючи питання взаємовідносин робітників та роботодавців, потреби досягнення миру в суспільстві, зазначав, що саме віра Церкви може примирити багатих і бідних та нагадував їм про взаємні обов'язки та справедливість. Папа Лева XIII закликав «негайно прийти на допомогу людям з найбідніших верств, оскільки значна їх частина перебуває в умовах, недостойних людини»⁵. Він вбачав велику помилку у прагненні і бажанні «щоб Держава своїм урядуванням проникала у дім сім'ї» за виятком надання допомоги тим сім'ям, що перебувають у злиденному стані та не здатні самотійно його подолати.

«Ми говоримо про Державу – не як вона побудована чи як функціонує в тому чи іншому народі, але про Державу у її справжнім понятті, що досягається з принципів здорового розуму в досконалій гармонії з католицькими науками, як це ми самі виклали в енцикліці про «Християнську структуру держав»», – відзначав Лев XIII⁶.

³ Філософія політики: Короткий енциклопедичний словник/Авт.-упоряд.: Андрущєко В.П. та ін. Київ: Знання, 2002. С.21; Себайнджордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки. Київ: Основи, 1997. С.238

⁴ Компедіум соціальної доктрини церкви. С.248-249.

⁵ *Rerum Novarum* «Нові речі» - Енцикліка Папи Лева XIII. URL: http://dc.lviv.ua/nauka_cerkvy/dokumenty/2391-rerum-novarum-nov-rech-enciklka-papi-leva-h.html

⁶ URL: http://dc.lviv.ua/nauka_cerkvy/dokumenty/2391-rerum-novarum-nov-rech-enciklka-papi-leva-h.html

Головна функція державної влади – забезпечення добробуту для громадян, який походить «від добрих моральних звичаїв, від добрих основ родинного життя, пошани релігії і справедливості, від поміркованих податків і рівномірного розподілу публічних тягарів, від розвитку індустрії і торгівлі, розквіту сільського господарства та інших подібних справ, які чим більше розвиваються, тим щасливішими стають народи»⁷. Народ, згідно соціального вчення католицизму, є основним суб'єктом влади, адже, «це не безформний натовп, інертна маса, якою треба маніпулювати і яку можна експлуатувати, а об'єднання осіб, кожна з яких - !на своєму місці й у свій спосіб» - здатна сформулювати власну думку щодо громадських питань і наділена свободою висловлювати свої політичні переконання та відстоювати їх так, як велить спільне благо»⁸. Основними елементами участі у політичному житті визнано вибори, референдум та діяльність політичних партій, ідеологія яких не несе загрозу життю людини.

Лев XIII подає своє бачення сутності держави, яка, згідно Його поглядів, «є гармонійною єдністю, що охоплює однаково низькі і вищі класи», а «оскільки політична влада походить від Бога (Творця) і є немовби участю у Божій суверенності, ця влада має виконуватись на її прикладі, і вона з батьківською дбайливістю дбає не тільки про весь всесвіт, а й про поодинокі сотворіння»⁹.

Загалом, в соціальному вченні Церкви, політична влада мусить гарантувати впорядковане і чесне громадське життя. Вона не повинна узурпувати вільну діяльність окремих осіб і груп, а дисциплінувати і спрямовувати їхню свободу на реалізацію спільного блага, поважаючи і захищаючи незалежність індивідуальних і соціальних суб'єктів¹⁰. Вона має здійснюватись у межах моралі і в інтересах динамічного спільного блага згідно з юридично закріпленим правопорядком. Особи, наділені владою мають бути наділені такими чеснотами: терпіння, скромність, поміркованість, милосердя і прагнення сопричастя, здатність керуватись у своїй праці спільним благом, а не престижем чи пошуком особистих переваг.

Ще одним аспектом функціонування держави загалом, та її влади, зокрема, є потреба досягнення справедливості. У цьому положенні Лев XIII, опирався на вчення Томи Аквінського.

Папа буває автором й інших енциклік («*Diuturnum*» (від 29 черня 1881 р.Б.) - про джерело цивільної влади, «*Immortale Dei*» (від 1 листопада

⁷ URL: http://dc.lviv.ua/nauka_cerkvy/dokumenty/2391-rerum-novarum-nov-rech-enciklka-papi-leva-h.html

⁸ Компедіум соціальної доктрини церкви. С.239.

⁹ URL: http://dc.lviv.ua/nauka_cerkvy/dokumenty/2391-rerum-novarum-nov-rech-enciklka-papi-leva-h.html

¹⁰ Компедіум соціальної доктрини церкви. С.244-245.

1885 р.Б.) - про взаємовідносин влади і церкви, «Sapientiae Christianae»(від 10 січня 1890 р.Б.) про головні обов'язки християнина-громадянина), у яких піднімалися актуальні суспільно-політичні проблеми. На цьому наголошує Папа Пій XI, у своїй енцикліці «Quadragesimo Anno» (від 15 травня 1931 р.Б.): «Лев XIII, безкомпромісно долаючи межі, накреслені лібералізмом, переконує та навчає, що держава є не лише сторожем порядку і закону, а повинна докладати зусиль, щоби діяти з усім своїм комплексом законів та політичних настанов, керуючи і адмініструючи так, аби з того вийшов природно публічний і приватний добробут»¹¹. У цій же праці Папа засуджує ідеологію комунізму, яка «проповідує і переслідує дві мети, тепер вже не ховаючись, а неприховано та чітко, і вживаючи всіх засобів включно з насильницькими: запеклу класову боротьбу і абсолютну ліквідацію приватної власності. І у змаганні до цих двох мет вона не нехтує нічим і не має пошани ні до чого; там, де вона захопила владу, показує себе настільки жорстокою і дикою, що це здається чимсь неймовірним і страхітливим. Це доводять жахливі кровопролиття і руйнування, що їх вона спричинила на великих теренах Східної Європи та Азії. Врешті вона є непримиренним ворогом святої Церкви і самого Бога»¹². Держава повинна забезпечити належне правове поле для вільної участі суспільних суб'єктів у різних видах діяльності і бути готовою до необхідного втручання, дотримуючись принципу субсидіарності, щоб зорієнтувати на спільне благо взаємодію між вільними асоціаціями, які беруть участь у демократичному житті. Політична спільнота відповідальна за побудову відносин з громадянським суспільством згідно із принципом субсидіарності.

Протягом ХХ століття ця доктрина пройшла важливу еволюцію, що відбилось в низці нових папських документів. В цьому контексті, особливий інтерес представляє енцикліка «Мир на землі» («Pacem in terris») (1963 р.) Папи Івана ХХІІІ, де порушуються питання політичної спільноти («з того, що людина за своєю природою - істота суспільна, впливає право людей збиратися разом і створювати спільноти; надавати створеним спільнотам тієї форми, яку вони вважатимуть за доречнішу для досягнення мети; діяти у згаданих спільнотах з доброї волі й на власну відповідальність, доводячи їх до бажаного результату»¹³), політичної влади («Людське суспільство не може бути ні добре влаштованим, ні плідним благами, якщо в ньому не буде тих,

¹¹ Quadragesimo Anno «Сороковий рік» Енцикліка Верховного Понтифіка Пія XI. URL: http://irs.ucu.edu.ua/irs_news/1136/.

¹² URL: http://irs.ucu.edu.ua/irs_news/1136/.

¹³ Pacem in terris (Мир на землі) Енцикліка Папи Івана ХХІІІ про встановлення миру між всіма народами в істині, справедливості, любові та свободі. Львів, 2008. С.15.

хто, наділений законною владою, зберігатиме інституції та докладатиме стільки труду й старання, скільки треба для блага усіх. А свою владу вони виводять від Бога..., людське суспільство конче потребує влади, яка ним керувала б; влади, котра, як і само суспільство, походить від природи, а отже - від самого Бога ... Проте з того, що влада походить від Бога, аж ніяк не слід висновувати, що люди не мають права обирати зверхників своєї держави, встановлювати державний лад, окреслювати процедуру і межі здійснення влади. Звідси випливає, що доктрина, яку ми виклали, сумісна з будь-яким істинно народним державним правлінням»¹⁴), політичного представництва («з гідністю людської особи пов'язане право на активну участь у державних справах і власний внесок у добробут всіх громадян. Адже, як сказав наш Попередник, блаженної пам'яті Пій XII, «людина далека від того, щоб її як таку мали за об'єкт чи пасивний елемент суспільного життя; а тому її треба радше вважати його суб'єктом, основою і метою»¹⁵), політичного режиму («... все ж, на нашу думку, у згоді з людською природою перебуває такий устрій держави, за якого вона складатиметься із трьох чинів урядовців, що відповідали б трьом основним функціям державної влади; адже в такій державі не лише функції урядовців, а й відносини між громадянами та державними службовцями окреслено згідно з нормами права, що дає надійний захист тим громадянам, які, з одного боку, боронять свої права, а з іншого - шанують свої обов'язки»¹⁶), мирного співіснування держав і взагалі проблем світу. В енцикліці «*Mater et Magistra*»(від 15 травня 1961 р.) Іван XXIII аналізує проблему головного закону держави – Конституції, яка детально регламентує «спосіб призначення керівників держави; відносини, які мають пов'язувати їх між собою; повноваження кожного з них; нарешті, зобов'язання щодо способу та укладу їхніх дій»¹⁷.

Поняття «справедливості в суспільстві», а також право народів на виступ проти деспотичного режиму піднімалося й в енцикліці Папи Павла VI «*Populorum progressio*» («Про розвиток народів» від 26 березня 1967 р.Б.). Папа наголошує, що розвиток суспільства не може обмежуватися лише економічним зростанням, а тому необхідною стає потреба так званого «інтегрального розвитку» кожної людини, зокрема, і цілої політичної

---

¹⁴ *Pasem in terris* (Мир на землі) Енцикліка Папи Івана XXIII про встановлення миру між всіма народами в істині, справедливості, любові та свободі. С.14, 16-17.

¹⁵ *Pasem in terris* (Мир на землі) Енцикліка Папи Івана XXIII про встановлення миру між всіма народами в істині, справедливості, любові та свободі. С 16.

¹⁶ *Pasem in terris* (Мир на землі) Енцикліка Папи Івана XXIII про встановлення миру між всіма народами в істині, справедливості, любові та свободі. С 21.

¹⁷ *Mater et Magistra*. URL: http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_15051961_mater.html

спільноти загалом. Він вважав, що лише міцні теологічні фундаменти зможуть забезпечити адекватний погляд на боротьбу з несправедливістю та за справжні людські цінності¹⁸.

Папа Павло VI у своєму Апостольському листі «Octogesima adveniens» (від 14 травня 1971 р.) вказує на очевидну різноманітність релігійних, соціокультурних, політичних та інших контекстів і обставин, в яких перебувають християни в різних куточках світу. Тут також висвітлюються погляди на різні аспекти постіндустріального суспільства: політику, умови для розвитку молоді, робітників, становище жінок, безробіття, дискримінацію, маргіналізацію, міграцію, зростання населення, роль засобів масової інформації¹⁹. Павло VI закликає всі християнські спільноти до аналізу об'єктивної ситуації своєї країни чи конкретного регіону у світлі Євангелія з метою виробити конкретні дієві кроки для подолання актуальних політичних, економічних та іншого роду суспільних викликів.

Глобальні соціально-економічні та суспільно-політичні проблеми світу проаналізовано в Енцикліці Івана Павла II «Sollicitudo rei socialis» (від 30 грудня 1987 р.Б.), написаній з метою визначити соціальні завдання Церкви²⁰.

Третя соціальна енцикліка Івана Павла II «Centesimus Annus» (від 01 травня 1993 р.Б.), демонструє безперервність 100-річчя соціального вчення Церкви уздовж осі взаємності між Богом і людиною: визнати Бога в кожній людині і кожну людину в Богу є умовою справжнього людського розвитку. Цей документ нагадує про головні положення соціального вчення Церкви, аналізує суспільну ситуацію після падіння комунізму в Центральній та Східній Європі, а також піднімає питання співвідношення приватних благ і суспільних. Папа знову заявляє про своє засудження всіх форм тоталітаризму, утилітаризму та фундаменталізму. Святіший отець високо оцінює засади та принципи демократичного суспільства: «Церква цінує демократичний устрій настільки, наскільки він забезпечує громадянам право політичного вибору, гарантує їм можливість контролювати правителів. .... Справжня демократія можлива лише у правовій державі і на основі правильного розуміння сутності людської особи... *Справжня демократія - це не лише результат формального дотримання низки правил, а плід свідомого вибору цінностей, які лежать в основі демократичних процедур. Це такі цінності, як гідність кожної людської особи, дотримання прав*

¹⁸ Populorum progressio. URL: http://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1875&lang=1

¹⁹ Octogesima adveniens. URL: http://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1876&lang=1

²⁰ Sollicitudo rei socialis. URL : http://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1878&lang=1

людини, відданість спільному благу як меті і провідному критерію політичного життя»²¹.

Демократія без цінностей дуже швидко перетворюється у відкритий або ледь прихований тоталітаризм. Для того, щоб не допустити реального втілення такої можливості, згідно соціального вчення Церкви, вагомими у житті держави є дотримання принципів представництва, розподілу влади («бажано, щоб противагою до однієї влади виступали інші з притаманними їм сферами відповідальності, що утримуватиме її в належних межах»), відповідальності та підзвітності державних органів влади, контроль з боку суспільства, але із застереженням про те, що такий контроль «не позбавляє свободи, що її мусять мати народні обранці, щоб виконувати свої повноваження відповідно до поставлених цілей. Останні не залежать виключно від приватних інтересів, а, більшою мірою, від функції інтеграції і посередництва задля забезпечення спільного блага, котре становить одну з основних і невід'ємних цілей політичної влади»²².

Енцикліка папи Бенедикта XVI «*Caritas in Veritate*» («Любов у правді» від 29 Червня 2009 р.Б.) присвячена соціально-економічним та політико-культурним проблемам.

Святійший Отець визначає принцип навколо якого зводиться соціальне вчення Церкви – «Любов у правді».

Суспільство, що прямує до глобалізації має базуватися, відповідно до поглядів Бенедикта XVI, на справедливості, бо «ніколи любові немає без справедливості, яка спонукає, щоб дати іншому те, що є його, що йому належить із причини його існування і дій. «Держава має враховувати новий міжнародний економічно-комерційний і фінансовий контекст, який модифікував політичну владу держав і діяти згідно субсидіарності солідарності, а основне – надія на Бога, бо «приходить нам на допомогу слово Господа Ісуса Христа, який дає нам зрозуміти: «Без мене ж ви нічого чинити не можете», «Отож я з вами по всі дні аж до кінця віку»»²³.

«*Lumen Fidei*» («Світло віри») – перша Енцикліка Папи Франциска, підписана 29 червня 2013 р. звернена до єпископів, пресвітерів, дияконів, богопосвячених осіб та всіх мирян і поділена на чотири розділи, ця енцикліка, як зазначає сам Папа Франциск у 7 пункті, була майже завершена його попередником, і додає: За це я йому дуже вдячний, і в Христовому братерстві, приймаю цю його цінну працю, додаючи до тексту деякий свій

²¹ Centesimus Annus. URL: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html

²² Компедіум соціальної доктрини церкви. С.250-254.

²³ Caritas in Veritate .URL: <http://www.christusimperat.org/uk/node/19982>

вклад. Справжня віра, за твердженням Святійшого Отця, «допомагає знаходити шляхи розвитку, зумовлені не лише користю і наживою, а які б вважали усе створіння даром, за який всі ми є боржниками; вчить нас шукати справедливі форми правління, визнавати, що влада походить від Бога для служіння спільному добру»²⁴. А для того, щоб захистити людину від ідеологічних маніпуляцій влади, крайньою межею послуху державі повинен бути послух людини Богові.

«Який світ прагнемо передати тим, які прийдуть після нас, дітям, які тепер зростають?» . Це питання стоїть у центрі енцикліки Папи Франциска «Laudato si» «Славен будь» на тему турботи про спільний дім. Назва енцикліки походить із слів святого Франциска «Славен будь, о мій Господи», який у «Пісні створінь» пригадує, що земля, наш спільний дім, «є також, немовби, сестрою, з якою поділяємо існування, і немовби прекрасною матір'ю, яка приймає нас у свої обійми»²⁵. Папа Франциск пропонує розпочати на кожному рівні суспільного, економічного та політичного життя чесний діалог, який окреслить прозорі процеси прийняття рішень, дотримуючись принципу взаємної відповідальності.

В передмові Папи Франциска до книги його попередника Папи Бенедикта XVI «Визволити свободу. Віра і політика в третьому тисячолітті», презентація якої відбулася в Римі 11 травня 2018 р., його Святість чітко визначає основи політичної діяльності в центрі якої перебуватиме сім'я, солідарність і рівність²⁶.

Що ж до взаємовідносин церкви та держави, то ще на II Ватиканському Соборі було констатовано автономію кожної складової, адже церква організована так, щоб задовольняти духовні потреби віруючих, натомість різні політичні спільноти будують відносини і створюють установи заради служіння всьому тому, що складає частину земного спільного блага.

Отже, держава в соціальній доктрині католицизму трактується , в першу чергу, через взаємозв'язок між вірою і політикою. Політична спільнота, феномен властивий людству, існує для того, щоб досягти мети, яка доступна тільки їй, - забезпечити цілісний розвиток кожного з її членів, покликаних повсякчас співпрацювати задля спільного блага, реалізуючи

²⁴ Енцикліка Папи Франциска СВІТЛО ВІРИ (LUMEN FIDEI) Джерело: CREDO. URL: <http://credo.pro/2013/07/86757>

²⁵ Laudato si . URL:http://uk.radiovaticana.va/news/2015/06/18/%C2%ABlaudato_si%E2%80%99%C2%BB_%E2%80%93_%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4/1151363

²⁶ Передмова Папи Франциска до книги Венедикта XVI про віру і політику. URL: http://uk.radiovaticana.va/news/2018/05/12/передмова_папи_до_книги_венедикта_xvi_про_віру_і_політику/1374106

свою природну схильність до істини і добра. *Найповніше значення політичного життя християнам відкриває Євангельська заповідь любові, а також дотримання морально-етичних засад християнства.*

Список використаних джерел

- 1.Енцикліка Папи Франциска СВІТЛО ВІРИ (LUMEN FIDEI).URL: <http://credo.pro/2013/07/86757>
- 2.Компедіум соціальної доктрини церкви. - Київ: КАЙРОС, 2008. 546 с.
3. СебайнДжордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки.-Київ.: Основи, 1997. 838 с.
- 4.Філософія політики: Короткий енциклопедичний словник/Авт.-упоряд.:Андрущєко В.П. та ін.. Київ: Знання, 2002. 670 с.
- 5.Caritas in Veritate.URL:<http://www.christusimperat.org/uk/node/19982>
- 6.Centesimus Annus .URL:http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html
7. Laudato si. URL: http://uk.radiovaticana.va/news/2015/06/18/%C2%ABlaudato_si%E2%80%99%C2%BB_%E2%80%93%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4/1151363
- 8.Mater et Magistra.URL: http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_15051961_mater.html
- 9.Octogesima adveniens .URL: http://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1876&lang=1
- 10.Pacem in terris (Мир на землі) Енцикліка Папи Івана ХХІІІ про встановлення миру між всіма народами в істині, справедливості, любові та свободі. Львів, 2008. 55 с.
- 11.Populorum progressio URL: http://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1875&lang=1
- 12.Quadragesimo Anno “Сороковий рік” Енцикліка Верховного Понтифіка Пія ХІ URL: http://irs.ucu.edu.ua/irs_news/1136/
- 13.Rerum Novarum «Нові речі» - Енцикліка Папи Лева ХІІІ URL: http://dc.lviv.ua/nauka_cerkvy/dokumenty/2391-rerum-novarum-nov-rech-enciklka-papi-leva-h.html
- 14.Sollicitudo rei socialis URL: http://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1878&lang=1

References

- 1.Entsyklika Papy Frantsyska SVITLO VIRY (LUMEN FIDEI).URL: <http://credo.pro/2013/07/86757>
- 2.Kompedium sotsialnoi doktryny tserkvy. Kyiv: KAIROS, 2008. 546 s.
3. SebainDzhordzh H., Torson Tomas L. Istoriia politychnoi dumky.-Kyiv.: Osnovy, 1997. 838 s.
- 4.Filosofiia polityky: Korotkyi entsyklopedychnyi slovnyk/Avt.-uporiad.:Andrushcheko V.P. ta in.. Kyiv: Znannia, 2002. 670 s.
- 5.Caritas in Veritate.URL:<http://www.christusimperat.org/uk/node/19982>

6. Centesimus Annus .URL: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html
7. Laudato si .URL: http://uk.radiovaticana.va/news/2015/06/18/%C2%ABlaudato_si%E2%80%99%C2%BB_%E2%80%93%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4/1151363
8. Mater et Magistra. URL: http://w2.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_15051961_mater.html
9. Octogesima adveniens. URL: http://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1876&lang=1
10. Pacem in terris (Myr na zemli) Entsyklika Papy Ivana XXIII pro vstanovlennia myru mizh vsima narodamy v istyni, spravedlyvosti, liubovi ta svobodi. Lviv, 2008. 55 s.
11. Populorum progressio URL: http://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1875&lang=1
12. Quadragesimo Anno «Sorokovy rik» Entsyklika Verkhovnoho Pontyfika Piia KhI URL: http://irs.ucu.edu.ua/irs_news/1136/
13. Rerum Novarum «Novi rechi» - Entsyklika Papy Leva KhIII URL: http://dc.lviv.ua/nauka_cerkvy/dokumenty/2391-rerum-novarum-nov-rech-enciklka-papi-leva-h.html
14. Sollicitudo rei socialis URL: http://www.iupax-ugcc.org.ua/details_element.php?id=1878&lang=1.

Дата надходження до редакції: 01.11. 2018

УДК 141.144:141.7:27

**РОЛЬ ЦЕРКВИ, ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА, ШКОЛИ Й
ДЕРЖАВИ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ В ГРОМАДСЬКУ СВІДОМІСТЬ
ДЕРЖАВНОЇ ІДЕОЛОГІЇ ПЕРСОНАЛІЗМУ**

Володимир Сабадуха

*Івано-Франківський національний технічний університет, кафедра
суспільних наук, вул. Карпатська 15, 76019, Івано-Франківськ, Україна*

e-mail: sn@nung.edu.ua

*Де занепадає моральна, духовна сила,
розпадається і гине й матерія, гинуть народи*

Дмитро Донцов

Сьогодні духовна та ідеологічна ситуація в Україні надзвичайно суперечлива. Маємо посттоталітарну ситуацію нерозуміння ролі державної ідеології в життєдіяльності суспільства. Двадцять років незалежності вочевидь демонструють нездатність посередньої людини до цілісного осмислення економічних, політичних, культурних, духовних проблем українського суспільства. Орієнтація на власну вигоду, лінійне мислення, нездатність в інтересах нації побачити свій інтерес доводять, що посередня людина, з якої складається чинна еліта, неспроможна запропонувати народу України державну ідеологію. Із усіх можливих типів кризових ситуацій маємо найскладнішу: у суспільстві відсутня критична маса діячів особистісного рівня розвитку, здатних спонукатися інтересом суспільства й держави. Умовою відродження особистісного начала в суспільстві, цінностей особистісного буття є розробка такої ідеології, яка була б зорієнтована на відродження особистісного начала в людині.

Певною мірою цю кризу можна пояснити тим, що особистості в Україні планомірно знищувалися. Результат – в усіх сферах життя панує людина посереднього рівня розвитку – людина маси. Потрібна така державна ідеологія, яка б активізувала особистісне начало у тих членів суспільства, у яких воно ще залишилося. Отже, мета статті: довести необхідність скоординованих зусиль Церкви, громадянського суспільства, школи й держави щодо впровадження в громадянську свідомість ідеології персоналізму, що передбачає розв'язання таких завдань: по-перше, сформулювати основні положення ідеології персоналізму як державної ідеології; по-друге, накреслити напрями реалізації ідеології персоналізму; по-третє, визначити концептуальних персонажів її реалізації.

А. Дж. Тойнбі, досліджуючи процес занепаду держав і цивілізацій висновує, що внутрішньою причиною їх занепаду є деградація еліти й перетворення її на внутрішній пролетаріат¹. Р. Хіггінс доводить, що найсуттєвішою причиною, яка призводить до катастрофи суспільств, є духовна сліпота як еліти, так і керованих². Якщо застосувати ці загальні висновки до України, то треба визнати, що особистісне начало, яке становить серцевину національного духу, суттєво постраждало. Результат – політична, моральна й інтелектуальна деградація певної частини громадян: люди втратили здатність бути суб'єктами діяльності. Конструктивною працею щодо осмислення ролі й призначення ідеології в суспільстві є колективна монографія «Культура. Ідеологія. Особистість». Автори з методолого-світоглядної позиції виступили за реабілітацію ідеології, яку розглядають як «духовну сутність держави»³. Відсутність державної ідеології, на думку авторів, призвела до того, що еліта суспільства не здатна адекватно сприймати життя, а народ утратив ідеал⁴.

Французький філософ і психолог С. Московичі, осмислюючи взаємозв'язок між економікою та ідеологією, сформулював в афористичній формі закон: якщо економічний елемент – це кисень існування суспільства, то ідеологічний або релігійний – це водень. Можна обговорювати їх пропорцію, але не зв'язок⁵. Органічний взаємозв'язок двох змінних величин посередня людина зрозуміти не здатна: у тоталітарному суспільстві вона абсолютизує ідеологію, у посттоталітарному – економіку. Поєднати економіку з ідеологією посередня людина неспроможна – не вистачає здібностей.

Органічно поєднувати економіку з політикою, правом, соціальною сферою, культурою, одним словом, матеріальне з духовним здатна лише особистість – індивід третього рівня розвитку здібностей⁶. Отже, в основу суспільного буття треба покласти здібності особистості. На філософському рівні ще в IV ст. до Р.Х. Платон сказав, що державою мають правити

---

¹ Тойнбі А. Дж. Дослідження історії : (скорочена версія томів I/VI Д. Ч. Сомервелла) : в 2 т. К. : Основи, 1995. Т. 1. 1995. С. 385–387.

² Хиггинс Р. Седьмой враг. Человеческий фактор в глобальном кризисе // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности. – М. : 1990. С. 30–33.

³ Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. – [2-е вид.] К., Знання України, 2005. С. 355.

⁴ Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. – [2-е вид.] К., Знання України, 2005. С. 358.

⁵ Московичи С. Машина, творящая богов. М. : Центр психологии и психотерапии, 1998. С. 48.

⁶ Гречаный А. Ф. Философия способностей в контексте приоритета духовного над материальным. URL: <http://ukr-way.com.ua/108-ukrayinsk-naukovc-pro-duhovne-ta-materalne.html>.

філософи, якщо при владі буде посередня людина, то держава буде зруйнована⁷.

Класичні ідеології реалізують пріоритет матеріального, який завів не лише Україну, але й світ в антрополого-глобальну катастрофу. Подолати пріоритет матеріального над духовним політичними засобами неможливо: потрібна нова ідеологія. Ідеологією, яка, на наш погляд, здатна об'єднати українську націю, є персоналізм⁸. Ідеологія персоналізму виникла не на порожньому місці. Ідеї персоналізму органічно притаманні українській філософській та соціально-політичній думці. Узагальнюючи ідеї українського персоналізму щодо потреб державної ідеології, сформулюємо основні її положення:

1. Філософсько-світоглядною основою ідеології персоналізму є концепція чотирьох рівнів розвитку сутнісних сил людини.
2. Пріоритет духовного над матеріальним, що має знайти конкретизацію в пріоритетному положенні особистості в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Цей принцип мусить реалізовуватися в публічному тестуванні державних службовців і політичних лідерів на рівень розвитку їхніх сутнісних сил і подальшому публічному обговоренню результатів тестування.
3. Моральне та юридичне право кожного індивіда бути суб'єктом діяльності в усіх сферах життєдіяльності суспільства.
4. Право людини, громадських організацій та трудових колективів на процес розробки й прийняття рішень в економічній, політичній, правовій, культурній та духовній сферах.
5. Моральний, громадський контроль за діяльністю влади, що має знайти юридичне закріплення в Конституції й відповідних нормативних актах.
6. Створення в суспільстві умов для реалізації потреби в самоактуалізації окремих індивідів, класів, верств, етносів й релігійних конфесій, що існують на теренах України.

Спеціально підкреслимо, що ідеологія персоналізму повною мірою задовольняє потреби народних мас. Сьогодні посередня людина маніпулює свідомістю громадян, залишаючи їх пасивним економічним та соціальним об'єктом, не спроможна створити ані економічних, ані будь-яких інших засад для самореалізації людини. Ідеологія персоналізму виступає не лише умовою реалізації пріоритету духовного над матеріальним, але й засобом добору

⁷ Платон. Держава / Платон; пер. з давньогр. Д. Коваль. К. : Основи, 2005. С. 178, 196.

⁸ Сабадуха В. О. Персоналізм як українська державна ідеологія // Психологія і суспільство. – 2013. – №1. – С. 21–30.

кадрів, відновлює ідеали в суспільстві. Державна ідеологія має реалізовуватися спільними зусиллями Церкви, громадянського суспільства, школи й держави.

Проголосити пріоритет духовного над матеріальним – це лише початок. Сьогодні ані держава, ані жодна політична сила не розуміють ролі й значущості духовного, особистісного начала у відродженні України. Треба сформувати провідну верству, яка буде реалізовувати пріоритет духовного над матеріальним. Діячі українського націоналізму це розуміли. Вони були єдиною політичною силою в Україні у ХХ столітті, що усвідомлювали роль і значущість пріоритету духовного над матеріальним у життєдіяльності людини й держави. Тому ця сила була й небезпечна і стільки на неї було скеровано антиукраїнської енергії. Україна – це країна у якій панує популізм, головним носієм якого є політичні партії. Популізм веде до морального й інтелектуального розбещення: людина прагне отримувати матеріальні й соціальні блага при найменших затратах, отже, втрачає здатність бути суб'єктом діяльності. Розбещені народні маси приводять до влади політиків популістського рівня.

Ідеологія персоналізму має реалізовуватися в таких напрямках: 1) пробудження в людині й суспільстві потреби розбудовувати громадський лад у напрямі християнського ідеалу; 2) формування у людини здатності бути суб'єктом діяльності в економічній, соціально-політичній, культурній сферах; 3) утворення соціально-економічних, політичних, правових умов реалізації потреби бути суб'єктом діяльності.

Ми продовжуємо жити в умовах відокремлення Церкви від держави й громадського життя, утім, як політичні партії популістськими засобами реалізують гегемонію матеріального.

Незважаючи на те, що статус кво відносин між державою та церквою, формальну усуває останню від прямої участі у соціально-політичному житті держави, перший етап реалізації ідеології персоналізму має відбуватися за умов безпосередньої участі Церкви, бо саме вона має найбільший рівень довіри у громадян України. Участь Церкви у реалізації державної ідеології суттєво зменшить рівень популізму політичних партій, які реалізують гегемонію матеріального.

Звернімося до досвіду європейських країн. Починаючи з праць М. Вебера та Е. Дюркгейма відбувається усвідомлення необхідності органічних взаємовідносин між Церквою, громадянським суспільством й державою. Так Ж. Маритен пише: «Церква та політичне суспільство не

можуть жити й розвиватися в повній ізоляції та незнанні одне одного»⁹. Цей взаємозв'язок – не лише потреба сьогодення, але загальна умова розвитку суспільства.

Думки Ж. Маритена розвиває С. Московичі, який піднімає релігію до фундаментальної засади буття суспільства: «Релігія є умова життя в суспільстві в усі часи й на будь-яких просторах»¹⁰. Необхідність пріоритету Церкви в суспільстві С. Московичі пояснює тим, що «релігія тому виправдовує себе, що вона в очах усіх виправдовує й підносить суспільство»¹¹.

Проаналізуємо взаємовідносини Церкви й громадянського суспільства. З точки зору повсякденної свідомості здається, що Церква є частиною громадянського суспільства. Утім, у процесі філософського аналізу Ж. Маритен доходить висновку, що в дійсності все навпаки. «Церква за своєю суттю є не частиною, а цілим; вона є абсолютно універсальною сферою, що розкинулася над усім світом – ... над будь-яким політичним суспільством»¹². Пріоритет Церкви над громадянським суспільством й державою це не організаційний і не політичний, а пріоритет духовний. Свої роздуми щодо місця та ролі церкви в державі та громадянському суспільстві Ж. Маритен завершує постановкою проблеми: «Держави повинні зробити вибір за чи проти Євангелія»¹³.

В Європі зроблені суттєві кроки до взаємодії Церкви, громадянського суспільства й держави. Відокремлення Церкви від держави не означає відокремлення від громадянського суспільства й державного життя. Утім, в українському суспільстві Церква поки, що не відіграє активної ролі. Для довідки зазначимо, що очільники українського націоналізму С. Бандера, С. Ленкавський, Я. Стецько, на відміну від сучасної еліти, розуміли роль духовного компоненту в розбудові держави. Досліджуючи роль Церкви у формуванні європейської людини, Д. Донцов висновує: «Західній (католицькій, В. С.) церкві вдалося те, чого не вдалося православію – виховати тип сучасного Європейця, свідомого своїх прав і обов'язків, зробити з нього «політичну істоту»¹⁴. Католицька церква доклала надзвичайно багато зусиль, щоб надати політичному й громадському життю християнського характеру. Церква скликала численні собори, з одного боку,

⁹ Маритен Жак. Человек и государство. М. : Идея-Пресс, 2000. С. 141.

¹⁰ Московичи С. Машина, творящая богов. М. : Центр психологии и психотерапии, 1998. С. 61.

¹¹ Московичи С. Машина, творящая богов. М. : Центр психологии и психотерапии, 1998. С. 73.

¹² Маритен Жак. Человек и государство. М. : Идея-Пресс, 2000. С. 140.

¹³ Маритен Жак. Человек и государство. М. : Идея-Пресс, 2000. С. 147.

¹⁴ Донцов Д. Підстави нашої політики. // Донцов Д. Твори. – Львів, 2001. – Т. 1. : Геополітичні та ідеологічні праці. – С. 122.

для реформи самої церкви, а, з іншого, – до наближення громадського устрою до християнського ідеалу. Урешті-решт, церква виховала в європейців здатність бути суб'єктом діяльності.

Українська Церква має конструктивно використовувати досвід християнських церков Європи й підтримати ідеологію персоналізму, бо вона (ідеологія), по-перше, не суперечить християнським поглядам на людину, по-друге, одним із джерел має християнську концепцію особистості.

Другий напрям має реалізовуватися спільними зусиллями церкви й школи й громадянського суспільства. Католицька Церква зіграла важливу роль у формуванні в європейській людині здатності бути суб'єктом діяльності. Церква орієнтувала людину на активність: економічну, соціально-політичну, громадську. Утім, як Московська православна Церква, що була і є на службі в державі, виховувала й виховує людину в покорі.

Школа підтримує й продовжує зусилля Церкви щодо відродження духовного (особистісного) начала в суспільстві. Школа психолого-педагогічними засобами має виховувати у молодих людей здібності спонукатися інтересом держави й суспільства¹⁵.

Третій напрям має реалізовувати держава й громадянське суспільство. На рівні Конституції мусить бути закріплено пріоритет духовного над матеріальним й право людини бути суб'єктом економічної, політичної, культурної, духовної діяльності. Державні й громадські діячі мають бути уособленням моральності й духовності.

В умовах пріоритету матеріального над духовним концептуальними персонажами є політики та державні діячі. Розігруючи карту матеріальних благ, вони маніпулюють свідомістю народних мас. Найточніше маніпулятивну сутність політики в умовах знеособленої парадигми буття людини виклав С. Московичі: «Політика – раціональна форма використання ірраціональної сутності мас»¹⁶. Треба відновити органічний взаємозв'язок моралі й політики. Церква має право давати моральну оцінку політичним і державним рішенням та діям влади. «Політика являє собою галузь етики, але ця галузь суттєво відрізняється від інших галузей на тому ж стовбурі. Бо в людському житті є дві вищі цілі, причому одна з них підкорена іншій: вища мета, за такого порядку є земне загальне благо...»¹⁷.

¹⁵ Гречаний А. Ф. Філософія способностей в контексте пріоритета духовного над матеріальним / А. Ф. Гречаний, В. А. Сабадуха. URL: <http://ukr-way.com.ua/108-ukrayinsk-naukovc-pro-duhovne-ta-materalne.html>. Сабадуха В. О. Українська національна ідея та концепція особистісного буття: [монографія]. 2-ге вид., випр. Івано-Франківск: Фоліант, 2012. С. 154–159.

¹⁶ Московичі С. Век толп. Исторический трактат по психологи масс. М.: Центр психологии и психотерапии, 1998. С. 63.

¹⁷ Московичі С. Машина, творящая богов. М.: Центр психологии и психотерапии, 1998. С. 64.

Подолати пріоритет матеріального над духовним політичними засобами неможливо. Епоха Відродження й Нового часу на місце Бога поставила людину, що призвело до антрополого-глобальної катастрофи. У світогляді людства має відбутися духовна революція: пріоритет матеріального має змінитися на пріоритет духовного. Спеціально підкреслимо, що пріоритет духовного над матеріальним не означає ігнорування матеріальних умов життя. Має бути започаткована антропологія спасіння. Родоначальником такого підходу слід вважати Франциска Ассизького (1182–1226).

Політики й державні службовці не здатні відмовитися від чинної парадигми буття людини. Змінити пріоритет розвитку – це змінити концептуальних персонажів (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі) суспільного буття. Для цього потрібні нові концептуальні персонажі: священник, філософ, учитель, психолог, митець, науковець. Концептуальні персонажі – це особистості, що першими торують шлях.

Орієнтація чинної влади на пріоритет матеріального провалилася. Відродження України може відбутися лише за умов усвідомлення необхідності пріоритету духовного над матеріальним, прийняттям державної ідеології персоналізму. Відродження пріоритету духовного над матеріальним сприятиме моральному очищенню суспільства й політики зокрема.

Розпочати реалізацію ідеології персоналізму має Церква, бо вона найближче до цього завдання і в неї є достатній історичний досвід й найвищий рівень громадянської довіри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гречаний А. Ф. Філософія способностей в контексте пріоритета духовного над матеріальним / А. Ф. Гречаний, В. А. Сабадуха. URL: <http://ukr-way.com.ua/108-ukrayinsk-naukovc-pro-duhovne-ta-materalne.html>.
2. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрющенко, М. Михальченко. – [2-е вид.] К., Знання України, 2005. – 580 с.
3. Донцов Д. Підстави нашої політики. // Донцов Д. Твори. – Львів, 2001. – Т. 1. : Геополітичні та ідеологічні праці. – С. 91–240.
4. Маритен Жак. Человек и государство. М. : Идея-Пресс, 2000. – 196 с.
5. Московичи С. Век толп. Исторический трактат по психологи масс. М. : Центр психологии и психотерапии, 1998. – 480 с.
6. Московичи С. Машина, творящая богов. М. : Центр психологии и психотерапии, 1998. – 560 с.
7. Платон. Держава / Платон; пер. з давньогр. Д. Коваль. – К. : Основи, 2005. – 355 с.
8. Сабадуха В. О. Українська національна ідея та концепція особистісного буття: [монографія]. 2-ге вид., випр. – Івано-Франківск: Фоліант, 2012. – 176 с.

9. Сабадуха В. О. Персоналізм як українська державна ідеологія // Психологія і суспільство. – 2013. – №1. – С. 21–30.
10. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії : (скорочена версія томів I/VI Д. Ч. Сомервелла) : в 2 т. / А. Дж. Тойнбі. – К. : Основи, 1995. – Т. 1. – 1995. – 614 с.
11. Хиггинс Р. Седьмой враг. Человеческий фактор в глобальном кризисе // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности. – М. : 1990. – С. 26–77.

REFERENCES

1. Hrechanyі A. F. Fylosofyia sposobnostei v kontekste pryoryteta dukhovnoho nad materyalnym / A. F. Hrechanyі, V. A. Sabadukha. Rezhym dostupa: <http://ukr-way.com.ua/108-ukrayinsk-naukovc-pro-duhovne-ta-materalne.html>.
2. Huberskyi L. Kultura. Ideolohiia. Osobystist: Metodoloho-svitohliadnyi analiz / L. Huberskyi, V. Andriushchenko, M. Mykhalchenko. – [2-e vyd.] K., Znannia Ukrainy, 2005. – 580 s.
3. Dontsov D. Pidstavy nashoi polityky / D. Dontsov // Dontsov D. Tvory. – Lviv, 2001. – Т. 1. : Неополитични та идеологични прати. – S. 91–240.
4. Maryten Zhak. Chelovek y hosudarstvo / Zhak Maryten. – M. : Ydeia-Press, 2000. – 196 s.
5. Moskovychy S. Vek tolp. Ystorycheskyi traktat po psykhology mass / S. Moskovychy. – M. : Tsentr psykhology y psykhoterapyi, 1998. – 480 s.
6. Moskovychy S. Mashyna, tvoriashchaia bohov / S. Moskovychy. – M. : Tsentr psykhology y psykhoterapyi, 1998. – 560 s.
7. Platon. Derzhava / Platon; per. z davnohr. D. Koval. – K. : Osnovy, 2005. – 355 s.
8. Sabadukha V. O. Ukrainska natsionalna ideia ta kontsepsiia osobystisnoho buttia: [monohrafiia] / V. O. Sabadukha. 2-he vyd., vypr. – Ivano-Frankivsk: Foliant, 2012. – 176 s.
9. Sabadukha V. O. Personalizm yak ukrainska derzhavna ideolohiia / V. O. Sabadukha // Psykholohiia i suspilstvo. – 2013. – #1. – S. 21–30.
10. Toinbi A. Dzh. Doslidzhennia istorii : (skorochena versiia tomiv I/VI D. Ch. Somervella) : v 2 t. / A. Dzh. Toinbi. – K. : Osnovy, 1995. – Т. 1. – 1995. – 614 s.
11. Khyhhyns R. Sedmoi vrah. Chelovecheskyi faktor v hlobalnom kryzyse / R. Khyhhyns // Hlobalnye problemy y obshchechelovecheskye tsennosti. – M. : 1990. – S. 26–77.

Дата надходження до редакції: 15.01. 2019

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО НАПОВНЕННЯ КИЄВОРУСЬКОЇ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ

Юрій МАКСИМ'ЮК

*Івано-Франківський богословський університет імені св. Івана Золотоустого,
кафедра богослов'я, вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна*

В статті досліджується етнорелігійна парадигма розвитку киеворуського суспільства крізь призму християнства, що сприяло державному та національному об'єднанню, формуванню уніфікованого гуманістичного світогляду Київської Русі. Визначено, що національна складова киеворуського християнства вирізняється в українській християнській традиції віротерпимістю, толерантністю та відкритістю до змін.

Ключові слова: *етнос, релігія, нація, християнський світогляд.*

В статье исследуется этнорелигиозная парадигма развития киеворусского общества в контексте христианства, которое способствовало государственному и национальному объединению, формированию унифицированного гуманистического мировоззрения Киевской Руси. Определено, что национальная составляющая киеворусского христианства отличается в украинской христианской традиции веротерпимостью, толерантностью и открытостью к изменениям.

Ключевые слова: *этно́м, религия, нация, христианское мировоззрение.*

In the article the ethnic and religions paradigm of development of Kievan Rus society is probed through the prism of christianity, which was instrumental in a state and national association, forming of compatible humanism world view of Kievan Rus. The author proved, that the national constituent of Kievan Rus christianity is selected in Ukrainian christian tradition toleration, tolerance and openness, to the changes.

Keywords: *ethnos, religion, nation, christian tradition.*

Постановка проблеми. Втілення національного конструкта в суспільному житті українців є актуальним, оскільки в умовах переважаючого прагматичного світогляду, навіть у релігійному середовищі, вирішення проблеми національного набуло практичного звучання, наявний світоглядний плюралізм, який слід враховувати у процесі творення єдиного національно-релігійного середовища, є яскравим свідченням недостатньої присутності релігійного у контексті прогностичної експлікації проблем національної та духовної безпеки в Україні.

Проблема витоків етнорелігійного наповнення українського націєтворення вимагає з'ясування межовості й витоків формування українського етносу, а також історичних виявів ролі релігії в етнорелігієгенезі українців. У цій розвідці ставимо перед собою завдання

також визначити характерні риси становлення української християнської культури, яка вплинула на формування середньовічного киеворуського суспільства IX -XIII ст. Тривалим лихоліттям стали для України складні історичні реалії національно-релігійного генезису, які ламали сталість істинного буття нації, таким чином продукуючи багатоконтекстуальну кризу, виходи з якої були знайдені в наступні історичні епохи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема національного наповнення багатогранної творчості та діяльності киеворуських мислителів висвітлена в працях М. Брайчевського¹, С. Кияка², А. Колодного³, Т. Лозової⁴, А. Макарової⁵, В. Рички⁶, Л. Филипович⁷ та інших.

Виклад основного матеріалу. Філософським підґрунтям появи національної спільноти, згідно з румунським дослідником М. Еліаде, є міф, який формує своєрідну уяву нації, що у свою чергу стає можливою після двох епохальних подій, це великі географічні відкриття та винайдення друкарства⁸. У цій площині важливими є не стільки історичні події, скільки дійові особи, спільноти - творці ідентичності Київського християнства. Саме тому особливо актуальною є проблема дослідження суті ідентичності виразника національної єдності – українського християнства, звільнивши його від суто історичного підтексту, повернувши йому первісне філософсько-богословське значення. В контексті дослідження поняття «релігійно-філософський модус» вживається для визначення особливого характеру християнства київської традиції, його ідентичності, а також тотожності із вселенським християнством. Загалом релігійно-філософський модус є структурним наповненням, через яке з усією повнотою реалізуються всі сутнісні форми буття його головного репрезентанта – християнської релігії в конкретних національно-історичних умовах⁹. Релігійно-філософський модус покликаний самостійно створити певну онтологічну систему координат, витворюючи її комплексний образ.

¹ Брайчевський М. Утвердження християнства на Русі. К.: Наукова думка, 1988. 261 с.

² Кияк С. Ідентичність українського католицизму : генезис, проблеми, перспективи. Івано-Франківськ, 2006. 361с.

³ Колодний А. Филипович Л. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан. Львів: Логос, 1996. 182 с.

⁴ Лозова Т. Творчість Климента Смолятича як парадигма філософствування в духовній культурі Давньої Русі. *Філософські обрії*. №23. С. 46-58.

⁵ Макарова А. Філософсько-релігійні погляди Іларіона Київського // *Християнство в Україні на межі третього тисячоліття*. Івано-Франківськ: Плай, 2002. С.54.

⁶ Ричка В.М. Церква Київської Русі (соціальний та етнокультурний аспект). К., 1997 208 с.

⁷ Филипович Л. Етнорелігійне самовизначення українців: історичні етапи і характерні риси // *Релігія і соціум*. 2008. № 2. С. 68-76.

⁸ Еліаде М. Священное и мирское. М.: Изд-во МГУ, 1994. С. 53.

⁹ Кияк С. Ідентичність українського католицизму : генезис, проблеми, перспективи. Івано-Франківськ, 2006. С. 35.

Характерними рисами у визначенні національних особливостей модусу українського християнства київської традиції виступають такі ідентифікуючі чинники, як етнос та релігія в їх історичній ретроспективі та еволюційному становленні. Ці ідентифікуючі характеристики раннього українського християнства висвітлювались у працях цілого ряду українських мислителів середньовіччя, зокрема митрополитів Іларіона, Кліма Смолятича.

Для розгляду характеру зв'язку між нацією і релігією відомий український дослідник-релігієзнавець В. Єленський визначає наступні складові розуміння поняття нації в релігійному контексті. Це поняття пов'язується передусім з такими смисловими конотаціями як політика, суспільство, держава. А це у свою чергу свідчить про приналежність нації до визначеної територіально політичної, а не винятково мовно-релігійної спільності¹⁰.

Досліджуючи роль релігії в формуванні українського етносу, знаходимо такі вияви ролей етнічного і релігійного, як поєднання етнічного і релігійного, етнічне у ролі визначального чинника етнорелігієгенезу; домінування релігійного або етнічного в етнорелігієгенезі.

Проблема поширення християнства у Київській Русі до початку X ст. є багатоаспектною та ідентифікуючою з точки зору розуміння національного, соціального, культурного, а також релігійного розвитку Київської держави. У науковій думці її вивчення відбувається за допомогою аналізу наступних базових аспектів, з'ясувавши які можна скласти певне уявлення про співіснування язичництва та християнства на теренах Київської Русі, про роль та значення в цей період нової релігії та, власне, про передумови прийняття християнства, яке здійснив князь Володимир Великий. Йдеться про аналіз археологічних та письмових історичних джерел, які проливають світло на передумови та причини прийняття християнської релігії та відмови від язичницького політеїзму, наповненого пантеїстичним сприйняттям, яке згодом перейняла та увібрала в себе київська християнська традиція¹¹.

Першим епохальним сплавом геополітичних потреб і духовних реалій стали владні дії князя Володимира, що «утверджував християнство... силою меча і вогню». Характеристика духовних надбань київського християнства дає підстави розглядати прийняття християнства як «духовну революцію». «Подія, якій судилося справити глибокий вплив на всю... подальшу історію східних слов'ян», зумовила характерний «розлам» та «невідповідність» між

¹⁰ Єленський В. Релігія та процес націєтворення // *Релігія і нація* / за ред. проф. Филипович Л.О. К.: Наукова думка, 2006. С. 188.

¹¹ Филипович Л. Етнорелігійне самовизначення українців: історичні етапи і характерні риси // *Релігія і соціум*. 2008. № 2. С. 70.

геополітичним розрахунком і духовною ціною дій князя Володимира¹². Світоглядний аспект зміни вірувань характеризувався не корекцією, а руйнацією старого заради нового¹³.

На київському ґрунті було створено власний руський синтез християнства. Запозичуючи із Візантії обрядові й культові форми, київське християнство не сприйняло візантійської теократії, цезаропапізму. Християнська церква в Київській державі не приділяла уваги специфічним формам візантійської набожності, буквалізму, ритуалізму, що згодом знайшли сприятливі умови для розвитку на ґрунті московського християнства¹⁴.

Українські дослідники С. Кияк, П. Яроцький вважають київське християнство одним з найкращих способів здійснення Христової науки в усьому християнському світі. Київське християнство, як засвідчують ці дослідники, не знайшло свого продовження у московському християнстві, яке було зовсім іншим, цілком протилежним київському. Однією з істотних особливостей московського християнства була його схильність до обрядової, показової релігійності: зовнішнім, малозначущим, абсолютно не істотним для релігійного і церковного життя, справам надавалося такого значення, начебто релігійність виражається в зовнішніх ознаках, а тим часом зовсім нехтувалося, занедбувалося основне - внутрішнє вдосконалення людини¹⁵.

Дослідник П. Яроцький окреслює, що Київське християнство - це насамперед пріоритет внутрішнього змісту релігійності над його зовнішньою формою. Велику роль у цьому відіграв Києво-Печерський монастир, який став твердиною оборони самоврядності Київської церкви, захищаючи її від візантизації митрополитів-греків. Виникло протиріччя між практикою візантійського християнства та змістом християнського життя на Русі¹⁶.

Вітчизняній релігійній традиції була властива софійність, яка відображала ідею всюдисутності Бога. Весь світ киеворусичами сприймався як наповнення Логосом-Словом і Божественною мудрістю. Центром світобудови вважалася людина, оскільки жива та нежива природа сприймалися як призначені людині - господарю. У цьому виявився принцип антропоцентричності киеворуської традиції¹⁷.

¹² Лозко Г. Українське народознавство. К.: Зодіак-ЕКО, 1995. С. 21.

¹³ Колодний А. Филипович Л. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан. Львів: Логос, 1996. С. 5.

¹⁴ Брайчевський М. Утвердження християнства на Русі. К.: Наукова думка, 1988. С. 75.

¹⁵ Кияк С. Ідентичність українського католицизму: генезис, проблеми, перспективи. Івано-Франківськ, 2006. С. 41.

¹⁶ Яроцький П. Роль релігії у формуванні українського народу // *Релігія і нація* / за ред. проф. Филипович Л.О. К.: Наукова думка, 2006. С. 91.

¹⁷ Білоус О. Вплив християнства на розвиток культури Київської Русі X-XIII ст. // *Християнство в Україні на межі третього тисячоліття*. Івано-Франківськ: Плай, 2002. С. 113.

Історична генеза національного наповнення християнства в контексті етнорелігієгенезу є промовистим прецедентом інтервенції євангельської парадигми в національну культуру і водночас виявом самодостатності Київської церкви. Перший Київський митрополит - русич Іларіон аргументовано доводив, що християнство є досягненням усіх народів без винятку. Концепція Іларіона про роль християнства в історії й культурі прямо протилежна прагненню домінуючих на той час церков - Римської, Константинопольської, а згодом і Московської - до обраності й винятковості. Таку позицію можна розглядати як приклад етноконфесійної толерантності притаманної київському християнству¹⁸.

Свої релігійні погляди Іларіон викладає і захищає у творі «Слово про закон, благодать та істину», використовуючи метафоричну форму протиставлення Мойсеєвого Закону і євангельської благодаті, доводячи, що народи, які прийняли християнство від Візантії і Риму, мають перевагу над греками і римлянами, які «спорохнявіли в іудейській скупості»¹⁹. По суті, свою апологетику Київського християнства Іларіон включає у широкий контекст, створюючи власну концепцію помісної церкви²⁰.

Всесвітню історію Іларіон по філософськи уявляє як зміну двох епох. Першою була епоха Мойсеєвого Закону, епоха богообраності одного народу. Закон був надбанням виключно іудеїв. Роз'єднуючи народи світу, Закон служив обмеженій кількості людей, тримаючи решту людства в рабському стані. Нова епоха - епоха Благодаті, освітлена вченням Христа: «Іудеї не хотіли розповсюдження своєї віри на інші народи, а тільки на Іудею єдину. Християнське ж спасіння, блага і щире, поширюється на всі народи землі»²¹. Отже, Іларіон вузькоконфесійним (іудейським) і шовіністичним (візантійським) прагненням протиставляє ідею рівності всіх народів і всіх помісних церков, відкидаючи їхній поділ на «Церкви-матері» і «Церкви-доньки».

Автор «Слова...» акцентував на тому, що «не вливають вина нового, вчення благодатного у міхи ветхі, в іудейські, постарілі, а якщо так, то продеруться міхи»²², тобто для молодого Київського християнства не

¹⁸ Надточій Л.І. Історіософська концепція Іларіона Київського в есхатологічній перспективі // *Магістерум*. Вип.23. Історико-філософські студії. 2006. С. 37.

¹⁹ Іларіон, митр. Слово про закон і благодать та істину / пер., упорядкув., передм. В. Яременка. К., 2004. С. 21.

²⁰ Стецюк Р. Синтезуючий вплив західної та східної християнської традиції на релігійно-церковне життя Київської Русі // *Україна і Ватикан*. Серія збірників наукових праць. - Вип І: Українсько-Ватиканські відносини в контексті суспільних і міжконфесійних проблем / За ред. А.Колодного. Івано-Франківськ. Київ, 2008. С. 311.

²¹ Іларіон, митр. Слово про закон і благодать та істину / пер., упорядкув., передм. В. Яременка. К., 2004. С. 20.

²² Іларіон, митр. Слово про закон і благодать та істину / пер., упорядкув., передм. В. Яременка. К., 2004. С. 20.

годилися «старі міхи» - візантійські форми християнства, візантійська теократія, візантійська обрядовість, буквалізм, який вбивав живий дух Євангелія. Таким чином, Іларіон захищав національну форму Київського християнства, виражав його зміст в національній культурі²³.

Виходячи з наведених теоретичних моделей Іларіона Київського можна поставити питання про те, яка з окреслених тенденцій переважала в процесі конструювання національного та релігійного модусу у творі митрополита Іларіона. Найбільш розгорнуто експлікується тема осмислення історії з точки зору теології в контексті есхатологічної проблематики. З'ясування того, які теми та мотиви розвинуті християнськими авторами в ході звернення до теми «останніх часів» надає можливість виявити специфіку історіософського мислення у філософській спадщині Київської Русі на ранніх етапах її становлення²⁴.

Сучасна Іларіонові дійсність, хоча й осмислюється митрополитом як завершальний етап земної історії, однак перемога «свободи та благодаті» над «ідолоською темрявою» перетворюється на дещо стале та абсолютне. Оптимізм Іларіонові позиції постає як доконане перебування у майже ідеальному стані. Саме таким настроєм перейнятий твір Іларіона, що прославляє поширення благодатної віри по всій землі аж до народу руського, митрополит всюди бачить підтвердження нового стану: тепер русичі вже християни, вже не ідолослужителі, вже не позбавлені надії²⁵. Такі рефлексії мислителя можна вважати провісниками українського націєтворення, важливо підкреслити те, що визначальну роль у цьому процесі відіграв релігійний чинник та його репрезентант – Київська церква.

«Слово про закон і благодать та істину» виступає відповіддю на філософські та богословські запити середньовічного давньоруського суспільства, своєрідною спробою співставлення релігійної віри митрополита з національними особливостями київського християнства, що на той час перебували на етапі зародження²⁶.

Таким чином серед особливостей концепції давньоруського богослова слід відзначити уявлення про трансформацію етносу в націю, як поступове розгортання боговшанування: на зміну менш досконалому стану буття

²³ Надточій Л.І. Історіософська концепція Іларіона Київського в есхатологічній перспективі // *Магістерум*. Вип.23. Історико-філософські студії. 2006. С. 36.

²⁴ Надточій Л.І. Історіософська концепція Іларіона Київського в есхатологічній перспективі // *Магістерум*. Вип.23. Історико-філософські студії. 2006. С. 37.

²⁵ Возняк С., Голянич М., Москаленко Ю. Філософська думка України: імена та ідеї. Івано-Франківськ, 2003. С. 9.

²⁶ Макарова А. Філософсько-релігійні погляди Іларіона Київського // *Християнство в Україні на межі третього тисячоліття*. Івано-Франківськ: Плай, 2002. С. 54.

приходить більш досконале. У земній історії цей процес розгортається через прилучення до євангельської істини дедалі більшої кількості етнічних спільнот. Київській Русі у цьому процесі належить визначальне місце.

Етнонаціональна складова Київського християнства ґрунтувалася на викладених митрополитом Іларіоном засадах: кожна людина персонально відповідальна перед Богом, весь народ на чолі зі своїми володарями має дбати про загальнолюдські, суспільні справи (на цьому ґрунті формувалась патріотична складова Київського християнства).

Митрополит Іларіон надавав особливого значення відносинам між Церквою і державою: світська влада повинна дбати про державні, загальнонародні справи, а церковна, віронавчальна, пастирська влада – про добро душ. Однак при нагальній потребі духовні наставники повинні нагадувати і світській владі про її обов'язки, оскільки духовна влада відповідає за моральний стан народу.

Схожу позицію згідно з якою можна констатувати взаємовпливи етнічного та релігійного чинника у процесі історичної трансформації національної ідеї, обстоює Клим Смолятич. Незважаючи на достовірні історичні свідчення про багату писемну спадщину автора до наших днів дійшли лише два атрибутованих йому твори «Послання Климента, митрополита–руського до пресвітера Хоми», «У сиропусну суботу творячи пам'ять святим отцям»²⁷. Ці твори є однією з перших спроб у києворуській літературній традиції дати визначення поняттю філософія, використовуючи релігійні та етнічні критерії, що є складовими національно-релігійного наповнення. Крім того у творі стверджується важливість раціонального пізнання, на рівних з отриманим релігійним шляхом одкровенням.

Така спроба інтелектуалізації християнської світоглядної парадигми, на думку дослідниці Т. Лозової, є однозначно позитивною. Кліма Смолятича можна віднести до тієї когорти представників християнської філософської думки, що репрезентує раціоналістичну тенденцію. Визнаючи провідну роль розуму, середньовічний давньоруський мислитель вказує також на роль почуттів, що є опорою душі, керівником якої виступає розум²⁸.

Проблеми виникнення і розвитку світу, співвідношення понять нації і держави, Бога і людини, мислитель черпає з діалогу з античною культурою. Виразне співвідношення національного та релігійного подає К. Смолятич, вдаючись до пантеїстичних прийомів у поясненні пізнаваності Бога через

²⁷ Словарь книжников и книжности Древней Руси XI - первая половина XIV в. / под. ред. Д.С.Лихачова. Л.: Наука, 1987. С. 227.

²⁸ Лозова Т. Творчість Климента Смолятича як парадигма філософствування в духовній культурі Давньої Русі. *Філософські обрії*. №23. С. 48.

дослідження навколишньої природи: «Все, що знає розум, він знає завдяки почуттям, саме тому людська душа і розумна і чуттєва водночас, тому пізнання світу – сходінка до пізнання Бога»²⁹. Це сприяє оптимізації церковної та державної складових київського християнства.

Для вивчення впливу релігії на етнос варто звернутися до такого цікавого і демонстраційного процесу, як християнізація Русі. Дану історичну подію різновекторно досліджено, розкрито впровадження нової віри, її адаптація через пристосування до язичницького середовища, взаємодія з ним.

В контексті нашого дослідження нас цікавим є національний аспект самого процесу християнізації та його наслідків, тобто те, яка роль християнства в процесах етнокультурного розвитку поліетнічної Київської держави. Відомо, що церква підтримувала у населення різних земель Русі свідомість спільної релігійної належності, розчиняючи тим самим рудименти родоплемінних принципів. Досліджуючи середньовічну Київську Русь, В. Ричка визнав, що позитивна, консолідуюча на перших порах роль християнської церкви з часом була втрачена, а церква під впливом Візантії почала гальмувати об'єктивний плин процесів формування культурно-національної ідентичності українського народу³⁰.

Треба визнати, що християнство як державна релігія в X-XIII ст. прискорило кристалізацію етносу Київської Русі. Разом з тим, впровадження нової релігії сприяло втраті суспільством своєї релігійної, соціальної і культурної єдності. Як зазначає Л. Филипович, протягом століть поруч із християнством зберігається ще язичництво як релігія народних мас, які противилися (свідомо чи несвідомо) християнізації. Наслідком цього є наявність феномену двовір'я, який своєрідно поєднує язичницькі і християнські елементи у віруваннях народу. Відтак християнство на Русі довгий час існувало у народній (для широких мас) та ортодоксальній (для знаті і кліру) формах³¹.

Узагальнюючи аналіз особливостей національного наповнення києворуської християнської традиції, констатуємо, що етнорелігійний фактор беззаперечно екстраполюється на розвиток національно-релігійних відносин у київському християнстві. Ці відносини включають у себе весь комплекс зв'язків із релігійним феноменом як колективного, так і особистісного характеру. Таке формування є неперервним історично зумовленим процесом, що в різні історичні епохи характеризувалося відмінними

²⁹ Замалеєв А.Ф. Мыслители Киевской Руси. К.: Вища школа, 1987. С. 134.

³⁰ Ричка В.М. Церква Київської Русі (соціальний та етнокультурний аспект). К., 1997. С. 43-44.

³¹ Филипович Л. Етнорелігійне самовизначення українців: історичні етапи і характерні риси // Релігія і соціум. 2008. № 2. С. 71.

соціально-філософськими, аксіологічними, етичними та національно-політичними мотивами. Протягом зазначеного історичного періоду були спроби інтеграції етносу на території Київської Русі із застосуванням релігійного чинника. Дані історично-релігійні пріоритети стали початком для консолідаційних процесів в українському народі.

Висновки. Саме запровадження християнства в Київській Русі реалізувалося князівською (тобто світською державною) владою з вагомими політично-національними пріоритетами. У цьому контексті було зацікавлення князівської влади сприяти церкві в активному поширенні християнської віри; поширенні освіти, писемності. При цьому саме церковними ієрархами проголошувалася ідея об'єднання всього народу Київської Русі через систему ціннісних орієнтацій (братолюбства, любові, милосердя) - релігійного світорозуміння. Християнство києворуської традиції заклало основні пріоритети ціннісно-життєвих, культурно-суспільних форм буття українського народу, що набули характерного релігійного забарвлення в наступні століття.

З моменту офіційної християнізації Київської Русі нова релігія набула на даній території характерних рис етнофора, реально функціонуючи в конкретному етнічному середовищі, що засвідчило її здатність адаптуватися до соціокультурних умов давньоруської держави. Завдяки християнству взаємини церкви і держави на Русі визначалася принциповою зумовленістю таких суспільних сфер, як релігія та політика.

Упродовж цього історичного етапу була закладений національний ідеал українського народу, яким виступає вільна людина як частина народу в середовищі вільних і духовно споріднених народів, що стало основою покликання України до побудови християнської культури на перехресті католицького та православного духовного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоус О. Вплив християнства на розвиток культури Київської Русі X-XIII ст. // *Християнство в Україні на межі третього тисячоліття*. Івано-Франківськ: Плай, 2002. С. 113.
2. Брайчевський М. Утвердження християнства на Русі. К.: Наукова думка, 1988. 261 с.
3. Возняк С., Голянич М., Москаленко Ю. Філософська думка України: імена та ідеї. Івано-Франківськ, 2003. 136 с.
4. Елиадэ М. Священное и мирское. М.: Изд-во МГУ, 1994. 144 с.
5. Єленський В. Релігія та процес націєтворення // *Релігія і нація* / за ред. проф. Филипович Л.О. К.: Наукова думка, 2006. С. 187-206.
6. Замалеев А.Ф. Мыслители Киевской Руси. К.: Вища школа, 1987. 181с.

7. Іларіон, митр. Слово про закон і благодать та істину / пер., упорядкув., передм. В. Яременка. К., 2004. 65 с.
8. Кияк С. Ідентичність українського католицизму : генезис, проблеми, перспективи. Івано-Франківськ, 2006. 361с.
9. Колодний А. Филипович Л. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан. Львів: Логос, 1996. 182 с.
10. Лозко Г. Українське народознавство. К.:Зодіак-ЕКО,1995. 369 с.
11. Лозова Т. Творчість Климента Смолятича як парадигма філософствування в духовній культурі Давньої Русі. *Філософські обрії*. №23. С. 46-58.
12. Макарова А. Філософсько-релігійні погляди Іларіона Київського // *Християнство в Україні на межі третього тисячоліття*. Івано-Франківськ: Плай, 2002. С.54.
13. Надточій Л.І. Історіософська концепція Іларіона Київського в есхатологічній перспективі // *Магістерум*. Вип.23. Історико-філософські студії. 2006. С. 37.
14. Ричка В.М. Церква Київської Русі (соціальний та етнокультурний аспект). К., 1997 208 с.
15. Словарь книжников и книжности Древней Руси XI - первая половина XIV в. / под ред.. Д.С.Лихачова. Л.: Наука, 1987. С. 227
16. Стецюк Р. Синтезуючий вплив західної та східної християнської традиції на релігійно-церковне життя Київської Русі // *Україна і Ватикан*. Серія збірників наукових праць. - Вип І: Українсько-Ватиканські відносини в контексті суспільних і міжконфесійних проблем / За ред. А.Колодного. Івано-Франківськ. Київ, 2008. С. 310-314.
17. Филипович Л. Етнорелігійне самовизначення українців: історичні етапи і характерні риси // *Релігія і соціум*. 2008. № 2. С. 68-76.
18. Яроцький П. Роль релігії у формуванні українського народу // *Релігія і нація* / за ред. проф. Филипович Л.О. К.: Наукова думка, 2006. С. 87-108.

REFERENCES

1. Bilous O. Vplyv khrystyianstva na rozvytok kultury Kyivskoi Rusi Kh-KhIII st. // *Khrystyianstvo v Ukraini na mezhi tretoho tysiacholittia*. – Ivano-Frankivsk: Plai, 2002. – S. 105-112 - S. 113.
2. Braichevskiy M. Utverzhennia khrystyianstva na Rusi. – K.: Naukova dumka, 1988. – 261 s.
3. Vozniak S., Holianych M., Moskalenko Yu. Filsofska dumka Ukrainy: imena ta idei. - Ivano-Frankivsk, 2003. – 136 s.
4. Elyadэ M. Sviashchennoe y myrskoe. – M.: Yzd-vo MHU, 1994. – 144 s.
5. Yelenskyi V. Relihiia ta protses natsiietvorennia // *Relihiia i natsiia* / za red. prof. Fylypovych L.O. – K.: naukova dumka, 2006. – S. 187-206.
6. Zamaleev A.F. Mыslytely Kyevskoi Rusy. – K.: Vyshcha shkola, 1987. – 181s.
7. Іларіон, митр. Слово про закон і благодать та істину / пер., упорядкув., передм. В. Яременка. – К., 2004. – 65 с.
8. Кияк С. Ідентичність українського католицизму : генезис, проблеми, перспективи. – Івано-Франківськ, 2006. – 361с.
9. Колодний А. Филипович Л. Релігійна духовність українців: вияви, постаті, стан. – Львів: Логос, 1996. – 182 с.
10. Лозко Н. Українське народознавство. – К.:Зодіак-ЕКО,1995. – 369 с.
11. Лозова Т. Творчість Климента Смолятича як парадигма філософствування в духовній культурі Давньої Русі. – *Філософські обрії*. - #23. – С. 46-58.
12. Макарова А. Філософсько-релігійні погляди Іларіона Київського / А.Макарова //

Khrystyianstvo v Ukraini na mezhi tretoho tysiacholittia. – Ivano-Frankivsk: Plai, 2002. – S. 49-55 - S.54.

13. Nadtochii L.I. Istoriosofska kontseptsiia Ilariona Kyivskoho v eskhatolohichnii perspektyvi // *Mahisterum.* - Vyp.23. Istoryko-filosofski studii. – 2006. – S. -34-38. –S. 37.

14. Rychka V.M. Tserkva Kyivskoi Rusi (sotsialnyi ta etnokulturnyi aspekt).– K., 1997 – 208 s.

15. Slovar knyzhnykov y knyzhnomy Drevnei Rusy KhI - pervaia polovyna KhIV v. / pod. red.. D.S.Lykhachova. – L.: Nauka, 1987. – 516 s. – S. 227

16. Stetsiuk R. Syntezuiuchy vplyv zakhidnoi ta skhidnoi khrystyianskoi tradytsii na relihiino-tserkovne zhyttia Kyivskoi Rusi / R.Stetsiuk // *Ukraina i Vatykan. Serii zbirnykiv naukovykh prats.* - Vyp I: Ukrainko-Vatykanski vidnosyny v konteksti suspilnykh i mizhkonfesiinykh problem / Za red. A.Kolodnoho. - Ivano-Frankivsk. - Kyiv, 2008. - S. 310-314.

17. Fylypovych L. Etnorelihiine samovyznachennia ukraintsiv: istorychni etapy i kharakterni rysy / L.Fylypovych // *Relihiia i sotsium.* – 2008. - # 2. – S. 68-76.

18. Yarotskyi P. Rol relihii u formuvanni ukrainskoho narodu / P.Yarotskyi // *Relihiia i natsiia* / za red. prof. Fylypovych L.O. – K.: Naukova dumka, 2006. – S. 87-108.

Дата надходження до редакції: 20.12. 2018

УДК 261.8

СТРАТЕГІЯ «СХІДНОЇ ПОЛІТИКИ» ВАТИКАНУ В КОНТЕКСТІ КАТОЛИЦЬКО-ПРАВОСЛАВНОГО ДІАЛОГУ: РИМ- КОНСТАНТИНОПЛЬ, РИМ-МОСКВА

Петро ЯРОЦЬКИЙ

Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України

вул. Трьохсвятительська, 4, 01001, Київ, Україна

e-mail: yarotskazoya@gmail.com

Досліджується сучасний напрям східної політики Ватикану, започаткований папою Іваном-Павлом II. Йдеться про перехід від традиційного католицького еклезіального і сотеріологічного ексклюзивізму до екуменічної концепції католицько-православного діалогу. Висвітлюється роль в цьому діалозі Змішаної міжнародної комісії з теологічного діалогу Католицької Церкви і Православної Церкви. Розкриваються векторні напрями «східної політики Ватикану»: Рим-Константинополь, Рим-Москва, в яких Східні Католицькі Церкви, передовсім Українська греко-католицька Церква, набули негативного значення ідеологеми «уніатизм». Це відбулося всупереч «Декрету про Східні Католицькі Церкви», прийнятому на II Ватиканському Соборі (1962 — 1965 рр.), і «Кодексу канонів Східних Церков» (ухваленому у Ватикані 18 жовтня 1990 р.), що цим церквам надали вагомий канонічний статус «Ecclesia sui juris» - «Церкви свого права». Всупереч цим негативним чинникам аналізуються міжконфесійні відносини в Україні на ґрунті толерантності, плюралізму та релігійної і культурної ідентичності суцїх в нїй конфесїй та релїгїйних органїзацїй.

Ключові слова: діалог, Католицька церква, Православна церква, східна політика Ватикану, Українська Греко-Католицька Церква, Константинопольський патріархат, Московський патріархат, православно – греко-католицькі відносини, унія, Східні Католицькі Церкви, Баламандський Документ.

Исследуются особенности современного направления «восточной политики Ватикана, которая изначально охарактеризована Римским папой Иоанном Павлом II как переход от традиционного католического эклезіального и сотеріологіческого эксклюзивизма до начала католическо-православного диалога и экуменизма. Освещается роль в этом процессе Смешанной международной комиссии с теологического диалога Католической Церкви и Православной Церкви, созданной в 1979 году с учетом векторных направлений экуменического диалога Рим-Константинополь, Рим-Москва, в которых Восточные Католические Церкви, прежде всего Украинская греко-католическая Церковь, идентифицируются идеологемой «уніатизм». Это произошло вопреки «Декрету о Восточных Католических Церквях», принятом на II Ватиканском Соборе (1962 - 1965 гг.), и «Кодексу канонов Восточных Церквей» (принятом в Ватикане 18 октября 1990 г.), которые этим церквям предоставили весомый канонический статус «Ecclesia sui juris» - «Церковь своего права». Вопреки этим негативным факторам анализируются межконфессиональные отношения в Украине на почве толерантности, плюрализма,

религиозной и культурной идентичности суущих в ней конфессий и религиозных организаций.

Ключевые слова: *Католическая Церковь, Православная Церковь, Украинская Греко-Католическая Церковь, Восточные Католические Церкви, восточная политика Ватикана, Рим-Константинополь, Рим-Москва, уния, Баламандский документ.*

The article surveys the modern direction of the Vatican Eastern policy initiated by Pope John Paul II. It provides the transition from the traditional Catholic ecclesial and soteriological exclusivism to the ecumenical concept of the Catholic-Orthodox dialogue. It is described the role of the Joint International Commission on the Theological Dialogue of the Catholic Church and the Orthodox Church in this dialogue. The vector directions of the «Eastern policy of Vatican» are elaborated: Rome-Constantinople, Rome-Moscow, where the Eastern Catholic Churches, especially the Ukrainian Greek Catholic Church, acquired the negative meaning of the concept of «uniatism». This happened contrary to the «Decree on the Eastern Catholic Churches» adopted by the Second Vatican Council (1962-1965) and the «Code of Canons of the Eastern Churches» (adopted in Vatican on October 18, 1990), which granted to these churches a significant canonical status «Ecclesia sui iuris» – «Church of its own right». Despite these negative factors, inter-confessional relations in Ukraine are analyzed on the basis of tolerance, pluralism and religious and cultural identity of denominations and religious organizations.

Key words: *Catholic Church, Orthodox Church, Ukrainian Greek Catholic Church, Eastern Catholic Churches, eastern policy of Vatican, Rome-Constantinople, Rome-Moscow, union, Balamand Document.*

Постановка проблеми дослідження та його актуальність.

Православно-католицький діалог започатковано у 1979 р. Його ініціював підчас візиту до Константинополя папа Іван Павло II. Ініціативу Ватикану схвально сприйняв тодішній Константинопольський патріарх Димитрій I. Було створено змішану міжнародну комісію з теологічного діалогу між Католицькою церквою і Православними церквами. Визначено мету діалогу: поєднання зусиль для відновлення цілковитої єдності цих церков, утраченої після 1054 р. Відтоді очільники діалогу титулюються «екуменічний папа» та «екуменічний вселенський патріарх». Першим «великим екуменічним папою» вважається Іван Павло II, який у своїх енцикліках «*Oriente lumen*» – «Світло зі Сходу» (2 травня 1995 р.) і «*Ut unum sint*» – «Щоб були одно» (23 травня 1995 р.), як уже зазначалося в попередньому розділі, заманіфестував привабливе екуменічне послання для православно-католицького примирення і вперше вжив щодо Православної і Католицької церков визначення «Церкви-Сестри».

Корежуючи свою «східну політику» (ostpolitic), Ватикан у 90-ті роки минулого століття устами свого понтифіка Івана Павла II заманіфестував привабливе екуменічне послання для католицько-православного діалогу і

примирення: «Християнська Церква повинна дихати двома легенями – західними і східним». Цей папський афоризм, який став лейтмотивом «Великого Ювілею» – 2000-ліття від народження Ісуса Христа – був спрямований у третє тисячоліття. «Повний образ Вселенської Церкви, – як вважав Іван Павло II, – не може бути виражений однією традицією або спільнотою, яка протистоїть іншій. Шукати примирення і спілкування між Сходом і Заходом – «це волення ХХ століття», підкреслюється в Апостольському Посланні «*Oriente lumen*» («Світло зі Сходу»): «волення Риму, волення Константинополя, волення Москви, це волення всього християнства обох Америк, Африки, Азії, це волення нової євангелізації» [1]. Іван Павло II закликав пізнати і оцінити особливості християнського Сходу, які виражаються в характерних ознаках його культури, богословської та духовної традиції.

Водночас цей понтифік самокритично оцінював ситуацію, яка заважає досягненню єдності між християнським Сходом і християнським Заходом. Він запропонував «відкинути переконання, що сукупність звичаїв і традицій Латинської Церкви повніше і відповідніше відображає повноту правильного навчання [1, § 20]. Цей симптоматичний критичний заклик понтифіка мав зняти вікове відчуження й зблизити катлицизм і православ'я як дві рівноцінні гілки єдиного християнства. «Постійне та спільне навернення є необхідне і Сходу і Заходу», – такий лейтмотив енцикліки папи Івана Павла II «*Unum sint*» («Щоб були одно») від 23 травня 1995 р., в якій констатується, що «навернення потрібне також і Латинській Церкві, щоб належним чином шанувати і оцінювати гідність східних» [2, § 37]. У цій енцикліці, мабуть, папа вперше щодо Православної і Католицької Церков дав визначення «церкви – сестри» і таким чином дезавуював принизливе щодо православних означення «зблуканих» і «відлучених» від «Єдиної Христової Католицької Церкви». Таким чином, папа, за суттю, засвідчив про відмову Римокатолицької Церкви від століттями утвердженого еклезіологічного і сотеріологічного ексклюзивізму: *Ecclesiam Romanam nulla salus* – Поза Римською Церквою спасіння немає».

Від сотеріологічного ексклюзивізму до виваженого екуменізму. Розвал Радянського Союзу і всієї створеної ним соціально-політичної системи в інших європейських країнах вивів пригнічувані в них релігії на шлях свободи й оновлення. Православ'я в Росії та інших пострадянських республіках, які стали незалежними країнами, почало швидкими темпами відроджуватися, здобувати статусу, якщо не державних чи офіційних, то привілейованих церков, з якими стали рахуватися нові можновладці і навіть

спиратися на них у своїх внутрішніх і зовнішніх політичних курсах. Ватикан і насамперед папа-слов'янин добре розумів, яку роль і яке місце в історії, культурі, духовному житті слов'янських народів, передусім російського, посідає православ'я, яке в 90-ті роки ХХ ст. почало новий відлік своєї новітньої історії.

Саме це спонукало Івана Павла II діяти послідовно, енергійно, перейнявшись духом дещо притихлого в 70-80-ті роки минулого століття аджорнаменто. Понтифік зрозумів, що концепція пріоритетності католицької еклезіології й католицького сотеріологічного ексклюзивізму вже не може бути визначальною у «східній політиці» Ватикану, центральним пунктом якої стала православна Росія. Відтоді концепція екуменізму фактично замінила концепцію католицького сотеріологічного ексклюзивізму, яка упродовж століть була каменем спотикання між православ'ям і католицизмом й підживлювала так званий «уніатизм», оскільки була теологічною основою унії Православної Церкви з Римом.

Концепція екуменізму, викладена в «*Ut unum sint*», відзначається такими новаціями:

– Католицька Церква визнає, що «з вини багатьох її членів, недостатньої вірності багатьох її ієрархів, а також помилок, з якими щоденно стикаються члени церкви, і кризових явищ, які упродовж століть потрясли церкву, наміри Божі стають усе менш виражені й зрозумілі»;

– «первні святості й правди» в різний спосіб присутні й діють поза Католицькою Церквою в спільнотах інших християн. Саме вони є об'єктивною підставою для церковної єдності між ними і Католицькою Церквою;

– «поза межами Католицької Церкви не простягається еклезіальна порожнеча», оскільки елементи великої вартості (*eximia*), які в Католицькій Церкві інтегрально включені у повноту засобів спасіння і благословенних дарів, що створюють церкву, наявні також в інших християнських спільнотах;

– «наші відлучені брати» (тобто православні) відправляють багато християнських обрядів, які «відкривають вступ до спільноти спасіння»;

– «усі ці елементи святості й правди містять у собі заклик до єдності» і в них знаходиться повнота екуменізму;

– пропонується екуменізм спрямований на те, щоб початкова церковна єдність, виражена у «первнях святості й правди різних християнських церков і спільнот поза Католицькою Церквою», розросталася до повної церковної єдності;

– завдяки екуменізму «контемпляція великих Божих справ» (*mirrabilia Dei*) збагатилася новим еклезіальним простором: спостережливим діянням Святого Духа в інших християнських спільнотах; відкриттям прикладів святості й досвіду необмежених багатств таємниці спілкування святих: під час контакту з незнайомими досі формами християнської активності;

– екуменізм підсилює тенденцію до зміни трактування віруючих поза Католицькою церквою як «відлучених братів» до характеристики, яка виражає «дух церковної єдності»: «інші християни», «інші охрещені», «християни інших Церков і спільнот, які поки що не знаходяться в повній єдності з Католицькою Церквою».

Діалог зі східними Православними Церквами Іван Павло II поставив в центр своїх екуменічних зусиль, оскільки він визнавав, що «Східні Православні Церкви мають багату літургійну й духовну християнську традицію, посідають істинні таїнства, зберігають тісний зв'язок з апостольською спадкоємністю, володіють таїнством священства і євхаристії, завдяки яким вони поєднані з нами найміцнішими узами» [2]. Назвавши себе «екуменічним папою», а свій понтифікат – «початком екуменічної епохи» в історії християнства, Іван Павло II високо оцінив роль і місце «екуменічного» Константинопольського Патріарха Димитрія I як Вселенського православного патріарха у «встановленні теологічного діалогу між Католицькою Церквою й усіма Православними Церквами, які перебувають у канонічній єдності з Константинополем» [2, §52].

Дієвим інструментом «теологічного діалогу для встановлення екуменічного простору» задіяно Змішану міжнародну комісію з теологічного діалогу Католицької Церкви і Православної Церкви, утворену в 1979 р. Ця Комісія, як зазначається в енциклиці «*Ut unum sint*», отримала завдання «працювати на перспективу досягнення обопільної згоди для відновлення повної церковної єдності між Католицькою Церквою і Православною Церквою» [2, §52].

Іван Павло II відзначив, що праця Міжнародної комісії уже увінчалася значним прогресом, оскільки вона дійшла до спільної думки, що «Католицька Церква і Православна Церква уже разом можуть визнавати спільну віру в таємницю Церкви, а також зв'язок між вірою і таїнствами», і що «в наших Церквах апостольська спадкоємність має фундаментальне значення для святості та єдності Божого народу» [2, §52].

Ці узгоджені фундаментальні теологічні положення визнані Римським папою і Константинопольським Вселенським патріархом як «надзвичайно важливий пункт для розгортання подальшого діалогу між Католицькою і

Православними автокефальними Церквами, оскільки такі екуменічні й теологічні положення створюють підставу, яка дозволяє католикам і православним давати правильні й узгоджені свідчення щодо нашої епохи, щоб Господнє ім'я було проголошене і оточуване хвалою» [2, §60].

Водночас в енциклиці «*Ut unum sint*» Іван Павло II підтвердив, що останнім часом ця Міжнародна комісія «зробила важливий крок уперед у надто делікатній дискусії на тему методу, який потрібно застосовувати для досягнення повної церковної єдності Католицької і Православної Церков». Про що тут йдеться? Змішана міжнародна комісія для теологічного діалогу «створила доктринальні підстави для позитивного вирішення проблеми, яка стосується взаємовідносин «церков-сестер» [2, §60].

Векторні характеристики “східної політики” Ватикану. Це відкривало шлях для нового теологічного визначення й ефективного ідеологічного супроводу православно-католицького діалогу. Для Ватикану він мав глобальний вимір в контексті його “східної політики” з двома паралельними векторами – Рим-Константинополь та Рим-Москва. Першому вектору скоріше надавалося тактичне значення, оскільки стратегія “східної політики” Ватикану зосереджувалася насамперед на векторі Рим-Москва. І це зрозуміло: під безпосереднім омофором Вселенського Константинопольського патріарха перебуває понад 3 млн із 160-175 млн усіх православних (за винятком Сербської, Болгарської, Македонської, Елладської, Кіпрської, Грузинської Румунської, Польської, Американської та деяких автономних Православних Церков), решта – це православні, які, як вважає Московський патріархат, розміщені на його «канонічній території» – Росії, Україні, Білорусі.

Найбільший ужинок у православно-католицькому діалозі до цього часу зібраний на векторальному полі Рим-Константинополь. Змішана міжнародна комісія з теологічного діалогу Католицької Церкви і Православної Церкви поступово напрацьовувала важливі погоджувальні документи у Баламанді (1993), Балтиморі (2000), Белграді (2006). Зрештою «Равеннський документ» (2007) ознаменував важливе досягнення: вперше православні визнали вселенський рівень Католицької Церкви і, більше того, засвідчили, що на цьому рівні існує *protos* (примас), яким може бути тільки єпископ Риму, відповідно до ієрархії давньої церкви. Це відкривало шлях до повної єдності – сопричастя в євхаристії. Але зустріч у Равенні (жовтень 2007 р.), де відбулося радикальне поліпшення духу відносин і розпочалася нова фаза діалогу, завершилася демаршем делегації Московського Патріархату, яка залишила засідання і не підписала «Равеннський документ» через

міжправославні суперечки, зокрема, протестуючи проти участі в пленарних засіданнях делегації Естонської Православної церкви, запрошеної Вселенським Константинопольським патріархом. Це був черговий вияв напружених відносин між Московською патріархією і Константинополем, який послідовно демонструє себе як «Вселенський Патріарх всіх православних».

Делегації Вселенського Константинопольського патріархату систематично відвідують Рим. Римські папи, почавши від Павла VI, регулярно запрошуються до Константинополя. У прийнятій під час зустрічі (листопад 2006 р.) папи Бенедикта XVI і патріарха Варфоломія I «Спільній Декларації» знаходимо спільність поглядів Константинополя і Риму в оцінці ситуації на Близькому Сході, Кіпрі, а також проблем, які стосуються прав людини, релігійної свободи, релігійних меншин, їх культурних і релігійних традицій. Обидві сторони високо оцінили формування Європейського Союзу і закликали католиків та православних до співтворення в ньому клімату приязні й співпраці, визнання важливої ролі спільної західної і східної християнської європейської традиції [3, S. 28-29]. Московський патріархат щодо спільності поглядів Константинополя і Ватикана у багатьох зазначених питаннях мав іншу точку зору.

Активними помічниками Константинополя у налагодженні православно-католицького діалогу є Елладська Православна Церква і Кіпрська Православна Церква. У «Спільній Декларації» папи Бенедикта XVI і архієпископа Юстиніани і всього Кіпру Хризостона II відзначається значний внесок Кіпрської Православної Церкви в розвиток теологічного діалогу між Католицькою Церквою і Православною Церквою. Хризостом II визнав «примат першості серед єпископів неподільного християнства за єпископом Рима» і з цим привітав папу Бенедикта XVI. Під час офіційного візиту до Ватикану Хризостом II заявив: «У нашому спільному домі – Європі, колиці західної цивілізації, панує криза, атеїзм, секуляризація і декаденство. Саме тепер є потреба нової євангелізації. Однак без співпраці європейських церков і нашого спільного християнського свідчення неможливо розраховувати на позитивні результати, оскільки багато спроб в цьому напрямку поодиноких Церков виявилися безрезультатними. Духовною зброєю у цій боротьбі, яку прагнемо разом з Католицькою Церквою – нашою сестрою вести за перетворення антропологічного європейського суспільства на суспільство христоцентричне, є шлях єдності наших Церков» [4, S.32-33].

Отже, Ватикан крок за кроком, терпеливо і наполегливо, досягає успіхів на векторальному полі Рим-Константинополь. Але цей вектор має

тактичне значення, оскільки якоюсь мірою позбавляє Московський Патріархат від зазіхань на роль «Третього Риму» і водночас стимулює його не залишатися в ізоляції в процесі православно-католицького діалогу. Ватикан у такий спосіб намагався тримати Московський патріархат як заручника цього діалогу попри напружені стосунки з ним, які час від часу загострюються, а потім згладжуються. Реалізуючи свою “східну політику”, Ватикан намагався будь-якою ціною добитися зустрічі Римського папи і Московського та всієї Русі патріарха Алексія II. Опісля бажаним візаві для Бенедикта XVI і нинішнього папи Франциска став патріарх Московський і всієї Русі Кирило.

Саме так, будь-якою ціною. Перший раз така ціна була заплачена в Баламанді (1993). Документом Змішаної міжнародної комісії з теологічного діалогу Католицької Церкви і Православної Церкви «уніатизм», тобто унійні ініціативи останніх чотирьох століть, починаючи від Берестейської унії 1596 р., були визнані такими, що «призвели до розриву уніатських спільнот з материнськими Православними Церквами, а воз'єднання їх з Римською Церквою як таке, що стало джерелом конфлікту й терпіння як для православних, так і для католиків». Таким чином, унії з Римською Церквою, як і сама практика їх запровадження були визнані «неприйнятими ані як метод для застосування, ані як модель досягнення єдності між Церквами». В практичних настановах Баламандського документа визначалася «лінія поведінки» східних (унійних) Католицьких церков в екуменічному процесі, а Римо-католицька Церква зобов'язалася «допомагати східним Католицьким Церквам приготуватися до повного сопричастя між Католицькою і Православною Церквами» [5, S. 24].

Це був вирішальний крок і жест “поданої руки” назустріч Московському патріархату, після чого його делегація погодилася співпрацювати у Змішаній міжнародній комісії з теологічного діалогу Католицької Церкви і Православної Церкви. Але Московський патріархат, знаючи ціну собі і намагаючись применшити роль «Нового Риму» – Вселенського Константинопольського патріархату в православно-католицькому діалозі, знаходив причини для його гальмування. З 2000 до 2006 року православно-католицький діалог фактично був заморожений. Постійно виникали піки загострення відносин між Ватиканом і Московським патріархатом, що давало привід чільним представникам останнього з Відділу зовнішніх церковних зв'язків Московської патріархії (ВЗЦЗ МП) час від часу нагадувати Ватикану, що будь-який його некоректний крок у відносинах з РПЦ відкладатиме бажану для Апостольської Столиці зустріч Римського

папи і Московського патріарха. Це були надзвичайно подразливі й ефективні демарші московської православної дипломатії.

Подальшого прогресу у католицько-православному діалозі після Раввенської зустрічі (2007 р.) фактично не відбулося. Кіпрська (2009 р.) і Віденська (2010 р.) зустрічі Змішаної міжнародної комісії з теологічного діалогу Католицької Церкви і Православних Церкви фактично були безрезультатними. Крім того, відбулася заміна співголови цієї Комісії з католицького боку: відставка кардинала Вальтера Каспера з посади президента Папської ради сприяння християнської єдності і відповідно співголови зазначеної Змішаної міжнародної комісії і призначення архієпископа Курта Коха на ці дві важливі ватиканські посади. Відтак, Курт Кох (з ватиканської сторони) і митрополит Іларіон (Алфеев) з Московського патріархату стали основними фігурантами підготовки зустрічі папи Франциска і патріарха Кирила в гаванському аеропорту на Кубі, які і внесли свою лепту у формулювання основних положень «Спільної Декларації», підписаної Франциском і Кирилом 12 лютого 2016 р.

У цілому «Спільна Декларація» папи Франциска і патріарха Кирила оцінюється її підписантами як «історична і перспективна», хоча фактично відзначається уступками і здобутками як з боку папи, так і з боку патріарха. По суті, перші сім пунктів цієї Декларації – це тріумфальний здобуток Франциска і явна уступка Кирила. У цих пунктах зафіксовані основні положення сучасної “східної політики” Ватикана, які намагається реалізувати папа Франциск у векторі Рим-Москва, а саме [7, п.1-7]:

- ми з радістю зустрічаємося як брати у християнській вірі, щоб обговорити відносини з нашими церквами, найсуттєві проблеми наших вірних та перспективи розвитку людської цивілізації;
- особливо сильно відчуваємо необхідність співпраці між католиками і православними;
- поділяємо спільну духовну традицію першого тисячоліття християнства;
- вболіваємо з приводу втрати єдності, в результаті чого католики і православні вже майже тисячу років позбавлені євхристійної єдності;
- сподіваємося, що наша зустріч зможе прислужитися до відновлення цієї єдності;
- у нас є рішучість зробити все необхідне для подолання історичних суперечностей, об'єднання наших зусиль на ґрунті спільної спадщини церкви першого тисячоліття.

Це явно ватиканська стилістика оцінювання цієї зустрічі, що супроводжувалася обіймами і поцілунками папи Франциска, які сприймалися патріархом Кирилом покірно і без взаємних відчуттів, що було сприйнято консервативними колами Руської Православної Церкви як «среське поєднання її патріарха з папізмом». Мабуть, православним доктринерам і консерваторам не сподобалося висловлена папою Франциском у прощальній промові подяка Патріарху Кирилу за його «братерську покірність» і за «добре побажання єдності».

Проте патріарх Кирило реваншував у погодженій з папою Франциском позиції у ставленні до унії як “уніатизму”. Українських греко-католиків стурбували основні положення 25 пункту прийнятої ними Декларації, а саме:

- спільна домовленість зробити внесок у примирення між православними і греко-католиками;
- спільне засвідчення, що метод “уніатизму в значенні приєднання однієї церковної спільноти до іншої відриває її від своєї Церкви” (відтак, йдеться про Берестейську унію 1596 р., а також про інші унійні Східні Католицькі Церкви), “що не є способом, який дає змогу відновити єдність”;
- православні церкви та греко-католики потребують примирення та встановлення взаємовигідних форм співпраці.

По суті, нічого особливо нового, що стосується оцінки православно – греко-католицьких відносин у «Спільній Декларації» папи Франциска і патріарха Кирила не знаходимо, оскільки вони були скрупульозно і деталізовано визначені у Документі Змішаної міжнародної комісії з теологічного діалогу Католицької Церкви з Православними Церквими на VII Пленарній сесії в Баламанді (Ліван) 17-24 червня 1993 р., який цілком влаштував Московський патріархат, але не викликав в той час занепокоєння УГКЦ, яка саме тоді легалізувалася в незалежній Україні і почала виходити із «галицького загомінку» на простори Наддніпрянської України. Але сьогодні УГКЦ стала заручником ватикано-московських відносин в контексті “східної політики” Ватикану.

Баламандський Документ: основні положення, практичні висновки. Концепція Баламандського Документу побудована на таких інноваціях [7]:

- різні спроби досягнення єдності церков, практиковані раніше соборними методами, залежно від політичної, теологічної, історичної та духовної ситуації кожної епохи, не дали можливості повної єдності західною і східною Церквами, а навпаки – загострили відносини між ними, спричинили нові суперечності;

- унійні ініціативи останніх чотирьох століть у різних регіонах Сходу, які привели до з'єднання окремих спільнот з Римською церквою, призвели до розриву цих спільнот з материнськими східними церквами не без інтервенції позацерковних інтересів; відтак, повсталі Східні Католицькі Церкви стали джерелом конфлікту й терпіння найперше для православних, а потім і для католиків;

- унії з Римською Столицею не досягли повернення єдності між Католицькою і Православними Церквами, хоча ці унії ґрунтувалися на інтенції й автентичності екуменічного заповіту Христа: «Щоб всі були одно»; в цій ситуації Католицька Церква керувалася теологічною візією, яка дозволяла їй вважати себе єдиним депозиторієм спасіння, а Православна церква, в свою чергу, керувалася такою самою візією своєї виняткової (ексклюзивної) ролі щодо спасіння тільки в ній;

- з погляду на спосіб, в який католики і православні по-новому відкривають і визнають себе як церкви-сестри, «уніатизм уже не може бути прийнятим ані як метод для застосування, ані як модель досягнення єдності між церквами»;

- Католицька і Православна Церкви взаємно визнають себе “церквами-сестрами”, екуменічні зусилля яких спрямовані на досягнення повної і цілковитої спільноти між ними щодо змісту віри та її імплікації, яка не була б ані поглинанням, ані підпорядкуванням, а лише зустріччю в правді й любові.

Узгоджені практичні засади Баламандського Документу для встановлення екуменічної моделі «досягнення повної і цілковитої спільноти» Католицької і Православної церкви мали на меті «довести до властивого і дефінітивного вирішення труднощів, які Східні Католицькі Церкви (унійні) достарчають Католицькій Церкві» [8].

Яку саме конкретно роль у перспективі відводиться Східним Католицьким Церквам, а відтак і Українській греко-католицькій Церкві? Вони вже не можуть бути ані інструментом в руках Риму для навернення Сходу, ані поєднуючою ланкою між Сходом і Заходом. Баламандський Документ визнає “право уніатських Церков на існування, щоб задовільняти лише релігійні потреби своїх вірних». Зазначається, що «не можна домагатися їх ліквідації», а також, що «Східні Католицькі Церкви не мають права жити в ізоляції». «Якщо Східні Католицькі Церкви будуть вірні собі й своєму покликанню Богом, то вони повинні бути відкритими як на католицизм, так і на православ'я, завжди діяти у спосіб, який сприятиме

повному поєднанню між ними, що, зрештою, завершиться тим, що східний католицизм стане зайвим як відокремлене явище».

Баламандський Документ дає практичні настанови, як вести себе греко-католикам в екуменічному процесі:

- Римо-католицька Церква допомагатиме Східним Католицьким Церквам, щоб вони також приготувалися до повного сопричастя між Католицькою і Православною Церквами;

- Католицькі Церкви не здійснюватимуть прозелітизму серед православних; католицькі й православні єпископи, юрисдикція яких поширюється на одну територію, повинні проводити спільні консультації перед тим, як плануватимуть свої душпастирські заходи щодо утворення нових церковних структур в регіонах, не схилитимуть своїх вірних до переходу з однієї традиції до іншої;

- щоб здійснювати ефективні екуменічні заходи з поєднання двох Церков – Католицької і Православної, необхідно звернути увагу на “підготовку кадрів нових священнослужителів, які б не були пов'язані із застарілою еклезіологією уніатизму”, а, навпаки, отримали достатнє знання про апостольську спадкоємність, автентичне сповідання християнських таїнств традиційно закоріненої в регіоні Православної Церкви; водночас «необхідно підготувати об'єктивну і правдиву презентацію історії, щоб мати узгоджену і навіть спільну історіографію двох Церков» – Православної і Греко-католицької.

Змішана міжнародна комісія з теологічного діалогу Католицької Церкви і Православної Церкви звернулася до всіх церков, які беруть участь в екуменічному діалозі, а також до Східних Католицьких Церков підтримати еклезіальні й практичні положення та висновки Баламандського Документа, щоб “забезпечити прогрес на шляху до повернення повної єдності православних і католиків”. Реагуючи на вимоги Московської патріархії, в заключному пункті документа констатується, що, «виключаючи в майбутньому будь-який прозелітизм і будь-яку експансію католиків за рахунок Православної Церкви», Комісія усунула перешкоду, яка схилила деякі Православні Церкви до припинення своєї участі в теологічному діалозі

Висновки: український контекст релігійного плюралізму і релігійної ідентичності

1. За роки незалежної України у релігійній і суспільній свідомості українців відбулися значущі зміни. Міжконфесійні відносини трансформувалися від напруженості, а в деяких регіонах від конфліктності на початку 90-х років до стабільного стану в кінці 90-х, толерантності та

співробітництва між конфесіями упродовж першого і другого десятиріччя ХХІ століття. Істотне значення для поліпшення міжконфесійних відносин має Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», визнаний європейською спільнотою як документ, що репрезентував вступ України на правовий, демократичний, цивілізований шлях розвитку міжконфесійних і державно-конфесійних відносин, сприяв вільному світоглядному і віросповідному, плюралістичному виявленню та захисту прав і свобод кожного громадянина України, незалежно від його релігійної та національної належності.

2. Визнання релігійного плюралізму – це єдина перспектива мирного співіснування і екуменічної співпраці всіх українських церков і релігійних організацій. Самою історією продиктований саме такий шлях для України. Починаючи із середини ХVІ ст., від часів Реформації, Україна стає батьківщиною різних протестантських течій. Ще раніше на українській землі прижилися іудаїзм та іслам. Нині маємо досить різнобарвну конфесійну карту України. Тут пускають коріння нові християнські й нехристиянські течії, відгалуження, групи, іноді досить для українців екзотичні, далекі від національної культури і релігійної традиції українського народу. У правовій державі, демократичному суспільстві гарантується вільний світоглядний, віросповідний вибір, якщо він не суперечить загальнолюдській етиці, не перешкоджає утвердженню сутності людини, інтелектуальному й моральному розвитку, цивілізованому співжиттю громадян.

3. Ураховуючи український конфесійний контекст, насамперед поліконфесійність і поліетнічність та сучасний стан міжконфесійних відносин, варто основні елементи обґрунтування релігійного плюралізму усвідомити насамперед на церковному рівні. Це сприятиме зближенню, примиренню і активному співробітництву всіх церков і релігійних організацій. Плюралізм – надійний фундамент української релігійної ідентичності і українського екуменізму, якому не стануть на заваді інші національні культури, світоглядні й конфесійні відмінності. Адже християнська культура, яка ґрунтується на Євангеліє, має спільні корені з іудейською культурою, яка ґрунтується на Торі, з ісламською культурою, яка увібрала багато сюжетів Старого і Нового Завітів Біблії. Усі вони доповнюють одна одну і в багатьох аспектах – провіденціональному і есхатологічному, культурологічному і етичному – можуть гармоніювати між собою.

4. Вагоме значення для розвитку толерантних міжконфесійних відносин і стимулювання розвитку екуменічних начал мають незалежні від

держави міжконфесійні консультативні структури: Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій, інші групові конфесійні об'єднання і товариства в центрі і в областях, а також Українське біблійне товариство, в яких рівноправно і плідно співпрацюють ієрархи, духовенство, уповноважені представники всіх основних конфесій України. У Всеукраїнській раді Церков і релігійних організацій успішно співпрацюють усі православні, католицькі, протестантські церкви, а також ісламські та іудейські конфесії. Дотримуючись принципу ротації, у цій Раді періодично головуєть представники всіх без винятку конфесій. Самі церковні ієрархи надто високо оцінюють наявність в Україні такої міжконфесійної структури, незалежної від будь-яких державних втручань і зовнішніх світських впливів. Авторитет Всеукраїнської ради у налагодженні міжконфесійних відносин і вирішенні проблем, які виникають у цих відносинах, підтверджений десятирічним її існуванням. Якщо держава, зокрема її високі очільники, прислухатимуться до думок, рекомендацій, застережень Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій і підтримуватимуть з нею контакти, то Україна стане справжньою лабораторією релігійного плюралізму, міжконфесійної толерантності і співпраці, взірцем для всієї Європи. З таким здобутком входження України до Об'єднаної Європи, її процес євроінтеграції буде прискорений і належним чином оцінений.

5. Завдяки цьому міжконфесійні відносини набувають конструктивного спрямування. Як у міжконфесійних консультативних об'єднаннях, так і на наукових і науково-практичних конференціях, круглих столах, прес-конференціях представники церков і релігійних організацій обмінюються своїм баченням стану і тенденцій розвитку міжконфесійних і державно-конфесійних відносин, демонструючи культуру толерантності й турбуючись про розвиток толерантного і демократичного громадянського суспільства в Україні. Спостерігаючи це, хочеться бути впевненим, що поліконфесійна і багатонаціональна Україна матиме постійне прискорення саме такого духовного інвестування до банку громадянської зрілості, самосвідомості українців та її практичного самовиявлення.

6. Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. Є. Сковороди НАН України свою науково-дослідницьку працю та практичне застосування здобутих результатів упродовж минулих десятиліть спрямовувало на стимулювання примирення і співробітництва усіх українських церков і релігійних організацій. Саме задля цієї мети Відділення релігієзнавства щорічно організовує і проводить практичні наукові конференції, круглі столи, зустрічі з чільними ієрархами, духовенством, пастирями

християнських церков, духовними особами нехристиянських релігій. З цією метою в Києві і обласних містах на «Днях релігійної свободи» відбуваються дискусії, обмін думками, наукове і правове консультування в колі науковців-релігієзнавців, представників конфесій і широкого загалу віруючих. Як показує досвід, такі форми спілкування прокладають шлях до взаємопорозуміння і толерантності в релігійному середовищі й державно-конфесійних відносинах.

7. Найбільш помітні зрушення відбуваються у православно-католицьких відносинах, у ставленні простих віруючих цих конфесій до тієї чи іншої церкви. Не можна не помітити і належним чином оцінити відмежування УПЦ Московського патріархату, що відбулося за митрополита Володимира (Сабодана), від так званого «політичного православ'я» – гамірних акцій купки навколоцерковних екстремістів, спрямованих на розпалювання міжконфесійної ворожнечі між православними і греко-католиками, а в деяких випадках і – римо-католиками, а також між православними Київського і Московського патріархатів. Не знаходить прихильності в українському православ'ї і загалом в українському суспільстві ідеологія так званого «русского мира», яку намагаються експортувати в Україну із сусідньої країни.

8. Українська греко-католицька церква засвідчила високий рівень толерантності і вияв духовної готовності до плідного єкуменічного розвитку католицько-православних відносин. Любомир Гузар, людина високої духовної культури і несхибного позаконфесійного мислення, мудра і авторитетна особистість (це визнання він отримав у понад 30% опитаних), залишаючи кермо УГКЦ як її Верховний Києво-Галицький архієпископ, подав українському християнству і суспільству, а також державі духовно вмотивовану, історично аргументовану, вкрай необхідну і перспективну «дорожню карту», яка у його авторському викладі набула такого значення: «Святість Об'єднаної Київської Церкви – УПЦ, УПЦ Київського патріархату, УАПЦ і УГКЦ». Любомир Гузар був переконаний у тому, що «збудивши прагнення українського народу до єдності, ми досягнемо церковної, суспільної, державної стабільності й швидкісне прискорення розвитку у сім'ї європейських народів і держав». Саме цю «дорожню карту» прийняв як естафету новий Глава УГКЦ Святослав Шевчук під час своєї інтронізації 21 березня 2011 р. у Патріаршому Соборі Воскресіння Христового у м.Києві, проголосивши «Святість Об'єднаної Київської Церкви» з її витоків від Володимирового хрещення Русі-України, складними і під час трагічними випробуваннями упродовж понад тисячолітнього її шляху у бездержавній

Україні і перспективою толерантного духовного, екуменічного, національного розвитку.

9. Особливість ідентичності українського християнства полягає в його дуалістичності, амбівалентності, що призвело до виникнення в Україні двох гілок Вселенської церкви східної і західної та їх взаємопереплетення. Так розпорядилася історія, що в Україні паралельно існують одна з найбільших Православних церков у світі (поки що розділена) і найбільша Греко-католицька Церква. Національні й духовні інтереси України потребують усвідомлення цієї християнської спадщини як цінного духовного надбання, яке має розвиватися за принципом взаємозбагачення і взаємодоповнення. Добрим знаком такої перспективи була присутність на інтронізації Предстоятеля УГКЦ представників усіх Православних Церков. І хоча дещо призупинився діалог між ними, який з певними надіями стартував у 2009 р., за доброї волі всіх Православних Церков і всупереч можливої протидії зовнішніх чинників, такий діалог у лоні українського православ'я неминучий, особливо тепер, коли відбувається процес набуття канонічного статусу Єдиної помісної автокефальної Української Православної Церкви.

10. У православно-католицьких відносинах у сучасній Україні немає будь-якого внутрішнього негативного підґрунтя для їх ускладнення, погіршення та конфліктності. Нове покоління українців, у тому числі й віруючих православних та католиків, світоглядно сформувалося в умовах конституційно гарантованої свободи совісті, у їхній свідомості вже закладені суб'єктивно інші виміри оцінювання релігії, в цілому толерантний погляд на міжконфесійні відносини. Усі релігії різні, але вони – рівні перед законом, кожен має можливість сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної – такий погляд на віросповідний вибір і такий світоглядний стандарт, як засвідчують соціологічні дослідження, переважають у свідомості й конкретних суб'єктивних самовиявах громадян України.

11. Українське суспільство є достатньо зрілим, щоб належним чином оцінити конфесійні зміни і міжконфесійні відносини, які встановилися в умовах свободи совісті, поваги до світоглядної орієнтації і віросповідного вибору в умовах незалежності України. Разом з тим фіксується негативна реакція на спроби утворення квазі-державної церкви. Спроби симбіозу таких різних за своєю природою інституцій, як церква і держава, неминуче призведуть до шкоди як для самої церкви, так і для суспільства в цілому. Це за суттю – повернення до Середньовіччя, в якому керувалися формулою «чия влада того і релігія». Україна – багатоконфесійна країна, і держава повинна забезпечити мирне співіснування та виявляти своє рівноправне і

рівновіддалене ставлення до всіх конфесій. Мудрі можновладці не будуть штучно напружувати суспільство у такій делікатній сфері, як відносини людини з Богом у поліконфесійних виявах.

12. Віруючі православних, протестантських і католицьких церков мають майже однакову думку щодо недопустимості визнання якоїсь однієї церкви як державної чи пріоритетної і привілейованої. Громадяни України в цілому визнають поліконфесійність України як історичний фактор її розвитку і не схильні до утворення штучної моноконфесійності чи тяжіння державної влади до якоїсь однієї фаворизованої нею церкви та перетворення її на панівну державну церкву. Це засвідчує високу громадянську зрілість, компетентну обізнаність громадян України з конфесійною обстановкою в країні, розуміння ними необхідності збереження релігійного плюралізму у поєднанні з релігійною ідентичністю як фундаменту міжконфесійної стабільності та чинника толерантизації міжконфесійних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Orientale lumen. – Roma, 2.05.1995.
2. Ut unum sint. Roma, 21.05.1995.
3. L'Osservatore Romano. – Roma, 2007. – № 2 (290).
4. L'Osservatore Romano. – Roma, 2007. – № 7 (295).
5. Kelecher S. Balamand and thy Greeh-katholic of Antioch // Fastan Churches jornal, 1996. – №1.
6. Wspólna Deklaracja Papieża Franciszka i Patriarchy Kuruła // L'Osservatore Romano. – Roma, 2016. – № 3-4.
7. Баламандський Документ Змішаної міжнародної комісії з теологічного діалогу Католицької Церкви і Православної Церкви // VII Пленарна сесія. Теологічна школа в Баламанді (Ліван). 17-24. VI. 1993.

REFERENCES

1. Orientale lumen. – Roma, 2.05.1995.
2. Ut unum sint. Roma, 21.05.1995.
3. L'Osservatore Romano. – Roma, 2007. – № 2 (290).
4. L'Osservatore Romano. – Roma, 2007. – № 7 (295).
5. Kelecher S. Balamand and thy Greeh-katholic of Antioch // Fastan Churches jornal, 1996. – №1.
6. Wspólna Deklaracja Papieża Franciszka i Patriarchy Kuruła // L'Osservatore Romano. – Roma, 2016. – № 3-4.
7. Balamandskyi Document Zmishanoyi mizhnarodnoyi komisiyi z teologichnogo dialogu Katolyckoyi Czerkvu i Pravoslavnoyi Czerkvu // VII Plenarna sesiya. Teologichna shkola v Balamandi (Livan). 17-24. VI. 1993.

Дата надходження до редакції: 05.11. 2018

Історія

Історія Церкви в Україні

УДК 94(477/86): 572.9

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКЕ ДУХОВЕНСТВО В СТРУКТУРІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ПОКУТСЬКИЙ ПРОСТІР В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (НА ПРИКЛАДІ СЕЛА МАРКІВЦІ)

Наталія ВИННИК

*ДВНЗ «Івано-Франківський національний медичний університет», кафедра
українознавства та філософії, вул. Галицька, 2, 76018, м. Івано-Франківськ,
Україна,*

e-mail: nata.vynnyk.80@gmail.com

Ця стаття присвячена характеристиці греко-католицького духівництва в суспільно-політичних та етнокультурних процесах Покуття в міжвоєнний період. У публікації проаналізовано громадсько-політичне життя греко-католицького духовенства в структурі покутського простору в міжвоєнний період. Особливу увагу звернено на діяльність духовенства у с. Марківці, вплив на формування свідомості і рівня освіченості в повсякденному житті жителів даного села. Великий вплив мав як особистий приклад самого душпастиря, так і членів його сім'ї (дружини і дітей).

Греко-католицьке духовенство було важливим етнополітичним чинником українського державотворення в Східній Галичині та Покутті, сприяло розвитку не тільки духовного життя українців, а й брало активну участь у громадському житті, певною мірою, протистояли ополяченню і асиміляції українського населення регіону з боку польської держави. Священники своїм особистим прикладом прагнули подолати проблему неписьменності, і одночасно, виховувати молодь на християнських засадах.

Ключові слова: греко-католицьке духовенство, Покуття, Марківці.

Настоящая статья посвящена характеристике греко-католического духовенства в общественно – политических и этнокультурных процессах Покутья. В междувоенный период. В публикации проанализирована общественно-политическая жизнь греко-католического духовенства в структуре покутского пространства в междувоенный период. Особенное внимание обращено на деятельность духовенства в деревне Марковци, влияние на формирование сознания и уровня образованности в повседневной жизни жителей этой деревни. Большое влияние имело как личный пример священнослужителя, так и членов его семьи (жены и детей).

Греко-католическое духовенство было важным этнополитическим фактором католическое духовенство было важным этнополитическим фактором создания украинского государства в Восточной Галичине и Покутье, содействовало развитию не только духовной жизни украинцев, но активно участвовало в определенной мере противостояло ополячеванию и ассимиляции украинского населения региона со стороны польского государства. Священнослужители своим личным примером стремились

преодолеть проблему неграмотности, и одновременно, воспитывать молодежь на христианских принципах.

Ключевые слова: *греко-католическое духовенство, Покутье.*

The article analyses main research tendencies and perspectives of the modern Ukrainian historiography of the key aspects of history of the The article presents scientific analysis of works whose authors consider the national character of Ukrainian Greek Catholic Church between the First and Second Wars region of Pokuttya. The article opens up to the ethno-political processes of region of Pokuttya.

Greko-Catholic clergy was an important ethno-political factor of the Ukrainian state in East Galicia and Caroused, contributed to the development of not only the spiritual life of Ukrainians, but also took an active part in public life, to a certain extent, promitatoare and assist the polonisation of the Ukrainian population of the region from the Polish state.the Greek Catholic clergy was important ethno-political factor of the Ukrainian state in East Galicia and Caroused, contributed to the development of not only the spiritual life of Ukrainians, but also took an active part in public life, to a certain extent, promitatoare and assist the polonisation of the Ukrainian population of the region from the Polish side.

Priests and laymen were etnopolity important factor of the Ukrainian state. The Church has demonstrated its ability to convey to the citizens of the state of spiritual and cultural values, to contribute to the spiritual and national revival A greco-catholic church and representatives of her clergy aimed to overcome the problem of illiteracy, brought up young people on Christian principles. However overcoming illiteracy and semiliteracy in an intermilitary period was not succeeded both through subjective and objective reason samong that most ponderable nationally education alolitics of Polish power is preconceived in relation to national minorities The most revered person in the village was the priest, reflecting its status as a religious authority in a traditional society. The priesthood, which is the only layer that could lead the resistance to polonisation and germanisation of the region, unfortunately, not had a proper education. In an environment clergies deepened processes of self-government and self-education. By then most Greco-catholik priests were distinguished by kind knowledge of history of Ukraine, features of Ukrainian, world view of the Ukrainian people, his customs and traditions.

Key words: *Greek-Catholic Church, Pokuttia, ethno-political processes.*

Священники і миряни були важливим етнополітичним чинником українського державотворення. Церква показала свою здатність донести до громадян держави духовні та культурні цінності, сприяти духовному і національному відродженню; по-друге, досвід, напрацьований церковно-релігійними інституціями в економічній сфері, сприяв конструктивному діалогу з владою і допомагав українському народу у нелегких умовах іноземного поневолення.

Проблеми церковно-релігійного життя в Галичині та Покутті зокрема у міжвоєнний період знайшли певне відображення в працях І. Андрухів та

О. Лисенка, І. Пилипів, В. Марчука, В. Перевезія, О. Рубльова¹. На широкому архівному матеріалі та результатах польових досліджень проаналізовано побут української сільської інтелігенції, в тому числі, і греко-католицького духовенства у монографії О. Дрогобицької².

Найбільш шанованою особою на селі був священник, що відображало його статус як релігійного авторитету у традиційному суспільстві. Священство, що залишилось єдиною верствою, яке могло очолити опір ополяченню та онімеченню краю, на жаль, не мало відповідної освіти. Майбутні служителі церкви закінчували в основному духовні семінарії у Львові, Перемишлі, Холмі або Луцьку, де їм вистачало вивчити катехизм, після чого їх висвячували на отців парафій. Згідно з розпорядження митрополичого ординату (1930 р.) представники кліру мали створити спеціальні картотеки із зазначенням усіх важливих даних про парафіян. Поряд з основними відомостями, записи могли містити додаткові відомості щодо передплачуваних родинною часописів, громадської діяльності її членів, належності до політичних партій тощо³.

Таким чином духовенство не просто на добровільних засадах, а й уповноважене церковною верхівкою, практично було зобов'язане знати все про своїх прихожан. Збирання такої інформації мало сприяти ближчому розумінню становища селян, їх проблем і поточного стану речей як у селі в цілому, так і у кожній сім'ї зокрема.

Однією із проблем взаємовідносин між владою і місцевим населенням було мовне питання державних документів. Від місцевого керівництва до центральних адміністративних органів надходили повідомлення стосовно ускладнень при користуванні україномовними документами. Адміністрація у Варшаві та Міністерство внутрішніх справ (оскільки сфера реєстрації ГС залишалася в його компетенції) були змушені постійно втручатися для з'ясування достовірності тих чи інших справ.

---

¹ Ігор Андрухів, Олександр Лисенко, Ігор Пилипів, Станіславська (Івано-Франківська єпархія ГКЦ) крізь призму століть: історико-релігійний аспект: наукова монографія. Надвірна: Надвірнянська друкарня, 2010. 500 с.; Ігор Пилипів, Конституція Другої Речі Посполитої та національно-релігійна політика польської влади в Галичині (1921-1925 рр.) // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія». 2013. Вип. 47. С. 83-89; Ігор Пилипів, Політика греко-католицької церкви у сфері шкільництва Східної Галичини (1919 – 1939 рр.) // Гуржіївські історичні читання. Вип.4. 2011. С.164 – 166; Василь Марчук, Церква, духовність, нація: Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 2004. 464 с.; Віталій Перевезій, Служіння Богу і народу: Українська греко-католицька церква між двома світовими війнами. К.: Світогляд, 2004. 203 с.; Олександр Рубльов, Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914-1939). К., 2004. 648 с.

² Оксана Дрогобицька, Традиція і модерн: Побут української сільської інтелігенції Галичини (кінець ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2014. 540 с.

³ Там само. С.287.

На виконання рескрипту МВС від 28 квітня 1921 р. станіславівський воєвода видав циркуляр і надіслав старостам відповідний наказ № 43 від 12 січня 1922 р. Цим наказом вони зобов'язувалися стежити, аби метричні книги і надалі велися латиною. Підставою тут виступало розпорядження міністра внутрішніх справ Австро-Угорщини від 16 вересня 1875 р. При порушенні циркуляру на уніатських священників очікувало покарання, визначене ще в розпорядженні австрійського цісаря від 1854 р. Таким чином, у Другій Речі Посполитій продовжували діяти закони, прийняті іншою державою близько семидесяти років перед тим⁴.

Спробу урегулювати дискусійні проблеми української мови зробив у травні 1926 р. міністр РВіНО С. Грабський. Він листовно звернувся до всіх трьох уніатських ординаріїв – Митрополита Львівського Андрія Шептицького, єпископа станіславівського Григорія Хомишина і єпископа перемишльського Йосафата Коциловського, наполягаючи на відмові від використання греко-католицькою церквою української мови. Шептицький та Коциловський проігнорували листа, а Хомишин використав його як зразок антидемократизму в скарзі на міністра до Вищого адміністративного трибуналу. Але свій позов єпископ програв⁵. Таким чином відображається протистояння церкви і держави у мовному питанні, а також спроба демократичним шляхом вирішити мовне питання у суді.

О. Вітвіцький у своєму дослідженні охоплює проблематику становища духовенства УГКЦ в перші роки після поразки національно-визвольних змагань. Греко-католицьке духовенство, відслідковуючи основні напрямки суспільно-політичних процесів у польській державі, усвідомлювало потребу пошуку нових шляхів діяльності щодо збереження державотворчих здобутків українського населення Східної Галичини під час національно-визвольних змагань. У середовищі духовенства поглибились процеси самоорганізації та самоосвіти. На той час більшість греко-католицьких священників вирізнялись добрим знанням історії України, особливостей української мови, світогляду українського народу, його звичаїв та традицій. Потужний акцент роботи духовенства було спрямовано на навчання та виховання підростаючого покоління в християнському та патріотичному дусі. Особливо ця робота мала поширюватись серед сільської молоді, а тому греко-католицькі священники проводили своєрідні соціально-політологічні дослідження на території, яку охоплювала їхня душпастирська діяльність. Ці дослідження торкались

⁴ Ярина Вовк. Політика Польської держави стосовно християнських конфесій (1918 – 1926 рр.) : дис. ...канд. іст. наук : 07.00.02 . Київ, 2006. С.142.

⁵ Там само.

національних, політичних, соціально-економічних та духовних аспектів життя молоді Східної Галичини⁶.

Політичні реалії міжвоєнного періоду не давали українцям Галичини підстав сподіватися на гармонійний розвиток і освіту підростаючого покоління. Соціальне зубожіння населення супроводжувалось падінням освітнього рівня. Велика кількість сімей не була матеріально спроможна посилати своїх дітей в школи. Тільки незначна частина української молоді могла здобути вищу освіту. Внаслідок асиміляторської політики польської влади українське шкільництво міжвоєнного періоду перебувало у катастрофічному стані⁷.

Політика польського уряду в національному питанні була великодержавною і спрямованою на повну асиміляцію українського населення та перетворення Галичини в інтегровану частину Польщі. Важливе значення щодо визначення правового статусу ГКЦ мала польська конституція та конкордат 1925 р., які відкрили перспективи для подальшого її організаційного зміцнення, розширення релігійної, культурно-освітньої, добродійної та місіонерської діяльності. В той же час польська влада не дотримувалася прийнятих нею законів, проводячи антиукраїнську політику⁸.

Таким чином, ГКЦ у міжвоєнній Польщі надавала важливого значення розвитку українського шкільництва, а також фахових і вищих шкіл. У вирішенні цієї проблеми ГКЦ тісно співпрацювала із «Просвітою» та «Рідною школою», стояла на заваді реалізації польським урядом політики колонізації українців.

Петро Буртик житель села Марківців, що емігрував у Сполучені Штати і видав книгу спогадів про своє рідне село, свідчить про те, що одразу після закінчення Першої світової війни в селі Марківці польська поліція шукала священника о. Микитина, бо той був щирий патріот та організатор різних заходів у селі, та прикладів його діяльності не наводить. Тільки вказує, що переховувався в лісі зимою, обморозився і вмер від запалення. Поховали його на новому цвинтарі по лівій стороні від дороги, що тільки його відкрили⁹.

---

⁶ Олег Вітвіцький, Діяльність духовенства Української Греко-Католицької церкви як чинник формування національної ідеї у Східній Галичині в першій чверті ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 09.00.12 "Українознавство". К., 2004 . С.12.

⁷ Соломія Гнот, Добродійна діяльність Греко-католицької церкви у 1921-1939 рр. (за матеріалами Галицької митрополії) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 – "Історія України". Львів, 2003. С.12.

⁸ Ігор Пилипів, Конституція Другої Речі Посполитої та національно-релігійна політика польської влади в Галичині (1921-1925 рр.) // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія». 2013. Вип. 47. С. 83-89.

⁹ Петро Буртик, Книга Марківців. Вінніпег ; Івано-Франківськ: Тіповіт, 2007. С.100- 101.

У другій половині 1924 р. на Марковецьку парафію із Тисмениці приїхав молодий священник о. Теодор Базюк з дружиною п. Євгенією. Їмось отримала посаду другої вчительки в марковецькій школі. Чому дуже зраділо населення, оскільки до того вчителювала полька п. Стогова, яка доносила в поліцію про найменший прояв неповаги до влади. У школі два рази на тиждень по одній годині розпочав навчати релігії і катехизму о. Т. Базюк і це стало перевагою українського життя в школі¹⁰. Був організований завдяки священнику о. Т. Базюку церковний хор. Сам священник співав у ньому тенором¹¹. Син о. Т. Базюка Володимир Базюк згадує, що його покійного батька перевели з Тисмениці до Марківців тому, що під час короткого існування української влади він був членом міської ради, а польська адміністрація наказала єпископу Г. Хомишину забрати його з містечка¹². Таким чином переведення виглядало як покарання для проукраїнського священника. Великий вклад освіти дітей робила дочка священника Ірина Базюк. Як приклад, повезла дітей 3 і 4 класу в Станіславів, де завела до української катедри, де місцевий священник відправив для них молебень.

Таким чином, малими справами і просвітницькою діяльністю, крок за кроком о. Т. Базюк сприяв організації місцевого культурного і освітянського життя, в чому йому допомагала його дружина і дочка.

Греко-католицька церква і представники її духовенства прагнули подолати проблему неписьменності, виховували молодь на християнських засадах. Проте подолати безграмотність та малограмотність у міжвоєнний період не вдалося як через суб'єктивні, так й об'єктивні причини, серед яких найвагоміша – упереджена національно-освітня політика польської влади щодо національних меншин¹³.

Отже, греко-католицьке духовенство було важливим етнополітичним чинником українського державотворення в Східній Галичині та Покутті, сприяло розвитку не тільки духовного життя українців, а й брало активну участь у громадському житті, певною мірою, протистояли ополяченню і асиміляції українського населення регіону з боку польської держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ігор Андрухів, Олександр Лисенко, Ігор Пилипів, Станіславська (Івано-Франківська єпархія) ГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект: наукова монографія. Надвірна: Надвірнянська друкарня, 2010. 500 с.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само. С.107.

¹² Там само. С.115.

¹³ Віталій Виздрик, Соціально-економічні та суспільно-політичні процеси в галицькому селі (1919–1939): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. іст. наук : 07.00.01 – «Історія України». Львів., 2016. С.29.

2. Петро Буртик, Книга Марківців. Вінніпег ; Івано-Франківськ: Тіповіт, 2007. 222 с.
3. Віталій Виздрик, Соціально-економічні та суспільно-політичні процеси в галицькому селі (1919–1939): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. іст. наук : 07.00.01 – «Історія України». Львів., 2016. 37 с.
4. Олег Вітвіцький, Діяльність духовенства Української Греко-Католицької церкви як чинник формування національної ідеї у Східній Галичині в першій чверті ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 09.00.12 "Українознавство". К., 2004 16 с.
5. Ярина Вовк. Політика Польської держави стосовно християнських конфесій (1918 – 1926 рр.) : дис. ...канд. іст. наук : 07.00.02 . Київ, 2006. 230 с.
6. Соломія Гнот, Добročинна діяльність Греко-католицької церкви у 1921-1939 рр. (за матеріалами Галицької митрополії) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 – "Історія України". Львів, 2003. 22 с.
7. Оксана Дрогобицька, Традиція і модерн: Побут української сільської інтелігенції Галичини (кінець ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2014. 540 с.
8. Василь Марчук. Церква, духовність, нація: Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 2004. 464 с.
9. Віталій Перевезій, Служіння Богу і народу : Українська греко-католицька церква між двома світовими війнами. К.: Світогляд, 2004. 203 с.
10. Ігор Пилипів, Конституція Другої Речі Посполитої та національно-релігійна політика польської влади в Галичині (1921-1925 рр.) // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія». 2013. Вип. 47. С. 83-89.
11. Ігор Пилипів, Політика греко-католицької церкви у сфері шкільництва Східної Галичини (1919 – 1939 рр.) // Гуржіївські історичні читання. Вип.4. 2011. С.164 – 166
12. Олександр Рубльов, Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914-1939). К., 2004. 648 с.

REFERENCES

1. Andrukhiv I., Lysenko O., Pylypiv I. Stanislavska (Ivano-Frankiska) yeparkhiia HKT's kriz pryзму stolit: istoryko-relihiinyi aspekt: naukova monohrafiia. Nadvirna: Nadvirnianska drukarnia, 2010. 500 s.
2. Buryk P. Knyha Markivtsiv. Vinnipeg ; Ivano-Frankivsk: Tipovit, 2007. 222 s.
3. Vyzdryk V. S. Sotsialno-ekonomichni ta suspilno-politychni protsesy v halytskomu seli (1919–1939): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra. ist. nauk : 07.00.01 – «Istoriia Ukrainy». Lviv., 2016 . 37 s.;
4. Vitvitskyi O. Diialnist dukhovenstva Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi tserkvy yak chynnyk formuvannia natsionalnoi ideii u Skhidnii Halychyni v pershii chverti KhKh st. : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk : 09.00.12 «Ukrainoznavstvo». K., 2004 . 16 s.;
5. Vovk Ya. Polityka Polskoi derzhavy stosovno khrystyianskykh konfesii (1918 – 1926 rr.) : dys. ...kand. ist. nauk : 07.00.02 . Kyiv, 2006. 230 s.
6. Hnot S. Dobrochynna diialnist Hreko-katolytskoi tserkvy u 1921-1939 rr. (za materialamy Halytskoi mytropolii) : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk : 07.00.01 – «Istoriia Ukrainy». Lviv, 2003. 22 s.

7. Drohobyt'ska O. Tradytsiia i modern: Pobut ukrainskoi sil'skoi intelihentsii Halychyny (kinets KhIKh – 30-ti rr. KhKh st. Ivano-Frankivsk: Symfoniia forte, 2014. 540 s.
8. Marchuk V. Tserkva, dukhovnist, natsiia: Ukrainska hreko-katolytska tserkva v suspilnomu zhytti Ukrainy KhKh st. Ivano-Frankivsk: Plai, 2004. 464 s.
9. Perevezii V.O. Sluzhinnia Bohu i narodu : Ukrainska hreko-katolytska tserkva mizh dvoma svitovymy viinamy. K.: Svitohliad, 2004. 203 s.
10. Pylypiv I. Konstytutsiia Druhoi Rechi Pospolytoi ta natsionalno-relihiina polityka polskoi vlady v Halychyni (1921-1925 rr.). // Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. «Istoriia ta heohrafiia». 2013. Vyp. 47. S. 83-89.
11. Pylypiv I.V. Polityka hreko-katolytskoi tserkvy u sferi shkilnytstva Skhidnoi Halychyny (1919 – 1939 rr.) // Hurzhiiivski istorychni chytannia. Vyp.4. 2011. S.164 – 166.
12. Rublov O. Zakhidnoukrainska intelihentsiia u zahalnonatsionalnykh politychnykh ta kulturnykh protsesakh (1914-1939). K., 2004. 648 s.

Дата надходження до редакції: 19.11. 2018

УДК 94 (477.8):502.8

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА ГАЛИЧИНИ – УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЦЕРКВА

Олена ГАЙДУКЕВИЧ

*ДВНЗ «Івано-Франківський національний медичний університет», кафедра
українознавства та філософії, вул. Галицька 2, 76018, м. Івано-Франківськ,
Україна*

e-mail: o.gay@bk.ru

Стаття присвячена дослідженню греко-католицької церкви як української національної церкви: подається коротка історія утворення церкви, показана її роль в суспільному житті Галичини у 20-30-х роках ХХ ст.. В статті характеризуються маєтності ГКЦ у 1920-1930 роках, приводяться їх обсяги.

Ключові слова: *Греко-католицька церква, національна ідея, українська організація, маєтності церкви, природоохоронна діяльність.*

Статья посвящена исследованию греко-католической церкви как украинской национальной церкви: дается краткая история образования церкви, показана ее роль в общественной жизни Галичины в 20-30-х годах ХХ ст .. В статье характеризуются имущества ГКЦ в 1920-1930 годах, приводятся их объемы .

Ключевые слова: *Греко-католическая церковь, национальная идея, украинская организация, владения церкви, природоохранная деятельность.*

The article is devoted to the study of the Greek Catholic Church as a Ukrainian national church: a brief history of the church's formation, its role in the social life of Galicia in the 20-30's of the twentieth century is presented. .

Keywords: *Greek Catholic Church, national idea, Ukrainian organization, church property, nature conservation activities.*

Греко-католицька церква в Галичині має тисячолітню історію і своїми коренями сягає давніх часів [1,2,3,4]. У кінці ХІІ ст. перестала існувати Київська Русь і галицький князь Лев Данилович приклав немало зусиль, щоб створити Галицьку Митрополію, яка була б духовною твердиною нової держави. У 1303 р. його синові королю Юрію вдалося заснувати Митрополію в Галичі [5]. Проте вже в 1347 р., у часи польського короля Казимира, Галицька Митрополія була ліквідована, що викликало значне обурення серед духовенства та народу Галичини [5, с. 41]. У 1539 р. у Львові було створено Галицьке єпископство, що входило до складу Київської Митрополії. Першим єпископом став Макарій Тучанський [5, с. 67].

У Галичині в цей час панував повний розгул польської шляхти, яка грабувала церкви, монастирі, українських бояр та селян. Щоб спинити наступ

полонізації на українську церкву, урятувати її від занепаду та розгрому, і, за висловом князя Острозького як “...єдиний вихід з тяжкого положення нашої Церкви...” [5, с. 71], 6 жовтня 1596 р. Берестейський Собор ухвалив перехід української церкви під опіку папи римського з чітким застереженням щодо збереження свого грецького обряду. Польський король Зигмунд III 15 грудня 1596 р. затвердив рішення Берестейського Собору й надалі, хоч і оберігав українську церкву від свавілля й нападів польських урядовців, проте не зрівняв її в правах із польською католицькою церквою [5, с. 45]. Фактично унія 1596 р. запобігла латинізації українського народу, сприяла збереженню його самобутності, що підтвердив у подальшому майже півтисячолітній період нашої історії.

Після розподілу Польщі (1772 р.) до Австрії відійшла Львівська єпархія української церкви [5, с. 117]. Австрійський уряд припинив свавілля польської шляхти, зрівняв її в правах із римо-католицькою і надав тоді нашій церкві назву “греко-католицька”, на що з гіркотою о. Кость Панас указує: “Темнота нашого духовенства і брак національної свідомості за часів польського панування довели до того, що аж некомпетентні австрійські бюрократи мусили давати назву нашій Церкві!” [5, с. 117]. Єпископами львівськими в той час були представники родини Шептицьких, які доклали немало зусиль, щоб зміцнити українську церкву в Галичині. У цей час церква була ще в складі Київської Митрополії. У 1805 р. помер митрополит Київський Ростоцький, а у Львові – єпископ Скородинський, і після подолання ряду різних перешкод папа видав у 1807 р. декрет, яким відновив Галицьку Митрополію. Першим митрополитом Галицьким став черемиський єпископ Ангелович і австрійський уряд у 1808 р. підтвердив його інтронізацію [5, с. 119].

Майже через 100 років, 17 січня 1901 р., главою Греко-католицької церкви в Галичині став Андрей Шептицький, який керував нею до 1944 р. У 1946 р. у Львові в храмі Святого Юра був скликаний Собор, який ліквідував ГКЦ і приєднав її до Московського патріархату [6]. Греко-католицька церква в Галичині на довгі роки перестала існувати й лише з відновленням української незалежної соборної держави в 1991 р. відродилася на теренах краю і національна українська греко-католицька церква [7,8,9].

Отже, упродовж багатьох віків провідником духовних, моральних, наукових, культурних і освітніх устремлінь українського народу, виразником його потреб і надій була ГКЦ. Як система цінностей любові до Бога та ближнього свого церква своєю діяльністю несла в народні маси національну ідею та ідею любові до рідної землі.

20–30-ті роки ХХ століття – це складний міжвоєнний період в історії Галичини, час утвердження польської державності та гострої міжнаціональної конфронтації між двома етносами – поляками та українцями [10,11,12]. Після офіційного визнання міжнародним співтовариством анексії Польщею Східної Галичини польський уряд відкрито розгорнув тотальну боротьбу з українським національним рухом у краї. Українці змушені були боротися за свої національні права в усіх аспектах суспільного життя [13,14,15,16]. У таких умовах ГКЦ виступила як впливова національна організація, яка підтримувала визвольні прагнення свого народу. Вона розгорнула в цей складний для українців час активну душпастирську, наукову, культурно-освітню, меценатську діяльність, завданням якої було виховання українського населення в релігійному та національному дусі [17,18,19,20,21]. Важливе місце серед загальнолюдських проблем церква відводила вирішенню екологічних питань: охороні природнього середовища, збереженню цінних природних об'єктів, чистоті довкілля тощо.

Наприкінці 1930-х років Греко-католицька церква налічувала 4 млн. віруючих і мала близько 3 тисяч парафій, а також об'єднувала цілу мережу молодіжних організацій, жіночих товариств, дві політичні партії та Український Гіпотетичний банк у Львові [22, с.539]. Вона заснувала єдиний в Галичині український вищий навчальний заклад – Теологічну академію у Львові, ректором якої був Йосиф Сліпий. Митрополит Андрей Шептицький докладав чимало зусиль, щоб відкрити у Львові Український університет, фінансував таємний Вільний Український університет. ГКЦ тісно співпрацювала з різноманітними науковими, культурно-освітніми, видавничими, господарськими та іншими українськими громадськими організаціями краю, які широкою мережею охоплювали край [19,20,23]. На той час уже було засновано такі національні економічні громадські організації, як “Народна торгівля” (1883), “Дністер” (1892), “Сільський господар” (1898), “Крайовий Кредитовий Союз” (1898), “Крайовий Ревізійний Союз” (1904), “Союз молочарських спілок” (1904) та інші. Освіту серед української громади поширювали “Рідна школа” й “Просвіта” (1868), фізичне виховання та вишкіл молоді проводили товариства “Сокіл”, “Січ” [20] і “Пласт” [23]. Особливо масштабною була співпраця ГКЦ з діяльністю українських науковців, об'єднаних у “Наукове Товариство ім. Тараса Шевченка” (1892). Церква підтримувала діяльність Товариства, надавала свої кошти та землі для його розвитку й укріплення, сприяла втіленню в життя різноманітних проектів науковців [14].

Таким чином, у складних суспільно-політичних умовах 20–30-х рр. ХХ ст. ГКЦ виступала як впливова консолідуюча українська організація, що була виразником національного духу в Галичині. Як суто українська організація, церква інтенсивно підтримувала національні прагнення свого народу. У цей складний для українців час вона розгорнула активну природоохоронну діяльність, завданням якої було зберегти природу краю й утвердити серед українського народу національну ідею та ідею любові до рідної землі.

Здавна Греко-католицька церква як великий землевласник мала в Галичині свої маєтності, так звані “Столові добра”. Тільки в Горганах площа лісів, які належали греко-католицькій консисторії, становила 75 тис. га [25, с. 7]. У 20–30-х роках ХХ століття до їх складу входили частина Свято-Юрської гори у Львові (Собор, митрополича палата, адміністративні та господарчі будівлі), земельні маєтності “Зарваниця”, “Кринос-Галич”, “Перегінсько-Лолин” і “Якторів-Унів” [25, арк. 81]. Управляла маєтностями Центральна адміністрація Столових дібр ГКЦ у Львові, генеральним адміністратором якої з 1913 до 1938 рр. був економіст, отець-митрат Тит Войнаровський. Керував кожною маєтністю управитель. У 1937 р. персонал Столових дібр складав 55 службовців [25, арк. 81].

Маєтність “Зарваниця” ввійшла до складу Столових дібр у 1913 р. Її закупив за 946000 крон для Митрополії генеральний адміністратор о. Тит Войнаровський. У своїх мемуарах він згадував, що в момент купівлі маєтність “...обіймала 900 моргів ріллі, 253 морги лісу, гуральню, млин і каменолом” [26, с. 63]. Пізніше, як бачимо з опису “Столових добр Митрополії”, що зберігається в ЦДІАУЛ, “...по вивінуванні монастиря о.о.Студитів і Фондації “Захист для сиріт” остало при Столових добрах в Зарваниці 385 гектари, з того 230 га ріллі і 155 га ліса” [25, арк. 81]. Управителем маєтності “Зарваниця” був полковник Володимир Федорових.

Маєтність “Кринос-Галич” була власністю Митрополії ще з давніх часів і займала значні території, проте, як довідуємося з того ж опису, “... по переведеній парцеляції в 1922 р. остало при Столових добрах в цій маєтності 681 га – 131 га ріллі і 550 га лісу. Домінуюча порода – дуб. Управитель – сотник Герчанівський Дмитро” [25, арк. 81].

Маєтність “Якторів-Унів” входила до складу Митрополії теж із давніх часів. Як доводить вищенаведений архівний опис, “...по вивінуванні монастиря оо. Спудитів і парцеляції 1927 р. остали при Столових добрах 871 га - 76 га ріллі і 795 га ліса. Головна порода бук. Управитель П'ясецький Петро” [25, арк. 81].

Маєтність “Переґінсько-Лолин” – найбільша, найбагатша й основна маєтність Греко-католицької церкви. Згідно з тим же архівним документом “...маєтність Переґінсько належала ще з надання руських князів до кафедральної церкви на Крилосі в Галичі. Докладної дати надання не можна устійнити, але можна на основі документів означити в приближенню вік. А саме XII вік за часів панування князя Володимирка і його сина Ярослава Осмомисла” [25, арк. 81].

На початку XX століття територія маєтності займала верхів'я р. Лімниця та землі її лівобережних приток і на 1937 р. складала площу 34217 га, у тому числі лісову – 30355 га [25, арк. 82]. Проте процес формування переґінських Столових дібр мав свою довгу історію й супроводжувався виснажливою боротьбою Греко-католицької церкви з різноманітними чужоземними землевласниками [27,28, 29].

Перша письмова згадка про власність переґінських лісів, як стверджував дослідник М. Марковський, міститься в грамоті князя Льва Даниловича від 1292 р., у якій ідеться про належність Переґінського разом із навколишніми землями та лісами Галицькій Митрополії [30, с. 5–6]. Далі, у період середньовіччя власність цих земель тісно пов'язується з церквами та монастирями селища Переґінсько [31, с. 497]. В середньовіччі тут було 2 церкви, а коли Переґінсько було загарбане Польським королівством, князь Федір Ольгердович у 1400 р. заснував на горі Сергій монастир, якому передав Переґінсько з навколишніми землями та лісами [31, с. 496; 32]. Далі, як указує о. Григор Лужницький, існувала грамота польського короля Казимира від 15 вересня 1475 р., згідно з якою Переґінський монастир разом із навколишніми селами, землями та лісами передавався митрополитові Андрієві Свистельницькому “...для примноження Галицької адміністрації” [27, с. 276]. Але в тогочасних архівах не збереглася дана грамота короля Казимира про передачу монастиря Переґінська разом із землями Андрієві Свистельницькому, названому в актах “крилоським митрополитом” і “адміністратором у Крилосі” [27, с. 276].

Проте з плином часу деяка частина церковних земель перейшла в приватну власність польських магнатів і протягом XV–XVII ст. за переґінські землі та ліси точилася важка боротьба між багатими землевласниками й українським духовенством. Тоді, у XVII ст., землі маєтності Переґінсько вже займали значні території: сюди належали ще й села Купно, Ріпне, Дуба, Лецівка, Дубшара, Вільхівка, містечко Рожнятів, а також Лолин і Нягрин. Згодом до переґінської церкви стало належати ще й село Підгороддя [26, с. 61], яке за власні кошти (20000 злотих) придбав наступний львівський

єпископ і київський митрополит Лев III (Шептицький, 1748–1779 рр.). Врешті, у 1690 р. Сейм постановив повернути Перегінсько Галицькій церкві. Цю постанову затвердив король Іван III Собеський, і Перегінсько 25 листопада 1690 р. перейшло у власність Галицького єпископату [25, арк. 8].

Таким чином, унаслідок позовних скарг єпископа Йосифа, усі землі Перегінсько колишньої Галицької Митрополії були визнані як власність Львівського єпископату української церкви. Та, на жаль, тодішні судові рішення державних органів відверто ігнорувалися магнатами королівської Польщі й згодом ображена родина Конєцпольських самочинно зайняла перегінські церковні землі. Знову почався довголітній судовий процес із польськими шляхтичами, що його вели єпископ Йосиф та його наслідники – Варлаам (Шептицький, 1709–1715), Атанасій (Шептицький, 1715–1746), та Лев III (Шептицький, 1748–1779). Судитися в той час із польськими магнатами Конєцпольськими та Скарбеками було нелегко, тим паче, що згодом до них приєднався ще й орден єзуїтів, який теж на той час вже володів частиною церковних земель. Процес вівся не лише в державних судах, але й у трибуналі Папської Нунціатури у Варшаві [27, с. 277].

Цей судовий процес із матеріальною шкодою для церкви закінчився лише в кінці XVIII ст., за часів єпископа Миколи Скородинського (1779–1805 рр.). І коли в 1806 р. було відновлено Галицьку Митрополію, то першому митрополитові Антону (Ангеловичу, 1806–1814 рр.) у 1807 р. дісталася лише частина земель Перегінсько – витоки, верхів'я і лівобережжя ріки Лімниця [25, арк. 8]. Решту земель (правобережжя р. Лімниця) було закріплено за польськими магнатами [27], частина яких із роками перейшла в державну власність. Такий розподіл власності перегінських земель зберігся до 1939 р.

З вересня 1939 р. тут було створено нову систему адміністративного поділу території, зокрема селища Перегінсько та Рожнятів стали районними центрами, які разом із Долинським районом увійшли до складу Станіславської області [31, с. 500]. Навколишні ліси були об'єднані в Осмолодський лісгосп, до складу якого входило 5 лісництв: Ангелівське, Гриньківське, Дарівське, Мшанське й Ризарнянське. Загальна площа території лісгоспу становила 48557 га [33, с. 5]. Контора лісгоспу знаходилася в с. Осмолода. Ліси новостворених Ангелівського, Мшанського та Ризарнянського лісництв (лівобережжя р. Лімниця) – це були землі колишньої маєтності “Перегінсько” Столових дібр Митрополії.

30 червня 1941 р. німецько-угорські війська зайняли Перегінсько, Брошнів та навколишні села. Окупанти включили цю територію в дискрит “Галичина”, що став частиною однойменного генерал-губернаторства,

утвореного на польських землях. Осмолодський лісгосп перестав існувати. Контора лісгоспу, як і само селище Осмолода, були знищені. Керуючим органом перегінських земель стало німецьке “Єдине управління лісової інспекції”, контора якого знаходилась в м. Долина. Воно об'єднувало 14 лісництв, які раніше входили до чотирьох лісгоспів: Осмолодського, Вигодського, Долинського та Калуського [33, с. 5].

Після Другої світової війни в Карпатах повернуто радянський адміністративний поділ 1939–1941 рр. Перегінські землі знову ввійшли до складу Станіславської області, перейменованої в 1962 р. на Івано-Франківську [31, с. 9]. Осінню 1944 р. було відновлено Осмолодський лісгосп, у складі тих же передвоєнних п'яти лісництв. Контора лісгоспу, заново побудована, знаходилась в с. Перегінсько [33, с. 5]. Наприкінці 1950-х років в УРСР була проведена реорганізація підприємств лісової та деревообробної промисловості. Осмолодський лісгосп у 1958 р. перейменовано спочатку на Перегінський, а наступного року – на Брошнівський [34, с. 7]. У тому ж 1959 р. на базі Брошнівського лісгоспу, Перегінського ліспромгоспу та місцевого лісопильного заводу створено велике комплексне підприємство – лісокомбінат “Осмолода”, який функціонував до 1996 р. [34, с. 7; 35, с. 5; 36, с. 5; 37, с. 5]. Першим українським лісовпорядкуванням у 1996–1997 рр. проведено реорганізацію карпатських лісів і територія колишніх Столових дібр греко-католицької Митрополії віднесена сьогодні до складу Державного підприємства «Осмолодське лісове господарство» Івано-Франківського обласного управління лісового господарства [38, с. 6].

Проте на початку ХХ ст., як згадує Головний адміністратор Столових дібр, отець-митрат Тит Войнаровський, маєтність “Перегінсько” була збитковою і митрополит А. Шептицький у 1906 р. доручив йому провести інспекцію господарства [26, с. 61]. Ознайомившись із станом справ у маєтку, Т. Войнаровський вніс в Центральну адміністрацію Столових дібр Митрополії пропозицію провести в цих непрохідних високогірних горганських лісах вузькоколійну залізницю, з допомогою якої можна було б розширити експлуатацію гірських лісів маєтності, включивши в розробку також частину непрохідних високогірних лісів [26, с. 61]. Адже, починаючи з 1874 р., у Карпатах будувалася залізниця, що перетинала горганський гірський хребет, а на початку ХХ століття поряд із нею почалося будівництво ряду гілок вузькоколійних лісових залізниць. Одна з них, лінія Брошнів – Осмолода, побудована в 1911 р. австрійсько-німецькою фірмою

“Й.Ф.Глезінгер” за пропозицією економіста, отця-митрата Тита Войнаровського [26, с. 61], частково збереглася до наших днів.

Управа маєтності “Перегінсько” підпорядковувалася Центральній адміністрації Столових дібр греко-католицької Митрополії у Львові на чолі з Генеральним адміністратором. З 1913 по 1938 рр. цю посаду займав економіст, отець-митрат Тит Войнаровський, після смерті якого у 1938 р., Генеральним адміністратором став науковець-лісівник Андрій П'ясецький [25, арк. 83]. Сама Управа Перегінських Столових дібр знаходилася в селищі Перегінсько [26, с. 61]. Керував Управою спочатку директор-управитель – інженер Йосиф Сальц (1924–1935 рр.), пізніше – виконували обов'язки управителя інженер Юліан Левицький (1935 рр.) та інженер Михайло Мартинець (1935–1939 рр.).

Подальший адміністративний поділ маєтності знаходимо в архівних матеріалах. Згідно з описом маєтності “Перегінсько”, “...господарський плян ділить ліси Перегінська на три окремі господарські округи, які вважаються за три самостійні господарські одиниці, поділені на три надлісництва з осідком в Осмолоді. В кожній окрузі зокрема управляє інженер лісничий, якому до помочі приділений кваліфікований лісничий з осідком: Гута в I окрузі; Мшана – в II окрузі; і Римарня – в III окрузі. Загальна кількість персоналу для виконання ... служби виносить 18 постійних штатних, по 6 на кожну округу” [25, арк. 83]. Керував першою округою інженер, надлісничий Юліан Левицький, другою – інженер, надлісничий Володимир Кисілевський і третьою – інженер, надлісничий Микола Саєвич [39, арк. 14].

Крім наведених вище маєтностей, Греко-католицькій церкві на теренах Галичини належали інші невеликі господарства, які в різні роки закупила Центральна адміністрація для потреб церкви. Такою маєтністю на Станіславщині була, зокрема “Посіч”. Як згадує Генеральний адміністратор Столових дібр отець-митрат Тит Войнаровський, “...в р. 1918 закупив митрополит Шептицький лісову маєтність “Посіч” з обшаром 3.800 моргів за ціну 2.400.000 авст. корон з тим призначенням, що дохід з неї має йти на утримання “Захисту Українських Сиріт”...” [26, с. 64]. Маєтність не давала значних доходів, проте стабільно сприяла діяльності благодійного митрополичого фонду “Захист Українських Сиріт”: “...під оглядом лісового господарства Посіч не представлявся корисно... молодняки, винищені мадярами є на укінченні залісення... Посіч дає коло 30.000 швайц. франків річно чистого доходу, який іде на Сирітський Захист” [26, с. 65].

Ще однією маєтністю церкви на теренах Станіславщини, опис якої подав відомий галицький лісівник Роман Юркевич, було господарство

“Богородчанські Добра”: “З приватних, більших лісових власностей треба найперше вирізнити “Богородчанські Добра” належні до українського Єпископства в Станіславові” [40, с. 230]. Р. Юркевич вказував, що цю маєтність закупив єпископ Григорій Хомишин від князя Шинборна; її площа становила понад 30 км².

Основними масивами дібр “Богородчани” були землі розташовані біля Станіслава вздовж річки Бистриця Солотвинська, навколо сіл Нивочин, Лесівка й особливо Горохолино теперішнього Богородчанського району Івано-Франківської області. Маєтність включала лісові комплекси, тартаки, хліборобські приміщення, а також багато будівель та споруд: палату, латинський монастир, різні службові будинки. Один із таких будинків було облаштовано під резиденцію єпископа Григорія, інший – під адміністрацію дібр. Керував маєтністю спочатку надлісничий, інженер Юрій Нападівич, пізніше – інженер-лісівник Богдан Лучаковський, який раніше працював у Столових добрах маєтності “Перегінсько” [40, с. 239–241]. Як указував Р. Юркевич, маєтність “Богородчанські Добра” не приносила значних доходів, проте слугувала за тихе місце для короткочасного літнього відпочинку священослужителів церкви.

Окремі невеликі господарства були у власності церкви також у довкіллі с. Жаб’є (нині – Верховина), м. Рогатин, м. Заліщики та в інших районах краю.

Таким чином, ГКЦ в Галичині впродовж віків була національною, народною Церквою і відстоювала інтереси українського народу. Як система духовних, моральних, наукових, культурних, освітніх цінностей, церква своєю діяльністю несла в народні маси національну ідею, ідею любові до рідного краю та рідної землі. Земельні маєтності церкви були досить значними. У переважній більшості вони належали Митрополії з давніх княжих часів, деякі з них вона закупила вже на початку ХХ ст. і у 20–30-х роках мала у своїй власності достатньо значні обсяги земельних угідь, які склали реальну основу для ведення власної природоохоронної діяльності в краї.

Список використаних джерел:

1. Грушевський М. Історія України–Руси / Грушевський М. – К.: Наукова думка, 1992. – Т. II. – 633 с.
2. Крип’якевич І. П. Історія України / Крип’якевич І. П. – Львів: Світ, 1990. – 519 с.
3. Історія релігії в Україні: у 10-ти томах / [Ред.: А. Колодний та ін.]. – К., 1996. – Т. 1. – 384 с.; – К., 1997. – Т. 2. – 376 с.; – К., 2001. – Т. 4. – 446 с.
4. Лужницький Г. Нарис історії церкви / Григір Лужницький // Стрийщина. Історико-

- меморіальний збірник. – Нью-Йорк–Торонто–Париж–Сідней, 1990. – Т. 1. – С. 275–277.
5. Панас К. Історія Української Церкви / К. Панас – Львів: Трансінтех, 1992. – 160 с.
  6. Львівський церковний собор. Документи і матеріали. 1946–1981. – К., 1984. – С. 97.
  7. Сергійчук В. Українська греко-католицька церква: страдницький шлях до відродження / Володимир Сергійчук // Галичина: Наук. і культ.-просв. краєзнавчий часопис. – 1997. – №1. – С. 63–68.
  8. Українська Католицька Церква. Документи, матеріали // Мартирологія українських Церков: У 4 т. – Торонто–Балтимор: Смолоскип, 1985. – Т. 2. – 839 с.
  9. Мудрий С. Українська греко-католицька церква у ХХ столітті: тріумф, трагедія, відродження / Софрон Мудрий // Етнокультурні процеси в українському урбанізованому середовищі ХХ ст.: Зб. наук.-теор. статей. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2004. – С. 58–60.
  10. Комар В. Українське питання в політиці Польщі (1935–1939) / Володимир Комар // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 1998. – №1(2). – С. 99–105.
  11. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (ХІХ ст. – 1939 р.) / Микола Кугутяк – Івано-Франківськ, 1993. – 200 с.
  12. Швагуляк М. Суспільно-політична ситуація у Західній Україні на початку 30-х років ХХ ст./ М. Швагуляк // Записки НТШ. – Львів, 1991. – Т. СС ХХІІ. – С. 111–145.
  13. Райківський І.Я. Українське національне відродження кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. в європейському контексті: витоки, зміст, періодизація / Ігор Райківський // Галичина. Наук. і культ.-просв. краєзнавчий часопис. – 1999. – №3. – С. 4–23.
  14. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (ХІХ ст. – 30 р. ХХ ст.) / Б. Савчук. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 136 с.
  15. Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919–1939 рр.) / М. Швагуляк // Сучасність. – 1994. – №2. – С. 77–82.
  16. Москалюк М.М. Український християнсько-суспільний рух Галичини в 20-х рр. ХХ ст./ М.М.Москалюк – К.: Сиглос, 1998. – 56 с.
  17. Костельник Г. Нова доба нашої Церкви / Г. Костельник. – Львів: БМВ, 1926. – 132 с.
  18. Липинський В. Релігія: Церква в історії України / В. Липинський – Львів: Дружина, 1933. – 213 с.
  19. Марчук В.В. Церква, духовність, нація: Греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. / Василь Марчук. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – 464 с.
  20. Пилипів І. Державотворча політика греко-католицької церкви у суспільно-політичному житті Західної України 20–30 років ХХ ст. / І. Пилипів // Українське державотворення: уроки, проблеми, перспективи. – Львів, 2001. — Ч. 1. – С. 90–95.
  21. Пилипів І. Культурно-просвітницька діяльність української греко-католицької церкви в 20–30-х роках ХХ ст./ І. Пилипів // Проблеми інтеграції науково-освітнього потенціалу в державотворчому процесі. – Тернопіль – Севастополь – Суми, 2002. – Вип. 2. – С. 279–283.
  22. Субтельний О. Україна. Історія / Орест Субтельний. – К.: Либідь, 1993. – С. 522–547.
  23. Савчук Б. Український Пласт. 1911–1939 / Б. Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1996. – 272 с.

24. Горошко М., Дудок В. Роль греко-католицької церкви у становленні природоохоронної справи та національного лісівництва у 30-ті роки та на початку 40-х років ХХ століття у контексті сучасних екологічних проблем. До 50-річчя від смерті митрополита Андрея Шептицького / М. Горошко, В. Дудок // Український ліс. – 1994. – №4. – С. 7–9.; – 1995. – №1. – С. 28–30.
25. ЦДІАЛ України, Ф. 409, оп. 1, спр.1443, 105 арк.
26. Войнаровський Т. Історичні постаті Галичини. Спогади з мого життя / Тит Войнаровський – Нью-Йорк, 1961. – 231 с.; (Адміністрація дібр Галицької Митрополії. – С. 61–62; Зарваниця – С. 62–63; Посіч – С. 64–65).
27. Лужницький Г. Нарис історії церкви / Григор Лужницький // Стрийщина. Історико-меморіальний збірник. – Нью-Йорк–Торонто – Париж – Сідней, 1990. – Т. 1. – С. 275–277.
28. Шанковський Л. Нарис історії Стрийщини / Лев Шанковський // Стрийщина. Історико-меморіальний збірник. – Нью-Йорк – Торонто – Париж – Сідней, 1990. – Т. 1. – С. 69–192.
29. Гайдукевич О.О. Маєтності УГКЦ в Перегінську / Олена Гайдукевич // Студії з архівної справи та документознавства.– К., 2003. – Т. 9. – С. 118–121.
30. Markowski M. Fortalicium w Perehinsku / M. Markowski – Lwow, 1937. – L. 5–6.
31. Історія міст і сіл Української РСР. Івано-Франківська область / [За ред.Тронько П.Т. та ін.] – К.: Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1971. – 640 с.
32. ЦДІАЛ України, Ф. 146, оп. 84, спр. 644, арк. 39.
33. Відомчий архів Осмолодського ЛГ, ф.1, оп. 1, спр. 220, 376 с.
34. Там само, спр. 324, 346 с.
35. Там само, спр. 387, 440 с.
36. Там само, спр. 429, 318 с.
37. Там само, спр. 504, 298 с.
38. Там само, спр. 627, 255 с.
39. ЦДІАЛ України, Ф. 409, оп. 1, спр. 1414, 237 арк.
40. Юркевич Р. Лісівництво Станиславівщини / Роман Юркевич // Альманах Станиславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. – НТШ, Український архів. – Нью-Йорк – Торонто–Мюнхен, 1975. – Т. XXVIII. – С. 228–243.

REFERENCES

1. Hrushevskiy M. Istoriiia Ukrainy–Rusy / Hrushevskiy M. – K.: Naukova dumka, 1992. – Т. II. – 633 s.
2. Krypiakevych I. P. Istoriiia Ukrainy / Krypiakevych I. P. – Lviv: Svit, 1990. – 519 s.
3. Istoriiia relihii v Ukraini: u 10-ty tomakh / [Red.: A. Kolodnyi ta in.]– K.,1996. – Т. 1. – 384 s.; – K., 1997.– Т. 2. – 376 s.; – K., 2001.–Т. 4. – 446 s.
5. Luzhnytskyi H. Narys istorii tserkvy / Hryhir Luzhnytskyi // Stryishchyna. Istoryko-memorialnyi zbirnyk. – Niu-York–Toronto–Paryzh–Sydney, 1990. – Т. 1. – S. 275–277.
6. Panas K. Istoriiia Ukrainskoi Tserkvy / K. Panas –Lviv: Transintekh, 1992. – 160 s.
7. Lvivskiy tserkovnyi sobor. Dokumenty i materialy. 1946–1981.– K., 1984. – S. 97.
8. Serhiichuk V. Ukrainska hreko-katolytska tserkva: stradnytskyi shliakh do vidrozhennia / Volodymyr Serhiichuk // Halychyna: Nauk. i kult.-prosv. kraieznavchyi chasopys.– 1997. – #1. – S. 63–68.
9. Ukrainska Katolytska Tserkva. Dokumenty, materialy // Martyrolohiia ukrainskykh Tserkov: U 4 t. – Toronto-Baltymor: Smoloskyp, 1985. – Т. 2. –839 s.

10. Mudryi S. Ukrainska hreko-katolytska tserkva u KhKh stolitti: triumf, trahediia, vidrozhennia / Sofron Mudryi // Etnokulturni protsesy v ukrainskomu urbanizovanomu seredovyshchi KhKh st.: Zb. nauk.-teor. statei. – Ivano-Frankivsk: Nova zoria, 2004. – S. 58–60.
11. Komar V. Ukrainske pytannia v politytsi Polshchi (1935–1939) / Volodymyr Komar // Halychyna. Naukovyi i kulturno-prosvitnii kraieznavchyi chasopys. – 1998. – #1(2). – S. 99–105.
12. Kuhutiak M. Halychyna: storinky istorii. Narys suspilno-politychnoho rukhu (KhIKh st. – 1939 r.) / Mykola Kuhutiak – Ivano-Frankivsk, 1993. – 200 s.
13. Shvahuliak M. Suspilno-politychna sytuatsiia u Zakhidnii Ukraini na pochatku 30-kh rokiv KhKh st./ M. Shvahuliak // Zapysky NTSh. – Lviv, 1991. – T. SS KhKhII. – S. 111–145.
14. Raikivskiy I.Ya. Ukrainske natsionalne vidrozhennia kintsia KhVIII – pochatku KhKh st.v yevropeiskomu konteksti: vytyky, zmist, periodyzatsiia / Ihor Raikivskiy // Halychyna.
15. Nauk. i kult.-prosv. kraieznavchyi chasopys. – 1999. – #3. – S. 4–23.
16. Savchuk B. Prosvitnytska ta sotsialno-ekonomichna diialnist ukrainskykh hromadskykh tovarystv u Halychyni (KhIKh st. – 30 r. KhKh st.) / B. Savchuk. – Ivano-Frankivsk: Plai, 1999. – 136 s.
17. Shvahuliak M. Partiini podily i zahalnonatsionalni interesy. Problema politychnoi konsolidatsii ukrainskoho natsionalnogo rukhu Halychyny (1919–1939 rr.) / M. Shvahuliak // Suchasnist. – 1994. – #2. – S. 77–82.
18. Moskaliuk M.M. Ukrainskyi khrystyiansko-suspilnyi rukh Halychyny v 20-kh rr. KhKh st./ M.M.Moskaliuk – K.: Syhlos, 1998. – 56 s.
19. Kostelnyk H. Nova doba nashoi Tserkvy / H. Kostelnyk. – Lviv: BMV, 1926. – 132 s.
20. Lypynskiy V. Relihiia: Tserkva v istorii Ukrainy / V. Lypynskiy – Lviv: Druzhyna, 1933. – 213 s.
21. Marchuk V.V. Tserkva, dukhovnist, natsiia: Hreko-katolytska tserkva v suspilnomu zhytti Ukrainy KhKh st. / Vasyly Marchuk. – Ivano-Frankivsk: Plai, 2004. – 464 s.
22. Pylypiv I. Derzhavotvorcha polityka hreko-katolytskoi tserkvy u suspilno-politychnomu zhytti Zakhidnoi Ukrainy 20–30 rokiv KhKh st. / I. Pylypiv // Ukrainske derzhavotvorennia: uroky, problemy, perspektyvy. – Lviv, 2001. — Ch. 1. – S. 90–95.
23. Pylypiv I. Kulturno-prosvitnytska diialnist ukrainskoi hreko-katolytskoi tserkvy v 20–30-kh rokakh KhKh st./ I. Pylypiv // Problemy intehratsii naukovo-osvitnoho potentsialu v derzhavotvorchomu protsesi. – Ternopil – Sevastopol – Sumy, 2002. – Vyp. 2. – S. 279–283.
24. Subtelnyi O. Ukraina. Istoriiia / Orest Subtelnyi. – K.: Lybid, 1993. – S. 522–547.
25. Savchuk B. Ukrainskyi Plast. 1911–1939 / B. Savchuk. – Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 1996. – 272 s.
26. Horoshko M., Dudok V. Rol hreko-katolytskoi tserkvy u stanovlenni pryrodookhoronnoi spravy ta natsionalnogo lisivnytstva u 30-ti roky ta na pochatku 40-kh rokiv KhKh stolittia u konteksti suchasnykh ekolohichnykh problem. Do 50-richchia vid smerti mytropolyta Andreia Sheptytskoho / M. Horoshko, V. Dudok // Ukrainskyi lis. – 1994. – #4. – S. 7–9.; – 1995. – #1. – S. 28–30.
27. TsDIAL Ukrainy, F. 409, op. 1, spr.1443, 105 ark.
28. Voinarovskiy T. Istorychni postati Halychyny. Spohady z moioho zhyttia / Tyt Voinarovskiy – Niu-York, 1961. – 231 s.; (Administratsiia dibr Halytskoi Mytropolii. – S. 61–62; Zarvanytsia – S. 62–63; Posich – S. 64–65).
29. Luzhnytskyi H. Narys istorii tserkvy / Hryhir Luzhnytskyi // Stryishchyna. Istoryko-memorialnyi zbirnyk. – Niu-York–Toronto – Paryzh – Sydnei, 1990. – T. 1. – S. 275–277.
30. Shankovskiy L. Narys istorii Stryishchyny / Lev Shankovskiy // Stryishchyna. Istoryko-memorialnyi zbirnyk. – Niu-York – Toronto – Paryzh – Sydnei, 1990. – T. 1. – S. 69–192.
31. Haidukevych O.O. Maietnosti UHKTs v Perehinsku / Olena Haidukevych // Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva.– K., 2003. – T. 9. – S. 118–121.
32. Markowski M. Fortalicium w Perehinsku / M. Markowski – Lwow, 1937. – L. 5–6.

35. Istoriiia mist i sil Ukrainskoi RSR. Ivano-Frankivska oblast / [Za red.Tronko P.T. ta in.] – K.: Holov. red. Ukr. rad. entsyklopedii AN URSR, 1971. – 640 s.
36. TsDIAL Ukrainy, F. 146, op. 84, spr. 644, ark. 39.
37. Vidomchyi arkhiv Osmolodskoho LH, f.1, op. 1, spr. 220, 376 s.
38. Tam samo, spr. 324, 346 s.
39. Tam samo, spr. 387, 440 s.
40. Tam samo, spr. 429, 318 s.

Дата надходження до редакції: 15.01. 2019

**СТАНОВЛЕННЯ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ
РЕСПУБЛІКИ ТА МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ
(1918–1923 рр.)**

Галина ГЛАДКА

*ДВНЗ «Івано-Франківський національний медичний університет»,
кафедра українознавства та філософії, вул. Галицька, 2, 76018, м. Івано-
Франківськ, Україна
e-mail: ulana-mail@email.ua*

Стаття розкриває діяльність Андрея Шептицького в період становлення ЗУНР. Акцентується увага на розвитку духовності і значення Єпископа Андрея Шептицького в процесах становлення та подальшого розвитку греко-католицької церкви та захисту інтересів греко-католицьких священиків, особливо тих, що прийняли рішення підтримувати новостворену державу ЗУНР. У статті відображено посередницьку роль Митрополита Андрея Шептицького у період Першої світової війни 1914–1918 рр. Відображено відношення митрополита і його дипломатична діяльність; занепокоєння роботою місією Бартеlemi на території Галичини. Висвітлено ставлення до країн, з урядами яких керівництво ЗУНР повинно співпрацювати та показано вплив на негативну відповідь диктатора Є. Петрушевича на союз із С. Петлюрою. Досліджено доручення А. Шептицького провести нараду духовенства у Станіславі. 7-8 травня 1919 р. більше 200 священиків прийняли ухвалу самовіддано працювати й захищати незалежність ЗОУНР.

Ключові слова: *Андрей Шептицький, ЗУНР, державність.*

Статья раскрывает деятельность Андрея Шептицкого в период становления ЗУНР. Акцентируется внимание на развитии духовности и значения Епископа Андрея Шептицкого в процессах становления и дальнейшего развития греко-католических церкви и защиты интересов тех служителей церкви, кто принял решение поддерживать только что созданное государство. В статье отобразена посредническая роль Митрополита Андрея Шептицкого в период Первой мировой войны 1914–1918 гг. Отображено отношение митрополита и его дипломатическая деятельность; обеспокоенность работой миссией Бартеlemi на территории Галичины. Отражено отношение к странам, с правительствами которых руководство ЗУНР должно сотрудничать и показано влияние митрополита Андрея Шептицкого на негативный ответ диктатора С. Петрушевича на союз из С. Петлюрой. Исследовано поручение А. Шептицкого провести совещание духовенства в Станиславе. 7-8 мая 1919 г. более 200 священнослужителей приняло постановление самоотверженно работать и защищать независимость ЗОУНР.

Ключевые слова: *Андрей Шептицкий, ЗУНР, государственность.*

The article exposes activity of the Bishop A. Sheptytskyi in the period of becoming of the Western-Ukrainian People's Republic (WUPR). Attention is accented on development of spirituality and value of Bishop A. Sheptytskyi in becoming and further development of Greco-

catholic church and defence of interest of Greco-catholic priests, especially those that made decision to support the accrued state. Social and political activity of metropolitan A. Sheptytski in 1918-1923 assisted the further fight of the Ukrainian people for the political, national and cultural and religious rights. A metropolitan A. Sheptytskiy one of most prominent figures of the new history of Ukraine, that resulted the continuous semi-centennial labour in the revival of consciousness of the Ukrainian people these twenty-four hours. A. Sheptytskiy is the prime example of that and one man can change motion of history. He was able to become a link that was able to find an equilibrium between western and east churches and to support her to defend simultaneously the ideas of proceeding in the Ukrainian state system and to care of development of the Ukrainian culture. In the conditions of Polish occupation of Galicia, cardinal divergences between the governments of WUPR and UPR, further hope of Galicia on justice of the decision, what radiated bolshevist expansion, a metropolitan gave A. Sheptytskiy it a shot the Entente of their question and danger by force the authority to find support at the Apostolic throne and other countries of Europe and America. The three-year trip of Metropolitan pursued westward, humanitarian and political aim. for a metropolitan A. Sheptytskiy first, had to account to the dad to Benedict XV about activity of greco-catholic church and personally to know about the state of greco-catholic church arrival abroad; secondly, Metropolitan of to hope to get from the Ukrainian diaspora the material help of offering first world and Polish-Ukraine wars; thirdly, and, presumably, more main all, he tried to obtain in a fight confession of independence of WUPR, identifying oneself with the diplomatic action of government of Y. Petrushevyc in Paris.

Keywords: *A. Sheptytskiy, the Western-Ukrainian People's Republic (WUPR), state system.*

Митрополит Андрей Шептицький – одна з найвизначніших та найнеординарніших постатей новітньої історії України, яка своєю безперервною піввіковою працею привела до відродження самосвідомості українського народу цієї доби. Андрей Шептицький є яскравим прикладом того, що і одна людина може змінити хід історії. Він зміг стати тією ланкою, яка змогла знайти рівновагу між західною і східною Церквами і її підтримувати; відстоювати одночасно ідеї відновлення Української державності та піклуватись про розвиток української культури.

Щодо пастерської та громадської діяльності митрополита Андрея Шептицького, то за роки незалежності України з'явилося чимало статей, наукових розвідок та дисертаційних досліджень присвячених цій неоднозначній особистості в період становлення Західно-Української Народної Республіки. Серед них можемо відмітити наступних авторів І. Андрухів, О. Лисенка, І. Пилипіва, С. Гнота, Я. Заборовського,

Р. Делятинського, П. Каменського, І. Черновола, Я. Біласа, Л. Гентош та інших¹.

Восени 1918 р. очевидним став розпад ослабленої війною Австро-Угорської імперії. Враховуючи існуючі претензії поляків на територію Галичини, першочерговим завданням українського парламентського представництва стало здійснення підготовки до перебрання влади в краю. З його ініціативи 18-19 жовтня 1918 р. у Львові відбулась конституанта – «представницьке зібрання (близько 500 осіб) українських послів до парламенту та крайових сеймів Галичини і Буковини, єпископату, делегатів українських партій...»².

Митрополит Шептицький як член Палати Панів віденського парламенту, взяв участь у цій політичній нараді. Внаслідок довготривалих дебатів конституанта проголосила себе Українською Національною Радою з повноваженнями парламенту та ухвалила статут. Опираючись на право самовизначення народу, Українська Національна Рада проголосувала за створення незалежної Української Держави у межах Австро-Угорщини. 21 жовтня у великому залі Народного Дому відбулася чергова нарада Української Національної Ради. Митрополит Андрей брав участь в обговоренні питань надання населенню «загальних конституційних прав» та «безпеки національно-культурних прав меншостей»³.

Ще напередодні проголошення Української держави греко-католицька ієрархія рішуче стала на українську сторону. Свідченням цього є факт відмови Митрополита на пропозицію маршалка галицького сейму Незабитковського увійти до складу польсько-української комісії у Львові, «яка тимчасово урядувала б аж до винесення вироку союзними державами і зашкодила б кровопролиттю»⁴. А в процесі розбудови новоутвореної ЗУНР

---

¹ Ігор Андрухів, Олександр Лисенко, Ігор Пилипів. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Наукова монографія. – Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. 500 с.; Соломія Гнот. Митрополит А. Шептицький і розвиток національної культури Галичини в міжвоєнний період // Історія релігій в Україні. Праці XII міжнародної наукової конференції (Львів, 20-24 травня 2002 року). Книга 1. Львів: Логос, 2002. С. 113-117; Ярослав Заборовський Митрополит Андрей Шептицький: нарис про життя і служіння Церкві та народові (1865–1944 рр.) – Івано-Франківськ, 1995. 64 с.; Руслан Делятинський. Історія Станіславської єпархії (1885–1900 рр.). – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2001. 96 с.; Петро Каменський. Митрополит Андрей Шептицький і суспільно-політичні рухи в Галичині на початку ХХ століття // Культура народів Причорномор'я. 2004. №56. С.21 – 26.; Ігор Черновола І. Митрополит Андрей Шептицький у спогадах Олександра Барвінського // Київська церква. 2001. №2-3. С.287 – 293. ; Ярослав Білас. Митрополит Андрей Шептицький і проблеми національно-визвольного руху українців: Дис. канд. іст. наук: 09.00.11 / Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України (Відділення релігієзнавства). - Київ, 2003. 18 с.; Ліліана Гентош. Митрополит Шептицький: 1923-1939. Випробування ідеалів. - Львів: ВНТЛ-Класика, 2015. 596 с.

² Микола Литвин, Кім Науменко. Історія ЗУНР. Львів: Інститут українознавства НАНУ: Видавнича фірма «Олір», 1995. С. 28.

³ Українське слово. Львів. 1918. 20 жовтня.

⁴ Густав Цвенгрош. Митрополит на сторожі держави // Літопис Червоної Калини. 1994. №1-3. С.3.

уніатські священники очолювали б повітові ради на місцях, що «слід вважати визнанням ролі греко-католицького духовенства як з боку простолюдю, так і з боку українських урядовців»⁵.

Після того, як українські збройні формування застосували в боях артилерію, до митрополита Шептицького, який 1914 р. вміло здійснив роль посередника між польською та українською сторонами, приватно звернувся граф Пінінський. Боячись проявів анархії та грабунків у Львові, він прохав митрополита Андрея обговорити це питання з членами Національної Ради «і причинитися тим способом до зачаття переговорів»⁶. А. Шептицький завжди був прихильником мирного вирішення всіх виникаючих проблем. Тому 12 листопада 1918 р. надіслав листа до Делегації Національної Ради у Львові, в якому наполегливо рекомендував приступити до переговорів за «пацифікацію Львова», оскільки місту грозить «катастрофа»⁷.

16 листопада митрополит Андрей, продовжуючи посередницьку місію, звернувся до воюючих сторін із листом, в якому закликав піти на взаємні поступки, щоб повернути «нашому місту та всім мешканцям так бажаний мир...»⁸.

Усвідомлюючи, що політичні симпатії Антанти належать Польщі, а не новоутвореній ЗУНР, митрополит Андрей намагається заручитися підтримкою голови французької коаліційної місії в Яссах маркіза де Беллоу. В листі до нього від 25 листопада 1918 р. Шептицький доводив, що приєднання Галичини до Польщі є неоправданим. І якщо галицькі українці не воювали на стороні Антанти, то ця обставина, на його думку, повинна компенсуватися тим, що «українці в армії російській проливали кров для справи Антанти»⁹.

Проблема польсько-української війни не залишилася поза увагою Апостольського престолу. Для досягнення порозуміння між сторонами апостольський візитатор у Польщі монсіньор Ахілль Ратті надіслав 27 грудня 1918 р. листа до архієпископа Більчевського і митрополита Шептицького у Львові з проханням Папи «ужити спільні акції» для припинення братовбивчої війни¹⁰. Три дні після отримання листа зволікав Шептицький із візитом до Більчевського. Пізніше Митрополит визнав, що

⁵ Олег Єгрешій. Греко-католицьке духовництво в умовах ЗУНР: роль у формуванні органів влади, творенні українського війська // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2009. Вип. 18. С.207.

⁶ Микола Литвин, Кім Науменко. Цит. праця. С. 47.

⁷ Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАЛ).Ф.408. Спр. 574. Арк. 4.

⁸ Олекса Кузьма О. Листопадіві дні 1918 р.-Львів, 1931.- С.343.

⁹ Державний архів Львівської області (ДАЛО). Ф.1 Спр. 10.Арк.29.

¹⁰ Там само.

його затримка у виконанні рекомендацій папи Бенедикта XV пояснюється політичними мотивами: по-перше, Шептицький був переконаний, що листа слід було адресувати до варшавського і київського урядів (1 грудня у Фастові було укладено попередній договір про злуку між ЗУНР та УНР), а не до єпископів, тобто, вирішувати питання на державному рівні; по-друге, на його думку, «посередником між Апостольською Столицею та Україною в даний момент є віденський нунцій», а не посол Ватикану в Польщі¹¹. Отже, доручивши А. Ратті звернутися у справі порозуміння, Апостольська Столиця тим самим, вважав Митрополит, визнавала приналежність західноукраїнських земель до Польщі. Тому – то лист Апостольського візитатора він погодився опублікувати тільки після того, як це зробив польський єпископат. Польська сторона по-своєму розцінила патріотизм Шептицького, зазначаючи, що як духовна особа митрополит Андрей мав би перш за все виконати волю Папи; але, як політик, він вважав, що папське доручення надійшло до нього не тими шляхами, які він вважав оптимальними¹².

Зустрічі митрополита Шептицького з архієпископом Більчевським, які відбулися 30 грудня 1918 р. і 18 січня 1919 р., було присвячено обговоренню питань «припинення воєнних дій, зокрема, про видання відозви до командування воюючих сторін, обмін військовополоненими та створення офіційної делегації, яка розпочала б акцію примирення»¹³.

Претензії польських військових кіл до греко-католицького духовенства висловив на початку січня 1919 р. генерал Розвадовський. У відкритому листі до А. Шептицького (5 січня опублікований в «Gazecie Porannej») він звинуватив клір у потуранні актів насильства, здійснюваних українцями проти польського населення та розпалюванні національної ворожнечі. У відповідь на прохання генерала вплинути на духовенство відповідним листом, Митрополит аргументував свою відмову тією обставиною, що факти обвинувачення йому не відомі. «А навіть якби я про них знав, – писав він, – то, формуючи, згідно з відомим принципом, остаточне судження, повинен би вислухати і другу сторону»¹⁴.

З ініціативи Паризької мирної конференції з кінця січня 1919 р. у Львові перебувала «комісія держав Антанти під проводом французького генерала Бертелемі, зложена з представників Франції, Англії, Америки,

---

¹¹ Там само

¹² Там само.

¹³ Орест Красівський О. За українську державу і церкву. Громадська та суспільно-політична діяльність митрополита Андрея Шептицького в 1918-1923 рр. Львів, 1996. С. 12

¹⁴ Cit. on: Korolevsky S. Metropolitan Andrew (1865-1944). L'viv: Stauropegion, 1993.- P.502.

Італії»¹⁵. 13 лютого 1919 р. А. Ратті від імені Папи надіслав другого листа до митрополита Шептицького (за два дні до початку Вовчухівської операції). Цей лист дає підставу стверджувати, що Митрополит був занепокоєний перебігом початку роботи комісії Бертелемі. Свідченням цього є його лист папі Бенедикту XV від 24 січня 1919 р., про який згадує А. Ратті. Шептицький, виявляючи розчарування щодо світських чинників, висловлював «тривожні зауваження» у справі українсько-польського конфлікту та закликав Папу «винести справедливий вирок» воюючим сторонам»¹⁶. Проте, Бенедикт XV не володів прерогативою вирішувати міждержавні суперечки. Тому, «намагаючись просувати мир усіма допустимими способами», Святий Отець, як повідомляє Апостольський візитатор, залишає мирному конгресу вирішення політичних, національних і територіальних питань¹⁷. 25 червня 1918 р. країни Антанти надали Польщі можливість тимчасової окупації Галичини до вирішення її політично-правового статусу.

Воєнні події 1918-1919 рр. стали важливим випробуванням як для всієї галицької спільноти, так і для греко-католицької церкви. Інкримінуючи греко-католицькому духовенству «антипольську пропаганду», польська влада розпочала проти кліру «репресії та терор»¹⁸. Митрополит Шептицький був ізольований польською міською владою у своїх палатах. У святоюрській резиденції «зробили обшук і вилучили особисту кореспонденцію»¹⁹. Польські військові власті навіть не дозволили йому поїздки до Станіслава, де Митрополит «хотів урочистим Богослужінням відзначити свій 20-річний ювілей єпископської діяльності»²⁰.

Також під постійним наглядом перебував перемишлянський владика Й. Коциловський. Упродовж 1919 р. вивезено вглиб Польщі 375 священників, 44 ченців, 41 черниць і 6 кандидатів духовного стану²¹.

Протест митрополита Андрея вилився у листі від 26 червня 1919 р. до маршала Пілсудського. Розкриваючи важке становище українського населення, спричинене зловживаннями польської влади, автор наголошував, що така «фальшива» політика збільшує «уже і так велику прірву, відділяючу

¹⁵ Михайло Лозинський. Галичина на мировій конференції в Парижі. Кам'янець, 1919.- С.8.

¹⁶ Цит. за: Цвенгрош Г. Апостольський престол і митрополит Андрей Шептицький.- Львів, 1991.С. 18.

¹⁷ Там само

¹⁸ Орест Красівський. Цит. праця. С. 13.

¹⁹ Юрій Перейда. Апостол церковного єднання.- Львів: Свічадо, 1994.- С.27.

²⁰ Ігор Андрухів, Олександр Лисенко, Ігор Пилипів. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Наукова монографія.- Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. С.155.

²¹ Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття.- К.: Український письменник, 1994.- С.382.

українців від поляків»²². Турбуючись також долею кліру, А. Шептицький клопотав про звільнення ув'язнених греко-католицьких священиків.

Митрополит розраховував на позитивне вирішення прохання, оскільки сам, уже перебуваючи у захопленій поляками святоюрській резиденції, не залишився байдужим до факту ув'язнення українцями понад тридцяти священиків латинського обряду. У листі до голови Державного Секретаріату Сидора Голубовича від 27 лютого 1919 р. він «усилено» наполягав на «випущенню на волю інтернованих парохів», а також «позволити для них повернутися на їх посади»²³. Уже 9 березня священиків звільнено і вони змогли приступити до виконання душпастирських обов'язків.

У руслі державотворчих прагнень українців А. Шептицький доручив єпископу Г. Хомишину провести нараду духовенства у Станіславі. 7-8 травня 1919 р. більше 200 священиків прийняли ухвалу самовіддано працювати й захищати незалежність ЗОУНР²⁴.

З боєм сприймаючи біду свого народу, митрополит Шептицький та єпископи Коциловський і Хомишин торкалися помилок, допущених керівництвом ЗУНР. «Здається, – писали вони, – що терпимо і через тих, що більше дбали про свою наживу, чим про добро народу, що не уміли для загального добра пожертвувати власну користь...»²⁵. Наприкінці листа єпископи висловивили глибокий жаль за «найблагородніших наших синів, що впали в обороні вітчизни»²⁶.

Уболіваючи за долю ЗУНР, Митрополит не залишався байдужим до питання, з урядами яких країн керівництво ЗУНР повинно співпрацювати. Коли у липні 1919 р. уряд Радянської України та керівництво Червоної Армії запропонували Є. Петрушевичу заключити союз, який передбачав розрив з С. Петлюрою та створення спільної армії для боротьби з поляками, саме категорична позиція А. Шептицького вплинула на негативну відповідь диктатора. Дізнавшись про саму можливість переговорів із урядом Раковського, митрополит Андрей передав через Л. Цегельського депешу Є. Петрушевичу, в якій заявляв: «Ніякого контакту, а тим більше єдиного фронту з більшовиками бути не може. Той, хто підтримує цей контакт і

²² Cit. on: Koko E. Metropolita Andrzej Szeptycki a panstwo polskie w latach (1918-1939)// Metropolita Andrzej Szeptycki. Materiały z sesji naukowej pod redakcją Tadeusza Stegnera.- Gdansk: Stepan design, 1995.- P.57.

²³ ЦДІАЛ.- Ф.408.- Спр. 574.- Арк. 6.

²⁴ Василь Марчук. Українська Греко-Католицька Церква: історичний нарис.- Івано-Франківськ: Плай, 2001. С.87.

²⁵ Послання пастирське А. Шептицького, Г. Хомишина, Й. Коциловського до Всечесного духовенства і вірних. - Перемишль, 1919. - С.3-4.

²⁶ Там само. С.5

прагне утворення єдиного фронту з безбожними більшовиками, – зрадник народу і церкви»²⁷.

Тактичні непорозуміння між урядами ЗУНР та УНР призвели до укладення С. Петлюрою 21 квітня 1920 р. Варшавського пакту з поляками про спільну боротьбу проти більшовиків. Пакт передбачав також повну відмову уряду УНР від території Східної Галичини.

11 жовтня 1920 р. більшовицька російсько-українська делегація підписала з представниками Польщі прелімінарний договір у Ризі (остаточно мирний договір підписано 18 березня 1921 р.), згідно з яким передбачалося анулювати Варшавську угоду між Польщею і УНР, а західноукраїнські землі ставали приналежністю Речі Посполитої. Протест представників ЗУНР, які були присутні на Ризьких переговорах, суттєвої ролі не відіграв.

В умовах польської окупації Галичини, кардинальних розбіжностей між урядами ЗУНР та УНР, подальшої надії галичан на справедливе вирішення Антантою їхнього питання та небезпеки, яку випромінювала більшовицька експансія, митрополит Шептицький зробив спробу силою свого авторитету знайти підтримку в Апостольського престолу та інших країнах Європи й Америки. Трирічна подорож Митрополита на Захід переслідувала апостольсько-візитаторську, гуманітарну та політичну мету. А. Шептицький, по - перше, повинен був скласти папі Бенедикту XV звіт про діяльність греко-католицької церкви і особисто дізнатися про стан греко-католицьких парохій за кордоном; по-друге, Митрополит надіявся отримати від української діаспори матеріальну допомогу жертвам першої світової та польсько-української воєн; по-третє, і, мабуть, найголовніше, він намагався виборювати визнання незалежності ЗУНР, солідаризуючись із дипломатичною діяльністю уряду Є. Петрушевича у Парижі.

Суспільно-політична діяльність А. Шептицького в 1918-1923 рр. сприяла подальшій боротьбі українського народу за свої політичні, національно-культурні та релігійні права.

Список використаних джерел

1. Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Наукова монографія. – Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. 500с.
2. Білас Я. Митрополит Андрей Шептицький і проблеми національно-визвольного руху українців: Дис. канд. іст. наук: 09.00.11 / Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України (Відділення релігієзнавства). - Київ, 2003. 18 с.

²⁷ Степан Томашівський С. Десять літ українського питання в Польщі. - Львів, 1929.- С.14-15.

- 3.Гентош Л. Митрополит Шептицький: 1923-1939. Випробування ідеалів. - Львів: ВНТЛ-Класика, 2015. 596 с.
- 3.Гнот С. Митрополит А. Шептицький і розвиток національної культури Галичини в міжвоєнний період // Історія релігій в Україні. Праці XII міжнародної наукової конференції (Львів, 20-24 травня 2002 року). Книга 1. Львів: Логос, 2002. С. 113-117.
- 4.Делятинський Р. Історія Станіславської єпархії (1885 – 1900 рр.). - Івано-Франківськ: Нова зоря, 2001. 96 с.
- 5.Державний архів Львівської області (ДАЛО). Ф.1 Спр. 10. Арк.29.
- 6.Єгрешій О. Греко-католицьке духівництво в умовах ЗУНР: роль у формуванні органів влади, творенні українського війська // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2009. Вип. 18. - С.207.
- 7.Заборовський Я. Митрополит Андрей Шептицький: нарис про життя і служіння Церкві та народові (1865 – 1944рр.). – Івано-Франківськ, 1995. 64 с.
- 8.Кам'янський П. Митрополит Андрей Шептицький і суспільно-політичні рухи в Галичині на початку ХХ століття // Культура народів Причорномор'я. 2004. №56. С.21 – 26.
- 9.Красівський О. За українську державу і церкву. Громадська та суспільно-політична діяльність митрополита Андрея Шептицького в 1918 – 1923 рр . Львів, 1996. 84с.
- 10.Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. Львів, 1931. 467 с.
- 11.Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. - Львів: Інститут українознавства НАНУ: Видавнича фірма «Олір», 1995. 368 с.
- 12.Лозинський М. Галичина на мировій конференції в Парижі. - Кам'янець, 1919. - С.8.
- 13.Марчук В. Українська Греко-Католицька Церква: історичний нарис. - Івано-Франківськ: Плай, 2001.164 с.
- 14.Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. - К.: Український письменник, 1994. - С. 382.
- 15.Перейда Ю. Апостол церковного єднання. - Львів: Свічадо, 1994. - 36с.
- 16.Українське слово. Львів.1918. - 20 жовтня.
- 17.ЦДІАЛ . Ф.408. Спр. 574. Арк.6.
- 18.Цвенгрош Г. Митрополит на сторожі держави // Літопис Червоної Калини. 1994. №1 - 3. С. 3.
- 19.Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДІАЛ). Ф.408. Спр. 574. Арк. 4.
- 20.Чорновол І. Митрополит Андрей Шептицький у спогадах Олександра Барвінського // Київська церква. 2001. №2-3. С287 – 293.
- 21.Koko E. Metropolita Andrzej Szeptycki a panstwo polskie w latach (1918-1939)// Metropolita Andrzej Szeptycki. Materialy z sesji naukowej pod redakcja Tadeusza Stegnera. - Gdansk: Stepan design, 1995. - P.57.
- 22.Korolevsky S. Metropolitan Andrew (1865-1944). - L'viv: Stauropegion, 19 Korolevsky S. Metropolitan Andrew (1865-1944). - L'viv: Stauropegion, 1993. - 619p.

REFERENCES

- 1.Andruxhiv I. ., Lysenko O., Pylypiv I. Stanislavska (Ivano-Frankivska) yeparkhiia UHKTs kriz pryzmu stolit: istoryko-relihiinyi aspekt. Naukova monohrafiia. – Nadvirna:ZAT «Nadvirnianska drukarnia», 2010. 500s.

2. Bilas Ya. Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i problemy natsionalno-vyzvolnoho rukhu ukrainsiv: Dys. kand. ist. nauk: 09.00.11 / Instytut filosofii imeni H. S. Skovorody NAN Ukrainy (Viddilennia relihiieznavstva). - Kyiv, 2003. 18 s.
3. Hentosh L. Mytropolyt Sheptytskyi: 1923-1939. Vyprobuvannia idealiv. - Lviv: VNTL-Klasyka, 2015. 596 s.
4. Hnot S.. Mytropolyt A. Sheptytskyi i rozvytok natsionalnoi kultury Halychyny v mizhvoiennyi period // Istoriiia religii v Ukraini. Pratsi KhII mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (Lviv, 20-24 travnia 2002 roku). Knyha 1. Lviv: Lohos, 2002. S. 113-117;
5. Deliatynskyi R. Istoriiia Stanislavskoi yeparkhii (1885 – 1900 rr.). - Ivano-Frankivsk: Nova zoria, 2001. 96 s.
6. Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti (DALO). F.1 Spr. 10. Ark. 29.
7. Iehreshii O. Hreko-katolytske dukhivnytstvo v umovakh ZUNR: rol u formuvanni orhaniv vlady, tvorenni ukraïnskoho viiska // Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svïdomist, derzhavnist. 2009. Vyp. 18. - S.207.
8. Zaborovskyi Ya. Mytropolyt Andrei Sheptytskyi: narys pro zhyttia i sluzhinnia Tserkvi ta narodovi (1865 – 1944rr.) – Ivano-Frankivsk, 1995. 64 s.
9. Kamenskyi P. Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i suspilno-politychni rukhy v Halychyni na pochatku KhKh stolittia // Kultura narodiv Prychornomia. 2004. №56. S.21 – 26.
10. Krasivskyi O. Za ukraïnsku derzhavu i tserkvu. Hromadska ta suspilno-politychna diialnist mytropolyta Andreia Sheptytskoho v 1918 – 1923 rr . Lviv, 1996. 84s.
11. Kuzma O. Lystopadovi dni 1918 r. Lviv, 1931. .467 s.
12. Lytvyn M., Naumenko K. Istoriiia ZUNR. - Lviv: Instytut ukraïnoznavstva NANU: Vydavnycha firma «Olir», 1995. 368 s.
13. Lozynskyi M. Halychyna na myrovii konferentsii v Paryzhi. - Kamianets, 1919. - S.8.
14. Marchuk V. Ukraïnska Hreko-Katolytska Tserkva: istorychnyi narys. - Ivano-Frankivsk: Plai, 2001. 164 s.
15. Nahaievskyi I. Istoriiia Ukraïnskoi derzhavy dvadtsiatoho stolittia. - K.: Ukraïnskyi pysmennyk, 1994. - S.382.
16. Pereida Yu. Apostol tserkovnoho yednannia. - Lviv: Svichado, 1994. - 36s.
17. Ukraïnske slovo. Lviv. 1918. 20 zhovtnia.
18. TsDIAL . F.408. Spr. 574. Ark.6.
19. Tsvenhrosh H. Mytropolyt na storozhi derzhavy // Litopys Chervonoï Kalyny. 1994. №1-3. S.3.
20. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi (TsDIAL). F.408. Spr. 574. Ark. 4.
21. Chornovol I. Mytropolyt Andrei Sheptytskyi u spohadakh Oleksandra Barvinskoho // Kyivska tserkva. 2001. №2-3. S.287 – 293.
22. Koko E. Metropolita Andrzej Szeptycki a panstwo polskie w latach (1918-1939)// Metropolita Andrzej Szeptycki. Materialy z sesji naukowej pod redakcja Tadeusza Stegnera. - Gdansk: Stepan design, 1995. - R.57.
23. Korolevsky C. Metropolitan Andrew (1865-1944). - Lviv: Stauropegion, 19 Korolevsky C. Metropolitan Andrew (1865-1944). - Lviv: Stauropegion, 1993. – 619 r.

Дата надходження до редакції: 26.11. 2018

**ДІЯЛЬНІСТЬ ЗГРОМАДЖЕННЯ ДОЧОК МИЛОСЕРДЯ СВ.
ВІКЕНТІЯ ДЕ ПОЛЯ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НА ТЕРИТОРІЇ
СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ У XVIII – ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ ХХ СТ.**

Лев ДАВИБІДА

*Івано-Франківський обласний осередок Всеукраїнської кампанії
«Пам'ять Нації», вул. Січових Стрільців, 56, 76018, Івано-Франківськ,
Україна*

e-mail: lev.davybida@gmail.com

У статті висвітлено історію поширення осередків Згромадження дочок милосердя св. Вікентія де Поля та відкриття при них лікувальних закладів у Східній Галичині XVIII – першої третини ХХ ст. На основі дослідження архівних джерел і вивчення спеціалізованої літератури проаналізовано діяльність сестер милосердя у справі охорони здоров'я, з'ясовано її роль в житті місцевого населення. Особливу увагу в статті звернено на джерела фінансування та майновий статус Згромадження, які уможливлювали його харитативне функціонування. Визначаючи якість та ефективність медичних послуг шариток, автор робить висновок про набутий ними цінний досвід і високий професіоналізм під час роботи в якості молодшого медперсоналу як у власних медичних закладах, так і в державних та приватних шпиталях Східної Галичини, зокрема в «Народній лічниці». На прикладі блаженної Марти Вецької підкреслюється подвижницький і жертовний характер цієї праці й служіння сестер милосердя.

Ключові слова: *Згромадження, св. Вікентій де Поль, сестри милосердя, Східна Галичина, охорона здоров'я, шпиталь.*

В статье отображается история распространения в Восточной Галиции местных представительств Ордена дочерей милосердия св. Викентия де Поля в XVIII – первой трети ХХ вв. и открытие при них лечебных учреждений. На базе исследованных архивных источников и изучения специализированной литературы проанализирована деятельность сестер милосердия в здравоохранении, охарактеризовано ее роль в жизни местного населения. Особое внимание в статье уделено выяснению источников финансирования и вопросам имущественного статуса Ордена, которые делали возможным его харитативное функционирование. Определяя качество и эффективность медицинских услуг шариток, автор делает вывод о приобретении ими ценного опыта и о высоком их профессионализме при работе в качестве младшего медицинского персонала, как в собственных лечебных учреждениях, так и в государственных и частных госпиталях Восточной Галиции, в частности в “Народной лечебнице”. На примере блаженной Марты Вецькой подчеркивается подвижнический и жертвенный характер этой работы и служения сестер милосердия.

Ключевые слова: *Орден, св. Викентий де Поль, сестры милосердия, Восточная Галиция, здравоохранение, госпиталь.*

The article deals with history of the spread of the abodes of the Daughters of Charity of St. Vincent de Paul. It examines the process of opening the medical institutions of the

Congregation in Eastern Galicia XVIII – the first third of XX century. Activity of the Sisters of Mercy in the healthcare was analyzed, clarified the role of this activity at the life of local population. Special attention is paid to the sources of funding and property status of the Congregation that enabled its charitable functioning. Earlier the funds came from the monarchs of Poland and Austria. Later the wealthy families of Potocki, Rzewuski, Lubomirski and Czartoryski started to fund Sisters of Charity. Thanks to this, Sisters of Mercy were able to finance their activities, leading their own economy.

The author determines the quality and efficiency of health services of Sisters of Mercy. He concludes that they gained valuable experience and professionalism in their work as a junior medical staff in its own medical institutions, as well as in public and private hospitals in Eastern Galicia, in particular in the “People's Hospital”. The author argues that social and medical care played an important role in the activities of the eastern branch of the Daughters of Charity of St. Vincent de Paul. The Congregation gave impetus to the formation of other charitable organizations and monastic communities whose apostolic activity included the care of the sick. But the treatment without doctor`s control in small hospitals of the Congregation was not effective, therefore, these institutions served rather as shelters, where patients could receive elementary care and first medical care. The ascetic and sacrificial nature of this work and the ministry of the sisters of charity are emphasized on the example of Blessed Marta Wiecka. This example was not isolated because the Sisters of Mercy practically always kept their promises.

Key words: *the Congregation, St. Vincent de Paul, Sisters of Charity, Eastern Galicia, health protection, hospital.*

Свого часу так званий «науковий атеїзм» усіляко намагався протиставити здобутки медицини і християнство, акцентуючи увагу на фізіології в дусі офіційної радянської ідеології. При цьому той факт, що чимало медичних знань і навиків впродовж багатьох століть здобувалися при монастирських шпиталях особами, які вміло поєднували лікарський фах і духовний сан, намагалися не згадувати. Тож тепер, коли інакомислячих не переслідують, а право на вільне віросповідання нам гарантують норми Конституції України, настав час віддати належне послідовникам Доброго Самарянина та дослідити їх внесок у справу порятунку людства від хвороб. Маленьким кроком у цьому напрямі є дана стаття, метою якої є висвітлення й аналіз охороноздоровчої діяльності представниць Згромадження дочок милосердя св. Вікентія де Поля в Східній Галичині протягом XVIII – першої третини ХХ ст. Основні завдання статті полягають у тому, щоб описати історію поширення медичних закладів конгрегації у Галичині досліджуваного періоду, з'ясувати роль сестер у справі охорони здоров'я місцевого населення, визначити якість та ефективність медичних послуг, які надавали шарики.

Згадана проблема не була об'єктом спеціального дослідження, однак певні її аспекти побіжно розглядалися у працях вітчизняних і польських

науковців, присвячених історії монаших спільнот й церковного життя Галичини. Особливої уваги вартує наукова розвідка А. Шлеца¹, який на основі багатого фактичного матеріалу простудіював процес розвитку конгрегації шариток у Польщі, а також на українських і білоруських землях, що колись входили до складу Речі Посполитої. Не менш інформативними у цьому плані є праці А. Дзержек² та А. Пернікарчика³, присвячені історії спільноти вікентіанок та біографії окремих її представниць конкретно у Галичині. Серед українських науковців апостольську діяльність чернечих згромаджень вивчають О. Яцків⁴ та І. Комар⁵. Функціонування східної, греко-католицької гілки дочок милосердя у 20–30-х рр. ХХ ст. висвітлила І. Стасюк⁶ в рамках дослідження повсякденного життя монахинь Станіславівської єпархії УГКЦ⁷.

Першочерговим завданням згромадження дочок милосердя з часу заснування спільноти св. Вікентієм де Полем (1581–1660) у 1633 р. була опіка над хворими. Його реалізація передбачала відкритість членів апостольського товариства, їх проживання в миру, а не у закритих чернечих спільнотах. Закладаючи рух «сірих сестер» у Франції, св. Вікентій писав: «Їх монастир – домівки хворих, їх каплиця – парафіяльний костел, їх келія – орендована кімната чи шпитальна палата»⁸. З часом сестри милосердя (*ця назва більш притаманна для визначення представниць згромадження у Центрально-Східній Європі – авт.*) стали опікуватися також убогими, дітьми-сиротами, навчальними закладами для бідняків, притулками для людей похилого віку тощо, але популярність їм приніс саме догляд за хворими, оскільки останніх у Європі XVII – XVIII ст., яка потерпала від постійних епідемій і військових сутичок, не бракувало. Цікавим є факт, що першим осередком дочок милосердя за межами Франції стала Варшава, куди

¹ Schletz A. Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. *Nasza Przeszłość*. Kraków, 1960. T. 12. S. 59–172.

² Dzierżek A. Sióstry Miłosierdzia w Małopolsce Wschodniej. *Cracovia Leopoldis*. 2011. Nr. 2. S. 25–28.

³ Piernikarczyk A. Lwowskie ślady błogosławionej Marty Wieckiej / A. Piernikarczyk. *Parare vias Domini*. Pelplin, 2014. S. 651–661.

⁴ Яцків О. Формування осередків, поширення та діяльність Згромадження сестер святого Фелікса з Канталісій на теренах Галичини наприкінці XIX – на початку ХХ ст. *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 110. С. 37–40.

⁵ Комар І. Роль Української греко-католицької церкви в організації охорони здоров'я дітей у Галичині на початку ХХ ст. *Гірська школа Українських Карпат*. 2013. № 8–9. С. 213–215.

⁶ Стасюк І. Повсякденне життя монахинь Станіславівської єпархії УГКЦ (1900–1946 рр.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2013. Вип. 23–24. С. 360–367.

⁷ Stasiuk I. Działalność charytatywna żeńskich zgromadzeń zakonnych w diecezji stanisławowskiej w latach 1896–1946. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*. 2014. Z. 1. S. 93–100.

⁸ Schletz A. Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. S.61–63.

сестри прибули на запрошення польської королеви Марії Людовіки (1611–1667) у 1652 р.⁹.

Щодо Східної Галичини, то першим містом, де оселились сестри милосердя, став Львів: у 1741 р. згромадження за фінансової підтримки київського ловчого Францішека Завадського, який пожертвував 60 000 злотих, заклало шпиталь св. Вікентія на схилах Замкової гори. У 1783 р. лікувальний заклад особисто відвідав австрійський цісар Йосиф II (1741–1790), відомий своєю філантропією. Оцінивши успіхи місцевих дочок милосердя у догляді за хворими, монарх призначив шпиталю щорічну державну дотацію у розмірі 2 000 золотих ринських¹⁰. Польський дослідник В. Хотковський однак зазначав, що оскільки заклад сестер милосердя у Львові не зводився до ролі притулку, а дійсно надавав медичну допомогу хворим, коштів, які надходили з держбюджету, не вистачало, тож він існував в основному за рахунок добровільних пожертв і милостині¹¹.

Протягом XVIII ст. шпиталі дочок милосердя з'явилися також у Бурштині (1742 р.), Маріямполі (1746 р.), Бродах (1760 р.), Пшеворську (1768 р.), Роздолі (1780 р.). Розбудові конгрегації сприяла австрійська влада, яка передала їй майно ліквідованих касаційною реформою 1783 р. монастирів, а також поклопоталася про утворення окремої Галицької провінції дочок милосердя з центром у Львові в липні того ж року¹². Протягом першої половини XIX ст. кількість шариток на території Східної Галичини постійно зростає, змінюється їх національний склад: якщо спершу серед сестер переважали вихідці із Франції, то поступово їх доповнювали, а згодом і практично витіснили полячки. У 1809 р. на території Галицької провінції налічувалась 71 сестра милосердя, а вже у 1859 р. до місцевого згромадження входило 127 осіб¹³. З'явилися і нові осередки, зокрема у Новосілках (1810 р.), Мощанах (1820 р.), Червонограді (1846 р.) та Будзанові (1847 р.)¹⁴.

Варто зазначити, що у XIX ст. видозмінюється процес закладання домів дочок милосердя, шпиталів і сиротинців під їх егідою, а також схема фінансування їхньої діяльності. Якщо раніше ініціатива походила від монархів Речі Посполитої та Австрії, то згодом її перебрали на себе меценати

⁹ Piernikarczyk A. Lwowskie ślady błogosławionej Marty Wieckiej. S. 651.

¹⁰ Chodyncki I. Historia stołecznego królestw Galicyi i Lodomeryi miasta Lwowa od założenia jego aż do czasów terazniejszych. Lwów, 1829. S. 395–396.

¹¹ Потимко О. Розвиток медицини у Львові в XIV – XVIII ст.: література, проблеми, дискусії. Львів, 2012. С. 105.

¹² Piernikarczyk A. Lwowskie ślady błogosławionej Marty Wieckiej. S. 652.

¹³ Dzierżek A. Sióstry Miłosierdzia w Małopolsce Wschodniej. S. 26.

¹⁴ Schletz A. Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. S. 88.

із місцевих вельможних родин Потоцьких, Жевуських, Любомирських і Чарторійських¹⁵. Беручи до уваги заслуги шариток у догляді за хворими і опіці над сиротами, знать запрошувала їх у свої володіння, даючи право власності на землі та фільварки. Завдяки цьому сестри милосердя отримали змогу фінансувати свою діяльність, ведучи власне господарство.

У 1859 р. функції осередку Галицької провінції Згромадження дочок милосердя св. Вікентія де Поля перейшли до спільноти шариток у Кракові¹⁶. Попри ці зміни конгрегація не тільки не втратила свій вплив у Східній Галичині, а й ще більше зміцніла. Протягом другої половини ХІХ ст. сестри милосердя відкрили ще одне представництво у Рогатині (1883 р.), а також долучилися до роботи в якості молодшого медичного персоналу у повітових шпиталях Городенки (1885 р.), Підгайців (1891 р.), Ясел (1892 р.), Коломиї, Станиславова, Стрия (1894 р.), Бережан (1895 р.), Заліщиків (1896 р.), Золочева, Тернополя, Жешува (1897 р.), Гусятина і Сянока (1898 р.). За підтримки конгрегації у Львові запрацювали спеціальні заклади для божевільних у Кульпаркові (1875 р.) та хоспіс для невиліковно хворих (1898 р.)¹⁷.

Згромадження дало поштовх до утворення ряду інших добродійних організацій та чернечих спільнот, апостольська діяльність яких включала опіку над хворими, зокрема Товариства Дітей Марії, засноване у 1852 р. керівницею Галицької провінції дочок милосердя с. Люцією Боровською (...– 1864)¹⁸, і Згромадження сестер св. Фелікса з Канталісій, яке у 1855 р. заклали сестри Софія Трушковська (1825–1899) та Клотильда Ціхановська (1822–1875)¹⁹.

Було б несправедливо не згадати про появу спільноти дочок милосердя в складі УГКЦ у червні 1926 р. Цікаво, що митрополит Андрей Шептицький (1865–1944), засновуючи східну гілку сестер милосердя, звернувся за допомогою не до місцевого римо-католицького ордену в Галичині, а до Згромадження у Бельгії. Вірогідно, причиною цьому послужили напружені українсько-польські відносини, що загострилися під час військового протистояння 1918–1919 рр. Оскільки тогочасна спільнота дочок милосердя і увесь її духовний провід у Галичині склалися в основному з поляків, а ті, у переважній більшості, поділяли думку Львівського архієпископа св. Юзефа Більчевського (1860–1923), що ототожнював інтереси Римо-католицької

¹⁵ Dzierżek A. Siostry Miłosierdzia w Małopolsce Wschodniej. S. 26.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Schletz A. Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. S. 129.

¹⁸ Ibid. S. 125.

¹⁹ Яцків О. Формування осередків, поширення та діяльність Згромадження сестер святого Фелікса з Канталісій. С. 37.

церкви із польськими національними інтересами, то сподіватися на їхню підтримку було б марно²⁰. З благословення Папи Пія XI (1857–1939) 25 березня 1922 р. митрополит Андрей направив на новіціат в Бельгію перших дівчат з України. 8 червня 1926 р. сестри повернулись з Бельгії у Галичину і, за сприяння Станиславівського єпископа бл. Григорія Хомишина (1867–1947), розпочали апостольську діяльність в Станиславові²¹. Першою настоятелькою Згромадження східного обряду стала бельгійка с. Аліція Поппе (1884–1970)²². У 1929 р. українські вікентіанки відкрили ще одну обитель у Львові.

Коротко розглянувши історію розвитку Згромадження дочок милосердя св. Вікентія де Поля у Східній Галичині, проаналізуємо їхні успіхи у справі охорони здоров'я населення. Центральною медичною установою місцевих дочок милосердя протягом двох століть (1744–1944 рр.) був шпиталь св. Вікентія де Поля у Львові, який розміщувався на вул. Театинській. Згідно статутних документів шаритки, як засновниці даного закладу, зобов'язувалися безкоштовно доглядати до 44 малозабезпечених хворих одночасно. Однак кількість потребуючих, зважаючи на складні соціальні обставини і низьку санітарно-епідемічну культуру краю, була набагато більшою. Тож на початку ХІХ ст., у 1812 р., шпиталь вміщував 112 пацієнтів: 73 чоловіків і 39 жінок, а у 1825 р., після здійснених на кошти благодійників інновацій, – 140 осіб. При закладі діяла власна аптека. Про важливість існування в тогочасній Галичині цієї інституції свідчить той факт, що тільки протягом 1818 р. у шпиталі лікувалось 836 чоловіків і 905 жінок, щоправда, майже 300 хворих померло. У другій половині ХІХ ст. кількість пацієнтів закладу постійно зростала. У 1853 р. послугами шпиталю св. Вікентія де Поля у Львові скористалося більше 3 000 осіб при 358 летальних випадках²³.

Шпиталі сестер милосердя в інших містах і містечках Східної Галичини теж користувалися великою популярністю серед населення, хоча були невеликими і могли одночасно утримувати всього лише до кількох десятків осіб. Причиною довіри галичан служила харитативна діяльність вікентіанок, які безкорисно допомагали хворим без огляду на майновий стан, національність чи віросповідання. Зважаючи на те, що у другій половині ХІХ ст. прийом у лікаря в середньому вартував 5 золотих ринських, виклик додому – 10, а виїзд у село до хворого, залежно від відстані, коштував 20–50

²⁰ Глова М. Дипломатична діяльність митрополита Андрея Шептицького // *Товариство краєзнавців Яворівщини «Гостинець»* / URL: <http://www.gostynets.org.ua/index.php>. (дата звернення: 12.01.2016).

²¹ Stasiuk I. Działalność charytatywna żeńskich zgromadzeń zakonnych w diecezji stanisławowskiej. S. 97.

²² Назар Н. Сестра Аліція Поппе: життя для Бога і України. *Діти Непорочної. Релігійний журнал християнської родини*. 2012. № 2. С. 27.

²³ Schletz A. Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. S. 126–127.

ринських²⁴ (вночі послуги лікаря оплачувалися за подвійним тарифом – авт.), медицина була недоступною для більшості галичан. Погіршувала ситуацію й нестача кваліфікованого лікарського персоналу. Так, наприкінці XIX ст. у Галичині один лікар припадав на 7 000 чоловік²⁵ і змушений був обслуговувати територію площею 60–140 км². Апостольська діяльність сестер милосердя, звісно, не покривала потреб краю в медичній допомозі, але робила її хоча б трохи доступнішою.

Справедливо буде зазначити, що лікувальні заклади дочок милосердя, окрім установи у Львові, не були шпиталями у класичному розумінні цього слова. Це були радше притулки для вбогих калік, сиріт та невиліковно хворих, при яких водночас надавалася амбулаторна й перша медична допомога малозабезпеченим. В середньому побут хворого у шпиталі під час періоду загострення хвороби складав 8–20 днів. Тим часом, ревізія, яку провела Крайова рада здоров'я в закладах сестер милосердя у 1890 р., засвідчила, що чи не у кожному із них проводилися дрібні хірургічні втручання, ставилися банки попри відсутність дозволів на такого роду діяльність, утримувалися аптеки, в яких ліки відпускалися без рецептів. Перевірка виявила також проблему низької якості медичної допомоги, зумовлену відсутністю кваліфікованого лікарського контролю. Постійно практикуючі у закладах лікарі були тільки у Львові та Роздолі, тоді як в Маріямполі, Рогатині, Бурштині, Мощанах шаритки викликали місцевих медиків за нагальної потреби 2–3 рази на рік²⁶.

З огляду на брак кваліфікованого лікарського нагляду, якість лікування в закладах сестер милосердя була сумнівною. Насамперед, через цілком можливі недостовірності в діагностиці захворювань і помилки у лікувальному процесі. Часто дочки милосердя приймали у свої шпиталі інфекційних хворих, не маючи для цього спеціально обладнаних приміщень, тож загальні палати перетворювалися на епідемічні вогнища. Зокрема в 1889 р. зафіксовано 13 випадків прояву вітряної віспи у Маріямполі, 8 хворих на віспу, 10 – на висипний тиф і 13 – на дизентерію у Червонограді, а також 16 випадків дифтерії у Новосілках. Більше того, цього ж року староста з Бродів звітував про поширення епідемії на цілу гміну після виписки хворого

²⁴ Паскар М. Бережанщина / М. Паскар. *Лікарі Тернопільщини. Хронологія імен та фактів* / відп. ред. О. Голяченко. Тернопіль, 1996. С. 34–35.

²⁵ Ткаченко С. З. К истории развития профилактического направления советского здравоохранения в западных областях УССР / С. З. Ткаченко. *К истории медицины на Украине (На материалах западных областей УССР, Закарпатья и Буковины)*: сборник научных трудов. Львов, 1961. С. 114.

²⁶ Внески Крайової ради здоров'я у справі лікарської опіки в шпиталях Сестер Милосердя // ЦДІАУЛ (Центр. держ. іст. архів України у м. Львові). Ф. 668. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 7.

на тиф з лікарні згромадження в Залізцях²⁷. Однак в цілому дочки милосердя добре справлялися із обов'язками медсестер, санітарок і доглядальниць у власних закладах. Зокрема у 1923 р. ярославський староста схвально відгукувався про заклад спільноти св. Вікентія де Поля в Мощанах й просив уряд надати йому субвенцію на закупку спирту, білизни та шприців, підкреслюючи заслуги шариток у справі надання першої медичної і амбулаторної допомоги²⁸.

З другої половини ХІХ ст. сестер згромадження часто запрошували на роботу в державні та приватні госпіталі, що теж слугувало доказом їхнього професіоналізму як молодшого медперсоналу. До їхніх обов'язків належали маніпуляційні процедури, перев'язка хворих, видача ліків, допомога під час операцій, нагляд за технічним персоналом. Протягом 1859–1914 рр. дочки милосердя св. Вікентія де Поля незмінно працювали у 24 повітових, 12 приватних і 3 спеціалізованих лікарнях Галичини²⁹. Тільки у львівському шпиталі в 20–30-х рр. ХХ ст. працювало близько 120 сестер милосердя³⁰. До відкриття Львівської школи медичних сестер при загальному шпиталі у 1895 р. шаритки були чи не єдиними більш-менш обізнаними у сестринській справі спеціалістами. Це зумовлювалося передачею старшими членами згромадження накопичуваного століттями досвіду новичкам.

Соціально-медична опіка відіграла важливу роль і в діяльності східної гілки дочок милосердя св. Вікентія де Поля. На початку ХХ ст. за сприяння УГКЦ і особисто митрополита А. Шептицького з метою надання медичної допомоги незаможним українцям були створені амбулаторія «Народна лічниця» і ряд санаторіїв для українських студентів, а в 1938 р. – шпиталь ім. А. Шептицького у Львові. Всі ці установи з 1929 р. безкоштовно обслуговувалися монахинями Згромадження сестер милосердя св. Вікентія під керівництвом с. А. Поппе, яка стала першим адміністратором «Народної лічниці». Важливим моментом у лікуванні були сповідь, причастя, елеопомазання хворих, оскільки вважалося, що ці заходи допомагають в одужанні, несуть психологічний комфорт і позитивну енергетику³¹. Сестри милосердя УГКЦ виконували свої обов'язки настільки професійно, що пізніше, із приходом радянської влади, продовжували працювати

---

²⁷ Там само. Арк. 8.

²⁸ Прохання про субвенцію на шпиталь Сестер Милосердя в Мощанах від 15 квітня 1923 р. // ДАЛО. (Держ. архів Львівської обл.). Ф. 1. Оп. 9. Спр. 94. Арк. 9.

²⁹ Dzierżek A. Siostry Miłosierdzia w Małopolsce Wschodniej. S. 26.

³⁰ Piernikarczyk A. Lwowskie ślady błogosławionej Marty Wieckiej. S. 655–656.

³¹ Комар І. Роль Української греко-католицької церкви в організації охорони здоров'я дітей у Галичині на початку ХХ ст. С. 213–214.

медсестрами у лікарнях попри численні переслідування і заборону носити традиційні чорний габіт, параман і мантию білого кольору³².

Праця на ниві апостольських діянь як дочок милосердя Римокатолицької церкви, так і їхніх колег східного обряду носила подвижницький, а нерідко й саможертвний характер. Цю тезу чудово ілюструє приклад бл. Марти Вецької (1874–1904), яка присвятила все своє життя служінню хворим людям. Попрацювавши у лікувальних закладах Кракова, Львова, Підгайців, с. Марта закінчила свій життєвий шлях у Снятині, де заразилась висипним тифом, проводячи дезінфекцію шпитальних приміщень замість молодого санітара. Цим самим вона врятувала батька малої дитини, пожертвувавши власним життям із любові до ближнього. Згодом в архіві дочок милосердя у Кракові з'явився опис 270 випадків благодаті, отриманої через її заступництво, тож у 2008 р. Папа Бенедикт XVI беатифікував с. Марту Вецьку³³. Згаданий приклад не був поодиноким, бо сестри милосердя практично завжди дотримувалися своїх обітниць і добре пам'ятали слова св. Вікентія де Поля: «Хворий, якому перев'яжете рани, – то ніхто інший, як сам Христос, що зійшов з хреста на больничне ложе»³⁴.

Таким чином, діяльність Згромадження дочок милосердя св. Вікентія де Поля в галузі охорони здоров'я на території Східної Галичини протягом XVIII – першої третини XX ст. в основному велася двома способами: через надання медичної допомоги малозабезпеченим галичанам у власних лікувальних закладах конгрегації та через догляд пацієнтів загальних і приватних шпиталів. Праця шариток носила благодійний і подвижницький характер, а опіка і підтримка надавалися усім потребуючим без огляду на їхню національність чи віросповідання. Сестри милосердя якісно справлялися із функціями молодшого медичного персоналу, однак під наглядом кваліфікованих лікарів. Лікування без професійного контролю у невеликих шпиталях вікентіанок не було ефективним, тому ці заклади слугували радше притулками, де хворі могли отримати елементарний догляд і першу медичну допомогу. Попри це, до кінця XIX ст. шаритки залишалися фактично єдиними медичними сестрами у Галичині, які володіли необхідними знаннями і досвідом для роботи у клініках. Високий професіоналізм та самопожертва представниць згромадження св. Вікентія де Поля глибоко цінувався місцевим населенням і керівництвом лікувальних закладів, тож вони залишалися опорою сестринської справи на

³² Стасюк І. Повсякденне життя монахинь Станиславівської єпархії УГКЦ. С. 362.

³³ Żak C. Błogosławiona S. Marta Wiecka. «Z życia Parafii...» *Pismo Parafii pw. Najświętszej Maryi Panny z Lourdes w Krakowie*. 2008. Nr. 4. S. 2–3.

³⁴ Schletz A. Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. S. 64.

західноукраїнських землях до приходу радянської влади і початку докорінних реформ в галузі охорони здоров'я. Насамкінець, варто зазначити, що дане дослідження потребує подальшого пошуку і аналізу джерел на предмет зв'язків і взаємодії Згромадження дочок милосердя св. Вікентія де Поля у справі охорони здоров'я із іншими чернечими спільнотами й апостольськими товариствами Галичини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Внески Краєвої ради здоров'я у справі лікарської опіки в шпиталях Сестер Милосердя. ЦДІАЛ України. (Центр. держ. іст. архів України, м. Львів). Ф. 668. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 7, 8.
- 2.Глова М. Дипломатична діяльність митрополита Андрея Шептицького. Товариство краєзнавців Яворівщини «Гостинець». URL: <http://www.gostynets.org.ua/index.php>. (дата звернення: 12.01.2016).
- 3.Комар І. Роль Української греко-католицької церкви в організації охорони здоров'я дітей у Галичині на початку ХХ ст. Гірська школа Українських Карпат. 2013. № 8–9. С. 213–215.
- 4.Назар Н. Сестра Аліція Поппе: життя для Бога і України. Діти Непорочної. Релігійний журнал християнської родини. 2012. № 2. С. 26–28.
- 5.Паскар М. Бережанщина / М. Паскар. Лікарі Тернопільщини. Хронологія імен та фактів / відп. ред. О. Голяченко. Тернопіль, 1996. С. 34–42.
- 6.Потимко О. Розвиток медицини у Львові в XIV – XVIII ст.: література, проблеми, дискусії. Львів, 2012. 214 с.
- 7.Прохання про субвенцію на шпиталь Сестер Милосердя в Мощанах від 15 квітня 1923 р. ДАЛО. (Держ. архів Львівської обл.). Ф. 1. Оп. 9. Спр. 94. Арк. 9.
- 8.Стасюк І. Повсякденне життя монахинь Станиславівської єпархії УГКЦ (1900–1946 рр.). Вісник Прикарпатського університету. Історія. 2013. Вип. 23–24. С. 360–367.
- 9.Ткаченко С. З. К истории развития профилактического направления советского здравоохранения в западных областях УССР / С. З. Ткаченко. К истории медицины на Украине (На материалах западных областей УССР, Закарпатья и Буковины): сборник научных трудов. Львов, 1961. С. 111–118.
- 10.Яцків О. Формування осередків, поширення та діяльність Згромадження сестер святого Фелікса з Канталісію на теренах Галичини наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Гілея: науковий вісник. 2016. Вип. 110. С. 37–40.
- 11.Chodyncki I. Historia stołecznego królestw Galicyi i Lodomeryi miasta Lwowa od założenia jego aż do czasów terazniejszych. Lwów, 1829. 466 s.
- 12.Dzierżek A. Sióstry Miłosierdzia w Małopolsce Wschodniej. Cracovia Leopoldis. 2011. Nr. 2. S. 25–28.
- 13.Piernikarczyk A. Lwowskie ślady błogosławionej Marty Wieckiej / A. Piernikarczyk. Parare vias Domini. Pelplin, 2014. S. 651–661.
- 14.Schletz A. Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. Nasza Przeszłość. Kraków, 1960. T. 12. S. 59–172.

15. Stasiuk I. Działalność charytatywna żeńskich zgromadzeń zakonnych w diecezji stanisławowskiej w latach 1896–1946. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne. 2014. Z. 1. S. 93–100.

16. Żak C. Błogosławiona S. Marta Wiecka. «Z życia Parafii...» Pismo Parafii pw. Najświętszej Maryi Panny z Lourdes w Krakowie. 2008. Nr. 4. S. 1–4.

REFERENCES

1. Vnesky Kraievoi rady zdorovia u spravi likarskoj opiky v shpytaliakh Sester Myloserdia. TsDIAL Ukrainy. (Tsentr. derzh. ist. arkhiv Ukrainy, m. Lviv). F. 668. Op. 1. Spr. 2. Ark. 7, 8.

2. Hlova M. Dyplomatychna diialnist mytropolyta Andreia Sheptytskoho. Tovarystvo kraieznavtsiv Yavorivshchyny «Hostynets». URL: <http://www.gostynets.org.ua/index.php>. (data zvernennia: 12.01.2016).

3. Komar I. Rol Ukrainskoi hreko-katolytskoi tserkvy v orhanizatsii okhorony zdorovia ditei u Halychyni na pochatku XX st. Hirska shkola Ukrainskykh Karpat. 2013. № 8–9. S. 213–215.

4. Nazar N. Sestra Alitsiia Poppe: zhyttia dlia Boha i Ukrainy. Dity Neporochnoi. Relihiinyi zhurnal khrystyianskoi rodyny. 2012. № 2. S. 26–28.

5. Paskar M. Berezhanshchyna / M. Paskar. Likari Ternopilshchyny. Khronolohiia imen ta faktiv / vidp. red. O. Holiachenko. Ternopil, 1996. S. 34–42.

6. Potymko O. Rozvytok medytsyny u Lvovi v XIV – XVIII st.: literatura, problemy, dyskusii. Lviv, 2012. 214 s.

7. Prokhannia pro subventsiiu na shpytal Sester Myloserdia v Moshchanakh vid 15 kvitnia 1923 r. DALO. (Derzh. arkhiv Lvivskoi obl.). F. 1. Op. 9. Spr. 94. Ark. 9.

8. Stasiuk I. Povsiakdenne zhyttia monakhyn Stanyslavivskoi yeparkhii UHKTs (1900–1946 rr.). Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Istoriiia. 2013. Vyp. 23–24. S. 360–367.

9. Tkachenko S. Z. K istorii razvitiya profilakticheskogo napravleniya sovetskogo zdravoohraneniya v zapadnykh oblastyakh USSR / S. Z. Tkachenko. K istorii meditsyny na Ukraine (Na materialakh zapadnykh oblastey USSR, Zakarpattia i Bukoviny): sbornik nauchnykh trudov. Lvov, 1961. S. 111–118.

10. Iatskiv O. Formuvannia osередkiv, poshyrennia ta diialnist Zghromadzhennia sester sviatoho Feliksa z Kantalisii na terenakh Halychyny naprykintsi XIX – na pochatku XX st. Hileia: naukovyi visnyk. 2016. Vyp. 110. S. 37–40.

11. Chodynicky I. Historya stołecznegu królestw Galicyi i Lodomeryi miasta Lwowa od założenia jego aż do czasów terazniejszych. Lwów, 1829. 466 s.

12. Dzierżek A. Siostry Miłosierdzia w Małopolsce Wschodniej. Cracovia Leopoldis. 2011. Nr. 2. S. 25–28.

13. Piernikarczyk A. Lwowskie ślady błogosławionej Marty Wieckiej / A. Piernikarczyk. Parare vias Domini. Pelplin, 2014. S. 651–661.

14. Schletz A. Zarys historyczny Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia w Polsce. Nasza Przeszłość. Kraków, 1960. T. 12. S. 59–172.

15. Stasiuk I. Działalność charytatywna żeńskich zgromadzeń zakonnych w diecezji stanisławowskiej w latach 1896–1946. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne. 2014. Z. 1. S. 93–100.

16. Żak C. Błogosławiona S. Marta Wiecka. «Z życia Parafii...» Pismo Parafii pw. Najświętszej Maryi Panny z Lourdes w Krakowie. 2008. Nr. 4. S. 1–4.

Дата надходження до редакції: 14.03. 2018

УДК 94 (477.83/.86)

РОЗВИТОК БОГОСЛОВСЬКОЇ ОСВІТИ УГКЦ ЯК ЗАСІБ ЄВАНГЕЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра соціально-гуманітарних наук, вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна

e-mail: r.deliatynskiy@ukr.net

Юрій ДРУЛЯК

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я, вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна

e-mail: druljak@ukr.net

Наталія ІВАНЮК

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра соціально-гуманітарних наук, вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна

e-mail: vitaliyaivanyuk@yahoo.it

Анотація. Обґрунтовано тезу, що розвиток богослов'я в Україні на сучасному етапі покликаний сприяти розв'язанню «викликів часу», поглибити «десекуляризацію» суспільства, сприяти «новій євангелізації». На основі класифікації богослов'я на види (освіта, наука, містичний досвід) та моделей богословської освіти (формаційний та науковий) виокремлено основні етапи і проаналізовано специфіку становлення та структуру системи богословської освіти УГКЦ в незалежній Україні, відзначено роль Синоду єпископів у визначенні стратегії розвитку богословської освіти, розглянуто «Концепцію розвитку богословської освіти в Україні» (1998 р.) та інші нормативно-правові документи, окреслено перспективи розвитку богословських закладів у контексті нового законодавства про вищу освіту України.

Ключові слова: богословська освіта, види богослов'я, рівні спеціалізованої богословської освіти, концепція богословської освіти, Комісія богословської освіти УГКЦ, богословські вищі освітні заклади УГКЦ, спеціальність «Богослов'я», ліцензування та акредитація.

Аннотация. Обоснованно тезис, что развитие богословия в Украине на современном этапе призван способствовать решению «вызовов времени», углубить «десекуляризацію» общества, способствовать «новой евангелизации». На основе классификации богословия на виды (образование, наука, мистический опыт) и моделей богословского образования (формационный и научный) выделено основные этапы и проанализирована специфика становления и структуру системы богословского образования УГКЦ в независимой Украине, отмечена роль Синода епископов в определении стратегии развития богословского образования, рассмотрено «Концепцию развития богословского образования в Украине» (1998) и другие нормативно-правовые документы, определены перспективы развития богословских учреждений в контексте нового законодательства о высшем образовании Украины.

Ключевые слова: богословское образование, виды богословия, уровне специализированной богословской образования, концепция богословского образования, Комиссия богословского образования УГКЦ, богословские высшие образовательные учреждения УГКЦ, специальность «Богословья», лицензирование и аккредитация.

Annotation. The thesis is that the development of theology in Ukraine at the present stage is intended to promote the solution of the "challenges of time", deepen the "desecularization" of society, promote the "new evangelization". On the basis of the classification of theology into types (education, science, mystical experience) and models of theological education (formational and scientific), the main stages were identified and the specifics of the formation and structure of the UGCC theological system in independent Ukraine were analyzed, the role of the Synod of Bishops in determining the strategy of development theological education, the "Concept of the development of Bogoslov education in Ukraine" (1998) and other normative legal documents, outline the prospects of the development of theological institutions in the context of the new legislation on higher education of Ukraine.

Keywords: theological education, types of theology, levels of specialized theological education, concept of theological education, commission of theological education of the UGCC, theological higher educational institutions of the UGCC, specialty "Theology", licensing and accreditation.

Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ) на початку ХХІ століття опинилась перед новими «викликами», серед яких – подолання в українському суспільстві наслідків атеїстичного тоталітарного суспільства, поглиблення християнської віри в суспільстві, екуменічний діалог. У відповідь на ці «виклики» Синод єпископів і Патріарший Собор УГКЦ розробив спершу, 1996 р., стратегію «нової євангелізації» суспільства¹, що була спрямована на подолання наслідків тоталітарного атеїстичного світогляду, зміцнення християнської віри. Згодом, у 2011 р., покладено ідею «живої парафії» як первинної, найменшої клітини Церкви², успішний розвиток якої поставлено в залежність як від священників, так і від мирян, від їхньої активної «живої» участі в житті Церкви. З огляду на це, роль і відповідальність духовенства корелюється з новими вимогами часу, адже, як зазначає український богослов О. Левицький, «сучасний священник повинен вміти донести Божі правди в умовах постійного розвитку науки, технологій,

¹ Програмова промова Владики Любомира Гусара на відкритті Патріаршого Собору. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/church_in_action/sobor/previous/1-st/poslannia/ (дата звернення: 17.11.2011); Документи Патріаршого Собору УГКЦ. Перша сесія (жовтень 1996 р.). – Львів, 1998. – С.266-267, 276-277 (пропозиції комісії формації священників – пп.15, 17; пропозиції підкомісії координації структур, програм і стратегій комісії академічної формації священників – пп. 1.1-2); Рішення і постанови Синодів Єпископів УГКЦ 1989 – 1997 років. – Львів, 1998. – С.29, 37 (пп.1-5, 54-к.10); Димид М. Рішення Собору в дії. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/church_in_action/sobor/previous/3rd/issues/itworks/ (дата звернення: 25.01.2012).

² Постанови Синоду єпископів УГКЦ у м. Куритиба (Бразилія) 5-10 вересня 2011 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1973.0.html> (дата звернення: 22.10.2011).

цивілізації, вчинити вічні істини правдивими в умовах вимог і прийняття людського розуму. Духовна особа повинна бути інтелектуально готовою вести діалог з різними групами та верствами суспільства, а також до сучасних викликів проповідування і свідчення Євангелія»³. За таких обставин розвиток закладів богословської освіти, спрямований не тільки на «фахову» підготовку священиків, але й на розширення освіченості мирян в галузі богослов'я, на нашу думку, може стати одним із напрямів здійснення «нової євангелізації» суспільства. Все це засвідчує **актуальність дослідження** проблеми становлення і розвитку системи богословської освіти УГКЦ в незалежній Україні.

Зростанню інтересу до закладів богословської освіти вже у перші роки незалежності України сприяв процес «релігійного відродження» (відновлення мережі традиційних християнських Церков), або, за визначенням релігієзнавця В. Єленського, процес «десекуляризації», в якому, на його думку, однак, присутні дві тенденції-моделі: «одна модель – десекуляризація знизу, відновлення релігійного життя, це більш або менш висока участь людей в релігійному житті, це контроль моральних настанов; друга модель – десекуляризація згори, коли йдеться про перетворення релігії або якоїсь однієї конфесії на ідеологію, коли будівництво храмів не супроводжується адекватним збільшенням релігійної участі людей, коли не простежується зв'язок із зростанням релігійних інституцій і моральним станом суспільства...»⁴.

Високий авторитет Церкви як інституту в українському суспільстві, засвідчений соціологічними дослідженнями початку 2000-х років, водночас, слід зауважити, має іншу тенденцію – сприйняття Церкви виключно як одного з соціальних інститутів (поряд з державою, нацією тощо). З цього приводу М. Мариневич виразно підкреслює: «...Сьогодні настає момент, коли Церква починає втрачати можливість зберегти свою ідентичність навіть у своєму «гетто». Сучасна секулярна держава починає приймати закони, які впливають із радикально іншої антропології, ніж її має Церква. Церква опиняється в ситуації цухцвангу, коли кожна дія, кожен крок є програшним... Вчені заговорили про тотальне унауковлення світу, а Даніїл Андреев зробив висновок, що «утворився величезний вакуум духовності і гіпертрофована наука не спроможна його заповнити». Ось чому оптимістична стрункість тої візії, яку мало просвітництво, захиталася. З

³ Левицький О.О. Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2016. – С. 157-158.

⁴ Іваночко Я. Церква у XXI столітті: нові загрози і нова місія. Дата оновлення: 22.07.2013. URL: https://ipress.ua/articles/tserkva_u_xxi_stolitti_23728.html (дата звернення: 06.11.2018).

одного боку, низка вчених з усього світу визнали себе віруючими і заперечили антагоністичність науки і релігії. Як сказав колись Макс Планк, «ідучи шляхом науки, я прийшов до Бога». А відомий космолог Міхал Гернер ніяк не може зрозуміти, «як освічені люди можуть бути аж такими сліпими аби не бачити, що наука займається нічим іншим, як розшифровку того, що створив Бог. Наука – це спільне зусилля людського розуму прочитати Божий розум»». «...Красномовну формулу оцього взаємного пошанування, взаємодоповнення дав Папа Іван Павло II у своїй енцикліці «Віра і розум»: «Наука може очистити релігію від помилок і забобонів, релігія може очистити науку від ідолопоклонства та фальшивих абсолютів»...»⁵.

Становлення і розвиток боослов'я як освітньої та наукової галузі в Україні на сучасному етапі викликає сподівання на поступове «оздоровлення» суспільства від «надміру секуляризації», пошук гармонійного компромісу науки та релігії, вироблення моделі суспільних відносин на основі нового світогляду, що поєднує релігійну мораль та досягнення науки. Так, на думку о. А. Чировського, «богословські науки сьогодні мусять бути відкритими для діалогу з сучасним світом. Не вистачить сховатися, осудити сучасний гедоністичний матеріалізм, а з ним і постмодерну синкретичну і гедоністичну духовність. Потрібно бути відважними й готовими до діалогу зі світом. Не можна замикатись та ізолюватись, потрібно нести Благовість у світ»⁶. Таке завдання «діалогування», очевидно, цілком може виконати мережа богословських закладів освіти і науки в Україні.

Характерним у цьому напрямку є погляд церковного законодавця на стратегічну мету католицького університету. Так, у кан.640, п.1 Кодексу канонів Східних Церков чітко зазначено: «Католицький університет ставить собі за мету, щоб постійна, публічна й універсальна присутність християнського світогляду здійснювалась у вивченні всього розвитку вищої культури; тому він встановлює навчання досліджень, рефлексій і освіти вищого ступеня, в якому багатогранне людське пізнання було б осяяне світлом Євангелія»⁷. У кан.647 ККСЦ зазначено: «Метою католицького університету або факультету є: 1-е – глибше й науково досліджувати Божественне Об'явлення і те, що з ним пов'язане, систематично тлумачити й

⁵ Там само.

⁶ Цит. за: Левицький О.О. Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ. – С. 158.

⁷ Кодекс канонів Східних Церков проголошений Іваном Павлом II / Авторизований переклад Й.Кобів; Канонічна комісія: о. Протоархимандрит І.Патрило, о. С.Мудрий, о. К.Корчагін і о. Т.Галицький. – Львів: Вид-во ОО. Василян, 1995. – С. 182.

оцінювати істини Божого Об'явлення, вивчати у його світлі нові проблеми розвитку сучасної науки і подавати їх сучасникам у спосіб, пристосований до власної культури; 2-е – поглиблено вчити тих, хто студіює різні предмети, згідно з католицькою наукою і належно підготовляти їх до різних діл апостоляту, служіння або навчання цих предметів і підтримувати безперервний вишкіл»⁸. Таким чином, саме розвиток мережі закладів богословської освіти і науки в Україні може стати каталізатором «нової євангелізації» суспільства.

Проблема становлення і розвитку богословської освіти в Україні певною мірою привертала увагу дослідників – представників різних наукових шкіл і традиційних Церков: діаспорних богословів М. Марусина⁹, І. Кащак¹⁰, сучасних вітчизняних богословів В. Бедя¹¹, Т. Добка¹², О. Левицького¹³, М. Щербаня¹⁴, вітчизняних істориків М. Лагодича¹⁵, В. Марчука¹⁶, О. Недавньої¹⁷, В. Пащенко¹⁸, І. Пилипіва та Р. Делятинського¹⁹, В. Фенича²⁰,

⁸ Там само. – С. 184.

⁹ Марусин М. Погляд на виховання кандидатів духовного стану на Україні // Богословія. – 1943-1963. – Т.21-24. – С.40-94.

¹⁰ Кащак І. Виховання Українського Греко-Католицького Священика (1882 – 1946) / Переклад з англ. О.Шпунт. – Львів: Свічадо, 2007. – 232 с.

¹¹ Бедь В., Бочкарь А. Внесок Митрополита Володимира у реформування української богословської освіти і науки. Дата оновлення: 01.11.2010. URL: <http://religions.unian.net/ukr/detail/5370> (дата звернення: 20.09.2011); Бедь В.В. Першосвятительський та життєвий подвиг Блаженнішого Володимира (Сабодана), Митрополита київського і всієї України, Предстоятеля Української Православної Церкви та його внесок у реформування української духовно-богословської освіти і науки. URL: <http://www.uuba.org.ua/istoriya-pravoslav-ya-v-ukrayini/pershosvyatitskiy-ta-zhitteviy-podvig-blazhennyshogo-volodimira-sabodana-mitropolita-kiyivskogo-i-vsieyi-ukrayini-predstoyatelya-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-tserkvi-ta-yogo-vnesok-u-reformuvannya-ukrayinsk.html> (дата звернення: 13.09.2011).

¹² Добко Т. Академічне богослов'я в Україні. А віз і нині там... URL: <http://www.patriyarkhat.org.ua/ukr/authors/article;166/> (дата звернення: 11.08.2010).

¹³ Левицький О.О. Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2016. – 264 с.; Левицький О. Питання формування духовенства в постановах Замоїського і Львівського Синоду // Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир». Богослов'я: Збірник наукових праць / Гол. ред. Р. А. Горбань. – Івано-Франківськ: ІФБУ, 2017. – Вип. 10-11. – С. 32-44.

¹⁴ Щербань М. Акредитація духовної освіти в Україні: сучасний стан та перспективи. URL: <http://hram.kiev.ua/print.php?id=3688> (дата звернення: 05.04.2011).

¹⁵ Лагодич М. Духовна освіта в Україні: сучасний стан та її перспективи. Дата оновлення: 31.03.2011. URL: <http://fmykolaj.io.ua/s27452> (дата звернення: 02.04.2011).

¹⁶ Марчук В.В. Церква, духовність, нація: Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – 464 с.

¹⁷ Недавня О. Сучасний розвиток УГКЦ: стан. Дата оновлення: 21.02.2011. URL: http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/40844/ (дата звернення: 22.02.2011).

¹⁸ Пащенко В. Греко-католики в Україні від 40-х років ХХ ст. до наших днів. – Полтава, 2002. – 615 с.

¹⁹ Пилипів І., Делятинський Р. Становлення богословської освіти Греко-Католицької Церкви в першій половині ХІХ століття // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – 2016. – Вип. 2. – Ч. 2. – С. 122–126; Пилипів І., Делятинський Р. Розвиток богословської освіти в Галицькій греко-католицькій митрополії в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 2016. – Ч. 28. – С. 148–155.

²⁰ Фенич В.І. Богословська католицька освіта: деякі міркування про стан і перспективи її розвитку в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/natural/nvunu/Ist/2008_21/031.htm (дата звернення: 31.03.2011).

релігієзнавців Л. Дмитренко²¹, О. Дроздової²², В. Єленського²³, М. Заковича²⁴, Ю. Решетнікова²⁵, В. Хромця²⁶. Важливими науковими форумами, що актуалізували дослідження проблеми розвитку богословської освіти в Україні, стали науково-практичний семінар «Акредитація богословської освіти в Україні: досвід УКУ та перспективи співпраці», що відбувся у вересні 2006 р. на базі Українського Католицького університету у Львові²⁷, та Перша Всеукраїнська конференція «Майбутнє богослов'я в Україні», проведена в листопаді 2009 р. в Києві на базі Інституту релігійних наук ім. св. Томи Аквінського (РКЦ в Україні)²⁸. Разом з тим, досі не проведено комплексного аналізу тенденцій розвитку богослов'я як освітньої галузі в період незалежності України.

Метою нашого дослідження є аналіз процесу становлення системи богословської освіти УГКЦ в незалежній Україні (1991–2018 рр.), з'ясування її структури, здобутків і перспектив інтеграції богословської освіти в освітній простір Української держави, зокрема, можливості державної акредитації богословських вищих навчальних закладів, що може збільшити їх потенціал для здійснення «нової євангелізації» українського суспільства.

Для аналізу історичних тенденцій становлення та розвитку системи богословської освіти УГКЦ в Україні вважаємо за необхідне передусім обумовити *дві тези*.

По-перше, богословська освіта і наука, незважаючи на їх часте ототожнення, є двома відмінними, хоч і тісно взаємопов'язаними та взаємозалежними *«видами» богослов'я*. Сучасні українські науковці попри розбіжності в дискусіях щодо особливостей сутнісного змісту поняття

²¹ Дмитренко Л. Духовна освіта в Україні: стан і проблеми. URL: http://risu.org.ua/ua/library/periodicals/lis/lis_2004/lis_04_4/33249/2004_04_31-37 (дата звернення: 12.01.2012).

²² Дроздова О. Українсько-ватиканські культурно-освітні відносини: окремі аспекти богословської освіти // Україна і Ватикан: Серія збірників наукових праць. – Вип.4: Державно-церковні відносини в контексті досвіду об'єднаної Європи / За заг. ред. О.Береговського, С.Побуцького, С.Кияка, В.Дідуха та ін. – Галич – Івано-Франківськ – Київ, 2011. – С.120-123.

²³ Єленський В. Віра і розум: богословська освіта в сучасній Україні. Дата оновлення: 29.08.2006. URL: http://old.risu.org.ua/ukr/religion.and.society/other_art/article;11735/ (дата звернення: 08.04.2010).

²⁴ Закович М.М. Деякі аспекти узгодження світської і богословської освіти. URL: <http://duluman.uath.org/Zakovjch.htm> (дата звернення: 20.05.2010).

²⁵ Решетніков Ю. Релігійна освіта в Україні та її правовий стан: (Доповідь 24 жовтня 2007 р.). URL: http://old.risu.org.ua/ukr/study/research_conference/education_yresh_0710/ (дата звернення: 20.01.2012).

²⁶ Хромець В. Теологічне знання та теологічна освіта в Україні: короткий нарис Дата оновлення: 19 01 2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/7841-teologichne-znannya-ta-teologichna-osvita-v-ukrayini-korotkij-paris.html> (дата звернення: 22.07.2011).

²⁷ Акредитація богословської освіти в Україні: досвід УКУ та перспективи співпраці: програма науково-практичного семінару. Дата оновлення: 14.09.2006. URL: <http://ucu.edu.ua/news/1612/> (дата звернення: 19.10.2011).

²⁸ Майбутнє богослов'я в Україні: Матеріали I Всеукраїнської конференції (Київ, 19-20 листопада 2009 р.) – Б.м.: Видавець ФОП Романюк М.Г., 2009. – 180 с.

«богослов'я»²⁹, схильні розрізняти «наукове» («академічне») та «освітнє» («формаційне») богослов'я. Так, доктор канонічного права о. М. Димид (УГКЦ) пропонує розрізняти такі три «види богослов'я: наукові дослідження (аргументована дискусія про Бога і Церкву); формація (передання точно визначеної конфесійної доктрини); містичний досвід (переживання й осмислення приватних релігійних практик)»³⁰. Тим часом доктор філософських наук Ю. Чорноморець (УПЦ МП) виокремлює також три види теології, але вкладаючи в них дещо інший зміст: філософська теологія як частина філософського світогляду є гіпотетичним знанням філософів про Бога; релігійна теологія як теоретична частина релігійного світогляду має конфесійний характер; містична теологія є результатом переживання особистого та колективного релігійного досвіду³¹. Отже, наведені приклади дають підстави для теоретичного аналізу богословської освіти і науки як відмінних, хоч і взаємопов'язаних між собою видів богослов'я.

По-друге, необхідно розрізнити також різні *рівні спеціалізованої богословської освіти*, один з яких («формаційний») повинен бути спрямований на практичну підготовку церковних кадрів (священиків, катехитів, дяків тощо), а інший («академічний», або «науковий») – на підготовку богословів-вчених у різних галузях богословської науки (біблістиці, патристиці, догматичному, літургічному, моральному,

---

²⁹ Бендик М. Богослов'я Церков у XXI столітті порівняльний аналіз концепцій богослов'я УГКЦ, УАПЦ і РПЦ. URL: <http://dds.edu.ua/en/publications/publications/miscellaneous/947-comparative-analysis-of-theology.html> (дата звернення: 23.04.2012); Закович М.М. Деякі аспекти узгодження світської і богословської освіти. URL: <http://duluman.uath.org/Zakovich.htm> (дата звернення: 08.10.2011); Вестель Ю. Теологія як наука і предмет викладання: на шляху до концепції світської теологічної освіти в Україні. Дата оновлення: 14 08 2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/daycomment/11403-teologiya-yak-nauka-i-predmet-vikladannya-na-shlyahu-do-koncepciji-svit-skoyi-teologichnoyi-osviti-v-ukrayini.html> (дата звернення: 23.04.2012); Філоненко О. Сучасна теологія, її шляхи, форми і можливе майбутнє: веб-конференція. URL: http://theology.in.ua/ua/bp/bpconference_details/17 (дата звернення: 08.10.2011).

³⁰ Димид о. М. Стан академічного богослов'я в УГКЦ. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~Dymyd/46429/> (дата звернення: 25.01.2012); Хромець В. Теологічне знання та теологічна освіта в Україні: короткий нарис. URL: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/7841-teologichne-znannya-ta-teologichna-osvita-v-ukrayini-kortokij-naris.html> (дата звернення: 22.07.2011); Хромець В. Види та форми християнської богословської освіти: огляд світової практики. URL: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/10621-vidi-ta-formi-xristiyanskoyi-bogoslovskoyi-osviti.html> (дата звернення: 22.07.2011).

³¹ Порівн.: Чорноморець Ю. Яку теологію потрібно викладати в Університетах? Дата оновлення: 30.08.2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/daycomment/11650-yaku-teologiyu-potribno-vikladati-v-universitetaх.html> (дата звернення: 23.04.2012); Христокін Г., Чорноморець Ю. Неможливість «надконфесійної світської теології». Дата оновлення: 15.09.2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/bogoslovya/11981-nemozhlivist-nadkonfesiynoyi-svit-skoyi-teologiyi.html> (дата звернення: 23.04.2012); Чорноморець Ю. Антиінтелектуалізм у теології УГКЦ: закономірна хвороба чи випадкова помилка? URL: http://risu.org.ua/article_print.php?id=5794&name=studies_of_religions&lang=ua& (дата звернення: 13.12.2011); Горкуша О. Теологія в освітньому ракурсі. Дата оновлення: 03.12.2011. URL: http://risu.org.ua/article_print.php?id=45774&name=studies_of_religions&lang=ua& (дата звернення: 13.12.2011); Чорноморець Ю. Богословський портал і нові можливості розвитку теології як академічної дисципліни в Україні. Дата оновлення: 22.09.2010. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/conferencedetails/16> (дата звернення: 07.10.2011).

пастирському богослов'ї, канонічному праві, еклезиології, історії Церкви тощо)**; тим часом важливою основою, своєрідним ферментом для їх формування, очевидно, повинна стати «містична теологія», змістом якої є передусім духовна формація, особистий і колективний досвід переживання євангельських істин та богословствування на основі першоджерел віри – Святого Письма, Передання та Вчительського Уряду Церкви. Так, кандидат філософських наук В. Хромець, розрізняючи чотири моделі богословської освіти («афінську», «єрусалимську», «жєневську» та «берлінську»), підкреслює, що «афінська модель», спрямована на виховання особистості на основі містичного досвіду, «може виступати ядром інших моделей», тим часом «єрусалимська модель» покликана підготувати місіонерів, «жєневська» – парафіяльних священиків, а «берлінська» – «теолога-науковця, який знає і може чітко розмежувати тонкощі віровчення своєї релігії»; власне, лише «берлінську модель» богословської освіти, на його думку, можна «у повній мірі долучати до переліку наук. І за такою теологією можна готувати фахівців у світських навчальних закладах і провадити захисти за державними стандартами, писати монографії, підручники та отримувати на них міністерські грифи»³².

Отже, враховуючи вищезгадані моделі класифікації «видів» богослов'я та моделей богословської освіти, можемо провести «менш-більш» об'єктивний аналіз особливостей історичного розвитку богословської освіти як цілісної, чітко структурованої системи спеціалізованої підготовки фахівців у галузі богослов'я (теології). Визнаємо, що така «раціоналістична схема» аналізу богословської освіти, напевно, викличе застереження як з боку самих богословів³³, так й інших науковців, особливо філософів і релігієзнавців³⁴, проте, підкреслимо, може і повинна бути прийнятою як умова для успішного історичного дослідження основних тенденцій розвитку богословської освіти УГКЦ на сучасному етапі.

Процес становлення і розвитку богословської освіти УГКЦ в незалежній Україні мав свої особливості, які обумовлювалися, на нашу

** слід відзначити, що диференціація богословської науки на окремі галузі наразі не регламентована жодним нормативним документами, спирається лише на історичну традицію, а тому її становлення а процесі інтеграції в науковий простір України ще потребуватиме додаткових студій.

³² Хромець В. Теологічне знання та теологічна освіта в Україні: короткий нарис... URL: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/7841-teologichne-znannya-ta-teologichna-osvita-v-ukrayini-korotkij-naris.html> (дата звернення: 22.07.2011).

³³ Концепція богословської освіти в Україні // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.7-8 (п. 8-12).

³⁴ Закович М.М. Деякі аспекти узгодження світської і богословської освіти. URL: <http://duluman.uath.org/Zakovjch.htm> (дата звернення: 20.05.2010); Горкуша О. Теологія в освітньому ракурсі... URL: http://risu.org.ua/article_print.php?id=45774&name=studies_of_religions&lang=ua& (дата звернення: 13.12.2011).

думку, конкретними стратегічними цілями певного історичного періоду. І саме цей фактор, на нашу думку, суттєво впливав на визначення пріоритетності тієї чи іншої складової, точніше «виду» богослов'я у процесі розвитку богословських навчальних закладів УГКЦ.

Вихід з підпілля, легалізація та відновлення організаційної структури УГКЦ в Україні в 1987-1991 рр. стимулювали процес відродження мережі закладів богословської освіти. Спершу, впродовж 1990-1994 рр., відновлюються духовні семінарії у Львові та Івано-Франківську, осередки яких мали історичне коріння з довоєнного періоду і продовжували існувати в «катакомбній» Церкві. В той же час навколо «катакомбних» осередків богословської освіти формуються духовні семінарії в Золочеві, Дрогобичі, Тернополі, Ужгороді, інші осередки богословської освіти в Коломиї та Чорткові. Невдовзі, у 1992-1994 р., з благословення Синоду єпископів УГКЦ відновлює свою діяльність Львівська богословська академія, історичні корені якої сягають 1929 р., коли її заснував митрополит Андрей Шептицький, та продовжуються з 1963 р., коли митрополит Йосиф Сліпий заснував у Римі Український католицький університет як правонаступника традицій ЛБА. В цілому перше десятиліття існування богословських навчальних закладів УГКЦ в Україні (до 2000 р.) було, на нашу думку, етапом відродження та становлення, спрямованим передусім на відповідну богословську підготовку священиків, потребу в яких так сильно відчувала відроджувана Церква. Звичайно, в цей період відбувається також зародження і становлення богословських освітніх закладів вищого рівня, серед яких були Львівська богословська академія, Івано-Франківський теологічно-катехитичний духовний інститут, Ужгородська богословська академія, діяльність яких спрямовувалася вже не тільки на підготовку священиків, катехитів, дяків та інших церковних кадрів, але й, частково, на початкову академічну формацію богословів-науковців, які відтак, для здобуття наукових ступенів з відповідної галузі богословських наук, продовжували навчання закордоном, в католицьких університетах Риму, Відня, Інсбрука, Любліна, Варшави тощо.

З середини 1990-х років відбувається деяке переосмислення стратегічних цілей закладів богословської освіти. Так, у 1997-2000 рр. було розроблено та схвалено Синодом єпископів УГКЦ «Концепцію богословської освіти в Україні», в якій було визначено основні пріоритети, місце і призначення, рівні та суб'єкти богословської освіти.

Автори «Концепції богословської освіти в Україні» намагалися окреслити суть богослов'я, спираючись на його «святоотцівське бачення» як «молитовного споглядання-спілкування-сопричастя до Осіб Пресвятої

Трійці»³⁵, тобто, поставили в основу концепції богословської освіти «містичну теологію», зберігаючи баланс з духовною формацією і «академічно-науковою» підготовкою (іншими словами, «формаційним» та «академічним» видами богослов'я).

Здійснивши короткий історичний екскурс та вказавши на «виклики часу», українські богослови спробували визначити концептуальні засади богословської освіти, з'ясувати її місце та призначення, охарактеризували її структуру. Ставлячи за мету повернути богослов'ю належне місце в Україні³⁶, вперше було окреслено богословську освіту як певну комплексну систему, структурі якої властиві два рівні (спеціальний та загальний), різні типи богословських закладів («богословські академії», «духовні семінарії», «катехитичні інститути», «інші типи навчальних закладів», «науково-богословські установи»), «академічні ступені» (бакалаври, магістри, доктори), категорії фахівців (богослови, священики, катехити, регенти, дяки, паламарі тощо), форми, засоби і методи навчання, а також запропоновано механізми розвитку богословських навчальних закладів УГКЦ (через афіліацію та акредитацію)³⁷.

Отже, автори «Концепції...», на нашу думку, здійснили «революційний» крок в реформуванні системи богословської освіти УГКЦ: вперше було зміщено акценти від пріоритетності «формаційного» виду богословської освіти, спрямованого виключно на підготовку священників, до концептуального гармонійного поєднання «трьох видів богослов'я» («академічного», «формаційного» і «містичного») та надання можливості «кожній людині навчатися спілкуванню з Богом»³⁸, тобто богословської освіти для всіх категорій «народу Божого» – не тільки духовенства і чернецтва, але й для мирян. Водночас, необхідно відзначити, що концептуальне поєднання «трьох видів богослов'я» треба було ще реалізувати на практиці, в діяльності богословських вищих навчальних закладів УГКЦ, через вибір конкретної «моделі» богословської освіти, а тим часом розмежування «спеціальної богословської освіти» і «загального християнського виховання» вже заклало організаційні передумови для

³⁵ Бендик М. Про Концепцію богословської освіти в Україні // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.33.

³⁶ Димид М. Питання акредитації богослов'я // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.4; Бендик М. Про Концепцію богословської освіти в Україні // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.34.

³⁷ Концепція богословської освіти в Україні // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.6-19; Практичні кроки для втілення Концепції богословської освіти у Львівській архієпархії та в УГКЦ // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.20-25.

³⁸ Див. та порівн.: Документи Патріаршого Собору УГКЦ. Перша сесія (жовтень 1996 р.)... – С. 277 (п.ІІ); Концепція богословської освіти в Україні... – С.6 (п.3); Практичні кроки для втілення Концепції богословської освіти... – С.20 (п.1).

розвитку різних за рівнем і характером підготовки типів богословських навчальних закладів.

Центральним органом, який визначав стратегію реформування та розвитку богословської освіти, залишався Синод єпископів УГКЦ (з 2000 р. розподілено на Патріарший та Києво-Галицької митрополії). З метою забезпечення комплексного розвитку системи богословської освіти Патріарший Синод єпископів УГКЦ в Бучачі 16-21 липня 2000 р. вирішив: «Всебічно сприяти діяльності існуючих католицьких освітніх установ та докладати зусиль до створення нових для того, щоб піднести християнську освіту та мораль»³⁹.

Патріарший Синод єпископів УГКЦ у 2001-2002 рр. створив постійну Синодальну Комісію катехитичну і християнської освіти⁴⁰. Водночас в структурі Синоду єпископів Києво-Галицької митрополії УГКЦ було збережено Комісію богословської освіти та виховання УГКЦ, а також створено Комісію у справах шкільництва⁴¹.

Відтепер кожен з двох рівнів богословської освіти УГКЦ поступово набував відносно самостійної «лінії розвитку»: по-перше, розвиток спеціальної богословської освіти, «підконтрольний» Комісії богословської освіти і виховання, зосереджувався в Львівській богословській академії (ЛБА) та єпархіальних духовних семінаріях; по-друге, загальне християнське виховання, «регульоване» Комісією у справах шкільництва, здійснювалося через мережу греко-католицьких загальноосвітніх шкіл, ліцеїв і коледжів, недільних шкіл у парафіях, християнських організацій і товариств. Слід зауважити, що надалі ми будемо аналізувати тенденції розвитку саме «спеціальної богословської освіти», залишаючи поза увагою навчальні заклади та осередки «загального християнського виховання», в тому числі греко-католицькі загальноосвітні та недільні школи.

Характеризуючи тенденції розвитку спеціальної богословської освіти УГКЦ у 2000 – 2018 рр., слід відзначити, що її також, на нашу думку, можна диференціювати на декілька напрямів, перший з яких спрямований виключно на підготовку священнослужителів, другий – на підготовку інших церковних кадрів (катехитів, дяків, регентів церковних хорів тощо), а третій – вже

³⁹ Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у Бучачі Тернопільської області 16-21 липня 2000 р. Б. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2000/> (дата звернення: 13.12.2011). – (п.11).

⁴⁰ Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у Львові-Крехові 1-5 липня 2001 р. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2001/> (дата звернення: 13.12.2011). – (п.16);
Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у м. Київ 7-12 липня 2002 р. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2002/> (дата звернення: 13.12.2011). – (п.15)).

⁴¹ Постанови 10-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ, Київ, 23 березня 2001 р. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2001_1/ (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 1).

зосереджений на академічній та духовній формації богословів⁴². Коли перші два напрями богословської освіти повинні були забезпечити, так би мовити, щоденні кадрові потреби УГКЦ у священниках, починаючи від єпархіальних управлінь і завершуючи парафіяльними спільнотами, то третій напрям, очевидно, був спрямований на більш довготривалу перспективу, оскільки забезпечував підготовку богословів-науковців, а серед них – майбутніх єпископів, монахів, авторитетних вчених-богословів, тобто тієї євангельської «закваски», котра в перспективі могла суттєво вплинути на розвиток всієї Церкви.

Звичайно, пріоритетним напрямком розвитку спеціальної богословської освіти УГКЦ у 2000–2018 рр. залишилась підготовка нового покоління священників у мережі єпархіальних семінарій. Однак для його перспективного розвитку необхідно було врахувати новітні «виклики часу» та загальні тенденції розвитку УГКЦ. Так, розвиток організаційної структури УГКЦ (включаючи створення через поділ нових єпархій, організацію відповідних єпархіальних органів, розвиток богословських навчальних закладів тощо) на «традиційній» території, в західних областях України, потребував відповідного «кадрового забезпечення» богословами переважно з вищою спеціальною богословською освітою (бажано ліцензіатів чи докторів богослов'я), хоча і потреби парафіяльної мережі також ще не були достатньо задоволені; тим часом поширення юрисдикційних структур УГКЦ в центральні, східні та південні області України, де домінували Православні Церкви⁴³, стимулювало пошук дещо іншої «моделі» підготовки священників, які були б здатні до євангелізаційної та місіонерської праці в іншо-конфесійному середовищі. Ці загальні тенденції розвитку УГКЦ, очевидно, мали б привести до певної «вужчої спеціалізації» закладів спеціальної богословської освіти УГКЦ, однак спершу необхідно було знайти певний «спільний знаменник» у процесі академічної та духовної формації священників.

Крім того, упродовж 1990–2000 рр. сформувалися та почали виявлятися деякі відмінні тенденції у програмах формації священників в окремих богословських навчальних закладах УГКЦ (Львівській духовній семінарії Святого Духа, Івано-Франківській духовній семінарії ім. св. Священномученика Йосафата, Тернопільській вищій духовній семінарії ім. Патріарха Йосифа Сліпого, Дрогобицькій духовній семінарії), що було

⁴² Порівн.: Практичні кроки для втілення Концепції богословської освіти... С.20-21.

⁴³ Гринчишин Т. Мапа й статистика Церков київської традиції: Центр, Схід та Південь України // Патріархат. 2007. № 5 (402). URL: <http://patriyarkhat.org.ua/ukr/archive/article;410;402/> (дата звернення: 20.04.2012).

закономірним наслідком їх поступового відродження після виходу з підпілля та становлення в нових умовах релігійної свободи в Україні. Так, в Дрогобицькій духовній семінарії навчальна програма поступово була побудована на основі східної візантійської традиції, відповідно до якої було збільшено питому вагу «літургійно-патристичного блоку» у філософському та богословському циклах підготовки⁴⁴. Тим часом у Львівській духовній семінарії Святого Духа розроблено таку «програму наукового, духовного, душпастирського, місійного формування майбутніх священиків та духовних лідерів», згідно з якою «кандидати на священство виховуються з огляду на чотири основні аспекти формації: людський, духовний, інтелектуальний та пасторальний»⁴⁵. Крім загальних підходів до формації, в різних духовних семінаріях УГКЦ зберігалися певні особливості у викладанні тих чи інших богословських дисциплін. Звичайно, не слід перебільшувати відмінностей в програмі академічної підготовки та духовної формації згаданих духовних семінарій, проте, підкреслимо, саме їх наявність спонукала Синодальні Комісії УГКЦ, відповідальні за формацію духовенства, та ректорів духовних семінарій до певної уніфікації й удосконалення програм підготовки.

Передусім необхідно було виробити спільну навчальну програму для духовних семінарій УГКЦ через узгодження підходів до змісту навчальних богословських дисциплін, організації навчального процесу і духовної формації кандидатів до священства. З цією метою у 2000 р. Синодальна Комісія священничої формації УГКЦ сформувала «Проект навчального плану філософії і теології в Україні», на основі якого Комісія богословської освіти і виховання УГКЦ в Україні розробила «Навчальну програму духовних семінарій України». В останньому документі було уніфіковано перші 5 років навчання в семінаріях (підготовчий рік і 4 роки філософсько-богословських студій), а також подано пропозиції щодо 6-го й 7-го років навчання душпастирського напрямку, враховуючи новітні вимоги щодо потреби спеціалізації окремих семінарій за різними профілями, серед яких – академічний, парафіяльний, душпастирство родини і молоді, військове капеланство, духовне провідництво тощо⁴⁶. Згодом, у 2005 – 2008 рр., дві Синодальні Комісії – у справах священничої формації та у справах духовенства і монашества – розробили Програму священничої формації

⁴⁴ Дрогобицька духовна семінарія: Специфіка програми. URL: <http://dds.edu.ua/about/2/programm.html> (дата звернення: 22.07.2011).

⁴⁵ Львівська духовна семінарія: Історія: Новітня історія семінарії. URL: <http://www.lvs.lviv.ua/sychiv.html> (дата звернення: 31.03.2010); Освітні заклади УГКЦ в Україні. URL: <http://www.ugcc.org.ua/44.0.html> (дата звернення: 27.01.2010).

⁴⁶ Навчальна програма духовних семінарій України, прийнята на зустрічі Ради ректорів 26 червня 2000 р. // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.26-31.

УГКЦ, схвалену Патріаршим Синодом єпископів 2008 р. на 5-річний випробувальний термін⁴⁷. Проблема формації та життя священників знайшла належне місце і в душпастирському плані Києво-Галицької митрополії УГКЦ⁴⁸. Відтепер система богословської підготовки священників передбачала продовження духовної формації після закінчення навчання в семінарії та навіть після здобуття ієрейських свячень. Митрополичий Синод запровадив обов'язкові богословські іспити у випадках надання юрисдикції на сповідь перед свяченнями, у перші п'ять років священства, під час конкурсу на вакантну парафію; рекомендовано єпископам проводити «формаційно-братерські зустрічі для священників упродовж перших 5-10 років священства»⁴⁹.

З огляду на потреби «нової євангелізації» Патріарший і Митрополичий Синоди єпископів УГКЦ почали акцентувати увагу на формуванні священників-місіонерів, доручивши у 2009 – 2010 рр. Патріаршій Комісії священничого виховання та ректорам духовних семінарій УГКЦ розробити академічну програму місіології і «напрямні душпастирства покликань», а Пасторально-місійному відділу Патріаршої Курії УГКЦ – «організувати спеціалізовані центри вишколу місіонерів та кандидатів для служіння українським емігрантам»⁵⁰. Вже влітку 2011 р. Пасторально-місійний відділ УГКЦ провів на базі Львівської духовної семінарії Святого Духа перший практичний курс місійного служіння⁵¹. Водночас з метою розвитку «нової

⁴⁷ Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у м. Львові (Брюховичі) 25-31 серпня 2005 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/285.0.html>. (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 2, 3); Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у м. Львові – Брюховичах 13-20 вересня 2006 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/284.0.html> (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 3); Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у Львові – Брюховичах 2-9 вересня 2008 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/252.0.html> (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 5).

⁴⁸ Постанови 10-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ, Київ, 23 березня 2001 р. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2001_1/ (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 3); Постанови 24-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ, Зарваниця, 2-3 вересня 2004 р. Б. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2004_3/ (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 3); Постанови 48-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ, Львів – Брюховичі, 20-21 жовтня 2009 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1059.0.html> (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 2, 9).

⁴⁹ Постанови 48-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ, Львів – Брюховичі, 20-21 жовтня 2009 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/917.0.html> (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 5, 6, 7); Постанови 49-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ, Львів – Брюховичі, 20-21 жовтня 2009 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1156.0.html> (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 7, 8).

⁵⁰ Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у Львові – Брюховичах 2-9 вересня 2008 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/252.0.html> (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 21а, 21б, 21в); Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у Львові – Брюховичах, 2-9 вересня 2010 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/986.0.html> (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 2Г, 18); Постанови 44-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ, Київ – Княжичі, 23-24 квітня 2009 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/649.0.html> (дата звернення: 13.12.2011). – (п. 1).

⁵¹ У Львові вивчають практичні аспекти душпастирського служіння на місіях. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?tx_ttnews\[tt_news\]=5584&cHash=bb5e2073a89c34ff6dc2ba5e6b4bdf16](http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?tx_ttnews[tt_news]=5584&cHash=bb5e2073a89c34ff6dc2ba5e6b4bdf16) (дата звернення: 13.12.2011); Семінаристи УГКЦ отримали сертифікат про завершення практичного

євангелізації» в східних областях України у 2010 р. створено Київську Трьохсвятительську духовну семінарію, яка розпочала підготовку священників для мережі громад Київської архієпархії, Донецько-Харківського й Одесько-Кримського екзархатів УГКЦ⁵².

Таким чином, академічна та духовна формація кандидатів до священства залишилась упродовж 2000 – 2018 рр. одним із найважливіших, пріоритетних напрямів розвитку спеціальної богословської освіти УГКЦ. Серед новітніх тенденцій розвитку цього напрямку богословської освіти слід відзначити обґрунтування та поступове впровадження в навчально-формаційну програму духовних семінарій УГКЦ можливостей для «спеціалізованої» підготовки священників за окремими видами душпастирської праці, серед яких – місіонерство, академічне душпастирство, душпастирство родини і сім'ї, військове капеланство тощо.

Розвиток другого напрямку спеціальної богословської освіти УГКЦ, покликаною, відповідно до «Концепції богословської освіти» (1998 р.), вести підготовку «інших церковних кадрів» – катехитів, дяків і регентів, треба визнати, відбувався дещо повільнішими темпами, хоча ще у 1990-х рр. майже в кожній єпархії УГКЦ у західних областях України було створено цілу мережу відповідних богословських навчальних закладів, серед яких – катехитичні або катехитично-педагогічні інститути, інститути вищої релігійної культури та духовно-релігійної освіти, дяківсько-регентські школи, училища й коледжі тощо⁵³. Важливе значення для підготовки катехитів і організації катехитичного служіння мали розроблені Синодальною Катехитичною комісією та схвалені Патріаршим Синодом єпископів УГКЦ два фундаментальних документи – «Катехитичний правильник УГКЦ» (2000 р.) та Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха» (2011 р.)⁵⁴. Водночас Патріарший Синод єпископів УГКЦ всіляко сприяв

місійного курсу. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5599&cHash=222414fa0652142f91793dd8391b2d34](http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews[tt_news]=5599&cHash=222414fa0652142f91793dd8391b2d34) (дата звернення: 13.12.2011).

⁵² Київська Трьохсвятительська духовна семінарія УГКЦ оголосила набір вступників на 2011-2012 академічний рік. Дата оновлення: 17.05.2011. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5249&cHash=ffd1e59cc983a4ffa25296fbd9de3cb1](http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews[tt_news]=5249&cHash=ffd1e59cc983a4ffa25296fbd9de3cb1) (дата звернення: 13.12.2011); «Хочу вірити, що тут, у семінарії, починається церковне і національне відродження України», – Блаженніший Святослав. Дата оновлення: 05.06.2011. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5396&cHash=3a616f211f8871935f5d2631a791540b/](http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews[tt_news]=5396&cHash=3a616f211f8871935f5d2631a791540b/) (дата звернення: 13.12.2011).

⁵³ Освітні заклади УГКЦ в Україні. URL: <http://www.ugcc.org.ua/44.0.html> (дата звернення: 27.01.2010); Практичні кроки для втілення Концепції богословської освіти... – С.20-21; Коломийсько-Чернівецька єпархія УГКЦ: Дяківсько-катехитичний коледж. URL: <http://diocese.ko.if.ua/college.html> (дата звернення: 22.07.2011); Катехитично-педагогічний інститут Українського Католицького університету. URL: www.ucu.edu.ua/academics/catechtticl/ (дата звернення: 14.08.2010).

⁵⁴ Цюпа с. Луїза. Виикнення Катехитичного правильника // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.100-103; Презентація Катехитичного Правильника: (Вісті з ЛБА) // Нова Зоря. – 2000. – 10 травня. – Ч.19. – С.2;

розвитку катехизації, зокрема, зобов'язуючи парафіяльних священників активізувати працю в цьому напрямку⁵⁵. Разом з тим, мусимо зауважити, що безпосередньо спеціальна богословська освіта катехитів у 2000-х рр., порівняно з попереднім десятиліттям, переживала деяке сповільнення темпів, що обумовлювалося, на нашу думку, відсутністю чіткої програми підготовки цієї категорії церковних фахівців на рівні всієї УГКЦ, невизнанням державою дипломів випускників богословських вищих навчальних закладів, а відповідно й неможливістю працевлаштування у мережі державних загальноосвітніх шкіл без додаткової вищої освіти державного зразка, недостатнім рівнем розвитку мережі церковних загальноосвітніх та недільних парафіяльних шкіл тощо. Слід зауважити, що, попри нормативне регулювання структурного забезпечення та організації катехизації на основі розділів 5-го і 6-го «Катехитичного правильника УГКЦ»⁵⁶, на жаль, так і не було створено відповідного документу з практичними вказівками щодо підготовки самих катехитів, наприклад, на зразок «Навчальної програми духовних семінарій України», яка стала практичним програмним документом для підготовки священників.

Упродовж першого десятиліття ХХІ ст. поступово зростала питома вага третього напрямку спеціальної богословської освіти УГКЦ – академічного (або наукового) богослов'я. Однак досить тривалий час єдиним репрезентантом цього напрямку була тільки Львівська богословська академія, відновлена за рішенням Синоду єпископів УГКЦ у 1994 р. та реорганізована в Український католицький університету за рішенням Фонду св. Климентія у 2002 р.⁵⁷. Слід зауважити, що на початку 2000-х рр., інші богословські навчальні заклади УГКЦ, зокрема, Івано-Франківський теологічно-катехитичний духовний інститут (реорганізований у 2000 р. в теологічну академію) та Ужгородська богословська академія, не тільки формально не були зараховані авторами «Концепції богословської освіти в Україні» (1998 р.) до статусу «богословської академії»⁵⁸, але й фактично деякий час об'єктивно не могли претендувати на такий рівень, оскільки, по-перше, їх

Петрів О., о. Структурне забезпечення катехизи в УГКЦ // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.120-123; Катехитичне служіння в УГКЦ сьогодні: досвід, труднощі, перспективи Документи та матеріали. Науково-практична конференція, присвячена Митрополитові Андрею та Патріярхові Йосифу / Патріярша Катехитична комісія, Катехитично-Педагогічний Інститут УКУ. – Львів: Свічадо, 2005. – 190 с.; Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха». – Львів: Синод єпископів УГКЦ, Комісія у справах катехизації УГКЦ, 2011. – 336 с. + 64 іл.

⁵⁵ Постанови Патріяршого Синоду Єпископів УГКЦ у Філадельфії – Дойлставні – Вашингтоні (США), 27 вересня – 6 жовтня 2007 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/253.0.html> (дата звернення: 05.01.2012).

⁵⁶ Петрів О., о. Структурне забезпечення катехизи в УГКЦ... – С.120-123.

⁵⁷ Освітні заклади УГКЦ в Україні. URL:<http://www.ugcc.org.ua/44.0.html> (дата звернення: 27.01.2010).

⁵⁸ Концепція богословської освіти в Україні... – С. 16-17 (п.38, 39, 40); Практичні кроки для втілення Концепції богословської освіти... – С. 20-21.

головним завданням була виключно підготовка священиків і катехитів, а по-друге, їхня організаційна структура, матеріально-технічна база і кадрове забезпечення були недостатніми для розв'язання відповідних завдань. Звичайно, випускники цих богословських вищих навчальних закладів могли продовжувати богословські студії закордоном, проте, підкреслимо, жоден заклад, крім ЛБА – УКУ, тривалий час не міг самостійно забезпечити належної організації фундаментальних або прикладних наукових досліджень та підготовки кадрів вищого рівня (з відповідними науковими ступенями) у галузі богословських наук.

Особлива роль у розвитку богословської освіти і науки відводилась Львівській богословській академії. Спершу, з 1994 р., в структурі ЛБА були тільки один навчальний факультет (богословський) та один науковий інститут (Інститут історії Церкви). Поступово організаційна структура ЛБА була значно розширена: по-перше, створено нові наукові інститути – Інститут неолатиністики (1995 р.), Інститут богословської термінології та перекладів (1996 р.), Інститут релігії та суспільства (1997 р.), Інститут родини та подружнього життя (1997 р.), Катехитично-педагогічний інститут (1998 р.), Інститут Літургійних наук (1999 р.), Інститут екуменічних студій (2004 р.), Інститут канонічного права (2000 р.)⁵⁹; по-друге, у 2001 р., крім філософсько-богословського, було засновано гуманітарний факультет⁶⁰. Водночас вживалися заходи щодо акредитації богословських закладів УГКЦ. У 1998 р., ЛБА здобула міжнародну акредитацію Конгрегації католицької освіти Апостольського Престолу, завдяки якій диплом бакалавра з богослов'я почав визнаватися багатьма католицькими навчальними закладами в світі⁶¹. У 2001 р., Патріарший Синод єпископів УГКЦ, керуючись кан. 648-649

---

⁵⁹ Наукові інститути Українського Католицького Університету. Дата оновлення: 31.03.2011. URL: <http://www.papalvisit.org.ua/ukr/research/institutes/>; Поважна наука... ерундистика: Інтерв'ю з директором Інституту неолатиністики УКУ для газети «Поступ» №141 від 15-16 вересня 2001. URL: www.postup.brama.com/010915/141_9_1.html; Інститут богословської термінології та перекладів Українського Католицького Університету. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/institut-bohoslovskoj-terminolohiji/; Інститут релігії та суспільства Українського Католицького Університету. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/religionsociety/; Інститут родини та подружнього життя Українського Католицького Університету. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/marriagefamilylife/; Катехитично-педагогічний інститут Українського Католицького університету. URL: www.ucu.edu.ua/academics/catechtticl/; Інститут Літургійних наук Українського Католицького Університету. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/ils/; Недавня О. Сучасний розвиток УГКЦ: стан... URL: http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/40844/ (дата звернення: 22.02.2011); Інститут Екуменічних Студій Українського Католицького Університету. URL: www.ecumenicalstudies.org.ua; Інститут Церковного права Українського католицького Університету. URL: www.icl.org.ua/index.php/;

⁶⁰ Гуманітарний факультет УКУ. URL: <http://clio.ucu.edu.ua/>.

⁶¹ Український Католицький Університет: Історія: Історія становлення. Дата оновлення: 27.01.2010. URL: <http://www.ichistory.org/taex/ukrainian/section1.html>; Тафт Р.Ф. Слово до випускників [Львівської Богословської Академії 25 червня 2000 року] // Богословія. – Т.64, кн..1-4. – Львів, 2000. – С.95.

ККСЦ⁶², надав Катехитично-педагогічному інституту ЛБА статус вищого навчального закладу та право присвоювати академічний ступінь «магістра релігійних наук»⁶³. Отже, поступова розбудова структури та міжнародна акредитація ЛБА дозволили розпочати заходи щодо створення вищого богословського закладу УГКЦ – католицького університету. У 2002 р. за рішенням Фонду святого Климентія Львівська Богословська академія була реорганізована в Український Католицький університет, в якому існували два факультети – філософсько-богословський та гуманітарний⁶⁴. Характерно, що з цього часу УКУ в Римі набував зовсім іншого статусу: за влучним виразом голови товариства «Свята Софія» о. Івана Дацька, «мати УКУ – у Львові, а університет в Римі – її перша дочка»⁶⁵.

Становлення УКУ в дальшій перспективі залежало від декількох факторів – вибору концепції розвитку, правового поля його діяльності, структури та якісного складу професорсько-викладацького колективу. Особливістю УКУ було те, що з 2002 р. він, за визначенням віце-ректора УКУ М. Мариновича, увійшов у дві правові системи: «правове поле Української держави – як вищий навчальний заклад, визнаний Міністерством освіти й науки; і канонічне поле Католицької Церкви – як університет католицький, визнаний своєю Церквою і Конгрегацією католицької освіти у Ватикані». Звідси виникала необхідність, по-перше, узгодження та корекції в діяльності УКУ норм цих двох правових систем, а по-друге, вибору одного з багатьох варіантів концепції розвитку УКУ⁶⁶. Вже під час інавгурації (відкриття) УКУ в Львові 25-29 червня 2002 р. було обговорено концептуальні основи становлення і розвитку цього богословського вищого навчального і наукового закладу⁶⁷. Перший ректор УКУ о. д-р Б.Гудзяк, підкресливши необхідність «творчого і гармонійного поєднання віри та розуму», наголосив, що основними завданнями УКУ є збагачення академічного дискурсу, відродження міждисциплінарного характеру вищої освіти, науковий пошук на основі антиномічного таїнственного виміру

⁶² Кодекс канонів Східних Церков... – С.184.

⁶³ Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у Львові-Крехові 1-5 липня 2001 р. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2001/>. – (п.4, 5, 16).

⁶⁴ Недавня О. Сучасний розвиток УГКЦ: стан... URL: http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/40844/; Ідентичність і місія Українського Католицького Університету: Доповіді, промови і дискусії інавгураційних урочистостей 25-29 червня 2002 року / Редактори-упорядники У. Головач, М. Маринович і А. Ясіновський. – Львів: Вид-во УКУ, 2003. – С. 21, 24.

⁶⁵ Кудрик Н. Український Католицький Університет в Римі відновлює діяльність. Дата оновлення: 10.12.2008. URL: // <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1358418.html> (дата звернення: 05.01.2012); УКУ в Римі: Історія. URL: <http://rome.ucu.edu.ua/institut-klimenta-u-rymi/istoriya/> (дата звернення: 05.01.2012); УКУ в Римі: Український осередок в Римі. URL: <http://rome.ucu.edu.ua/> (дата звернення: 05.01.2012).

⁶⁶ Ідентичність і місія Українського Католицького Університету: Доповіді... – С.12.

⁶⁷ Ідентичність і місія Українського Католицького Університету: Доповіді... – 248 с.

істини, поширення християнської етики праці та навчання, екуменічний діалог⁶⁸. Отже, УКУ в Львові став першим католицьким університетом УГКЦ на території України, що був покликаний розвивати богословську освіту і науку, сприяти «новій євангелізації» суспільства.

У наступному десятилітті Український Католицький університет, від якого у 2006 р. було відокремлено Львівську духовну семінарію Святого Духа⁶⁹, продовжував розвивати свою освітню та наукову діяльність. В Інституті літургійних наук УКУ запроваджено 2-річну дяківсько-регентську програму⁷⁰. З метою координації науково-дослідної та видавничої праці в структурі УКУ в 2003 р. було створено Науковий відділ і Видавничу раду⁷¹. Активізували свою діяльність наукові інститути УКУ, послугами яких почали користуватися Патріарший і Митрополичий Синоди єпископів УГКЦ. Так, у 2002 р. Митрополичий Синод єпископів УГКЦ доручив УКУ розпочати працю з проведення навчальної програми в Києві⁷², Патріарший Синод у 2005 р. доручив Інституту екуменічних студій організувати Унійний з'їзд у Велеграді 2007 р. з нагоди 100-річчя Першого унійного з'їзду під проводом Митрополита Андрея Шептицького⁷³; у 2010 р. – організувати конференції та інші заходи в діаспорі «для поширення знань про ідентичність та місію УГКЦ в Католицькій Церкві», у співпраці з Пасторально-місійним відділом Патріаршої Курії УГКЦ розробити концепцію створення Пасторально-місійного інституту УГКЦ, створити в структурі католицького університету кафедру пастирського богослов'я⁷⁴. Враховуючи значення УКУ, ієрархи УГКЦ постійно дбали про його розвиток, закликали громадськість підтримати цей заклад⁷⁵. Характерно, що серед випускників УКУ (до 2010 р.) 29% стали священиками та дияконами, 26% продовжили навчання в Україні

⁶⁸ Ідентичність і місія Українського Католицького Університету: Доповіді... – С.27-34.

⁶⁹ Постанови 32-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Заврвання, 20-21 жовтня 2006 р. Б. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2005-.../2006_5/; <http://www.ugcc.org.ua/278.0.html> (дата звернення: 05.01.2012). – (п.2).

⁷⁰ Постанови 42-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Львів – Брюховичі, 17-18 грудня 2008 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/450.0.html> (дата звернення: 05.01.2012). – (п.9).

⁷¹ Науковий відділ Українського Католицького Університету. Дата оновлення: 31.03.2011. URL: <http://www.papalvisit.org.ua/ukr/research/office/> (дата звернення: 05.01.2012).

⁷² Постанови 17-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Львів, 6 грудня 2002 р. Б. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2002_5/ (дата звернення: 05.01.2012). – (п.7).

⁷³ Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у м. Львові (Брюховичі) 25-31 серпня 2005 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/285.0.html> (дата звернення: 05.01.2012). – (п.15).

⁷⁴ Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у Львові – Брюховичах, 2-9 вересня 2010 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/986.0.html> (дата звернення: 05.01.2012). – (пп. 2г, 2д, 19).

⁷⁵ Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у м. Львові – Брюховичах 13-20 вересня 2006 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/284.0.html> (дата звернення: 05.01.2012). – (п.30); Звернення Блаженнішого Святослава щодо підтримки вступної кампанії Українського Католицького Університету. Дано в Києві, при Патріаршому Соборі Воскресіння Христового, 17 червня 2011 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1861.0.html> (дата звернення: 05.01.2012).

або за кордоном, 17% залишилися працювати в УКУ, 14% задіяні в соціальній сфері, 10% працюють у бізнесі, 4% закінчили навчання за кордоном і викладають тепер в УКУ⁷⁶. Отож, вже за перше десятиліття (2002-2012 рр.) Український Католицький університет, створений з ініціативи та під опікою УГКЦ, почав активно виконувати покладену на нього ієрархією місію «нової євангелізації» українського суспільства.

На початку XXI-го ст. все більшої актуальності набуває питання визнання Української державою богословських вищих навчальних закладів традиційних християнських Церков. З огляду на це, як стверджує В.Фенич, «можливість отримати державну ліцензію на надання кваліфікаційних послуг з богословських програм стали для спільноти ЛБА/УКУ не просто питанням легалізації академії / університету як вищого богословського навчального закладу, а справою принципу»⁷⁷.

Першим кроком в справі «легалізації» та інтеграції богослов'я в державний освітній і науковий простір було підписання 18 квітня 2000 р. «Меморандуму про співпрацю Міністерства освіти і науки України, Державного комітету України у справах релігій та Всеукраїнської ради Церков і релігійних організацій», в якому зазначено намір «здійснити необхідні заходи щодо запровадження до Переліку напрямів і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах, спеціальності «Теологія»⁷⁸. Характерно, що майже одразу після підписання цього документу, 21-22 квітня 2000 р., у ЛБА було проведено семінар «Богословська освіта в Україні», учасники якого (зокрема, о. С. Шевчук, о. П. Галадза, А. Костюк, Т. Добко) обговорили проблеми впливу християнської освіти на формування держави та громадянського суспільства, можливості державного визнання спеціальності «Богослов'я» як освітньої та наукової галузі, перспективи акредитації богословських вищих навчальних закладів⁷⁹. Однак рішення Міністерства освіти і науки України у 2002 р. про внесення до «Переліку напрямків і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах» спеціальності «Богослов'я» в межах напряму підготовки «Філософія» дало можливість присвоювати лише кваліфікацію «бакалавр філософії», а не «бакалавр богослов'я», і саме ця обставина згодом викликала серйозні

⁷⁶ Богослов'я – не теологія? URL: <http://umoloda.kiev.ua/print/84/45/15358/> (дата звернення: 19.10.2010).

⁷⁷ Фенич В.І. Богословська католицька освіта: деякі міркування про стан і перспективи її розвитку в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/natural/nvunu/1st/2008_21/031.htm (дата звернення: 31.03.2011).

⁷⁸ Цит. за: Димид М., о. Питання акредитації богослов'я // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.3-5.

⁷⁹ Див.: Семінар «Богословська освіта в Україні»: (Вісті з ЛБА) // Нова Зоря. – Івано-Франківськ, 2000. – 26 квітня. – Ч.17-18. – С.6; Матеріали семінару «Богословська освіта в Україні», 21-22.04.2000 р., Львівська Богословська Академія // Богословія. – Львів, 2000. – Том 64. – С.35-78.

застереження з боку Церкви щодо можливої втрати змісту богословської освіти внаслідок державної акредитації, щодо самої процедури ліцензування богословських навчальних закладів тощо⁸⁰.

Зрештою, процес визнання Українською державою богословської освіти і науки затягнувся на ціле десятиліття і, слід зауважити, отримав правові основи для його повноцінної реалізації лише у 2014–2015 рр.

Спершу, у 2005 р., зважаючи на звернення до Президента України В.Ющенка Глави УГКЦ Любомира Гузара, ректорів університетів І.Вакарчука (ЛНУ) та В.Брюховецького (НаУКМА), Міністерство освіти і науки України розпочало процес формування Робочої групи щодо розробки державного освітнього стандарту з богослов'я, до якої увійшли науковці з різних вищих навчальних закладів України, в тому числі Т.Добко від УКУ⁸¹. Згодом наказом МОН України № 363 від 16 червня 2005 року до переліку спеціальностей, за якими здобувався освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр», було додано спеціальність «Богослов'я (теологія)» у межах напряму підготовки «Філософія», але вже 13 грудня 2006 року ця спеціальність була виключена з переліку напрямків підготовки бакалаврів постановою № 1719 Кабінету міністрів України, і з того часу спеціалістів та магістрів богослов'я (теології) в Україні можна було готувати на базі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра філософії⁸².

Тим часом у березні – квітні 2006 року Державна акредитаційна комісія прийняла рішення про ліцензування програм підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів богослов'я та акредитацію програми підготовки бакалаврів богослов'я в Українському Католицькому Університеті, завдяки чому 7 липня 2006 року вперше в історії сучасної України 104 випускники богословської програми отримали дипломи бакалавра богослов'я державного

---

⁸⁰ Фенич В.І. Богословська католицька освіта: деякі міркування про стан і перспективи її розвитку в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/natural/nvunu/Ist/2008_21/031.htm (дата звернення: 31.03.2011); Браславець О., Єрмак І. Теологічна освіта в Україні: Чи прийшло свято на богословську вулицю? URL: http://dt.ua/SOCIETY/teologichna_osvita_v_ukrayini_chi_priyshlo_svyato_na_bogoslovsku_vulitsyu-29742.html (дата звернення: 27.10.2011).

⁸¹ Фенич В.І. Богословська католицька освіта: деякі міркування про стан і перспективи її розвитку в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/natural/nvunu/Ist/2008_21/031.htm (дата звернення: 27.01.2010); Наказ Міністерства освіти і науки України № 766 від 09.11.2006 «Про створення робочої групи з розробки складових галузевого стандарту зі спеціальності «Богослов'я (Теологія)» напряму підготовки 0301 «Філософія». URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.1307.0> (дата звернення: 31.03.2011); Добко Т. Академічне богослов'я в Україні. А віз і нині там... // Патріярхат. URL: <http://www.patriyarkhat.org.ua/ukr/authors/article;166/> (дата звернення: 11.08.2010).

⁸² Вища богословська освіта в Україні: дві сторони одного диплому. Розповідає ігумен Євфросин (Білаш), заступник голови Місіонерського відділу при Священному Синоді УПЦ, доктор богослов'я, магістр психології, старший викладач економіко-правового факультету Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова. Дата оновлення: 02.12.2010. URL: http://theology.in.ua/ua/bp/theological_monitoring/39398/ (дата звернення: 03.12.2010); <http://orthodoxy.org.ua/node/14012> (дата звернення: 03.12.2010).

зразка⁸³. Державна акредитація УКУ мала велике значення для розвитку богословської освіти УГКЦ, оскільки відтепер католицький університет був інтегрований в освітній і науковий простір Української держави. Акредитація УКУ відкривала передусім нові перспективи для інших богословських вищих навчальних закладів УГКЦ, серед яких були Івано-Франківська теологічна академія та Ужгородська богословська академія. З метою популяризації ідеї державної акредитації у вересні 2006 р. в УКУ відбувся семінар «Акредитація богословської освіти в Україні: досвід УКУ та перспективи співпраці», учасники якого активно обговорили різноманітні аспекти процесу державної акредитації католицького університету⁸⁴.

Процес інтеграції богословської освіти і науки в державне правове поле набув завершеного вигляду із прийняттям у 2010-2011 рр. низки важливих державних рішень: постанови Кабінету міністрів України № 787 від 27 серпня 2010 р. про підготовку спеціалістів і магістрів за напрямом підготовки «Теологія (богослов'я)» галузі знань «Гуманітарні науки», постанови ВАК України № 273 від 15 травня 2010 р. про внесення богослов'я до переліку наукових спеціальностей, за якими здійснюється підготовка і захист дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора філософських наук; постанови Кабінету міністрів України № 267 від 17 березня 2011 р. про підготовку бакалаврів з напряму підготовки «Богослов'я (теологія)» галузі знань «Гуманітарні науки» із врахуванням конфесійного поділу⁸⁵. Врешті,

---

⁸³ Чернявська М. Семінар «Акредитація богословської освіти в Україні» відбудеться 16 вересня у Львівській духовній семінарії Святого Духа. Дата оновлення: 15.09.2006. URL: <http://ru.christiantoday.com/article/1536.htm> (дата звернення: 18.10.2011); Акредитація богослов'я ставить перед Українським католицьким університетом нові завдання. Дата оновлення: 06.03.2006. URL: <http://old.risu.org.ua/ukr/news/article:9379/> (дата звернення: 18.10.2011); Решетніков Ю. Релігійна освіта в Україні та її правовий стан: (Доповідь на конференції 24.10.2007). URL: http://old.risu.org.ua/ukr/study/research_conference/education_yresh_0710/ (дата звернення: 20.01.2012); Державна акредитація навчальних програм УКУ. Дата оновлення: 11.05.2006. URL: <http://ucu.edu.ua/library/889/> (дата звернення: 20.09.2011).

⁸⁴ Акредитація богословської освіти в Україні: досвід УКУ та перспективи співпраці: програма науково-практичного семінару. Дата оновлення: 14.09.2006. URL: <http://ucu.edu.ua/news/1612/> (дата звернення: 19.10.2011).

⁸⁵ Богослов'я – окремий напрямок підготовки бакалаврів. URL: <http://www.laityugcc.org.ua/novina-povnistju/items/bachelors-could-be-schooled-in-theology.html> (дата звернення: 19.10.2011); Богослов'я залишилось у переліку спеціальностей, за якими в Україні готують спеціалістів та магістрів. URL: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=710%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk (дата звернення: 08.09.2010); Богослов'я визнано окремим напрямом підготовки бакалаврів, але з конфесійним поділом. URL: http://www.catholic-media.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3753:2011-03-23-08-58-23&catid=73&Itemid=225 (дата звернення: 24.03.2011); Постанова Кабінету міністрів України від 13 грудня 2006 р. №1719 «Перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ за 2007 – 2010 рр.)». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1719-2006-%EF&p=128206280> (дата звернення: 05.01.2012); Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2011 р. №267 «Про внесення змін до переліків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 року №1719 та від 27 серпня 2010 року №787. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=267-2011-%EF>

наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1210 від 21 жовтня 2011 р. було доручено Робочій групі «розглянути питання визнання дипломів і наукових ступенів випускників вищих духовних навчальних закладів та внести проекти відповідних актів»⁸⁶. Отже, із прийняттям цих документів було, треба підкреслити, в цілому було сформовано законодавчу базу для проведення державної акредитації та ліцензування закладів богословської освіти і науки⁸⁷.

Законодавчі кроки держави в напрямку визнання богослов'я невдовзі викликали не тільки практичний інтерес зацікавлених сторін (як правило, представників богословських вищих навчальних закладів), але й дискусії в середовищі українських богословів, релігієзнавців та інших науковців, які симпатизували богослов'ю або й належали до різних християнських Церков і конфесій, щодо цілей, середовища стандартів і рівня розвитку академічного богослов'я, його становлення як освітньої та наукової спеціальності, а також перспектив його державної акредитації.

Так, перший віце-ректор УКУ Т.Добко, коментуючи вищезгадане рішення ВАК України, окреслив, зокрема, можливі сценарії становлення і розвитку офіційно визнаної державою богословської науки, перший з яких – підготовка фахових богословів (бакалаврів, спеціалістів, магістрів, а також кандидатів і докторів наук) у державних «світських» вищих навчальних закладах – викликав деякі застереження (щодо можливої відсутності базової богословської освіти для підготовки магістрів богослов'я); другий полягав у збереженні подвійної акредитації (церковної та державної), що повинна була гарантувати якість і наступність в підготовці богословів (від бакалаврів до докторів наук)⁸⁸. Доцент кафедри теорії культури та філософії науки

<http://www.nomination.in.ua/2011-03-07-17-40-50/1701--17032011-267-q-13-2006-1719-27-2010-787q.html> (дата звернення: 20.03.2011).

⁸⁶ Міністерство освіти і науки опрацьовує питання визнання дипломів духовних навчальних закладів. URL: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=938%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk (дата звернення: 29.10.2011).

⁸⁷ Акредитація богослов'я як науки в Україні: нові перспективи і виклики (РІСУ): У гостях веб-конференції Тарас Добко, д-р філософії, перший віце-ректор Українського Католицького Університету. Дата оновлення: 08.06. 2010. URL: <http://www.risu.org.ua/ua/index/conferencedetails/10> (дата звернення: 20.09.2011); «„Я думаю, що ВАКівське визнання якоїсь спеціальності — це перший крок до того, що період хаотичних суперечок – «потрібне чи не потрібне богослов'я» – підходить до завершення»: розмова із канд. філос. наук, доцентом кафедри теорії культури та філософії науки філософського факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна Олександром Філоненком. Розмовляв Олександр Бойко. Дата оновлення: 13.08. 2010. URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/37180/ (дата звернення: 19.10.2011).

⁸⁸ Акредитація богослов'я як науки в Україні: нові перспективи і виклики...: У гостях Тарас Добко... URL: <http://www.risu.org.ua/ua/index/conferencedetails/10> (дата звернення: 20.09.2011); «Рішення з визнання богослов'я можуть бути приводом, якщо й не для беззастережної радості, то точно для надії» — веб-конференція з віце-ректором УКУ. Дата оновлення: 03.06. 2010. URL: <http://risu.org.ua/page.php?lang=ua&path=culture/&name=theology&id=35954&alias=&#> (дата звернення: 20.09.2011).

Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна О.Бойко, визнаючи конфесійність богослов'я та диференціюючи «академічне богослов'я в університеті» та «богослов'я, яке присутнє в церковно-освітніх інституціях: академіях і семінаріях», наполягав на необхідності та наявних можливостях розвитку саме «академічного» богослов'я, яке «повинно стати простором міждисциплінарних досліджень», може бути тільки «тільки місіонерським – відкритим і світові, і суспільству, і кожній окремій людині, воно не може обслуговувати лише потреби членів Церкви, або вузькі суспільні функції, або тільки слугувати джерелом наукових досліджень»⁸⁹. Тим часом ректор Київської духовної академії і семінарії УПЦ (МП) архієпископ Бориспільський Антоній Паканич, аналізуючи концепцію освітньої реформи УПЦ, неоднозначно підкреслив, що «покликання духовних навчальних закладів полягає у вихованні пастирів та спеціалістів, які будуть вірно служити Православній Церкві, а не просто зможуть офіційно називатися «богословами»»⁹⁰. Подібної думки дотримувався також ректор Київської Православної Богословської академії УПЦ КП єпископ Епіфаній Думенко: застерігаючи від «тенденції секуляризації духовної освіти», небезпека якої полягала в тому, що «так звані «світські теологи» отримають пріоритетне право у визначенні векторів розвитку богослів'я», він підкреслював, що «святе завдання духовного навчального закладу – це підготовка кадрів для майбутнього пастирського служіння. Всі інші завдання можуть мати хоча і важливе, але другорядне значення»⁹¹. Оцінюючи цитовані заяви ректорів православних духовних академії, експерт Центру релігійного моніторингу Г.Касьяненко підкреслив, що визнання богослов'я як наукової спеціальності в межах напряму «Філософія» є «українським варіантом» компромісу, необхідного на даному етапі розвитку богословської освіти і науки в Україні, а також накреслив схему еволюційного становлення богослов'я як самостійного напряму чи галузі наук⁹².

Новий етап дискусії щодо перспектив розвитку богословської освіти і науки почався у 2011 р., коли її акценти було зміщено в сторону оцінки рівня розвитку академічного богослов'я. Безпосереднім приводом до початку

⁸⁹ «Я думаю, що ВАКівське визнання якоїсь спеціальності...»: розмова із ... Олександром Філоненком. URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/37180/ (дата звернення: 19.10. 2011).

⁹⁰ «Покликання духовних навчальних закладів полягає у вихованні пастирів та спеціалістів, які будуть вірно служити Православній Церкві, а не просто зможуть офіційно називатися «богословами»»: ректор Київської духовної академії і семінарії УПЦ архієпископ Бориспільський Антоній (Паканич). Інтерв'ю (Київ-Львів, 7 листопада 2011). URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/45304/ (дата звернення: 09.11.2011).

⁹¹ Богослів'я – не галузь філософії, а засіб для спасіння: Єпископ Епіфаній (Думенко). Слово єпископа Переяслав-Хмельницького Епіфанія, ректора КПБА, на урочистостях з нагоди Актового дня 9 жовтня 2010 р. URL: http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/38748/ (дата звернення: 19.10.2011).

⁹² Касьяненко Г. Богослов'я: пригоди через непорозуміння. URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/open_theme/38746/ (дата звернення: 19.10.2011).

дискусії стало інтерв'ю з Блаженнішим Любомиром Гузаром, який, оцінюючи стан розвитку богослов'я, висловив критичну думку: «Мені здається, що наше богослов'я стоїть на дуже слабкому рівні... Ми маємо Український католицький університет, який старається виховати, посилає закордон, у дуже престижні університети, де вони можуть не одного доброго навчитися. Але чомусь неможливо запалити наших богословів. А без доброго богослов'я далеко не зайдемо...»⁹³. Невдовзі до дискусії долучилися директор Наукової бібліотеки УКУ Тарас Тимо⁹⁴, завідувач кафедри богослов'я УКУ Віктор Жуковський⁹⁵, доктор філософських наук Юрій Чорноморець⁹⁶, доктор канонічного права о. Михайло Димид⁹⁷. Не вдаючись до аналізу перебігу дискусії, зазначимо, що її учасники прагнули визначити стратегічні цілі, або місію, призначення богословської освіти і науки, вказати конкретні механізми їх розвитку та державної акредитації.

Період 2010-х років став етапом інтенсивного розвитку закладів богословської освіти і науки УГКЦ, які, враховуючи недостатню законодавчу базу для інтеграції до державної системи вищої освіти, передусім спрямували свою діяльність на підготовку «кадрів для Церкви», так би мовити, задоволення внутрішніх кадрових потреб. Так, богословські вищі навчальні заклади УГКЦ в Ужгороді, Тернополі, Дрогобичі, Івано-Франківську, Києві зосередили увагу на підготовці священників, катехитів і дяків, богословські заклади в Коломиї та Чорткові – виключно на підготовці дяків і катехитів. Лише УКУ у Львові, здобувши державну акредитацію спеціальності «Богослов'я», на деякий час став «монопольною кузнею наукових кадрів» у цій галузі, видаючи дипломи державного зразка. Водночас інтенсивний розвиток кадрового складу та матеріально-технічної бази богословських освітніх закладів УГКЦ відкривав перед ними нові перспективи. Так,

⁹³ Блаженніший Любомир (Гузар). Мені здається, що наше богослов'я стоїть на дуже слабкому рівні. URL: <http://theology.in.ua/ua/bp/discussions/theme/44339/> (дата звернення: 25.01.2012).

⁹⁴ Тимо Т. Чому українське богослов'я не відбулося... Реакція на інтерв'ю Блаженнішого Любомира. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~taras.tymo/44600/> (дата звернення: 25.10.2011); Тимо Т. Українське богослов'я: що робити далі? URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~taras.tymo/45003/> (дата звернення: 25.10.2011); Тимо Т. Ще раз про те, для чого Церкві богослов'я URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~taras.tymo/46073/> (дата звернення: 20.01.2012).

⁹⁵ «Тернопіли» нашого богослов'я: Інтерв'ю з викладачем кафедри богослов'я Українського Католицького Університету, головним редактором часопису «Християнин і світ» Віктором Жуковським. URL: <http://www.credo-ua.org/2010/12/38182> (дата звернення: 28.12.2010).

⁹⁶ Чорноморець Ю. Богослов'я: бути чи здаватися? (Відповідь пану Жуковському). URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chernomorets/45975/> (дата звернення: 20.01.2012); Чорноморець Ю. «Не судить і не судимі будете»: Лист до Віктора Жуковського про досвід та теологію. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chernomorets/45987/> (дата звернення: 20.01.2012); Чорноморець Ю. Можливості для розвитку теології в УКУ: пропущений шанс. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chernomorets/46063/> (дата звернення: 20.01.2012); Чорноморець Ю. Трошки апології УКУ. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chernomorets/46469/> (дата звернення: 25.01.2012).

⁹⁷ Димид М. Стан академічного богослов'я в УГКЦ. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~Dymyd/46429/> (дата звернення: 25.01.2012).

Київська Трьохсвятительська духовна семінарія, заснована 2010 р., практично «з нуля» сформувалася як новий богословський заклад, із потужним кадровим складом натовителів і викладачів. Після розширення матеріально-технічної бази Івано-Франківська теологічна академія у липні 2014 р. була реорганізована в Івано-Франківський богословський університет імені святого Івана Золотоустого.

Якісно новий етап для розвитку системи богословської освіти і науки в Україні розпочався з 2014 р., коли відбулися відповідні законодавчі зміни. Так, у новому Законі України «Про вищу освіту» (від 1 липня 2014 р.) було передбачено можливість заснування та функціонування закладів вищої освіти – як класичних, так і галузевих, зокрема «богословських/теологічних» (ст. 28, ст. 31), надано можливість «зкладам вищої духовної освіти» проходження процедур державного ліцензування та акредитації освітньої спеціальності «Богослов'я» (ст. 24)⁹⁸. Справді «революційним» рішенням стала постанова Кабінету Міністрів України № 652 від 19 серпня 2015 р. «Про державне визнання документів про вищу духовну освіту, наукові ступені та вчені звання, виданих закладами вищої духовної освіти»⁹⁹, яка, врешті, відкрила правовий механізм для державного визнання та інтеграції досі сформованого покоління богословів до системи вищої освіти і науки, забезпечення реальних можливостей заснування, ліцензування, акредитації та розвитку закладів вищої богословської освіти. Таким чином, Українська держава зробила черговий «крок назустріч» для інтеграції богословських освітніх закладів до державної системи освіти і науки.

Це відкриває нові перспективи розвитку закладів вищої богословської освіти і науки УГКЦ в Україні. Для цього варто переглянути «давню» версію «Концепції розвитку богословської освіти УГКЦ» (1998 р.), запропонувати її нову редакцію. Серед нововведень, на нашу думку, слід запропонувати нову систему диференціації закладів богословської освіти і науки, наприклад, відповідно за поділом на три «види богослов'я»: «академічне богослов'я» (або «наукові дослідження») – у богословських закладах вищої освіти (університети, академії, інститути), професійної освіти (коледжі) та середньої освіти (загальноосвітні школи); «духовно-формаційне» богослов'я – в духовних семінаріях; «богословський містичний досвід» (як переживання та осмислення приватних релігійних практик) – у недільних церковних школах.

⁹⁸ Закон України «Про вищу освіту» (1 липня 2014 року, № 1556-VII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 28.08.2018).

⁹⁹ Постанова Кабінету Міністрів України № 652 від 19 серпня 2015 р. «Про державне визнання документів про вищу духовну освіту, наукові ступені та вчені звання, виданих закладами вищої духовної освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-2015-%D0%BF#n11> (дата звернення: 28.08.2018).

Зрештою, існуючі богословські вищі освітні заклади УГКЦ, враховуючи значний кадровий потенціал, вже мають можливості «подвійної» акредитації як з боку Міністерства освіти і науки України, так і з боку Конгрегації католицької освіти Ватикану. Відтак, богослови – випускники таких закладів вищої освіти набуватимуть можливості для працевлаштування та самореалізації не тільки як душпастирі на парафіях, але й в інших сферах суспільного життя, тим самим сприяючи потупово «новій євангелізації» українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Акредитація богословської освіти в Україні: досвід УКУ та перспективи співпраці: програма науково-практичного семінару. Дата оновлення: 14.09.2006. URL: <http://ucu.edu.ua/news/1612/> (дата звернення: 19.10.2011).
2. Акредитація богослов'я ставить перед Українським католицьким університетом нові завдання. Дата оновлення: 06.03.2006. URL: <http://old.risu.org.ua/ukr/news/article;9379/> (дата звернення: 18.10.2011).
3. Акредитація богослов'я як науки в Україні: нові перспективи і виклики (РІСУ): У гостях веб-конференції Тарас Добко, д-р філософії, перший віце-ректор Українського Католицького Університету. Дата оновлення: 08.06.2010. URL: <http://www.risu.org.ua/ua/index/conferencedetails/10> (дата звернення: 20.09.2011).
4. Бедь В., Бочкарь А. Внесок Митрополита Володимира у реформування української богословської освіти і науки. Дата оновлення: 01.11.2010. URL: <http://religions.unian.net/ukr/detail/5370> (дата звернення: 20.09.2011);
5. Бедь В.В. Першосвятительський та життєвий подвиг Блаженнішого Володимира (Сабодана), Митрополита київського і всієї України, Предстоятеля Української Православної Церкви та його внесок у реформування української духовно-богословської освіти і науки. URL: <http://www.uuba.org.ua/istoriya-pravoslav-ya-v-ukrayini/pershosvyatitelskiy-ta-zhitteviy-podvig-blazhenniyshego-volodimira-sabodana-mitropolita-kiyvskogo-i-vsieyi-ukrayini-predstoyatelya-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-tserkvi-ta-yogo-vnesok-u-reformuvannya-ukrayinsk.html> (дата звернення: 13.09.2011).
6. Бендик М. Богослов'я Церков у ХХІ столітті порівняльний аналіз концепцій богослов'я УГКЦ, УАПЦ і РПЦ. URL: <http://dds.edu.ua/en/publications/publications/miscellaneous/947-comparative-analysis-of-theology.html> (дата звернення: 23.04.2012).
7. Бендик М. Про Концепцію богословської освіти в Україні // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.33-34.
- 7а. Блаженіший Любомир (Гузар). Мені здається, що наше богослов'я стоїть на дуже слабкому рівні. URL: <http://theology.in.ua/ua/bp/discussions/theme/44339/> (дата звернення: 25.01.2012).
8. Богослів'я – не галузь філософії, а засіб для спасіння: Єпископ Епіфаній (Думенко). Слово єпископа Переяслав-Хмельницького Епіфанія, ректора КПБА, на урочистостях з нагоди Актового дня 9 жовтня 2010 р. URL: http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/38748/ (дата звернення: 19.10.2011).
9. Богослов'я визнано окремим напрямом підготовки бакалаврів, але з конфесійним поділом. URL: http://www.catholic-media.org/ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3753:2011-03-23-08-58-23&catid=73&Itemid=225 (дата звернення: 24.03.2011).
10. Богослов'я залишилось у переліку спеціальностей, за якими в Україні готують спеціалістів та магістрів. URL:

- http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=710%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk (дата звернення: 08.09. 2010).
11. Богослов'я – не теологія? URL: <http://umoloda.kiev.ua/print/84/45/15358/> (дата звернення: 19.10. 2010).
12. Богослов'я – окремий напрямок підготовки бакалаврів. URL: <http://www.laityugcc.org.ua/novina-povnistju/items/bachelors-could-be-schooled-in-theology.html> (дата звернення: 19.10.2011).
13. Браславець О., Єрмак І. Теологічна освіта в Україні: Чи прийшло свято на богословську вулицю? URL: <http://dt.ua/SOCIETY/teologichna-osvita-v-ukrayini-chi-priyshlo-svyato-na-bogoslovsku-vulitsyu-29742.html> (дата звернення: 27.10.2011).
14. Вестель Ю. Теологія як наука і предмет викладання: на шляху до концепції світської теологічної освіти в Україні. Дата оновлення: 14 08 2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/daycomment/11403-teologiya-yak-nauka-i-predmet-vikladannya-na-shlyahu-do-konceptiyi-svitaskoyi-teologichnoyi-osviti-v-ukrayini.html> (дата звернення: 23.04.2012).
15. Вища богословська освіта в Україні: дві сторони одного диплому. Розповідає ігумен Євфросин (Білаш), заступник голови Місіонерського відділу при Священному Синоді УПЦ, доктор богослов'я, магістр психології, старший викладач економіко-правового факультету Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова. Дата оновлення: 02.12. 2010. URL: http://theology.in.ua/ua/bp/theological_monitoring/39398/ (дата звернення: 03.12.2010); <http://orthodoxy.org.ua/node/14012> (дата звернення: 03.12.2010).
16. Горкуша О. Теологія в освітньому ракурсі. Дата оновлення: 03.12.2011. URL: http://risu.org.ua/article_print.php?id=45774&name=studies_of_religions&lang=ua& (дата звернення: 13.12.2011).
17. Гринчишин Т. Мапа й статистика Церков київської традиції: Центр, Схід та Південь України // Патріархат. 2007. № 5 (402). URL: <http://patriarkhat.org.ua/ukr/archive/article;410;402/> (дата звернення: 20.04.2012).
18. Гуманітарний факультет УКУ. URL: <http://clio.ucu.edu.ua/>.
19. Державна акредитація навчальних програм УКУ. Дата оновлення: 11.05. 2006. URL: <http://ucu.edu.ua/library/889/> (дата звернення: 20.09.2011).
20. Димид М. Питання акредитації богослов'я // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С. 3-5.
21. Димид М. Рішення Собору в дії. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/church_in_action/sobor/previous/3rd/issues/itworks/ (дата звернення: 25.01.2012).
22. Димид М. Стан академічного богослов'я в УГКЦ. Дата оновлення: 22.01.2012. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~Dymyd/46429/> (дата звернення: 25.01.2012).
23. Дмитренко Л. Духовна освіта в Україні: стан і проблеми. URL: http://risu.org.ua/ua/library/periodicals/lis/lis_2004/lis_04_4/33249/2004_04_31-37 (дата звернення: 12.01.2012).
24. Добко Т. Академічне богослов'я в Україні. А віз і нині там... URL: <http://www.patriarkhat.org.ua/ukr/authors/article;166/> (дата звернення: 11.08.2010).
25. Документи Патріаршого Собору УГКЦ. Перша сесія (жовтень 1996 р.). – Львів, 1998. – С.266-267, 276-277;
26. Дрогобицька духовна семінарія: Специфіка програми. URL: <http://dds.edu.ua/about/2/programm.html> (дата звернення: 22.07.2011).
27. Дроздова О. Українсько-ватиканські культурно-освітні відносини: окремі аспекти богословської освіти // Україна і Ватикан: Серія збірників наукових праць. – Вип.4: Державно-церковні відносини в контексті досвіду об'єднаної Європи / За заг. ред.

- О.Береговського, С.Побуцького, С.Кияка, В.Дідуха та ін. – Галич – Івано-Франківськ – Київ, 2011. – С.120-123.
28. Єленський В. Віра і розум: богословська освіта в сучасній Україні. Дата оновлення: 29.08.2006. URL: http://old.risu.org.ua/ukr/religion.and.society/other_art/article;11735/ (дата звернення: 08.04.2010).
29. Закович М.М. Деякі аспекти узгодження світської і богословської освіти. URL: <http://duluman.uath.org/Zakovjch.htm> (дата звернення: 20.05.2010).
- 29а. Закон України «Про вищу освіту» (1 липня 2014 року, № 1556-VII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 28.08.2018).
30. Звернення Блаженнішого Святослава щодо підтримки вступної кампанії Українського Католицького Університету. Дано в Києві, при Патріаршому Соборі Воскресіння Христового, 17 червня 2011 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1861.0.html> (дата звернення: 05.01.2012).
31. Іваночко Я. Церква у XXI столітті: нові загрози і нова місія. Дата оновлення: 22.07. 2013. URL: https://ipress.ua/articles/tserkva_u_xxi_stolitti_23728.html (дата звернення: 06.11.2018).
32. Ідентичність і місія Українського Католицького Університету: Доповіді, промови і дискусії інавгураційних урочистостей 25-29 червня 2002 року / Редактори-упорядники У. Головач, М. Мариневич і А. Ясіновський. – Львів: Вид-во УКУ, 2003. – С.
33. Інститут богословської термінології та перекладів Українського Католицького Університету. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/institut-bohoslovskoj-terminolohiji/.
34. Інститут Екуменічних Студій Українського Католицького Університету. URL: www.ecumenicalstudies.org.ua.
35. Інститут Літургійних наук Українського Католицького Університету. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/ils/.
36. Інститут релігії та суспільства Українського Католицького Університету. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/religionsociety/.
37. Інститут родини та подружнього життя Українського Католицького Університету. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/marriagefamilylife/.
38. Інститут Церковного права Українського католицького Університету. URL: www.icl.org.ua/index.php/.
39. Касьяненко Г. Богослов'я: пригоди через непорозуміння. URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/open_theme/38746/ (дата звернення: 19.10.2011).
40. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха». – Львів: Синод єпископів УГКЦ, Комісія у справах катехизації УГКЦ, 2011. – 336 с. + 64 іл.
41. Катехитичне служіння в УГКЦ сьогодні: досвід, труднощі, перспективи Документи та матеріали. Науково-практична конференція, присвячена Митрополитові Андрею та Патріархові Йосифу / Патріярша Катехитична комісія, Катехитично-Педагогічний Інститут УКУ. – Львів: Свічадо, 2005. – 190 с.
42. Катехитично-педагогічний інститут Українського Католицького університету. URL: www.ucu.edu.ua/academics/catechiticl/ (дата звернення: 14.08.2010).
43. Кашак І. Виховання Українського Греко-Католицького Священика (1882 – 1946) / Переклад з англ. О.Шпунт. – Львів: Свічадо, 2007. – 232 с.
44. Київська Трьохсвятительська духовне семінарія УГКЦ оголосила набір вступників на 2011-2012 академічний рік. Дата оновлення: 17.05.2011. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5249&cHash=ffd1e59cc983a4ffa25296fbd9de3cb1](http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews[tt_news]=5249&cHash=ffd1e59cc983a4ffa25296fbd9de3cb1) (дата звернення: 13.12.2011).
45. Кодекс канонів Східних Церков проголошений Іваном Павлом II / Авторизований переклад Й.Кобів; Канонічна комісія: о. Протоархимандрит І.Патрило, о. С.Мудрий, о. К.Корчагін і о. Т.Галицький. – Львів: Вид-во ОО. Василян, 1995. – С. 182.

46. Коломийсько-Чернівецька єпархія УГКЦ: Дяківсько-катехитичний коледж. URL: <http://diocese.ko.if.ua/college.html> (дата звернення: 22.07.2011).
47. Концепція богословської освіти в Україні // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.6-19.
48. Кудрик Н. Український Католицький Університет в Римі відновлює діяльність. Дата оновлення: 10.12.2008. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1358418.html> (дата звернення: 05.01.2012).
49. Лагодич М. Духовна освіта в Україні: сучасний стан та її перспективи. Дата оновлення: 31.03.2011. URL: <http://fmykolaj.io.ua/s27452> (дата звернення: 02.04.2011).
50. Левицький О.О. Формування духовенства за нормами партикулярного права УГКЦ. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2016. – 264 с.
51. Левицький О. Питання формування духовенства в постановах Замоїського і Львівського Синодів // Науковий вісник Івано-Франківського богословського університету УГКЦ «Добрий Пастир». Богослов'я: Збірник наукових праць / Гол. ред. Р. А. Горбань. – Івано-Франківськ: ІФБУ, 2017. – Вип. 10-11. – С. 32-44.
52. Львівська духовна семінарія: Історія: Новітня історія семінарії. URL: <http://www.lds.lviv.ua/syshiv.html> (дата звернення: 31.03.2010)
53. Майбутнє богослов'я в Україні: Матеріали I Всеукраїнської конференції (Київ, 19-20 листопада 2009 р.) – Б.м.: Видавець ФОП Романюк М.Г., 2009. – 180 с.
54. Марусин М. Погляд на виховання кандидатів духовного стану на Україні // Богословія. – 1943-1963. – Т.21-24. – С.40-94.
55. Марчук В.В. Церква, духовність, нація: Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – 464 с.
56. Матеріали семінару «Богословська освіта в Україні», 21-22.04.2000 р., Львівська Богословська Академія // Богословія. – Львів, 2000. – Том 64. – С.35-78
57. Міністерство освіти і науки опрацьовує питання визнання дипломів духовних навчальних закладів. URL: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=938%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk (дата звернення: 29.10.2011).
58. Навчальна програма духовних семінарій України, прийнята на зустрічі Ради ректорів 26 червня 2000 р. // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.26-31.
59. Наказ Міністерства освіти і науки України № 766 від 09.11.2006 «Про створення робочої групи з розробки складових галузевого стандарту зі спеціальності «Богослов'я (Теологія)» напряму підготовки 0301 «Філософія». URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.1307.0> (дата звернення: 31.03.2011).
60. Науковий відділ Українського Католицького Університету. Дата оновлення: 31.03.2011. URL: <http://www.papalvisit.org.ua/ukr/research/office/> (дата звернення: 05.01.2012)
61. Наукові інститути Українського Католицького Університету. Дата оновлення: 31.03.2011. URL: <http://www.papalvisit.org.ua/ukr/research/institutes/>.
62. Недавня О. Сучасний розвиток УГКЦ: стан. Дата оновлення: 21.02.2011. URL: http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/40844/ (дата звернення: 22.02.2011).
63. Освітні заклади УГКЦ в Україні. URL: <http://www.ugcc.org.ua/44.0.html> (дата звернення: 27.01.2010).
64. Пащенко В. Греко-католики в Україні від 40-х років ХХ ст. до наших днів: Монографія. – Полтава, 2002. – 615 с.
65. Петрів О., о. Структурне забезпечення катехизи в УГКЦ // Богословія. – Т.64, кн.1-4. – Львів, 2000. – С.120-123.
66. Пилипів І., Делятинський Р. Розвиток богословської освіти в Галицькій греко-католицькій митрополії в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 2016. – Ч. 28. – С. 148–155.

67. Пилипів І., Делятинський Р. Становлення богословської освіти Греко-Католицької Церкви в першій половині XIX століття // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – 2016. – Вип. 2. – Ч. 2. – С. 122–126.
68. Поважна наука... ерундистика: Інтерв'ю з директором Інституту неолатиністики УКУ для газети «Поступ» №141 від 15-16 вересня 2001. URL: www.postup.brama.com/010915/141_9_1.html.
69. «Покликання духовних навчальних закладів полягає у вихованні пастирів та спеціалістів, які будуть вірно служити Православній Церкві, а не просто зможуть офіційно називатися «богословами»»: ректор Київської духовної академії і семінарії УПЦ архієпископ Бориспільський Антоній (Паканич). Інтерв'ю (Київ-Львів, 7 листопада 2011). URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/45304/ (дата звернення: 09.11.2011).
70. Постанова Кабінету міністрів України від 13 грудня 2006 р. №1719 «Перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ за 2007 – 2010 рр.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1719-2006-%EF&p=128206280> (дата звернення: 05.01.2012).
71. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 березня 2011 р. №267 «Про внесення змін до переліків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 року №1719 та від 27 серпня 2010 року №787. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=267-2011-%EF>; <http://www.nomination.in.ua/2011-03-07-17-40-50/1701--17032011-267-q-13-2006-1719-27-2010-787q.html> (дата звернення: 20.03.2011).
- 71а. Постанова Кабінету Міністрів України № 652 від 19 серпня 2015 р. «Про державне визнання документів про вищу духовну освіту, наукові ступені та вчені звання, виданих закладами вищої духовної освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-2015-%D0%BF#n11> (дата звернення: 28.08.2018).
72. Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у Бучачі Тернопільської області 16-21 липня 2000 р. Б. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2000/> (дата звернення: 13.12.2011).
73. Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у Львові-Крехові 1-5 липня 2001 р. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2001/>. – (п.16) (дата звернення: 13.12.2011).
74. Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у м. Київ 7-12 липня 2002 р. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2002/>. – (п.15) (дата звернення: 13.12.2011).
75. Постанови Синоду Єпископів УГКЦ у м. Львові (Брюховичі) 25-31 серпня 2005 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/285.0.html> (дата звернення: 13.12.2011).
76. Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у Львові – Брюховичах 13-20 вересня 2006 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/284.0.html> (дата звернення: 13.12.2011).
77. Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у Філадельфії – Дойлставні – Вашингтоні (США), 27 вересня – 6 жовтня 2007 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/253.0.html> (дата звернення: 05.01.2012).
78. Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у Львові – Брюховичах 2-9 вересня 2008 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/252.0.html> (дата звернення: 13.12.2011).
79. Постанови Патріаршого Синоду Єпископів УГКЦ у Львові – Брюховичах, 2-9 вересня 2010 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/986.0.html>. – (п.2Г, 18) (дата звернення: 13.12.2011).
80. Постанови Синоду єпископів УГКЦ у м. Куритиба (Бразилія) 5-10 вересня 2011 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1973.0.html> (дата звернення: 22.10.2011).
81. Постанови 10-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Київ, 23 березня 2001 р. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2001_1/ (дата звернення: 13.12.2011).

82. Постанови 17-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Львів, 6 грудня 2002 р. Б. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2002_5/ (дата звернення: 05.01.2012).
83. Постанови 24-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Зарваниця, 2-3 вересня 2004 р. Б. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2004_3/ (дата звернення: 13.12.2011).
84. Постанови 32-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Зарваниця, 20-21 жовтня 2006 р. Б. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2005-.../2006_5/; <http://www.ugcc.org.ua/278.0.html> (дата звернення: 05.01.2012).
85. Постанови 42-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Львів – Брюховичі, 17-18 грудня 2008 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/450.0.html> (дата звернення: 05.01.2012).
86. Постанови 44-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Київ – Княжичі, 23-24 квітня 2009 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/649.0.html> (дата звернення: 13.12.2011).
87. Постанови 48-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Львів – Брюховичі, 20-21 жовтня 2009 року Божого. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1059.0.html> (дата звернення: 13.12.2011).
88. Постанови 49-ї сесії Синоду Єпископів Києво-Галицької Митрополії УГКЦ. Львів – Брюховичі, 20-21 жовтня 2009 р. Б. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1156.0.html> (дата звернення: 13.12.2011).
89. Практичні кроки для втілення Концепції богословської освіти у Львівській архієпархії та в УГКЦ // Богословія. – Т.64, кн..1-4. – Львів, 2000. – С.20-25.
90. Презентація Катехитичного Правильника: (Вісті з ЛБА) // Нова Зоря. – 2000. – 10 травня. – Ч.19. – С.2.
91. Програмова промова Владика Любомира Гузара на відкритті Патріаршого Собору. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/church_in_action/sobor/previous/I-st/poslannia/ (дата звернення: 17.11.2011);
92. Решетніков Ю. Релігійна освіта в Україні та її правовий стан: (Доповідь 24 жовтня 2007 р.). URL: http://old.risu.org.ua/ukr/study/research_conference/education_yresh_0710/ (дата звернення: 20.01.2012).
93. «Рішення з визнання богослов'я можуть бути приводом, якщо й не для беззастережної радості, то точно для надії» — веб-конференція з віце-ректором УКУ. Дата оновлення: 03.06. 2010. URL: <http://risu.org.ua/page.php?lang=ua&path=culture/&name=theology&id=35954&alias=#> (дата звернення: 20.09.2011).
94. Рішення і постанови Синодів Єпископів УГКЦ 1989 – 1997 років. – Львів, 1998. – С.
95. Семінар «Богословська освіта в Україні»: (Вісті з ЛБА) // Нова Зоря. – Івано-Франківськ, 2000. – 26 квітня. – Ч.17-18. – С.6.
96. Семінаристи УГКЦ отримали сертифікат про завершення практичного місійного курсу. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5599&cHash=222414fa0652142f91793dd8391b2d34](http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews[tt_news]=5599&cHash=222414fa0652142f91793dd8391b2d34) (дата звернення: 13.12.2011).
97. Тафт Р.Ф. Слово до випускників [Львівської Богословської Академії 25 червня 2000 року] // Богословія. – Т.64, кн..1-4. – Львів, 2000. – С.95.
98. «Термопіли» нашого богослов'я: Інтерв'ю з викладачем кафедри богослов'я Українського Католицького Університету, головним редактором часопису «Християнин і світ» Віктором Жуковським. URL: <http://www.credo-ua.org/2010/12/38182> (дата звернення: 28.12.2010).
99. Тимо Т. Українське богослов'я: що робити далі? URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~taras.tymo/45003/> (дата звернення: 25.10.2011).

100. Тимо Т. Чому українське богослов'я не відбулося... Реакція на інтерв'ю Блаженнішого Любомира. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~taras.tymo/44600/> (дата звернення: 25.10.2011).
101. Тимо Т. Ще раз про те, для чого Церкві богослов'я URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~taras.tymo/46073/> (дата звернення: 20.01.2012).
102. У Львові вивчають практичні аспекти душпастирського служіння на місіях. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5584&cHash=bb5e2073a89c34ff6dc2ba5e6b4bdf16](http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews[tt_news]=5584&cHash=bb5e2073a89c34ff6dc2ba5e6b4bdf16) (дата звернення: 13.12.2011).
103. Український Католицький Університет: Історія: Історія становлення. Дата оновлення: 27.01.2010. URL: <http://www.ichistory.org/ltaex/ukrainian/section1.html>.
104. УКУ в Римі: Історія. URL: <http://rome.ucu.edu.ua/institut-klymenta-u-rymi/istoriya/> (дата звернення: 05.01.2012).
105. УКУ в Римі: Український осередок в Римі. URL: <http://rome.ucu.edu.ua/> (дата звернення: 05.01.2012).
106. Фенич В.І. Богословська католицька освіта: деякі міркування про стан і перспективи її розвитку в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/natural/nvunu/Ist/2008_21/031.htm (дата звернення: 31.03.2011).
107. Філоненко О. Сучасна теологія, її шляхи, форми і можливе майбутнє: веб-конференція. URL: http://theology.in.ua/ua/bp/bpconference_details/17 (дата звернення: 08.10.2011).
108. «Хочу вірити, що тут, у семінарії, починається церковне і національне відродження України», – Блаженніший Святослав. Дата оновлення: 05.06.2011. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5396&cHash=3a616f211f8871935f5d2631a791540b/](http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews[tt_news]=5396&cHash=3a616f211f8871935f5d2631a791540b/) (дата звернення: 13.12.2011).
109. Христокін Г., Чорноморець Ю. Неможливість «надконфесійної світської теології». Дата оновлення: 15.09.2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/bogoslovya/11981-nemozhlyvist-nadkonfesijnoyi-svitskoyi-teologiyi.html> (дата звернення: 23.04.2012).
110. Хромець В. Види та форми християнської богословської освіти: огляд світової практики. URL: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/10621-vidi-ta-formi-xristiyanskoyi-bogoslovskoyi-osviti.html> (дата звернення: 22.07.2011).
111. Хромець В. Теологічне знання та теологічна освіта в Україні: короткий нарис Дата оновлення: 19 01 2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/7841-teologichne-znannya-ta-teologichna-osvita-v-ukrayini-korotkij-naris.html> (дата звернення: 22.07.2011).
112. Цюпа с. Луїза. Виикнення Катехитичного правильника // Богословія. – Т. 64, кн. 1-4. – Львів, 2000. – С.100-103.
113. Чернявська М. Семінар «Акредитація богословської освіти в Україні» відбудеться 16 вересня у Львівській духовній семінарії Святого Духа. Дата оновлення: 15.09.2006. URL: <http://ru.christiantoday.com/article/1536.htm> (дата звернення: 18.10.2011).
114. Чорноморець Ю. Антиінтелектуалізм у теології УГКЦ: закономірна хвороба чи випадкова помилка? URL: http://risu.org.ua/article_print.php?id=5794&name=studies_of_religions&lang=ua& (дата звернення: 13.12.2011).
115. Чорноморець Ю. Богословський портал і нові можливості розвитку теології як академічної дисципліни в Україні. Дата оновлення: 22.09.2010. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/conferencedetails/16> (дата звернення: 07.10.2011).
116. Чорноморець Ю. Богослов'я: бути чи здаватися? (Відповідь пану Жуковському). URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chernomoret/45975/> (дата звернення: 20.01.2012).
117. Чорноморець Ю. Можливості для розвитку теології в УКУ: пропущений шанс. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chernomoret/46063/> (дата звернення: 20.01.2012).

118. Чорноморець Ю. «Не судить і не судимі будете»: Лист до Віктора Жуковського про досвід та теологію. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chernomorets/45987/> (дата звернення: 20.01.2012).
119. Чорноморець Ю. Трошки апології УКУ. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chernomorets/46469/> (дата звернення: 25.01.2012).
120. Чорноморець Ю. Яку теологію потрібно викладати в Університетах? Дата оновлення: 30.08.2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/daycomment/11650-yaku-teologiyu-potribno-vikladati-v-universitetaх.html> (дата звернення: 23.04.2012).
121. Щербань М. Акредитація духовної освіти в Україні: сучасний стан та перспективи. URL: <http://hram.kiev.ua/print.php?id=3688> (дата звернення: 05.04.2011).
122. «„Я думаю, що ВАКівське визнання якоїсь спеціальності — це перший крок до того, що період хаотичних суперечок – «потрібне чи не потрібне богослов'я» – підходить до завершення»: розмова із канд. філос. наук, доцентом кафедри теорії культури та філософії науки філософського факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна Олександром Філоненком. Розмовляв Олександр Бойко. Дата оновлення: 13.08.2010. URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/37180/ (дата звернення: 19.10.2011).

References

1. Akredytatsiia bohoslovskoi osvity v Ukraini: dosvid UKU ta perspektyvy spivpratsi: prohrama naukovo-praktychnoho seminaru. Data onovlennia: 14.09.2006. URL: <http://ucu.edu.ua/news/1612/> (data zvernennia: 19.10.2011).
2. Akredytatsiia bohoslovia stavyt pered Ukrainyskym katolytskym universytetom novi zavdanna. Data onovlennia: 06.03.2006. URL: <http://old.risu.org.ua/ukr/news/article;9379/> (data zvernennia: 18.10.2011).
3. Akredytatsiia bohoslovia yak nauky v Ukraini: novi perspektyvy i vyklyky (RISU): U hostiakh veb-konferentsii Taras Dobko, d-r filosofii, pershyi vitse-ректор Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu. Data onovlennia: 08.06.2010. URL: <http://www.risu.org.ua/ua/index/conferencedetails/10> (data zvernennia: 20.09.2011).
4. Bed V., Bochkar A. Vnesok Mytropolita Volodymyra u reformuvannia ukrainskoi bohoslovskoi osvity i nauky. Data onovlennia: 01.11.2010. URL: <http://religions.unian.net/ukr/detail/5370> (data zvernennia: 20.09.2011);
5. Bed V.V. Pershosviatytelskyi ta zhyttievyi podvyh Blazhenniishoho Volodymyra (Sabodana), Mytropolita kyivskoho i vsiiei Ukrainy, Predstoiatelia Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy ta yoho vnesok u reformuvannia ukrainskoi dukhovno-bohoslovskoi osvity i nauky. URL: <http://www.uuba.org.ua/istoriya-pravoslav-ya-v-ukrayini/pershosvyatitelskiy-ta-zhitteviy-podvig-blazhenniyshoho-volodimira-sabodana-mitropolita-kiyivskogo-i-vsieyi-ukrayini-predstoyatelya-ukrayinskoyi-pravoslavnoyi-tserkvi-ta-yogo-vnesok-u-reformuvannya-ukrayinsk.html> (data zvernennia: 13.09.2011).
6. Bendyk M. Bohoslovia Tserkov u XXI stolitti porivnialnyi analiz kontseptsii bohoslovia UHKTs, UAPTs i RPTs. URL: <http://dds.edu.ua/en/publications/publications/miscellaneous/947-comparative-analysis-of-theology.html> (data zvernennia: 23.04.2012).
7. Bendyk M. Pro Kontseptsiiu bohoslovskoi osvity v Ukraini // Bohosloviia. – T.64, kn..1-4. – Lviv, 2000. – S.33-34.
- 7a. Blazhenishyi Liubomyr (Huzar). Meni zdaietsia, shcho nashe bohoslovia stoit na duzhe slabkomu rivni. URL: <http://theology.in.ua/ua/bp/discussions/theme/44339/> (data zvernennia: 25.01.2012).
8. Bohoslovia – ne haluz filosofii, a zasib dlia spasinnia: Yepyskop Epifanii (Dumenko). Slovo yepyskopa Pereiaslav-Khmelnyskoho Epifaniia, rektora KPBA, na urochystostiakh z nahody Aktovoho dnia 9 zhovtnia 2010 r. URL: http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/38748/ (data zvernennia: 19.10.2011).

9. Bohoslovia vyznано okremym napriamom pidhotovky bakalavriv, ale z konfesiinym podilom. URL: http://www.catholic-media.org/ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3753:2011-03-23-08-58-23&catid=73&Itemid=225 (data zvernennia: 24.03. 2011).
10. Bohoslovia zalyshylos u pereliku spetsialnostei, za yakymy v Ukraini hotuiut spetsialistiv ta mahistriv. URL: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=710%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk (data zvernennia: 08.09. 2010).
11. Bohoslovia – ne teolohiia? URL: <http://umoloda.kiev.ua/print/84/45/15358/> (data zvernennia: 19.10. 2010).
12. Bohoslovia – okremyi napriamok pidhotovky bakalavriv. URL: <http://www.laityugcc.org.ua/novina-povnistju/items/bachelors-could-be-schooled-in-theology.html> (data zvernennia: 19.10.2011).
13. Braslavets O., Yermak I. Teolohichna osvita v Ukraini: Chy pryshlo sviato na bohoslovsku vulytsiu? URL: http://dt.ua/SOCIETY/teologichna_osvita_v_ukrayini_chi_pryshlo_svyato_na_bogoslovsku_vulitsyu-29742.html (data zvernennia: 27.10.2011).
14. Vestel Yu. Teolohiia yak nauka i predmet vykladannia: na shliakhu do kontseptsii svitskoi teolohichnoi osvity v Ukraini. Data onovlennia: 14 08 2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/daycomment/11403-teologiya-yak-nauka-i-predmet-vikladannya-na-shlyaxu-do-koncepciyi-svitskoyi-teologichnoyi-osviti-v-ukrayini.html> (data zvernennia: 23.04.2012).
15. Vyshcha bohoslovska osvita v Ukraini: dvi storony odnogo dyplomu. Rozpovidaie ihumen Yevfrosyn (Bilash), zastupnyk holovy Misionerskoho viddilu pry Sviashchennomu Synodi UPTs, doktor bohoslovia, mahistr psykholohii, starshyi vykladach ekonomiko-pravovoho fakultetu Odeskoho natsionalnoho universytetu im. I.I.Mechnykova. Data onovlennia: 02.12. 2010. URL: http://theology.in.ua/ua/bp/theological_monitoring/39398/ (data zvernennia: 03.12.2010); <http://orthodoxy.org.ua/node/14012> (data zvernennia: 03.12.2010).
16. Horkusha O. Teolohiia v osvitnomu rakursi. Data onovlennia: 03.12.2011. URL: http://risu.org.ua/article_print.php?id=45774&name=studies_of_religions&lang=ua& (data zvernennia: 13.12.2011).
17. Hrynychshyn T. Mapa y statystyka Tserkov kyivskoi tradytsii: Tsent, Skhid ta Pivden Ukrainy // Patriarkhat. 2007. # 5 (402). URL: <http://patriarkhat.org.ua/ukr/archive/article;410;402/> (data zvernennia: 20.04.2012).
18. Humanitarnyi fakultet UKU. URL: <http://clio.ucu.edu.ua/>.
19. Derzhavna akredytatsiia navchalnykh proqram UKU. Data onovlennia: 11.05. 2006. URL: <http://ucu.edu.ua/library/889/> (data zvernennia: 20.09.2011).
20. Dymyd M. Pytannia akredytatsii bohoslovia // Bohosloviia. – T.64, kn.1-4. – Lviv, 2000. – S. 3-5.
21. Dymyd M. Rishennia Soboru v dii. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/church_in_action/sobor/previous/3rd/issues/itworks/ (data zvernennia: 25.01.2012).
22. Dymyd M. Stan akademichnoho bohoslovia v UHKTs. Data onovlennia: 22.01.2012. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~Dymyd/46429/> (data zvernennia: 25.01.2012).
23. Dmytrenko L. Dukhovna osvita v Ukraini: stan i problemy. URL: http://risu.org.ua/ua/library/periodicals/lis/lis_2004/lis_04_4/33249/2004_04_31-37 (data zvernennia: 12.01.2012).
24. Dobko T. Akademichne bohoslovia v Ukraini. A viz i nyni tam... URL: <http://www.patriarkhat.org.ua/ukr/authors/article;166/> (data zvernennia: 11.08.2010).
25. Dokumenty Patriarshoho Soboru UHKTs. Persha sesiia (zhovten 1996 r.). – Lviv, 1998. – S.266-267, 276-277;

26. Drohobytska dukhovna seminariia: Spetsyfika prohramy. URL: <http://dds.edu.ua/about/2/programm.html> (data zvernennia: 22.07.2011).
27. Drozdova O. Ukrainko-vatykanski kulturno-osvitni vidnosyny: okremi aspekty bohoslovskoi osvity // Ukraina i Vatykan: Serii zbirnykiv naukovykh prats. – Vyp.4: Derrzhavno-tserkovni vidnosyny v konteksti dosvidu obiednanoi Yevropy / Za zah. red. O.Berehovskoho, S.Pobutskoho, S.Kyiaka, V.Didukha ta in. – Halych – Ivano-Frankivsk – Kyiv, 2011. – S.120-123.
28. Yelenskyi V. Vira i rozum: bohoslovska osvita v suchasni Ukraini. Data onovlennia: 29.08.2006. URL: http://old.risu.org.ua/ukr/religion.and.society/other_art/article;11735/ (data zvernennia: 08.04.2010).
29. Zakovych M.M. Deiaki aspekty uzghodzhennia svitskoi i bohoslovskoi osvity. URL: <http://duluman.uath.org/Zakovych.htm> (data zvernennia: 20.05.2010).
- 29a. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» (1 lypnia 2014 roku, # 1556-VII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (data zvernennia: 28.08.2018).
30. Zvernennia Blazhennishoho Sviatoslava shchodo pidtrymky vstupnoi kampanii Ukrainskoho Katolytskoi Universytetu. Dano v Kyievi, pry Patriarshomu Sobori Voskresinnia Khrystovoho, 17 chervnia 2011 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1861.0.html> (data zvernennia: 05.01.2012).
31. Ivanochko Ya. Tserkva u XXI stolitti: novi zahrozy i nova misiia. Data onovlennia: 22.07.2013. URL: https://ipress.ua/articles/tserkva_u_xxi_stolitti_23728.html (data zvernennia: 06.11.2018).
32. Identychnist i misiia Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu: Dopovidi, promovy i dyskusii inavhuratsiinykh urochystostei 25-29 chervnia 2002 roku / Redaktory-uporiadnyky U. Holovach, M. Marynovych i A. Yasinovskyi. – Lviv: Vyd-vo UKU, 2003. – S.
33. Instytut bohoslovskoi terminolohii ta perekladiv Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/instytut-bohoslovskoji-terminolohiji/.
34. Instytut Ekumenichnykh Studii Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu. URL: www.ecumenicalstudies.org.ua.
35. Instytut Liturhiinykh nauk Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/ils/.
36. Instytut religii ta suspilstva Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/religionsociety/.
37. Instytut rodyny ta podruzhnogo zhyttia Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu. URL: www.ucu.edu.ua/research/institutes/marriagefamilylife/.
38. Instytut Tserkovnoho prava Ukrainskoho katolytskoho Universytetu. URL: www.icl.org.ua/index.php/.
39. Kasianenko H. Bohoslov'ia: pryhody cherez neporozuminnia. URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/open_theme/38746/ (data zvernennia: 19.10.2011).
40. Katekhyzm Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy «Khrystos – nasha Paskha». – Lviv: Synod yepyskopiv UHKTs, Komisiia u spravakh katekhyzatsii UHKTs, 2011. – 336 s. + 64 il.
41. Katekhytychne sluzhinnia v UHKTs sohodni: dosvid, trudnoshchi, perspektyvy Dokumenty ta materialy. Naukovo-praktychna konferentsiia, prysviachena Mytropolytovi Andreiu ta Patriiarkhovi Yosyfu / Patriiarsha Katekhytychna komisiia, Katekhytychno-Pedahohichnyi Instytut UKU. – Lviv: Svichado, 2005. – 190 s.
42. Katekhytychno-pedahohichnyi instytut Ukrainskoho Katolytskoho universytetu. URL: www.ucu.edu.ua/academics/catechtticl/ (data zvernennia: 14.08.2010).
43. Kashchak I. Vykhovannia Ukrainskoho Hreko-Katolytskoho Sviashchenyka (1882 – 1946) / Pereklad z anhl. O.Shpunt. – Lviv: Svichado, 2007. – 232 s.
44. Kyivska Trokhsviatytska dukhovne seminariia UHKTs oholosyla nabir vstupnykiv na 2011-2012 akademichnyi rik. Data onovlennia: 17.05.2011. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5249&cHash=ffd1e59cc983a4ffa25296fbd9de3cb1](http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews[tt_news]=5249&cHash=ffd1e59cc983a4ffa25296fbd9de3cb1) (data zvernennia: 13.12.2011).

45. Kodeks kanoniv Skhidnykh Tserkov proholoshenyi Ivanom Pavlom II / Avtoryzovanyi pereklad Y.Kobiv; Kanonichna komisiia: o. Protoarkhymandryt I.Patrylo, o. S.Mudryi, o. K.Korchahin i o. T.Halytskyi. – Lviv: Vyd-vo OO. Vasyliian, 1995. – S. 182.
46. Kolomyisko-Chernivetska yeparkhiia UHKTs: Diakivsko-katekhytychnyi koledzh. URL: <http://diocese.ko.if.ua/college.html> (data zvernennia: 22.07.2011).
47. Kontseptsiiia bohoslovskoi osvity v Ukraini // Bohosloviia. – T.64, kn.1-4. – Lviv, 2000. – S.6-19.
48. Kudryk N. Ukrainyskyi Katolytskyi Universytet v Rymi vidnovliuie diialnist. Data onovlennia: 10.12. 2008. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1358418.html> (data zvernennia: 05.01.2012).
49. Lahodych M. Dukhovna osvita v Ukraini: suchasnyi stan ta yii perspektyvy. Data onovlennia: 31.03.2011. URL: <http://fmykolaj.io.ua/s27452> (data zvernennia: 02.04.2011).
50. Levytskyi O.O. Formuvannia dukhovenstva za normamy partykuliarnoho prava UHKTs. – Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 2016. – 264 s.
51. Levytskyi O. Pytannia formuannia dukhovenstva v postanovakh Zamoiskoho i Lvivskoho Synodiv // Naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoho bohoslovskoho universytetu UHKTs «Dobryi Pastyr». Bohoslovia: Zbirnyk naukovykh prats / Hol. red. R. A. Horban. – Ivano-Frankivsk: IFBU, 2017. – Vyp. 10-11. – S. 32-44.
52. Lvivska dukhovna seminariia: Istoriia: Novitnia istoriia seminarii. URL: <http://www.lds.lviv.ua/sychiv.html> (data zvernennia: 31.03.2010)
53. Maibutnie bohoslovia v Ukraini: Materialy I Vseukrainskoi konferentsii (Kyiv, 19-20 lystopada 2009 r.) – B.m.: Vydavets FOP Romaniuk M.H., 2009. – 180 s.
54. Marusyn M. Pohliad na vykhovannia kandydativ dukhovnoho stanu na Ukraini // Bohosloviia. – 1943-1963. – T.21-24. – S.40-94.
55. Marchuk V.V. Tserkva, dukhovnist, natsiia: Ukrainska hreko-katolytska tserkva v suspilnomu zhytti Ukrainy KhKh st. – Ivano-Frankivsk: Plai, 2004. – 464 s.
56. Materialy seminaru «Bohoslovska osvita v Ukraini», 21-22.04.2000 r., Lvivska Bohoslovska Akademiia // Bohosloviia. – Lviv, 2000. – Tom 64. – S.35-78
57. Ministerstvo osvity i nauky opratsovuie pytannia vyznannia diplomiv dukhovnykh navchalnykh zakladiv. URL: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=938%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk (data zvernennia: 29.10.2011).
58. Navchalna prohrama dukhovnykh seminarii Ukrainy, pryiniata na zustrichi Rady rektoriv 26 chervnia 2000 r. // Bohosloviia. – T.64, kn.1-4. – Lviv, 2000. – S.26-31.
59. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy # 766 vid 09.11.2006 «Pro stvorennia robochoi hrupy z rozrobky skladovykh haluzevoho standartu zi spetsialnosti «Bohoslovia (Teolohiia)» napriamu pidhotovky 0301 «Filosofiiia». URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.1307.0> (data zvernennia: 31.03.2011).
60. Naukovyi viddil Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu. Data onovlennia: 31.03.2011. URL: <http://www.papalvisit.org.ua/ukr/research/office/> (data zvernennia: 05.01.2012)
61. Naukovi instytuty Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu. Data onovlennia: 31.03 .2011. URL: <http://www.papalvisit.org.ua/ukr/research/institutes/>.
62. Nedavnia O. Suchasnyi rozvytok UHKTs: stan. Data onovlennia: 21.02.2011. URL: http://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/40844/ (data zvernennia: 22.02.2011).
63. Osvitni zaklady UHKTs v Ukraini. URL: <http://www.ugcc.org.ua/44.0.html> (data zvernennia: 27.01.2010).
64. Pashchenko V. Hreko-katolyky v Ukraini vid 40-kh rokiv KhKh st. do nashykh dniv: Monohrafiia. – Poltava, 2002. – 615 s.
65. Petriv O., o. Strukturne zabezpechennia katekhyzy v UHKTs // Bohosloviia. – T.64, kn.1-4. – Lviv, 2000. – S.120-123.

66. Pylypiv I., Deliatynskiy R. Rozvytok bohoslovskoi osvity v Halytskii hreko-katolytskii mytropolii v druhii polovyni KhIKh – na pochatku KhKh stolittia // Halychyna. Naukovi i kulturno-prosvitni kraieznavchyi chasopys. – 2016. – Ch. 28. – S. 148–155.
67. Pylypiv I., Deliatynskiy R. Stanovlennia bohoslovskoi osvity Hreko-Katolytskoi Tserkvy v pershii polovyni KhIKh stolittia // Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii. – 2016. – Vyp. 2. – Ch. 2. – S. 122–126.
68. Povazhna nauka... yerundystyka: Interviu z dyrektorom Instytutu neolatynistyky UKU dlia hazety «Postup» #141 vid 15-16 veresnia 2001. URL: www.postup.brama.com/010915/141_9_1.html.
69. «Poklykannia dukhovnykh navchalnykh zakladiv poliahaie u vykhovanni pastyryv ta spetsialistiv, yaki budut virno sluzhyty Pravoslavonii Tserkvi, a ne prosto zmozhut ofitsiino nazyvatysia «bohoslovamy»»: rektor Kyivskoi dukhovnoi akademii i seminarii UPTs arkhieypyskop Boryspilskyi Antonii (Pakanych). Interviu (Kyiv-Lviv, 7 lystopada 2011). URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/45304/ (data zvernennia: 09.11.2011).
70. Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy vid 13 hrudnia 2006 r. #1719 «Perelik napriamiv, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka fakhivtsiv u vyshchykh navchalnykh zakladakh za osvitho-kvalifikatsiinym rivnem bakalavra (Iz zminamy, vnesenymy zghidno z Postanovamy KM za 2007 – 2010 rr.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1719-2006-%EF&p=128206280> (data zvernennia: 05.01.2012).
71. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17 bereznia 2011 r. #267 «Pro vnesennia zmin do perelikiv, zatverdzhenykh postanovamy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 hrudnia 2006 roku #1719 ta vid 27 serpnia 2010 roku #787. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=267-2011-%EF>; <http://www.nomination.in.ua/2011-03-07-17-40-50/1701--17032011-267-q-13-2006-1719-27-2010-787q.html> (data zvernennia: 20.03.2011).
- 71a. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy # 652 vid 19 serpnia 2015 r. «Pro derzhavne vyznannia dokumentiv pro vyshchu dukhovnu osvitu, naukovi stupeni ta vcheni zvnannia, vydanykh zakladamy vyshchoi dukhovnoi osvity». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/652-2015-%D0%BF#n11> (data zvernennia: 28.08.2018).
72. Postavnovy Synodu Yepyskopiv UHKTs u Buchachi Ternopil'skoi oblasti 16-21 lypnia 2000 r. B. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2000/> (data zvernennia: 13.12.2011).
73. Postavnovy Synodu Yepyskopiv UHKTs u Lvovi-Krekhovi 1-5 lypnia 2001 r. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2001/>. – (p.16) (data zvernennia: 13.12.2011).
74. Postavnovy Synodu Yepyskopiv UHKTs u m. Kyiv 7-12 lypnia 2002 r. URL: <http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution1/2002/>. – (p.15) (data zvernennia: 13.12.2011).
75. Postanovy Synodu Yepyskopiv UHKTs u m. Lvovi (Briukhovychi) 25-31 serpnia 2005 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/285.0.html> (data zvernennia: 13.12.2011).
76. Postanovy Patriarshoho Synodu Yepyskopiv UHKTs u Lvovi – Briukhovychakh 13 20 veresnia 2006 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/284.0.html> (data zvernennia: 13.12.2011).
77. Postanovy Patriarshoho Synodu Yepyskopiv UHKTs u Filadelfii – Doilstavni – Vashynhtoni (SShA), 27 veresnia – 6 zhovtnia 2007 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/253.0.html> (data zvernennia: 05.01.2012).
78. Postanovy Patriarshoho Synodu Yepyskopiv UHKTs u Lvovi – Briukhovychakh 2 9 veresnia 2008 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/252.0.html> (data zvernennia: 13.12.2011).
79. Postanovy Patriarshoho Synodu Yepyskopiv UHKTs u Lvovi – Briukhovychakh, 2 9 veresnia 2010 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/986.0.html>. – (p.2G, 18) (data zvernennia: 13.12.2011).

80. Postanovy Synodu yepyskopiv UHKTs u m. Kurytyba (Brazylia) 5-10 veresnia 2011 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1973.0.html> (data zvernennia: 22.10.2011).
81. Postanovy 10-yi sesii Synodu Yepyskopiv Kyievo-Halytskoi Mytropolii UHKTs. Kyiv, 23 bereznia 2001 r. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2001_1/ (data zvernennia: 13.12.2011).
82. Postanovy 17-yi sesii Synodu Yepyskopiv Kyievo-Halytskoi Mytropolii UHKTs. Lviv, 6 hrudnia 2002 r. B. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2002_5/ (data zvernennia: 05.01.2012).
83. Postanovy 24-yi sesii Synodu Yepyskopiv Kyievo-Halytskoi Mytropolii UHKTs. Zarvanytsia, 2-3 veresnia 2004 r. B. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2001-2004/2004_3/ (data zvernennia: 13.12.2011).
84. Postanovy 32-yi sesii Synodu Yepyskopiv Kyievo-Halytskoi Mytropolii UHKTs. Zavrvanytsia, 20-21 zhovtnia 2006 r. B. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/documents/resolution/resolution2/2005-.../2006_5/; <http://www.ugcc.org.ua/278.0.html> (data zvernennia: 05.01.2012).
85. Postanovy 42-yi sesii Synodu Yepyskopiv Kyievo-Halytskoi Mytropolii UHKTs. Lviv – Briukhovychi, 17-18 hrudnia 2008 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/450.0.html> (data zvernennia: 05.01.2012).
86. Postanovy 44-yi sesii Synodu Yepyskopiv Kyievo-Halytskoi Mytropolii UHKTs. Kyiv – Kniazhychi, 23-24 kvitnia 2009 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/649.0.html> (data zvernennia: 13.12.2011).
87. Postanovy 48-yi sesii Synodu Yepyskopiv Kyievo-Halytskoi Mytropolii UHKTs. Lviv – Briukhovychi, 20-21 zhovtnia 2009 roku Bozhoho. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1059.0.html> (data zvernennia: 13.12.2011).
88. Postanovy 49-yi sesii Synodu Yepyskopiv Kyievo-Halytskoi Mytropolii UHKTs. Lviv – Briukhovychi, 20-21 zhovtnia 2009 r. B. URL: <http://www.ugcc.org.ua/1156.0.html> (data zvernennia: 13.12.2011).
89. Praktychni kroky dlia vtilennia Kontseptsii bohoslovskoi osvity u Lvivskii arkhyieparkhii ta v UHKTs // Bohosloviia. – T.64, kn..1-4. – Lviv, 2000. – S.20-25.
90. Prezentatsiia Katekhytychnoho Pravylnyka: (Visti z LBA) // Nova Zoria. – 2000. – 10 travnia. – Ch.19. – S.2.
91. Prohramova promova Vladyky Liubomyra Huzara na vidkrytti Patriarshoho Soboru. URL: http://old.ugcc.org.ua/ukr/church_in_action/sobor/previous/I-st/poslannia/ (data zvernennia: 17.11.2011);
92. Reshetnikov Yu. Relihiina osvita v Ukraini ta yii pravovyi stan: (Dopovid 24 zhovtnia 2007 r.). URL: http://old.risu.org.ua/ukr/study/research_conference/education_yresh_0710/ (data zvernennia: 20.01.2012).
93. «Rishennia z vyznannia bohoslovia mozhut buty pryvodom, yakshcho y ne dlia bezzasterezhnoi radosti, to tochno dlia nadii» — veb-konferentsiia z vitse-renom UKU. Data onovlennia: 03.06. 2010. URL: http://risu.org.ua/page.php?_lang=ua&path=culture/&name=theology&id=35954&alias=&# (data zvernennia: 20.09.2011).
94. Rishennia i postanovy Synodiv Yepyskopiv UHKTs 1989 – 1997 rokiv. – Lviv, 1998. – S.
95. Seminar «Bohoslovska osvita v Ukraini»: (Visti z LBA) // Nova Zoria. – Ivano-Frankivsk, 2000. – 26 kvitnia. – Ch.17-18. – S.6.
96. Seminarysty UHKTs otrymaly sertyfikat pro zavershennia praktychnoho misiinoho kursu. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5599&cHash=222414fa0652142f91793dd8391b2d34](http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews[tt_news]=5599&cHash=222414fa0652142f91793dd8391b2d34) (data zvernennia: 13.12.2011).
97. Taft R.F. Slovo do vypusknikiv [Lvivskoi Bohoslovskoi Akademii 25 chervnia 2000 roku] // Bohosloviia. – T.64, kn..1-4. – Lviv, 2000. – S.95.

98. «Termopily» nashoho bohoslovia: Interviu z vykladachem kafedry bohoslovia Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu, holovnym redaktorom chasopysu «Khrystyianyn i svit» Viktorom Zhukovskym. URL: <http://www.credo-ua.org/2010/12/38182> (data zvernennia: 28.12.2010).
99. Tymo T. Ukrainske bohoslovia: shcho robyty dali? URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~taras.tymo/45003/> (data zvernennia: 25.10.2011).
100. Tymo T. Chomu ukrainske bohoslovia ne vidbulosia... Reaktsiia na interviiu Blazhennishoho Liubomyra. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~taras.tymo/44600/> (data zvernennia: 25.10.2011).
101. Tymo T. Shche raz pro te, dlia choho Tserkvi bohoslovia URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~taras.tymo/46073/> (data zvernennia: 20.01.2012).
102. U Lvovi vyvchaiut praktychni aspekty dushpastyrskoho sluzhinnia na misiiah. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5584&cHash=bb5e2073a89c34ff6dc2ba5e6b4bdf16](http://www.ugcc.org.ua/news_single.0.html?&tx_ttnews[tt_news]=5584&cHash=bb5e2073a89c34ff6dc2ba5e6b4bdf16) (data zvernennia: 13.12.2011).
103. Ukrainskyi Katolytskyi Universytet: Istoriia: Istoriia stanovlennia. Data onovlennia: 27.01.2010. URL: <http://www.ichistory.org/ltaex/ukrainian/section1.html>.
104. UKU v Rymi: Istoriia. URL: <http://rome.ucu.edu.ua/institut-klymenta-u-rymi/istoriya/> (data zvernennia: 05.01.2012).
105. UKU v Rymi: Ukrainskyi osередok v Rymi. URL: <http://rome.ucu.edu.ua/> (data zvernennia: 05.01.2012).
106. Fenysh V.I. Bohoslovska katolytska osvita: deiaki mirkuvannia pro stan i perspektyvy yii rozvytku v Ukraini. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/natural/nvunu/Ist/2008_21/031.htm (data zvernennia: 31.03.2011).
107. Filonenko O. Suchasna teolohiia, yii shliakhy, formy i mozhlyve maibutnie: veb-konferentsiia. URL: http://theology.in.ua/ua/bp/bpconference_details/17 (data zvernennia: 08.10.2011).
108. «Khochu viryty, shcho tut, u seminarii, pochynaietsia tserkovne i natsionalne vidrodzhennia Ukrainy», – Blazhennishyi Sviatoslav. Data onovlennia: 05.06.2011. URL: [http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews\[tt_news\]=5396&cHash=3a616f211f8871935f5d2631a791540b/](http://www.ugcc.org.ua/news_single.98.html?&tx_ttnews[tt_news]=5396&cHash=3a616f211f8871935f5d2631a791540b/) (data zvernennia: 13.12.2011).
109. Khrystokin H., Chornomorets Yu. Nemozhlyvist «nadkonfesiinoi svitskoi teolohii». Data onovlennia: 15.09.2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/bogoslovyia/11981-nemozhlyvist-nadkonfesiinoi-svitskoi-teolohii.html> (data zvernennia: 23.04.2012).
110. Khromets V. Vydy ta formy khrystyianskoi bohoslovskoi osvity: ohliad svitovoi praktyky. URL: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/10621-vidi-ta-formi-xristiyanskoyi-bogoslovs koyi-osviti.html> (data zvernennia: 22.07.2011).
111. Khromets V. Teolohichne znannia ta teolohichna osvita v Ukraini: korotkyi narys Data onovlennia: 19 01 2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/analitica/7841-teologichne-znannya-ta-teologichna-osvita-v-ukrayini-korotkij-naris.html> (data zvernennia: 22.07.2011).
112. Tsiupa s. Luiza. Vyyknennia Katekhytychnoho pravylnya // Bohosloviia. – T. 64, kn. 1-4. – Lviv, 2000. – S.100-103.
113. Cherniavska M. Seminar «Akredytatsiia bohoslovs koi osvity v Ukraini» vidbudetsia 16 veresnia u Lvivskii dukhovnii seminarii Sviatoho Dukha. Data onovlennia: 15.09. 2006. URL: <http://ru.christiantoday.com/article/1536.htm> (data zvernennia: 18.10. 2011).
114. Chornomorets Yu. Antyintelektualizm u teolohii UHKTs: zakonmirna khvoroba chy vypadkova pomylka? URL: http://risu.org.ua/article_print.php?id=5794&name=studies_of_religions&lang=ua& (data zvernennia: 13.12.2011).
115. Chornomorets Yu. Bohoslovskyi portal i novi mozhlyvosti rozvytku teolohii yak akademichnoi dystsypliny v Ukraini. Data onovlennia: 22.09.2010. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/conferencedetails/16> (data zvernennia: 07.10.2011).

116. Chornomorets Yu. Bohoslovia: buty chy zdavatsia? (Vidpovid panu Zhukovskomu). URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chornomorets/45975/> (data zvernennia: 20.01. 2012).
117. Chornomorets Yu. Mozhlyvosti dlia rozvytku teolohii v UKU: propushcheni shans. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chornomorets/46063/> (data zvernennia: 20.01.2012).
118. Chornomorets Yu. «Ne sudit i ne sudymi budete»: Lyst do Viktora Zhukovskoho pro dosvid ta teolohiiu. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chornomorets/45987/> (data zvernennia: 20.01. 2012).
119. Chornomorets Yu. Troshky apolohii UKU. URL: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~chornomorets/46469/> (data zvernennia: 25.01.2012).
120. Chornomorets Yu. Yaku teolohiiu potribno vykladaty v Universytetakh? Data onovlennia: 30.08.2011. URL: <http://www.religion.in.ua/main/daycomment/11650-yaku-teologiyu-potribno-vikladati-v-universitetax.html> (data zvernennia: 23.04.2012).
121. Shcherban M. Akredytatsiia dukhovnoi osvity v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy. URL: <http://hram.kiev.ua/print.php?id=3688> (data zvernennia: 05.04.2011).
122. «„Ya dumaiu, shcho VAKivske vyznannia yakois spetsialnosti — tse pershyi krok do toho, shcho period khaotychnykh superechok – «potribne chy ne potribne bohoslovia» – pidkhodyt do zavershennia»: rozmova iz kand. filos. nauk, dotsentom kafedry teorii kultury ta filosofii nauky filosofskoho fakultetu Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V.N. Karazina Oleksandrom Filonenkom. Rozmovliav Oleksandr Boiko. Data onovlennia: 13.08. 2010. URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/37180/ (data zvernennia: 19.10.2011).

Дата надходження до редакції: 15.01. 2019

**ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО
СІЛЬСЬКОГО ДУХОВЕНСТВА НА ПОКУТТІ
(КІНЕЦЬ ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.)**

Оксана ДРОГОБИЦЬКА

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра етнології і археології, вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна
e-mail: oksanca@meta.ua

У статті проаналізовано громадську діяльність греко-католицького сільського духовенства на Покутті наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. Автор має на меті з'ясувати основні складові громадської діяльності духовенства у даний період. Розкрито роль священиків та членів їхніх сімей у процесі заснування осередків товариства «Просвіта», жіночих та молодіжних організацій, дитячих садків, сільських хорів та аматорських театральних колективів, в антиалкогольній боротьбі.

Автор наголошує, що представники сільського духовенства значну увагу відводили формуванню національної свідомості серед широких верств населення через відзначення пам'ятних історичних дат, а також сприяли зростанню чисельності української інтелігенції. До найбільш авторитетних душпастирів належали: З. Шухевич, І. Озаркевич, Т. Войнаровський, І. Пісецький, С. Макогонський, О. Осадца, А. Стрільчик. Ці та інші представники кліру користувалися повагою серед місцевого населення і скеровували національний рух у регіоні.

Ключові слова: священики, селяни, громадська діяльність, Покуття.

В статье проанализирована общественная деятельность греко-католического сельского духовенства на Покутье в конце ХІХ – 30-х г. ХХ в. Автор ставит целью исследовать основные составляющие общественной деятельности духовенства в данный период. Раскрыта роль священников и членов их семей в процессе основания ячеек общества «Просвіта», женских и молодежных организаций, детских садиков, сельских хоров и любительских театральных коллективов, в антиалкогольной борьбе.

Автор отмечает, что представители духовенства значительное внимание уделяли формированию национального сознания среди широких слоев населения путем празднования памятных исторических дат, а также способствовали росту численности украинской интеллигенции. Наиболее авторитетными священниками были: С. Шухевич, И. Озаркевич, Т. Войнаровский, И. Писецкий, С. Макогонский, А. Осадца, А. Стрільчик. Эти и другие представители клира пользовались уважением среди местного населения и направляли национальное движение в регионе.

Ключевые слова: священники, крестьяне, общественная деятельность, Покуття.

The article analyzes the public activity of the Greek Catholic rural clergy at Pokuttya at the end of ХІХth – 30th years of the ХХ century. The author aims to find out the main components of the clergy's social activities during this period. The important influence of the clergyman on the daily life of the village community was noted. The author claims that the priest belonged to

the most respected people in the village and his residence was always at the center of attention of the believers. Often he served as a judge and resolved domestic conflicts among peasants, defending their interests in the authorities.

The role of priests and their family members in the process of establishing “Prosvita” community centers, women's and youth organizations, kindergartens, village choirs and amateur theater groups is disclosed. On the basis of readers, the clergy organized courses for non-literate, various circles, speeches, conversations, lectures, etc.

The clergy Pokuttya conducted an active struggle against alcoholism. Priests or members of their families usually performed as rural doctors. In an effort to raise the peasants' economic standard of living, they contributed to the development of Ukrainian cooperation.

The author emphasizes that the representatives of the rural clergy devoted considerable attention to the formation of national consciousness among the general population due to the commemoration of historical dates, and also contributed to the growth of the number of Ukrainian intellectuals.

They made a significant contribution to the process of cultural-educational and socio-economic revival of Pokuttia at the end of XIXth – 30th years of the XX century. The most authoritative pastors belonged to Z. Shukhevych, I. Ozarkevich, T. Voynarovsky, I. Pysetsky, S. Makogonsky, O. Osadz, A. Strelchik. These and other clerical representatives enjoyed respect among the local population, influenced the community's decision on important issues, and directed the national movement in the region.

Key words: *priests, peasants, public activity, Pokuttya.*

Греко-католицьке сільське духовенство кінця XIX – 30-х рр. XX ст. відзначалося активною громадською позицією, спрямованою на піднесення культурно-освітнього та соціально-економічного рівня галицького села. Вагому роль у цих процесах відіграли священики, які проводили свою душпастирську діяльність у селах Покуття.

Проблема громадської діяльності духовенства у вказаному регіоні частково висвітлена у публікаціях А. Королька¹, Р. Делятинського та Р. Рибчина², Н. Винник³, М. Буджака⁴, а також у краєзнавчих виданнях В. Бабія⁵, Б. Купчинського⁶, В. Марчука⁷. Однак, основу нашого дослідження

¹ Королько А. Культурно-просвітницька і громадсько-політична діяльність о. Івана Озаркевича (1826 – 1903) в контексті українського національного відродження // Питання історії України. 2013. Т. 16. С. 37 – 44.

² Делятинський Р., Рибчин Р. Отець Володимир Коропецький (1892 – 1964): штрихи до портрета // Покуття – колыска українського національного державотворення. Матеріали VII науково-краєзнавчої конференції (у рамках проведення IX обласного відкритого фестивалю аматорського мистецтва «Покутські джерела»), м. Тисмениця, 14 вересня 2018 р. / за наукової редакції І. Федоришина та А. Королька. Тисмениця; Івано-Франківськ, 2018. С. 198 – 207.

³ Винник Н. Греко-католицьке духівництво в структурі етнонаціональних трансформацій: покутський простір у міжвоєнний період // Покуття – колыска українського національного державотворення. С. 182 – 185.

⁴ Буджак М. Отець Микола Бачинський – першозасівач просвітньої ниви // Покуття – колыска українського національного державотворення. С. 363 – 368.

⁵ Бабій В., Мулярчик В., Шлемкевич І. Серафінці: п'ять віків. Івано-Франківськ, 2000. 134 с.; Бабій В., Мулярчик В., Мулярчик М. Серафінці (Янгорів): етнографічний нарис. Івано-Франківськ, 2000. 143 с.

становлять спогади сучасників (здебільшого представників діаспори), а саме: Д. Гевка⁸, М. Голинського⁹, М. Логази¹⁰, Т. Мацьківа¹¹, М. Чемного¹² та інших. Чимало цінної інформації вдалося почерпнути із мемуарного збірника «Городенщина», який вміщує статті і нариси, присвячені як окремим населеним пунктам, так і відомим персоналіям, в тому числі і священникам¹³.

Маючи на меті з'ясувати основні складові громадської діяльності духовенства на Покутті, вважаємо за доцільне насамперед наголосити на вагомій ролі священнослужителя у повсякденному житті сільської громади. Священик безперечно належав до найбільш шанованих осіб у селі, а його оселя завжди перебувала у центрі уваги вірян. Парох, як правило, входив до громадської ради – найвищого органу місцевої влади, очолюваного війтом. До того ж йому часто доводилося відігравати роль судді і вирішувати побутові конфлікти між парафіянами. Душпастирі відстоювали інтереси селян у представницьких органах влади. Наприклад, активним громадсько-політичним діячем проявив себе парох с. Белелуя Снятинського повіту о. Іван Озаркевич (1826 – 1903): він двічі обирався депутатом Галицького крайового сейму і тричі австрійського парламенту, де очолював Руський (Український) клуб¹⁴.

Окремі представники кліру організували низку культурно-просвітніх осередків на Покутті. Так, з ініціативи о. Зенона Шухевича та посла Василя Цалковського у 1885 р. у Тишківцях вперше в Городенківському повіті засновано читальню «Просвіти» ім. Св. Володимира¹⁵. Священик очолював дане товариство у 1885 – 1914 рр.¹⁶ Варто зазначити, що у міжвоєнний період Тишківці було єдиним селом на Городенківщині, яке мало аж чотири читальні у власних будинках¹⁷. На культурно-освітній ниві відзначилися і інші душпастирі цього повіту. Зокрема, ініціатором заснування осередку «Просвіти» у с. Торговиця був о. Аллоїз Олесницький, який 16 лютого 1895 р. звернувся до матірної «Просвіти» у Львові, щоб йому надіслали

⁶ Купчинський Б. Вікно. Історія села від найдавніших часів до наших днів. Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. 360 с.; Купчинський Б. Історія Тишківців (в датах, подіях і фактах). Коломия: Вік, 1994. 256 с.

⁷ Марчук В., Марчук Г., Марчук Н. Торговиця. Сторінки історії. Івано-Франківськ, 2010. 320 с.

⁸ Гевко Д. Поточище: 3 бувальщини нашого села. Торонто, 1975. 88 с.

⁹ Голинський М. Спогади. URL: <http://www.ukrcenter.com> /Література/Михайло-Голинський/25833-2/Спогади. (дата звернення: 10.07.2018).

¹⁰ Логаза М. Таке то в нас життя: Спогади – промови – есеї – коментарі – вибране про охорону здоров'я. Сиракюзи, Нью-Йорк, 1985. 352 с.

¹¹ Мацьків Т. З-над Дністра на канадські прерії: Мій життєвий шлях. Едмонтон, 1963. 208 с.

¹² Чемний М. Потопані мрії. Детройт, 1969. 207 с.

¹³ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег, 1978. 864 с.

¹⁴ Королько А. Культурно-просвітницька і громадсько-політична діяльність о. Івана Озаркевича. С. 38.

¹⁵ Купчинський Б. Історія Тишківців. С. 76.

¹⁶ Там само. С.77.

¹⁷ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 262.

примірники Статуту для затвердження у Намісництві нового осередку¹⁸. Парох с. Городниця Василь Попович очолював місцеву читальню, а його діти брали активну участь у громадській роботі¹⁹. У с. Петрові засновником і довголітнім головою «Просвіти» виступав о. Орест Рибіцький²⁰. Священик с. Підвербці (у 1908 – 1933 рр.) Іван Онуцький, який, за свідченням сучасника, був «правдивим духовним батьком своїх парохіян», заснував читальню «Просвіта», а у 1930 р. гурток «Рідної школи»²¹. Він заохочував селян до читання, позичаючи їм книги із власної бібліотеки, яка налічувала 4 тис. томів²². Як писав у своїх спогадах М. Озарук, «це найбільша приватна книгозбірня, яку мені доводилося коли-небудь бачити»²³.

На базі читалень духовенство за участі інших представників сільської інтелігенції, здебільшого вчителів, організовувало курси для неписьменних, самоосвітні гуртки, виступи із рефератами, бесіди, лекції із використанням технічних засобів, голосні читання тощо. Наприклад, відомо, що о. М. Дурделло у с. Хом'яківка Товмацького повіту пояснював селянам їхні права та основи австрійського законодавства²⁴. Активно працював на просвітянській ниві парох с. Побережжя Станиславівського повіту о. О. Шараневич²⁵. Варто згадати і душпастиря с. Марківці Товмацького повіту о. Микитина, який за словами сучасників, «був щирий український патріот та організатор різних заходів у селі»²⁶.

Дружини священиків у свою чергу також брали активну участь у культурно-просвітницькому русі. Перше сільське жіноче товариство було засноване під керівництвом Емілії та Ольги Шухевич (дружини та доньки о. Зенона) у Тишківцях (1894 р.)²⁷. Дружина о. Миколи Луцького, довголітнього пароха Серафинець Городенківського повіту, працювала не тільки у місцевому гуртку «Союзу українок», але і певний час очолювала філію цієї організації у Городенці²⁸. У с. Видинів Снятинського повіту

¹⁸ Марчук В. Торговиця. С. 73.

¹⁹ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 281.

²⁰ Там само. С. 769.

²¹ Там само. С. 769.

²² Там само. С. 769.

²³ Там само. С. 769.

²⁴ Чемний М. Потоптані мрії. С. 19.

²⁵ Мацьків Т. З-над Дністра на канадські прерії. С. 18.

²⁶ Після поразки національно-визвольних змагань 1918 – 1921 рр. польська поліція розшукувала о. Микитина. Він переховувався у лісі, а відтак захворів на запалення легень і помер весною 1922 р. (Буртик П. Книга Марківців (Оповідково-краєзнавчий літопис). Вінніпег – Івано-Франківськ, 2007. С. 100, 101).

²⁷ Купчинський Б. Історія Тишківців. С. 87.

²⁸ Бабій В. Серафинці: п'ять віків. С. 15; Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 666.

довголітньою головою товариства була дружина місцевого пароха Анна Завицька²⁹.

Сільське духовенство сприяло розвитку молодіжних організацій на зразок «Сокола», «Пласту» тощо. І хоча статут «Січі» забороняв особам духовного сану входити до цього товариства, чимало парохів підтримували січовий рух. Оселі священників часто були осередками зібрання суспільно активної молоді. Наприклад, до о. В. Поповича навідувалися учні Городенківської гімназії, де навчалися і його діти³⁰. Відомий оперний співак М. Голинський у спогадах писав, що в молоді роки перебував під сильним впливом свого опікуна Олександра Осадци, пароха с. Вікно Городенківського повіту³¹.

Представники кліру сприяли зростанню чисельності української інтелігенції, заохочуючи селян віддавати дітей на навчання у середні та вищі навчальні заклади³². Відомим меценатом був о. Климентій Кульчицький із с. Підпечари Товмацького повіту, який не тільки заснував у Станиславові бурсу для бідних учнів, але й сам приватно готував їх до навчання у гімназії³³. Чимало коштів і зусиль вклав в освіту сільських дітей парох с. Миловання цього ж повіту Микола Бачинський, який дбав про діяльність місцевої господарської школи³⁴. Він особисто проводив курс для неграмотних у парафії і пропагував цю справу по інших селах³⁵.

Цікавим є приклад с. Серафинець, яке було чи не найбільш свідомим селом Городенківського повіту. Колись місцеві мешканці жартували, що у них на кожній печі сидить гімназист³⁶. Ще до Першої світової війни до гімназії ходило близько 60 місцевих хлопців, а в 1905 і 1906 рр. село утримувало в Коломиї власну бурсу³⁷. Загалом від 1850 до 1939 р. з цього населеного пункту вийшло понад 50 вчителів, 14 священників і ченців, 5 лікарів та 10 фельдшерів, 3 юристи³⁸.

Сільські священники, а також члени їхньої родин вели активну боротьбу за українське шкільництво. Зокрема, у звіті Станиславівського повітового

²⁹ Бажанський М. Краса Снятинщини: ріки, потоки, ліси, луки, сади, міста і села та висока матеріальна і духовна культура їхніх жителів: гаслова кнциклопедія. Дітройт, 1982. С. 33.

³⁰ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 663.

³¹ URL: <http://www.ukrcenter.com> /Література/Михайло-Голинський/25833-2/Спогади. (дата звернення: 10.07.2018).

³² Заячківська-Михальчук Г. Заручниця імперії (спогади політв'язня). Львів, 2009. С. 8.

³³ Логаза М. Таке то в нас життя. С. 16.

³⁴ Макух І. На народній службі: Спогади. Київ, 2001. С. 57; Малицька К. З побуту в Милованню. Львів, 1926. С.12.

³⁵ Макух І. Памяти щирого прихильника селянської освіти (В першу річницю смерті) // Український вісник. 1921. 18 березня. Ч. 43. С. 2–3.

³⁶ Бабій В., Мулярчик В., Мулярчик М. Серафинці (Янгорів): етнографічний нарис. С. 124.

³⁷ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 262.

³⁸ Бабій В., Мулярчик В., Шлемкевич І. Серафинці: п'ять віків. С. 62.

староства зазначено, що 1 березня 1925 р. під час богослужіння у с. Палагичі Товмацького повіту священник з с. Остриня агітував парафіян підписувати декларації на підтримку української мови навчання³⁹. Можна навести ще один промовистий приклад, пов'язаний із о. З. Шухевичем. Селяни Тишківців, очолювані своїм парохом, 31 грудня 1924 р. зуміли відстояти право викладання у школі українською мовою. Вранці вони організовано (на понад 300 санях!) прибули до будинку староства у Городенці для того, щоб легалізувати свої підписи на шкільних деклараціях⁴⁰. Крім цього, родина Шухевичів подбала про проект для нової сільської школи, яка розпочала навчання у 1936 р⁴¹.

Не залишалися поза увагою священнослужителів та членів їхніх родин питання, пов'язані із дошкільною освітою. Так, з ініціативи Ольги Шухевич у Тишківцях 1891 р. організовано ясла-садок, де вона навчала малюків співати, танцювати, читати і писати. Вже у 1894 р. там за рахунок церкви і жіночого товариства утримувалося 140 дітей⁴².

Окрему проблему, пов'язану із громадським побутом представників кліру, становить діяльність, спрямована на організацію сільських хорів та театральних гуртків. У даному напрямку роботи парохам також допомагали їхні дружини та діти. Наприклад, 3 травня 1892 р. на свято знесення панщини у Тишківцях під керівництвом О. Шухевич в оселі священника відбулася прем'єра опери “Коза Дереза” М. Лисенка. У ній взяли участь діти віком 9 – 14 років⁴³. Син пароха с. Олієво-Королівка Городенківського повіту Степан Лабач організував хор при читальні⁴⁴, а у Поточищі театральним колективом керував син місцевого священнослужителя Роман Макогонський⁴⁵.

Представники духовенства значну увагу відводили формуванню національної свідомості серед широких верств населення через відзначення пам'ятних історичних дат. Зокрема, у Городенці на святі приуроченому до 100-річчя народження Маркіяна Шашкевича 26 грудня 1911 р. урочисте богослужіння відправив о. З. Шухевич, а о. І. Пісецький з Корнева виголосив

³⁹ Місячні звіти повітових староств про політичну ситуацію в повітах за січень – березень 1925 р. // ДАІФО (Державний архів Івано-Франківської області). Ф. 2. Оп.1. Спр. 259. Арк. 144 зв.

⁴⁰ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 194.

⁴¹ Респондент Кульчинський Іван Васильович, 1930 р. н. Освіта: вища педагогічна, працював вчителем історії. Народився у с. Тишківці (тепер Городенківського району Івано-Франківської обл.). Проживає у с. Тишківці, вул. М. Шашкевича 4. Записано у с. Тишківці Дрогобицькою О.Я. 1 липня 2017 р.

⁴² Кулчинський Б. Історія Тишківців. С. 87.

⁴³ Там само. С. 80.

⁴⁴ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 283.

⁴⁵ Гевко Д. Поточище: 3 бувальщини нашого села. С. 34.

відповідну проповідь. Ввечері відбувся концерт, на якому з патріотичною промовою виступав о. А. Стрільчик⁴⁶.

Варто наголосити, що І. Пісецький відзначався надзвичайною громадською активністю, у часи Західно-Української Народної Республіки був головою повітової Української Національної Ради. Як писав І. Васишин, «після упадку української держави він був ініціатором і промотором усяких українських акцій у повіті, а двері його гостинного дому були широко відкриті для кожного, хто в українському житті повіту відігравав яку небудь ролю»⁴⁷. Якщо пароха містечка Чернелиці о. В. Добрянського називали златоустим у релігійних проповідях, то о. І. Пісецького – у національно-патріотичних⁴⁸. Він також належав до четвірки світських священників-місіонерів (о. В. Добрянський – парох Чернелиці, о. М. Луцький – парох Серафинець та о. А. Базилевич – парох Поточища), які з своїми проповідями об'їздили чимало покутських сіл⁴⁹.

У Корневі о. І. Пісецький за рік звів просторий Народний дім (1925 р.). На будівництво громада витратила кошти із добровільного оподаткування від кожного морга землі і з великодньої збірки, яку провела місцева молодь (за давнім звичаєм парубки ходили у великодній понеділок обливати дівчат і за це отримували писанки, однак цього разу вони замість писанок брали звичайні яйця, від продажу яких отримали 500 злотих)⁵⁰. До благочинної діяльності священник залучав навіть членів сім'ї. Так, під час Різдвяних свят він організував хор з власних дітей (а мав їх семеро) і об'їздив усі сусідні села, віддавши заколядовані кошти на завершення будівництва⁵¹.

Духовенство Покуття вело активну боротьбу проти алкоголізму, організовуючи філії товариства «Відродження», братства тверезості, чайні вечори, символічні похорони горілки тощо. Наприклад, 1907 р. у Тишківцях під керівництвом о. З. Шухевича відновило діяльність товариство «Боротьби з алкоголем». Тоді клятву на Євангелії дало 369 селян⁵². У 1909 р. товариство почало називатися «Золотим Братством Тверезості» і нараховувало вже 736 членів⁵³. У с. Остриня Товмацького повіту активну роботу проводив о. Григорій Зінько, який у 1921 р. домігся, щоб корчма і крамниця, власником якої був єврей, після торгів перейшла у руки «Просвіти»⁵⁴. Стараннями о. С.

⁴⁶ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 133.

⁴⁷ Там само. С. 183.

⁴⁸ Там само. С. 473.

⁴⁹ Там само. С. 590.

⁵⁰ Там само. С. 509.

⁵¹ Там само. С. 184.

⁵² Купчинський Б. Історія Тишківців. С.106.

⁵³ Там само. С.107.

⁵⁴ Ганчак В. З історії освіти Тлумаччини. Том 3. Івано-Франківськ, 2010. С. 13.

Макогонського у Поточищі до корчми заходили тільки самі п'яниці і то крадькома⁵⁵. Показовими у цьому плані є і спогади М. Голинського про с. Вербівці: «Село моє було невелике, не було в ньому великих багатців, але було воно морально і фізично здоровим! Був час, що ціле село присягло і нічого не пило. А по появі «січей» все село належало до «Січі». Тому що село нічого не пило, то й корчма не мала що робити між «тверезими», і село закупило у орендаря корчму для кооперативи на склад збіжжя»⁵⁶.

Результат такої наполегливої антиалкогольної кампанії був вражаючим. Якщо після Першої світової війни в кожному селі діяла як мінімум одна корчма, то перед Другою світовою війною на 14 сіл Західної Городенківщини залишилося усього два таких заклади⁵⁷.

Через брак медиків часто священики чи члени їхніх сімей виконували функції сільських лікарів. Із розповідей респондентів відомо, що Ольга Шухевич у Тишківцях надавала першу медичну допомогу місцевим селянам⁵⁸. Своєрідна лікарня діяла у домі о. І. Онуцького з с. Підвербці⁵⁹. Особливо варто відзначити, що така допомога здійснювалася безкоштовно, у той час як виклик фахового медика тягнув за собою чималі витрати.

Намагаючись підняти економічний рівень життя селян, священики сприяли розвитку української кооперації. Наприклад, у Чернелиці о. В. Добрянський заснував одну із перших у повіті кооператив «Згода», в якій був головою Наглядової ради і книговодом⁶⁰. Священик В. Коропецький опікувався кооперативами у селах Олешеві та Буківній Товмацького повіту⁶¹, а парох с. Живачів Городенківського повіту І. Однорог заклав при читальні «Просвіти» касу Райффайзена і зерновий шпихлір, щоб незаможні селяни легше переносили т.зв. передновок⁶². Чимало кредитних і споживчих спілок, кооперативів постало на Коломийщині та Товмаччині завдяки старанням о. М. Бачинського⁶³.

З метою раціоналізації селянських господарств духовенство Покуття підтримувало товариство «Сільський господар». Для покращення

⁵⁵ Гевко Д. Поточище: 3 бувальщини нашого села. С. 26.

⁵⁶ URL: <http://www.ukrcenter.com> /Література/Михайло-Голинський/25833-2/Спогади. (дата звернення: 10.07.2018).

⁵⁷ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 769.

⁵⁸ Респондент Кульчинський Іван Васильович, 1930 р. н.; Респондент Романиця (Дідич) Олександра Іванівна, 1928 р. н. Освіта: 7 класів, працювала на фермі, у школі. Народилася у с. Тишківці (тепер Городенківського району Івано-Франківської обл.). Проживає у с. Тишківці, вул. Незалежності 21. Записано у с. Тишківці Дрогобицькою О. Я. 1 липня 2017 р.

⁵⁹ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 769 – 770.

⁶⁰ Там само. С. 182 – 183.

⁶¹ Делятинський Р., Рибчин Р. Отець Володимир Коропецький (1892 – 1964). С. 204.

⁶² Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 182.

⁶³ Буджак М. Отець Микола Бачинський – першозасівач просвітньої ниви. С. 365.

матеріального становища селян окремі душпастирі проводили парцеляцію панських маєтків. Цією справою у Коломийському та Городенківському повітах активно займався о. Т. Войнаровський, який розпарцелював близько 40 тис. моргів землі⁶⁴. Завдяки старанням о. Зенона Шепаровича селяни с. Колодіївка закупили у 1910 р. 1200 моргів⁶⁵. Промовистим є приклад парцеляції 1894 р. у с. Тишківці, коли за всебічної підтримки о. З. Шухевича, в тому числі і матеріальної (багатом безземельним господарям він позичив гроші без відсотків), селяни купили поле у дідича Давида Абрагамовича⁶⁶. Тоді ж священник та його брат, адвокат М. Шухевич, зуміли повернути значну частину позики, яку село давало на воєнні цілі ще під час Австро-Пруської війни 1866 р. За ці кошти викуплено 110 моргів поля, яке отримало назву «Гмінне поле». На ньому утворено громадське пасовище для овець, де знаходилися велика кошара та будинок для пастухів. У результаті парцеляції понад 100 сімей почали господарювати на 15 – 20 моргах, а в повіті закріпився вислів: «Тишківці – це багацьке село»⁶⁷.

З тих часів збереглася пісня:

...Нема села славнішого,
Тай понад Тишківці,
Розкупили панське поле,
Й випасають вівці...⁶⁸.

Цікаво, що о. Зенон не один раз їздив до Відня, щоб повернути згадану позику і все-таки домігся свого. З цілого Станиславівського воєводства цю позику повернуто тільки Тишківцям⁶⁹. До того ж, він завадив польській колонізації села, адже дідич спочатку планував продати свій фільварок «Антонівку» і 100 моргів власного поля польським переселенцям. Однак священник при активній підтримці адвоката Теофіла Окуневського зумів переконати селян, щоб вони самі розкупили землю⁷⁰.

Деякі душпастирі розгортали свою роботу у різних напрямках, намагаючись впливати на усі ділянки суспільно-політичного, культурно-освітнього і соціально-економічного життя сільської громади. До таких насамперед належав парох с. Вікно о. О. Осадца. Він був засновником і керівником «Братства Святої Тверезості» (від 1896 р.), «Просвіти» (1900 –

⁶⁴ Войнаровський Т. Спогади з мого життя // Історичні постаті Галичини XIX – XX ст. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1961. С. 22 – 23; Сохоцький І. Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові. Філадельфія, 1951. С. 75.

⁶⁵ Альманах Станиславівської землі. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. Т. 1. С. 713.

⁶⁶ Купчинський Б. Історія Тишківців. С. 87.

⁶⁷ Там само. С. 88.

⁶⁸ Там само. С. 88.

⁶⁹ Там само. С. 64.

⁷⁰ Там само. С. 87.

1939), кооперативи «Надія» (1927 – 1939), товариства «Відродження» (1927 – 1939), активно підтримував «Рідну Школу», «Луг» та ін. Своєю невтомною працею парох здобув великий авторитет серед мешканців Вікна і навколишніх сіл, тому церква завжди була наповнена вірними⁷¹. Крім цього, він намагався бути зразковим господарем, садівником і пасічником, щоб на власному прикладі демонструвати новинки агротехніки. Пропагуючи садівництво, о. О. Осадца зобов'язував новостворені молоді сім'ї засаджувати свої присадибні ділянки фруктовими деревами. З метою викорінення алкоголізму священник заохочував наречених під час вінчання присягати не вживати алкогольних напоїв⁷². Він же заборонив селянам справляти весілля впродовж цілого тижня, скоротивши святкування до 1 – 2 днів⁷³.

Священики, які відзначалися активною громадською позицією, зазнали переслідувань у ході «пацифікації» 1930 р. Так, 2 жовтня 1930 р. польська поліція проводила пацифікацію у с. Стрільче. Не оминула вона і домівки місцевого пароха А. Стрільчика, де було знищено не лише побутові речі, одяг, а й парафіяльну канцелярію разом із книгами і документами⁷⁴. Та найбільше у ході «пацифікації» постраждало майно і будинок о. І. Пісецького, тому священник змушений був шукати тимчасовий притулок у своїх парафіян⁷⁵.

Таким чином, представники сільського духовенства здійснили вагомий внесок у процес культурно-освітнього і соціально-економічного відродження Покуття наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. Серед найбільш авторитетних душпастирів виділяємо оо. З. Шухевича, І. Озаркевича, Т. Войнаровського, І. Пісецького, С. Макогонського, О. Осадцу, А. Стрільчика. Ці та інші представники кліру користувалися повагою серед місцевого населення, впливали на рішення громади стосовно важливих питань, а відтак і скеровували національний рух у регіоні. Ведучи боротьбу за піднесення рівня життя селян, священнослужителі та члени їхніх сімей використовували різні форми роботи: від проведення звичайних бесід, повчальних проповідей чи реферативних виступів до організації цілих товариств, кооперативних установ, аматорських театральних чи хорових колективів.

⁷¹ Купчинський Б. Вікно. Історія села. С. 142.

⁷² Там само. С. 143.

⁷³ Там само. С. 167.

⁷⁴ Городенщина: Історично-мемуарний збірник. С. 218.

⁷⁵ Там само. С. 588.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Респондент Кульчинський Іван Васильович, 1930 р. н. Освіта: вища педагогічна, працював вчителем історії. Народився у с. Тишківці (тепер Городенківського району Івано-Франківської обл.). Проживає у с. Тишківці, вул. М. Шашкевича 4. Записано у с. Тишківці Дрогобицькою О.Я. 1 липня 2017 р.
2. Респондент Романиця (Дідич) Олександра Іванівна, 1928 р. н. Освіта: 7 класів, працювала на фермі, у школі. Народилася у с. Тишківці (тепер Городенківського району Івано-Франківської обл.). Проживає у с. Тишківці, вул. Незалежності 21. Записано у с. Тишківці Дрогобицькою О. Я. 1 липня 2017 р.
3. Державний архів Івано-Франківської області, ф. 2, оп.1, спр. 259, 308 арк.
4. Альманах Станиславівської землі. – Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1975. – Т. 1 – 915 с.
5. Бабій В., Мулярчик В., Шлемкевич І. Серафінці: п'ять віків / В. Бабій, В. Мулярчик, І. Шлемкевич. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2000. – 134 с.
6. Бабій В., Мулярчик В., Мулярчик М. Серафінці (Янгорів): етнографічний нарис / В. Бабій, В. Мулярчик, М. Мулярчик. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2000. – 143 с.
7. Бажанський М. Краса Снятинщини: ріки, потоки, ліси, луки, сади, міста і села та висока матеріальна і духовна культура їхніх жителів: гаслова кнциклопедія / М. Бажанський. – Дітройт, 1982. – 272 с.
8. Буджак М. Отець Микола Бачинський – першозасівач просвітньої ниви / М. Буджак // Покуття – колиска українського національного державотворення. Матеріали VII науково-краєзнавчої конференції (у рамках проведення IX обласного відкритого фестивалю аматорського мистецтва «Покутські джерела»), м. Тисмениця, 14 вересня 2018 р. / за наукової редакції І. Федоришина та А. Королька. – Тисмениця; Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. – С. 363 – 368.
9. Буртик П. Книга Марківців (Оповідково-краєзнавчий літопис) / П. Буртик. – Вінніпег – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2007. – 224 с.
10. Винник Н. Греко-католицьке духівництво в структурі етнонаціональних трансформацій: покутський простір у міжвоєнний період / Н. Винник // Покуття – колиска українського національного державотворення. Матеріали VII науково-краєзнавчої конференції (у рамках проведення IX обласного відкритого фестивалю аматорського мистецтва «Покутські джерела»), м. Тисмениця, 14 вересня 2018 р. / за наукової редакції І. Федоришина та А. Королька. – Тисмениця; Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. – С. 182 – 185.
11. Войнаровський Т. Спогади з мого життя / Т. Войнаровський // Історичні постаті Галичини XIX – XX ст. – Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1961. – С. 11 – 75.
12. Ганчак В. З історії освіти Тлумаччини. Том 3 / В. Ганчак. – Івано-Франківськ: видавець Третяк І.Я., 2010. – 648 с.
13. Гевко Д. Поточище: З бувальщини нашого села / Д. Гевко. – Торонто, в-во «Поточище», 1975. – 88 с.
14. Голинський М. Спогади. URL: <http://www.ukrcenter.com> /Література/Михайло-Голинський/25833-2/Спогади. (дата звернення: 10.07.2018).
15. Городенщина: Історично-мемуарний збірник. – Нью-Йорк – Торонто – Вінніпег, 1978. – 864 с.
16. Делятинський Р., Рибчин Р. Отець Володимир Коропецький (1892 – 1964): штрихи до портрета / Р. Делятинський, Р. Рибчин // Покуття – колиска українського національного

державотворення. Матеріали VII науково-красознавчої конференції (у рамках проведення IX обласного відкритого фестивалю аматорського мистецтва «Покутські джерела»), м. Тисмениця, 14 вересня 2018 р. / за наукової редакції І. Федоришина та А. Королька. – Тисмениця; Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. – С. 198 – 207.

17. Заячківська-Михальчук Г. Заручниця імперії (спогади політв'язня) / Г. Заячківська-Михальчук. – Львів: Видавництво Тараса Сороки, 2009. – 204 с.

18. Королько А. Культурно-просвітницька і громадсько-політична діяльність о. Івана Озаркевича (1826 – 1903) в контексті українського національного відродження / А. Королько // Питання історії України. – 2013. – Т. 16. – С. 37 – 44.

19. Купчинський Б. Вікно. Історія села від найдавніших часів до наших днів / Б. Купчинський. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. – 360 с.

20. Купчинський Б. Історія Тишківців (в датах, подіях і фактах) / Б. Купчинський. – Коломия: Вік, 1994. – 256 с.

21. Логаза М. Таке то в нас життя: Спогади – промови – есеї – коментарі – вибране про охорону здоров'я / М. Логаза. – Сиракюзи, Нью-Йорк: Украпринт, 1985. – 352 с.

22. Макух І. На народній службі: Спогади / І. Макух. – Київ: Основні цінності, 2001. – 572 с.

23. Макух І. Памяти щирого прихильника селянської освіти (В першу річницю смерті) / І. Макух // Український вісник. – 1921. – 18 березня. – Ч. 43. – С. 2–3.

24. Малицька К. З побуту в Милованню / К. Малицька. – Львів, 1926. – 24 с.

25. Марчук В., Марчук Г., Марчук Н. Торговиця. Сторінки історії / В. Марчук, Г. Марчук, Н. Марчук. – Івано-Франківськ: ЛІК, 2010. – 320 с.

26. Мацьків Т. З-над Дністра на канадські прерії: Мій життєвий шлях / Т. Мацьків. – Едмонтон, 1963. – 208 с.

27. Сохоцький І. Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові / І. Сохоцький. – Філадельфія, 1951. – 105 с.

28. Чемний М. Потоптані мрії / Михайло Чемний. – Детройт: Накладом автора, 1969. – 207 с.

REFERENCES

1. Respondent Kulchynskiy Ivan Vasylovych, 1930 r. n. Osvita: vyshcha pedahohichna, pratsiuvav vchytelom istorii. Narodysia u s. Tyshkivtsi (teper Horodenkivskoho raionu Ivano-Frankivskoi obl.). Prozhyvaie u s. Tyshkivtsi, vul. M. Shashkevycha 4. Zapysano u s. Tyshkivtsi Drohobyt'skoiu O.Ya. 1 lyunia 2017 r.

2. Respondent Romanytsia (Didych) Oleksandra Ivanivna, 1928 r. n. Osvita: 7 klasiv, pratsiuvala na fermi, u shkoli. Narodylasia u s. Tyshkivtsi (teper Horodenkivskoho raionu Ivano-Frankivskoi obl.). Prozhyvaie u s. Tyshkivtsi, vul. Nezalezhnosti 21. Zapysano u s. Tyshkivtsi Drohobyt'skoiu O. Ya. 1 lyunia 2017 r.

3. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti, f. 2, op.1, spr. 259, 308 ark.

4. Almanakh Stanyslavivskoi zemli. – Niu-York – Toronto – Miunkhen, 1975. – Т. 1 – 915 s.

5. Babii V., Muliarchyk V., Shlemkevych I. Serafyntsi: piat vikiv / V. Babii, V. Muliarchyk, I. Shlemkevych. – Ivano-Frankivsk: Siversiia, 2000. – 134 s.

6. Babii V., Muliarchyk V., Muliarchyk M. Serafyntsi (Ianhoriv): etnohrafichnyi narys / V. Babii, V. Muliarchyk, M. Muliarchyk. – Ivano-Frankivsk: Siversiia, 2000. – 143 s.

7. Bazhanskyi M. Krasa Sniatynshchyny: riky, potoky, lisy, luhy, sady, mista i sela ta vysoka materialna i dukhovana kultura yikhnikh zhyteliv: haslova kntsyklopediia / M. Bazhanskyi. – Ditroit, 1982. – 272 s.
8. Budzhak M. Otets Mykola Bachynskyi – pershozasivach prosvitnoi nyvy / M. Budzhak // Pokuttia – kolyska ukrainskoho natsionalnogo derzhavotvorennia. Materialy VII naukovokraieznavchoi konferentsii (u ramkakh provedennia IKh oblasnogo vidkrytoho festyvaliu amatorskoho mystetstva “Pokutski dzherela”), m. Tysmenytsia, 14 veresnia 2018 r. / za naukovoї redaktsii I. Fedoryshyna ta A. Korolka. – Tysmenytsia; Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2018. – S. 363 – 368.
9. Burtyk P. Knyha Markivtsiv (Opovidkovo-kraieznavchyi litopys) / P. Burtyk. – Vinnipeg – Ivano-Frankivsk: Tipovit, 2007. – 224 s.
10. Vynnyk N. Hreko-katolytske dukhivnytstvo v strukturi etnonatsionalnykh transformatsii: pokutskyi prostir u mizhvoienni period / N. Vynnyk // Pokuttia – kolyska ukrainskoho natsionalnogo derzhavotvorennia. Materialy VII naukovokraieznavchoi konferentsii (u ramkakh provedennia IKh oblasnogo vidkrytoho festyvaliu amatorskoho mystetstva «Pokutski dzherela»), m. Tysmenytsia, 14 veresnia 2018 r. / za naukovoї redaktsii I. Fedoryshyna ta A. Korolka. – Tysmenytsia; Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2018. – S. 182 – 185.
11. Voinarovskiy T. Spohady z moho zhyttia / T. Voinarovskiy // Istorychni postati Halychyny KhIKh – KhKh st. – Niu-York – Paryzh – Sidnei – Toronto, 1961. – S. 11 – 75.
12. Hanchak V. Z istorii osvity Tlumachchyny. Tom 3 / V. Hanchak. – Ivano-Frankivsk: vydavets Tretiak I.Ia., 2010. – 648 s.
13. Hevko D. Potochyshe: Z buvalshchyny nashoho sela / D. Hevko. – Toronto, v-vo «Potochyshe», 1975. – 88 s.
14. Holynskiy M. Spohady. URL: [http://www.ukrcenter.com /Literatura/Mykhailo-Holynskiy/25833-2/Spohady](http://www.ukrcenter.com/Literatura/Mykhailo-Holynskiy/25833-2/Spohady). (data zvernennia: 10.07.2018).
15. Horodenshchyna: Istorychno-memuarnyi zbirnyk. – Niu-York – Toronto – Vinnipeg, 1978. – 864 s.
16. Deliatynskiy R., Rybchyn R. Otets Volodymyr Koropetskyi (1892 – 1964): shtrykhy do portreta / R. Deliatynskiy, R. Rybchyn // Pokuttia – kolyska ukrainskoho natsionalnogo derzhavotvorennia. Materialy VII naukovokraieznavchoi konferentsii (u ramkakh provedennia IKh oblasnogo vidkrytoho festyvaliu amatorskoho mystetstva «Pokutski dzherela»), m. Tysmenytsia, 14 veresnia 2018 r. / za naukovoї redaktsii I. Fedoryshyna ta A. Korolka. – Tysmenytsia; Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2018. – S. 198 – 207.
17. Zaiachkivska-Mykhalchuk H. Zaruchnytsia imperii (spohady politviaznia) / H. Zaiachkivska-Mykhalchuk. – Lviv: Vydavnytstvo Tarasa Soroky, 2009. – 204 s.
18. Korolko A. Kulturno-prosvitnytska i hromadsko-politychna diialnist o. Ivana Ozarkevycha (1826 – 1903) v konteksti ukrainskoho natsionalnogo vidrozhennia / A. Korolko // Pytannia istorii Ukrainy. – 2013. – T. 16. – S. 37 – 44.
19. Kupchynskiy B. Vikno. Istoriia sela vid naidavnishykh chasiv do nashykh dniv / B. Kupchynskiy. – Ivano-Frankivsk: Siversiia, 2001. – 360 s.
20. Kupchynskiy B. Istoriia Tyshkivtsiv (v datakh, podiiakh i faktakh) / B. Kupchynskiy. – Kolomyia: Vik, 1994. – 256 s.
21. Lohaza M. Take to v nas zhyttia: Spohady – promovy – esei – komentari – vybrane pro okhoronu zdorovia / M. Lohaza. – Syrakiuzu, Niu-York: Ukraprynt, 1985. – 352 s.

22. Makukh I. Na narodnii sluzhbi: Spohady / I. Makukh. – Kyiv.: Osnovni tsinnosti, 2001. – 572 s.
23. Makukh I. Pamiaty shchyroho prykhylnyka selianskoi osvity (V pershu richnytsiu smerty) / I. Makukh // Ukrainnyi vistnyk. – 1921. – 18 bereznia. – Ch. 43. – S. 2–3.
24. Malytska K. Z pobutu v Mylovanniu / K. Malytska. – Lviv, 1926. – 24 s.
25. Marchuk V. Torhovytisia. Storinky istorii / V. Marchuk, H. Marchuk, N. Marchuk. – Ivano-Frankivsk: LIK, 2010. – 320 s.
26. Matskiv T. Z-nad Dnistra na kanadski prerii: Mii zhyttievyyi shliakh / T. Matskiv. – Edmonton, 1963. – 208 s.
27. Sokhotskyi I. Shcho daly hreko-katolytska Tserkva y dukhovenstvo ukrainskomu narodovi / I. Sokhotskyi. – Filadelfiia, 1951. – 105 s.
28. Chemnyi M. Potoptani mrii / Mykhailo Chemnyi. – Detroit: Nakladom avtora, 1969. – 207 s.

Дата надходження до редакції: 08.11. 2018

УДК 94 (477.83/.86): 27:2-559"1843/1896"Юліан Пелеш

ЄПИСКОП ЮЛІАН ПЕЛЕШ (1843 – 1896 рр.) В РЕЛІГІЙНО-ЦЕРКОВНОМУ І ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ: НАРИС ЗА МАТЕРІАЛАМИ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОЇ ВИСТАВКИ

Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра соціально-гуманітарних наук, вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна,

e-mail: r.deliatynskyi@ukr.net

Олег ЄГРЕШІЙ

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра історії України і методики викладання історії,

вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна,

e-mail: ludyna@ukr.net

У статті на матеріалах пересувної виставки «Єпископ Юліан Пелеш в релігійно-церковному і громадському житті України (1843–1896 рр.)», що сформована на основі значного спектру архівних джерел, мемуарів, матеріалів періодики, статистичних збірників, публіцистичних видань та наукових досліджень істориків, проведено реконструкцію біографії владика.

Вперше проведено періодизацію життя і діяльності Ю. Пелеша, виокремлено ранній «формаційний» (1843-1870), перший львівський (1870-1872), перший перемишльський (1872-1874), віденський (1874-1883), другий львівський (1883-1885), станиславівський (1885-1891) та другий перемишльський (1891-1896) періоди. Автори підкреслюють вплив родини на вибір душпастирського служіння, показують формування його світогляду як науковця-богослова і священика під час навчання у Перемишлі, Львові та Відні, відзначають консервативні, народовські погляди Ю. Пелеша. Показано його активну діяльність як пароха церкви св. Варвари та ректора генеральної духовної семінарії у Відні, його зв'язки із династією Габсбургів. Детально проаналізовано наукову богословську спадщину Ю. Пелеша, зокрема фундаментальні «Пастирське богослов'я» та «Історію Унії Руської Церкви з Римом». Висвітлено архипастирську та суспільну діяльність як єпископа в Станиславові та Перемишлі, зокрема з'ясовано роль Ю. Пелеша у становленні організаційної структури Станиславівської єпархії, активну участь у підготовці, перебігу нарад і прийнятті рішень Львівського собору 1891 р, розглянуто діяльність єпископа в Перемишлі.

Ключові слова: Греко-Католицька Церква, доктор богослов'я, Львівський собор 1891 р., Станиславівський єпископ, Перемишльський єпископ, парох церкви св. Варвари, ректор духовної семінарії, префект студій, професор богослов'я.

In the article on the materials of the traveling exhibition "Bishop Julian Pelesh in the Religious-Church and Public Life of Ukraine (1843-1896)", which was formed on the basis of a large range of archival sources, memoirs, periodicals, statistical collections, journalistic publications and scientific studies, the biography of the bishop was reconstructed.

The periodization of the life and activity of Yu. Pelesh was carried out for the first time, the early "formational" (1843 1870), the first Lviv (1870 1872), the first Peremyshl (1872 1874), the Viennese (1874 1883), the second Lviv (1883 1885), and the Stanislaviv (1885) were distinguished. 1891) and the second Przemysl (1891 1896) periods. The authors emphasize the influence of the family on the choice of pastoral ministry, show the formation of his outlook as a scholar-theologian and priest during his studies in Przemysl, Lviv and Vienna, and note the conservative, popular views of Yu. Pelesh. His active activity as a parish priest of the church of St. The barbarians and the rector of the General Theological Seminary in Vienna, his connection with the Habsburg dynasty. The scientific theological heritage of Y. Pelesh is analyzed in detail, including the fundamental "Pastoral Theology" and "History of the Union of the Russian Church with Rome." The pastoral and social activities as a bishop in Stanislavov and Przemysl are highlighted, in particular the role of Yu. Pelesh in establishing the organizational structure of the Stanislavsky diocese, the active participation in the preparation, the course of meetings and the decision-making of the Lviv Cathedral in 1891, and the activities of the Peremyshlya.

Keywords: *Greek Catholic Church, Doctor of Theology, Lviv Cathedral, 1891, Bishop of Stanislaviv, Bishop of Przemysl, parish priest of the Church of St. Barbara, rector of the seminary, prefect of studies, professor of theology.*

Актуальність проблеми. Відзначення ювілею 175-ліття з дня народження Юліана Пелеша спонукало колектив Інституту історії Церкви Івано-Франківського богословського університету імені святого Івана Золотоустого УГКЦ (ІЩ ІФБУ; з 10 травня 2018 р. – Івано-Франківської академії Івана Золотоустого) спільно з науковцями Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника підготувати науково-популярну виставку під гаслом «Єпископ Юліан Пелеш в релігійно-церковному і громадському житті України». Це, в свою чергу, актуалізувало потребу біографічного дослідження життя та діяльності єпископа Юліана Пелеша. Звичайно, постать владики уже привертала увагу як сучасників, так і пізніших дослідників. Серед них слід згадати праці його сучасника та біографа о. Северина Матковського¹, діаспорних істориків Церкви о. Іринія Назарко ЧССВ², о. Івана Хоми³, сучасних вітчизняних істориків Богдана Крив'яка⁴, Ігоря Чорновола⁵, о. Петра Кам'янського⁶.

¹ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський // Три Синодальні Архієреї: Спомини з життя і діяльності Преосвящених о. Юліана Куїловського, дра Юліана Пелеша і дра Сильвестра Сембратовича. Списав о. Северин Матковський, гр.-кат. парох Боссир. – Львів: Накладом о. Александра Стефановича, 1932. – С. 31-45.

² Назарко І. о. Єпископ Ю. Пелеш – історик Церкви // Український історик. – 1981. – № 1-4. – С. 118-127.

³ Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом» (1878-1880) // Науковий збірник УВУ на пошану Володимира Янева. – Мюнхен, 1983. – С. 864-873.

⁴ Крив'як Б. Владика Юліан Пелеш – історик Церкви і перший єпископ Станиславівський // Історія релігій в Україні: Матеріали ІХ Міжнародної конференції 11-13 травня 1999 року. – Львів, 1999. – Кн. 1 (А – М) – С. 183-186.

⁵ Чорновол І. П. Пелеш Юліан // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій та ін.; Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2011. – Т. 8: Па – Прик. – С. 109.

Метою статті є реконструкція біографії єпископа Юліана Пелеша за матеріалами виставки. **Об'єктом дослідження** виступає постать владики на тлі суспільно-політичних процесів у Галичині, а **предметом** – формування та еволюція його релігійних і суспільно-політичних поглядів, науково-богословська, душпастирська та суспільна діяльність. Цей біографічний нарис продовжує дослідження, започатковані Інститутом історії Церкви Івано-Франківської академії Івана Золотоустого в рамках проекту біографічного словника духовенства Станіславівської єпархії ГКЦ (1885–1946 рр.)⁷.

Джерельною базою виставки стали джерела, різноманітні за типами і видами, походженням і місцем зберігання. Серед них – архівні матеріали, мемуарна література, статистичні збірники, епістолярій, богословські праці владики Ю. Пелеша тощо. Уникаючи попереднього ретельнішого аналізу цих груп джерел, відзначимо, що їх характеристику подаємо нижче, аналізуючи за хронологічно-проблемним підходом матеріали виставки.

Науково-популярна **виставка** складається із **двох тематичних банерів**: перший присвячений періоду формування душпастиря на шляху до єпископства (1843–1885 рр.), другий – періоду архіпастирської та суспільної діяльності єпископа Юліана Пелеша (1885–1896 рр.).

Юліан Пелеш (банер № 1, фото № 1) народився 3 січня 1843 р. у с. Смерековець Біцького деканату, Ясельського повіту, на історичній Лемківщині (**фото № 5-6**), в сім'ї дяко-вчителя Григорія та Іванни з роду Щавінської (**фото № 3**)⁸, дочки о. Теодосія Щавінського (1786–1835), пароха с. Регетів Перемишльської єпархії⁹. Хрещення отримав, очевидно, з рук місцевого пароха о. Андрія Гладишовського (1785–1863) у церкві святого архангела Михаїла, збудованій 1818 р. (нині – римо-католицький костел)¹⁰.

⁶ Кам'янський П. Становлення та розвиток Станіславської єпархії за єпископа Юліана Пелеша 1885–1891 рр. // Історичні і політичні дослідження Донецького національного університету. Серія: Історія. – Донецьк, 2005. – № 25-26. – С. 224-232.

⁷ Єгрешій О., Делятинський Р., Маслій О. Концепція науково-дослідної діяльності Інституту історії Церкви Івано-Франківської Академії Івана Золотоустого Івано-Франківської Архиепархії УГКЦ. URL: <http://ifaiz.edu.ua/naukova-robota/instytut-istorii-tserkvy.html>; Делятинський Р. Історія Станіславівської єпархії (1885-1900). – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. – 96 с.

⁸ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. Пелеш Юліан (03.01. 1843 – 11 (23).04. 1896); Пелеш Григорій (1821–10.12. 1891). Виписки і вирізки з книг і періодичних видань (біографія, портрет, бібліографія, 40 арк. – арк. 12зв, 37; 3 життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станіславівський, а відтак Перемишльський... – С. 31; Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом»... – С. 864; Назарко І. Єпископ Ю.Пелеш – історик Церкви... – С. 118.

⁹ 3 життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемишльської єпархії з включенням Апостольської Адміністрації Лемківщини (1828–1939): [англійською мовою]. – Львів: Каменяр, 1995. – С. 854.

¹⁰ Schematismus universi venerabilis cleri Dioeceseos graeco-catholicae Premisliensis pro anno Domini 1843. – Premisliae: Typographia Episcopali rit. gr.-cat, 1843. – 209 s. – S. 151; Смерековець, село. URL:

Формування та виховання Юліана Пелеша відбувалося передусім в родинному середовищі, близькому до традицій церкви. Адже його батько Григорій Пелеш (1821–1891) упродовж свого життя вірно служив як дяк у церкві св. Михаїла в с. Смерековець та вчитель народної школи в містечку Ясло¹¹.

Юліан Пелеш, як виразно зазначає біограф єпископа о. С. Матковський, саме «завдяки своїй матері знав священниче життя, що оберталось коло церкви та на попівщині. Він змалку мав нагоду бачити й пізнати те патріархальне життя священників, яким особливо відзначувалася Лемківщина. ... під впливом родини пішов молодий Юліан до школи, що вона допомогла йому вирватись з-поміж убогих стін дяківки-школи на широкий світ до кращого життя... Це був просто вимріяний ідеал наших бідних батьків того часу, побачити свого сина при вівтарі в своїй церковці – в тій церковці, в якій вони знаходили розраду й пораду в своїм горю і нужді – тут загоювалися їх рани й болі серця – тут родились їх надії, радощі життя – тут в сільській церковці починалось й кінчалось їх невеселе але чесне життя...»¹².

Початкову освіту Ю. Пелеш отримав у народній школі в Ясло (1850–1854 рр.), середню – в гімназії у Пряшеві «на Угорській Русі» (1-6 класи, 1855–1861 рр.) і гімназії в Перемишлі (7-8 класи, 1861–1863 рр.) (*фото № 7*), яку закінчив 23 липня 1863 р. матурою (іспитом зрілості) з відзнакою¹³. Сучасники відзначають, що «вже в гімназії належав він до горячійших Русинів народної партії»¹⁴. Одним з його учителів у Перемишльській гімназії був відомий драматург, історик і педагог о. Юстин Васильович Желехівський (1821–1900)¹⁵; характерно, що в січні 1896 р. єпископ Ю. Пелеш привітав свого учителя з 50-літтям священства¹⁶.

Філософсько-богословські студії Юліан Пелеш за рекомендацією Перемишльського єпископа Томи Полянського (1860–1869) пройшов у генеральній греко-католицькій духовній семінарії й на богословському

---

http://www.pslava.info/GorlyckyjPow_SmerekovecS,104834.html [03.02. 2018]; Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемиської єпархії... – С. 653.

¹¹ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. Титул.

¹² Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 31.

¹³ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 12зв, 37-37-зв; 3 життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 31; Назарко І. Єпископ Ю.Пелеш – історик Церкви.... – С. 118.

¹⁴ 3 життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 12зв.

¹⁵ Нахлік Є., Нахлік О. Іван Франко та Євгеній Желехівський: амплітуда взаємин // Українська мова. – 2011. – № 3. – С. 3.

¹⁶ Юбилей о. Юст. Желеховского // Галичанин. – 1896. – 11 (23) января. – Ч. 7. – С. 2-3.

факультеті університету у Відні упродовж 1863–1867 рр. (*фото № 8*)¹⁷. У 1867 р., як підкреслюють біографи, Ю. Пелеш як питомець IV року на місяць раніше склав «перший строгий докторський ригориз» з біблійних наук¹⁸. Повернувшись з Відня до Перемишля, Ю. Пелеш 13 жовтня 1867 р. отримав свячення на священика з рук єпископа Т. Полянського¹⁹. За традицією, свою приміційну Літургію о. Юліан Пелеш відслужив у церкві св. Михаїла у рідному селі Смерековець, чим сповнив мрію своїх батьків.

Після цього, за рекомендацією владики Т. Полянського, виїхав до Відня як докторант богослов'я і префект студій в семінарії²⁰. У цей період Ю. Пелеш сформувався як богослов-науковець. Показовим є той факт, що у той час він вивчив і знав декілька мов – класичні латинську й грецьку, а також німецьку і польську, у Відні добре вивчив ще французьку, італійську та румунську²¹. Водночас молодий богослов, виявляючи свої суспільно-політичні переконання, вступив до товариства «Січ» у Відні як звичайний член, а згодом, за значні заслуги перед товариством, прийнятий у почесні члени²². Після складання докторських богословських екзаменів (т.зв. «ригориз») й захисту дисертації у Віденському університеті (*фото № 8*) проголошений 10 травня 1870 р. «доктором святого богослов'я»²³.

Із здобуттям наукового ступеня доктора богослов'я завершився *ранній, «формаційний» період життя Ю. Пелеша (1843-1870)*, що характеризувався формуванням його світогляду, обранням душпастирського служіння та формацією богослова-науковця.

Повернувшись з Відня до Галичини, молодий отець-доктор Юліан Пелеш розпочав свою церковну кар'єру, центрами якої упродовж наступних двох десятиліть, окрім Відня, стали Львів, Перемишль і Станиславів (*фото № 4*)²⁴.

¹⁷ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 31; З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; Назарко І. Єпископ Ю.Пелеш – історик Церкви... – С. 118; Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом»... – С. 865.

¹⁸ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 12зв, 37зв; Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 31-32.

¹⁹ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 32.

²⁰ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 32.

²¹ Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом»... – С. 864.

²² З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.

²³ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 12зв.

²⁴ Карта «Королівство Галичини і Володимирії з великим князівством Краківським». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Королівство_Галичини_та_Володимирії#/media/File:CarteNouvelledesRoyaumesdGalizieetLodomerie_large.jpg [31.01.2018].

У львівський період (1870-1872) він розгорнув активну педагогічну та науково-богословську працю. Так, у період з 17 червня 1870 р. до 30 вересня 1872 р. о. д-р Ю. Пелеш був префектом студій у генеральній греко-католицькій духовній семінарії у Львові, яку з 1856 р. очолював старенький ректор о. Іван Слімаковський (1807–1878) (*фото № 9-10*)²⁵. За дорученням митрополичого ординаріату о. д-р Ю. Пелеш запровадив для вихованців духовної семінарії нову на той час практику духовної медитації²⁶. Одночасно він виконував обов'язки екзаменатора на богословських іспитах, катехита у вірменській високій школі для дівчат і жіночій вчительській семінарії у Львові та першого ад'юнкта богословського факультету Львівського університету²⁷. У 1872–1873 рр. о. д-р Ю. Пелеш був ексгратором для учнів Академічної гімназії²⁸, яка ще з 1864 р. розташувалась в будинку Народного дому (*фото № 11-12*)²⁹. У фондах Національного музею у Львові досі зберігається рукопис «Ексорти для рускої молодежи низшої академ. гімназії во Львові, голошені р. 1872/3»³⁰.

У 1871 р. о. доктор Ю. Пелеш разом із о. доктором Сильвестром Сембратовичем виступив співзасновником греко-католицького церковного часопису «Руський Сіон» (*фото № 14*)³¹, який за короткий час почав виходити щомісяця. Упродовж наступних двох років він активно дописував і публікував у ньому наукові та науково-популярні статті на церковно-історичну, канонічну і богословську тематику, проповіді на неділі та свята.

Серед них слід згадати маловідомі сьогодні для науковців:

²⁵ Патов Є. Львів, якого не повернеш. Семінарія Святого Духа (Львівська генеральна греко-католицька духовна семінарія, 1870–1880-ті роки, фото). URL: <http://photo-lviv.in.ua/lviv-yakoho-ne-poverнеш-seminariya-svyatoho-duha/> [27.01. 2018]; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2: Духовенство і релігійні згуродження: [англійською мовою]. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – С. 398.

²⁶ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліян Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.

²⁷ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліян Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.; Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini 1871. – Leopoli: Typographia Instuti Staurorigiani, 1871. – С. 12-13; Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 32.

²⁸ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.;

²⁹ Мельник І. Академічна гімназія у Львові. URL: <http://photo-lviv.in.ua/akademichna-himnaziya-u-lvovi/> [18.05. 2016].

³⁰ Національний музей у Львові імені А.Шептицького. – РКК-1559, 168 арк.

³¹ Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 34; Руський Сіон: часопись церковна / Видає при головнім содійстві Д-ра Юліана Пелеша, Д-р Сильвестр Сембратович. – Річник 1. – Львів, 1871.

* історичні розвідки – «Уступи з історії літератури церковної. Діла і письма св. Атаназія, В. Архієпископа Александрійського»³², «Понтифікат Папи Пія IX»³³;

* канонічно-правові статті - «Гадки о церковній державі»³⁴, «Старокатолики»³⁵, «О виборі Папи»³⁶, «О Синодах провінціональних і єпархіальних»³⁷, «О Деканах»³⁸;

* науково-богословські статті – «Допись до Сіона» (про потребу видання документів Замоїського Синоду 1720 р.)³⁹, «О потребі студій патристичних»⁴⁰, «Средства душпастирського образования»⁴¹, «Місії католическі»⁴², рецензія на посібник для катехитів (для початкового рівня)⁴³;

* практичні пастирсько-богословські статті – «Розв'язаніє з випадків душпастирских...»⁴⁴, «Як має заховуватися священник взглядом завіщання слабого, котрого на смерть приготовляє»⁴⁵, «О захованю священника в товаристві, де з богочестія висміваються»⁴⁶, «О должності душпастиря посіщати недужих і поступованю при том»⁴⁷, «Чи може душпастир при

³² Пелеш Ю. Уступи з історії літератури церковної. Діла і письма св. Атаназія, В. Архієпископа Александрійського // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 1. – С. 36-38; Ч. 2. – С. 79-81; Ч. 4. – С. 151-153; Ч. 6. – С. 220-223; Ч. 7. – С. 253-255; Ч. 16. – С. 535-539; Ч. 17. – С. 571-573; Ч. 18. – С. 601-604; Ч. 19. – С. 635-639.

³³ Пелеш Ю. Понтифікат П. Пія IX // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 11. – С. 353-357; Ч. 12. – С. 385-389.

³⁴ Пелеш Ю. Гадки о це Пелеш Ю. Місії католическі // Рускій Сіон. – 1874. – Т. 4, Ч. 1. – С. 27-29; Ч. 2. – С. 5; Ч. 17. – С. 543-548; Ч. 19. – С. 603-612. рковной державі, росправа юридикко-історична // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 2. – С. 81; Ч. 3. – С. 118-120; Ч. 4. – С. 153-157; Ч. 8. – С. 286-288; Ч. 9. – С. 316-317; Ч. 10. – С. 349-352; Ч. 13. – С. 444-446; Ч. 14. – С. 476-480.

³⁵ Пелеш Ю. Старокатолики // Рускій Сіон. – 1872. – Т. 2, Ч. 1. – С. 1-4; Ч. 4. – С. 97-102; Ч. 5. – С. 129-135; Ч. 6. – С. 161-166; Ч. 8. – С. 225-231; Ч. 9. – С. 257-261.

³⁶ Пелеш Ю. О виборі Папи [Про процедуру] // Рускій Сіон. – 1872. – Т. 2, Ч. 15. – С. 473-476; Ч. 16. – С. 481-489.

³⁷ Пелеш Ю. О синодах провінціональних і єпархіальних // Рускій Сіон. – 1873. – Т. 3, Ч. 15. – С. 449-460; Ч. 16. – С. 481-487; Ч. 17. – С. 513-524.

³⁸ Пелеш Ю. О деканах // Рускій Сіон. – 1873. – Т. 3, Ч. 20. – С. 625-631; Ч. 21. – С. 649-655.

³⁹ Пелеш Ю. Допись до Сіона [Про потребу видання рішень Замоїського Синоду] // Рускій Сіон. – 1875. – Т. 5, Ч. 7. – С. 213-214.

⁴⁰ Пелеш Ю. О потребі студій патристичних // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 4. – С. 157-158; Ч. 5. – С. 190-192.

⁴¹ Пелеш Ю. Средства душпастирського образования // Душпастир. – 1887. – Т. 1, Ч. 1. – С. 11-13; Ч. 2. – С. 27-28; Ч. 3. – С. 43-47; Ч. 4. – С. 57-60; Ч. 5. – С. 74-78; Ч. 6. – С. 95-103; Ч. 7. – С. 139-141; Ч. 8. – С. 161-166; Ч. 9. – С. 197-200; Ч. 10. – С. 230-234; Ч. 11. – С. 264-267; Ч. 12. – С. 289-293; Ч. 13. – С. 330-332; Ч. 15. – С. 389-393; Ч. 16. – С. 420-422; Ч. 17. – С. 460-461; 1888. – Т. 2, Ч. 1. – С. 22-26; Ч. 2. – С. 42-47; Ч. 3. – С. 81-84.

⁴² Пелеш Ю. Місії католическі // Рускій Сіон. – 1874. – Т. 4, Ч. 1. – С. 27-29; Ч. 2. – С. 5; Ч. 17. – С. 543-548; Ч. 19. – С. 603-612.

⁴³ Пелеш Ю. Рец.: Pfarrer in kirchworbis: Materialien fur Prediger und Katecheten... in alfabetischer Ordnung // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 4. – С. 159-160.

⁴⁴ Пелеш Ю. Розв'язаніє 3. з випадків душпастирских в 1. числі поданих // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 4. – С. 127-128.

⁴⁵ Пелеш Ю. Як має заховатися священник взглядом завіщання слабого, котрого на смерть приготовляє? // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 6. – С. 200-203; Ч. 7. – С. 237-238.

⁴⁶ Пелеш Ю. О захованю священника в товаристві, де з богочестія висміваються / Рускій Сіон. – 1873. – Т. 3, Ч. 2. – С. 45-47; Ч. 3. – С. 80-85.

⁴⁷ Пелеш, Ю. О должності душпастиря посіщати недужних і поступованю при том // Рускій Сіон. – 1874. – Т. 4, Ч. 18. – С. 578-582; Ч. 19. – С. 585-592; Ч. 20. – С. 620-626.

катехизаціях і проповідях до молодезі і малих дітей говорити о грісі нечистоти, і як при тім має поступати»⁴⁸; «Про увільнення кандидата стану священничого від должности чинной служби військової»⁴⁹, «Яка ідея получає Євангелія, котрі читаються в Неділі від св. Пасхи до Сошествія Св. Духа»⁵⁰.

* численні «Проповіді» (всього 90) з нагоди великих свят, недільні, похоронні тощо (**Додаток 1**)⁵¹.

Тоді ж молодий доктор богослов'я Ю. Пелеш доклав зусиль для підготовки «Изборника», що згодом, за твердженням біографа о. С. Матковського, став настільною книгою «в кожній церкві і в руках кожного священника» в Галичині⁵².

У львівський період о. д-р Ю. Пелеш, виявляючи значні симпатії до народовського напрямку, увійшов до складу головного віділу товариства «Просвіта»⁵³. Цей маловідомий факт підтверджує висновки біографів єпископа та пізніших істориків щодо його суспільно-політичних поглядів як «народовця».

Наступним етапом життя став *перемишльський період (1872-1874)*. Так, 27 вересня 1872 р. о. д-р Ю. Пелеш переведений на заступника професора пастирського богослов'я та префекта студій в духовній семінарії у Перемишлі (*фото № 13*), де з 1873 р. став звичайним професором пастирського богослов'я⁵⁴. Невдовзі його призначили також просинодальним екзаменатором, референтом єпископської консисторії та членом комісії для підготовки та видання катехитичних книжок у Перемишлі⁵⁵. З цього періоду збереглися листи о. д-ра Ю. Пелеша до о. Василя Чернецького (1837-1900), пароха с. Стронятин Куликівського деканату⁵⁶. В одному з листів, датованому 26 травня 1874 р., о. Ю. Пелеш пообіцяв посприяти у затвердженні статуту читальні «Просвіти», підготовленого о. В. Чернецьким

⁴⁸ Пелеш Ю. Чи може душпастир при катехизаціях і проповідях до молодезі або і малих дітей говорити о грісі нечистоти, і як при тім має поступати? // Рускій Сіон. – 1872. – Т. 2, Ч. 14. – С. 428-433; Ч. 15. – С. 469-473.

⁴⁹ Пелеш Ю. О увільненю кандидатів сана священнического от должности чинной служби войскової // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 19. – С. 618-621.

⁵⁰ Пелеш Ю. Яка ідея получає Євангелія, котрі читаються в Неділі от св. Пасхи д Сошествія св. Духа? // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 8. – С. 270-272.

⁵¹ Див. зміст часопису: Рускій Сіон. – 1871, 1872, 1873.

⁵² Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 34.

⁵³ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.

⁵⁴ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліян Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.; Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 32.

⁵⁵ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліян Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.

⁵⁶ Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемиської єпархії... – С. 614; Чернецький Василь (1837–1900). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чернецький_Василь [28.01. 2018].

(*фото № 19*)⁵⁷. Цей факт додатково засвідчує консервативні народовські політичні погляди Б. Пелеша.

У жовтні 1874 р. цісар іменував о. д-ра Ю. Пелеша парохом церкви св. Варвари (*фото № 15-16*)⁵⁸ та ректором греко-католицької духовної семінарії у Відні (*фото № 17*)⁵⁹, і на цих посадах він залишався аж до 2 листопада 1883 р.⁶⁰, що окреслює *віденський період (1874-1883)* його життя.

Напередодні намісник Галичини Ф. Земляковський, прагнучи ліквідувати «Барбареум», заснований ще імператрицею Марією Терезією, звернувся до міністра освіти і віросповідань Штремаєра з проханням закрити греко-католицьку семінарію у Відні, а виручені бюджетні кошти спрямувати на утримання генеральної греко-католицької духовної семінарії у Львові. Однак австрійський міністр, надавши відповідний запит до греко-католицьких єпископів Австро-Угорщини, отримав переконливу відповідь Галицького митрополита Йосифа Сембратович та Перемишльського єпископа Івана Ступницького про необхідність збереження греко-католицької семінарії у Відні, мотивуючи можливістю підготовки докторів богослов'я виключно на базі Віденського університету та потребою засвоєння майбутніми священиками німецької урядової мови. Тому за рекомендацією митрополита Й. Сембратовича цісар іменував молодого о. д-ра Ю. Пелеша на ректора семінарії та пароха у Відні⁶¹. Так розпочався тривалий, 9-річний «віденський» період життя о. д-ра Юліана Пелеша.

Згодом біограф о. С. Матковський писав: «У Відні, здалека від рідного краю перебув він, як сам мені пізніше розповідав, найкращі хвили свого життя, сповняючи місію виховання молодого клиру, призначеного до проводу в ділах Церкви й народу»⁶². Власне, у цей період у Віденській духовній семінарії богословську формацію та освіту під добрим духовним проводом ректора семінарії о. д-ра Ю. Пелеша здобули десяток богословів, серед яких – о. Ісидор Бобикевич (1859–1832), парох м. Вижниця (1888–1902) та м. Сучава (1903–1905) на Буковині й с. Саджавка Надвірнянського повіту (1905–1932); о. Теофіл Коблянський (1855–1903), катехит у м. Стрий (1883–1893) і парох с. Гаврилівка Надвірнянського повіту (1893–1903); о. Атанасій

⁵⁷ ВР ЛННБ. – Ф. 1, спр. 131. Пелеш Юліан. Листи до Василя Чарнецького. – арк. 13

⁵⁸ Шематизмъ всецестного клира Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік 1882. – Львів: Изъ типографіи Ставропігійского Института подъ управленіемъ Стефана Гучаковского, 1882. – С. 15.

⁵⁹ Шематизмъ... Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік 1882... – С. 290.

⁶⁰ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.

⁶¹ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемишльський... – С. 32-33.

⁶² Там само. – С. 33.

Левинський (1861–1936), сотрудник і катехит у м. Чернівці на Буковині (1891–1914?) та парох м. Болехів (1925–1936); Климентій Кульчицький (1862–1932), адміністратор м. Брошківці на Буковині (1888–1889), катехит у м. Коломия (1889–1897), парох с. Підпечари (1897–1932) і Тисменицький декан (1927–1932); о. Михайло Ревакович (1861–1944?), парох с. Волосянка Стрийського повіту (1892–1944?); о. Йосиф Березовський (1863–1902), парох с. Хоростків Гусятинського повіту (1886–1902); о. д-р Іларіон Вацик (1862–1894), капелан митрополита (1890), префект студій в духовній семінарії та катехит гімназії у Львові (1890–1894) та багато інших⁶³. Цей зовсім неповний перелік вихованців духовної семінарії у Відні та їхня душпастирська праця свідчать про значну педагогічну та виховну діяльність о. д-ра Ю. Пелеша.

Важливим осередком церковно-релігійного життя греко-католиків у Відні стала церква св. Варвари, яка, як зауважив біограф, була «хоч маленька, відзначалася чистотою й порядком. Гарні і точні Богослужіння притягали до себе не лише віденських парохіян, але і з далеких сторін Австрії, Сирії, Тиролю й інших провінцій Австро-Угорщини з'їздилися порозкидані скрізь Українці. Особливо в більші свята численно громадились парохіяни в церкві, а звіттам відвідували свого пароха, який старим звичаєм на Великдень заставляв для них обильні столи зі «свяченим» і вмів до кожного знайти прихильні слова заохоти і похвали, а часом як треба було, й упімнення...»⁶⁴.

Енергійна діяльність о. д-ра Ю. Пелеша у Відні, як зазначають біографи, сприяла формуванню його авторитету як своєрідного посередника між ієрархією Галицької греко-католицької митрополії, Апостольською Нунціатурою та цісарським двором у Відні⁶⁵. Саме у віденський період він був також іменованій почесним радником митрополичої консисторії у Львові та єпископської консисторії у Перемишлі, асесором єпископської консисторії в Мукачево, почесним крилошанином єпископської капітули Перемишльської єпархії⁶⁶.

Водночас значний авторитет богослова-науковця, ректора семінарії і пароха допоміг йому отримати доступ до цісарського двору, налагодити добрі відносини та здобути протекцію на майбутнє. Власне, тоді о. д-р Ю. Пелеш був запрошений на одного з учителів спадкоємця престолу

⁶³ Шематизмъ... Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік 1882... – С. 290; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 44, 197, 263, 370; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885–1938): [англійською мовою]. – Львів: Місіонер, 2002. – С. 271, 274, 311, 327.

⁶⁴ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станіславівський, а відтак Перемиський... – С. 36.

⁶⁵ Там само. – С. 35.

⁶⁶ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.

(кронпринца) архикнязя Рудольфа (1858–1889) (*фото № 18*)⁶⁷. Завдяки цьому, як зазначає о. І. Хома, о. доктор Ю. Пелеш «здобув собі велике довіря і престолонаслідника і при віденському цісарському дворі»⁶⁸. Характерними у цьому плані є дві пізніших події, що засвідчили особливий духовний зв'язок катехита і його учня. Так, у січні 1886 р., з нагоди інсталяції Ю. Пелеша на єпископський престол в Станиславові архикнязь Рудольф подарував йому дві пари коней із каретою⁶⁹. Згодом, у 1889 р., коли архикнязь Рудольф трагічно загинув 30 січня, владика Ю. Пелеш вже 2 лютого опублікував у спеціальному випуску офіційного «Вісника Станиславівської єпархії» «жалобне повідомлення» (некролог) про смерть престолонаслідника, а 28 лютого розпорядився провести заупокійні Богослужіння з цієї нагоди⁷⁰. З цього приводу владика тоді писав: «Будучий цісар Австро-Угорський, наслідник трону Габсбургів, єдиний син нашого Наймилостивішого Монарха, гордість і надій всіх народів Австрійських, а нас русинів особливо, в цвіті самого життя свого земного замкнув очі свої тілесні навіки...»⁷¹.

Саме у віденський період о. д-р Ю. Пелеш проявив себе як науковець – богослов та історик Церкви. Богословські праці доктора богослов'я Юліана Пелеша, як зазначає біограф, «визначаються великою ерудицією. Він писав проповіді, богословські статті, підручники для школи, а його «Пастирське Богословія» показало, як добре визнавався він в церковних книгах і взагалі в обрядах нашої греко-католицької Церкви. Його «Літургіка» є... одним з найобширніших підручників для нашого кліру...»⁷². Спонукою для їх написання та видання були й практичні потреби: по-перше, оскільки на той час не було достатньо (або й взагалі) фахової богословської літератури українською мовою, то видання Ю. Пелеша стали базовими підручниками для студентів-українців богословських факультетів університетів Львова та Відня; по-друге, дискусії про «очищення обряду» від «латинізмів», розгорнуті в періодиці 1870-х років⁷³, приводили до «обрядової

⁶⁷ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.; Назарко І. Єпископ Ю. Пелеш – історик Церкви... – С. 120; Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом»... – С. 867; Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 35; Шах С. Між Сяном і Дунайцем. Спомин. Часть 1. – Мюнхен: Християнський Голос, 1960. – С. 45.

⁶⁸ Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом»... – С. 868.

⁶⁹ Делятинський Р. Історія Станиславівської єпархії (1885-1900)... – С. 23.

⁷⁰ Вісник Станиславівської єпархії. – 1889. – 2 лютого. – Ч. 1. – С. 1; 28 лютого. – Ч. 2. – С. 3-6.

⁷¹ Вісник Станиславівської єпархії. – 1889. – 2 лютого. – Ч. 1. – С. 1

⁷² Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 34.

⁷³ Детальніше див: Серета О. Aenigma ambulans: о. Володимир (Іпполит) Терлецький і «руська народна ідея» в Галичині // Україна модерна / За ред.: В.Верстюка, Я.Грицака, Л.Зашкільняка, В.Кравченка, М.Крикуна. – Львів: Інститут істочних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка, 2000. – Ч.4-5. – С.81-104; Турій О. Конфесійно-обрядовий чинник у національній само-ідентифікації українців

різноманітності» в багатьох парафіях з власної ініціативи окремих священників (внаслідок цього навіть поширилась приказка: «що попик – то типик»), і лише базові фундаментальні підручники з богослов'я сприяли формуванню в кандидатів духовного стану відповідних, узгоджених богословських поглядів.

Однією з перших наукових богословських праць Ю. Пелеша став фундаментальний підручник «Пастирське богословіє» у 2-х томах, виданий у Відні у 1876–1877 рр. (*фото № 21*)⁷⁴. Про мотиви його видання о. д-р Ю. Пелеш в жовтні 1877 р. у «Передньому слові» написав: «Візваний в р. 1872 через Преосвященний Ординаріят Перемиський на вмісного професора пастирського богословія в богословському заведенію в Перемишли пізнав єм зараз в перших днях моего учительського дійствованья великі трудности і недогідности так для учителя, як і для учеників, впливаючи із недостатка учебника пастирського богословія; не менше дався пізнати той не достаток при іспитах конкурсових о душпастирські посади. Моїм ученикам давав єм по кожнім преподаваню мои письма для отписованья, но на тім вічнім отписованью они тратили не тільки дорогой час, но і ослабляли здоровле. Отож, щоби тому не достатку хоть в об'ємі мого тогдашнего званія зарадити, поставнив єм рукопис моїх преподаваній із пастирського богословія для ужитку моїх учеників дати випечатати. В тім постановленью утвердило мене єще більше мненіє досвідчених душпастирей, котори перечитавши мою рукопис судили, що вона дійсно може служити яко руководство при сполненію душпастирського званія. Но приготовлене до печатання заняли більше часу, а між тим і я остал перенесений на інне місце [...]. Діло стало отрочене, но не залишене; бо і тут знов показалась потреба такої книги, в которій би літургіка за приписами нашого обряда і нашої церковної провінції була по можности точно і вірно виложена. Бо наші богослови, котри на Віденським всеучилищи на богословський виділ ходять, не знають спосібности поучитися о своїм обряді, тільки в сіменищи (семінарії. – РД.)»⁷⁵. Автор зазначає, що для складання свого підручника використовував усі доступні йому «пособія», а також «существуючі в нашій церковній провінції правосильні закони і розпорядження власти церковної та державної»⁷⁶. Структура фундаментального підручника Ю. Пелеша

Галичини в середині XIX ст. // Записки НТШ. Праці Історико-філософської секції. – Т.ССXXXIII. – Львів, 1997. – С.69-99

⁷⁴ Пастирское богословіє. Написал д-р Юліан Пелеш, гр.-кат. Священник. За соизволеніем и благословеніем Преосвященних Ординаріатів Львівского і Перемиского. Перший і другий випуск. – Відень: Накладом автора з типографії ОО. Мехитаристів, 1876.

⁷⁵ Там само. – С. V-VI.

⁷⁶ Там само. – С. Там само. – С. VI.

«Пастирське богослов'я» передбачала послідовний виклад матеріалу про основи душпастирського уряду, особливості священничого покликання і ступені свячень; загальні принципи дидактики, детальний аналіз положень гомілетики, катехитики, літургії та теорії душпастирства⁷⁷.

Згодом, у 1878 р., у Відні о. д-р Ю. Пелеш видав нову працю – «Росправа о духовном урядовом стилю яко дополненье пастирського богословія» (*фото № 22*)⁷⁸. Ця книга стала практичним «настільним підручником» для багатьох греко-католицьких священників, зокрема, в питаннях провадження парафіяльних канцелярій, ведення метричних книг, будівництва, посвячення та реконструкції церков, ведення парафіяльного господарства, організації релігійного життя на парафіях тощо. Пізніше, 1898 р. цю працю о. д-р Ю. Пелеша доповнив та перевидав у Львові В. Д. Садовський⁷⁹.

Дбаючи про відповідне богословське методичне забезпечення педагогічної праці греко-католицьких катехитів, о. д-р Ю. Пелеш у 1876-1878 рр. видав у Львові «Учебник католицької релігії для V, VI і VII класи гімназії» у трьох частинах (*фото № 20*)⁸⁰. Поділяючи погляди австрійського єпископату на роль гімназій у вихованні молоді та враховуючи особистий 16-річний досвід катехита, автор підручника виокремив три частини (томи), що містять «докази істини католицької релігії» (1-ий том для 5-го класу), систематичний виклад «науки католицької віри» (2-ий том для 6-го класу) та «католицьку науку моральності» (3-ій том для 7-го класу). Послідовно розкриваючи катехизм католицької релігії, о. д-р Ю. Пелеш аргументовано критикував новітні філософські та наукові теорії, що заперечували божественну природу Ісуса Христа, пантеїзм і матеріалізм, узгоджував новітні відкриття в природничих науках з вченням Католицької Церкви, акцентував на релігійних основах суспільної моральності⁸¹. Цей ґрунтовний підручник на тривалий час визначив основи релігійного виховання української гімназійної молоді.

Фундаментальний характер мають історичні погляди Ю. Пелеша на розвиток Греко-Католицької Церкви, викладені в праці, опублікованій 1878–

⁷⁷ Там само. – С. Там само. – С. 971-988 (зміст книги).

⁷⁸ Пелеш Юліан. Росправа о духовном урядовом стилю яко дополненье пастирського богословія. – Відень: Накладом автора в типографії ОО. Мехитаристів, 1878. – 186 с.

⁷⁹ Пелеш Юліан. Росправа о духовном урядовом стилю яко доповнення пастирського богословія. – 2-ий наклад, переглянений і доповнений особистим додатком найважливіших законів через В. Д. Садовського. – Відень: Накладом автора в типографії ОО. Мехитаристів, 1898. – 268 с.

⁸⁰ Пелеш Юліан. Учебник католицької релігії для гімназійних клас шкіл середних (після Антонія Ваплера). Написал Юліан Пелеш. Три части. Часть I: Введено і доказ істини католицької релігії. – Львів: З друкарні Товариства імені Шевченка, 1876. – 151 с.; Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 34-35.

⁸¹ Пелеш Юліан. Учебник католицької релігії для гімназійних клас шкіл середних... Часть 1. – С. 3-5.

1880 рр. німецькою мовою, – «Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom» (в перекладі – «Історія Унії Руської Церкви з Римом») у 2-х томах (*фото № 23*)⁸², які розглянемо детальніше. Мотивом до написання цієї праці було прагнення Ю. Пелеша представити династії Габсбургів об'єктивний погляд на історію та сучасний стан ГКЦ. Характерно, що друковані примірники історичного дослідження Ю. Пелеша було закуплено до приватних домашніх бібліотек Папи Римського Лева XIII та імператора Франца Йосифа у Відні⁸³.

У першому томі «Історії Унії...», що хронологічно обіймає період «від найдавніших часів до відновлення унії Руської Церкви з Римом (1595)», Ю. Пелеш, перш ніж розпочати дослідження історії Церкви, у вступній частині спершу коротко охарактеризував «передісторію» руського (українського) народу від скіфської епохи до середньовіччя, чітко відрізняв його від російського та польського за національною та віросповідною ознаками, описав, за літописцем Нестором, територію розселення східних слов'ян та їхню язичницьку релігію⁸⁴. Ю. Пелеш обґрунтував власну періодизацію історії «Руської Католицької Церкви», поділяючи її на дві доби – до та після відновлення унії Руської Церкви з Римом (1596), а в їх межах також виокремлюючи наступні епохи та періоди: перша епоха – «пошуку єдності з Римом», поділена на два періоди – від найдавніших часів до хрещення Володимира 980 р. та від хрещення до кінця XI ст.; друга епоха, датована 1104-1596 рр., поділена на два періоди – до і після поділу Київської митрополії на литовську і московську, доведена до Берестейського синоду; третя епоха, датована від 1595 р. до «сучасності» автора, поділена на три періоди – від Берестейського до Замойського синоду (1595-1720), далі – до відновлення Галицької митрополії (1720-1808), відтак – до «сучасності», тобто 1880 року⁸⁵. Ю. Пелеш підкреслював, що практично з часів хрещення Русі за Володимира Великого Київська Церква була католицькою, оскільки тоді ще зберігалася єдність Константинополя з Римом⁸⁶. Особливу увагу історик надавав першоджерелам та дослідженням істориків, які детально описує у вступній частині⁸⁷.

---

⁸² Pelesch Julian. Geschichte der Union der ruthenische Kirche mit Rom von den altesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Band 1: Von den altesten Zaiten bis zur Wiederherrstellung der Union mit Rom (1595). – Wien, 1878. – 640 s.; Pelesch Julian. Geschichte der Union der ruthenische Kirche mit Rom von den altesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Band 2: Von der Wiederherrstellung der Union mit Rom bis auf die Gegenwart (1596-1879). – Wien, 1880. – 1095 s.

⁸³ Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 34-35.

⁸⁴ Pelesch Julian. Geschichte der Union... Band 1. – Wien, 1878. – S. 1-26.

⁸⁵ Там само. – S. 26-28.

⁸⁶ Там само. – S. 26.

⁸⁷ Там само. – S. 28-32.

Початок християнізації руського (українського) народу Ю. Пелеш розглядає вже з найдавніших «апостольських» часів, звертаючи увагу на легенду про св. Апостола Андрія Первозванного, відтак аналізує шляхи проникнення християнства на Русь до 866 р., детальніше описує від князювання Аскольда і Діра до смерті Ігоря (866-945), відтак – від Ольги до початку князювання Володимира (945-980)⁸⁸. Характеризуючи правління Володимира Великого (980-1015), історик згадує про його реформу язичництва (980-985), процес вибору віри (986-988), особисте навернення князя та хрещення народу 988 р., описує правління князя-хрестителя до його смерті⁸⁹. Далі розглядає поширення християнства та розвиток Церкви на Русі за князювання Святополка (1015-1019) та Ярослава (1019-1054), Ізяслава-Дмитра (1054-1078), Всеволода (1078-1093), Святополка-Михайла (1093-1113)⁹⁰. Детальніше характеризує Ю. Пелеш ієрархічну структуру Руської Церкви, її відносини з Константинопольським патріархатом, будівництво церков, розвиток літургійної практики і релігійної літератури, заснування і розвиток монастирів⁹¹. Аналізуючи розвиток Руської Церкви в наступний період (1104-1595), історик спершу звернув увагу на політичну історію великих князівств – Київського (1104-1169), Суздальського (1169-1328) та Московського (1328-1598), Галицько-Волинського (1199-1340), відтак ретельно розглянув діяльність Київських митрополитів від Никифора I (1104-1119) до Максима (1280-1305), фактичний поділ Київської митрополії з політичних причин (1308), діяльність Литовських і Московських митрополитів (1308-1461), канонічний поділ Київської митрополії (1461), становлення і розвиток Галицької митрополії (1299-1347, 1371-1400), заснування латинських та вірменських дієцезій в Галичині; окремо висвітлив розвиток релігійного життя і культу, церковної літератури тощо. Далі Ю. Пелеш розглянув діяльність митрополитів Московських (1461-1589) та Київських і Галицьких (1458-1599), проаналізував підготовчі заходи щодо укладення Берестейської унії (1596), охарактеризував особливості релігійного культу в Московській та Київській митрополіях, занепад чернечого життя та його реформування в Чин Василян⁹². У додатку до 1-го тому «Історії Унії...» Ю. Пелеш подав найважливіші документи Берестейської унії – промову кардинала Сільвіуса Антоніані (23 грудня 1595 р.), визнання віри руських єпископів (1595), документи папи

⁸⁸ Pelesch Julian. Geschichte der Union... Band 1. – Wien, 1878. – S. 33-83.

⁸⁹ Там само. – S. 84-127.

⁹⁰ Там само. – S. 128-154.

⁹¹ Там само. – S. 155-231.

⁹² Там само. – S. 232-604.

Климент VIII – буллу «Magnus Dominus et laudabilis», бреве «Benedictus sit Pastor ille bonus» та буллу «Decet Romanum Pontificem»⁹³.

У другому томі «Історії Унії...» Ю. Пелеш ґрунтовно висвітлив розвиток Київської (Руської) Католицької Церкви, поділяючи її на вище згадані три періоди: від Берестйського до Замойського синодів (1596-1720), далі – до відновлення Галицької митрополії (1721-1808) та її розвиток під владою Австрійської імперії Габсбургів (1808–1878). Покладаючи в основу історичного аналізу розвитку Церкви діяльність її митрополитів, починаючи від Михайла Рагози (1596-1599) і до Йосифа Сембратовича (з 1870 р.), Ю. Пелеш паралельно аналізував розвиток організаційної структури з детальною характеристикою розвитку всіх єпархій (Полоцької, Луцько-Острозької, Турово-Пінської, Смоленської, Холмсько-Белзької, Галицько-Львівсько-Камянецької, Пермишльсько-Самбірсько-Сяноцької тощо), вплив суспільно-політичних подій (діяльність князя Константина Острозького, виступи проти унії козаків під проводом гетьмана Петра Сагайдачного та Богдана Хмельницького, вплив міждержавних договорів – Переяславського 1654 р., Гадяцького 1658 р., Андрусівського 1667 р., політика польських королів, Гайдамиччини, трьох поділів Польщі тощо) на становище Церкви, зміни в релігійному житті – літургійній практиці та релігійності народу, розвиток Василянського Чину⁹⁴. В додатку до другого тому Ю. Пелеш подав детальний перелік митрополитів та єпископів і актуальний на 1878 р. статистичний огляд греко-католицьких єпархій в Австро-Угорщині⁹⁵.

Завдяки цьому фундаментальному історичному дослідженню Ю. Пелеш, як відзначив біограф, показав «свою інтелігенцію, ерудицію та пильну працю» та «здобув собі ім'я ученого в кругах німецького кліру, в університетах, нунціатурі, а навіть на цісарським дворі – у Відні. Цю його працю розсліджували уважно на лише його земляки Українці, але й Румуни, Серби, а також православні учені Москалі й Греки...»⁹⁶.

Одним із перших відгук на перший та другий томи праці Ю. Пелеша «Історія Унії...» написав послідовно у 1880 та 1881 рр. відомий польський римо-католицький богослов та історик о. Станіслав Заленський, ТІ (Товариства Ісуса / Отців Єзуїтів) (1843-1908). Рецензент відзначив, що «предметність і католицькість», обґрунтовані на основі історичних джерел, були головними рисами дослідження Ю. Пелеша. Підкреслюючи

⁹³ Там само. – S. 605-630.

⁹⁴ Pelesch Julian. Geschichte der Union der ruthenische Kirche mit Rom von den altesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Band 2: Von der Wiederherstellung der Union mit Rom bis auf die Gegenwart (1596-1879). – Wien, 1880. – 1095 s.

⁹⁵ Там само. – S. 1083-1095.

⁹⁶ Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станіславівський, а відтак Перемиський... – С. 33.

об'єктивний погляд автора рецензованої праці на більшість історичних подій, С. Заленський вважає одним із недоліків праці постійне підкреслювання лояльності ГКЦ до Габсбургів, що не враховувало негативних наслідків політики «йосифінізму»⁹⁷.

Пізніше біограф єпископа о. С. Матковський, оцінюючи історичну працю Ю. Пелеша підкреслював, що автор «сміло й ясно описав долю єдиненої Церкви на Русі, розвіяв неодні ложні наклепи й видумки і приневолив особливо польських і московських істориків і публіцистів полемізувати з ним і виправдувати ті вискази, що компрометували царську православну Росію, як і неменше римо-католицьку Польщу з її клиром і шляхтою. В освітленню д-ра Пелеша вийшов польський католицизм трохи інакше, як це оголошено з польської сторони. А саме вийшло ясно, що католицизм в Польщі служив дуже часто оруддям винародовлення (денаціоналізації. – РД.) українського народу, оруддям шляхетської бути (бунтарства. – РД.) і захланності. І хоч як намагалися оспорювати цю, на фактах й історичних, критично оброблених джерелах оперту істину, все таки «Geschichte der Union» лишилась і, здається, ще довго буде джерелом історичної правди для ученого світа. З тих причин дехто говорив і до нині говорить, що д-р Пелеш писав свою історію на замовлення віденських двірських сфер, щоби тим способом зогидити раз на все Росію й її цареславія в очах галицьких Українців, а піднести добродійства, яких діждалась уніатська Церква і духовенство під скиптром Габсбургів, австрійських цісарів. Мені здається воно менше правдиве й імовірне, а подобає більше на ту, у нас загально звісну, пісеньку про німецьку інтригу, яка мовляв, завсіди старалася поріжнити й розділити слов'янських братів, що довго жили добре, аж поки їх не поріжнили Німці. Д-р Пелеш вияснив добре ту єдність і згоду на церковнім полі, якої і ми сьогодні є очевидцями й свідками...»⁹⁸.

Відтак відомий український історик Церкви в Україні та ідеолог консервативної суспільно-політичної течії в Галичині С. Томашівський (1875-1930), підкреслюючи значення фундаментальної праці Ю. Пелеша, констатував: «Протягом п'ятдесяти літ наше громадянство ані не знайшло нового історика своєї Церкви, ані навіть не здобулося на український переклад праці Преосв. Юліана. Що більше, в українській мові нема досі жодної історії рідної Церкви, все одно – з католицького чи православного становища писаної... Все те в народі, якого минуле – то в великій мірі історія його церковно-релігійного життя, в якого сучасности церковно-політичні

⁹⁷ Kilka uwag nad dziełem Ks. Dra Pełesza o Unii Tom II. napisał X. Stanisław Załęski S.J. – Krakow : Frukantnia „Czasu», 1881. – 42 s.

⁹⁸ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 33-34.

питання грають дуже визначну роль та якого будучина під не одним оглядом буде залежна від розв'язки сил останніх!...»⁹⁹.

Сьогодні ж можемо констатувати, що попри наявність значної історіографічної спадщини з історії Церкви в Україні, збережені у фондах бібліотеки Івано-Франківської академії Івана Золотоустого раритетні примірники «Історії Унії...» Ю. Пелеша заслуговують на переклад українською мовою та перевидання цього фундаментального дослідження наступними поколіннями істориків.

Заслужений авторитет богослова-науковця сприяв, за свідченням о. А. Петрушевича (1821-1913), залученню Ю. Пелеша до підготовки та публікації фундаментального богословського енциклопедичного видання «Kirchen-Lexicon» під редакцією відомого австрійського богослова кардинала Гергенкретера¹⁰⁰.

Крім того, значний авторитет богослова-науковця, сформований, зокрема, завдяки «Geschichte der Union...», а також його зв'язки з династією Габсбургів, природно, сприяли кар'єрному зростанню Ю. Пелеша, якого, мабуть, таки готували до єпископського служіння. Так, за свідченнями біографа о. С. Матковського, у віденських колах Ю. Пелешу спершу запропонували «єпископський престол в Крижевачі в Хорватії, але він не прийняв, бо його тягнуло до свого рідного краю»¹⁰¹. Справді, Крижевацька (Крижівська¹⁰²) єпархія після смерті єпископа Юрія Смічикласа (1857-1881) стала вакантною, тому потребувала доброго адміністратора, яким в урядових колах вважали Ю. Пелеша. Після його відмови Крижевацьким єпископом 15 березня 1883 р. призначили випускника Віденської генеральної греко-католицької семінарії Іллю Граниловича (1883-1889)¹⁰³.

Уже 1883 р. Ю. Пелеш повернувся до рідного краю – Галичини, як відзначає біограф, «чого собі так дуже бажав»¹⁰⁴. Цісарською постановою від 6 червня 1883 р. був іменований архідияконом і деканом митрополичої

⁹⁹ Томашівський С. Вступ до історії Церкви на Україні // Ковчег: Науковий збірник із церковної історії / За ред. о.Б.Гудзяка, І.Скочилися та О.Турія. – Львів: Інститут історії Церкви ЛБА, 2001. – Ч. 3. – С. 3.

¹⁰⁰ З життя нових архіпастирів: П. Д-р Юліян Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2; Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 34-35.

¹⁰¹ Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 34; ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.

¹⁰² Мадей Н. Крижівська єпархія: історія і сучасність // Історія релігій в Україні: Матеріали XII-ї Міжнародної конференції (Львів, 20-24 травня 2002 року). – Львів, 2002. – Кн.1. – С.251-256.

¹⁰³ Blazejovskij D. Byzantine Kyivan Rite metropolitans, eparchies and exarchates: nomenclature and statistics. – Roma, 1980. – S. 26; Блажейовський Д. Ієрархія Київської Церкви (861 – 1996). – Львів: Каменяр, 1996. – С. 341, 342; Блажейовський Д. Берестейська ре-унія та українська історична доля і недоля. Т. 2: Київська Вселенська Церква в діаспорі (1751–1988): [переклад з англійської]. – Львів: Каменяр, 1999. – С. 988.

¹⁰⁴ Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 38.

капітули у Львові¹⁰⁵. З цього моменту розпочинається **другий львівський період в житті Ю. Пелеша (1883–1885)**.

Інсталяція (введення) Ю. Пелеша на посаду архідиякона митрополичої капітули у Львові відбулося аж 13 листопада 1883 р. за участю єпископа Сильвестра Сембратовича, крилошан А. Петрушевича, В. Фацієвича та А. Білецького в соборі святого Юрія¹⁰⁶. Невдовзі Ю. Пелеш отримав додаткові обов'язки референта митрополичої консисторії, голови митрополичого церковного суду в шлюбних справах, просинодального екзаменатора, голови комісії Вдовичо-сиротинського фонду та директора Пресвітерського дому Львівської архієпархії¹⁰⁷.

Водночас він продовжив науково-богословську працю. Того ж, 1883 р., за свідченням біографа, вийшла «критична розвідка» д-ра Пелеша під заголовком «Унія і православ'я» та інші «дрібні розвідки і статті»¹⁰⁸. У статті «Унія і православ'я» Ю. Пелеш ретельно аналізує основні відмінності між Греко-Католицькою та Православною Церквами, зокрема, визнання походження Святого Духа «і від Сина» (питання *filioque*) та примату Папи Римського¹⁰⁹.

Величезна науково-богословська, катехитична, душпастирська, церковно-адміністративна та громадська діяльність Ю. Пелеша сприяли формуванню його значного авторитету як в середовищі духовенства Греко-Католицької Церкви, так і в урядових колах у Відні, а згодом – і в Апостольській Столиці у Римі. Його твердий, науково обґрунтований погляд на історичний розвиток, сучасний стан, еклезіологію та богослов'я Унійної Церкви, товариські відносини з представниками династії Габсбургів, талант церковного адміністратора, очевидно, вигідно вирізняли Ю. Пелеша серед інших представників вищого кліру, навіть зі значним досвідом душпастирської праці чи ступенем доктора богослов'я. Скандал навколо переходу на православ'я парафії Гнилички на чолі з о. Іваном Наумовичем 1882 р.¹¹⁰, що привів до резигнації з митрополичого престолу Йосифа

¹⁰⁵ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв.; Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станіславівський, а відтак Перемиський... – С. 38.

¹⁰⁶ Інсталяція Впр. Д-ра Юліана Пелеша на крилошанина-архидиякона // Діло. – 1883. – Ч. 129. – 15 (27) листопада. – С. 3.

¹⁰⁷ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 37зв-38.; Новинки: Д-р Юліан Пелеш... получил декрет на актуального директора дому пресвитрського... // Діло. – 1883. – Ч. 135. – 29 листопада (11 грудня). – С. 3.

¹⁰⁸ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станіславівський, а відтак Перемиський... – С. 35.

¹⁰⁹ Пелеш Ю. Унія і православ'я // Рускій Сіон. – 1883. – Т. 11, Ч. 4. – С. 97-101; Ч. 5. – С. 137-142; Ч. 6. – С. 177-184; Ч. 7. – С. 209-215; Ч. 8. – С. 241-250; Ч. 11. – С. 341-346; Ч. 12. – С. 373-380; Ч. 13. – с. 405-409; Ч. 14. – С. 437-442; Ч. 15. – С. 469-473; Ч. 16. – С. 501-504; Ч. 17. – С. 533-537; Ч. 18. – С. 565-569; Ч. 19. – С. 597-600; Ч. 20. – С. 629-632; Ч. 21. – С. 661-663.

¹¹⁰ О. Наумович... [про перехід у православ'я і лист до Папи] // Діло. – 1883. – 4 (16) січня. – Ч. 1. – С. 3.

Сембратовича¹¹¹, викликав у середовищі віденського цісарського двору потребу в призначенні лояльного до Габсбургів і Католицької Церкви нового Галицького греко-католицького митрополита. Тривалий час у Відні обговорювали дві кандидатури – Юліана Пелеша та Сильвестра Сембратовича. Біограф о. С. Матковський навіть стверджував, що «при обсаджуванні Митрополічного престолу по уступленні митрополита Й. Сембратовича Святіший Отець спочатку взяв був під увагу віденську пропозицію обсадити Митрополію особою д-ра Ю. Пелеша. Довго важилося між ним а д-ром Сильвестром Сембратовичем. Врешті перемогла думка римських кругів за д-ром С. Сембратовичем. Відень уступив Римові, а д-р Ю. Пелеш пішов до Станиславова. Причини тої зміни не знаю, можна лишень здогадуватися, що деяким римським сферам не міг подобатися на становищі Митрополита рішучий і самостійний характер д-ра Ю. Пелеша, який все ж таки мав велику повагу в Римській курії...»¹¹². Очевидно, для Ю. Пелеша така кадрова «ротація», враховуючи його авторитет і деякі особисті амбіції, сприймалася як певна поразка, адже сам факт переїзду спершу із столиці імперії (Відня) до крайової столиці (Львова), а відтак до провінційного містечка (Станиславова) міг сприйматися ним неоднозначно. Але владику-номінант з властивою йому енергійністю розпочав працю у новому середовищі.

Отже, другий львівський період життя Ю. Пелеша 1885 р. завершився новим призначенням – на єпископа новоутвореної Станиславівської єпархії (*банер № 2, фото № 1, № 12*)¹¹³, і з цього часу розпочинається його *станиславівський період (1885–1891)*.

Перші повідомлення про одночасно номінацію (іменування) Ю. Пелеша та С. Сембратовича з'явилися в офіційних, «урядових» газетах «Wiener Zeitung» та «Gazeta Lwowska» вже 6 (13) березня 1885 р., відтак у часописі «Діло». Кореспонденти цих газет констатували: «Єго цісарське і королівське Апостольське Величство зволив Найвисшою постановою з дня 12 лютого сего року апостольського адміністратора греко-католицької архидієцезії львівської, єпископа *in part. inf.* Юліополитанського д-ра Сильвестра Сембратовича заіменувати наймилостивіше архієпископом греко-католицької митрополічної капітули у Львові, а декана греко-

¹¹¹ Мудрий С. Нарис Історії Церкви в Україні / о. д-р Софрон Мудрий. – Рим – Львів: Вид-во ЧСВВ, 1995. – С. 321.

¹¹² Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 43.

¹¹³ Там само. – С. 37.

католицької митрополичої капітули в Львові д-ра Юліана Пелеша греко-католицьким єпископом в Станиславові...»¹¹⁴.

Повідомлення у пресі викликали жвавий інтерес громадськості до номінантів, спонукали до налагодження перших контактів. Уже через декілька днів, 9 березня 1885 р. до Ю. Пелеша прибула делегація зі Станиславова, до якої входили представники двох основних суспільно-політичних течій – москвофільської (парох міста о. Теодат Шанковський (1826-1895), катехит о. Іван Литвинович (1840-1926), дідич Юстин Малецький (1848-1913), власники маєтків Олександр Ключенко (1822-1901) та Іван Сербинський (р. ж. невід.)) та народовської (професор гімназії Іван Верхратський (1846-1919), адвокат д-р Мелітон Бучинський (1846-1903), купець Теодор Стахевич (1853-1906)). У промові до владики-номінанта Ю. Пелеша голова делегації о. Т. Шанковський висловив загальне «вдоволення, що архіпастирем іменовано мужа, котрий зуміє одоліти тяжкі противности, які народність і тісно зв'язана з нею церков наша в сю добу переносить...». Владика сказав, що «старанням для добра ввіреного йому народу і св. Церкви всі свої сили віддасть, певний, що інтелігенція так світська як духовна щиро в тих стараннях єму помагати буде»¹¹⁵.

У березні 1885 р. Ю. Пелеш провів ще декілька знаменних зустрічей, зокрема з доктором Омеляном Огоновським у відповідь на візит делегації руських (українських) товариств у Львові¹¹⁶, згодом владику прийняв делегацію власників більших маєтків з Станиславівщини під проводом маршалка повітової ради Бриччинського¹¹⁷. Спільно із С. Сембратовичем Ю. Пелеш прийняв привітання від капітул римо-католицької та вірмено-католицької дієцезій у Львові, представників Крайового виділу і Намісництва, а відтак – відвідав і запросив на єпископську хіротонію та інтронізацію найстаршого в Галицькій митрополії Перемишльського єпископа Івана Ступницького¹¹⁸. Отже, вже перші контакти, зустрічі і знайомства владики-номінанта сприяли формуванню відносин з представниками крайової влади, духовенства, світської інтелігенції та інших верств народу. З цього приводу сам Ю. Пелеш невдовзі писав, що після оголошення про номінацію «надоспіли до мене з всіх сторон нової Дієцезії от Всечестнійшого Духовенства і вірного Народу премногі личні і писемні поздоровлення і благожеланія, котрі в мені скріпили миле і радостне

¹¹⁴ Номінація наших Владик вже оголошена // Діло. – 1885. – 23 лютого (7 марта). – Ч. 21/22. – С. 5.

¹¹⁵ У Преосв. Еп. Юліана Пелеша явилася... // Діло. – 1885. – 9 (21) марта. – Ч. 28. – С. 3.

¹¹⁶ Д-ру Омеляну Огоновському... // Діло. – 1885. – 9 (21) марта. – Ч. 28. – С. 3.

¹¹⁷ Єго Преосв. єпископ Юліан Пелеш приймав... // Діло. – 1885. – 21 марта (2 цвітня). – Ч. 33. – С. 3.

¹¹⁸ Нових владик наших витали... // Діло. – 1885. – 9 (21) марта. – Ч. 28. – С. 3.

переконане, що мой приход до призначеного мені по волі Божій через найвисші Власти винограда Христового буде пріятний і пожеланий всім, котрі моєму Архієрейському Пастирству остали поручені...»¹¹⁹.

Дня 13 (26) березня 1885 р., Папа Лев XIII підписав буллу про створення Станиславівської єпархії «В цілому Господньому стаді» (*фото № 2*)¹²⁰, в якій окреслив її канонічну територію 20-ма деканатами, призначив кафедральним собором церкву Воскресіння Господнього в Станиславові з дотацією для єпископа і капітули, підпорядкував єпархію Галицькій митрополії як «суфраганію», зрівняв її в правах з Перемишльською єпархією, доручив Станиславівському єпископові формування капітули і курії радників, заснування семінарії та контролю за викладанням релігії в школах, надав право скликати єпархіальний синод, застеріг імператору право номінації єпископів. Контроль за виконанням булли доручено новому митрополитові Сильвестру Сембратовичу¹²¹.

Наступного дня, 14 (27) березня 1885 р., Папа Лев XIII підписав буллу про іменування Юліана Пелеша єпископом Станиславівської єпархії (*фото № 3*), в якій доручив духовенству і вірним, щоб «реченого Юліана як отця і пастиря Ваших душ з вірністю прийняли, до нього з належною пошаною відносилися його спасительним напіннення і приказам повинувалися, так щоби речений Юліан тішився, що знайшов у Вас вірних дітей, а Ви радувалися, що в ньому знайшли доброго Отця»¹²². Того ж дня, 27 березня 1885 р. на засіданні папської консисторії Папа «преконізував» (затвердив) серед 33 католицьких єпископів також Ю. Пелеша на «греко-католицького єпископа Станиславівського», а С. Сембратовича – на «греко-католицького митрополита Львівського»; відповідні папські декрети разом із паллієм (складовою літургійного одягу митрополита) надійшли до Львова вже 31 березня 1885 р.¹²³.

¹¹⁹ ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 163. – арк. 13-13зв.

¹²⁰ Пастирський лист Юліана Пелеша до духовенства Станиславівської єпархії «Радостна вість рознеслась по всій нашій отчині...», даний в неділю по Різдві Христовім 1885 р. Булла Папи Лева XIII «De universe Dominico grege...» / «О всем Господнем стаде...», дано в Римі 26 марта 1885. – Львів: Из типографії Ставропігійського Ін-та, 1885. – 27+14 с.

¹²¹ Пастирський лист Юліана Пелеша до духовенства ... 1885 р. Булла Папи Лева XIII ... 26 марта 1885. – Львів, 1885. – 27+14 с. – Ч. 2. – С. 1-14; Schematismus universi cleri graeco-catholicae Dioecesis Stanislavopolitanae pro Anno Domini 1887. – Stanislavopolis : Typis J. Dankiewicz, Sumptibus Cleri Dioecesis, 1887. – S. XI-XX; Великий А.-Г. З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану / о. Атанасій-Гргорій Великий ЧСВВ. – Т. VIII: XIX ст. – Рим : Видавництво ОО. Василян, 1976. – С. 233.

¹²² Пастирський лист Юліана Пелеша до вірних Станиславівської єпархії «Бог в милосердію вул. невичерпаний...», даний в неділю по Різдві Христовім 1885 р. Апостольське письмо Его Святости Льва Папи XIII «Hodie Nos Ecclesiae Stanislavopolitanae...» / «Днесь Ми заосмотрили Станиславівську Церков...», дано в Римі 27 марта 1885. – Львів: Из типографії Ставропігійського Ін-та, 1885. – 19+1 с. – Ч. 2. – С. 1.

¹²³ На папськiм консистори... // Дiло. – 1885. – 21 марта (2 цвiтня). – Ч. 33. – С. 4.

Фактично з моменту офіційного проголошення заснування єпархії та іменування єпископа розпочалася організаційна робота, спрямована на практичну реалізацію папських документів. Так, наприкінці березні 1885 р. Ю. Пелеш отримав від Намісництва план і кошторис реставрації кафедральної церкви у Станиславові (*фото № 10*)¹²⁴, на яку виділено 10 тис. злр.¹²⁵. Згодом, у червні, імператор Франц Йосиф I виділив із приватних фондів 500 зр. на облаштування резиденції першого єпископа в Станиславові¹²⁶, розташованої по вулиці Липовій, 16 (*фото № 11*)¹²⁷, для якої раніше, 1885 р., було придбано будинок у «власниці реальності», вдови місцевого адвоката Сузанни Пшибиловської¹²⁸.

Однак офіційна публікація папської булли про заснування Станиславівської єпархії та її передача до Львова з невідомих причин була призначена аж на листопад, і лише окремим «рескриптом» Папи у вересні затверджено заснування Станиславівської єпархії, що дозволило призначити єпископську хіротонію Ю. Пелеша на жовтень 1885 р. у Львові, а урочисту інсталяцію в Станиславові – ще через декілька місяців¹²⁹. Завдяки цьому дозволу Папи Ю. Пелеш вже 13 (25) вересня 1885 р. прийняв «заряд своєї дієцезії»¹³⁰. На початку жовтня 1885 р. в Станиславові засновано комітет для організації урочистого прийому першого греко-католицького єпископа, на засіданні якого вирішено прикрасити залізничний вокзал і вулиці міста, якими відбуватиметься процесійний похід, поставити дві тріумфальні брами (на вокзалі та біля палацу єпископа), організувати військовий оркестр та хор музичного товариства¹³¹.

Владика-номінант, усвідомлюючи важливість історичного моменту хіротонії першого єпископа нової єпархії, особисто подбав про запрошення гостей. Так, 16 жовтня 1885 р. Ю. Пелеш у листі до греко-католицького світського і чернечого духовенства запросив на чин посвячення на єпископа, що, за рішенням Митрополичої Консисторії, відбудеться в храмі св. Юрія у

¹²⁴ ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 168. Плани кафедральної церкви в м. Станиславові, 1884 – 1886 рр., 7 арк. – арк. 1.

¹²⁵ Преосв. Еп. Пелеш одержав... // Діло. – 1885. – 19 (31) марта. – Ч. 32. – С. 2.

¹²⁶ Єго Вел. Цісар дарував... // Діло. – 1885. – 13 (25) червня. – Ч. 65. – С. 3.

¹²⁷ Бондарев І., Головатий М. Слідами старого Станиславова. Палац єпископа. Дата оновлення: 27.03. 2015. URL: <http://report.if.ua/uncategorized/slidamy-starogo-stanyslavova-palac-epyskopa/> (дата звернення: 10.01.2018).

¹²⁸ ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 178. Листування з Станиславівським староством про купівлю будинку у жителя Пшибиловської Сузанни для резиденції греко-католицького єпископства, 1885–1887 рр., м. Станіславів, 81 арк.

¹²⁹ Посвящене станиславівського єпископа Преосв. Дра Юліана Пелеша... // Діло. – 1885. – 19 вересня (1 жовтня). – Ч. 103. – С. 3.

¹³⁰ Там само. – С. Там само. – С. 3.

¹³¹ Комітет зав'язаний в Станиславові для прийняття єпископа Юліана... // Діло. – 1885. – 1 (13) жовтня). – Ч. 108. – С. 3.

Львові «в неділю ХХІІІ по Сошествію Святого Духа», тобто 23 жовтня (1 листопада) 1885 р. (*фото № 5*)¹³². А 18 жовтня він адресував до всіх католицьких єпископів і капітул дієцезій Австро-Угорської монархії лист з проханням, щоб вони «в тім для мене, Богом незаслужено до єпископського достоїнства покликаного, торжественнім дні, удостоїли мене згадки в молитвах своїх під час св. Богослуження»¹³³.

Єпископська хіротонія Юліана Пелеша відбулася у соборі святого Юрія у Львові 23 жовтня (1 листопада) 1885 р. за участю співсвятителів, ієрархів трьох обрядів – грецько-руського Сильвестра Сембратовича (1836–1898), латинського Северина Домброва Моравського (1819–1900) та вірменського Ісаака Николая Ісааковича (1824–1901) (*фото № 4*)¹³⁴. В урочистому Богослужінні з хіротонією взяли участь намісник Галичини Ф. Залеський (1883-1888), представники Галицького намісництва та крайового виділу, бургомістри Львова і Станиславова, представники інтелігенції, численне духовенство – каноніки латинської та вірменської капітул, греко-католицькі крилошани з Львова, Перемишля і Станиславова. У своїй проповіді після хіротонії єпископ Ю. Пелеш запевнив усіх, що буде «старатись осягнути тую ціль, для якої засновано Станиславівську єпархію, і ділати все в хосен греко-католицької церкви, руського народу і держави». Після обіду для гостей владика Юліан влаштував прийом, під час якого виступили парох Станиславова о. Т. Шанковський «в імені кліру єпархії», о. К. Костецький «в імені буковинських Русинів», Т. Стахевич «в імені міщанства і купецтва Станиславова», о. О. Абрисовський від делегації міста Тисмениці, д-ра О. Огоновський «в імені руських товариств народних, а особливо тов. Просвіта». Останній підкреслив, що у владиці Юліанові «Русь бачить патріота, що брав у 1870-х рр.. діяльну участь в працях Виділу тов. «Просвіта», церковного писателя і владика, що зуміє достойно стояти на сторожі прав матері Руси»¹³⁵.

Того ж дня, 1 листопада, в народному театрі Станиславова відбулося «торжественне представлене в честь першого станиславівського владики», під час якого вперше хор театру виконав урочисту кантату «К чести і славі

¹³² ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 163. Листування, розпорядження та інші документи про діяльність Станиславівського греко-католицького єпископа Юліана Пелеша, 1885-1892 рр., м. Станіславів, 94 арк. – вул. 13-13зв.

¹³³ Преосв. Єпископ Пелеш розіслав до всіх... // Діло. – 1885. – 12 (24) жовтня. – Ч. 113. – С. 2.

¹³⁴ Чин посвящення... Преосвященнаго Юліана Пелеша Єпископа Станиславовскаго в Церкве Митрополитальной Львовской... – Львов, 1885. – 17 с.; Чин посвящення єпископа Юліана // Діло. – 1885. – 12 (24) жовтня. – Ч. 113. – С. 2; Документ, котрим в день інтронізації Преосв. еп. Пелеша оповіститься в церкві народові его вступлене на трон єпископський в Станиславові, звучить... // Діло. – 1885. – 10 грудня (28 падолиста). – Ч. 131. – С. 3.

¹³⁵ Посвящене Преосв. еп. Юліана Пелеша відбулося в неділю... // Діло. – 1885. – 22 жовтня (3 падолиста). – Ч. 117. – С. 1-2.

першого Станиславівського владики Его Преосвященства Д-ра Юліана Пелеша» на слова В.И. Масляка та музику А. Вахнянина (*фото № 6*)¹³⁶.

Підготовка до інтронізації в Станиславові проводилась дуже ретельно, зважаючи на історичне значення цієї події. Детальну програму урочистих заходів 9-10 січня 1886 р. опублікував часопис «Діло»¹³⁷.

Підтримку новому владиці прагнули показати представники місцевої влади та українські товариства. Так, на початку грудня 1885 р. головна управа товариства «Просвіта» вирішила направити на урочисту інтронізацію Ю. Пелеша в Станиславові власну делегацію в особі О. Огоновського та А. Вахнянина¹³⁸. Цю ініціативу підтримали й інші «народні руські (українські. – авт.) товариства», зокрема Наукове товариство імені Шевченка, Народна Рада, Руське Педагогічне Товариство, «Руська Бесіда», «Зоря» та Академічне братство, делегуючи свої представників – професорів Ю. Медведського, Д. Гладилевича, Ю. Романчука, О. Огоновського, С. Шухевича, Ю. Целевича, Г. Цеглинського, архітектора В. Нагірного та ін.¹³⁹. Дня 4 січня 1886 р. міська рада Коломиї обрала делегацію для привітання першого Станиславівського єпископа¹⁴⁰. На замовлення духовенства Станиславівської єпархії художник Володимир Чехович у Львові підготував портрет єпископа Ю. Пелеша «єго природної величини в гарних рамах»¹⁴¹. Копії цього портрету, відзначимо, дійшли до наших днів (*банер № 2, фото № 1*).

Інтронізація Ю. Пелеша на єпископський престол у Станиславові відбулася 10 січня 1886 р. за участю представників духовенства, місцевої влади й української інтелігенції. Характерно, що народовецький часопис «Діло» присвятив опису інтронізації Ю. Пелеша декілька статей¹⁴², місцеві

¹³⁶ Русько-народний театр // Діло. – 1885. – 22 жовтня (3 падолиста). – Ч. 117. – С. 3; Національний музей у Львові імені А.Шептицького. – СДК-2723, 1 арк.

¹³⁷ Порядок торжественного візду першого Єпископа Станиславівського Кир Юліана в престольний город Станиславів дня 9 січня і Єго Інтронізації в катедральнім Храмі Воскресенія Господа н. І. Христа там же в Неділю по Рождестві Христовім 10 січня 1886 // Діло. – 1885. – 19 (31) грудня. – Ч. 139. – С. 2.

¹³⁸ Центральний Виділ тов. «Просвіта» у Львові на своїм засіданню з дня 7 (19) грудня... // Діло. – 1885. – 11 (23) грудня. – Ч. 136. – С. 4.

¹³⁹ На торжество вступлення Преосв. еп. Юліана Пелеша на владичий престол... // Діло. – 1885. – 11 (23) грудня. – Ч. 136. – С. 4.

¹⁴⁰ З Коломиї телеграфують... // Діло. – 1885, 24 грудня / 1886, 5 січня. – Ч. 141. – С. 3.

¹⁴¹ На торжество еп. Юліана в Станиславові виготовив п. Вол. Чехович... // Діло. – 1885, 24 грудня / 1886, 5 січня. – Ч. 141. – С. 3.

¹⁴² Левицький О. В день інтронізації Преосвященного Владика кир Юліана Пелеша 29 грудня 1885 [вірш] // Діло. – 1885, 29 грудня / 1886, 9 січня. – Ч. 142. – С. 1; Інтронізаційне торжество... // Діло. – 1885, 31 грудня / 1886, 12 січня. – Ч. 143. – С. 2; Під час обіду у Преосв. Еп. Пелеша... // Діло. – 1885, 31 грудня / 1886, 12 січня. – Ч. 143. – С. 3; І. С. З торжества інтронізаційного в Станиславові // Діло. – 1886. – 7 (19) січня. – Ч. 2. – С. 3.

поети опублікували декілька віршів (*фото № 7, 8*)¹⁴³, а польський староста Станиславова сформував детальний звіт для Намісництва (*фото № 9*)¹⁴⁴. Серед представників українського громадянства того дня владику привітали професор І. Верхратський, купець Т. Стахевич і представник церковного братства О. Барабаш із Старих Богородчан¹⁴⁵. У наступні дні Ю. Пелеша відвідали делегації філії народовецького товариства «Просвіта» в Станиславові (очолив М. Бучинський), москвофільського братства св. о. Миколая (І. Литвинович), міського товариства «Руська Читальня» (д-р Т. Окуневський)¹⁴⁶, міського товариства «руських жінок» (Е. Нечаївна) та сільських читалень «Просвіти» (Й. Гурик з Угринова)¹⁴⁷. Підсумовуючи описані події, біограф владики о. С. Матковський пізніше констатував: «Інтронізація Єпископа Пелеша (в 1886 р.) випала величаво. Такого привітання, яке зготував першому Станиславівському Єпископові бурмістр міста д-р Камінський, здається, Станиславів ще не бачив і не зараз побачить. Ціле місто удекороване. З'їзд священників і світських людей величезний, всі готелі, приватні доми, школи і касарні заняті гістьми. Одним словом, був це триумфальний в'їзд, відсвяткований містом, околицею і цілою новою єпархією. Але одночасно був це триумф бурмістра д-р Камінського, який мусив звести велику боротьбу з Коломиєю, що всіма силами старалася стати столицею нової єпархії. Однак д-р Камінський, що був також послом до Відня, побідив і вибір упав на Станиславів...»¹⁴⁸. Однією з причин переваги Станиславова було й те, що магістрат Коломиї не зміг забезпечити придбання для єпископства відповідних будинків для резиденції єпископа, капітули та семінарії¹⁴⁹.

¹⁴³ Національний музей у Львові імені А.Шептицького. – СДК-2615 (Привіт Его Преосвященству Кир Юліану Пелешу, першому рускому єпископу ново-учрежденной Єпархії Станиславовской, в день торжественного вступлення на Престол Єпископский в Станиславові дня 29 декабря 1885 (10 січня 1886) року [вірші невстановленого автора]. – Станіславів: з печатні І.Данкевича, 1886. – 8 с.). 4 арк.; Національний музей у Львові імені А.Шептицького. – СДК-2612 (Привіт першому Станиславовському Єпископу Юліану Пелешу [вірші невстановленого автора]. – 3 с.), 2 арк.

¹⁴⁴ ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 163. Листування, розпорядження та інші документи про діяльність Станиславівського греко-католицького єпископа Юліана Пелеша, 1885-1892 рр., м. Станіславів, 94 арк. – арк. 22

¹⁴⁵ Інтронізаційне торжество [промови І. Верхратського, Т.Стахевича, О. Барабаша] // Діло. – 1886. – 3 (15) січня. – Ч. 1. – С. 2.

¹⁴⁶ М. Станіславів, 1 (13) січня [з приводу інтронізації Ю. Пелеша] // Діло. – 1886. – 9 (21) січня. – Ч. 3. – С. 2.

¹⁴⁷ Л. Станіславів, д. 18 січня 1886 р. [привітання Ю. Пелешу від представників сільських читалень] // Діло. – 1886. – 11 (23) січня. – Ч. 4. – С. 2.

¹⁴⁸ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станіславівський, а відтак Перемиський... – С. 38.

¹⁴⁹ Преосв. Еп. Пелеш одержав... // Діло. – 1885. – 19 (31) марта. – Ч. 32. – С. 2.

Уже в першу неділю після Різдва Христового, 12 січня 1886 р. владиканомінант підписав два пастирські листи (пошання), адресовані до духовенства та вірних Станіславівської єпархії¹⁵⁰.

У першому листі, спрямованому до духовенства (*фото № 18*)¹⁵¹, Ю. Пелеш писав: «Радостна вість рознеслася по всій нашій отчині, і наповнила серце кожного вірного святої католицької Церкви і словенського обряду щиро преданного Русина, правдивою радістю. Сполнилися желання і бажання, над котрих осущеннем через долги літа працевали і трудилися найславніші і найбільше заслужені Ієрархи і Заступники Руської с Святим Апостольським Престолом соєдиненої Церкви; ввійшли в життє тії задушєвни желанія вірного Народа, котрий вірно заховуючи святий закон Божий і щиро пре денний своїм церковним Начальникам, сердєчно бажає, щоб міг частійше учити слово Боже з уст Наслїдників Апостольських, Єпископів, щоби частійше мав случайность присутствувати на архієрейському богослужєню, з рук архієрейських прийняти в святых Тайнах дари святого Духа, і так скріпити в собі духа побожности, і взрости в вірі, надїї і любові. Сповнилися сердєчни желаня всего Всєчст. Духовенства, котре одушевлене духом свого високого званія, і перєняте вірностию і преданностию к своїм верховним Настоятелям, Єпископам, усєрдно желало, щоби той союз взаїмної любови і преданности скріплявся єще сильніше частійшим личним сообщєнієм с ними...». Він вказував на дві причини, що спонукали до утворєння нової єпархії з центром в Станіславові: перша – церковно-адміністративна – полягала в тому, що безпосєрєдні зв'язки духовенства з єпископом через «за надто великий об'єм Львівської Архієєцєзії за велике віддалєннє від Митрополічної Катєдри для клира з дальших округів було або впрост неможливе, або с великими трудностями і коштами получєнє...»; друга – суспільно-політична – виявлялась у потребі «нашої церковної провінції, положєної на границі Востока і Запада» у «скріплєнні її сил, помножєнні єпископських престолів». Ю. Пелеш підкрєслював, що саме завдяки імператору Францу Йосифу I та Папі Леву XIII «основана і отворєна нова руська католицька Дієцєзія Станіславівська, і Русини Католики получили новє средоточіє свого релігійного і норєвственного життя і розвою»¹⁵².

¹⁵⁰ Два посланія єп. Юліана // Дїло. – 1886. – 1 (13) лютого. – Ч. 12. – С. 3.

¹⁵¹ Пастирський лист Юліана Пелєша до духовенства Станіславівської єпархії «Радостна вість рознеслась по всій нашій отчині...», даний в неділю по Різдві Христовім 1885 р. Булла Папи Лева XIII «De universe Dominico grege...» / «О всем Господнем стаде...», дано в Римі 26 марта 1885. – Львів: Из типографії Ставропігійського Ін-та, 1885. – 27+14 с.

¹⁵² Пастирський лист Юліана Пелєша до духовенства ... 1885 р. Булла Папи Лева XIII ... 26 марта 1885. – Львів, 1885. – 27+14 с. – Ч. 1. – С. 1-2.

Враховуючи специфіку суспільних поглядів духовенства «порубіжної», між Сходом і Заходом розташованої, нової єпархії, владика постійно підкреслює єдність Руської Церкви з Апостольським Престолом. Розпочинаючи історію «Руської» Церкви з легендарної місії апостола Андрія Первозванного, Ю. Пелеш на основі джерел розкриває поступовий процес поширення християнства уже з IV ст., вказує на роль св. Кирила і Мефодія у формуванні слов'янського обряду, згадує про хрещення Русі за «боярина» Діра та княгині Ольги, підкреслює закономірність хрещення за князя Володимира Великого, що «вже давно... було приготовлене»¹⁵³. Визнаючи, що Русь прийняла хрещення зі Сходу, від Константинопольського патріархату, владика підкреслював, що Київська Церква тривалий час, до кінця XI ст. ще зберігала свою єдність із Римським Апостольським Престолом¹⁵⁴. Детально аналізуючи розвиток Київської Церкви упродовж XI–XVIII ст., Ю. Пелеш звертає увагу на спробу відновлення церковної єдності під час Флорентійської унії 1439 р., занепад релігійно-церковного життя у XV–XVI ст., укладення Берестейської унії 1596 р., полеміку з православними та поступове зміцнення «Унійної Церкви», яка на кінець XVII ст. налічувала 9 єпархій та 13 млн. вірних, Замойський синод 1720 р., що сформував «однообразність» в устрою всіх єпархій та сприяв розквіту Церкви¹⁵⁵. Внаслідок поділів Речі Посполитої 1772-1795 рр., підкреслює автор послання, «з цілої колись так великої руської католицької Церкви остала тільки тая часть, котру Боже Провидіння під милостиве і справедливе панування Пресвітлійшої Габсбурзької Династії поставило...», і на її основі 1808 р. відновлено Галицьку митрополію, завдяки чому «не упала отже Унія, як її люті вороги бажали, но скріпилася... поступово, найшла нових ісповідників на Буковині й нині виступає перед світом в новій силі і славі, бо получила в Станиславові нове Єпископство...»¹⁵⁶.

У другому пастирському листі «Бог в милосердію своєм невичерпаний...» (*фото № 19*)¹⁵⁷, скерованому до вірних єпархії, Ю. Пелеш спершу розвиває католицьке вчення про ієрархічну будову Церкви на чолі з Папою Римським, а відтак підкреслює роль Апостольської Столиці та династії Габсбургів у процесі заснування Станиславівської єпархії з 1850 до

¹⁵³ Там само. – С. 2-3.

¹⁵⁴ Там само. – С. 3-5.

¹⁵⁵ Пастирський лист Юліана Пелеша до духовенства ... 1885 р. Булла Папи Лева XIII ... 26 марта 1885. – Львів, 1885. – 27+14 с. – Ч. 1. – С. 5-10.

¹⁵⁶ Там само. – С. 10.

¹⁵⁷ Пастирський лист Юліана Пелеша до вірних Станиславівської єпархії «Бог в милосердію своєм невичерпаний...», даний в неділю по Різдві Христовім 1885 р. Апостольське письмо Его Святости Льва Папи XIII «Hodie Nos Ecclesiae Stanislavopolitanae...» / «Днесь Ми заосмотрили Станиславівську Церков...», дано в Римі 27 марта 1885. – Львів: Із типографії Ставропігійського Ін-та, 1885. – 19+1 с.

1885 рр., висловлюючи від імені цілої єпархії «вірність і преданність, вдячність і привязане до преславних і пресвітлійших Тронів Римського і Австрійського». Повідомляючи вірних, що «від тепер маєте во всяких справах духовних і церковних относитися до Єпископа Станиславівського», архієрей закликав «вірних трьох руських дієцезій» також віддати честь і молитви за Львівського архієпископа, котрий «стоїть як Митрополит Галицький на чолі цілої руської Церкви»¹⁵⁸. Владика Юліан, усвідомлюючи свою місію, констатував: «Заряд і правлене нової дієцезії Станиславівської остав отже по воли Божій моїм слабим недостойним рукам повірений, і я... маю перед очима тяжку і велику отвiчательность, яка перед Богом і людьми с тим високим достоїнством єсть получена... Я добре понимаю і чую в глибині моего сердца, що то значить бути вашим Вождом в ділі вічного спасенія, Вашим Архіпастирем...»¹⁵⁹. Розвиваючи вчення про «довічне добро» і «вічне щастя», владика закликає мирян своєї єпархії залишатися «вірними дітьми св. католицької Церкви», в чому «буде Ваша найбільша честь і слава», а також «вірними підданими нашого Наймилостивішого Цісаря... й цілого Найяснішого Австрійського Дому»¹⁶⁰. Своєрідним заповітом, «релігійно-національним кодексом поведінки» для українського суспільства мали стати слова Ю. Пелеша, звернені до народу: «Любіть передовсім Бога, і показуйте ту любов через совісне заховане заповідей Божих; любіть себе і діляйте все, що для Ваших душ і тіл єсть добре, пожиточне і спасительне; любіть, шануйте і держіться вірно і щиро Вашого Обряду і руської (малоруської) Народності; любіть, шануйте і дорожіть своєю руською народностей і руським язиком, котрий маєте від Бога і котрий єсть Вашим спільним народним скарбом...; про тое най Ваша любов не буде односторонна, но най обнимає всіх людей без взгляду на тое, до якого они обряду або народности належать..., бо всі люде суть дітьми того самого Небесного Отця..., суть дітьми тої самої Католицької Церкви, на котрої чолі стоїть по волі Божій Папа Римський..., сі обивателі нашого краю і цілої Австрійської монархії суть дітьми і підданими того самого Австрійського Цісаря; а тогди пізнаєте, що тільки тогди зможут всі загадні народности осягнути свою спільну ціль, і запевнити собі дочасне і вічне добро, если по приміру первих християн будутъ взаїмно любитися...»¹⁶¹. Отже, наведена цитата підтверджує, що владика Юліан намагався поєднати «три патріотизми»: «римофільство» як

¹⁵⁸ Там само. – С. 1-5.

¹⁵⁹ Там само. – С. 5-6.

¹⁶⁰ Там само. – С. 16-17.

¹⁶¹ Пастирський лист Юліана Пелеша до вірних ... 1885 р. Апостольське письмо ... 27 марта 1885. – Львів, 1885. – С. 17.

вірність Римській Апостольській Столиці, «австрофільство» як вірність династії Габсбургів; «народофільство» як архиєпископську турботу про «руський» (український) народ. Характерно, що у травні 1886 р. владика Юліан Пелеш організував разом із делегацією духовенства і мирян тривалу подорож до Відня та Риму для вручення «адреси подяки» імператорові та Папі за створення Станиславівської єпархії¹⁶².

З перших днів свого єпископства у Станиславові Ю. Пелеш розпочав активну працю, спрямовану на організаційну розбудову єпархії, євангелізацію суспільства й активізацію суспільної ролі Церкви.

Особливу увагу єпископ Ю. Пелеш звернув на проблеми організаційного становлення Станиславівської єпархії. Цей напрям діяльності, за свідченнями біографа, забрав у владика «надмірний труд, а за цим – і розчарування», адже «організація й упорядкування всіх справ, сполучених з новокреованим єпископством, як капітули, консисторії і т.п., це та велетенська праця, яка переходила сили одного чоловіка, та він її довершив і виконав добре. А все робив буквально він сам! Він опинився в Станиславові самотній, лише зі своїм слабковитим капеланом о. Львом Бачинським і тому полагав усі справи особисто. Він був референтом, а його капелан мундантом (секретарем. – РД.)... Правда, він, полишений сам собі, хоч зразу і не знав тамошнього кліру й умовин, у яких мусив спершу розглянутися, зумів швидко зорієнтуватися, підібрати собі людей і до двох літ пустити ту велику машину управи єпархією в рух. Хоч це коштувало йому не тільки величезної праці, але й дуже значно підірвало його сили й здоров'я...»¹⁶³. Варто додати, що владика Юліан, крім допомоги власного капелана, отримав підтримку місцевого духовенства.

З метою формування єпархіальних органів (капітули, консисторії, канцелярії, церковного суду в дисциплінарних і шлюбних справах) Ю. Пелеш уважно вивчав характеристики на священиків, проводив консультації щодо кандидатів на посади з місцевими представниками духовенства та інтелігенції. Наприклад, у своєму листі до владика 10 (23) січня 1886 р. (*фото № 22*) Мелітон Бучинський, місцевий адвокат, член філії «Просвіти» в Станиславові та Народної Ради у Львові, підкреслював, що призначені крилошани повинні мати значний авторитет, щоб «достойно совершити тую

¹⁶² Депутація с адресою до С. Вел. Цісаря під проводом Станиславівського владика Юліана... // Діло. – 1886. – 3 (15) мая. – Ч. 49. – С. 3; 3 Будапешту пишуть нам: Наша депутація під проводом Преосв. Еп. Юліана... // Діло. – 1886. – 8 (20) мая. – Ч. 51. – С. 3; Руска депутація в Пешті і в Відні (От учасника джепутації) // Діло. – 1886. – 10 (22) мая. – Ч. 52. – С. 1-2; ЦДІАУЛ. – Ф. 408, оп. 1, спр. 1301. Адреси греко-католицького духовенства Станиславівської єпархії австрійському цісареві Францу Йосифові та папі Льву XIII з подякою за створення Станиславівської єпархії. Копії, 1886 р., 59 арк.

¹⁶³ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 38.

високу церковну і народну місію». Серед рекомендованих М. Бучинським кандидатів на крилошанські посади: о. Василь Лопатинський (1838–1888)¹⁶⁴, декан і парох в Роздолі Жидачівського повіту, що відзначився як добрий проповідник, розсудливий «виборщик» під час виборів 1885 р. у Львові, який відстоював «інтереси народу», «умів погодити чувство власного достоїнства з повною лояльністю»; о. Іван Чапельський (1848–1886?)¹⁶⁵, парох в Попелях Дрогобицького повіту, «високообразований, науками займаючись, трудиться з пожертвуваним для сільського люду»; о. Йосиф Заячковський (1810–1894)¹⁶⁶, довголітній парох Лопянки Долинського повіту (з 1838 р.), організатор народного віча 1884 р., голова Народної Ради в Долині; о. Михайло Мидловський (1826–1902)¹⁶⁷, парох Крехівців Станиславівського повіту (з 1858 р.), «високопочитаний всіма парохіянами», член громадської ради; о. Володимир Климкович (1841–1898), парох в Скопівці Надвірнянського повіту (1877–1886), згодом у Новоселиці Снятинського повіту (1886–1898)¹⁶⁸, «образований..., прив'язаний до своїх парохіян»; о. Антоній Левицький (1832–1909), парох в Нижневі Товмацького повіту (1869–1909)¹⁶⁹, «сильного характеру, добрий господар, займався справою піднесення бити своїх міщан», організатор читальні «Просвіти» в Нижневі, заснованої 1881 р.; о. Омелян Бородайкевич (1840–1895), парох у Гринівцях Товмацького повіту (1881–1895) і віце-декан Тисменицький (1877–1881)¹⁷⁰, добрий проповідник і адміністратор, засновник позичкових кас; о. Микола Теодорович (1850–1917), парох в Іваніківці Богородчанського повіту (1881–1893)¹⁷¹, «незмазаного характеру, чинний (активний. – РД.) у всіх конституційних (громадсько-політичних. – РД.) справах, у народа в високій повазі»; о. Захарій Подляшецький (1852–1919)¹⁷², що «положив заслуги для справи народної» ще як катехит вчительської семінарії та виділової школи у

¹⁶⁴ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 272.

¹⁶⁵ Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемиської єпархії... – С. 612.

¹⁶⁶ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 492.

¹⁶⁷ Там само. – С. 312; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... (1885–1938). – С. 341.

¹⁶⁸ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 195; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... (1885–1938). – С. 311.

¹⁶⁹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 249; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... (1885–1938). – С. 324.

¹⁷⁰ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 51; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... (1885–1938). – С. 275.

¹⁷¹ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 447; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... (1885–1938). – С. 373.

¹⁷² Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемиської єпархії... – С. 805; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... (1885–1938). – С. 351.

Перемишлі (1879–1882)), а відтак як парох Монастирська Бучацького повіту (1884–1919) за перший рік побудував каплицю та плебанію, розпочав будівництво мурованої церкви й організував церковний хор; о. Гавриїл Ступницький (1849–1922)¹⁷³, котрий як парох у Сільці Станиславівського повіту (1883–1884) заснував читальню «Просвіти», «склеп» (крамницю) і братство тверезості, а як парох в Отинії Товмацького повіту (1884–1922) підносить «занедбане міщанство»; о. Андрій Сумик (1846–1929), парох у Волосіві Надвірнянського повіту (1885–1929), «з пожертвованієм трудиться для парохіян, дуже добрий господар і енергійний парох»¹⁷⁴. Запропоновані М. Бучинським кандидатури священників відзначалися передусім своєю активною працею для народу, навіть більше, майже всі були противниками москвофільства та дотримувалися переважно «народовецьких» або ж консервативних суспільно-політичних поглядів.

Зрештою, владику Юліан, враховуючи різні чинники – заслуги самих священників у душпастирській і суспільній праці, їхні суспільно-політичні та конфесійні погляди, рівень їх авторитетності в суспільстві – провів кадрові призначення на посади в церковно-адміністративних органах Станиславівської єпархії. Упродовж вересня – грудня 1886 р. єпископ іменував перших членів капітули: архипресвітера Юліана Куїловського (1826-1900), архидиякона Василя Фацієвича (1847-1921), кустоша Івана Литвиновича (1840-1926), соборних крилошан Симеона Ткачуника (1835-1903), Лева Туркевича (1846-1920), Григорія Олесницького (1816-1905), Корнилія Мандичевського (1828-1914), Теодата Шанковського (1826-1895) й ін.¹⁷⁵. Одна частина членів капітули (В. Фацієвич, І. Литвинович, С. Ткачунік, Л. Туркевич, Т. Шанковський) дотримувались москвофільських поглядів, друга частина (Г. Олесницький) – народовських, третя частина (К. Мандичевський) – мали консервативну або «невизначену національно-політичну ідентичність». Кадрові зміни в складі Станиславівської капітули в 1890–1891 рр. відбулися внаслідок переїздів Ю. Куїловського до Перемишля та Л. Туркевича до Львова, а також «кар'єрного зростання» В. Фацієвича до архипресвітера¹⁷⁶. У процесі формування інших єпархіальних органів, єпископ Ю. Пелеш намагався

¹⁷³ Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 422; Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії... (1885–1938). – С. 369.

¹⁷⁴ ВР ЛННБ ім. В. Стефаника. – Ф.17, спр.202а / п.5. Бучинський Мелітон Осипович. Листи до Пелеша Юліяна. 1885, 1886 рр., м. Станіслав, 10 арк. – арк. 1-2.

¹⁷⁵ Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1886. – Ч. 5, С.82; 1887. – Ч. 1. – С. 11-12; Ч. 2, С. 37; Ч. 3, С. 46; Ч. 7, С. 99.

¹⁷⁶ Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1890, ч. 5, с. 95, ч. 7, с. 116; ч. 12, с. 183; 1891, ч. 4. с. 72.

збалансувати різні «групи впливу», з різними суспільно-політичними поглядами, а тому призначав до складу консисторії, крім членів капітули, також представників єпархіального духовенства – Миколу Семенова (1864-1916), Теодора Трача (1844-1911), Григорія Тимняка (1830-1907), Олексія Заклинського (1819-1891) та інших¹⁷⁷, членами церковного суду в шлюбних і дисциплінарних справах – Івана Порайка (1855-1931), Лева Витошинського (1842-1892), просинодальними екзаменаторами – Івана Лопушинського (1837-1898), Антона Струтинського (1832-1907), Теофіля Петрушевича (1833-1914), єпархіальними цензорами – Миколу Лепкого (1842-1924) й Іполита Козловського (1837-1898)¹⁷⁸.

Владика Юліан доклав зусиль для ефективної та злагодженої організації роботи єпархіальних органів, відповідно до чітко розподілених обов'язків. Так, у 1886-1887 рр. Ю. Пелеш отримав від Римських Конгрегацій право обирати синодальних суддів та екзаменаторів та інші повноваження в духовних справах¹⁷⁹, частину яких владика делегував церковному судові, крилошанам та деканам¹⁸⁰. У квітні 1888 р. було розподілено обов'язки крилошан і референтів консисторії, серед яких – питання призначення на душпастирські посади, конкурсні іспити, матеріальне забезпечення священиків, справи зміни обряду, дисциплінарні справи, функціонування Вдовичо-сиротинського фонду, регулювання меж деканатів і парохій, організації церковних братств і товариств, дяків, духовної семінарії, деканальних і парафіяльних бібліотек, шкільні справи, ведення метричних книг тощо¹⁸¹.

Окремої уваги єпископа Ю. Пелеша потребували деканальні уряди, що склалися з деканів і віце-деканів, ординаріатських комісарів у шкільних та сервітутових справах. Кадрова політика єпископа на цьому рівні була достатньо поміркованою: лише в Скальському, Станиславівському і Кудринькому деканатах старших за віком деканів змінили молодші священики, а в Жуківському, Коломийському, Надвірнянському, Снятинському, Устецькому, Гусятинському, Чортківському деканатах на допомогу старшим за віком деканам було призначено молодших одного або двох віце-деканів¹⁸². Проведені кадрові зміни, очевидно, сприяли активізації

¹⁷⁷ Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1891, ч. 4, с. 72.

¹⁷⁸ Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1887, ч. 1, с. 12-13.

¹⁷⁹ Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1 Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1886, ч. 3, с. 45-52; ч. 4, с. 66-68; 1887, ч. 1, с. 2.

¹⁸⁰ Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1887, ч. 13, с. 171-179; 1889, ч. 3, с. 26.

¹⁸¹ Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1888, ч. 6, с. 58-59.

¹⁸² Блажейовський Д. Історичний шематизм Станиславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885-1938): [англійською мовою]. – Львів: Місіонер, 2002. – С.16-36.

душпастирської та суспільної діяльності єпархіального духовенства, еволюція суспільно-політичних поглядів якого потребує ще детальніших студій.

У 1890 р. Ю. Пелеш повідомив духовенство і вірних, що, згідно з папським декретом, частково змінено кордони Станиславівської єпархії, встановлені папською буллою 1885 р.¹⁸³, – до складу Львівської архиєпархії передано кілька парафій Галицького деканату, від якого походив титул Галицького митрополита¹⁸⁴, а з решту парафій утворено Єзупільський деканат¹⁸⁵.

Найбільш гострою для єпископа Ю. Пелеша була проблема матеріального забезпечення Станиславівської єпархії, передбаченого папською буллою 1885 р. В лютому 1885 р. уряд висловив намір збільшити щомісячну дотацію з Релігійного Фонду на Станиславівську єпархію від 7 до 12 тис. корон. Але спроба уряду вирішити проблему за рахунок скасування посади єпископа-помічника Перемишльської єпархії латинського обряду викликала заперечення її єпископа-ординарія, тому не була реалізована¹⁸⁶. Зрештою, як стверджує біограф о. С. Матковський, «вивінування (матеріальне забезпечення з Релігійного Фонду. – РД.) станиславівського Єпископа було найнужденніше в цілій Австро-Угорщині, а і те, що одержали, завдячували лише енергії й впливам самого Єпископа, і то лише у Відні, бо неприхильні урядові сфери у Львові дуже по-мачушиному поводитись з єпископством у Станиславові...»¹⁸⁷. Лише 1892 р. дотації на греко-католицькі єпархії в Станиславові та Перемишлі збільшено, врешті до 12 тис. злотих ринських¹⁸⁸. Упродовж свого єпископства Ю. Пелеш подбав про дотації на утримання та поточний ремонт єпископського палацу¹⁸⁹, винайм будинку для членів капітули¹⁹⁰.

¹⁸³ Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1887, ч. 1, с. 5.

¹⁸⁴ Вісник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1890, ч. 10, с. 141-146.

¹⁸⁵ Шематизм всього кліра греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божій... – 1886. – С. 55-56; 1890. – С. 43-49.

¹⁸⁶ Десятинський Р. І. Станиславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.): дисертація на здобуття наук. ст. канд. іст. наук: спец. 07.00.01 – «Історія України». – Івано-Франківськ, 2017. – С. 87.

¹⁸⁷ Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемишльський... – С. 39.

¹⁸⁸ Єпископи рускі в Станиславові і Перемишлі... // Діло. – 1892. – 15 (27) січня. – Ч. 11. – С. 3.

¹⁸⁹ ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 170. Звіти, плани, листування про проведення робіт з реконструкції кафедральної церкви і єпископського палацу в Станиславові, том 1 (1885–1889 рр.), 124 арк.; ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 175. Листування з Міністерством віросповідань і освіти, Станиславівським ординаріатом та іншими про виділення коштів на утримання єпископського палацу в м. Станіславові, 1885–1906 рр., м. Станіславів, 197 арк.

¹⁹⁰ ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 179. Справа про оренду будинку в жителів м. Станіславова Худерських для членів місцевої греко-католицької капітули, 1885–1894 рр., м. Станіславів, 59 арк.

Важливим елементом адміністрування Станиславівською єпархією стала організація єпископом Ю. Пелешем видавництва офіційних періодичних видань та обліку кадрового складу духовенства. Одним із перших засновано офіційний «Вістник Станиславівської єпархії», перше число якого вийшло вже в січні 1886 р. (*фото № 16*)¹⁹¹. У вступній статті Ю. Пелеш підкреслював, що «Вістник Станиславівської єпархії» покликаний забезпечити постійне і своєчасне інформування духовенства єпархії про документи та розпорядження «церковної і мірської власти», виконання яких «належить по більшій частині до душпастирських обов'язків», а тому повинен зберігатися в кожній парохіяльній канцелярії¹⁹². Так само з ініціативи владики Юліана вийшов з друку в типографії Ставропігійського Інституту в Львові перший статистичний збірник українською (руською) мовою – «Шематизмъ всего клира греко-католической Епархии Станиславовской на рік Божій...» (*фото № 13, 14*)¹⁹³. Відтак усі наступні щорічні видання «Шематизму... Станиславівської єпархії» у 1887–1891 рр., забезпечені «накладом єпархіального клиру», тобто видані коштом духовенства та адресовані передусім для єпархіальних органів та деканальних і парохіяльних канцелярій, виходили з друку в «печатні І. Данкевича» в Станиславові¹⁹⁴. У 1887 р. побачив світ також латиномовний варіант «Шематизму...»¹⁹⁵, підготовлений та адресований для потреб Апостольської Столиці. Цей збірник містив відомості про ієрархію (Папу, Апостольського Нунція, Галицького митрополита, Станиславівського єпископа), структуру та кадровий склад єпархіальних органів, парафії по деканатах тощо. Окрім точного переліку обов'язкових елементів опису парохії, Ю. Пелеш рекомендував деканам «в примітках хоч коротко згадати» про наявні у парафіяльних архівах «давні грамоти, старі книги церковні, ікони...», акти та метричні книги, вказати приналежність парохій «в давніших часах» до інших єпархій та обставини формування «прилучених» церков¹⁹⁶.

З метою ефективного адміністрування Станиславівської єпархії єпископ Ю. Пелеш вирішив запровадити кадровий облік всіх душпастирів в

¹⁹¹ Вістник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1886. – Ч. 1.

¹⁹² Вістник Станиславівської Єпархії. – Станиславів, 1886. – Ч. 1. – С. 1-2.

¹⁹³ Шематизмъ всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божій... – 1886. – титул, С. XXXIII.

¹⁹⁴ Шематизмъ всего клира греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божій... – 1887. – XXIX+285 с.; 1888. – XXIV+342 с.; 1889. – XXIV+159 с.; 1890. – XXIV+313 с.; 1891. – XXIII+320 с.

¹⁹⁵ Schematismus universi cleri graeco-catholicae Dioecesis Stanislavopolitensis pro Anno Domini 1887. – Stanislavopoli: Typis J. Dankiewicz, Sumptibus Cleri Dioecesis, 1887. – XXXIV+274 s.

¹⁹⁶ Вістникъ Станиславовской Єпархії. – 1886. – Ч. IV. – С. 73-74.

офіційній «Метриці кліру Станиславівської єпархії», (*фото № 15*)¹⁹⁷. З цього приводу він на першій сторінці документу власноручно записав: «Сія метрика запроваджена в слідствія рішення Преосвященного Епископского Ординаріята з дня 15 листопада 1886 ч. 2068/орд. (В. Ст. Еп. VII, 64) і з дня 1 марта 1888 ч. 981, і обнимає весь всеч. Клир Станиславівської Епархії від початку р. 1887»¹⁹⁸. Цей документ за своєю структурою містив точні записи про духовенство єпархії за такою схемою: «число порядкове», «імя» (прізвище та імя), «Рік, місяць, день і місце народження», «Рік, місяць і день руко положення, імя Святителя», «Місце і час служби в душпастирстві», «Служив, кромі того, еше як декан, віце-декан і т.д.», «Коли піддавався іспиту конкурсному, або увільнений», «Узнаня, похвали і отличия от власти Духовної і мирської», «Упіннення, нагани і кари от власти Духовної і мирської», «Упокоївся дня»¹⁹⁹. Очевидно, ведення записів у «Метриці кліру...» було покладено спершу на протоколіста п. Пантелеймона Дубину, а згодом, з 1892 р., – на канцлера консисторії о. Симеона Ткачуника.

Водночас, крім офіційних видань, єпископ Ю. Пелеш ініціював видання у Станиславові часопису «Богословський альманах», присвяченого виключно «чисто церковній літературі» (*фото № 17*)²⁰⁰. Цей альманах, що мав на меті публікацію й ознайомлення духовенства з новинками богословської літератури, обговорення актуальних обрядових справ тощо, проіснував недовго, а досі у Відділі рідкісної книги ЛННБ ім. В. Стефаника збереглося лише декілька його випусків за один 1887 рік.

Отже, за період свого єпископства в Станиславові Ю. Пелеш доклав значних зусиль для організаційного становлення єпархії, внаслідок яких уточнено канонічну юрисдикцію єпископа, створено єпархіальні органи та призначено відповідальних священиків, проведено кадрові зміни на рівні деканатів, врегульовано кордони єпархії, вирішено проблеми її матеріального забезпечення, ведення «метрики кліру», організовано друк офіційних видань і богословського часопису.

Особливу увагу Ю. Пелеш звернув на формування духовенства та його суспільну працю. На його думку, священики повинні не тільки «добре володіти богословськими науками», але й бути готовими до боротьби з «релігійним іденферентизмом» через активну євангелізацію народу²⁰¹. У пастирському листі «Про ювілейний відпуст» (1886 р.), владику закликає

¹⁹⁷ ДАІФО. – Ф.504, оп.1, спр.330а (Метрика кліру Станиславівської єпархії за 1887 – 1941 рр. Том 1). – 186 арк.

¹⁹⁸ Там само. – арк. 1.

¹⁹⁹ Там само. – арк. 1зв-2.

²⁰⁰ Богословський альманах. – Станиславів, 1887. – Рік 1. – Ч.5-6. – С. 1.

²⁰¹ Вістникъ Станиславовской Епархіи. – 1887, ч. 1, с. 4.

духовенство та вірних використовувати такі «засоби духовної обнови» як паломницькі подорожі до «святих місць», наділених відпущами²⁰². Традиційним засобом контролю за рівнем богословської підготовки духовенства були конкурсні екзамени, які періодично проводились Комісією просинодальних екзаменаторів²⁰³, а їх результати строго фіксувалися в особових листках священиків у згаданій «Метриці кліру Станиславівської єпархії» та враховувалися єпископом при переміщенні на душпастирських посадах.

Владика Ю. Пелеш вжив низку заходів щодо підготовки нового покоління духовенства в єпархіальній духовній семінарії, заснування якої було передбачено буллою 1885 р. про створення Станиславівської єпархії. Однак, коли перші дві спроби вирішити проблему (у 1886 та 1891 рр.) зазнали невдачі, тоді Ю. Пелеш узгодив питання про підготовку «кандидатів до стану духовного» від Станиславівської єпархії в духовних семінаріях у Львові та Відні, в Колегії св. Атаназія в Римі. Так, у 1887–1891 рр. з Станиславівської єпархії щороку навчалось в Львівській духовній семінарії близько 60 студентів, у Віденській духовній семінарії – по 5-6, а в 1888/89 навчальному році вперше було виділено одне місце в Колегії св. Атаназія в Римі²⁰⁴. Більшість випускників цих богословських навчальних закладів отримували священичі свячення з рук єпископа Ю. Пелеша та повертались для душпастирської та суспільної праці в Станиславівській єпархії, окремі з них здобули докторат з богослов'я, що відкривав перспективу кар'єрного росту.

Особливу роль у формуванні духовенства й активізації його суспільної діяльності відіграли канонічні візитації 1887–1889 рр. владикою Ю. Пелешем усіх парафій Заліщицького, Пістинського, Скальського, Станиславівського і Тисменецького деканатів, частково – Єзупільського та Косівського деканатів, котрі дозволили владиці краще зрозуміти суспільні настрої духовенства і віруючих Станиславівської єпархії²⁰⁵.

Владика Юліан подбав і про матеріальне забезпечення духовенства єпархії. З цією метою він видав серію розпоряджень про управління церковними маєтками, про страхування церков та парафіяльних будинків. З

²⁰² Пастирський лист єпископа Ю. Пелеша до священства і вірних з приводу 50-літнього ювілею Папи Лева XIII «Про ювілейний відпуст», даний в Празник Пасхи 1886. – Станіславів : Накладом Єпископського Ординаріату, 1886. – 7 с.

²⁰³ Вістникъ Станиславовской Епархіи. – 1886, ч. 3, с. 55-56, 59; 1890, ч. 7, с. 104.

²⁰⁴ Делятинський Р. Станиславівська греко-католицька духовна семінарія у 1907–1918 рр.: становлення і розвиток // Spheres of Culture. Vol. 8 / Maria Curie-Skłodowska University in Lublin. – Lublin, 2014. – S. 308-317.

²⁰⁵ Делятинський Р. І. Станиславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.): дисертація... – С. 56.

метою налагодження системи матеріального забезпечення священничих родин у 1886–1887 рр. проведено організаційний розподіл Вдовичо-сиротинського фонду (ВСФ) між Львівською і Станиславівською єпархіями²⁰⁶. Важливу роль відіграло створене 1889 р. Товариство взаємної допомоги дяків під патронатом владики²⁰⁷.

Особливу увагу Ю. Пелеш звернув на Буковину, де серед більшості православного населення поступово зростали громади греко-католиків. Так, у 1888 р. за його розпорядженням єпархіальна комісія цензорів з метою нейтралізації москвофільської та православної агітації заборонила поширювати в Буковинському деканаті Станиславівської єпархії православні часописи «Наука» і «Слово Боже» та іншу літературу, видану в Києво-Печерській Лаврі та Почаївській друкарні. Резонансними стали окремі факти переходу з-під юрисдикції Православної до лона Греко-Католицької Церкви, зокрема, громади с. Раранча на Буковині та священника Котцева в м. Обертині, яким надали значну моральну і матеріальну підтримку. Владика Ю. Пелеш особисто відвідав греко-католицькі громади на Буковині, а згодом декілька разів направляв свого делегата о. Климентія Кульчицького (1862-1932), пароха с. Підпечар і Станиславівського декана²⁰⁸.

Єпископ Ю. Пелеш, за свідченням біографа о. С. Матковського, «здебільшого стояв здалеку від політики. Раз лише виголосив у Львівському соймі велику бесіду при шкільній дебаті, і вона зробила сильне враження і в соймі, і в краю...»²⁰⁹. Справді, під час дебатів у Галицькому сеймі щодо реформи системи початкової та середньої освіти 4 січня 1886 р. він виступив із великою промовою (*фото № 20, 21*)²¹⁰, завдяки якій частина польських послів підтримала пропозиції Ю. Романчука щодо введення українських паралельних класів у місцевостях, де українці становлять не менше 25 %²¹¹.

Послом Галицького сейму Ю. Пелеш став як «віриліст», тобто на підставі статусу єпископа. Але його «шлях у політику» розпочався незадовго до іменування єпископом. Так, в лютому 1885 р., під час підготовки до виборів до Державної ради українці з Станиславівського виборчого округу запропонували висунути кандидатуру о. д-ра Ю. Пелеша на посла від сільської курії; його ж іменування в березні на єпископа ще більше «скріпило

²⁰⁶ Вісникъ Станиславовской Епархіи. – 1886, ч. 1, с. 14; ч. 3, с. 56-57; 1887, ч. 2, с. 31; ч. 5, с. 59; ч. 7, с. 91-93.

²⁰⁷ Вісникъ Станиславовской Епархіи. – 1890, ч. 1, с. 9.

²⁰⁸ Делятинський Р. І. Станиславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.): дисертація... – С. 56-57.

²⁰⁹ Матковський С. Д-р Юліян Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 42.

²¹⁰ Річ нашого Владика // Діло. – 1885, 25 грудня / (1886, 9 січня). – Ч. 142. – С. 1.

²¹¹ Бесіда Преосв. Д-ра Юл. Пелеша, виголошена дня 4 січня на 18 засіданню Сейму // Діло. – 1886. – 7 (19) січня. – Ч. 2. – С. 1-2.

намір Русинів, котрі пересвідчені, що Преосв. Д-р Юл. Пелеш, як чоловік світлий, високоповажний, а при тому щирий Русин гідно зможе і буде заступати інтереси русько-народні в раді державній»²¹². Про цей епізод «політичної кар'єри» Ю. Пелеша його біограф о. С. Матковський записав: «Доказом того, що Єпископ скоро здобув собі довіря не тільки мужиків, але й серця свого клеру, а навіть станиславівської світської інтелігенції, які зачали покладати на нього великі надії, є поставлення його кандидатури до Віденського парламенту, і то проти його волі. Це був необдуманний крок зі сторони станиславівського клеру, який не зміг належно оцінити, що при галицьких виборах, при неприхильности міродайних чинників, сильних міра цього, з цілої тої історії вийде тільки компрометація Владики. Єпископ програв тоді проти митрополичого урядового кандидата о. Корнилія Мандичевського, пароха Надвірної, отже Станиславівської єпархії...»²¹³. Власне, єпископ Ю. Пелеш так і залишився послом-вірилістом Галицького сейму практично до кінця життя, хоча й більше не проявляв активної політичної діяльності, а його зв'язки із династією Габсбургів забезпечували йому доступ до віденських урядових кіл без посольського мандату в Державній раді.

Владика Юліан більше уваги звертає на комплекс складних обрядових проблем, що виникли в Греко-Католицькій Церкві. Усвідомлюючи необхідність їх розв'язання, Ю. Пелеш вже на початку свого єпископства в Станиславові підтримав ідею митрополита С. Сембратовича щодо скликання Провінційного синоду єпископів Галицької митрополії. Але, коли підготовка до синоду завершилась²¹⁴, несподівано в грудні 1890 р. у Перемишлі помер єпископ І. Ступницький (1816-1890)²¹⁵. Найбільш імовірним кандидатом на вакантний престол був Ю. Куїловський, єпископ-коадьютор, який став адміністратором Перемишльської єпархії. Але 1891 р. владика Ю. Пелеша, як відзначає о. І. Назарко, «на його власне бажання і бажання цісаря» перевели до Перемишля²¹⁶, а новим єпископом у Станиславові номінували Ю. Куїловського²¹⁷. Варто уточнити, що, за даними «Шематизму Перемиської, Самбірської і Сянської єпархії 1892 (*фото № 26*), Ю. Пелеш іменованний на Перемшльського єпископа цісарським патентом 10 травня

²¹² Преосв. Д-ра Юліана Пелеша наміряли Русини... // Діло. – 1885. – 21 марта (2 цвітня). – Ч. 33. – С. 3.

²¹³ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 42.

²¹⁴ Пастирський лист митрополита Галицького С. Сембратовича до єпископів руських Галицької Провінції про Синод провінційний у Львові (даний 15 / 27 липня 1891 р.). – Львів : Типографія Ставропігійного Ин-ту, 1891. – С. 4-5.

²¹⁵ Іоанн Ступницький (16.X. 1816 - 10 (22) XII. 1890) // Душпастир. - 1890 - Т 4ч 24 - с. 737.

²¹⁶ Назарко І. Єпископ Ю. Пелеш – історик Церкви... – С. 121.

²¹⁷ Вістникъ Станиславовской Епархіи. – 1891, ч. 7, с. 133.

1891 р., а затверджений (преконізований) Апостольською Столицею 27 червня 1891 р.²¹⁸, тим часом Ю. Сас-Куїловський іменований на Станиславівського єпископа 3 серпня, а преконований 22 вересня 1891 р.²¹⁹. Так розпочався *другий перемишльський період життя Ю. Пелеша (1891–1896)*.

Інтронізація Юліана Пелеша на єпископський престол «з'єднаної» Перемиської, Самбірської і Сяніцької єпархії відбулася в кафедральній церкві св. Івана Хрестителя у Перемишлі, імовірно, в серпні 1891 р. (*фото № 24*)²²⁰. Однак у Перемишлі, як стверджує біограф, єпископа спершу «прийняли досить недовірливо, бо його випередила опінія строгого і дуже вимогливого настоятеля, а при тому нервового чоловіка. Але скоро і там та опінія змінилась на користь Єпископа, а нагоду до того дала його діяльність на Львівському Синоді...»²²¹. Одне із перших розпоряджень Ю. Пелеша, опублікованих в офіційному «Віснику Перемиської єпархії» 1891 р. (*фото № 25*)²²², стосувалося формування складу єпархіальної делегації на провінційний синод.

Єпископ Ю. Пелеш відіграв значну роль в нарадах Львівського синоду, що відбувся 24 вересня – 8 жовтня 1891 р., в якому взяли участь митрополит С. Сембратович, єпископ Ю. Сас-Куїловський, Апостольський делегат А. Чяска та 176 священників різного статусу – крилошан, деканів, віце-деканів, ректорів семінарій, катехитів, професорів гімназій і Львівського університету, парохів і сотрудників, протоігумена Чину св. Василя Великого, ігуменів монастирів (*фото № 23*)²²³. Аналізуючи працю владики на Синоді, його біограф о. С. Матковський підкреслював, що «він скоро зорієнтувався в ситуації, обняв невдячну роль посередника, щоби втихомирити бурю, яка грозила вибухом, що міг розсадити цілий Синод і скомпромітувати нашу церковну єрархію. Його діяльність на Синоді була рішуча і децидуюча і нею здобув собі серця не лише свого перемиського клиру, але й загалу нашого духовенства. Однак тою своєю діяльністю

²¹⁸ Шематисм всего клира греко-католического Епархій соединених Перемиской, Самборской і Сяноцкой на рк от Рожд. Хр. 1892. – Перемишль: Типом С. Ф. Піонткевича, 1892. – С. 4; Шематисм всего клира греко-католического Епархій соединених Перемиской, Самборской і Сяноцкой на рк от Рожд. Хр. 1896. – Перемишль: Типом С. Ф. Піонткевича, 1896. – С. VIII.

²¹⁹ Шематизм всього кліра греко-католицької Єпархії Станиславівської на рік Божій... – 1892. – С. VI.

²²⁰ Перемишль: старі фотографії. URL: <https://www.etoretro.ru/city5132.htm>.

²²¹ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 42.

²²² Вісник Перемиської єпархії. – 1891, ч. 7, с. 128-129.

²²³ Три Синодальні Архієреї: Спомини з життя і діяльності Преосвященних о. Юліана Куїловського, дра Юліана Пелеша і дра Сильвестра Сембратовича. Списав о. Северин Матковський, гр.-кат. парох Боссир. – Львів: Накладом о. Александра Стефановича, 1932. – С. 106-107; Чинности і рішення руского провінціального Собора в Галичині одбувшогося в Львові в році 1891. – Львів: Накладом Митрополичого Ординаріату, Из типографії Ставропігійського Ін-та, 1896. – С. 57-63.

стягнув рівночасно на себе невдоволення тих сфер, що хотіли вжити Синоду до своїх цілей»²²⁴. Характерно, що згодом, під час візиту галицьких ієрархів до Риму після синоду, Ю. Пелеш за свою чітку позицію навіть отримав безпідставні погрози «усунення з єпископського престолу» з боку кардинала Ледоховського²²⁵. Все ж таки в пам'яті наступних поколінь Ю. Пелеш, за влучним висловом І. Хоми, залишився «співтворцем Львівського синоду в 1891 р., на якому обороняв наші прадідні традиції, знаючи добре історію своєї Церкви, її світла й тіні»²²⁶.

Принципова позиція владики на Львівському синоді викликала також тиск на нього з боку Галицького намісництва. На початку 1893 р. намісництво ініціює заходи щодо призначення єпископа-помічника в Перемишлі, і одним з перших кандидатів пропонується о. Теофіл Сембратович (1853–1903?), ректор Віденської греко-католицької духовної семінарії²²⁷. Згодом обговорювалася кандидатура крилошанина Львівської митрополичої капітули, москвофіла о. Мартина Пакіжа (1849–1918)²²⁸. Однак єпископ Ю. Пелеш, як стверджує о. І. Хома, «протиставився вмішуванням у церковні справи своєї єпархії галицького намісника поляка графа Баденія так, що того доноси до віденської цісарської канцелярії не мали успіху»²²⁹. Завдяки авторитету та впливам Ю. Пелеша Галицькому намісництву так і не вдалося домогтися призначення єпископа-помічника у Перемишлі.

Тим часом у Перемишльській єпархії владиці Юліану впродовж 1892-1894 рр. довелося розв'язувати т.зв. «тучапську справу», що загострила чимало проблем, передусім використання польською шляхтою (патронами церков) і римо-католицьким духовенством «конкуренції» (механізму фінансування) на будівництво і ремонт церков і плебаній для тиску на парафіян з метою зміни греко-католицького обряду на латинський. Конфлікт між частиною парафіян і парохом о. А. Барновичем у с. Тучапи Ярославського повіту 1892 р. привів до переходу більшості парафіян на латинський обряд, що був затверджений Апостольською Столицею²³⁰. Єпископ Ю. Пелеш спершу сформував деканальну та єпископську комісії для канонічного розслідування справи, вислухав делегацію тучапських греко-

²²⁴ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський... – С. 45.

²²⁵ Там само. – С. 43.

²²⁶ Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом»... – С. 866.

²²⁷ О назначенію єпископу Пелешу суфрагана // Галичанин. – 1893. – 14 (26) січня. – Ч. 9. – С. 3; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 387.

²²⁸ Вість о іменуванні єпископа суфрагана в Перемишлі // Галичанин. – 1893. – 19 (31) січня. – Ч. 13. – С. 3; Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Том 2... – С. 336.

²²⁹ Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом»... – С. 866.

²³⁰ Колб Н. «З Богом за Церкву і вітчизну»: греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках ХІХ століття / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Жовква: Місіонер, 2015. – 372 с. – С. 84-86.

католиків²³¹, а згодом навіть сам сплатив «конкуренційний внесок» на парафію, щоб запобігти переходу парафіян на латинський обряд. Тучапський інцидент, на думку Н. Колб, «спонукав греко-католицьку ієрархію звернути прискіпливішу увагу на парафії, що знаходились на польсько-українському етнічному кордоні»²³².

Значну увагу владика Ю. Пелеш зосередив на розвитку виховних інституцій під патронатом Церкви, пастирських візитаціях у Перемишльській єпархії, будівництві нового єпископського палацу. Використовуючи давні знайомства у Відні, владика Юліан добився розпорядження австрійського уряду від 13 липня 1893 р. про дозвіл на заснування у Перемишлі повної чотирьохрічної духовної семінарії²³³. Так само, попри відмову Галицького намісництва з «ощадностевих причин», він добився дозволу цісаря та фінансування від австрійського уряду на будівництво нового палацу Перемишльських єпископів, який під контролем владика успішно завершений 1896 р.²³⁴. За сприяння Ю. Пелеша крилошанин о. Константин Чехович (1848–1915) організував будівництво Інституту для дівчат у Перемишлі, на який сам владика дав щедрю пожертву²³⁵, у 1893 р. посвятив наріжний камінь, а 1895 р. урочисто посвятив будівлю Інституту та відкрив виділову школу для дівчат²³⁶. У вересні 1895 р. Ю. Пелеш склав пожертву для потреб «бідних учеників бурси імені св. Миколая в Перемишлі», а управа бурси, відповідно до статуту, внесла єпископа до переліку «членів-засновників»²³⁷.

У липні 1893 р. єпископ Ю. Пелеш відвідав містечко Яворів, де його зустрічали маршалок повітової ради граф Іван Шептицький (батько майбутнього митрополита Андрея), бургомістр Ф. Паар, представники місцевої шляхти та міщан, відділу польських «Соколів», єврейського кагалу, духовенства латинського і греко-католицького обрядів, відповідно, парохі кс. Туржанський та о. Петро Левицький (1847-1914), що викликало у владика «радість із-за гармонії обох обрядів і народностей». Владика Юліан відвідав греко-католицьку церкву, монастир СС. Василянок та розташовану у ньому

²³¹ В справі заколоту в Тучапах // Діло. – 1892. – 7 (19) серпня. – Ч. 177. – С. 3; Тучапяне у єпископа Пелеша // Галичанин. – 1893. – 14 (26) студня. – Ч. 278. – С. 3.

²³² Колб Н. «З Богом за Церкву і вітчизну»: греко-католицьке парафіяльне духовенство... – С. 86-88.

²³³ Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом»... – С. 866; Назарко І. Єпископ Ю. Пелеш – історик Церкви... – С. 121.

²³⁴ Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його «Історія Унії Руської церкви з Римом»... – С. 866-867.

²³⁵ Щедря пожертва (Новинки) // Галичанин. – 1893. – 6 (18) січня. – Ч. 3. – С. 5.

²³⁶ Назарко І. Єпископ Ю. Пелеш – історик Церкви... – С. 122.

²³⁷ Впр. Єпископ перемиськи д-р Юліан Пелеш жертвував... // Діло. – 1895. – 29 серпня (10 вересня). – Ч. 193. – С. 2.

«руську школу» для дівчат²³⁸, склав пожертву ігумені для будівництва помешкання для капелана²³⁹.

З нагоди наближення ювілею 300-ліття Берестейської унії владка Ю. Пелеш спільно з митрополитом С. Сембратовичем та Ю. Сас-Куїловським у пастирському листі від 23 квітня 1895 р. (*фото № 27*) закликали духовенство і вірних гідно його відзначити, підкреслюючи, що «Унія означає соєдиненє с єдиноспасательно Церквою католицькою, котру сам Христос Господь основав на сій землі...». Водночас владики пропонували взяти участь у паломництві до Риму, скласти «дар вдячності» для Папи, заснувати «Інститут свмч. Йосафата для релігійно-морального виховання руської шкільної молоді»²⁴⁰. Однак, на жаль, безпосередньої участі у святкуванні ювілею унії Юліан Пелеш уже не брав, оскільки внаслідок важкої недуги («зденервування» і «сухоти утроб») передчасно помер 10 (22) квітня 1896 р. «на 54-му році життя, 29-му році священства, 11-му році єпископства, а з того в 5-му році на владичому престолі в Перемишлі»²⁴¹.

Часописи «Душпастир», «Діло» і «Галичанин» опублікували некрологи з розширеною біографією (*фото № 28, № 29*)²⁴², з сумом повідомляючи українське суспільство про глибоку втрату. Наступного дня, 23 квітня 1896 р., відбулося перенесення тіла владики Ю. Пелеша з єпископського палацу «на Засянню» до кафедрального храму за участю митрополита Сильвестра Сембратовича, крилошан і представників духовенства трьох єпархій, репрезентантів влади, делегацій українських товариств. Архієрейський похорон Юліана Пелеша відбувся в понеділок, 27 квітня 1896 р., на кладовищі у Перемишлі. У прощальній промові о. Крушинський від імені єпархіального духовенства підкреслив, що «покійний єпископ був чоловіком, повним посвячення і любові для церкви і руського народу». Кардинал С. Сембратович, дякуючи за виявлену духовенством любов до покійного владики, запевнив, що «буде молити Бога, аби дав їм архієрея з подібним посвященням для добра церкви і народу»²⁴³.

²³⁸ С. Я. З Яворова (Гостина Впроєсв. Єпископа Юліана Пелеша; попис учениць в дівочім заведенню СС. Василянко // Діло. – 1893. – 6 (18) липня. – Ч. 148. – С. 1.

²³⁹ З Яворова (З монастиря яворівського) // Діло. – 1893. – 21 липня (2 серпня). – Ч. 161. – С. 3.

²⁴⁰ Спільний пастирський лист митрополита С. Сембратовича, єпископа Перемиського Ю. Пелеша і єпископа Станіславівського Ю. Сас-Куїловського, даний 23 квітня 1895 р. – Львів: З типографії Створопіг. Ін-та, 1895. – 20 с.

²⁴¹ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 27.

²⁴² Там само. – арк. 25-28зв.

²⁴³ ВР ЛННБ. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. – арк. 29-30зв.; Похорон бл. п. Преосв. єпископа Д-ра Юліана Пелеша // Душпастир. – 1896. – Т. 10, Ч. 8. – С. 211-214.

Характеризуючи владику, його біограф о. С. Матковський у відомій книзі «Три Синодальні Архієреї» (*фото № 30*)²⁴⁴, зазначив, що за своїми «національно-політичними» переконаннями Юліан Пелеш «був великий прихильник Австрії й цісаря та видів будучність свого народу в зв'язі з Австрійською державою. Зрештою, його переконання були українські. Це видно хоч би з того, що був прихильний до програми народовців... Однак, стоячи непохитно при вірності католицизмові, він не годився на той радикальний напрям, який під впливом М. Драгоманова зачав ширитися поміж молодими народовцями, і поборював його при кожній нагоді. Поборював також і москвофільство, оскільки воно перероджувалося в цареслав'є і схизму. Толерував однак і лишав у спокої тих москвофілів, що вірно стояли при католицизмові й Австрії...»²⁴⁵.

Підсумовуючи життєвий шлях Юліана Пелеша, слід відзначити, що він увійшов в історію УГКЦ та українського народу як визначний богослов, історик Церкви та греко-католицький ієрарх, який залишив значну наукову богословську спадщину, а своєю пастирською діяльністю сприяв релігійному вихованню молоді, формуванню нових поколінь священиків, заклав організаційні основи розвитку Станиславівської єпархії, вплинув на рішення Львівського синоду 1891 р., турбувався про розвиток Перемишльської єпархії. Спадщина та діяльність Ю. Пелеша заслуговує на детальніші студії істориків та богословів.

Додаток 1. Перелік опублікованих проповідей Юліана Пелеша.²⁴⁶

№ з/п	Назва проповіді, публікація
1	Розширений начерк до проповіді на Неділю о блуднім Сині // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 1. - с. 17.
2	Начерк до проповіді на Неділю Мясопустную // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 1. - с. 21-24.
3	Проповідь на III Неділю св. вел. Поста // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 3. - с. 100-106.
4	Начерк до проповіді на IV Неділю св. вел. Поста // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 3. - с. 106-110.
5	Начерк до проповіді на V Неділю св. вел. Поста // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 4. - с. 133-137.
6	Проповідь на Неділю Цвітоносну // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 4. - с. 137-143.
7	Проповідь на св. Вел. Неділю Пасхи // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 5. - с. 175-180.
8	Начерк до проповіді на Нед. Фомину // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 6. - с. 206-209.

²⁴⁴ Матковський С. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемишльський... – С. 31.

²⁴⁵ Там само. – С. 45.

²⁴⁶ Перелік сформовано за: Кравчук А. Індекс української католицької періодики Галичини 1871-1942 рр. – Львів: Свічадо, 2000. – XVI+520 с. – С. 14, 51, 54, 55, 95, 100, 157-159, 162, 186, 233, 271, 272, 289, 290, 307, 308, 310, 313, 326, 342, 348, 351, 371, 374, 396, 438 (Пелеш, Ю.).

9	Гомилія на Неділю о Мироносицах // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 6. - с. 209-212.
10	Гомилія на Неділю о Разслабленном // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 6. - с. 212-216.
11	Проповідь на Неділю о Самарянині // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 7. - с. 244-248.
12	Проповідь на Неділю о Сліпци // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 7. - с. 249-253.
13	Начерк до проповіді на Неділю св. Отець // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 8. - с. 277-280.
14	Начерк до проповіді на Неділю св. Отець // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 8. - с. 277-280.
15	Проповідь на Сошествіє св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 8. - с. 280-283.
16	Проповідь на Сошествіє св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 8. - с. 280-283.
17	Проповідь на Неділю всіх Святих // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 9. - с. 304-309.
18	Проповідь на Неділю II по сошествіі Св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 9. - с. 309-313.
19	Проповідь на Неділю всіх Святих // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 1(53 с. 337-342.
20	Неділя о Митарі і Фарисею. О домі Божім в часах гоненій християн // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 2. - с. 57-61.
21	Неділя о блудном сині. О внішнім виді Церкви, іменно о копулі, ве: кресті і звонах // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 4. - с. 111-115.
22	Неділя Мясопустна. Строење Церкви олтарем к востоку // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 4. - с. 116-120.
23	Неділя Сиропустна. О притворі // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 4. - с. 120-Б.
24	I Неділя св. Вел. Поста. Двері до корабля Церкви, і їх значеніє Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 4. - с. 124-128.
25	II Неділя св. Вел. Поста. Дальше о кораблі Церкви: Місце собраг вірних, лавки, хоругви, образи // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 5. - с. 147-Ц.
26	III Неділя св. Вел. Поста. О сповідальниці // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 5. - с. 152-156.
27	IV Неділя Св. Вел. Поста. О амвоні, поликандило, аналогій // Руск Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 6. - с. 179-183.
28	V Неділя Св. Вел. Поста. О Хорі і Іконостасі // Рускій Сіон. - 1872. Т. 2 ч. 6. - с. 183-187.
29	VI Неділя Св. Вел. Поста. О образах і значеню Іконостаса // Руск Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 6. - с. 187-191.
30	Неділя Фомина. Св. Олтар: престол, его накрите, ковчег, свічки, крес Євангеліє // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 8. - с. 242-247.
31	Неділя о Мироносицах. Престол, горное сідалище, закристія // Руск Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 8. - с. 247-251.
32	Неділя о разслабленном. О посвященю Церкви, Престола і дзвонів, Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 10. - с. 312-316.
33	Неділя о самарянини. О священстві // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 1 - с. 317-320.
34	Неділя о сліпци. Одежі священическі // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 1 - с. 338-343.
35	Неділя св. Отец. Літургія т.е. безкровна жертва нового завіта // Рускі Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 12. - с. 372-376.
36	Сошествіє св. Духа. В якім наміреню приносится безкровна жертва / Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 12. - с. 376-382.
37	Проповідь на Неділю IV по Сошествіі Св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 10. - с. 343-347.
38	Проповідь на V Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон..- 1871. - Т. 1 ч. 11. - с. 372-377.
39	Проповідь на VI Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 11. - с.

	377-380.
40	Проповідь на VII Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 12. - с. 402-406.
41	Проповідь на VIII Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. і 1 ч. 12. - с. 406-410.
42	Начерк до проповіді на IX Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - I 1871. - Т. 1 ч. 12. - с. 410-413.
43	Проповідь на X Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. і ; 13. - с. 430-434.
44	Проповідь на XI Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 13. - с. 434-438.
45	Проповідь на XII Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 14. - с. 463-468.
46	Проповідь на XIV Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 15. - с. 500-504.
47	Проповідь на XV Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 15. - с. 504-508.
48	Проповідь на XVI Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 15. - с. 508-512.
49	Проповідь на XVIII Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т р3 1 ч. 17. - с. 559-564.
50	Проповідь на XIX Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. 1 ч. 17. - с. 564-567.
51	Проповідь на Неділю XX по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. -1 1 ч. 17. - с. 568-571.
52	Проповідь на XXI Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. ч. 18. - с. 598-601.
53	Проповідь на XXII Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. ч. 19. - с. 625-628.
54	Проповідь на XXIII Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т 1 ч. 19. - с. 628-632.
55	Проповідь на XXIV Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т 1 ч. 19. - с. 632-635.
56	Проповідь на XXV Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. ч. 20. - с. 658-661.
57	Проповідь на XXVI Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т 1 ч. 20. - с. 665-668.
58	Проповідь на XXVII Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т 1 ч. 21. - с. 691-694.
59	Проповідь на XXVIII Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871. - Т 1 ч. 21. - с. 694-697.
60	Начерк до Проп. на XXIX Нед. по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1871 - Т. 1 ч. 21. - с. 697-699.
61	Омилія на Нед. по Рождестві Христові // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч 24. - с. 783-785.
62	Омилія на XXX Неділю по сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 22. - с. 695-698.
63	Проповідь на XXXI Неділю по Сош. св. Духа // Рускій Сіон. - 1872. Т. 2 ч. 23. - с. 726-731.
64	Начерк до проповіді на Стрітеніє Господнє // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 1. - с.

	25-28.
65	Начерк до проповіді на Благовіщенє Пресвятої Богородици // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 5. - с. 172-175.
66	Проповідь на Вознесеніє Господнє // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 8. - с. 272-277.
67	Начерк до проповіді на Рождество св. Іоанна Кр[естителя] // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 11. - с. 380-384.
68	Проповідь на св. Преображеніє Г.Б. і Спаса Н.І. Христа // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 13. - с. 438-441.
69	Проповідь на Успеніє Пресв. Богородици // Рускій Сіон - 1871 - Т ч. 14. - с. 468-471.
70	Проповідь на Рождество Пресв. Богородици // Рускій Сіон - 1871 - I } 1 ч. 16. - с. 525-529.
71	Проповідь на Воздвиженіє Ч. Креста // Рускій Сіон - 1871 - Т 1 ч 1(- с. 529-533.
72	Проповідь на Праздник св. Архістратиґа Михаїла // Рускій Сіон - 1871 - Т. 1 ч. 20. - с. 662-665.
73	Проповідь на Праздник св. Николая // Рускій Сіон. - 1871 - Т 1 ч 2' -с. 728-731.
74	Проповідь на Зачатіє Пресв. Богородици // Рускій Сіон - 1871 - Т ч. 22. - с. 731-734.
75	Проповідь на Рождество Христово // Рускій Сіон - 1871 - Т 1 ч 23 - с. 757-761.
76	Омилія на св. Богоявленіє // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 24. - с. 788-792.
77	На праздник трех Святителей. О потребі внішнього богослуженія // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 1. - с. 28-31.
78	На Стрітеніє Господа Нашего Ісуса Христа. О домі Божім в часах передхристиянських // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 2. - с. 53-57.
79	Вознесеніє Господнє. Жертва крестна // Рускій Сіон. - 1872 - Т 2ч 11. - с. 343-349.
80	Праздник св. Тройци. Кто стаея участником ласк безкровної жертви // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 13. - с. 406-412.
81	Наука на Праздник Преподобного Отца Онуфрія Великого // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 16. - с. 503-512.
82	Проповідь на день Прп. Отца Нашего Онуфрія Великого // Рускій Сіон. - 1872. - Т. 2 ч. 18. - с. 560-569.
83	Слово на св. великій Пяток (сказане в р. 1873) // Рускій Сіон. – 1875. - Т. 5 ч. 6. - с. 165-170.
84	Слово на св. великій Пяток: (сказане в р. 1874) // Рускій Сіон. – 1875. - Т. 5 ч. 6. - с. 171-177.
85	Бесіда на св. Богоявленіє // Рускій Сіон. - 1879. - Т. 9 ч. 1. - с. 5-11.
86	Наука на Праздник трех Святителей // Рускій Сіон. - 1879. - Т. 9 ч. 2. - с. 45-51.
87	Слово на Новий Рік // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 24. - с. 786-788.
88	Слово надгробне (Ник. Георгію прих. в Брязі) // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 4. - с. 148-150. («З німецької рукописі свобідно перевел Др. Пелеш»).
89	Слеза над мощами бл.п. Николая Горбачевского // Рускій Сіон. - 1871. - Т. 1 ч. 21. - с. 699-703.
90	Слово над мощами бл.п. Константина Літинского, укінченого ученика VII гимн. кляси в Перемишлі д. 14.IX 1873 // Рускій Сіон. - 1873. - Т. 3 ч. 23. - с. 731-733.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бесіда Преосв. Д-ра Юл. Пелеша, виголошена дня 4 січня на 18 засіданю Сейму // Діло. – 1886. – 7 (19) січня. – Ч. 2. – С. 1-2.

2. Блажейовський Д. Берестейська ре-унія та українська історична доля і недоля. Т. 2: Київська Вселенська Церква в діаспорі (1751–1988): [перекл. з англ.]. – Львів: Каменяр, 1999. – 1335 с.
3. Блажейовський Д. Ієрархія Київської Церкви (861 – 1996). – Львів: Каменяр, 1996. – 568 с.
4. Блажейовський Д. Історичний шематизм Львівської архієпархії (1832–1944). Т. 2: Духовенство і релігійні згуродження: [англ.]. – Львів – Київ: КМ Академія, 2004. – 570 с.
5. Блажейовський Д. Історичний шематизм Перемиської єпархії з включенням Апостольської Адміністрації Лемківщини (1828–1939): [англ.]. – Львів: Каменяр, 1995. – 1008 с.
6. Блажейовський Д. Історичний шематизм Станіславівської (Івано-Франківської) єпархії від її заснування до початку Другої світової війни (1885–1938): [англ.]. – Львів: Місіонер, 2002. – 450 с.
7. Богословський альманах. – Станіславів, 1887. – Рік 1. – Ч.5-6. – С. 1.
8. Бондарев І., Головатий М. Слідами старого Станіслава. Палац єпископа. Дата оновлення: 27.03.2015. URL: <http://report.if.ua/uncategorized/slidamy-starogo-stanyslavova-palac-epyskopa/> (дата звернення: 10.01.2018).
9. В справі заволодіння в Тучапах // Діло. – 1892. – 7 (19) серпня. – Ч. 177. – С. 3.
10. Великий А.-Г. З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану / о. Атанасій-Григорій Великий ЧСВВ. – Т. VIII: XIX ст. – Рим : Видавництво ОО. Василян, 1976. – 275 с.
11. Вісник Станіславівської Єпархії. – Станіславів, 1886–1891.
12. Вісник Перемиської єпархії. – Перемишль, 1891–1896.
13. Вість о іменуванні єпископа суфрагана в Перемишлі // Галичанин. – 1893. – 19 (31) січня. – Ч. 13. – С. 3.
14. ВР ЛННБ ім. В. Стефаника (Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника НАН України). – Ф. 1, спр. 131. Пелеш Юліан. Листи до Василя Чарнецького. – арк. 13.
15. ВР ЛННБ ім. В. Стефаника. – Ф.17, спр.202а / п.5. Бучинський Мелітон Осипович. Листи до Пелеша Юліана. 1885, 1886 рр., м. Станіслав, 10 арк. – арк. 1-2.
16. ВР ЛННБ ім. В. Стефаника. – Ф. 167, спр. 2487 / п. 75. Пелеш Юліан (03.01. 1843–11(23).04. 1896); Пелеш Григорій (1821 – 10.12. 1891). Виписки і вирізки з книг і періодичних видань (біографія, портрет, бібліографія, 40 арк.
17. ДАІФО (Державний архів Івано-Франківської області). – Ф.504, оп.1, спр.330а (Метрика кліру Станіславівської єпархії за 1887 – 1941 рр. Том 1). – арк. 1.
18. Делятинський Р. Історія Станіславівської єпархії (1885-1900). – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. – 96 с.
19. Делятинський Р. І. Станіславівська єпархія Греко-Католицької Церкви в суспільному житті Галичини (1885–1946 рр.): дисертація на здобуття наук. ст. канд. іст. наук: спец. 07.00.01 – «Історія України». – Івано-Франківськ, 2017. – 390 с.
20. Делятинський Р. Станіславівська греко-католицька духовна семінарія у 1907–1918 рр.: становлення і розвиток // Spheres of Culture. Vol. 8 / Maria Curie-Sklodovska University in Lublin. – Lublin, 2014. – S. 308-317.
21. Депутація с адресою до Є. Вел. Цісаря під проводом Станіславівського владика Юліана... // Діло. – 1886. – 3 (15) мая. – Ч. 49. – С. 3.

22. Д-р Юліан Пелеш... отримав декрет на актуального директора дому пресвітерського... // Діло. – 1883. – Ч. 135. – 29 листопада (11 грудня). – С. 3.
23. Д-ру Омеляну Огоновському... // Діло. – 1885. – 9 (21) марта. – Ч. 28. – С. 3
24. Єпископи рускі в Станиславові і Перемишлі... // Діло. – 1892. – 15 (27) січня. – Ч. 11. – С. 3.
25. Єго Вел. Цісар дарував... // Діло. – 1885. – 13 (25) червня. – Ч. 65. – С. 3.
26. Єго Преосв. єпископ Юліан Пелеш приймав... // Діло. – 1885. – 21 марта (2 цвітня). – Ч. 33. – С. 3.
27. Єгрешій О., Делятинський Р., Маслій О. Концепція науково-дослідної діяльності Інституту історії Церкви Івано-Франківської Академії Івана Золотоустого Івано-Франківської Архиепархії УГКЦ. URL: <http://ifaiz.edu.ua/naukova-robota/instytut-istorii-tserkvy.html>.
28. Житєпис бл. п. єпископа Д-ра Юліана Пелеша в *Gazet-i kosc.* // Душпастир – 1896. – Т. 10, Ч. 11. – С. 290-291.
29. З Будапешту пишуть нам: Наша депутація під проводом Преосв. Еп. Юліана... // Діло. – 1886. – 8 (20) мая. – Ч. 51. – С. 3.
30. З життя нових архієпископів: П. Д-р Юліан Пелеш // Діло. – 1885. – Ч. 21. – 21 лютого (5 марта). – С. 2.
31. З Коломиї телеграфують... // Діло. – 1885, 24 грудня / 1886, 5 січня. – Ч. 141. – С. 3.
32. З Яворова (З монастиря яворівського) // Діло. – 1893. – 21 липня (2 серпня). – Ч. 161. – С. 3.
33. І.Б.-П.К. Подорож Преосвященного Єпископа д-ра Юліана Пелеша // Душпастир. – 1893. – Т. 7, Ч. 14. – С. 319-328.
34. І. Н. Рец.: Матковський, Северин. Три синодальні Архієреї: Спомини з життя і діяльності Пресвященних Ю. Куїловського, Ю. Пелеша і С. Сембритовича. Львів, 1932 // Нива. – 1933. – Т. 28, Ч. 1. – С. 27-29.
35. І. С. З торжества інтронізаційного в Станиславові // Діло. – 1886. – 7 (19) січня. – Ч. 2. – С. 3.
36. Інсталяція Впр. Д-ра Юліана Пелеша на крилошанина-архидиякона // Діло. – 1883. – Ч. 129. – 15 (27) листопада. – С. 3.
37. Інтронізаційне торжество [промови І. Верхратського, Т. Стахевича, О. Барабаша] // Діло. – 1886. – 3 (15) січня. – Ч. 1. – С. 2.
38. Іоанн Ступницький (16.Х. 1816 - 10 (22) XII. 1890) // Душпастир. - 1890 - Т 4ч 24 - с. 737. (Греко-католицький єпископ Перемишля (1872-1890).
39. Іпатов Є. Львів, якого не повернеш. Семінарія Святого Духа (Львівська генеральна греко-католицька духовна семінарія, 1870–1880-ті роки, фото). URL: <http://photo-lviv.in.ua/lviv-yakoho-ne-povernesh-seminariya-svyatoho-duha/> [27.01. 2018].
40. Кам'янський П. Становлення та розвиток Станіславської єпархії за єпископа Юліана Пелеша 1885–1891 рр. // Історичні і політичні дослідження Донецького національного університету. Серія: Історія. – Донецьк, 2005. – №25-26. – С.224-232.
41. Карта «Королівство Галичини і Володимирії з великим князівством Краківським». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Королівство_Галичини_та_Володимирії#/media/File:CarteNouvelledesRoyaumesdeGalizieetLodomerie_large.jpg [31.01.2018].

42. Колб Н. «З Богом за Церкву і вітчизну»: греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках XIX століття / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Жовква: Місіонер, 2015. – 372 с.
43. Комітет зав'язаний в Станиславові для прийняття єпископа Юліана... // Діло. – 1885. – 1 (13) жовтня). – Ч. 108. – С. 3.
44. Кравчук А. Індекс української католицької періодики Галичини 1871-1942 рр. – Львів: Свічадо, 2000. – XVI+520 с. – С. 14, 51, 54, 55, 95, 100, 157-159, 162, 186, 233, 271, 272, 289, 290, 307, 308, 310, 313, 326, 342, 348, 351, 371, 374, 396, 438 (Пелеш, Ю.).
45. Крив'як Б. Владика Юліан Пелеш – історик Церкви і перший єпископ Станиславівський // Історія релігій в Україні: Матеріали IX Міжнародної конференції 11-13 травня 1999 року. – Львів, 1999. – Кн.1 (А – М) – С.183-186.
46. Л. Станиславів, д. 18 січня 1886 р. [привітання Ю. Пелешу від представників сільських читалень] // Діло. – 1886. – 11 (23) січня. – Ч. 4. – С. 2.
47. Левицький О. В день інтронізації Преосвященного Владика кир Юліана Пелеша 29 грудня 1885 [вірш] // Діло. – 1885, 29 грудня / 1886, 9 січня. – Ч. 142. – С. 1.
48. М. Станиславів, 1 (13) січня [з приводу інтронізації Ю. Пелеша] // Діло. – 1886. – 9 (21) січня. – Ч. 3. – С. 2.
49. Мадей Н. Крижівська єпархія: історія і сучасність // Історія релігій в Україні: Матеріали XII-ї Міжнародної конференції (Львів, 20-24 травня 2002 року). – Львів, 2002. – Кн.1. – С.251-256.
50. Матковський о. Северин. Д-р Юліан Пелеш, Єпископ Станиславівський, а відтак Перемиський // Три Синодальні Архієреї: Спомини з життя і діяльності Преосвящених о. Юліана Куїловського, дра Юліана Пелеша і дра Сильвестра Сембратовича. Списав о. Северин Матковський, гр.-кат. парох Боссир. – Львів: Накладом о. Александра Стефановича, 1932. – 108 с. – С. 31-45.
51. Мельник І. Академічна гімназія у Львові. URL: <http://photo-lviv.in.ua/akademichna-himnaziya-u-lvovi/> [18.05. 2016].
52. Мудрий С. Нарис Історії Церкви в Україні. – Рим – Львів: Вид-во ЧСВВ, 1995. – 404 с.
53. На папським консистори... // Діло. – 1885. – 21 марта (2 цвітня). – Ч. 33. – С. 4.
54. На торжество вступлення Преосв. еп. Юліана Пелеша на владичий престол... // Діло. – 1885. – 11 (23) грудня. – Ч. 136. – С. 4.
55. На торжество еп. Юліана в Станиславові виготовив п. Вол. Чехович... // Діло. – 1885, 24 грудня / 1886, 5 січня. – Ч. 141. – С. 3.
56. Назарко І. о. Єпископ Ю.Пелеш – історик Церкви // Український історик. – 1981. – № 1-4. – С. 118-127.
57. Нахлік Є., Нахлік О. Іван Франко та Євгеній Желехівський: амплітуда взаємин // Українська мова. – 2011. – № 3. – С. 3-18.
58. Національний музей у Львові імені А.Шептицького. – РКК-1559, 168 арк.
59. Національний музей у Львові імені А.Шептицького. – СДК-2612 (Привіт першому Станиславовському Єпископу Юліану Пелешу [вірші невстановленого автора]. – 3 с.), 2 арк.
60. Національний музей у Львові імені А.Шептицького. – СДК-2615 (Привіт Его Преосвященству Кир Юліану Пелешу, першому рускому єпископу ново-учрежденной Єпархії Станиславовской, в день торжественного вступлення на Престол Єпископский в

- Станиславові дня 29 декабра 1885 (10 січня 1886) року [вірші невстановленого автора]. – Станіславів: з печатні І.Данкевича, 1886. – 8 с.). 4 арк.
61. Національний музей у Львові імені А.Шептицького. – СДК-2723., 1 арк.
62. Нових владик наших витали... // Діло. – 1885. – 9 (21) марта. – Ч. 28. – С. 3.
63. Номінація наших Владик вже оголошена... // Діло. – 1885. – 23 лютого (7 марта). – Ч. 21/22. – С. 5.
64. О назначенію єпископу Пелешу суфрагана // Галичнанин. – 1893. – 14 (26) січня. – Ч. 9. – С. 3.
65. О. Наумович... [про перехід у православ'я і лист до Папи] // Діло. – 1883. – 4 (16) січня. – Ч. 1. – С. 3.
66. Пастирський лист митрополита Галицького С. Сембратовича до єпископів руських Галицької Провінції про Синод провінційний у Львові (даний 15 / 27 липня 1891 р.). – Львів : Типографія Ставропігійного Ін-ту, 1891. – 6 с.
67. Пастирський лист Юліана Пелеша до духовенства Станиславівської єпархії «Радостна вість рознеслась по всій нашій отчині...», даний в неділю по Різдві Христовім 1886 р. Булла Папи Лева XIII «De universe Dominico grege...» / «О всем Господнем стаде...», дано в Римі 26 марта 1885. – Львів: Із типографії Ставропігійського Ін-та, 1886. – 27+14 с.
68. Пастирський лист Юліана Пелеша до вірних Станиславівської єпархії «Бог в милосердію своем невичерпаний...», даний в неділю по Різдві Христовім 1886 р. Апостольське письмо Его Святости Льва Папи XIII «Hodie Nos Ecclesiae Stanislavoropolitanae...» / «Днесь Ми заосмотрили Станиславівську Церков...», дано в Римі 27 марта 1885. – Львів: Із типографії Ставропігійського Ін-та, 1886. 19+1 с.
69. Пастирський лист єпископа Ю. Пелеша до священства і вірних з приводу 50-літнього ювілею Папи Лева XIII «Про ювілейний відпуст», даний в Празник Пасхи 1886. – Станіславів : Накладом Єпископського Ординаріату, 1886. – 7 с.
70. Пелеш Юліян. Пастирское богословіє. Написал д-р Юліан Пелеш, гр.-кат. священник. За соизволеніем и благословеніем Преосвященних Ординаріатів Львівського і Перемиського. Перший і другий випуск. Відень: Накладом автора з типографії ОО. Мехитаристів, 1876.
71. Пелеш Юліян. Росправа о духовном урядовом стилю яко дополненье пастирського богословія. Відень: Накладом автора в типографії ОО. Мехитаристів, 1878. 186 с.
72. Пелеш Юліан. Росправа о духовном урядовом стилю яко доповнення пастирського богословія. 2-ий наклад, перегляне ний і доповнений особистим додатком найважніших законів через В. Д. Садовського. Відень: Накладом автора в типографії ОО. Мехитаристів, 1898. 268 с.
73. Пелеш Юліян. Учебник католицької релігії для гімназійних клас шкіл середних (після Антонія Ваплера). Написал Юліан Пелеш. Три части. Часть 1: Введенє і доказ істини католицької релігії. – Львів: З друкарні Товариства імені Шевченка, 1876. – 151 с.
74. Пелеш Кир Юліян. Літургіка. Біографічні матеріали / Кир Ю.Пелеш; упорядник А.Черемський. – Харків: Видавець Савчук О.О., 2013. – 680 с.
75. Пелеш Ю. Уступи з історії літератури церковної. Діла і письма св. Атаназія, В. Архієпископа Александрійського // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 1. – С. 36-38; Ч. 2. – С. 79; Ч. 4. – С. 151-153; Ч. 6. – С. 220-223; Ч. 7. – С. 253-255; Ч. 16. – С. 535-539; Ч. 17. – С. 571-573; Ч. 18. – С. 601-604; Ч. 19. – С. 635-639.

76. Пелеш Ю. О потребі студій патристичних // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 4. – С. 157-158; Ч. 5. – С. 190-192.
77. Пелеш Ю. Гадки о церковной державі, росправа юридико-історична // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 2. – С. 81; Ч. 3. – С. 118-120; Ч. 4. – С. 153-157; Ч. 8. – С. 286-288; Ч. 9. – С. 316-317; Ч. 10. – С. 349-352; Ч. 13. – С. 444-446; Ч. 14. – С. 476-480.
78. Пелеш Ю. Понтифікат П. Пія IX // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 11. – С. 353-357; Ч. 12. – С. 385-389.
79. Пелеш Ю. Старокатолики // Рускій Сіон. – 1872. – Т. 2, Ч. 1. – С. 1-4; Ч. 4. – С. 97-102; Ч. 5. – С. 129-135; Ч. 6. – С. 161-166; Ч. 8. – С. 225-231; Ч. 9. – С. 257-261.
80. Пелеш Ю. О виборі Папи [Про процедуру] // Рускій Сіон. – 1872. – Т. 2, Ч. 15. – С. 473-476; Ч. 16. – С. 481-489.
81. Пелеш Ю. О синодах провінціональних і єпархіальних // Рускій Сіон. – 1873. – Т. 3, Ч. 15. – С. 449-460; Ч. 16. – С. 481-487; Ч. 17. – С. 513-524.
82. Пелеш Ю. О деканах // Рускій Сіон. – 1873. – Т. 3, Ч. 20. – С. 625-631; Ч. 21. – С. 649-655.
83. Пелеш Ю. Допись до Сіона [Про потребу видання рішень Замоїського Синоду] // Рускій Сіон. – 1875. – Т. 5, Ч. 7. – С. 213-214.
84. Пелеш Ю. Розв'язаніє 3. з випадків душпастирских в 1. числі поданих // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 4. – С. 127-128.
85. Пелеш Ю. Як має заховатися священник взглядом завіщаня слабого, котрого на смерть приготовляє? // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 6. – С. 200-203; Ч. 7. – С. 237-238.
86. Пелеш Ю. Яка ідея полуцає Євангелія, котрі читаються в Неділи от св. Пасхи д Сошествія св. Духа? // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 8. – С. 270-272.
87. Пелеш Ю. Рец.: Pfarrer in kirchworbis: Materialien fur Prediger und Katecheten... in alphabetischer Ordnung // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 4. – С. 159-160.
88. Пелеш Ю. О увільненню кандидатів сана священнического от должности чинної служби войскової // Рускій Сіон. – 1871. – Т. 1, Ч. 19. – С. 618-621.
89. Пелеш Ю. Чи може душпастир при катехизаціях і проповідях до молодежи або і малих дітей говорити о грісі нечистоти, і як при тім має поступати? // Рускій Сіон. – 1872. – Т. 2, Ч. 14. – С. 428-433; Ч. 15. – С. 469-473.
90. Пелеш Ю. О захованню священника в товаристві, де з богочестія висміваються / Рускій Сіон. – 1873. – Т. 3, Ч. 2. – С. 45-47; Ч. 3. – С. 80-85.
91. Пелеш Ю. О должности душпастиря посіщати недужних і поступованню при том // Рускій Сіон. – 1874. – Т. 4, Ч. 18. – С. 578-582; Ч. 19. – С. 585-592; Ч. 20. – С. 620-626.
92. Пелеш Ю. Місії католическі // Рускій Сіон. – 1874. – Т. 4, Ч. 1. – С. 27-29; Ч. 2. – С. 5; Ч. 17. – С. 543-548; Ч. 19. – С. 603-612.
93. Пелеш Ю. Унія і православіє // Рускій Сіон. – 1883. – Т. 11, Ч. 4. – С. 97-101; Ч. 5. – С. 137-142; Ч. 6. – С. 177-184; Ч. 7. – С. 209-215; Ч. 8. – С. 241-250; Ч. 11. – С. 341-346; Ч. 12. – С. 373-380; Ч. 13. – С. 405-409; Ч. 14. – С. 437-442; Ч. 15. – С. 469-473; Ч. 16. – С. 501-504; Ч. 17. – С. 533-537; Ч. 18. – С. 565-569; Ч. 19. – С. 597-600; Ч. 20. – С. 629-632; Ч. 21. – С. 661-663.
94. Пелеш Ю. Средства душпастирского образования // Душпастир. – 1887. – Т. 1, Ч. 1. – С. 11-13; Ч. 2. – С. 27-28; Ч. 3. – С. 43-47; Ч. 4. – С. 57-60; Ч. 5. – С. 74-78; Ч. 6. – С. 95-103; Ч. 7. – С. 139-141; Ч. 8. – С. 161-166; Ч. 9. – С. 197-200; Ч. 10. – С. 230-234; Ч. 11. – С. 264-

- 267; Ч. 12. – С. 289-293; Ч. 13. – С. 330-332; Ч. 15. – С. 389-393; Ч. 16. – С. 420-422; Ч. 17. – С. 460-461; 1888. – Т. 2, Ч. 1. – С. 22-26; Ч. 2. – С. 42-47; Ч. 3. – С. 81-84.
95. Перемишль: старі фотографії. URL: <https://www.etoretro.ru/city5132.htm> [23.01. 2018].
96. Під час обіду у Преосв. Еп. Пелеша... // Діло. – 1885, 31 грудня / 1886, 12 січня. – Ч. 143. – С. 3.
97. Порядок торжественного вїзду першого Єпископа Станиславівського Кир Юліана в престольний город Станиславів дня 9 січня і Єго Інтронізації в катедральнім Храмї Воскресенія Господа н. І. Христа там же в Неділю по Рождествї Христовім 10 січня 1886 // Діло. – 1885. – 19 (31) грудня. – Ч. 139. – С. 2.
98. Посвяченє станиславівського єпископа Преосв. Дра Юліана Пелеша... // Діло. – 1885. – 19 вересня (1 жовтня). – Ч. 103. – С. 3.
99. Посвяченє Преосв. еп. Юліана Пелеша відбулося в неділю... // Діло. – 1885. – 22 жовтня (3 падолиста). – Ч. 117. – С. 1-2.
100. Похорон бл. п. Преосв. єпископа Д-ра Юліана Пелеша // Душпастир. – 1896. – Т. 10, Ч. 8. – С. 211-214.
101. Преосв. Д-ра Юліана Пелеша наміряли Русини... // Діло. – 1885. – 21 марта (2 цвітня). – Ч. 33. – С. 3.
102. Преосв. Еп. Пелеш одержав... // Діло. – 1885. – 19 (31) марта. – Ч. 32. – С. 3.
103. Преосв. Єпископ Пелеш розіслав до всіх... // Діло. – 1885. – 12 (24) жовтня. – Ч. 113. – С. 2.
104. Річ нашого Владики // Діло. – 1885, 25 грудня / (1886, 9 січня). – Ч. 142. – С. 1.
105. Рускій Сіон: часопись церковна. – Львів, 1871. – Ч. 1-19; 1872. – Ч. 1-20; 1873. – Ч. 1-20.
106. Рускій Сіон: письмо архієпархіальне. – Львів, 1883. – Ч. 4-21.
107. Руська депутація в Пешті і в Відні (От учасника джепутації) // Діло. – 1886. – 10 (22) мая. – Ч. 52. – С. 1-2.
108. Смерековець, село URL: http://www.pslava.info/GorlyckyjPow_SmerekovecS,104834.html [03.02. 2018].
109. Спільний пастирський лист митрополита С.Сембратовича, єпископа Перемиського Ю.Пелеша і єпископа Станіславівського Ю.Сас-Куїловського, даний 23 квітня 1895 р. – Львів: З типографії Створопіг. Ін-та, 1895. – 20 с.
110. С. Я. З Яворова (Гостина Впроєсв. Єпископа Юліана Пелеша; попис учениць в дівочім заведенню СС. Василянок // Діло. – 1893. – 6 (18) липня. – Ч. 148. – С. 1.
111. Томашівський С. Вступ до історії Церкви на Україні // Ковчег: Науковий збірник із церковної історії / За ред. о.Б.Гудзяка, І.Скочиліяса та О.Турія. – Львів: Інститут історії Церкви ЛБА, 2001. – Ч.3. – С.3-54.
112. Три Синодальні Архієреї: Спомини з життя і діяльності Преосвященних о. Юліана Куїловського, дра Юліана Пелеша і дра Сильвестра Сембратовича. Списав о. Северин Матковський, гр.-кат. парох Боссир. – Львів: Накладом о. Александра Стефановича, 1932. – 108 с.
113. Тучапяне у єпископа Пелеша // Гаичанин. – 1893. – 14 (26) студня. – Ч. 278. – С. 3.
114. У Преосв. Еп. Юліана Пелеша явилася... // Діло. – 1885. – 9 (21) марта. – Ч. 28. – С. 3.
115. Ф[іляс], Пл[атонід]. Обіжник Єго Преосв. Кир Ю. Пелеша [Лист єпископа в справі юрисдикції сповідників єпархії] // Душпастир. – 1895. – Т. 9, Ч. 1. – С. 16-18.

116. Хома І. о. Єпископ Юліан Пелеш і його “Історія Унії Руської церкви з Римом” (1878-1880) // Науковий збірник УВУ на пошану Володимира Янева. – Мюнхен, 1983. – С. 864-873.
117. ЦДІАУЛ (Центральний державний історичний архів України у м. Львові). – Ф. 146, оп. 50, спр. 163. Листування, розпорядження та інші документи про діяльність Станіславівського греко-католицького єпископа Юліана Пелеша, 1885-1892 рр., м. Станіславів, 94 арк.
118. ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 168. Плани кафедральної церкви в м. Станіславові, 1884 – 1886 рр., 7 арк.
119. ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 170. Звіти, плани, листування про проведення робіт з реконструкції кафедральної церкви і єпископського палацу в Станіславові, том 1 (1885–1889 рр.), 124 арк.
120. ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 175. Листування з Міністерством віросповідань і освіти, Станіславівським ординаріатом та іншими про виділення коштів на утримання єпископського палацу в м. Станіславові, 1885–1906 рр., м. Станіславів, 197 арк.
121. ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 178. Листування з Станіславівським староством про купівлю будинку у жительки Пшибиловської Сузанни для резиденції греко-католицького єпископства, 1885–1887 рр., м. Станіславів, 81 арк.
122. ЦДІАУЛ. – Ф. 146, оп. 50, спр. 179. Справа про оренду будинку в жителів м. Станіславова Худерських для членів місцевої греко-католицької капітули, 1885–1894 рр., м. Станіславів, 59 арк.
123. ЦДІАУЛ. – Ф. 408, оп. 1, спр. 941. Записки священника Подолинського Мирона про події в Перемишльській капітулі і греко-католицькій церкві, 1892 р., 43 арк.
124. ЦДІАУЛ. – Ф. 408, оп. 1, спр. 1301. Адреси греко-католицького духовенства Станіславівської єпархії австрійському цісареві Францу Йосифові та папі Льву XIII з подякою за створення Станіславівської єпархії. Копії, 1886 р., 59 арк.
125. Центральний Виділ тов.. «Просвіта» у Львові на своїм засіданню з дня 7 (19) грудня... // Діло. – 1885. – 11 (23) грудня. – Ч. 136. – С. 4.
126. Чернецький Василь (1837–1900). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чернецький_Василь [28.01. 2018].
127. Чин посвячення... Преосвященнаго Юліана Пелеша Єпископа Станіславовскаго в Церкве Митрополитальной Львовской... – Львов, 1885. – 17 с.
128. Чин посвячення єпископа Юліана... // Діло. – 1885. – 12 (24) жовтня. – Ч. 113. – С. 2.
129. Чинности і рішення руского провінціального Собора в Галичині одбувшегося в Львові в році 1891. – Львів: Накладом Митрополитичого Ординаріату, Из типографії Ставропігійського Ін-та, 1896. – 272 с.
130. Чорновол І. П. Пелеш Юліан // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В.А. Смолій та ін.; Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2011. – Т. 8: Па – Прик. – С. 109.
131. Шах С. Між Сяном і Дунайцем. Спомин. Часть 1. – Мюнхен: Християнський Голос, 1960. – 439 с.
132. Шематизмъ всечестного клира Митропол. Архидієцезіи греко-католической Львівської на рік 1882. – Львів : Изъ типографії Ставропігійского Института подь управленіємъ Стефана Гучаковскаго, 1882. – XIV+334 с.

133. Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѳвской на рѳкъ Божій 1886. Рѳчникъ I. – Львѳв : Из типографіи Ставропігійского Інститута під управлінням В. О. Тарнавского, 1886. – XXXVIII+124 с.
134. Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѳвской на рѳкъ Божій 1887. Рѳчникъ II. – Вѳ Станиславѳвѳ : зѳ печатнѳ I. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1887. – XXIX+285 с.
135. Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѳвской на рѳкъ Божій 1888. Рѳчникъ III. – Вѳ Станиславѳвѳ : зѳ печатнѳ I. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1888. – XXIV+342 с.
136. Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѳвской на рѳкъ Божій 1889. Рѳчникъ IV. – Вѳ Станиславѳвѳ : зѳ печатнѳ I. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1889. – XXIV+159 с.
137. Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѳвской на рѳкъ Божій 1890. Рѳчникъ V. – Вѳ Станиславѳвѳ : зѳ печатнѳ I. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1890. – XXIV+313 с.
138. Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѳвской на рѳкъ Божій 1891. Рѳчникъ VI. – Вѳ Станиславѳвѳ : зѳ печатнѳ I. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1891. – XXIII+320 с.
139. Шематизмъ всего клира греко-католической Епархіи Станиславѳвской на рѳкъ Божій 1892. Рѳчникъ VII. – Вѳ Станиславѳвѳ : зѳ печатнѳ I. Данкевича, Накладом Клира Епархіального, 1892. – XXIII+186 с.
140. Шематисмъ всего клира греко-католического Епархіи соединених Перемиской, Самборской і Сяноцкой на рк от Рожд. Хр. 1892. – Перемишль: Типом С. Ф. Піонткевича, 1892. – 372 с.
141. Шематисмъ всего клира греко-католического Епархіи соединених Перемиской, Самборской і Сяноцкой на рк от Рожд. Хр. 1893. – Перемишль: Типом С. Ф. Піонткевича, 1893. – XXX+397 с.
142. Шематисмъ всего клира греко-католического Епархіи соединених Перемиской, Самборской і Сяноцкой на рк от Рожд. Хр. 1894. – Перемишль: Типом С. Ф. Піонткевича, 1894. – XXX+398 с.
143. Шематисмъ всего клира греко-католического Епархіи соединених Перемиской, Самборской і Сяноцкой на рк от Рожд. Хр. 1895. – Перемишль: Типом С. Ф. Піонткевича, 1895. – XXX+400 с.
144. Шематисмъ всего клира греко-католического Епархіи соединених Перемиской, Самборской і Сяноцкой на рк от Рожд. Хр. 1896. – Перемишль: Типом С. Ф. Піонткевича, 1896. – XXXII+410 с.
145. Щедра пожертва (Новинки) // Галичанин. – 1893. – 6 (18) січня. – Ч. 3. – С. 5.
146. Юбилей о. Юст. Желеховского // Галичанин. – 1896. – 11 (23) января. – Ч. 7. – С. 2-3.
147. Юліянь Пелеш (3.1.1843 - 10/22./IV. 18961) // Душпастир. – 1896. – Т. 10, Ч. 8. – С. 193-196.
148. Blazejovskyj D. Byzantine Kyivan Rite metropolitantes, eparchies and exarchates: nomenclature and statistics. – Romae, 1980. – 171 s.
149. Kilka uwag nad dziełem Ks. Dra Pełesza o Unii Tom II. napisał X. Stanisław Załęski S.J. – Krakow : Frukacnia „Czasu», 1881. – 42 s.

150. Pelesch Julian. Geschichte der Union der ruthenische Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Band 1: Von den ältesten Zeiten bis zur Wiederherstellung der Union mit Rom (1595). – Wien, 1878. – 640 s.
151. Pelesch Julian. Geschichte der Union der ruthenische Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Band 2: Von der Wiederherstellung der Union mit Rom bis auf die Gegenwart (1596-1879). – Wien, 1880. – 1095 s.
152. Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini 1871. – Leopoli: Typographia Instuti Staupigiani, 1871. – 286 s. – S. 12-13.
153. Schematismus universi venerabilis cleri Dioeceseos graeco-catholicae Premisliensis pro anno Domini 1843. – Premisliae: Typographia Episcopali rit. gr.-cat, 1843. – 209 s. – S. 151.
154. Schematismus universi cleri graeco-catholicae Dioecesis Stanislavopolitensis pro Anno Domini 1887. – Stanislavopolis : Typis J. Dankiewicz, Sumptibus Cleri Dioeceseos, 1887. – XXXIV+274 s.

References:

1. Besida Preosv. D-ra Yul. Pelesha, vyholoshena dnia 4 sichnia na 18 zasidaniu Seimu // Dilo. – 1886. – 7 (19) sichnia. – Ch. 2. – S. 1-2.
2. Blazheiovskiy D. Beresteiska re-unii ta ukrainska istorychna dolia i nedolia. T. 2: Kyivska Vselenska Tserkva v diaspori (1751–1988): [perekl. z anh]. – Lviv: Kameniar, 1999. – 1335 s.
3. Blazheiovskiy D. Hierarkhiia Kyivskoi Tserkvy (861 – 1996). – Lviv: Kameniar, 1996. – 568 s.
4. Blazheiovskiy D. Istorychnyi shematyzm Lvivskoi arkhieparkhii (1832–1944). T. 2: Dukhovenstvo i relihiini zghromadzhennia: [anh]. – Lviv – Kyiv: KM Akademiia, 2004. – 570 s.
5. Blazheiovskiy D. Istorychnyi shematyzm Peremyskoi yeparkhii z vkluchenniam Apostolskoi Administratury Lemkivshchyny (1828–1939): [anh]. – Lviv: Kameniar, 1995. – 1008 s.
6. Blazheiovskiy D. Istorychnyi shematyzm Stanislavivskoi (Ivano-Frankivskoi) yeparkhii vid yii zasnuvannia do pochatku Druhoi svitovoi viiny (1885–1938): [anh]. – Lviv: Misioner, 2002. – 450 s.
7. Bohoslovskiy almanakh. – Stanislaviv, 1887. – Rik 1. – Ch.5-6. – S. 1.
8. Bondarev I., Holovatyi M. Slidamy staroho Stanislavova. Palats yepyskopa. Data onovlennia: 27.03. 2015. URL: <http://report.if.ua/uncategorized/slidamy-starogo-stanislavova-palats-yepyskopa/> (data zvernennia: 10.01.2018).
9. V spravi zakolotu v Tuchapakh // Dilo. – 1892. – 7 (19) serpnia. – Ch. 177. – S. 3.
10. Velykyi A.-H. Z litopysu khrystyianskoi Ukrainy: Tserkovno-istorychni radioleksi z Vatykanu / o. Atanasii-Hrhorii Velykyi ChSVV. – T. VIII: KhIKh st. – Rym : Vydavnytstvo OO. Vasyliian, 1976. – 275 s.
11. Vistnyk Stanislavivskoi Eparkhii. – Stanislaviv, 1886–1891.
12. Visnyk Peremyskoi yeparkhii. – Peremyshl, 1891–1896.
13. Vist o imenuvani yepyskopa sufrahana v Peremyshli // Halychanyn. – 1893. – 19 (31) sichnia. – Ch. 13. – S. 3.
14. VR LNNB im. V. Stefanyka (Viddil rukopysiv Lvivskoi natsionalnoi naukovoii biblioteky imeni V. Stefanyka NAN Ukrainy). – F. 1, spr. 131. Pelesh Yulian. Lysty do Vasyliia Charnetskoho. – ark. 13.
15. VR LNNB im. V. Stefanyka. – F.17, spr.202a / p.5. Buchynskiy Meliton Osypovych. Lysty do Pelesha Yuliana. 1885, 1886 rr., m. Stanislav, 10 ark. – ark. 1-2.
16. VR LNNB im. V. Stefanyka. – F. 167, spr. 2487 / p. 75. Pelesh Yulian (03.01. 1843–11(23).04. 1896); Pelesh Hryhorii (1821 – 10.12. 1891). Vypysky i vyrizky z knykh i pereiodychnykh vydan (biohrafii, portret, bibliohrafii, 40 ark.

17. DAIFO (Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti). – F.504, op.1, spr.330a (Metryka kliru Stanyslavivskoi yeparkhii za 1887 – 1941 rr. Tom 1). – ark. 1.
18. Deliatynskiy R. Istoriiia Stanislavivskoi yeparkhii (1885 1900). – Ivano-Frankivsk: Nova Zoria, 2001. – 96 s.
19. Deliatynskiy R. I. Stanyslavivska yeparkhiia Hreko-Katolytskoi Tserkvy v suspilnomu zhytti Halychyny (1885–1946 rr.): dysertatsiia na zdobuttia nauk. st. kand. ist. nauk: spets. 07.00.01 – «Istoriiia Ukrainy». – Ivano-Frankivsk, 2017. – 390 s.
20. Deliatynskiy R. Stanyslavivska hreko-katolytska dukhovna seminariia u 1907–1918 rr.: stanovlennia i rozvytok // Spheres of Culture. Vol. 8 / Maria Curie-Sklodovska University in Lublin. – Lublin, 2014. – S. 308-317.
21. Deputatsiia s adresoiu do Ye. Vel. Tsisaria pid provodom Stanyslavivskoho vladyky Yuliiiana... // Dilo. – 1886. – 3 (15) maia. – Ch. 49. – S. 3.
22. D-r Yulian Pelesh... poluchyv dekret na aktualnoho dyrektora domu presvytrskoho... // Dilo. – 1883. – Ch. 135. – 29 padolysta (11 hrudnia). – S. 3.
23. D-ru Omelianu Ohonovskomu... // Dilo. – 1885. – 9 (21) marta. – Ch. 28. – S. 3
24. Epyskopy ruski v Stanyslavovi i Peremyshli... // Dilo. – 1892. – 15 (27) sichnia. – Ch. 11. – S. 3.
25. Yeho Vel. Tsisar daruvav... // Dilo. – 1885. – 13 (25) chervnia. – Ch. 65. – S. 3.
26. Yeho Preosv. yepysokp Yulian Pelesh pryimav... // Dilo. – 1885. – 21 marta (2 tsvitnia). – Ch. 33. – S. 3.
27. Yehreshii O., Deliatynskiy R., Maslii O. Kontseptsiiia naukovy-doslidnoi diialnosti Instytutu istorii Tserkvy Ivano-Frankivskoi Akademii Ivana Zolotoustoho Ivano-Frankivskoi Arkhyieparkhii UHKTs. URL: <http://ifaiz.edu.ua/naukova-roboty/institut-istorii-tserkvy.html>.
28. Zhytiepys bl. p. yepyskopa D-ra Yuliiiana Pelesha v Gazet-i kosc. // Dushpastyr – 1896. – T. 10, Ch. 11. – S. 290-291.
29. Z Budapeshtu pyshut nam: Nasha deputatsiia pid provodom Preosv. Ep. Yuliiiana... // Dilo. – 1886. – 8 (20) maia. – Ch. 51. – S. 3.
30. Z zhyttia novykh arkhypastyriv: II. D-r Yuliiian Pelesh // Dilo. – 1885. – Ch. 21. – 21 liutoho (5 marta). – S. 2.
31. Z Kolomyi telehrafuiut... // Dilo. – 1885, 24 hrudnia / 1886, 5 sichnia. – Ch. 141. – S. 3.
32. Z Yavorova (Z monastyria yavorivskoho) // Dilo. – 1893. – 21 lypnia (2 serpnia). – Ch. 161. – S. 3.
33. I.B.-P.K. Podorozh Preosviashchenoho Epyskopa d-ra Yuliiiana Pelesha // Dushpastyr. – 1893. – T. 7, Ch. 14. – S. 319-328.
34. I. N. Rets.: Matkovskiy, Severyn. Try synodalni Arkhierei: Spomyny z zhyttia i diialnosti Presviashchennykh Yu. Kuilovskoho, Yu. Pelesha i S. Sembrytovycha. Lviv, 1932 // Nyva. – 1933. – T. 28, Ch. 1. – S. 27-29.
35. I. S. Z torzhestva intronizatsiinoho v Stanyslavovi // Dilo. – 1886. – 7 (19) sichnia. – Ch. 2. – S. 3.
36. Ynstaliatsiia Vpr. D-ra Yuliana Pelesha na kryloshanyina-arkhydyiakona // Dilo. – 1883. – Ch. 129. – 15 (27) padolysta. – S. 3.
37. Intronizatsiine torzhestvo [promovy I. Verkhratskoho, T.Stakhevycha, O. Barabasha] // Dilo. – 1886. – 3 (15) sichnia. – Ch. 1. – S. 2.
38. Ioann Stupnytskii (16.Kh. 1816 - 10 (22) XII. 1890)//Dushpastyr. - 1890 -T 4ch 24 - s. 737. (Hreko-katolytskyi epyskop Peremyshlia (1872-1890).
39. Ipatov Ye. Lviv, yakoho ne povernesh. Seminariia Sviatoho Dukha (Lvivska heneralna hreko-katolytska dukhovna seminariia, 1870–1880-ti roky, foto). URL: <http://photo-lviv.in.ua/lviv-yakoho-ne-povernesh-seminariya-svyatoho-duha/> [27.01. 2018].
40. Kamianskyi P. Stanovlennia ta rozvytok Stanislavskoi yeparkhii za yepyskopa Yuliana Pelesha 1885–1891 rr. // Istorychni i politychni doslidzhennia Donetskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Istoriiia. – Donetsk, 2005. – #25-26. – S.224-232.

41. Karta «Korolivstvo Halychyny i Volodymyrii z velykym kniazivstvom Krakivskym». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Korolivstvo_Halychyny_ta_Volodymyrii#/media/File:CarteNouvelledesRoyaumesdeGalizieetLodomerie_large.jpg [31.01.2018].
42. Kolb N. «Z Bohom za Tserkvu i vitchyznu»: hreko-katolytske parafiialne dukhovenstvo v Halychyni u 90-kh rokakh KhIKh stolittia / NAN Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha. – Zhovkva: Misioner, 2015. – 372 s.
43. Komitet zaviazanyi v Stanyslavovi dlia pryiniattia yepyskopa Yuliana... // Dilo. – 1885. – 1 (13) zhovtnia). – Ch. 108. – S. 3.
44. Kravchuk A. Indeks ukrainskoi katolytskoi periodyky Halychyny 1871-1942 rr. – Lviv: Svichado, 2000. – XVI+520 s. – S. 14, 51, 54, 55, 95, 100, 157-159, 162, 186, 233, 271, 272, 289, 290, 307, 308, 310, 313, 326, 342, 348, 351, 371, 374, 396, 438 (Pelesh, Yu.).
45. Kryviak B. Vladyka Yulian Pelesh – istoryk Tserkvy i pershyi yepyskop Stanyslavivskiy // Istoriiia relihii v Ukraini: Materialy IX Mizhnarodnoi konferentsii 11-13 travnia 1999 roku. – Lviv, 1999. – Kn.1 (A – M) – S.183-186.
46. L. Stanyslaviv, d. 18 sichnia 1886 r. [pryvitannia Yu. Peleshu vid predstavnykiv silskykh chytalen] // Dilo. – 1886. – 11 (23) sichnia. – Ch. 4. – S. 2.
47. Levytskyi O. V den intronizatsii Preosviashchenoho Vladyky kyr Yuliana Pelesha 29 hrudnia 1885 [virsh] // Dilo. – 1885, 29 hrudnia / 1886, 9 sichnia. – Ch. 142. – S. 1.
48. M. Stanyslaviv, 1 (13) sichnia [z pryvodu intronizatsii Yu. Pelesha] // Dilo. – 1886. – 9 (21) sichnia. – Ch. 3. – S. 2.
49. Madei N. Kryzhivska yeparkhiia: istoriia i suchasnist // Istoriiia relihii v Ukraini: Materialy XII-yi Mizhnarodnoi konferentsii (Lviv, 20-24 travnia 2002 roku). – Lviv, 2002. – Kn.1. – S.251-256.
50. Matkovskiy o. Severyn. D-r Yuliiian Pelesh, Yepyskop Stanyslavivskiy, a vidtak Peremyskyi // Try Synodalni Arkhierei: Spomyny z zhyttia i diialnosti Preosviashchennykh o. Yuliiiana Kulivskoho, dra Yuliiiana Pelesha i dra Sylvestra Sembratovycha. Spysav o. Severyn Matkovskiy, hr.-kat. parokh Bossyr. – Lviv: Nakladom o. Aleksandra Stefanovycha, 1932. – 108 s. – S. 31-45.
51. Melnyk I. Akademichna himnaziia u Lvovi. URL: <http://photo-lviv.in.ua/akademichna-himnaziya-u-lvovi/> [18.05. 2016].
52. Mudryi S. Narys Istorii Tserkvy v Ukraini. – Rym – Lviv: Vyd-vo ChSVV, 1995. – 404 s.
27. Yehreshii O., Deliatynskiy R., Maslii O. Kontseptsiia naukovo-doslidnoi diialnosti Instytutu istorii Tserkvy Ivano-Frankivskoi Akademii Ivana Zolotoustoho Ivano-Frankivskoi Arkhyieparkhii UHKTs. URL: <http://ifaiz.edu.ua/naukova-robota/instytut-istorii-tserkvy.html>.
28. Zhytiepys bl. p. yepyskopa D-ra Yuliiiana Pelesha v Gazet-i kosc. // Dushpastyr – 1896. – T. 10, Ch. 11. – S. 290-291.
29. Z Budapeshtu pyshut nam: Nasha deputatsiia pid provodom Preosv. Ep. Yuliiiana... // Dilo. – 1886. – 8 (20) maia. – Ch. 51. – S. 3.
30. Z zhyttia novykh arkhypastyriv: II. D-r Yuliiian Pelesh // Dilo. – 1885. – Ch. 21. – 21 liutoho (5 marta). – S. 2.
31. Z Kolomyi telehrafuiut... // Dilo. – 1885, 24 hrudnia / 1886, 5 sichnia. – Ch. 141. – S. 3.
32. Z Yavorova (Z monastyria yavorivskoho) // Dilo. – 1893. – 21 lypnia (2 serpnia). – Ch. 161. – S. 3.
33. I.B.-P.K. Podorozh Preosviashchenoho Epyskopa d-ra Yuliiiana Pelesha // Dushpastyr. – 1893. – T. 7, Ch. 14. – S. 319-328.
34. I. N. Rets.: Matkovskiy, Severyn. Try synodalni Arkhierei: Spomyny z zhyttia i diialnosti Presviashchennykh Yu. Kulivskoho, Yu. Pelesha i S. Sembrytovycha. Lviv, 1932 // Nyva. – 1933. – T. 28, Ch. 1. – S. 27-29.
35. I. S. Z torzhestva intronizatsiinoho v Stanyslavovi // Dilo. – 1886. – 7 (19) sichnia. – Ch. 2. – S. 3.

36. Ynstaliatsiia Vpr. D-ra Yuliana Pelesha na kryloshanyyna-arkhydyiakona // Dilo. – 1883. – Ch. 129. – 15 (27) padolysta. – S. 3.
37. Intronizatsiine torzhestvo [promovy I. Verkhratskoho, T.Stakhevycha, O. Barabasha] // Dilo. – 1886. – 3 (15) sichnia. – Ch. 1. – S. 2.
38. Ioann Stupnytskii (16.Kh. 1816 - 10 (22) XII. 1890)//Dushpastyr. - 1890 -T 4ch 24 - s. 737. (Hreko-katolytskyi epyskop Peremyshtia (1872-1890).
39. Ipatov Ye. Lviv, yakoho ne povernesh. Seminariia Sviatoho Dukha (Lvivska heneralna hreko-katolytska dukhovna seminariia, 1870–1880-ti roky, foto). URL: <http://photo-lviv.in.ua/lviv-yakoho-ne-povernesh-seminariya-svyatoho-duha/> [27.01. 2018].
40. Kamianskyi P. Stanovlennia ta rozvytok Stanislavskoi yeparkhii za yepyskopa Yuliana Pelesha 1885–1891 rr. // Istorychni i politychni doslidzhennia Donetskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Istorii. – Donetsk, 2005. – #25-26. – S.224-232.
41. Karta «Korolivstvo Halychyny i Volodymyrii z velykym kniazivstvom Krakivskym». URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Korolivstvo_Halychyny_ta_Volodymyrii#/media/File:CarteNouvelledesRoyaumesdeGalizieetLodomerie_large.jpg [31.01.2018].
42. Kolb N. «Z Bohom za Tserkvu i vitchyznu»: hreko-katolytske parafialne dukhovenstvo v Halychyni u 90-kh rokakh KhIKh stolittia / NAN Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha. – Zhovkva: Misioner, 2015. – 372 s.
43. Komitet zaviazanyi v Stanyslavovi dlia pryiniattia yepyskopa Yuliana... // Dilo. – 1885. – 1 (13) zhovtnia). – Ch. 108. – S. 3.
44. Kravchuk A. Indeks ukrainskoi katolytskoi periodyky Halychyny 1871-1942 rr. – Lviv: Svichado, 2000. – XVI+520 s. – S. 14, 51, 54, 55, 95, 100, 157-159, 162, 186, 233, 271, 272, 289, 290, 307, 308, 310, 313, 326, 342, 348, 351, 371, 374, 396, 438 (Pelesh, Yu.).
45. Kryviak B. Vladyka Yulian Pelesh – istoryk Tserkvy i pershyi yepyskop Stanyslavivskyi // Istoriiia relihii v Ukraini: Materialy IX Mizhnarodnoi konferentsii 11-13 travnia 1999 roku. – Lviv, 1999. – Kn.1 (A – M) – S.183-186.
46. L. Stanyslaviv, d. 18 sichnia 1886 r. [pryvitannia Yu. Peleshu vid predstavnykiv silskykh chytalen] // Dilo. – 1886. – 11 (23) sichnia. – Ch. 4. – S. 2.
47. Levytskyi O. V den intronizatsii Preosviashchennoho Vladyky kyr Yuliana Pelesha 29 hrudnia 1885 [virsh] // Dilo. – 1885, 29 hrudnia / 1886, 9 sichnia. – Ch. 142. – S. 1.
48. M. Stanyslaviv, 1 (13) sichnia [z pryvodu intronizatsii Yu. Pelesha] // Dilo. – 1886. – 9 (21) sichnia. – Ch. 3. – S. 2.
49. Madei N. Kryzhivska yeparkhiia: istoriiia i suchasnist // Istoriiia relihii v Ukraini: Materialy XII-yi Mizhnarodnoi konferentsii (Lviv, 20-24 travnia 2002 roku). – Lviv, 2002. – Kn.1. – S.251-256.
50. Matkovskyi o. Severyn. D-r Yuliiian Pelesh, Yepyskop Stanyslavivskyi, a vidtak Peremyskyi // Try Synodalni Arkhierei: Spomyny z zhyttia i diialnomy Preosviashchennykh o. Yuliiiana Kuilovskoho, dra Yuliiiana Pelesha i dra Sylvestra Sembratovycha. Spysav o. Severyn Matkovskyi, hr.-kat. parokh Bossyr. – Lviv: Nakladom o. Aleksandra Stefanovycha, 1932. – 108 s. – S. 31-45.
51. Melnyk I. Akademichna himnaziia u Lvovi. URL: <http://photo-lviv.in.ua/akademichna-himnaziya-u-lvovi/> [18.05. 2016].
52. Mudryi S. Narys Istorii Tserkvy v Ukraini. – Rym – Lviv: Vyd-vo ChSVV, 1995. – 404 s.
53. Na papskim konsystory... // Dilo. – 1885. – 21 marta (2 tsvitnia). – Ch. 33. – S. 4.
54. Na torzhestvo vstuplenia Preosv. ep. Yuliiiana Pelesha na vladychy prestol... // Dilo. – 1885. – 11 (23) hrudnia. – Ch. 136. – S. 4.
55. Na torzhestvo ep. Yuliana v Stanyslavovi vyhotovyv p. Vol. Chekhovych... // Dilo. – 1885, 24 hrudnia / 1886, 5 sichnia. – Ch. 141. – S. 3.
56. Nazarko I. o. Yepyskop Yu.Pelesh – istoryk Tserkvy // Ukrainskyi istoryk. – 1981. – # 1-4. – S. 118-127.

57. Nakhlik Ye., Nakhlik O. Ivan Franko ta Evhenyi Zhelekhivskiy: amplituda vzaiemyn // *Ukrainska mova.* – 2011. – # 3. – S. 3-18.
58. Natsionalnyi muzei u Lvovi imeni A.Sheptytskoho. – RKK-1559, 168 ark.
59. Natsionalnyi muzei u Lvovi imeni A.Sheptytskoho. – SDK-2612 (Pryvit pervomu Stanyslavovskomu Epyskopu Yulianu Peleshu [virshi nevstanovlenoho avtora]. – 3 s.), 2 ark.
60. Natsionalnyi muzei u Lvovi imeni A.Sheptytskoho. – SDK-2615 (Pryvit Eho Preosviashchenstvu Kyr Yulianu Peleshu, pervomu ruskomu yepyskopu novo-uchrezhdennoi Yeparkhii Stanyslavovskoi, v den torzhestvennoho vstupleniia na Prestol Yepyskopskyi v Stanyslavovi dnia 29 dekabria 1885 (10 sichnia 1886) roku [virshi nevstanovlenoho avtora]. – Stanislaviv: z pechatni I.Dankevycha, 1886. – 8 s.). 4 ark.
61. Natsionalnyi muzei u Lvovi imeni A.Sheptytskoho. – SDK-2723., 1 ark.
62. Novykh vladyk nashykh vytyaly... // *Dilo.* – 1885. – 9 (21) marta. – Ch. 28. – S. 3.
63. Nominatsiia nashykh Vladyk vzhe oholoshena... // *Dilo.* – 1885. – 23 liutoho (7 marta). – Ch. 21/22. – S. 5.
64. O naznacheniiu yepyskopu Peleshu sufrahana // *Halychnanyn.* – 1893. – 14 (26) sichnia. – Ch. 9. – S. 3.
65. O. Naumovych... [pro perekhid u pravoslavia i lyst do Papy] // *Dilo.* – 1883. – 4 (16) sichnia. – Ch. 1. – S. 3.
66. Pastyrskyi lyst mytropolity Halytskoho S. Sembratovycha do yepyskopiv ruskykh Halytskoi Provintsii pro Synod provintsiinyi u Lvovi (danyi 15 / 27lypnia 1891 r.). – Lviv : Typohrafiia Stavropihiinoho Yn-tu, 1891. – 6 s.
67. Pastyrskyi lyst Yuliana Pelesha do dukhovenstva Stanyslavivskoi yeparkhii «Radostna vist rozneslas po vsii nashii otchyni...», danyi v nediliu po Rizdvi Khrystovim 1886 r. Bulla Papy Leva KhIII «De universe Dominico grege...» / «O vsem Hospodnem stade...», dano v Rymi 26 marta 1885. – Lviv: Iz typohrafii Stavropihiiskoho In-ta, 1886. – 27+14 s.
68. Pastyrskyi lyst Yuliana Pelesha do virnykh Stanyslavivskoi yeparkhii «Boh v myloserdyiu svoem nevycherpanyi...», danyi v nediliu po Rizdvi Khrystovim 1886 r. Apostolske pysmo Eho Sviatosty Lva Papy KhIII «Hodie Nos Ecclesiae Stanislaopolitanae...» / «Dnes My zaosmotryly Stanyslavivsku Tserkov...», dano v Rymi 27 marta 1885. – Lviv: Iz typohrafii Stavropihiiskoho In-ta, 1886. 19+1 s.
69. Pastyrskyi lyst yepyskopa Yu. Pelesha do sviashchenstva i virnykh z pryvodu 50-litnoho yuvileiu Papy Leva KhIII «Pro yuvileinyi vidpust», danyi v Praznyk Paskhy 1886. – Stanislaviv : Nakladom Yepyskopskoho Ordynariatu, 1886. – 7 s.
70. Pelesh Yulian. Pastyrskoe bohoslovie. Napysal d-r Yulian Pelesh, hr.-kat. sviashchenyk. Za soyzvoleniem y blahosloveniem Preosviashchennykh Ordynariativ Lvivskoho i Peremyskoho. Pershyi i druhyi vypusk. Viden: Nakladom avtora z typohrafiy OO. Mekhytarystiv, 1876. 54.
71. Pelesh Yulian. Rosprava o dukhovnom uriadovom styliu yako dopolnene pastyrskoho bohosloviia. Viden: Nakladom avtora v typohrafiy OO. Mekhytarystiv, 1878. 186 s.
72. Pelesh Yulian. Rosprava o dukhovnom uriadovom styliu yako dopovnennia pastyrskoho bohosloviia. 2-yi naklad, perehliane nyi i dopovnenyi osobystym dodatkom naivazhnishykh zakoniv cherez V. D. Sadovskoho. Viden: Nakladom avtora v typohrafiy OO. Mekhytarystiv, 1898. 268 s.
73. Pelesh Yulian. Uchebnyk katolytskoi relihii dlia himnaziinykh klias shkol serednykh (pislia Antoniiia Vaplera). Napysal Yulian Pelesh. Try chasty. Chast 1: Vvedenie i dokaz istyny katolytskoi relihii. – Lviv: Z drukarni Tovarystva imeni Shevchenka, 1876. – 151 s.

74. Pelesh Kyr Yuliiian. Liturhika. Biohrafichni materiialy / Kyr Yu.Pelesh; uporiadnyk A.Cheremskyyi. – Kharkiv: Vydavets Savchuk O.O., 2013. – 680 s.
75. Pelesh Yu. Ustupy z istorii literatury tserkovnoi. Dila i pysma sv. Atanaziia, V. Arkhiiepyskopa Aleksandriiskoho // Ruskii Sion. – 1871. – T. 1, Ch. 1. – S. 36-38; Ch. 2. – S. 79; Ch. 4. – S. 151-153; Ch. 6. – S. 220-223; Ch. 7. – S. 253-255; Ch. 16. – S. 535-539; Ch. 17. – S. 571-573; Ch. 18. – S. 601-604; Ch. 19. – S. 635-639.
76. Pelesh Yu. O potrebi studii patrystychnykh // Ruskii Sion. – 1871. – T. 1, Ch. 4. – S. 157-158; Ch. 5. – S. 190-192.
77. Pelesh Yu. Hadky o tserkovnoi derzhavi, rosprava yurydyko-istorychna // Ruskii Sion. – 1871. – T. 1, Ch. 2. – S. 81; Ch. 3. – S. 118-120; Ch. 4. – S. 153-157; Ch. 8. – S. 286-288; Ch. 9. – S. 316-317; Ch. 10. – S. 349-352; Ch. 13. – S. 444-446; Ch. 14. – S. 476-480.
78. Pelesh Yu. Pontyfikat P. Piia IX // Ruskii Sion. – 1871. - T. 1, Ch. 11. – S. 353-357; Ch. 12. – S. 385-389.
79. Pelesh Yu. Starokatolyky // Ruskii Sion. – 1872. - T. 2, Ch. 1. – S. 1-4; Ch. 4. – S. 97-102; Ch. 5. – S. 129-135; Ch. 6. – S. 161-166; Ch. 8. – S. 225-231; Ch. 9. – S. 257-261.
80. Pelesh Yu. O vybori Papy [Pro protseduru] // Ruskii Sion. – 1872. – T. 2, Ch. 15. – S. 473-476; Ch. 16. – S. 481-489.
81. Pelesh Yu. O synodakh provintsionalnykh i yeparkhialnykh // Ruskii Sion. – 1873. – T. Z, Ch. 15. – S. 449-460; Ch. 16. – S. 481-487; Ch. 17. – S.513-524.
82. Pelesh Yu. O dekanakh // Ruskii Sion. – 1873. – T. Z, Ch. 20. – S. 625-631; Ch. 21. – S. 649-655.
83. Pelesh Yu. Dopys do Siona [Pro potrebu vydannia rishen Zamoiskoho Synodu] // Ruskii Sion. – 1875. – T. 5, Ch. 7. – S. 213-214.
84. Pelesh Yu. Rozviazaniie 3. z vypadkiv dushpastyrskykh v 1. chysli podanykh // Ruskii Sion. – 1871. – T. 1, Ch. 4. – S. 127-128.
85. Pelesh Yu. Yak maie zakhovatsia sviashchennykh vzghliadom zavishchania slaboho, kotroho na smert pryhotovliaie? // Ruskii Sion. – 1871. – T. 1, Ch. 6. – S. 200-203; Ch. 7. – S. 237-238.
86. Pelesh Yu. Yaka ideia poluchaie Yevanheliia, kotri chytaiutsia v Nedily ot sv. Paskhy d Soshestviia sv. Dukha? // Ruskii Sion. – 1871. – T. 1, Ch. 8. – S. 270-272.
87. Pelesh Yu. Rets.: Pfarrer in kirchworbis: Materialien für Prediger und Katecheten... in alphabetischer Ordnung // Ruskii Sion. – 1871. – T. 1, Ch. 4. – S. 159-160.
88. Pelesh Yu. O uvilneniu kandydativ sana sviashchennycheskoho ot dolzhnomy chynnoi sluzhby voiskovoi // Ruskii Sion. – 1871. – T. 1, Ch. 19. – S. 618-621.
89. Pelesh Yu. Chy mozhe dushpastyr pry katekhyzatsiakh i propovidiakh do molodezhy abo i malykh ditei hovoryty o hrishi nechystoty, i yak pry tim maie postupaty? // Ruskii Sion. – 1872. – T. 2, Ch. 14. – S. 428-433; Ch. 15. – S. 469-473.
90. Pelesh Yu. O zakhovanii sviashchennyka v tovarystvi, de z bohochestiiia vysmivaiutsia / Ruskii Sion. – 1873. – T. Z, Ch. 2. – S. 45-47; Ch. 3. – S. 80-85.
91. Pelesh Yu. O dolzhnosti dushpastyria posishchaty neduzhnykh i postupovaniiu pry tom // Ruskii Sion. – 1874. – T. 4, Ch. 18. – S. 578-582; Ch. 19. – S. 585-592; Ch. 20. – S. 620-626.
92. Pelesh Yu. Missii katolycheski // Ruskii Sion. – 1874. – T. 4, Ch. 1. – S. 27-29; Ch. 2. – S. 5; Ch. 17. – S. 543-548; Ch. 19. – S. 603-612.
93. Pelesh Yu. Uniiia i pravoslaviie // Ruskii Sion. – 1883. – T. 11, Ch. 4. – S. 97-101; Ch. 5. – S. 137-142; Ch. 6. – S. 177-184; Ch. 7. – S. 209-215; Ch. 8. – S. 241-250; Ch. 11. – S. 341-346; Ch. 12. – S. 373-380; Ch. 13. - s. 405-409; Ch. 14. – S. 437-442; Ch. 15. – S. 469-473; Ch. 16. –

- S. 501-504; Ch. 17. – S. 533-537; Ch. 18. – S. 565-569; Ch. 19. – S. 597-600; Ch. 20. – S. 629-632; Ch. 21. – S. 661-663.
94. Pelesh Yu. Sredstva dushpastyrskoho obrazovaniia //Dushpastyr. – 1887. – T. 1, Ch. 1. – S. 11-13; Ch. 2. – S. 27-28; Ch. 3. – S. 43-47; Ch. 4. – S. 57-60; Ch. 5. – S. 74-78; Ch. 6. – S. 95-103; Ch. 7. – S. 139-141; Ch. 8. – S. 161-166; Ch. 9. – S. 197-200; Ch. 10. – S. 230-234; Ch. 11. – S. 264-267; Ch. 12. – S. 289-293; Ch. 13. – S. 330-332; Ch. 15. – S. 389-393; Ch. 16. – S. 420-422; Ch. 17. – S. 460-461; 1888. – T. 2, Ch. 1. – S. 22-26; Ch. 2. – S. 42-47; Ch. 3. – S. 81-84.
95. Peremyshl: stari fotohrafi. URL: <https://www.etoretro.ru/city5132.htm> [23.01. 2018].
96. Pid chas obidu u Preosv. Ep. Pelesha... // Dilo. – 1885, 31 hrudnia / 1886, 12 sichnia. – Ch. 143. – S. 3.
97. Poriadok torzhestvennoho vizdu pershoho Epyskopa Stanyslavivskoho Kyr Yuliana v prestolnyi horod Stanyslaviv dnia 9 sichnia i Yeho Intronizatsii v katedralnim Khrami Voskreseniia Hospoda n. I. Khrysta tam zhe v Nediliu po Rozhdestvi Khrystovim 10 sichnia 1886 // Dilo. – 1885. – 19 (31) hrudnia. – Ch. 139. – S. 2.
98. Posviashchenie stanyslavivskoho yepyskopa Preosv. Dra Yuliana Pelesha... // Dilo. – 1885. – 19 veresnia (1 zhovtnia). – Ch. 103. – S. 3.
99. Posviashchenie Preosv. ep. Yuliana Pelesha vidbulosia v nediliu... // Dilo. – 1885. – 22 zhovtnia (3 padolysta). – Ch. 117. – S. 1-2.
100. Pokhoron bl. p. Preosv. yepyskopa D-ra Yuliana Pelesha // Dushpastyr. – 1896. – T. 10, Ch. 8. – S. 211-214.
101. Preosv. D-ra Yuliana Pelesha namirialy Rusyny... // Dilo. – 1885. – 21 marta (2 tsvitnia). – Ch. 33. – S. 3.
102. Preosv. Ep. Pelesh oderzhav... // Dilo. – 1885. – 19 (31) marta. – Ch. 32. – S. 3.
103. Preosv. Yepyskop Pelesh rozislav do vsikh... // Dilo. – 1885. – 12 (24) zhovtnia. – Ch. 113. – S. 2.
104. Rich nashoho Vladyky // Dilo. – 1885, 25 hrudnia / (1886, 9 sichnia). – Ch. 142. – S. 1.
105. Ruskii Sion: chasopys tserkovna. – Lviv, 1871. – Ch. 1 19; 1872. – Ch. 1-20; 1873. – Ch. 1-20.
106. Ruskii Sion: pysmo arkhieparkhialne. – Lviv, 1883. – Ch. 4-21.
107. Ruska deputatsiia v Peshti i v Vidni (Ot uchasnyka dzheputatsii) // Dilo. – 1886. – 10 (22) maia. – Ch. 52. – S. 1-2.
108. Smerekovets, selo URL: http://www.pslava.info/GorlyckyjPow_SmerekovecS,104834.html [03.02. 2018].
109. Spilnyi pastyrskiy lyst mytropolyta S.Sembratovycha, yepyskopa Peremyskoho Yu.Pelesha i yepyskopa Stanislavivskoho Yu.Sas-Kuilovskoho, danyi 23 kvitnia 1895 r. – Lviv: Z typohrafi Stovropih. In-ta, 1895. – 20 s.
110. S. Ya. Z Yavorova (Hostyna Vproesv. Epyskopa Yuliana Pelesha; popys uchenyts v divochim zavedenni SS. Vasyliianok // Dilo. – 1893. – 6 (18) lypnia. – Ch. 148. – S. 1.
111. Tomashivskiy S. Vstup do istorii Tserkvy na Ukraini // Kovchey: Naukovyi zbirnyk iz tserkovnoi istorii / Za red. o.B.Gudziaka, I.Skochyliasa ta O.Turii. – Lviv: Instytut istorii Tserkvy LBA, 2001. – Ch.3. – S.3-54.
112. Try Synodalni Arkhierei: Spomyny z zhyttia i diialnomy Preosviashchennykh o. Yuliana Kuilovskoho, dra Yuliana Pelesha i dra Sylvestra Sembratovycha. Spysav o. Severyn

- Matkovskiy, hr.-kat. parokh Bossyr. – Lviv: Nakladom o. Aleksandra Stefanovycha, 1932. – 108s.
113. Tuchapiane u epyskopa Pelesha // Haychanyn. – 1893. – 14 (26) studnia. – Ch. 278. – S. 3.
114. U Preosv. Ep. Yuliana Pelesha yavylasia... // Dilo. – 1885. – 9 (21) marta. – Ch. 28. – S. 3.
115. F[ilias], Pl[atonic]. Obizhnyk Yeho Preosv. Kyr Yu. Pelesha [Lyst yepyskopa v spravi yurysdyktsii spovidnykiv yeparkhii] // Dushpastyr. – 1895. – T. 9, Ch. 1. – S. 16-18.
116. Khoma I. o. Yepyskop Yulian Pelesh i yoho “Istoriia Unii Ruskoï tserkvy z Rymom” (1878-1880) // Naukovyi zbirnyk UVU na poshanu Volodymyra Yaneva. – Miunkhen, 1983. – S. 864-873.
117. TsDIAUL (Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi). – F. 146, op. 50, spr. 163. Lystuvannia, rozporiadzhennia ta inshi dokumenty pro diialnist Stanyslavivskoho hreko-katolytskoho yepyskopa Yuliana Pelesha, 1885-1892 rr., m. Stanislaviv, 94 ark.
118. TsDIAUL. – F. 146, op. 50, spr. 168. Plany kafedralnoi tserkvy v m. Stanyslavovi, 1884 – 1886 rr., 7 ark.
119. TsDIAUL. – F. 146, op. 50, spr. 170. Zvity, plany, lystuvannia pro provedennia robıt z rekonstruktsii kafedralnoi tserkvy i yepyskopskoho palatsu v Stanyslavovi, tom 1 (1885–1889 rr.), 124 ark.
120. TsDIAUL. – F. 146, op.50, spr.175. Lystuvannia z Ministerstvom virospovidan i osvity, Stanyslavivskym ordynariatom ta inshymy pro vydilennia koshtiv na utrymannia yepyskopskoho palatsu v m. Stanislavovi, 1885–1906 rr., m. Stanislaviv, 197 ark.
121. TsDIAUL. – F. 146, op. 50, spr. 178. Lystuvannia z Stanyslavivskym starostvom pro kupivliu budynku u zhytelky Pshybylovskoi Suzanny dlia rezydentsii hreko-katolytskoho yepyskopstva, 1885–1887 rr., m. Stanislaviv, 81 ark.
122. TsDIAUL. – F. 146, op. 50, spr. 179. Sprava pro orendu budynku v zhyteliv m. Stanyslavova Khuderskykh dlia chleniv mistsevoi hreko-katolytskoi kapituly, 1885–1894 rr., m. Stanislaviv, 59 ark.
123. TsDIAUL. – F. 408, op. 1, spr. 941. Zapysky sviashchenyaka Podolynskoho Myrona pro podii v Peremyshlskii kapitul i hreko-katolytskii tserkvi, 1892 r., 43 ark.
124. TsDIAUL. – F. 408, op. 1, spr. 1301. Adresy hreko-katolytskoho dukhovenstva Stanyslavivskoi yeparkhii avstriiskomu tsisarevi Frantsu Yosyfovi ta papi Lvu KhIII z podiakoiu za stvorennia Stanyslavivskoi yeparkhii. Kopii, 1886 r., 59 ark.
125. Tsentralnyi Vydil tov.. «Prosvita» u Lvovi na svoim zasidanniu z dnia 7 (19) hrudnia... // Dilo. – 1885. – 11 (23) hrudnia. – Ch. 136. – S. 4.
126. Chernetskyi Vasyl (1837–1900). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Chernetskyi_Vasyl [28.01. 2018].
127. Chyn posviashchenyia... Preosviashchennaho Yuliana Pelesha Epyskopa Stanyslavovskaho v Tserkve Mytropolytalnoi Lvovskoi... – Lvov, 1885. – 17 s.
128. Chyn posviashchenia epysokpa Yuliana... // Dilo. – 1885. – 12 (24) zhovtnia. – Ch. 113. – S. 2.
129. Chynnosty i rishennia ruskoho provintsialnoho Sobora v Halychyni odbuvshehosia v Lvovi v rotsi 1891. – Lviv: Nakladom Mytropolychoho Ordynariatu, Iz typohrafii Stavropihiiskoho Inta, 1896. – 272 s.
130. Chornovol I. P. Pelesh Yuliiian // Entsyklopediia istorii Ukrainy: u 10 t. / redkol.: V.A. Smolii ta in.; Instytut istorii Ukrainy. – K.: Naukova dumka, 2011. – T. 8: Pa – Pryk. – S. 109.
131. Shakh S. Mizh Sianom i Dunaitsem. Spomyn. Chast 1. – Miunkhen: Khrystyianskyi Holos, 1960. – 439 s.

132. Shematyzmъ vsechestnoho klyra Mytropol. Arkhydietsziy hreko-katolycheskoï Lvivskoy na rik 1882. – Lviv : Yzъ typohrafiy Stavropyhiiskoho Ynstytuta rodъ upravleniemъ Stefana Huchakovskoho, 1882. – XIV+334 s.
133. Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolycheskoy Eparkhiy Stanyslavôvskoy na rôk Bozhii 1886. Rôchnyкъ I. – Lviv : Iz typohrafiï Stavropihiiskoho Instytuta pid upravleniem V. O. Tarnavskoho, 1886. – XXKhVIII+124 s.
134. Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolycheskoy Eparkhiy Stanyslavôvskoy na rôk Bozhii 1887. Rôchnyкъ II. – Vъ Stanyslavovъ : zъ pechatnъ I. Dankevycha, Nakladom Klyra Eparkhialnoho, 1887. – XXIKh+285 s.
135. Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolycheskoy Eparkhiy Stanyslavôvskoy na rôk Bozhii 1888. Rôchnyкъ III. – Vъ Stanyslavovъ : zъ pechatnъ I. Dankevycha, Nakladom Klyra Eparkhialnoho, 1888. – XXIV+342 s.
136. Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolycheskoy Eparkhiy Stanyslavôvskoy na rôk Bozhii 1889. Rôchnyкъ IV. – Vъ Stanyslavovъ: zъ pechatnъ I. Dankevycha, Nakladom Klyra Eparkhialnoho, 1889. – XXIV+159 s.
137. Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolycheskoy Eparkhiy Stanyslavôvskoy na rôk Bozhii 1890. Rôchnyкъ V. – Vъ Stanyslavovъ : zъ pechatnъ I. Dankevycha, Nakladom Klyra Eparkhialnoho, 1890. – XXIV+313 s.
138. Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolycheskoy Eparkhiy Stanyslavôvskoy na rôk Bozhii 1891. Rôchnyкъ VI. – Vъ Stanyslavovъ : zъ pechatnъ I. Dankevycha, Nakladom Klyra Eparkhialnoho, 1891. – XXIII+320 s.
139. Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolycheskoy Eparkhiy Stanyslavôvskoy na rôk Bozhii 1892. Rôchnyкъ VII. – Vъ Stanyslavovъ : zъ pechatnъ I. Dankevycha, Nakladom Klyra Eparkhialnoho, 1892. – XXIII+186 s.
140. Shematysm vseho klyra hreko-katolycheskoho Eparkhii soiedynenykh Peremyskoï, Samborskoï i Sianotskoï na rk ot Rozhd. Khr. 1892. – Peremyshl: Typom S. F. Piontkevycha, 1892. – 372 s.
141. Shematysm vseho klyra hreko-katolycheskoho Eparkhii soiedynenykh Peremyskoï, Samborskoï i Sianotskoï na rk ot Rozhd. Khr. 1893. – Peremyshl: Typom S. F. Piontkevycha, 1893. – KhKhKh+397 s.
142. Shematysm vseho klyra hreko-katolycheskoho Eparkhii soiedynenykh Peremyskoï, Samborskoï i Sianotskoï na rk ot Rozhd. Khr. 1894. – Peremyshl: Typom S. F. Piontkevycha, 1894. – KhKhKh+398 s.
143. Shematysm vseho klyra hreko-katolycheskoho Eparkhii soiedynenykh Peremyskoï, Samborskoï i Sianotskoï na rk ot Rozhd. Khr. 1895. – Peremyshl: Typom S. F. Piontkevycha, 1895. – KhKhKh+400 s.
144. Shematysm vseho klyra hreko-katolycheskoho Eparkhii soiedynenykh Peremyskoï, Samborskoï i Sianotskoï na rk ot Rozhd. Khr. 1896. – Peremyshl: Typom S. F. Piontkevycha, 1896. – KhKhKhII+410 s.
145. Shchedra pozhertva (Novynky) // Halychanyn. – 1893. – 6 (18) sichnia. – Ch. 3. – S. 5.
146. Yubylei o. Yust. Zhelekhovskoho // Halychanyn. – 1896. – 11 (23) yanvaria. – Ch. 7. – S. 2-3.
147. Yuliiian Pelesh (3.1.1843 - 10/22./IU. 18961) // Dushpastyr. – 1896. – T. 10, Ch. 8. – S. 193-196.
148. Blazejovskij D. Byzantine Kyivan Rite metropolitantes, eparchies and exarchates: nomenclature and statistics. – Romae, 1980. – 171 s.
149. Kilka uwag nad dziełem Ks. Dra Pelesza o Unii Tom II. napisał X. Stanisław Załęski S.J. – Krakow : Frukarnia „Czasu», 1881. – 42 s.
150. Pelesch Julian. Geschichte der Union der ruthenische Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Band 1: Von den ältesten Zeiten bis zur Wiederherstellung der Union mit Rom (1595). – Wien, 1878. – 640 s.

151. Pelesch Julian. Geschichte der Union der ruthenische Kirche mit Rom von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Band 2: Von der Wiederherstellung der Union mit Rom bis auf die Gegenwart (1596-1879). – Wien, 1880. – 1095 s.

152. Schematismus universi venerabilis cleri Archidioeceseos Metropolitanae graeco-catholicae Leopoliensis pro anno Domini 1871. – Leopoli: Typographia Instuti Stauropigiani, 1871. – 286 s. – S. 12-13.

153. Schematismus universi venerabilis cleri Dioeceseos graeco-catholicae Premisliensis pro anno Domini 1843. – Premisliae: Typographia Episcopali rit. gr.-cat, 1843. – 209 s. – S. 151.

154. Schematismus universi cleri graeco-catholicae Dioecesis Stanislao poliensis pro Anno Domini 1887. – Stanislao poli : Typis J. Dankiewicz, Sumptibus Cleri Dioecesan, 1887. – XXXIV+274 s.

Дата надходження до редакції: 17.01. 2019

УДК 94(477.8)092

ІНТРОНІЗАЦІЯ ЄПИСКОПА ЮЛІАНА ПЕЛЕША НА СТОРИНКАХ УКРАЇНСЬКОГО ЧАСОПИСУ «ДІЛО»

Олег ЄГРЕШІЙ

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра історії України і методики викладання історії,
вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна*

e-mail: ludyna@ukr.net

Андрій КОРОЛЬКО

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра історії України і методики викладання історії,
вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна*

e-mail: korolko_andr@ukr.net

У науковій статті автори розкривають маловідому сторінку біографії першого станиславівського єпископа Греко-католицької Церкви Юліана Пелеша – його інтронізацію. Автори взяли до уваги, передусім, інформацію, вміщену в українському часописі «Діло» за 1885 і 1886 рр. У статті зазначається, що інтронізація Ю. Пелеша у м. Станиславові відбулася велично, на ній були присутні очільники міста, представники багатьох українських установ та організацій, духовенство та численні миряни.

Ключові слова: *єпископ Юліан Пелеш, папська булла, чин посвячення, інтронізація, Львів, Станиславів, концепція «трьох патріотизмів».*

В научной статье авторы раскрывают малоизвестную страницу биографии первого станиславивского епископа Греко-католической Церкви Юлиана Пелеша – его интронизации. Авторы статьи, учли, прежде всего, информацию, помещенную в украинской газете «Дело» за 1885 и 1886 гг. В статье отмечается, что интронизация Ю.Пелеша в м.Станиславове состоялась величественно, на ней присутствовали руководители города, представители многих украинских учреждений и организаций, духовенство и многочисленные миряне.

Ключевые слова: *епископ Юлиан Пелеш, папская булла, дело посвящения, интронизация, Львов, Станислав, концепция «трех патриотизмов».*

The article states that in march 1885, pope Leo XIII issued a boule «De univeso dominico grege» about formation of the separate Stanislaviv diocese of the Greek-Catholic Church. By a decision of February 20, 1885 Franz Joseph I named, and pope Leo XIII on march 27, 1885, confirmed and appointed the first Stanislaviv bishop dr Julian Pelesh.

In early march 1885 a delegation from the Ukrainians of Stanislaviv arrived in Lviv, consisting of a priest T. Shankovsky, a catechist I. Lytvynovich, a landowner Justin Maletsky, a professor Ivan Verhratsky, a lawyer Meliton Buchynsky, a merchant Theodor Stakhevych, and also Aleksandr Klyuchenko and Ivan Serbensky .

March 27, 1885, Fr. Dr. Y.Pelesh received in the temple of St. Yura in Lviv the a bishopric consecration from the hands of Galician Metropolitan S. Sembratovich as a saint and

archbishops of Lviv, S. Moravsky (Latin rite) and I. Isakovich (Armenian rite) as coordinators. The ordination of the first bishop of Stanislaviv was held on November 1, 1885, at the Greek-Catholic Metropolitan Archbishop of St. George in Lviv.

The article notes that the residents of Stanislaviv carefully organized a meeting of Bishop Y. Pelesh in his city. The order of the bishop's solemn entrance to the city, January 9, 1886, and his enthronement in the Cathedral Church of the Resurrection of the Lord Jesus Christ was developed. Not far from the «Real school» of Stanislaviv on the Sapiezhsky street triumphal arch. was decorated with a symbolic. Subsequently, Y. Pelesh was attended by representatives of Ukrainian, Latin and Armenian clergy, government officials, professors of schools and a delegation from local Ukrainian societies.

After the festive dinner in the episcopal palace there was a solemn reception on the occasion of the enthronement of Y. Pelesh. January 9, 1886, Ukrainian societies in Stanislaviv hosted a musical declamation evening in honor of Julian Pelesh. Naming about Dr. Y. Pelesh as the first Stanislaviv bishop successfully complete the long-standing competitions of the Galician clergy for the creation of the third in the Galician Church Provincial Diocese.

Keywords: *Bishop Julian Pelesh, papal bull, consecration act, enthronement, Lviv, Stanislaviv, concept of "three patriotisms"*

3 січня 2018 р. відомому українському релігійно-церковному і громадському діячеві, першому єпископу Станіславівської єпархії Греко-католицької церкви (далі – ГКЦ) Юліанові Пелешу виповнилося б 175 років. В силу різних причин (і об'єктивних і суб'єктивних) про цього діяча відомо мало. Більше уваги науковці вділяли релігійно-церковним діячам ГКЦ ХХ ст. (А.Шептицькому, Й.Сліпому, Г.Хомишину та ін.). Це, на наш погляд, пов'язано з особливою динамікою та калейдоскопією історичних подій того часу, характером українсько-польських взаємин, місцем ГКЦ в радянській тоталітарній системі, а також більшою доступністю першоджерел. Серед сучасних істориків-науковців, які змальовували портрет Юліана Пелеша виділимо автора монографічного дослідження «Історія Станіславівської єпархії 1885–1900 рр.» івано-франківця Р. Делятинського²⁴⁷. Інші науковці доволі побіжно вивчали діяльність цього релігійно-церковного діяча. Метою статті є розкриття маловідомої сторінки біографії Ю.Пелеша – його інтронізації.

У березні 1885 р. папа Лев XIII видав буллу «De univeso dominico grege» про утворення окремої Станіславівської єпархії ГКЦ. Рішенням від 20 лютого 1885 р. цісар Франц Йосиф I іменував, а папа Лев XIII на таємній Папській консисторії 27 березня 1885 р. підтвердив та призначив першим станіславівським єпископом о д-ра Юліана Пелеша. Часопис «Діло» у

²⁴⁷ Делятинський Р. Історія Станіславівської єпархії (1885–1900). Івано-Франківськ: Нова зоря, 2001. 96 с.

замітці «Новинки» від 23 лютого 1885 р. писав, що номінація нових владик уже оголошена²⁴⁸.

На початку березня 1885 р. до Львова навідалася делегація від українців м. Станиславова у складі крилошанина о.Т.Шанковського, катехита І.Литвиновича, дідича Юстина Малецького з Лядського Шляхетського (*нині – с. Липівка Тисменицького району Івано-Франківської обл.*), професора Івана Верхратського, адвоката д-ра Мелітона Бучинського, купця Теодора Стахевича, «власителя реальностей» Олександра Ключенка, Івана Сербеньського. Провідником депутації руських народних товариств був д-р Омелян Огоновський. Крилошанин о.Т.Шанковський запевнив новоіменованого владику, що українська світська та духовна інтелігенція «всі сили свої віддасть» і буде щиро помагати владиці в стараннях долати «тяжкі противності», які постають перед руським народом «для добра довіреного йому народу та св.Церкви». До того ж, українці станиславівського виборчого округу мали намір призначити Юліана Пелеша кандидатом на посла до державної Ради від сільської курії, бо він «щирий русин і буде заступати інтереси руської народності». Більше того, о.Сава – конкурент Ю.Пелеша був навіть готовий зняти свою кандидатуру, передчуваючи перемогу саме Пелеша²⁴⁹.

27 березня 1885 р. о. д-р. Ю.Пелеш прийняв у храмі св. Юра у Львові єпископські свячення з рук Галицького митрополита С.Сембратовича як святителя і львівських архиєпископів С.Моравського (латинського обряду) та І.Ісаковича (вірменського обряду) як співсвятителів.

Чин посвячення на першого станиславівського єпископа спочатку планувався на другу половину жовтня 1885 р.²⁵⁰, але відбувся, врешті, першого листопада 1885 р. в греко-католицькій митрополичій архикатедрі Св.Юра у Львові («у 23 неділю по сходженню Духа святого»). Юліан Пелеш напередодні чину посвячення розіслав до всіх католицьких єпископах Австро-Угорської монархії на латинській мові запрошення наступного змісту: «Всесвітліші Отці! Маю за честь звістити Вашу Всесвітлість, що посвячення моє на першого станиславівського єпископа відбудеться 1 падолиста в греко-католицькій архипрестольній церкві у Львові». О 10 годині ранку першого листопада до церкви Святого Юра у Львові увійшли митрополити: Сильвестр Сембратович, Іван Ступницький, Ісак Ісакович, а

²⁴⁸ *Діло*. 1885. Ч. 21–22. 23 лют.

²⁴⁹ *Ibid.* Преос. д-ра Юліана Пелеша. 1885. 21 берез.

²⁵⁰ Новинки Посвячення Станиславовського єпископа Преосв. д-ра Юліана Пелеша. *Діло*. 1885. 19 верес.

також Северин Моравський. Усього участь у дійстві взяло 24 клірики (12 священників та 8 дияконів)²⁵¹.

Товариство «Просвіту» представляв професор д-р Омелян Огоновський і професор Анатоль Вахнянин; Літературне Товариство імені Т.Шевченка – ректор Львівської Політехніки професор Медведський та Дем'ян Гладилевич; «Народну Раду» представляли: професор д-р Олександр Огоновський і професор Юліан Романчук; Педагогічне товариство – радник Ільнацький і професор Шухевич; товариство «Руська бесіда» – доктор Юліан Целевич, професор Цеглинський та інженер Гапинчак; товариство «Зоря» – архітектор В.Нагорний і п. Спожарський; Академічне братство представляли Ісидор Олесницький та Олександр Кулачковський; редакцію часопису «Діло» – відповідальний редактор Іван Белей²⁵².

На чин посвячення прибули також референти властей: намісник Ф.Залеський, президент апеляції барон Шенк, президент крайової дирекції скарбу барон Йоркаш, президент прокуратурії скарбу доктор Подлевський, надпрокуратор Зданьський, директор Пошти Шифнер, президент міста Львова Домбровський, директор поліції Кшачковський та інші офіційні особи. Через недугу маршалка крайовий відділ представляв п. Петруський. На урочистому дійстві був присутній також комендант галицьких військ князь Виртемберський з численним супроводом військових достойників.

З нагоди інсталяції архикнязь Рудольф прислав владиці в дарунок дві пари гарних сивих коней із каретою, що свідчило про авторитет Ю.Пелеша у вищих урядових колах²⁵³. Цісар подарував зі своїх приватних фондів 5 000 золотих ринських на облаштування резиденції Ю.Пелеша²⁵⁴.

Зі Станиславова прибули: староста Горецький, маршалок повітової ради Брикчанський, бурмістр Яблонівський, доктор Камінський, адвокат д-р Шидловський, а також Маєвський та І.Прус. Від українців Станиславова прибули: адвокат, д-р Мелітон Бучинський, купець Т.Стахович, директор реальної школи Михайло Чачковський, сеньйор Ставропігії професор, д-р Шараневич, радник Латинський, радник помісний Мандичевський, радник шкільний Солтикевич а також Дицкевич. Станиславівці несли хліб, сіль, позолочені посудини з вином та свічки.

Юліан Пелеш, одягнений в єпископські ризи, пройшов через царські врата і став на розстелений килим із зображенням орла. Всі три єпископи

²⁵¹ Ibid. Чин посвячення єп. Юліана. 1885. 12 жовт.

²⁵² Ibid. На торжество вступлення преосв. єп. Юліана Пелеша. 1885. 11 груд.

²⁵³ Делятинський Р. Історія Станіславівської єпархії (1885–1900). Івано-Франківськ: Нова зоря, 2001. С. 23.

²⁵⁴ Новинки. *Діло*. 1885. 25 черв.

читали молитви, а хор львівської семінарії співав пісні²⁵⁵. Згодом, в капітульних кімнатах гостей було запрошено на сніданок. Першу урочисту промову на честь Ю.Пелеша проголосив митрополит Сильвестр Сембратович, на який Ю.Пелеш відповів, «що буде діяти на хосен Греко-католицької церкви, руського народу і держави». Від імені українських народних товариств привітальне слово мав доктор Омелян Огоновський, професор Медведський та доктор Омелян Калятовський. Після трапези на честь Юліана Пелеша артисти театру, одягнені у народні костюми виконали урочисту кантату А.Вахнянина на слова поета В.Масляка. Біля портрета Ю.Пелеша, прибраного квітами, було зачитано вірші О.Левицького і П.Париляка. Після кантати артисти театру Біберович, Гриневецький а також Попелева та Осиповичева представили уривок з історичної драми Омеляна Огоновського «Федько Острожський».

Нижче наводимо текст кантати:

*«Весела вість несе на Русь,
В Данила край пливе гомон.
Князем ... став народу син
Єму несе вся Русь поклон.
Носишся ти вісте на вітру крилах
От Сяну до моря, на руські степи,
І всюди по руских оселях, хатах
Народного духа й серця покріпи.
Владико наш! Витай, витай!
Не легкій жде на тебе чинь
Надію в тобі має край
Бо Ти наш Брат, ти люду син!
Тебе днесь витає звук руских сердець.
С поклоном несеш Ти любов завіт
Щоб з Руси опав раз терневий вінець,
О стань нам за сонце, о стань нам за світ!
Владико наш де Твій престол?
Туда глядить весь рускій рид.
О подопри святій прапор,
Щоб он тривав як той Бескид!»²⁵⁶*

Станиславівці ретельно організували зустріч владика Ю.Пелеша у своєму місті. Було розроблено порядок урочистого в'їзду єпископа «в

²⁵⁵ Посвящение Преосв. еп. Юліана Пелеша. *Діло*. 1885. 22 жовт.

²⁵⁶ Посвящение Преосв. еп. Юліана Пелеша. *Діло*. 1885. 22 жовт.

престольний город Станиславів», 9 січня 1886 р., і його інтронізації в катедральному храмі Воскресіння Господа Ісуса Христа. Зокрема, в день в'їзду на вокзалі у Станиславові о 9 год. ранку владику зустрічала депутація від єпархіального священства і народу, маршалок станиславівської Ради повітової та станиславівський староста. Неподалік реальної школи м.Станиславова на вул. Сапєжинській (*нині – вул. Незалежності*) було оформлено символічну тріумфальну арку. Представники духовенства на чолі з отцем-деканом та місцевої влади з очільником президії міста Станиславова хлібом і сіллю зустріли карету єпископа, після чого у супроводі молитовних пісень і дзвонів кафедрального храму процесія вирушила до єпископського палацу на вул. Липову (*нині – Тараса Шевченка*). Владика Юліан Пелеш здійснив архиєрейське освячення з балкону.

Згодом, Ю.Пелеша відвідали представники українського, латинського і вірменського духовенства, урядовці, професори шкіл, а також депутація від місцевих українських товариств. На четверту годину дня 9 січня 1886 р. було заплановано урочисту вечерю, після якої архиєрей разом з вірянами вийшли до статуї св. Івана (*вочевидь йдеться про знищену нині скульптуру Св. Яна Непомуцена, яка була розташована поблизу входу до колишнього магазину «1000 дрібниць» у м.Івано-Франківську*) зустріти львівську делегацію на чолі з митрополитом Сильвестром Сембратовичем²⁵⁷. Володимир Чехович зі Львова виготовив портрет Ю.Пелеша природної величини в рамках, заздалегідь замовлений станиславівським духовенством²⁵⁸.

У день інтронізації Преосвященного Владика кир Юліана Пелеша на честь владики було проголошено вірш:

*Ликуй о Русь! День п'яздничій
Так довго жданий вже наспів.
Се на новий престол владичий
Владика перший днесь засів.*

Хор відспівав пісні Сидора Воробкевича «Очи горять», Кесмайера «Froschballade», Шторха «Серенаду», твір Лавровського «Я в чужині», Ріхарда «Італійська салата», Анатоля Вахнянина «Наша жизнь», Гунода «Папський імн», Гайдена «Імн народний» та кантату композитора Нижанківського. Після урочистого «Многая літа» на честь Владика підготовано святковий обід²⁵⁹.

²⁵⁷ Порядок торжественного в'їзду першого станиславівського єпископа в престольний город Станиславів *Діло*. 1885. Ч. 139. 19 груд.

²⁵⁸ *Діло*. 1885. Ч. 141. 24 груд.

²⁵⁹ В день інтронізації Преосвященного Владика кир Юліана Пелеша. *Діло*. 1885. Ч. 141. 29 груд.

Після святкового обіду у єпископському палаці відбулося урочисте прийняття з нагоди інтронізації Ю.Пелеша. У вступному слові професор Іван Верхратський зауважив: «Радість від в'їзду у Покутську столицю невичерпна, благість Божого Провидіння зсилає народам в тяжчих хвилях іспитаній мужів, що стають достойними захисниками і проводирями народу в користь нашого обряду і для добра держави». Від українського міщанства в Станиславові Ю.Пелеша привітав Теодор Стахович: «Вітаючи нашого першого архипастиря у воріт столиці хлібом і сіллю, завіряючи у нашій вірності». Олександр Барабаш зі Старих Богородчан при врученні владиці фелону мав слово від церковних братств новоутвореної єпархії: «Як колись пророки завіряли прихід Спасителя так і так наші верховні архіереї заповідали і вже від століття просили монархів про відкриття третього єпископства на нашій Галицькій Русі зі столицею в Станиславові. ... Благодаримо нашого милостивого монарха Франца Йосифа і папу Лева ...». Маршалок галицької повітової ради Брикчинський привітав присутніх на польській і українській мовах: «Пригорне всіх поляків і русинів»²⁶⁰.

9 січня 1886 р. українські товариства в Станиславові влаштували музикально-декламаційний вечір в честь Юліана Пелеша. Вечір розпочався увертюрою Адама, яку виконав 58-й військовий полк «Сальватор», що прибув з Коломиї. Згодом хор «До руської пісні» під керівництвом Матюка виконав кантату–декламацію «Стих-привітальник». Очільники товариства «Руських жінок» у Станиславові подарували владиці чашу з дарчим надписом «Його преосвященству Владиці кир Юліяну Пелешу в день його інтронізації 28 грудня 1885 р.». Привітання Ю. Пелешу висловив також катехит гімназії у Коломиї І.Литвинович. Наприкінці святкового дійства Ю. Пелеш вділив присутнім благословення²⁶¹.

Отець Северин Матковський писав, що інтронізація єпископа Ю.Пелеша «проходила величаво» і такого привітання, яке приготував першому станиславівському єпископу бурмістр д-р Ігнацій Камінський, «Станиславів ще не бачив і здається не скоро побачить». Місто було виразно удекороване, всі готелі, приватні доми, школи і навіть касарні (*казарми* – *О.Є.*) були зайняті гостями. Святкувало не лише місто, а й його околиці. Але на думку о. С.Матковського, це був також і триумф бурмістра д-ра

²⁶⁰ Інтронізаційне торжество. *Діло*. 1886. Ч. 1. 3 січ.

²⁶¹ З торжества інтронізаційного в Станиславові *Діло*. 1886. Ч. 2. 7 січ.

І.Камінського, який мусив вести «велику боротьбу з Коломиєю, що усіма силами прагнула стати столицею нової єпархії»²⁶².

У свято Богоявлення Господня, у 1886 р., явилися до Ю.Пелеша делегати від читалень сільських товариств з околиць Станиславова. Привітальне слово мав Йосиф Гурик з Угринова: «Народ руський має повну надію, що з приїздом першого Владика завітає нове щастя і лучша доля для руського народу. В найтяжчих часах Всевишній Бог посилає світлих мужів, які просвітлили би народ. Такими світлими були Іван Снігурський, Григорій Яхимович ... Заступайте за нас перед Богом». До делегації також входили: Семен Дівнич, Іван Дівнич, Іван Загайкевич з Крихівців, Іван Ткачовський з Вікторова, Іван Сербин, Ілля Євчук, Семен Данилишин з Опришівців, Андрій Гробельний з Дрогомирчан, Юрій Кернякевич і Василь Левочко з Межигірців. У надвечір'я Господнє Пелеш відвідав Бурсу імені св.Николая в Станиславові²⁶³.

Іменування о. д-ра Ю.Пелеша першим станиславівським єпископом успішно завершило довголітні змагання галицького духовенства за створення третьої в Галицькій Церковній Провінції єпархії²⁶⁴.

Таким чином, першим єпископом Станиславівської єпархії було призначено відомого громадського діяча, науковця о. Ю.Пелеша, який підтримував хороші взаємини з правлячою династією Габсбургів. Діяльність Ю.Пелеша визначалася концепцією «трьох патріотизмів», яка включала визнання духовної єдності Католицької церкви, австрофільські і народовські погляди. Він намагався зміцнити позиції Церкви в галицькому суспільстві – виступив на захист прав Церкви в австрійському парламенті, проводив канонічні візитації парафій своєї єпархії, видав низку пастирських листів. Ю.Пелеш прагнув запровадити в єпархії контроль за освітою, підтримував ідею створення конфесійної католицької школи, надав широкі повноваження церковному комітету по цензурі. Однією з найбільших заслуг Ю.Пелеша було ініціювання разом з митрополитом С.Сембратовичем скликання Львівського Провінційного Синоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Діло». Офіційний орган УНДП і УНДО. Виходив упродовж 1880–1939 рр. у Львові (1885, 1886).

²⁶² о. Матковський С. Д-р Юліан Пелеш Єпископ Саниславівський, а відтак Перемиський С.17-35; Кир Ю.Пелеш. Літургіка. Біографічні матеріали / Кир Ю.Пелеш; упоряд. А.Черемський. Харків: Видавель Савчук О.О. 2013. С. 17–35.

²⁶³ Дописи. *Діло*. 1886. Ч. 3. 9 січ.

²⁶⁴ Делятинський Р. Історія Станіславівської єпархії (1885–1900). Івано-Франківськ: Нова зоря, 2001. С.22.

2. о. Матковський С. Д-р Юліан Пелеш Єпископ Саниславівський, а відтак Перемиський С.17-35 Кир Ю.Пелеш. Літургіка. Біографічні матеріали / Кир Ю.Пелеш; упоряд. А.Черемський. Харків: Видавець Савчук О.О. 2013. 680 С.
3. Делятинський Р. Історія Станіславівської єпархії (1885–1900). Івано-Франківськ: Нова зоря, 2001. – 96 с.

REFERENCES:

1. «Dilo». Ofitsiynyy orhan UNDP i UNDO. Vykhodyv uprodovzh 1880–1939 rr. u L'vovi (1885, 1886).
2. о. Matkovs'kyu S. D-r Yulian Pelesh Yepyskop Stanyslavivs'kyu, a vidtak Peremys'kyu S.17–35 Kyр Yu.Pelesh. Liturhika. Biohrafichni materialy / Kyр Yu.Pelesh; uporyad. A.Cherems'kyu. Kharkiv: Vydavets' Savchuk O.O., 2013. 680 s.
3. Delyatyns'kyu R. Istoriya Stanislavivs'koyi yeparkhiyi (1885–1900). – Ivano-Frankivs'k: Nova zorya, 2001. – 96 s.

Дата надходження до редакції: 16.08. 2018

УДК 929:328(091)

ПАРЛАМЕНТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ О. СТЕПАНА КАЧАЛИ

Дмитро КАВАЦЮК

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра історії України і методики викладання історії,
вул. Шевченка 57, 76000, Івано-Франківськ, Україна
e-mail: dmytro_kawazjuk@ukr.net*

У 1873 р. вперше відбулися безпосередні вибори до австрійського парламенту. Мета статті, проаналізувавши протоколи рейхсрату²⁶⁵ та тогочасну пресу, висвітлити діяльність С. Качали в Палаті послів. Унікальність С. Качали, як громадсько-політичного діяча, полягає в його прагненні досягти компромісу з поляками, але з гарантіями забезпечення прав для русинів-українців. Цю програму депутат намагався втілити в життя на принципах федералізму.

Позиція С. Качали призвела до поступового загострення його відносин з іншими русинами-українцями в парламенті, що тільки посилив факт його обрання до Палати послів від польського виборчого комітету. Конфлікт набув такого масштабу, що депутат розглядав можливість відмовитись від мандату. Зрештою С. Качала в парламенті завжди намагався залишатися вірним народу до якого належав та не голосував за закони, які могли нашкодити русинам-українцям.

Ключові слова: Галичина, Палата послів, депутат, вибори.

В 1873 г. впервые состоялись непосредственные выборы в австрийский парламент. Цель статьи, проанализировав протоколы рейхсрата и тогдашнюю прессу, осветить деятельность С. Качалы в Палате послов. Уникальность С. Качалы, как общественно-политического деятеля, заключается в его стремлении достичь компромисса с поляками, но с гарантиями обеспечения прав для русинов-украинцев. Этой программой депутат пытался воплотить в жизнь на принципах федерализма.

Позиция С. Качалы привела к постепенному обострению его отношений с другими русинами-украинцами в парламенте, что только усилил факт его избрания в Палату послов от польского избирательного комитета. Конфликт приобрел такой масштаб, что депутат рассматривал возможность отказаться от мандата. В конце концов С. Качала в парламенте всегда старался оставаться верным народу к которому принадлежал и не голосовал за законы, которые могли навредить русинам-украинцам.

Ключевые слова: Галиция, Палата послов, депутат, выборы.

In the 70's of the nineteenth century, due to the long-lasting political crisis in the Austro-Hungarian Empire, election reform took place. It consisted in the introduction of a curial system for the formation of the Austrian Parliament. As a result, the Rusyn-Ukrainians increased their chances of getting into the Reichsrat. One of those who took advantage of the changes was a

---

²⁶⁵ Рейхсрат (Державна рада) – представницький орган австрійської частини Австро-Угорської монархії; складався з двох палат: Палати панів і Палати послів; з 1873 р. формувався шляхом виборів на куріальній, становій основі.

Greek-Catholic priest Stepan Kachala. For this, he reached agreement with the Poles deputies and, for their support, went to parliament, where he joined to their faction – Polish circle. A few scientists was interested his work in the Austrian parliament. The main points of Stepan Kachala activities in representative institutions of the Austro-Hungarian Empire researched Ukrainian scientists: Marian Mudryi, Olena Arkusha, Vasyl Plekan and foreign historians Harold Binder, Stanislav Piiai.

In the parliament Stepan Kachala propagated the idea of transformation Habsburg Monarchy in federation, where every nation of a multinational state had the same rights. Due to his views, he became closer to an informal group in the Polish circle, headed by Frantisek Smolka who supported Stepan Kachala. The most important his work in the Reichsrat was the participation in the debate over a new religious law. In this situation Stepan Kachala despite the position of colleagues in the faction, opposed the adoption of the relevant law.

Thus, Stepan Kachala who entered the parliament thanks to the Poles, tried to reach agreement between the Rusyn-Ukrainians and Poles. In order to achieve his goal, he joined the group of Polish federalists, who recognized the right to Rusyn-Ukrainians for free national-cultural development. Since 1875, his rapprochement with the Ruskyi Club was observed, which was the result of disappointment with the actions of the Polish circle. Despite the fact that Stepan Kachala didn't make a large number of speeches in parliament, he remained one of the key people in the Reichsrat.

Keywords: *Galicia, House of Ambassadors, deputy, election.*

У сучасній українській історичній науці помітно збільшився інтерес до окремих постатей українського національного відродження (модерного націотворення) в ХІХ ст. У цьому контексті необхідно звернути увагу на неординарну особистість греко-католицького священника Степана Качали (1815–1888 рр.). Наявні наукові дослідження, головним чином, зосереджені на громадській, публіцистичній і сеймовій²⁶⁶ діяльності політика. Водночас у зв'язку з недоступністю окремих джерел на периферії наукових зацікавлень залишилася робота С. Качали в австрійському парламенті.

Окремі аспекти діяльності С. Качали в представницьких органах Австро-Угорської імперії дослідили українські вчені М. Мудрий, О. Аркуша, В. Плекан і зарубіжні історики Г. Біндер, С. Піяй та деякі ін.²⁶⁷ Мета дослідження полягає у висвітленні діяльності С. Качали в австрійському парламенті та його участі у виборах. Виходячи з мети статті, потрібно розв'язати основні завдання: розкрити особливості співпраці С. Качали з польськими та українськими (руськими) депутатами; висвітлити участь

²⁶⁶ Мається на увазі депутатська діяльність о. Степана Качали в Галицькому сеймі в 1861–1873 рр. та 1879–1888 рр.

²⁶⁷ Вівчарик П. Історіографічний аналіз громадсько-політичної та публіцистичної діяльності Степана Качали / Україна-Європа-Світ. 2016. № 18. С. 197; Мудрий М. Степан Качала в австрійському парламенті 1873–1879 рр. // Наукові зошити історичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка. Львів, 1997. Вип. 1. С. 63–66.

депутата в обговоренні різноманітних законопроектів та визначити його роль у парламенті.

У квітні 1873 р. цісар Франц Йосиф після тривалих дискусій у рейхсраті підписав новий виборчий закон. Нижня палата парламенту формувалася уже не з представників крайових сеймів, а обиралася чоловічою частиною населення Австро-Угорської монархії. Спираючись на розміри сплачених податків в казну імперії, було створено чотири курії: землевласників, ремісників, міщан та селян.²⁶⁸

Перші вибори до Палати послів рейхсрату пройшли у вересні 1873 р., на яких було обрано 16 русинів-українців. Проте сенсацією став прохід до парламенту греко-католицького священника с. Шельпаки (зараз Підволочинський район Тернопільської обл.) С. Качали від округу Тарнів – Бохня (Західна Галичина), де абсолютну більшість становило польське населення. Це означало, по суті, підтримку його кандидатури польськими діячами під час передвиборчої кампанії.²⁶⁹

Щоправда, С. Качала пропонував свою кандидатуру в кандидати у депутати «Руській раді» – політичному товариству русофільського спрямування, створеному у Львові в 1870 р., що на той час виконувало функції передвиборчого комітету від русинів-українців. Русофіли не підтримували федералістичні погляди та були, на той час, категорично проти польсько-української співпраці, тому відмовилися висунути його кандидатом до рейхсрату. В такій ситуації С. Качала звернувся до Польського передвиборчого комітету, який висунув його зразу в двох округах. Перший, згаданий вище, округ Тарнів – Бохня, де він отримав перемогу (832 голоси з 1216), а другий – у Львові (тільки 21 голос з 3013).²⁷⁰

С. Качала під впливом виборів 1873 р. написав дві статті публіцистичного характеру: «Безпосередні вибори до Ради Державної і русини» та «Політика русинів», що вийшли як додаток до львівського журналу «Правда» (виходив з 1867 р. як загальноукраїнський друкований орган народовського спрямування) під псевдонімом Микола Загорний.²⁷¹ Безпосередні вибори до парламенту, на думку С. Качали, не принесли бажаного результату, а тільки сприяли закріпленню за австрійсько-німецькими централістами панівного становища в парламенті. Автор

²⁶⁸ Єфремова Н. В. Проблеми реформування законодавства про вибори в Австро-Угорській імперії на території Галичини та Буковини. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34285/04-Efremova.pdf?sequence=1> (дата звернення 26.02.2018). С. 83

²⁶⁹ Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму. Львів, 2010. С. 135.

²⁷⁰ Telegramy o wyborach // Gazeta Lwowska. 1873. č. 246. 25 pazdziernika. S. 1.

²⁷¹ Загорний М. Безпосередні вибори до Ради Державної і русини. Львів, 1873. 34 с. Загорний М. Політика русинів. Львів, 1873. 25 с.

переконає, що головні справи для Галичини повинні вирішуватися у Львові, а не у Відні. З огляду на це потрібно шукати шляхи мирного співіснування між поляками та русинами-українцями.²⁷²

Депутат пропагував ідею перетворення дуалістичної Австро-Угорської монархії на федерацію. Надання особливих прав угорцям, полякам і німцям, на переконання С. Качали, не могло зберегти імперію, тому потрібно було надати можливість національно-культурного та політичного розвитку всім народам, одним з яких мав бути руський (український) народ.²⁷³

Статті були своєрідною відповіддю депутата на неодноразові закиди в зрадництві, через обрання до парламенту поляками. На переконання автора, русини-українці задля забезпечення свого національно-культурного відродження повинні були співпрацювати з поляками як «рівний з рівним». Опозиційність українського парламентського представництва, в розумінні С. Качали, була результатом спротиву політиці австрійського уряду, тому необхідна зміна тактики парламентської боротьби.²⁷⁴

У каденція австрійського парламенту була відкрита 4 листопада 1873 р. і тривала до 16 травня 1879 р. Українські представники Галичини утворили Руський клуб, до якого увійшло 15 депутатів, оскільки С. Качала приєднався до опозиційного Польського кола. Його вчинок був засуджений русофілами, яких у Палаті послів було 14 осіб (крім народовця Теодора Гайдамахи).²⁷⁵ У період формування коаліції в парламенті поляки та русини-українці оголосили про свою опозиційність до уряду, тому зайняли вичікувальну позицію.²⁷⁶

Під час перших засідань парламенту в 1873 р. почалася дискусія над виділенням кредиту для покупки державою акцій на біржі. Дебати тривали декілька днів. Федералісти, серед яких був також С. Качала, категорично виступали проти. 10 грудня 1873 р. голосування було поставлено на порядок денний, проте тільки 17 депутатів підтримали закон.²⁷⁷

С. Качала в брошурі «Безпосередні вибори до Ради Державної і русини» заявляв про недоцільність проведення прямих виборів до парламенту. 5 грудня 1873 р. він разом з 15-ма польськими депутатами, серед яких були Франтішек Смолька та Адам Сапіга, подав петицію про те, що проведення виборів до парламенту було здійснено в обхід закону про

²⁷² Загорний М. Безпосередні вибори до Ради Державної і русини. С. 16.

²⁷³ Pijaj S. Posłowie ruscy w parlamencie wiedeńskim w latach 1848–1879 // *Ukraińskie tradycje parlamentarne, XIX–XXI wiek / pod red. J. Mokłaka. Kraków, 2006. S. 123.*

²⁷⁴ Загорний М. Політика русинів. С. 4.

²⁷⁵ Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр. Львів, 1926. С. 135

²⁷⁶ Panská sněmovna říšské rady // *Moravská orlice. 1873. č. 255. 6 listopadu. S. 2.*

²⁷⁷ Z Víedně // *Moravská orlice. 1873. č. 285. 12 prosince. S. 1–2.*

самоврядування в коронних краях, тому потрібно повернутися до формування рейхсрату з депутатів сеймів.²⁷⁸

Для парламенту було характерним затвердження повноважень кожного депутата окремо. На початку представник президії рейхсрату, як правило, зачитував результати виборів у окрузі, зазначав кількість голосів, які отримали кандидати, звертав увагу на порушення і махінації. Інколи слово брали й інші депутати Державної ради, додатково звертаючи увагу на окремі моменти виборчої кампанії. Нерідко бюрократична процедура переростала в тривалу дискусію між депутатами. Після того, депутати голосували за визнання або невизнання результатів виборів і депутат складав присягу.²⁷⁹

29 січня 1874 р. відбулося затвердження повноважень С. Качали. Виступив президент рейхсрату з оголошенням питань, що були на порядку денному, а потім член президії адвокат Антон Кохановський зачитав офіційну доповідь про перебіг виборів в окрузі Тарнів – Бохня 23 жовтня 1873 р. Згідно висновку доповідача порушень не виявлено, тому А. Кохановський запропонував визнати обрання С. Качали депутатом рейхсрату, за що парламент проголосував одноголосно.²⁸⁰

Найважливішим питанням політичного характеру для русинів-українців, що обговорювалося в Укаденції парламенту, було, за висловом Костя Левицького, «церковно-політичне». На початку 1874 р. у вищих колах Австро-Угорської імперії зародилася ідея дещо зменшити вплив папи римського шляхом передачі вирішення питань Римо-католицької церкви з Риму до Відня. Насамперед, це стосувалося можливості затвердження священика на місцеві парафії. Українські депутати загалом підтримали запропоновану резолюцію німецьких централістів і в Палаті послів почалися дискусії. Проти закону рішуче виступив С. Качала, вважаючи, що надання прав віденській владі призначати священиків негативно позначиться насамперед на організаційному розвитку Греко-католицької церкви.²⁸¹

Релігійний закон викликав надзвичайний резонанс у суспільстві. Під час першого його розгляду в парламенті 9 березня 1874 р. залу засідань відвідала велика кількість журналістів і міщан. Президент парламенту, задля забезпечення безпечних дебатів, навіть викликав поліцію. Того ж дня відбулося голосування за включення закону до порядку денного (підтримали 224 депутати; проти 71, між якими був С. Качала).²⁸²

²⁷⁸ Politické zprávy // Moravská orlice. 1873. č. 283. 10 prosince. S. 2.

²⁷⁹ Stenografische Protokolle über die Sitzungen Huses des Abgeordneten VIII Session. Wien, 1873–1879. S. 400–410.

²⁸⁰ Stenografische Protokolle über die Sitzungen Huses des Abgeordneten VIII Session. S. 505–506.

²⁸¹ Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр. С. 138–139.

²⁸² Z Víedně // Národní listy. 1874. č. 68. 11 března. S. 2.

14 березня 1874 р. депутат Василь Ковальський подав резолюцію, щоб усі судові справи, які стосуються церкви, вирішувалися спеціально створеною інстанцією при віденському дворі. Проти резолюції зокрема та закону загалом рішуче виступив С. Качала. Депутат з обуренням заявив, що йому довго не хотіли надати слово, оскільки він виступає проти. Крім того, на його думку, доля закону вже давно вирішена урядом і всі дискусії є марними. Якщо держава хоче обмежити права священників, то повинна прийняти закон, який би охороняв духовенство в Австро-Угорській імперії. Також депутат апелював, що імператор Йосиф II підтвердив підпорядкування папі римському в 1784 р. Своїм виступом С. Качала зірвав хвилю овацій у парламенті. За сприянням уряду закон було прийнято протягом квітня 1874 р. під час голосування по окремих пунктах.²⁸³

Прагнення С. Качали встановити угоду з поляками знаходило підтримку окремих польських депутатів, серед яких був Франтішек Смолька та наражалося на спротив голови Польського кола Казимира Грохольського.²⁸⁴ Чеська щоденна газета «Народні листи» звернула увагу, що в середовищі русинів-українців завжди існувала група діячів, які ставили собі за мету досягнення польсько-українського примирення. У парламенті досягнення компромісу започаткував Ю. Лаврівський, а продовжив С. Качала і Тома Полянський. С. Качалу почали негативно сприймати в руському суспільстві як пропольського угодовця, тому він у 1875 р. висловлює бажання скласти здобутий в польському окрузі мандат і брати участь у виборах, де більшість населення становили б русини-українці.²⁸⁵

19 жовтня 1875 р. С. Качала разом з польськими депутатами клопотав у справі відкриття у Львові медичного університету. Тоді ж у пресі з'явилася інформація, що депутат вийшов з Польського кола і приєднався до Руського клубу – парламентського формування русинів-українців. Насправді ж відбувся тільки розрив між С. Качалою і польськими політичними колами.²⁸⁶ У подальшому він підтримував інтерпеляції В. Ковальського в парламенті, наприклад, підписав петицію про визнання «руської» мови, як урядової в справах шкільництва.²⁸⁷

С. Качала не відзначався великою кількістю виступів у парламенті, оскільки промови, як правило виголошували керівники фракцій рейхсрату. Не враховуючи короткі репліки, він виголосив тільки одну промову під час

²⁸³ Stenografische Protokolle über die Sitzungen Huses des Abgeordneten VIII Session. S. 1135, 1138.

²⁸⁴ Spor medzi Poláky a Rusy v Haliči // Moravská orlice. 1875. č. 182. 12 srpna. S. 1.

²⁸⁵ Z rusínskeho tábora // Národní listy. 1875. č. 218. 10 srpna. S. 1.

²⁸⁶ Inland // Brüner Morgenpost. 1875. Rt. 241. S. 2.

²⁸⁷ Pijaj S. Posłowie ruscy w parlamencie wiedeńskim w latach 1848–1879. S. 123.

дебатів над релігійним законом. Для порівняння, інший представник русинів-українців В. Ковальський протягом V каденції виголосив більше п'ятдесяти промов та петицій.²⁸⁸

Депутати від Галичини в парламенті утворювали, по суті, три неформальні групи: русини-українці на чолі з В. Ковальським, які підтримували німецьких централістів, тобто прагнули посилення центральної влади в імперії; група Ф. Смольки – С. Качали, яка прагнула перебудови монархії на принципах федералізму і «клерикально-феодальна» група К. Грохольського – польські консерватори, які вважали Галичину виключно польської провінцією.²⁸⁹ Представники останньої групи були близькі до міністра Флоріана Земялковського і свідомо блокували виступи С. Качали, що стосувалися «руської» справи в Галичині.²⁹⁰

Австрійський професор Гаральд Біндер звернув увагу на те, що в 70-х рр. XIX ст. дуже часто по одному представникові русинів-українців входило до Польського кола. На його думку, це було наслідком політичної боротьби між русофілами і народовцями. Історик зауважив, що молоде покоління русинів-українців мало чітку національну самоідентифікацію, усвідомлювало свою приналежність до «руського», тобто українського) народу. На думку Г. Біндера, першим представником цього напрямку був Ю. Лаврівський ще під час «весни народів» 1848 р., ініціатор угодовської акції 1869 р., пізніше – С. Качала. Вони створили в Польському колі, за висловом Г. Бандера, своєрідну підгрупу «незалежних українофілів», тобто тих, хто був прихильником Русі-України, захищав її інтереси.²⁹¹

Таким чином, С. Качала, який увійшов до парламенту завдяки полякам, намагався досягти згоди між русинами-українцями і поляками. Задля здійснення своєї мети він приєднався до групи польських федералістів, які визнавали право за русинами-українцями на вільний національно-культурний розвиток. З 1875 р. спостерігається його зближення з Руським клубом, що стало наслідком розчарування діями Польського кола. Крім того, депутат відстоював права греко-католицького духовенства, піклувався про розвиток українського шкільництва в краї. Незважаючи на те, що С. Качала не виголосив великої кількості промов у парламенті, він залишався однією з ключових осіб у рейхсраті. Підтвердженням цього свідчить постійна увага до нього з боку журналістів і часті згадки в тогочасній пресі. Періодична преса

²⁸⁸ Index zu den stenografischen Protokollen des Abgeordnetenhaus. Wien, 1873–1879. S. 204–206.

²⁸⁹ Z rusínskeho tábora // Národní listy. 1875. č. 218. 10 srpna. S. 1.

²⁹⁰ Pijaj S. Posłowie ruscy w parlamencie wiedeńskim w latach 1848–1879. S. 123.

²⁹¹ Binder H. Ukrainskie predstavicielstwo w austriackiej Izbie Poslow, 1879–1918 // Ukrainskie tradycie parlamentarne XIX–XX wiek / Pod redakcja Jaroslawa Moklaka. Krakow, 2006. S. 130.

писала про нього як про представника молодого покоління галицьких діячів, який був здатний змінити вектор національно-культурного і політичного розвитку русинів-українців у більш прогресивному напрямку.

Перспектива даного дослідження полягає в поглибленні знань про парламентську діяльність С. Качали за допомогою вивчення спогадів парламентських діячів, головним чином чехів, словенців, поляків та німців.

Список використаних джерел

1. Вівчарик П. Історіографічний аналіз громадсько-політичної та публіцистичної діяльності Степана Качали // Україна-Європа-Світ. 2016. № 18. С. 197–203.
2. Єфремова Н. В. Проблеми реформування законодавства про вибори в Австро-Угорській імперії на території Галичини та Буковини. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34285/04-Efremova.pdf?sequence=1> (дата звернення 26.02.2018).
3. Загорний М. Безпосередні вибори до Ради Державної і русини. Львів, 1873. 34 с.
4. Загорний М. Політика русинів. Львів, 1873. 25 с.
5. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр. Львів, 1926. 736 с.
6. Левицький К. Українські політики Галичини. Тернопіль, 1996. 178 с.
7. Мудрий М. Степан Качала в австрійському парламенті 1873–1879 рр. // Наукові зошити історичного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка. Львів, 1997. Вип. 1. С. 63–66.
8. Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму. Львів, 2010. 228 с.
9. Binder H. Ukrainische predstavicielstvo w austriackiej Izbie Poslow, 1879–1918 // Ukrainische tradycie parlamentarne XIX–XX wiek / Pod redakcja Jaroslawa Moklaka. Krakow, 2006. S. 126–162.
10. Index zu den stenografischen Protokollen des Abgeordnetenhauses. Wien, 1873–1879. 923 s.
11. Inland // Brüner Morgenpost. 1875. Rt. 241. S. 2.
12. Panská sněmovna říšské rady // Moravská orlice. 1873. č. 255. 6 listopadu. S. 2.
13. Pijaj S. Posłowie ruscy w parlamencie wiedeńskim w latach 1848–1879 // Ukrainische tradycie parlamentarne, XIX–XXI wiek / pod red. J. Moklaka. Kraków, 2006. S. 95–125.
14. Politické zprávy // Moravská orlice. 1873. č. 283. 10 prosince. S. 2.
15. Spor medzi Poláky a Rusy v Haliči // Moravská orlice. 1875. č. 182. 12 srpna. S. 1.
16. Stenografische Protokolle über die Sitzungen Huses des Abgeordneten VIII Session. Wien, 1873–1879. 14 852 s.
17. Telegramy o wyborach // Gazeta Lwowska. 1873. Č. 246. 25 pazdziernika. S. 1.
18. Z Viedně // Moravská orlice. 1873. Č. 285. 12 prosince. S. 1–2.
19. Z Viedně // Národní listy. 1874. Č. 68. 11 března. S. 2.
20. Z rusínskeho tábora // Národní listy. 1875. Č. 218. 10 srpna. S. 1.

References

1. Vivcharyk P. Istoriohrafichnyi analiz hromadsko-politychnoi ta publitsystychnoi diialnosti Stepana Kachaly / Ukraina-Yevropa-Svit. 2016. № 18. S. 197–203.

2. Jefremova N. V. Problemy reformuvannia zakonodavstva pro vybory v Avstro-Uhorskii imperii na terytorii Halychyny ta Bukovyny. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34285/04-Efremova.pdf?sequence=1> (data zvernennia 26.02.2018).
3. Zahorni M. Bezposeredni vybory do Rady Derzhavnoi i rusyny. Lviv, 1873. 34 s.
4. Zahorni M. Polityka rusyniv. Lviv, 1873. 25 s.
5. Levytskyi K. Istoriia politychnoi dumky halytskykh ukrainsiv 1848–1914 rr. Lviv, 1926. 736s.
6. Levytskyi K. Ukrainski polityky Halychyny. Ternopil, 1996. 178 s.
7. Mudryi M. Stepan Kachala v avstriiskomu parlamenti 1873–1879 rr. // Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu Lvivskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Lviv, 1997. Vyp. 1. S. 63–66.
8. Chornovol I. 199 deputativ Halytskoho seimu. Lviv, 2010. 228 s.
9. Binder H. Ukrainskie predstavicielstvo w austriackiej Izbie Poslow, 1879–1918 // Ukrainskie tradycie parlamentarne XIX–XX wiek / Pod redakcja Jaroslawa Moklaka. Krakow, 2006. S. 126–162.
10. Index zu den stenografischen Protokollen des Abgeordnetenhauses. Wien, 1873–1879. 923 s.
11. Inland // Brüner Morgenpost. 1875. Rt. 241. S. 2.
12. Panská sněmovna říšské rady // Moravská orlice. 1873. č. 255. 6 listopadu. S. 2.
13. Pijaj S. Posłowie ruscy w parlamencie wiedeńskim w latach 1848–1879 // Ukrainańskie tradycje parlamentarne, XIX–XXI wiek / rod red. J. Moklaka. Kraków, 2006. S. 95–125.
14. Politické zprávy // Moravská orlice. 1873. č. 283. 10 prosince. S. 2.
15. Spor medzi Poláky a Rusy v Haliči // Moravská orlice. 1875. č. 182. 12 srpna. S. 1.
16. Stenografische Protokolle über die Sitzungen Huses des Abgeordneten VIII Session. Wien, 1873–1879. 14 852 s.
17. Telegramy o wyborach // Gazeta Lwowska. 1873. č. 246. 25 pazdziernika. S. 1.
18. Z Vídně // Moravská orlice. 1873. č. 285. 12 prosince. S. 1–2.
19. Z Vídně // Národní listy. 1874. č. 68. 11 března. S. 2.
20. Z rusínskeho tábora // Národní listy. 1875. č. 218. 10 srpna. S. 1.

Дата надходження до редакції: 01.06. 2018

ПОЧАТКИ ПІДПІЛЛЯ УГКЦ
Наталія КОНЦУР-КАРАБІНОВИЧ

*ДВНЗ «Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу», кафедра суспільних наук, вул. Карпатська 15, 76019, м. Івано-Франківськ,
e-mail: Kontsur@i.ua*

У статті зроблено спробу проаналізувати сам факт ліквідації владними структурами УГКЦ в Західній Україні, розроблені заходи по ліквідації впливу УГКЦ на західноукраїнське населення та зображено репресії щодо непокірних греко-католиків. З нових позицій висвітлено початки переходу УГКЦ на підпільне становище.

Ключові слова: *антиунійна політика, греко-католики, Львівський собор, репресії, Українська греко-католицька церква.*

В статье сделана попытка проанализировать сам факт ликвидации властными структурами УГКЦ в Западной Украине, разработаны мероприятия по ликвидации влияния УГКЦ на западное население и изображено репрессии в отношении непокорных греко-католиков. З новых позиций освещены начала перехода УГКЦ на подпольное положение.

Ключевые слова: *антиунийна політика, греко-католики, Львовський собор, репресії, Українська греко-католицька церква.*

The author makes an attempt to analyze the fact of the UGCC abolition by the authority structures in Western Ukraine. The article defines the events of abolition of the UGCC influence on the population of Western Ukraine and depicts the repressions towards disobedient greek-catholics. From the new positions the beginning of the transition of the UGCC to the underground state is highlighted.

Key words: *anti-union policy, Greek Catholics, Lviv Cathedral, repressions, Ukrainian Greek Catholic Church.*

Проблема національної церкви вже довгий час хвилює передові уми нашого народу. Традиційно прийнято вважати, що найбільш близьким ментальності українців є православ'я. У цих умовах відхід від нього і зміна обряду довгий час вважалися національним відступництвом. Тому стає зрозумілим, чому українське православне громадянство ставилося до греко-католицької церкви як до інституції, що була покликана поступово асимілювати та денаціоналізувати українців Галичини. Цю думку постійно культивувала московська православна ієрархія, підтримувана радянським державним апаратом. У 1946 році ці сили, здавалося, одержали остаточну перемогу, фактично ліквідувавши рішеннями Львівського собору Українську

Греко-Католицьку церкву, затаврувавши її як зрадника і ворога власного народу.

На початку 1946 р. Ініціативна група, посилаючись на бажання віруючих і духовенства, порушила клопотання перед урядом УРСР про дозвіл скликати собор Греко-Католицької Церкви. Керівник групи, Г.Костельник, надіслав лист на ім'я голови Львівського облвиконкому М.Козирєва, в якому просив дозволу провести собор 7-10 березня 1946 року. Такий дозвіл уряд дав, оскільки, за словами П.Ходченка, «рух за возз'єднання Греко-Католицької Церкви з Руською Православною Церквою став масовим і підтримувався, навіть до вирішення цього питання на Соборі, всіма без винятку віруючими й більшістю духовенства...»¹.

Звичайно, твердження про повну підтримку руху, тим більше «всіма без винятку віруючими» не відповідало дійсності. Більша частина віруючих поставилась до пропозиції Ініціативної групи насторожено, а то і вороже. Те ж саме можна сказати про священників: чимало із них, не зважаючи на примус і тиск, не відступали від своєї віри, про що свідчать довгі списки священників, що відмовились подати заяви про приєднання до Ініціативної групи.

Але, незважаючи на такий стан речей і відсутність широкої підтримки серед населення і віруючих, скликання собору було призначено на 8 березня 1946 р. Перед цим, в лютому 1946 р. делегація греко-католицького духовенства відвідала митрополита Київського і Галицького Іоанна. Під час перебування делегації в Києві відбулось висвячення на єпископів РПЦ А.Пельвецького та М.Мельника. Таким чином, в кінці лютого РПЦ була оформлена адміністративним шляхом в Західній Україні. Це стало останнім кроком в підготовці Львівського собору. Залишалось лише канонічно оформити РПЦ на Західній Україні, хоча за логікою цей процес мав проходити навпаки.

Собор розпочав свою роботу 8 березня 1946 р. Відбувався він в храмі св. Юра у Львові. На нього прибули 214 священників і 19 мирян, які представляли 997 священників², що «подали особисті заяви про бажання вийти з унії та возз'єднатись з Православною Церквою»³.

Собор відкрився о 10 годині ранку. Із вступним словом виступив о. Г. Костельник, який запропонував «...щоб наш собор вирішив зліквідувати постанови Брестського собору 1596 р., відректись від унії з Римом,

¹ ДАІФО Ф.Р-389, Оп.1, Спр.12, арк.72

² Баран В. Влада і церква: з історії взаємин у 1945-1965 рр. // Сучасність.- 1995.- № 5.- с.113-128.

³ Діяння Собору Греко-Католицької Церкви 8-10 березня 1946 року у Львові.- Львів, 1946.- с.133-135.

...повернутись до святої Православної Церкви...»⁴. Під час обговорення даної пропозиції всі делегати підтримали Костельника. Лише о.Влесюк запропонував, щоб «нинішній Собор вважати підготовчим етапом»⁵. Але його пропозиція була відкинута членами Президії Собору.

Далі одноголосним рішенням було прийнято постанову Собору, яка складалась із 4-х пунктів: 1) анулювати постанови Брестської унії 1596 р.; 2) відірватись від Римської Церкви; 3) повернутись до прадідівської православної віри; 4) возз'єднатись із Всеруською Православною Церквою в Радянському Союзі⁶. Таким чином, вже в перший день собору всі основні і найважливіші рішення були прийняті. Наступні два дні собору були чистою формальністю.

При аналізі діяльності Собору постає питання канонічності і легітимності собору. На нашу думку, Львівський собор 1946 р. можна з впевненістю трактувати як нелегітимний. Адже, згідно з канонами східних Церков інша Церква не має права втручатись у внутрішні справи іншої Церкви. Тим більше, що ця інша Церква була навіть не православною, а католицькою. Всі присутні на соборі священники були уже православними, оскільки такими вони вважались вже з часу подання заяви про входження до Ініціативної групи. Крім того, на Соборі не було жодного греко-католицького єпископа. Вся вища греко-католицька ієрархія в цей час знаходилась в сталінських таборах. Присутні ж на Соборі єпископи А. Пельвецький та М. Мельник, як відомо, напередодні Собору прийняли православ'я. Виходячи з цього, ми можемо трактувати Собор скоріше як православний, а не як греко-католицький.

Таким чином, акція, розпочата Ініціативною групою і органами НКДБ-МВС в 1945 р., незважаючи на вагомий опір віруючих і духовенства, закінчилась проголошенням «самоліквідації» УГКЦ. Проте, державній владі так і не вдалось повністю асимілювати УГКЦ в радянську комуністичну систему.

Опір поширенню православ'я мав різні форми. Частина священників, які приєднались до «Ініціативної групи» все ж канонічно не оформляли свій перехід. Досить поширеним було явище, коли, не бажаючи зрікатись віри, представники духовенства залишали церковну службу і переходили до світського життя. Про це свідчить досить помітне зменшення кількості церков. Лише у Львівській області кількість церков скоротилась із 533 до

⁴ Діяння Собору Греко-Католицької Церкви 8-10 березня 1946 року у Львові.- Львів, 1946.- с.74-75.

⁵ Діяння Собору Греко-Католицької Церкви 8-10 березня 1946 року у Львові.- Львів, 1946.- с.43.

⁶ Правда про унію: Документи і матеріали.- Львів, 1981.- с.367-368.

269⁷. Священники, не бажаючи миритись з існуючим становищем залишили свої парафії. Полишені ними церкви переходили в розряд так званих «незареєстрованих» церков, з характерною для них підпільною відправою греко-католицьких обрядів.

Виходячи із ситуації, що склалась, державні органи спланували ряд необхідних заходів для ліквідації впливу УГКЦ на західно-українське населення. Розроблені заходи передбачали: виселення греко-католицьких священників і їх сімей з колишніх парафіяльних будинків та стягнення боргу за житло з лютого 1946 р. по день виселення; виклик священників до райвиконкому і попередження їх про заборону проводити служби Божі в церквах і вдома; встановлення для священників високих податків; встановлення обмежень при прийомі на роботу колишніх греко-католицьких священників. Крім вищеназваних, планувались і заходи по лінії органів держбезпеки, які передбачали прямі розправи з непокірними священниками.

Виявлені В.Сергійчуком документи описують один із типових терористичних актів, щодо сім'ї греко-католицького священника Неміловича із с. Унятичі Дрогобицького району Львівської області. Вечором 25 жовтня 1947 р. в його оселю ввірвались перевдягнуті члени спецзагону МДБ під командою лейтенанта Лебедева. Як пише анонімний очевидець подій вони «...розстріляли... сім'ю Німиловичів, а саме о.Федора й його дружину Ольгу та служницю Ірину і наймита... В час цієї мgb-іської оргії була ранена важко в живіт 13-літня дочка вищезгаданої наймички Ірини»⁸. Поранену дівчину було доставлено в лікарню в Дрогобичі. Але трагедія на цьому не закінчилась. Її кульмінаційна точка настала тоді, коли лейтенант Лебедев довідався, що є живий свідок його кривавої акції. Йому було не до душі те, що свідок говорить правду. І дівчину було отруєно в лікарні.

Репресії були найбільш ефективним засобом для боротьби з греко-католиками. Лише до 1957 р., як відмічав Голова Ради у справах РПЦ Г.Карпов із 590 греко-католицьких священників, які відмовились від воз'єднання 344 були арештовані. Із них назад повернулись лише 264,- завдяки хрущовським реформам. Як відмічає І.Винниченко, за час нищення УГКЦ було репресовано 10 єпископів, 1400 священників та біля 800 монахів. Таку ціну заплатила УГКЦ за відмову від добровільної самоліквідації⁹.

Одночасно, почалась і «культурно-атеїстична робота». З 14 листопада 1946 р. розпочалась кампанія по перевірці релігійної літератури, яка

⁷ Волошин Ю. Ліквідація Української Греко-Католицької Церкви // Визвольний шлях.- 1996.- Кн.3.- с.348.

⁸ Сергійчук В. Нескорена церква. (Українська Греко-Католицька Церква у ХХ столітті. Документальні дані про священників, в т.ч. про Й.Сліпого) / Людина і світ.- 1995.- № 3-4.- с.13.

⁹ Баран В. Влада і церква: з історії взаємин у 1945-1965 рр. // Сучасність.- 1995.- № 5.- с.117.

зберігалась при церквах і монастирях, на предмет виявлення антирадянських, націоналістичних за змістом, видань. Так, лише у Станіславській області до квітня 1947 р. було перевірено 97 культових споруд і вилучено 254 примірники «шкідливої літератури»¹⁰.

Збереженню УГКЦ в катакомбах сприяли і заходи репресованої греко-католицької ієрархії. Зокрема, митрополит Йосиф Сліпий у складних умовах заслання надсилав кліру й вірним пастирські листи, які розповсюджувались у краї. Так, з нагоди Різдва 1947 р. він звертався до всіх греко-католиків із закликом стійко витримати переслідування влади, залишатися вірними батьківській вірі і Церкві. Разом із митрополитом відбували заслання 50 священників УГКЦ. Митрополит давав їм приклади стійкості духу, читав лекції з історії Церкви, теології, готував праці в підпіллі. Репресовані священники продовжували свою діяльність навіть на засланні.

Широкомасштабними силовими і пропагандистськими акціями влади вдалося повернути до православ'я близько 4 млн. греко-католиків, 1124 священники і передати РПЦ близько 2500 церков Західної України¹¹. До 1950 р. радянська влада ліквідувала всі 5 греко-католицьких єпархій і 2 апостольські адміністрації, ув'язнила всіх владик. З греко-католицьких єпископів на волі залишився лише Іван Бучко, якого у 1945 р. папа іменував екзархом та апостольським візитатором для українців-католиків у Західній Європі.

Таким чином, з метою зміцнення радянської влади у Західній Україні в післявоєнний період, державні органи розпочали широкомасштабні акції по ліквідації УГКЦ. Кульмінаційною точкою цієї політики став Львівський церковний собор 1946 року. Формально, він поставив крапку на існуванні Української Греко-Католицької Церкви. Але, фактично, процес ліквідації УГКЦ затягнувся на довгі роки і так ніколи не був повністю завершений.

Незважаючи на постанови Львівського собору, значна частина греко-католицьких священників продовжувала активний і пасивний опір заходам радянської влади щодо повної ліквідації УГКЦ. У квітневому 1946 року спецповідомленні начальника Львівського обласного управління НКДБ Вороніна вищим органам влади вказувалося на численні приклади негативної реакції греко-католицьких священників щодо проведеного собору та його рішень, їхньої готовності продовжувати свою релігійну діяльність за

¹⁰ ДАІФО. Ф.Р-388, Оп.1, Спр.6, арк.29-30.

¹¹ Марчук В. Українська греко-католицька церква в 1946-1987 роках // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.- Вип.7.- Львів: Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича, 2000.- с.554.

уніатським обрядом¹².

Слід відзначити, що командування УПА і керівництво оунівським підпіллям підтримувало опір насильницькому приєднанню УГКЦ до православ'я. Вони вели широку пропагандистську діяльність, здійснювали моральний тиск на духовенство, яке піддалося тиску влади. Втім були також випадки вбивства священників, які перейшли у православ'я, зокрема М.Шовала, А.Білика, А.Хоцевського на Станіславщині, Бобиляка на Тернопільщині¹³. За даними офіційної влади, до кінця 1946 року на Станіславщині, перед страхом можливої розправи з боку УПА відмовилися від переходу в православ'я і розірвали свої обов'язки перед Ініціативною групою 22 священники¹⁴. На Тернопільщині серед неприєднаних 55 греко-католицьких священників мотивувала свою відмову острахом перед можливими репресіями з боку націоналістичного підпілля¹⁵. Однак, на думку І. Андрухів, погрози з боку ОУН та УПА проти священників, що перейшли в православ'я, мали більше психологічний характер, масового застосування терору проти них не було. Подібної точки зору дотримувався і Б. Боцюрків, спростовуючи кліше радянської історіографії про націоналістичний терор банд стосовно православних священників.

Загалом до кінця 1946 р. перейшли у РПЦ 1111 греко-католицьких священників, з них з Львівської єпархії – 532, Перемиської – 203, Станіславської – 277, тобто всього 43%. (Але навіть з цієї кількості не всі прийняли православ'я за переконаннями. За офіційними даними станом на 1 листопада 1946 р. продовжувала діяти значна кількість греко-католицьких парафій: у Тернопільській області – 136, Станіславській – 54, Львівській – 48 і Дрогобицькій – 32. На думку І.Біласа, у результаті масових арештів у в'язницях і таборах перебувало щонайменше 1600 священників, а кілька сотень перейшли на нелегальний стан, багато з них продовжували пастирську службу¹⁶.

Таким чином, Львівський собор 1946 р. не став моментом рішучого повороту уніатського духовенства і вірних до православ'я, на що розраховував радянський уряд і ієрархи РПЦ. Він був лише одним із етапів

¹² Ліквідація УГКЦ (1939-1946): документи радянських органів державної безпеки – К.: ПП Сергійчук М.І., 2006. – С. 656-659.

¹³ Лисенко О. Церковне життя в Україні. 1943-1946 рр./ О. Лисенко. – К.: Інститут історії України НАНУ, 1998. – С. 324.

¹⁴ ЦДАВОВУ. Ф. 4648. - спр.22. Информационные отчеты Уполномоченного Совета по делам русской православной церкви при СМ СССР по УССР за 1946 г. – Арк.45.

¹⁵ Стоцький Я. Українська Греко-Католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946-1989) / Я.Стоцький. – Тернопіль, 2003. – С. 34-35.

¹⁶ Білас І., Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953 Суспільно-політичний та політико-правовий аналіз / І.Білас. – К.: Либідь, 1994. Кн.1. – С. 130.

процесу ліквідації Греко-католицької церкви, складовою частиною антиунійної політики радянського режиму в загальному процесі радянизації західноукраїнських земель у післявоєнний період. Значна частина священиків та віруючих не визнали церковно-релігійної канонічності його рішень, залишилися вірними церкві та римському престолові.

УГКЦ упродовж чотирьох десятків років продовжувала існування в підпільних умовах, витворивши певний феномен так званої «катакомбної церкви».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I.1 Архівні джерела:

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Фонд 4648 (Уполномоченний Совета по делам русской православной церкви при СМ СССР по Украинской ССР), оп. 3, спр.22. Информационные отчеты Уполномоченного Совета по делам русской православной церкви при СМ СССР по УССР за 1946 г. – Арк.45.
2. Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). Ф.Р-388, Оп.1, Спр.6, арк.29-30.
3. ДАІФО, Ф.Р-389, Оп.1, Спр.12, арк.72

I.2. Опубліковані джерела, збірники документів:

4. Діяння Собору Греко-Католицької Церкви 8-10 березня 1946 року у Львові.- Львів, 1946.- 176 с.
5. Ліквідація УГКЦ (1939-1946): документи радянських органів державної безпеки – К.: ПП Сергійчук М.І., 2006. – Т.1. – 920 с.
6. Львівський церковний собор: Документи і матеріали.- К.: Вид-ня Патріаршого екзарха всієї України митрополита Київського і Галицького, 1984.- 216 с.
7. Правда про унію: Документи і матеріали.- Львів, 1981.- 448 с.
8. Сергійчук В. Нескорена церква. (Українська Греко-Католицька Церква у ХХ столітті. Документальні дані про священиків, в т.ч. про Й.Сліпого) / Людина і світ.- 1995.- № 3-4.- 492 с.

II. Монографії, статті:

9. Баран В. Влада і церква: з історії взаємин у 1945-1965 рр. // Сучасність.- 1995.- № 5.- 612 с.
10. Білас І., Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953 Суспільно-політичний та політико-правовий аналіз / І.Білас. – К.: Либідь, 1994. Кн.1. – 432 с.
11. Волошин Ю. Ліквідація Української Греко-Католицької Церкви // Визвольний шлях.- 1996.- Кн.3.- 360 с.
12. Історія релігії в Україні / За ред. А.М. Колодного і П.Л.Яроцького.- К.: Знання, 1999.- 736 с.
13. Лисенко О. Церковне життя в Україні. 1943-1946 рр./ О. Лисенко. – К.: Інститут історії України НАНУ, 1998. – 413 с.
14. Марчук В. Українська греко-католицька церква в 1946-1987 роках // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.- Вип.7.- Львів: Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича, 2000.- 570 с.
15. Стоцький Я. Українська Греко-Католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946-1989) / Я.Стоцький. – Тернопіль, 2003. – 434 с.

REFERENCES

I.1 Arkhivni dzherela:

1. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchych orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy. Fond 4648 (Upolnomochenni Soveta po delam russkoi pravoslavnoi tserkvy pry SM SSSR po Ukraynskoi SSR), op. 3, 1.spr.22. Ynformatsyonnye otchety Upolnomochennoho Soveta po delam russkoi pravoslavnoi tserkvy pry SM SSSR po USSR za 1946 h. – Ark.45.
2. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (DAIFO). F.R-388, Op.1, Spr.6, ark.29-30
3. F.R-389, Op.1, Spr.12, ark.72.

I.2. Opublikovani dzherela, zbirnyky dokumentiv:

4. Diiannia Soboru Hreko-Katolytskoi Tserkvy 8-10 bereznia 1946 roku u Lvovi.- Lviv, 1946.- 176 s.
5. Likvidatsiia UHKTs (1939-1946): dokumenty radianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky – K.: PP Serhiichuk M.I., 2006. – T.1. – 920 s.
6. Lvivskiy tserkovnyi sobor: Dokumenty i materialy.- K.: Vyd-nia Patriarshoho ekzarkha vsiiei Ukrainy mytropolyta Kyivskoho i Halytskoho, 1984.- 216 s.
7. Pravda pro uniiu: Dokumenty i materialy.- Lviv, 1981.- 448 s.
8. Serhiichuk V. Neskorena tserkva. (Ukrainska Hreko-Katolytska Tserkva u KhKh stolitti. Dokumentalni dani pro sviashchenykyv, v t.ch. pro Y.Slipoho) / Liudyna i svit.- 1995.- № 3-4.- 492 s.

II. Monohrafii, statti:

9. Baran V. Vlada i tserkva: z istorii vzaiemyn u 1945-1965 rr. // Suchasnist.- 1995.- № 5.- 612 s.
10. Bilas I., Represyvno-karalna systema v Ukraini 1917–1953 Suspilno-politychnyi ta polityko-pravovyi analiz / I.Bilas. – K.: Lybid, 1994. Kn.1. – 432 s.
11. Voloshyn Yu. Likvidatsiia Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy // Vyzvolnyi shliakh.- 1996.- Kn.3.- 360 s.
12. Istoriia religii v Ukraini / Za red. A.M. Kolodnoho i P.L.Iarotskoho.- K.: Znannia, 1999.- 736 s.
13. Lysenko O. Tserkovne zhyttia v Ukraini. 1943-1946 rr./ O. Lysenko. – K.: Instytut istorii Ukrainy NANU, 1998. – 413 s.
14. Marchuk V. Ukrainska hreko-katolytska tserkva v 1946-1987 rokakh // Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist.- Vyp.7.- Lviv: In-t ukrainoznavstva im. I.Krypiakevycha, 2000.- 570 s.
15. Stotskyi Ya. Ukrainska Hreko-Katolytska Tserkva i relihiine stanovyshe Ternopilshchyny (1946-1989) / Ya.Stotskyi. – Ternopil, 2003. – 434 s.

Дата надходження до редакції: 03.12. 2018

**ЧАСОПИС «ЦЕРКОВНИЙ ВОСТОКЪ» ЯК ДЖЕРЕЛО ДО
ВИВЧЕННЯ СВИТОГЛЯДНИХ ДИЛЕМ СВЯЩЕНИКІВ-РУСОФІЛІВ
НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

Роман ЛЕХНЮК

*Львівський національний університет ім. І. Франка,
кафедра новітньої історії України імені Михайла Грушевського,
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: r.lechniuk@gmail.com*

У статті на основі матеріалів часопису «Церковний Востокъ» проаналізовано ідейні труднощі, з якими зіткнулась русофільська частина греко-католицького духовенства у 1910–1914 роках. Встановлено, що ці дилеми стали наслідком глибокої світоглядної кризи даного середовища, згуртованого довкола Товариства ім. св. Іоанна Златоустого. Автором розглянуто головні прояви цих дилем, пов'язані з процесом перетворення Греко-католицької церкви в новочасну українську національну інституцію, що суперечило традиційному русофільському світогляду. У статті досліджено шляхи реагування священиків-русофілів на нові проблеми як на сторінках їх часопису, так і на практиці. Встановлено, що, попри усі несприятливі зовнішні обставини, причини світоглядних дилем цього середовища всередині Церкви мали насамперед внутрішній характер, пов'язаний зі специфікою консервативного русофільського сприйняття світу.

Ключові слова: русофіли, «Церковний Востокъ», Товариство ім. св. Іоанна Златоуста, Греко-католицька церква, Галичина, консерватизм.

В статье на основе материалов журнала «Церковный Востокъ» проанализированы идейные трудности, с которыми столкнулась русофильская часть греко-католического духовенства в 1910-1914 годах. Установлено, что эти дилеммы стали следствием глубокого мировоззренческого кризиса данной среды, сплоченного вокруг Общества им. св. Иоанна Златоуста. Автором рассмотрены главные проявления этих дилемм, связанные с процессом преобразования Греко-католической церкви в современной украинской национальной институт, что противоречило традиционной русофильскую мировоззрения. В статье исследованы пути реагирования священников русофилов на новые проблемы как на страницах их журнала, так и на практике. Установлено, что, несмотря на все неблагоприятные внешние обстоятельства, причины мировоззренческих проблемам этой среды внутри Церкви имели прежде всего внутренний характер, связанный со спецификой консервативного русофильского восприятие мира.

Ключевые слова: русофилы, «Церковный Востокъ», Общество им. св. Иоанна Златоуста, Греко-католическая церковь, Галичина, консерватизм.

The Russophile movement was an important part of the Ukrainian national life of Galicia in the second half of the XIXth and early XXth centuries. The key role in its history was played by the Greek-Catholic clergy. On the eve of the First World War, the traditional Russophile ideology, based on the conservative principles of the historical tradition, faced a deep crisis. This also had a significant effect on the priests-russophiles. During the research period they

were organized in the St. John Chrysostom Society, which published the magazine «Tserkovnyi Vostok» This magazine is a valuable source for a detailed analysis of the ideological problems of the Russophile part of the Greek Catholic clergy in 1910-1914. Based on this source, the author studies how these priests reacted to the new challenges. The most important was the transformation of the Greek Catholic Church into a modern Ukrainian national institution, what contradicted the main principles of the Russophile idea. As a result, the Russophiles became a minority among the clergy and lost their influence. In this situation they were forced to reconsider some of their key ideas, including the political activity of the Greek Catholic Church. The most radical ideological searches had consequences in sympathy for the Orthodox Church. This led to repression by the state and local authorities and destroyed the traditional image of the Russophiles loyalty to the Habsburg monarchy. The author has established that, in spite of all unfavorable external circumstances, the reasons for the ideological dilemmas of this environment within the Church were primarily internal, connected with the specifics of the conservative perception of the world by Russophiles

Key words: *Russophiles, «Tserkovnyi Vostok», St. John Chrysostom Society, Greek Catholic Church, Galicia, conservatism.*

Галицьке русофільство належить до когорти неоднозначних і складних для трактування історичних феноменів. Русофіли ніколи так і не змогли виробити єдиного й цілісного світогляду, що залишало простір для відмінних уявлень та різночитань як всередині самого середовища, так і зовнішнім спостерігачам. З огляду на це, не є несподіваною глибока ідейна криза русофільської традиції на межі XIX і XX століть, яка лише загострювалась. Покликань на звичні основи русофільського світогляду – історичну традицію, етимологічний правопис, східний християнський обряд – було не достатньо, щоб реагувати на виклики нової доби, а особливо соціалізму й націоналізму, котрі активізували широкі маси населення, загрожували традиційному суспільному ладу й, особливо останній, вимагали чіткої національної самоідентифікації.

Світоглядна криза вразила й одну основ русофільського руху упродовж фактично усієї його історії – частину греко-католицького духовенства. Хоча від початку XX ст. й до переддня Першої світової кількість симпатиків русофільського руху серед парафіяльного кліру знижувалась, а у вищій ієрархії їх просто не залишилось, значна кількість священиків все ще зберігала прив'язаність до консервативних засад русофільства, звичних для них ще з XIX ст. Їх становище ускладнювалось усе більш виразною тенденцією перетворення Греко-католицької церкви (далі – ГКЦ) на виразно українську (в модерному значенні) національну інституцію, що йшло різко всупереч русофільській традиції сприйняття «українофільства» як

сепаратизму щодо «єдиної руської народності», що охоплювала малоросів (українців), великоросів (росіян) і білоросів.

Внаслідок цього, священники-русофіли все більше потрапляли в ізоляцію. Вони фактично стояли осторонь дискусій в середовищі парохів-народовців. Стосунки цього середовища з священниками – носіями модерної української ідентичності поступово загострювались. Це ілюструє еволюція найбільшого й найпопулярнішого церковного часопису серед греко-католицького кліру – «Ниви». У перші роки свого існування (з 1904 р.) вона не виступала проти русофільства, особливо за часів перебування на посаді редактора о. Онуфрія Волянського (жовтень 1908 р. – жовтень 1909 р.), чий ультрамонтанський світогляд був індиферентним до дискусії русофілів і народовців¹. Натомість, із його відходом риторика змінюється, стаючи різко негативною.

Наростання світоглядної кризи серед священників-русофілів й пошук ними шляхів реагування на несприятливі тенденції всередині Церкви й загалом українського суспільства призвів до спроби творення нової, консервативної, церковної організації, що об'єднала б парохів-русофілів для ефективнішої протидії. Попри те, що найактивніші дискусії щодо потреби нової «клерикальної» організації велися перш за все між священниками – прихильниками християнсько-суспільного руху та симпатиками націонал-демократичної партії – нова станова організація в середовищі греко-католицького духовенства виникла якраз для згуртування русофільської частини кліру у травні 1910 р. Вона носила назву Товариство ім. св. Іоанна Златоустого, а її періодичним виданням став часопис «Церковный Востокъ», перший випуск якого побачив світ у на початку 1911 р. Саме сторінки цього пресового органу дають можливість докладно проаналізувати світоглядні й суспільні проблеми священників-русофілів напередодні війни.

Діяльність Товариство ім. св. Іоанна Златоустого й вихід «Церковного Востоку» тривали до початку Першої світової війни. Їх поява у 1910-1911 рр. є нижньою, а припинення існування у середині 1914 р. – верхньою хронологічною межею даного дослідження. Ці роки – це не лише поглиблення ідейних проблем серед русофільської частини кліру, а й поява нових проблем і загроз – пропаганди православ'я, що кидала тінь підозри з боку Відня й крайової галицької влади на всіх русофілів. Тому ґрунтовне вивчення цього етапу в історії русофільської греко-католицької частини

---

¹ Такі погляди о. Волянського на національне питання викликали невдоволення серед загалу духовенства. Див. напр.: Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника (далі – ЛННБУ ім. В. Стефаника). Відділ рукописів. Ф. 11. Спр. 264 / п. 35. Арк. 53–53 зв. (лист І. Глинського до О. Барвінського, 30 листопада 1908 р.).

духовенства є вкрай необхідним для кращого розуміння його проблем і способів реагування на них.

Часопис «Церковный Востокъ» раніше не ставав об'єктом дослідження. Водночас, незначною є й кількість студій, присвячених історії русофільства протягом останніх років перед Першою світовою війною. Бернадетта Войтовіч-Губер у своїй праці про роль греко-католицького духовенства в українському національному русі Галичини розглядає історію священників-русофілів цього часу перш за все в контексті поширення в краї православної пропаганди². Ідейно-політичні аспекти діяльності консервативного крила русофільства цього часу, де активними були й представники кліру, розглянуто автором цієї статті³. Фрагменти інформації щодо загальної історії русофілів досліджуваного часу містить праця Олени Аркуші й Мар'яна Мудрого⁴, ґрунтовна монографія Анни Вероніки Вендланд⁵, Олексія Сухого⁶. Джерельною базою дослідження є матеріали часопису «Церковный Востокъ», у якому широко висвітлювались різноманітні аспекти діяльності Товариства ім. св. Іоанна Златоустого.

Новоутворене Товариство очолив канцлер митрополичої капітули о. Олександр Бачинський, що свідчить про приналежність до досліджуваної групи духовенства й доволі впливових в церковних колах осіб. Точно визначити чисельність організації не є можливо. Достеменно відомо, що на середину 1914 р. до товариства входило щонайменше близько 300 священників – список членів публікував «Церковный Востокъ» доки процес не було перервано початком війни⁷.

Статут організації визначав її завдання наступним чином: об'єднання греко-католицьких священників і діяльність, спрямована на захист Унії та подальше об'єднання церков⁸. Ймовірно, з огляду на нечіткість так окреслених завдань, «Церковный Востокъ» подав детальніші пояснення.

² Wojtowicz-Huber B. «Ojcowie narodu». Duchowieństwo grekokatolickie w ruchu narodowym Rusinów galicyjskich (1867–1918). Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2008. 333 s.

³ Лехнюк Р. Криза русофільського консерватизму напередодні Першої світової війни: політичне товариство «Галицько-руська рада». Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / гол. ред. В. Вашкевич. Київ, 2017. Вип. 127 (12). С. 36–42.

⁴ Аркуша О., Мудрий М. Русофільство в Галичині в середині XIX–на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд. Вісник Львівського університету. Серія історична. Вип. 34. Львів, 1999. С. 231–268.

⁵ Вендланд А. В. Русофіли Галичини. Українські консерватори між Австрією і Росією, 1818–1915. Пер. з нім. Х. Назаркевич; наук. ред. М. Мудрий. Львів: Літопис, 2015. 688 с.

⁶ Сухий О. Москвофільство в Галичині: історія проблеми. У: Москвофільство: Документи і матеріали / Вступна стаття, коментарі та добірка документів Сухого О. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. С. 3–66.

⁷ Точну кількість встановити неможливо через переривання публікації списку членів у зв'язку з вибухом війни: Список членовъ Общества имени св. Іоанна Златоустаго во Львовѣ. Церковный Востокъ. 1914. Вип. III. С. 154–155.

⁸ Уставъ духовно-церковного Общества имени св. Іоанна Златоустого въ Львовѣ. Церковный Востокъ. 1911. Вип. I. С. 29.

Основний наголос робився на першому завданні. Єднання кліру було необхідним, на думку автора часопису, задля протистояння трьом головним загрозам – латинізації, пропаганді православ'я, антирелігійним проявам⁹. Саме ці теми є провідними в усіх випусках «Церковного Востоку» за 1911–1914 рр.

Головною проблемою з поміж окреслених вище було питання антирелігійних течій в Галичині, як їх розуміла русофільська частина духовенства. Їх консервативний світогляд апріорі не міг позитивно чи бодай нейтрально сприймати ширення соціалістичних чи секулярних ідей в українському суспільстві краю. Один з найяскравіших прикладів засудження новітніх антицерковних і атеїстичних проявів стала реакція на появу у Львові «Безвіроісповідної громади» – товариства, що мало об'єднати усіх бажаючих відкрито проголосити власні атеїстичні погляди і формально розірвати відносини з Церквою, що в тогочасних умовах потребувало певної особистої відваги¹⁰. Навіть ліберальне й подекуди радикальне «Діло» виступило з осудом цього починання як необдуманого кроку «гуртка зелених молодиків»¹¹. Тим паче засудили таку ініціативу консервативні кола, зокрема й священники-русофіли¹².

Але у контексті аналізу світоглядних дилем русофільської частини греко-католицького кліру напередодні війни ключовим є не сам факт засудження явищ на кшталт «Безвіроісповідної громади», а те, як це консервативне середовище простежувало їх витоки. Причиною ледь не усіх негативних проявів у церковному, суспільно-політичному й культурному житті українців Галичини члени Товариства ім. св. Іоанна Златоустого вбачали в зростанню впливів політичних партій, що стояли на засадах модерної української національної ідентичності – насамперед Української націонал-демократичної (УНДП) і Радикальної. Хоча у програмній статті в першому номері «Церковного Востоку» заявлялось про те, що національне питання не є об'єктом зацікавлення часопису, оскільки є значно ширшим за конкретну церковну тематику¹³. Втім, тут же присутні слова, що чітко висвітлюють, наскільки новочасна українська ідея йшла врозріз із традиційним русофільським світоглядом – традиційне для русофілів початку ХХ ст. нарікання на український «сепаратизм» стосовно «всеруської»

⁹ Мысли къ поясненію §2 устава Общества св. Іоанна Златоустого. Церковный Востокъ. 1911. Вип. I. С. 36.

¹⁰ З Безвіроісповідної Громади. Шляхи. 1913. Ч. 8–9. 1 листопада.

¹¹ Слїдами клерикалізму. Шляхи. 1913. Ч. 10. 1 грудня.

¹² Безвѣроісповѣдная Громада. Церковный Востокъ. 1914. Вип. I і II. С. 11–19.

¹³ Во имя Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа! Всея Братіи нашей искренній привѣтъ! Церковный Востокъ. 1911. Вип. I. С. 5.

народності, що є нічим іншим як безпідставним національним нігілізмом¹⁴. Але вже на початку 1914 р. тон часопису став гострішим і безкомпромісним: «Причина того рода печального явлення [занепаду релігійності] корениться в українскомъ радикализмѣ, который, какъ-бы моровая язва, отъ многихъ лѣтъ ослабляетъ и нищитъ организмъ церковно-религіозной жизни нашего народа... Радикальныя газеты и газетки, популярныя брошюры а вь первой линіи голоса мірскихъ руководителей народныхъ, обыкновенно мало знающихъ евангельскій законъ а еще менѣе по его завѣтамъ живущихъ, производятъ вь душахъ не особенно глубоко и сознательно утвержденныхъ вь вѣрѣ, нѣкоторое смущеніе... Съ временемъ это смущеніе переходитъ вь совершенное равнодушіе къ божественной истинѣ а даже, по крайней мѣрѣ у нѣкоторыхъ, производитъ полное исчезновение самыхъ основаній вѣры»¹⁵.

Як бачимо, модерна українська ідея, безвідносно чи у втіленні націонал-демократів, чи радикалів, вважалась консервативним русофільським духовенством виразно негативною. З наближенням війни український (українофільський) рух й справді поступово радикалізувався під впливом протистояння з польськими політичними групами довкола питань виборчої реформи до Галицького сейму, відкриття українського університету у Львові тощо. Втім, «Церковный Востокъ» перебільшував. Основна світоглядна проблема духовенства, що гуртувалася довкола цього часопису полягала у нездатності адекватно відреагувати на потребу чіткої національної самоідентифікації, як того вимагала нова доба. Втрачаючи ґрунт під ногами, русофіли загалом, не лише представники кліру, вбачали головного ворога саме в українофілах¹⁶.

Елементом повсюдних невдач русофільства як наслідку їх ідейної кризи став поступовий, але невпинний процес «українізації» Греко-католицької церкви. З кожним роком вплив русофілів всередині неї зменшувався, хоча вони все ще були представлені в митрополичій чи єпархіальних консисторіях і капітулах (зокрема й члени Товариства ім. св. Іоанна Златоустого).

Перетворення ГКЦ на виразно українську (в модерному національному розумінні) інституцію поставило під удар одразу два аспекти традиційного русофільського світогляду. Перший – ґрунтоване на спадщині ХІХ ст.

¹⁴ Там само. С. 5–6.

¹⁵ Итоги нашей церковно-религіозной жизни вь 1913 г. Церковный Востокъ. 1914. Вип. I и II. С. 2.

¹⁶ Яскравий приклад – вибори до Галицького сейму 1908 р., коли русофіли уклали політичний союз із польськими східногалицькими консерваторами («подоляками», спрямований проти УНДП і Радикальної партії. І це попри те, що русофільство як ідея у середині ХІХ ст. формувалось якраз задля чіткого протиставлення польськості.

уявлення про Церкву як активного учасника, а бажано й очільника, суспільно-політичних і соціокультурних процесів у Галичині¹⁷. У досліджуваний час ця традиція ввійшла в суперечність з русофільським світоглядом, оскільки в ГКЦ вирішальну перевагу мали священики-українофіли (народовці), а отже активна політична роль Церкви могла бути на руку лише Християнсько-суспільному союзу (ХСС) і, насамперед, УНДП. Така ситуація лише посилювалась антирусофільською поставою вищої ієрархії ГКЦ – митрополита Андрея Шептицького (менш виразно) і єпископів Григорія Хомишина та Константина Чеховича (відверто)¹⁸. За такої ситуації на шпальтах «Церковного Востоку» простежується позиція, вкрай незвична у рамках усієї історії русофільства – про потребу розділення Церкви й політики. Найвиразніше ця позиція сформульована анонімним автором у статті «Quosque tandem!», де стверджується, що Церква ґрунтується на вічних цінностях, незмінних правилах й непорушній моралі, турбується про внутрішнє добро суспільства. Натомість політика описується як явище аморальне, непостійне, кон'юнктурне, неперебірливе в засобах¹⁹.

Другий аспект, що опинився під ударом – один із стовпів усього русофільського світогляду й уявлення про традицію – етимологічний правопис і церковнослов'янська мова в літургії. Для русофілів вони були символами нерозривності культурної традиції. Етимологічний правопис вважався єдиною можливою формою для поєднання в собі історичної мови високої культури і народної розмовної, а писане ним «язичіє» – зрозумілою для всіх елементів «всеруського» світу мовою²⁰. Натомість запровадження і поширення фонетики таврувалось як шлях до загальної неграмотності²¹. З огляду на це прогнозовано негативною була реакція священиків-русофілів на ідею запровадження фонетичного правопису в церковному діловодстві й народній мові під час богослужінь.

1 листопада 1911 р. на зібранні Товариства греко-католицьких катехитів було прийнято рішення звернутись до вищих церковних інстанцій з пропозицією запровадження розмовної української мови замість церковнослов'янської. Це спровокувало ґрунтовну відповідь одного з учасників з'їзду катехитів й члена товариства ім. св. Іоанна Златоустого – о. Діонісія Дорожинського. Він намагався спростувати аргументацію

¹⁷ Українській языкъ въ церкви. Галичанинь. 1910. Ч. 254. 12 (25) листопада.

¹⁸ Лехнюк Р. Українські консервативні середовища в Галичині у першій чверті ХХ ст.: національно-політичний аспект: дис. ... канд. істор. наук: спец. 07.00.01 – Історія України. Львів, 2018. С. 154–159.

¹⁹ Quosque tandem! Церковный Востокъ. 1914. Вип. III. С. 81.

²⁰ ЛННБУ ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 168. Спр. 297 / п. 9. Арк.14 зв.–15 (лист Б. Дідицького до О. Маркова, 29 березня 1905 р.).

²¹ Мончаловскій О. Главныя основы русской народности. С. 11

прихильників зміни мови богослужінь щодо складності й незрозумілості церковнослов'янської мови, а отже труднощів, особливо серед молоді, у вивченні щоденних молитов. На думку о. Дорожинського нерозуміння церковнослов'янської мови могло спричинитись лише неякісною освітньою працею катехитів, а не складністю мови²².

Наміри зміни мови щоденних молитов також стали приводом позачергових зборів усього Товариства ім. св. Іоанна Златоустого у грудні 1910 р. Один з учасників – о. І. Сав'юк – заявив, що така зміна буде фатальною для народу і що вкрай необхідно усувати написані фонетикою катехизми зі шкіл. Водночас, о. Є. Дудрович закликав долучити до протесту проти повсякденної мови молитов і богослужінь та проти фонетики в церковному діловодстві також і мирян. У результаті нарад було прийнято резолюції, зокрема про те, що для народу не є жодною проблемою церковнослов'янська мова, співаючи пісні якою вірні активно беруть участь в богослужіннях. Натомість запровадження народної мови і фонетики призвело б до відчуження людей, особливо молоді²³. Також було сформовано делегацію до митрополита на чолі з крилошанином о. О. Бачинським, яка вручила Андрею Шептицькому меморіал Товариства з протестом проти вищезгаданих змін²⁴.

За умов ідейної кризи русофільства напередодні Першої світової війни, в яку поринуло й духовенство цього напрямку, новий сенс з'явився у статутній мети Товариства ім. св. Іоанна Златоустого – об'єднання духовенства. Цей сенс був протилежністю до первісного задуму – священики-русофіли все частіше й виразніше ставали ізольованою меншістю. Хоча в побуті стосунки між священиками-русофілами й священиками-народовцями не завше мали характер конфронтації²⁵, у публічній і суспільній площині напруга зростала. Регулярним сюжетом у «Церковному Востоці» були спростування звинувачень, висунутих у часописі «Нива».

Серед різноманітних претензій на шпальтах «Ниви» на адресу русофільської частини кліру найсерйознішими були закиди в пропаганді

---

²² Дорожинський Д. Протестъ противъ резолюціи: учити школьную молодежь щоденныхъ молитовъ въ живомъ народномъ языкѣ. Церковный Востокъ. 1911. Вип. I. С. 81.

²³ Сверхочередное общее Собрание членовъ Общества имени св. Іоанна Златоустаго во Львовѣ. Церковный Востокъ. 1911. Вип. II. С. 1–8.

²⁴ Меморіаль предложенный Общимъ Собраніемъ членовъ Общества им. св. Іоанна Златоустаго, состоявшимся 14 (27) декабря 1910 г. во Львовѣ его превосходительству Высокопреосвященному Господину Андрею Шептицкому Митрополиту Галицкому и пр. съ протестомъ противъ попытокъ устраниенія церковнаго языка изъ молитвъ употребляемыхъ галицко-рускимъ народомъ. Там само. С. 9–21.

²⁵ Тарнавський Ф. Спогади. Торонто: Українське видавництво «Добра книжка», 1981. С. 208.

православ'я²⁶. В останні передвоєнні роки рух за перехід на православне віросповідання набрав значних масштабів, насамперед на Лемківщині, де діяв о. Максим Сандович. Найбільшому поширенню проправославних симпатій на Лемківщині сприяла віддаленість цього гірського регіону і низький рівень національної свідомості місцевого населення. Тому Лемківщина віддавна була оплотом русофільства як серед духовенства на чолі з о. Михайлом Юрчакевичем²⁷, так і селян. Русофіли на Лемківщині вбачали в православ'ї поворот до передунійної, «справжньої», традиції і захист перед латинізацією чи «українізацією» обряду²⁸. Свою роль відіграла і зовнішня схожість обрядів²⁹. Це явище було черговим свідченням глибокої світоглядної кризи, в якій перебувало консервативне русофільство у церковній сфері і наслідком пошуку коренів традиції поза надто «українською» ГКЦ.

Втім, до православної пропаганди було залучено порівняно незначну кількість парохів-русофілів. Оскільки така діяльність мала виразний характер політичної неблагонадійності й переслідувалась державою, згуртоване довкола «Церковного Востоку» духовенство чітко підкреслювало негативне ставлення до цього явища³⁰. Та провина за поширення пропаганди православ'я покладалась не так на безпосередніх її активістів, як на негативні, з точки зору членів Товариства ім. св. Іоанна Златоустого, прояви всередині ГКЦ – зменшення кількості священників-русофілів й недопущення прихильників цієї ідеї до навчання в духовних семінаріях; політичну активність українофільського духовенства, а отже змішування віри й політики; впровадження латинських елементів у церковний обряд тощо³¹.

Засудження православної пропаганди на сторінках свого часопису не вберегло священників-русофілів від ще однієї проблеми, що безпосередньо впливала на їх традиційний світогляд – переслідувань і утисків з боку влади в Галичині. Протягом 1908–1913 рр. галицьким намісником був знаний польський політик й історик, представник західногалицьких консерваторів («станьчиків») – Міхал Бобжинський. Вбачаючи в Росії цивілізаційного опонента, він фактично готував Галичину до війни, що наближалась. Зокрема, жорстко протидіяв як православної пропаганді, так і загалом чинив

²⁶ Див. напр. Православні затії в Галичині. Нива. 1910. Ч. 2. 15 січня. С. 33–38; Дволичність наших русофілів. Там само. 1912. Ч. 23 і 24. 15 грудня. С. 728; Доброжелательний. Руссофільське духовенство на Лемківщині пропагатори схизми. Нива. 1913. Ч. 7 і 8. 1 квітня. С. 224–227.

²⁷ Wojtowicz-Huber B. «Ojcowie narodu»... S. 187.

²⁸ Ibid. S. 196.

²⁹ Ibid. S. 226.

³⁰ Мысли къ поясненью §2 устава Общества св. Іоанна Златоустого. Церковный Востокъ. 1911. Вип. I. С. 36.

³¹ О православной пропагандѣ въ Галичинѣ. Церковный Востокъ. 1912. Вип. III. С. 157.

серйозний тиск на русофілів. Хоча до активних пропагандистів православ'я й головних підозрюваних належали насамперед представники течії «новокурсників»³² – націонал-радикали на чолі з Володимиром Дудикевичем і Дмитром Марковим, що відійшли від традиційного русофільського консерватизму в сторону відверто проросійських симпатій – втім, діставалось і консерваторам, до яких належала абсолютна більшість русофільського духовенства – т. зв. «старокурсникам».

Упродовж усього свого існування русофіли декларували вірність монархії Габсбургів і позиціонували себе як повністю лояльну силу. Така постава зазвичай є типовою для будь-яких консервативних рухів. Попри періодичні загострення на зразок Львівського процесу (або ж процесу Ольги Грабар) 1882 р., коли ряд чільних русофілів було звинувачено в державній зраді (ці звинувачення довести не змогли)³³, напередодні Першої світової консервативні русофіли й надалі однією із своїх засад вважали лояльність Австро-Угорщині. Тож відверто ворожа політика намісника і крайової влади була ще одним ударом по традиційних засадах цього середовища, зокрема вкрай складним було й становище священників.

У «Церковному Востоці» звично декларувалась вірність династії Габсбургів й обґрунтовувався винятково мовний і літературний характер «всеруської» єдності. Також стверджувалось, що раніше ця ідея не вважалась урядовими колами небезпечною чи антидержавною³⁴. Мала місце спроба відмежувати себе від активності «новокурсників»: «Обвиняють насъ въ руссофильствѣ! Что же это такое страшное – это Руссофильство? По этимологии слова, это: любовь къ Руссамъ – значитъ, къ русскому народу и совсѣмъ не идентично съ «Россію-фильствомъ». Мы не признаемъся къ «россіюфильству», а только къ руссофильству. Но гдѣ законъ, который запрещалъ бы намъ любовь къ русскому народу?!»³⁵.

Такі запевнення не допомогли. В тому ж самому тексті присутне визнання факту, який для авторів часопису був очевидним: «Живемъ в эпосѣ политическаго террора»³⁶. Цей «терор» полягав насамперед у відмові намісництва затверджувати священників-русофілів на парафію. У

³² Офіційний розкол русофільської партії відбувся протягом 1909 р. Втім, суттєві розбіжності між консервативним старшим поколінням й молодими радикальними діячами мав глибші й давніші ідейні передумови. Див.: Лехнюк Р. Українські консервативні середовища... С. 72–78; Орлевич І. «Отцы и дѣти»: ідеологічні розбіжності чи боротьба за домінування в Русській народній партії? (До питання розколу в русофільській течії на початку ХХ століття). З історії західноукраїнських земель / [наук. редактор і упорядник Ірина Орлевич]; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2015. Вип. 10–11. С. 166–183.

³³ Вендланд А. В. Русофіли Галичини... С. 213–243.

³⁴ Несогласіє на парохільную институцію. Церковный Востокъ. 1913. Вип. IV. С. 205–206.

³⁵ Там само. С. 212.

³⁶ Там само. С. 205.

«Церковному Востоці» наводиться цілий ряд таких відмов, спричинених, на думку авторів, винятково приналежністю даних парохів до консервативного русофільського середовища. Головним винуватцем такої ситуації «Церковный Востокъ» звично оголошував українофільські партії, що начебто цілеспрямовано і систематично (й не без потурання з боку церковних владик) безпідставно доносили владі щодо антидержавних намірів і дій русофілів³⁷. Реальною ж причиною, вкотре, слід вважати нездатність самих русофілів до чіткої національної самоідентифікації, яка фактично унеможлиблювалась їхнім традиційним, ґрунтованим на домодерних засадах, світоглядом.

Часопис «Церковный Востокъ» є важливим джерелом до вивчення світоглядних дилем священників-русофілів напередодні Першої світової війни, оскільки демонструє одразу в кількох аспектах ідейну кризу й викликані нею труднощі цього середовища. Протягом 1910–1914 рр. суттєво загострились протиріччя між русофільською «всеруською» й модерною українською ідеєю, які остаточно втратили сумісність. Найкраще це помітно у випадку українізації Греко-католицької церкви, що призвело до конфліктів між священниками протиборчих партій і поширення в церковному середовищі ідей, неприйнятних для русофільського світосприйняття, таких як заміна етимологічного правопису і церковнослов'янської мови літургій фонетикою та народною мовою відповідно. Таким чином, Товариство ім. св. Іоанна Златоустого, яке в публічному просторі представляв «Церковный Востокъ», було нездатним втілювати головне задеклароване завдання – об'єднати духовенство. Навпаки, русофіли в рамках ГКЦ ставали все більш ізольованою і маловпливовою групою. Понад те, під загрозою опинились ледь не всі фундаментальні засади русофільства – «всеруська ідея», традиційне уявлення про активну політичну роль Церкви, етимологічний правопис тощо. За таких умов постала проблема православної пропаганди як намагання повернутись до «справжньої» традиції. Наслідком стали переслідування з боку влади і крах ще однієї важливої ідеї русофілів – декларування власної лояльності щодо правлячої династії і австро-угорської держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аркуша О., Мудрий М. Русофільство в Галичині в середині XIX–на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд. Вісник Львівського університету. Серія історична. Вип. 34. Львів, 1999. С. 231–268.
2. Безвъроісповѣдная Громада. Церковный Востокъ. 1914. Вип. I і II.

---

³⁷ Там само. С. 207–211.

3. Вендланд А. В. Русофіли Галичини. Українські консерватори між Австрією і Росією, 1818–1915. Пер. з нім. Х. Назаркевич; наук. ред. М. Мудрий. Львів: Літопис, 2015. 688 с.
4. Во имя Господа Бога и Спаса нашего Иисуса Христа! Всея Братии нашей искренний привѣтъ! Церковный Востокъ. 1911. Вип. I.
5. Дволичність наших русофілів. Нива. 1912. Ч. 23 і 24. 15 грудня.
6. Доброжелательний. Руссофільське духовенство на Лемківщині пропагатори схизми. Нива. 1913. Ч. 7 і 8. 1 квітня.
7. Дорожинский Д. Протестъ противъ резолюціи: учти школьную молодежь щоденныхъ молитовъ въ живомъ народномъ языцѣ. Церковный Востокъ. 1911. Вип. I.
- 8.3 Безвіроісповідної Громади. Шляхи. 1913. Ч. 8–9. 1 листопада.
9. Итоги нашей церковно-религиозной жизни въ 1913 г. Церковный Востокъ. 1914. Вип. I и II.
10. Лехнюк Р. Криза русофільського консерватизму напередодні Першої світової війни: політичне товариство «Галицько-руська рада». Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / гол. ред. В. Вашкевич. Київ, 2017. Вип. 127 (12). С. 36–42.
11. Лехнюк Р. Українські консервативні середовища в Галичині у першій чверті ХХ ст.: національно-політичний аспект: дис. ... канд. істор. наук: спец. 07.00.01 – Історія України. Львів, 2018. 301 с.
12. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 11. Спр. 264 / п. 35/ Глинський Ізидор. Листи до Барвінського Олександра Григоровича, 1891–1914, 108 Арк.
13. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. Ф. 168. Спр. 297 / п. 9. Дідицький Богдан Андрійович, редактор газет «Зоря Галицька» і «Слово». Листи до Маркова Осипа Андрійовича, 1881, 1882, 1905, 1907, 20 арк.
14. Меморіаль предложенный Общимъ Собраніемъ членовъ Общества им. св. Іоанна Златоустаго, состоявшимся 14 (27) декабря 1910 г. во Львовѣ его превосходительству Высокопреосвященному Господину Андрею Шептицкому Митрополиту Галицкому и пр. съ протестомъ противъ попытокъ устраниенія церковнаго языка изъ молитвъ употребляемыхъ галицко-рускимъ народомъ. Церковный Востокъ. 1911. Вип. II.
15. Мончаловській О. Главныя основы русской народности. Львовъ: Типографія Ставропигійскаго Института подъ упр. Михаила Рефця, 1904. 22 с.
16. Мысли къ поясненію §2 устава Общества св. Іоанна Златоустаго. Церковный Востокъ. 1911. Вип. I. С. 36.
17. Несогласіє на парохільную інституцію. Церковный Востокъ. 1913. Вип. IV.
18. О православной пропагандѣ въ Галичинѣ. Церковный Востокъ. 1912. Вип. III.
19. Орлевич І. «Отцы и дѣти»: ідеологічні розбіжності чи боротьба за домінування в Русській народній партії? (До питання розколу в русофільській течії на початку ХХ століття). З історії західноукраїнських земель / [наук. редактор і упорядник Ірина Орлевич]: Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'кевича НАН України. Львів, 2015. Вип. 10–11. С. 166–183.
20. Православні затії в Галичині. Нива. 1910. Ч. 2. 15 січня.
21. Сверхочередное общее Собраніє членовъ Общества имени св. Іоанна Златоустаго во Львовѣ. Церковный Востокъ. 1911. Вип. II.
22. Слїдами клерикалізму. Шляхи. 1913. Ч. 10. 1 грудня.

- 23.Списъ членовъ Общества им. св. Іоанна Златоустаго во Львовѣ. Церковный Востокъ. 1914. Вип. III.
- 24.Сухий О. Москвофільство в Галичині: історія проблеми. У: Москвофільство: Документи і матеріали / Вступна стаття, коментарі та добірка документів Сухого О. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. С. 3–66.
- 25.Тарнавський Ф. Спогади. Торонто: Українське видавництво «Добра книжка», 1981. 266 с.
- 26.Українській языкъ въ церкви. Галичанинъ. 1910. Ч. 254. 12 (25) листопада.
- 27.Уставъ духовно-церковного Общества имени св. Іоанна Златоустаго въ Львовѣ. Церковный Востокъ. 1911. Вип. I. С. 29.
- 28.Quosque tandem! Церковный Востокъ. 1914. Вип. III.
- 29.Wojtowicz-Huber B. «Ojcowie narodu». Duchowieństwo greckokatolickie w ruchu narodowym Rusinów galicyjskich (1867–1918). Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2008. 333 s.

REFERENCES

- 1.Arkusha O., Mudryi M. Rusofilstvo v Halychyni v seredyni KhIKh—na pochatku KhKh st.: heneza, etapy rozvytku, svitohliad. Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istorichna. Vyp. 34. Lviv, 1999. S. 231–268.
- 2.Bezviroispovidnaia Hromada. Tserkovnyi Vostok. 1914. Vyp. I i II.
- 3.Vendland A. V. Rusofily Halychyny. Ukrainski konservatory mizh Avstriieiu i Rosiieiu, 1818–1915. Per. z nim. Kh. Nazarkevych; nauk. red. M. Mudryi. Lviv: Litopys, 2015. 688 s.
- 4.Vo ymia Hospoda Boha y Spasa nasheho Iysusa Khrysta! Vsei Bratyy nashei yskrennii pryvit! Tserkovnyi Vostok. 1911. Vyp. I.
- 5.Dvolychnist nashykh rusofiliv. Nyva. 1912. Ch. 23 i 24. 15 hrudnia.
- 6.Dobrozhelatelnii. Russofilske dukhovenstvo na Lemkivshchyni propagatory skhizmy. Nyva. 1913. Ch. 7 i 8. 1 kvitnia.
- 7.Dorozhynskii D. Protest protyv rezoliutsiy: uchyty shkolnu molodezh shchodennykh molytov v zhyvom narodnom yazytsi. Tserkovnyi Vostok. 1911. Vyp. I.
- 8.Z Bezviroispovidnoi Hromady. Shliakhy. 1913. Ch. 8–9. 1 lystopada.
- 9.Ytohy nashei tserkovno-relyhioznoi zhyzny v 1913 h. Tserkovnyi Vostok. 1914. Vyp. I y II.
- 10.Lekhniuk R. Kryza rusofilskoho konservatyizmu naperedodni Pershoi svitovoi viiny: politychne tovarystvo «Halytsko-ruska rada». Hileia: naukovyi visnyk. Zbirnyk naukovykh prats / hol. red. V. Vashkevych. Kyiv, 2017. Vyp. 127 (12). S. 36–42.
- 11.Lekhniuk R. Ukrainski konservatyvni seredovyshcha v Halychyni u pershii chverti KhKh st.: natsionalno-politychnyi aspekt: dys. ... kand. istor. nauk: spets. 07.00.01 – Istoriiia Ukrainy. Lviv, 2018. 301 s.
12. Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka. Viddil rukopysiv. F. 11. Spr. 264 / p. 35/ Hlynyskyi Izydor. Lysty do Barvinskoho Oleksandra Hryhorovycha, 1891–1914, 108 Ark.
13. Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka. Viddil rukopysiv. F. 168. Spr. 297 / p. 9. Didytskyi Bohdan Andriiovych, redaktor hazet «Zoria Halytska» i «Slovo». Lysty do Markova Osypa Andriiovycha, 1881, 1882, 1905, 1907, 20 ark.
14. Memorial predlozhennyi Obshchym Sobraniem chlenov Obshchestva ym. sv. Ioanna Zlatoustaho, sostoiavshymsia 14 (27) dekabria 1910 h. vo Lvovi eho prevoskhodytelstvu Vysokopreosviashchennomu Hospodynu Andreiu Sheptytskomu Mytropolytu Halytskomu y pr.

s protestom protyv popytok ustraneniia tserkovnaho yazyka yz molytv upotrebliaemykh halytsko-russkym narodom. Tserkovnyi Vostok. 1911. Vyp. II.

15. Monchalovskii O. Hlavniiia osnovy russkoi narodnosti. Lvov: Tipohrafiia Stavropyhiiskaho Ynstituta pod upr. Mykhayla Reftsia, 1904. 22 s.

16. Mysly k poiasnenu §2 ustava Obshchestva sv. Ioanna Zlatoustoho. Tserkovnyi Vostok. 1911. Vyp. I. S. 36.

17. Nesohlasie na parokhilnuiu ynstitutsiiu. Tserkovnyi Vostok. 1913. Vyp. IV.

18. O pravoslavnoi propahandi v Halychyni. Tserkovnyi Vostok. 1912. Vyp. III.

19. Orlevych I. «Ottsy y dity»: ideolohichni rozbizhnosti chy borotba za dominuvannia v Russkii narodnii partii? (Do pytannia rozkolu v rusofilskii tekhii na pochatku KhKh stolittia). Z istorii zakhidnoukrainskykh zemel / [nauk. redaktor i uporiadnyk Iryna Orlevych]: Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypkevycha NAN Ukrainy. Lviv, 2015. Vyp. 10–11. S. 166–183.

20. Pravoslavni zatii v Halychyni. Nyva. 1910. Ch. 2. 15 sichnia.

21. Sverkhochednoe obshchee Sobranie chlenov Obshchestva ymeny sv. Ioanna Zlatoustaho vo Lvovi. Tserkovnyi Vostok. 1911. Vyp. II.

22. Slidamy klierykalizmu. Shliakhy. 1913. Ch. 10. 1 hrudnia.

23. Spys chlenov Obshchestva ym. sv. Ioanna Zlatoustaho vo Lvovi. Tserkovnyi Vostok. 1914. Vyp. III.

24. Sukhyi O. Moskvofilstvo v Halychyni: istoriia problemy. U: Moskvofilstvo: Dokumenty i materialy / Vstupna stattia, komentari ta dobirka dokumentiv Sukhoho O. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU im. I. Franka, 2001. S. 3–66.

25. Tarnavskiy F. Spohady. Toronto: Ukrainske vydavnytstvo «Dobra knyzhka», 1981. 266 s.

26. Ukraynskii yazyk v tserkvy. Halychanyn. 1910. Ch. 254. 12 (25) lystopada.

27. Ustav dukhovno-tserkovnoho Obshchestva ymeny sv. Ioanna Zlatoustoho v Lvovi. Tserkovnyi Vostok. 1911. Vyp. I. S. 29.

28. Quosque tandem! Tserkovnyi Vostok. 1914. Vyp. III.

29. Wojtowicz-Huber B. «Ojcowie narodu». Duchowieństwo greckokatolickie w ruchu narodowym Rusinów galicyjskich (1867–1918). Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2008. 333 s.

Дата надходження до редакції: 15.01. 2019

**ПОСТАТЬ ОТЦЯ МЕЛЕТІЯ НЕДІЛЬСЬКОГО В ІСТОРІЇ
ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.**

Світлана ФЛИС

Музей етнографії та екології Карпатського краю м. Яремче Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, вул. Свободи, 269, 78501, м. Яремче Івано-Франківської області

У статті висвітлено основні аспекти душпастирської, суспільно-політичної й культурно-просвітницької діяльності о. Мелетія Недільського, довголітнього пароха с. Яблуниці Надвірнянського повіту.

Ключові слова: *парох, Гуцульщина, читальня «Просвіти», каса позичкова, будова церкви, гміна.*

In the article the author makes an attempt to reveal the main aspects of the priestly and public-educational activities about father Melety Nedilsky.

Keywords: *pastor, Hutsulshchyna, reading room "Prosvita", loan lending, church structure, gmina.*

Дослідження життя і подвижницької діяльності о. Мелетія Недільського на сьогодні, коли минає 165 років з дня його народження, є досить актуальною. Адже він створив третю за хронологією Читальню «Просвіти» на Гуцульщині, позичкову касу, побудував нову церкву, підніс свій голос на захист прав парафіян як радник гміни, відстоював право вести документацію українською мовою, підтримував зв'язки з парламентаріями, друкувався в тогочасних часописах.

Об'єктом дослідження є особа о. Мелетія Недільського, а предметом – його душпастирська, суспільно-політична і культурно-просвітницька діяльність в умовах панування Австро-Угорської імперії.

В своїй публікації на основі доступних джерел автор ставить завдання охарактеризувати роль о. Мелетія Недільського в національно-культурному відродженні Галичини кін. ХІХ – поч. ХХ ст. Адже шлях до зростання національної, релігійної та моральної свідомості народу лежить через неухильне розширення його духовного світогляду, підвищення матеріального добробуту, в основу яких закладено любов до рідної землі.

Аналіз української історіографії дозволяє стверджувати, що позиції присвячені о. Мелетію Недільському не є чисельними. Зокрема, це публікація автора «Духовна святиня горян», присвячена 115 річниці

побудови церкви в Яблуниці¹. Лаконічні відомості про душпастиря поміщені в другому томі «Духовенство і Релігійні Згромадження» довідника «Історичний Шематизм Львівської Архієпархії» Дмитра Блажейовського².

Отець Мелетій Недільський народився 13 лютого 1853 року в селі Братишеві Товмацького повіту Станиславівського воєводства. Його генеалогічне коріння виходить (як по батьківській, так і по материнській лінії) зі священницьких родів – Недільських і Витвицьких. Батько – Микола Недільський (1803-1891), парох, декан Товмацького деканату своєю душпастирською та громадською діяльністю чимало прислужився для духовного піднесення українського народу. Мати Олександра з дому Витвицьких змалку прищеплювала Мелетію велику набожність і глибоку віру в заступництво Божої Матері. Великий вплив на світогляд дитини мала народна культура з її традиціями та звичаями.

Маючи міцні засади духовного виховання в священничій родині та здобувши ґрунтовну на той час освіту в Львівському університеті та духовній семінарії, юнак взяв шлюб з Ольгою, дочкою о. Йосипа Левицького і Теофілії з дому о. Камінського, пароха Горигляд³. Шлюбна церемонія відбулась 16 лютого 1879 року в селі Гаврилівка Надвірнянського деканату.

Після рукоположення в священничий стан 9 березня 1879 року молодий священник скерований в рідне село приватним сотрудником, а з 1 лютого 1880 року служить короткий час завідателем в Побережжі деканату Устецького⁴. Згідно записів в метричних книгах церкви Св. Михаїла с. Гаврилівки Надвірнянського деканату, о. Мелетій Недільський заступав декілька місяців завідателя Гаврилівки, коли дід його дружини Ольги – о. Іван Камінський був хворий та після його смерті. З 1 липня 1880 року о. Мелетій Недільський служить спочатку приватним сотрудником, а згодом завідателем в Братишеві Товмацького деканату. Тут він засвідчив свою активну позицію, відданість національним інтересам, вболівання за інтереси селян.

В травні 1892 року о. Мелетій Недільський став парохом гірського села Яблуниця Надвірнянського повіту⁵. Як повідомляла газета «Народна Часопись» (додаток до «Газети Львівської») від 9 (21) грудня 1894 року з

¹ Флис С. Духовна святиня горян // *Нова зоря*. 2010. № 16 (866). С. 8.

² Блажейовський Д. Історичний Шематизм Львівської Архієпархії (1832 - 1944), том II: Духовенство і Релігійні Згромадження. Львів. 2004. С. 322.

³ Архів РАЦС Надвірнянського району Івано-Франківської області. Метрична книга шлюбів парафіян церкви Св. Михаїла с. Гаврилівка за 1875 – 1943 рр. С. 12.

⁴ Державний архів Івано-Франківської області (далі - ДАІФО), ф. 504. – Оп. 1. – арк. 35 (1873 – 1944 рр. Метрика кліру Станиславівської єпархії). Арк. 35.

⁵ Шематизмъ всего клира греко-католической епархии Станиславивской на рокъ Божій 1893. Станиславів, 1893. С. 98.

приходом на свято св. Юрія 1892 року в Яблуницю о. Мелетія Недільського почало тут «сонце сходити»⁶.

Священик вирвав село з влади лихварів і привів до тверезості. Дбав о. Мелетій Недільський і про моральність парохіян. Як зазначалось в тому ж часописі через два роки праці «з жиючих на віру лишилося ще 3 пари чужих наймитів – всі інші повінчались або повернулися до шлюбних жінок, а було їх звиш 40 пар». Селяни за порадами священика, відкуповували в лихварів землю, придбали більше худоби, а муку і іншу поживу купляли не в місцевих євреїв, а набагато дешевше в Коломиї.

Як зазначав тогочасний віт Яблуниці Федір Зубчак – «Люди ідуть до пан-отця по всілякі ради, як на Йордан по свячену воду..., а кождий чоловік, вийшовши від пан-отця, чується на душі і тілі покріпленням»⁷.

Церкву в Яблуниці о. Мелетій Недільський застав маленьку і нужденну, яка ледве могла вмістити 100 осіб. Будову нового храму він розпочав з 400 зл. ринських, як зазначено в Львівському часописі за 1895 рік, «без жєбранини по цілім світі, як то нині часто робиться, во славу Божу і честь руського (українського) народу»⁸. Храмова споруда зведена в візантійському стилі з п'ятьма куполами майстром з Яворова Ф. Рібенчуком. Посвячення новозбудованої церкви відбулося 3 листопада 1895 року. Як зазначалося в пресі, - «Акт посвячення довершив о. декан Луговий в співслужінні численного духовенства, соборну Літургію відправив також сам декан... проповідь держав о. Лев Левицький сотрудник з Медухи»⁹.

Варто відзначити, що лєвову частку коштів на будову храму віддав сам парох. Станиславівський єпископ Юліан Пелеш належно оцінив старання ревного священика і відзначив о. Мелетія Недільського похвалою «за ревність виказану при будові церкви парохіальної»¹⁰. Не забув священик похвалити і своїх парохіян. В Львівській газеті «Народна часопись» він помістив таку замітку: «Сим складаю прилюдну подяку чесним газдам і газдиням, котрі причинилися до будови нової церкви в Яблоници як значнішими квотами грошевыми, так і працею та порадою, а саме: Прокопови Мироняку, Іванови Личковському, Андрієві Малярчуку, Іванові Мотруку,

⁶ Зубчак Ф., Товченко В., Личковський І., Мироняк П. Допись. Від угорської границі // *Народна Часопись*. 1894. 9 (21) груд. (ч. 274). С. 1.

⁷ Зубчак Ф., Товченко В., Личковський І., Мироняк П. Допись. Від угорської границі // *Народна Часопись*. 1894. 9 (21) груд. (ч. 274). С. 1.

⁸ Очевидець. Допись. 3 Делятинщини // *Народна Часопись*. 1895. 5 (17) падолиста. (ч. 249). С. 2.

⁹ Очевидець. Допись. 3 Делятинщини // *Народна Часопись*. 1895. 5 (17) падолиста. (ч. 249). С. 2.

¹⁰ Очевидець. Допись. 3 Делятинщини // *Народна Часопись*. 1895. 5 (17) падолиста. (ч. 249). С. 32.

Івану Москалю, Василеві Шовгенюку, Гафії Жоківчук, Гафії Ільчук, Федорові Голембійовському»¹¹.

Потрібно зазначити, що о. Мелетій Недільський запросив здібного різьбяр-будівничого з Лугу на Надвірнянщині Василя Турчиняка виготовити іконостас новозбудованої церкви. Майстер завершив свою роботу в 1904 році.

В деканальній візитації за 1896 рік відзначається заслуга о. Мелетія Недільського в будівництві церкви, є відомості про його велику приватну бібліотеку, та про те, що він при необхідності заступає пароха Микуличина¹².

Парафіяни Яблуниці бачили у своєму священику не тільки духовного наставника, але і національно-свідомого, активного громадського діяча. Як повідомляла газета «Діло» о. Мелетій Недільський заснував третю за хронологією виникнення Читальню «Просвіти» на Гуцульщині¹³. Відзначалось, що 21 грудня 1897 року до Яблуниці на просвітянське зібрання прибули селяни з довколишніх населених пунктів, делегати зі Станиславова, а також колишній посол Йосип Гурик. Головою Яблуницької «Просвіти» о. Мелетій Недільський залишався беззмінно до смерті.

Як радний громадський гміни Яблуниця, о. Мелетій Недільський гостро реагував на несправедливість, ошуканство, навіть якщо йшлося про урядового комісара Надвірнянського повіту. Про це свідчить його публікація в часопис «Діло» 5 (17) березня 1899: «Вичитавши в справозданні з 12 засідання сейму відповідь урядового комісара на інтерпеляцію д-ра Окуневського в справі писаря громадського в Яблуниці, бачуся бути спонуканим в інтересах правди заявити...»¹⁴.

Отець Мелетій Недільський твердо і несхитно стояв в обороні рідного слова і прабатьківської віри. Через несхитну позицію в цих питаннях він неодноразово зазнавав грошових покарань і всіляких утисків. Зокрема, 16 (29) листопада 1904 року газета «Галичанин» повідомляла, що староство в Надвірній наклало на о. Мелетія Недільського грошеве покарання в сумі 195 корон за ведення церковних метрик на українській мові і вартість перекладу їх на латинську мову¹⁵. Священик піддався цьому покаранню не вперше. В 1902 році староство за такий же «злочин» видало вирок про сплату карі в сумі 245 корон, але внаслідок «рекурсу» намісництво відмінило вирок. І знов

¹¹ Недельскій М. Подяки // Народна Часопись. 1895. 28 жовт. (9 падолиста). С. 3.

¹² ДАІФО, ф. 504. – Оп. 1. – Спр. 535. – арк. 37 (1896 – 1897 рр. Відомості про стан церков і господарських споруд парафій Надвірнянського деканату Станиславівської єпархії). Арк. 37.

¹³ Якъ намъ пишуть изъ Станиславова // Дѣло. 1897. 30 груд (11 сѣчня). С. 3.

¹⁴ Недельскій М. Письмо // Дѣло. 1899. 5 (17) марта (ч. 51). С. 2-3.

¹⁵ Кара за русское письмо // Галичанинъ. 1904. 16 (29) нояб. (ч. 258). С. 3.

вніс о. Мелетій Недільський апеляцію через канцелярію адвоката д-ра В. Дудикевича в Коломиї. Який був результат невідомо.

Правдивий речник рідного українського народу, мудрий вчитель і добрий пастир о. Мелетій Недільський був знаковою постаттю на Гуцульщині. В його планах було ще багато нереалізованих справ. Однак підступна хвороба (астма) підточувала його сили. Три тижні біля ліжка важкохворого священника чергував д-р В. Глушкевич з Микуличина¹⁶.

Отець Мелетій Недільський помер 20 грудня 1906 року на 53 році життя і 27 році священства. Похований біля стіни збудованої ним церкви. Некрологи про його смерть помістили часописи «Діло», та «Галичанин»¹⁷. Зокрема, в «Ділі» відзначено, що «покійний був щирим Русиним (Українцем) і дбав особливо про добро громадян».

Отже, розглянувши наведені вище факти з життя і діяльності о. Мелетія Недільського, ми можемо стверджувати, що він був взірцем служіння Богові і українському народові та вніс вагомий внесок у поживлення громадського і культурного життя Гуцульського краю. Мелетію Недільському була притаманна ревність й обов'язковість у душпастирській праці та дієвий український патріотизм, що зумовлював активну й подвижницьку громадську діяльність в умовах панування Австро-Угорської імперії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Державний архів Івано-Франківської області (далі - ДАІФО), ф. 504. – Оп. 1. – арк. 35 (1873 – 1944 рр. Метрика кліру Станиславівської єпархії).
2. ДАІФО, ф. 504. – Оп. 1. – Спр. 535. – арк. 37 (1896 – 1897 рр. Відомості про стан церков і господарських споруд парафій Надвірнянського деканату Станиславівської єпархії).
3. Архів РАЦС Надвірнянського району Івано-Франківської області. Метрична книга шлюбів парафян церкви Св. Михаїла с. Гаврилівка за 1875 – 1943 рр.
4. Блажейовський Д. Історичний Шематизм Львівської Архієпархії (1832 - 1944), том II: Духовенство і Релігійні Згромадження. – Львів. – 2004. – 570 с. – Англ.
5. Зубчак Ф., Товченко В., Личковський І., Мироняк П. Допись. Від угорської границі // Народна Часопись. – 1894. – 9 (21) груд. – (ч. 274). – С. 1.
6. Кара за русское письмо // Галичанинъ. – 1904. – 16 (29) нояб. (ч. 258). – С. 3. – Рубр.: Новинки.
7. Недельскій М. Письмо // Дъло – 1899 – 5 (17) марта (ч. 51). – С. 2-3. Рубр.: 3-ь сойму кураевого.
8. Недельскій М. Подяки // Народна Часопись. – 1895. – 28 жовт. (9 падолиста). – С. 3.
9. Недельская О. Благодареніе // Галичанинъ – 1906-1907 – 31 дек. (13 янв.) (ч. 284) – С. 4.

¹⁶ Недельская О. Благодареніе // *Галичанинъ*. 1906-1907. 31 дек. (13 янв.) (ч. 284). С. 4.

¹⁷ Посмертныя вѣсти // *Галичанинъ*. 1906. 9 (22) дек. (ч. 269). С. 3.

10. Очевидець. Допись. З Делятинщини // Народна Часопись – 1895 – 5 (17) падолиста. – (ч. 249). – С. 2.
11. Посмертныя вѣсти // Галичанинъ – 1906. – 9 (22) дек. (ч. 269) – С. 3.
12. Флис С. Духовна святиня горян // Нова зоря. – 2010. - № 16 (866) – С. 8.
13. Хроника [Похвалу одержавъ] // Востникъ Станиславѣвской епархіи – 1896. – 28 цвѣтня (ч. IV). – С. 32.
14. Шематизмъ всего клира греко-католической епархіи Станиславѣвской на рокъ Божій 1893. – Станиславів, 1893. – 183 с.
15. Якъ намъ пишуць изъ Станиславова // Дѣло – 1897. – 30 груд (11 сѣчня) – С. 3.

REFERENCES

1. Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti (dali - DAIFO), f. 504. – Op. 1. – ark. 35 (1873 – 1944 rr. Metryka kliru Stanyslavivskoi yeparkhii).
2. DAIFO, f. 504. – Op. 1. – Spr. 535. – ark. 37 (1896 – 1897 rr. Vidomosti pro stan tserkov i hospodarskykh sporud parafii Nadvirnianskoho dekanatu Stanyslavivskoi yeparkhii).
3. Arkhiv RATsS Nadvirnianskoho raionu Ivano-Frankivskoi oblasti. Metrychna knyha shliubiv parafiiian tserkvy Sv. Mykhaila s. Havrylivka za 1875 – 1943 rr.
4. Blazheiovskiy D. Istorychnyi Shematyzm Lvivskoi Arkhiieparkhii (1832 - 1944), tom II: Dukhovenstvo i Relihiini Zghromadzhennia. – Lviv. – 2004. – 570 s. – Anhl.
5. Zubchak F., Tovcheniuk V., Lychkovskiy I., Myroniak P. Dopys. Vid uhorskoï hranytsi // Narodna Chasopys. – 1894. – 9 (21) hrud. – (ch. 274). – S. 1.
6. Kara za russkoe pismo // Halychanupъ. – 1904. – 16 (29) noiab. (ch. 258). – S. 3. – Rubr.: Novynky.
7. Nedelskii M. Pismo // Дѣло – 1899 – 5 (17) marta (ch. 51). – S. 2-3. Rubr.: 3– soimu kuraievoho.
8. Nedelskii M. Podiaky // Narodna Chasopys. – 1895. – 28 zhovt. (9 padolysta). – S. 3.
9. Nedelskaia O. Blahodarenie // Halychanupъ – 1906-1907 – 31 dek. (13 yanv.) (ch. 284) – S. 4.
10. Ochevydets. Dopys. Z Deliatynshchyny // Narodna Chasopys – 1895 – 5 (17) padolysta. – (ch. 249). – S. 2.
11. Posmertnyye vesty // Halychanupъ – 1906. – 9 (22) dek. (ch. 269) – S. 3.
12. Flys S. Dukhovna sviatynia horian // Nova zoria. – 2010. - # 16 (866) – S. 8.
13. Khronyka [Pokhvalu oderzhavъ] // Vostnykъ Stanyslavѣvskoi eparkhii – 1896. – 28 tsvѣtnia (ch. IV). – S. 32.
14. Shematyzmъ vseho klyra hreko-katolycheskoï eparkhii Stanyslavivskoi na rokъ Bozhii 1893. – Stanyslaviv, 1893. – 183 s.
15. Yakъ namъ pyshut uzъ Stanyslavova // Дѣло – 1897. – 30 hrud (11 sѣchnia) – S. 3.

Дата надходження до редакції: 14.03. 2018

Хроніка наукового життя

**ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ЄПИСКОП ЮЛІАН ПЕЛЕСШ В РЕЛІГІЙНО-ЦЕРКОВНОМУ І
ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ» (до 175-річчя від дня
народження)**

Олег ЄГРЕШІЙ

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра історії України і методики викладання історії, вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна e-mail: ludyna@ukr.net

Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра суспільно-гуманітарних дисциплін, Інститут історії Церкви, вул. Гарбарська 22, 76018, Івано-Франківськ, Україна

3 січня 2018 р. відомому українському релігійно-церковному і громадському діячеві, першому єпископу Станиславівської єпархії Юліанові Пелешу виповниться 175 років. З метою збереження історичної пам'яті про релігійного діяча, належного відзначення ювілею ієрарха Івано-Франківський богословський університет імені св. Івана Золотоустого разом з Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника за підтримки Івано-Франківського Архієпархіального управління УГКЦ та Івано-Франківської обласної державної адміністрації провели регіональну науково-практичну конференцію.

Співголовами конференції виступили Кир Володимир Війтишин – Архієпископ і Митрополит Івано-Франківський УГКЦ, Ігор Цепенда – ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор політичних наук, професор. Членами організаційного комітету були: доктор східного канонічного права, ректор Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого Олександр Левицький, габілітований доктор богослов'я, віце-ректор з наукової роботи Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого Річард Горбань, доктор історичних наук, професор кафедри етнології і археології, декан факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Микола Кугутяк, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Ігор Райківський, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України факультету історії, політології і міжнародних

відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Олег Єгрешій, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Андрій Королько, доктор історичних наук, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу Олег Малярчук та кандидат історичних наук, викладач кафедри гуманітарних і фундаментальних дисциплін Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту Тернопільського національного економічного університету, науковий співробітник Інституту історії Церкви Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого Руслан Делятинський.

Під час роботи пленарного засідання наукові співробітники Інституту історії Церкви Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого Олег Єгрешій та Руслан Делятинський презентували пересувну виставку «Єпископ Юліан Пелеш в релігійно-церковному і громадському житті України», підготовленої Інститутом історії Церкви Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого та Державним архівом Івано-Франківської області.

У ході роботи конференції доповіді виголосили: Райківський Ігор Ярославович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Тема виступу «Греко-католицьке духовенство в українському національному відродженні Галичини ХІХ століття»; Гоголь о. Василь – доктор богослов'я, завідувач кафедри богослов'я Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого. Тема виступу «Літургійні погляди Владика Юліана Пелеша в його концепції справжнього пастиря УГКЦ» та Любчик Ігор Дмитрович – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства та філософії Івано-Франківського національного медичного університету. Тема виступу «Лемківщина – мала батьківщина Юліана Пелеша: релігійний і етнополітичний вимір». Учасниками конференції виступило понад 30 науковців зі Львова, Коломиї, Калуша, Яремче, серед яких 6 – докторів наук, професорів і 21 кандидат наук, доцент.

Науковці працювали в трьох секціях: «Єпископ Юліан Пелеш – богослов, історик, архіпастир у контексті релігійно-церковного і

громадсько-політичного життя Галичини другої половини ХІХ ст.», «Роль Греко-Католицької Церкви в українському національному відродженні (ХІХ – першої половини ХХ ст.)», «Українська Греко-Католицька Церква перед викликами ХХІ ст.».

ЮЛІАН ПЕЛЕШ (1843-1885 рр.)

ЮЛІАН ПЕЛЕШ: ФОРМУВАННЯ ДУШАПАСТІР'Я І БОГОСЛОВА-НАУКОВЦЯ (1843-1870)

НАУКОВО-БОГОСЛОВСЬКА ТА ДУШАПАСТІРЬСЬКА ПРАЦЯ ЮЛІАНА ПЕЛЕША (1870-1885)

ЄПІСКОП ЮЛІАН ПЕЛЕШ (1885-1896 рр.)

АРХІПАСТІРЬСЬКА ПРАЦЯ ЮЛІАНА ПЕЛЕША ЯК ПЕРШОГО СТАНИСЛАВІВСЬКОГО ЄПІСКОПА (1885-1891)

ВЛАДИКА ЮЛІАН ПЕЛЕШ – ПЕРЕМИШЛЬСЬКИЙ ЄПІСКОП (1891-1896)

Дата надходження до редакції: 20.09. 2018

ПРЕЗЕНТАЦІЯ КНИГИ ПРО ВЛАДИКУ ВОЛОДИМИРА СТЕРНЮКА ***Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ***

Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра суспільно-гуманітарних дисциплін Інститут історії Церкви, вул. Гарбарська 22, 76018, Івано-Франківськ, Україна

2 жовтня 2018 р. в конференц-залі Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого відбувся науковий семінар, основною метою якого була презентація нового наукового видання з історії Української Греко-Католицької Церкви – книги про владика Володимира Стернюка, співавтором і упорядником якої є Голова Історичної комісії Львівської Провінції Згромадження Найсвятішого Ізбавителя, магістр богослов'я о. Руслан Піх.

Учасниками наукового семінару-презентації були викладачі та студенти богословського університету. З привітальним словом від імені ректора університету виступив проректор з наукової роботи ІФБУ о. Річард Горбань, який відзначив актуальність та практичну потребу в дослідженні життєвого шляху таких історичних постатей, як владика Володимир Стернюк, котрі є добрим прикладом жертвовного служіння Богові, Христовій Церкві та народові.

Директор Інституту історії Церкви ІФБУ Олег Єгрешій відзначив солідну джерельну базу книги, зокрема опрацьовані авторами архівні матеріали щодо особи майбутнього підпільного Глави УГКЦ. Характеризуючи владика Володимира Стернюка, він підкреслив роль його батька – священика, довголітнього пароха містечка Пустомити, що, як засвідчують виявлені істориком документи в Центральному державному історичному архіві у м. Львові, зазнавав переслідувань польської влади за виразну українську громадянську позицію.

Презентацію книги о. Руслан Піх розпочав із застави над питанням, наскільки відомим для громадськості є ранній період біографії владика Володимира Стернюка. Історик детально проаналізував процес формування особистості священика-редемпториста від дитячих до юнацьких років, його вибір чернечого стану, здобуття богословської освіти й душпастирське служіння як ченця-місіонера.

Книга «Володимир Стернюк: Я робив те, що міг. І більше на ніщо не дивився», що побачила світ у видавництві «КнигоВир» влітку 2018 року, є третьою з черги в серії «Місіонарі Відкупленого Слова», містить проповідь владика Ігоря Возняка, архієпископа і митрополита Львівського, виголошену в день пам'яті ієрарха (30 вересня 2017 р.), дві наукові статті про

митрополита Володимира Стернюка авторства істориків о. Руслана Піха та о. Тараса Бублика, декілька цікавих додатків – автобіографії та окремих праць визначного ієрарха.

На завершення презентації о. Р. Горбань відзначив, що презентована книга є добрим підґрунтям для біографічного нарису про владика Володимира Стернюка, спричиниться до беатифікаційного процесу.

Дата надходження до редакції: 05.10. 2018

ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «ХРИСТИЯНСТВО В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ, СУЧАСНИЙ СТАН І ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ (ДО ЮВІЛЕЮ 1030-ЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ)»

Олег БІЛОУС

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, вул. Гарбарська 22, 76018,
Івано-Франківськ, Україна*

7 листопада 2018 року в Івано-Франківській Академії Івана Золотоустого відбулася Всеукраїнська наукова конференція «Християнство в Україні: історичні витоки, сучасний стан і виклики ХХІ століття (до ювілею 1030-ліття хрещення України)».

Організаторами конференції виступили Івано-Франківська обласна державна адміністрація, Івано-Франківська обласна рада, Івано-Франківська міська рада, Івано-Франківське Архiepархіальне управління УГКЦ, Івано-Франківська Академія Івана Золотоустого, Національний заповідник «Давній Галич», Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

В роботі конференції взяли участь більше 60 науковців, дослідників, експертів з Києва, Львова, Тернополя, Хмельницького, Мелітополя, Івано-Франківська та Івано-Франківської області.

З вітальним словом до учасників конференції звернулися Високопреосвященний Владика, Архiepіскоп і Митрополит Івано-Франківський Володимир Війтишин, голова організаційного комітету конференції, ректор Івано-Франківської Академії Івана Золотоустого, отець-доктор Олександр Левицький, міський голова Івано-Франківська Руслан Марцінків, заступник начальника управління культури, національностей та релігій Івано-Франківської обласної державної адміністрації – начальник відділу у справах національностей і релігій Тетяна Лапка, голова постійної комісії з питань регіональної політики, децентралізації та розвитку місцевого самоврядування Івано-Франківська обласної ради Василь Мельничук, заступник з наукової роботи генерального директора Національного заповідника «Давній Галич» Семен Побуцький, доцент кафедри історії України Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Олег Єгрешій.

На пленарному засіданні конференції присутні заслухали п'ять доповідей, зокрема «Формальне християнство як сучасний виклик» (Олег Жерноклеєв, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, завідувач кафедри всесвітньої історії, доктор історичних наук, професор), «Початок християнізації українських земель» (Семен Побуцький, Національний заповідник «Давній Галич», заступник з наукової роботи

генерального директора, кандидат історичних наук), «Проблеми сучасного вітчизняного церковного малярства. Суспільний аспект» (Ірина Дундяк, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, доцент кафедри дизайну і теорії мистецтв, кандидат мистецтвознавства), «Як сьогодні не втратити право називатися християнином поза церквою?» (Василь Гоголь, Івано-Франківська Академія Івана Золотоустого, завідувач кафедри богослов'я, кандидат наук з богослов'я, доцент), «Самоорганізація українського суспільства на основі християнських ідей: історія та перспективи» (Володимир Будз, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства, кандидат філософських наук). Окрім того, Семен Побуцький подарував для бібліотеки Академії десятків збірників наукових праць.

Під час роботи у трьох секціях присутні обговорили місце та роль християнства в Україні через призму історичної ретроспективи, політичних аспектів, богословських підходів, релігієзнавчих характеристик. Особлива увага була звернута на обговорення проблем функціонування християнства в Україні в умовах викликів XXI століття.

За результатами роботи конференції буде видано збірник матеріалів.

Дата надходження до редакції: 12.11. 2018

УРОЧИСТОСТІ З НАГОДИ ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ВЛАДИКИ СОФРОНА МУДРОГО

Олег БІЛОУС

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, вул. Гарбарська 22, 76018,
Івано-Франківськ, Україна*

27 листопада 2018 року в Івано-Франківській Академії Івана Золотоустого відбулися урочистості з нагоди вшанування пам'яті Владика Софрона Мудрого «Епоха в історії Церкви» (до 95-ліття від Дня народження).

В семінарійному храмі під час ранкового Богослужіння було відслужено парастас за упокій душі Владика Софрона Мудрого.

Учасникам дійства були представлені фрагменти з фільму «Під покровом Божого Провидіння», тематична експозиція книг з фонду Владика і виставка-інсталяція особистих речей Софрона Мудрого.

Основні віхи біографії Владика Софрона Мудрого висвітлила у презентації директор бібліотеки Івано-Франківської Академії Івана Золотоустого пані Іванна Стрихар.

Своїми спогадами про великого українця поділилися Архієпископ і Митрополит Івано-Франківський Володимир Війтишин, ректор Івано-Франківської Академії Івана Золотоустого, доктор, митрофорний протоієрей Олександр Левицький, колишній ректор Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, академік Віталій Кононенко, колишній голова Івано-Франківського облвиконкому Степан Волковецький, ректор Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, академік Євстахій Крижанівський, професор Нестор Середюк і лікар Роман Петровський, міський голова Івано-Франківська (1998-2006) Зіновій Шкутяк, міський голова Івано-Франківська (1994-1998) Богдан Борович, колишній начальник Управління Міністерства внутрішніх справ України в Івано-Франківській області, генерал, Герой України Анатолій Француз, директор Державної організації «Резиденція "Синьогора"» Владислав Ливинець, референт Владика Софрона Мудрого, протоієрей Юрій Козловський, доктор, митрофорний протоієрей Олег Касків, доктор філософії та мистецтвознавства, професор Дмитро Степовик.

Урочистості супроводжував своїм співом семінарійний хор «Благовіст».

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА АКАДЕМІЯ ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО

ЕПОХА В ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ
(ДО 95-ЛІТТЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВЛАДИКИ СОФРОНА МУДРОГО)

27 ЛИСТОПАДА 2018 РОКУ
ЗАПРОШУЄМО НА ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ
ВЛАДИКИ СОФРОНА МУДРОГО

СВОЇМИ СПОГАДАМИ ПРО ВЕЛИКОГО УКРАЇНЦЯ ПОДІЛЯТЬСЯ:

- міський голова Івано-Франківська (1994-1998) БОГДАН БОРОВИЧ
- митрополит ВОЛОДИМИР ВИЙШИШИН
- голова Івано-Франківського обласного комітету СТЕПАН ВОЛКОВЕЦЬКИЙ
- доктор, протоієрей ОЛЕГ КАСЬКІВ
- помічник Владика Софрона Мудрого, протоієрей ЮРІЙ КОЗЛОВСЬКИЙ
- академік ВІТАЛІЙ КОНОНЕНКО
- ректор Івано-Франківської Академії, доктор, протоієрей ОЛЕКСАНДР ЛЕВИЦЬКИЙ
- лікар РОМАН ПЕТРОВСЬКИЙ
- професор НЕСТОР СЕРЕДЮК
- професор ДМИТРО СТЕПОВИК
- генерал АНАТОЛІЙ ФРАНЦУЗ
- міський голова Івано-Франківська (1998-2006) ЗІНОВІЙ ШКУТЯК

До вашої уваги:

- тематична експозиція книг з фонду Владика Софрона Мудрого
- виставка особистих речей Владика Софрона Мудрого
- уривки з фільму «Під покровом Божого Провидіння»

Початок в 11:00 за адресою: місто Івано-Франківськ, вулиця Василянок, 64

Дата надходження до редакції: 28.11. 2018

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ФІЛЬМУ І КНИГИ ПРО ОПРИШВІЦІ

Олег БІЛОУС

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, вул. Гарбарська 22, 76018,
Івано-Франківськ, Україна*

20 грудня 2018 року в Івано-Франківській академії Івана Золотоустого відбулася презентація книги “Історія мікрорайону Опришівці м. Івано-Франківська” і документального фільму «Дорога, правда і життя».

Презентацію модерувала директор бібліотеки Іванна Стрихар.

До учасників заходу звернулися проректор з навчально-методичної роботи протоієрей Андрій Чорненко і проректор з наукової роботи Олег Білоус.

Перед учасниками презентації виступили співавтор книги, депутат міської ради Василь Ревчук, головний режисер фільму Мирослав Бойчук та представники Опришівецької громади – Інна Брюховецька і Галина Твердохліб.

Ініціатором проведення даної презентації є священник Церкви святої Параскеви в Опришівцях, протоієрей Тарас Огар, який розповів про цікаві сторінки з історії Опришівців і місцевої церкви, а також презентував фотодокументи та раритетні видання.

Пан Василь Ревчук подарував для бібліотеки Академії дане видання.

Проведення таких зустрічей є доброю справою для популяризації історії рідного краю.

Дата надходження до редакції: 21.12. 2018

Відомості про наших авторів

- 1. Білоус Олег Михайлович** – кандидат політичних наук, проректор з наукової роботи, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.
- 2. Винник Наталія Мирославівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства та філософії Івано-Франківського національного медичного університету.
- 3. Випасняк Андрій Іванович** – кандидат історичних наук, викладач I категорії циклової комісії суспільних дисциплін Івано-Франківського державного коледжу технологій і бізнесу.
- 4. Гайдукевич Олена Олександрівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства та філософії Івано-Франківського національного медичного університету
- 5. Геник Любов Ярославівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства філософського факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.
- 6. Гладка Галина Любомирівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства та філософії Івано-Франківського національного медичного університету.
- 7. Гоголь Василь Володимирович** – кандидат наук з богослов'я, доцент, завідувач кафедри богослов'я Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.
- 8. Голомідова Марія (с. Християна МЧСВВ)** – магістр богослов'я, настоятелька Мирянського Чину Св. Василя Великого при монастирі Отців Василіян, м. Івано-Франківськ, аспірант кафедри східного канонічного права Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого.
- 9. Давибіда Лев Іванович** – кандидат історичних наук, науковий співробітник Івано-Франківського обласного осередку Всеукраїнської кампанії «Пам'ять Нації».
- 10. Делятинський Руслан Іванович** – кандидат історичних наук, завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, науковий співробітник Науково-дослідного Інституту історії Церкви Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.
- 11. Дрогобицька Оксана Ярославівна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології і археології факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

12. Друляк Юрій Антонович – магістр богослов'я, викладач кафедри богослов'я Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

13. Єгрешій Олег Ігорович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та методики викладання історії факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін і директор Науково-дослідного Інституту історії Церкви Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

14. Іванюк Наталія Василівна (с. Віталія ЗСМ) – магістр богослов'я, викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

15. Ігнатюк Ольга Василівна – аспірантка Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ.

16. Кавацюк Дмитро Іванович – аспірант кафедри історії України та методики викладання історії факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

17. Каськів Олег Володимирович – кандидат наук з богослов'я, доцент кафедри богослов'я Івано-Франківської академії Івана Золотоустого, директор Інституту постійної формації Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого, синкел у справах духовенства та священничих родин Івано-Франківської архієпархії УГКЦ.

18. Концур-Карабінович Наталія Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних наук Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

19. Королько Андрій Зіновійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та методики викладання історії факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, член Івано-Франківської обласної організації Національної спілки краєзнавців України.

20. Лехнюк Роман Олегович – кандидат історичних наук, асистент кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини Національного університету «Львівська політехніка».

21. Максим'юк Юрій Васильович – парох храму св. Архистратига Михаїла в с. Рунгури, декан Печеніжинського деканату та член Літургійної комісії Коломийської єпархії УГКЦ, аспірант кафедри східного канонічного права Івано-Франківського богословського університету імені св. Івана Золотоустого.

22. Міщук Андрій Іванович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та методики викладання історії факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

23. Міщук Мар'яна Богданівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

24. Огірко Олег Васильович – доктор філософії, кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри філософії та педагогіки Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, професор кафедри українознавства Університету «Львівський Ставропігон».

25. Потравич Людмила Дмитрівна – аспірантка Інститут Богословських Наук Непорочної Діви Марії Кам'янець-Подільської єпархії РКЦ.

26. Сабадуха Володимир Олексійович – кандидат філософських наук, доцент кафедри суспільних наук Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

27. Савчук Олег Ігорович – кандидат філософських наук, завідувач кафедри богослов'я, загальноправових та суспільствознавчих дисциплін імені академіка УАН І.М. Луцького Університету Короля Данила, старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

28. Тучапець Василь Дмитрович – магістр богослов'я, викладач кафедри богослов'я Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

29. Флис Світлана Семенівна – історик-краєзнавець, старший науковий співробітник Музею етнографії та екології Карпатського краю м. Яремче, філіалу Національного музею народного мистецтва і побуту Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського, член Національної Спілки Журналістів України (НСЖУ), член Національної Спілки Краєзнавців України (НСКУ).

30. Яроцький Петро Лаврентійович – доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник відділу філософії та історії релігії Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України.

31. Яцишин Андрій Іванович – магістр богослов'я, викладач кафедри богослов'я Івано-Франківської академії Івана Золотоустого.

До відома авторів

Вимоги до матеріалів та їх оформлення.

1. **Обсяг доповіді / статті** – 8-12 сторінок тексту (до 25 тис. знаків (як виняток, не більше 35 тис. знаків)).
2. **Технічні вимоги:** текст статті подається у форматі Microsoft Word. Увесь матеріал статті повинен міститись в одному файлі. Файл повинен бути підписаний українською мовою відповідно до прізвища та ініціалів учасника конференції та містити в другій частині вид матеріалу (наприклад: Петренко А.Б._стаття; Петренко А.Б._дані про автора).
3. Текст статті повинен бути набраним через 1,5 інтервали, шрифт «Times New Roman», кегль 14. Поля: верхнє та нижнє – 2,0 см, ліве – 2,0 см, праве – 1,0 см., формат А-4.
4. Текст статті може містити графіки, діаграми, таблиці, ілюстрації.
5. **Стаття має бути оформлена за схемою:**
  - **УДК** (у лівому верхньому куті аркуша, звичайним шрифтом);
  - **назва статті** (заголовними буквами, жирним шрифтом по центру);
  - **автор (співавтори)** – ім'я, прізвище (жирним шрифтом у правому куті), назва установи – основного місця роботи, підрозділу (факультету, кафедри тощо), робоча адреса, електронна пошта (курсивом по центру);

Наприклад:

1) один автор:

УДК 271.4–282.7-74(477)

**БОГОСЛУЖБОВІ КНИГИ КИЇВСЬКОЇ ЦЕРКВИ - ДЖЕРЕЛО
ПАРТИКУЛЯРНОГО ПРАВА**

Олег КАСЬКІВ

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра богослов'я,
вул. Гарбарська 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна*

e-mail: kaskiv@ukr.net

2) два співавтори:

УДК 94 (477.83/.86): 27:2-559"1843/1896"Юліан Пелеш

**ЄПИСКОП ЮЛІАН ПЕЛЕШ (1843 – 1896 рр.) В РЕЛІГІЙНО-
ЦЕРКОВНОМУ І ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ: НАРИС ЗА
МАТЕРІАЛАМИ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОЇ ВИСТАВКИ**

Руслан ДЕЛЯТИНСЬКИЙ

*Івано-Франківська академія Івана Золотоустого, кафедра соціально-
гуманітарних наук, вул. Гарбарська, 22, 76019, Івано-Франківськ, Україна,*

e-mail: r.deliatynskyi@ukr.net

Олег ЄГРЕШІЙ

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», кафедра історії України і методики викладання історії,
вул. Шевченка 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна,
e-mail: ludyna@ukr.net

– **анотація** (курсивом по ширині тексту) українською, російською (900–1000 знаків кожна) та англійською мовами (2000 знаків); анотація повинна бути структурованою, містити мету дослідження та застосовані методи, основні одержані висновки;

– **ключові слова** українською, англійською, російською мовами;

– **виклад основного матеріалу** із дотримання вимог ВАК України, що передбачає наступні складові елементи:

1) актуальність і постановка проблеми в загальному вигляді;

2) аналіз основних досліджень та виокремлення невирішених частин проблеми;

3) формування мети (завдань) дослідження (доповіді / статті);

4) виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

5) висновки з проведеного дослідження;

6) перспективи подальших досліджень окресленої проблеми;

– обов'язковий **список використаних джерел** наприкінці статті; нумерований список ЗА АЛФАВІТОМ. Джерела та література повинні бути оформлені з усіма бібліографічними відомостями ЗГІДНО ДСТУ **8302:2015** (автор, назва, місце видання, рік видання, кількість сторінок видання (за останніми вимогами МОН України)).

– після списку використаних джерел надається цей же список джерел латинським алфавітом (**References** – транслітерація). При впорядкуванні *references* дотримуватися постанови Кабінету Міністрів України (постанова від 27 січня 2010 р. N 55) про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею – <http://ukrlit.org/transliterations>;

6. **Покликання на джерела і літературу** у тексті статті – підтекстові посторінкові (у текстовому редакторі Microsoft Word проводиться через команду «Зсилки» → «Зноски» → «Внизу сторінки»).

Наприклад:

Ця стаття виконується в рамках проекту біографічного словника духовенства Станиславівської єпархії ГКЦ (1885–1946 pp.), ініційованого

Інститутом історії Церкви Івано-Франківського богословського університету УГКЦ¹⁸.

7. До статті додаються (окремим файлом) **відомості про автора** (за схемою: прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи, адреса проживання, електронна пошта, контактний мобільний телефон).

8. **Статті, автори яких не мають наукового ступеня, супроводжуються рецензією кандидата, доктора наук за фахом публікації або витягом із протоколу засідання кафедри (відділу) про рекомендацію статті до друку.**

---

¹⁸ Єгрешій О., Делятинський Р., Маслій А. Концепція науково-дослідної діяльності Інституту історії Церкви Івано-Франківського Богословського Університету імені Св. Івана Золотоустого Івано-Франківської Архиепархії та Митрополії УГКЦ (опублік.: 28 січня 2015) // Івано-Франківський Богословський Університет імені Св. Івана Золотоустого УГКЦ; [електронний ресурс] – режим доступу: <http://ifbu.org.ua/naukova-diialnist/institut-istorii-tserkvy.html> [31.01. 2015].

Для нотаток

Наукове видання

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ ІВАНА ЗОЛОТОУСТОГО УГКЦ
«ДОБРИЙ ПАСТИР»
Богослов'я. Філософія. Історія
Науковий журнал
Випуск 12-13**

ISSN 2522-1558 (print) Збірник 22 серпня 2017 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж).

Наукове редагування: *Ольга Маслій, Руслан Делятинський*

Комп'ютерний набір: *Автори статей*

Технічне редагування, комп'ютерна верстка: *Степан Витвицький, Руслан Делятинський*

Літературне редагування: *Ольга Маслій*

Оригінал-макет: *Степан Витвицький*

Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого УГКЦ «Добрий Пастир». Богослов'я. Філософія. Історія: науковий журнал / Гол. ред. Р. А. Горбань. – Івано-Франківськ: ІФА, 2018. – Вип. 12-13. – 454 с.

У збірнику вміщені наукові статті з канонічного права, літургійного богослов'я, морального богослов'я, догматичного богослов'я, релігієзнавства, історії Церкви в Україні.

Для фахівців з соціально-гуманітарних та богословських наук, докторантів, аспірантів і здобувачів, студентів вищих навчальних закладів, а також усіх, хто цікавиться богослов'ям, філософією та історією.

Свідоцтво Міністерства юстиції України
про державну реєстрацію засобу масової інформації
Серія ІФ № 580-53-р від 03.03.2008 р.

Здано до верстки: 30.01.2019 р. Підписано до друку: 21.02.2019 р.
Папір офсетний. Друк лазерний. Формат 60x84/8.
Умов. друк. арк. 60,87. Обл.-вид. арк. 61,87. Гарнітура Times New Roman.
Зам. № 144. Наклад 300 примірників.

Видавець: Івано-Франківська академія Івана Золотоустого УГКЦ
Україна, 76019, м. Івано-Франківськ, вул. Софрона Мудрого, 22

Друк: Видавництво «Нова Зоря»
76018, м. Івано-Франківськ, пл. Міцкевича, 5
Тел.: (0342) 52-73-48; факс: (0342) 55-24-45

Свідоцтво суб'єкта видавничої діяльності
ДК № 402 від 04.04.2001 р.